

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
35

ΟΜΙΛΙΕΣ

- 1. ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ**
- 2. ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ Α΄**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ
Ἄπο τόν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Ἐπόπτες

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητής ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος δὲν ἔγραψε ἰδιαίτερα δογματικοῦ περιεχομένου δοκίμια, ἀλλὰ μέσα στὸ πλοῦσιο καὶ ποικίλο συγγραφικὸ ἔργο του μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ χωρὶς ἰδιαίτερο κόπο τόσα δογματικὰ τεμάχια, πὺν ὄπωσ-δήποτε ὑπερβάλλον κατὰ πολὺ τὰ δογματικὰ κείμενα κάθε ἄλλου πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐξαίχουσα θέση μεταξὺ τῶν λόγων του πὺν ἀφιέρωσε σὲ θεολογικὰ προβλήματα κατέχουν οἱ δώδεκα λόγοι του πὺν συνεκδίδονται μὲ τὸν τίτλο «Κατὰ Ἀνομοίων». Ἀπ' αὐτοὺς οἱ ἔξι πρῶτοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ πέντε πρῶτοι ἐπιγράφονται «Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ», ἐνῶ οἱ τελευταῖοι ἔξι ἐπιγράφονται «Περὶ ὁμοουσίου».

Οἱ ἔξι «Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ» λόγοι, ἀποτελοῦν μία ἐνότητα καὶ ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ φθινόπωρο τοῦ 386, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο χειροτονήθηκε πρεσβύτερος. Ὁ πρῶτος ἐκφωνήθηκε στὰ τέλη Αὐγούστου, οἱ δὲ ὑπόλοιποι τὸ Νοέμβριο καὶ Δεκέμβριο, ἀφοῦ παρεμβλήθηκαν ἄλλα κηρύγματα του. Ὁ ἔκτος λόγος ἀναφέρεται στὸν Φιλογόνιο, ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας. Ἀπὸ τοὺς ἔξι «Περὶ ὁμοουσίου» λόγους του οἱ τέσσερις ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 387, ἐνῶ ἦταν πρεσβύτερος ἀκόμη, οἱ δὲ δύο τελευταῖοι ἐκφωνήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν Ἰανουάριο τοῦ ἔτους 398, ὅταν πιά εἶχε γίνει ἐπίσκοπος αὐτῆς. Τὸ θέμα τῶν λόγων αὐτῶν εἶναι κατ' ἐξοχὴν δογματικό. Ἐπειδὴ ὁμως ἤθελε νὰ μὴ ἀποβαίνουν κουραστικοὶ οἱ λόγοι του μὲ τὴν δογματικὴν μονοτονία, γι' αὐτὸ προσθέτει στὸ τέλος αὐτῶν καὶ ἓνα δεύτερο θέμα, τὸ περὶ προσευχῆς, βρίσκοντας ἔτσι τὴν εὐκαιρία νὰ

δώσει στους ἀκροατές του ἓνα πλήθος ἠθικῶν παραινέσεων καὶ προτροπῶν.

Οἱ πέντε πρῶτοι λόγοι ἀπορρίπτουν τὴ διδασκαλία τῶν Ἀνομοίων περὶ δυνατότητας γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ ἐπιγράφονται «Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ».

Οἱ Ἀνόμοιοι, ἡ ἀκραία μερίδα τοῦ Ἀρειανισμοῦ, δὲν δέχονταν τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖο θεωροῦσαν κτίσμα. Ὀνομάσθηκαν Ἀνόμοιοι διότι δίδασκαν ὅτι τὸ γεννητό, πὺν εἶναι γνώρισμα τοῦ Υἱοῦ, εἶναι ἀνόμοιο ἀπὸ τὸ ἀ-γέννητο, πὺν εἶναι γνώρισμα τοῦ Πατέρα. Συνεπᾶς ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀπὸ τὸν Πατέρα ὡς πρὸς τὴν οὐσία. Ἰδιαίτερα στοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ Χρυσόστομος ἀσχολεῖται μὲ τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα. Οἱ Ἀνόμοιοι δέχονταν τὸ ἀπεριόριστο τῆς νοητικῆς ἰκανότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸν κόσμον, ὅσο καὶ τὶς ἐνέργειες καὶ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι γνωρίζει ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του, γνωρίζει καὶ ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτόν. Τὴ διδασκαλία αὐτὴ καταπολεμεῖ ὁ Χρυσόστομος, μιμούμενος τοὺς Καππαδόκες θεολόγους.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ αἰτία καὶ πηγὴ ὅλων τῶν ὄντων καὶ ἀγαθῶν. Ὁλόκληρη ἡ κτίσις τρέμει μπροστᾶ του, ὁ ἄνθρωπος, τὸ εὐτελὲς αὐτὸ ὄν, κυριεύεται ἀπὸ φόβον καὶ ἴλιγγο μπροστᾶ του, οἱ ἄγγελοι νιώθουν φρίκη ἐνώπιόν του, τὰ ὄρια τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ εἶναι περιορισμένα. Ἀδυνατεῖ νὰ γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος τὰ αἰσθητὰ πράγματα· πῶς λοιπὸν μπορεῖ, μὲ ἓναν τέτοιο νοῦ, νὰ συλλάβει τὸν ἀσύλληπτον; Βέβαια ἡ κατανόηση τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον δὲν εἶναι τελείως ἀδύνατη. Δείχνοντας ὁ Θεὸς συγκατάβαση ἐπιτρέπει νὰ γνωσθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ὄχι ἡ οὐσία του, ἀλλὰ τὸ θέλημά του καὶ οἱ ἐνέργειές του, τὶς ὁποῖες ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει «οἰκονομίες». Ἀπαραίτητη προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴ γνώση αὐτὴ εἶναι ἡ πίστη, ἡ ὁποία

προσελκύει τὸ θεῖο φωτισμὸ καὶ ἔτσι οἱ γνωστικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου κατορθώνουν νὰ κατανοήσουν τὸ Θεό. Κάθε προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατανοήσῃ πλήρως τὸ Θεό, εἶναι ἀνόητη, μάταια, καὶ ἀποτελεῖ ὑβρη ἐναντίον αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἑξὶ «Περὶ ὁμοουσίου» λόγους οἱ λόγοι ἑπτὰ, δέκα καὶ ἔνδεκα καταπολεμοῦν τὴν δοξασία τῶν Ἀνομοίων, κατὰ τὴν ὁποία οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγεννησία καὶ ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ γεννητὸς Υἱὸς εἶναι ἀνόμιος τοῦ Πατέρα, καὶ ἀποδεικνύει τόσο μὲν γραφικὰ χωρία, ὅσο καὶ μὲ ἀνθρώπινους συλλογισμοὺς, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα, δηλαδή «ὁμοούσιος», ἔξ οὗ καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐπιγράφονται λόγοι «Περὶ ὁμοουσίου». Ὁ ὄγδος λόγος ἀναφέρεται στὴν αἴτηση τῶν Υἱῶν Ζεβεδαίου, ὁ ἕνατος στὸ Λάζαρο, καὶ ὁ δωδέκατος στὴν περικοπὴ τοῦ Παραλυτικοῦ (PG 48, 701-812).

Τὸ κείμενο εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Montfaucon, στὸ ὁποῖο ἔγιναν μερικὲς διορθώσεις ὡς πρὸς τὴν στίξιν.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5—7
ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ	8—219
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ	8—39
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	40—77
ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ	78—111
ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	112—145
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ	146—189
ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ	190—219
ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ	220—415
ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ	220—285
ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ	286—299
ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ	300—315
ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ	316—355
ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ	356—379
ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ	380—415
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	417—421
ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ	
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ	422—489
ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ	490—517
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ	520—553
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Α΄	554—587
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Β΄	588—625
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ ΛΟΓΟΣ Γ΄	626—635
ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ	636—655
ΕΤΡΕΤΗΡΙΑ	

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Τί τοῦτο; ὁ ποιμὴν οὐ πάρεστι, καὶ τὰ πρό-
βατα μετὰ πολλῆς εὐταξίας ἔστηκε. Καὶ τοῦτο τοῦ
ποιμένος τὸ κατόρθωμα, τὸ μὴ μόνον παρόντος, ἀλ-
λὰ καὶ ἀπόντος πᾶσαν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν τὰ ποι-
5 μνια. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων, ὅταν ὁ πρὸς τὴν
νομὴν ἐξάγων μὴ παρῆ, μένειν εἴσω τῶν σηκῶν ἀ-
νάγκη τὰ πρόβατα, ἢ χωρὶς τοῦ ποιμαίνοντος τῆς
μάνδρας προκύναντα πολλὴν ὑπομένειν τὴν πλάνην,
ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ μὴ παρόντος τοῦ
10 ποιμαίνοντος πρὸς τὰς συνήθεις νομὰς μετὰ πολλῆς
ἀπηντήκατε τῆς εὐταξίας. Μᾶλλον δὲ καὶ ὁ ποιμὴν
πάρεστιν, εἰ καὶ μὴ τῇ σαρκί, ἀλλὰ τῇ διαθέσει, εἰ
καὶ μὴ τῇ παρουσίᾳ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῇ εὐταξίᾳ
τοῦ ποιμνίου. Διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν ἐκπλήττομαι
15 καὶ μακαρίζω, ὅτι τοσαύτην ὑμῖν σπουδὴν ἐναποθέ-
σθαι ἴσχυσεν. Καὶ γὰρ καὶ στρατηγὸν τότε μάλιστα
θαυμάζομεν, ὅταν καὶ μὴ παρόντος αὐτοῦ τὰ στρα-
τόπεδα εὐτακτῆ.

Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐξήτει λέ-
20 γων· «Ὡστε, ἀδελφοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπακού-
σατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῶ
μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου». Διὰ τί «Πολλῶ μᾶλλον
ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου»; Ὅτι παρόντος μὲν τοῦ ποιμαί-

1. Πρόκειται γιὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Φλαβιανὸ πού ἦταν ἀπὸν
κατὰ τὴν περίστασις ἐκείνη. Ὁ Φλαβιανὸς διαδέχθηκε στὴν ἐπισκοπὴν
τὸν Μελέτιο τὸ 381.

* Ἀπόντος τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς Ἀνομοίους.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Τί βλέπω; ὁ ποιμένας εἶναι ἀπών¹, ἀλλὰ τὰ πρόβατα εἶναι συγκεντρωμένα ἐδῶ μὲ πολλή εὐταξία. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ ποιμένα, τὸ νὰ δείχνουν τὰ πρόβατα πάρα πολὺ μεγάλη προθυμία ὄχι μόνο ὅταν αὐτὸς εἶναι παρών, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπουσιάζει. Διότι στὴν περίπτωση τῶν ἀλόγων, ὅταν ἀπουσιάζει ὁ βοσκός, τὰ πρόβατα εἶναι ἀναγκασμένα νὰ μένουν μέσα στὸ μανδρί, ἢ ἂν βγοῦν ἀπὸ τὸ μανδρί χωρὶς τὸ βοσκό, ὑπομένουν μεγάλη περιπλάνηση, ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε τὸ παρόμοιο, ἀλλὰ, καὶ ἐνῶ ἀπουσιάζει ὁ ποιμένας, σεις ἤρθατε στίς συνηθισμένες βοσκές μὲ πολλή τάξη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως καὶ ὁ ποιμένας εἶναι παρών, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὴ σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὴ διάθεση, ἂν καὶ ὄχι σωματικά, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐταξία τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸν θαυμάζω καὶ τὸν μακαρίζω, διότι κατόρθωσε νὰ βάλει μέσα σας τόσο μεγάλο ζῆλο. Καθόσον καὶ τὸν στρατηγὸ τότε πρὸ πάντων τὸν θαυμάζομε, ὅταν τὰ στρατεύματά του πειθαρχοῦν καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπουσιάζει.

Αὐτὸ ζητοῦσε καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τοὺς μαθητές του λέγοντας: «Ὡστε, ἀδελφοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπακούατε, ὄχι μόνο ὅταν ἤμουν παρών, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὅταν ἀπουσίαζα;»². Γιατί ὅμως «πολὺ περισσότερο ὅταν ἀπουσίαζα»; Διότι ὅταν ὁ ποιμένας εἶναι παρών, καὶ ἂν

2. Φιλ. 2, 12

* Ἐνῶ ἀπουσίαζε ὁ ἐπίσκοπος, πρὸς τοὺς Ἄνομοίους.

νοντος, κὰν ἐπέλθῃ λύκος τῇ ποίμνῃ, ραδίως ἀπελαύ-
νεται τῶν προβάτων, μὴ παρόντος δὲ ἐν μείζονι τὰ
ποίμνια ἀγωνία καθεστάναι ἀνάγκη, μηδενὸς ὄντος
τοῦ αὐτὰ τειχίζοντος. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ παρῶν
5 μὲν μερίζεται μετ' αὐτῶν τοὺς ἐπὶ τῇ σπουδῇ μι-
σθοὺς, μὴ παρῶν δὲ γυμνὸν ἀφήσιν αὐτῶν φαίνε-
σθαι τὸ κατόρθωμα. Ταῦτα καὶ ὁ διδάσκαλος εἰπὼν
ὑμῖν διαλέγεται, καὶ ὅπουπερ ἂν ᾗ, νῦν ὑμᾶς καὶ τὸν
ὑμέτερον φαντάζεται σύλλογον, καὶ οὐχ ὄντως τοὺς
10 ἐκεῖ συγγινομένους αὐτῷ καὶ παρόντας, ὡς ὑμᾶς τοὺς
ἀπόντας ὁρᾷ νῦν.

Οἶδα αὐτοῦ τὴν ἀγάπην τὴν ζέουσαν, τὴν πεπυ-
ρωμένην καὶ θερμὴν καὶ ἀκάθεκτον, ἣν κατὰ πολλοῦ
τοῦ βίου τῆς διανοίας ἐρριζωμένην ἔχει, καὶ μετὰ
15 πολλῆς θεραπεύει τῆς σπουδῆς. Καὶ γὰρ οἶδε σα-
φῶς ὅτι κεφάλαιον αὕτη πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν,
καὶ ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ, καὶ ταύτης οὐκ οὐ-
σης τῶν ἄλλων ἡμῖν ὄφελος οὐδέν· αὕτη γὰρ ἐστὶ τῶν
μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἢ εἰκῶν, ὁ χαρακτήρ τῶν τοῦ
20 Θεοῦ δούλων, τὸ γνῶρισμα τῶν Ἀποστόλων· «Ἐν
τούτῳ γὰρ γινώσκονται πάντες», φησὶν, «ὅτι μαθηταί
μου ἐστέ». Ἐν τίνι, εἰπέ; ἄρα ἐν τῷ νεκροῦς ἐγεί-
ρειν, ἢ λεπροῦς καθαίρειν, ἢ δαίμονας ἀπελαύνειν;
Οὐχί, φησὶν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα παραδραμών, «Ἐν
25 τούτῳ γινώσκονται πάντες», φησὶν, «ὅτι μαθηταί μου
ἐστέ, ἔὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῆς ἄνωθεν χάριτός ἐστι δῶρα
μόνης, τοῦτο δὲ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς ἐστὶ
τὸ κατόρθωμα. Τὸν δὲ γενναῖον οὐχ οὕτω τὰ ἄνωθεν
30 διδόμενα δῶρα χαρακτηρίζειν εἴωθεν, ὡς τῶν οικεί-
ων πόνων τὰ κατορθώματα. Διόπερ οὐκ ἀπὸ τῶν ση-
μείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγάπης γνωρίζεσθαι, φησί,
τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὁ Χριστός. Ταύτης γὰρ παρού-

ἀκόμη πλησιάζει στήν ποιμνή λύκος, εὔκολα ἀπομακρύνεται ἀπό τὰ πρόβατα, ἐνῶ ὅταν ἀπουσιάζει, τὰ πρόβατα ἀντιμετωπίζουν μεγαλύτερη ἀγωνία, ἐφόσον δέν ὑπάρχει κανένας γιά νά τὰ προφυλάξει. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ὅταν ὁ ποιμένας εἶναι παρῶν μοιράζεται μέ τούς ποιμενόμενους τίς ἀμοιβές γιά τίς ἐπιτυχίες, ἐνῶ ὅταν ἀπουσιάζει τὸ κατόρθωμα αὐτῶν ἀνήκει ἀποκλειστικά σ' αὐτούς. Αὐτά τὰ λόγια σᾶς τὰ λέγει ὁ δάσκαλός μας, ὁ ὁποῖος ὅπου καί ἂν βρίσκεται αὐτή τή στιγμή σκέφτεται σᾶς καί τή συγκέντρωσή σας, καί δέν προσέχει τόσο πολύ ἐκείνους πού βρίσκονται ἐκεῖ μαζί του, ὅσο ἔχει στή σκέψη του σᾶς πού βρίσκεσθε τώρα μακριά του.

Γνωρίζω τή ζεστή, τή φλογερή, τή θερμή καί ἀσυγκράτητη ἀγάπη αὐτοῦ, πού εἶναι τόσο πολύ βαθιά ριζωμένη μέσα στήν καρδιά του καί τήν ἐκδηλώνει μέ τόσο μεγάλη προθυμία. Διότι γνωρίζει πολύ καλά ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, καθῶς καί ρίζα, καί πηγὴ καί μητέρα αὐτῶν, καί ὅτι ὅταν δέν ὑπάρχει αὐτή, δέν ἔχομε καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ· καθόσον αὐτή εἶναι ἡ εἰκόνα τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὁ χαρακτήρας τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καί τὸ διακριτικό γνώρισμα τῶν Ἀποστόλων. Διότι, λέγει, «Μέ αὐτό θά γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου»³. Πές μου, μέ ποιό; Μήπως μέ τήν ἰκανότητα τῆς ἀναστάσεως νεκρῶν, μέ τήν κάθαρση τῶν λεπρῶν ἢ μέ τήν ἐκδίωξη τῶν διαιμόνων; "Ὁχι, λέγει, ἀλλά, ἀφοῦ τὰ προσέπερασε ὅλα ἐκεῖνα, «Μέ αὐτό», λέγει, «θά γνωρίσουν ὅλοι ὅτι εἶστε μαθητές μου, ἐάν ἀγαπᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο»³.

Ἐκεῖνα δηλαδή εἶναι δῶρα ἀποκλειστικά καί μόνο τῆς θείας χάριτος, ἐνῶ αὐτό τὸ κατόρθωμα εἶναι ἀποτέλεσμα καί τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας. Διότι συνήθως τὸν γενναῖο δέν τὸν χαρακτηρίζουν τόσο πολύ τὰ δῶρα πού δίνονται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Θεό, ὅσο τὰ κατορθώματα τῶν κόπων του. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι οἱ μαθητές του ἀναγνωρίζονται ὄχι ἀπὸ τήν ἰκανότητα ἐπιτελέσεως θαυμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τήν ἀγάπη. Διότι, ὅταν ὑπάρχει αὐτή,

σης οὐδὲν μέρος φιλοσοφίας ἔλλείπει τῷ κεκτημένω, ἀλλ' ὀλόκληρον ἔχει καὶ παντελῆ καὶ ἀπηρτισμένην τὴν ἀρετὴν, ὥσπερ οὖν ἀπούσης ἔρημός ἐστιν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐ-

5 τὴν ἐπαίρει καὶ ὑποῖ τῷ λόγῳ· μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν εἴπη, οὐδέπω τῆς ἀξίας αὐτῆς ἐφικνεῖται. Τί γὰρ ἂν γένοιτο αὐτῆς ἴσον, ἢ τοὺς προφήτας συνέχει, καὶ τὸν νόμον ἅπαντα καὶ ἧς ἄνευ οὐ πίστις, οὐ γνῶσις, οὐ μυστηρίων εἶδησις, οὐκ αὐτὸ τὸ μαρτύριον, οὐκ

10 ἄλλο οὐδὲν τὸν κεκτημένον διασῶσαι δυνήσεται; «Καὶ γὰρ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου», φησὶν, «ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Καὶ ἀλαχοῦ πάλιν, ὅτι πάντων μείζων ἐστί, καὶ κορυφῆ τῶν ἀγαθῶν, παραδηλῶν ἔλεγεν· «Εἴτε δὲ προφητεῖ-

15 αὶ καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται· μένει δὲ πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ πάντων ἐστὶν ἡ ἀγάπη».

2. Ἄλλὰ γὰρ οὐ τὸ τυχόν ἡμῖν ζήτημα ὁ περὶ τῆς

20 ἀγάπης ἐπεισήγαγε λόγος. Τὸ μὲν γὰρ προφητεῖαν καταργηθῆναι καὶ παύσασθαι γλώσσας, χαλεπὸν οὐδέν· εἰς καιρὸν γὰρ τὰ χαρίσματα ταῦτα τὴν ἑαυτῶν χρείαν παρασχόντα ἡμῖν, καὶ πανσάμενα παραβλάψαι τὸν λόγον οὐδὲν δυνήσεται· ἰδοὺ γοῦν νῦν

25 προφητεῖα οὐκ ἐστὶν, οὐδὲ γλωσσῶν χάρισμα, καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας οὐδὲν ἐνεποδίσθη λόγος· τὸ δὲ καὶ γνῶσιν παύσασθαι, τοῦτο ἐστὶ τὸ ζητούμενον. Εἰπὼν γάρ, «Εἴτε προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται», ἐπήγαγεν· «Εἴτε γνῶσις καταργη-

30 θήσεται». Εἰ δὲ μέλλει ἡ γνῶσις παύεσθαι, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἡμῖν προκόψει τὰ πράγματα, ἄνευ γὰρ ταύτης καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι παν-

4. Ὁ ὅρος φιλοσοφία κατὰ τοὺς Πατέρες εἶναι ἡ κατανόηση τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ στὴ Ζωὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀποκορυφῶνεται δὲ στὸ μοναχικὸ βίον.

5. Α' Κορ. 13, 3.

δὲν λείπει ἀπὸ ἐκείνον ποῦ τὴν ἔχει κανένα μέρος τῆς φιλοσοφίας⁴, ἀλλ' ἔχει ὀλόκληρη, πλήρη καὶ συμπληρωμένη τὴν ἀρετὴν, ὅπως πάλι βέβαια ὅταν ἀπουσιάζει αὐτὴ εἶναι γυμνός ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐξαίρει καὶ ἐξυψώνει αὐτὴν μὲ τὸ λόγο του ἢ καλύτερα ὅσα καὶ ἂν λέγει, ποτὲ δὲν φθάνει νὰ ἐγκωμιάσει αὐτὴν ἐπάξια. Πράγματι τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴν, ποῦ περικλείει τοὺς προφήτες καὶ ὀλόκληρο τὸ νόμο, καὶ χωρὶς τὴν ὁποία οὔτε πίστη, οὔτε γνώση οὔτε κατανόηση μυστηρίων, οὔτε τὸ ἴδιο τὸ μαρτύριο, οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ μπορέσει νὰ σώσει αὐτὸν ποῦ ἔχει ὅλα αὐτά; Διότι, λέγει, «Ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου γιὰ νὰ καεῖ, δὲν ἔχω ὅμως ἀγάπη, δὲν ἔχω καμιὰ ὠφέλεια»⁵. Καὶ ἄλλοῦ πάλι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ἔλεγε· «Ἐὰν εἶναι προφητεῖες θὰ καταργηθοῦν, ἐὰν εἶναι γλῶσσες θὰ παύσουν νὰ ὁμιλοῦν, ἐὰν εἶναι γνώση θὰ καταργηθεῖ, ὅμως αὐτὰ τὰ τρία, ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀγάπη μένουν, μεγαλύτερη δὲ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀγάπη»⁶.

2. Ἄλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Παύλου γιὰ τὴν ἀγάπη γεννοῦν σοβαρὸ ζήτημα. Τὸ νὰ καταργηθεῖ δηλαδὴ ἡ προφητεία καὶ νὰ σταματήσουν οἱ ἄνθρωποι νὰ ὁμιλοῦν γλῶσσες δὲν εἶναι παράδοξο· διότι τὰ χαρίσματα αὐτά, ἀφοῦ μᾶς πρόσφεραν τὴ βοήθειά τους ὅταν τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις, δὲν πρόκειται μὲ τὴν κατάργησή τους νὰ παραβλάψουν τὴ διάδοσιν τοῦ θεοῦ λόγου· νὰ λοιπὸν τώρα δὲν ὑπάρχει οὔτε τῆς προφητείας τὸ χάρισμα, οὔτε τῆς ὁμιλίας ξένων γλωσσῶν, καὶ ὅμως ὁ λόγος τῆς εὐσεβείας καθόλου δυν ἐμποδίσθηκε. Ἐκεῖνο ποῦ ἀποτελεῖ σοβαρὸ ζήτημα καὶ ἀπαιτεῖ ἐξέταση εἶναι τὸ νὰ καταργηθεῖ ἡ γνώση. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἐἴτε καταργηθοῦν οἱ προφητεῖες, εἴτε καταργηθοῦν οἱ γλῶσσες», πρόσθεσε· «Ἐἴτε καταργηθεῖ ἡ γνώση». Ἐὰν ὅμως πρόκειται, νὰ καταργηθεῖ ἡ γνώση, ἡ κατάστασή μας ἀντὶ νὰ καλυτερέψει, θὰ χειροτερέψει, διότι χωρὶς αὐτὴν θὰ χάσομε καὶ τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμά μας νὰ εἴμαστε ἄνθρωποι. Καθόσον

6. Α' Κορ. 13, 8ε.

τελῶς ἀπολοῦμεν· «Τὸν γὰρ Θεόν», φησί, «φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος». Εἰ τοίνυν τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος, τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, τὸ δὲ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν ἀπὸ γνώσεως γίνεται, ἢ δὲ γνώσις μέλλει καταργεῖσθαι, καθὼς ὁ Παῦλός φησι, τότε παντελῶς ἀπολούμεθα, γνώσεως οὐκ οὔσης, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς δὲ πάντα οἰχθήσεται, καὶ τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακεισόμεθα, ἀλλὰ πολλῶ χειρόν. Ἐν τούτῳ γὰρ πλεονε-
 10 κτοῦμεν αὐτῶν, ὡς τοῖς γε ἄλλοις ἅπασι τοῖς σωματικοῖς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος αὐτοῖς νικώμεθα.

Τί οὖν ἔστιν ὃ φησιν ὁ Παῦλος, καὶ περὶ τίνος, ὅτι «Ἡ γνώσις καταργηθήσεται»; Οὐ περὶ τῆς παντελοῦς, ἀλλὰ περὶ τῆς μερικῆς τοῦτό φησι, κατάρ-
 15 γησιν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον πρόοδον λέγων, ὡς τὴν μερικὴν καταργουμένην μηκέτι εἶναι μερικὴν, ἀλλὰ τελείαν. Καθάπερ γὰρ ἡ ἡλικία τοῦ παιδίου καταργεῖται, οὐκ ἀφανιζομένης τῆς οὐσίας, ἀλλ' αὐξανομένης τῆς ἡλικίας, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἐκβαινούσης,
 20 οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως γίνεται. Ἡ μικρά, φησίν, αὕτη οὐκέτι ἂν εἴη μικρά, διὰ τῶν ἐξῆς γινομένη μεγάλη· τοῦτο ἔστι τό, «καταργεῖται»· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐξῆς σαφέστερον ἡμῖν ἐδήλωσεν. Ἴνα γὰρ ἀκούσας ὅτι καταργεῖται, μὴ κατάλυσιν παντελεῆ νο-
 25 μίσης εἶναι, ἀλλ' αὐξησίν τινα καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, εἰπὼν «καταργεῖται», ἐπήγαγεν· «Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»· ὡς μηκέτι εἶναι αὐτὸ ἐκ μέρους, ἀλλὰ
 30 τέλειον. Ὡστε τὸ ἀτελὲς αὐτοῦ καταργεῖται, ὡς μηκέτι εἶναι ἀτελές, ἀλλὰ τέλειον. Ἡ τοίνυν κατάργησις αὕτη πλήρωσις ἔστι, καὶ πρὸς τὸ μείζον ἐπίδοσις.

3. Καὶ σκόπει μοι τὴν τοῦ Παύλου σύνεσιν· οὐ γὰρ εἶπε, «μέρος γινώσκομεν», ἀλλ', «Ἐκ μέρους γι-

λέγει, «Νὰ φοβᾶσαι τὸ Θεὸ καὶ νὰ φυλάσσεις τὶς ἐντολές του, διότι αὐτὸ εἶναι ὅλος ὁ ἄνθρωπος»⁷. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νὰ φοβᾶται τὸ Θεό, τὸ νὰ φοβᾶται δὲ κανεὶς τὸ Θεὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ γνῶση, ἢ δὲ γνῶση πρόκειται νὰ καταργηθεῖ, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, τότε θὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ πλήρη καταστροφή, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχει γνῶση, καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα θὰ ἐξαφανισθοῦν, καὶ θὰ περιέλθομε σὲ κατάσταση ζωῆς ὄχι καλύτερη, ἀλλὰ κατὰ πολὺ χειρότερη. Διότι ὡς πρὸς αὐτὸ ὑπερέχομε ἀπ' αὐτά, ἐνῶ εἴμαστε κατὰ πολὺ κατώτεροι ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα σωματικὰ χαρίσματα.

Τί λοιπὸν ἐννοεῖ μὲ αὐτὸ ποῦ λέγει ὁ Παῦλος καὶ μέ ποιά ἐννοία λέγει τὰ λόγια αὐτά, «Ἐὰν καταργηθεῖ ἡ γνῶση»; Δὲν τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τὴ γενικὴ γνῶση, ἀλλὰ γιὰ τὴ μερικὴ, ὅταν δὲ λέγει «κατάργηση», ἐννοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς γνώσεως πρὸς τὸ καλύτερο, διότι ἡ κατάργηση τῆς μερικῆς γνώσεως ὀδηγεῖ στὴν τέλεια γνῶση. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, καταργουμένης τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ, δὲν ἐξαφανίζεται ἡ οὐσία του, ἀλλ' αὐξάνεται ἡ ἡλικία του καὶ καθίσταται αὐτὸ τέλειος ἄνδρας, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ γνῶση. Αὐτὴ ἡ μικρὴ γνῶση, λέγει, δὲν θὰ εἶναι πλέον μικρὴ, ὅταν θ' αὐξηθεῖ στὸ μέλλον. Αὐτὸ σημαίνει τὸ «καταργεῖται», καὶ τὸ δήλωσε σαφέστερα μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια. Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις δηλαδὴ, ἀκούοντας πὼς καταργεῖται, ὅτι πρόκειται γιὰ ὀλοκληρωτικὴ κατάργηση αὐτῆς, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά πρόκειται γιὰ αὔξηση καὶ πρόοδο αὐτῆς πρὸς τὸ καλύτερο, ἀφοῦ εἶπε, «καταργεῖται», πρόσθεσε· «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε καὶ ἓνα μέρος ἀπ' αὐτὸ προφητεύομε· ὅταν ὁμως θὰ ἔρθει τὸ τέλειο, τότε θὰ καταργηθεῖ ἡ μερικὴ γνῶση»· δηλαδὴ δὲν θὰ εἶναι πλέον μερικὸ, ἀλλὰ θὰ γίνεαι τέλειο. Ἐπομένως καταργεῖται ἡ ἀτελής γνῶση, γιὰ νὰ μὴ εἶναι πλέον ἀτελής, ἀλλὰ νὰ γίνεαι τέλεια. Ἡ κατάργηση δηλαδὴ αὐτὴ εἶναι συμπλήρωση καὶ πρόοδος πρὸς τὸ ἀνώτερο καὶ σπουδαιότερο.

3. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Διότι δὲν εἶπε ἕνα μέρος γνωρίζομε, ἀλλὰ «ἐκ μέρους γνω-

νώσκομεν», δηλῶν ὅτι τοῦ μέρους μέρος κατέχομεν. Τάχα ἐπιθυμεῖτε ἀκοῦσαι, καὶ πόσον μέρος κατέχομεν, καὶ πόσον ὑπολέλειπται, καὶ πότερον τὸ πλεόν ἢ τὸ ἔλαττον κατέχομεν. Οὐκοῦν ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ
 5 ἔλαττον κατέχεις, καὶ οὐχ ἀπλῶς τὸ ἔλαττον, ἀλλ', ὡς ἂν εἴποι τις, τὸ ἑκατοστὸν ἢ τὸ μυριοστὸν, ἀκουσον τῶν ἐξῆς· μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὴν ἀποστολικὴν ὑμῖν ἀναγνῶναι φωνήν, ὑπόδειγμα ἐρῶ δυνάμενον ὑμῖν παραστῆσαι, ὡς ἐξ ὑποδείγματος δυνατὸν, πόσον ὑπο-
 10 λέλειπται, καὶ πόσον ἐστὶν ὃ κατέχομεν νῦν. Πόσον τοίνυν ἐστὶ τὸ μέσον τῆς μελλούσης ἡμῖν δοθήσεσθαι γνώσεως, καὶ τῆς παρουσίας νῦν; Ὅσον ἄνδρὸς τελείου πρὸς παῖδα θηλάζοντα τὸ μέσον· τοσαύτη γὰρ τῆς μελλούσης γνώσεως πρὸς τὴν παροῦσαν ἢ ὑπε-
 15 ροχή. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ τοσοῦτον ἐκείνη ταύτης μείζων ἐστὶν, αὐτὸς λεγέτω πάλιν ὁ Παῦλος. Εἰπὼν γάρ, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν», καὶ βουλόμενος δεῖξαι ἐκ πόσου μέρους, καὶ ὅτι τὸ βραχύτατον νῦν κατέχομεν, ἐπήγαγεν· «Ὅτε ἤμην νήπιος,
 20 ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου», νηπίου δὲ ἔξει τὴν παροῦσαν γνώσιν, ἀνδρὸς δὲ τελείου τὴν γνώσιν τὴν μέλλουσαν παραβάλλων. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτε ἤμην παῖς· παῖς γὰρ καὶ ὁ
 25 δωδεκαέτης λέγεται, ἀλλ', «Ὅτε ἤμην νήπιος», τὸν ὑπομάξιον καὶ ἔτι γαλακτοτροφούμενον καὶ θηλάζοντα ἡμῖν ἐμφαίνων. Ὅτι γὰρ ἡ Γραφή τοῦτόν φησι νήπιον, ἀκουσον τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· «Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ
 30 γῆ· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω τὸν αἶνον». Ὅρας ὅτι τὸν νήπιον πανταχοῦ τὸν θηλάζοντα καλεῖ;

7α. Α' Κορ. 13, 11

8. Α' Κορ. 13, 11

9. Ψαλμ. 8, 2ε.

ρίζομε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι κατέχομε ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος. Ἴσως ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε καὶ πόσο μέρος κατέχομε, καὶ πόσο ὑπολείπεται νὰ γνωρίσομε, καὶ πῶς ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, τὸ περισσότερο κατέχομε, ἢ τὸ λιγότερο. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν ὅτι κατέχεις τὸ λιγότερο, καὶ ὄχι ἀπλῶς τὸ λιγότερο, ἀλλ' ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πει κάποιος, τὸ ἑκατοστὸ ἢ τὸ μυριοστὸ, ἄκουσε τὴ συνέχεια τοῦ χωρίου ἢ καλύτερα, προτοῦ σὰς διαβάσω τὰ ἀποστολικά λόγια, θὰ σὰς ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, ποῦ μπορεῖ νὰ σὰς παρουσιάσει, ὅσο φυσικὰ εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ αὐτὸ μὲ παράδειγμα, πόσο μέρος τῆς γνώσεως μᾶς ὑπολείπεται ἀκόμη, καὶ πόσο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ κατέχομε τώρα. Πόση λοιπὸν εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς γνώσεως ποῦ πρόκειται νὰ μᾶς δοθεῖ καὶ τῆς γνώσεως ποῦ κατέχομε τώρα; Ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν τέλειο ἄνδρα καὶ στὸ παιδί ποῦ θηλάζει· διότι τόση εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς μελλοντικῆς ἀπὸ τὴν παρούσα γνώση. Τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές καὶ ὅτι ἐκείνη εἶναι τόσο πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώση, ἃς μᾶς τὸ πει καὶ πάλι ὁ Παῦλος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε», καὶ θέλοντας νὰ δείξει ἀπὸ πόσο μέρος, καὶ ὅτι τώρα κατέχομε τὸ λιγότερο, πρόσθεσε· «Ὅταν ἦμουν νήπιο, μιλοῦσα σὰν νήπιο, σὰν νήπιο σκεφτόμουν, σὰν νήπιο συλλογιζόμουν, ὅταν ὅμως ἔγινα ἄνδρας κατάργησα τὶς συνήθειες τοῦ νηπίου»⁸, παραβάλλοντας ἔτσι τὴν παρούσα γνώση μὲ τὴ νηπιώδη κατάσταση, τὴ δὲ μέλλουσα γνώση μὲ τὴν κατάσταση τοῦ τέλειου ἄνδρα. Καὶ δὲν εἶπε, ὅταν ἦμουν παιδί, διότι παιδί λέγεται καὶ ὁ δωδεκαετής, ἀλλ' «ὅταν ἦμουν νήπιο», παρουσιάζοντάς μας μὲ αὐτὸ τὸ βρέφος ποῦ βυζαίνει ἀκόμη καὶ τρέφεται μὲ μητρικὸ γάλα. Τὸ ὅτι βέβαια ἡ Γραφή αὐτὸ ὀνομάζει νήπιο, ἄκουσε τὸν ψαλμωδὸ ποῦ λέγει· «Κύριε, ὁ Κύριός μας, πόσο θαυμαστὸ εἶναι τὸ ὄνομά σου σ' ὅλη τὴ γῆ· διότι ὑψώθηκε ἡ μεγαλοπρέπειά σου πῶς πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς· ἀπὸ τὸ στόμα τῶν νηπίων καὶ ἐκείνων ποῦ θηλάζουν θὰ καταρτίσω ὕμνο»⁹. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ὀνομάζει νήπιο ἐκεῖνο ποῦ θηλάζει;

Εἶτα τῷ πνεύματι προορῶν τῶν μελλόντων ἀν-
 δρῶν τὴν ἀναισχυντίαν οὐχὶ τῷ ἐνὶ παραδείγματι τού-
 τῳ μόνον ἤρκεσθη, ἀλλὰ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ τοῦ-
 το βέβαιον ἡμῖν ἐποίησε. Καθὰπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς
 5 πρὸς Ἰουδαίους ἀποστελλόμενος τριῶν σημείων ἐ-
 λάμβανεν ἀπόδειξιν, ἵνα, ἐὰν ἀπιστήσωσι τῷ προτέ-
 ρῳ, τῆς τοῦ δευτέρου φωνῆς ἀκούσωσι, ἂν δὲ καὶ
 ταύτης καταφρονήσωσι, τὸ τρίτον. αἰσχυνθέντες
 καταδέξωνται τὸν προφήτην, οὕτω καὶ οὕτως τρία
 10 τίθησιν ὑποδείγματα· ἐν μὲν τὸ τοῦ παιδίου, λέγων,
 «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν»· δεύτε-
 ρον τὸ τοῦ ἐσόπτρου, καὶ τρίτον τὸ τοῦ αἰνίγματος.
 Εἰπὼν γάρ, «Ὅτε ἤμην νήπιος», ἐπήγαγε· «Βλέπο-
 μεν νῦν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι». Ἴδου γὰρ δεύ-
 15 τερον ὑπόδειγμα τῆς παρουσίας ἀσθενείας, καὶ τοῦ
 ἀτελεῆ τὴν γνῶσιν εἶναι τρίτον πάλιν τὸ «Ἐν αἰνί-
 γματι».

Καὶ γὰρ τὸ παιδίον ὄρᾳ μὲν πολλὰ καὶ ἀκούει καὶ
 φθέγγεται, τρανὸν δὲ οὐδὲν οὔτε ὄρᾳ, οὔτε ἀκούει,
 20 οὔτε φθέγγεται καὶ φρονεῖ μὲν, οὐδὲν δὲ διηρθρω-
 μένον. Οὕτω καὶ ἐγὼ οἶδα μὲν πολλὰ, οὐκ ἐπίσταμαι·
 δὲ αὐτῶν τὸν τρόπον. Ὅτι μὲν γὰρ πανταχοῦ ἔστιν
 ὁ Θεὸς οἶδα, καὶ ὅτι ὅλως ἔστι πανταχοῦ οἶδα, τὸ δὲ
 πῶς οὐκ οἶδα ὅτι ἀναρχὸς ἔστι καὶ ἀγέννητος καὶ ἄ-
 25 ἴδιος, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα· οὐ γὰρ δέχεται λογισμὸς
 εἰδέναί πῶς οἷόν τε οὐσίαν εἶναι, μήτε παρ' ἑαυτῆς
 μήτε παρ' ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν. Οἶδα ὅτι ἐγέν-
 νησεν Υἱόν, τὸ δὲ πῶς ἀγνοῶ· οἶδα ὅτι τὸ Πνεῦμα
 ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ πῶς ἐξ αὐτοῦ οὐκ ἐπίσταμαι· βρώμα-
 30 τα ἐσθίω, τὸ δὲ πῶς μερίζονται εἰς φλέγμα, εἰς αἷ-
 μα, εἰς χυμόν, εἰς χολήν, ἀγνοῶ. Ταῦτα ἅπερ βλέ-
 πομεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐσθίοντες ἀγνοοῦμεν, καὶ
 τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονοῦμεν;

Στὴ συνέχεια προβλέποντας ὁ Παῦλος μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ τὴν ἀναίδεια τῶν μεταγενέστερων, δὲν ἀρκέσθηκε μόνο στὸ ἓνα αὐτὸ παράδειγμα, ἀλλὰ μᾶς ἐπιβεβαίωσε αὐτὸ μὲ δεύτερο καὶ τρίτο παράδειγμα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωυσῆς, ὅταν στελλόταν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὸ Θεό, ἔλαβε τὴ δύναμη ν' ἀποδείξει τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἀποστολή του μὲ τρία θαύματα, ὥστε, ἐὰν ἀπιστήσουν στὸ πρῶτο, νὰ πεισθοῦν ἀκούοντας τὸ δεύτερο, καὶ ἂν περιφρονήσουν καὶ αὐτὸ, νὰ ντραποῦν ἀπὸ τὸ τρίτο καὶ νὰ δεχθοῦν τὸν προφήτη, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀναφέρει τρία παραδείγματα· ἓνα εἶναι τοῦ παιδιοῦ, λέγοντας, «Ὅταν ἦμουν νήπιο, σὰν νήπιο σκεφτόμουν»· δεύτερο εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ καθρέφτη, καὶ τρίτο τὸ παράδειγμα τοῦ αἰνίγματος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ὅταν ἦμουν νήπιο», πρόσθεσε· «Τώρα βλέπομε σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη καὶ αἰνιγματικά». Νὰ λοιπὸν τὸ δεύτερο παράδειγμα τῆς τωρινῆς ἀδυναμίας μας καὶ τοῦ ὅτι εἶναι ἀτελής ἡ γνώση μας, ἐνῶ τὸ τρίτο παράδειγμα δίνεται λέγοντας «Ὑπὸ μορφῇ αἰνίγματος».

Πράγματι τὸ παιδί βλέπει πολλὰ, ἀκούει καὶ ὁμιλεῖ, ἀλλὰ μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια οὔτε βλέπει, οὔτε ἀκούει, οὔτε ὁμιλεῖ καὶ σκέφτεται βέβαια, ὅχι ὅμως κατὰ τρόπο ἀπόλυτα λογικὸ. Ἔτσι καὶ ἐγώ, γνωρίζω βέβαια πολλὰ, ὅμως δὲν γνωρίζω τὸν τρόπο καὶ τὴν αἰτία αὐτῶν. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει παντοῦ ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζω, καὶ ἐπίσης γνωρίζω ὅτι βρίσκεται ὁλόκληρος παντοῦ, ὅμως δὲν γνωρίζω μὲ ποῖο τρόπο. Γνωρίζω ὅτι εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος καὶ αἰώνιος, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς, διότι τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐννοήσει τὴ δυνατότητα ὑπάρξεως ὄντος ποῦ δὲν ἔλαβε τὴν ὑπαρξή του οὔτε ἀπὸ ἄλλο ὄν, οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Γνωρίζω ὅτι γέννησε Υἱὸ, τὸ πῶς ὅμως τὸ ἀγνοῶ· γνωρίζω ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτόν, τὸ πῶς ὅμως ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτόν δὲν τὸ γνωρίζω· τρώγω φαγητά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς μεταβάλλονται σὲ φλέγμα, σὲ αἷμα, σὲ χυμὸ καὶ σὲ χολή. Αὐτὰ ποῦ τὰ βλέπομε καθημερινὰ καὶ τὰ τρώμε τὰ ἀγνοοῦμε, καὶ ἀσχολοῦμαστε μὲ ἐπιμονὴ μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ;

4. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὸ πᾶν ἀπειληθέναι τῆς γνῶσεως λέγοντες, οἱ πρὸς τὸ βᾶραθρον τῆς ἀγνωσίας καταπεσόντες; Οἱ γὰρ κατὰ τὸ παρὸν λέγοντες ἀπειληθέναι τὸ πᾶν, εἰς τὸ μέλλον ἔρήμους ἑαυτοὺς
 5 τῆς παντελοῦς καθιστῶσι γνῶσεως. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὁ λέγων, ὅτι ἐκ μέρους γινώσκω, κἂν εἶπω, ὅτι καταργεῖται ἢ γνῶσις αὕτη, πρὸς τὸ βέλτιον καὶ τελειότερον ὁδεύω, καταργηθείσης τῆς μερικῆς καὶ γενομένης τελειότερας· ἐκεῖνος δὲ ὁ λέγων παντελεῖ καὶ
 10 ὀλόκληρον καὶ τελείαν ἔχειν τὴν γνῶσιν, εἶτα ὁμολογῶν αὐτὴν καταργεῖσθαι ἐν τῷ μέλλοντι, ἔρημον ἑαυτὸν ἀποφαίνει τῆς γνῶσεως, ταύτης μὲν καταργουμένης, ἑτέρας δὲ τελειότερας οὐκ ἐπεισαγομένης· εἶπερ αὕτη ἐστὶ κατ' αὐτοὺς ἢ τελεία. Ὁρᾶτε πῶς
 15 φιλονεικοῦντες ἐνταῦθα τὸ πᾶν ἔχειν, οὔτε τὸ ἐνταῦθα ἔχουσι, καὶ ἐκεῖ τοῦ παντὸς ἑαυτοὺς ἐκβάλλουσι; Τοσοῦτόν ἐστι κακὸν τὸ μὴ μένειν εἰσω τῶν ὄρων ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔταξεν ἡμῖν ὁ Θεός. Οὕτω καὶ ὁ Ἄδὰμ ἐλπίδι πλείονος τιμῆς καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσεν·
 20 οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φιλαργύρων γίνεται· πολλοὶ πολλάκις μειζόνων ἐπιθυμοῦντες καὶ τὰ παρόντα ἀπώλεσαν· οὕτω καὶ οὗτοι προσδοκῶντες ἐνταῦθα τὸ πᾶν ἔχειν, καὶ τοῦ μέρους ἐξέπεσον.

Διὸ παραινῶ φεύγειν αὐτῶν τὴν μανίαν· μανίας
 25 γὰρ ἐσχάτης φιλονεικεῖν εἰδέναι τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός. Καὶ ἵνα μάθης ὅτι μανίας ἐσχάτης τοῦτο, ἀπὸ τῶν προφητῶν ὑμῖν τοῦτο ποιήσω φανερόν· οἱ γὰρ προφηῆται οὐ μόνον τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοοῦντες φαίνονται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ πόση
 30 τίς ἐστὶν ἀποροῦσι· καίτοι γε οὐχ ἢ οὐσία ἀπὸ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἢ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας. Ὅταν δὲ μηδὲ ταύτην δύνωνται καταλαμβάνειν οἱ προφηῆται μετ' ἀκριβείας, πόσης ἂν εἴη μανίας τὸ τὴν οὐσίαν αὐτὴν νομίζειν δύνασθαι τοῖς οἰκείοις ὑποβάλλειν λογισμοῖς;
 35 Ἀκούσωμεν τοίνυν τί φησιν ὁ προφήτης περὶ αὐ-

4. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν ὀλόκληρη τὴ γνώση, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πέσει πραγματικά στοῦ θάραθρο τῆς ἀγνωσίας; Διότι ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν ὅτι ἔχουν ἀποκτήσει ὅλη τὴ γνώση στὴν παρούσα ζωὴ, θὰ στερηθοῦν αὐτὴν στοῦ μέλλον. Ἐγὼ λοιπὸν ποὺ λέγω, ὅτι ἔχω περιορισμένη γνώση, λέγοντας ὅτι καταργεῖται αὐτὴ ἡ γνώση, προχωρῶ πρὸς τὸ καλύτερο καὶ τελειότερο, ἀφοῦ θὰ καταργηθεῖ ἡ μερική γνώση καὶ θὰ γίνῃ τελειότερη. Ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι κατέχει πλήρη, ὀλόκληρη καὶ τέλεια τὴ γνώση καὶ στὴ συνέχεια ὁμολογεῖ ὅτι ἡ γνώση αὐτὴ θὰ καταργηθεῖ στοῦ μέλλον, παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του γυμνὸ ἀπὸ τὴ γνώση, ἀφοῦ αὐτὴ καταργεῖται, δὲν προστίθεται δὲ ἄλλη τελειότερη, ἐφόσον αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη αὐτῶν τέλεια. Βλέπετε πῶς, ἰσχυρίζομενοι ὅτι κατέχουν στὴν ἐδῶ ζωὴ ὅλη τὴ γνώση, οὔτε τὴν ἐδῶ γνώση ἔχουν, ἀλλὰ καὶ ἀπομακρύνουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τὴ μελλοντικὴ γνώση; Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μένομε μέσα στὰ ὅρια ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μᾶς τοποθέτησε ὁ Θεός. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀδάμ, ἐλπίζοντας νὰ ἐπιτύχει μεγαλύτερη τιμὴ, ἔχασε καὶ ἐκείνη ποὺ εἶχε. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς φιλάργυρους· πολλοὶ πολλές φορές, ἐπειδὴ ἐπιθύμησαν περισσότερα, ἔχασαν καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν. Ἔτσι καὶ αὐτοί, περιμένοντας ν' ἀποκτήσουν ἐδῶ ὀλόκληρη τὴ γνώση, ἔχασαν καὶ τὴ μερική.

Γι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω ν' ἀποφεύγετε τὴ μανία αὐτῶν· διότι εἶναι γνώρισμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας τὸ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ἔχουν τέλεια γνώση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεισ ὅτι αὐτὸ εἶναι δείγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ αὐτὸ ἀπὸ τοὺς προφήτες· διότι οἱ προφῆτες φαίνονται ὄχι μόνο ν' ἀγνοοῦν ποῖα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ βρίσκονται σὲ ἀπορία ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ πόση εἶναι ἡ σοφία του· ἂν καὶ βέβαια δὲν προέρχεται ἡ οὐσία ἀπὸ τὴ σοφία, ἀλλ' ἡ σοφία ἀπὸ τὴν οὐσία. Ὅταν λοιπὸν οὔτε οἱ προφῆτες μποροῦν νὰ κατανοήσουν αὐτὴν μὲ ἀκρίβεια, πόσης μανίας δείγμα θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ νὰ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι μποροῦν νὰ ἐξετάζουν καὶ νὰ ἐρευνοῦν μὲ τὸ λογικὸ τους τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Ἄς ἀκούσομε

τῆς· «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ». Μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν· «Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης». Τί ἔστι «Φοβερῶς»; Πολλὰ θαυμάζομεν νῦν, ἀλλ' οὐ μετὰ φόβου, 5 οἷον κίωνων κάλλη, τύπων ζωγραφίας, ἄνθη σωμάτων· θαυμάζομεν πάλιν τῆς θαλάσσης τὸ μέγεθος, καὶ τὸν ἄπειρον βυθόν, ἀλλὰ μετὰ φόβου, ὅταν πρὸς τὸ βάθος κατακύψωμεν. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ προφήτης πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἀχανές πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ 10 κατακύψας σοφίας, καὶ ἱλιγγιάσας, μετὰ φόβου πολλοῦ θαυμάσας ἀνεχώρησε βοῶν καὶ λέγων· «Ἐξομολογήσομαί σοι ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης· θαυμάσια τὰ ἔργα σου»· καὶ πάλιν, «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν».

15 5. Ὅρα εὐγνωμοσύνην οἰκέτου· εὐχαριστῶ σοι, φησί, διὰ τοῦτο, ὅτι ἀκατάληπτον ἔχω Δεσπότην· οὐ περὶ οὐσίας ἐνταῦθα λέγων (ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὡς ὁμολογημένον ἀκατάληπτον εἶναι παρῆκε)· περὶ δὲ τοῦ πανταχοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ταῦτα φησί, δεικνύς ὅτι οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο οἶδε, πῶς πανταχοῦ πάρεστιν. 20 Ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησὶν, ἄκουε τῶν ἐξῆς· «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει». Εἶδες πῶς πανταχοῦ πάρεστιν; Ἄλλ' ὁ προφήτης οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἱλιγγιᾷ καὶ ἀπορεῖ 25 καὶ φοβεῖται μόνον εἰς νοῦν αὐτὸ λαβών.

Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τοὺς τοσοῦτον ἀπέχοντας τῆς ἐκείνου χάριτος αὐτήν τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονεῖν τὴν οὐσίαν; Καίτοι οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ λέγων, «Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι», ἀλλ' ὅμως τὰ ἄδηλα καὶ 30

10. Ψαλμ. 138, 14

10α. Ὁ φόβος, δηλαδή ἡ εὐλάβεια καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ Θεό.

11. Ψαλμ. 138, 14' 6

12. Ψαλμ. 138, 8.

λοιπόν τί λέγει ὁ προφήτης γι' αὐτήν· «Ἡ γνώση σου ἔγινε πολὺ θαυμαστή γιὰ μένα». Καλύτερα ὅμως ἄς ἐξετάσουμε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἀρχή· «Θὰ σέ δοξολογήσω, διότι δειχθήκες θαυμαστὸς ἀφάνταστα σέ σημεῖο ποὺ νὰ προκαλεῖς κατάπληξη καὶ φόβο»¹⁰. Τί σημαίνει «Φοβερώς»^{10α}; Πολλὰ πράγματα θαυμάζουμε στὴ ζωὴ μας, χωρὶς ὅμως νὰ αισθανόμαστε φόβο, ὅπως τὸ κάλλος τῶν κιόνων, τοὺς ζωγραφικοὺς πίνακες, τὴν ὠραιότητα τῶν σωμάτων. Ἐπίσης θαυμάζουμε τὸ μέγεθος τῆς θάλασσας καὶ τὸν ἄπειρο βυθὸ τῆς, ἀλλὰ μὲ φόβο ποὺ δημιουργεῖται καθὼς κοιτάζουμε τὸ βάθος του. Ἔτσι λοιπόν καὶ ὁ προφήτης, ἀφοῦ κοίταξε πρὸς τὸ ἄπειρο καὶ ἀχανές πέλαγος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, κυριεύθηκε ἀπὸ ἱλιγγο, καὶ αἰσθάνθηκε θαυμασμὸ ἀνάμικτο ἀπὸ πολὺ φόβο, ἀπομακρύνθηκε βροντοφωνάζοντας καὶ λέγοντας· «Θὰ σέ ἐξυμνήσω γιὰ τὰ ὑπέροχα, τὰ φοβερά καὶ θαυμαστά ἔργα σου· διότι εἶναι πραγματικὰ πολὺ θαυμαστά τὰ ἔργα σου»· καὶ πάλι «Ἡ γνώση σου εἶναι ἄξια μεγάλου θαυμασμοῦ ἐκ μέρους μου, εἶναι ὑπερβολικὰ ἰσχυρὴ καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴν συλλάβω μὲ τὴ σκέψη μου»¹¹.

5. Πρόσεχε εὐγνωμοσύνη δούλου. Σ' εὐχαριστῶ, λέγει, γι' αὐτό, γιὰ τὸ ὅτι ἔχω ἀκατανόητο Κύριο. Ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ (διότι αὐτὸ τὸ παρέλειψε σὰν κάτι τὸ ἀναμφισβήτητα ἀκατανόητο), ἀλλὰ τὰ λέγει γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ παντοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι οὔτε αὐτὸ τὸ γνωρίζει, τὸ πῶς δηλαδὴ βρίσκεται παντοῦ. Τὸ ὅτι τὸ λέγει γι' αὐτό, ἄκουσε τὴ συνέχεια· «Ἐὰν ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ, σὺ βρίσκεσαι ἐκεῖ, ἐὰν κατεβῶ στὸν ἄδη, βρίσκεσαι καὶ ἐκεῖ»¹². Εἶδες πῶς βρίσκεται παντοῦ; Ὁ προφήτης ὅμως δὲν τὸ γνωρίζει, ἀλλὰ, καὶ μόνο ποὺ τὸ φέρει στὴ σκέψη του, κυριεύεται ἀπὸ ἱλιγγο, ἀπορία καὶ φόβο.

Πῶς λοιπόν δὲν εἶναι δείγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης τὸ νὰ ἐρευνοῦν τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὸν προφήτη ποὺ ἔχει τόσο πλούσια τὴ θεία χάρη; Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι ὁ προφήτης ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «Τὰ ἄγνωστα καὶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς σοφίας σου μοῦ τὰ φανέ-

τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ μαθῶν, περὶ αὐτῆς φησὶ ταύτης, ὅτι ἄπειρός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος. «Μέγας γὰρ ὁ Κύριος», φησί, «καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς»,
 5 τουτέστιν, οὐκ ἔστι κατάληψις. Τί λέγεις; ἡ σοφία ἀκατάληπτος τῷ προφήτῃ, καὶ ἡ οὐσία ἡμῖν καταληπτὴ; ἄρα οὐ φανερὰ αὕτη ἡ μαρία; Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ οὐκ ἔχει πέρας, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιγρᾶφεις;

10 Ταῦτα καὶ ὁ Ἡσαΐας φιλοσοφῶν ἔλεγε· «Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;». Οὐκ εἶπε, 'τίς διηγεῖται', ἀλλὰ, «Τίς διηγῆσεται», καὶ τὸ μέλλον ἀπέκλεισε. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ φησιν, «Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ», ὁ δὲ Ἡσαΐας οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ
 15 μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀποκεκλειῖσθαι τὴν διήγησιν ταύτην.

'Ἄλλ' ἴδωμεν, μήποτε ὁ Παῦλος οἶδεν, ἅτε δὴ μείζονος ἀπολελαυκῶς χάριτος· αὐτὸς μὲν οὖν ἔστιν ὁ λέγων, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους
 20 προφητεύομεν». Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλαχοῦ οὐ περὶ οὐσίας, ἀλλὰ περὶ σοφίας καὶ αὐτὸς διαλεγόμενος τῆς ἐν τῇ προνοίᾳ φαινομένης, οὐ τῆς καθόλου λέγω, καθ' ἣν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω προνοεῖ δυνάμεων, ἀλλ' ἐκεῖνο τῆς προνοί-
 25 ας τὸ μέρος ἐξετάζων, καθ' ὃ προνοεῖ τῶν ἐν τῇ γῆ ἀνθρώπων, καὶ ταύτης αὐτῆς πάλιν μέρος. Οὐδὲ γὰρ αὐτὴν ὅλην ἐξετάζει, καθ' ἣν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον, καθ' ἣν ψυχὰς ἐμπνεῖ, καθ' ἣν σώματα διαπλάττει, καθ' ἣν τρέφει τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, καθ' ἣν συ-
 30 κρατεῖ τὸν κόσμον, καθ' ἣν τὰς ἐτησίους δίδωσι τροφὰς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφείς, καὶ μικρὸν τι μέρος ἐξετάσας τῆς προνοίας αὐτοῦ, καθ' ὃ τοὺς μὲν Ἰου-

13. Ψαλμ. 50, 8

14. Ψαλμ. 144, 3

15. Ἡσ. 53, 8

16. Ψαλμ. 138, 14

ρωσεσ»¹³, ἀλλ' ὅμως, ἀφοῦ γνώρισε τὰ ἄγνωστα καὶ τὰ ἀπόκρυφα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὴν τὴν ἴδια πάλι τῇ σοφία αὐτοῦ λέγει, ὅτι εἶναι ἄπειρη καὶ ἀκατάληπτη. Διότι λέγει· «Μεγάλος εἶναι ὁ Κύριος καὶ μεγάλη ἡ δύναμη αὐτοῦ, ἡ δὲ σοφία αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ»¹⁴, δηλαδὴ δὲν εἶναι κατανοητὴ ἀπὸ μᾶς. Τί λές; ἡ σοφία εἶναι ἀκατανόητη στὸν προφήτη, καὶ εἶναι κατανοητὴ σὲ μᾶς ἡ οὐσία αὐτοῦ; δὲν εἶναι αὐτὴ ἀναμφισβήτητα φοβερὴ μανία; Ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει τέλος καὶ σὺ περιγράφεις τὴν οὐσία του;

Αὐτὰ ἐρευνώντας μὲ προσοχὴ καὶ ὁ Ἡσαΐας ἔλεγε· «Τῇ γενεᾷ αὐτοῦ ποιὸς θὰ τῇ διηγηθεῖ;¹⁵ Δὲν εἶπε, ἴποιος τῇ διηγεῖται, ἀλλὰ «ποιὸς θὰ τῇ διηγηθεῖ», γιὰ ν' ἀποκλείσει ἔτσι καὶ τὸ μέλλον. Καὶ ὁ Δαυὶδ βέβαια ἔλεγε,· «Ἡ γνώση σου εἶναι πολὺ θαυμαστὴ γιὰ μένα»¹⁶, ἐνῶ ὁ Ἡσαΐας λέγει ὄχι μόνο ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀποκλείεται ἡ περιγραφή αὐτῆς.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε μήπως γνωρίζει τὸ Θεὸ ὁ Παῦλος, ποῦ ἀξιώθηκε νὰ λάβει μεγαλύτερη χάρη. Διότι αὐτὸς εἶναι ποῦ λέγει, «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἓνα μέρος ἀπ' αὐτὸ προφητεύομε». Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ ὁμιλεῖ ὄχι μόνο γιὰ τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σοφία, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώνεται στὴν πρόνοια, ὄχι βέβαια τὴν καθολικὴ πρόνοια, ποῦ ἐπεκτείνεται καὶ στοὺς ἀγγέλους, καὶ στοὺς ἀρχαγγέλους καὶ στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἀλλ' ἐξετάζει μόνο τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς, καὶ πάλι ἀπ' αὐτὴν ἓνα μέρος ἐξετάζει. Διότι οὔτε αὐτὴν ἐξετάζει ὅλην, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, ἐμφυσᾷ τὶς ψυχές, διαπλάθει τὰ σώματα, συγκρατεῖ τὴν κτίση, χορηγεῖ κάθε χρόνο τὶς τροφές, ἀλλ', ἀφοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ ἄφησε κατὰ μέρος, καὶ ἐξέτασε ἓνα μικρὸ μόνο μέρος τῆς πρόνοιας αὐτοῦ, ἐκεῖνο δηλαδὴ ποῦ ἀναφέρεται στὴν ἀποβολὴ τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆ σωτηρία καὶ τὴν εἴσοδο σ' αὐτὴν τῶν Ἐθνικῶν, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ μικρὸ μέρος ἀφοῦ

δαιίους ἐξέβαλε, τοὺς δὲ ἐξ ἔθνῶν εἰσεδέξατο, καὶ πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ μικρὸν μέρος, ὡσπερ πρὸς πέλαγος ἄπειρον ἰλιγγιάσας, καὶ βάθος ἰδὼν ἄχανές, ἀπεπήδησεν εὐθέως, καὶ μέγα ἀνεβόησεν εἰπὼν· «Ὡ
5 βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Οὐκ εἶπεν ἄκατάληπτα, ἀλλ' «Ἀνεξερεύνητα». Εἰ δὲ ἐρευνηθῆναι οὐ δύναται, πολλῶ μᾶλλον καταληφθῆναι ἀδύνατον.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». Αἱ ὁδοὶ αὐ-
10 τοῦ ἀνεξιχνίαστοι καὶ αὐτὸς καταληπτός, εἶπέ μοι; Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ὁδῶν; τὰ ἔπαθλα τὰ ἀποκείμενα ἡμῖν ἀκατάληπτα· «Ὁφθαλμὸς γὰρ αὐτὰ οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».
15 Ἄλλὰ καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος· «Χάρις γὰρ τῷ Θεῷ», φησὶν, «ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ», καὶ «Ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν».

Τί λέγεις; τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα
20 νοῦν, ἡ δωρεὰ ἀνεκδιήγητος, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν οὐκ ἀνέβη ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου, ἡ μεγαλωσύνη πέρας οὐκ ἔχει, ἡ σύνεσις ἀριθμὸν οὐκ ἔχει, πάντα ἀκατάληπτα, καὶ αὐτὸς μόνος καταληπτός; Καὶ ποίαν οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο μανίας
25 ὑπερβολήν; Κάτεχε τὸν αἰρετικὸν μὴ ἀφῆς ἀναχωρήσαι· εἶπέ, τί φησιν ὁ Παῦλος; «Ἐκ μέρους γινώσκομεν». Οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦτο λέγει, φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκονομιῶν ἦν ὁ λόγος, ἐκ πλείονος ἡμῖν περιουσίας καὶ οὕτω τὰ νικητήρια· εἰ γὰρ αἱ οἰ-
30 κονομίαι ἀκατάληπτοι, πολλῶ μᾶλλον αὐτός. Ὅτι δὲ ἐνταῦθα οὐ περὶ τῶν οἰκονομιῶν φησιν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀκουσον τῶν ἐξῆς· εἰπὼν γάρ, «Ἐκ

17. Ρωμ. 11, 33

18. Α' Κορ. 2, 9

19. Β' Κορ. 9, 15

20. Φιλ. 4, 7

21. Ὁ Χρυσόστομος διακρίνει τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν οὐσία αὐτοῦ ὀνομάζοντας αὐτές οἰκονομίες. Ἡ οὐσία εἶναι ἀκατάληπτη, οἱ ἐνέργειες ὅμως μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν.

εἶδε, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ ἔσκυψε σέ ἄπειρο πέλαγος καὶ εἶδε τὸ ἀχανές βάθος, κυριεύθηκε ἀπὸ ἱλιγγο, ὑποχώρησε καὶ κραύγασε δυνατὰ λέγοντας· «Πῶ, πῶ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ κρίσεις σου!»¹⁷. Δὲν εἶπε ἄκατανόητες, ἀλλὰ «Ἀνεξερεύνητες». Ἐὰν δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐξερευνηθοῦν, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι δυνατό νὰ κατανοηθοῦν.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι αὐτοῦ». Πές μου, οἱ δρόμοι αὐτοῦ εἶναι ἀνεξιχνίαστοι, καὶ αὐτός εἶναι κατανοητός; Καὶ γιατί λέγω γιὰ τοὺς δρόμους του; ἀκόμη καὶ τὰ βραβεῖα ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ μᾶς εἶναι ἀκατανόητα· διότι λέγει· «Μὰτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε αὐτά, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου ἀνέβηκαν τὰ ὅσα ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν αὐτόν»¹⁸. Ἄλλὰ καὶ οἱ δωρεές αὐτοῦ εἶναι ἀπερίγραπτες· διότι λέγει· «Ἄς εὐχαριστήσομε τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀπερίγραπτη δωρεά του»¹⁹, καί, «Ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ξεπερνᾶ κάθε νοῦ»²⁰.

Τί λές; Οἱ βουλές του εἶναι ἀνεξερεύνητες, οἱ δρόμοι του εἶναι ἀνεξιχνίαστοι, ἡ εἰρήνη του ξεπερνᾶ τὴν ἀνθρώπινη ἀντίληψη, ἡ δωρεά του εἶναι ἀπερίγραπτη, τὰ βραβεῖα ποὺ ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν οὔτε κἂν τὰ σκέφθηκε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει ὄρια, ἡ σύνεσή του δὲν μετρεῖται, ὅλα εἶναι ἀκατανόητα, καὶ μόνο αὐτός εἶναι κατανοητός; Καὶ ποῖο εἶδος ὑπερβολικῆς μανίας δὲν δείχνει αὐτό; Κράτησε τὸν αἰρετικό· μὴ τὸν ἀφήνεις νὰ φύγει. Πές του, τί λέγει ὁ Παῦλος; «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε». Δὲν τὸ λέγει αὐτό, λέγει, γιὰ τὴν οὐσία αὐτοῦ, ἀλλὰ γιὰ τίς ἐνέργειές του²¹. Καὶ βέβαια ἐὰν ὁ λόγος ἦταν μόνο γιὰ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι πάλι ἡ νίκη μας θὰ ἦταν κατὰ πολὺ μεγαλύτερη· διότι, ἐὰν οἱ ἐνέργειες αὐτοῦ εἶναι ἀκατανόητες, πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτός. Τὸ ὅτι ὅμως ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ, ἄκουσε τὴ συνέχεια· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ

μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν», ἐπήγαγεν· «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην». Ὑπὸ τίνας οὖν ἐπεγνώσθη, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὑπὸ τῶν οἰκονομιῶν;
 5 Ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλονότι τοῦτον οὖν καὶ ἐκ μέρους γινώσκει.

«Ἐκ μέρους» δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ τῆς οὐσίας γινώσκει, τὸ δὲ ἀγνοεῖ (ἀπλοῦς γὰρ ὁ Θεός), ἀλλ' ἐπειδὴ ὅτι μὲν ἔστι Θεὸς οἶδε, τὸ δέ, τί τὴν οὐ-
 10 σίαν ἐστίν, ἀγνοεῖ· ὅτι μὲν σοφός ἐστιν ἐπίσταται, τὸ δέ, πόσον ἐστὶ σοφός, ἀγνοεῖ· ὅτι μὲν ἐστὶ μέγας οὐκ ἀγνοεῖ, τὸ δὲ πόσον, ἢ τίς ἢ μεγαλωσύνη αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ οἶδεν· ὅτι πανταχοῦ πάρεστιν ἐπίσταται, τὸ δὲ πῶς οὐκ ἐπίσταται· ὅτι προνοεῖ καὶ συνέχει τὰ πάν-
 15 τα καὶ συγκρατεῖ μετ' ἀκριβείας, οὐκ ἀγνοεῖ, τὸν δὲ τρόπον καθ' ὃν ταῦτα ποιεῖ ἀγνοεῖ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν».

6. Ἄλλὰ γὰρ, εἰ δοκεῖ, τὸν Παῦλον ἀφέντες καὶ
 20 τοὺς προφήτας, ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, μὴ ποτε ἐκεῖ τινές εἰσιν εἰδότες, τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός. Μάλιστα μὲν γάρ, κἂν εὐρεθῶσιν εἰδότες, οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πλὴν ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας μάθης,
 25 ὅτι οὐδὲ ἐκεῖ τις οἶδε κτιστὴ δύναμις τοῦτο, ἀκοῦσωμεν τῶν ἀγγέλων. Τί οὖν; περὶ τῆς οὐσίας ταύτης ἐκεῖ διαλέγονται, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ζητοῦσιν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί· Δοξάζουσι, προσκυνοῦσι, τὰς ἐπινικίους καὶ μυστικὰς ῥόδας διηνεκῶς ἀναπέμπουσι
 30 μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης· καὶ οἱ μὲν λέγουσι, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ», τὰ δὲ Σεραφίμ «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστρέφουσιν, οὐδὲ τὴν συγκατάβασιν ἐνεγκεῖν δυνάμενα τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ

αὐτὸ προφητεύομε», πρόσθεσε· «Τώρα γνωρίζομε ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος, τότε ὅμως θὰ τὸν γνωρίσομε ὅπως γνωρίζει αὐτὸς ἐμένα». Ἀπὸ ποιὸν γνωρίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὸ Θεὸ ἢ ἀπὸ τῆς ἐνέργειάς του; Εἶναι φανερὸ ὅτι γνωρίζεται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἔρα αὐτὸν γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος ὡς πρὸς ἓνα μέρος.

Εἶπε «Ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος», ὄχι διότι μέρος μὲν τῆς οὐσίας του τὸ γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ μέρος αὐτῆς τὸ ἀγνοεῖ (διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλός), ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζει μὲν ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἀγνοεῖ ὅμως ποιά εἶναι ἡ οὐσία του· γνωρίζει ὅτι εἶναι σοφός, ἀγνοεῖ ὅμως τὸ πόσο σοφός εἶναι· γνωρίζει ὅτι εἶναι μέγας, τὸ πόσο μέγας ὅμως εἶναι ἢ ποιά εἶναι ἡ μεγαλωσύνη του, αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζει. Γνωρίζει ὅτι βρίσκεται παντοῦ, δὲν γνωρίζει ὅμως τὸ πῶς· γνωρίζει ὅτι προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμον, κυβερνᾷ καὶ συγκρατεῖ τὰ πάντα μὲ ἀκρίβεια, ἀγνοεῖ ὅμως τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο κάμνει αὐτά. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος· «Ἔνα μέρος γνωρίζομε καὶ ἓνα μέρος προφητεύομε».

6. Ἄλλ' ὅμως, ἐὰν νομίζετε, ἀφοῦ ἀφήσομε τὸν Παῦλον καὶ τοὺς προφῆτες, ἅς ἀνεβοῦμε στοὺς οὐρανοὺς, μὴ τυχὸν βροῦμε ἐκεῖ ὄντα ποὺ νὰ γνωρίζουν ποιά εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὅπωςδήποτε βέβαια καὶ ἂν ἀκόμα βρεθοῦν, αὐτὸ δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σημασία γιὰ μᾶς, διότι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ βεβαιωθεῖς μὲ τὸ παραπάνω, ὅτι οὔτε ἐκεῖ ὑπάρχει καμιὰ κτιστὴ δύναμη ποὺ γνωρίζει τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἅς ἀκούσομε τοὺς ἀγγέλους. Τί λοιπόν; Μήπως ἐκεῖ συζητοῦν αὐτοὶ ἀναμεταξύ τους γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καθόλου· ἀλλᾷ τί κάνουν; Δοξολογοῦν αὐτόν, τὸν προσκυνοῦν, ἀναπέμπουν ἀδιάκοπα τῆς ἐπινίκειας μυστικῆς ὠδῆς μὲ μεγάλη φρίκη, καὶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς λένε, «Δόξα στὸν Ὑψιστὸ Θεό»²², ἐνῶ τὰ Σεραφίμ λένε, «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος»²³, καὶ ἀποστρέφουν τὰ πρόσωπά τους ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ τὸν ἀντικρῦσουν παρ' ὅλη τὴν συγκατάβασή του, καὶ τέλος τὰ Χερου-

Χερουβίμ, «Εὐλογημένη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου
 αὐτοῦ»· οὐχ ὅτι τόπος περὶ Θεόν, μὴ γένοιτο, ἀλλ'
 ὡς ἂν εἴποιμεν ἀνθρωπίνως φθεγγόμενοι, ὅπουπερ
 ἂν ἔστιν, ἢ ὅπως ἂν ἔστιν· εἰ δὴ καὶ τοῦτο ἀσφαλές
 5 ἐπὶ Θεοῦ εἰπεῖν· ἀνθρωπίνην γὰρ ἔχομεν γλῶτταν.
 Εἶδες πόσος ἄνω φόβος, πόση κάτω καταφρό-
 νησις; Ἐκεῖνοι δοξάζουσιν, οὗτοι περιεργάζονται
 εὐφημοῦσιν ἐκεῖνοι, πολυπραγμονοῦσιν οὗτοι· ἐκεῖνοι
 τὰς ὄψεις ἀποκρύπτουσιν, οὗτοι φιλονεικοῦσιν ἐνα-
 10 τενίζειν ἀναισχύντως εἰς τὴν ἀνεκδιήγητον δόξαν.
 Τίς οὐκ ἂν στενάξειε, τίς οὐκ ἂν θρηνήσειεν αὐτοὺς
 τῆς παραπληξίας καὶ τῆς ἐσχάτης ταύτης ἀνοίας;

7. Ἐβουλόμην μὲν οὖν μακροτέρω προαγαγεῖν τὸν
 λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν πρῶτον εἰς ταῦτα κατέβην τὰ
 15 παλαισμάτα, λυσιτελές ὑμῖν εἶναι νομίζω ἀρκεσθῆ-
 ναι τέως τοῖς εἰρημένοις, ὥστε μὴ τὸ πλῆθος τῶν
 μελλόντων ρηθῆσεσθαι ἐπελθὼν πολλῇ τῇ ρύμη πα-
 ρασύρη καὶ τούτων τὴν μνήμην· πάντως δέ, ἂν ὁ Θε-
 ὸς ἐπιτρέπη, ταύτην λοιπὸν μέχρι πολλοῦ τὴν ὑπό-
 20 θεσιν ἐργασόμεθα. Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ πάλαι τούτους
 ᾧδινον πρὸς ὑμᾶς τοὺς λόγους εἰπεῖν, ἔμελλον δὲ καὶ
 ἀνεβαλλόμενον, ὅτι πολλοὺς τῶν ταῦτα νοσοῦντων ἐώ-
 ρων μεθ' ἡδονῆς ἡμῶν ἀκροωμένους, καὶ οὐ βουλό-
 μενος ἀποσοβῆσαι τὴν θήραν, τέως ἐπειχόν τὴν γλῶτ-
 25 ταν τούτων τῶν παλαισμάτων, ὥστε μετὰ τὸ κατα-
 σχεῖν αὐτοὺς ἀκριβῶς, τότε ἐπαποδύσασθαι ἐπειδὴ
 δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν αὐτῶν ἤκουσα παρακα-
 λούντων καὶ ἐνοχλούντων εἰς τούτους ἐμβῆναι τοὺς
 ἀγῶνας, θαρρῶν ἀπεδυσάμην λοιπὸν, καὶ τὰ ὄπλα ἔ-
 30 λαβὼν τὰ τοὺς λογισμοὺς καθαιροῦντα καὶ πᾶν ὕψω-
 μα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦ-

βίμ λένε, «Εὐλογημένη εἶναι ἡ δόξα αὐτοῦ στὸν τόπο πού βρίσκεται»²⁴. "Ὁχι βέβαια ὅτι ὑπάρχει γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ τόπος, μακριὰ καὶ τέτοια σκέψη, ἀλλά, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, μιλοῦν μὲ ἀνθρώπινες ἐκφράσεις, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν βρίσκεται ὁ Θεὸς καὶ ὅπως καὶ ἂν συμβαίνει νὰ βρίσκεται, ἂν καὶ βέβαια καὶ αὐτὸ εἶναι ἐσφαλμένο νὰ τὸ λέμε γιὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ τὸ λέμε γιὰτὶ ἔχομε ἀνθρώπινη γλῶσσα. Εἶδες πόσος φόβος ὑπάρχει ἐπάνω στὸν οὐρανὸ καὶ πόση περιφρόνηση ἐδῶ κάτω στὴ γῆ; Οἱ ἄγγελοι τὸν δοξάζουν, ἐνῶ οἱ Ἄνόμοιοι τὸν περιεργάζονται· ἐκεῖνοι τὸν ὕμνοῦν, ἐνῶ αὐτοὶ τὸν ἐρευνοῦν μὲ μεγάλη σχολαστικότητα· ἐκεῖνοι κρύβουν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ αὐτοὶ ἀγωνίζονται μὲ ἀδιαντροπία νὰ δοῦν καὶ νὰ κατανοήσουν τὴν ἀπερίγραπτη δόξα του. Ποιὸς δὲν θὰ στέναζε, ποιὸς δὲν θὰ θρηνοῦσε γιὰ τὴν παραφροσύνη τους αὐτὴ καὶ τὴν ὑπερβολικὴ αὐτὴ ἀνοησία τους;

7. "Ἦθελα βέβαια νὰ παρατείνω τὸ λόγο περισσότερο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβα αὐτὸν τὸν ἀγῶνα τώρα γιὰ πρώτη φορά, θεωρῶ συμφέρον σας νὰ ἀρκεσθῶ πρὸς τὸ παρὸν στὰ ὅσα λέχθηκαν, γιὰ νὰ μὴ ἔρθει μὲ μεγάλη ὄρμη τὸ πλῆθος ἐκείνων πού πρόκειται νὰ λεχθοῦν στὸ μέλλον καὶ παρασύρουν καὶ ὅλα αὐτὰ πού ἀποτυπώθηκαν στὴ σκέψη ὅπωςδῆποτε ὁμως, ἐάν τὸ ἐπιτρέψει ὁ Θεός, θ' ἀσχοληθῶ σὲ ἔκταση μὲ τὸ θέμα αὐτό. Διότι ἐγὼ ἀπὸ πολὺ καιρὸ εἶχα τὴν ἐπιθυμία νὰ σᾶς ἀναπτύξω τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀνέβαλλα, διότι ἔβλεπα πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν πού παρακολουθοῦσαν μὲ εὐχαρίστηση τὰ λεγόμενά μου, καί, ἐπειδὴ δὲν ἤθελα ν' ἀπομακρύνω τὸ θῆραμα, συγκρατοῦσα μέχρι τώρα τὴ γλῶσσα μου καὶ δὲν τὴν ἄφηνα νὰ ριχτεῖ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, μὲ σκοπὸ βέβαια τότε ν' ἀναλάβω τὸν ἀγῶνα αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς προσελκύσω ὅσο τὸ δυνατό πιὸ κοντὰ μου. Ἐπειδὴ λοιπόν, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἄρχισαν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὲ παρακαλοῦν καὶ νὰ μὲ ἐνοχλοῦν ν' ἀναλάβω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, πῆρα τὸ θάρρος τότε, ἐτοιμάσθηκα καὶ ἔλαβα τὰ ὄπλα, πού καταρρίπτουν κάθε ἔπαρση τῶν ἀνθρώπινων λογισμῶν καὶ κάθε ὑπερηφάνεια πού ὑψώνεται ἐναντίον

τα δὲ ἔλαβον τὰ ὄπλα, οὐχ ἵνα καταβάλω τοὺς ἐναντίους, ἀλλ' ἵνα ἀναστήσω κειμένους· τοιαύτη γὰρ τῶν ὀπλων τούτων ἡ δύναμις, τοὺς μὲν φιλονεικοῦντας πλήττειν οἶδε, τοὺς δὲ εὐγνωμόνως ἀκούοντας μετὰ
5 πολλῆς θεραπεύειν τῆς ἐπιμελείας· οὐχὶ δίδωσι τραύματα, ἀλλ' ἰᾶται τραῦματα.

8. Μὴ τοίνυν πρὸς ἐκείνους ἀγριαίνωμεν, μηδὲ θυμὸν προβαλλώμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας αὐτοῖς διαλεγώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἐπιεικείας καὶ πραότητος
10 ἰσχυρότερον. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πολλῇ τῇ σπουδῇ τοῦτου τοῦ πράγματος ἀντέχεσθαι ἐκέλευσε λέγων· «Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἡπιον εἶναι πρὸς πάντας». Οὐκ εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς μόνον, ἀλλὰ «πρὸς πάντας». Καὶ πάλιν, «Τὸ ἐπιεικὲς
15 ὑμῶν γνωσθήτω»· οὐκ εἶπε τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ «Πᾶσιν ἀνθρώποις». Τί γάρ, φησὶν, ὄφελος, εἴαν τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς φιλῆτε; Ἄν μὲν οὖν βλάβπτωσιν αὐτῶν αἱ φιλίαι, καὶ πρὸς κοινωνίαν τῆς ἀσεβείας ἔλκωσι, κἂν οἱ γεγεννηκότες ὦσιν, ἀποπήδησον· κἂν ὀφθαλμὸς ἦ, ἐξόρουξον· «Ἐάν» γάρ, φησὶν, «ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζη σε, ἔκκοπον αὐτόν»· οὐ περὶ σώματος λέγων, πῶς γάρ; Εἰ γὰρ περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως ἔλεγε, τὸ ἔγκλημα εἰς τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν διέβαινεν· ἄλλως δὲ οὐχὶ τὸν
25 ἐξορύττειν ἐχρῆν· κἂν γὰρ ὁ ἀριστερὸς ὑπολειφθῆ, ὁμοίως σκανδαλίζει τὸν ἔχοντα. Ἀλλὰ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ ὀφθαλμοῦ ὁ λόγος, προσέθηκε τὸν δεξιόν, δεικνύς, ὅτι κἂν ὡς δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔχῃς τινὰ φίλον, καὶ τοῦτον ἔκβαλε, καὶ ἀπότεμε τῆς πρὸς σὲ φιλίας, εἴαν σε σκανδαλίζη. Τί γὰρ ὄφελος ἔχειν ὀφθαλμὸν ἐπὶ λύμῃ τοῦ λοιποῦ σώματος;

25. Πρὸς ἐκείνους πού πλανιένται ἢ καλύτερη συμπεριφορὰ εἶναι ἢ ἐπίδειξη ἀγάπης καὶ ἐπιεικείας. Αὐτὸ εἶναι θεμελιώδης χριστιανικός κανόνας

26. Β' Τιμ. 2, 24

27. Φιλ. 4, 5

28. Ματθ. 5, 29

τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καί ἔλαβα τὰ ὄπλα αὐτά, ὄχι γιά νά καταβάλω τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλά γιά νά σηκώσω ἐπάνω ἐκείνους πού ἔπεσαν· διότι εἶναι τέτοια ἡ δύναμη τῶν ὄπλων αὐτῶν, ὥστε κατορθώνει ἐκείνους πού ἐναντιώνονται νά τοὺς πληγώνει, ἐνῶ ἐκείνους πού ἀκοῦν μέ καλή διάθεση νά τοὺς θεραπεύει ἀποτελεσματικά· δέν προξενεῖ τραύματα, ἀλλά θεραπεύει τραύματα.

8. " Ἄς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς μέ ἀγριότητα καὶ θυμό, ἀλλά νά συζητᾶμε μαζί τους μέ καλωσύνη· διότι τίποτε δέν ὑπάρχει ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴν καλωσύνη καὶ τὴν πραότητα²⁵. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔδωσε ἐντολή νά δείχνουμε πάντοτε τέτοια συμπεριφορά, λέγοντας· «Ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου δέν πρέπει νά μάχεται, ἀλλά νά εἶναι ἡπιος πρὸς ὅλους»²⁶. Δέν εἶπε νά εἶναι ἡπιος μόνο πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἀλλά «πρὸς ὅλους». Καὶ πάλι, «Ἡ καλωσύνη σας νά εἶναι γνωστή»· δέν εἶπε 'στοὺς ἀδελφούς', ἀλλά «Σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»²⁷. Διότι, λέγει, ποιὸ τὸ ὄφελός σας, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἐκείνους πού σᾶς ἀγαποῦν; " Ἄν λοιπὸν οἱ φίλιες αὐτῶν σέ βλάπτουν καὶ σέ παρασύρουν στὸ νά συμμετέχεις στὴν ἀσέβεια, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι οἱ γονεῖς σου, ἀπομακρύνσου· καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ ὀφθαλμός σου, νά τὸν βγάλεις. Διότι λέγει, «Ἐὰν σέ σκανδαλίζει ὁ δεξιὸς ὀφθαλμός σου, ξερρίζωσέ τον»²⁸. Φυσικὰ δέν ἐννοεῖ τὸν ὀφθαλμὸ τοῦ σώματος· διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατό νά γίνει αὐτό; Διότι, ἐὰν μιλοῦσε ἐδῶ γιά σωματικὴ φύση, ἡ κατηγορία τότε θ' ἀποδίδονταν στὸν δημιουργὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως· ἄλλωστε δέν ἔπρεπε νά ξερριζωθεῖ ὁ ἕνας ὀφθαλμός· καθόσον καὶ ἂν ἀκόμη μείνει μόνο ὁ ἀριστερός, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σκανδαλίζει ἐκεῖνον πού τὸν ἔχει. Ἀλλὰ γιά νά μάθεις, ὅτι ὁ λόγος δέν εἶναι γιά τὸν ὀφθαλμό, πρόσθεσε «τὸν δεξιό», γιά νά δείξει ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχεις κάποιον σὰν τὸν δεξιὸ ὀφθαλμό σου, καὶ αὐτὸν ἀπομακρυνέ τον καὶ ἀποκήρυξέ τον ἀπὸ τὴν φιλία σου, ἐὰν σέ σκανδαλίζει. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος νά ἔχεις ὀφθαλμὸ πού γίνεται πρόξενος καταστροφῆς τοῦ ὑπόλοιπου σώματός σου;

Ἄν μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην, βλάβτωσιν αἱ φιλίαι, φεύγωμεν καὶ ἀποπηδῶμεν· ἂν δὲ μηδὲν ἡμᾶς εἰς τὸν τῆς εὐσεβείας ἀδικῶσι λόγον, ἔλκωμεν καὶ ἐπισπώμεθα πρὸς ἑαυτοὺς ἐκείνους· εἰ δὲ μήτε αὐτὸν 5 ὠφελεῖς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνου δέχη βλάβην, κέρδα-
νον τὸ μείναι διὰ τῆς ἐκκοπῆς ἀσινῆς, καὶ φεῦγε αὐτῶν τὰς φιλίας, ἂν βλάβτωσι· φεῦγε μόνον, μὴ μάχου, μηδὲ πολέμει.

Οὕτω καὶ Παῦλος παραινῶν λέγει· «Εἰ δυνατόν, 10 τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεῦοντες». Δοῦλος εἶ τοῦ τῆς εἰρήνης Θεοῦ· ἐκείνος τοὺς δαίμονας ἐκβάλλων καὶ μυρία ἐργαζόμενος ἀγαθὰ, ἐπειδὴ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλεσαν, οὐκ ἀφῆκε σκηπτόν, οὐ συνέτριψε τοὺς λοιδοροῦντας, οὐ κατέκαυσε τὴν 15 γλῶτταν τὴν οὕτως ἀναίσχυντον καὶ ἀγνώμονα, καίτοι πάντα ταῦτα δυνάμενος, ἀλλ' ἀπεκρούσατο τὴν κατηγορίαν μόνον, εἰπὼν· «Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πέμπαντά με». Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως αὐτὸν ἔτυψε, τί φησιν; «Εἰ μὲν 20 κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Εἰ δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων ἀπολογεῖται, καὶ εὐθύνας δίδωσιν οἰκέτη, οὐ χρεῖα μακροτέρων λόγων.

Ταῦτα μόνον στρέφε τὰ ρήματα ἐν τῇ διανοίᾳ, 25 καὶ συνεχῶς αὐτὰ μελέτα, καὶ λέγει· «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Καὶ ἐννόησον τὸν λέγοντα, καὶ πρὸς τίνα, φησί, καὶ τίνος ἔνεκεν, καὶ ἔσται σοι θεία τις ἐπωδὴ καὶ διηνεκῆς τὰ ρήματα ταῦτα, καὶ πᾶσαν δυ- 30 νήσεται φλεγμονὴν καταστεῖλαι· ἐννόησον τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑβρισθέντος, τὸ εὐτελὲς τοῦ ὑβρίσαντος, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὑβρεως. Οὐ γὰρ ἔλοιδορήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτύπησε· καὶ οὐκ ἐτύπησεν ἀπλῶς, ἀλλὰ

29. Ρωμ. 12, 18

30. Ἰω. 8, 49

31. Ἰω. 18, 23

“Αν λοιπόν, ὅπως προανέφερα, μᾶς βλάπτουν οἱ φι-
λίεις, νὰ τίς ἀποφεύγομε καὶ νὰ τίς ἀποκηρύσσομε, ἐὰν ὁ-
μως δὲν μᾶς ἐμποδίζουν καθόλου στὸ νὰ ζοῦμε μὲ εὐσέ-
βεια, τότε νὰ προσελκύομε καὶ νὰ φέρομε κοντὰ μας τοὺς
φίλους ἐκείνους. “Αν ὁμως καὶ αὐτὸν δὲν τὸν ὠφελεῖς
καὶ σὺ βλάπτῃσαι ἀπ’ αὐτόν, τότε νὰ δεχθεῖς τουλάχιστο
τὸ κέρδος νὰ μείνεις ἀβλαβής, διακόπτοντας καὶ ἀποφεύ-
γοντας τίς τέτοιου εἴδους φιλίεις. Ἐπόφευγέ τις μόνο χω-
ρίς νὰ φιλονεικῇς, οὔτε καὶ νὰ πολεμᾷς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβουλεύοντας καὶ ὁ Παῦλος, λέγει·
«Ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς νὰ εἰρηνεύετε μὲ ὄλους τοὺς
ἀνθρώπους»²⁹. Εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης. Ἐκεῖ-
νος ἀπομακρύνοντας τοὺς δαίμονες καὶ παρέχοντας ἀ-
μέτρητα ἀγαθὰ, ὅταν τὸν ἀποκάλεσαν δαιμονισμένο, δὲν
ἄφησε νὰ πέσει κεραυνός, οὔτε συνέτριψε ἐκείνους ποὺ
τὸν κακολογοῦσαν, δὲν κατέκαυσε τὴν τόσο ἀδιάντροπη
καὶ ἀχάριστη γλῶσσα, ἂν καὶ βέβαια μπορούσε ὅλα αὐτὰ
νὰ τὰ κάνει, ἀλλ’ ἀπέκρουσε μόνο τὴν κατηγορία, λέγον-
τας· «Ἐγὼ δὲν ἔχω δαιμόνιο, ἀλλὰ τιμῶ ἐκείνον ποὺ μὲ
ἔστειλε»³⁰. Ὅταν δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέα τὸν χτύ-
πησε, τί λέγει; «Ἐὰν μὲν μίλησα κακῶς, δείξε ποῖο εἶναι
τὸ κακὸ ποὺ εἶπα, ἐὰν ὁμως μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρ-
νεις;»³¹. Ἐφόσον λοιπόν ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἀπολο-
γεῖται σ’ ἓνα ὑπηρέτη, τὰ περισσότερα λόγια εἶναι περιττά.

Αὐτὰ μόνο τὰ λόγια νὰ ἔχεις πάντοτε μέσα στὸ νοῦ
σου καὶ νὰ τὰ μελετᾷς συνέχεια καὶ νὰ λές· «Ἐὰν μὲν
μίλησα κακῶς, πὲς ποῖο εἶναι τὸ κακὸ ποὺ εἶπα, ἐὰν ὁμως
μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρνεις;». Καὶ σκέψου ἀπὸ ποιόν,
πρὸς ποιόν καὶ σὲ ποῖα εὐκαιρία λέγονται, καὶ τότε τὰ
λόγια αὐτὰ θὰ σοῦ εἶναι σὰν διαρκῆς θεῖα ὑμνωδία, ποὺ
ἔχει τὴ δύναμη νὰ καταπραῖνει κάθε ἐρεθισμό· σκέψου τὸ
ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ βρῖσθηκε, τὴν εὐτέλεια ἐκείνου ποὺ
ἔβρισε, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὕβρεως. Διότι δὲν τὸν κακο-
λόγησε μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν χτύπησε· καὶ δὲν τὸν χτύπησε
μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν ράπισε, τίποτε δὲ δὲν εἶναι πιὸ ἐξευ-

καὶ ἐρράπισεν· οὐδὲν δὲ ταύτης τῆς πληγῆς ἀτιμότερον· ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ἤνεγκεν, ἵνα ἐκ περιουσίας μάθῃς σὺ σωφρονεῖν.

Ταῦτα μὴ μόνον ἐνταῦθα φιλοσοφῶμεν, ἀλλὰ
5 καὶ ὅταν καιρὸς ᾖ, αὐτῶν μνημονεύωμεν. Ἐπηνέσατε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείξατέ μοι τὸν ἔπαινον. Καὶ γὰρ ὁ παλαιστῆς ἐν τῇ παλαιστρᾷ γυμνάζεται, ἵνα ἐπὶ τῶν ἀγώνων δείξῃ τῆς ἐκεῖ γυμνασίας τὴν ὠφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν
10 τῆς ἐνταῦθα ἀκροάσεως, ὅταν ἐπέλθῃ θυμὸς, δείξον τὸ κέρδος, καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγε τὸ ρῆμα, «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Τοῦτο ἔγγραψον τῇ διανοίᾳ· διὰ τοῦτο γὰρ συνεχῶς ὑπομιμνήσκω τούτων τῶν
15 λόγων ὑμᾶς, ὥστε ἐντεθῆναι ὑμῶν τῇ ψυχῇ τὰ εἰρημένα ἅπαντα, ὥστε ἀνεξάλειπτον μεῖναι τὴν μνήμην, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς μνήμης ὠφέλειαν. Ἄν γὰρ ἔχωμεν ἐγγεγραμμένα τὰ ρήματα ταῦτα ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας, οὐδεὶς οὕτω λίθινος καὶ ἐγνώ-
20 μων καὶ ἀναίσθητος, ὡς ἐξενεχθῆναί ποτε πρὸς ὄργην· ἀντὶ γὰρ χαλινοῦ παντὸς καὶ πάσης ἡνίας, τὴν γλῶτταν ἡμῖν πέρα τοῦ μέτρου καὶ τοῦ προσήκοντος ἐκφερομένην ταῦτα ἐπισχεῖν δυνήσεται τὰ ρήματα, καὶ τὴν διάνοιαν οἰδοῦσαν καταστεῖλαι, καὶ
25 πείσαι μετριάξῃν διηνεκῶς, καὶ δλόκληρον ἡμῖν ἐγκατοικίσει τὴν εἰρήνην· ἥς γένοιτο διαπαντὸς ἡμᾶς ἀπολαύειν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις,
30 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

32. Τῆ στιγμῇ αὐτῇ οἱ ἀκροατὲς ἐπιδοκίμασαν τὰ λόγια τοῦ Χρυσοστόμου μεθ' ὄρουθο, μεθ' χειροκροτήματα ἢ λόγια, ὅπως συνήθιζαν τότε, πράγμα ποῦ γίνεται καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῶν λόγων αὐτῶν.

τελιστικό από τό χτύπημα αὐτό· ἀλλ' ὅμως ὅλα τὰ ὑπέφε-
ρε, γιά νά μάθεις σὺ νά δείχνεις σωφροσύνη κατὰ τρόπο
ὑποδειγματικό.

Αὐτὰ ὄχι μόνο νά τὰ ἐξετάζουμε προσεκτικά, ἀλλά καί
νά τὰ θυμόμαστε σέ κάθε εὐκαιρία. Ἐπαινέσατε τὰ λόγια
μου αὐτά, ἀλλά δείξατε τὸν ἔπαινό σας μέ τὰ ἔργα σας²².
Καθόσον ὁ παλαιστής γυμνάζεται στήν παλαίστρα, γιά νά
δείξει κατὰ τήν διεξαγωγή τῶν ἀγώνων τήν ὠφέλεια
ἀπό τήν προπόνηση. Καί σὺ λοιπόν, ὅταν σέ κυριεύσει
θυμός, δείξε τήν ὠφέλεια ἀπό τήν ἀκρόαση αὐτῶν τῶν
λόγων, καί λέγε συνέχεια τὰ λόγια αὐτά: «Ἐάν μὲν μίλη-
σα κακῶς, πές μου ποιό εἶναι τὸ κακὸ ποῦ εἶπα, ἐάν δέ
μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρνεις;». Αὐτὸ γράψε το καλὰ
στό νοῦ σου· διότι γι' αὐτὸ σὰς ὑπενθυμίζω συνέχεια τὰ
λόγια αὐτά, ὥστε νά τυπωθοῦν ὅλα τὰ λεχθέντα μέσα
στήν ψυχὴ σας, καί νά σὰς μείνει ἀνεξάλειπτη καί ἡ μνή-
μη αὐτῶν, καί ἡ ὠφέλεια ἀπό τὴ μνήμη αὐτῆ. Διότι, ἐάν
ἔχομε γραμμένα τὰ λόγια αὐτὰ στή σκέψη μας, κανένας
δὲν θὰ εἶναι ποτέ τόσο λίθινος, ἀχάριστος καί ἀναίσθητος,
ὥστε νά παρασυρθεῖ ἀπὸ τήν ὀργή· καθόσον τὰ λόγια αὐ-
τὰ θὰ μπορέσουν νά συγκρατήσουν σάν χαλινάρι τὴ γλώσ-
σα μας, ὅταν αὐτὴ τρέχει πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο καί τὸ πρέ-
πον, νά καταπραῖνουν τὴ σκέψη μας ὅταν ταρασσεται, καί
νά τὴν πείσουν νά δείχνει πάντοτε μετριοφροσύνη, ἐγκα-
θιστώντας μέσα μας ὀλοκληρωμένη τὴν εἰρήνη, τὴν ὁποία
εὐχομαί ν' ἀπολαμβάνομε γιά πάντα, μέ τὴ χάρη καί τὴ
φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μέ τὸν
ὁποῖο στὸν Πατέρα καί στό ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα,
ἡ δύναμη καί ἡ προσκύνηση, τώρα καί πάντοτε καί στοὺς
αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

(Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν πρὸς τοὺς Ἄνομοίους εἰπόντος, εἶτα πρὸς Ἰουδαίους, εἶτα σιγήσαντος διὰ παρουσίαν ἐπισκόπων καὶ μαρτύρων μνήμας πολλῶν γενομένης, νῦν πάλιν πρὸς Ἄνομοίους Περι ἀκαταλήπτου).

5

1. Φέρε δὴ πάλιν πρὸς τοὺς ἀπίστους Ἄνομοίους ἀποδυσώμεθα, εἰ δὲ ἀγανακτοῦσιν ἄπιστοι καλούμενοι, φευγέτωσαν τὸ πρᾶγμα, καὶ γὰρ κρύπτω τὸ ὄνομα ἀποστήτωσαν τῆς ἀπίστου διανοίας, καὶ ἀφίσταμαι τῆς ἐπονειδίστου προσηγορίας. Εἰ δὲ αὐτοὶ διὰ τῶν ἔργων ἀτιμάζοντες τὴν πίστιν, καὶ ἑαυτοὺς καταισχύνοντες οὐ καταδύονται, τίνος ἕνεκεν πρὸς ἡμᾶς δυσχεραίνουσι διὰ τῶν ρημάτων ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἃ διὰ τῶν ἔργων αὐτοὶ ἐπιδείκνυνται;

10
15
20
Πρῶην μὲν γὰρ ἡνίκα εἰς τὸ στάδιον τῶν λόγων τούτων καθήκαμεν ἑαυτούς, καθάπερ δὴ μέμνησθε, καὶ τῶν αὐτῶν ἠψάμεθα παλαισμάτων, οἱ πρὸς Ἰουδαίους ἡμᾶς εὐθέως διεδέξαντο ἀγῶνες, καὶ οὐκ ἦν ἀσφαλὲς τὰ οἰκεῖα μέλη νενοσηκότα παρατρέχειν. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς Ἄνομοίους λόγοι αἰεὶ καιρὸν ἔχουσι, τότε δὲ τοὺς ἀρρωστοῦντας τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ νοσοῦντας εἰ μὴ προλαβόντες εὐθέως ἐξηρηπάσαμεν τῆς πυρᾶς τῆς Ἰουδαϊκῆς, οὐδὲν

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

(Ἄφοῦ μίλησε πρὶν ἀπὸ πολλές ἡμέρες ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων πρῶτα καὶ ἔπειτα ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, σὴ συνέχεια διέκοψε τὸν κύκλο τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπισκέψεως ἐκεῖ τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης πολλῶν μαρτύρων, τώρα συνεχίζει καὶ πάλι τοὺς λόγους ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων Περί ἀκαταλήπτου).

1. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀναλάβομε τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἄπιστους Ἀνομοίους, ἐὰν ὅμως ἀγανακτοῦν ὀνομαζόμενοι ἄπιστοι, ἄς ἀποφύγουν τὴν ἀπιστία τους, καὶ ἐγὼ θ' ἀποφύγω τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτό. "Ἄς ἐγκαταλείψουν τὴν ἄπιστη σκέψη τους, καὶ ἐγὼ θ' ἀφήσω τὸ περιφρονητικὸ ὄνομα. Ἐὰν αὐτοὶ δὲν ντρέπονται ἀτιμάζοντας μὲ τὰ ἔργα τους τὴν πίστη καὶ καταντροπιάζοντας τὸν ἑαυτὸ τους, γιὰ ποῖο λόγο δυσανασχετοῦν ἐναντίον μου, ποῦ τοὺς κατηγορῶ μὲ λόγια γιὰ ἐκεῖνα ποῦ αὐτοὶ τὰ δείχνουν μὲ τὰ ἔργα;

"Ὅπως θυμᾶσθε, μόλις ἀνέλαβα πρὶν ἀπὸ καιρὸ τὸν κύκλο αὐτὸ τῶν κηρυγμάτων καὶ ἄρχισα τὸν ἐναντίον αὐτῶν ἀγῶνα, ἀμέσως μὲ προσέλκυσαν οἱ ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὲν ἦταν σωστὸ νὰ παραβλέψω τὰ δικά μας μέλη, ἐνῶ ἀσθενοῦν ὡς πρὸς τὴν πίστη. Διότι γιὰ τοὺς λόγους ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων ὑπάρχει πάντοτε καιρὸς, ἐνῶ τοὺς ἀσθενεῖς ἀδελφούς μας, ποῦ εἶχαν περιπέσει σὲ ἰουδαϊκὰς πλάνες, ἂν δὲν προλάβαινα τότε νὰ τοὺς συγκρατήσω ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ φωτιά,

ὄφελος ἡμῖν λοιπὸν ἐγένετο τῆς παραινέσεως, τῆς ἁμαρτίας τῆς κατὰ τὴν νηστείαν προχωρησάσης αὐτοῖς. Μετὰ δὲ τοὺς πρὸς ἐκείνους ἀγῶνας πάλιν διεδέξατο πατέρων παρουσία πνευματικῶν πολλῶν πολ-
 5 λαχόθεν ἐνταῦθα ἀφιγμένων, καὶ οὐδὲ τότε εὐκαιρον ἦν, ἀπάντων ἐκείνων καθάπερ τινῶν ποταμῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην ρεόντων θάλασσαν, τὸν ἡμέτερον ἐκτείνεσθαι λόγον· καὶ μετὰ τὴν ἐκείνων δὲ ἀποδημίαν μαρτύρων ἀπήντησαν ἐπάλληλοι μνημαί
 10 καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐκ ἔδει καταφρονῆσαι τῆς τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων εὐλογίας. Ταῦτα δὲ λέγω καὶ ἀπαριθμοῦμαι, ἵνα μὴ νομίσητε ἐξ ὄκνου τινὸς καὶ ραθυμίας ἡμῖν γενέσθαι τὴν ἀναβολὴν τῶν ἀγῶνων τῶν πρὸς ἐκείνους.

15 Νῦν γοῦν ἐπειδὴ καὶ τῆς πρὸς Ἰουδαίους λοιπὸν ἀπηλλάγημεν μάχης, καὶ οἱ πατέρες πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἐπανῆλθον πατρίδας, καὶ τῆς εὐλογίας τῶν μαρτύρων ἀπηλαύσαμεν ἱκανῶς, φέρε δὴ λοιπὸν τὴν χρονίαν ὠδῖνα τῆς ἡμετέρας ἀκροάσεως λύσωμεν.
 20 Εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι ἐμοῦ τοῦ λέγοντος οὐκ ἔλαττον ἕκαστος ὑμῶν ὠδίνει τοὺς περὶ τούτων ἀκοῦσαι λόγους· τὸ δὲ αἷτιον, φιλόχριστος ἡμῖν ἄνωθεν ἢ πόλις ἐστί, καὶ πατρώαν ταύτην διεδέξασθε κληρονομίαν, μηδέποτε περιορᾶν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα νοθευόμενα.

25 Πόθεν τοῦτο δῆλον; Κατέβησάν τινες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ποτὲ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ὑμετέρων, ἐπιθολοῦντες τὰ καθαρὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας δόγματα, καὶ κελεύοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως. Ταύτην οὐκ ἤνεγκαν σιγῇ τὴν
 30 καινοτομίαν οἱ τότε τὴν πόλιν ὑμῶν οἰκοῦντες, ἀλλ'

1. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Χρυσόστομος δικαιολογεῖ τὴ διακοπὴ ἐκφωνήσεως τῆς σειρᾶς τῶν λόγων. Ἐπίσης γίνεται φανερό ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὑπῆρχαν Χριστιανοὶ ποὺ ἐόρταζαν καὶ νήστευαν μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας.

δέν θά ὠφελοῦσε στή συνέχεια καθόλου ἢ νουθεσία, διότι θά προχωροῦσε ἡ ἁμαρτία μέ τή συμμετοχή τους στήν ἰουδαϊκή νηστεία. Μετά τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον ἐκείνων ἀκολούθησε συγκέντρωση πολλῶν πνευματικῶν πατέρων, πού ἔφθασαν ἐδῶ στήν πόλη μας ἀπό διάφορα μέρη, ὅποτε δέν ὑπῆρχε εὐκαιρία τότε νά συνεχισθεῖ τὸ κήρυγμά μου, τή στιγμή πού ὅλοι ἐκεῖνοι συνέρρεαν σάν ποτάμια στήν πνευματική αὐτή θάλασσα· ἀλλὰ καί μετὰ τήν ἀναχώρηση ἐκείνων ἀκολούθησαν συχνές καί ἀλλεπάλληλες μνημες μαρτύρων, ὅποτε καί πάλι δέν ἦταν σωστό νά παραβλέψουμε τήν εὐλογία τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀθλητῶν. Σᾶς τὰ λέγω αὐτά καί σᾶς τὰ ἀπαριθμῶ μέ λεπτομέρεια γιά νά μή νομίσετε ὅτι ἀνέβαλα τὸν ἀγῶνα ἐναντίον ἐκείνων ἀπό ὀκνηρία καί ἀδιαφορία¹.

Τώρα λοιπὸν πού ἀπαλλαχθήκαμε ἀπὸ τή μάχη ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καί οἱ πατέρες ἐπέστρεψαν στίς πατρίδες τους καί ἀπολαύσαμε μέ ἀφθονία τήν εὐλογία τῶν μαρτύρων, ἐμπρὸς λοιπὸν νά σᾶς ἱκανοποιήσω στή συνέχεια καί τὸν πόθο γιά τήν ἀκρόαση τῆς διδασκαλίας μου σχετικά μέ τὸ θέμα αὐτὸ πού σᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ καί πολὺ καιρό. Διότι γνωρίζω πολὺ καλά ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς δέν ἀγωνιᾷ λιγότερο ν' ἀκούσει τὸ κήρυγμά μου σχετικά μέ τὸ θέμα αὐτὸ, ἀπὸ ὅσο ἀγωνιῶ ἐγὼ νά τ' ἀναπτύξω· καί ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἶναι ὅτι ἡ πόλη μας² ἀνέκαθεν ὑπῆρξε φιλόχριστη, καί σεῖς δεχθήκατε σάν πατρική κληρονομιά τὸ νά μή ἀδιαφορεῖτε, ὅταν νοθεύονται τὰ χριστιανικὰ δόγματα.

Ἄπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Κάποτε, στὰ χρόνια τῶν προγόνων σας, κατέβηκαν μερικοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τήν Ἰουδαία, θολώνοντας τὰ καθαρὰ δόγματα τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καί παραγγέλλοντας στοὺς πιστοὺς νά περιτέμνονται καί νά τηροῦν τὸ Μωσαϊκὸ νόμο. Αὐτὴν τὴν καινοτομία δέν τὴν δέχθηκαν σιωπηρὰ οἱ τότε κάτοι-

2. Πρόκειται γιά πόλη τῆς Ἀντιόχειας ὅπου ἐκφωνοῦνταν οἱ λόγοι. Ἄπὸ τὴν πόλη αὐτὴ ἐξόρμησαν οἱ Χριστιανοὶ Ἀπόστολοι γιά νά κηρύξουν τὸ εὐαγγέλιον στήν οἰκουμένη καί γιά πρώτη φορά ἐκεῖ οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ ὀνομάσθηκαν Χριστιανοί.

ὥσπερ γενναῖοι σκύλακες λύκους ὀρῶντες ἐπεισιόν-
 τας, καὶ τὴν ποιμνὴν ἅπασαν διαφθείροντας, οὕτως
 ἐπιπηδῆσαντες ἐκείνοις οὐ πρότερον ἀπέστησαν σο-
 5 βοῦντες αὐτοὺς πάντοθεν καὶ ἐλαύνοντες, ἕως παρε-
 σκεύασαν παρὰ τῶν ἀποστόλων πανταχοῦ τῆς οἰκου-
 μένης πεμφθῆναι δόγματα ἀποτειχίζοντα καὶ κείνοις
 καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους ἅπασιν τὴν τοιαύτην κατὰ τῶν
 πιστῶν ἔφοδον.

2. Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τῶν πρὸς ἐκείνους λό-
 10 γων; Πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀπι-
 στίαν κατηγορίας; Πάντα γὰρ ποιοῦσι καὶ πραγμα-
 τεύονται, ὥστε ἐξωσθῆσαι τῆς τῶν ἀκουόντων δια-
 νοίας τὴν πίστιν, οὐ τί γένοιτ' ἂν μείζον ἀσεβείας ἔγ-
 κλημα; "Όταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται τι, δέχεσθαι
 15 χρὴ πιστῶς τὸ λεχθέν, οὐ περιεργάζεσθαι τολμηρῶς.
 Ὁ βουλόμενος αὐτῶν καλεῖτω με ἄπιστον, οὐκ ἀγα-
 νακτῶ. Διὰ τί; Διὰ γὰρ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυμαι τὴν
 προσηγορίαν. Καὶ τί λέγω, καλεῖτω με ἄπιστον; κα-
 λείτω με καὶ μωρὸν ἐν Χριστῷ· καὶ ἐπὶ τούτῳ ὥσπερ
 20 ἐπὶ στεφάνῳ πάλιν ἀγᾶλλομαι καὶ γὰρ μετὰ Παύλου
 κοινωνῶ τῆς προσηγορίας ταύτης. Ἐκεῖνος γὰρ φη-
 σιν· «Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν». Πᾶσης σοφίας αὐ-
 τῆ ἢ μωρία φρονιμωτέρα. Ἄ γὰρ οὐκ ἴσχυσεν ἢ ἔ-
 ξωθεν εὐρεῖν σοφία, ταῦτα κατώρθωσεν ἢ μωρία ἢ
 25 κατὰ Χριστόν· αὕτη τὸ σκότος τῆς οἰκουμένης ἀπή-
 λασεν, αὕτη τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἐπανήγαγε. Τί δὲ
 ἔστι μωρία κατὰ Χριστόν; "Όταν τοὺς οἰκείους λο-
 γισμοὺς λυττῶντας ἀκαίρως καταστέλλωμεν, ὅταν ἔ-
 ρημον καὶ κενὴν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν τῆς ἔξωθεν
 30 ποιῶμεν παιδεύσεως, ἵνα, ὅταν δέῃ τὰ τοῦ Χριστοῦ
 δέχεσθαι, σχολάζουσιν καὶ σεσαρωμένην αὐτὴν πρὸς
 ὑποδοχὴν τῶν θείων λόγων παρέχωμεν. Καὶ γὰρ ὅ-
 ταν ἀποφαίνεται τι ὁ Θεός, ὃ μὴ δεῖ πολυπραγμονεῖ-

κοι τῆς πόλεως, ἀλλὰ σάν ἀκριβῶς σκύλοι γενναῖοι, πού βλέπουν λύκους νά μπαίνουν στή μάνδρα καί νά ξεσχίζου ὀλόκληρο τὸ ποῖμνιο, ὄρμησαν ἐναντίον ἐκείνων καί δέν σταμάτησαν τὴν ἐπίθεση καί καταδίωξή τους, μέχρι πού παρακίνησαν τοὺς ἀποστόλους νά στείλουν σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη ἀποφάσεις, πού ἀφόπλιζαν καί ἐκείνους καί ὄλους τοὺς ὀπαδοὺς τους καί τοὺς καταστοῦσαν ἀνίσχυρους νά συνεχίσουν τίς ἐπιθέσεις τους ἐναντίον τῶν πιστῶν.

2. Ἄπο ποῦ λοιπόν ν' ἀρχίσω τοὺς λόγους ἐναντίον τους; Ἄπο ποῦ ἄλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴν κατηγορία περὶ ἀπιστίας; Διότι αὐτοὶ κάμνουν καί μηχανεύονται τὰ πάντα, ὥστε ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν ἀκροατῶν τους ἡ πίστη, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νά ὑπάρξει μεγαλύτερη κατηγορία ἀσέβειας; Διότι ὅταν ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται γιὰ κάτι, πρέπει νά δεχόμεστε μὲ πίστη τὰ λεγόμενά του, καί ὄχι νά τὰ πολυερευνοῦμε μὲ θρασύτητα. Ὅποιος θέλει ἀπ' αὐτοὺς ἄς μὲ ὀνομάζει ἄπιστο· δέν ἀγανακτῶ. Γιατί; Διότι μὲ τὰ ἔργα μου δείχνω ποῖος χαρακτηρισμὸς μοῦ ταιριάζει. Καί γιατί λέγω ἄς μὲ ὀνομάζει ἄπιστο; ἄς μὲ ὀνομάζει καί μωρὸ ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ πού πιστεύω· καί γι' αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ χαίρομαι σάν νά μοῦ δίνεται στεφάνι γιὰ βραβεῖο· καθόσον μὲ αὐτὸ γίνομαι συμμετοχὸς στὴν ὀνομασίᾳ πού δίνει ὁ Παῦλος· διότι ἐκεῖνος λέγει· «Ἐμεῖς εἴμαστε μωροὶ ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ»³. Αὐτὴ ἡ μωρία εἶναι φρονιμότερη ἀπὸ κάθε σοφία· διότι ἐκεῖνα πού δέν κατόρθωσε νά τὰ βρεῖ ἡ κοσμικὴ σοφία, αὐτὰ κατόρθωσε νά τὰ βρεῖ ἡ κατὰ Χριστὸ μωρία· αὐτὴ διέλυσε τὸ σκοτάδι τῆς οἰκουμένης, αὐτὴ ἐπανάφερε τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Τί σημαίνει μωρία κατὰ Χριστό; Ὅταν καταπραῦνομε τοὺς λογισμοὺς μας πού κυριεύονται ἀπὸ ἀκατάλληλη λυσσομανία, ὅταν κρατᾶμε τὸ νοῦ μας καθαρὸ καί ἐλεύθερο ἀπὸ τὴν κοσμικὴ παιδεῖα, ὥστε, ὅταν παρουσιασθεῖ ἡ κατάλληλη στιγμή, νά εἶναι καθαρὸς καί ἔτοιμος νά δεχθεῖ τὰ θεῖα γιὰ τὸν Χριστὸ λόγια. Καθόσον, ὅταν λέγει κάτι ὁ Θεὸς, δέν πρέ-

σθαι, πίστει παραδέχεσθαι χρή. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων περιεργάζεσθαι τὰς αἰτίας καὶ ἀπαιτεῖν τὰς εὐθύνας, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖν, τολμηροτάτης καὶ ριψοκινδύνου ψυχῆς. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπ' αὐτῶν τῶν
5 Γραφῶν παραστῆσαι πειράσομαι.

Ζαχαρίας τις ἦν ἀνὴρ θαυμαστός καὶ μέγας, ἀρχιερωσύνη τετιμημένος, παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν προστασίαν ἐμπειπιστευμένος τοῦ δήμου παντός· οὗτος ὁ Ζαχαρίας εἰσελθὼν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, εἰς αὐτὰ
10 τὰ ἄδυτα, ἃ μόνῳ τῶν πάντων ἀνθρώπων ἐκείνῳ θέμις ἦν τότε ὄραν (καὶ σκόπει πῶς καὶ τοῦ πλήθους παντός ἀντίρροπος ἦν, ὡς καὶ λιτὰς ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντός ἀναφέρειν τῷ Θεῷ, καὶ ἴλεω ποιεῖν τὸν Δεσπότην τοῖς οἰκέταις - εἶδες παρορησίας μέγεθος;
15 καθάπερ μεσίτης τις ὢν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων), εἶδεν ἄγγελον ἔνδον ἑστῶτα, καὶ ἐπειδὴ ἐξέπληξεν ἡ ὄψις τὸν ἄνθρωπον, φησὶν ἐκεῖνος· «Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἰδοὺ τέξῃ υἱόν». Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παρεκάλει,
20 ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἔδειτο, συγγνώμην ἤττει τοῖς συνδούλοις, καὶ λέγει, «Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, ἠκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου», καὶ τοῦ ἀκουσθῆναι ἀπόδειξιν ποιεῖται τὸ τεχθῆσθαι παῖδα αὐτῷ τὸν Ἰωάννην; Καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ἔμελλε δὲ τίκτειν υἱὸν
25 βοῶντα, «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», εἰκότως φησὶν, «Εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ τέξῃ υἱόν».

Τί οὖν ἐκεῖνος; Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστιν,
30 ὅτι τὸ περιεργάζεσθαι τρόπους χρησμῶν θείων ἀσύγνωστόν ἐστι, τὰς δὲ ἀποφάσεις πίστει δέχεσθαι χρή.

πει νὰ τὸ πολυεξετάζομε μὲ δυσπιστία, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀποδεχόμεστε μὲ πίστη. Διότι εἶναι γνῶρισμα ψυχῆς θρασύτατης καὶ ριψοκίνδυνης τὸ νὰ πολυεξετάζει μὲ δυσπιστία τίς αἰτίες, τοὺς λόγους καὶ τίς συνθήκες μὲ τίς ὁποῖες δίνονται οἱ θεῖες ἐντολές. Καὶ αὐτὸ πάλι θὰ προσπαθῆσω νὰ τὸ παρουσιάσω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεία Γραφή.

Ἐπὶ τὸ ὄνομα Ζαχαρίας, ποῦ εἶχε τιμηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ μὲ τὸ ἔργο τῆς πνευματικῆς ἐπιστάσεως ὁλόκληρου τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Ζαχαρίας, μπαίνοντας κάποτε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, στὰ ἴδια ἄδυστα, τὰ ὁποῖα μόνο ἐκεῖνος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐπιτρεπόταν τότε νὰ δεῖ (καὶ πρόσεχε πῶς ἀντιπροσώπευε ὁλόκληρο τὸ λαὸ σὰν μεσίτης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀναπέμποντας ἐξ ὀνόματός του δεήσεις πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ νὰ τὸν καταστήσει εὐσπλαχνο ἀπέναντι στοὺς δούλους του — εἶδες μέγεθος παρρησίας;), εἶδε ἄγγελο νὰ στέκεται ἐκεῖ μέσα καὶ ἐπειδὴ ἡ θεὰ του τὸν κατέπληξε, εἶπε ἐκεῖνος· «Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου, καὶ νὰ, θὰ γεννήσεις υἱό»⁴. Καὶ ποιά σχέση ἔχει αὐτό; Αὐτὸς παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ γιὰ τίς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ, ζητοῦσε συγγνώμη γιὰ τοὺς συνδούλους του καὶ ὁ ἄγγελος τοῦ λέγει, «Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου», καὶ σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας τῶν λόγων του παρουσιάζει τὸ μελλοντικὸ γεγονός, ὅτι δηλαδὴ θ' ἀποκτήσει υἱό, τὸν Ἰωάννη; Καὶ βέβαια ἔχει σχέση καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλη. Διότι, ἐπειδὴ παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ γιὰ τίς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ, ἐπρόκειτο δὲ ν' ἀποκτήσει υἱὸ ποῦ θὰ διακήρυττε μὲ παρρησία, «Νὰ ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ ποῦ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»⁵, πολὺ σωστὰ λέγει ὁ ἄγγελος, «Εἰσακούσθηκε ἡ παράκλησή σου καὶ θὰ γεννήσεις υἱό».

Τί λοιπὸν ἔκανε ἐκεῖνος; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ζήτημα ποῦ ἐξετάζομε, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀσυγχώρητο τὸ νὰ περιεργαζόμεστε τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώ-

Είδεν εἰς τὴν ἡλικίαν τὴν ἑαυτοῦ, εἰς τὴν πολιάν, εἰς τὸ σῶμα τὸ ἐξησθενηκός, εἶδεν εἰς τὴν στείρωσιν τῆς γυναικός, καὶ διηπίστησε, καὶ τὸν τρόπον ἐζήτησε μαθεῖν, καὶ εἶπε· «Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο;».

5 Πῶς, φησὶν, ἔσται τοῦτο; Ἴδου ἐγὼ γεγήρακα καὶ πεπολίωμαι, καὶ ἡ γυνή μου στεῖρα προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς· ἡ ἡλικία ἄωρος, ἡ φύσις ἄχρηστος· πῶς ἔχει λόγον τὰ ἐπηγγελμένα; ἐγὼ ὁ σπείρων ἀσθενῆς ἢ ἄρουρα ἄγονος.

10 Ἄρ' οὐ δοκεῖ τισι συγγνώμης ἄξιος εἶναι πραγμάτων ἀκολουθίαν ἐπιζητῶν, καὶ δοκῶν τι λέγειν εἰκότως; Ἄλλ' οὐ τῷ Θεῷ ἔδοξεν ἄξιος εἶναι· καὶ μάλα εἰκότως. Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἀποφαίνεται, λογισμοὺς κινεῖν οὐ χρεῖ, οὐδὲ πραγμάτων ἀκολουθίαν, οὐδὲ φύσεως ἀνάγκην προβάλλεσθαι, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν· πάντων γὰρ τούτων ἀνωτέρα τῆς ἀποφάσεως ἡ δύναμις οὐδενὶ διακοπτομένη κωλύματι.

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐπὶ ἡλικίαν καταφεύγεις καὶ γῆρας προβάλλη; μὴ γὰρ 20 ἰσχυρότερον τὸ γῆρας τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ; μὴ γὰρ δυνατωτέρα ἡ φύσις τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως; οὐκ οἶδας ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ; Ὁ λόγος αὐτοῦ τὸν οὐρανὸν ἔστησεν, ὁ λόγος αὐτοῦ τὴν κτίσιν παρήγαγεν, ὁ λόγος αὐτοῦ ἀγγέλους ἐποίησεν, 25 καὶ σὺ περὶ γεννήσεως ἀμφιβάλλεις; Διὰ ταῦτα ἠγανάκτησεν ὁ ἄγγελος, καὶ οὐδὲ διὰ τὴν ἱερωσύνην συνέγνω· διὰ ταύτην μὲν οὖν καὶ ἐκολάζετο μειζόνως. Τὸν γὰρ πλέον τῶν ἄλλων εἰς τιμῆς ἔχοντα λόγον καὶ περὶ τὴν πίστιν τῶν ἄλλων πλεονεκτεῖν ἔδει. Καὶ τίς 30 ὁ τρόπος τῆς κολάσεως; «Ἴδου ἔση σιωπῶν, καὶ μὴ

νονται οἱ θεῖες βουλές, καὶ ὅτι πρέπει ν' ἀποδεχόμεσθε μὲ πίστη τίς ἀποφάσεις αὐτοῦ. Σκέφθηκε ὁ Ζαχαρίας τὴν ἡλικία του, τὰ λευκὰ μαλλιά του, τὸ ἐξασθενημένο σῶμα του, σκέφθηκε ἐπίσης τὴ στείρωση τῆς γυναίκα του, καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ δυσπιστία, καὶ γι' αὐτὸ ζήτησε νὰ μάθει τὸ πῶς μποροῦσε νὰ συμβεῖ αὐτὸ πού λέχθηκε ἀπὸ τὸν ἄγγελο, καὶ γι' αὐτὸ ρώτησε· «Καὶ πῶς θὰ πεισθῶ γι' αὐτά;»⁶. Πῶς, λέγει, εἶναι δυνατό νὰ συμβεῖ αὐτό. Νὰ, ἐγὼ ἔχω γεράσει καὶ ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μου, ἡ γυναίκα μου εἶναι στείρα καὶ περασμένα τὰ χρόνια της· ἡ ἡλικία μας εἶναι ἀκατάλληλη, ἡ φύση μας εἶναι ἀχρηστευμένη· μὲ ποιά λογικὴ λοιπὸν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ὑπόσχεση, ἀφοῦ ἐγὼ ὁ σπορέας εἶμαι ἀσθενής, καὶ ἡ γυναίκα μου, ἡ γῆ, εἶναι ἄγονη;

Ἄραγε δὲν φαίνεται σέ μερικοὺς ἀπὸ σᾶς ὅτι εἶναι ἄξιος συγγνώμης ὁ Ζαχαρίας, ἀφοῦ πολὺ σωστὰ ζητᾶ διευκρίνηση γιὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ ἀγγέλου; Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς δὲν τὸν θεώρησε ἄξιο συγγνώμης· καὶ πολὺ σωστὰ. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς λέγει κάτι, δὲν πρέπει νὰ τὰ ὑποβάλλομε στὸν ἔλεγχο τῆς λογικῆς, οὔτε νὰ ζητᾶμε τὴν αἰτιολογία τῶν πραγμάτων, οὔτε νὰ προβάλλομε τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεως, οὔτε κανένα ἄλλο παρόμοιο· διότι ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνώτερη ἡ δύναμη τῆς θείας ἀποφάσεως, πού δὲν μπορεῖ νὰ τὴ ματαιώσῃ κανένα ἐμπόδιο.

Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Ὁ Θεὸς δίνει ὑπόσχεση καὶ σὺ δυσπιστεῖς, καταφεύγοντας στὴν ἡλικία καὶ τὰ γηρατεία; μήπως δηλαδὴ τὰ γηρατεία εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ; μήπως ἡ φύση εἶναι δυνατότερη ἀπὸ τὴ φύση τοῦ δημιουργοῦ; δὲν γνωρίζεις ὅτι τὰ λόγια του μεταβάλλονται σὲ ἰσχυρὰ ἔργα; Ὁ λόγος του στερῆωσε τὸν οὐρανὸ, ὁ λόγος του κατασκεύασε τὴν κτίση, ὁ λόγος του δημιούργησε τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις γιὰ μιὰ γέννηση; Γι' αὐτὸ ἀγανάκτησε ὁ ἄγγελος καὶ δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψη οὔτε τὴν ἱερωσύνη του, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς γι' αὐτὸ καὶ τὸν τιμώρησε βαρύτερα. Διότι ἐκεῖνος πού τιμᾶται μὲ μεγαλύτερο ἀξίωμα πρέπει νὰ ἔχει καὶ μεγαλύτερη

δυναμένος λαλεῖν». Ἡ γλῶσσά σου, φησί, ἢ διηκόνη-
σε πρὸς τὴν τῶν ρημάτων ἀπιστίαν, αὕτη δέξεται καὶ
τὴν ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τιμωρίαν. Ἴδου ἔση σιωπῶν, καὶ
μὴ λαλῶν, ἕως ἂν γένηται ταῦτα». Ἐννόησον φιλαν-
5 θρωπίαν Δεσπότου· ἀπιστεῖς μοι, φησί· νῦν δέχου τὴν
κόλασιν, καὶ ὅταν διὰ τῶν πραγμάτων παράσχω τὴν
ἀπόδειξιν, τότε λύω τὴν ὀργήν· ὅταν μάθῃς, ὅτι δι-
καίως ἐκολάσθῃς, τότε σὲ ἀπαλλάττω τῆς τιμωρίας.

Ἀκουέτωσαν οἱ Ἀνόμοιοι πῶς ἀγανακτεῖ πολυπρα-
10 γμονούμενος ὁ Θεός. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀπιστήσας τῇ
θνητῇ γεννήσει κολάζεται, σὺ δὲ τὴν ἀπόρρητον καὶ
τὴν ἄνω περιεργαζόμενος πῶς διαφεύξῃ τιμωρίαν,
εἰπέ μοι; Ἐκεῖνος οὐκ ἀπεφήνατο, ἀλλὰ μαθεῖν ἠ-
θέλησε, καὶ οὐκ ἔτυχε συγγνώμης, σὺ δὲ ὁ καὶ εἰδέ-
15 ναι δισχυριζόμενος τὰ πᾶσιν ἀθέατα καὶ ἀκατάλη-
πτα, ποίαν ἔξεις ἀπολογία; τίνα δὲ οὐκ ἐπισπάσῃ
κατὰ σαυτοῦ τιμωρίαν;

3. Ἄλλ' οἱ μὲν περὶ γεννήσεως λόγοι τοὺς προσ-
ῆκοντας ἀναμενέτωσαν καιρούς, τέως δὲ ὁδῶ βαδί-
20 ζωμεν ἐπὶ τὴν προτέραν ὑπόθεσιν, ἧς πρῶην τὰ λεί-
ψανα κατελίπομεν, τὴν ὀλεθρίαν ἐκσπάσαι ρίζαν ἐπι-
χειροῦντες, τὴν πάντων μητέρα τῶν κακῶν, καὶ ὅ-
θεν αὐτοῖς τὰ δόγματα ταῦτα ἐβλάστησε. Ποία δὲ ἡ
ρίζα τῶν κακῶν πάντων; Πιστεῦσατε· φρίκη με κα-
25 τέχει μέλλοντα αὐτὴν ἐκλαλεῖν· ὀκνῶ γὰρ διὰ γλώτ-
της ἐκφέρειν ἃ μελετῶσιν ἐπὶ τῆς διανοίας ἐκεῖνοι
διαπαντός. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ρίζα τούτων τῶν κακῶν;
Ἐτόλμησεν ἄνθρωπος εἰπεῖν, ὅτι Ἐθεὸν οἶδα, ὡς αὐ-
τὸς ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οἶδε. Ταῦτα οὖν ἐλέγχου δεῖται,
30 ταῦτα ἀποδείξεως; οὐκ ἀρκεῖ μόνῃ ἢ προφορᾷ τῶν
ρημάτων δεῖξαι πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν; Καὶ γὰρ
μανία τίς ἐστὶ ταῦτα σαφῆς, παραπληξία ἀσύγγνω-

7. Λουκᾶ 1, 20

8. Αὐτὰ τὰ ἔλεγον οἱ Ἀνόμοιοι. Βλ. Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστορία 4, 7.

πίστη. Καί ποιά εἶναι ἡ τιμωρία; «Νά, θά εἶσαι βουβός καί δέν θά μπορεῖς νά μιλάς»⁷. Ἡ γλῶσσα σου, λέγει, πού ἐξυπηρέτησε μέ τὸ λόγο τὴν ἀπιστία σου, θά δεχθεῖ καί τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἀπιστία· «Νά θά εἶσαι βουβός καί δέν θά μιλάς, μέχρι πού νά πραγματοποιηθοῦν αὐτά». Σκέψου φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Ἄπιστεῖς, λέγει, στὰ λόγια μου· δέξου τώρα τὴν τιμωρία, καί ὅταν μέ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα σου ἀποδείξω τὰ λεγόμενά μου, τότε θά διαλυθεῖ ἡ ὀργή μου· ὅταν θά καταλάβεις, ὅτι δίκαια τιμωρήθηκες, τότε θ' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν τιμωρία.

Ἄς τὸ ἀκούσουν οἱ Ἄνόμοιοι πῶς ἀγανακτεῖ ὁ Θεός ὅταν τὸν περιεργάζονται μέ δυσπιστία. Ἐάν ἐκεῖνος, δηλαδή ὁ Ζαχαρίας, τιμωρήθηκε ἐπειδὴ ἀπίστησε στὴν ὑπόσχεση γιὰ τὴ γέννηση ἑνὸς θνητοῦ ἀνθρώπου, σὺ πού περιεργάζεσαι τὴν ἀπόρρητη θεία γέννηση, πές μου, πῶς θά διαφύγεις τὴν τιμωρία; Ἐκεῖνος δέν πρόβαλε ἀντίθετη γνώμη, ἀλλ' ἀπλῶς θέλησε νά μάθει, καί ὅμως δέν συγχωρήθηκε, ἐνῶ σὺ πού ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις ἐκεῖνα πού εἶναι ἀθέατα καί ἀκατανόητα σ' ὅλους, ποιά δικαιολογία θά ἔχεις; ποιά τιμωρία δέν θά ἐπισύρεις ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου;

3. Ἀλλὰ τὸ σχετικὸ μέ τὴ θεία γέννηση θέμα θά ἐξετασθεῖ στὸν κατάλληλο καιρό, τώρα ὅμως ἄς πιροχωρήσουμε στὸ προηγούμενο ζήτημα, πού ἀφήσαμε στὴ μέση, ἐπιχειρώντας νά ξερριζώσουμε τὴν καταστρεπτικὴ ρίζα, τὴ μητέρα ὄλων τῶν κακῶν, καί ἀπὸ τὴν ὁποία βλάστησαν ὅλα τὰ δόγματα αὐτῶν. Ποιά δὲ εἶναι ἡ ρίζα ὄλων τῶν κακῶν; Πίστεψέ με, μέ κατέχει φρίκη πού πρόκειται νά τὴν ἀναφέρω· διότι διστάζω νά πῶ μέ τὴ γλῶσσα μου ὅσα ἐκεῖνοι μελετοῦν συνέχεια μέ τὴ σκέψη τους. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ρίζα αὐτῶν τῶν κακῶν; Τὸ ὅτι τόλμησε ὁ ἀνθρώπος νά πει ὅτι ἔγνωρίζει τὸ Θεό, ὅπως ὁ Θεός γνωρίζει τὸν ἑαυτό του⁸. Αὐτὰ λοιπὸν χρειάζονται ἔλεγχος; αὐτὰ χρειάζονται ἀπόδειξη; Δέν ἀρκεῖ νά δείξει ὅλη τὴν ἀσέβεια αὐτῶν ἢ προφορά τῶν λέξεων; Διότι τὰ λόγια αὐτὰ δείχνουν ἀναμφισβήτητη μανία, ἀσυγχώρητη παρα-

στος, καινότερος ἄσεβείας τρόπος· οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν οὐδέποτε οὔτε εἰς νοῦν βαλέσθαι, οὔτε διὰ τῆς γλώττης προενεγκεῖν ἐτόλμησεν. Ἐννόησον, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, τίς εἶ, καὶ τίνα περιεργάζῃ ἄνθρωπος
 5 ὧν Θεὸν πολυπραγμονεῖς; Ἀρκεῖ γὰρ τὰ ὀνόματα ψιλὰ τῆς ἀνοίας δεῖξαι τὴν ὑπερβολὴν, ἄνθρωπος γῆ καὶ σποδὸς ὑπάρχων, σὰρξ καὶ αἷμα, χόρτος καὶ ἄνθος χόρτον, σκιᾶ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότης, καὶ εἶτι τούτων ἀδρανέστερον καὶ εὐτελέστερον.

10 Καὶ μὴ νομίσητε κατηγορίαν εἶναι τῆς φύσεως τὰ λεγόμενα· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλ' οἱ προφήται ταῦτα φιλοσοφοῦσιν, οὐκ ἀτιμάζοντες ἡμῶν τὸ γένος, ἀλλὰ καταστέλλοντες τῶν ἀνοήτων τὸ φύσημα· οὐκ ἐξευτελίζοντες ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλὰ τα-
 15 πεινοῦντες τῶν μαινομένων τὴν ἀπόνοιαν. Εἰ γὰρ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα εἰρηκότων ἐκείνων ὁμῶς ἐφᾶνησάν τινες οἱ τοῦ διαβόλου τὴν μεγαληγορίαν νικήσαντες, εἰ μὴδὲν τούτων εἶρητο, ποῦ οὐκ ἂν ἐξελάκτισαν ἀπονοίας, εἰπέ μοι; Εἰ ἔχουσι τὸ φάρμακον
 20 ἐπικείμενον καὶ ἔτι φλεγμαίνουσι, ποῦ οὐκ ἂν ὄγκου καὶ ἀπονοίας ἐξεφυσήθησαν, εἰ μὴ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἀπεφήναντο περὶ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐκεῖνοι;

Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ δίκαιος πατριάρχης
 25 περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Θεῷ διελέγετο, καὶ οὐκ ἐπῆρεν αὐτὸν ἡ παρρησία· αὕτη μὲν οὖν, αὕτη μετριάζειν αὐτὸν ἀνέπειθεν. Οὔτοι δὲ οὐδὲ τῆς σκιᾶς ὄντες ἄξιοι τῆς ἐκείνου, τῶν ἀγγέλων αὐτῶν μείζους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσιν, ὅπερ ἐσχάτης
 30 ἐστὶ μανίας ἀπόδειξις. Θεόν, εἰπέ μοι, περιεργάζῃ τὸν ἄναρχον, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν ἀσώματον, τὸν ἀφθαρτον, τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα καὶ ἀνωτέρω τῆς κτίσεως ἀπάσης ὄντα. Ἄκουσον τί φιλοσοφοῦσιν οἱ προφήται περὶ αὐτοῦ, καὶ

φροσύνη, πρωτάκουστο τρόπο ασέβειας. Κανένας δὲν τόλμησε ποτέ οὔτε στὸ νοῦ του νὰ βάλει τέτοιο πράγμα, οὔτε μὲ τὴ γλῶσσα του ν' ἀναφέρει. Σκέψου, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ποιὸς εἶσαι καὶ ποιὸν περιεργάζεσαι. Ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, τολμᾶς νὰ ἐρευνήσεις καὶ νὰ ἐξετάσεις τὸ Θεό; Διότι ἀρκοῦν καὶ μόνες οἱ λέξεις νὰ δείξουν τὴν ὑπερβολικὴ ἀνοησία τους· ἄνθρωπος ποῦ εἶναι χῶμα, στάχτη, σὰρκα καὶ αἷμα, χόρτο καὶ ἄνθος τοῦ χόρτου, σκιά καὶ καπνὸς καὶ ματαιότητα, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο μηδαμινότερο καὶ εὐτελέστερο.

Ἄλλὰ μὴ νομίζετε πῶς τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν κατηγορία τῆς φύσεως· διότι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἐγώ, ἀλλ' οἱ προφῆτες τὰ φιλοσοφοῦν, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ ἀτιμάσουν τὸ γένος μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταστείλουν τὴν ἀλαζονεία τῶν ἀνοήτων· ὄχι γιὰ νὰ ἐξευτελίσουν τὴ φύση μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ ταπεινώσουν τὴν ὑπερηφάνεια τῶν μανιακῶν. Διότι ἐάν, μολονότι ἐκεῖνοι ἔχουν πεῖ τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους πράγματα, ἐν τούτοις παρουσιάσθηκαν μερικοὶ ποῦ νίκησαν τὴν καυχησιολογία τοῦ διαβόλου, ἐάν δὲν εἶχε λεχθεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά, πές μου, σὲ ποιά ἀλαζονεία θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ φθάσουν; Ἄν καὶ τώρα ἀκόμη πάσχουν, ἐνῶ τὸ φάρμακο βρίσκεται ἐπάνω στὴν πληγή, σὲ ποῖο εἶδος ἀλαζονείας καὶ ὑπερηφάνειας δὲν θὰ ἔφθαναν, ἐάν οἱ προφῆτες δὲν ἔλεγαν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους πράγματα;

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ δίκαιος πατριάρχης γιὰ τὸν ἑαυτό του· «Ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ στάχτη»⁹. Μὲ τὸ Θεὸ συνομιλοῦσε καὶ δὲν τοῦ φούσκωνε τὰ μυαλά του τὸ θάρρος του αὐτό, διότι αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν ἐκεῖνο ποῦ τὸν καταστοῦσε πρὸ μετριοφρονα. Αὐτοὶ ὅμως ποῦ δὲν ἀξίζουν οὔτε ὅσο ἡ σκιά ἐκείνου, νομίζουν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, πράγμα ποῦ δείχνει τὴν πρὸ χειρότερη μορφή ἀνοησίας. Πές μου, τὸ Θεὸ περιεργάζεσαι, τὸν ἄναρχο, τὸν ἀναλλοίωτο, τὸν ἀσώματο, τὸν ἄφθαρτο, αὐτὸν ποῦ βρίσκεται παντοῦ παρών, τὸν ἀνώτερο κατὰ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τῆς κτίσεως; Ἄκουσε τί λένε γι' αὐ-

φοβήθητι· «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν». Εἶδε μόνον καὶ ἐσάλευσε τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην γῆν. «Ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται». «Ὁ σείων τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐκ θεμελίων, καὶ οἱ στῦλοι αὐτῆς σαλεύονται». Ὁ ἀπειλῶν τῇ θαλάσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν». «Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημοθήσῃ». «Ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω· τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων». Πᾶσα ἡ κτίσις σαλεύεται, δέδοικε, τρέμει, μόνοι δὲ οὗτοι καταφρονοῦσιν, ὑπερορῶσιν, ἐξευτελίζουσι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν· οὐ γὰρ ἂν εἶποιμι τὸν ἀπάντων Δεσπότην.

Πρῶην μὲν οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων ἐσωφρονίζομεν, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβίμ, τῶν Σεραφίμ· νῦν δὲ ἀπὸ τῆς ἀναισθήτου κτίσεως, καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐντρέπονται. Οὐχ ὀρᾶς τουτονὶ τὸν οὐρανόν, πῶς καλός, πῶς μέγας, πῶς τῷ ποικίλῳ τῶν ἄστρον ἐστεφάνωται χορῶ; Πόσον διήρκεσε χρόνον; Πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω λοιπὸν ἔστηκεν ἔτη, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου οὐκ ἐπήγαγεν αὐτῷ γῆρας, ἀλλ' ὡσπερ σῶμα νέον καὶ σφριγῶν ἀνθοῦσαν ἔχει καὶ ἐνακμᾶζουσαν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τὴν ὥραν, οὕτω δὴ καὶ οὐρανὸς ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος διετήρησε, καὶ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου γέγονεν ἀσθενέστερος. Ἀλλὰ τοῦτον τὸν καλόν, τὸν μέγαν, τὸν φαιδρόν, τὸν κατηστερωμένον, τὸν διαρκῆ, τὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐστήκοτα χρόνον, ὁ Θεὸς οὗτος, ὃν σὺ περιεργάζῃ, καὶ τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ὑποβάλλεις περιγραφῇ, ὡς ἂν εἰ παίζων τις καλύβην

10. Ψαλμ. 103, 32

11. Ἰώβ 9, 8.

12. Ἦσ. 51, 10

13. Ἦσ. 44, 27

14. Ψαλμ. 113, 3 ε.

τὸ οἱ προφῆτες καὶ φοθήσου· «Αὐτὸς ποῦ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὴ γῆ καὶ κάνει αὐτὴν νὰ τρέμει»¹⁰. Μόνο μὲ τὸ βλέμμα του σαλεύει τὴν τόσο μεγάλη καὶ ὄγκώδη γῆ. «Αὐτὸς ποῦ ἀγγίζει τὰ ὄρη καὶ καπνίζουν». «Αὐτὸς ποῦ σείει ἀπὸ τὰ θεμέλια τὴ γῆ ποῦ εἶναι κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, καὶ οἱ στύλοι αὐτῆς σαλεύονται»¹¹. «Αὐτὸς ποῦ ἀπειλεῖ τὴ θάλασσα καὶ ξηραίνει αὐτὴν»¹². «Αὐτὸς ποῦ λέγει στὴν ἄβυσσο θὰ ξηραθεῖς καὶ θὰ ἐρημωθεῖς»¹³. «Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε, ὁ Ἰορδάνης στράφηκε πρὸς τὰ πίσω· τὰ ὄρη σκίρτησαν σὰν κριάρια καὶ τὰ βουνὰ σὰν ἄρνιά προβάτων»¹⁴. Ὁλόκληρη ἡ κτίση σαλεύεται, κυριεύεται ἀπὸ φόβο, τρέμει, καὶ μόνοι αὐτοὶ περιφρονοῦν, παραβλέπουν καὶ ξευτελίζουν τὴ σωτηρία τους· διότι δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ ὅτι ξευτελίζουν τὸν Κύριο.

Προηγουμένως προσπάθησα νὰ τοὺς σωφρονήσω παρουσιάζοντας τίς οὐράνιες δυνάμεις, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουβίμ, τὰ Σεραφίμ, ἐνῶ τώρα χρησιμοποιώντας παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἀναίσθητη κτίση, καὶ οὔτε καὶ ἔτσι ντρέπονται. Δὲν βλέπετε αὐτὸν τὸν οὐρανὸ πόσο ὠραῖος εἶναι, πόσο μέγας, πῶς στεφανώνεται μὲ τὸν ἀμέτρητο χορὸ τῶν ἄστρων; Πόσο χρόνο ὑπάρχει; Στέκεται περισσότερα ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου δὲν τὸν γέρασε, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἓνα σῶμα νεανικὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ σφρίγος, διατηρεῖ τὴν ἀνθηρότητα καὶ τὴν ὄλο καὶ μεγαλύτερη ὠραιότητα τῆς ἡλικίας, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ οὐρανὸς διατήρησε τὴν ὠραιότητα ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ δόθηκε, καὶ δὲν ἐξασθένησε καθόλου μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἄλλ' αὐτὸν τὸν οὐρανὸ, τὸν ὠραῖο, τὸν μέγας, τὸν λαμπρό, τὸν γεμάτο ἀπὸ ἄστρα, τὸν διαρκή, ποῦ παραμένει ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνο, αὐτὸς ὁ Θεὸς, τὸν ὁποῖο σὺ περιεργάζεσαι καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸν περιγράψεις μὲ τοὺς λογισμοὺς σου, μὲ τόση εὐκολία τὸν κατασκεύασε, μὲ ὅση κατασκευάζει κάποιος παίζοντας μία καλύβα. Καὶ αὐτὸ

15. Τὸν ὑπολογισμὸ αὐτὸ ὁ Χρυσόστομος τὸν κάνει βάσει τῶν εἰδήσεων ποῦ παρέχονται ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη.

ποιήσειεν, οὕτω μετ' εὐκολίας εἰργάσατο. Καὶ τοῦτο ἐμφαίνων ὁ Ἡσαΐας ἔλεγεν· «Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνην ἐπὶ τῆς γῆς». Ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν βούλει ἰδεῖν; ἀλλὰ καὶ
 5 ταύτην ὡς οὐδὲν ἐποίησε. Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνου λέγει, «Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνην ἐπὶ τῆς γῆς», περὶ δὲ ταύτης· «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδέν». Ὁρᾷς πῶς «Οὐδέν» εἶπε τὴν τοσαύ-
 10 τὴν καὶ τηλικαύτην;

Ἐννόησον γὰρ πόσον μὲν ὄρων ὄγκον, πόσα δὲ ἀνθρώπων ἔθνη, πόσα δὲ ὕψη καὶ πλήθη φυτῶν, πόσας δὲ πόλεις, καὶ πόσα οἰκοδομημάτων μεγέθη, καὶ πόσα τετραπόδων, θηρίων, ἔρπετῶν πλήθη παντοδα-
 15 πῶν ἐπὶ τῶν νώτων φέρει τῶν ἑαυτῆς. Ἀλλ' ὅμως τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην οὕτως εὐκόλως ἐποίησεν, ὡς καὶ τὸν προφήτην μηδὲ παράδειγμα τῆς εὐκολίας δυνάμενον εὐρεῖν εἰπεῖν, ὅτι τὴν γῆν ἐποίησεν ὡς «οὐδέν». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει τὰ μεγέθη καὶ τὰ
 20 κάλλη τῶν ὄρωμένων τοῦ δημιουργοῦ παραστῆσαι τὴν δύναμιν, ἀλλὰ πολλῶ τῷ μέτρῳ ἐλείπετο τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ πεποιηκότος αὐτὰ ἀπάσης, εὗρον ἕτερον οἱ προφήται τρόπον, δι' οὗ κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν ἰσχυσαν παραδηλῶσαι τι πλεον ἡμῖν
 25 περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ποῖον δὲ τοῦτον; Τὸ μὴ τὰ μεγέθη προθεῖναι τῶν κτισμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας εἰπεῖν, ἵν' ἑκατέρωθεν, καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν γεγεννημένων, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν εὐκολίας, δυνηθῶμεν ἀξι-
 30 αν τινὰ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν ἔννοιαν λαβεῖν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Μὴ τοίνυν τὸ μέγεθος ἐξέταξε μόνον τῶν γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολίαν τοῦ πεποιηκότος.

Οὐκ ἐπὶ γῆς δὲ τοῦτο ἐνδείκνυται μόνον, ἀλλὰ

για να δηλώσει ὁ Ἡσαΐας, ἔλεγε· «Αὐτός πού ἔστησε τὸν οὐρανὸν σάν καμάρα καὶ τέντωσε αὐτὸν σάν σκηνὴ ἐπάνω στὴ γῆ»¹⁶. Θέλεις ὅμως νὰ δεῖς καὶ τὴ γῆ; ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν δημιούργησε σάν μηδέν. Διότι γιὰ μὲν τὸν οὐρανὸν λέγει, «Αὐτός πού ἔστησε τὸν οὐρανὸν σάν καμάρα καὶ τέντωσε αὐτὸν σάν σκηνὴ ἐπάνω στὴ γῆ», ἐνῶ γι' αὐτὴν· «Αὐτός πού ἐξουσιάζει τὸ γύρο τῆς γῆς, αὐτός πού δημιούργησε τὴ γῆ σάν μηδέν»¹⁷. Βλέπεις πῶς ὀνόμασε «μηδέν» τὴ γῆ, πού ἔχει τόσο μέγεθος καὶ ὄγκο;

Σκέψου λοιπὸν πόσο πλῆθος ὀρέων, πόσα ἔθνη ἀνθρώπων, πόσες ποικιλίες φυτῶν, πόσες πόλεις καὶ πόσα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, πόσα εἶδη τετραπόδων, θηρίων, καὶ πλήθη ἐρπετῶν κάθε εἶδους φέρει ἐπάνω στὴ ράχη τῆς. Ἄλλ' ὅμως αὐτὴν τὴ γῆ, τὴν τέτοιου εἶδους καὶ τὴν τόσο μεγάλη, μὲ τόση εὐκολία τὴ δημιούργησε, ὥστε ὁ προφήτης νὰ μὴ μπορεῖ νὰ βρεῖ παράδειγμα εὐκολίας, καὶ νὰ πεῖ ὅτι τὴ δημιούργησε σάν «μηδέν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὠραιότητα τῶν ὀρατῶν δημιουργημάτων δὲν ἐπαρκοῦσαν νὰ παραστήσουν τὴ δύναμη τοῦ δημιουργοῦ τους, ἀλλ' ὑπολείπονται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴ δύναμη ἐκείνου πού τὰ δημιούργησε, οἱ προφῆτες βρῆκαν ἄλλο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο κατόρθωσαν ἀνάλογα μὲ τὴ δυνατότητά τους νὰ δώσουν σὲ μᾶς μιὰ κάποια περισσότερο σαφέστερη ἔννοια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός ὁ τρόπος; Τὸ ὅτι δὲν πρόβαλαν μόνο τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας, ὥστε νὰ μπορέσουμε καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀπὸ τὴν εὐκολία τῆς δημιουργίας, νὰ λάβομε μία κατὰ τὸ δυνατόν ἐπαρκῆ ἔννοια γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Μὴ λοιπὸν ἐξετάζεις μόνο τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία τὰ κατασκεύασε ὁ δημιουργός.

Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ φύ-

καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων· νῦν μὲν γάρ φησιν. «Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας», νῦν δέ φησιν. «Ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου πάντα τὰ ἔθνη ἐναντίον αὐ-
 5 τοῦ». Μὴ ἀπλῶς παρέλθης τὸν λόγον, ἀλλ' ἀνάπτυσσον τὸν εἰρημένον καλῶς καὶ ἐξέτασον· ἀναλόγισαι πάντα τὰ ἔθνη, Σύρους, Κίλικας, Καππαδόκας, Βιθυνούς, τοὺς τὸν Εὐξείνιον πόντον οἰκοῦντας, Θράκην, Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, τοὺς ἐν ταῖς
 10 νήσοις, τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς ὑπὲρ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, τοὺς ἐν ταῖς νήσοις ταῖς Βρεττανικαῖς, Σαυρομάτας, Ἰνδούς, τοὺς τὴν τῶν Περσῶν οἰκουν-
 τας γῆν, τὰ ἄλλα τὰ ἄπειρα γένη καὶ φύλα, ὧν οὔτε τὰ ὀνόματα ἴσμεν· ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη, «Ὡς
 15 σταγῶν», φησὶν, «ἀπὸ κάδου ἐναντίον αὐτοῦ». Πόσον μέρος εἶ τῆς σταγόνης ταύτης, εἶπέ μοι, ὅτι περιεργάζῃ τὸν Θεόν, ᾧ πάντα τὰ ἔθνη «ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου»;

Καὶ τί χρῆ λέγειν περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θα-
 20 λάττης καὶ ἀνθρώπων φύσεως; Ἀναβῶμεν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τῷ λόγῳ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους ἔλθωμεν. Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο, ὅτι τῆς κτίσεως τῆς ὀρωμένης ταύτης εἷς ἄγγελος μόνος ἀντίρροπός ἐστι, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ τιμιώτερος. Εἶ γὰρ ἀνθρώπου δι-
 25 καίου ἄξιός οὐκ ἂν εἴη πᾶς ὁ κόσμος, καθὼς ὁ Παῦλος δείκνυσι λέγων, «Ὡς οὐκ ἦν ἄξιός ὁ κόσμος οὗτος», πολλῶ μᾶλλον ἀγγέλου οὐκ ἂν γένοιτό ποτε ἄξιός· πολλῶ γὰρ τῶν δικαίων ἀγγελοὶ μείζους. Ἄλλ' ὁμως μύριαι μυριάδες εἰσὶν ἀγγέλων ἄνω, καὶ χίλια
 30 χιλιάδες εἰσὶν ἀρχαγγέλων, καὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἄπειροι δῆμοι ἀσωμάτων δυνάμεων, καὶ φύλα ἀμύθητα, καὶ τούτας ἀπάσας τὰς δυνάμεις μετὰ τοσαύτης εὐκολίας ἐποίησε, μεθ' ὅσης οὐδεὶς λόγος παραστήσαι δύναται. Ἦρκεσε γὰρ αὐ-

ση τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἄλλοτε μὲν λέγει, «Αὐτός ποῦ κατέχει ὅλη τὴ σφαῖρα τῆς γῆς, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶναι σάν ἀκρίδες», ἄλλοτε δέ, «Σάν σταγόνα μέσα σὲ κάδο εἶναι ὅλα τὰ ἔθνη μπροστά σ' αὐτόν»¹⁸. Μὴ προσπεράσεις τὰ λόγια αὐτὰ μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλ' ἀνάπτυξέ τα καὶ ἐξέτασέ τα μὲ προσοχὴ· ἀναλογίσου ὅλα τὰ ἔθνη, τοὺς Σύρους, τοὺς Κίλικες, τοὺς Καππαδόκες, τοὺς Βιθυνούς, τοὺς κατοίκους τοῦ Εὐξεινίου Πόντου, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, ὀλόκληρης τῆς Ἑλλάδας, τῶν νησιῶν, τῆς Ἰταλίας, τοὺς ἐκτός τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοκρατορίας μας, τοὺς κατοίκους τῶν Βρεττανικῶν νησιῶν, τοὺς Σαυρομάτες, τοὺς Ἰνδοὺς, τοὺς κατοίκους τῆς Περσίας, τὰ ἄπειρα ἄλλα γένη καὶ φύλα, ποῦ δὲν γνωρίζομε οὔτε τὰ ὀνόματά τους· καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθνη λέγει, «εἶναι μπροστά του σάν μιὰ σταγόνα μέσα σὲ κάδο». Πόσο μέρος τῆς σταγόνας, πές μου, εἶσαι σὺ ποῦ περιεργάζεσαι τὸ Θεό, μπροστά στον ὁποῖο ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι «Σάν σταγόνα μέσα σὲ κάδο»;

Καὶ γιατί πρέπει νὰ κάμνομε λόγο γιὰ τὸν οὐρανό, καὶ τὴ γῆ, καὶ τὴ θάλασσα, καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση; Ἄς ἀνεβοῦμε μὲ τὸ λόγο πρὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ ἄς ἔρθομε στοὺς ἀγγέλους. Βέβαια γνωρίζετε ὅτι καὶ μόνο ἓνας ἄγγελος ἔχει ἴση ἀξία μὲ αὐτὴν τὴν ὀρατὴ κτίση, ἢ καλύτερα εἶναι πολὺ πρὸ πολυτιμότερος ἀπ' αὐτὴν. Διότι, ἐάν ὀλόκληρος ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὅση ἀξία ἔχει ἓνας δίκαιος, ὅπως διδάσκει ὁ Παῦλος, λέγοντας, «Πρὸς τοὺς ὁποῖους δὲν εἶναι ἰσάξιος ὅλος ὁ κόσμος»¹⁹, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνεῖ ἰσάξιος μὲ ἄγγελο· διότι οἱ ἄγγελοι εἶναι πολὺ πρὸ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς δικαίους. Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν στὸν οὐρανὸ μύριες μυριάδες ἀγγέλων, καὶ χίλιες χιλιάδες ἀρχαγγέλων, καὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχές καὶ ἐξουσίες, ἄπειρα πλήθη ἀσωμάτων δυνάμεων καὶ τάγματα ἀναρίθμητα, καὶ ὅλες αὐτὲς τίς δυνάμεις τίς δημιούργησε μὲ τόση εὐκολία, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ κανένας λόγος νὰ παραστήσει. Διότι ὑπῆρξε ἀρκετὴ σ' αὐτόν καὶ μόνο ἡ θέλησή του γιὰ νὰ τὰ

τῷ τὸ θελῆσαι πρὸς ἅπαντα, καὶ καθάπερ ἡμῖν ἡ βού-
 λησις οὐ παρέχει κάματον, οὕτως οὐδὲ ἐκείνω τὸ δη-
 μιουργῆσαι τοσαύτας καὶ τηλικαύτας δυνάμεις. Καὶ
 τοῦτο ὁ προφήτης ἐμφαίνων ἔλεγε· «Πάντα ὅσα ἠθέ-
 5 λησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ».

Ὁρᾷς ὅτι οὐ πρὸς δημιουργίαν τῶν ἐν τῇ γῆ μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν τῶν ἄνω δυνάμεων ἤρ-
 κεσεν ἡ θέλησις αὐτοῦ μόνη; Ταῦτα οὖν ἀκούων οὐ
 θρηνεῖς σαυτόν, εἰπέ μοι, καὶ κατορύττεις πρὸς το-
 10 σοῦτον ἀπονοίας ἀρθείς, ὅτι ὃν δοξάζειν χρὴ μόνον
 καὶ προσκυνεῖν, τοῦτον ὡς ἐν τι τῶν εὐτελεστάτων
 πραγμάτων περιεργάζεσθαι φιλονεικεῖς καὶ πολυ-
 πραγμονεῖς; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁ πολλῆς σο-
 φίας ἐμπεπλησμένος ὁρῶν τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν
 15 τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εὐτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσε-
 ως, πρὸς τοὺς περιεργαζομένους αὐτοῦ τὰς οἰκονο-
 μίας ἀγανακτῶν, καὶ μετὰ πολλῆς δυσχεραίνων τῆς
 σφοδρότητος ἔλεγε· «Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς
 εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;». Τίς εἶ; ἐννόησον
 20 σοῦ τὴν φύσιν πρότερον· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ὄνομα εὐ-
 ρεῖν δυνάμενον παραστῆσαί σου τὴν εὐτέλειαν.

4. Ἄλλ' ἐρεῖς ὅτι ἄνθρωπός εἰμι ἐλευθερία τε-
 τιμημένος. Ἄλλ' ἐτιμήθης οὐχ ἵνα εἰς ἀντιλογίαν τῇ
 ἐλευθερίᾳ, ἀλλ' ἵνα τῇ τιμῇ πρὸς ὑπακοὴν καταχρη-
 25 ση τοῦ τετιμηκότος. Ἐτίμησέ σε ὁ Θεός, οὐχ ἵνα αὐ-
 τὸν ὑβρίζης, ἀλλ' ἵνα δοξάζης· ὑβρίζει δὲ ὁ τὴν οὐ-
 σίαν αὐτοῦ περιεργαζόμενος. Εἰ γὰρ τὸ μὴ περιεργά-
 ζεσθαι τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ δοξάζειν αὐτόν ἔστι,
 τὸ πολυπραγμονεῖν καὶ διερευνᾶν οὐχὶ τὰς ἀποφά-
 30 σεις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτόν τὸν ἀποφηγόμενον ἀτιμά-

20. Ψαλμ. 134, 6

21. Ρωμ. 9, 20

22. Μὲ τὰ προηγούμενα λόγια παρουσίασε τὴν ἀναξιότητα τοῦ ἀνθρώ-
 που, ἐνῶ τώρα προβάλλει τὸ τιμητικὸ χάρισμα τῆς ἐλευθερίας,
 ποῦ τοῦ δίνει μεγάλη ἀξία.

δημιουργήσει ὅλα αὐτά, καὶ ὅπως ἀκριβῶς σέ μᾶς ἡ θέληση δέν προξενεῖ καμία κούραση, ἔτσι καὶ σ' ἐκείνον δέν προξένησε κανένα κόπο τὸ νὰ δημιουργήσει τόσες πολλές καὶ τέτοιου εἴδους δυνάμεις. Καὶ αὐτὸ θέλοντας νὰ δείξει ὁ προφήτης, ἔλεγε «Ὅλα ὅσα θέλησε τὰ δημιούργησε στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»²⁰.

Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο γιὰ τὴ δημιουργία τῶν κτισμάτων τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν οὐράνιων δυνάμεων ὑπῆρξε ἀρκετὴ καὶ μόνη ἡ θέλησή του; Ἀκούοντας λοιπὸν αὐτά, πές μου, δέν θρηνεῖς γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ δέν λές ν' ἀνοίξει ἡ γῆ καὶ νὰ σέ καταπιεῖ, γιὰ τὸ ὅτι ἔφθασες σέ τόση παραφροσύνη, ὥστε, ἐκείνον ποὺ πρέπει νὰ τὸν δοξάζεις μόνο καὶ νὰ τὸν προσκυνεῖς, αὐτὸν τὸν περιεργάζεσαι σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ εὐτελέστερα πράγματα καὶ φιλονεικεῖς γι' αὐτὸ καὶ τὸ πολυεξετάζεις μὲ τόση δυσπιστία; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ὁ γεμάτος ἀπὸ πολλὴ σοφία, βλέποντας τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐτέλεια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, καὶ νιώθοντας ἀγανάκτηση πρὸς ἐκείνους ποὺ περιεργάζονται τίς ἐνέργειες αὐτοῦ, καὶ κυριευμένος ἀπὸ ὑπερβολικὴ ὀργὴ γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἔλεγε· «Καὶ ποῖος λοιπὸν εἶσαι σύ, ἄνθρωπε, ποὺ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»²¹. Ποῖος εἶσαι; Σκέψου πρῶτα τὴ φύση σου· διότι δέν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ κανένα ὄνομα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ παραστήσει τὴ μηδαμινότητά σου.

4. Ἄλλὰ θὰ πεῖς· εἶμαι ἄνθρωπος ποὺ ἔχω τιμηθεῖ μὲ τὸ χάρισμα τῆς ἐλευθερίας. Ὅμως τιμήθηκες μ' αὐτὸ ὄχι γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιεῖς σέ ἀντιλογίες, ἀλλὰ γιὰ νὰ χρησιμοποιήσεις τὴν τιμὴ σέ ὑπακοὴ πρὸς ἐκείνον ποὺ σέ ἔχει τιμήσει²². Σέ τίμησε ὁ Θεός, ὄχι γιὰ νὰ βρίζεις αὐτόν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν δοξάζεις· καὶ βρίζει αὐτόν ἐκείνος ποὺ περιεργάζεται τὴν οὐσία αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται κανεὶς τίς ὑποσχέσεις αὐτοῦ, αὐτὸ ἀποτελεῖ δόξα γι' αὐτόν, τὸ νὰ πολυεξετάζει καὶ νὰ διερευνᾷ ὄχι μόνο τίς ἀποφάσεις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο ποὺ παίρνει τίς ἀποφάσεις, αὐτὸ ἀποτελεῖ προσβολὴ γι' αὐτόν. Τὸ ὅτι δέ

ζειν ἐστίν. "Οτι δὲ τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ δοξάζειν αὐτόν ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος περὶ τοῦ Ἀβραᾶμ καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ἐκείνου, καὶ τῆς ἐν ἅπασι πίστεως· «Κατενόησε μὲν γάρ», φησί, «τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητέρας Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει». Ἡ φύσις καὶ ἡ ἡλικία εἰς ἀπόγνωσιν, φησὶν, ἐνέβαλλον, ἡ δὲ πίστις ἐλπίδας
 10 ὑπέτεινε χρηστάς. «Ἄλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δούς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεῖς, ὅτι ὁ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι». Ὁρᾷς ὅτι ὁ πληροφορούμενος ὑπὲρ ὧν ἂν ὁ Θεὸς ἀποφαίνηται, δόξαν δίδωσι τῷ Θεῷ; Εἰ τοίνυν δόξαν δίδωσι τῷ Θεῷ
 15 ὁ πιστεύων αὐτῷ, ὁ ἀπιστῶν αὐτῷ τὴν ἀτιμίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιτρέπει κεφαλὴν. «Σὺ τίς εἶ ὁ ἀταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;».

Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ μέσον ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ἔδειξεν οὐχ ὅσον ἔδει· πλὴν ἀπὸ
 20 τοῦ δοθέντος ὑποδείγματος δυνατὸν καὶ πολλῷ μείζονος διαφορᾶς ἔννοιαν λαβεῖν. Τί γάρ φησι; «Μὴ ἔρει τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος,
 25 ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν;». Τί λέγεις; οὕτως ὀφείλω ὑποκεῖσθαι τῷ Θεῷ ὡς ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ; Ναί, φησί· τοσοῦτον γάρ τὸ μέσον ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ὅσον πηλοῦ καὶ κεραμέως· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοσοῦτον τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. Πηλοῦ μὲν γάρ καὶ κεραμέως
 30 οὐσία μία, καθάπερ καὶ παρὰ τῷ Ἰωβ εἴρηται· «Ἐῷ δὲ τοὺς κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας, ἐξ οὗ καὶ αὐτοί ἐσμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ». Εἰ δὲ ἀμείνων φαίνε-

23. Ρωμ. 4, 19

23α. Ρωμ. 4, 20 - 21

24. Ρωμ. 9, 20

25. Ρωμ. 9, 20 - 21

26. Ἰωβ. 4, 19

τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται κανεὶς τίς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ δόξα πρὸς αὐτόν, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ λέγει γιὰ τὴν ὑπακοή ἐκείνου καὶ τὴν πίστη του γενικὰ σὲ ὅλα· «Σκέφθηκε», λέγει, «τὸ σῶμα του ποὺ ἦταν ἤδη νεκρωμένο, καθὼς καὶ τῆ νέκρωση τῆς μήτρας τῆς Σάρρας, ὅμως δὲν ἔδειξε ἀπιστία στὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐνδυναμώθηκε ἡ πίστη του»²³. Ἡ φύση, λέγει, καὶ ἡ ἡλικία τὸν ὁδήγησαν σὲ ἀπελπισία, ἐνῶ ἡ πίστη τοῦ ἔδωσε ἀγαθὲς ἐλπίδες. «Ἀλλὰ ἐνδυναμώθηκε ἡ πίστη του καὶ δόξασε τὸ Θεὸ μὲ ἀπόλυτη πεποίθηση, ὅτι αὐτός, ὅ,τι ὑπόσχεται, μπορεῖ καὶ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ»^{23α}. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει καὶ ἀποδέχεται μὲ πίστη τίς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, προσφέρει δόξα στὸ Θεό; Ἐὰν λοιπὸν δοξάζει τὸ Θεὸ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' αὐτόν, ἐκεῖνος ποὺ ἀπιστεῖ πρὸς αὐτόν, στρέφει τὴν προσβολὴ ἐναντίον τοῦ δικοῦ του κεφαλιοῦ. «Σὺ ποῖός εἶσαι, ὥστε νὰ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»²⁴.

Ἐπειτα, θέλοντας νὰ δείξει τὴν ἀπόσταση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο, δὲν τὸ κατόρθωσε τέλεια, ὅπως δὴποτε ὅμως ἀπὸ τὸ παράδειγμα ποὺ χρησιμοποίησε εἶναι δυνατὸ νὰ πάρουμε ἰδέα καὶ τῆς ἐπὶ πλέον διαφορᾶς. Τί λοιπὸν λέγει; «Μήπως θὰ πεῖ τὸ πλάσμα στὸν πλάστη του, γιατί μὲ ἔπλασες ἔτσι; ἢ μήπως δὲν μπορεῖ ὁ κεραμοποιὸς ἀπὸ τὴν ἴδια μάζα τοῦ πηλοῦ νὰ κάνει τὸ μὲν ἓνα ἀγγεῖο γιὰ σπουδαία χρῆση, τὸ δὲ ἄλλο γιὰ εὐτελή;»²⁵. Τί λές; τέτοια πρέπει νὰ εἶναι ἡ σχέση μου πρὸς τὸ Θεό, ὅποια εἶναι ἡ σχέση τοῦ πηλοῦ πρὸς τὸν κεραμοποιό; Ναι λέγει· διότι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τόσο μεγάλη, ὅση εἶναι ἀνάμεσα στὸν πηλὸ καὶ τὸν κεραμοποιό· ἢ καλύτερα δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερη. Διότι ἡ οὐσία τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ κεραμοποιοῦ εἶναι ἡ ἴδια, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται στὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ· «Πολὺ περισσότερο μηδαμινοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων οἱ ψυχὲς κατοικοῦν σὲ χωματένιες κατοικίαις καὶ προῆλθαν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χῶμα»²⁶. Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται καὶ πιὸ εὐπρε-

ται καὶ εὐπρεπέστερος ἐκείνου ὁ ἄνθρωπος, τὴν διαφορὰν οὐχ ἢ ἐναλλαγὴ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἢ σοφία τοῦ τεχνίτου πεποίηκε· ἐπεὶ πηλοῦ οὐδὲν διέστηκας. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, πειθῆτωσάν σε αἱ σοροὶ καὶ αἱ λάρ-
 5 νακες· ἐπὶ γὰρ τοὺς τάφους ἀπελθὼν τῶν προγόνων εἴση ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει. Πηλοῦ μὲν οὖν καὶ κεραμέως οὐδὲν τὸ μέσον· Θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπων τῆς οὐσίας τοσοῦτον τὸ μέσον, ὅσον οὐδὲ λόγος παραστῆσαι δύναται, οὐδὲ ἔννοια μετρηῆσαι χωρεῖ. Ὡσπερ οὖν ὁ
 10 πηλὸς ἔπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, ἥπερ ἂν ἐκεῖνος ἔλκη καὶ περιάγη, οὕτω καὶ σὺ κατὰ τὸν πηλὸν ἄφωνος ἔσο, ὅταν ὁ Θεὸς οἰκονομεῖν τι βούληται.

Οὐδὲ γὰρ ἀφαιρούμενος τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν, μὴ γένοιτο, οὐδὲ τῷ αὐτεξουσίῳ λυμαινόμενος, ταῦτα εἰ-
 15 ρηκεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τὴν αὐθάδειαν ἡμῶν ἐπιστομίζων· εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ τοῦτο ἴδωμεν. Τί ποτε ἄρα ἐβουλήθησαν ἐκεῖνοι μαθεῖν, καὶ οὕτω σφοδρῶς αὐτοὺς ἐπεστόμισεν; ἄρα οὐσίαν περιειργάζοντο; Οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ τοῦτο ἐτόλμη-
 20 σεν οὐδέποτε, ἀλλὰ τὸ πολλῶ ἔλαττον, οἰκονομίας ἐζήτουν τοῦ Θεοῦ· οἶον διὰ τί ὁ δεῖνα κολάζεται, καὶ διὰ τί ὁ δεῖνα ἐλεεῖται· διὰ τί ὁ δεῖνα ἀπαλλάττεται τιμωρίας, ὁ δὲ ἐν δεινοῖς ἐστι· καὶ ὁ μὲν συγγνώμης ἔτυχεν, ὁ δὲ οὐκ ἔτυχε. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα
 25 ἐζήτουν. Πόθεν δῆλον τοῦτο; Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τούτων· εἰπὼν γάρ, «Ἴδου οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει· Ἐρεῖς οὖν μοι τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε;» τότε ἐπήγαγεν, «Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμε-
 30 νος τῷ Θεῷ;». Οἰκονομίας τοίνυν ζητοῦντας περι-

πῆς ἀπὸ τὸν πηλό, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στή διαφορὰ τῆς ὕλης, ἀλλὰ στή σοφία τοῦ τεχνίτη· διότι καθόλου δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν πηλό. Καὶ ἂν ἀπιστεῖς, ἄς σέ πείσουν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ λάρνακες· διότι, ἐὰν μεταβεῖς στοὺς τάφους τῶν προγόνων μας, θὰ δεῖς ὅτι ὅσα λέγω εἶναι ἀληθινὰ. Ὡστε ἀνάμεσα στὸν πηλό καὶ τὸν κεραμοποιό δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορὰ, ἐνῶ ἀνάμεσα στήν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει τόση διαφορὰ, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ ὁ λόγος νὰ τὴν παραστήσει, οὔτε ὁ νοῦς νὰ μπορεῖ νὰ τὴ μετρήσει. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ πηλὸς ὑπακούει στὰ χέρια τοῦ κεραμοποιοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὅπου τὸν μεταφέρει καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἐκεῖνος, ἔτσι καὶ σὺ κατ' ἀναλογία μὲ τὸν πηλό νὰ μένεις ἄφωνος, ὅταν ὁ Θεὸς θέλει ν' ἀποκαλύψει κάποια ἀπόφασή του.

Βέβαια ὁ Παῦλος δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ θέλοντας νὰ καταργήσει τὴν ἐξουσία μας, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, οὔτε γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὴν ἐλευθερία μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεριζώσει τελείως τὴν αὐθάδεια ἀπὸ τὰ στόματά μας. Καὶ ἂν θέλετε ἄς τὸ ἐξετάσουμε καὶ αὐτό. Τί τέλος πάντων θέλησαν ἄραγε νὰ μάθουν ἐκεῖνοι, καὶ τοὺς ἀποστόμωσε μὲ τόση αὐστηρότητα; Μήπως ἄραγε περιεργάζονταν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καθόλου· διότι κανένας ποτὲ δὲν τόλμησε τέτοιο πράγμα. Ἀπλῶς ζητοῦσαν κάτι τὸ πιὸ ἀσήμαντο, δηλαδή ζητοῦσαν νὰ γνωρίσουν τὴν αἰτία μερικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως γιὰ παράδειγμα γιατί τιμωρεῖται ὁ τάδε καὶ ἐλεεῖται ὁ τάδε· γιατί ὁ τάδε ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τιμωρία καὶ ὁ ἄλλος ὑποφέρει, καὶ γιατί ὁ μὲν ἕνας συγχωρεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν συγχωρεῖται. Αὐτὰ δηλαδή καὶ τὰ παρόμοια ζητοῦσαν νὰ μάθουν. Ἀπὸ ποῦ συμπεραίνεται αὐτό; Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν προηγουμένως. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἄρα λοιπὸν ὅποιον θέλει ἐλεεῖ, καὶ ὅποιον θέλει τὸν κάνει σκληρό. Θὰ μοῦ πεῖς ὅμως γιατί κατηγορεῖ ἀκόμη; διότι ποῖος ἀντιστάθηκε στή θέλησή του;», πρόσθεσε· «Καὶ ποῖος λοιπὸν, ἄνθρωπε, εἶσαι σὺ, ποῦ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸ Θεό;»²⁷. Ἐπομένως ὁ Παῦλος ἀποστομώνει ἐκείνους ποὺ ἐξετάζουν μὲ πε-

εργάζεσθαι ἐπιστομίζει ὁ Παῦλος. Εἶτα ἐκείνοις μὲν οὐδὲ ταῦτα ἐφείται, σὺ δὲ τὴν μακαρίαν οὐσίαν τὴν πάντα οἰκονομοῦσαν πολυπραγμονῶν οὐχ ἡγῆ μυρίων ἄξιος εἶναι σκηπτῶν; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα
5 μανίας;

5. "Ακουσον τοῦ προφήτου λέγοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ δι' ἐκείνου· «Εἰ πατὴρ ἐγὼ εἶμι, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριος ἐγὼ εἶμι, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου;». Ὁ γὰρ φοβούμενος οὐ περιεργάζεται, ἀλλὰ προσκυνεῖ, οὐ πολυπραγμονεῖ, ἀλλ' εὐφημεῖ καὶ
10 δοξάζει. Διδασκέτωσάν σε ταῦτα καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· οὐ γὰρ ἑτέροις μὲν ταῦτα ἐπιπλήττει, αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτω διάκειται. "Ακουσον γοῦν τί Φιλιππησίοις φησί, δεικνὺς ὅτι μερικὴν
15 ἐπίγνωσιν ἔχει (καθάπερ καὶ Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν, ὅτι «Ἐκ μέρους γινώσκομεν»), καὶ τοῦ παντὸς οὐδέπω καὶ νῦν ἐπειλήπται· «Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι». Τί ταύτης σαφέστερον τῆς φωνῆς; Σάλπιγγος λαμπρότερον ἐβόη-
20 σε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν παιδεύων ἀγαπᾶν καὶ στέργειν τῷ δοθέντι τῆς γνώσεως μέτρῳ, καὶ μὴ νομίζειν τὸ πᾶν ἐπειληφέναι ποτέ. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; τὸν Χριστὸν ἔχεις ἐν σεαυτῷ λαλοῦντα, καὶ λέγεις, ὅτι «Ἐγὼ οὐ λογίζομαι ἑμαυτὸν κατειληφέναι»; Διὰ
25 γὰρ αὐτὸ τοῦτο, φησὶν, εἶπον, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔχω ἐν ἑμαυτῷ λαλοῦντα· αὐτὸς με ταῦτα ἐδίδαξεν. "Ωστε καὶ οὗτοι, εἰ μὴ παντελῶς ἔρημοι τῆς τοῦ Πνεύματος ἦσαν βοηθείας, καὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πᾶσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀπώσαντο ψυχῆς, οὐκ ἄν, Παύλου
30 λέγοντος, «Οὐ λογίζομαι ἑμαυτὸν κατειληφέναι», αὐτοὶ τοῦ παντὸς ἐπειληφθαι ἐνόμισαν.

Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι περὶ πίστεως ταῦτα λέγει καὶ γνώσεως καὶ δογμάτων, καὶ οὐχὶ περὶ βίου

ριέργεια τις ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Καὶ σ' ἐκείνους μὲν δὲν συγχωρεῖ οὔτε αὐτά, σὺ δὲ περιεργαζόμενος τῇ μακάριᾳ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ, ποῦ κυβερνᾷ τὰ πάντα, δὲν νομίζεις ὅτι εἶσαι ἄξιος ἀπείρων κεραυνῶν; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς μανίας;

5. Ἦκουσε τὸν προφήτη ποῦ λέγει, ἢ καλύτερα τὸ Θεὸ μέσω αὐτοῦ· «Ἐὰν ἐγὼ εἶμαι Πατέρας, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου; καὶ ἐὰν ἐγὼ εἶμαι Κύριος, ποῦ εἶναι ὁ φόβος μου;»²⁸. Διότι ἐκεῖνος ποῦ φοβᾷται δὲν περιεργάζεται, ἀλλὰ προσκυνεῖ, δὲν πολυεξετάζει τὸ Θεό, ἀλλὰ τὸν ὑμνεῖ καὶ τὸν δοξάζει. Ἦς σε διδάσκουν γι' αὐτὸ καὶ οἱ οὐράνιες δυνάμεις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· διότι δὲν ἐπιπλήττει μόνο τοὺς ἄλλους γι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὰ ἐφαρμόζει. Ἦκουσε λοιπὸν τί λέγει πρὸς τοὺς Φιλιπησίους, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἔχει μερικὴ μόνο γνώση (ὅπως ἀκριβῶς γράφοντας καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε, ὅτι «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε»), καὶ ὄχι πλήρη ἀκόμη· τώρα δηλαδὴ δὲν τὸν γνώρισε ἀκόμη· «Ἀδελφοί, ἐγὼ δὲν ἔχω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου τὴν ἰδέα ὅτι τὸν ἔχω γνωρίσει τέλεια»²⁹. Τί ὑπάρχει σαφέστερο ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά. Φώναξε λαμπρότερα ἀπὸ σάλπιγγα, γιὰ νὰ διδάξει ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἀρκεῖται στὸ ποσὸ τῆς γνώσεως ποῦ τῆς δόθηκε, καὶ νὰ μὴ νομίζει ποτέ ὅτι ἔλαβε ὀλόκληρη τὴ γνώση. Πές μου, Παῦλε, τί εἶναι αὐτὸ ποῦ λές; Τὸν Χριστὸ ἔχεις μέσα σου νὰ ὁμιλεῖ καὶ λές, «Ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνώρισα τέλεια αὐτόν; Μὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, λέγει, εἶπα, ὅτι ἔχω τὸν Χριστὸ ποῦ ὁμιλεῖ μέσα μου· αὐτὸς μὲ δίδαξε γι' αὐτό. Ὡστε καὶ οἱ Ἄνομοιοι, ἂν δὲν ἦταν ἐντελῶς γυμνοὶ ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ δὲν ἀπομάκρυναν ὅλη τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ψυχῇ τους, δὲν θὰ νόμιζαν ὅτι γνωρίζουν τὰ πάντα, τῇ στιγμῇ ποῦ ὁ Παῦλος λέγει, «Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνώρισα τέλεια αὐτόν».

Καὶ ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερό, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴ γνώση τῶν δογμάτων, καὶ ὄχι γιὰ τὴν

καὶ πολιτείας, ὅτι ἀτελῆ ἑμαυτὸν νομίζω ἐν βίῳ καὶ πολιτεία; Μάλιστα μὲν οὖν τοῦτο δῆλον ἐποίησεν εἰπὼν· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι
5 ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». Ὁ δὲ τὸν στέφανον μέλλων ἀπολαμβάνειν, καὶ τὸν δρόμον τελέσας, οὐκ ἂν εἶπεν, «Οὐ λογίζομαι ἑμαυτὸν κατειληφέναι». Ἄλλως δὲ τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἀφανῆ, ἀλλὰ πᾶσι δῆλα καὶ γνώρι-
10 μα, καὶ βαρβάροις καὶ Πέρσαις καὶ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει.

Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, αὐτῆς ἀναγνώσομαι τῆς περικοπῆς ἀκολουθίαν. Εἰπὼν γάρ, «Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργά-
15 τας», καὶ πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῶν εἰσαγόντων Ἰουδαϊκὰ δόγματα ἀκαίρως, ἐπήγαγε λέγων· «Ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν· Ἄλλα μὲν οὖν γε καὶ ἠγήσομαι τὰ πάντα ζημίαν, ἵνα εὗρεθῶ μὴ ἔχων δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ
20 τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην, τὴν διὰ τῆς πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἶτα λέγει ποίας πίστεως, «Τοῦ γινῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ». Τί ἔστι, Ἄδύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»; Καινὸς τις, φη-
25 σὶν, ἀναστάσεως ἐδείχθη τύπος. Πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ πρὸ ἐκείνου πολλάκις ἀνέστησαν νεκροί, οὕτω δὲ οὐδὲ εἷς. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἀναστάντες πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑπέστρεφον, καὶ πρὸς καιρὸν ἀπαλλαττόμενοι τῆς τοῦ θανάτου τυραννίδος, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν
30 πάλιν ἤγοντο τὴν ἐκείνου, τὸ δὲ σῶμα τὸ δεσποτικὸν ἀναστὰν οὐκ εἰς τὴν γῆν ὑπέστρεψεν, ἀλλ' εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβη, καὶ πᾶσαν τοῦ ἐχθροῦ κατέλυσε τὴν τυραννίδα, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν οἰκουμένην συνανέ-

ἠθική διαγωγή στή ζωή; ὅτι δηλαδή δέν ἤθελε νά πει μ' αὐτά 'θεωρῶ τόν ἑαυτό μου ἀτελή ὡς πρός τή ρύθμιση τῆς διαγωγῆς μου στή ζωή'; Μά ὁ ἴδιος τὸ ἐπιβεβαίωσε μέ τὰ λόγια του, λέγοντας· «Τόν ἀγώνα τόν καλὸ ἔχω ἀγωνισθεῖ, τὸ δρόμο τόν τελείωσα, τὴν πίστη τὴν ἔχω τηρήσει· τώρα πλέον μου ἀπομένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης»³⁰. Ἐκεῖνος ποὺ τελείωσε τὸ δρόμο, καὶ πρόκειται νά λάβει τὸ στεφάνι, δέν θὰ ἦταν δυνατό νά πει, «Ἐγὼ δέν νομίζω ὅτι ἐπέτυχα στό σκοπὸ μου αὐτό». Ἐξ ἄλλου αὐτὰ ποὺ πρέπει νά πράττει ἢ νά μὴ πράττει κάποιος δέν εἶναι ἄγνωστα σὲ κανένα ἄνθρωπο, ἀλλ' εἶναι γνωστά σ' ὅλους, καὶ στοὺς βαρβάρους, καὶ στοὺς Πέρσες καὶ σ' ὀλόκληρο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλ' ὅμως γιὰ νά κάνω πιὸ σαφὴ τὰ λεγόμενα, θὰ σὰς διαβάσω ὀλόκληρη τὴ σχετικὴ περικοπὴ. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Προσέχετε τὰ σκυλιά, προσέχετε τοὺς κακοὺς ἐργάτες»³¹, καὶ ἀνέφερε πολλὰ ἄλλα γιὰ ἐκείνους ποὺ εἰσάγουν τὰ ἰουδαϊκὰ δόγματα στή δική μας διδασκαλία σὰν περιττὸ βάρος, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Ἐκεῖνα ποὺ μου ἦταν κέρδη, αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ τὰ ἔχω θεωρήσει ζημιὰ, καὶ μάλιστα τὰ θεωρῶ ὅλα ζημιὰ, γιὰ νά βρεθῶ ὅτι δικαίωθηκα ὄχι ἀπὸ τὸ νόμο, ἀλλ' ὅτι ἔλαβα τὴ δικαίωση ἐκείνη ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ μέ τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό»³². Στὴ συνέχεια λέγει ποιά πίστη ἐννοεῖ· «Γιὰ νά γνωρίσω αὐτὸν καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ νά λάβω μέρος στὰ παθήματα αὐτοῦ»³³. Τί σημαίνει, «τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»; Πραγματοποιήθηκε, λέγει, καινούριος τύπος ἀναστάσεως. Διότι πολλοὶ νεκροὶ πολλές φορές ἀναστήθηκαν καὶ πρὶν ἀπὸ ἐκείνον, ἔτσι ὅμως κανένας. Καθόσον ὅλοι οἱ ἄλλοι ποὺ ἀναστήθηκαν, ἐπέστρεψαν καὶ πάλι στή γῆ, καί, ἂν καὶ ἀπαλλάχθηκαν πρόσκαιρα ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ θανάτου, πάλι ἦρθαν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία ἐκείνου, ὅμως τὸ δεσποτικὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασις δέν ἐπέστρεψε στή γῆ, ἀλλ' ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατέλυσε ὅλη τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μαζί του ἀνέστησε ὀλό-

στησεν ἅπασαν καὶ νῦν ἐν τῷ θρόνῳ κάθηται τῷ βασιλικῷ.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοῶν ὁ Παῦλος καὶ δεικνύς, ὅτι τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα λογισμὸς μὲν οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται, πίστις δὲ μόνη δύναται διδάξαι καὶ ποιῆσαι σαφῆ, ἔλεγεν, «Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Εἰ γὰρ ἀπλῶς ἀνάστασιν οὐ δύναται παραστῆσαι λογισμὸς, μεῖζον γὰρ τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐστὶ, τὴν τοσοῦτον τῶν ἄλλων ἀναστάσεων διαφέρουσαν ἀνάστασιν ποῖος δυνήσεται παραστῆσαι λογισμὸς; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ πίστεως ἡμῖν δεῖ μόνης, ἣ μέλλοιμεν πείθεσθαι, ὅτι σῶμα θνητὸν καὶ ἀνέστη, καὶ εἰς ζωὴν ἦλθεν ἀθάνατον, πέρας οὐδὲν οὐδὲ τέλος ἔχουσαν ὅπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ σημαίνων ἔλεγεν· «Ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει». Ὡστε διπλοῦν τὸ θαῦμα, καὶ τὸ ἀναστῆναι, καὶ τὸ οὕτως ἀναστῆναι. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Εἰ δὲ τὴν ἀνάστασιν οὐ δυνατόν λογισμοῖς εὐρεῖν, πόσω μᾶλλον τὴν γέννησιν τὴν ἄνω;

Περὶ δὲ τούτων διαλεγόμενος ὁ Παῦλος καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους λέγων, κάκεινα τῇ τῆς πίστεως ἐπέτρεψε δυνάμει. Εἶτα τοῦτον ἅπαντα κινήσας τὸν λόγον, προῖὼν εἶπεν, «Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι». Οὐκ εἶπεν, 'ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ λογίζομαι εἰδέναι', ἀλλὰ «κατειληφέναι» οὔτε παντελῆ ἄγνοιαν, οὔτε παντελῆ γνῶσιν ἐμαρτύρησεν ἑαυτῷ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Οὐ λογίζομαι κα-

κληρη τήν οίκουμένην, καί τώρα κάθεται στό θρόνο τό βασιλικό.

Σκεπτόμενος λοιπόν ὁ Παῦλος ὅλα αὐτά καί ἐπιθυμώντας νά δείξει ὅτι κανένας νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά κατανοήσει καί νά παραστήσει τά τόσο μεγάλα αὐτά καί τέτοιου εἴδους θαύματα, καί ὅτι μόνο ἡ πίστη μπορεῖ νά τά διδάξει καί νά τά καταστήσει σαφή, ἔλεγε· «Μέ βάση τήν πίστη μου αὐτή νά γνωρίσω τή δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Ἐάν λοιπόν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ γενικά νά κατανοήσει τήν ἀνάσταση, διότι αὐτό βρίσκεται πῶς πάνω ἀπό τήν ἀνθρώπινη φύση καί ἔξω ἀπό αὐτά πού συνήθως συμβαίνουν, τήν ἀνάσταση ἐκείνη πού τόσο πολύ διαφέρει ἀπό τίς ἄλλες ἀναστάσεις ποῖος νοῦς θά μπορέσει νά παραστήσει; Δέν ὑπάρχει κανένας, ἀλλ' ἔχομε ἀνάγκη μόνο ἀπό πίστη, μέ τήν ὁποία πρόκειται νά πειθοῦμε, ὅτι σῶμα θνητό καί ἀναστήθηκε καί μετέβηκε σέ ζωὴ ἀθάνατη, πού δέν ἔχει ἄκρη οὔτε καί τέλος, πράγμα βέβαια ἐπιθυμώντας καί ἀλλοῦ νά δείξει, ἔλεγε· «Ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀναστήθηκε, δέν θά πεθάνει πιά, ὁ θάνατος δέν ἔχει πιά καμιὰ ἐξουσία σ' αὐτόν»²⁴. Ἐπομένως εἶναι διπλό τό θαῦμα καί τό ὅτι δηλαδή ἀναστήθηκε, καί τό ὅτι ἀναστήθηκε μέ τέτοιο τρόπο. Γι' αὐτό ἔλεγε· «Μέ βάση τήν πίστη νά γνωρίσω τή δύναμη τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Ἐάν δέν μπορούμε νά κατανοήσουμε μέ τό νοῦ τήν ἀνάσταση, πόσο περισσότερο δέν μπορούμε νά κατανοήσουμε τήν οὐράνια γέννηση;

Μιλώντας γι' αὐτό ὁ Παῦλος καί ἀναφέροντας τό σταυρό καί τό πάθος του, ἀνέθεσε τήν κατανόηση καί αὐτῶν στή δύναμη τῆς πίστεως. Στή συνέχεια, ἀφοῦ μίλησε γιά ὅλα αὐτά, προχωρώντας εἶπε· «Ἀδελφοί, καί ἐγώ ὁ ἴδιος δέν νομίζω ὅτι ἔχω ἐπιτύχει τήν ἰκανότητα τέλει κατανόησης αὐτοῦ». Δέν εἶπε, ἔγώ ὁ ἴδιος δέν νομίζω ὅτι γνωρίζω, ἀλλ' ὅτι «Δέν ἔχω ἐπιτύχει τήν ἰκανότητα τῆς τέλει κατανόησης αὐτοῦ»· δηλαδή δέν ἀπέδωσε στόν ἑαυτό του οὔτε πλήρη ἄγνοια, οὔτε πλήρη γνώση. Διότι μέ τό νά πεί, «Δέν νομίζω ὅτι ἐπέτυχα τήν ἰκανό-

τειληφέναι», δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τέως ἔστηκε, καὶ βαδίζει, καὶ πρόεισι περαιτέρω, τοῦ δὲ τέλους πάντως οὐκ ἐπέιληπται. Τοῦτο καὶ ἑτέροις παραινεῖ λέγων οὕτως· «Ὅσοι τέλειοι, τοῦτο φρονῶ-
 5 μὲν καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει». Ὁὐ λογισμὸς', εἶπε, 'διδάξει', ἀλλ' «ὁ Θεὸς ἀποκαλύψει». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ βίου καὶ πολιτείας ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ δογμάτων καὶ πίστεως; Πολιτεία γὰρ καὶ βίος οὐκ ἀποκαλύψεως
 10 δεῖται, ἀλλὰ δόγματα καὶ γνῶσις. Καὶ ἑτέρωθι δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· «Εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, οὐδὲν ἔγνωκεν, ἀλλὰ «καθὼς δεῖ γινῶναι» ἔχει μὲν γὰρ γνῶσιν, οὐκ ἀκριβῆ δὲ καὶ ἀπηρτισμένην.

15 β. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, μηδὲν περὶ τῶν ἄνω διαλεχθῶμεν, ἀλλ', εἰ βούλει, κἄτω πρὸς τὴν ὀρωμένην κτίσιν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Οὐχ ὀρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανόν; ὅτι μὲν καμάρας εἰκόνα διασώζει ἴσμεν, καὶ τοῦτο αὐτὸ οὐκ ἀπὸ λογισμῶν,
 20 ἀλλ' ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς μαθόντες· καὶ ὅτι πᾶσαν περιλαμβάνει τὴν γῆν, καὶ τοῦτο ἴσμεν, ὁμοίως παρ' ἐκείνης ἀκούσαντες, τίς δὲ τὴν οὐσίαν ἐστὶν ἀγνοοῦμεν. Εἴ δέ τις δισχυρίζοιτο καὶ φιλονεικοίη, λεγέτω τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ οὐρανός· ἄρα κρύσταλλος
 25 πεπηγώς; ἄρα νέφος πεπυκνωμένον; ἄρα ἀῆρ παχύτερος; Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν ἔχοι σαφῶς εἰπεῖν. Ἔτι οὖν ἀποδείξεως, εἰπέ μοι, δεῖσθε πρὸς τὸ μαθεῖν τὴν μανίαν τῶν τὸν Θεὸν εἰδέναι λεγόντων; Τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ὀρωμένου καθ' ἡμέραν τὴν φύσιν οὐκ ἔχεις εἰ-
 30 πεῖν, καὶ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας ἐπαγγέλ-

35. Φιλ. 3, 15

36. Α' Κορ. 8, 2

37. Ὁ Μ. Βασίλειος στίς ὁμιλίαις, Ἐξαήμερο, ἐκθέτει μέχρι τοῦ γνωρίζουμε τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ὑπερβαίνει τίς ἀνθρώπινες δυνατότητες.

τητα τέλειας κατανοήσεως», δείχνει, ὅτι τώρα βρίσκεται στο δρόμο καὶ βαδίζει καὶ προχωρεῖ ὅλο καὶ πιὸ μπροστά, ἀλλ' ὅπωςδήποτε δὲν ἔφθασε ἀκόμη στο τέλος. Τὴν ἴδια προτροπὴ δίνει καὶ στοὺς ἄλλους, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «Ὅσοι εἶμαστε τέλειοι, ἔτσι νὰ σκεφτόμαστε καὶ ἂν σκέφτεσθε διαφορετικὰ, αὐτὸ θὰ σᾶς τὸ φανερώσει ὁ Θεός»³⁵. Δὲν εἶπε 'θὰ σᾶς διδάξει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς', ἀλλὰ «Ὁ Θεός θὰ σᾶς τὸ φανερώσει». Βλέπεις ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ τὴ διαγωγή τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γιὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν πίστη; Διότι ἡ διαγωγή στὴ ζωὴ δὲν χρειάζεται ἀποκάλυψη οὐράνια, ἀλλὰ τὰ δόγματα καὶ ἡ γνώση χρειάζονται αὐτήν. Καὶ σ' ἄλλη περίπτωση γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε: «Ἐὰν κάποιος νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι, αὐτὸς δὲν ἔχει γνωρίσει ἀκόμη τίποτε»³⁶. Δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'δὲν γνώρισε τίποτε', ἀλλὰ «τίποτε δὲν γνώρισε ὀρθά»· ἔχει δηλαδὴ γνώση, ὄχι ὅμως ἀκριβὴ καὶ ὀλοκληρωμένη.

6. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ἄς μὴ ποῦμε τίποτε γιὰ τὰ οὐράνια, ἀλλ' ἐὰν ἐπιθυμεῖς, ἄς μεταφέρομε τὸ λόγο στὰ ἐπίγεια καὶ στὴν ὀρατὴ κτίση. Δὲν βλέπεις αὐτὸν ἐδῶ τὸν οὐρανὸ; Τὸ ὅτι παρουσιάζεται μὲ σχῆμα καμάρας τὸ γνωρίζομε, καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίσαμε ὄχι ἀπὸ τὸ νοῦ μας, ἀλλ' ἀπὸ τὴ θεία Γραφή· καὶ τὸ ὅτι περιβάλλει ὀλόκληρη τὴ γῆ, καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζομε, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἀκούσαμε ἀπ' αὐτήν, δὲν γνωρίζομε ὅμως ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία του. Ἐὰν ὅμως κανεὶς προβάλλει ἰσχυρισμοὺς καὶ λογομαχεῖ, ἄς μᾶς πεῖ τί εἶναι ὁ οὐρανὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία του. Ἄραγε εἶναι κρύσταλλο παγωμένο; ἄραγε εἶναι σύννεφο συμπυκνωμένο; ἄραγε εἶναι ἀέρας παχύτερος; Ἀλλὰ κανένας δὲν μπορεῖ ν' ἀπαντήσῃ μὲ βεβαιότητα. Χρειάζεσθε λοιπὸν ἀκόμη ἀπόδειξη γιὰ ν' ἀντιληφθεῖτε τὴ μανία ἐκείνων ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό; Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖς ποιὰ εἶναι ἡ φύση τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ τὸν βλέπεις καθημερινά, καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις μὲ ἀκρίβεια τὴν οὐσία τοῦ ἄορατου Θεοῦ³⁷; Καὶ ποιὸς εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ θεωρεῖ ἐκεί-

λη τὴν οὐσίαν εἰδέναι; Καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὡς μὴ τὴν ἐσχάτην τῶν ταῦτα λεγόντων καταγινώσκειν μανίαν;

7. Διὰ δὴ ταῦτα παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς καθάπερ
 5 τοὺς φρενίτιδι περιπεσόντας νόσω καὶ παραπαίοντας
 κατὰ δύναμιν τὴν ὑμετέραν πειρᾶσθαι θεραπεύειν με-
 τὰ προσηνείας καὶ ἐπιεικειᾶς αὐτοῖς διαλεγομένους·
 καὶ γὰρ ἐξ ἀπονοίας αὐτοῖς τὸ δόγμα τοῦτο ἐτέ-
 χθη, καὶ πολὺ τῆς διανοίας αὐτῶν τὸ φύσημα· τὰ δὲ
 10 φλεγμαῖνοντα τῶν τραυμάτων οὐδὲ ἐπιβολὴν χειρὸς
 ἀνέχεται, οὐδὲ ἀφὴν ὑπομένει τραχυτέραν. Διὰ τοῦ-
 το οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν μαλακῇ τινι σπογγιᾷ τὰ τοι-
 αῦτα καταψήχουσιν ἔλκη. Ἐπεὶ οὖν καὶ τούτοις ἔλ-
 κος ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ φλεγμαῖνον, ὥσπερ ἀπαλῇ τινι
 15 σπογγιᾷ προσηνὲς ὕδωρ καὶ πότιμον σπῶντες, οὕτω
 τὰ εἰρημένα ἅπαντα, καταντλήσαντες, πειρώμεθα κα-
 ταστέλλειν αὐτῶν τὸ φύσημα, καὶ τὸν ὄγκον καθαι-
 ρεῖν ἅπαντα· κἄν ὑβρίζωσι, κἄν λακτίζωσι, κἄν ἐμ-
 πτύωσι, κἄν ὀτιοῦν ποιῶσι, μὴ καταλείπης τὴν ἰα-
 20 τρείαν, ἀγαπητέ. Τοὺς γὰρ ἄνθρωπον παραπλήγα θε-
 ραπεύοντας ἀνάγκη πολλὰ τοιαῦτα ὑπομένειν· ἀλλ’
 ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρή, ἀλλὰ δι’ αὐτὰ μὲν
 οὖν ταῦτα μάλιστα αὐτοὺς ταλανίζειν καὶ δακρύνειν
 χρή, ὅτι τοιοῦτον αὐτῶν τῆς ἀρρωστίας ἐστὶ τὸ εἶδος.
 25 Ταῦτα πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους λέγω καὶ ἀνεπη-
 ρεάστους, καὶ δυναμένους ἐκ τῆς ἐκείνων ὀμιλίας
 μηδεμίαν παραδέξασθαι βλάβην· ὡς εἴ τις ἀσθενέ-
 στερος εἶη, φευγέτω τούτων τὰς συνουσίας, ἀποπη-
 δάτω τοὺς συλλόγους, ὥστε μὴ τὴν τῆς φιλίας ὑ-
 30 πόθεσιν ἀφορμὴν ἀσεβείας γενέσθαι. Οὕτω καὶ Παῦ-
 λος ποιεῖ, αὐτὸς μὲν τοῖς ἀρρωστοῦσιν ἀναμίγνυται
 καὶ λέγει, «Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος,

νους πού λέγουν αυτά, σάν τούς πιό χειρότερους μα-
νιακούς;

7. Γι' αυτό λοιπόν σᾶς παρακαλῶ ὅλους νά προσπα-
θεῖτε ὅσο μπορείτε νά τούς θεραπεύετε, συζητώντας μαζί
τους μέ καλωσύνη καί ἐπιείκεια, ὅπως ἀκριβῶς κάμνομε
μέ ἐκείνους πού προσβλήθηκαν ἀπό διανοητική ἀσθένεια
καί παραφέρονται· καθόσον αὐτοί ἀπό παραφροσύνη γέν-
νησαν τή θεωρία αὐτή καί ἀπό ὑπερβολική ἀνοησία· τὰ
φλογισμένα ὅμως τραύματα δέν ἀνέχονται οὔτε χέρι νά
τὰ ἀγγίξει, οὔτε ὑποφέρουν τή δυνατή πίεση. Γι' αὐτό οἱ
σοφοί γιατροί χρησιμοποιοῦν μαλακὸ σφουγγάρι γιά τὸ
πλύσιμο τῶν πληγῶν αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἐπειδὴ λοιπόν
καί στήν ψυχὴ αὐτῶν ὑπάρχει φλογισμένη πληγὴ, ὅπως
ἀκριβῶς, χρησιμοποιώντας μαλακὸ σφουγγάρι, καθαρίζο-
με τὴν πληγὴ μέ καθαρὸ καί πῶσιμο νερό, ἔτσι ᾄς προσπα-
θοῦμε νά περιορίσομε τὴν ἀλαζονεῖα αὐτῶν καί νά καθα-
ρίζομε τὸν ὄγκο τους, χρησιμοποιώντας μέ καλωσύνη ὅλα
ἐκεῖνα πού εἶπαμε μέχρι τώρα. Καί εἴτε σέ βρίζουν, εἴτε
σέ κλωτσοῦν, εἴτε σέ φτύνουν, εἴτε σοῦ κάμνουν ὅ,τιδὴ-
ποτε παρόμοιο, νά μὴ ἐγκαταλείψεις, ἀγαπητέ, τὴν θερα-
πεῖα. Διότι ἐκεῖνοι πού θεραπεύουν ἄνθρωπο παράφρονα
εἶναι ἀναγκασμένοι νά ὑπομένουν πολλὰ παρόμοια· παρ'
ὅλα αὐτὰ ὅμως δέν πρέπει νά παραιτοῦνται ἀπὸ τὴν προσ-
πάθειά τους, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὰ πρέπει βέβαια νά τούς
κακοτυχίζομε καί νά δακρύζομε γι' αὐτούς, διότι εἶναι
τέτοιο τὸ εἶδος τῆς ἀσθένειας ἀπὸ τὸ ὁποῖο προσβλήθηκαν.

Αὐτὰ τὰ λέγω γιά τούς ἰσχυρότερους καί ἀνεπηρέα-
στους, καί πού μποροῦν νά μὴ ὑποστοῦν καμιὰ βλάβη ἀπὸ
τὴ συναναστροφή τους μαζί τους· διότι, ἐάν κάποιος εἶναι
ἀσθενέστερος ὡς πρὸς τὴν πίστη, ᾄς ἀποφεύγει τίς συνα-
στροφές μ' αὐτούς, ᾄς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τίς συγκεν-
τρώσεις τους, ὥστε νά μὴ γίνει ἡ αἰτία τῆς φιλίας, ἀφορ-
μὴ ἀσέβειας. Τὸ ἴδιο κάμνει καί ὁ Παῦλος· ὁ ἴδιος συνα-
ναστρέφεται τούς ἀσθενεῖς καί λέγει, «Ἐγὼ στοὺς Ἰ-
ουδαίους σάν Ἰουδαῖος, καί σ' ἐκείνους πού βρίσκονταν
ἔξω ἀπὸ τὸ νόμο σάν νά ἤμουν καί ἐγὼ ἔξω ἀπὸ τὸ νό-

τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος», τοὺς δὲ μαθητὰς καὶ ἀσθε-
 νέστερον διακειμένους ἀπάγει παραινῶν οὕτω καὶ δι-
 δασκῶν· «Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμιλίας κακαί»· καὶ
 πάλιν· «Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε,
 5 λέγει Κύριος». Ὁ μὲν γὰρ ἰατρὸς ἂν ἔλθῃ πρὸς τὸν
 κάμνοντα, κἀκεῖνον καὶ ἑαυτὸν πολλάκις ὠφέλησεν,
 ὁ δὲ ἀσθενέστερος καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀρρωστοῦντα
 παρέβλαψε, τοῖς νοσοῦσιν ἀναμιγνύμενος· ἐκεῖνόν τε
 γὰρ οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται, καὶ αὐτὸς ἐπισπάσε-
 10 ται πολλὴν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας τὴν βλάβην. Καὶ ὅπερ
 οἱ πρὸς τοὺς ὀφθαλμιῶντας ὀρῶντες πάσχουσιν, ἐφελ-
 κόμενοί τι τῆς ἀρρωστίας ἐκείνης, τοῦτο καὶ οἱ τοῖς
 βλασφήμοις συναμιγνύμενοι τούτοις ὑπομένουσιν,
 ἂν ὣσιν ἀσθενέστεροι, πολὺ τῆς ἀσεβείας πρὸς ἑαυ-
 15 τοὺς ἐπισπώμενοι μέρος.

Ἴν' οὖν μὴ τὰ μέγιστα ἑαυτοὺς παραβλάψωμεν,
 φεύγωμεν αὐτῶν τὰς συνουσίας, εὐχόμενοι μόνον
 καὶ παρακαλοῦντες τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, τὸν θέ-
 λοντα πάντας ἐνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνω-
 20 σιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν, ἀπαλλάξαι μὲν αὐτοὺς τῆς
 πλάνης, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐπαναγαγεῖν
 δὲ ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς, ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ Πα-
 τέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν τῷ ζωο-
 ποιῷ καὶ παναγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
 25 τος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

38. Α' Κορ. 9, 20.

39. Α' Κορ. 15, 33. Τὸ χωρίο προέρχεται ἀπὸ τὸν Μένανδρο, Θαίς 218

μο»³⁸, ἐνῶ τοὺς μαθητὲς ποὺ ἦταν ἀσθενέστεροι ὡς πρὸς τὴν πίστη τοὺς ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς τέτοιου εἴδους σανααστροφές. συμβουλεύοντας αὐτοὺς καὶ διδάσκοντάς τους τὰ ἐξῆς: «Οἱ κακὲς συναστροφές καταστρέφουν τὰ καλὰ ἤθη»³⁹ καὶ πάλι: «Φύγετε ἀνάμεσα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπομακρυνθεῖτε, λέγει ὁ Κύριος»⁴⁰. Διότι ὁ μὲν γιατρός, ἂν ἔρθει πρὸς τὸν ἀσθενῆ, πολλὰς φορές ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ὁ ἀσθενέστερος, συναστροφεύμενος μὲ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τὸν ἑαυτό του βλάπτει καὶ τὸν ἀσθενῆ· διότι καὶ ἐκεῖνον δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ὠφελῆσει καθόλου, καὶ ὁ ἴδιος ἀποκομίζει μεγάλη βλάβη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ κοιτάζουν ὅσους πάσχουν ἀπὸ ἀσθένεια τῶν ματιῶν, παίρνοντας κάτι ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτή, αὐτὸ παθαίνουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συναστροφεύονται αὐτοὺς τοὺς βλάσφημους, ἂν εἶναι ἀσθενέστεροι, παίρνουν μεγάλο μέρος τῆς ἀσεβείας τους.

Γιὰ νὰ μὴ προξενήσομε λοιπὸν μεγάλη βλάβη στὸν ἑαυτό μας, ἃς ἀποφεύγομε τὶς παρέες αὐτῶν, καὶ μόνο ἃς προσευχόμαστε καὶ ἃς παρακαλοῦμε τὸν φιλόανθρωπο Θεό, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια, νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὸ φῶς τῆς γνώσεως, στὸν Θεὸ δηλαδὴ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸ ζῶπιό καὶ πανάγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

40. Β' Κορ. 6, 17, Ἦσ. 52, 11.

Π Ε Ρ Ι Α Κ Α Τ Α Λ Η Π Τ Ο Υ
ΚΑΙ ΟΤΙ Η ΣΥΓΚΑΤΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΦΟΡΗΤΗ ΤΟΙΣ ΣΕΡΑΦΙΜ

Λ Ο Γ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο Σ

1. Οί φιλόπονοι τῶν γεωργῶν, ἐπειδὴν ἴδωσι δέν-
δρον ἄκαρπον καὶ ἀνήμερον τοῖς αὐτῶν λυμαινόμενον
πόνους, καὶ τῇ τῆς ρίζης τραχύτητι καὶ τῇ βαρύτητι
τῆς σκιᾶς διαφθεῖρον τὰ ἡμέρα τῶν φυτῶν, μετὰ
5 πολλῆς ἐκτέμνουσιν αὐτὸ τῆς σπουδῆς. Πολλάκις δὲ
αὐτοῖς καὶ ἄνεμός ποθεν ἐπελθὼν, συνεφάπτεται τῆς
τομῆς, καὶ τῇ κόμῃ τοῦ δένδρου προσπεσὼν, καὶ με-
τὰ πολλῆς τινᾶξας τῆς σφοδρότητος, συνέκλασέ τε
αὐτὸ, καὶ εἰς τὴν γῆν ἔρριψε, καὶ τοῦ πόνου τὸ πλέ-
10 ον αὐτοῖς ἐπεκούφισεν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς δένδρον
ἐκτέμνομεν ἄγριον καὶ ἀνήμερον, τῶν Ἄνομοίων τὴν
αἵρεσιν, παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν πέμψαι τοῦ Πνεύ-
ματος ἡμῖν τὴν χάριν, ἵνα, ἄνεμου σφοδρότερον παν-
τὸς προσβαλοῦσα, πρόρριζον ἀνασπάσῃ τὴν αἵρεσιν,
15 τὸ πλέον ἡμῖν ἐπικουφίζουσα τοῦ πόνου.

Ἦδη γὰρ που καὶ γῆ χερσωθεῖσα, καὶ γεωργι-
κῶν οὐκ ἀπολαύσασα χειρῶν, πονηρὰς βοτάνας, καὶ
ἀκανθῶν πλῆθος, καὶ δένδρα ἄγρια ἐξέβρασεν ἐκ τῶν
οἰκείων κόλπων πολλάκις, οὕτω καὶ ἡ τῶν Ἄνομοί-
20 ων ἐρημωθεῖσα ψυχὴ, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐ-
πιμελείας οὐκ ἀπολαύσασα, οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῆς
τὴν ἀγρίαν ταύτην καὶ ἀνήμερον ἐξέβρασεν αἵρεσιν.
Τοῦτο γὰρ τὸ δένδρον οὗ Παῦλος ἐφύτευσεν, οὐκ Ἄ-

Π Ε Ρ Ι Α Κ Α Τ Α Λ Η Π Τ Ο Υ
ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥΤΕ Η ΣΥΓΚΑΤΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΥΠΟΦΕΡΤΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΕΡΑΦΙΜ

Λ Ο Γ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο Σ

1. Οί φιλόπονοι ἀπό τοὺς γεωργούς, ὅταν δοῦν κάποιο ἄγριο καὶ ἄκαρπο δέντρο νὰ καταστρέφει τοὺς κόπους τους, καὶ μὲ τὴ χονδρὴ ρίζα του καὶ τὴν παχειὰ σκιά του νὰ καταστρέφει τὰ ἡμέρα ἀπὸ τὰ φυτὰ, τὸ ξερριζώνουν μὲ μεγάλη προσοχή. Πολλές φορές ὅμως, φυσώντας ἀπὸ κάποια κατεύθυνση ἄνεμος, τοὺς βοηθάει στὸ κόψιμο τοῦ δένδρου, διότι πέφτοντας μὲ ὄρμη ἐπάνω στὸ φύλλωμα τοῦ δένδρου, τὸ συγκλονίζει ὀλόκληρο μὲ μεγάλη δύναμη, τὸ σπάει καὶ τὸ ρίχνει κάτω στὴ γῆ, ἀπαλλάσσοντας ἔτσι αὐτοὺς ἀπὸ τὸν ἐπὶ πλέον κόπο. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τώρα ἐπιχειροῦμε νὰ κόψουμε δένδρο ἄγριο καὶ ἀνήμερο, ἐννοῶ τὴν αἵρεση τῶν Ἄνομοίων, ἃς παρακαλέσουμε τὸ Θεὸ νὰ μᾶς στείλει τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε, ἀφοῦ προσβάλει τὴν αἵρεση μὲ ὄρμη μεγαλύτερη ἀπὸ κάθε ἄνεμο, νὰ τὴν ἀφαιρέσει σύρριζα, ἀπαλλάσσοντας μας ἀπὸ τὸν ἐπὶ πλέον κόπο.

Πράγματι λοιπὸν ὅπως κάθε γῆ, ποὺ δὲν καλλιεργεῖται καὶ δὲν δέχεται τίς φροντίδες τῶν γεωργικῶν χειρῶν, παράγει πολλές φορές μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς πλῆθος ἀπὸ ἀγριόχορτα, ἀγκάθια καὶ ἄγρια δένδρα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ τῶν Ἄνομοίων, ἐπειδὴ ἐρημώθηκε καὶ δὲν ἀπολαμβάνει τὴ φροντίδα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τίς ἅγιες Γραφές, ἀπὸ μόνη τῆς καὶ κατὰ φυσικὴ συνέπεια βλάστησε τὴν ἄγρια αὐτὴ καὶ ἀνήμερη αἵρεση. Διότι αὐτὸ τὸ δένδρο

πολλῶς ἐπότισεν, οὐχ ὁ Θεὸς ἠΰξανεν, ἀλλ' ἐφύτευσε μὲν λογισμῶν ἄκαιρος περιεργία, ἐπότισε δὲ ἀπονοίας τῦφος, ἠΰξησε δὲ φιλοδοξίας ἕρως. Καὶ δεῖ τῆς τοῦ Πνεύματος ἡμῖν φλογός, ἵνα μὴ μόνον ἀνα-
5 σπάσωμεν, ἀλλὰ καὶ κατακαύσωμεν τὴν πονηρὰν ταύτην ρίζαν.

Καλέσωμεν τοίνυν αὐτόν, τὸν ὑπ' ἐκείνων καὶ βλασφημούμενον, ὑφ' ἡμῶν δὲ εὐφημούμενον Θεόν, καὶ παρακαλέσωμεν, ὥστε καὶ τὴν γλῶτταν ἡμῶν
10 πρὸς πλείονα διεγειῖραι δρόμον, καὶ τὴν διάνοιαν ἡμῖν πρὸς σαφεστέραν διανοῖξαι τῶν λεγομένων ἀνάπτυσιν. Ὑπὲρ γὰρ αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἅπας ἡμῖν ὁ πόνος, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Τὸν μὲν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς οὔτε ἀτιμᾶζων
15 παραβλάψαι δυνήσεται, οὔτε εὐφημῶν λαμπρότερον ἀποφῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς οἰκείας αἰεὶ μένει δόξης, οὔτε εὐφημίαις αὐξανόμενος, οὔτε ἐλαττούμενος βλασφημίαις, τῶν δὲ ἀνθρώπων οἱ μὲν δοξάζοντες αὐτὸν κατ' ἀξίαν, μᾶλλον δὲ κατ' ἀξίαν μὲν οὐδενὶ δυνατόν, εἰς
20 δὲ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν, τὴν ἀπὸ τῆς δοξολογίας ὠφέλειαν καρποῦνται, οἱ δὲ βλασφημοῦντες καὶ ἐξευτελίζοντες, τὴν οἰκείαν λυμαίνονται σωτηρίαν. Τὸ γάρ, «Ὁ βαλὼν λίθον εἰς ὕψος, εἰς τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ ἔβαλε», περὶ τῶν βλασφημούντων τις εἶρηκε.
25 Καθάπερ γὰρ ὁ λίθον πρὸς ὕψος ἀκοντίζων, τοῦ οὐρανοῦ μὲν τὸ σῶμα διατεμεῖν οὐ δυνήσεται, οὔτε πρὸς τὸ ὕψος φθάσαι ἐκεῖνο, τὴν δὲ πληγὴν τῆ οἰκείᾳ δέχεται κορυφῇ, πρὸς τὸν ἀκοντίσαντα ἐπανιόντος τοῦ λίθου, οὕτω δὴ καὶ ὁ βλασφημῶν τὴν μακαρίαν ἐκεί-
30 νην οὐσίαν, ἐκείνην μὲν οὐδὲν ἂν παραβλάψει ποτε πολλῶ μείζονα οὔσαν καὶ ὑψηλοτέραν, ἢ ὥστε δέξασθαι τινα βλάβην, κατὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὸ ξίφος ἀκονᾶ, ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην γενόμενος.

Καλῶμεν τοίνυν αὐτόν τὸν ἀνέκφραστον, τὸν ἀ-

δέν τὸ φύτεψε ὁ Παῦλος, δέν τὸ πότισε ὁ Ἀπολλῶς, δέν τὸ αὔξησε ὁ Θεός¹, ἀλλὰ τὸ φύτεψε ἡ ἀνώφελη περιέργεια τῶν λογισμῶν, τὸ πότισε ἡ ἀλαζονεῖα τῆς παραφροσύνης, καὶ τὸ αὔξησε ὁ ἔρωτας τῆς φιλοδοξίας. Χρειαζόμαστε λοιπὸν τῆ φλόγα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε ὄχι μόνο νὰ τὸ ξερριζώσουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ κατακάψουμε τὴ γεμάτη ἀπὸ κακία αὐτὴ ρίζα.

Ἄς καλέσουμε λοιπὸν τὸν Θεό, ποῦ ἀπὸ ἐκείνους μὲν βλασφημεῖται, ἀπὸ μᾶς δὲ δοξάζεται, καὶ ἄς τὸν παρακαλέσουμε, ὥστε καὶ στὴ γλῶσσα μου νὰ δώσει περισσότερὴ εὐφράδεια, καὶ νὰ φωτίσει τὸ νοῦ μου γιὰ σαφέστερη ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Διότι ὅλος ὁ κόπος μου καταβάλλεται γι' αὐτὸν καὶ τὴ δόξα αὐτοῦ, ἢ καλύτερα γιὰ τὴ δική μας σωτηρία· καθόσον, τὸν μὲν Θεὸ κανένας δέν θὰ μπορέσει νὰ τὸν παραβλάψει μὲ τίς προσβολές του, οὔτε νὰ τὸν καταστήσει λαμπρότερο μὲ τίς ἐξυμνήσεις του, ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε τὴν ἴδια δόξα του, ποῦ οὔτε αὐξάνεται μὲ τίς ἐξυμνήσεις, οὔτε ἐλαττώνεται μὲ τίς βλασφημίες, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι τὸν δοξάζουν ἐπάξια, ἢ καλύτερα κατὰ δύναμη, καθόσον ἐπάξια δοξολογία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατη, καρποῦνται τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὴ δοξολογία οἱ ἴδιοι, ἐνῶ ὅσοι τὸν βλασφημοῦν καὶ τὸν ἐξευτελίζουν, καταστρέφουν τὴ σωτηρία τους. Διότι τὸ ρητό, «Ἐκεῖνος ποῦ ρίχνει τὸ λίθο πρὸς τὰ ἐπάνω, τὸν ρίχνει ἐπάνω στὸ κεφάλι του»², λέχθηκε γιὰ ἐκείνους ποῦ βλασφημοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποῦ ρίχνει λίθο πρὸς τὰ ἐπάνω δέν θὰ μπορέσει νὰ διασχίσει τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε νὰ φθάσει στὸ ὕψος του, ἀντίθετα δέχεται πληγὴ στὸ κεφάλι του, ἀφοῦ ὁ λίθος ἐπιστρέφει πρὸς ἐκεῖνον ποῦ τὸν πέταξε, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος ποῦ βλασφημεῖ τὴ μακάρια ἐκείνη οὐσία, ἐκείνην μὲν δέν θὰ μπορέσει νὰ τὴ βλάψει ποτέ σέ τίποτε, ἐφόσον εἶναι πολὺ πιο ἀνώτερη καὶ ὑψηλότερη, ὥστε νὰ μὴ δέχεται καμία βλάβη, ἐνῶ ἀκονίζει τὸ ξίφος ἐναντίον τῆς ψυχῆς του, δείχνοντας ἀχαριστία πρὸς τὸν εὐεργέτη του.

Ἄς ἐπικαλούμαστε λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἀνέκφραστο,

περινόητον Θεόν, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν νικῶντα γλώττης δύναμιν ἀνθρωπίνης, τὸν ὑπερβαίνοντα θνητῆς διανοίας κατάληψιν, τὸν ἀνεξιχνίαστον ἀγγέλοις, τὸν ἀθέατον τοῖς Σεραφίμ, τὸν ἀκα-
 5 τανόητον τοῖς Χερουβίμ, τὸν ἀόρατον ἀρχαῖς, ἐξουσίαις, δυνάμεσι, καὶ ἀπλῶς πάσῃ τῇ κτίσει, ὑπὸ δὲ Υἱοῦ μόνου καὶ Πνεύματος ἁγίου γνωριζόμενον. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἀλαζονεῖαν καταγνώσκονται τοῦ λόγου, ὅτι καὶ ταῖς ἀνωτέρω δυνάμεσιν ἀκατάληπτον αὐτὸν
 10 εἶπον εἶναι, ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο πολλὴν αὐτῶν καταγνώσομαι μανίαν καὶ ἀπόνοιαν. Ἄλαζονεῖα γὰρ οὐ τὸ λέγειν, ὅτι τῆς τῶν γεννητῶν ἀπάντων καταλήψεως ἀνώτερός ἐστιν ὁ δημιουργός, ἀλλὰ τὸ λέγειν, ὅτι τὸν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκατάληπτον δυνατὸν αὐτοῖς τοῖς
 15 χαμαὶ ἐρχομένοις, καὶ τοσοῦτον ἐκείνων ἀφεστηκόσι, τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀσθενείᾳ περιγράψαι καὶ περιλαβεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἂν μὴ δείξω τοῦτο ὅπερ ὑπεσχόμην, δίκαιος ἂν εἶην ἀλαζονείας ὑποστῆναι ἔγκλημα, ὑμεῖς δὲ εἰ μετὰ τὸ δεῖξαί με ταῖς ἄνω δυ-
 20 νάμεσιν ὄντα ἀκατάληπτον, δισχυρίζεσθε ἔτι καὶ φιλονεικεῖτε αὐτὸν εἰδέναι, πόσων ἂν εἶητε βαρᾶθρων, πόσων δὲ κρημνῶν ἄξιοι, τὰ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσιν ἀπάσαις ἀθέατα ἀλαζονευόμενοι μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι;

25 Φέρε οὖν, ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις λοιπὸν αὐτὰς χωρῶμεν, πάλιν ἐπὶ τὴν εὐχὴν τὸν λόγον τρέψαντες· πολλάκις γὰρ αὐτῇ τῆς εὐχῆς ἡ ἀκολουθία παρέξει τῶν ζητουμένων ἡμῖν τὴν ἀπόδειξιν. Καλῶμεν τοίνυν αὐτὸν «τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ τὸν
 30 Κύριον τῶν κυριευόντων, τὸν μόνον ἔχοντα ἀθανασία, καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκοῦντα, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ταῦτα οὐκ ἐμὰ, ἀλλὰ Παύλου τὰ ρήματα· σὺ δέ μοι κατάμαθε αὐτοῦ τῆς ψυχῆς

τὸν ἀπερινόητο Θεό, τὸν ἀόρατο, τὸν ἀκατάληπτο, αὐτὸν ποῦ νικᾷ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης γλώσσας καὶ ὑπερβαίνει τὴν κατανόησιν τῆς θνητῆς διάνοιας, αὐτὸν ποῦ εἶναι ἀνεξιχνίαστος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἀθέατος ἀπὸ τὰ Σεραφίμ, ἀκατανόητος ἀπὸ τὸ Χερουβίμ, ἀόρατος ἀπὸ τὶς ἀρχές, τὶς ἐξουσίες, τὶς δυνάμεις, καὶ γενικὰ ἀπὸ ὅλοκληρη τὴν κτίσιν, καὶ γνωρίζεται μόνο ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι θ' ἀποδώσουν ἀλαζονεῖα στὰ λεγόμενά μου, γιὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶπα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἐγὼ ὅμως γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θ' ἀποδώσω σ' αὐτοὺς μεγάλη μαγία καὶ παραφροσύνη. Διότι ἀλαζονεῖα δὲν εἶναι νὰ λέγει κάποιος ὅτι ὁ δημιουργὸς εἶναι ἀνώτερος τῆς κατανοήσεως ἐκ μέρους ὄλων τῶν γεννητῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ τὸ νὰ λέγει, ὅτι ὁ ἀκατάληπτος ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις εἶναι δυνατό νὰ περιγραφεῖ καὶ νὰ καθοριστεῖ μὲ τοὺς ἀσθενεῖς λογισμοὺς τῶν γήϊνων ὄντων, ποῦ τόσο πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ἐγὼ λοιπὸν, ἐὰν δὲν ἀποδείξω αὐτὸ ποῦ ὑποσχέθηκα, θὰ εἶναι δίκαιο νὰ κατηγορηθῶ γιὰ ἀλαζόνες, ἐνῶ σεῖς, ἐὰν μετὰ τὴν ἀπόδειξή μου ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, συνεχίζετε νὰ ἰσχυρίζεσθε καὶ νὰ φιλονεικεῖτε, ὅτι γνωρίζετε αὐτὸν, γιὰ πόσα βάραθρα καὶ πόσους γκρεμοὺς δὲν θὰ εἴστε ἄξιοι, ἐφόσον, ἐκεῖνα ποῦ εἶναι ἀθέατα σ' ὅλες τὶς ἀσώματες δυνάμεις, σεῖς ἰσχυρίζεσθε μὲ ἀλαζονεῖα ὅτι τὰ γνωρίζετε μὲ ἀκρίβεια;

Ἐμπρὸς λοιπὸν ὥς προχωρήσομε στὶς ἀποδείξεις αὐτές, ἀφοῦ καὶ πάλι προσευχηθούμε, διότι πολλὰς φορές ἡ συνέπεια αὐτὴ τῆς προσευχῆς θὰ μᾶς δίνει τὴν ἀπόδειξιν τῶν θεμάτων ποῦ ἐρευνᾶμε. Ἄς ἐπικαλούμαστε λοιπὸν τὸν ἴδιο «τὸν Βασιλιά τῶν βασιλιάδων, καὶ τὸν Κύριο τῶν ἐξουσιαστῶν, τὸν μόνο ποῦ ἔχει ἀθανασία καὶ κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο, τὸν ὁποῖο δὲν εἶδε κανένας ἄνθρωπος, οὔτε καὶ εἶναι δυνατό νὰ δεῖ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»³. Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι δικά μου, ἀλλὰ τοῦ Παύλου, σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ προσ-

εὐλάβειαν καὶ πόθον ἐρριζωμένον. Μνησθεῖς γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐ πρότερον ἠνέσχετο πρὸς τὴν ἀκολουθίαν ἐκβῆναι τῆς διδασκαλίας, ἕως τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ χρέος ἀπέδωκεν εἰς δοξολογίαν κατακλείσας τὸν λόγον. Εἰ γὰρ «μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων», πολλῶ μᾶλλον μνήμη Θεοῦ μετ' εὐφημίας. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν προοιμίῳ ἐπιστολῶν ἀρχόμενος γὰρ ἐπιστολῆς πολλάκις, ἐπειδὴν μνησθῆ τοῦ Θεοῦ, οὐ πρότερον ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν πρόεισιν, ἕως ἂν ἀποδῶ τὴν 10 ὀφειλομένην αὐτῷ δοξολογίαν. Ἔκουσον γοῦν Γαλάταις γράφων πῶς φησι «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος τοῦ πονηροῦ 15 κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Ἄρα οὖν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὸ ποιεῖ μόνον, ἐπὶ 20 δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐχ οὕτως; Ἔκουσον γοῦν πῶς καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν· εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ἡὐχόμενον ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα», ἐπήγαγεν «Ὡς ἡ υἰοθεσία, καὶ αἱ διαθήκαι, καὶ ἡ 25 νομοθεσία, καὶ αἱ λατρεῖαι, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Ὡσπερ γὰρ τῷ Πατρὶ, οὕτω καὶ τῷ μονογενεῖ τὴν δοξολογίαν πρότερον ἀποδούς, τότε ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν ἦλθε τοῦ

4. Παροιμ. 10, 7

5. Γαλ. 1, 3 ε.

6. Α' Τιμ. 1, 17

7. Ρωμ. 9, 3 ε.

πάθησε νὰ κατανοήσεις τὴν εὐλάβεια τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν θεῖο πόθο πού εἶναι ριζωμένος μέσα σ' αὐτήν. Διότι, ἐπειδὴ ἔφερε στή μνήμη του τὸ Θεό, δὲν ἀνέχθηκε νὰ συνεχίσει τὴ διδασκαλία, μέχρι πού ἀπέδωσε τὸ ὀφειλόμενο πρὸς αὐτὸν χρέος, κλείνοντας τὸ λόγο μὲ δοξολογία. Διότι, ἐὰν «ἡ μνήμη τοῦ δικαίου πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἐγκώμιο», πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συνοδεύεται ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ μὲ δοξολογία. Αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος καὶ στὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του· καὶ πράγματι, ἀρχίζοντας πολλές φορές τὴν ἐπιστολή του, ὅταν θυμηθεῖ τὸ Θεό, δὲν προχωρεῖ στή διδασκαλία, προτοῦ ν' ἀποδώσει πρὸς αὐτὸν τὴν ὀφειλόμενη δοξολογία. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει γράφοντας τὴν ἐπιστολή του πρὸς τοὺς Γαλάτες· «Χάρις νὰ ὑπάρχει σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστό, πού ἔδωσε τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τίς ἁμαρτίες μας, μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὸν σημερινὸ πονηρὸ κόσμον, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες Ἀμήν»⁵. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «Στὸν δὲ βασιλιά τῶν αἰῶνων, τὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, τὸν μόνον σοφὸ Θεό, ὃς ἀνήκει τιμὴ καὶ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»⁶.

Ἄραγε λοιπὸν αὐτὸ τὸ κάμνει μόνον στὴν περίπτωση πού θυμᾶται τὸν Πατέρα, ὅχι δὲ καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Υἱοῦ; Ἄκουσε πῶς καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μονογενοῦς ἔκανε τὸ ἴδιον ἀκριβῶς πράγμα· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Θὰ εὐχόμεθα ἐγὼ ν' ἀποχωρισθῶ ἀπὸ τὸν Χριστό γιὰ χάρι τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα», πρόσθεσε· «Στοὺς ὁποῖους ἀνήκει ἡ υἰοθεσία καὶ οἱ διαθήκες καὶ ἡ νομοθεσία καὶ οἱ λατρεῖες καὶ οἱ ὑποσχέσεις, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους κατάγεται κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὄλων Θεὸς εὐλογητὸς στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»⁷. Ὅπως δηλαδὴ στὴν περίπτωση τοῦ Πατέρα, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ συνεχίζει τὴν ὁμιλία του μόνον μετὰ ἀπὸ δοξολογία· διότι ἄκουσε τὸν Χρι-

λόγου· ἤκουσε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἴνα πάν-
τες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Καί, ἵνα μάθητε ὅτι αὐτὴ ἡμῖν ἡ εὐχὴ παρέξει
τὴν ἀπόδειξιν, φέρε αὐτὴν εἰς μέσον ἀγάγωμεν· «Ὁ
5 Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων», φησί, «καὶ Κύριος
τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰ-
κῶν ἀπρόσιτον». Ἐνταῦθα στηθι καὶ ἐρώτησον τὸν
αἵρετικόν, τί ποτέ ἐστι τοῦτο, «τὸ φῶς οἰκῶν ἀπρό-
σιτον», καὶ πρόσεχε τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ Παύλου. Οὐκ
10 εἶπε, «φῶς ὧν ἀπρόσιτον», ἀλλὰ, «φῶς οἰκῶν ἀπρό-
σιτον», ἵνα μάθῃς, ὅτι εἰ ὁ οἶκος ἀπρόσιτος, πόσω
μᾶλλον ὁ ἐνοικῶν αὐτὸν Θεός. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ
ἵνα οἶκον καὶ τόπον περὶ Θεὸν ὑποπτεύσῃς, ἀλλ' ἵνα
ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας τὸ ἀκατάληπτον μάθῃς.
15 Ἄλλ' οὐδὲ «φῶς οἰκῶν ἀκατάληπτον» εἶπεν, ἀλλὰ
«ἀπρόσιτον», ὃ τοῦ ἀκαταλήπτου πολλῶ μείζον ἐστι.
Τὸ μὲν γὰρ ἀκατάληπτον λέγεται, ὅταν ἐρευνηθὲν καὶ
ζητηθὲν μὴ καταληφθῆ παρὰ τῶν ζητούντων αὐτό,
ἀπρόσιτον δὲ ἐστίν, ὃ μὴδὲ ἐρευνηθῆσθαι ἀνέχεται τὴν
20 ἀρχὴν, μὴδὲ ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι τις δύναται. Οἶ-
ον ἀκατάληπτον λέγεται πέλαγος, εἰς ὃ καθιέντες ἑ-
αυτοὺς οἱ κολυμβηταί, καὶ πρὸς πολὺ καταφερόμε-
νοι βάθος, τὸ πέρασ ἀδυνατοῦσιν εὐρεῖν, ἀπρόσιτον
δὲ ἐκεῖνο λέγεται, ὃ μῆτε τὴν ἀρχὴν ζητηθῆναι δυ-
25 νατόν, μὴδὲ ἐρευνηθῆναι.

2. Τί πρὸς ταῦτα ἂν εἴποις; Ἄλλ' ἀνθρώποις,
φησὶν, ἀκατάληπτον, οὐχὶ δὲ ἀγγέλοις, οὐδὲ ταῖς ἄ-
νω δυνάμεσι. Σὺ μὲν οὖν ἄγγελος εἶ, εἶπέ μοι, καὶ
εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τελεῖς; οὐχὶ
30 ἄνθρωπος εἶ, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐμοί, ἢ καὶ τῆς
φύσεως ἐπιλέλησαι; Θῶμεν γὰρ ἀπρόσιτον ἀνθρώ-
ποις εἶναι μόνον, καίτοι γε τοῦτο οὐ πρόσκειται, οὐδὲ
εἶπεν ὁ Παῦλος, ἀνθρώποις μὲν «φῶς οἰκῶν ἀπρό-

στό νά λέγει· «Γιά νά τιμοῦν ὅλοι τόν Υἱό, ὅπως τιμοῦν τόν Πατέρα»^β.

Καί γιά νά μάθετε, ὅτι αὐτή ἡ προσευχή πού προανέφερα θά μοῦ προσφέρει ἀπόδειξη γιά τὰ λεγόμενό μου, ἐμπρός ἄς τήν ἐπαναλάβω· «Ὁ βασιλιάς τῶν βασιλιάδων», λέγει, «καί ὁ Κύριος τῶν ἐξουσιαστῶν, ὁ μόνος πού ἔχει ἀθανασία καί κατοικεῖ σ' αὐτόν φῶς ἀπρόσιτο». Ἐδῶ σταμάτησε καί ρώτησε τόν αἰρετικό, τί τέλος πάντων σημαίνει «Στόν ὁποῖο κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο», καί πρόσεχε τήν ἀκριβολογία τοῦ Παύλου. Δέν εἶπε, 'πού εἶναι φῶς ἀπρόσιτο', ἀλλά «πού κατοικεῖ φῶς ἀπρόσιτο», γιά νά μάθεις, ὅτι, ἐάν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτη, πολύ περισσότερο ὁ Θεός πού κατοικεῖ σ' αὐτήν. Αὐτά τὰ ἔλεγε, ὄχι γιά νά σχηματίσεις τή γνώμη ὅτι ὁ Θεός διαμένει σέ ὠρισμένη κατοικία καί τόπο, ἀλλά γιά νά μάθεις μέ ἀπόλυτη βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀκατάληπτος. Καί οὔτε εἶπε, 'κατοικεῖ φῶς ἀκατάληπτο', ἀλλά «ἀπρόσιτο», πράγμα πού εἶναι πολύ πιό ἀνώτερο ἀπό τὸ ἀκατάληπτο. Διότι τὸ ἀκατάληπτο λέγεται στήν περίπτωση ἐκείνη πού κάτι ἐρευνηθεῖ καί ἐξετασθεῖ μέ προσοχή καί δέν γίνει κατανοητὸ ἀπό ἐκείνους πού τὸ ἐρευνοῦν, ἐνῶ τὸ ἀπρόσιτο λέγεται γιά πράγματα πού δέν ἐπιδέχεται ἡ ἀρχή τους καμία ἔρευνα, καί οὔτε εἶναι δυνατὸ νά τὰ προσεγγίσει κανείς. Γιά παράδειγμα ἀκατάληπτο λέγεται τὸ πέλαγος τοῦ ὁποῖου τόν βυθὸ δέν μποροῦν νά βροῦν οἱ κολυμβητές κατεβαίνοντας σέ ἄρκετὸ βάθος πρὸς αὐτόν, ἐνῶ ἀπρόσιτο λέγεται ἐκεῖνο πού οὔτε ἡ ἀρχή του εἶναι δυνατὸ νά ἀναζητηθεῖ, οὔτε καί νά ἐρευνηθεῖ.

2. Τί θά μποροῦσες νά πεῖς γι' αὐτὰ; Ναί, λέγει, εἶναι ἀκατάληπτος στοὺς ἀνθρώπους, ὄχι καί στοὺς ἀγγέλους, οὔτε καί στίς οὐράνιες δυνάμεις. Ἄλλὰ σύ, πές μου, λοιπόν, εἶσαι ἄγγελος καί ἀνήκεις στό χορὸ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων; δέν εἶσαι ἄνθρωπος καί τῆς ἴδιας οὐσίας μέ μένα, ἂν καί βέβαια λησμόνησες τὴ φύση σου; Ἄς ὑποθέσουμε λοιπόν ὅτι εἶναι ἀπρόσιτος μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἂν καί βέβαια αὐτὸ δέν ἀναφέρεται, οὔτε εἶπε ὁ Παῦλος,

σιτον», ἀγγέλοις δὲ 'οὐκ ἀπόσιτον'· πλήν ἀλλ', εἰ βούλει, κατὰ συγχώρησιν θῶμεν· οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος εἶ; Τί οὖν εἰ καὶ ἀγγέλοις ἀπόσιτον μὴ ἦ, τί τοῦτο πρὸς σὲ τὸν φιλονεικοῦντα καὶ περιεργαζόμενον καὶ λέγοντα ἀνθρωπίνῃ φύσει καταληπτὴν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκείνην;

“Ἴνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἔστιν ἀπόσιτος, ἄκουσον ὁ Ἑσαΐας τί φησιν· ὅταν δὲ εἶπω τὸν Ἑσαΐαν, τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπόφασιν λέγω· προφήτης γὰρ πᾶς τὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας φθέγγεται· «Καὶ ἐγένετο τοῦ ἔτους οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ, ἐξ πτέρυγες τῶ ἐνί, καὶ ἐξ πτέρυγες τῶ ἐνί, καὶ ταῖς μὲν δυοῖ κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυοῖ τοὺς πόδας». Τίνος ἔνεκεν, εἶπέ μοι, καλύπτουσι τὰ πρόσωπα καὶ προσβάλλονται τὰς πτέρυγας; Τίνος δὲ ἔνεκεν ἑτέρου, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μὴ φέρειν τὴν ἐκ τοῦ θρόνου πηδῶσαν ἀστραπὴν καὶ τὰς μαρμαρυγὰς ἐκείνας;

Καίτοι γε οὐκ αὐτὸ ἄκρατον ἑώρων τὸ φῶς, οὐδ' αὐτὴν ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ συγκατάβασις ἦν τὰ δρώμενα. Τί δὲ ἔστι συγκατάβασις; “Ὅταν μὴ ὡς ἔστιν ὁ Θεὸς φαίνεται, ἀλλ' ὡς ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τέ ἐστιν, οὕτως ἑαυτὸν δεικνύῃ, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν δρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν ἐπίδειξιν. Καὶ ὅτι συγκατάβασις ἦν, ἐξ αὐτῶν τῶν ρημάτων δῆλον· «Εἶδον» γὰρ, φησί, «τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Θεὸς δὲ οὐ κάθηται· σωμάτων γὰρ ὁ σχηματισμὸς οὗτος καὶ

9. Ἦσ. 6, 1 ἐ.

10. Ἡ συγκατάβασις εἶναι χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς θείας ἀποκαλύψεως, καθόσον ὁ Θεὸς κατέρχεται στὰ ἀνθρώπινα μέτρα, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὸν γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος καὶ ν' ἀνεβεῖ πνευματικὰ ὑψηλότερα.

ὅτι γιὰ μὲν τοὺς ἀνθρώπους «κατοικεῖ σ' αὐτόν φῶς ἀπρόσιτο», ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀγγέλους 'δὲν εἶναι ἀπρόσιτο'· πλὴν ὁμως, ἐὰν θέλεις, ἄς κάνομε τὴν παραχώρηση καὶ ἄς τὸ ἀποδεχθοῦμε· δὲν εἶσαι καὶ σὺ ἄνθρωπος; Τί σημασία λοιπὸν ἔχει, ἂν δὲν εἶναι ἀπρόσιτος στοὺς ἀγγέλους, γιὰ σένα ποὺ τὸν περιεργάζεσαι καὶ φιλονεικεῖς ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ θεία οὐσία εἶναι καταληπτὴ στὴν ἀνθρώπινη φύση;

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι εἶναι ἀπρόσιτος ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἡσαΐας· ὅταν λέγω ὁ Ἡσαΐας, ἐννοῶ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι ὁ κάθε προφήτης ὁμιλεῖ καὶ λέγει τίς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος· «Κατὰ τὸ ἔτος ποὺ πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας συνέβηκε νὰ δῶ τὸν Κύριο καθισμένο ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὴ, καὶ τὰ Σεραφίμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν, ποὺ εἶχαν ἕξι φτεροῦγες τὸ ἓνα καὶ ἕξι φτεροῦγες τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τίς δυὸ κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ μὲ τίς ἄλλες δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους»⁹. Πές μου, γιὰ ποῖο λόγο καλύπτουν τὰ πρόσωπα μὲ τίς φτεροῦγες; Γιὰ ποῖο ἄλλο, παρὰ ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀστραπή καὶ τίς ἀκτινοβολίες ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὸ θρόνο;

Καὶ αὐτὸ βέβαια ἂν καὶ δὲν ἔβλεπαν καθαρὰ τὸ ἴδιο τὸ φῶς, οὔτε ὀλοκάθαρη τὴν ἴδια τὴν οὐσία, ἀλλ' ἔβλεπαν ὅλα ἐκεῖνα κατὰ συγκατάβαση. Τί σημαίνει συγκατάβαση; Ὅταν ὁ Θεὸς δὲν φαίνεται ὅπως εἶναι, ἀλλὰ δείχνει τὸν ἑαυτό του ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητα ἐκείνου ποὺ τὸν βλέπει, ρυθμίζοντας τὴν φανέρωσή του σύμφωνα μὲ τὴν ἀσθένεια τῶν θεατῶν¹⁰. Καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ συνέβαινε, ἐκεῖ γινόταν κατὰ συγκατάβαση, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ προφήτη· διότι λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο καθισμένο ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὴ». Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν κάθεται, διότι ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ταιριάζει μόνο σὲ σώματα· καὶ «ἐπάνω σὲ θρόνο», ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιληφθεῖ σὲ θρόνο, διότι τὸ θεῖο εἶναι ἀπεριό-

«ἐπὶ θρόνου», Θεὸς δὲ θρόνω οὐκ ἐμπεριείληπται, ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ θεῖον. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ συγκατάβασιν ἠδυνήθησαν ἐνεγκεῖν, καίτοι πλησίον ἐστῶσαι «τὰ γὰρ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ».

5 Δι' αὐτὸ μὲν οὖν μάλιστα τοῦτο οὐκ ἴσχυσαν ἰδεῖν, ἐπειδὴ πλησίον ἦσαν· πλησίον δὲ οὐ τόπω φησὶν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι, καίτοι γε ἡμῶν ἐγγύτεραι οὔσαι τῇ οὐσίᾳ ἐκείνῃ, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν δύνανται θεωρεῖν, διὰ τοῦτό φησι, «Καὶ

10 τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ», οὐχὶ τόπον πάλιν αἰνιττόμενος, ἀλλὰ τῇ κατὰ τὸν τόπον ἐγγύτητι τὸ ἡμῶν ἐγγυτέρας αὐτὰς εἶναι παραδηλῶν.

Τὸ γὰρ ἀκατάληπτον οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἴσμεν, ὡς ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις, ὅσω καθαρώτεραι καὶ σοφώτε-

15 ραι καὶ διορατικώτεραι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰσί. Καθάπερ γὰρ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἀπρόσιτον οὐχ οὕτως οἶδεν ὁ τυφλὸς ὡς ὁ βλέπων, οὕτω καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀκατάληπτον οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἴσμεν ὡς ἐκεῖναι. Ὅσον γὰρ τυφλοῦ καὶ βλέποντος τὸ μέσον,

20 τοσοῦτον ἡμῶν καὶ ἐκείνων τὸ διάφορον. Ὡστε κἄν τοῦ προφήτου λέγοντος ἀκούσης, «Εἶδον τὸν Κύριον», μὴ τοῦτο ὑποπτεύσης, ὅτι τὴν οὐσίαν εἶδεν ἐκείνην, ἀλλ' αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν, καὶ ταύτην δὲ ἀμυδρότερον, ἥπερ αἱ ἄνω δυνάμεις τοσοῦτον γὰρ

25 ἰδεῖν οὐκ ἂν ἴσχυσεν, ὅσον τὰ Χερουβίμ.

3. Καὶ τί λέγω περὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, ὅπου γε οὐδὲ ἀγγέλου οὐσίαν δυνατὸν ἀνθρώπῳ μετὰ ἀδείας ἰδεῖν; Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄνθρωπον εἰς μέσον παρὰξω Θεοῦ φίλον,

30 παρησίαν ἔχοντα πολλὴν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἑτέροις μαρτυρηθέντα κατορθώμασι, τὸν ἅγιον Δανιήλ· ἵνα ὅταν ἀποδείξω ἐξασθενοῦντα

ριστο. Καὶ ὁμως οὔτε τὴν κατὰ συγκατάβαση θεὰ μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν, ἂν καὶ βέβαια στέκονταν κοντὰ του· διότι λέγει· «Τὰ Σεραφίμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν». Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν δοῦν, ἐπειδὴ ἦταν κοντὰ του. Λέγοντας κοντὰ του, δὲν ἐννοεῖ τόπο, ἀλλὰ τὸ λέγει, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, ὅτι δηλαδὴ, ἂν καὶ οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες βρίσκονται πλησιέστερα ἀπὸ μᾶς στὴ θεία ἐκείνη οὐσία, ὁμως οὔτε καὶ ἔτσι μποροῦν νὰ τὴν δοῦν, καὶ γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ τὰ Σεραφίμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν», ὑπονοώντας ὅχι πάλι τόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ δηλώσει μὲ τὴν ἐγγύτητα τοῦ τόπου, ὅτι οἱ ἄγγελοι βρίσκονται πλησιέστερα πρὸς τὴν θεία οὐσία ἀπὸ μᾶς.

Πράγματι δηλαδὴ ἐμεῖς δὲν γνωρίζομε τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ τόσο πολὺ, ὅσο οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες, πού εἶναι τόσο πολὺ πιὸ καθαρές, πιὸ σοφές καὶ πιὸ διορατικές ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀπρόσιτο τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων δὲν τὸ γνωρίζει τόσο καλά ὁ τυφλός, ὅσο ἐκεῖνος πού ἔχει ὑγιῆ τὰ μάτια του, ἔτσι καὶ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ δὲν τὸ γνωρίζομε ἐμεῖς τόσο καλά, ὅσο ἐκεῖνες οἱ δυνάμεις. Διότι ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ σ' ἐκεῖνες τόση μεγάλη διαφορά, ὅση ὑπάρχει μεταξὺ τυφλοῦ καὶ ἐκείνου πού βλέπει. Ὡστε ὅταν ἀκοῦς τὸν προφήτη νὰ λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο», μὴ σκεφθεῖς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶδε τὴν οὐσία ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶδε αὐτὴν κατὰ συγκατάβαση, καὶ αὐτὸ συνέβηκε κατὰ τρόπο ἀμυδρότερο ἀπὸ ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖο βλέπουν αὐτὴν οἱ οὐράνιες δυνάμεις· καθόσον δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ δεῖ τὸ Θεὸ ὁ προφήτης τόσο καθαρὰ, ὅσο τὰ Χερουβίμ.

3. Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὴ μακάρια ἐκείνη οὐσία, τὴ στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ μὲ καθαρότητα οὔτε τὴν οὐσία ἀγγέλου; Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσετε ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, θ' ἀναφέρω κάποιον ἄνθρωπο φίλο τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει πολλὴ παρρησία ἐνώπιον αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης του καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα γνωστὰ κατορθώματά του, τὸν ἅγιο Δανιήλ, ὥστε, ὅταν σὰς ἀπο-

καὶ διαλυόμενον καὶ καταπίπτοντα ἐκ τῆς τοῦ ἀγγέλου παρουσίας, μηδεὶς δι' ἁμαρτήματα καὶ πονηρὸν συνειδὸς τοῦτο αὐτὸν πεπονθέναι νομίζῃ, ἀλλὰ δειχθείσης τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ παρρησίας, ἢ τῆς
5 φύσεως ἀσθένεια σαφῶς διελέγχηται.

Οὗτος τοίνυν ὁ Δανιὴλ ἐνήστευσε τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν, καὶ ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ οἶνος καὶ κρέας καὶ σίκερα εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, οὐδὲ ἄλειμμα ἠλείφατο. Καὶ τότε εἶδε τὴν ὀπτασίαν ἐκείνην, ὅτε ἐπιτηδειότερα αὐτῷ ἦν ψυχὴ
10 πρὸς τὴν τοιαύτης θεωρίας ὑποδοχὴν, ὑπὸ τῆς νηστείας κουφοτέρα καὶ πνευματικωτέρα γενομένη. Καὶ τί φησιν; «Ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐνδεδυμένος βαδδίν» (τουτέστι στολὴν
15 ἱερὰν) «καὶ ἡ ὄσφυς αὐτοῦ περιεζωσμένη χρυσίῳ Ὠφάξ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ Θαρσεῖς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ ὄρασις ἀστραπῆς, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ σκέλη ὡσεὶ ὄρασις χαλκοῦ στίλβοντος, ἢ φωνὴ τῶν
20 λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶδον τὴν ὀπτασίαν ταύτην, καὶ οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἔκστασις μεγάλη ἔπεσεν ἐπ' αὐτούς, καὶ ἔφυγον ἐν φόβῳ, καὶ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν».

25 Τί ἐστὶν «Ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν»; Εὐπρεπὴς ἦν ὁ νεανίας· ἐπεὶ οὖν ὁ φόβος τῆς παρουσίας τοῦ ἀγγέλου, καθάπερ τοὺς ἐκπνέοντας, οὕτως αὐτὸν διέθηκε, πολλὴν κατασκευάσας τὴν ὠχρίαν, καὶ ἀναλώσας τὸ ἄνθος τῆς ὥρας, καὶ δαπανήσας τὴν εὐχροίαν τῆς ἐπιφανείας ἅπασαν, διὰ τοῦτο
30 φησι, «Μετεστράφη ἡ δόξα μου εἰς διαφθοράν». Καθάπερ γάρ, ἡνιόχον φοβηθέντος καὶ τὰς ἡνίας ἀφέντος, ἐπ' ὄψιν οἱ ἵπποι καταφέρονται πάντες καὶ τὸ ἄρμα ὀλόκληρον περιτρέπεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς

δείξω ὅτι αἰσθάνθηκε τίς δυνάμεις του νὰ ἐξασθενοῦν καὶ νὰ διαλύονται καὶ νὰ παραλύουν μπροστὰ στὴν παρουσία τοῦ ἀγγέλου, νὰ μὴ νομίσει κανένας ἀπὸ σᾶς ὅτι ἔπαθε αὐτὸ λόγῳ ἁμαρτωλότητος καὶ πονηρίας τῆς συνειδήσεως του, ἀλλ' ἀφοῦ ἀποδειχθεῖ ἡ ψυχικὴ του παρρησία, θὰ γίνῃ φανερὸ ὅτι αὐτὸ συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθένειας τῆς ἀνθρώπινης φύσεως.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Δανιὴλ νήστεψε τρεῖς ἐβδομάδες καὶ δὲν ἔφαγε ψωμί γιὰ νὰ ἰκανοποιῆσει τὴν πείνα του, οὔτε ἔβαλε στὸ στόμα του κρασί, κρέας καὶ οἶνοπνευματώδη ποτὰ, οὔτε ἀλείφθηκε μὲ ἀρώματα. Καὶ τότε εἶδε τὴν ὄραση ἐκείνη, τότε ποῦ ἡ ψυχὴ του ἦταν πολὺ πιὸ κατάλληλη γιὰ νὰ δεῖ τέτοιου εἴδους πράγματα, ἐπειδὴ εἶχε γίνῃ ἐλαφρότερη καὶ πνευματικότερη ἐξ αἰτίας τῆς νηστείας. Καὶ τί λέγει; «Σήκωσα τὰ μάτια μου, καὶ εἶδα, καὶ νὰ εἶδα ἓναν ἄνδρα ντυμένον βαδδὶν» (δηλαδὴ μὲ στολὴ ἱερή), «καὶ ἡ μέση του ἦταν ζωσμένη μὲ ζώνη κοσμημένη μὲ χρυσὸ Ὠφάζ. Τὸ σῶμα του ἦταν σὰν τὸν πολύτιμο λίθο θαρσίς, τὸ πρόσωπό του σὰν τὴ λάμψη τῆς ἀστραπῆς, τὰ μάτια του σὰν λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονές του καὶ τὰ σκέλη του σὰν χαλκὸς ἀστραφτερός, τὰ λόγια του ἔμοιαζαν μὲ λόγια πλήθους μεγάλου. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶδα τὴν ὄπτασίαν αὐτή, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποῦ ἦταν μαζί μου δὲν τὴν εἶδαν, ἀλλ' ἔκσταση μεγάλη κυρίευσεν αὐτοὺς καὶ ἔφυγαν φοβισμένοι καὶ δὲν μοῦ ἀπέμεινε δύναμη, ἐνῶ τὸ πρόσωπό μου ἀλλοιώθηκε καὶ παραμορφώθηκε»¹¹.

Τί σημαίνει, «Ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν»; Ὁ νεανίας ἦταν ὡραῖος· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ φόβος ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ἀγγέλου, διαλύοντας τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ ζωηρὸ χρῶμα τοῦ δέρματος καὶ μεταδίδοντας σ' αὐτὸν πολὺ μεγάλη ὠχρότητα, τὸν κατέστησε σὰν νεκρὸ, γι' αὐτὸ λέγει, «Ἡ δόξα μου μεταβλήθηκε σὲ διαφθορά». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ὅταν ὁ ἡνίοχος φοβηθεῖ καὶ ἀφήσει τὰ χαλινάρια, ὅλοι οἱ ἵπποι πέφτουν κάτω μὲ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ ὀλόκληρο τὸ ἄρμα ἀνατρέπεται, τὸ ἴδιον συνήθως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴ, ὅταν κυριευθεῖ

ψυχῆς συμβαίνειν εἴωθεν, ὅταν ὑπό τινος θάμβους
καὶ ἀγωνίας κατέχεται· πτοουμένη γάρ, καὶ καθάπερ
ἡνίας τινὰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας συστέλλουσα ἀφ'
ἐκάστου τῶν αἰσθητηρίων τοῦ σώματος, ἔρημα ἀφίη-
5 σι τὰ μέλη· εἶτα ἐκεῖνα, ἐρημωθέντα τῆς κατεχούσης
αὐτὰ δυνάμεως, διαπίπτει καὶ περικρούεται, ὅπερ
καὶ ὁ Δανιὴλ ἔπαθε τότε.

Τί οὖν ὁ ἄγγελος; Ἀνέστησεν αὐτόν, καὶ φησι,
«Δανιήλ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, σύνες ἐν τοῖς λόγοις τού-
10 τοις οἷς ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ, καὶ στηῆθι ἐπὶ τῇ στάσει
σου, ὅτι νῦν ἀπεστάλην πρὸς σέ». Ὁ δὲ ἀνέστη ἔν-
τρομος. Καὶ ἀρχομένου πάλιν πρὸς αὐτόν διαλέγεσθαι
τοῦ ἀγγέλου, καὶ λέγειν, ὅτι «Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς
ἔδωκας τὴν καρδίαν σου κακωθῆναι ἐναντίον τοῦ Θε-
15 οῦ ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου, καὶ γὰρ ἦλθον ἐν τοῖς λό-
γοις σου», πάλιν κατέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν· ὅπερ καὶ
ἐπὶ τῶν ἐκλυομένων συμβαίνει. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ-
νοι διεγερθέντες, καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἐπανελθόντες, καὶ
διαβλέψαντες κατεχόντων ἡμῶν αὐτούς, καὶ ραιόν-
20 των τὸ πρόσωπον ψυχροῖς νάμασιν, ἐν αὐταῖς ἡμῶν
πολλάκις ἐκλύονται μεταξὺ ταῖς χερσίν, οὕτω καὶ ὁ
προφήτης ἔπασχεν. Ἡ γὰρ ψυχὴ φοβηθεῖσα καὶ τὴν
ὄψιν τῆς παρουσίας οὐ φέρουσα τοῦ συνδούλου, οὐδὲ
τὸ φῶς ἐκεῖνο δυναμένη βαστάζειν ἐθορυβεῖτο, κα-
25 θάπερ τινὸς ἀλύσεως τοῦ δεσμοῦ τῆς σαρκὸς ἑαυτὴν
ἀπορρηῆσαι ἐπειγομένη. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἔτι κατεῖχεν.

Ἀκουέτωσαν οἱ τὸν τῶν ἀγγέλων Δεσπότην πε-
ριεργαζόμενοι. Δανιήλ, ὃν ἠδέσθησαν ὀφθαλμοὶ λε-
όντων, Δανιήλ, ὃ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐν ἀνθρωπίνῳ
30 σώματι δυνηθείς, συνδούλου παρουσίαν οὐκ ἤνεγκεν,
ἀλλ' ἄπνους ἔκειτο. «Ἐτραῖφη» γάρ, φησί, «τὰ ἐν-
τός μου ἐν ὄρασει μου, καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐ-
μοί». Οἱ δὲ τοσοῦτον τῆς ἀρετῆς ἀφεστηκότες τοῦ
δικαίου αὐτὴν ὑπισχνοῦνται τὴν οὐσίαν εἰδέναι μετὰ

ἀπὸ θάμβος καὶ ἀγωνία· κυριεύεται δηλαδὴ ἀπὸ φόβο καὶ περιμαζεύοντας τὶς ἐνέργειές της ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματος, σὰν ἀκριβῶς κάποια χαλινάρια, ἀφήνει ἔρημα τὰ μέλη· στή συνέχεια ἐκεῖνα, ἐπειδὴ χάνουν τὴ δύναμη ποὺ τὰ συγκρατεῖ, παραλύουν καὶ ἀτονίζουν, πράγμα ποὺ συνέβηκε καὶ στὸν Δανιήλ.

Τί ἔκανε τότε ὁ ἄγγελος; Τὸν σήκωσε καὶ τοῦ λέγει· «Δανιήλ, ποὺ εἶσαι ἄνδρας μὲ εὐγενικὲς ἐπιθυμίες, ἄκου μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ καταλάβεις τὰ λόγια ποὺ θὰ σοῦ πῶ· στάσου ὄρθιος, διότι ἔχω σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεό»¹². Ἐκεῖνος σηκώθηκε τρομαγμένος, ἀλλὰ μόλις ὁ ἄγγελος ἄρχισε νὰ ὁμιλεῖ πάλι καὶ νὰ λέγει, «Ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα, ποὺ παρέδωσες τὴν καρδιά σου νὰ ὑποστεῖ τὶς ταλαιπωρίες γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀκούσθηκαν τὰ λόγια σου ἀπὸ τὸ Θεό καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ δώσω ἀπάντηση στὰ λόγια σου»¹³, ἔπασσε πάλι στή γῆ, πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ λιποθυμοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ὅταν σηκωθοῦν καὶ συνέλθουν καὶ δοῦν ὅτι τοὺς κρατᾶμε ἐμεῖς καὶ τοὺς βρέχομε τὰ πρόσωπα μὲ νερό, πολλές φορές λιποθυμοῦν καὶ πάλι στὰ χέρια μας, τὸ ἴδιο ἔπαθε καὶ ὁ προφήτης. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του φοβήθηκε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὴ λάμψη ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ συνδούλου τοῦ ἀγγέλου, οὔτε νὰ βαστάξει τὸ φῶς ἐκεῖνο, θορυβήθηκε καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ν' ἀπαλλαγεῖ γρήγορα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς σάρκας σὰν νὰ ἦταν ἀλυσίδα. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἀκόμη τὸν κατεῖχε.

Ἄς τὰ ἀκοῦν αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ περιεργάζονται τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων. Ὁ Δανιήλ, ποὺ τὸν φοβήθηκαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν λεονταριῶν, ὁ Δανιήλ, ποὺ μὲ ἀνθρώπινο σῶμα μπόρεσε καὶ ἐπέτυχε ὑπεράνθρωπα πράγματα, δὲν βάσταξε τὴν παρουσία συνδούλου του, ἀλλ' ἔπασσε κάτω λιπόθυμος. Διότι, λέγει, «Μόλις σὲ εἶδα συνταράχθηκε τὸ ἐσωτερικό μου καὶ κόπηκε ἡ ἀναπνοή μου»¹⁴. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἀπέχουν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν μὲ πάρα πολὺ μεγάλη ἀκρίβεια

ἀκριβείας ἀπάσης, τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην καὶ τὰς
 μυριάδας τῶν ἀγγέλων τούτων παραγαγοῦσαν, ὧν ἕ-
 να ὁ Δανιὴλ ἰδεῖν οὐκ ἴσχυσεν.

4. Ἄλλ' ἐπαναγάγωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν προ-
 5 τέραν ὑπόθεσιν, καὶ δεῖξωμεν ὅτι καὶ ταῖς ἄνω δυ-
 νάμεσιν ἀθέατός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ ταῦτα συγκατα-
 βαίνων. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, τὰς πτέρυγας
 προβάλλεται τὰ Σεραφίμ; Δι' οὐδὲν ἕτερον ἄλλ' ἢ
 πάντως ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν, τὸ «Φῶς οἰκῶν ἀπρό-
 10 σιτον», διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν προαναφωνοῦσαι, καὶ
 οὐκ αὐταὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ τούτων ἀνωτέρω τὰ
 Χερουβίμ. Αὗται μὲν γὰρ πλησίον ἐστήκασιν, ἐκεῖναι
 δὲ θρόνοι ὑπάρχουσι τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐπειδὴ θρόνου
 δεῖται ὁ Θεός, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτου τὴν ἀρετὴν τῶν
 15 δυνάμεων αὐτῶν μάθῃς. Ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρου
 προφήτου περὶ ἐκείνων διαλεγομένου· «Καὶ ἐγένετο
 λόγος Κυρίου πρὸς Ἰεζεκιὴλ υἱὸν Βουζὶ ἐπὶ τοῦ πο-
 ταμοῦ Χοβάρ». Καὶ οὗτος παρὰ τὸν ποταμὸν Χοβάρ,
 κακεῖνος παρὰ τὸν ποταμὸν Τίγριν τότε εἰστήκει.
 20 Ὅταν γὰρ μέλλη τινὰ παράδοξον ὄψιν τοῖς ἑαυτοῦ
 δούλοις δεικνύναι ὁ Θεός, ἔξω τῶν πόλεων αὐτοῦς
 ἐξάγει εἰς καθαρὸν βορῶν χωρίον, ὥστε μηδενὶ μή-
 τε τῶν ὄρωμένων, μήτε τῶν ἀκουομένων ἐκκρούε-
 σθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὄλην αὐτὴν ἀδείας ἀπολαύου-
 25 σαν πρὸς τὴν τῶν ὄρωμένων ἀσχολεῖν θεωρίαν.

Τί οὖν οὗτος εἶδεν; «Ἴδον νεφέλην», φησὶν, «ἀπὸ
 βορρᾶ ἤρχετο, καὶ φέγγος κύκλω, καὶ πῦρ ἀστρά-
 πτον, καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ὡσεὶ ὄρασις ἠλέκτρον, καὶ
 φέγγος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὁμοίωμα τεσσάρων
 30 ζώων. Αὕτη ἡ ὄρασις αὐτῶν, ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐπ'
 αὐτοῖς. Καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνί, καὶ τέσσαρες
 πτέρυγες τῷ ἐνί. Καὶ ὕψος ἦν αὐτοῖς», φησί, «καὶ φο-
 βεροὶ ἦσαν, καὶ οἱ νῶτοι αὐτῶν πλήρεις ὀφθαλμῶν
 κυκλόθεν τοῖς τέσσαρσιν, καὶ ὁμοίωμα ὑπὲρ κεφαλῆς

τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀνώτατη καὶ πρώτη οὐσία, ποὺ δημιούργησε καὶ τίς μυριάδες αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ Δανιήλ δὲν μπόρεσε νὰ δεῖ οὔτε ἓνα.

4. Ἄλλ' ἄς ἐπαναφέρομε τὸ λόγο στὸ προηγούμενο θέμα, καὶ ἄς δείξομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀθέατος καὶ στὶς ἀγγελικὲς δυνάμεις, παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του. Πές μου λοιπὸν, γιὰ ποιὸ λόγο τὰ Σεραφίμ θέτουν τίς φτεροῦγες τοὺς μπροστὰ στὸ πρόσωπό τους; Ὅπωςδήποτε γιὰ κανένα ἄλλο, παρὰ προαναγγέλλοντας μὲ τίς ἐνέργειές τους αὐτὲς τὰ ἀποστολικά ἐκεῖνα λόγια, ὅτι δηλαδὴ «κατοικεῖ σ' αὐτὸν φῶς ἀπρόσιτο», καὶ ὄχι μόνον αὐτὲς ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνώτερες ἀπ' αὐτὲς, τὰ Χερουβίμ. Διότι τὰ μὲν Σεραφίμ στέκονται κοντὰ στὸ Θεό, ἐνῶ τὰ Χερουβίμ εἶναι θρόνοι τοῦ Θεοῦ, ὄχι διότι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ θρόνους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις μὲ αὐτὸ τὴν ἀρετὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Ἦκουσε λοιπὸν καὶ ἄλλον προφήτη ποὺ ὁμιλεῖ γιὰ τίς δυνάμεις ἐκεῖνες· «Καὶ μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ, τὸν υἱὸ τοῦ Βουζί, κοντὰ στὸν ποταμὸ Χοβάρ»¹⁵. Ὁ Ἰεζεκιήλ στεκόταν τότε δίπλα στὸν ποταμὸ Χοβάρ, ἐνῶ ὁ Δανιήλ στὸν ποταμὸ Τίγρη. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ παρουσιάσει στοὺς δούλους του κάποιο παράδοξο θέαμα, ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἔξω ἀπὸ τίς πόλεις σὲ τόπο ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τοὺς θορύβους, ὥστε νὰ μὴ παρασύρει τὴν ψυχὴ τους κανένα αἰσθητὸ θέαμα ἢ ἄκουσμα, ἀλλὰ, παραμένοντας τελείως ἐλεύθερη, ν' ἀφοσιώνεται στὴ θεωρία ἐκείνων ποὺ βλέπει.

Τί εἶδε λοιπὸν αὐτός; «Νά», λέγει, «εἶδα ἓνα μεγάλο σύννεφο ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὸν βορρᾶ, καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸ ὑπῆρχε μία ἀκτινοβολία καὶ φωτιὰ περίλαμπρη, ἐνῶ στὸ μέσο αὐτοῦ ὑπῆρχε κάτι ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἤλεκτρο βρισκόμενο μέσα στὴ φωτιὰ, στὸ δὲ κέντρο αὐτοῦ ὑπῆρχαν σὰν ὁμοιώματα τεσσάρων ζώων, ποὺ ἡ μορφὴ τους ἦταν μορφὴ ἀνθρώπων. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ εἶχε τέσσερα πρόσωπα καὶ τέσσερες φτεροῦγες. Τὸ ὕψος τους ἦταν πολὺ μεγάλο, τὸ δὲ σῶμα τους ἦταν γύρω-γύρω γεμάτο ἀπὸ

αὐτῶν ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὄρασις κρυστάλλου φοβε
 ρόν, ἐκτεταμένον ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ἄνωθεν, καὶ
 αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἐκάστω δύο, καλύπτουσαι τὰ σώ
 ματα αὐτῶν, καὶ ὑπεράνω τοῦ στερεώματος, ὡς ὄ
 5 ρασις λίθου σαπφείρου καὶ ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐ
 τῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς
 εἶδος ἀνθρώπου ἐπ' αὐτῷ. Καὶ εἶδον ὡς ὄρασιν ἡ
 λέκτρον, ἀπὸ ὀράσεως ὀσφύος καὶ ἕως ἐπάνω, καὶ
 ἀπὸ ὀράσεως ὀσφύος καὶ ἕως κάτω, ὡς ὄρασιν πυ
 10 ρός, καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ ὡς ὄρασις τόξου, ὅταν ἦ
 ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑετοῦ». Καὶ μετὰ ταῦτα πάν
 τα βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε ὁ προφήτης, οὔτε αἱ
 δυνάμεις ἐκεῖναι ἀκράτῳ προσέβαλον αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ,
 φησὶν· «Αὕτη ἡ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου».
 15 Εἶδες καὶ κεῖ καὶ ἐνταῦθα συγκατάβασιν; Ἄλλ' ὁ
 μως καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις καλύπτουσιν ἑαυτὰς ταῖς
 πτέρυξι, δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τοῦτο, καίτοι γε σο
 φώταται καὶ γνωστικώταται καὶ καθαρώταται εἰσιν
 αἱ δυνάμεις αὗται. Πόθεν δῆλον; Ἄπ' αὐτῶν τῶν
 20 ὀνομάτων. Ὡσπερ γὰρ ἄγγελος λέγεται, ἐπειδὴ τὰ
 τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλει, καὶ ἀρχάγγε
 λος λέγεται, ἐπειδὴ τῶν ἀγγέλων ἀρχεῖ, οὕτω καὶ
 αὐταὶ προσηγορίας ἔχουσι τὴν σοφίαν αὐτῶν καὶ κα
 θαρότητα αὐτῶν δηλούσας ἡμῖν καὶ ὡσπερ αἱ πτέ
 25 ρυγες τὸ ὕψος ἐμφαίνουσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ
 Γαβριὴλ πετόμενος φαίνεται, οὐκ ἐπειδὴ περὰ περὶ
 τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτά
 των χωρίων καὶ τῶν ἄνω διατριβῶν πρὸς τὴν ἀν
 θρωπίνην ἀφίκται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων
 30 οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερά, ἢ τὸ τῆς φύσεως ὕψος.
 Ὡσπερ οὖν αἱ πτέρυγες τὸ τῆς φύσεως ὑψηλὸν δη
 λουῖσι, καὶ ὁ θρόνος τὸ τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἐπαναπαύε
 σθαι, καὶ ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικόν, καὶ τὸ ἐγγὺς εἶναι

16. Ἰεζ. 1, 4· 6, 8· 22 - 23· 26

17. Ἰεζ. 2, 1

ὄφθαλμούς. Πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι αὐτῶν τῶν ζώων ὑπῆρχε κάτι ποῦ ἔμοιαζε μὲ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῶ πάνω ἀπὸ τίς φτεροῦγες τους ὑπῆρχε κάτι τὸ διαφανές ποῦ ἔλαμπε σὰν κρύσταλλο. Οἱ δύο φτεροῦγες αὐτῶν ἦταν ἀπλωμένες κάτω ἀπὸ τὸ οὐράνιο αὐτὸ στερέωμα καὶ κάλυπταν τὰ σώματα αὐτῶν, καὶ πάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα εἶδα κάτι ποῦ ἔμοιαζε σὰν τὸ λίθο τοῦ σαπφείρου, καὶ εἶχε σχῆμα θρόνου, ἐνῶ ἐπάνω στὸ θρόνο αὐτὸ καθόταν κάτι ποῦ ἔμοιαζε μὲ ἄνθρωπο. Καὶ εἶδα καὶ νὰ τὸ πρόσωπο αὐτοῦ ἔλαμπε σὰν τὸ ἤλεκτρο καὶ ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω εἶχε τὴ μορφή τῆς φωτιᾶς σκορπίζοντας τριγύρω τὴν ἀκτινοβολία της. Ἡ ἀκτινοβολία αὐτὴ φαινόταν σὰν τὸ οὐράνιο τόξο ποῦ βρίσκεται μέσα στὰ σύννεφα σὲ ἡμέρα βροχερή»¹⁶. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, θέλοντας νὰ δείξει, ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε ἐκεῖνες οἱ οὐράνιες δυνάμεις εἶδαν καθαρὰ τὴ θεία οὐσία, λέγει· «Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὁμοιώματος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου»¹⁷.

Εἶδες συγκατάβαση καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ; Ἄλλ' ὅμως καὶ οἱ ἴδιες οἱ οὐράνιες δυνάμεις καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους μὲ φτεροῦγες, γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γι' αὐτὸν ποῦ προαναφέρθηκε· ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲνμποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὴ λάμψη τῆς θείας οὐσίας, ἂν καὶ βέβαια αὐτὲς εἶναι σοφότερες, γνωστικότερες καὶ καθαρότερες. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὀνομασία αὐτῶν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ ἄγγελος ὀνομάζεται ἄγγελος, ἐπειδὴ ἀναγγέλλει τίς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἀρχάγγελος ὀνομάζεται ἔτσι ἐπειδὴ εἶναι ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων, ἔτσι καὶ αὐτὲς οἱ δυνάμεις ἔχουν ὀνόματα ποῦ φανερώνουν τὴ σοφία καὶ καθαρότητά τους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ φτεροῦγες φανερώνουν τὸ ὕψος τῆς φύσεως (καθὸσον ὁ Γαβριὴλ παρουσιάζεται μὲ φτερά, ὄχι διότι πράγματι ἔχει φτερά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι κατεβαίνει πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τοὺς ὑψηλότετους τόπους στοὺς ὁποίους διαμένει), ἔτσι καὶ στὴν πιὸ πάνω ὄραση τὰ φτερά τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνουν, παρὰ τὸ ὕψος τῆς φύσεως αὐτῶν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ φτεροῦγες δη-

τοῦ θρόνου καὶ τὸ διαπαντὸς αὐτὸν ἀννυμεῖν τὸ ἄγρυπνον καὶ ἐγρηγορός, οὕτω δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν, τῶν δὲ τὴν καθαρότητα δηλοῖ. Τί γὰρ ἐστὶ Χερουβίμ; πεπληθυσμένη γνῶσις. Τί δὲ Σεραφίμ; ἔμπυρα στόματα. Εἶδες πῶς καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σοφίαν τὰ ὀνόματα παρεδήλωσεν; Εἰ δέ, ἔνθα πεπληθυσμένη γνῶσις, οὐδὲ συγκατάβασιν Θεοῦ δύνανται ἰδεῖν μετὰ ἀκριβείας, ἔνθα μερικὴ γνῶσις, καθὼς Παῦλός φησιν, «Ἐκ μέρους γινώσκω 10 μιν», καὶ «δι' ἐσόπτρου», καὶ «ἐν αἰνίγματι», πόσης ἀπονοίας ἂν εἴη, τὰ μὴδὲ ἐκείνοις θεατά, ταῦτα αὐτοῖς νομίζειν εἶναι γνώρισμα καὶ καταφανῆ;

5. Ὅτι δὲ οὐ τοῖς Χερουβίμ, οὐδὲ τοῖς Σεραφίμ μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχαῖς, οὐδὲ ἐξουσίαις, οὐδὲ ἄλλη 15 τινὶ κτιστῇ δυνάμει καταληπτὸς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ τοῦτο ἐβουλόμην ἀποδειξάιν νῦν, ἀλλ' ἔκαμεν ἡμῖν ἡ διάνοια, οὐ τῷ πλήθει, ἀλλὰ τῇ φρίκη τῶν εἰρημένων. Τρέμει γὰρ καὶ ἐκπέπληκται ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολὺ ταῖς ἄνω ἐνδιατρίβουσα θεωρίαις. Διὸ φέρε αὐτὴν 20 ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβιδάσωμεν καὶ ψυχαγωγήσωμεν καταπεπληγμένην, ἐπὶ τὴν συνήθη καταφυγόντες παράκλησιν. Τίς δὲ αὕτη ἐστίν; Εὐχέσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας ὑγιᾶναί ποτε. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐν νόσοις, ἐν μετᾶλλοις, ἐν σκληραῖς δουλείαις, καὶ 25 ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων κελευόμεθα τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, πόσῳ μᾶλλον ὑπὲρ τούτων; Ἐπεὶ καὶ χαλεπωτέρα τοῦ δαίμονος ἢ ἀσέβεια· ἐκείνη μὲν γὰρ ἔ-

18. Παρόμοια ἐξήγησις δίνει καὶ ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Περί οὐρανίου ἱεραρχίας 7, PG 3, 205

18a. A. Κορ. 13, 9 - 12

λώνουν τὸ ὕψος τῆς φύσεως, ὁ θρόνος τὴν ἀνάπαυση τοῦ Θεοῦ ἐπάνω σ' αὐτόν, οἱ ὀφθαλμοὶ τῆ διορατικότητά τους, καὶ ἡ παραμονὴ τους κοντὰ στὸ θρόνο καὶ ἡ συνεχὴς ἐξύμνηση αὐτοῦ τὴν ἄγρυπνη προσοχὴ τους, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ ὀνομασίαι τῶν μὲν πρώτων φανερώνουν τὴ σοφία, ἐνῶ τῶν δεύτερων τὴν καθαρότητα. Τί δηλαδὴ σημαίνει Χερουβίμ; ἄπειρο πλῆθος γνώσεως. Τί πάλι Σεραφίμ; πυρωμένα στόματα¹⁸. Εἶδες πῶς οἱ ὀνομασίαι φανερώνουν καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴ σοφία; Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχει ἄπειρο πλῆθος γνώσεως οὔτε καὶ ἡ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ συντελεῖ στὸ νὰ μπορέσουν νὰ δοῦν μὲ ἀκρίβεια τὸ Θεό, ἐκεῖ ποῦ ἡ γνώση εἶναι μερική, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε», καὶ «Σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη», καὶ «Κατὰ τρόπο αἰνιγματικό»^{18α}, πόσης παραφροσύνης δείγμα δὲν θὰ ἦταν, ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶναι θεατὰ οὔτε σ' ἐκείνους, αὐτὰ νὰ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι εἶναι γνωστὰ καὶ φανερὰ σ' αὐτούς;

5. Ἡ ἐπιθυμία μου βέβαια ἦταν νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ὄχι μόνο στὰ Χερουβίμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀρχές καὶ τὶς ἐξουσίες καὶ σὲ κάθε ἄλλη κτιστὴ δύναμη, ἀλλ' ὅμως κουράσθηκε τὸ μυᾶλό σας, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φρίκη αὐτῶν. Διότι ἡ ψυχὴ κυριεύεται ἀπὸ τρόμο καὶ ἐκπληξή, ὅταν ἀσχολεῖται γιὰ πολὺ μὲ τὶς οὐράνιες θεωρίες. Γι' αὐτὸ ἐμπρὸς ἂν τὴν κατεβάσομε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἄς τὴν ἀπαλλάξομε ἀπὸ τὴν κατάπληξή της, καταφεύγοντας στὴ συνηθισμένη παράκληση. Ποιὰ εἶναι αὕτη; Τὸ νὰ εὐχόμεσθε ν' ἀποκτήσουν κάποτε τὴν ὑγεία τους ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ τέτοια νοσήματα. Διότι, ἐὰν παραγγελλόμεσθε νὰ παρακαλᾶμε τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς, γιὰ ἐκείνους ποῦ ἐργάζονται στὰ μεταλλεῖα, γιὰ ἐκείνους ποῦ βρίσκονται σὲ σκληρὴ δουλεία, καὶ γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν παρακαλᾶμε γι' αὐτούς. Καθόσον ἡ ἀσέβεια εἶναι φοβερότερη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῶν δαιμονιζομένων· διότι ἐκεῖνη ἢ μανία ἔχει

χει συγγνώμην ἢ μανία, αὕτη δὲ πάσης ἀπολογίας ἢ νόσος ἐστέρηται.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων ἐμνήσθην εὐχῆς, βούλομαί τι πρὸς τὴν ὑμετέραν διαλεχθῆναι
 5 ἀγάπην, καὶ νόσημα τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόψαι χαλεπόν. Καὶ γὰρ ἄτοπον ἂν εἶη τοὺς ἔξωθεν μετὰ τοσαύτης ἰατρεύοντας ἐπιμελείας τῶν οἰκείων καταφρονεῖν μελῶν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ νόσημα; Τὸ πλῆθος τοῦτο τὸ ἄφατον, τὸ συγκεκροτημένον νῦν, καὶ μετὰ το-
 10 σαύτης ἀκριβείας προσέχον τοῖς λεγομένοις, κατὰ τὴν φρικωδεστάτην ὥραν ἐκείνην πολλᾶκις ἐπιζητήσας ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθην, καὶ σφόδρα ἐστέναξα, ὅτι τοῦ μὲν συνδούλου διαλεγομένου πολλὴ ἢ σπουδῆ, ἐπιτεταμένη ἢ προθυμία τῶν συνωθούντων ἀλλήλους
 15 καὶ μέχρι τέλους παραμενόντων, τοῦ δὲ Χριστοῦ φαίνεσθαι μέλλοντος ἐπὶ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, κενὴ καὶ ἔρημος ἢ ἐκκλησία γίνεται. Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Ἀπὸ τῆς ραθυμίας ταύτης καὶ τοὺς ἐπαίνους τοὺς ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ἀκρόασιν σπουδῇ πάν-
 20 τας ἀπόλλυτε. Τίς γὰρ ὑμῶν οὐ καταγνώσεται καὶ ἡμῶν, ὅταν ἴδῃ τὸν καρπὸν τῆς ἀκροάσεως εὐθέως ὑμῖν διαρρύνετα; Εἰ γὰρ μετὰ ἀκριβείας προσείχετε τοῖς λεγομένοις, διὰ τῶν ἔργων ἂν ἐπεδείξασθε τὴν σπουδὴν, τὸ δὲ εὐθέως ἀκούοντας ἀποπηδᾶν σημείον
 25 ἐστὶ τοῦ μηδὲν δέξασθαι τῶν εἰρημένων καὶ ἐναποθέσθαι τῇ διανοίᾳ. Εἰ γὰρ ἐναπέκειτο τὰ λεγόμενα ταῖς ψυχαῖς, πάντως ἂν ὑμᾶς ἔνδον κατέσχε, καὶ πρὸς τὰ φρικωδέστατα μετὰ πλείονος εὐσεβείας παρέπεμψε. Νῦν δὲ ὡσπερ κιθαρῳδοῦ τινος ἀκούσαντες, οὐ-
 30 τως ἔρημοι πάσης ὠφελείας, παυσάμενου τοῦ λέγοντος, ἀναχωρεῖτε.

Ἄλλὰ τίς ἢ ψυχρὰ τῶν πολλῶν ἀπολογία; Εὕξα-

συγχώρηση, ἐνῶ ἡ ἀσθένεια αὐτὴ ἔχει στερηθεῖ κάθε ἀπολογία.

Ἐπειδὴ ὅμως θυμῆθηκα τὴν προσευχὴν γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους, θέλω νὰ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας κάτι, γιὰ νὰ σταματήσω ἓνα φοβερὸ νόσημα τῆς Ἐκκλησίας. Καθόσον θὰ ἦταν παράλογο ν' ἀσχολούμαστε μὲ τόση φροντίδα γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ περιφρονᾶμε τὰ δικά μας μέλη. Ποιὸ λοιπὸν τέλος πάντων εἶναι τὸ νόσημα αὐτό; Αὐτὸ τὸ πολυάριθμο πλῆθος, ποὺ συνωστίζεται τώρα ἐδῶ, καὶ προσέχει μὲ τόση προθυμία καὶ ζῆλο τὰ λεγόμενά μου, πολλές φορές κατὰ τὴν φρικωδέστατη ἐκείνη ὥρα ἀναζήτησα νὰ τὸ δῶ καὶ δὲν μπόρεσα, καὶ ἀναστέναξα τότε βαριά, διότι γιὰ μὲν τὸν σὺνδουλὸ του, ὅταν ὁμιλεῖ, δείχνει μεγάλο ἐνδιαφέρον, καὶ εἶναι μεγάλη ἡ προθυμία καὶ ὁ συνωστισμὸς του γιὰ νὰ παραμείνει μέχρι τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας, ἐνῶ ὅταν πρόκειται νὰ φανεῖ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἡ ἐκκλησία ἀδειάζει καὶ ἐρημώνεται. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό αὐτὰ νὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; Ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας αὐτῆς χάνεται καὶ ὅλους τοὺς ἐπαίνους ποὺ δικαιουῖσθε γιὰ τὴν μεγάλη προθυμία σας ποὺ δείχνετε νὰ παρακολουθήσετε τοὺς λόγους μου. Διότι ποιὸς δὲν θὰ κατηγορήσει καὶ σᾶς καὶ ἐμένα, ὅταν δεῖ τόσο γρήγορα νὰ ξεφεύγει ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων μου; Καθόσον, ἐὰν προσέχατε μὲ ὅλο τὸ ζῆλο σας, θὰ δείχνατε καὶ ἔμπρακτα τὸ ζῆλο σας αὐτό, τὸ νὰ φεύγετε ὅμως ἀπὸ τὸ ναὸ μὲ βιασύνῃ ἀμέσως μετὰ τὸ κήρυγμα, εἶναι δείγμα ὅτι δὲν δεχθήκατε καὶ δὲν βάλατε τίποτε ἀπὸ τὰ λεχθέντα στὸ νοῦ σας. Διότι, ἐὰν ρίζωναν τὰ λεγόμενα μέσα στὴν ψυχὴ σας, ὅπωςδήποτε θὰ σᾶς συγκρατοῦσαν ἐδῶ μέσα καὶ θὰ σᾶς ἔκαμναν νὰ παρακολουθήσετε μὲ μεγάλη εὐλάβεια τὰ μυστήρια ποὺ προκαλοῦν τὴν πιὸ μεγάλη φρίκη. Τώρα ὅμως ἀναχωρεῖτε μόλις ὁ ὁμιλητὴς τελειώσει τὸ λόγο του, ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ κάθε ὠφέλεια, σὰν ἀκριβῶς ν' ἀκούσατε κάποιον κιθαρῶδόν.

Ἄλλὰ ποιά εἶναι ἡ ψυχρὴ δικαιολογία τῶν πολλῶν;

σθαι, φησί, καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δύναμαι, ὁμιλίας δὲ ἀκοῦσαι καὶ διδασκαλίας οὐ δυνατὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας. Ἀπατᾶς σαυτὸν, ἄνθρωπε· εὐξασθαι μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας δυνατὸν, οὕτω δὲ εὐξασθαι ὡς ἐπὶ τῆς ἐκ-
 5 κλησίας ἀδύνατον, ὅπου πατέρων πλῆθος τοσοῦτον, ὅπου βοή πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοθυμαδὸν ἀναπέμπεται. Οὐχ οὕτως εἰσακούη κατὰ σαυτὸν τὸν Δεσπότην παρακαλῶν, ὡς μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐστὶ τι πλεόν, οἶον ἢ ὁμόνοια καὶ ἢ συμφωνία,
 10 καὶ τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, καὶ αἱ τῶν ἱερέων εὐχαί. Διὰ γὰρ τοῦτο οἱ ἱερεῖς προεστήκασιν, ἵνα αἱ τοῦ πλῆθους εὐχαὶ ἀσθενέστεραι οὔσαι, τῶν δυνατωτέρων τούτων ἐπιλαβόμεναι, ὁμοῦ συνανέλθωσιν αὐταῖς εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄλλως δὲ τί γένοιτ' ἂν ὄφελος ὁμιλίας, ὅταν εὐχὴ μὴ ἦ συνεζευγμένη; Πρῶτερον εὐχή, καὶ τότε λόγος· οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοί
 15 φασιν· «Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσωμεν». Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἐπιστολῶν εὐχόμενος, ἵν',
 20 ὡσπερ λύχνου φῶς, οὕτω τὸ τῆς εὐχῆς φῶς προοδοποιήσῃ τῷ λόγῳ.

Ἐὰν ἐθίσῃς σεαυτὸν εὐχεσθαι μετὰ ἀκριβείας, οὐ δεήσει τῆς παρὰ τῶν συνδούλων διδασκαλίας, αὐτοῦ σοι τοῦ Θεοῦ χωρὶς μεσίτου τινὸς καταυγάζον-
 25 τος τὴν διάνοιαν. Εἰ δὲ εὐχὴ μόνου τοσαύτην ἔχει δύναμιν, πολλῶ μᾶλλον ἢ μετὰ πλῆθους· μείζονα γὰρ ταύτης τὰ νεῦρα, καὶ πλείων ἢ παρρησία πολλῶ τῆς ἐν οἰκίᾳ καὶ κατ' ἰδίαν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος ἀκουσον· «Ὅς ἐκ τηλικούτου
 30 θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ρύεται ἡλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ρύσεται, συννυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεή-

Μπορῶ, λέγει, νὰ προσευχηθῶ καὶ στήν οἰκία μου, ἐνῶ ὁμιλίαι καὶ διδασκαλίαι δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀκούσω ἐκεῖ. Ἄπατᾶς τὸν ἑαυτὸ σου, ἄνθρωπε· βέβαια εἶναι δυνατό νὰ προσευχηθεῖς καὶ στήν οἰκία σου, εἶναι ἀδύνατο ὅμως νὰ προσευχηθεῖς ἔτσι, ὅπως προσεύχεσαι στήν ἐκκλησία, ὅπου ὑπάρχει τόσο πλῆθος πατέρων, ὅπου ἀναπέμπεται ἀπὸ ὅλους μαζί κοινὴ προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό. Δὲν εἰσακούεσαι τόσο πολὺ παρακαλῶντας μόνος σου τὸν Κύριο, ὅσο ὅταν τὸν παρακαλεῖς μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς σου. Διότι ἐδῶ στήν ἐκκλησία ὑπάρχει κάτι τὸ ἐπὶ πλέον, ὅπως δηλαδή ἡ ὁμόνοια, ἡ συμφωνία, ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης καὶ οἱ εὐχῆς τῶν ἱερέων. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀκολουθιῶν εἶναι οἱ ἱερεῖς, ὥστε οἱ εὐχῆς τοῦ πλήθους, ποὺ εἶναι ἀσθενέστερες, ἐνισχυόμενες μὲ τίς δυνατότερες εὐχῆς αὐτῶν, νὰ ἀνεβοῦν μαζί μὲ αὐτέες στὸν οὐρανό. Ἐξ ἄλλου ποιά ὠφέλεια θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει ἀπὸ τὴν ὁμιλία, ὅταν δὲν συνδέεται μὲ τὴν προσευχή; Πρέπει νὰ προηγεῖται ἡ προσευχὴ καὶ ν' ἀκολουθεῖ ὁ λόγος. Αὐτὸ ἀκριβῶς λένε καὶ οἱ Ἀπόστολοι «Ἐμεῖς δὲ θ' ἀφοσιωθοῦμε στήν προσευχὴ καὶ στήν ὑπηρεσία τοῦ θείου λόγου»¹⁹. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ὁ Παῦλος στὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του, ὅπου προσεύχεται, ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς τοῦ λυχνarioῦ, ἔτσι καὶ τὸ φῶς τῆς προσευχῆς νὰ βοηθήσει στήν ὀρθὴ ἀνάπτυξη τῆς διδασκαλίας.

Ἐὰν συνηθίσεις τὸν ἑαυτὸ σου νὰ προσεύχεται σωστά, δὲν θὰ ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν συνδούλων σου, ἐφόσον ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ σοῦ καταφωτίσει τὸ νοῦ χωρὶς τὴ μεσολάβηση μεσίτη. Ἐὰν ἡ προσευχὴ ἐνός μόνου ἀνθρώπου ἔχει τόση δύναμη, πολὺ μεγαλύτερη ἔχει ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων· διότι εἶναι μεγαλύτερη ἡ δύναμη αὐτῆς καὶ πολὺ πῖο μεγαλύτερη ἡ παρρησία ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ προσευχὴ ποὺ γίνεται στήν οἰκία. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἦκουσε τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε ἀπὸ ἓνα τόσο μεγάλο θάνατο καὶ μᾶς σώζει, ἐλπίζομε δὲ ὅτι καὶ πάλι θὰ μᾶς σώσει, ἐὰν καὶ σεῖς μὲ βοηθήσετε μὲ τὴν προσευ-

σει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν προσώπων εὐχαριστηθῆ ὑπὲρ ἡμῶν». Οὕτω καὶ Πέτρος τὸ δεσμοτήριον διέφυγε. «Προσευχῆ γὰρ ἦν ἔκτενῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη
5 πρὸς τὸν Θεόν».

Εἰ δὲ Πέτρον ὠφέλησε τῆς Ἐκκλησίας ἡ εὐχή, καὶ τὸν στῦλον ἐκείνον ἐξέβαλε τοῦ δεσμοτηρίου, πῶς σὺ καταφρονεῖς τῆς δυνάμεως αὐτῆς, εἰπέ μοι, καὶ ποίαν ἔξεις ἀπολογίαν; Ἄκουσον καὶ αὐτοῦ τοῦ
10 Θεοῦ λέγοντος, ὅτι δυσωπεῖται τὸ πλῆθος μετ' εὐνοίας αὐτὸν παρακαλοῦν. Πρὸς γὰρ τὸν Ἰωνᾶν ἀπολογούμενος, διὰ τοῦ φυτοῦ τῆς κολοκύντης, φησί· «Σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἔκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν· ἐγὼ δὲ οὐ
15 φείσομαι ὑπὲρ Νινευι τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ἧ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν;». Οὐχ ἀπλῶς τὸ πλῆθος προβάλλεται, ἀλλ' ἵνα μάθης, ὅτι ἡ μετὰ συμφωνίας εὐχή μεγάλην ἔχει τὴν δύναμιν. Τοῦτο καὶ ἐξ ἀνθρωπίνης ἱστορίας ὑμῖν ποιῆσαι
20 βούλομαι φανερόν.

Πρὸ γὰρ δέκα τούτων ἐτῶν ἐάλωσαν ἐπὶ τυραννίδι τινές, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἴστε. Εἶτα τῶν ἐν δυναστεία τις ὄντων ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανείς, σπαρτίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν, ἐξήγετο τὴν ἐπὶ
25 θάνατον ὁδόν. Τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἵπποδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγον, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ δῆμος ἀνελθὼν ἐξήρπασε τῆς βασιλικῆς ὀργῆς τὸν καταδικασθέντα, καὶ οὐδεμιᾶς ἄξιον ὄντα συγγνώμης. Εἶτα βασιλέως μὲν ὀργὴν ἐπι-
30 γείου καταλῦσαι βουλόμενοι, μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν συνετρέχετε πάντες, τὸν δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλέα μέλλοντες ἴλεω ποιήσιν, καὶ ἐξαρπάσειν τῆς

20. Β' Κορ. 1, 10 ε.

21. Πράξ. 12, 5

22. Ἰωνᾶ 4, 10-11

χή σας, ὥστε ν' ἀποδοθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλοὺς γιὰ λογαριασμό μας γιὰ τὴ χάρη ποὺ ἔδειξε ὁ Θεὸς σὲ σᾶς»²⁰. Ἔτσι καὶ ὁ Πέτρος διέφυγε ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Διότι λέγει, «Προσευχὴ θερμὴ γινόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Θεὸ γι' αὐτόν»²¹.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας ὠφέλησε τὸν Πέτρο, καὶ ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸ σῦλο ἐκεῖνο, πὲς μου, πῶς σὺ περιφρονεῖς τὴ δύναμη αὐτῆς καὶ ποιά δικαιολογία θὰ ἔχεις; Ἄκουσε καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ποὺ λέγει ὅτι συγχωρεῖ τὸ πλῆθος ὅταν τὸν παρακαλεῖ μὲ ὅλη τὴν ἀγαθὴ διάθεση. Διότι ἀπολογούμενος πρὸς τὸν Ἰωνᾶ, λέγει πρὸς αὐτόν σχετικά μὲ τὸ φυτὸ τῆς κολοκυθιάς: «Σὺ λυπήθηκες γιὰ μιὰ κολοκυθιά, γιὰ τὴν ὁποία δὲν κοπιάσες οὔτε καὶ τὴν ἔθρεψες, ἐγὼ δὲν θὰ λυπηθῶ γιὰ τὴ μεγάλη πόλη τῆς Νινευί, στὴν ὁποία κατοικοῦν περισσότεροι ἀπὸ δώδεκα μυριάδες ἄνθρωποι;»²². Δὲν ἀναφέρει ὁ Θεὸς τυχαῖα τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ὁμαδικῆς προσευχῆς. Αὐτὸ ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ καὶ ἀπὸ μία ἀνθρώπινη ἱστορία.

Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, ὅπως καὶ σεῖς γνωρίζετε, συνελήφθησαν μερικοὶ γιὰ συνωμοσίαν²³. Κάποιος τότε ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος, ποὺ ἀποδείχθηκε συνένοχος γιὰ τὶς κατηγορίες, δέθηκε μὲ σχοινὶ στὸ στόμα καὶ ὀδηγοῦνταν στὸν τόπο τῆς ἐκτελέσεως. Τότε λοιπὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔτρεξαν πρὸς τὸν ἵππόδρομο, παρασύροντας μαζὶ τους καὶ ἐκείνους ποὺ ἐργάζονταν στὰ ἐργαστήρια, καὶ σύσσωμος ὁ λαὸς ἄρπαξε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ βασιλιᾶ, ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταδικασθεῖ καὶ δὲν ἦταν ἄξιος καμιάς συγγνώμης. Ὡστε λοιπὸν, θέλοντας νὰ καταπραῦνετε τὴν ὀργὴ τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ, τρέχατε ὅλοι μαζὶ μὲ τὰ παιδιά καὶ τὶς γυναῖκες σας, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἐξιλεώσετε τὸ βασιλιᾶ τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ σώσετε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ ὄχι ἓνα, ὅπως τότε, οὔτε δύο καὶ τρεῖς καὶ ἑκατὸ, ἀλλ' ὅλους

23. Πρόκειται γιὰ τὴ συνωμοσίαν τοῦ Θεοδώρου στὴν Ἀντιόχεια τὸ 374.

ὀργῆς αὐτοῦ οὐχ ἓνα καθάπερ τότε, οὐδὲ δύο καὶ
 τρεῖς καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκου-
 μένην ἁμαρτωλοὺς, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἀπαλλάτ-
 τειν τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἔξω καθέξεσθε, καὶ
 5 οὐ συντρέχετε κοινῇ πάντες, ἵνα ὁ Θεός, τὴν συμφω-
 νίαν ὑμῶν αἰδεσθεῖς, κἀκείνοις ἀφῆ τὴν κόλασιν, καὶ
 ὑμῖν συγχωρήσῃ τὰ ἁμαρτήματα; Εἰ γὰρ ἐπ' ἀγορᾶς
 τῦχοις ὧν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς
 οἰκίας, εἰ γὰρ ἐν ἀπαραιτήτοις πράγμασιν, οὐχὶ παν-
 10 τὸς λέοντος σφοδρότερον ἅπαντα διαρρήξας τὰ δεσμὰ
 πρὸς τὴν κοινὴν ἱκετηρίαν αὐτομολήσεις; Ποίαν ἔ-
 ξεις σωτηρίας ἐλπίδα, εἶπέ μοι, κατὰ τὸν καιρὸν ἐ-
 κείνον, ἀγαπητέ; Οὐκ ἄνθρωποι μόνοι βοῶσι τὴν
 φρικωδεστάτην ἐκείνην βοήν, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι
 15 προσπίπτουσι τῷ Δεσπότη, καὶ ἀρχάγγελοι δέονται.
 Ἔχουσι καὶ τὸν καιρὸν αὐτοῖς συμμαχοῦντα, τὴν
 προσφορὰν βοηθοῦσαν.

Καὶ καθάπερ οἱ ἄνθρωποι, κλάδους ἐλαιῶν ἐκ-
 κόψαντες, ἐπισείουσι τοῖς βασιλεῦσι, διὰ τοῦ φυτοῦ
 20 αὐτοῦς ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας ἀναμιμνήσκοντες,
 οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄγγελοι τότε ἀντὶ κλάδων ἐλαιῶν
 αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν προτεινόμενοι, τὸν Δε-
 σπότην παρακαλοῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως,
 μονονουχὶ λέγοντες, ὅτι ὑπὲρ τούτων δεόμεθα, οὕς
 25 αὐτὸς φθίσας οὕτως ἀγαπήσῃ κατηξίωσας, ὡς τὴν
 ψυχὴν ἐπιδοῦναι τὴν σεαυτοῦ ὑπὲρ τούτων ἐκχέο-
 μεν τὰς ἱκετηρίας, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς τὸ αἷμα ἐξέχεας
 ὑπὲρ τούτων παρακαλοῦμεν, ὑπὲρ ὧν τὸ σῶμα τοῦτο
 κατέθυσας. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐνεργουμένους κατ'
 30 ἐκείνον ἴστησι τὸν καιρὸν ὁ διάκονος, καὶ κελεύει
 κλῖναι τὴν κεφαλὴν μόνον, καὶ τῷ σχήματι τοῦ σώ-
 ματος ποιεῖσθαι τὰς ἱκετηρίας· εὐχέσθαι γὰρ αὐτοὺς

24. Σ' ὅλους τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι διάχυτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ
 Χρυσόστομου γιὰ τὴ λειτουργικὴ ζωὴ, σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα,

τούς ἀμαρτωλοὺς τῆς οἰκουμένης, καὶ ν' ἀπαλλάξετε τοὺς δαιμονιζόμενους ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, κάθισθε ἔξω καὶ δὲν τρέχετε ὅλοι μαζί μέσα, ὥστε ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐκτιμήσει τὴ συμπαράσταση ὄλων σας, καὶ ἐκείνους ν' ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τιμωρία, καὶ τὰ δικά σας ἀμαρτήματα νὰ συγχωρήσει; Διότι, ἐὰν στὴν περίπτωση ἐκείνη τύχαινε νὰ βρίσκεσαι στὴν ἀγορά, ἢ στὴν οἰκία, ἢ σὲ ἐπείγουσα ἐργασία, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τρέξεις πρὸς τὴν κοινὴν παράκληση, σπάζοντας ὅλα τὰ δεσμὰ μὲ πολὺ πιό μεγαλύτερη ὀρμὴ ἀπὸ ὅποιοδήποτε λεοντάρι; Πές μου, ἀγαπητέ μου, ποιά ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχεις κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τῆς ἀπολογίας σου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἀναπέμπουν ἐκείνη τὴ φρικωδέστατη φωνὴ μόνο ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι ἰκετεύουν τὸν Κύριο, καὶ ἀρχάγγελοι τὸν παρακαλοῦν²⁴. Ἔχουν καὶ τὸν καιρὸ σύμμαχό τους καὶ τὴν προσφορά τῆς θυσίας βοηθό.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι, κόβοντας κλαδιὰ ἐλιᾶς, τὰ κουνοῦν γιὰ ν' ἀποχαιρετήσουν τοὺς βασιλεῖς, ὑπενθυμίζοντας μὲ τὰ φυτὰ νὰ εἶναι ἐλεήμονες καὶ φιλόανθρωποι, ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι τότε, ἀντὶ γιὰ κλαδιὰ ἐλιᾶς, προτείνουν τὸ ἴδιο τὸ δεσποτικὸ σῶμα, καὶ παρακαλοῦν τὸν Κύριο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ εἶναι σὰν νὰ λέγουν· Ἰὲ αὐτοὺς παρακαλοῦμε, τοὺς ὁποίους σύ ἔφθασες ν' ἀγαπήσεις τόσο πολὺ, ὥστε καὶ τὴ ζωὴ σου νὰ θυσιάσεις γι' αὐτούς· γι' αὐτούς σὲ ἰκετεύομε, γιὰ χάρη τῶν ὁποίων ἔχυσες σύ ὁ ἴδιος τὸ αἷμα σου· γι' αὐτούς σὲ παρακαλοῦμε, γιὰ τοὺς ὁποίους θυσίασες τὸ ἴδιο τὸ σῶμα σου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ διάκονος τῆ στιγμῆ ἐκείνη ὀδηγεῖ μέσα καὶ τοὺς δαιμονιζόμενους, καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ κλίνουν τὸ κεφάλι μόνο καὶ νὰ προσφέρουν μὲ τὴ στάση τοῦ σώματός τους τίς ἰκεσίες τους, διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσεύχονται μαζί μὲ τὸ ὑπόλοιπο πλῆθος τῶν πιστῶν

ὥστε πολλὰ χωρία αὐτῶν, καὶ ἰδίως τοῦ λόγου αὐτοῦ, νὰ μοιάζουν μὲ εὐχές τῆς λειτουργίας του.

μετὰ τοῦ κοινοῦ συλλόγου τῶν ἀδελφῶν οὐ θέμις.
 Διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἴστησιν, ἵνα κατελεήσας αὐτοὺς
 καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ τῆς ἀφωνίας, τῇ οἰκείᾳ παρ-
 ρησίᾳ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀποχρήσῃ προστασίαν. Ταῦτ'
 5 οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες συντρέχωμεν κατὰ τὴν ὥραν
 ἐκείνην, ἵνα ἐπισπασώμεθα ἔλεον, καὶ χάριν εὖρω-
 μεν καὶ εὐκαιρον βοήθειαν.

Ἐπηνέσατε τὰ εἰρημένα· μετὰ πολλοῦ θορύβου
 καὶ κρότου τὴν παραίνεσιν ἐδέξασθε. Ἄλλ' ὅπως ἤ-
 10 μῖν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείξησθε τοὺς ἐπαίνους, οὐ μα-
 κρὸς ὁ χρόνος τῆς ἀποδείξεως τῆς κατὰ τὴν ὑπακο-
 ῆν. Μετὰ τὴν παραίνεσιν εὐθέως εὐχή. Ἐκείνον ζη-
 τῶ τὸν ἔπαινον, ἐκείνον τὸν κρότον τὸν διὰ τῶν ἔρ-
 γων αὐτῶν. Παρακελεύεσθε τοίνυν ἀλλήλοις ἐστά-
 15 ναι, καθάπερ ἐστήκατε· κἂν διασαλευθῇ τις τῆς τά-
 ξεως, κατέχετε μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ τῆς οἰκείας
 σπουδῆς καὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς κηδεμονίας δι-
 πλοῦν λαβόντες τὸν μισθὸν μετὰ πλείονος τῆς παρ-
 ρησίας τὰς ἰκετηρίας ἐκχέητε, καὶ τὸν Θεὸν ἴλεω
 20 ποιήσαντες, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων δυ-
 νηθῆτε τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀδελφῶν. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς παρουσιάζει ἐκεῖ, γιὰ νὰ τοὺς λυπηθεῖς γιὰ τὴ συμφορὰ καὶ τὴν ἀφωνία τους καὶ νὰ χρησιμοποιοῦσες γι' αὐτοὺς τὴ δική σου παρρησία πρὸς τὸ Θεό. Σκεφτόμενοι λοιπὸν ὅλα αὐτά, ὡς τρέχομε μέσα στοὺς ναοὺς κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη, γιὰ ν' ἀποσπάσομε τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐσπλαχνία καὶ νὰ βροῦμε χάρη καὶ εὐκαιρὴ βοήθεια.

Ἐπαινέσατε τὰ ὅσα εἶπα· δεχθήκατε μὲ πολὺ θόρυβο καὶ χειροκροτήματα τὴ συμβουλή μου. Ὅμως δὲν βρίσκειται μακριὰ ἢ εὐκαιρία γιὰ νὰ μεταβάλετε τοὺς ἐπαίνους σὲ ἔργα, καὶ δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ρθει ἢ στιγμὴ πού νὰ ἀποδείξετε τὴ συμμόρφωσή σας πρὸς τίς συμβουλές μου. Μετὰ τὴ συμβουλή ἀκολουθεῖ ἀμέσως ἢ εὐχή. Ἐκείνον τὸν ἔπαινο ζητῶ ἐγώ, ἐκεῖνα τὰ χειροκροτήματα πού προέρχονται ἀπὸ τὰ ἔργα. Προτρέπετε λοιπὸν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ὥστε νὰ στέκεσθε ἐδῶ ὅπως σταθήκατε τώρα· καὶ ἂν κάποιος ἐπιχειρήσῃ νὰ διασαλεύσῃ τὴν τάξη, συγκρατεῖστε τον μὲ μεγάλη προσοχή, ὥστε, ἀφοῦ λάβετε διπλὸ μισθὸ καὶ γιὰ τὴ δική σας προθυμία καὶ γιὰ τὴ φροντίδα σας γιὰ τοὺς ἀδελφούς σας, ν' ἀπευθύνετε ἔτσι μὲ περισσότερη παρρησία τίς ἱκεσίες σας, καί, ἀφοῦ ἀποσπάσετε τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ, νὰ μπορέσετε νὰ ἐπιτύχετε τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

1. Ἦρκει μὲν οὖν δείξαντα πρῶην ἀνθρώποις ἀκατάληπτον ὄντα τὸν Θεόν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς Χερουβίμ, καὶ τοῖς Σεραφίμ, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, καὶ μηδὲν περαιτέρω κινεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ προθυμία καὶ σπουδὴ πᾶσα ἡμῖν οὐχὶ τῶν ἐναντίων ἀπορράψαι τὰ στόματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐπὶ πλεῖον σοφίσει, πάλιν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀπτόμεθα καὶ περαιτέρω τὸν λόγον προάγομεν. Ἡ γὰρ ἐν τούτοις διατριβῇ καὶ ὑμᾶς εἰδέναί ποιήσει πλείονα, καὶ ἡμῖν λαμπρότερα ἐργάσεται τὰ νικητήρια, εἰ καὶ τι λείψανον ὑπολέλειπται ἐκκαθαίρουσα. Ἐπεὶ καὶ τὰς πονηρὰς βοτάνας οὐκ ἄνωθεν ἀποκείρειν χρὴ μόνον, πάλιν γὰρ βλαστάνουσι τῶν ριζῶν κάτω κειμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν λαγόνων τῆς γῆς, καὶ τῶν κόλπων ἀνασπᾶν καὶ γυμνὰς προτιθέναι τῇ θέρμῃ τῆς ἀκτῖνος, ὥστε καταμαρανθῆναι ραδίως.

Φέρε οὖν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ὑμᾶς ἐπαναγάγωμεν τῷ λόγῳ πάλιν, οὐχὶ περιεργαζόμενοι οὐδὲ πολυπραγμονοῦντες, ἀλλὰ τῶν οὐκ ἐπισταμένων ἑαυτοῦς οὐδὲ ἀνεχομένων εἰδέναί μέτρα φύσεως ἀνθρωπίνης τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν καταλῦσαι σπεύδοντες. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας οὐχὶ Θεοῦ ἐπιφάνειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων ἐδείξαμεν ἀφόρη-

Π Ε Ρ Ι Α Κ Α Τ Α Λ Η Π Τ Ο Υ

Λ Ο Γ Ο Σ Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο Σ

1. Θὰ ἦταν ἀρκετὰ νομίζω τὰ ὅσα εἶπα στοὺς προηγούμενους λόγους μου μὲ τὰ ὁποῖα ἀπέδειξα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' καὶ στὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ σταματήσω τὴν παραπέρα ἐξέταση τοῦ θέματος, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὄλη προθυμία μου καὶ φροντίδα εἶναι ὄχι μόνο νὰ κλείσω τὰ στόματα τῶν ἀντιπάλων, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξω ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο τὴν ἀγάπη σας, ἐπανέρχομαι καὶ πάλι στὸ ἴδιο θέμα καὶ συνεχίζω τὸ λόγο γι' αὐτό. Διότι ἡ ἔρευνά μας γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ σᾶς θὰ καταστήσει ἱκανοὺς νὰ γνωρίσετε περισσότερα, καὶ τὴ δική μου νίκη θὰ τὴν καταστήσει λαμπρότερη, καθαρίζοντας κάθε λείψανο ποὺ τυχὸν ἔχει ἀπομείνει ἀπὸ τὴν πλάνη αὐτή. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τῶν καταστρεπτικῶν ζιζανίων δὲν πρέπει νὰ τὰ κόβομε ἀπλῶς ἀπὸ τὸ στέλεχος τους, διότι πάλι βλαστάνουν ἀπὸ τὶς ρίζες ποὺ ἀπομένουν μέσα στὸ χῶμα, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὰ βγάζομε ἀπὸ τὴ ρίζα καὶ νὰ τὰ ἐκθέτομε γυμνά στὴ θερμότητα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, γιὰ νὰ μαραθοῦν εὐκόλα.

Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σᾶς μεταφέρω καὶ πάλι μὲ τὸ λόγο στὸν οὐρανό, ὄχι γιὰ νὰ περιεργασθοῦμε οὔτε καὶ νὰ ἐρευνήσομε μὲ δυσπιστία τὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ τερματίσω τὴν ἀπρεπὴ λογομαχία ἐκείνων ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν δέχονται ὅτι ὑπάρχουν ὅρια στὴν ἀνθρώπινη φύση. Γι' αὐτὸ κατὰ τρόπο πολὺ φανερὸ σᾶς ἀπέδειξα ὅτι ὄχι μόνο ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ

τον οὖσαν τῷ δικαίῳ τότε ἐκείνω, ὅτε καὶ τὴν ἱστο-
 ρίαν ὑμῖν πᾶσαν ἀνέγνωμεν, καὶ συνεχῶς ἐδείκνυ-
 μεν τὸν μακάριον Δανιὴλ ὠχριῶντα, τρέμοντα, τῶν
 ψυχορραγούντων οὐδὲν ἄμεινον διακείμενον, τῆς ψυ-
 5 χῆς ἐπειγομένης ἀπορρηῆξαι τὸν τῆς σαρκὸς δεσμόν.
 Καθάπερ γὰρ περιστερὰ χειροήθης καὶ ἡμερος ἐν οἰ-
 κίσκῳ τινὶ διατρίβουσα, ὅταν ποτὲ αἰσθηταί τινος φό-
 βου, πτοηθεῖσα πρὸς τὴν ὄροφὴν ἵπταται, καὶ διὰ
 τῶν θυρίδων τινὰ ἔξοδον ἐπιζητεῖ, τῆς ἀγωνίας ἀ-
 10 παλλαγῆναι ἐπιζητοῦσα, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ
 μακαρίου τότε ἐκείνου ἐκ τοῦ σώματος ἀναβῆναι ἔ-
 σπευδε, καὶ πρὸς τὰ ἔξω πάντοθεν ἠπείγετο, καὶ
 ἐξῆλθεν ἂν καὶ ἀπέπτη, καὶ τὸ σῶμα κατέλιπεν ἔρη-
 μον, εἰ μὴ ταχέως ὁ ἄγγελος προλαβὼν αὐτὴν ἀπήλ-
 15 λαξε τῆς ἀγωνίας, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον πάλιν ἐπα-
 κήγαγε καταγώγιον.

Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα ἐλέγομεν τότε, ἵνα μαθόντες,
 ὅσον ἄγγελος ἀνθρώπου διαφέρει, καί, ἐν τῇ τοῦ συν-
 δούλου ὑπεροχῇ σωφροнисθέντες, τῆς κατὰ τοῦ Δε-
 20 σπότης μανίας ἀπαλλαγῶσιν. Ὁ δίκαιος ἄγγελον ἰ-
 δεῖν οὐκ ἠνεγκεν, ὁ παρρησίαν τοσαύτην ἔχων, καὶ
 οἱ τοσοῦτον ἀφεστηκότες αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς, οὐχὶ ἄγ-
 γελον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν ἀγγέλων δεσπότην περι-
 εργάζονται. Ἐκεῖνος λεόντων θυμὸν ἐδάμασεν, ἡμεῖς
 25 δὲ οὐδὲ ἀλωπέκων περιγενέσθαι δυνάμεθα· ἐκεῖνος
 δράκοντα μέσον ἔρρηξε, καὶ τῆς τοῦ θηρίου φύσεως
 ἐκράτησε διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίας, ἡμεῖς
 δὲ καὶ τὰ ψιλὰ ἔρπετὰ δεδοίκαμεν· ἐκεῖνος βασιλέα
 θυμούμενον καθάπερ λέοντα ἔστησε, καὶ τὴν τοῦ Να-
 30 βουχοδονόσορ ὄργην φλογὸς ἀπάσης σφοδρότερον ἐ-
 πί τὰ βαρβαρικὰ στρατόπεδα φερομένην μέσος φανεῖς
 ἀνέστειλε, καὶ τὰ ἐσκοτισμένα πάντα ἐφώτισεν. Ἄλλ'

τῶν ἀγγέλων ἦταν ἀνυπόφορη τότε στὸν δίκαιο ἐκεῖνο Δανιήλ, ὅταν καὶ ὀλόκληρη τῇ σχετικῇ περικοπῇ σᾶς διδάσασα καὶ σᾶς ἔδειξα ὅτι ὁ μακάριος Δανιήλ ἦταν καθ' ὅλη τῇ διάρκεια ἐκείνη ὠχρὸς καὶ κυριευμένος ἀπὸ τρόμο, καὶ δὲν βρισκόταν σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ ἐκείνους πού ψυχορραγοῦν καὶ ἡ ψυχὴ τους γεμάτη ἀπὸ ἀγωνία προσπαθεῖ νὰ σπάσει τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἐξημερωμένο περιστέρι πού διαμένει στὴν οἰκία, ὅταν αἰσθανθεῖ κάποιο φόβο, τρομοκρατεῖται καὶ πετᾶ ἀπὸ τὴν ὀροφή, ἀναζητώντας κάποια διέξοδο ἀπὸ τὰ παράθυρα, ὥστε ν' ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγωνία πού τὸ κατέχει, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μακαρίου ἐκείνου τότε ἀνθρώπου ἀγωνιζόταν νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπ' αὐτό, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ ἔβγαινε καὶ θὰ πετοῦσε πρὸς τὰ πάνω, ἐγκαταλείποντας ἔρημο τὸ σῶμα, ἐὰν δὲν προλάβαινε ὁ ἄγγελος νὰ τὴν ἀπαλλάξει ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ νὰ τὴν ἐπαναφέρει καὶ πάλι στὴν κατοικία της.

Καὶ τότε βέβαια τὰ λέγαμε αὐτὰ μὲ σκοπό, ἀφοῦ μάθουν αὐτοὶ πόσο διαφέρει ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καί, ἀφοῦ σωφρονισθοῦν κατανοῶντας τὴν ὑπεροχὴ τοῦ συνδούλου μας ἀγγέλου, ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν μανία ἐναντίον τοῦ Κυρίου. Ὁ δίκαιος, πού εἶχε τόση παρρησία, δὲν ὑπέφερε νὰ δεῖ ἄγγελο, ἐνῶ αὐτοί, πού ὑπολείπονται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτοῦ, περιεργάζονται ὄχι ἄγγελο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων. Ἐκεῖνος δάμασε τὸ θυμὸ τῶν λεονταριῶν, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ νικήσουμε οὔτε ἀλεποῦδες· ἐκεῖνος δράκοντα κατέστρεψε καὶ νίκησε τὴ φύση τοῦ θηρίου μὲ τὴν παρρησία του πρὸς τὸ Θεό, ἐνῶ ἐμεῖς φοβόμαστε καὶ τὰ μικρὰ ἔρπετά· ἐκεῖνος σταμάτησε ἓνα βασιλιὰ πού εἶχε τὸ θυμὸ λεονταριοῦ, καὶ καταπράϊνε τὴν ὀργὴ τοῦ Ναβουχοδονόσορα, πού ἔπνεε ἐναντίον τῶν βαρβαρικῶν στρατοπέδων σφοδρότερα ἀπὸ κάθε φλόγα, ἀφοῦ παρουσιάσθηκε καὶ ἐρμήνευσε τὰ μυστηριώδη ἐκεῖνα ἐνύπνια του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁμοῦς, πού ἐξήγησε τὰ σκοτεινὰ ἐνύπνια, ὅταν εἶδε τὸν

οὗτος ὁ φωτίσας, ἄγγελον ἐλθόντα ἰδὼν πρὸς αὐτόν, σκοτοδινία κατείχετο χαλεπῆ. Τίνα οὖν ἔξουσιν ἀπολογία ἢ τὴν μακαρίαν ἐκείνην φύσιν ἐμβατεύειν ἐπιχειροῦντες;

5 Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον ἐστήσαμεν τότε, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰς σοφὰς ἐκείνας ἐνηγάγομεν δυνάμεις τὴν διήγησιν· ἐδείξαμεν τὴν ἀποστροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν προβολὴν τῶν πτερύγων, τὴν ὀρθότητα τῶν σκελῶν, τὴν βοήν τὴν διηνεκῆ, καὶ ὅτι διὰ
10 πάντων τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸ θάμβος ἐμφαίνουσιν ἡμῖν αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἐκεῖναι· ὅσω γὰρ εἰσι σοφαί, ὅσω ἡμῶν ἐγγύτεραί εἰσι τῇ ἀρρήτῳ καὶ μακαρία οὐσία ἐκείνῃ, τοσοῦτω μᾶλλον ἡμῶν τὸ ἀκατάληπτον ἴσασιν. Ἡ γὰρ ἐπίτασις τῆς σοφίας ἐπίτα-
15 σιν ποιεῖ εὐλαβείας.

Εἶπομεν ὑμῖν τί ποτέ ἐστι τὸ ἀπρόσιτον, καὶ ὅτι τοῦ ἀκατάληπτου πολλῶ μείζον ἐστι, καὶ τὴν αἰτίαν προσεθήκαμεν, ὅτι τὸ ἀκατάληπτον μετὰ τὸ ἐρευνηθῆναι ἀκατάληπτον φαίνεται, τὸ δὲ ἀπρόσιτον, οὐδὲ
20 ἐρένης ἀνέχεται, οὐδὲ προόδου τὴν ἀρχήν, ὅτε καὶ τῆς τοῦ πελάγους εἰκόνας ἐδεήθημεν. Εἶπομεν ὅτι οὐκ εἶπε, «φῶς ὢν ἀπρόσιτον», ἀλλὰ «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»· εἰ δὲ ὁ οἶκος ἀπρόσιτος, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἐνοικῶν Θεός. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, οὐχ ἵνα
25 τόπῳ περιγράψῃ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὸ ἀπερινόητον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπρόσιτον καταλάμψῃ. Παρηγάγομεν καὶ ἑτέρας δυνάμεις, τὰ Χερουβίμ, καὶ ἐδείξαμεν πῶς ἐπάνω αὐτῶν στερέωμα, πῶς λίθος κρυστάλλου, πῶς ὁμοίωμα θρόνου, καὶ εἰ-
30 δος ἀνθρώπου, καὶ ἤλεκτρον, καὶ πῦρ, καὶ τόξον, καὶ μετὰ πάντα ἐκεῖνά φησιν ὁ προφήτης· «Αὐτὴ ἡ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου», καὶ διὰ πάντων τούτων ἐδείκνυμεν ὑμῖν τοῦ Θεοῦ τὴν συγκατάβα-
σιν, καὶ ταύτην αὐτὴν ἀφόρητον οὔσαν καὶ ταῖς ἀνω
35 δυνάμεσιν.

ἄγγελο πού ἦρθε πρὸς αὐτόν, κυριεύθηκε ἀπὸ φοβερὴ σκοτοδίνη. Ποιὰ λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι πού ἐπιχειροῦν νὰ διεισδύσουν μέσα στὴ μακάρια φύση τοῦ Θεοῦ;

Βέβαια τότε δὲν σταμάτησα τὸ λόγο μου ἐδῶ, ἀλλὰ μετέφερα τὴ διήγηση καὶ στίς σοφές ἐκείνες δυνάμεις· ἔδειξα τὴν ἀπόκρυψη τῶν ὀφθαλμῶν, τὴ συνεχὴ βοή, καὶ τὴν ἐκπληξη καὶ τὸ θάμβος πού μᾶς προκαλοῦν μὲ ὅλα αὐτὰ οἱ ἀσώματες ἐκείνες δυνάμεις· διότι, ὅσο πιὸ σοφές εἶναι, καὶ ὅσο πιὸ πλησιέστερα ἀπὸ μᾶς θρῖσκονται πρὸς τὴν ἀπερίγραπτη καὶ μακάρια ἐκείνη οὐσία, τόσο περισσότερο ἀπὸ μᾶς γνωρίζουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀκατάληπτη. Διότι ἡ ὑπερβολικὴ αὔξηση τῆς σοφίας δημιουργεῖ καὶ ὑπερβολικὴ αὔξηση τῆς εὐλάβειας.

Σὰς ἐξήγησα τί τέλος πάντων σημαίνει τὸ ἀπρόσιτο, καὶ ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο, προσθέτοντας καὶ τὴν αἰτία, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀκατάληπτο παρουσιάζεται ἀκατάληπτο καὶ μετὰ τὴν ἐρεύνηση, ἐνῶ τὸ ἀπρόσιτο δὲν δέχεται οὔτε ἔρευνα, οὔτε ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπιδέχεται πρόοδο, καὶ χρησιμοποίησα μάλιστα καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ πελάγους. Εἶπα ὅτι ὁ Παῦλος δὲν εἶπε, ὅτι εἶναι φῶς ἀπρόσιτο, ἀλλ' «Ὅτι κατοικεῖ σ' αὐτόν φῶς ἀπρόσιτο»· ἐὰν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτη, πολὺ περισσότερο ἀπρόσιτος εἶναι ὁ Θεὸς πού κατοικεῖ μέσα σ' αὐτήν. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος ὄχι γιὰ νὰ περιορίσει τὸ Θεὸ σὲ τόπο, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταλάβῃ κατὰ τρόπο ὑπερβολικὸ τὸ ἀκατανόητο καὶ ἀπρόσιτο αὐτοῦ. Ἀνέφερα καὶ ἄλλες δυνάμεις, τὰ Χερουβίμ, καὶ ἔδειξα πῶς πάνω ἀπ' αὐτές ὑπῆρχε στερέωμα, πῶς λίθος κρυστάλλινος, πῶς ὁμοίωμα θρόνου καὶ εἶδος ἀνθρώπου καὶ ἤλεκτρο καὶ φωτιά καὶ τόξο, καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα λέγει ὁ προφήτης, «Αὐτῇ ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὁμοιώματος τῆς δόξας τοῦ Κυρίου»¹, καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ σὰς ἔδειξα τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ, καὶ παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του αὐτὴ ἡ ἐμφάνισή του ἦταν ἀνυπόφορη γιὰ τίς οὐράνιες δυνάμεις.

2. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ταῦτα ἀνακεφαλαιοῦμαι, ἀλλ', ἐπειδὴ χρέος ὑμῖν ὀφείλω τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης, βούλομαι μαθεῖν μετὰ ἀκριβείας, τί μὲν κατέβαλον, τί δὲ ὑπολέλειπται. Οὕτω καὶ οἱ τὰ δανείσματα ὀφεί-
 5 λοντες ποιοῦσι, τὸ γραμματεῖον ἐς μέσον ἀγαγόντες, ἔνθα ὁ λόγος πᾶς ἐγγέγραπται, καὶ τοῖς δανεισταῖς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιδείξαντες, τὰ λειπόμενα καταβάλλου-
 σι. Καὶ ἐγὼ τοίνυν καθάπερ βιβλίον ἀναπτύξας τὴν μνήμην τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας, ὥσπερ δακτύλου
 10 τινὶ τῷ λόγῳ καταβληθέντα ἐπιδείξας, ἐπὶ τὰ λειπόμενα βαδιοῦμαι λοιπόν.

Τί οὖν ἦν τὸ ὑπολελειμμένον; Δεῖξαι, ὅτι οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε κυριότητες, οὔτε τις ἑτέρα κτιστὴ δύναμις ἐστίν, ἢ ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἀκρι-
 15 βῆ κατάληψιν. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶ καὶ ἕτεραι δυνάμεις, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν. Ἐννοήσατε τὴν ἀπόνοιαν τῶν αἰρετικῶν τῶν δούλων οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν, καὶ τοῦ Δεσπότου αὐτὴν τὴν οὐσίαν περιεργάζονται. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ θρόνοι,
 20 καὶ κυριότητες, καὶ ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, ἀλλ' οὐχ οὗτοι μόνοι οἱ δῆμοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἰσιν, ἀλλ' ἄπειρα ἔθνη, καὶ φύλα ἀμύθητα, ἅπερ λόγος οὐδεὶς παραστῆσαι δύναται. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι καὶ τούτων πλείους εἰσὶ δυνάμεις, ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν; Ὁ
 25 ταῦτα εἰρηκῶς Παῦλος, καὶ τοῦτό φησιν οὕτως ἰλέγων περὶ τοῦ Χριστοῦ· «Ἐκάθισεν αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι». Ὁρᾶτε, ὅτι τινὰ ἐστίν ὀ-
 30 νόματα ἐκεῖ μέλλοντα γνώριμα γίνεσθαι, ἅπερ ἄδηλά ἐστι νῦν; Διὰ τοῦτο εἶπεν, «Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ» ὀνομαζόμενα, «ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τῆς οὐσίας τὴν ἀκριβῆ κα-

2. Δέν ἀνακεφαλαιῶνῶ ὅλα αὐτὰ ἄσκοπα, ἀλλὰ τὸ κάνω ἐπειδὴ θέλω νὰ μάθω μὲ ἀκρίβεια τί ἐκπλήρωσα καὶ τί ὑπολείπεται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση ἐκείνη πού σας ἔδωσα πρὶν ἀπὰ καιρό. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνεργοῦν καὶ ἐκεῖνοι πού ὀφείλουν δανεικὰ, παρουσιάζοντας δηλαδή τὸ γραμμάτιο, στὸ ὁποῖο ἀναγράφεται ὀλόκληρος ὁ λογαριασμός, καὶ ἀφοῦ τὸ δείξουν στοὺς δανειστὲς τους, πληρῶνουν τὰ ὑπόλοιπα τῆς ὀφειλῆς. Καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἀφοῦ ἄνοιξα τὴ μνήμη τοῦ νοῦ σας σὰν ἀκριβῶς κάποιο βιβλίο καὶ σας ἔδειξα μὲ τὸ λόγο, σὰν μὲ δάχτυλο, τὸ ποσὸ πού καταβλήθηκε, θὰ προχωρήσω στὴ συνέχεια στὰ ὑπόλοιπα.

Ποιὸ λοιπόν ἦταν ἐκεῖνο πού εἶχε ἀπομείνει; Ν' ἀποδείξω ὅτι οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ ἐξουσίες, οὔτε οἱ κυριότητες, οὔτε κάποια ἄλλη κτιστὴ δύναμη ὑπάρχει πού νὰ ἔχει ἀκριβὴ γνώση τοῦ Θεοῦ. Διότι ὑπάρχουν, πραγματικῶς ὑπάρχουν καὶ ἄλλες δυνάμεις, τῶν ὁποίων δέν γνωρίζομε οὔτε τὰ ὀνόματα. Προσέξτε ὅμως τὴν παραφροσύνη τῶν αἰρετικῶν· οὔτε κἂν τῶν δούλων τὰ ὀνόματα γνωρίζομε, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ αὐτοὶ περιεργάζονται τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ Κυρίου. Διότι ὑπάρχουν οἱ ἄγγελοι, οἱ ἀρχάγγελοι, οἱ θρόνοι, οἱ κυριότητες, οἱ ἀρχές καὶ ἐξουσίες, ὅμως δέν εἶναι μόνο αὐτὰ τὰ τάγματα στοὺς οὐρανούς, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄπειρες ἄλλες τάξεις καὶ ἀπερίγραπτες ὀμάδες, πού δέν μπορεῖ ὁ ἀνθρώπινος λόγος νὰ παραστήσει. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό ὅτι ὑπάρχουν περισσότερες καὶ ἀπ' αὐτές δυνάμεις, τῶν ὁποίων οὔτε κἂν τὰ ὀνόματα γνωρίζομε; Ὁ Παῦλος πού μᾶς ἔχει πεί αὐτὰ, μᾶς βεβαιώνει καὶ αὐτό, λέγοντας τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ Χριστό: «Κάθισε αὐτόν πρὸ πάντων ἀπὸ κάθε ἀρχῆ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμη καὶ κάθε ὀνομαζόμενον ὄνομα, ὅχι μόνο στὸν αἰῶνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα»^{1α}. Βλέπετε ὅτι ὑπάρχουν μερικὰ ὀνόματα πού πρόκειται νὰ γίνουν γνωστὰ στὸ μέλλον, ἐνῶ τώρα δέν εἶναι φανερά; Γι' αὐτό εἶπε ὀνομαζόμενα «Ὁχι μόνο στὸν αἰῶνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα».

Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ ἂν δέν ἔχουν ἀκριβὴ γνώ-

τάληψιν οὐκ ἔχουσι; Τοῦτο γὰρ οὐδὲν μέγα ἀποδει-
 ξαι. Τῶν γὰρ οἰκονομιῶν αὐτοῦ πολλὰς οὐκ ἴσασιν
 αἱ ἄνω δυνάμεις αὐται, αἱ ἀρχαί, καὶ ἐξουσίαι, καὶ
 κυριότητες. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστο-
 5 λικῶν ἀποδείξομεν ρημάτων, ὅτι οἰκονομίας αὐτοῦ τι-
 νας μεθ' ἡμῶν ἔμαθον, καὶ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἤδεσαν· οὐ
 μόνον δὲ μεθ' ἡμῶν ἔμαθον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν. «Ἐ-
 τέραις γὰρ γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη», φησὶν, «ὡς νῦν
 ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προ-
 10 φήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα,
 καὶ συμμετόχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ (αἱ δὲ ἐπαγ-
 γελίαι τοῖς Ἰουδαίοις ἦσαν δεδομέναι) διὰ τοῦ εὐαγ-
 γελίου, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος.

Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι νῦν ἔμαθον αἱ ἄνω
 15 δυνάμεις; Τὰ γὰρ εἰρημένα περὶ ἀνθρώπων εἴρηται.
 Ἔκουσον οὖν. «Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀν-
 θρώπων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, εὐαγγελίσασθαι ἐν τοῖς
 ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ». Τί
 ἐστὶν «ἀνεξιχνίαστον»; Μὴ δυνάμενον ζητηθῆναι. Οὐ
 20 μόνον δὲ μὴ δυνάμενον εὐρεθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ἀνιχνευ-
 θῆναι. Ἐκουέτωσαν πάλιν πῶς πυκνὰ καὶ ἐπάλληλα
 δίδωσιν αὐτοῖς τὰ βέλη. Εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος ἀνεξιχνία-
 στος, πῶς ὁ δωρησάμενος τὸν πλοῦτον οὐκ ἀνεξι-
 χνίαστος; «Καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ οἰκονομία τοῦ
 25 μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα γνω-
 ρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς
 Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ». Ἦ-
 κούσας πῶς νῦν, οὐχὶ πρὸ τούτου, ἔγνωσαν αἱ δυνά-
 μεις ἐκεῖναι ταῦτα; Ἄ γὰρ βασιλεὺς βουλευέται, ὃ
 30 ὑπασπιστῆς οὐκ ἐπίσταται. «Ἴνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς
 ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πο-
 λυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ».

2. Ἐφ. 3, 5

3. Ἐφ. 3, 8

4. Ἐφ. 3, 9

ση τῆς θείας οὐσίας. Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου δύσκο-
λο ν' ἀποδειχθεῖ. Καθόσον πολλές ἀπὸ τὶς οἰκονομίες τοῦ
Θεοῦ τὶς ἀγνοοῦν καὶ αὐτὲς οἱ οὐράνιες δυνάμεις, οἱ ἀρ-
χές δηλαδή, οἱ ἐξουσίες καὶ οἱ κυριότητες. Καὶ αὐτὸ πά-
λι θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἀποστολικά λόγια,
ὅτι δηλαδή καὶ αὐτὲς μερικὲς οἰκονομίες τοῦ Θεοῦ τὶς
ἔμαθαν μαζί μὲ ἡμᾶς, ἐνῶ προηγουμένως δὲν τὶς γνώρι-
ζαν· καὶ ὄχι μόνο τὶς ἔμαθαν μαζί μὲ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ
μεσολαβήσαμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. «Σὲ ἄλλες γενεές», λέγει,
«δὲν φανερώθηκε, ὅπως φανερώθηκε τώρα στοὺς ἀγίους
Ἀποστόλους του καὶ τοὺς προφήτες, ὅτι δηλαδή οἱ ἐθني-
κοὶ εἶναι κληρονόμοι μαζί μὲ σᾶς, ἐνσωματωμένοι καὶ συμ-
μέτοχοι στὴν ὑπόσχεση αὐτοῦ (οἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ εἶ-
χαν δοθεῖ στοὺς Ἰουδαίους), μέσω τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ
ὁποίου ὑπηρέτης ἔγινα ἐγὼ ὁ Παῦλος»².

Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό, ὅτι δηλαδή τώρα
τὸ ἔμαθαν αὐτὸ οἱ οὐράνιες δυνάμεις; Διότι τὰ ὅσα λέ-
χθηκαν, ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἦκουσε λοι-
πὸν· «Σ' ἐμένα τὸν πιὸ ἀσήμαντο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώ-
πους δόθηκε ἡ χάρις αὐτή, γιὰ νὰ κηρύξω τὸ εὐαγγέλιο
στὰ ἔθνη, σχετικὰ μὲ τὸν ἀνεξιχνίαστο πλοῦτο τοῦ Χρι-
στοῦ»³. Τί σημαίνει «ἀνεξιχνίαστο»; Ἐκεῖνο ποῦ δὲν μπο-
ρεῖ νὰ ἐρευνηθεῖ. Ὁχι μόνο δὲν μπορεῖ νὰ ἐρευνηθεῖ,
ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀνιχνευθεῖ. Ἄς ἀκούσουν πάλι οἱ αἰρε-
τικοὶ πῶς ρίχνει ἐναντίον τοὺς πυκνὰ καὶ ἀλλεπάλληλα
τὰ βέλη. Διότι, ἐὰν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀνεξερεῦνητος, πῶς
τότε δὲν εἶναι ἀνεξερεῦνητος ἐκεῖνος ποῦ δώρησε τὸν
πλοῦτο; «Καὶ νὰ φωτίσει ὅλους, ὥστε νὰ μάθουν ποιά
εἶναι ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου ποῦ ἦταν κρυμμένο μέσα
στὸ Θεό, γιὰ νὰ γίνει γνωστὴ τώρα στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς
ἐξουσίες μέσω τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλη σοφία τοῦ
Θεοῦ»⁴. Ἦκουσες πῶς τώρα, καὶ ὄχι προηγουμένως, γνώ-
ρισαν οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες τὸ μυστήριον αὐτό; Διότι ἐκεῖνα
ποῦ ἀποφασίζει ὁ βασιλιάς, δὲν τὰ γνωρίζει ὁ ὑπασπι-
στής. «Γιὰ νὰ γίνει τώρα γνωστὴ στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξου-
σίες μέσω τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλη σοφία τοῦ Θεοῦ».

"Ορα ὅση τιμὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐγένετο φύ-
 λον, ὅτι περὶ ἐκείνων τῶν ἐπουρανίων λέγει; Καὶ γὰρ
 5 ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς δαίμονας οἶδε καλεῖν λέ-
 γων· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα, καὶ σάρκα,
 ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς
 κοσμοκράτορας τοῦ σκοτίους τοῦ αἰῶνος τούτου». Ἄ-
 ρα οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο λέγει ὅτι οἱ δαίμονες τό-
 10 τε ἔγνωσαν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ περὶ ἐκείνων τῶν ἄνω
 δυνάμεων· εἰπὼν γὰρ «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας»,
 ἐπήγαγεν, «Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Ἐκεῖναι μὲν γὰρ
 αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἐπουράνιοι, αὗται δὲ αἱ ἀρχαὶ
 καὶ ἐξουσίαι ὑπὸ τὸν οὐρανόν· διὰ τοῦτο καὶ κοσμο-
 15 κράτορας αὐτοὺς καλεῖ, δεικνύς ὅτι ἄβατος αὐτοῖς ἔ-
 στιν ὁ οὐρανός, καὶ τὴν τυραννίδα πᾶσαν ἐν τῷ πα-
 ρόντι κόσμῳ ἐπιδεικνυνται μόνον.

Εἶδες πῶς μεθ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν ἔγνωσαν ταῦ-
 τα; Ἄλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ χρέους λοιπὸν καταβολὴν τὸν
 20 λόγον ἀγάγωμεν, δεικνύντες ὅτι οὐκ ἴσασιν αὐτοῦ
 τὴν οὐσίαν οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι. Τίς οὖν ταῦ-
 τά φησιν; Οὐκ ἔτι Παῦλος, οὐκέτι Ἡσαΐας, οὐκέτι
 Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἕτερον σκεῦος ἅγιον, αὐτὸς ὁ τῆς
 βροντῆς υἱός, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης, ὁ
 25 ἐπὶ τὸ στήθος ἀνακλιθεὶς τὸ δεσποτικόν, καὶ τὰς θει-
 ας πηγὰς ἐκεῖθεν ἀρυσάμενος. Τί οὖν αὐτὸς φησι;
 «Θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πώποτε». Ὄντως βροντῆς υἱ-
 ός· σάλπιγγος γὰρ λαμπροτέραν ἀφῆκε φωνὴν ἱκα-
 νὴν καταισχυῖναι πάντας τοὺς φιλονεικοῦντας.

30 Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἀντικροῦον. Τί λέγεις, εἰπέ
 μοι, Ἰωάννη; «Θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πώποτε»; Τί
 οὖν ποιήσομεν τοῖς προφήταις λέγουσιν, ὅτι εἶδον
 τὸν Θεόν; Ὁ μὲν γὰρ Ἡσαΐας φησὶν, «Εἶδον τὸν Κύ-

5. Ἐφ. 6, 12

6. Ἰω. 1, 18

7. Στὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ λόγου ἐξετάζονται θεοφάνειες στοὺς προ-
 φῆτες, ποὺ ἔγιναν μὲ ὁμοιώματα προσιτὰ στις αἰσθήσεις καὶ τὴ
 νοητικὴ ἰκανότητα αὐτῶν, καθόσον ἡ πραγματικὴ ἐμφάνιση τοῦ
 Θεοῦ στὸν ἀνθρώπο εἶναι ἀδύνατη.

Πρόσεχε πόση τιμή δόθηκε στήν ἀνθρώπινη φύση, ὅτι δηλαδή οἱ οὐράνιες δυνάμεις γνώρισαν τὰ ἀπόρρητα τοῦ βασιλιᾶ καί μαζί μ' ἐμᾶς καί ἀφοῦ μεσολαβήσαμε ἐμεῖς. Ἄλλ' ἀπό ποῦ γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ γιά ἐκεῖνες τίς ἐπουράνιες δυνάμεις; Καθόσον πολλές φορές συνηθίζει νά ὀνομάζει ἀρχές καί ἐξουσίες καί τοὺς δαίμονες, λέγοντας· «Δέν εἶναι ἡ πάλη μας πρὸς αἷμα καί σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τίς ἀρχές, πρὸς τίς ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ»⁵. Μήπως λοιπὸν ἐννοεῖ καί ἐδῶ αὐτό, ὅτι δηλαδή οἱ δαίμονες τότε τὸν γνώρισαν; Καθόλου, ἀλλὰ τὸ λέγει γιά ἐκεῖνες τίς οὐράνιες δυνάμεις· διότι, ἀφοῦ εἶπε «τίς ἀρχές καί τίς ἐξουσίες», πρόσθεσε, «τίς ἐπουράνιες». Διότι ἐκεῖνες οἱ ἀρχές καί ἐξουσίες εἶναι ἐπουράνιες, ἐνῶ αὐτές εἶναι ἀρχές καί ἐξουσίες κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γι' αὐτὸ καί ὀνομάζει αὐτοὺς κοσμοκράτορες, γιά νά δείξει ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀδιάβατος γι' αὐτούς, καί ὅτι ὅλη τὴν τυραννική ἐξουσία τους τὴν ἀσκοῦν μόνο στὸν κόσμον αὐτό.

Εἶδες πῶς γνώρισαν ὅλα αὐτὰ μὲ ἐμᾶς καί μὲ μεσολάβηση δική μας; Ἄλλ' ἄς μεταφέρω τὸ λόγο στή συνέχεια στήν καταβολή τοῦ χρέους, δείχνοντας ὅτι τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ δέν τὴν γνωρίζουν οὔτε οἱ ἀρχές, οὔτε οἱ ἐξουσίες. Ποιὸς λοιπὸν τὰ λέγει αὐτὰ; Ὁχι βέβαια ὁ Παῦλος, οὔτε ὁ Ἡσαΐας, οὔτε ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἄλλο ἅγιο σκεῦος, ὁ ἴδιος ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ ἀγαπητὸς μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἰωάννης, ποῦ ἔπεσε στὸ στήθος τοῦ Κυρίου καί ἀπὸ ἐκεῖ ἄντλησε τὸ θεῖο νερό. Τί λοιπὸν λέγει αὐτός; «Τὸ Θεὸ κανένας δέν τὸν ἔχει δεῖ ποτέ»⁶. Πραγματικὰ εἶναι υἱὸς τῆς βροντῆς· διότι ἄφηγε φωνὴ λαμπρότερη ἀπὸ σάλπιγγα, ποῦ ἔχει τὴ δύναμη νά καταντροπιάσει ὅλους ἐκείνους ποῦ προβάλλουν ἀντιρρήσεις.

Ἄλλ' ἄς δοῦμε καί τίς ἀντιρρήσεις. Τί λές, Ἰωάννη, πές μου; «Τὸ Θεὸ δέν τὸν εἶδε ποτέ κανένας»; Τί θὰ ποῦμε λοιπὸν γιά τοὺς προφήτες' ποῦ λένε, ὅτι εἶδαν τὸ Θεό; Διότι, ὁ μὲν Ἡσαΐας λέγει. «Εἶδα τὸν Κύριον νά

ριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου»,
 ὁ δὲ Δανιὴλ Πάλιν, «Εἶδον ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν,
 καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο». Καὶ ὁ Μιχαίας,
 «Εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον
 5 ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ». Καὶ ἕτερος προφήτης πάλιν,
 «Εἶδον τὸν Κύριον ἐστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ
 εἶπέ μοι πάταξον ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον». Καὶ πολλὰς
 τοιαύτας ἐστὶ συνάγειν μαρτυρίας. Πῶς οὖν ὁ Ἰω-
 ἀννης φησὶν, «Τὸν Θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πώποτε»;
 10 Ἴνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν
 τετρανωμένην γνῶσιν λέγει. Ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα
 συγκατάβασις ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς
 εἶδεν ἐκείνων, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾶν.
 Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπλοῦς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσχημάτι-
 15 στος· οὗτοι δὲ ἅπαντες σχήματα ἔβλεπον διάφορα.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ δι' ἑτέρου προφήτου ἐμφαίνων
 πάλιν, καὶ πείθων αὐτοὺς ὡς οὐκ ἀκριβῆ τὴν οὐσίαν
 εἶδον ἔλεγεν· «Ἐγὼ δρᾶσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερ-
 σὶ προφητῶν ὠμοιῶθην». Οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἔ-
 20 δεῖξα τὴν ἐμήν, ἀλλὰ συγκατέβην, φησί, πρὸς τὴν
 τῶν ὁρῶντων ἀσθένειαν. Ὁ μὲν τοι Ἰωάννης οὐ πε-
 ρὶ τῶν ἀνθρώπων φησὶν, ὅτι τὸν «Θεὸν οὐδεὶς εἶω-
 ρακε πώποτε»· τοῦτο γὰρ δῆλον ἀπὸ τε τῶν εἰρημέ-
 νων τούτων, τῆς προφητικῆς ρήσεως λέγω ταύτης
 25 τῆς λεγούσης, «Ἐγὼ δρᾶσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερ-
 σὶ προφητῶν ὠμοιῶθην», καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Μωϋ-
 σέα γενομένης ἀποφάσεως. Ἐκείνου γὰρ ἐπιθυμοῦν-
 τος αὐτὸν ἰδεῖν ὀφθαλμοφανῶς, φησὶν ὁ Θεός, «Οὐ-
 δεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται». Ὡστε
 30 τοῦτο δῆλον ἦν ἡμῖν καὶ ὠμολογημένον. Οὐ τοίνυν
 περὶ τῆς ἡμετέρας φύσεώς φησι μόνῃς τοῦτο, ἀλλὰ
 καὶ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων τό, «Θεὸν οὐδεὶς εἶώρα-

8. Ἦσ. 6, 1

10. Γ' Βασ. 22, 19

12. Ὡσηὲ 12, 11

9. Δαν. 7, 9

11. Ἀμώς 9, 1

13. ἘΕ. 23, 20

κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπή»⁸, ὁ δὲ Δανιήλ πάλι λέγει. «Ἔβλεπα μέχρι πού οἱ θρόνοι τοποθετήθηκαν καὶ κάθισε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν»⁹. Καὶ ὁ Μιχαίας λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο, τὸ Θεὸ τοῦ Ἰσραήλ, νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο του»¹⁰. Καὶ ἄλλος προφήτης πάλι λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ στέκεται δίπλα στὸ θυσιαστήριο καὶ μοῦ εἶπε· Χτύπησε τὸ θυσιαστήριο»¹¹. Καὶ μποροῦμε νὰ συγκεντρώσομε πολλές ἄλλες παρόμοιες μαρτυρίες. Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ»; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι μ' αὐτὸ πού λέγει ἐννοεῖ τὴν ἀκριβὴ κατανόηση καὶ τὴν τέλεια καὶ ὀλοκάθαρη γνώση αὐτοῦ. Διότι, τὸ ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦταν συγκατάβαση, καὶ ὅτι κανένας ἀπὸ ἐκείνους δὲν εἶδε ὀλοκάθαρα τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ καθένας εἶδε αὐτὸν κατὰ τρόπο διαφορετικὸ. Καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλός, ἀσύνθετος καὶ χωρὶς μορφή, ἐνῶ ὅλοι αὐτοὶ ἔβλεπαν διαφορετικὰς μορφάς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ ν' ἀποδείξει ὁ Θεὸς καὶ πάλι καὶ γιὰ νὰ πείσει ὅτι οἱ προφῆτες δὲν εἶδαν ὀλοκάθαρη τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε μὲ ἄλλο προφήτη· «Ἐγὼ ἔδειξα σ' αὐτοὺς πολυάριθμα ὄραματα καὶ σὰν μὲ τὰ χέρια τους παρουσιάσθηκα στὸ λαό»¹². Δὲν ἔδειξα, λέγει, τὴν ἴδια τὴν οὐσία μου, ἀλλὰ παρουσιάσθηκα σ' αὐτοὺς κατὰ συγκατάβαση ἀνάλογα μὲ τὴν ἀσθένεια ἐκείνων πού μὲ ἔβλεπαν. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν δὲν λέγει μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅτι «τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ»· διότι αὐτὸ γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ ἤδη, ἐννοῶ αὐτὰ τὰ προφητικὰ λόγια πού λένε, «Ἐγὼ ἔδειξα σ' αὐτοὺς πολυάριθμα ὄραματα καὶ σὰν μὲ τὰ χέρια τους παρουσιάσθηκα στὸ λαό», καθὼς καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πού δήλωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὸν Μωυσῆ. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἐπιθύμησε νὰ δεῖ τὸ Θεὸ μὲ τὰ μάτια του, τοῦ εἶπε ὁ Θεός· «Κανένας δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ τὸ πρόσωπό μου καὶ νὰ ζήσει»¹³. Ἐπομένως αὐτὸ ἦταν φανερὸ σὲ μᾶς καὶ ἐπιβεβαιωμένο. Ἄρα λοιπὸν τό, «Τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ», δὲν τὸ λέγει μόνο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση,

κε πάποτε», διὰ τοῦτο καὶ τὸν Μονογενῆ διδάσκαλον εἰσάγει τοῦ δόγματος. Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ, Ἰόθεν τοῦτο δῆλον; ἐπήγαγεν «Ὁ Μονογενῆς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο», ἀξιόπιστον εἰσάγων τοῦ δόγματος μάρτυρα καὶ διδάσκαλον.

Καίτοι εἰ καὶ τὸ Μωϋσέως ἡμῖν παραδηλῶσαι ἐβούλετο, περιττὸν ἦν εἰπεῖν, ὅτι «ὁ Μονογενῆς ἐξηγήσατο» ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ τὸν Ἰωάννην ταῦτα εἰπεῖν, ὡς παρὰ τοῦ μονογενοῦς ἀκηκοότα, δῆλον ἡμῖν ὁ προφήτης πεποίηκεν ὡς ἀκηκοὼς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ πλέον τῶν τότε εἰρημένων ἔμελλεν ἡμῖν ἐκκαλύπτειν, ὅτι οὔτε αἱ ἄνω δυνάμεις αὐτὸν ὄρωσι, διὰ τοῦτο εἰσάγει τὸν μονογενῆ διδάσκαλον. «Ὅρασιν» δὲ ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν εἶναι νόμιζε. Οὐ γὰρ δὴ κόραι καὶ ὄμματα καὶ βλεφαρίδες περὶ τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις, ἀλλ' ὅπερ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶν ὄρασις, τοῦτο ἐπ' ἐκείνων γνῶσις.

Ὡστε ὅταν ἀκούσης ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πάποτε», ἐκεῖνο νόμιζε ἀκούειν, ὅτι ἔτον Θεὸν οὐδεὶς ἔγνω οὐσιωδῶς μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης'. Καὶ περὶ τῶν Σεραφίμ δὲ ὅταν ἀκούσης ὅτι ἀπέστρεψαν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὴν ὄψιν ἐτείχισαν, καὶ τὰ Χερουβίμ δέ, ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐποίησαν, μὴ ὀφθαλμούς, μηδὲ κόρας εἶναι νόμιζε, σωμάτων γὰρ οὗτος ὁ σχηματισμός, ἀλλὰ διὰ τούτων τὴν γνῶσιν αὐτὸν αἰνίττεσθαι πίστευε τὸν προφήτην. Ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφήτης ὅτι συγκαταβαίνοντα τὸν Θεὸν ἰδεῖν οὐκ ἤνεγκαν, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ τετρανωμένην καὶ ἀκριβῆ τῆς καταλήψεως ἐνεγκεῖν οὐ δύνανται, οὐδὲ τολμῶσιν ἀτενὲς ἰδεῖν πρὸς τὴν ἀκραιφνή καὶ ἀκέραιον οὐσίαν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς

ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις, καὶ γι' αὐτὸ παρουσιάζει σὰν δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς τὸν Μονογενῆ Υἱό. Γιὰ νὰ μὴ λέγει δηλαδὴ κάποιος, ἜΑπό ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; πρόσθεσε· «Ὁ Μονογενῆς Υἱός, ποῦ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα, αὐτὸς τὸ ἐξήγησε»¹⁴, παρουσιάζοντας ἔτσι ἀξιόπιστο μάρτυρα καὶ δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς.

Ἄν καὶ βέβαια, ἂν ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ μᾶς δηλώσει ἐκεῖνο ποῦ λέχθηκε στὸν Μωυσῆ, θὰ ἦταν περιττὸ νὰ πεῖ ὅτι «αὐτὸ τὸ φανέρωσε ὁ Μονογενῆς»· διότι προτοῦ νὰ πεῖ ὁ Ἰωάννης αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἄκουσε ἀπὸ τὸν Μονογενῆ, μᾶς τὸ εἶχε φανερώσει ὁ Μωυσῆς, ποῦ τὸ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἐπρόκειτο νὰ μᾶς φανερώσει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὰ ὅσα εἶχαν λεχθεῖ μέχρι τότε, ὅτι δηλαδὴ οὔτε οἱ οὐράνιες δυνάμεις βλέπουν αὐτόν, γι' αὐτὸ παρουσιάζει τὸν Μονογενῆ δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς. Μὲ τὴ λέξη δὲ «ὄραση» πρέπει νὰ ἐννοεῖς ἐδῶ τὴ γνώση. Καθόσον οἱ οὐράνιες δυνάμεις δὲν ἔχουν κόρες καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ βλεφαρίδες, ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ γιὰ μᾶς εἶναι ὄραση, αὐτὸ γιὰ ἐκεῖνες εἶναι γνώση.

Ἐπομένως, ὅταν ἀκοῦς ὅτι «τὸ Θεὸ κανένας δὲν τὸν εἶδε ποτέ», νὰ θεωρεῖς ὅτι ἀκοῦς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τὸ Θεὸ κανένας ποτέ δὲν τὸν γνώρισε ὡς πρὸς τὴν οὐσία του μὲ ἀκρίβεια. Καὶ ὅταν ἐπίσης ἀκοῦς γιὰ τὰ Σεραφίμ ὅτι κάλυπταν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τείχισαν τὴν ὄψη τους, καθὼς καὶ γιὰ τὰ Χερουβίμ, ὅτι ἔκαναν καὶ αὐτὰ τὸ ἴδιο πάλι, νὰ μὴ νομίζεις ὅτι πρόκειται γιὰ ὀφθαλμοὺς καὶ κόρες, διότι αὐτὰ τὰ σχήματα ταιριάζουν στὰ σωματικὰ ὄντα, ἀλλὰ πίστευε ὅτι ὁ προφήτης μὲ αὐτὰ ὑπονοεῖ τὴ γνώση αὐτοῦ. Ὅταν λοιπὸν ὁ προφήτης λέγει, ὅτι δὲν ἄντεχαν νὰ βλέπουν τὸ Θεὸ καὶ παρ' ὅλη τὴ συγκατάβασή του ἀκόμη, τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ, παρὰ μόνο ὅτι δὲν μπορούῦν νὰ διεισδύσουν στὴν ὀλοκάθαρη καὶ πλήρη κατανόηση καὶ γνώση αὐτοῦ, οὔτε καὶ τολμοῦν νὰ κοιτάξουν πρὸς τὴν ὀλοκάθαρη καὶ ἀκέραια οὐσία του, ἀλλ' ἀκόμη οὔτε καὶ

αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν. Τὸ δὲ ἀτενὲς ἰδεῖν τὸ γινῶ-
ναι ἔστι.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰδὼς ὡς οὐκ ἔ-
στιν ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τὰ τοιαῦτα εἰδέναι, καὶ
5 ὅτι οὐδὲ ταῖς ἄνω δυνάμεσι καταληπτὸς ἔστιν ὁ Θε-
ός, αὐτὸν τὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθήμενον, καὶ ταῦτα
ἀκριβῶς ἐπιστάμενον παράγει τοῦ δόγματος ἡμῖν τού-
του διδάσκαλον· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ὁ Υἱός, καὶ
τοι καὶ εἰ τοῦτο εἰρήκει, ἱκανὸν ἦν ἐπιστομίσαι τὰ
10 τῶν ἀναισχύντων στόματα. Ὡσπερ γὰρ πολλοὶ χρι-
στοὶ λεγόμενοι, ὁ δὲ ἀληθὴς Χριστὸς εἷς, καὶ πολλοὶ
κύριοι λεγόμενοι, ὁ δὲ Κύριος εἷς, καὶ πολλοὶ θεοὶ
λεγόμενοι, ὁ δὲ Θεὸς εἷς, οὕτω καὶ πολλοὶ υἱοὶ λε-
γόμενοι, ὁ δὲ Υἱὸς εἷς, καὶ ἡ τοῦ ἄρθρου προσθήκη
15 ἱκανὴ τὸ ἐξαίρετον δεῖξαι τοῦ Μονογενοῦς), ἀλλ' ὅ-
μως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλ', εἰπὼν, «Θεὸν οὐδεὶς
ἑώρακε πώποτε», ἐπήγαγεν, «Ὁ Μονογενὴς Υἱός,
ὁ ὢν εἷς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο».
Πρότερον εἶπε Μονογενὴς, καὶ τότε υἱός· ἐπειδὴ γὰρ
20 πολλοὶ διὰ τὴν πρὸς τὸ ὄνομα κοινωνίαν ὑποτέμνον-
ται αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι νομίζον-
τες αὐτόν, τὸ γὰρ υἱὸς τοῦτο κοινόν ἐστιν ὄνομα πάν-
των, ὅπερ ἔστιν ἐξαίρετον αὐτοῦ, καὶ ἴδιον, καὶ οὐ-
δενὶ τῶν ἄλλων προσὸν τέθεικε πρότερον, «ὁ μονο-
25 γενὴς», ἵνα ἀπὸ τούτου πιστεύσῃς, ὅτι καὶ τὸ κοινόν
τοῦτο οὐκ ἔστι κοινόν, ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ καὶ κύριόν
ἔστι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὕτως ὡς ἐκείνῳ προσόν.

3 Καὶ ἵνα σαφέστερον ὁ λέγω γένηται, πλατύτε-
ρον αὐτὸ πάλιν ἐρῶ. Τὸ υἱὸς ὄνομα πρόσσεσι καὶ ἀν-
30 θρώποις, πρόσσεσι καὶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἡμῖν κατα-
χρηστικῶς, ἐκείνῳ δὲ κυρίως. Τὸ δὲ μονογενὴς αὐ-
τοῦ μόνον ἔστι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ καταχρη-

15. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα βαθμιαία μεταβαίνει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ θέμα τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ πού μὲ λεπτομέρεια ἐξετάζεται στὴν ἕκτη ὁμιλία τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

στην περίπτωση τῆς κατὰ συγκατάβαση ἐμφανίσεώς του. Ἡ ἐνατένιση ἐδῶ ἔχει τὴ σημασία τῆς γνώσεως.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, γνωρίζοντας ὅτι ἡ γνώση αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὴ οὔτε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι καταληπτὸς οὔτε καὶ ἀπὸ τις οὐράνιες δυνάμεις, παρουσιάζει σὰν δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς ἐκεῖνον ποῦ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα καὶ γνωρίζει αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'ὁ Υἱός', ἂν καὶ βέβαια καὶ μόνο αὐτὸ ἂν ἔλεγε, ἦταν ἰκανὸ νὰ κλείσει τὰ στόματα τῶν ἀδιάντροπων (Διότι, ὅπως ἀκριβῶς λέγονται πολλοὶ χριστοί, ὅμως ἓνας εἶναι ὁ ἀληθινὸς Χριστός, καὶ πολλοὶ λέγονται κύριοι, ἀλλ' ἓνας εἶναι ὁ Κύριος, καὶ πάλι πολλοὶ λέγονται θεοί, ὅμως ἓνας εἶναι ὁ Θεός, ἔτσι καὶ πολλοὶ λέγονται υἱοί, ὅμως ἓνας εἶναι ὁ Υἱός, καὶ ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου εἶναι ἰκανὴ νὰ δείξει τὸ ἐξαιρετὸ τοῦ Μονογενοῦς), ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ εἶπε, «Τὸ Θεὸ κανέναν δὲν τὸν εἶδε ποτέ», πρόσθεσε, «Ὁ Μονογενὴς Υἱός, ποῦ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα, ἐκεῖνος τὸν φανέρωσε». Πρῶτα εἶπε Μονογενὴς, καὶ μετὰ Υἱός. Διότι, ἐπειδὴ πολλοί, λόγῳ τοῦ ὅτι φέρει τὸ ἴδιο ὄνομα «υἱός», ὑποβιβάζουν τὴ δόξα αὐτοῦ, θεωρώντας αὐτὸν σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς υἱούς, καθόσον τὸ υἱὸς εἶναι κοινὸ ὄνομα ὅλων, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ εἶναι τὸ ἐξαιρετὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ἐντελῶς ξεχωριστὸ γνῶρισμά του, ποῦ δὲν ἀποτελεῖ προσὸν κανενὸς ἄλλου ὄντος, αὐτὸ ἔθεσε πρῶτο, δηλαδὴ «ὁ Μονογενὴς», γιὰ νὰ πιστέψεις ἀπ' αὐτό, ὅτι καὶ τὸ κοινὸ αὐτὸ ὄνομα δὲν εἶναι κοινόν, ἀλλ' εἶναι ἐντελῶς ἰδιαίτερο καὶ κύριο γνῶρισμα αὐτοῦ, καὶ εἶναι προσὸν ποῦ δὲν ἀνήκει σὲ κανέναν ἄλλο τόσο πολὺ, ὅσο σ' ἐκεῖνον.

3. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο αὐτὸ ποῦ λέγω, θὰ τὸ ἀναπτύξω πλατύτερα καὶ πάλι¹⁵. Τὸ ὄνομα υἱὸς ἀνήκει καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ἀνήκει δὲ καὶ στὸ Χριστό, σὲ μᾶς βέβαια καταχρηστικά, ἐνῶ σὲ ἐκεῖνον κυριολεκτικά. Τὸ Μονογενὴς ὅμως εἶναι μόνο δικό του ὄνομα καὶ δὲν ἀνήκει

στικῶς πρόσσεστιν. "Ἰνα οὖν ἀπὸ τῆς προσηγορίας τῆς οὐδενὶ προσούσης, ἀλλ' ἢ αὐτῷ μόνῳ, καὶ τὴν ἄλλην τὴν τοῖς πολλοῖς προσοῦσαν αὐτοῦ κυρίαν εἶναι νομίσης, διὰ τοῦτο πρότερον εἶπεν «ὁ Μονογενῆς»,
 5 καὶ τότε 'Υἱός'. Εἰ δὲ οὐκ ἄρκει σοι οὐδὲ ταῦτα, φησί, λέγω καὶ ἕτερον τρίτον, παχὺ μὲν καὶ ἀνθρώπινον, ἱκανὸν δὲ καὶ τοὺς χαμαὶ ἔρποντας εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης ἀναγαγεῖν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς». Παχὺ
 10 καὶ τὸ ρῆμα, ἀλλ' ἱκανὸν ἐνδείξασθαι τὴν γνησιότητα, ἂν θεοπρεπῶς ἐκλάβωμεν. "Ωσπερ γὰρ ἀκούων θρόνον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν, οὐ θρόνον ὑπολαμβάνεις, οὐδὲ τόπον καὶ περιγραφὴν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ θρόνου προσηγορίας, καὶ τῆς κατὰ τὴν καθέδραν
 15 κοινωνίας, τὸ τῆς τιμῆς ἀπαράλλακτον καὶ ἴσον, οὕτω καὶ «τὸν κόλπον» ἀκούων, μὴ κόλπον εἶναι νόμιζε, μηδὲ τόπον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ κόλπου προσηγορίας τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐγγύτητα καὶ τὴν παρησίαν ἐκλάμβανε· τοῦ γὰρ ἐκ δεξιῶν καθῆσθαι τὸ
 20 τῷ κόλπῳ ἐνδιδαιτᾶσθαι πολλῷ σαφέστερον ἡμῖν τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐγγύτητα δηλοῖ καὶ παρίστησιν. Οὕτε γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ἠνέσχετο ἐν τῷ κόλπῳ τὸν Υἱὸν ἔχειν, εἰ μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦν, οὔτ' ἂν ἐκεῖνος ὑπέμεινεν ὑποδεεστέρας φύσεως ὢν ἐνδιδαιτᾶσθαι τῷ
 25 κόλπῳ τῷ πατρικῷ.

'Ως Υἱὸς τοίνυν καὶ Μονογενῆς, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ διατρέβων τῷ πατρικῷ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐπίσταται ἀκριβῶς· διὰ τοῦτο καὶ τούτων ἐδεήθη τῶν ρημάτων ὁ Εὐαγγελιστής, ἵνα τὴν ἀκριβῆ τοῦ Υἱοῦ
 30 παραστήσῃ γινῶσιν τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς. Περὶ γὰρ γνώσεως ἦν ὁ λόγος. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, τίνας ἔνεκεν ὁ κόλπος παρείληπται; Εἰ γὰρ μήτε σῶμά ἐστιν

σὲ κανέναν ἄλλον οὔτε καὶ καταχρηστικὰ ἀκόμη. Γιὰ νὰ θεωρήσεις λοιπὸν, μὲ βάση τὴν ὀνομασία αὐτὴ ποὺ δὲν ἀνήκει σὲ κανέναν ἄλλον, παρὰ μόνο σ' αὐτόν, καὶ τὴν ἄλλη ποὺ ἀνήκει στοὺς πολλοὺς σὰν δικὴ του κυρίως ὀνομασία, γι' αὐτὸ πρῶτα εἶπε «ὁ Μονογενής», καὶ μετὰ τὸ «Υἱός». Ἄν ὅμως, λέγει, δὲν σοῦ εἶναι οὔτε αὐτὰ ἀρκετὰ, σοῦ προσθέτω σ' αὐτὰ καὶ ἄλλο τρίτο, μὲ πῖο παχυλὴ βέβαια καὶ ἀνθρώπινη ἔννοια, ἰκανὸ ὅμως ν' ἀνεβάσει καὶ ἐκείνους ποὺ σύρονται πάνω στὴ γῆ πρὸς τὴν ἔννοια τῆς δόξας τοῦ Μονογενοῦς. Ποιό δὲ εἶναι αὐτό; «Αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατέρα». Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι πολὺ παχυλὰ, ὅμως εἶναι ἰκανὰ νὰ μᾶς δείξουν τὴ γνησιότητα τοῦ Υἱοῦ, ἐὰν τὰ ἐκλάβομε μὲ θεοπρεπὴ ἔννοια. Διότι, ὅπως ἀκούοντας θρόνο καὶ καθέδρα στὰ δεξιά, δὲν ἐννοεῖς θρόνο, οὔτε τόπο καὶ γενικὰ προσδιορισμό, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ θρόνου καὶ τὴ συμμετοχὴ στὴν καθέδρα ἐννοεῖς τὴν ἰσότητά καὶ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς τιμῆς, ἔτσι καὶ ἀκούοντας «τὸν κόλπο», μὴ νομίσεις ὅτι πρόκειται γιὰ κόλπο, οὔτε γιὰ τόπο, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ κόλπου νὰ ἐκλαμβάνεις τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὴν παρρησία πρὸς αὐτόν· διότι ἀπὸ τὸ νὰ κάθεται στὰ δεξιά τοῦ Πατέρα, τὸ νὰ βρίσκεται στὸν κόλπο αὐτοῦ φανερώνει καὶ παριστάνει πολὺ πῖο σαφέστερα τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε. Καθόσον οὔτε ὁ Πατέρας θὰ ἀνεχόταν νὰ ἔχει στὸν κόλπο του τὸν Υἱό, ἐὰν δὲν ἦταν τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ αὐτόν, οὔτε ὁ Υἱός θὰ ἄντεχε νὰ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο, ἐὰν ἦταν κατώτερης φύσεως.

Σὰν Υἱός λοιπὸν καὶ μάλιστα Μονογενής ποὺ εἶναι καὶ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο γνωρίζει ὅλα τὰ τοῦ Πατέρα μὲ ἀκρίβεια· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς χρειάσθηκε νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὰ τὰ λόγια, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀκριβὴ γνώση τοῦ Υἱοῦ γιὰ τὸν Πατέρα. Καθόσον ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὴ γνώση αὐτῆ. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο γι' αὐτό, τότε γιατί θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ παραστασις τοῦ κόλπου; Ἐὰν λοιπὸν οὔτε σῶμα εἶναι ὁ Θεός, ὁ

ὁ Θεός, ὡσπερ οὖν οὐδέ ἐστι, μήτε τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἐγγύτητα τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα δηλοῖ, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τὸ ρῆμα προσέρριπται, χρεῖαν ἡμῖν οὐδεμίαν πληροῦν. Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς προσέρριπται, 5 μὴ γένοιτο. Οὐδὲν γὰρ εἰκῆ τὸ πνεῦμα φθέγγεται,, ἀλλὰ τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα δηλοῖ.

Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἀπεφήνατο ὁ Εὐαγγελιστῆς, ὅτι οὔτε ἢ ἄνω κτίσις αὐτὸν ὄρα, τοῦτ' ἐστι, γινώσκει 10 αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας, βουλόμενος ἀξιόπιστον ἐπιστῆσαι τοῦ πράγματος διδάσκαλον, ταῦτα τὰ ρήματα ἔθηκεν, ἵνα καὶ ὡς Υἱῶ καὶ ὡς Μονογενεῖ, καὶ ὡς ἐνδιατρίβοντι τῷ κόλπῳ τῷ πατρικῷ περὶ πάντων πιστεύσης, καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλης λοιπόν. Εἰ δέ τις μὴ 15 φιλονεικοίη, μηδὲ ἀναισχυντεῖν βούλοιο, καὶ τοῦ αἰδίου τοῦτό φημι εἶναι παραστατικόν. Ὡσπερ γὰρ ἐξ ἐκείνης τῆς ρήσεως τῆς πρὸς τὸν Μωσέα λεχθείσης, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὦν», τὸ αἰδίον ἐκλαμβάνομεν, οὔτω καὶ ἐκ τῆς ρήσεως ταύτης τῆς λεγούσης, «Ὁ ὦν ἐν τοῖς 20 κόλποις τοῦ Πατρὸς», τὸ αἰδίως εἶναι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς δυνατόν ἐκλαβεῖν.

4. Ὅτι μὲν οὖν τῇ κτίσει πάση ἀκατάληπτος ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτων πάντων ἡμῖν ἀποδέδεικται, λείπεται δὴ λοιπὸν δεῖξαι, ὅτι Υἱὸς καὶ Πνεῦ- 25 μα ἅγιον μόνον μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ἀπάσης ἐπίστανται. Ἄλλὰ τοῦτο εἰς ἑτέραν διάλεξιν ὑπερθέμενοι, ἵνα μὴ τῷ πλήθει καταχώσωμεν τὴν μνήμην τῶν εἰρημένων, ἐπὶ τὴν συνήθη τρέψωμεν τὸν λόγον πάλιν παραίνεσιν. Τίς δὲ ἢ συνήθης ἡμῖν παραίνεσις 30 ἦν; Εὐχῆς ἐκτενοῦς ἔχεσθαι νηφούση διανοία, καὶ ἀγρυπνούση ψυχῇ. Καὶ γὰρ πρόην περὶ τοῦτον διαλεχθείς, εἶδον ἐτοίμως ἅπαντας ὑπακούσαντας. Ἄ-

πως ακριβῶς βέβαια καὶ δὲν εἶναι, οὔτε ἢ ἔκφραση αὐτὴ δείχνει τὴ γνησιότητα καὶ τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ χρησιμοποιήθηκε ἐντελῶς τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, τότε δὲν μᾶς χρησιμεύει σὲ τίποτε. Ἄλλ' ὅμως ἡ φράση αὐτὴ δὲν χρησιμοποιήθηκε τυχαῖα, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Διότι τὸ Πνεῦμα τίποτε δὲν λέγει τυχαῖα, ἀλλὰ δηλώνει τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπε κάτι τὸ πολὺ σοβαρὸ, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ οὐράνια κτίση βλέπει αὐτὸν, ἤτοι γνωρίζει αὐτὸν μὲ ἀκρίβεια, θέλοντας νὰ παρουσιάσει ἀξιόπιστο δάσκαλο τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, ἀνέφερε αὐτὰ τὰ λόγια, ὥστε νὰ πιστέψεις γιὰ ὅλα ποὺ λέχθηκαν ἀπ' αὐτὸν ποὺ εἶναι καὶ Υἱός, καὶ Μονογενής, καὶ διαμένει στὸν πατρικὸ κόλπο, καὶ νὰ μὴ ἔχεις πλέον καμιά ἀμφιβολία. Καὶ μάλιστα ἐάν κάποιος ἤθελε ἐξετάσει αὐτὰ μὲ διάθεση ὄχι φιλόνηκη οὔτε καὶ ἀδιάντροπη, θὰ συμφωνοῦσε μὲ τὴ γνώμη μου ὅτι ἡ φράση αὐτὴ δηλώνει καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Υἱοῦ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν πρὸς τὸν Μωυσῆ, «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ὑπάρχων», κατανοοῦμε τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴ φράση αὐτὴ ποὺ λέγει, «Ὁ ὁποῖος διαμένει στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα», μπορούμε νὰ ὀδηγηθοῦμε στὴ σκέψη ὅτι ὁ Υἱός ὑπάρχει αἰώνια στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα.

4. Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτη σ' ὀλόκληρη τὴν κτίση ἔχει ἀποδειχθεῖ μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν μέχρι τώρα, ὑπολείπεται πλέον τώρα ν' ἀποδείξω, ὅτι ὁ Υἱός καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μόνο γνωρίζουν αὐτὸν μὲ κάθε ἀκρίβεια. Ἄλλ' αὐτὸ θὰ τὸ ἀφήσω νὰ τὸ ἐξετάσουμε σὲ ἄλλη διάλεξη, γιὰ νὰ μὴ κατακλυσθεῖ ἡ μνήμη τῶν ὅσων ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λόγων αὐτῶν, θὰ μεταφέρω ὅμως τώρα τὸ λόγο στὴ συνηθισμένη συμβουλή. Καὶ ποιά ἦταν ἡ συνηθισμένη μας συμβουλή; Νὰ προσεύχεσθε μὲ ψυχικὴ θερμὴ, μὲ διάνοια νηφάλια καὶ ψυχὴ ἄγρυπνη. Πράγματι ὅταν τὴν περασμένη φορὰ σᾶς μίλησα γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, εἶδα ὅτι ὅλοι σας ὑπακού-

τοπον οὖν ραθυμοῦσι μὲν ἐγκαλεῖν, κατορθοῦντας δὲ μὴ ἐπαινεῖν. Ἐπαινεῖσαι τοίνυν ὑμᾶς βούλομαι σήμερον, καὶ χάριν ὑμῖν ἀποδοῦναι τῆς ὑπακοῆς ἐκείνης. Ἔσται δὲ ἡ χάρις, ἂν διδάξωμεν ὑμᾶς τίνος ἕνεκεν
 5 ἐκείνη γίνεται πρὸ τῶν ἄλλων ἢ εὐχή, καὶ τί δὴ ποτε τοὺς δαιμονῶντας, καὶ τῇ μανίᾳ πονηρᾷ κατεχομένους εἰσάγεσθαι κελεύει τότε ὁ διάκονος καὶ κλίνειν τὰς κεφαλὰς.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ἄλυσις πονηρᾷ
 10 καὶ χαλεπῇ τῶν δαιμόνων ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, ἄλυσις παντὸς σιδήρου δυνατωτέρα. Καθάπερ οὖν δικαστοῦ πρόοδον ἔχοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθέζεσθαι μέλλοντος, οἱ δεσμοφύλακες τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἅπαντας ἐξαγαγόντες τοῦ οἰκήμα-
 15 τος, πρὸ τῶν κίγκλιδων καὶ τῶν τοῦ δικαστηρίου παραπετασμάτων καθίζουσιν ἀνχμῶντας, ρυπῶντας, κομῶντας, ράκια περιβεβλημένους, οὕτω δὲ καὶ οἱ Πατέρες ἐνομοθέτησαν τοῦ Χριστοῦ μέλλοντος ὥσπερ ἐφ' ὑψηλοῦ προκαθέζεσθαι βήματος, καὶ ἐπ' αὐτῶν
 20 φαίνεσθαι τῶν μυστηρίων, τοὺς δαιμονῶντας καθάπερ δεσμώτας τινὰς εἰσάγεσθαι, οὐχ ἵνα εὐθύνας ὑπόσχωσι τῶν πεπλημμελημένων, καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δεδεμένοι, οὐδ' ἵνα κόλασιν ὑπομείνωσι καὶ τιμωρίαν, ἀλλ' ἵνα, τοῦ δήμου καὶ τῆς πόλεως ἀπάσης ἔν-
 25 δον παρούσης, κοινὰ περὶ αὐτῶν ἱκετηρίαι γένωνται, πάντων ὁμοθυμαδὸν τὸν κοινὸν Δεσπότην ὑπὲρ αὐτῶν ἐξαιτουμένων, καὶ ἐλεῆσαι παρακαλούντων μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς.

Τότε μὲν οὖν ἐνεκαλοῦμεν τοῖς καταλιμπάνουσι
 30 τὴν τοιαύτην εὐχήν, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἔξω διατρίβουσι, νυνὶ δὲ τοῖς ἔνδον μένουσιν ἐγκαλέσαι βούλομαι, οὐχ ὅτι μένουσιν ἔνδον, ἀλλ' ὅτι μένοντες τῶν ἔξω διατριβόντων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, κατὰ τὸν φρικωτέστατον ἐκεῖνον καιρὸν ἀλλή-

σατε μὲ μεγάλη προθυμία. Καὶ εἶναι παράλογο βέβαια ὅταν ἀδιαφορεῖτε νὰ σᾶς κατηγορῶ, νὰ μὴ σᾶς ἐπαινῶ δὲ ὅταν μεταβάλλετε σὲ κατόρθωμα τὶς συμβουλές μου. Θέλω λοιπὸν σήμερα νὰ σᾶς ἐπαινέσω καὶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴν ὑπακοή σας ἐκείνη. Καὶ θὰ σᾶς ἀμείψω γι' αὐτό, ἂν σᾶς διδάξω γιὰ ποιὸ λόγο ἐκείνη ἢ εὐχή γιὰ τοὺς δαιμονιζόμενους γίνεται πρὶν ἀπὸ τὶς ἄλλες, καὶ γιατί τέλος πάντων ὁ διάκονος προτρέπει νὰ ὀδηγηθοῦν τότε μέσα οἱ δαιμονιζόμενοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατέχονται ἀπὸ τὴν πονηρὴ μανία καὶ νὰ κλίνουν τὰ κεφάλια τους.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸ κάνει αὐτό; Ἡ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων εἶναι ἀλυσίδα βάνουση καὶ φοβερή, ἀλυσίδα ποὺ εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ κάθε σίδηρο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ δικαστὴς προχωρήσει καὶ καθήσει στὸ ψηλὸ βῆμα, οἱ δεσμοφύλακες βγάζουν ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὄλους τοὺς κρατούμενους ἐκεῖ, καὶ τοὺς βάζουν νὰ καθήσουν μπροστὰ ἀπὸ τὰ κιγκλιδώματα καὶ τὰ παραπετάσματα τοῦ δικαστηρίου καθὼς εἶναι ἀκάθαρτοι, ρυπαροί, μὲ μαλλιά μακριὰ καὶ ντυμένοι μὲ κουρελιασμένα ρούχα, ἔτσι λοιπὸν νομοθέτησαν καὶ οἱ Πατέρας, ὅταν πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ νὰ καθήσει σὺν σὲ ψηλὸ βῆμα, νὰ ὀδηγοῦνται μέσα οἱ δαιμονιζόμενοι, σὺν ἀκριβῶς κάποιοι δεσμῶτες, ὄχι γιὰ ν' ἀπολογηθοῦν γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ φυλακισμένοι, οὔτε γιὰ νὰ ὑποστοῦν κόλαση καὶ τιμωρία, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν γι' αὐτοὺς κοινὲς ἰκεσίες, ἐνῶ βρίσκεται μέσα ὁλος ὁ λαὸς καὶ ὀλόκληρη ἡ πόλη, καὶ ὅλοι μαζί μὲ μιὰ καρδιά ἰκετεύουν γι' αὐτοὺς τὸν κοινὸ Κύριο καὶ τὸν παρακαλοῦν μὲ ἰσχυρὴ φωνὴ νὰ ἐλεήσει αὐτούς.

Τότε λοιπὸν κατηγοροῦσα ἐκείνους ποὺ ἐγκαταλείπουν τὴν προσευχὴ αὐτὴ καὶ παραμένουν κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ἔξω, τώρα ὅμως θέλω νὰ κατακρίνω ἐκείνους ποὺ μένουν μέσα, ὄχι διότι μένουν μέσα, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐνῶ μένουν μέσα, δὲν συμπεριφέρονται καθόλου καλύτερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιφέρονται ἔξω, συνομιλώντας ἀναμεταξύ

λοισ διαλεγόμενοι. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὁρᾶς τοσοῦ-
 τους δεσμώτας ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν τῶν σῶν ἑστηκό-
 τας πλησίον, καὶ σὺ περὶ τῶν οὐδὲν προσηκόντων
 διαλέγη πραγμάτων; Ἡ γὰρ ὄψις μόνη οὐχ ἱκανή σε
 5 καταπλήξαι, καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ὁ ἀδελ-
 φός σου ἐν δεσμοῖς, καὶ σὺ ἐν ραθυμία; Καὶ ποίαν
 ἔξεις συγγνώμην, εἰπέ μοι, οὕτως ἀσυμπαθῆς ὢν,
 οὕτως ἀπάνθρωπος, οὕτως ἄμότης; Οὐ δέδοικας μὴ
 ποτέ σου διαλεγόμενου, ραθυμοῦντος, ὀλιγωροῦντος,
 10 δαίμων τις ἐκεῖθεν ἐκπηδήσας σχολάζουσαν καὶ σε-
 σαρωμένην εὐρῶν τὴν ψυχὴν, ἐπεισέλθη μετὰ ἀδεί-
 ας πολλῆς, ἀθύρωτον τὴν οἰκίαν εὐρῶν;

Οὐ γὰρ ἔδει πάντας κοινῇ πηγὰς δακρῶν ἀφιέ-
 ναι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ διαβρόχους ὄρασθαι
 15 πάντων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ θρήνους, καὶ οἰμωγὰς
 γενέσθαι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης; Μετὰ τὴν
 κοινωνίαν τῶν μυστηρίων, μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ
 λουτροῦ, μετὰ τὸ συντάξασθαι τῷ Χριστῷ, ἴσχυσεν
 ὁ λύκος ἐκεῖνος ἀρπάσαι ἐκ τῆς ποιμνῆς τοὺς ἄρνας,
 20 καὶ κατέχειν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ σὺ ὁρῶν τὴν συμφο-
 ρὰν οὐ δακρῦεις; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀπολογίας ἄ-
 ξια; Οὐ θέλεις συναλγῆσαι τῷ ἀδελφῷ; Κἂν ὑπὲρ
 σαυτοῦ δεῖσον καὶ διανᾶστηθι. Εἰ τὴν τοῦ γείτονος
 οἰκίαν εἶδες ἐμπυριζομένην, εἰπέ μοι, εἰ καὶ πάντων
 25 πολεμιώτατος ἦν ὁ γείτων, οὐκ ἀνέδραμες ἐπὶ τῷ
 σβέσαι τὴν πυρὰν, δεδοικῶς μὴ τὸ πῦρ ὁδῶ βαδίξον
 καὶ τῶν σῶν ἄψηται προθύρων; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
 δαιμονίων λογίζου. Καὶ γὰρ πυρὰ τίς ἐστι καὶ
 ἐμπρησμός χαλεπὸς τῶν δαιμόνων ἢ ἐνέργεια.

30 Σκόπει δὴ μοι μὴ καὶ τὴν σὴν προκαταλάβη ψυ-
 χὴν ὁδῶ βαδίξων ὁ δαίμων, καὶ ὅταν ἴδῃς παρόντα,
 μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς πρόσφυγε τῷ Δεσπότη,
 ἵνα, ἰδιῶν σου τὴν θερμὴν καὶ διεγυγερμένην ψυχὴν
 ὁ δαίμων, ἄβατον αὐτῷ νομίση λοιπὸν τὴν διάνοιαν

τους κατὰ τὴν πιὸ φρικιαστικὴ ἐκείνη στιγμή. Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Βλέπεις τόσους πολλοὺς δέσμιους ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σου νὰ στέκονται κοντὰ σου καὶ σὺ συζητᾷς γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ταιριάζουν καθόλου στὴ στιγμή ἐκείνη; Ἡ θεὰ τους καὶ μόνο δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ σὲ καταπλήξει καὶ νὰ σὲ ὀδηγήσει σὲ συμπάθεια; Ὁ ἀδελφός σου εἶναι δέσμιος καὶ σὺ δείχνεις ἀδιαφορία; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχεις, πές μου, τὴ στιγμή ποὺ εἶσαι τόσο πολὺ ἀσυγκίνητος, τόσο πολὺ ἀπάνθρωπος, τόσο πολὺ σκληρός; Δὲν φοβᾷσαι μήπως κάποτε, τὴ στιγμή ποὺ συζητᾷς, δείχνεις ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια, πηδῆξει ἀπ' αὐτοὺς ἐκεῖ κάποιος δαίμονας, καί, βρίσκοντας τὴν ψυχὴ του ἄδεια καὶ ἔρημη, μπεῖ μέσα σ' αὐτὴν, βρίσκοντας τὴν οἰκία χωρὶς θύρα;

Δὲν θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ν' ἀφήνουν ὅλοι μαζί πηγές δακρύων, νὰ εἶνα ὑγροὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὄλων, καὶ νὰ ξεσπᾷ ὀλόκληρη ἡ ἐκκλησία σὲ θρήνους καὶ κοπετούς; Μετὰ τὴν κοινωνία τῶν θείων μυστηρίων, μετὰ τὴν ἀπόλαυση τοῦ λουτροῦ, μετὰ τὴν ἔνταξή σου στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, κατόρθωσε ὁ λύκος ἐκεῖνος ν' ἀρπάξει τὰ ἄρνια ἀπὸ τὴν ποιμένη καὶ νὰ τὰ κρατεῖ δικὰ του, καὶ σὺ βλέποντας τὴ συμφορὰ δὲν δακρῦζεις; Καὶ πῶς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀπολογία γι' αὐτὰ; Δὲν θέλεις νὰ πονέσεις μαζί μὲ τὸν ἀδελφό σου; Τουλάχιστο φοθήσου γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἀπάλλαξέ τον ἀπὸ τὴν κατάστασι αὐτὴ. Πές μου, ἂν ἔβλεπες τὴν οἰκία τοῦ γείτονά σου νὰ καίεται, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ γείτονας ἦταν ὁ πιὸ μεγαλύτερος ἐχθρός σου, δὲν θὰ ἔτρεχες νὰ σβήσεις τὴ φωτιά, φοβούμενος μήπως ἡ φωτιὰ προχωρώντας φθάσει καὶ στὴ δική σου οἰκία; Τὸ ἴδιο νὰ σκέφτεσαι καὶ στὴν περίπτωσι τῶν δαιμονιζομένων. Καθόσον ἡ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων εἶναι ἓνα εἶδος πυρκαϊᾶς καὶ φοβεροῦ ἐμπρησμοῦ.

Πρόσεχε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, μήπως ὁ δαίμονας προχωρώντας σιγὰ - σιγὰ κυριεύσει καὶ τὴ δική σου ψυχὴ, καὶ ὅταν τὸν δεῖς νὰ σὲ πλησιάζει, μὲ μεγάλη προθυμία πρόσφυγε στὸν Κύριο, ὥστε, βλέποντας ὁ δαίμονας τὴ θερμὴ καὶ ἐπάγρυπνη ψυχὴ σου, νὰ θεωρήσει τὴ διάνοιά

τὴν σὴν. Ἐὰν μὲν γὰρ ἴδη χασμώμενον καὶ ραθυμοῦν-
 τα, ὡς ἔρημον καταγώγιον ταχέως ἐπεισελεύσεται,
 ἂν δὲ συντεταμένον καὶ διεγρηγερόμενον, καὶ τῶν οὐ-
 ρανῶν αὐτῶν ἐκκρεμάμενον, οὐδὲ ἀντιβλέψαι τολμή-
 5 σει λοιπόν. Ὡστε εἰ καὶ τῶν ἀδελφῶν καταφρονεῖς,
 ἀλλὰ σαντοῦ φεῖσαι, καὶ τὴν κατὰ τῆς σῆς ψυχῆς
 εἴσοδον ἀπόφραξον τῷ πονηρῷ δαίμονι.

Οὐδὲν δὲ οὕτως αὐτοῦ τὴν καθ' ἡμῶν ἔφοδον
 ἀποτεριχίζειν εἴωθεν, ὡς εὐχὴ καὶ δέησις ἐκτενής.
 10 Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο παρακελεύεσθαι τὸν διάκονον ἄ-
 πασι καὶ λέγειν, «Ὁρθοὶ στῶμεν καλῶς», οὐχ ἁπλῶς
 οὐδὲ εἰκῆ νενομοθέτηται, ἀλλ' ἵνα τοὺς χαμαὶ συρο-
 μένους λογισμοὺς ἀνορθώσωμεν, ἵνα τὴν ἔκλυσιν τὴν
 ἐκ τῶν βιωτικῶν ἡμῖν γινομένην πραγμάτων ἐκβα-
 15 λόντες, ὀρθὴν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ παραστῆσαι δυ-
 νηθῶμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλη-
 θές, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁ
 λόγος ἀποτείνεται, ταύτην κελεύων ἀνορθοῦν, ἀκού-
 σωμεν καὶ Παύλου τοῦτον τὸν τρόπον ταύτη κεχρη-
 20 μένου τῆ λέξει. Πρὸς γὰρ ἀνθρώπους καταπεπτωκό-
 τας, καὶ πρὸς τὴν τῶν δεινῶν ἐπαγωγὴν ἀπαγορεύ-
 σαντας γράφων ἔλεγε· «Τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ
 τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε». Τί οὖν ἂν
 εἴποιμεν; ὅτι περὶ χειρῶν καὶ γονάτων λέγει τῶν
 25 τοῦ σώματος; Οὐδαμῶς οὐ γὰρ δρομεῦσιν ἀνθρώ-
 ποις, οὐδὲ παγκρατιασταῖς διαλέγεται, ἀλλὰ τὴν ἰ-
 σχὴν τῶν ἔνδον λογισμῶν προκαταβεβλημένην ὑπὸ
 τῶν πειρασμῶν ἀναστῆσαι διὰ τῶν ρημάτων τούτων
 παρήνεσεν.

30 Ἐννόησον τίνος πλησίον ἔστηκας, μετὰ τίνων
 μέλλεις καλεῖν τὸν Θεόν, μετὰ τῶν Χερουβὶμ. Ἀνα-
 λόγισαί σου τοὺς συγχορευτάς, καὶ ἀρκέσει σοι τοῦ-
 το εἰς νῆψιν, ὅταν ἐνθυμηθῆς, ὅτι σῶμα περικείμε-

σου ἀδιάβατη πιά γι' αὐτόν. Διότι, ἂν σέ δεῖ νὰ χασμουριέσαι καὶ νὰ εἶσαι ἀδιάφορος, θεωρώντας σε σὰν ἔρημο καταφύγιο, ἀμέσως θὰ εἰσέλθει μέσα σου, ἂν ὁμως σέ δεῖ ν' ἀγωνίζεσαι, νὰ εἶσαι ἐπάγρυπνος καὶ νὰ ἔχεις στραμμένα τὰ βλέμματά σου πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, δέν θὰ τολμήσει οὔτε κἂν νὰ σέ κοιτάξει πλέον. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη περιφρονεῖς τοὺς ἀδελφούς σου, τουλάχιστο λυπήσου τὸν ἑαυτό σου καὶ φράξε τὴν εἴσοδο τοῦ πονηροῦ δαίμονα στὴν ψυχὴ σου.

Πράγματι τίποτε συνήθως δέν ἐμποδίζει τόσο πολὺ τὴν ἔφοδὸ του ἐναντίον μας, ὅσο ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ὀλόθερμη δέηση. Καθόσον αὐτὸ ποὺ παραγγέλλει ὁ διάκονος σ' ὅλους καὶ λέγει, «Ἄς σταθοῦμε ὄρθιοι, ἄς λάβομε τὴν πρέπουσα στάση», δέν καθιερώθηκε τυχαῖα οὔτε καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀνορθώσουμε τοὺς λογισμοὺς μας ποὺ σύρονται στὴ γῆ, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ παρουσιάσουμε ὄρθια τὴν ψυχὴ μας μπροστὰ στὸ Θεό, ἀπομακρύνοντας τὴν πνευματικὴ χαλάρωση ποὺ δημιουργοῦν οἱ βιωτικὲς ὑποθέσεις. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σωστό, καὶ ὅτι ἡ φράση αὐτὴ ἀπευθύνεται ὄχι πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ψυχὴ, προτρέποντας αὐτὴν ν' ἀνορθωθεῖ πνευματικά, ἄς ἀκούσουμε καὶ τὸν Παῦλο ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν φράση αὐτὴ μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ. Διότι γράφοντας πρὸς ἀνθρώπους, ποὺ εἶχαν πέσει πνευματικὰ καὶ ἦταν καταβλημένοι ἀπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν, ἔλεγε· «Ἀνορθώσατε τὰ ἀποδυναμωμένα χέρια σας καὶ τὰ παραλυμένα γόνατά σας»¹⁶. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε; ὅτι ἐννοεῖ τὰ χέρια καὶ τὰ γόνατα τοῦ σώματος; Καθόλου· διότι δέν ἀπευθύνει τὰ λόγια αὐτὰ πρὸς ἀνθρώπους δρομεῖς, οὔτε καὶ πρὸς πυγμάχους, ἀλλ' μὲ τὰ λόγια αὐτὰ προέτρεψε αὐτοὺς ν' ἀνορθώσουν τὴ δύναμη τῶν ἐσωτερικῶν λογισμῶν, ποὺ εἶχε καταβληθεῖ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς.

Σκέψου κοντὰ σέ ποιὸν στέκεσαι, μαζὶ μὲ ποιούς πρόκειται νὰ ἐπικαλεσθεῖς τὸ Θεό, μαζὶ δηλαδὴ μὲ τὰ Χερουβίμ. Ἀναλογίσου τοὺς συγχορευτές σου καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἄρκετὸ νὰ σέ ὀδηγήσει σέ νήψη, ὅταν δηλαδὴ θυμηθεῖς,

νος, καὶ σαρκὶ συμπεπλεγμένος, μετὰ τῶν ἄσωμάτων
 δυνάμεων κατηξιώθης ἀνυμνεῖν τὸν κοινὸν Δεσπότην
 ἀπάντων. Μηδεὶς τοίνυν διαλελυμένος τὴν προθυμί-
 5 αν τῶν ἱερῶν κοινωνεῖτω καὶ μυστικῶν ὕμνων ἐκεί-
 νων· μηδεὶς βιωτικούς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐχέ-
 τω λογισμούς, ἀλλὰ πάντα τὰ γήινα τῆς διανοίας ἐξ-
 ορίσας, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὄλον ἑαυτὸν μεταθείς,
 ὡς αὐτοῦ πλησίον ἐστὼς τοῦ θρόνου τῆς δόξης, καὶ
 μετὰ τῶν Σεραφίμ ἱπτάμενος, οὕτω τὸν πανάγιον ὕ-
 10 μνον ἀναφερέτω τῷ τῆς δόξης καὶ τῆς μεγαλωσύ-
 νης Θεῷ.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐστάναι καλῶς κατ' ἐκεῖνον τὸν
 καιρὸν κελευόμεθα. Τὸ γὰρ καλῶς ἐστάναι οὐδὲν ἕ-
 15 τερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τὸ οὕτως ἐστάναι, ὡς προσῆκόν
 ἐστὶν ἄνθρωπον ὄντα ἔμπροσθεν ἐστάναι τοῦ Θεοῦ, με-
 τὰ φρίκης καὶ τρόμου, μετὰ νηφούσης καὶ ἐγνηγε-
 μένης ψυχῆς. Ὅτι γὰρ πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὴ
 ἢ λέξις ἀποτείνεται, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος
 ἐδήλωσε λέγων· «Οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ ἀγαπη-
 20 τοί». Καθάπερ γὰρ ὁ τοξότης, εἰς εὐστοχα ἀφιέναι
 μέλλῃ τὰ βέλη, πρότερον τῆς στάσεως ἐπιμελεῖται
 τῆς ἑαυτοῦ, καὶ καταντικρὺ τοῦ σκοποῦ μετὰ ἀκρι-
 βείας ἑαυτὸν στήσας, τῆς ἀφέσεως ἔχεται τῶν βε-
 λῶν, οὕτω καὶ σὺ μέλλων τοξεύειν τὴν πονηρὰν τοῦ
 25 διαβόλου κεφαλὴν, τῆς στάσεως τῶν λογισμῶν ἐπι-
 μελοῦ πρότερον, ἴν', ὀρθὴν τινα καὶ ἀπαρεμπόδιτον
 σαυτοῦ στηρίξας τὴν στάσιν, εὐστοχα ἀφῆς κατ' ἐ-
 κείνου τὰ βέλη.

5. Καὶ περὶ μὲν τῆς εὐχῆς ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς
 30 τῆ ῥαθυμίας τῆ κατὰ τὰς εὐχὰς καὶ ἕτερόν τι πολλῆς
 ἀθυμίας γέμον ἐπενόησεν ὁ διάβολος, καὶ ταύτην ἀ-
 ποτειχιστέον αὐτοῦ τὴν ἔφοδον. Τί τοίνυν ἐστὶν ὅ-
 περ ἐκακούργησεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος; Ἰδὼν
 ὑμᾶς οὕτω καθάπερ ἐν σῶμα συνεσφιγμένους, καὶ
 35 μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσηλω-

ὅτι, ἐνῶ περιβάλλεσαι μὲ σῶμα καὶ εἶσαι κατασκευασμέ-
νος μὲ σάρκα, ἀξιώθηκες ν' ἀνυμνεῖς τὸν κοινὸ Κύριο
ὄλων μαζί μὲ τις ἀσώματες δυνάμεις. Κανένας λοιπὸν ἄς
μὴ συμμετέχει στοὺς ἱεροὺς καὶ μυστικοὺς ἐκείνους ὕ-
μνους μὲ παραλυμένη προθυμία· κανένας ἄς μὴ εἶναι κυ-
ριευμένος κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ἀπὸ βιωτικῶν λογισμῶν,
ἀλλὰ ξερριζῶνοντας ἀπὸ τὴ διάνοιά σου ὅλα τὰ γήινα
καὶ μεταφέροντας ὅλον τὸν ἑαυτὸ σου πρὸς τὸν οὐρανὸ,
σὰν νὰ στέκεσαι κοντὰ στὸ θρόνο τῆς δόξας καὶ νὰ πε-
τᾶς μαζί μὲ τὰ Σεραφίμ, ἔτσι ν' ἀναπέμπεις τὸν πανάγιο
ὕμνο πρὸς τὸ Θεὸ τῆς δόξας καὶ τῆς μεγαλωσύνης.

Γι' αὐτὸ καὶ προτρεπόμαστε τὴν ὥρα ἐκείνη ἢ στάση
μας νὰ εἶναι ἡ πρέπουσα. Διότι τὸ νὰ στεκόμαστε «καλῶς»
τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ αὐτὸ, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ
τέτοια ἡ στάση μας, τέτοια ποὺ ἀρμόζει σὲ ἄνθρωπο ποὺ
στέκεται μπροστὰ στὸ Θεό, μὲ φρίκη δηλαδὴ καὶ τρόμο,
μὲ ψυχὴ νηφάλια καὶ γεμάτη ἐπαγρύπνηση. Διότι, τὸ ὅτι
καὶ ἡ φράση αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ψυχὴ, καὶ αὐτὸ
τὸ δήλωσε ὁ Παῦλος, λέγοντας: «Ἔτσι νὰ στέκεσθε, ἀ-
γαπητοί, σταθεροὶ πρὸς τὸν Κύριο»¹⁷. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς
ὁ τοξότης, ἐὰν θέλει νὰ ρίχνει μὲ εὐστοχία τὰ βέλη, φρον-
τίζει προηγουμένως νὰ λάβει τὴν κατάλληλη στάση, καί,
ἀφοῦ τοποθετεῖ ἀκριβῶς ἀπέναντι στὸ σκοπὸ, ρίχνει στὴ
συνέχεια τὰ βέλη, ἔτσι καὶ σύ, ἐφόσον ἐπιθυμεῖς νὰ το-
ξεύσεις τὸ πονηρὸ κεφάλι τοῦ διαβόλου, φρόντισε πρῶτα
γιὰ τὴν κατάσταση τῶν λογισμῶν σου, ὥστε, ἀφοῦ λάβεις
κάποια ὀρθὴ καὶ ἀπαρεμπόδιση στάση ἐναντίον αὐτοῦ, νὰ
ρίξεις μὲ εὐστοχία τὰ βέλη σου ἐναντίον ἐκείνου.

5. Σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὴν προσευχὴ εἶχα νὰ πῶ αὐτά.
Ἐπειδὴ ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία κατὰ τὴν προσευ-
χὴ ὁ διάβολος ἐπινόησε καὶ κάτι ἄλλο πάρα πολὺ ἐπι-
κίνδυνο, πρέπει καὶ αὐτὴν τὴν ἔφοδὸν τοῦ ν' ἀποκρούσομε.
Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ τὸ κακούργημα ποὺ ἐπινόησε ὁ
πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας; Ἐπειδὴ σὰς εἶδε νὰ εἴστε
συνενωμένοι σ' ἓνα σῶμα κατὰ τέτοιο τρόπο, καὶ νὰ εἴστε
προσηλωμένοι μὲ ὅλη σας τὴν προσοχὴ καὶ προθυμία στὰ

μένους, καθεῖναι μὲν τινὰς τῶν αὐτοῦ διακόνων τοὺς διὰ συμβουλῆς καὶ παραινέσεως ἀπάξοντας ὑμᾶς τῆς ἀκροάσεως οὐκ ἐτόλμησεν, ἦδει γὰρ ὡς οὐδεὶς ὑμῶν ἀνέξεται τῶν ταῦτα συμβουλευόντων, ληστὰς δὲ τι-
 5 νας καὶ βαλαντιοτόμους ἐγκαταμίξας τῷ πλήθει, παρ-
 ρεσκεύασε παρὰ πολλῶν πολλάκις τῶν ἐνταῦθα συλ-
 λεγομένων χρυσίον, ὅπερ εἶχον ἀποδεδεμένον, ὑφε-
 λέσθαι, καὶ τοῦτο πολλάκις καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐνταῦθα
 συνέβη.

10 "Ἴν' οὖν μὴ αἰεὶ τοῦτο γίνηται μηδὲ τὴν περὶ τὴν
 ἀκρόασιν προθυμίαν ἢ τῶν χρημάτων ζημία κατα-
 σθέση τῷ χρόνῳ, πολλῶν τοῦτο πασχόντων, παραι-
 νῶ καὶ συμβουλεύω πᾶσι ὑμῖν, μηδένα χρυσίον ἐπι-
 φερόμενον ἐσιέναι ἐνταῦθα, ὥστε μὴ τὴν ὑμετέραν
 15 σπουδὴν, τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν, ἐφόδιον ἐκείνοις
 γενέσθαι τῆς κακουργίας, μηδὲ τὴν ἡδονὴν τὴν ἐκ
 τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἐγγινομένην ὑμῖν, τῇ τῶν
 χρημάτων ἀμυρωθῆναι κλοπῇ. Καὶ γὰρ ὁ διάβολος
 τοῦτο κατεσκεύασεν, οὐχ ἵνα ὑμᾶς πενεστέρους ἐρ-
 20 γάσῃται, ἀλλ' ἵνα ἢ τῶν χρημάτων ἀπώλεια, εἰς ἀη-
 δίαν ὑμᾶς ἐμβαλοῦσα πολλήν, τῆς προθυμίας ἀπαγά-
 γῃ τῆς περὶ τὴν ἀκρόασιν. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰῶβ τῶν
 χρημάτων ἐγύμνωσεν ἀπάντων, οὐχ ἵνα πενέστερον
 ἐργάσῃται, ἀλλ' ἵνα γυμνώσῃ τῆς εὐσεβείας. Τὸ γὰρ
 25 σπουδαζόμενον ἐκείνῳ, οὐ χρήματα ἀφελέσθαι (οἶδε
 γὰρ οὐδὲν τοῦτο ὄν), ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τῶν χρημάτων
 ἀφαιρέσεως εἰς ἁμαρτίαν ψυχῆς ἐμβάλῃ· κἄν μὴ
 τοῦτο ἰσχύσῃ ποιῆσαι, οὐδὲν ἠγῆσεται κατωρθωκέ-
 ναι ποτε.

30 Εἰδὼς τοίνυν αὐτοῦ τὴν γνώμην, ἀγαπητέ, ὅταν
 ἀφέληταί σου χρυσίον, ἢ διὰ ληστῶν, ἢ δι' ἑτέρας
 τινὸς προφάσεως, δόξασον τὸν Δεσπότην, καὶ πλέον
 ἔση κεκερδηκῶς, καὶ διπλῆν δώσεις τῷ ἐχθρῷ τὴν
 πληγὴν, ὅτι τε οὐχ ἐδυσχέρανας, καὶ ὅτι ἠὺχαρίστη-

λεγόμενά μου, δὲν τόλμησε βέβαια νὰ στείλει κάποια ἀπὸ τὰ ὄργανά του γιὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνουν μὲ τις συμβουλές καὶ τις προτροπές τους ἀπὸ τὴν ἀκρόαση, διότι γνῶριζε ὅτι κανένας ἀπὸ σᾶς δὲν θ' ἀνεχόταν τοὺς συμβούλους αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ὅμως ἀντὶ γι' αὐτοὺς σκόρπισε ἀνάμεσα στὸ πλῆθος ὠρισμένους ληστές καὶ πορτοφολάδες, καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις διοργάνωσε κλοπὴ τῶν χρημάτων ποὺ ἔφερναν μαζί τους πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζόμενους, καὶ αὐτὸ συνέβηκε ἐδῶ πολλές φορές καὶ σὲ πολλὰ πρόσωπα.

Γιὰ νὰ μὴ συμβαίνει λοιπὸν αὐτὸ πάντοτε, καὶ οὔτε μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου νὰ σβῆση τὴν προθυμία γιὰ τὴν ἀκρόαση ἢ χρηματικὴ ζημιὰ, τὴν ὁποία παθαίνουν πολλοί, σᾶς προτρέπω καὶ σᾶς συμβουλεύω ὅλους σας, νὰ μὴ ἔρχεσθε ἐδῶ φέροντας μαζί σας χρήματα, ὥστε ἢ προθυμία σας γιὰ τὴν ἀκρόαση νὰ μὴ γίνῃ ἀφορμὴ νὰ ἐκδηλώσουν ἐκεῖνοι τις κακουργίες τους, οὔτε ἢ εὐχαρίστηση ποὺ σᾶς δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἐδῶ παραμονή σας νὰ ἀμαυρώνεται ἀπὸ τὴν κλοπὴ τῶν χρημάτων. Καθόσον ὁ διάβολος ἐπινόησε τὸ τέχνασμα αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ μᾶς κάνει φτωχότερους, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ ἢ ἀπώλεια τῶν χρημάτων νὰ μᾶς γεμίσει ἀπὸ δυσαρέσκεια καὶ ν' ἀπομακρύνῃ τὴν προθυμία μας γιὰ τὴν ἀκρόαση. Διότι καὶ τὸν Ἰὼβ τὸν ἀπογύμνωσε ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ὄχι γιὰ νὰ τὸν κάνει φτωχότερο, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀπογυμνώσῃ ἀπὸ τὴν εὐσέβεια. Καθόσον ἢ ὅλη φροντίδα τοῦ διαβόλου δὲν ἀπέβλεπε στὴν ἀφαίρεση τῶν ὑπαρχόντων του (διότι γνῶριζει ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν καμιὰ ἀξία), ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ψυχὴ σὲ ἁμαρτία μὲ τὴν ἀφαίρεση τῶν χρημάτων· καὶ ἂν δὲν τὸ κατορθώσῃ αὐτό, θεωρεῖ ὅτι τίποτε δὲν ἔχει κατορθώσει.

Γνωρίζοντας λοιπὸν, ἀγαπητέ, τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ὅταν σοῦ ἀφαιρεθοῦν χρήματα ἢ ἀπὸ ληστές, ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη αἰτία, δόξασε τὸν Κύριο, καὶ ἔτσι καὶ θ' ἀποκομίσεις μεγαλύτερο κέρδος, καὶ θὰ δώσεις διπλὸ χτύπημα στὸν ἐχθρό, καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν στενοχωρήθηκες, καὶ μὲ τὸ

σας. Ἐὰν μὲν γὰρ ἴδῃ, ὅτι σε ταπεινοὶ τῶν χρημάτων
 ἢ ζημία, καὶ πείθει κατὰ τοῦ Δεσπότου δυσχερᾶναι,
 οὐδέποτε ἀποστήσεται τοῦτο ἐργαζόμενος, ἂν δὲ θε-
 ἀσῆται, ὅτι οὐ μόνον οὐ βλασφημεῖς τὸν πεποιηκότα
 5 σε Θεόν, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστεῖς αὐτῷ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν
 συμβαινόντων δεινῶν, ἀποστήσεται ἐπάγων τοὺς πει-
 ρασμούς, εἰδὼς ὅτι εὐχαριστίας σοι ὑπόθεσις γίνε-
 ται τῶν δεινῶν ἢ πείρα, καὶ λαμπροτέρους ἐργάζε-
 ταί σοι τοὺς στεφάνους, καὶ πλείονα τὰ βραβεῖα, ὅ-
 10 περ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφε-
 λόμενος αὐτοῦ τὰ χρήματα, καὶ τὸ σῶμα πατάξας εἶ-
 δεν εὐχάριστον γινόμενον, οὐκέτι προσελθεῖν ἐτόλμη-
 σεν, ἀλλ' αἰσχρᾶν καὶ ἀσύγγνωστον ὑπομείνας ἤτταν
 ἀπήει, λαμπρότερον ἐργασάμενος τοῦ Θεοῦ τὸν ἀ-
 15 θλητήν.

Ταῦτα οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες ἐν μόνον φοβώμεθα,
 ἁμαρτίαν, τὰ δὲ ἄλλα γενναίως φέρωμεν, κἂν χρη-
 μᾶτων ζημία, κἂν νόσος σωμάτων, κἂν περιστάσεις
 πραγμάτων, κἂν ἐπήρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν ἄλ-
 20 λο ὁτιοῦν ἐπάγῃται δεινὸν ἡμῖν· τούτων γὰρ ἢ φύσις
 οὐ μόνον ἡμᾶς οὐ παραβλάψει, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα
 ὠφελῆσαι δυνήσεται, ἂν μετ' εὐχαριστίας αὐτὰ φέ-
 ρωμεν, καὶ πλείονας ἡμῖν ἐργάσεται τοὺς μισθοὺς.
 Ὅρᾳς γοῦν καὶ τὸν Ἰὼβ μετὰ τὸ τοὺς στεφάνους
 25 τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας ἅπαντας ἀναδήσα-
 σθαι, διπλᾶ τὰ ἀπολωλότα ἀπειληφότα ἅπαντα· σὺ δὲ
 οὐχὶ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ, ἀλλ' ἑκατονταπλασίονα πάντα
 ἀπολήψῃ, ἂν φέρῃς γενναίως, καὶ ζωὴν αἰώνιον κλη-
 ρονομήσεις, ἧς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χά-
 30 ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι εὐχαρίστησες τὸ Θεό. Διότι, ἂν δεῖ, ὅτι σέ ταπεινώνει ἡ ζημία τῶν χρημάτων, καὶ σέ ὀδηγεῖ σέ δυσανασχέτηση πρὸς τὸν Κύριο, δὲν θὰ σταματήσει ποτέ νὰ τὸ κάμνει αὐτό, ἂν ὁμως διαπιστώσει, ὅτι ὄχι μόνο δὲν βλασφημεῖς τὸ Θεὸ πού σέ ἔπλασε, ἀλλὰ εὐχαριστεῖς αὐτὸν γιὰ τὸ κάθε κακὸ πού σοῦ συμβαίνει, θὰ σταματήσει νὰ σοῦ στέλνει πειρασμούς, γνωρίζοντας ὅτι ἡ δοκιμασία μὲ τίς συμφορὲς σοῦ γίνεται ἀφορμὴ εὐχαριστίας, καὶ σοῦ προετοιμάζει λαμπρότερα τὰ στεφάνια καὶ περισσότερα τὰ βραβεῖα, πρᾶγμα λοιπὸν πού συνέβηκε καὶ στήν περίπτωση τοῦ Ἰώβ. Ἐπειδὴ δηλαδή, ἀφαιρώντας τὰ ὑπάρχοντά του καὶ ρίχνοντας τὸ σῶμα του σέ ἀσθένειες, εἶδε ὅτι εὐχαρίστησε γι' αὐτὸ τὸ Θεό, δὲν τόλμησε πλέον νὰ τὸν πλησιᾷσει, ἀλλ', ἀφοῦ ὑπέστη αἰσχρὴ καὶ ἀνεπανόρθωτη ἥττα, ἀπομακρύνθηκε, καθιστώντας λαμπρότερο τὸν ἀθλητὴ τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτά, ἓνα μόνο ἄς φοβόμαστε, τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἄς τὰ ὑποφέρομε γενναῖα, εἴτε χρηματικὴ ζημία, εἴτε σωματικὴ ἀσθένεια, εἴτε συκοφαντίες, εἴτε ὅποιοδήποτε ἄλλο κακὸ πού μᾶς συμβαίνει· διότι ὅλα αὐτὰ ὄχι μόνο δὲν θὰ μᾶς θλάψουν σέ τίποτε, ἀλλὰ καὶ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς προσφέρουν πάρα πολὺ μεγάλη ὠφέλεια, ἂν τὰ ὑποφέρομε μὲ εὐχαριστίες πρὸς τὸ Θεό, καὶ θὰ μᾶς καταστήσουν πολὺ περισσότερους τοὺς μισθοὺς μας. Ἄλλωστε βλέπετε καὶ τὸν Ἰώβ, ἀφοῦ κέρδισε ὅλα τὰ στεφάνια τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας, ἔλαβε διπλὰ ὅλα ἐκεῖνα πού εἶχε χᾶσει. Σὺ βέβαια δὲν θὰ τὰ λάβεις διπλὰ καὶ τριπλά, ἀλλ' ὅλα θὰ τὰ λάβεις ἑκατονταπλάσια, ἂν τὰ ὑποφέρεις μὲ γενναιότητα, καὶ θὰ κληρονομήσεις τὴν αἰώνια ζωὴ, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1. Ἐπειδὴν μέλλη τις μακροτέρας ὑποθέσεως ἄπτεσθαι, καὶ πολλῶν δεομένης λόγων, καὶ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ δύο καὶ τρισίν, ἀλλ' ἐν πολλῷ πλείοσι περαιουμένης, ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω τῷ τοιοῦτῳ
5 μὴ πᾶσαν ἐθρόως μηδὲ ὑφ' ἐν ἐπιτιθέναι τῇ τῶν ἀκροατῶν διανοίᾳ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' εἰς πολλὰ τὸ ὅλον κατατέμνοντα μέρη, κοῦφον καὶ εὐληπτον τῷ κατακερματισμῷ τοῦτο ποιεῖν τὸ τοῦ λόγου φορτίον. Καὶ γὰρ καὶ γλώττα καὶ ἀκοή καὶ ἕκαστον τῶν αἰ-
10 σθητηρίων ἡμῶν, μέτρα καὶ κανόνας καὶ ὄρους ἔχει κειμένους, κἂν ἐπιχειρήσῃ τις τούτους ὑπερβῆναί ποτε τοὺς ὄρους, καὶ τῆς οὔσης ἐκπίπτει δυνάμεως.

Τί γὰρ γλυκύτερον φωτός, εἰπέ μοι; τί δὲ ἥδιον ἀκτῖνος; Ἄλλ' ὅμως τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ ἡδύ, ὅταν
15 ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡμῶν ὁμιλήσῃ τοῖς ὄμμασιν, ἐπαχθὲς γίνεται καὶ φορτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς νύκτα ἐνομοθέτησε εἶναι μετὰ τὴν ἡμέραν, ἵνα, πεπονηκότας παραλαβοῦσα τοὺς ὀφθαλμούς, καταστείλῃ τὰ βλέφαρα, κοιμήσῃ τὰς κόρας, ἀναπαύσῃ καμοῦσαν ἡ-
20 μῖν τὴν ὀπτικήν δύναμιν, καὶ πρὸς τὴν τῆς μελλούσης ἡμέρας θεωρίαν ἐπιτηδειοτέραν παρασκευάσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγρήγορσις καὶ ὕπνος ἐναντία ὄντα ἀλλήλοις, ἀπὸ τῆς συμμετρίας ὁμοίως ἀλλήλοις ἡδιστα γίνεται, καὶ γλυκὺ καλοῦντες τὸ φῶς, γλυκὺν
25 ὁμοίως καλοῦμεν καὶ τὸν ὕπνον τὸν ἀπάγοντα ἡμᾶς

1. Ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ Χρυσοστόμου τὸ νὰ πα-

Π Ε Ρ Ι Α Κ Α Τ Α Λ Η Π Τ Ο Υ

Λ Ο Γ Ο Σ Π Ε Μ Π Τ Ο Σ

1. Όταν πρόκειται κανείς ν' ασχοληθεί με την ανάπτυξη κάποιου μεγάλου θέματος, πού απαιτεί μακρούς λόγους, και ἢ ὅλη ἐξέτασή του εἶναι δυνατό νὰ ὀλοκληρωθεῖ ὄχι σὲ μία, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρες, ἀλλὰ σὲ πολὺ περισσότερες, εἶναι ἀνάγκη, νομίζω, νὰ μὴ φορτώνει ὁ ὁμιλητὴς στὴ διάνοια τῶν ἀκροατῶν ὅλη τὴ διδασκαλία μὲ τὴ μία, ἀλλὰ νὰ τὴ διαιρεῖ σὲ πολλὰ μέρη, κάμνοντας ἔτσι μὲ τὸν καταμερισμὸ αὐτὸ ἐλαφρὸ καὶ εὐκολοκατανόητο τὸ φορτίο τοῦ λόγου. Καθόσον καὶ ἡ γλώσσα καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ αἰσθητήριά μας ὑπόκεινται σὲ μέτρα, κανόνες καὶ ὅρια, καὶ ἂν κάποιος ἐπιχειρήσει κάποτε νὰ ὑπερβεῖ τὰ ὅρια αὐτά, τότε χάνουν αὐτὰ τὴ δύναμη πού ἔχουν¹.

Διότι πές μου· τί ὑπάρχει γλυκύτερο ἀπὸ τὸ φῶς; τί πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου; Ἄλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ γλυκὸ καὶ εὐχάριστο, ὅταν ἔρθει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ μάτια περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικὸ, γίνεται κουραστικὸ καὶ ἀνυπόφορο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς ὅρισε νὰ ὑπάρχει μετὰ τὴν ἡμέρα νύχτα, ὥστε, παραλαμβάνοντας αὐτὴ τὰ μάτια κουρασμένα, νὰ κατεβάσει τὰ βλέφαρα, νὰ κοιμήσει τίς κόρες, ν' ἀναπαύσει τὴν ἀποκαμωμένη ὀπτική λειτουργία καὶ νὰ τὴν προετοιμάσει καταλληλότερα γιὰ τὴν ὄραση τῆς ἐπόμενης ἡμέρας. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐγρήγορη καὶ ὁ ὕπνος, ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρμονικῆς διαδοχῆς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνονται πάρα πολὺ εὐχάριστα, καὶ ἐνῶ λέμε γλυκὸ τὸ φῶς, γλυκὸν ὀνομάζομε ἐπίσης καὶ τὸν ὕπνο πού μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ φῶς.

ρεμβάλλει στις ὁμιλίες του δευτερεύοντα θέματα, γιὰ νὰ μὴ κουράζονται οἱ ἀκροατές του.

τοῦ φωτός. Οὕτως ἡ ἀμετρία πανταχοῦ βαρὺ καὶ ἐπαχθές, καὶ τὸ σύμμετρον ἡδὺ καὶ χρήσιμον ἡμῖν καὶ προσηνές. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν ἔχοντες λοιπόν, ἐξ οὗ τὸν περὶ ἀ-
 5 καταλήπτου κινουῦμεν λόγον, οὐδέπω καὶ τήμερον αὐτὸν ἀπαρτίσαι παρεσκευασάμεθα, ἀλλὰ τὰ σύμμετρα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπόντες, πάλιν ἀναπαῦσαι τὴν διάνοιαν ὑμῶν ἔγνωμεν.

2. Ποῦ τοίνυν πρῶην τὸν λόγον κατελίπομεν; Ἄ-
 10 νᾶγκη γὰρ αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀνελέσθαι πάλιν, ἐπειδὴ μία τίς ἐστὶ διδασκαλίας ἀκολουθία. Ἐλέγομεν τότε, ὅτι τῆς βροντῆς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ Μονογενῆς Υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Σήμερον
 15 ἀναγκαῖον μαθεῖν, ποῦ τοῦτο αὐτὸς ἐξηγήσατο ὁ Μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. «Ἀπεκρίθη», φησί, «τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν· οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ὁρασιν πάλιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν λέγει,
 20 καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι ὁ οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα, καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τις περὶ ἀνθρώπων τοῦτο λέγεσθαι νομίζῃ μόνον, ἀλλὰ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχάγγελοι, οὔτε αἱ ἄνω δυνάμεις, τῇ ἐπαγωγῇ τοῦτο δῆλον ἐποίησεν. Εἰπὼν γὰρ «Οὐχ
 25 ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακε πώποτε», ἐπήγαγεν, «Εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ὁ οὐδεὶς, πολλοὶ τῶν ἀκουσάντων ἴσως ἂν περὶ τῆς ἡμετέρας ἐνόμισαν αὐτὸ φύσεως εἰρηῆσθαι μόνον, νῦν δὲ εἰπὼν, «οὐδεὶς»,
 30 καὶ προσθεὶς «εἰ μὴ ὁ Υἱός», τῇ προσθήκῃ τοῦ «Μονογενοῦς» πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀπέκλεισε.

Τί οὖν, φησί, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐδαμῶς οὐδὲ γὰρ τῆς κτίσεως τοῦτο μέρος· τὸ δέ, «οὐδεὶς», τοῦτο ἀεὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως κεῖται μό-

Τόσο πολὺ βαριὰ καὶ ἀνυπόφορη εἶναι παντοῦ ἡ ἀμετρία, ἐνῶ ἡ συμμετρία μᾶς εἶναι παντοῦ εὐχάριστη, χρήσιμη καὶ εὐάρεστη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἐνῶ εἶναι ἡ τέταρτη ἢ πέμπτη ἡμέρα τῶρα ποὺ ὁμιλῶ, ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισα τὸ θέμα γιὰ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀποφάσισα οὔτε καὶ σήμερα νὰ τελειώσω αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας ἐκεῖνα ποὺ ἀρμόζει, σκέφθηκα καὶ πάλι ν' ἀναπαύσω τὴ σκέψη σας.

2. Ποῦ λοιπὸν σταμάτησα προηγουμένως τὸ λόγο; Διότι πρέπει νὰ συνεχίσω πάλι αὐτὸν ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπειδὴ προκεῖται γιὰ τὸ ἴδιο θέμα διδασκαλίας. Λέγαμε τότε, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς εἶπε, ὅτι «Τὸ Θεὸ κανέννας δὲν τὸν εἶδε ποτέ· ὁ Μονογενὴς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα, αὐτὸς μᾶς τὸν φανέρωσε»². Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθομε, σὲ ποιά περίπτωση ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση αὐτή. «Ἀποκρίθηκε», λέγει, «πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἶπε· Τὸν Πατέρα κανέννας δὲν τὸν ἔχει δεῖ, μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα»³. Ὁραση πάλι ἐδῶ ὀνομάζει τὴ γνώση, καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, ὅτι ἄκανέννας δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, καὶ σιώπησε μετὰ, γιὰ νὰ μὴ νομίζει κανεὶς ὅτι αὐτὸ λέγεται μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἀρχάγγελοι, οὔτε καὶ οἱ οὐράνιες δυνάμεις γνωρίζουν αὐτόν, ἔκανε αὐτὸ φανερὸ μὲ ἐκεῖνο ποὺ πρόσθεσε. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Κανέννας ποτέ δὲν ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα», πρόσθεσε καὶ εἶπε, «Παρά μόνο ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα». Διότι, ἐὰν ἔλεγε ἀπλῶς ἄκανέννας, πολλοὶ ἴσως ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς θὰ νόμιζαν ὅτι αὐτὸ λέχθηκε μόνο γιὰ τὴ δική μας τὴν ἀνθρώπινη φύση, τῶρα ὁμως μὲ τὸ νὰ πεῖ «Κανέννας», καὶ προσθέτοντας, «Παρά μόνο ὁ Υἱός», μὲ τὴν προσθήκη τοῦ «Μονογενοῦς» ἀπέκλεισε ὀλόκληρη τὴν κτίση ἀπὸ τὴ γνώση αὐτοῦ.

Τί λοιπὸν, λέγει, ἀπέκλεισε καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, Καθόλου· διότι αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς κτίσεως, τὸ δὲ «Κανέννας», λέγεται πάντοτε πρὸς ἀντιδιαστολὴ τῆς

νης, καὶ οὐτε ἂν περὶ Πατρὸς λέγηται, τὸν Υἱὸν ἐξω-
 θεῖται, οὐτε ἂν περὶ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα ἐκβάλλει. Καὶ
 ἵνα αὐτὸ τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη ποιήσω φανερόν, ὅτι τό,
 «οὐδείς», οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ
 5 πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως εἴρηται, περὶ αὐτῆς
 ταύτης τῆς γνώσεως, ἣν μόνου τοῦ Υἱοῦ φησιν εἶ-
 ναι, ἀκούσωμεν τί διὰ τό, οἶδε, λεγόμενον ὁ Παῦλος
 Κορινθίοις φησί· «Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ
 μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ
 10 τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδείς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ».
 Ὡσπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ «οὐδείς» λεγόμενον οὐκ ἐκ-
 βάλλει τὸν Υἱόν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ «οὐ-
 δείς» τεθὲν οὐκ ἐξωθεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ-
 θεν δῆλον ὡς ἀληθὲς τὸ εἰρημένον. Εἰ γὰρ λέγων,
 15 ὅτι «Οὐδείς ἐώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ Θε-
 οῦ ὢν», τὸ Πνεῦμα ἐξωθεῖτο, περιττῶς ὁ Παῦλος
 ἔλεγεν, ὅτι ὡσπερ ἄνθρωπος τὰ ἑαυτοῦ οἶδεν, οὕτω
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ ἀκριβείας
 ἐπίσταται. Οὕτω καὶ τὸ «εἷς» εἴρηται· τὴν γὰρ αὐ-
 20 τὴν ἰσχὺν ἔχει τοῦτο καὶ δύναμιν. Σκόπει δέ· «Εἷς
 Θεός», φησίν, «ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς
 Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα». Εἰ γὰρ
 τὸ ἓνα λέγεσθαι Θεὸν τὸν Πατέρα, ἐκβάλλει τὸν Υἱ-
 ὸν τῆς θεότητος, καὶ τὸ ἓνα λέγεσθαι Κύριον τὸν Υἱ-
 25 ὸν, ἐκβάλλει τὸν Πατέρα τῆς κυριότητος· ἀλλὰ μὴν
 οὐκ ἐκβάλλει τῆς κυριότητος τὸν Πατέρα, τὸ λέγε-
 σθαι, ὅτι «εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός»: οὐκ ἄρα οὐ-
 δὲ τὸν Υἱὸν ἐκβάλλει τῆς θεότητος τὸ λέγεσθαι, ὅτι
 «Θεὸς ὁ Πατὴρ».

30 3. Εἰ δὲ λέγοιεν πάλιν, ὅτι διὰ τοῦτο «εἷς Θεός»
 λέγεται «ὁ Πατὴρ», ἐπειδὴ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ Υἱός,
 οὐ τοιοῦτος δὲ Θεός, οἷος ὁ Πατὴρ, ἔπεται ἐκεῖνο

4. Α' Κορ. 2, 11

5. Α' Κορ. 8, 6

κτίσεως μόνο και δὲν αποκλείει οὔτε τὸν Υἱό, ὅταν γίνε-
ται λόγος γιὰ τὸν Πατέρα, οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἂν γί-
νεται λόγος γιὰ τὸν Υἱό. Καὶ γιὰ νὰ τὸ καταστήσω αὐτὸ
φανερὸ ἀπὸ τώρα ἤδη, ὅτι δηλαδὴ τὸ «κανέννας», δὲν
λέχθηκε γιὰ ν' αποκλείσει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπο-
κλείσει τὴν κτίση, ἄς ἀκούσομε σχετικά μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴ
γνώση, ποῦ ἀνήκει μόνο στὸν Υἱό, σύμφωνα μὲ τὴ δήλω-
ση τοῦ Κυρίου, τί λέγει ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους·
«Ποιὸς ἄλλος γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο τὸ
Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν; Ἔτσι
καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κανέννας δὲν τὰ γνωρίζει, παρὰ μόνο τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁴. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ τὸ «κα-
νέννας» λεγόμενον δὲν αποκλείει τὸν Υἱό, ἔτσι καὶ στὴν
περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, λεγόμενον τὸ «κανέννας» δὲν ἀπο-
κλείει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἐπομένως γίνεται φανερό ὅτι εἶ-
ναι σωστὸ αὐτὸ ποῦ λέχθηκε. Διότι, ἐὰν λέγοντας, «Κα-
νέννας δὲν εἶδε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνο ἐκεῖνος ποῦ προ-
έρχεται ἀπὸ τὸ Θεό», αποκλειόταν τὸ Πνεῦμα, τότε ἄ-
σκοπα ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος
γνωρίζει τὰ σχετικά μὲ τὸν ἑαυτό του, ἔτσι καὶ τὸ ἅγιο
Πνεῦμα γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια τὰ τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν ἴδια
σημασία λέγεται καὶ τὸ «ἕνας»· διότι καὶ αὐτὸ ἔχει τὴν
ἴδια ἰσχὺ καὶ δύναμη. Πρόσεχε δηλαδὴ· «Ἕνας Θεός,
λέγει, «ὑπάρχει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα,
καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν
τὰ πάντα»⁵. Διότι, ἐὰν τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἕνας
Θεός, ὁ Πατέρας, αὐτὸ αποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ θεότη-
τα, καὶ τὸ νὰ λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἕνας Κύριος, ὁ Υἱός,
ἀποκλείει καὶ αὐτὸ τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα· ἀλλὰ
βέβαια δὲν αποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα, τὸ
νὰ λέγεται, ὅτι ὑπάρχει «Ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός».
Ἐπομένως δὲν αποκλείει τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὴν θεότητα, τὸ
νὰ λέγεται, ὅτι «Ἕνας Θεός ὑπάρχει, ὁ Πατέρας».

3. Ἐὰν ὁμως συνέβαινε πάλι νὰ ποῦν, ὅτι γι' αὐτὸ
λέγεται ὅτι «Ἕνας Θεός ὑπάρχει, ὁ Πατέρας», ἐπειδὴ ὁ
Υἱός εἶναι βέβαια Θεός, ὄχι ὁμως τέτοιος Θεός, ὅπως ὁ

εἰπεῖν, ἐξ ὧν αὐτοὶ τιθέασι λημμάτων (οὐ γὰρ δὴ ἡμεῖς ἂν εἴποιμεν), ὅτι διὰ τοῦτο λέγεται «εἰς Κύριος ὁ Υἱός», ἐπειδὴ Κύριος μὲν ὁ Πατήρ, οὐ τοιοῦτος δὲ Κύριος, οἷος ὁ Υἱός. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβές, οὐδὲ τὸ πρότερον ἂν ἔχοι λόγον, ἀλλ' ὡσπερ τὸ «εἰς Κύριος» οὐκ ἐξωθεῖται τὸν Πατέρα τῆς ἀκριβοῦς κυριότητος, οὐδὲ εἰς τὸν Υἱὸν περιίστησιν αὐτὸ μόνον, οὕτως οὐδὲ τὸ «εἰς Θεός» ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν τῆς ἀληθοῦς καὶ γνησίας καὶ ἀκραιφνοῦς θεότητος, οὐδὲ
 10 τοῦ Πατρὸς αὐτὸ μόνον ἀποδείκνυσιν.

“Οτι γὰρ Θεὸς ὁ Υἱός, καὶ τοιοῦτος Θεὸς οἷος ὁ Πατήρ, μένων μέντοι Υἱός, ἐξ αὐτῆς τῆς προσθήκης δῆλον. Εἰ γὰρ τὸ Θεὸς ὄνομα τοῦτο τοῦ Πατρὸς μόνον ἦν, καὶ ἄλλην οὐκ ἠδύνατο δηλοῦν ἡμῖν ὑπό-
 15 στασιν, ἀλλ' ἐκείνην μόνην τὴν ἀγέννητον καὶ πρώτην, ὡς ἴδιον αὐτῆς μόνης ὄν καὶ γνωριστικόν, περιττῶς ἢ τοῦ Πατρὸς κεῖται προσθήκη· ἤρκει γὰρ εἰπεῖν «εἰς Θεός», καὶ ἐγνωρίζομεν τίς ἦν ὁ λεγόμενος. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ «Θεός» ὄνομα κοινὸν Πατρὸς
 20 καὶ Υἱοῦ, καὶ εἰπὼν «Εἰς Θεός», οὐκ ἐδήλου τίνα φησὶν ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτο ἐδεήθη τῆς τοῦ «Πατρὸς» προσθήκης, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι περὶ τῆς πρώτης ὑποστάσεως καὶ ἀγεννήτου λέγει, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας αὐτὴν ἐνδείξασθαι, ἐπειδὴ
 25 κοινὸν τοῦτο αὐτῷ πρὸς τὸν Υἱόν. Τῶν γὰρ ὀνομάτων τὰ μὲν ἐστὶ κοινά, τὰ δὲ ἴδια· κοινὰ μὲν, ἵνα τὸ ἀπαράλλακτον δείξῃ τῆς οὐσίας, ἴδια δέ, ἵνα τὴν ιδιότητα χαρακτηρίσῃ τῶν ὑποστάσεων. Τὸ μὲν οὖν Πατήρ καὶ Υἱός, ἴδιον ἐκάστης ὑποστάσεως, τὸ δὲ
 30 Θεός καὶ Κύριος, κοινόν. Ἐπεὶ οὖν τέθεικε κοινὸν ὄνομα τὸ «εἰς Θεός», ἐδεήθη καὶ τοῦ ἰδιάζοντος, ἵνα

Πατέρας, θὰ πρέπει σύμφωνα μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τους αὐτὸ νὰ ποῦν (διότι ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε κάτι τέτοιο), ὅτι γι' αὐτὸ λέγεται «Ἐνας Κύριος ὁ Υἱός», ἐπειδὴ εἶναι βέβαια ὁ Πατέρας Κύριος, ὄχι ὅμως τέτοιος Κύριος ποῦ εἶναι ὁ Υἱός. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ εἶναι ἀσεβές, τότε οὔτε τὸ προηγούμενο μπορεῖ νὰ εὐσταθήσῃ, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὸ «Ἐνας Κύριος» δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν πλήρη κυριότητα, οὔτε περιορίζει αὐτὴν μόνο στὸν Υἱό, ἔτσι οὔτε τὸ «Ἐνας Θεός» ἀποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ, τὴ γνήσια καὶ ὀλοκάθαρη θεότητα, οὔτε περιορίζει αὐτὴν σὰν γνῶρισμα μόνο τοῦ Πατέρα.

Τὸ ὅτι πράγματι ὁ Υἱός εἶναι Θεός, καὶ μάλιστα τέτοιος Θεός ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας, ἂν καὶ βέβαια δὲν παύει νὰ εἶναι Υἱός, γίνεται φανερό ἀπὸ τὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴν προσθήκη αὐτῆ. Διότι, ἐὰν τὸ ὄνομα Θεός ἀνήκε μόνο στὸν Πατέρα, καὶ δὲν μπορούσε νὰ δηλώσῃ καμία ἄλλη ὑπόσταση, παρὰ μόνο ἐκείνη τὴν ἀγέννητη καὶ πρώτη, σὰν κάτι ποῦ εἶναι ἰδιαίτερο γνῶρισμα μόνο αὐτῆς, τότε ἄσκοπα ἀναφέρεται ἡ προσθήκη «Πατέρας»· θὰ ἦταν ἀρκετὸ δηλαδὴ νὰ πεῖ «Ἐνας Θεός», καὶ θὰ καταλαβαίναμε ποῖος ἦταν αὐτὸς ποῦ ἐννοοῦσε. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ «Θεός» εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ λέγοντας «Ἐνας Θεός», δὲν φανέρωνε ὁ Παῦλος ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο ἐννοεῖ, γι' αὐτὸ θεωρήθηκε ἀναγκαῖα ἡ προσθήκη «ὁ Πατέρας», γιὰ νὰ δηλώσῃ, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὴν πρώτη καὶ ἀγέννητη ὑπόσταση, διότι δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὸ τὸ ὄνομα μόνο «Θεός» νὰ δηλώσῃ αὐτὴν, καθόσον αὐτὸ εἶναι κοινὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν θείων ὑποστάσεων, ἄλλα μὲν εἶναι κοινὰ, ἄλλα δὲ ἰδιαίτερα τῆς κάθε μιᾶς ὑποστάσεως. Καὶ κοινὰ μὲν εἶναι γιὰ νὰ δείχνουν τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας τους, ἰδιαίτερα δὲ γιὰ νὰ χαρακτηρίζουν τὶς ιδιότητες αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα λοιπὸν Πατέρας καὶ Υἱός εἶναι ἰδιαίτερα τῆς κάθε μιᾶς ὑποστάσεως, ἐνῶ τὰ ὀνόματα Θεός καὶ Κύριος εἶναι κοινὰ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀνέφερε κοινὸ ὄνομα τὸ «Ἐνας Θεός», χρειάσθηκε ν' ἀναφέρει καὶ τὸ ἰδιαί-

γνωρίσης τίνα φησίν, ὥστε ἡμᾶς μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν Σαβελλίου μανίαν.

“Ὅτι γὰρ οὔτε τὸ «Θεός» ὄνομα μείζον τοῦ «Κύριος», οὔτε τὸ «Κύριος» ἔλαττον τοῦ «Θεός», δη-
 5 λον ἐκεῖθεν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ πάσῃ συνεχῶς ὁ Πατήρ Κύριος λέγεται «Κύριος ὁ Θεός σου», φησί, «Κύριος εἷς ἐστιν». Καὶ πάλιν, «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις». Καὶ πάλιν, «Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐ-
 10 τοῦ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἐστιν ἀριθμός». Καὶ πάλιν, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος· σὺ εἶ ὁ μόνος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Καίτοι γε εἰ ἔλαττον τοῦ Θεοῦ ἦν καὶ ἀνάξιον τῆς οὐσίας ἐκείνης, οὐκ ἔδει λέγεσθαι, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύρι-
 15 ος»· πάλιν εἰ τὸ «Θεός» μείζον ἦν τοῦ «Κύριος» καὶ σεμνότερον, οὐκ ἔδει τὸν κατ’ αὐτοῦ ἐλάττονα Υἱὸν ἀπὸ τοῦ προσήκοντος ὀνόματος τῷ Πατρὶ καλεῖσθαι, ὃ καὶ μόνον ἴδιον ἦν ἐκείνου. Ἄλλ’ οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστιν. Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὑποδεέστερος, οὔτε τὸ «Κύριος» ὄνομα τοῦ «Θεός» εὐτελέστερον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἀδιαφόρως ταύταις κέχρηται ταῖς προσηγορίαις ἡ Γραφή.

Καθάπερ οὖν ἠκούσατε Κύριον τὸν Πατέρα κα-
 25 λούμενον, φέρε δεῖξωμεν ὑμῖν καὶ τὸν Υἱὸν λεγόμενον Θεόν. «Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, μεθ’ ἡμῶν ὁ Θεός». Εἶδες καὶ τῷ Πατρὶ ὄνομα τὸ «Κύριος», καὶ τῷ
 30 Υἱῷ ὄνομα τὸ «Θεός»; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ φησι, «Γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος», οὕτω καὶ ἐνταῦθά φηται, «Καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Καὶ πάλιν, «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,

6. Δευτ. 6, 4

7. Δευτ. 6, 13

8. Ψαλμ. 146, 5

9. Ψαλμ. 82, 19

10. Ματθ. 1, 24, Ἦσ. 7, 14

τερο, γιά νά καταλάβεις ποιόν έννοεῖ, ὥστε νά μή περιπέσομε καί ἐμεῖς στήν μανία τοῦ Σαβέλλιου.

Τό ὅτι πράγματι οὔτε τό ὄνομα «Θεός» εἶναι ἀνώτερο ἀπό τό ὄνομα «Κύριος», οὔτε τό ὄνομα «Κύριος» εἶναι κατώτερο ἀπό τό ὄνομα «Θεός», γίνεται φανερό ἀπό τὰ ἐπόμενα. Σ' ὀλόκληρη τήν Παλαιά Διαθήκη ὁ Πατέρας λέγεται συνέχεια Κύριος· «Κύριος ὁ Θεός σου», λέγει, «Κύριος ἕνας εἶναι»⁶. Καί πάλι, «Τόν Κύριο τό Θεό σου θά προσκυνήσεις καί αὐτόν μόνο θά λατρεύσεις»⁷. Καί ἄλλοῦ πάλι, «Μέγας εἶναι ὁ Κύριός μας καί μεγάλη ἡ δύναμή του καί ἡ σοφία αὐτοῦ δέν μπορεῖ νά μετρηθεῖ»⁸. Καί πάλι, «Ἄς γνωρίσουν ὅτι τό ὄνομά σου εἶναι Κύριος· σὺ εἶσαι ὁ μόνος ὑψιστος σ' ὅλη τή γῆ»⁹. Ἄν ὅμως τό ὄνομα Κύριος ἦταν κατώτερο ἀπό τό ὄνομα «Θεός», καί ἀνάξιο τῆς θείας οὐσίας, δέν θά ἔπρεπε νά λεχθεῖ, «Ἄς γνωρίσουν ὅτι τό ὄνομά σου εἶναι Κύριος». Ἐάν πάλι τό ὄνομα «Θεός» ἦταν ἀνώτερο ἀπό τό ὄνομα «Κύριος καί σεμνότερο, δέν θά ἔπρεπε ὁ Υἱός, πού κατὰ τή γνώμη τους εἶναι κατώτερος ἀπό τόν Πατέρα, νά καλεῖται μέ τό ὄνομα τοῦ Πατέρα, τό ὁποῖο εἶναι τό ἰδιαίτερο ὄνομα ἐκείνου. Ἄλλά δέν εἶναι αὐτά σωστά, δέν εἶναι σωστά. Διότι οὔτε ὁ Υἱός εἶναι κατώτερος ἀπό τόν Πατέρα, οὔτε τό ὄνομα Κύριος εἶναι εὐτελέστερο ἀπό τό ὄνομα «Θεός». Γι' αὐτό καί ἡ Γραφή χρησιμοποιεῖ αὐτές τίς ὀνομασίες ἀδιάφορα καί γιά τόν Πατέρα καί γιά τόν Υἱό.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν ἀκούσατε ὅτι ὁ Πατέρας καλεῖται Κύριος, ἔτσι ἄς σᾶς δείξω τώρα ὅτι καί ὁ Υἱός ὀνομάζεται Θεός. «Νά ἡ Παρθένος θά συλλάβει στήν κοιλιά της καί θά γεννήσει υἱό καί θά δοθεῖ σ' αὐτόν τό ὄνομα Ἐμμανουήλ, πού ἐρμηνεύεται, Ὁ Θεός εἶναι μαζί μας»¹⁰. Εἶδες πῶς τό ὄνομα «Κύριος» ἀποδίδεται καί στόν Πατέρα, καί τό ὄνομα «Θεός» ἀποδίδεται καί στόν Υἱό; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «Ἄς γνωρίσουν ὅτι τό ὄνομά σου εἶναι Κύριος», ἔτσι καί ἐδῶ λέγει, «Καί θά δοθεῖ σ' αὐτόν τό ὄνομα Ἐμμανουήλ». Καί πάλι· «Παιδί γεννήθηκε σ' ἐμᾶς,

καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής». Καὶ σκόπει μοι προφητῶν σύνεσιν, καὶ πνευματικὴν σοφίαν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀπλῶς εἰπόντες «Θεόν», νομισθῶσι περὶ τοῦ
 5 Πατρὸς λέγειν, τῆς οἰκονομίας πρότερον μέμνηνται. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Πατὴρ διὰ παρθένου ἐγεννήθη, οὐδὲ παιδίον ἐγένετο.

Πάλιν ἕτερος προφήτης οὕτως εἰπὼν φησι περὶ αὐτοῦ «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος
 10 πρὸς αὐτόν». Καὶ περὶ τίνος τοῦτο φησιν; ἼΑρα μὴ περὶ τοῦ Πατρὸς; Οὐδαμῶς ἄκουσον γὰρ πῶς καὶ οὗτος περὶ τῆς οἰκονομίας ἐμνήσθη. Εἰπὼν γάρ, «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν», ἐπήγαγεν· «Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ
 15 ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Ὁ Παῦλος δέ, «Ἐξ ὧν ὁ Χριστός, τὸ κατὰ σάρκα», φησίν, «ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰ-
 20 ὠνας, Ἀμήν»· καὶ πάλιν, «Πᾶς πόρονος ἢ πλεονέκτης οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ Ἰωάννης δὲ οὕτως αὐτὸν καλεῖ λέγων
 25 «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος».

Ναί, φησί, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖξον, ποῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν συντάπτουσα ἡ Γραφή, Κύριον τὸν Πατέρα κελεῖ. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο δείκνυμι μόνον, ἀλλ'
 30 ὅτι καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καλεῖ, καὶ ὅτι Θεὸν τὸν Υἱόν, ὁμοῦ τιθεὶς ἑκάτερα τὰ ὀνόματα. Ποῦ οὖν τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν; Διαλεγόμενός ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Χριστός φησι «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ;

11. Ἦσ. 9, 5

13. Βαρούχ 3, 37

12. Βαρούχ 3, 36

14. Ρωμ. 9, 5

υἱὸς δόθηκε σ' ἐμᾶς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶναι, ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλήs, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστήs»¹¹. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, σύνεση προφητῶν καὶ πνευματικῆ σοφία. Γιὰ νὰ μὴ ποῦν δηλαδὴ ἀπλῶς «Θεὸς», καὶ νομισθεῖ ὅτι ἐννοοῦν τὸν Πατέρα, ὁμιλοῦν κατ' ἀρχὴν γιὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνσαρκώσεως. Διότι βέβαια δὲν γεννήθηκε ὁ Πατέρας ἀπὸ Παρθένο, οὔτε καὶ ἔγινε παιδί.

Ἐπίσης καὶ ἄλλος προφήτης μιλώντας γι' αὐτὸν λέγει τὰ ἐξῆς· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτόν»¹². Καὶ γιὰ ποιὸν τὸ λέγει αὐτό; Μήπως λοιπὸν τὸ λέγει γιὰ τὸν Πατέρα; Καθόλου· διότι ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸς ὁμιλεῖ γιὰ τὴ θεία ἐνσάρκωση. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας, καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτόν», πρόσθεσε· «Βρῆκε κάθε ὁδὸ ἐπιστήμης καὶ ἔδωσε αὐτὴν στὸν Ἰακώβ τὸν δούλο του καὶ στὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του. Στὴ συνέχεια παρουσιάσθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους»¹³. Ὁ Παῦλος πάλι λέγει· «Ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχεται ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ποὺ εἶναι Θεὸς ὄλων στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν»¹⁴ καὶ πάλι, «Ὁ καθένας ποὺ εἶναι πόρνος ἢ πλεονέκτης δὲν ἔχει κληρονομία στὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ»¹⁵ καὶ πάλι, «Κατὰ τὴ φανέρωση τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁶. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὀνομάζει αὐτόν μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, λέγοντας· «Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦταν κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς ἦταν ὁ Λόγος»¹⁷.

Ναί, λέγει, ἀλλὰ δεῖξε μας σὲ ποῖο μέρος ἡ Γραφὴ ἀναφέρει τὸν Υἱὸ μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὀνομάζει τὸν Πατέρα Κύριο. Ἐγὼ δὲν θὰ σᾶς ἀποδείξω μόνο αὐτό, ἀλλ' ὅτι ὀνομάζει καὶ τὸν Πατέρα Κύριο καὶ τὸν Υἱὸ, καθὼς καὶ Θεὸ ὀνομάζει καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ, ἀναφέροντας μαζί καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα. Ποῦ λοιπὸν μπορούμε νὰ τὸ βροῦμε αὐτὸ γραμμένο; Συνομιλώντας κάποτε ὁ Χριστὸς μὲ τοὺς Ἰουδαίους, εἶπε· «Ποῖα εἶναι

15. Ἐφ. 5, 5

17. Ἰω. 1, 1

16. Τίτ. 2, 13

τίνος υἱός ἐστιν; Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυίδ.
 Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυίδ ἐν Πνεύματι Κύριον
 αὐτὸν καλεῖ λέγων, Εἶπεν Κύριος τῷ Κυρίῳ μου,
 κάθου ἐκ δεξιῶν μου;». Ἴδου Κύριος καὶ Κύριος.
 5 Βούλει μαθεῖν ποῦ Θεὸν καὶ Θεὸν καλεῖ τὸν Πατέρα
 καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοῦ τιθεῖς; Ἄκουσον καὶ τοῦ προφή-
 του Δαυίδ, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῦτο αὐτὸ
 δηλούντων ἡμῖν· «Ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰ-
 ῶνα τοῦ αἰῶνος, ράβδος εὐθύτητος ἢ ράβδος τῆς
 10 βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίση-
 σας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου,
 ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου». Καὶ
 ὁ Παῦλος πάλιν τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐπήγαγε λέ-
 γων, ὅτι «Πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησιν· ὁ
 15 ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν
 Υἱὸν ὁ θρόνος σου ὁ Θεός εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

Τίνος οὖν ἔνεκεν ἔνταῦθα, φησί, τὸν μὲν Θεὸν
 Πατέρα ἐκάλεσε, τὸν δὲ Υἱὸν Κύριον; Οὐχ ἀπλῶς
 οὐδὲ εἰκῆ ἔνταῦθα τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς
 20 Ἕλληνας ἦν λόγος αὐτῷ πολυθεΐαν νοσοῦντας. Ἴν'
 οὖν μὴ λέγωσιν, ὅτι ἡμῖν ἐγκαλῶν ὡς πολλοὺς θε-
 οὺς λέγουσι καὶ πολλοὺς κυρίους, αὐτὸς ἀλίσκη τοῖς
 ἐγκλήμασι τούτοις θεοὺς λέγων, καὶ οὐ Θεόν, διὰ
 τοῦτο συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, ἐτέρω κα-
 λεῖ τὸν Υἱὸν ὀνόματι τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχοντι. Καὶ
 25 ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄνωθεν ἀνάγωμεν αὐτὸ τὸ
 χωρίον, καὶ εἴσεσθε σαφῶς ὅτι οὐχ ἡμέτερός ἐστι
 στοχασμὸς τὸ λεγόμενον. «Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων
 οἶδαμεν ὅτι πάντες γινώσκοντες ἔχομεν. Ἡ γινῶσις φυσι-
 οῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Περὶ τῆς βρώσεως οὖν
 30 τῶν εἰδωλοθύτων οἶδαμεν ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κό-
 σμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς». Ὁρᾷς

18. Ματθ. 22, 42 ε.

19. Ψαλμ. 14, 7

20. Ἐβρ. 1, 7 ε.

21. Α' Κορ. 8, 2 - 4

ἡ γνώμη σας γιὰ τὸν Χριστό; τίνος υἱὸς εἶναι; Αὐτοὶ ἀπαντοῦν πρὸς αὐτόν· Τοῦ Δαυίδ. Λέγει πρὸς αὐτούς· Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυίδ, φωτιζόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὀνομάζει αὐτὸν Κύριο, λέγοντας, Εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθησε στὰ δεξιὰ μου;»¹⁸. Νὰ λοιπὸν Κύριος καὶ Κύριος. Θέλεις νὰ μάθεις ποῦ ἡ Γραφή ὀνομάζει Θεὸ καὶ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ, ἀναφέροντάς τους μαζί; Ἦκουσε καὶ τὸν προφήτη Δαυίδ καὶ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ποὺ μᾶς διδάσκουν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πράγμα· «Ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, παραμένει στὸν αἰῶνα, ράβδος δικαιοσύνης εἶναι ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἀγάπησες τὴ δικαιοσύνη καὶ μίσησες τὴν ἀνομία· γι' αὐτὸ σέ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Πατέρας σου, μὲ τὸ πνευματικὸ χρίσμα ποὺ χαρίζει ἀγαλλίαση σ' ἐκείνους ποὺ χρίονται»¹⁹. Καὶ ὁ Παῦλος πάλι, ἐπικαλούμενος τὴ μαρτυρία αὐτή, λέγει· «Γιὰ μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τοὺς ἀγγέλους του σὰν τοὺς ἀνέμους, γιὰ δὲ τὸν Υἱὸ λέγει· Ὁ θρόνος σου, Θεέ, παραμένει αἰώνια»²⁰.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐδῶ, λέγει, τὸν μὲν Πατέρα ὀνόμασε Θεό, τὸν δὲ Υἱὸ Κύριο; Δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ τυχαῖα, οὔτε ἄσκοπα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος ἀπευθυνόταν πρὸς Ἕλληνας ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τῆς πολυθεΐας. Γιὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτοί, Ἐνῶ κατηγορᾶς ἐμᾶς ὅτι παραδεχόσαστε πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλοὺς κυρίους, ὁμῶς συλλαμβάνεσαι καὶ σὺ μὲ τὴν ἴδια κατηγορία, μιλώντας γιὰ θεοὺς καὶ ὄχι γιὰ ἓνα Θεό', γι' αὐτὸ, δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τους, ὀνομάζει τὸν Υἱὸ μὲ ἄλλο ὄνομα ποὺ ἔχει ὁμῶς τὴν ἴδια δύναμη. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, ἃς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὸ τὸ χωρίο καὶ θὰ διαπιστώσετε ὅτι τὰ λεγόμενα αὐτὰ δὲν εἶναι δικές μου σκέψεις· «Γιὰ τὰ εἰδωλόθυτα γνωρίζομε ὅτι ὅλοι ἔχομε γνώση. Ἡ γνώση φουσκώνει τὰ μυαλά, ἐνῶ ἡ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὸ ἄν πρέπει νὰ τρῶμε τὰ εἰδωλόθυτα, γνωρίζομε ὅτι κανένα εἶδωλο δὲν ὑπάρχει πραγματικὰ στὸν κόσμον, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεὸς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἓνα»²¹. Βλέπετε ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει

ὅτι πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος ταῦτα λέγει τοὺς πολλοὺς εἶναι νομίζοντας θεοὺς; «Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί, εἴτε ἐν οὐρανῶ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς» (πάλιν πρὸς ἐκείνους μά-
 5 χεται) «Ὡσπερ οὖν εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί», (τοῦτ' ἔστι λεγόμενοι), «ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα». Διὰ τοῦτο καὶ τὸ «Εἷς» προσέθηκεν, ἵνα μὴ πολυθεῖαν εἰσάγεσθαι πάλιν ἐκεῖνοι
 10 νομίζωσι, καὶ ἓνα Θεὸν τὸν Πατέρα ἐκάλεσεν, οὐκ ἐκβάλλων τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος· ὡσπερ οὖν καὶ ἓνα Κύριον τὸν Υἱόν, οὐκ ἐκβάλλων τῆς κυριότητος τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος, καὶ μηδεμίαν αὐτοῖς δοῦναι λαβὴν βουλόμενος.
 15 Τοῦτο γοῦν καὶ αἷτιον γέγονε τοῦ μὴ σαφῶς μηδὲ φανερῶς, ἀλλ' ἀμυδρῶς πως καὶ σπανίως διὰ τῶν προφητῶν γνωρισθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἄρτι γὰρ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπαλλαγέντες, εἰ πάλιν ἤκουσαν Θεὸν καὶ Θεόν, πρὸς
 20 ταύτην ἂν ἀπέστρεψαν νόσον. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω συνεχῶς οἱ προφήται λέγουσιν, ὅτι εἷς Θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐχὶ τὸν Υἱὸν ἄθετοῦντες, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν θεραπεῦσαι βουλόμενοι, καὶ πείσαι τέως τῆς τῶν πολλῶν θεῶν
 25 καὶ οὐκ ὄντων ὑπονοίας ἀπαλλαγῆναι. Ὄταν τοίνυν ἀκούσης τὸ «εἷς» καὶ «οὐδεὶς», καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ τῆς Τριάδος ἐλαττώσης τὴν δόξαν, ἀλλὰ τὸ μέσον αὐτῆς πρὸς τὴν κτίσιν διὰ τούτων μάνθανε τῶν ρημάτων. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησι «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν
 30 Κυρίου;». Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἐνταῦθα, καὶ οὔτε τὸν Υἱόν, οὔτε τὸ Πνεῦμα ἐκβάλλει τῆς γνώσεως, προαποδέδεικται ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις, ὅτε τὴν

22. Α' Κορ. 8, 5 ε.

23. Ἦσ. 40, 13. Ρωμ. 11, 34

ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκείνους πού πίστευαν ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί; «Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχουν πολλοὶ πού ὀνομάζονται θεοὶ καὶ κύριοι, εἴτε στὸν οὐρανὸ εἴτε στὴ γῆ», (ἐκείνους πάλι καταπολεμεῖ) «ὅπως βέβαια ὑπάρχουν πραγματικὰ πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι» (δηλαδὴ πιστεύεται ὅτι ὑπάρχουν), «ἐμεῖς ὅμως πιστεύομε ὅτι ἓνας Θεὸς ὑπάρχει, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα, καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὸν ὁποῖο ἔγιναν τὰ πάντα»²². Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὸ «ἓνας», γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ἐκεῖνοι ὅτι εἰσάγει πάλι πολυθεΐα, καὶ κάλεσε ἓνα Θεὸ τὸν Πατέρα, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὴ θεότητα, ὅπως πάλι κάλεσε καὶ ἓναν Κύριο τὸν Υἱό, χωρὶς ν' ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν κυριότητα, ἀλλὰ τὸ κάνει μὲ σκοπὸ νὰ θεραπεύσει τὴν ἀσθένεια ἐκείνων, καὶ νὰ μὴ τοὺς δώσει καμιά ἀφορμὴ γιὰ παρεξήγηση.

Αὕτῃ βέβαια ἦταν καὶ ἡ αἰτία πού ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φανερώθηκε στοὺς Ἰουδαίους μὲ τοὺς προφήτες ὄχι μὲ σαφήνεια καὶ φανερά, ἀλλὰ κατὰ κάποιον τρόπο σκοτεινὸ καὶ σποραδικό. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, πού μόλις πρὶν λίγο χρόνο εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν πολυθεϊστικὴ πλάνη, ἂν ἄκουαν πάλι Θεὸ καὶ Θεό, θὰ ἐπέστρεφαν πάλι πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἀσθένεια. Γι' αὐτὸ οἱ προφήτες ἐπαναλαμβάνουν συνέχεια, ὅτι ὑπάρχει ἓνας Θεός, καὶ ὅτι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει ἄλλος, χωρὶς φυσικὰ μ' αὐτὸ ν' ἄρνοῦνται τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Υἱοῦ, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ προσπαθώντας νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀσθένεια ἐκείνων καὶ νὰ τοὺς πείσουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐπὶ τέλος ἀπὸ τὴ δοξασία ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί, πού δὲν ὑπάρχουν στὴν πραγματικότητα. «Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις τὸ «ἓνας» καὶ τὸ «κἀνένας» καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, μὴ ἐλαττώσεις τὴ δόξα τῆς Τριάδας, ἀλλὰ νὰ διδάσκεις μ' αὐτὰ τὴ διαφορὰ πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ στὴν κτίση. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Ποιὸς λοιπὸν γνώρισε τὸ νοῦ τοῦ Κυρίου;»²³. Καὶ ὅτι αὕτῃ τῇ σημασίᾳ ἔχει αὐτό, χωρὶς ν' ἀποκλείει οὔτε τὸν Υἱὸ οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ προηγουμένως, ὅταν ἀνέφε-

μαρτυρίαν παρηγάγομεν τὴν λέγουσαν· «Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν ὁ Υἱὸς φησιν· «Οὐ-
5 δεις γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός».

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· «Οὐχ ὅτι τὸν Θεόν τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Ὁμοῦ γὰρ ὅτι μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν οἶ-
10 δεν, εἶπε, καὶ τὴν αἰτίαν τέθεικε, δι' ἣν οἶδε. Τίς δὲ ἡ αἰτία; Τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ εἶναι πάλιν ἀπόδειξις τὸ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν εἰδέναι. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὸν οἶδε σαφῶς, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐστίν, καὶ σημεῖον τοῦ ἐξ αὐτοῦ εἶναι τὸ εἰδέναι αὐτὸν σα-
15 φῶς. Οὐσία γὰρ οὐσίαν ὑπερέχουσιν οὐκ ἂν δυνηθῆναι καλῶς εἰδέναι, κἂν ὀλίγον ἢ τὸ μέσον. Ἄκουσον γοῦν περὶ τῶν ἀγγέλων τί φησιν ὁ προφήτης, καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὅτι ὀλίγον τὸ διάφορον ταύτης κἂκείνης. Εἰπὼν γὰρ, «Τί ἐστὶ ἀνθρω-
20 πος, ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι λογίζη αὐτόν;», ἐπήγαγεν, «Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους». Ἄλλ' ὅμως, εἰ καὶ βραχὺ τὸ μέσον, ἐπειδὴ ὅλως ἐστὶ τι μέσον, οὐκ οἶδαμεν μετὰ ἀκριβείας ἀγγέλων οὐσίαν, κἂν μυρία φιλοσοφήσω-
25 μεν, εὐρεῖν οὐ δυνάμεθα.

4. Καὶ τί λέγω ἀγγέλων, ὅπου γε οὐδὲ αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν οὐσίαν ἴσμεν καλῶς, μάλλον δὲ οὐδὲ ὀπωσοῦν; Εἰ δὲ ἐκεῖνοι φιλονεικοῦσιν εἰδέναι, ἐρώτησον τί ποτέ ἐστὶ τὴν οὐσίαν ἢ ψυχὴν ἢ ἀ-
30 ἦρ, ἢ πνεῦμα, ἢ ἄνεμος, ἢ πῦρ; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων

24. Α' Κορ. 2, 11

25. Λουκᾶ 10, 22

26. Ψαλμ. 8, 5 ε.

ρε τή μαρτυρία τοῦ Παύλου πού λέγει «Ποιός λοιπόν ἄλλος γνωρίζει τὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρά μόνο τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πού ὑπάρχει μέσα σ' αὐτόν; ἔτσι καί τὰ τοῦ Θεοῦ κανένας δέν τὰ γνωρίζει παρά μόνο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»²⁴. Καί πάλι ὁ Χριστός λέγει «Κανένας δέν γνωρίζει τὸν Υἱό, παρά μόνο ὁ Πατέρας, οὔτε τὸν Πατέρα τὸν γνωρίζει κάποιος, παρά μόνο ὁ Υἱός»²⁵.

Ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ «Κανένας δέν ἔχει γνωρίσει τὸν Πατέρα, παρά μόνο αὐτός πού προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτός μόνο γνωρίζει τὸν Πατέρα». Ἔθεσε δηλαδὴ ἐδῶ μαζί τὴ δήλωση ὅτι ὁ Υἱός γνωρίζει τὸν Πατέρα καί τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία τὸν γνωρίζει. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ αἰτία; Τὸ ὅτι ἔχει τὴν ὑπαρξὴ του ἀπ' αὐτόν, τὸ ὅτι δὲ ἔχει τὴν ὑπαρξὴ του ἀπ' αὐτόν ἀποδεικνύει πάλι ὅτι γνωρίζει αὐτόν μὲ ἀκρίβεια. Διότι γι' αὐτὸ τὸν γνωρίζει μὲ σαφήνεια, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπ' αὐτόν, καί ἀπόδειξη τοῦ ὅτι προέρχεται ἀπ' αὐτόν εἶναι τὸ ὅτι γνωρίζει αὐτόν μὲ σαφήνεια. Καθόσον δέν εἶναι δυνατό μία οὐσία νὰ γνωρίζει πολὺ καλὰ ἄλλη ἀνώτερη οὐσία, ἔστω καί ἂν εἶναι μικρὴ ἢ μεταξύ τους ἀπόσταση. Ἄκουσε λοιπόν τί λέγει ὁ προφήτης γιὰ τοὺς ἀγγέλους καί τὴν ἀνθρώπινη φύση, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπάρχει πολὺ μικρὴ διαφορά. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ θυμᾶσαι αὐτόν, ἢ ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ σκέφτεσαι αὐτόν;», πρόσθεσε «Τὸν ἔκανες λίγο πιὸ κατώτερο ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»²⁶. Καί ὁμως, ἂν καί ἡ ἀπόσταση μεταξύ τους εἶναι μικρὴ, ἐπειδὴ ὅπωςδήποτε ὑπάρχει κάποια ἀπόσταση, δέν γνωρίζομε τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων μὲ ἀκρίβεια, καί δέν μπορούμε νὰ τὴ βροῦμε, καί ἂν ἀκόμη καταφύγομε σὲ ἀμέτρητες φιλοσοφικὲς ἐρευνες.

4. Καί γιατί λέγω ὅτι δέν γνωρίζομε τὴν οὐσία τῶν ἀγγέλων, τὴ στιγμή βέβαια πού δέν γνωρίζομε καλὰ οὔτε τὴν οὐσία τῆς δικῆς μας ψυχῆς, ἢ καλύτερα δέν τὴ γνωρίζομε οὔτε ἐν μέρει; Ἐὰν ὁμως ἐκεῖνοι προβάλλουν τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τὴ γνωρίζουν, ρώτησέ τους ποιὰ τέλος πάντων εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ἄραγε εἶναι ἀέρας, εἶναι

ἐροῦσι ταῦτα γὰρ πάντα σώματα, ἐκείνη δὲ ἀσώματος. Εἶτα ἀγγέλους μὲν οὐκ ἴσασιν, οὐδὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, τὸν δὲ πάντων Δεσπότην καὶ δημιουργὸν εἰδέναί φιλονεικοῦσι μετὰ ἀκριβείας· καὶ τί ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ἀνοίας χειρόν; Καὶ τί λέγω, τί τὴν οὐσίαν ἔστιν ἡ ψυχὴ; Ὅπως ἡμῶν ἔστιν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν. Τί γὰρ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν; ὅτι παρεκτείνεται τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ; Ἀλλὰ τοῦτο ἄλογον· σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτο.

10 Ὅτι δὲ ἐπὶ ψυχῆς οὐκ ἔστι τοῦτο, ἐντεῦθεν δῆλον· πολλάκις καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἐκκεκομμένων, δλόκληρος ἐκείνη μένει, οὐδὲν ἀκρωτηριασθεῖσα ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος πηρώσεως. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν μέρει τινὶ συνείληπται. Οὐκοῦν νεκρὰ ἀνάγκη τὰ λοιπὰ εἶναι μέλη· τὸ γὰρ ἄψυχον πάντως νεκρόν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστιν ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ ἴσμεν, τὸ δὲ πῶς ἔστιν οὐκ ἴσμεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν ταύτης γνῶσιν ἀπέκλεισεν ὁ Θεός, ἐκ πολλῆς 20 περιουσίας ἐπιστομίζων ἡμᾶς, καὶ κατέχων, καὶ μένειν κατὰ πείθων, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μὴ περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν.

5. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπὸ λογισμῶν τὰ τοιαῦτα κατασκευάσωμεν, φέρε πάλιν ἐπὶ τὴν Γραφὴν τὸν λόγον ἀ- 25 γάγωμεν. «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα εἴωρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος εἴωρακε τὸν Πατέρα». Καὶ τί τοῦτο; φησὶν· οὐδέπω γὰρ αὐτῷ γνῶσιν ἀκριβῆ τοῦτο ἐμαρτύρησε τὸ ρῆμα. Ἀλλ' ὅτι μὲν αὐτὸν ἡ

πνοή, είναι άνεμος, είναι φωτιά; Ἄλλὰ δὲν θὰ ποῦν κανένα ἀπ' αὐτὰ διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλικά στοιχεῖα, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι ἀσώματη. Ἔπειτα τοὺς μὲν ἀγγέλους δὲν τοὺς γνωρίζουν, οὔτε τις ψυχές τους, ἰσχυρίζονται ὅμως ὅτι γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὸν Κύριο καὶ δημιουργὸ τῶν πάντων· τί θὰ μπορούσε πράγματι νὰ ὑπάρξει χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀνοησία αὐτή; Καὶ γιατί λέγω, ποιὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς; Δὲν μπορούν νὰ ποῦν οὔτε αὐτὸ ἀκόμη, τὸ πῶς δηλαδὴ συνδέεται μὲ τὸ σῶμα. Διότι τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος; ὅτι εἶναι διασκορπισμένη σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ σωματικοῦ ὄγκου; Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι παράλογο· διότι αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν σωμάτων.

Τὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συμβεῖ αὐτὸ στὴν περίπτωση τῆς ψυχῆς γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πολλές φορές, ἂν καὶ κόπηκαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια κάποιου, ὅμως ἡ ψυχὴ παρέμενε ὀλόκληρη, χωρὶς νὰ ἀκρωτηριάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀναπηρεία τοῦ σώματος. Ἄλλὰ δὲν βρίσκεται σ' ὀλόκληρο τὸ σῶμα, ἀλλὰ περιέχεται σ' ὠρισμένο μέρος. Μὰ τότε πρέπει τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος νὰ εἶναι νεκρά· διότι τὸ ἄψυχο ὅπωςδήποτε εἶναι νεκρό. Ὅμως οὔτε αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε, ἀλλ' ὅτι μὲν ὑπάρχει ἡ ψυχὴ μέσα στὸ σῶμα μας τὸ γνωρίζουμε, τὸ πῶς ὑπάρχει ὅπως μέσα σ' αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζουμε. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ Θεὸς ἀπέκλεισε τὴ γνώση αὐτῆς, μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς ἀποστομώσει σὲ μεγάλο βαθμὸ, νὰ μᾶς συγκρατήσῃ καὶ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ περιορίζουμε τὴ γνώση μας στὰ πράγματα τῆς γῆς, χωρὶς νὰ περιεργαζόμαστε οὔτε καὶ νὰ πολυεξετάζουμε ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπὸ μᾶς.

5. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἐξηγῶ αὐτὰ μὲ βάση τις δικές μου σκέψεις καὶ συλλογισμούς, ἐμπρὸς καὶ πάλι νὰ μεταφέρω τὸ λόγο στὴ Γραφή. «Τὸν Πατέρα κανέναν δὲν τὸν ἔχει δεῖ, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς μόνον εἶδε τὸν Πατέρα». Καὶ τί σημασία, λέγει, ἔχει αὐτό; διότι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν παρέχουν τὴ μαρτυρία ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ἀκριβῆ γνώση αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἡ κτίση

κτίσις οὐκ οἶδεν ἐδήλωσεν εἰπών, «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακε», καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς αὐτὸν οἶδε, καὶ τοῦτο πάλιν ἐδήλωσε προσθείς. «Εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ἐώρακε τὸν Πατέρα». Ὅτι μέντοι ἀκριβῶς αὐτὸν οἶδε, καὶ οὕτως ὡς αὐτὸς ἑαυτόν, οὐδέπω τοῦτο ἀποδέδεικται. Ἐνδέχεται γάρ, φησί, μηδὲ τὴν κτίσιν αὐτὸν εἶδέναι σαφῶς, μηδὲ τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἐκείνης μὲν σαφέστερον, τὴν μέντοι ἀκριβῆ κατάληψιν μηδὲ τοῦτον ἔχειν. Ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸν ὄρᾳ, ὅπερ ἐστὶ, καὶ γινώσκει, εἶπεν, ὅτι δὲ ἀκριβῶς αὐτὸν γινώσκει, καὶ οὕτως ὡς αὐτὸς ἑαυτόν, οὐπω τοῦτο ἐδήλωσε. Βούλεσθε οὖν καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστωσώμεθα, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ φωνῆς; Οὐκοῦν ἀκούσωμεν τί φησι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους: «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα». Τί ταύτης ἀκριβέστερον βούλει τῆς γνώσεως λοιπόν;

Ἐρώτησον τὸν ἀντιλέγοντα: οἶδεν ἀκριβῶς τὸν Υἱόν ὁ Πατήρ, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν γνώσιν ἔχει, καὶ οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει τὸν κατὰ τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἀπηρητισμένη ἐστὶν ἡ εἶδησις; Ναί, φησὶν. Οὐκοῦν, ὅταν ἀκοῦσης ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως αὐτὸν οἶδεν ὡς αὐτὸς τὸν Υἱόν, μηδὲν ἔτι ζήτησι πλέον, οὕτω μετὰ ἀκριβείας τῆς γνώσεως ἐξισαζούσης. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸ ἐμφαίνων ἔλεγεν: «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγιγνώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι».

6. Ἀποκαλύπτει δέ, οὐχ ὅσον αὐτὸς οἶδεν, ἀλλ' ὅσον ἡμεῖς χωροῦμεν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον ὁ Χριστός: καὶ γὰρ ἐκεῖνός φησι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς: «Οὐκ ἠδυνήθη ὑμῖν λαλῆσαι ὡς

δέν τόν γνωρίζει τὸ δήλωσε λέγοντας, «Τὸν Πατέρα κανέναν δέν τόν εἶδε», καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς γνωρίζει αὐτόν, καὶ αὐτὸ πάλι τὸ δήλωσε προσθέτοντας, «Παρὰ μόνο ἐκεῖνος πού προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτὸς εἶδε τὸν Πατέρα». Ἄλλ' ὅμως τὸ ὅτι γνωρίζει αὐτόν μὲ ἀκρίβεια, καὶ τόσο πολὺ, ὅσο αὐτὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, αὐτὸ ἀκόμη δέν ἔχει ἀποδειχθεῖ. Διότι, λέγει ὑπάρχει τὸ ἐνδεχόμενονὰ μὴ γνωρίζει τὸν Πατέρα μὲ ἀκρίβεια οὔτε ἡ κτίσις, οὔτε ὁ Υἱός, ἀλλὰ νὰ τὸν γνωρίζει αὐτὸς καλύτερα ἀπὸ τὴν κτίσις, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει οὔτε καὶ αὐτὸς ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ. Διότι, τὸ ὅτι μὲν ὁ Υἱὸς τὸν βλέπει, πράγμα πού σημαίνει ὅτι καὶ τὸν γνωρίζει, τὸ εἶπε, τὸ ὅτι ὅμως γνωρίζει αὐτόν μὲ ἀκρίβεια, ὅπως ὁ Πατέρας γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, αὐτὸ δέν τὸ εἶπε ἀκόμη. Θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς ἀποδείξω καὶ αὐτὸ ἀπὸ τίς Γραφές καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ; Λοιπὸν ἄς ἀκούσομε τί λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζει ἐμένα ὁ Πατέρας, ἔτσι καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»²⁷. Ποιὰ λοιπὸν γνώση ἀκριβέστερη ἀπ' αὐτὴν θέλεις;

Ρώτησε ἐκεῖνον πού προβάλλει ἀντιρρήσεις· Γνωρίζει ὁ Πατέρας ἀκριβῶς τὸν Υἱό; ἔχει ὅλη τὴ γνώση αὐτοῦ, χωρὶς νὰ τοῦ διαφύγει τίποτε ἀπὸ τὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἶναι πλήρης ἡ γνώση αὐτοῦ γι' αὐτόν; Ναί, λέγει. Λοιπὸν, ὅταν ἀκούσεις ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς τόσο πολὺ γνωρίζει τὸν Πατέρα, ὅσο αὐτὸς τὸν Υἱό, νὰ μὴ ζητᾶς τίποτε περισσότερο, ἐφόσον ἡ γνώση καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς εἶναι ἀπόλυτα ἴση. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ, θέλοντας νὰ φανερώσει αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε· «Κανέναν δέν γνωρίζει τὸν Υἱό, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας, οὔτε καὶ τὸν Πατέρα τὸν γνωρίζει κανείς, παρὰ μόνο ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο θὰ θελήσει νὰ τὸν φανερώσει ὁ Υἱός»²⁸.

6. Ἄλλ' ὅμως ὁ Υἱὸς ἀποκαλύπτει αὐτόν ὄχι ὅσο γνωρίζει αὐτόν, ἀλλ' ὅσο μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ἐμεῖς. Διότι, ἐάν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος, πολὺ περισσότερο ὁ Χριστός· καθόσον ὁ Παῦλος λέγει πρὸς τοὺς μαθητὲς του· «Δέν μπόρεσα νὰ σᾶς μιλήσω σὰν πνευματικὰ τέκνα,

πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς· ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἠδύνασθε». Ἀλλὰ Κορινθίοις τοῦτο, φησὶν, ἔλεγε μόνον. Τί οὖν ἂν δείξωμεν ὅτι καὶ ἕτερά τινα, ἃ μηδεὶς ἀνθρώπων ἔμαθεν, ἤδει, καὶ ἀπῆλθε μόνος αὐτὰ τῶν πάντων ἀνθρώπων εἰδώς; Καὶ ποῦ τοῦτό ἐστιν εὐρεῖν; Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων, ὅτι «Ἦκουσα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» ἀλλ' ὁμως καὶ αὐτὸς οὗτος καὶ τότε ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, μερικὴν ἔχει γνῶσιν, καὶ πολὺ τῆς μελλούσης ἀποδέουσαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα εἰπὼν καὶ κεῖνα εἶρηκεν, ὅτι «Ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν» καὶ, «Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμεην» καὶ, «Ἄρτι βλέπω δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον».

Ὅστε ἐκ τούτων ἡμῖν ἅπασα αὐτῶν ἡ σκευωρία διελήλεκται· ὅταν γὰρ αὐτὴ ἡ οὐσία ἀγνοῖται, οὐχ ὅτι ἐστίν, ἀλλὰ τί ἐστίν, ἐσχάτης ἂν εἴη μανίας καὶ ὄνομα αὐτῇ τιθέναι. Καίτοι γε καὶ εἰ δῆλη καὶ γνώριμος ἦν, οὐδὲ οὕτως ἦν ἀσφαλὲς αὐτοῦς οἰκοθεν, καὶ παρ' ἑαυτῶν προσηγορίαν ἐπιτιθέναι τῇ τοῦ Δεσπότητος οὐσία. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ταῖς ἄνω δυνάμεσιν οὐκ ἐτόλμησεν ὀνόματα ἐπιτιθέναι, ἀλλ' εἰπὼν, ὅτι «Ἐκάθισε τὸν Χριστὸν ἐπάνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», καὶ διδάξας ἡμᾶς ὅτι ἐστὶ τινὰ ὀνόματα τῶν δυνάμεων, ἃ τότε εἰσόμεθα, οὐκ ἐθάρρησεν ἕτερα αὐτὸς ἀντ' ἐκείνων θεῖναι, οὐδὲ αὐτὰ ἐκεῖνα

29. Α' Κορ. 3, 1

30. Β' Κορ. 12, 4

31. Α' Κορ. 13, 9 ε.

32. Ἐφ. 1, 21

ἀλλὰ σὰν σαρκικά· σὰν νήπια, σχετικὰ μὲ τὴν πίστη σας πρὸς τὸ Χριστό, γάλα σᾶς πότισα καὶ ὄχι στερεὰ τροφή, διότι δὲν θὰ μπορούσατε ἀκόμη νὰ τὴ δεχθεῖτε»²⁹. Ἄλλὰ, λέγει, αὐτὸ τὸ ἔλεγε μόνο πρὸς τοὺς Κορινθίους. Τί θὰ πεῖς ὅμως ἂν σοῦ δείξω ὅτι ὁ Παῦλος γνώριζε καὶ μερικὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα κανέννας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τὰ ἔμαθε, καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ γνωρίζοντάς τα μόνο αὐτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ ποῦ μποροῦμε νὰ θροῦμε γραμμένο αὐτό; Στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Κορινθίους· διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ λέγει, «Ἄκουσα λόγια ἀπόρρητα, ποῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄνθρωπο»³⁰. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ποῦ ἄκουσε λόγια ἀπόρρητα, ποῦ δὲν μποροῦν νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄνθρωπο, ἔχει μερικὴ μόνο γνώση, καὶ ποῦ ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ μελλοντικὴ. Διότι αὐτὸς ποῦ εἶπε αὐτὰ, ὁ ἴδιος εἶπε καὶ ἐκεῖνα, ὅτι δηλαδὴ «Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ μέρος γνωρίζομε, καὶ ἓνα μέρος αὐτοῦ προφητεύομε»· καί, «Ὅταν ἤμουν νήπιο ὡς πρὸς τὴν πίστη, σὰν νήπιο μιλοῦσα, σὰν νήπιο σκεφτόμουν, σὰν νήπιο συλλογιζόμουν»· καί, «Τώρα βλέπω τὸ Θεὸ κατὰ τρόπο αἰνιγματικόν, σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη, ἐνῶ τότε θὰ τὸν δῶ πρόσωπο πρὸς πρόσωπο»³¹.

Ἔτσι ἀπὸ τὰ ὅσα λέχθηκαν μέχρι τώρα ἐλέγχθηκε ἀπόλυτα ἡ ὅλη σκευωρία αὐτῶν. Διότι, ὅταν ἀγνοεῖται ἡ ἴδια ἡ οὐσία, ὄχι βέβαια ὡς πρὸς τὸ ἂν ὑπάρχει, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι, θὰ ἦταν δεῖγμα ὑπερβολικῆς μανίας τὸ νὰ τῆς δώσει κανεὶς ὠρισμένο ὄνομα. Ἄν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς ἦταν γνωστὴ καὶ φανερὴ, πάλι δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν νὰ δώσομε ἐμεῖς ἀπὸ μόνοι μας ὄνομα στὴν οὐσία τοῦ Κυρίου. Διότι, ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν τόλμησε νὰ δώσει ὄνομα στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ἀλλ' ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «ἔβαλε τὸν Χριστὸ νὰ καθῆσει πρὸ πάντων ἀπὸ κάθε ἀρχῆ καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμει καὶ ἀπὸ κάθε ὄνομα ὀνομαζόμενον ὄχι μόνο στὸν αἰῶνα αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸν μέλλοντα»³², καὶ μᾶς δίδαξε ὅτι ὑπάρχουν ὠρισμένα ὀνόματα δυνάμεων ποῦ θὰ τὰ γνωρίσομε στὸ μέλλον, δὲν ἔλαβε τὸ θάρρος

περιεργάζεσθαι, τίνος ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι, ἢ ποίας ἀπολογίας οἱ ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου οὐσίας ταῦτα τολμῶντες; "Όταν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία ἀγνοῖται, καθάπερ τοὺς παραπαίοντας αὐτοὺς ἀποστρέφεσθαι 5 χρῆ. "Ότι μὲν γὰρ ἀγέννητός ἐστιν ὁ Θεὸς δῆλον, ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸ ὄνομα οὐδεὶς προφήτης εἶπεν, οὐδεὶς ἀπόστολος ἠνίξατο, οὐδεὶς εὐαγγελιστῆς καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀγνοοῦντες, πῶς ὄνομα αὐτῆς λέγειν ἤμελ- 10 λον;

Καὶ τί λέγω περὶ τῶν θείων Γραφῶν, ὅπου γε τοσαύτη τῆς ἀτοπίας ἢ περιφάνεια, καὶ τῆς παρανομίας ἢ ὑπερβολῆ, ὡς μηδὲ τοὺς τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθέντας "Έλληνας ἐπιχειρῆσαί ποτέ τι τοιοῦ- 15 τον εἰπεῖν; Οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἐκείνων ἐτόλμησε θείας οὐσίας ὄρον ἐκθέσθαι, καὶ ἐνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν. Καὶ τί λέγω θείας οὐσίας, ὅπου γε περὶ τῆς τῶν ἀσωμάτων φύσεως φιλοσοφοῦντες οὐδὲ ταύτης ἀπηρτισμένον ὄρον ἐξέθεντο, ἀλλ' ἀμυδρὰν τινα ἐξήγησιν, 20 καὶ ὑπογραφὴν μᾶλλον, ἢ ὄρον;

'Αλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; Οὐκ οἶδας οὖν ὃ σέβεις; φησί. Μάλιστα μὲν οὐδὲ ἀποκρίνασθαι πρὸς τοῦτο ἔδει, τοσαύτης ἀποδείξεως ἐκ τῶν Γραφῶν γεγεννημένης, ὅτι ἀδύνατον εἰδέναί τι τὴν οὐσίαν ἐ- 25 στὶν ὁ Θεός. 'Επειδὴ δὲ οὐ πρὸς ἔχθραν φθειγγόμεθα, ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς διορθῶσαι, φέρε δεῖξωμεν, ὅτι οὐ τὸ ἀγνοεῖν τί τὴν οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ φιλονεικεῖν εἰδέναί, τοῦτό ἐστι τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. Εἶπε γὰρ μοι, εἰ δύο ἀνθρώπων φιλονεικούντων πρὸς ἀλ- 30 λήλους εἰδέναί τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέγεθος, ὁ μὲν εἰς λέ-

33. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς 234 τοῦ Μ. Βασιλείου. «Ὁ οἶδας σέβεις ἢ ὁ ἀγνοεῖς;», ὅπου ὁ Βασίλειος τονίζει πῶς ὑπάρχει στενὴ σχέση μεταξύ τῆς γνώσεως, τῆς πίστεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ.

αὐτός νὰ δώσει ἄλλα ὀνόματα ἀντὶ τῶν πραγματικῶν, οὔτε καὶ νὰ περιεργασθεῖ ἐκεῖνα τὰ γνωστά, ποιᾶς συγγνώμης θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἄξιοι, ἢ ποιᾶς ἀπολογίας ἐκεῖνοι ποὺ τολμοῦν νὰ κάμνουν αὐτὰ στὴν οὐσία τοῦ Κυρίου; Ἐφόσον μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία δὲν τοὺς εἶναι γνωστή, πρέπει νὰ τοὺς ἀποστρεφόμεστε ὅπως ἀκριβῶς τοὺς παράφρονες. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος εἶναι γνωστό, τὸ ὅτι ὅμως ἡ ἀγεννησία αὐτὴ εἶναι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας αὐτοῦ κανένας προφήτης δὲν τὸ εἶπε αὐτό, κανένας ἀπόστολος οὔτε καὶ εὐαγγελιστῆς τὸ ὑπαινίχθηκε καὶ πολὺ σωστά. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἀγνοοῦσαν τὴν ἴδια τὴν οὐσία, πῶς μπορούσαν νὰ τῆς δώσουν ὄνομα;

Καὶ γιατί λέγω γιὰ τίς θεῖες Γραφές, τῇ στιγμῇ βέβαια ποὺ εἶναι τόσο μεγάλος καὶ ὀλοφάνερος ὁ παραλογισμὸς καὶ τόσο ὑπερβολικὴ ἡ παρανομία τῶν αἵρετικῶν, ὥστε οὔτε καὶ οἱ ἐθνικοί, ποὺ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, δὲν ἐπιχείρησαν ποτέ νὰ ποῦν κάτι παρόμοιο; Διότι κανένας οὔτε ἀπὸ ἐκείνους τόλμησε νὰ δώσει ὀρισμὸ στὴ θεία οὐσία καὶ νὰ τὴν περιλάβει σ' ἓνα ὄνομα. Καὶ γιατί λέγω γιὰ τὴ θεία οὐσία, τῇ στιγμῇ βέβαια ποὺ αὐτοί, φιλοσοφώντας γιὰ τὴ φύση τῶν ἀσώματων δυνάμεων, δὲν τόλμησαν οὔτε γι' αὐτὴν νὰ δώσουν ἀκριβῆ ὀρισμὸ, ἀλλ' ἀπλῶς ἔδωσαν μιὰ κάποια σκοτεινὴ ἐξήγηση, ποὺ ἦταν περιγραφή μᾶλλον, παρά ὀρισμὸς;

Ἄλλὰ ποῖος εἶναι ὁ σοφὸς λόγος τῶν αἵρετικῶν; Δὲν γνωρίζεις, λένε, ἐκεῖνο ποὺ λατρεύεις²³; Καὶ βέβαια θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ δώσομε καμιὰ ἀπάντηση σ' αὐτό, ἀφοῦ τόσες ἀποδείξεις παρουσιάσαμε ἀπὸ τίς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωρίσομε τί εἶναι ὁ Θεὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὀμιλῶ πρὸς αὐτοὺς μὲ ἐχθρικὴ διάθεση, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ διορθώσω αὐτούς, ἐμπρὸς νὰ σᾶς ἀποδείξω, ὅτι ἄγνοια τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ὄχι τὸ νὰ ὁμολογοῦμε ὅτι δὲν γνωρίζομε τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ νὰ ἰσχυριζόμεστε ὅτι τὴν γνωρίζομε. Διότι πές μου, ἐάν δύο ἄνθρωποι φιλονεικοῦν ἀναμεταξύ τους γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ μὲν ἓνας

γει μὴ δύνασθαι αὐτὸν ἀνθρώπινον καταλαμβάνειν ὀφθαλμόν, ὃ δὲ ἕτερος φιλονεικοίη δυνατὸν εἶναι, τῇ σπιθαμῇ τῆς χειρὸς πάντα αὐτὸν μετροῦντα ἐπελθεῖν, τίνα ἂν φήσομεν εἰδέναι μέγεθος οὐρανοῦ, τὸν φιλο-
 5 νεικοῦντα εἰδέναι πόσας ἔχει σπιθαμάς, ἢ τὸν ὁμολογοῦντα ἀγνοεῖν; Εἶτα ἐπὶ μὲν οὐρανοῦ ὃ παραχωρῶν τῷ μεγέθει, οὗτος ἔσται ὃ μᾶλλον εἰδὼς τὸ μέγεθος, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ταύτη χρῆσόμεθα τῇ εὐλαβείᾳ; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης τοῦτο παραπληξίας;
 10 "Οτι γὰρ τοσοῦτον ἀπαιτούμεθα μόνον εἰδέναι, ὅτι ἔστι Θεός, οὐχὶ περιεργάζεσθαι αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ἄκουσον τί φησιν ὃ Παῦλος· «Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι». Καὶ πάλιν ὃ προφήτης ἐγκαλῶν ἀσέβειαν τινί, οὐ τοῦτο ἐγκαλεῖ, ὅτι
 15 οὐκ οἶδε τί ἔστιν ὃ Θεός, ἀλλ' ὅτι οὐκ οἶδεν, ὅτι ἔστι Θεός. «Εἶπε» γάρ, φησὶν, «ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. "Ωσπερ οὖν ἐκείνον ἀσεβῆ ποιεῖ οὐ τὸ ἀγνοεῖν τί τὴν οὐσίαν ἔστιν ὃ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἀγνοεῖν, ὅτι ἔστι Θεός οὕτως ἀρκεῖ πρὸς εὐσέβειαν
 20 τὸ εἰδέναι ὅτι ἔστιν ὃ Θεός.

Ἄλλ' ἔχουσί τινα καὶ ἕτερον μεμελετημένον λόγον. Τίνα δὴ τοῦτον; Εἴρηται, φησί, «Πνεῦμα ὃ Θεός». Τοῦτο οὖν τῆς οὐσίας αὐτοῦ παραστατικόν, εἰπέ μοι; Καὶ τίς ταῦτα ἀνέξεται, κἂν ὀπωσοῦν ἐπὶ θύ-
 25 ρας τῶν θείων Γραφῶν ἔλθῶν; "Ἔσται γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ πῦρ ὃ Θεός· ὡσπερ γὰρ γέγραπται ὅτι «Πνεῦμα ὃ Θεός», οὕτω γέγραπται ὅτι ὃ Θεός ἡμῶν «Πῦρ καταναλίσκον», καὶ πάλιν, «Πηγὴ ὕδατος ζῶντος». Οὐ «Πνεῦμα» δὲ καὶ «πηγὴ» καὶ «πῦρ»
 30 ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴ, καὶ ἄνεμος, καὶ νοῦς

34. Ἐβρ. 11, 8

35. Ψαλμ. 13, 1

36. Ἰω. 4, 24

37. Ἐβρ. 12, 29

38. Ἰερ. 2, 13

λέγει ὅτι ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμός δὲν μπορεῖ νὰ τὸν συλλάβει, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι δυνατό νὰ τὸν μετρήσει μὲ τὴ σπιθαμὴ τοῦ χεριοῦ του, ποιὸν θὰ θεωρήσομε ὅτι γνωρίζει τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ, ἐκεῖνος πού ἰσχυρίζεται ὅτι γνωρίζει πόσες σπιθαμὲς ἔχει ὁ οὐρανός, ἢ ἐκεῖνον πού ὁμολογεῖ ὅτι ἀγνοεῖ; Ὡστε λοιπὸν στήν περίπτωση μὲν τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖνος πού ὑποχωρεῖ μπροστά στὸ μέγεθος του θὰ θεωρηθεῖ ὅτι γνωρίζει καλύτερα τὸ μέγεθος αὐτοῦ, ἐνῶ στήν περίπτωση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ δείξομε οὔτε αὐτὴν τὴν εὐλάβεια; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι δείγμα τῆς πιὸ χειρότερης παραφροσύνης;

Τὸ ὅτι λοιπὸν τόσο μόνο μᾶς ζητεῖται νὰ γνωρίζομε, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει Θεός, χωρὶς νὰ περιεργαζόμαστε τὴν οὐσία αὐτοῦ, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Πρέπει νὰ πιστέψει ἐκεῖνος πού προσέρχεται στὸ Θεό, ὅτι ὑπάρχει»³⁴. Καὶ ὁ προφήτης πάλι, κατηγορώντας κάποιον γιὰ τὴν ἀσέβειά του, δὲν τὸν κατηγορεῖ γι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει δηλαδὴ τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει, ὅτι ὑπάρχει Θεός. Διότι λέγει· «Εἶπε ὁ ἄφρονas μέσα στὴν καρδιά του, δὲν ὑπάρχει Θεός»³⁵. Ὡπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν κάμνει ἀσεβὴ ὄχι τὸ ὅτι ἀγνοεῖ τί εἶναι ὁ Θεός ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀγνοεῖ, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ἔτσι καὶ εἶναι ἀρκετό γιὰ τὴν εὐσέβεια, τὸ νὰ γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός.

Ἄλλ' ἔχουν νὰ προβάλλουν καὶ κάποιο ἄλλο πολὺ μελετημένο ἐπιχείρημα. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἔχει λεχθεῖ, ἰσχυρίζονται, ὅτι «ὁ Θεός εἶναι Πνεῦμα»³⁶. Πές μου, αὐτὸ εἶναι παραστατικὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ; Καὶ ποῖος θὰ τὸ παραδεχθεῖ αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη ἀπλῶς καὶ μόνο γνώρισε τίς θεῖες Γραφές; Καθόσον σύμφωνα μὲ τὸν συλλογισμό αὐτὸ ὁ Θεός θὰ πρέπει νὰ εἶναι φωτιά· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει γραφεῖ ὅτι «ὁ Θεός εἶναι Πνεῦμα», ἔτσι ἔχει γραφεῖ, ὅτι ὁ Θεός μας εἶναι «φωτιά πού κατακαίει»³⁷, καθὼς ἐπίσης καὶ «Πηγὴ ὕδατος πού χαρίζει ζωὴ»³⁸. Καὶ δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ συλλογισμό αὐτὸ μόνο «Πνεῦμα» καὶ «πηγὴ» καὶ «φωτιά», ἀλλὰ καὶ ψυχὴ

ἀνθρώπινος, καὶ ἕτερα πολλῶ τούτων ἀτοπώτερα· οὐ γὰρ δὴ πάντα ἐπεξιέναι χρῆ τῷ λόγῳ, οὐδὲ τὴν ἐκείνων μιμεῖσθαι μανίαν.

Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦτο πολλὰ δηλοῖ, καὶ τὴν ψυχὴν
 5 τὴν ἡμετέραν, καθάπερ καὶ Παῦλός φησι· «Παράδο-
 τε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ»,
 καὶ ἄνεμον, καθάπερ ὁ προφήτης λέγει· «Πνεύματι
 βιαίῳ συντρίψεις αὐτούς». Καλεῖται δὲ καὶ τὸ χά-
 ρισμα τὸ πνευματικὸν οὕτως· «Αὐτὸ γὰρ τὸ πνεῦμα
 10 συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν», φησί. Καὶ πάλιν,
 «Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ
 νοῦ». Καλεῖται δὲ καὶ ὁ θυμὸς οὕτως καὶ γὰρ Ἡσαΐ-
 ας φησὶν· «Οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματί σου
 τῷ σκληρῷ ἀνελεῖν αὐτούς;». Καλεῖται δὲ καὶ ἡ βί-
 15 ἡθεια ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα· «Πνεῦμα γὰρ πρὸ
 προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος». Ταῦτα οὖν πάν-
 τα οὖν πάντα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἔσται κατ' ἐκείνους, καὶ
 ἐκ τοσούτων συγκρίσεται.

7. Ἄλλὰ γὰρ ἵνα μὴ ληρῶμεν, τὰ μηδὲ ἀντιλογίας
 20 δεόμενα παράγοντες εἰς μέσον, φέρε ἐνταῦθα τὸν
 πρὸς αὐτοὺς καταλύσαντες λόγον, ἐπὶ τὴν εὐχὴν τὸ
 πᾶν τρέψωμεν, ὅσῳ μειζόνως ἀσεβοῦσιν, τοσούτῳ
 πλειῖον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλοῦντες, καὶ δεόμενοι ἀ-
 ποστῆναί ποτε τῆς μανίας αὐτούς. Τοῦτο γὰρ ἀπό-
 25 δεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάν-
 τας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀ-
 ληθείας ἔλθειν. Μὴ διαλείπωμεν τοίνυν τὰς ὑπὲρ αὐ-
 τῶν ἰκετηρίας ποιούμενοι. Μέγα γὰρ ὄπλον εὐχῆ, θη-
 σαυρὸς ἀνελλιπῆς, πλοῦτος μηδέποτε δαπανώμενος,
 30 λιμὴν ἀκύμαντος, γαλήνης ὑπόθεσις, καὶ μυρίων ἀ-
 γαθῶν ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ἔστιν ἡ εὐχὴ, καὶ
 αὐτῆς τῆς βασιλείας δυνατωτέρα.

Πολλάκις οὖν αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου

39. Α' Κορ. 5, 5

40. Ψαλμ. 47, 8

41. Ρωμ. 8, 16

42. Α' Κορ. 14, 15

43. Ἠσ. 27, 8

44. Θρηνοσ. Ἰερ. 4, 20

καὶ ἄνεμος καὶ νοῦς ἀνθρώπινος, καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸ παραλόγια ἀπ' αὐτὰ· δὲν εἶναι ἀνάγκη βέβαια νὰ τ' ἀναφέρουμε ὅλα, οὔτε καὶ νὰ μιμούμαστε τὴ μανία ἐκείνων.

Πράγματι ἡ λέξη αὐτὴ «Πνεῦμα» ἔχει πολλές σημασίες καὶ σημαίνει καὶ τὴ δική μας ψυχὴ, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Παῦλος, «Παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ, γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ Πνεῦμα»³⁹, σημαίνει καὶ ἄνεμο, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ προφήτης· «Μὲ πνεῦμα ὀρμητικὸ θὰ συντρίψεις αὐτούς»⁴⁰. Καλεῖται ἐπίσης πνεῦμα καὶ τὸ πνευματικὸ χάρισμα· διότι λέγει· «Αὐτὸ τὸ πνεῦμα δίνει μαρτυρίες στὸ πνεῦμα μας»⁴¹. Καὶ πάλι, «Θὰ προσευχηθῶ μὲ τὸ πνεῦμα, θὰ προσευχηθῶ δὲ καὶ μὲ τὸ νοῦ»⁴². Καλεῖται ἔτσι ἐπίσης καὶ ὁ θυμὸς· καθόσον ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Δὲν ἤσουν αὐ ἐκεῖνος ποὺ μελετοῦσες μὲ τὸ πνεῦμα σου τὸ σκληρὸ, νὰ καταστρέψεις αὐτούς;»⁴³. Καλεῖται ἀκόμη πνεῦμα καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει· «Πνεῦμα βοήθειας βρίσκεται μπροστά μας ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος»⁴⁴. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ τῶν αἰρετικῶν ὁ Θεὸς θὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ μαζί καὶ θὰ συνίσταται ἀπὸ ὅλα αὐτὰ.

7. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ φλυαροῦμε, μιλώντας γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ἐπιδέχονται καμιά ἀντίρρηση, ἄς σταματήσουμε ἐδῶ τὸ λόγο πρὸς αὐτούς καὶ ἄς στρέψουμε τὸ λόγο στὴν προσευχὴ, καὶ ὅσο περισσότερο ἀσεβοῦν αὐτοί, τόσο περισσότερο ἄς παρακαλοῦμε καὶ ἄς ἱκετεύουμε τὸ Θεὸ γι' αὐτούς, ὥστε ν' ἀπομακρυνθοῦν κάποτε ἀπὸ τὴ μανία τους αὐτῆ. Διότι αὐτὴ ἡ παράκλησή μας θὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν Σωτῆρα Θεό, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια. Ἄς μὴ σταματοῦμε λοιπὸν τίς ἱκεσίες μας γι' αὐτούς, διότι ἡ ἢ προσευχὴ εἶναι μεγάλο ὄπλο, θησαυρὸς παντοτεινός, πλοῦτος ποὺ ποτέ δὲν ἐξαντλεῖται, λιμάνι ἀκύμαντο, καὶ μέσο γαλήνης· ἡ προσευχὴ εἶναι ρίζα, καὶ πηγὴ καὶ μητέρα ἀπείρων ἀγαθῶν καὶ εἶναι πρὸ δυνατὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλικὴ ἐξουσία.

Πράγματι πολλές φορές ἐκεῖνος ποὺ φέρει τὸ βασι-

πυρέττοντος, καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης κειμένου καὶ φλεγομένου, παρεστήκασιν ἰατροὶ δορυφόροι, θεράποντες, στρατηγοί, καὶ οὔτε ἰατρῶν τέχνη, οὔτε παρουσία φίλων, οὐκ οἰκετῶν διακονία, οὐ φαρμάκων δα-
 5 ψίλεια, οὐ πολυτέλεια παρασκευῆς, οὐ χρημάτων περιουσία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἰσχύει παραμυθῆσασθαι τὴν ἐπικειμένην ἄρρωστίαν· ἂν δέ τις παρηρησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν εἰσέλθῃ, καὶ τοῦ σώματος ἄψηται μόνον, καὶ καθαρὰν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιή-
 10 ση τὴν εὐχὴν, ἅπασαν τὴν ἄρρωστίαν ἐφυγάδευσε. Καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ὁ πλοῦτος, καὶ τῶν διακονουμένων τὸ πλῆθος, καὶ ἡ τῆς ἐμπειρίας ἐπιστήμη, καὶ ὁ τῆς βασιλείας ὄγκος, τοῦτο ἴσχυσεν ἐνὸς πένητος πολλάκις καὶ πτωχεύοντος εὐχή.

15 Ἐὐχὴν δὲ λέγω, οὐ τὴν ψιλὴν ταύτην καὶ ραθυμίας γέμουσαν, ἀλλὰ τὴν μετ' ἐκτενείας γινομένην, μετὰ ὀδυνωμένης ψυχῆς, μετὰ συντεταμένης διανοίας. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνουσα, καὶ καθάπερ καὶ ὕδατα, ἕως μὲν ἂν ἐπὶ ἰσοπέδου φέ-
 20 ρηται χωρίου, καὶ πολλῆς ἀπολαύῃ τῆς εὐρυχωρίας, οὐκ ἀνίσταται πρὸς ὕψος, ἐπειδὴν δὲ αὐτὰ χεῖρες ὀχετηγῶν κάτωθεν περισφίγξασαι θλίψωσι στενοχωρούμενα, βέλους παντὸς ὀξύτερον πρὸς τὸ ὕψος ἕξακοντίζεται, οὕτω δὴ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἕως
 25 μὲν ἂν ἀδείας ἀπολαύῃ πολλῆς, διαχεῖται καὶ διαρρεῖ, ἐπειδὴν δὲ πραγμάτων περίστασις κάτωθεν αὐτὴν στενοχωρήσῃ, ἀποθλιβομένη καλῶς, καθαρὰς καὶ εὐτόνους πρὸς τὸ ὕψος ἐκπέμπει τὰς εὐχάς. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μάλιστα ἐκεῖναι ἐπακούεσθαι δύναιντ'
 30 ἂν αἱ μετὰ θλίψεως γινόμεναι, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα καὶ εἰσήκουσέ μου»

Διαθερμάνωμεν τοίνυν τὸ συνειδός, θλίψωμεν τὴν ψυχὴν τῇ μνήμῃ τῶν ἁμαρτημάτων, θλίψωμεν, οὐχ

λικὸ διάδημα, ἐνῶ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ πυρετὸ καὶ καίεται ἀπ' αὐτὸν καθὼς εἶναι ξαπλωμένος ἐπάνω στὸ κρεβάτι, καὶ ἐνῶ παραβρίσκονται δίπλα του γιανοί, σωματοφύλακες, ὑπηρέτες, στρατηγοί, ὅμως οὔτε ἡ τέχνη τῶν γιαντρῶν, οὔτε ἡ παρουσία τῶν φίλων, οὔτε οἱ ὑπηρεσίες τῶν δούλων, οὔτε ἡ ἀφθονία τῶν φαρμάκων, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῶν ἐδεσμάτων, οὔτε ἡ χρηματικὴ περιουσία, οὔτε κανένα ἄλλο ἀνθρώπινο μέσο κατορθώνει νὰ προσφέρει παρηγοριὰ στὴν ἀρρώστια ποὺ τὸν καταβασανίζει, ἀν ὅμως εἰσέλθει κάποιος ποὺ ἔχει μεγάλη παρρησία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ μόνο ἐγγίσει τὸ σῶμα του, καὶ ἀναπέμψει καθαρὴ προσευχὴ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀμέσως φυγαδεύει ὀλόκληρη τὴν ἀρρώστια, καὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ κατόρθωσε ὁ πλοῦτος, τὸ πλῆθος τῶν ὑπηρετῶν, ἡ ἰατρικὴ ἐμπειρία καὶ ὁ ὄγκος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, αὐτὸ τὸ κατόρθωσε πολλές φορές ἡ προσευχὴ ἑνὸς ἀπλοῦ καὶ φτωχοῦ ἀνθρώπου.

Λέγοντας ὅμως προσευχὴ δὲν ἐννοῶ τὴν τυπικὴ ἐκείνη καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀδιαφορία, ἀλλ' ἐκείνη ποὺ γίνεται μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀδιάκοπα, ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ ψυχὴ ποὺ πονάει, καὶ ἀπὸ διάνοια συγκεντρωμένη. Διότι αὐτὴ ἡ προσευχὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀνεβαίνει πρὸς τὸν οὐρανὸ· καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ νερά, ἐν ὅσῳ μὲν κυλοῦν σὲ ἐπιφάνεια ἰσόπεδη καὶ ἔχουν μεγάλη εὐρυχωρία, δὲν ἀνεβαίνουν ψηλά, ὅταν ὅμως τὰ περιορίσουν καὶ τὰ πιέσουν ἀπὸ κάτω μὲ τὴ βοήθεια μηχανημάτων χέρια ὑδραυλικῶν, τότε ἐξ αἰτίας τῆς πίεσεως ἐκσφενδονίζονται ταχύτερα ἀπὸ θέλος, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, ἐνόσῳ ἀπολαμβάνει ἀνεση, παραλύει καὶ ἀποχαυνώνεται, ὅταν ὅμως τὴ στενοχωρήσει καὶ τὴν πιέσει δυνατὰ κάποια δύσκολη κατάσταση, τότε ἀναπέμπει πρὸς τὸν οὐρανὸ καθαρὰ καὶ θερμὰ προσευχὰς. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἐκεῖνες οἱ προσευχὰς πρὸ πάντων εἶναι δυνατὸ νὰ εἰσακουσθοῦν ποὺ γίνονται μὲ θλίψη, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης: «Πρὸς τὸν Κύριο φώναξα δυνατὰ κατὰ τὴν ὥρα τῆς θλίψεώς μου καὶ μὲ ἄκουσε»⁴⁶.

Ἄς διαθερμάνομε λοιπὸν τὴ συνείδησή μας, ἄς θλίψομε τὴν ψυχὴ μας μὲ τὴν ἐνθύμηση τῶν ἁμαρτημάτων, ἄς

ἵνα στενοχωρήσωμεν, ἀλλ' ἵνα ἀκουσθῆναι παρα-
 σκευᾶσωμεν, ἵνα νήφειν ποιήσωμεν καὶ ἐγρηγορέναι,
 καὶ αὐτῶν ἄπτεσθαι τῶν οὐρανῶν. Οὐδὲν οὕτω φυ-
 γαδεύει ραθυμίαν καὶ ὀλιγωρίαν, ὡς ὀδύνη καὶ θλι-
 5 ψις πανταχόθεν συνάγουσα τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς
 ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα. Ὁ θλιβόμενος οὕτω καὶ εὐ-
 χόμενος πολλὴν μετὰ τὴν εὐχὴν εἰς τὴν ψυχὴν τὴν
 ἑαυτοῦ τὴν ἡδονὴν εἰσοικίσει δυνήσεται. Καὶ καθά-
 περ νεφῶν συνδρομὴ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ζοφερόν
 10 ποιεῖ τὸν ἀέρα, ἐπειδὴν δὲ ἐπαλλήλους ἐπαφῆ τὰς
 νιφάδας, ἀποθεμένη τὸν ὑετὸν ἅπαντα, γαληνὸν καὶ
 φαιδρὸν ἐργάζεται τὸν ἀέρα, οὕτω δὴ καὶ ἀθυμία ἕ-
 ως μὲν ἂν ἔνδον συστρέφεται, σκοτοῖ τὸν ἡμέτερον
 λογισμὸν, ἐπειδὴν δὲ διὰ τῶν τῆς εὐχῆς ρημάτων,
 15 καὶ τῶν μετ' ἐκείνων δακρύων κενωθῆ, καὶ εἰς τὸ
 ἔξω διαπνευσθῆ, πολλὴν τίθησι τῇ ψυχῇ τὴν φαιδρό-
 τητα, τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Θεοῦ, καθάπερ τινὸς ἀ-
 κτίνος εἰς τὴν διάνοιαν ἀφεθείσης τοῦ εὐχομένου.

Ἄλλὰ τίς ὁ ψυχρὸς τῶν πολλῶν λόγος; Ἀπαρ-
 20 ρησιαστός εἰμι, φησίν, αἰσχύνης γέμω, οὐδὲ ἀνοῖ-
 ξαι τὸ στόμα δύναμαι. Σατανικὴ αὕτη εὐλάβεια, ρα-
 θυμίας ταῦτα τὰ προκαλύμματα. Ἀποκλεῖσαι γάρ σοι
 τὰς θύρας τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου βούλεται ὁ διά-
 βολος. Ἀπαρρησιαστός εἶ; Μεγάλῃ παρρησία, μέγα
 25 τοῦτο αὐτὸ ὄφελος τὸ νομίζειν ἀπαρρησιαστον εἶναι,
 ὥσπερ οὖν αἰσχύνῃ, καὶ κατάκρισις ἔσχατῃ τὸ νο-
 μίζειν παρρησίαν ἔχειν. Κἂν γὰρ πολλὰ ἔχῃς κα-
 τορθώματα, καὶ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδας πονηρόν, νο-
 μίξῃς δὲ παρρησίαν ἔχειν, πάσης ἐξέπεσες τῆς εὐ-
 30 χῆς κἂν μυρία φέρῃς ἁμαρτημάτων φορτία ἐπὶ τοῦ
 συνειδότος, καὶ μόνο τοῦτο πείσης σαυτόν, ὅτι πάν-
 των ἔσχατος εἶ, πολλὴν ἔξεις πρὸς τὸν Θεὸν παρρη-
 σίαν. Καὶ τοι τοῦτο οὔτε ταπεινοφροσύνη ἐστί, τὸ

τῆ θλίψομε, ὄχι γιὰ νὰ τῆ στενοχωρήσομε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν προετοιμάσομε νὰ εἰσακουσθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, γιὰ νὰ τὴν κάνομε προσεκτικὴ καὶ ἐπάγρυπνη καὶ ἰκανὴ νὰ πλησιάζει τὸν οὐρανό. Τίποτε δὲν φυγαδεύει τόσο πολὺ τὴν ὀκνηρία καὶ ἀδιαφορία, ὅσο ἡ ὀδύνη καὶ ἡ θλίψη, ποὺ περιμαζεύει ἀπὸ παντοῦ τὴ διασκορπισμένη διάνοια καὶ τὴ συγκεντρώνει στὸν ἑαυτὸ της. Ἐκεῖνος ποὺ θλίβεται καὶ προσεύχεται μὲ τὸν τρόπο αὐτό, θὰ μπορέσει νὰ δώσει στὴν ψυχὴ του μετὰ τὴν προσευχὴ μεγάλη εὐχαρίστηση. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ συσσώρευση νεφῶν στὴν ἀρχὴ μὲν καθιστᾷ τὴν ἀτμόσφαιρα σκοτεινὴ, ὅταν ὅμως ἀποβάλλει ὅλους τοὺς ὑδρατμοὺς μετὰ ἀπὸ συνεχὴ βροχὴ, τότε καθιστᾷ τὴν ἀτμόσφαιρα γαλήνια καὶ φαιδρὴ, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ λύπη, ἐνόσω στριφογυρίζει μέσα μας, σκοτίζει τὸ λογικὸ μας, ὅταν ὅμως ἐξωτερικευθεῖ μὲ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ μὲ τὰ δάκρυα ποὺ συνοδεύουν αὐτὰ, τότε ἐγκαθίσταται στὴν ψυχὴ πολὺ μεγάλη χαρὰ, διότι ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔρχεται σὰν ἀκριβῶς κάποια ἀκτίνα καὶ φωτίζει τὴ διάνοια τοῦ προσευχομένου.

Ἄλλὰ ποιὲς εἶναι οἱ ψυχρὲς ἀντιρρήσεις τῶν πολλῶν; Δὲν ἔχω παρρησία, λέγει, αἰσθάνομαι μεγάλη ντροπὴ, δὲν μπορῶ ν' ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Αὐτὴ ἡ εὐλάβεια εἶναι σατανικὴ, αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι προφάσεις ἀδιαφορίας. Διότι ὁ διάβολος θέλει νὰ σοῦ κλείσει τίς θύρες εἰσόδου πρὸς τὸ Θεό. Δὲν ἔχεις παρρησία; Μὰ εἶναι μεγάλη παρρησία καὶ παρέχει μεγάλη ὠφέλεια ἀκριβῶς αὐτό, τὸ νὰ νομίζεις ὅτι δὲν ἔχεις παρρησία, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια τὸ νὰ νομίζεις ὅτι ἔχεις παρρησία εἶναι ἄξιο μεγάλης ντροπῆς καὶ κατακρίσεως. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχεις ἐπιτύχει πολλὰ κατορθώματα καὶ συναισθάνεσαι ὅτι δὲν ἔπραξες τίποτε τὸ κακὸ, νομίζεις ὅμως ὅτι ἔχεις παρρησία, ἡ προσευχὴ σου ξέφυγε ἀπὸ τὸ σκοπὸ της, ἐνῶ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ συνείδησή σου εἶναι φορτωμένη μὲ ἀμέτρητα βάρη ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πείσεις τὸν ἑαυτὸ σου μόνο αὐτό, ὅτι εἶσαι ὁ πιὸ χειρότερος ἀπ' ὅλους, θὰ ἔχεις μεγάλη παρρησία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ οὔτε ταπεινοφροσύνη εἶναι, τὸ

ὄντα ἁμαρτωλὸν νομίζειν εἶναι ἁμαρτωλόν. Ταπεινοφροσύνη γὰρ ἐστίν, ὅταν τις, πολλὰ καὶ μεγάλα συνειδῶς ἑαυτῷ, μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ φαντάζεται ὅταν τις κατὰ Παῦλον ὢν, καὶ δυνάμενος λέγειν,
 5 «Οὐδὲν ἑμαυτῷ σύνοιδα», λέγη πάλιν, «' Ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι» καὶ αὖθις, «Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Τοῦτό ἐστι ταπεινοφροσύνη, τὸ ὑψηλὸν ὄντα ἀπὸ κατορθωμάτων, ταπεινοῦν ἑαυτὸν ἀπὸ διανοίας.

10 Ἄλλ' ὁμοίως ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρώπιαν οὐχὶ τοὺς ταπεινοφρονοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐγνωμόνως τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν λέγοντας προσίεται καὶ δέχεται, καὶ γίνεται ἴλεως καὶ εὐμενῆς τοῖς οὕτω διακειμένοις. Καὶ ἵνα μάθης, ὅσον
 15 ἐστὶν ἀγαθὸν μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ φαντάζεσθαι, ἄρματα δύο ποιήσον τῷ λόγῳ, ζευξὸν δικαιοσύνην καὶ ἀπόνοιαν, καὶ ἁμαρτίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ ὄψει τὸ ζευγὸς τῆς ἁμαρτίας, προλαμβάνον τὴν δικαιοσύνην, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἀλλὰ παρὰ
 20 τὴν ἰσχὺν τῆς συζύγου ταπεινοφροσύνης, καὶ κεῖνο πάλιν ἐλαττούμενον, οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ παρὰ τὸ βάρος καὶ τὸν ὄγκον τῆς ἀπονοίας. Ὡσπερ γὰρ ἡ ταπεινοφροσύνη διὰ τὸ ὑπερβάλλον αὐτῆς ὕψος τῆς ἁμαρτίας νικᾷ τὴν βαρύτητα, καὶ φθάνει πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, οὕτω
 25 καὶ ἡ ἀπόνοια, διὰ τὸ πολὺν βάρος αὐτῆς καὶ τὸν ὄγκον, ἰσχύει καὶ τῆς κουφοτάτης δικαιοσύνης περιγενέσθαι, καὶ καθελκύσαι κάτω ραδίως αὐτήν.

Καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείνου τὸ ζευγὸς ταχύτερον, ἀ-
 30 ναμνήσθητι τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου. Ἐξευξεν ὁ Φαρισαῖος δικαιοσύνην καὶ ἀπόνοιαν, οὕτω λέ-

47. Α' Κορ. 4, 4

48. Α' Τιμ. 1, 15

νά νομίζει δηλαδή ὁ ἁμαρτωλὸς ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός. Διότι ταπεινοφροσύνη εἶναι, ὅταν κάποιος, ἐνῶ συναισθάνεται ὅτι ἔχει ἐπιτύχει πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα, παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν μεγαλοφρονεῖ καθόλου γιὰ ὅλα αὐτὰ· ὅταν κάποιος, ἐνῶ πολιτεύεται ὁμοία μὲ τὸν Παῦλο καὶ μπορεῖ νὰ λέγει, «Δὲν αἰσθάνομαι τίποτε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου», καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ λέγει πάλι, «Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶμαι δικαιωμένος ἀπ' αὐτό»⁴⁷ καὶ πάλι, «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε νὰ σώσει ἁμαρτωλούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρῶτος εἶμαι ἐγώ»⁴⁸. Αὐτὸ εἶναι ταπεινοφροσύνη, ἐνῶ κάποιος εἶναι φορτωμένος ἀπὸ κατορθώματα καὶ εἶναι μεγάλη ἢ ἀρετὴ του, παρ' ὅλα αὐτὰ ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του.

Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερίγραπτης φιλανθρωπίας του ἐπιδοκιμάζει καὶ δέχεται ὄχι μόνον τοὺς ταπεινόφρονες, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ὁμολογοῦν μὲ εὐγνωμοσύνη τὰ ἁμαρτήματά τους, περιβάλλοντας αὐτοὺς μὲ τὴν εὐσπλαχνία του καὶ τὴν εὐνοιά του. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι τὸ νὰ μὴ μεγαλοφρονεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό σου, κατασκεύασε μὲ τὴ σκέψη σου δύο ἄμαξες καὶ ζέψε στὴ μία τὴ δικαιοσύνη μὲ τὴν ὑπερηφάνεια, καὶ στὴν ἄλλη τὴν ἁμαρτία μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ θὰ δεῖς ὅτι τὸ ζεῦγος τῆς ἁμαρτίας θὰ ξεπεράσει τὴ δικαιοσύνη, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεώς της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως τῆς ὁμόζυγῆς της ταπεινοφροσύνης, ἐνῶ τὸ ἄλλο ζεῦγος νὰ μειονεκτεῖ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους καὶ τοῦ ὄγκου τῆς ὑπερηφάνειας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ταπεινοφροσύνη ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ὕψους της νικᾷ τὴ βαρύτητα τῆς ἁμαρτίας καὶ κατορθώνει ν' ἀνεβεῖ πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἔτσι καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου βάρους καὶ τοῦ ὄγκου της, κατορθώνει νὰ ὑπερνήσει τὴν ἀνάλαφρη δικαιοσύνη καὶ νὰ τὴ σύρει εὐκόλα πρὸς τὰ κάτω.

Καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ζεῦγος εἶναι ταχύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο, θυμήσου τὸν Φαρισαῖο καὶ τὸν τελώνη. Ἐξεψε ὁ Φαρισαῖος τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ὑπερηφάνεια, λέγοντας τὰ

γων· «Εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, πλεονέκται, οὐδὲ ὡς οὗτος ὁ τελῶνης». Ὡ τῆς μανίας! οὐκ ἐκῶρεσεν αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, ἀλλὰ καὶ τῷ
 5 τελῶνῃ πλησίον ἐστῶτι μετὰ πολλῆς ἐπεπήδησε τῆς ἀνοίας. Τί οὖν ἐκεῖνος; Οὐ διεκρούσατο τὰ ὄνειδη, οὐκ ἤλγησεν ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ, ἀλλὰ κατεδέξατο τὸ εἰρημένον μετ' εὐγνωμοσύνης· καὶ γέγονε τὸ τοῦ ἐχθροῦ βέλος αὐτῷ φάρμακον καὶ ἰασίς, καὶ τὸ ὄνει-
 10 δος ἐγκώμιον, καὶ ἡ κατηγορία στέφανος.

Τοσοῦτόν ἐστι ταπεινοφροσύνη καλόν, τοσοῦτόν ἐστι κέρδος, μὴ δάκνεθαι ταῖς παρ' ἐτέρων λοιδορίαις, μηδὲ ἐκθηριοῦσθαι πρὸς τὰς τῶν πλησίον ὕβρεις. Ἔστι γάρ τις καὶ ἀπ' αὐτῶν καρπώσασθαι μέγα καὶ
 15 γενναῖον ἀγαθόν, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ τελῶνου γέγονε. Δεξάμενος γὰρ τὰ ὄνειδη, ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα, καὶ εἰπὼν, «Ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», κατῆλθε δεδικαιωμένος ὑπὲρ ἐκεῖνον, καὶ λόγοι περιεγένοντο ἔργων, καὶ ρήματα πράξεις ἐνίκησαν. Ὁ μὲν
 20 γὰρ δικαιοσύνην προεβάλετο, καὶ νηστείαν δεκάτας, οὗτος δὲ ρήματα εἶπε ψιλὰ, καὶ πάντα ἀπέθετο τὰ ἁμαρτήματα. Οὐ γὰρ τῶν ρημάτων ἤκουσεν ὁ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν, μεθ' ἧς ταῦτα προεβάλετο, εἶδε, καὶ τεταπεινωμένην εὐρῶν καὶ συντε-
 25 τριμμένην, ἠλέησε καὶ ἐφιλανθρωπέυσατο.

8. Ταῦτα δὲ λέγω οὐχ ἵνα ἁμαρτάνωμεν, ἀλλ' ἵνα ταπεινοφρονῶμεν. Εἰ γὰρ τελῶνης ἄνθρωπος, τὸ ἔσχατον τῆς κακίας εἶδος, οὐχὶ ταπεινοφρονήσας, ἀλλ' εὐγνωμονήσας μόνον, καὶ τὰ ἁμαρτήματα εἰπὼν,
 30 καὶ ὅπερ ἦν ὁμολογήσας, τοσαύτην εὐνοίαν ἐπεσπάσατο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσην οἱ μεγάλα μὲν κατωρθω-

ἐξῆς· «Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου, διότι δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι, ποὺ εἶναι ἄρπαγες καὶ πλεονέκτες, οὔτε ὅπως αὐτὸς ὁ τελώνης»⁴⁹. Πῶ, πῶ μέγεθος μανίας! Δὲν τοῦ χόρτασε τὴν ὑπερηφάνεια ὀλόκληρη ἢ ἀνθρώπινη φύση, ἀλλ' ὄρμησε μὲ μεγάλη παραφροσύνη καὶ ἐναντίον τοῦ τελώνη ποὺ στεκόταν δίπλα του. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ τελώνης; Δὲν ἀπέκρουσε τὰ κακόλογα, δὲν ὀργίσθηκε γιὰ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ δέχθηκε τὰ λόγια του μὲ εὐγνωμοσύνη, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ βέλος τοῦ ἐχθροῦ ἔγινε φάρμακο καὶ θεραπεία, ὁ ὄνειδισμὸς ἔπαινος, ἢ κατηγορία στεφάνι.

Πράγματι τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι ἢ ταπεινοφροσύνη, τόσο μεγάλο κέρδος, ὥστε νὰ μὴ πληγώνεται ἀπὸ τίς κατηγορίες τῶν ἄλλων, οὔτε καὶ νὰ μεταβάλλεται σὲ θηρίο ἀπὸ τίς ὑβρεῖς τῶν συνανθρώπων. Διότι εἶναι δυνατὸ ν' ἀποκομίσει κανεὶς καὶ ἀπ' αὐτές μεγάλο καὶ σπουδαῖο κέρδος, πράγμα λοιπὸν ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ τελώνη. Πράγματι, ἀφοῦ δέχθηκε τίς προσβολές, ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἀφοῦ εἶπε, «Συγχώρησέ με τὸν ἁμαρτωλό»⁵⁰, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ναὸ περισσότερο δικαιωμένος ἀπὸ τὸν Φαρισαῖο, καὶ ἔτσι τὰ λόγια ὑπερέβαλαν τὰ ἔργα, καὶ οἱ λέξεις νίκησαν τίς πράξεις. Διότι ὁ μὲν Φαρισαῖος πρόβαλε τὴ δικαιοσύνη, τὴ νηστεία καὶ τὴν εἰσφορὰ τοῦ ἐνὸς δέκατου τῶν ὑπαρχόντων του, ἐνῶ αὐτὸς εἶπε ἀπλὰ λόγια, καὶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά του. Καθόσον ὁ Θεὸς δὲν ἄκουσε μόνο τὰ λόγια, ἀλλὰ πρόσεξε καὶ τὴ διάνοια, μὲ τὴν ὁποία λέγονταν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ τὴ βρῆκε ταπεινωμένη καὶ γεμάτη συντριβή, τὸν περιέβαλε μὲ τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

8. Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ ἁμαρτάνομε, ἀλλὰ γιὰ νὰ εἴμαστε ταπεινόφρονες. Διότι, ἐὰν ὁ τελώνης, ποὺ εἶναι ἄνθρωπος ποὺ διαπράττει τὸ πιὸ χειρότερο εἶδος τῆς κακίας, ἀπέσπασε ἀπὸ τὸ Θεὸ τόση μεγάλη εὐνοια, ὄχι ἐπειδὴ ἔδειξε ταπεινοφροσύνη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνη του μόνο, εἶπε τὰ ἁμαρτήματά του, καὶ ὁμολόγησε ἐκεῖνο ποὺ ἦταν, πόση βοήθεια θ' ἀποσπάσουν ἀπὸ

κότες ἀγαθά, μηδὲν δὲ μέγα περὶ ἑαυτῶν νομίζοντες, ἐπισπάσσονται τὴν βοήθειαν; Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, καὶ δέομαι, καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ συνεχῶς. Οὐδὲ γὰρ εἰς θέατρόν σε ἄγω τῶν συνδού-
 5 λων τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα· τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησον· δεῖξον τῷ μὴ ὄνειδί-
 10 ἐκεῖνος ἅπαντα.

Εἰπέ τοίνυν, ἵνα κερδάνῃς· εἰπέ ἵνα ἐνταῦθα ἀποθέμενος ἀπέλθῃς ἐκεῖ καθαρὸς καὶ ἔξω τῶν πλημμελημάτων, καὶ τῆς ἀφορήτου δημοσιεύσεως ἐκείνης ἀπαλλαγῆς. Οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ διῆγον, καὶ
 15 τὴν ψυχὴν ἐπέδωκαν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην εὐνοίας· ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθώματα λέγουσιν· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα· αἰσχύνῃ καὶ ὄνειδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε». Τί οὖν ἀνοίγετε στόμα; Ἴνα
 20 αὐτὸ τοῦτο εἰπωμεν, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστι ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα, καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸν Δεσπότην ἐπισπασώμεθα.

Ἐὐχῆς δύναμις δύναμιν πυρὸς ἔσβεσε, λεόντων θυμὸν ἐχαλίνωσε, πολέμους ἔλυσε, μάχας ἔπαυσε,
 25 χειμῶνας ἀνεῖλε, δαίμονας ἤλασεν, οὐρανοῦ πύλας ἀνέωξε, δεσμὰ θανάτου διέκοψεν, ἀρρωστίας ἐφυγάδευσεν, ἐπηρείας ἀπεκρούσατο, πόλεις σειομένας ἔστησε, καὶ τὰς ἄνωθεν φερομένας πληγὰς, καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιβουλάς, καὶ πάντα ἁπλῶς ἀνεῖ-
 30 λεν εὐχὴ τὰ δεινά. Εὐχὴν δὲ λέγω πάλιν, οὐ τὴν ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ στόματος κειμένην, ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας ἀνιούσαν. Καθάπερ γὰρ τῶν δένδρων, ὅσαπερ ἂν πρὸς τὸ βάθος παραπέμψῃ τὰς

τὸ Θεὸ ἐκεῖνοι ποὺ διέπραξαν μὲν μεγάλα ἀγαθὰ, δὲν μεγαλοφρονοῦν ὅμως καθόλου γι' αὐτὰ; Γι' αὐτὸ σὰς παρακαλῶ, σὰς τὸ ζητῶ μὲ ἐπιμονή, καὶ σὰς ἰκετεύω νὰ ἐξομολογεῖσθε συνέχεια στὸ Θεό. Δὲν σὲ ὀδηγῶ δηλαδὴ μπροστὰ στοὺς συνδούλους σου, οὔτε σὲ ἀναγκάζω νὰ φανερώσεις τὰ ἀμαρτήματά σου στοὺς ἀνθρώπους· μόνο τῇ συνείδησὲ σου ἄνοιξε μπροστὰ στὸ Θεό, δείξε σ' αὐτὸν τὰ τραύματά σου, καὶ ζήτησε ἀπ' αὐτὸν τὰ φάρμακα· δείξε τα σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν κατηγορεῖ, ἀλλὰ θεραπεύει· διότι καὶ ἂν τὰ σιωπήσεις, ἐκεῖνος τὰ γνωρίζει ὅλα.

Πὲς τα λοιπὸν, γιὰ νὰ κερδήσεις· πὲς τα, γιὰ νὰ τ' ἀφήσεις ἐδῶ καὶ νὰ φύγεις γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ καθαρὸς καὶ χωρὶς τὰ ἀμαρτήματά σου, γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖς ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀνυπόφορη ἐκείνη διαπόμπευση. Τὰ τρία παιδιὰ ρίχτηκαν μέσα στὸ καμίνι καὶ πρόσφεραν τὴν ψυχὴ τους γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Κυρίου· καὶ ὅμως μετὰ τὰ τόσο μεγάλα καὶ τέτοιου εἴδους κατορθώματα λένε· «Τώρα δὲν μπορούμε ν' ἀνοίξουμε τὸ στόμα μας πρὸς ἐσένα. Ντροπὴ καὶ ὄνειδος γίναμε γιὰ ἐκείνους ποὺ σὲ ὑπηρετοῦν καὶ σὲ σέβονται»⁵¹. Γιατί λοιπὸν ἀνοίγετε τὰ στόματα; Γιὰ νὰ ποῦμε, λέγει, ἀκριβῶς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν μπορούμε ν' ἀνοίξουμε τὸ στόμα μας γιὰ νὰ ἀποσπάσουμε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου.

Ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς ἔσβησε τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς, χαλιναγώγησε τὸ θυμὸ τῶν λιονταριῶν, ἔλυσε πολέμους, σταμάτησε μάχες, κατέπαυσε τρικυμίες, ἀπομάκρυνε δαίμονες, ἄνοιξε τίς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἀπομάκρυνε ἀρρώστιες, ἀπέκλησε βλάβες, συγκράτησε πόλεις σαλευόμενες ἀπὸ σεισμό, ἐξουδετέρωσε καὶ τίς πληγὲς ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, καὶ τίς ἐπιβουλὰς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ γενικὰ ἡ προσευχὴ ἀπομάκρυνε καὶ ἀπάλλαξε ἀπ' ὅλα τὰ κακά. Λέγοντας δὲ πάλι προσευχὴ, ἐννοῶ ὄχι ἐκείνη ποὺ ἀπλῶς προφέρεται μὲ τὰ χεῖλη, ἀλλ' ἐκείνην ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ δένδρα, ποὺ βυθίζονται σὲ μεγάλο βάθος τίς

ρίζας, κἄν μυρίας ἀνέμων δέξηται προσβολάς, οὐ διακλᾶται, οὔτε διασπᾶται, τῶν ριζῶν μετὰ ἀκριβείας τῷ βάθει τῆς γῆς περισφιγγομένων, οὔτω δὴ καὶ εὐχαὶ αἱ κάτωθεν ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας ἀνα-
 5 πεμπόμεναι, ἐρριζωόμεναι μετὰ ἀσφαλείας πρὸς ὕψος ἀνατείνονται, καὶ οὐδεμιᾶ λογισμοῦ προσβολῆ παρατρέπονται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης φησὶν, «Ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, Κύριε»

Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα ἐπαινήτε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
 10 ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυσθε. Εἰ γὰρ τὸ πρὸς ἀνθρώπους ἐξειπεῖν τὰς οἰκείας συμφοράς, καὶ τὰ κατειληφότα ἐκτραγωδήσαι κακά, φέρει τινὰ τοῖς ὀδυνωμένοις παραμυθίαν, ὥσπερ τινὸς διαπνοῆς διὰ τοῦ λόγου γινομένης, πολλῶ μᾶλλον ἂν πρὸς τὸν Δεσπό-
 15 τὴν ἀνακοινώσῃ τὸν σὸν τὰ τῆς οἰκείας ψυχῆς παθήματα, λήψῃ τινὰ ψυχαγωγίαν καὶ παραμυθίαν πολλήν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ καὶ βαρύνεται πολλᾶκις τὸν πρὸς αὐτὸν ἀποδυρόμενον καὶ θρηνοῦντα, καὶ διακρούεται, καὶ ἀπωθεῖται, ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ
 20 προσίεται καὶ ἐπισπᾶται, κἄν διημερεύσῃς ἀνακοινούμενος αὐτῷ τὰς σὰς συμφοράς, τότε σε μᾶλλον φιλεῖ, καὶ ἐπινεύει σου ταῖς ἱκετηρίαις.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἐνδεικνύμενος ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορ-
 25 τισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύω ὑμᾶς». Καλεῖ οὖν, μὴ παρακούσωμεν ἐπισπᾶται, μὴ ἀποπηδήσωμεν κἄν μυρία ἁμαρτήματα ἔχωμεν, τότε μειζόνως προστρέχωμεν. Καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους καλεῖ. «Οὐ γὰρ ἦλθον», φησί, «καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς με-
 30 τάνοιαν». Καὶ ἐνταῦθα τοὺς πεφορτισμένους, τοὺς πεπονηκότας, τοὺς ἐκ βάρους τῶν ἁμαρτημάτων κεκοπωμένους λέγει. Θεὸς γὰρ παρακλήσεως λέγεται, καὶ Θεὸς οἰκτιρομῶν· ἐπειδὴ τοῦτο ἔργον αὐτῷ διη-

ρίζες τους, δὲν σπάζουν οὔτε καὶ ξερριζώνονται καὶ ἂν ἀκόμη δεχθοῦν ἀμέτρητες προσβολές ἀνέμων, διότι οἱ ρίζες τους εἶναι καλὰ σφηνωμένες μέσα στό βάθος τῆς γῆς, ἔτσι λοιπόν καὶ οἱ προσευχές πού ἀναπέμπονται μέσα ἀπό τὰ βάθη τῆς καρδιάς, ἐπειδὴ εἶναι σφιχτὰ ριζωμένες μέσα στήν καρδιά, κατευθύνονται πρὸς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ καὶ δὲν ἐκτρέπονται ἀπό καμιὰ προσβολή λογισμῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης λέγει, «'Απὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου φώναξα δυνατὰ πρὸς ἐσένα Κύριε»⁵².

Αὐτὰ σὰς τὰ λέγω ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὰ ἐπαινεῖτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ παρουσιάζετε μὲ τὰ ἔργα σας. Διότι, ἐάν ἡ διήγηση τῶν συμφορῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ διεκτραγώδηση τῶν συμφορῶν πού μᾶς βρίσκουν, προσφέρουν κάποια παρηγοριὰ σ' ἐκείνους πού πονοῦν, σάν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ πῆραν μὲ τὰ λόγια αὐτὰ κάποια βαθειὰ ἀναπνοή, πολὺ περισσότερο θὰ λάβεις κάποια μεγάλη ψυχαγωγία καὶ παρηγοριὰ, ἂν ἐξομολογηθεῖς στὸν Κύριό σου τὰ παθήματα τῆς ψυχῆς σου. Διότι ὁ ἄνθρωπος πολλές φορές βαριέται, διώχνει καὶ ἀπομακρύνει ἐκείνον πού μὲ θρήνους καὶ ὄδυρμούς τοῦ διηγεῖται τίς συμφορές του, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν κάμνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ σὲ δέχεται καὶ σὲ προσελκύει κοντὰ του, καὶ ἂν περάσεις ὅλη τὴν ἡμέρα σου ἐξομολογούμενος πρὸς αὐτὸν τίς συμφορές σου, τότε σὲ ἀγαπᾶ περισσότερο καὶ ἀποδέχεται τίς παρακλήσεις σου.

Αὐτὸ λοιπόν γιὰ νὰ δείξει ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «'Ελᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι μὲ τὸ βάρος τῶν ἀμαρτιῶν καὶ ἐγὼ θὰ σὰς ξεκουράσω»⁵³. Μᾶς καλεῖ λοιπόν, ἄς μὴ παρακούσομε· μᾶς προσελκύει κοντὰ του, ἄς μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ δίπλα του· καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἄπειρα ἀμαρτήματα, τότε πολὺ περισσότερο ἄς τρέχομε κοντὰ του· καθόσον αὐτοὺς πρό πάντων καλεῖ· διότι λέγει· «Δὲν ἦρθα γιὰ νὰ καλέσω δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς νὰ μετανοήσουν»⁵⁴. Καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ ἐκείνους πού εἶναι φορτωμένοι καὶ κουρασμένοι καὶ συντριμμένοι ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἀμαρτημάτων. Διότι γι' αὐτὸ λέγεται Θεὸς παρηγοριᾶς καὶ Θεὸς εὐσπλαχνίας, ἐπειδὴ αὐτὸ

νεκές, τοὺς ὀδυνωμένους καὶ τοὺς θλιβομένους παραμυθεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν, κἄν μυρία ἁμαρτήματα ἔχωσι. Μόνον ἐπιδῶμεν ἑαυτούς, μόνον προσδράμωμεν αὐτῷ, καὶ μὴ ἀποστῶμεν, καὶ διὰ τῆς πείρας αὐ-
 5 τῆς εἰσόμεθα τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τῶν ὄντων λυπῆσαι δυνήσεται, ἔάν ἔχωμεν ἔκτενῆ εὐχὴν καὶ διηκριβωμένην ὅπερ γὰρ ἂν ἐπέλθῃ, ραδίως διὰ ταύτης ἀποκρουσόμεθα. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ περιστάσεις ἀνθρωπίνας λύειν οἶδεν εὐ-
 10 χῆς δύναμις, ὅπου γε καὶ ἁμαρτημάτων φύσιν σβέννυσι καὶ ἀφανίζει ραδίως;

Ἴν' οὖν μετ' εὐκολίας τὸν παρόντα διανύωμεν βίον, καὶ ὅσα προσετριψάμεθα ἁμαρτήματα, ταῦτα ἀποθῶμεθα, καὶ μετὰ παρρησίας στῶμεν ἐπὶ τοῦ βή-
 15 ματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο διηνεκῶς κατασκευάζωμεν ἑαυτοῖς τὸ φάρμακον, ἀπὸ δακρύων καὶ σπουδῆς, καὶ προσεδρίας, καὶ καρτερίας συντιθέντες αὐτό· οὕτω γὰρ καὶ διηνεκοῦς ἀπολαυσόμεθα τῆς ὑγιείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν
 20 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἶναι τὸ διαρκὲς ἔργο του, τὸ νὰ παρηγορεῖ καὶ νὰ ἐνισχύει ἐκείνους ποῦ πονοῦν καὶ θλίβονται, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀμέτρητα ἁμαρτήματα. Μόνο ἄς παραδώσουμε τὸν ἑαυτό μας σ' αὐτόν, μόνο ἄς τρέξομε πρὸς αὐτόν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ κοντὰ του, καὶ τότε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα θὰ γνωρίσουμε τὴν ἀλήθεια αὐτῶν τῶν λόγων, καὶ κανένα κακὸ δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς λυπήσει, ἐὰν κάμνομε τὴν προσευχὴ μας μὲ ψυχικὴ ἐπιμονὴ καὶ θέρμη· διότι ὅποιοδήποτε κακὸ καὶ ἂν παρουσιασθεῖ, θὰ τὸ ἀποκρούσομε εὐκολα. Καὶ τί τὸ παράξενο, ἐὰν ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς κατορθώνει ν' ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς, ὅταν καὶ τῶν ἴδιων τῶν ἁμαρτημάτων σβήνει καὶ ἐξαφανίζει τὴ φύση;

Γιὰ νὰ μπορούμε λοιπὸν μὲ εὐκολία νὰ διανύομε τὴν παρούσα ζωὴ, ν' ἀπαλλαχθοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ποῦ διαπράξαμε, καὶ νὰ σταθοῦμε μὲ παρρησία μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ἄς παρασκευάζομε γιὰ τὸν ἑαυτό μας συνέχεια αὐτὸ τὸ φάρμακο, συνθέτοντας αὐτὸ μὲ δάκρυα, προθυμία, ἐπιμονὴ καὶ καρτερίαν· διότι ἔτσι καὶ θὰ ἔχομε διαρκὴ ὑγείαν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχομε, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΦΙΛΟΓΟΝΙΟΝ

γενόμενον ἀπὸ δικολόγου ἐπίσκοπον, καὶ ὅτι τοῦ προνοεῖν τῶν κοινῇ συμφερόντων οὐδὲν ἴσον εἰς εὐδοκίμησιν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι τὸ ῥαθύμως προσιέναι τοῖς θείοις μυστη-
5 ρίοις κόλασιν ἀφόρητον ἔχει, κἂν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο τολμήσωμεν. (Ἐλέχθη δὲ πρὸ πέντε ἡμερῶν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως).

1. Ἐγὼ μὲν καὶ τήμερον παρεσκευαζόμενην πρὸς τὰ τῶν αἵρετικῶν παλαίσματα ἀποδύσασθαι, καὶ τὸ
10 λειπόμενον ὑμῖν ἀποδοῦναι τοῦ χρέους, ἀλλ' ἢ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου ἡμέρα, οὗ τὴν ἑορτὴν ἄγομεν νῦν, πρὸς τὴν τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων διήγησιν τὴν γλῶτταν ἡμῶν ἐκάλεσε, καὶ δεῖ πείθεσθαι πάντως εἰ γὰρ «ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέ-
15 ρα θανάτῳ τελευτᾷ», εὐδὴλον ὅτι ὁ εὐλογῶν ζωῆς ἀπολαύσεται, καὶ εἰ τοὺς φυσικοὺς γονεῖς τοσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπολαύειν εὐνοίας χρή, πολλῶ μᾶλλον τοὺς πνευματικούς, καὶ μάλιστα ὅταν τοὺς μὲν κατοικομένους ὁ ἔπαινος μηδὲν ποιῇ λαμπροτέρους,
20 τοὺς δὲ συνιόντας ἡμᾶς καὶ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ἀκούοντας βελτίους ἐργάζεται. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάς, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀνθρωπίνης εὐφημίας πρὸς μείζονα καὶ μακαριωτέραν λῆξιν ἀπελθῶν, ἡμεῖς δὲ οἱ τέως ἐνταῦθα στρεφόμενοι, καὶ
25 πολλῆς πανταχόθεν παρακλήσεως χρήζοντες, τῶν

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΦΙΛΟΓΟΝΙΟ

πού ἀπὸ δικηγόρος ἔγινε ἐπίσκοπος, γιὰ τὸ ὅτι τίποτε δὲν συντελεῖ στήν κατὰ Θεὸ εὐδοκίμησὴ μας, ὅσο τὸ νὰ φροντίζομε γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον, καὶ ὅτι τὸ νὰ προσερχόμαστε στὰ θεῖα μυστήρια μὲ ἀδιαφορία γίνεται αἰτία ἀνυπόφορης τιμωρίας, καὶ ἂν ἀκόμη τολμήσομε νὰ τὸ κάνομε αὐτὸ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. (Ἐκφωνήθηκε πέντε ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ).

1. Ἐγὼ βέβαια καὶ σήμερα ἐτοιμαζόμενον ν' ἀναλάβω τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν καὶ νὰ σᾶς ἐξοφλήσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ὀφειλῆς μου, ἀλλ' ἡ ἡμέρα τοῦ μακαρίου Φιλογονίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἑορτὴ ἐορτάζομε σήμερα, κάλεσε τὴ γλῶσσα μου στὸ νὰ διηγηθεῖ τὰ κατορθώματα ἐκείνου, καὶ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ὑπακούσω· διότι, ἐὰν «Ἐκεῖνος πού κακολογεῖ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα του τιμωρεῖται μὲ θάνατο»¹, γίνεται φανερό, ὅτι ἐκεῖνος πού τιμᾷ αὐτοὺς θ' ἀπολαύσει ζωὴ· καὶ ἐὰν οἱ φυσικοὶ γονεῖς πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν ἀπὸ ἐμᾶς τόση μεγάλη τιμὴ, πολὺ περισσότερο πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν αὐτὴν οἱ πνευματικοί, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκείνους μὲν πού ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ δὲν τοὺς κάμνει καθόλου λαμπρότερους ὁ ἔπαινος, ἐνῶ ἐμᾶς πού συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ καὶ τοὺς ὀμιλητὲς καὶ τοὺς ἀκροατὲς μᾶς κάμνει καλύτερους. Διότι ἐκεῖνος πού ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, δὲν ἔχει καμιᾶ ἀνάγκη ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο ἔπαινο, ἐφόσον μετέβηκε σὲ πιὸ ἀνώτερη καὶ πιὸ μακάρια ζωὴ, ἐνῶ ἐμεῖς πού ζοῦμε ἀκόμη ἐδῶ, καὶ ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ παντοῦ μεγάλης παρηγοριᾶς

ἐγκωμίων δεόμεθα τῶν ἐκείνου, ἵνα εἰς τὸν αὐτὸν
 ζῆλον διανιστῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς παραι-
 νεῖ λέγων· «Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων»· οὐχ ὡς
 τῶν ἀπελθόντων, ἀλλ' ὡς τῶν ἐγκωμιαζόντων ταύτη
 5 τὰ μέγιστα ὠφελουμένων.

Ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον τὸ κέροδος ἡμῖν ἐκ τοῦ πρά-
 γματος, πειθώμεθα καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν· καὶ γὰρ ὁ
 καιρὸς πρὸς τὴν τοιαύτην διήγησιν ἐπιτήδειος. Σή-
 μερον γὰρ ὁ μακάριος πρὸς τὴν ἀτάραχον μετετάξα-
 10 το ζωὴν, καὶ τὸ σκάφος ὥρμισεν, ἔνθα νανάγιον ὑ-
 ποπτεῦσαι οὐκ ἔνι λοιπὸν, οὐδὲ ἀθυμίαν τινὰ καὶ ὀ-
 δύνην. Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ καθαρὸν ἐκεῖνο τὸ χω-
 ρίον ἀθυμίας ἐστίν, ὅπου γε ἀνθρώποις τοῖς ἔτι ζῶ-
 σι διαλεγόμενος ὁ Παῦλός φησι, «Πάντοτε χαίρετε,
 15 ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»; Εἰ δὲ ἐνταῦθα ὅπου νό-
 σοι, καὶ ἐπήρειαι, καὶ ἄωροι θάνατοι, καὶ συκοφαν-
 τία, καὶ φθόνοι, καὶ ἀθυμῖαι, καὶ ὄργαι, καὶ ἐπιθυ-
 μῖαι πονηραί, καὶ μυρία ἐπιβουλαί, καὶ καθημεριναὶ
 φροντίδες, καὶ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα τὰ κακὰ μυρί-
 20 ας πάντοθεν ἐπάγοντα λύπας, ἔφησεν ὁ Παῦλος δυ-
 νατὸν εἶναι «πάντοτε χαίρειν», εἴ τις μικρὸν ἐκ τοῦ
 κλυδωνίου τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀνακύψας, τὸν
 ἑαυτοῦ καλῶς ρυθμίσειε βίον, πολλῶ μᾶλλον μετὰ
 τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν τούτου ράδιον ἐπιτυχεῖν τοῦ
 25 καλοῦ, ὅτε ταῦτα πάντα ἀνήρηται, καὶ ἀρρωστία,
 καὶ πᾶθη, καὶ ἁμαρτημάτων ὑπόθεσις, ὅτε τὸ ἐμὸν
 καὶ τὸ σὸν οὐκ ἔστι, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ρῆμα, καὶ πάν-
 τα εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰσάγον τὰ δεινά, καὶ τοὺς μυ-
 ρίους γεννήσαν πολέμους. Διὸ μάλιστα μακαρίζω τὸν
 30 ἅγιον τοῦτον, ὅτι, εἰ καὶ μετετάξατο καὶ πόλιν ἀφῆ-
 κε τὴν παρ' ἡμῖν, ἀλλ' εἰς ἑτέραν ἀνέβη πόλιν τὴν

2. Παροιμ. 10, 7

3. Α' Θεσ. 5, 17

καὶ ἐνισχύσεως, χρειαζόμαστε τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου, γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μέσα μας ὁ ἴδιος ζῆλος μὲ ἐκείνον. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει, λέγοντας· «Ὅταν κανεὶς θυμᾶται τὸν δίκαιο πρέπει νὰ τὸν ἐγκωμιάζει»². Μὲ αὐτὸ δὲν ὠφελοῦνται ἐκείνοι ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ἀλλ' ἀποκομίζουν τεράστια ὠφέλεια ἐκείνοι ποὺ ἐγκωμιάζουν.

Ἄφοῦ λοιπὸν προκύπτει σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἐνέργεια αὐτῆ τόση μεγάλη ὠφέλεια, ἅς πειθαρχοῦμε σ' αὐτῆ καὶ ἅς μὴ προβάλλομε ἀντιρρήσεις· καθόσον ἡ ὥρα εἶναι πολὺ κατάλληλη γιὰ τὴ διήγηση αὐτῆ. Διότι σὰν σήμερα ὁ μακάριος μεταφέρθηκε πρὸς τὴν ἀτάραχη ζωὴ, καὶ ἀγκυροβόλησε τὸ σκάφος ἐκεῖ ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ πλέον νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ναυάγιο, οὔτε κάποια λύπη καὶ πόνος. Καὶ τί τὸ παράξενο ἐὰν ὁ χῶρος ἐκείνος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ λύπη, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παῦλος ἀπευθυνόμενος πρὸς ἀνθρώπους ποὺ βρισκόνταν ἀκόμη στὴ ζωὴ λέγει, «Πάντοτε νὰ χαίρεσθε καὶ ἀδιάκοπα νὰ προσεύχεσθε»³; Ἐὰν δὲ ἐδῶ, ὅπου συμβαίνουν ἀσθένειες καὶ βλάβες, καὶ πρόωροι θάνατοι, καὶ συκοφαντίες, καὶ φθόνοι, καὶ λύπες, καὶ ὀργές, καὶ ἐπιθυμίες πονηρές, καὶ ἀμέτρητες ἐπιβουλές, καὶ καθημερινές φροντίδες, καὶ συνεχὴ καὶ ἀλλεπάλληλα κακά, ποὺ προξενοῦν ἀπὸ παντοῦ ἀμέτρητες λύπες, εἶπε ὁ Παῦλος, ὅτι εἶναι δυνατὸ «πάντοτε νὰ χαιρόμαστε», ἐφόσον κανεὶς σηκώσει λίγος μόνο τὸ κεφάλι του πάνω ἀπὸ τὴν τρικυμία τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ὁπότε μπορεῖ νὰ ρυθμίσει τέλεια τὴ ζωὴ του, πολὺ πιὸ εὐκολότερο εἶναι νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ τὸ καλὸ μετὰ τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ὅταν ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἐξαφανισθεῖ, καὶ οἱ ἀρρώστιες, καὶ τὰ πάθη, καὶ οἱ ἀφορμές τῶν ἀμαρτημάτων, ὅταν δὲν ὑπάρχει τὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου, αὐτὸς ὁ ψυχρὸς λόγος, ποὺ δημιουργεῖ ὅλα τὰ κακά στὴ ζωὴ μας καὶ ποὺ γέννησε τοὺς ἀμέτρητους πολέμους. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων μακαρίζω τὸν ἅγιο αὐτὸ, διότι, ἂν καὶ ἔφυγε ἀπ' αὐτῆ τὴ ζωὴ καὶ ἄφησε τὴν πόλη μας, ἀλλ' ὅμως ἀνέβηκε σὲ ἄλλη πόλη, στὴν πόλη τοῦ

τοῦ Θεοῦ, καταλιπὼν τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, εἰς ἐκείνην τελεῖ τὴν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰς ἑορτὰς ταύτας ἀφείς, πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων μετέστη πανήγυριν.

5 Ὅτι γὰρ καὶ πόλις ἄνω, καὶ Ἐκκλησία, καὶ πανήγυρις ἐστίν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Προσεληλύθατε πόλει Θεοῦ ζῶντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει». Οὐ διὰ
10 τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἄνω δυνάμεων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν, καὶ τὴν διηνεκῆ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, πανήγυριν τὰ ἐκεῖ πάντα καλεῖ· πανήγυριν γὰρ οὐδὲν ἕτερον ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ τὸ πλῆθος τῶν συνειλεγμένων, καὶ δαψιλεία τῶν ὠνίων,
15 ὅταν πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ παντοδαπὰ γεννημάτων εἶδη, καὶ προβάτων ποίμνια, καὶ βοῶν ἀγέλαι, καὶ ἱμάτια, καὶ ἕτερα τοιαῦτα εἰσάγηται, τῶν μὲν πωλούντων, τῶν δὲ ἀγοραζόντων.

Καὶ τί τούτων ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, φησί; Τούτων
20 μὲν οὐδέν, τὰ δὲ τούτων πολλῶ σεμνότερα. Οὐ γὰρ πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ γεννημάτων εἶδη, ἀλλ' ὁ καρπὸς ἐκεῖ πανταχοῦ τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαθοσύνη καὶ πραότης μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας· οὐ προβάτων
25 ποίμνια καὶ βοῶν ἀγέλαι, ἀλλὰ «πνεύματα δικαίων τετελειωμένων», καὶ ψυχῶν ἀρεταί, καὶ τρόπων κατορθώματα πανταχοῦ τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἰδεῖν· οὐχ ἱμάτια καὶ ἐπιβλήματα, ἀλλὰ στεφάνους χρυσοῦ παντὸς τιμιωτέρους, καὶ βραβεῖα, καὶ ἑπαθλα, καὶ τὰ
30 μυρία τοῖς κατορθοῦσιν ἀποκείμενα ἀγαθὰ· καὶ τὸ πλῆθος τῶν συνιόντων πολλῶ σεμνότερόν τε καὶ πλεον· οὐ γὰρ ἐξ ἀστικῶν τε καὶ ἐπιχωρίων ἐστὶν ἀν-

4. Ἐβρ. 12, 22 - 23

5. Ἐβρ. 12, 23

Θεοῦ, καί, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὴν Ἐκκλησία αὐτή, διαμένει τώρα σ' ἐκείνην τὴν Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ εἶναι ἀπογραμμένοι στοὺς οὐρανοὺς, καί, ἀφοῦ ἄφησε αὐτὲς τίς ἑορτές, μετέβηκε στὴν πανήγυρη τῶν ἀγγέλων.

Τὸ ὅτι βέβαια ὑπάρχει οὐράνια πόλη καὶ ἐκκλησία καὶ πανήγυρη, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ἐχετε προσέλθει στὴν πόλη τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνια Ἱερουσαλήμ, καὶ στὴν ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ εἶναι ἀπογραμμένοι στοὺς οὐρανοὺς, καὶ στὴν πανήγυρη τῶν μυριάδων ἀγγέλων»⁴. Καὶ ὅλα τὰ ἐκεῖ τὰ ὀνομάζει πανήγυρη, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν οὐράνιων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς παντοτινῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης· διότι τὴν πανήγυρη τίποτε ἄλλο συνήθως δὲν τὴν κάνει, παρὰ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἐμπορευμάτων, καθόσον συγκεντρώνονται ἐκεῖ σιτάρια, κριθάρια, κάθε ἄλλου εἴδους ἐπίσης γεννήματα, κοπάδια προβάτων, ἀγέλες βοδιῶν, ἐνδύματα καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, καὶ ἄλλοι πωλοῦν αὐτά, ἄλλοι δὲ τὰ ἀγοράζουν.

Καὶ ποιὸ ἀπ' αὐτὰ, λέγει, συμβαίνει στὸν οὐρανό; Ἀπ' αὐτὰ βέβαια δὲν συμβαίνει τίποτε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ συμβαίνουν ἐκεῖ εἶναι πολὺ πιὸ σεμνὰ ἀπ' αὐτὰ. Διότι οὔτε σιτάρια καὶ κριθάρια καὶ ἄλλα εἶδη γεννημάτων ὑπάρχουν ἐκεῖ, ἀλλ' ἐκεῖ παντοῦ ὁ καρπὸς εἶναι τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη δηλαδὴ βασιλεύει καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαθοσύνη καὶ πραότητα σὲ μεγάλη ἀφθονία καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ παντοῦ ἐκεῖ στὸν οὐρανό, ὄχι κοπάδια προβάτων καὶ ἀγέλες βοδιῶν, ἀλλὰ «πνεύματα δικαίων, ποὺ ἐπέτυχαν τὴν τελείωση»⁵, ἀρετὲς ψυχῶν, καὶ κατορθώματα τρόπων ζωῆς· καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ ἐνδύματα καὶ λαμπρὰ ἐπιθέματα, ἀλλὰ στεφάνια πιὸ πολὺτιμα ἀπὸ ὀποιοδήποτε χρυσό, καὶ βραβεῖα καὶ ἔπαθλα, καὶ ἄπειρα ἄλλα ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τοὺς νικητὲς. Ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται ἐκεῖ εἶναι πολὺ πιὸ σεμνότερο καὶ περισσότερο· διότι δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους ἀστοὺς καὶ χωρικοὺς,

δρῶν, ἀλλ' ἔνθα μυριάδες ἀγγέλων, ἐκεῖ χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἀλλαχοῦ συμμορία προφητῶν, ἑτέρωθι μαρτύρων χοροί, ἀποστόλων τάγματα, σύλλογοι δικαίων, τῶν εὐηρεστηκότων ἀπάντων δῆμοι διάφοροι. Ὅντως θαυμαστή τις ἔστιν ἡ πανηγυρίς, καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, ὅτι ἐν μέσῃ τῇ πανηγύρει στρέφεται τούτων ἀπάντων ὁ βασιλεύς εἰπὼν γάρ, «Μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει», ἐπήγαγε, «Καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων».

10 Τίς ποτε εἶδεν ἐν πανηγύρει βασιλέα παραγινόμενον; Ἐνταῦθα μὲν οὐδεὶς εἶδέ ποτε, ἐκεῖ δὲ διηνεκῶς οἱ παρόντες ὁρῶσιν ὡς αὐτοῖς ἰδεῖν δυνατόν, καὶ παρόντα, καὶ τῇ τῆς ἰδίας δόξης λαμπρότητι κοσμοῦντα τοὺς συνιόντας ἅπαντας. Καὶ αὗται μὲν αἱ
15 πανηγύρεις τῆς ἡμέρας μεσούσης πολλάκις καταλύονται, ἐκείνη δὲ οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ περιόδους μηνῶν, οὐδὲ κύκλους ἐνιαυτῶν, οὐδὲ ἡμερῶν ἀριθμὸν ἀναμένει, ἀλλ' ἔστηκε διηνεκῶς, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα ἀγαθὰ πέρας οὐκ ἔχει, τέλος οὐκ οἶδεν οὐ
20 γηρᾶν οὐδὲ μαραίνεισθαι δύναται, ἀλλ' ἔστιν ἀγήρω καὶ ἀθάνατα. Οὐδεὶς ἐκεῖ θόρυβος καθάπερ ἐνταῦθα, οὐδεμία ταραχή, ἀλλὰ πολὺς ὁ κόσμος πάντων μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, ὥσπερ ἐν κιθάρατινί, μετὰ ρυθμοῦ τὴν παναρμόνιον μελωδίαν καὶ πά
25 σης ἠδίω τῷ Δεσπότη τῆς κτίσεως ἑκατέρας ἀναπεμπόντων, καὶ τῆς ψυχῆς ἐκεῖ καθάπερ ἐν ἱεροῖς ἀδύτοις καὶ θείοις τισὶ μυστηρίοις τὴν θεῖαν τελουμένης μυσταγωγίαν.

2. Πρὸς ταύτην τὴν μακαρίαν καὶ ἀγήρω λῆξιν
30 μετέστη σήμερον ὁ μακάριος Φιλογόνιος. Τίς οὖν ἂν γένοιτο λόγος ἐφάμιλλος ἀνθρώπῳ τῷ τοσαύτης εὐκληρίας ἀξιοθέντι; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Τί οὖν, εἰπέ μοι, σιγήσομεν διὰ τοῦτο; Καὶ τίνοσ ἐνεκεν συνε-

ἀλλ' ἄλλοῦ μὲν ὑπάρχουν μυριάδες ἀγγέλων, ἄλλοῦ χιλιάδες ἀρχαγγέλων, ἄλλοῦ ὄμιλος προφητῶν, ἄλλοῦ χοροὶ μαρτύρων, τάγματα ἀποστόλων, σύλλογοι δικαίων, καὶ πλήθη διάφορα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐαρέστησαν ὅλοι τὸ Θεό. Πραγματικὰ εἶναι μιὰ θαυμάσια πανήγυρη, καὶ τὸ σπουδαιότερο βέβαια ἀπ' ὅλα εἶναι, ὅτι μέσα στὴν πανήγυρη αὕτη περιφέρεται ὁ βασιλιάς ὅλων αὐτῶν· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Στὴν πανήγυρη τῶν μυριάδων ἀγγέλων», πρόσθεσε, «Στὸ Θεό καὶ κριτὴ ὅλων»⁶.

Ποιὸς ποτὲ εἶδε βασιλιά νὰ παραβρίσκειται σὲ πανήγυρη; Στὴν ἐδῶ ζωὴ βέβαια κανένας δὲν εἶδε ποτέ, ἐνῶ στὴν ἐκεῖ ζωὴ οἱ παρόντες βλέπουν διαρκῶς, ὅσο φυσικὰ τοὺς εἶναι δυνατό, καὶ παραβρισκόμενο τὸ βασιλιά, καὶ νὰ λαμπρύνει ὅλους τοὺς παραβρισκομένους ἐκεῖ μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς δικῆς του δόξας. Καὶ αὐτές βέβαια οἱ πανηγύρεις πολλές φορές διαλύονται στὸ μέσο τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ἐκείνη ὄχι ἔτσι. Διότι δὲν περιμένει τὸν ἐρχομὸ τῶν μηνῶν, οὔτε τοὺς κύκλους τῶν ἐτῶν, οὔτε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν, ἀλλ' ἡ διάρκειά της εἶναι παντοτινὴ, καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς δὲν ἔχουν τέρμα, οὔτε γνωρίζουν τέλος, καθόσον δὲν εἶναι δυνατό νὰ γεράσουν οὔτε καὶ νὰ μαρθοῦν, ἀλλ' παραμένουν ἀγέραστα καὶ ἀθάνατα. Κανένας θόρυβος δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ὅπως συμβαίνει ἐδῶ, καμία ταραχὴ, ἀλλ' ἐπικρατεῖ μεγάλη εὐκοσμία καὶ πρέπουσα εὐταξία, σὰν ἀκριβῶς μὲ κάποια κιθάρα καὶ μὲ ρυθμὸ νὰ ἀναπέμπουν πρὸς τὸν Κύριο καὶ τῶν δύο κτίσεων τὴν παναρμόνια μελωδία ποὺ εἶναι γλυκύτερη ἀπὸ κάθε μουσική, καὶ ἡ ψυχὴ ζεῖ καὶ κινεῖται ἐκεῖ μέσα σὰν ἀκριβῶς νὰ βρίσκεται μέσα στὰ ἱερὰ ἄδυτα καὶ νὰ τελεῖται ἡ θεία μυσταγωγία τῶν θείων μυστηρίων.

2. Πρὸς αὐτὸ τὸ μακάριο καὶ αἰώνιο τόπο διαμονῆς μετέβηκε σὰν σήμερα ὁ μακάριος Φιλογόνιος. Ποιὸς λοιπὸν λόγος θὰ μπορούσε νὰ κριθεῖ ἰσάξιος γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποὺ ἀξιώθηκε ἕναν τόσο μεγάλο καὶ ὠραῖο κληρο; Δὲν ὑπάρχει κανένας. Τί λοιπόν, πές μου, θὰ σιωπήσουμε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ; Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο τότε συγκεντρωθή-

ληλύθαμεν; Ἄλλ' ἐροῦμεν ὅτι οὐ δυνασόμεθα τοῦ μεγέθους ἐφικέσθαι τῶν ἔργων; Δι' αὐτὸ μενοῦν τοῦτο ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκωμίου μέρος, ὅταν μὴ δυναθῇ τοῖς ἔργοις παρισωθῆναι τὰ ρήματα· ὧν γὰρ ὑπὲρ φύσιν θνητὴν τὰ κατορθώματα, εὐδὴλον ὅτι καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην γλῶτταν τὰ ἐγκώμια. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο διακρούσεται τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν μιμήσεται Δεσπότην· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῇ χήρᾳ δύο μόνους ὀβολοὺς καταβαλοῦση, 10 οὐ δύο μόνον ὀβολῶν μισθὸν ἔδωκεν. Τί δὴ ποτε; "Ὅτι σὺ τῇ ποσότητι τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τῷ πλούτῳ τῆς διανοίας προσεῖχεν." Ἄν μὲν γὰρ τὰ χρήματα ἐξετάσης, πολλὴ ἢ πενία, ἂν δὲ τὴν προαίρεσιν ἀναπτύξης, ἄφατον τῆς μεγαλοψυχίας ὄψει τὸν θη- 15 σαυρόν.

"Ὡστε εἰ καὶ μικρὰ τὰ ἡμέτερα καὶ εὐτελεῖ, ἀλλ' ἄπερ ἔχομεν καὶ εἰ μεγαλοψυχίας ἀποδέει τοῦ γενναίου καὶ δικαίου Φιλογονίου, ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο τῆς μεγαλοψυχίας αὐτοῦ μέγιστον δεῖγμα ἂν εἴη, τὸ 20 μὴδὲ τὰ μακρὰ διωθεῖσθαι, ἀλλὰ ταῦτό τοῖς πλουτοῦσι ποιεῖν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι παρὰ τῶν πενήτων μικρὰ λαβόντες, ὧν οὐδὲν δέονται, τὰ παρ' αὐτῶν προστιθέασιν, ἀντιδωρούμενοι τοὺς ἄπερ εἶχον εἰσενεγκόντας. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος λαβὼν παρ' ἡμῶν 25 εὐφημίαν ρημάτων, ἧς οὐδὲν δεῖται, ἀντιδώσει τὴν διὰ τῶν ἔργων εὐλογίαν ἡμῖν, ἧς αἰεὶ χρῆσομεν. Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τῶν ἐγκωμίων; Πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνεχειρίσεν αὐτῷ χάρις; Αἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἀρχαί, οὐκ 30 ἂν γένοιτο πάντως τῆς τῶν πιστευομένων αὐτᾶς ἀρετῆς ἀπόδειξις, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κακίας εἰσὶ

καμε; Ἄλλὰ θὰ ποῦμε ὅτι δὲν θὰ μπορέσομε νὰ φθάσομε τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων του; Μὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς βέβαια πρέπει νὰ μιλήσω, καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι πᾶρα πολὺ σπουδαῖο μέρος τοῦ ἐγκωμίου, τὸ νὰ μὴ μπορέσουν δηλαδὴ τὰ λόγια νὰ ἐξισωθοῦν μὲ τὰ ἔργα· διότι ἐκείνων πού τὰ κατορθώματα ξεπερνοῦν τὴ θνητὴ ἀνθρώπινη φύση, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καὶ τὰ ἐγκώμια ὑπερβάλλουν τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα. Βέβαια ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν θ' ἀπορρίψει τὰ δικά μου ἐγκώμια, ἀλλὰ θὰ μιμηθεῖ τὸν κοινὸ μας Κύριον· καθόσον ἐκεῖνος στή χήρα, πού πρόσφερε δύο μόνο ὀβολούς, δὲν τῆς ἔδωσε μισθὸ μόνο δύο ὀβολῶν. Γιατί τέλος πάντων; Διότι δὲν πρόσεχε στήν ποσότητα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ στὸν πλοῦτο τῆς διαθέσεως⁷. Διότι, ἐὰν ἐξετάσεις τὰ χρήματα, ὑπάρχει μεγάλη φτώχεια, ἂν ὅμως ἀναλύσεις τὴν προαίρεσή της, θὰ διαπιστώσεις ὅτι εἶναι ἀπερίγραπτος ὁ θησαυρὸς τῆς μεγαλοψυχίας της.

Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμη τὰ δικά μας εἶναι μηδαμινὰ καὶ ἀσήμαντα, ὅμως εἶναι αὐτὰ πού ἔχομε· καὶ ἂν αὐτὰ ὑστεροῦν συγκρινόμενα μὲ τὴ μεγαλοψυχία τοῦ γενναίου καὶ δικαίου Φιλογονίου, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ μέγιστο δείγμα τῆς μεγαλοψυχίας αὐτοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀπορρίπτει τὰ μικρά, ἀλλὰ κάμνει ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού κάμνουν οἱ πλούσιοι. Καθόσον ἐκεῖνοι, παίρνοντας ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς ἀσήμαντα πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ ἔχουν ἀνάγκη, δίνουν σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὰ δικά τους, ἀνταποδίδοντας ἔτσι δῶρα σ' ἐκείνους πού τοὺς πρόσφεραν ἐκεῖνα πού αὐτοὶ εἶχαν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός, ἀφοῦ λάβει ἀπὸ μᾶς ἐγκωμιαστικούς λόγους, πού δὲν τοὺς ἔχει ἀνάγκη, θ' ἀνταποδώσει σ' ἐμᾶς τὴν ἔμπρακτὴ εὐλογία του, τὴν ὁποῖα πάντοτε χρειαζόμαστε. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσουμε τὰ ἐγκώμια; Ἀπὸ ποῦ ἄλλου, παρὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἀξιώματα πού τοῦ χάρισε ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος; Διότι τὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἀξιώματα, δὲν θὰ μπορούσαν ὅπωςδήποτε νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀρετῆς ἐκείνων στοὺς ὁποίους εἶναι ἐμπιστευμένα, ἀλλὰ

κατήγοροι. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι καὶ προστασίαι φίλων καὶ περιδρομαί, καὶ κολακείαι, καὶ πολλὰ ἕτερα τούτων αἰσχροτέρα τὰς τοιαύτας ἀρχὰς προξενεῖν εἶωθεν, ὅταν δὲ ὁ Θεὸς χειροτονῇ καὶ ψηφίζεται, καὶ 5 ἡ χεὶρ ἐκείνη τῆς ἁγίας ἄπτηται κεφαλῆς, ἀδέκαστος ἢ ψῆφος, ἀνύποπτος ἢ κρίσις, ἀναμφισβήτητος τοῦ χειροτονουμένου γένοιτ' ἂν ἀπόδειξις τὸ τοῦ χειροτονουόντος ἀξίωμα.

Ὅτι δὲ ἐκείνον ὁ Θεὸς ἐχειροτόνησε, καὶ ἀπ' αὐ-
 10 τοῦ τοῦ τρόπου δῆλον. Ἐκ μέσης γὰρ τῆς ἀγορᾶς ἀρπασθεῖς, ἐπὶ τὸν θρόνον ἤγετο τοῦτον οὕτω σεμνὸν καὶ λαμπρὸν τὸν πρότερον ἐπεδείξατο βίον, καὶ γυναῖκα ἔχων καὶ θυγατέρα, καὶ ἐν δικαστηρίῳ στρεφόμενος οὕτως ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψεν, ὡς εὐθέως
 15 ἐκείθεν ταύτης ἀξίος φανῆναι τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ βήματος δικαστικοῦ ἐπὶ βῆμα ἤγετο ἱερόν. Καὶ τότε μὲν ἀνθρώποις συνηγόρει κατὰ ἀνθρώπων ἐπιβουλευόντων, τοὺς ἀδικουμένους τῶν ἀδικούντων ἰσχυροτέρους ποιῶν, ἐνταῦθα δὲ ἔλθῶν, ἀνθρώποις συνηγο-
 20 ρεῖ κατὰ δαιμόνων τῶν ἐπηρεαζόντων. Ἡλίκον δὲ ἐστὶ δεῖγμα ἀρετῆς τὸ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοσαύτης ἀξιωθῆναι τῆς ἀρχῆς, ἀκουσον ἀναστάς ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ τί φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν ἠρώτησεν, «Πέτρε φιλεῖς με;», εἰπόντος δὲ ἐκείνου,
 25 «Σύ, Κύριε, οἶδας ὅτι φιλῶ σε», οὐκ εἶπεν ὁ Χριστός, Ῥίψον τὰ χρήματα, νηστείαν ἄσκησον, σκληραγωγίαν, νεκροὺς ἀνάστησον, δαίμονας ἀπέλασον· οὐδὲν οὔτε τούτων, οὔτε τῶν σημείων τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν κατορθωμάτων εἰς μέσον ἤγαγεν· ἀλλὰ πάν-
 30 τα ἐκεῖνα παραδραμών, «Εἰ φιλεῖς με», φησί, «ποίμανε τὰ πρόβατά μου». Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐ μόνον

8. Ἰω. 21, 5-17

9. Ἰω. 21, 17

10. Ἰω. 21, 15-17

πολλές φορές είναι αυτά καὶ κατηγοροὶ τῆς κακίας τους. Γιὰ ποιό λόγο; Διότι αὐτὰ συνήθως τὰ ἀξιώματα τὰ παρέχουν καὶ οἱ προστασίες τῶν φίλων, καὶ οἱ περιστοιχίσεις, καὶ οἱ κολακεῖες, καὶ πολλά ἄλλα αἰσχροτέρα ἀπ' αὐτά, ὅταν ὁμως ὁ Θεὸς ἀποφασίζει καὶ χειροτονεῖ καὶ τὸ χέρι ἐκεῖνο ἀγγίζει τὸ ἅγιο κεφάλι, ἢ ψῆφος τότε εἶναι ἀμερόληπτη, ἢ κρίση εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ὑποψία, καὶ ἀναμφισβίτητη ἀπόδειξη γιὰ τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ χειροτονεῖται εἶναι τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ χειροτονεῖ.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν χειροτόνησε ὁ Θεός, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τρόπο τῆς χειροτονίας του. Διότι, ἀφοῦ ἀρπάχθηκε μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά, ὁδηγήθηκε στὸ θρόνο αὐτό· τόσο πολὺ σεμνὸ καὶ λαμπρὸ παρουσίασε τὸν προηγούμενο βίο του, ἂν καὶ βέβαια εἶχε καὶ γυναῖκα, καὶ θυγατέρα, καὶ ἀσκούσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου· τόσο πολὺ ἔλαμψε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, ὥστε ἀπὸ ἐκεῖ ἀμέσως νὰ θεωρηθεῖ ἄξιός αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, καὶ νὰ ὁδηγηθεῖ ἔτσι ἀπὸ τὸ δικαστικὸ βῆμα στὸ ἱερὸ βῆμα. Καὶ τότε βέβαια ὑπερασπιζόταν ἀνθρώπους ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἐπιβουλεύονταν, καθιστώντας ἔτσι ἰσχυρότερους ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦνταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀδικοῦσαν, ἐνῶ ἀπὸ τότε ποὺ ἦρθε ἐδῶ ὑπερασπιζόταν ἀνθρώπους ἐναντίον τῶν δαιμόνων ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς βλάψουν. Τὸ πόσο μεγάλο δεῖγμα ἀρετῆς εἶναι τὸ ν' ἀξιοθεῖ κανεὶς νὰ λάβει ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μιὰ τόσο μεγάλη ἐξουσία, ἄκουσε τὸ Χριστὸ τί λέγει μετὰ τὴν ἀνάστασή του στὸν Πέτρο. "Ὅταν δηλαδὴ ρώτησε αὐτόν, «Πέτρε, μ' ἀγαπᾶς;»⁸, καὶ ἀπάντησε ἐκεῖνος, «Σύ, Κύριε, γνωρίζεις ὅτι σ' ἀγαπῶ»⁹, δὲν εἶπε ὁ Χριστός, "Ἀπαρνήσου τὰ χρήματα, ἄσκησε νηστεία, σκληραγωγία, ἀνάστησε νεκρούς, διῶξε δαίμονες· τίποτε οὔτε ἀπ' αὐτά, οὔτε ἀπὸ τὰ ἄλλα θαύματα, οὔτε καὶ ἀπὸ τὰ κατορθώματα ἀνέφερε· ἀλλὰ, παρατρέχοντας ὅλα ἐκεῖνα, «Ἐὰν μὲ ἀγαπᾶς», λέγει, «ποιῖμαινε τὰ πρόβατά μου»¹⁰. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξει σὲ μᾶς ποιά εἶναι ἡ πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς

τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ μέγιστον ἡμῖν σημεῖον ἐπι-
 δεῖξαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλίας, ἣν περὶ τὰ
 πρόβατα ἐπιδείκνυται, ἥδη τοῦτο τῆς εἰς αὐτὸν εὐ-
 νοίας μέγιστον δεῖγμα πεποιήται, μονονουχὶ λέγων,
 5 ὁ τὰ πρόβατά μου φιλῶν, ἐμὲ φιλεῖ’.

Ἴδε γοῦν ὅσα ὑπέμεινε διὰ τὴν ποιμνὴν ταύτην
 ὁ Χριστός. Ἄνθρωπος ἐγένετο, δούλου μορφήν ἀνέ-
 λαβεν, ἐνεπτύσθη, ἐρραπίσθη· τελευταῖον οὐδὲ θάνα-
 τον παρητήσατο, καὶ θάνατον τὸν ἐπονείδιστον· ἐν
 10 σταυρῷ γὰρ τὸ αἷμα ἐξέχεεν. Ὡστε εἴ τις εὐδοκι-
 μεῖν βούλοιο παρ’ αὐτῷ, τούτων ἐπιμελείσθω τῶν
 προβάτων, τὸ κοινῆ συμφέρον ζητεῖτω, τῶν ἀδελφῶν
 κηδέσθω τῶν ἑαυτοῦ· οὐδὲν γὰρ τούτου τῷ Θεῷ προ-
 τιμότερον κατόρθωμα· διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι
 15 Σίμων, Σίμων, ἤτησεν ὁ σατανᾶς συνιάσαι σε ὡς
 τὸν σῖτον· κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπη ἡ
 πίστις σου». Τίνα οὖν ταύτης τῆς κηδεμονίας καὶ
 τῆς προνοίας ἀποδίδωσ μοι τὴν ἀμοιβήν; Ἄρα ποί-
 αν ἀμοιβήν ζητεῖ; Τὴν αὐτὴν ταύτην πάλιν· «Καὶ
 20 σὺ» γὰρ, φησί, «ποτὲ ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀ-
 δελφούς σου». Οὕτω καὶ ὁ Παῦλός φησι· «Μιμη-
 ταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ». Πῶς ἐγέν-
 ον Χριστοῦ μιμητής; «Πάντα πᾶσιν ἀρέσκων, καὶ
 μὴ ζητῶν τὸ ἑμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολ-
 25 λῶν, ἵνα σωθῶσι». Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Καὶ γὰρ ὁ
 Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς»· καὶ
 οὐδὲν οὕτω γνώρισμα καὶ χαρακτήρ γένοϊτ’ ἂν τοῦ
 πιστοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ φιλοῦντος, ὡς τὸ τῶν ἀδελ-
 φῶν κηδεσθαι, καὶ τῆς σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι τῆς
 30 ἐκείνων.

3. Ταῦτα καὶ μοναχοὶ πάντες ἀκουέτωσαν, καὶ
 οἱ τὰς τῶν ὀρῶν κατειληφότες κορυφάς, καὶ οἱ διὰ
 πάντων σταυρώσαντες ἑαυτοὺς τῷ κόσμῳ, ἵνα

11. Λουκᾶ 22, 31 - 32

13. Α' Κορ. 4, 16· 11, 1

12. Λουκᾶ 22, 32

14. Α' Κορ. 10, 33

αυτόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγάπης πού δείχνει αὐτὸς πρὸς τὰ πρόβατα, καὶ αὐτὸ τώρα τὸ θεώρησε σὰν τὴν πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτόν, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ἤθελε νὰ πει, Ἔκείνος πού ἀγαπᾷ τὰ πρόβατά μου, ἀγαπᾷ ἐμένα'.

Πρόσεξε λοιπὸν πόσα ὑπέμενε ὁ Χριστὸς γιὰ τὸ ποίμνιο αὐτὸ. Ἐγίνε ἀνθρωπος, ἔλαβε μορφή δούλου, φτύσθηκε, ραπίσθηκε, καὶ στὸ τέλος δὲν ἀρνήθηκε νὰ ὑπομείνει καὶ θάνατο, καὶ θάνατο μάλιστα τὸν πιὸ ἐξευτελιστικό· διότι ἔχυσε τὸ αἷμα του ἐπάνω στὸ σταυρὸ. Ἐπομένως, ἐὰν θέλει κάποιος νὰ ἔχει τὴν ἀγάπη αὐτοῦ, ἃς φροντίζει αὐτὰ τὰ πρόβατα, ἃς ἐπιδιώκει τὸ κοινὸ συμφέρον, ἃς φροντίζει τοὺς ἀδελφούς του· διότι δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸ Θεὸ κανένα κατόρθωμα προτιμότερο ἀπ' αὐτό, καὶ γι' αὐτὸ σὲ ἄλλη περίπτωση λέγει· «Σίμων, Σίμων, ὁ σατανᾶς ζήτησε νὰ σὲ κοσκινίσει σὰν τὸ σιτάρι, καὶ ἐγὼ προσευχήθηκα γιὰ σένα, ὥστε νὰ μὴ ἐλαττωθεῖ ἡ πίστη σου»¹¹. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀμοιβὴ πού μοῦ ἀνταποδίδεις γιὰ τὴ φροντίδα μου αὐτὴ καὶ τὴν πρόνοιά μου; Ποιὰ ἄραγε ἀμοιβὴ ζητᾷ; Τὴν ἴδια ἀκριβῶς καὶ πάλι διότι λέγει· «Καὶ σὺ, ὅταν κάποτε ἐπιστρέψεις, στήριξε τοὺς ἀδελφούς σου»¹². Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Γίνεσθε μιμητὲς μου, ὅπως καὶ ἐγὼ εἶμαι μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ»¹³. Πῶς ἔγινες μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ; «Γενόμενος σ' ὅλους ἀρεστὸς καὶ μὴ ἐπιδιώκοντας τὸ συμφέρον μου, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν γιὰ νὰ σωθοῦν»¹⁴. Καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Καθὼσον ὁ Χριστὸς δὲν ζητοῦσε ἐκεῖνα πού ἦταν ἀρεστά σ' αὐτόν, ἀλλὰ τὰ ἀρεστά στοὺς πολλούς»¹⁵· καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει κανένα ἄλλο τόσο μεγάλο γνῶρισμα καὶ δεῖγμα τοῦ πιστοῦ καὶ ἐκείνου πού ἀγαπᾷ τὸν Χριστό, ὅσο τὸ νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς ἀδελφούς του καὶ νὰ μερηνᾷ γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων.

3. Αὐτὰ ἃς τὰ ἀκοῦν καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ ἐκεῖνοι πού ἔχουν πιάσει τίς κορυφές τῶν βουνῶν, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πού μέ κάθε τρόπο σταύρωσαν τὸν ἑαυτό τους γιὰ τὸν

15. Ρωμ. 15, 3

κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτῶν τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προ-
 εστῶτας συγκροτῶσιν, ἀλείφωσιν εὐχαῖς, ὁμονοία,
 ἀγάπη, εἰδότες ὡς εἰ μὴ τοὺς προβεβλημένους παρὰ
 τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ τοσοῦτων φροντίδας ἀνα-
 5 δεδεγμένους συγκροτοῖεν παντὶ τρόπῳ, καὶ πόρρω-
 θεν καθήμενοι, τὸ κεφάλαιον αὐτοῖς ἀπόλωλε τοῦ
 βίου, καὶ ἡ πᾶσα ἠκρωτηριάσθη σοφία. Ἄλλ' ὅτι μὲν
 τῆς περὶ τὸν Χριστὸν φιλίας τοῦτο δεῖγμα, ἐντεῦθεν
 δῆλον, ἴδωμεν δὲ καὶ πῶς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην δι-
 10 ᾠκησε· μᾶλλον δὲ οὐ δεῖ λόγου λοιπὸν ἐνταῦθα, οὐδὲ
 τῆς ἡμετέρας φωνῆς, τῆς ὑμετέρας σπουδῆς αὐτὸ
 τοῦτο δηλούσης. Ὡσπερ γὰρ εἰς ἀμπελῶνα τις εἰσ-
 ελθὼν, καὶ τὰς ἀμπέλους ἰδὼν κομώσας τοῖς φύλ-
 λοις, τῷ καρπῷ βριθομένης, θριγκοῖς καὶ φραγμοῖς
 15 πάντοθεν τετειχισμένης, οὐδὲν δεήσεται λόγου τινὸς
 καὶ ἀποδείξεως ἑτέρας, ὥστε μαθεῖν τοῦ ἀμπελουρ-
 γοῦ καὶ τοῦ γηπόνου τὴν ἀρετὴν, οὕτω δὲ καὶ ἐν-
 ταῦθα εἰσελθὼν τις καὶ τὰς πνευματικὰς ταύτας ἀμ-
 πέλους ἰδὼν, καὶ τὸν καρπὸν τὸν ὑμέτερον, οὐδενὸς
 20 δεήσεται λόγου, καὶ διδασκαλίας, ὥστε μαθεῖν τὸν
 ὑμῶν προεστῶτα· καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν·
 «Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη, καὶ
 ἀναγινωσκομένη». Δείκνυσι γὰρ τὴν πηγὴν ὁ ποτα-
 μός, καὶ ὁ καρπὸς τὴν ρίζαν.

25 Ἐχρῆν μὲν οὖν εἰπεῖν καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν
 τὴν ἀρχὴν ἐνεχειρίσθη ταύτην· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μι-
 κρὸν εἰς ἐγκωμίου μέρος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἱκανὸν
 δεῖξαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν. Πολλὴ γὰρ ἡ δυσκο-
 λία τότε ἦν, ἄρτι τοῦ διωγμοῦ παυσαμένου, καὶ τῶν
 30 λειψάνων ἔτι μενόντων τῆς χαλεπωτάτης ζάλης ἐ-
 κείνης, καὶ πολλῆς τῶν πραγμάτων διορθώσεως δεο-
 μένων. Καὶ τούτοις ἐχρῆν προσθεῖναι πάλιν, ὡς ἡ

κόσμο, ὥστε μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους νὰ συνεργάζονται μὲ τοὺς προϊσταμένους τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ τοὺς περιβάλλουν καὶ νὰ τοὺς ἐνισχύουν μὲ τίς προσευχές τους, μὲ τὴν ὁμόνοια, μὲ τὴν ἀγάπη, γνωρίζοντας αὐτὸ, ὅτι δηλαδὴ ἂν αὐτοὺς, ποὺ ἔχουν ὀρισθεῖ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχουν φορτωθεῖ μὲ τόσες πολλές φροντίδες, δὲν τοὺς βοηθοῦν μὲ κάθε τρόπο, ἀλλὰ μένουν μακριὰ ἀπ' αὐτοὺς, αὐτοὶ ἔχουν χάσει τὸ πιὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς ζωῆς τους καὶ ὅλη ἡ σωφροσύνη τους ἀκροτηριάσθηκε. Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγαλύτερη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ Φιλογονίου πρὸς τὸν Χριστὸ, γίνεται φανερὸ ἀπὸ ὅσα εἶπα, ἃς δοῦμε ὅμως καὶ πῶς διοίκησε τὴν ἐπισκοπὴ αὐτῆ· ἢ καλύτερα ἐδῶ δὲν χρειάζονται πλέον τὰ λόγια, οὔτε ἡ δική μου φωνή, ἀφοῦ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ δικὸ σας ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προθυμία σας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος μπεῖ σὲ ἀμπέλι καὶ δεῖ τὰ κλήματα φορτωμένα μὲ φύλλα, γεμάτα ἀπὸ καρπὸ, καὶ νὰ εἶναι περιφραγμένα ἀπὸ παντοῦ μὲ πασσάλους καὶ φράχτες, δὲν θὰ χρειασθεῖ κανένα ἄλλο λόγο καὶ καμιὰ ἄλλη ἀπόδειξη, γιὰ νὰ μάθει τοῦ ἀμπελουργοῦ καὶ τοῦ γεωργοῦ τὴν ἰκανότητα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἂν μπεῖ κάποιος καὶ δεῖ τὰ πνευματικὰ κλήματα καὶ τὸν καρπὸ σας, δὲν θὰ χρειασθεῖ κανένα λόγο καὶ διδασκαλία, γιὰ νὰ μάθει τὸν προϊστάμενὸ σας, πράγμα βέβαια ποὺ λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἡ ἐπιστολὴ μας εἶστε σεις, ποὺ εἶναι γραμμένη στίς καρδιές σας καὶ διαβάζεται ἀπὸ ὅλους»¹⁶. Διότι ὁ ποταμὸς φανερώνει τὴν πηγὴ καὶ ὁ καρπὸς τὴ ρίζα.

Ἔπρεπε βέβαια νὰ σᾶς μιλήσω καὶ γιὰ τὸ χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, καθόσον καὶ αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ μικρὸ μέρος γιὰ ἐγκωμισμὸ, ἀλλὰ καὶ εἶναι πάρα πολὺ ἰκανὸ νὰ δείξει τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ὑπῆρχε τότε μεγάλη δυσκολία, ἀφοῦ μόλις τότε εἶχε σταματήσει ὁ διωγμὸς καὶ ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη νὰ ὑπάρχουν τὰ κατάλοιπα τῆς φοβερότατης ἐκείνης τρικυμίας καὶ χρειάζονταν μεγάλες προσπάθειες γιὰ νὰ διορθωθοῦν τὰ πράγματα. Καὶ θὰ ἔπρεπε πάλι σ' αὐτὰ νὰ προσθέσω,

τῶν αἰρετικῶν αἵρεσις ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα ἐνεκόπητο, τῆς ἐκείνου σοφίας πάντα προορώσης. Ἄλλ' ὅμως ἐφ' ἑτέραν ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἡμῖν ἐπιείγεται. Διὰ τοῦτο τῷ κοινῷ πατρὶ καὶ
 5 ζηλωτῇ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου ταῦτα καταλιπόντες εἰπεῖν, ἅτε ἀκριβέστερον ἡμῶν εἰδότες τὰ ἀρχαῖα πάντα, πρὸς ἑτέραν δημηγορίας ὁδὸν βαδιούμεθα. Καὶ γὰρ ἑορτὴ μέλλει προσελαύνειν, ἡ πασῶν τῶν ἑορτῶν σεμνοτάτη καὶ φρικωδεστάτη, ἣν οὐκ ἂν τις
 10 ἁμάρτοι μητρόπολιν πασῶν τῶν ἑορτῶν προσειπῶν.

Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Ἡ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησις. Ἀπὸ γὰρ ταύτης τὰ Θεοφάνια, καὶ τὸ Πάσχα τὸ ἱερόν, καὶ ἡ Ἀνάληψις, καὶ ἡ Πεντηκοστὴ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβον. Εἰ γὰρ μὴ ἐτέ-
 15 χθη κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ἐβαπτίσθη, ὅπερ ἐστὶ τὰ Θεοφάνια, οὐκ ἂν ἐσταυρώθη, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πάσχα, οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα κατέπεμψεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Πεντηκοστή. Ὡστε ἐντεῦθεν, ὡσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς, ποταμοὶ διάφοροι ρυέντες, αὗται ἐτέχθησαν
 20 ἡμῖν αἱ ἑορταί. Οὐ κατὰ τοῦτο δὲ μόνον δικαία ταύτης ἂν εἴη τῆς προεδρίας ἀπολαύειν ἢ ἡμέρα, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἐν αὐτῇ γεγόμενον τῶν ἄλλων ἀπάντων πολὺ φρικωδέστερόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον γενόμενον τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν, τῆς ἀκολουθίας λοι-
 25 πὸν ἦν· εἰ γὰρ καὶ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ θνητὸν σῶμα ἀνέλαβε· καὶ ἦν μὲν καὶ τοῦτο θαυμαστόν, τὸ δὲ Θεὸν ὄντα, ἄνθρωπον θελῆσαι γενέσθαι καὶ ἀνασχέσθαι καταβῆναι τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ διάνοια δέξασθαι δύναται, τοῦτό ἐστι τὸ φρικωδέστατον καὶ ἐκ-
 30 πλήξεως γέμον, ὃ δὴ καὶ Παῦλος θαυμάζων ἔλεγεν· «Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον». Ποῖον μέγα; «Θεὸς ἐφανερῶθη ἐν σαρκί». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται

17. Δηλ. τὸν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Φλαβιανὸν

18. Α' Τιμ. 3, 16

ὅτι ἡ αἵρεση τῶν αἰρετικῶν ποὺ ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται ἀπὸ τίς ἡμέρες του, καταπολεμοῦνταν ἀπὸ τὸν ἴδιο, καθόσον ἡ σοφία του μποροῦσε καὶ τὸ πρόβλεπε ὅλα. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη ὁ λόγος νὰ στραφεῖ πρὸς ἄλλη ἀναγκαῖα ὑπόθεση. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀφήσω τὸν κοινὸ πατέρα μας¹⁷ καὶ Ζηλωτὴ τοῦ μακαρίου Φιλογονίου νὰ μιλήσει γι' αὐτά, ποὺ γνωρίζει μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια ἀπὸ μᾶς ὅλα τὰ παλαιά, θ' ἀκολουθήσω ἄλλο δρόμο στὴν ὁμιλία μου. Καθόσον πλησιάζει νὰ φθάσει ἐορτὴ, ποὺ εἶναι ἡ πιὸ λαμπρότερη καὶ πιὸ φρικτὴ ἀπὸ ὅλες τίς ἐορτές, τὴν ὁποία δὲν θὰ ἔσφαλλε κάποιος ἂν τὴν ὀνόμαζε μητρόπολη ὄλων τῶν ἐορτῶν.

Καὶ ποιά εἶναι αὕτη; Ἡ κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Καθόσον ἀπ' αὐτὴν ἔλαβαν τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ὑπόθεση τὰ Θεοφάνια, τὸ ἱερὸ Πάσχα, ἡ Ἀνάληψη καὶ ἡ Πεντηκοστή. Διότι, ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν γεννιοῦνταν κατὰ σάρκα, δὲν θὰ βαπτίζοταν, πράγμα ποὺ εἶναι τὰ Θεοφάνια, δὲν θὰ σταυρονόταν, πράγμα ποὺ εἶναι τὸ Πάσχα, δὲν θὰ ἔστελνε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πράγμα ποὺ εἶναι ἡ Πεντηκοστή. Ὡστε ἀπὸ ἐδῶ, σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια πηγὴ, ἀφοῦ ἔρρευσαν διάφοροι ποταμοί, γεννήθηκαν γιὰ μᾶς οἱ ἐορτές αὐτές. Καὶ δὲν δικαιούται μόνο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος ν' ἀπολαμβάνει ἡ ἡμέρα αὕτη τὴν προεδρία, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ αὐτό ποὺ συνέβηκε τὴν ἡμέρα αὕτη εἶναι πολὺ πιὸ φρικιαστικὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Διότι τὸ νὰ πεθάνει ὁ Χριστὸς, ἀφοῦ ἔγινε πρῶτα ἄνθρωπος, ἦταν ἐπακόλουθο αὐτοῦ τοῦ γεγονότος· διότι ἂν καὶ δὲν διέπραξε ἁμαρτία, ἀλλ' ὅμως ἔλαβε θνητὸ σῶμα. Καὶ ἦταν βέβαια καὶ αὐτὸ θαυμαστό, τὸ νὰ εἶναι ὅμως Θεὸς καὶ νὰ θελήσει νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος καὶ ν' ἀνεχθεῖ νὰ κατεβεῖ τόσο χαμηλά, ὅσο δὲν μπορεῖ ἡ σκέψη νὰ τὸ δεχθεῖ, αὐτό εἶναι τὸ πιὸ φρικιαστικὸ καὶ τὸ πιὸ καταπληκτικὸ, πράγμα ποὺ βέβαια θαυμάζοντας καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Καὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλο τὸ μυστήριον ποὺ σεβόμαστε». Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ μεγάλο μυστήριον; «Ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα»¹⁸. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Διότι δὲν ἔρχεται ὁ Θεὸς νὰ

ὁ Θεός, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὄφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι».

Διὰ τοῦτο μάλιστα ἀσπάζομαι τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ φιλῶ, καὶ τὸν ἔρωτα εἰς μέσον προτίθημι, 5 ἵνα κοινωνοὺς ὑμᾶς ποιήσω τοῦ φίλτρου· διὰ τοῦτο δέομαι πάντων ὑμῶν καὶ ἀντιβολῶ μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ προθυμίας παραγενέσθαι, τὴν οἰκίαν ἕκαστον κενώσαντα τὴν ἑαυτοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὸν Δεσπότην ἡμῶν ἐπὶ τῆς φάτνης, ἐσπαργανωμένον, τὸ φορικτὸν 10 ἐκεῖνο καὶ παράδοξον θέαμα. Ποία γὰρ ἡμῖν ἀπολογία, ποία δὲ συγγνώμη, ὅταν αὐτὸς μὲν ἐκ τῶν οὐρανῶν δι' ἡμᾶς καταβαίνη, ἡμεῖς δὲ μηδὲ ἐκ τῆς οἰκίας πρὸς αὐτὸν ἐρχώμεθα; ὅταν Μάγοι μὲν, ἀνθρώποι βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι, ἐκ Περσίδος τρέ- 15 χωσιν, ὥστε αὐτὸν ἰδεῖν ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, σὺ δὲ ὁ Χριστιανὸς μηδὲ μικρὸν διάστημα ὑπομένης, ὥστε τῆς μακαρίας ταύτης ἀπολαῦσαι θεωρίας; Καὶ γὰρ, ἂν μετὰ πίστεως παραγενώμεθα, πάντως αὐτὸν ὁψόμεθα ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον· ἢ γὰρ τράπεζα 20 αὕτη τάξιν τῆς φάτνης πληροῖ. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα κείσεται τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, οὐχὶ ἐσπαργανωμένον, καθάπερ τότε, ἀλλὰ Πνεύματι πανταχόθεν ἁγίῳ περιστελλόμενον. Ἰσασιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα. Οἱ μὲν οὖν Μάγοι προσεκύνησαν μόνον, σὺ δέ, 25 ἂν μετὰ καθαροῦ προσέλθης συνειδότος, καὶ λαβεῖν σοι αὐτὸ συγχωρήσομεν καὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε.

Πρόσιθι τοίνυν καὶ σὺ δῶρα προσάγων, μὴ τοιαῦτα οἶα ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πολλῶ σεμνότερα. Προσήνεγκαν ἐκεῖνοι χρυσόν· προσένεγκε σὺ σωφροσύνην καὶ 30 ἀρετήν. Προσήνεγκαν ἐκεῖνοι λιβανωτόν· προσένεγκε σὺ ταπεινοφροσύνην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν καὶ ἐλεημοσύνην. Ἄν μετὰ τούτων προσέλθης τῶν δώρων, μετὰ ἀδείας ἀπολαύση πολλῆς τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης. Καὶ γὰρ ἐγὼ διὰ τοῦτο τούτους κινῶ

βοηθήσει ἀγγέλους, ἀλλὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε ὡς πρὸς ὅλα νὰ γίνεи ὁμοιος μὲ τοὺς ἀδελφοὺς του»¹⁹.

Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων σέβομαι αὐτὴ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν ἀγαπῶ καὶ σᾶς φανερώνω τῇ μεγάλῃ ἀγάπῃ μου γι' αὐτὴν, γιὰ νὰ σᾶς καταστήσω συμμέτοχους στὴν ἀγάπη μου αὐτῇ· γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους σας καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ ρθειτε μὲ ὅλη τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο σας, ν' ἀδειάσει ὁ καθένας τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ δοῦμε τὸν Κύριό μας Ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη, σπαργανωμένο, τὸ φρικτὸ ἐκεῖνο καὶ παράδοξο θέαμα. Διότι ποιά ἀπολογία θὰ ἔχομε, ποιά συγγνώμη, ὅταν αὐτὸς μὲν κατέβηκε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς γιὰ μᾶς, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἐρχόμαστε οὔτε ἀπὸ τὸ σπίτι μας πρὸς αὐτόν; ὅταν οἱ μάγοι, ποὺ ἦταν ἄνθρωποι βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι, τρέχουν ἀπὸ τὴν Περσία νὰ δοῦν αὐτόν Ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη, ἐνῶ σὺ ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀνέχεσαι οὔτε μιὰ μικρὴ ἀπόσταση νὰ βαδίσεις, γιὰ ν' ἀπολαύσεις τὸ μακάριο αὐτὸ θέαμα; Καθόσον, ἂν ἔρθομε μὲ πίστη, ὅπωςδὴποτε θὰ τὸν δοῦμε Ξαπλωμένο μέσα στὴ φάτνη· διότι ἡ τράπεζα αὐτὴ ἀναπληρῶνει τὴ θέση τῆς φάτνης. Καὶ ἐδῶ πραγματικὰ θ' ἀπλωθεῖ τὸ δεσποτικὸ σῶμα, ὄχι σπαργανωμένο, ὅπως ἀκριβῶς τότε, ἀλλὰ περιστοιχιζόμενο ἀπὸ παντοῦ μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Ἀντιλαμβάνονται οἱ μυημένοι τὰ λεγόμενά μου. Οἱ μὲν λοιπὸν μάγοι προσκύνησαν μόνο, σὺ ὅμως, ἂν ἔρθεις μὲ καθαρὴ συνείδηση, θὰ σοῦ ἐπιτρέψομε καὶ νὰ τὸ πάρεις καὶ νὰ πᾶς μ' αὐτὸ στὸ σπίτι σου.

Ἔλα λοιπὸν καὶ σὺ προσφέροντας δῶρα, ὄχι τέτοια ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πολὺ πιὸ σεμνότερα. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι χρυσό· σὺ πρόσφερε σωφροσύνη καὶ ἀρετὴ. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι λιθανωτό· σὺ πρόσφερε προσευχὲς καθαρές, τὰ πνευματικὰ αὐτὰ θυμιάματα. Πρόσφεραν ἐκεῖνοι σμύρνα· σὺ πρόσφερε ταπεινοφροσύνη, ταπεινωμένη καρδιά καὶ ἐλεημοσύνη. Ἄν προσέλθεις μ' αὐτὰ τὰ δῶρα, μὲ πολὺ μεγάλο θάρρος θ' ἀπολαύσεις τὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα. Καθόσον ἐγὼ γι' αὐτὸ τὰ λέγω αὐτὰ τώρα, ἐπειδὴ

τοὺς λόγους νῦν, ἐπειδὴ οἶδα ὅτι πάντως πολλοὶ κατ' ἐκείνην προσελεύσονται τὴν ἡμέραν, καὶ ἐπιπεσοῦνται τῇ πνευματικῇ ταύτῃ θυσίᾳ. Ἴνα οὖν μηδὲ ἐπὶ κακῶ, μηδὲ ἐπὶ κρίματι τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τοῦτο 5 ποιῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, ἐντεῦθεν ἤδη προδιαμαρτύρομαι καὶ παρακαλῶ, παντὶ τρόπῳ καθάραντας ἑαυτούς, οὕτω προσιέναι τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις.

4. Καὶ μή μοι λεγέτω, αἰσχύνῃς γέμω, ἁμαρτημάτων ἔχω τὸ συνειδὸς πεπληρωμένον, φορτίον ἐπι-
10 φέρομαι βαρύτερον· ἱκανὴ γὰρ τῶν πέντε ἡμερῶν τούτων ἢ προθεσμία, ἐὰν νήφῃς καὶ προσεύχῃ καὶ ἀγρυπνῆς, τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτημάτων ὑποτέμνεσθαι. Μὴ γὰρ ὅτι βραχὺς ὁ χρόνος ἴδης, ἀλλ' ἐκείνο σκόπησον, ὅτι φιλόανθρωπος ὁ Δεσπότης· ἐπειδὴ καὶ Νι-
15 νευῖται ἐν τρισὶν ἡμέραις τοσαύτην ὀργὴν ἀπεκρούσαντο, καὶ οὐδὲν ἐνεπόδισεν ἢ τοῦ καιροῦ στενοχωρία, ἀλλ' ἴσχυσεν ἢ τῆς ψυχῆς προθυμία τῆς φιλοανθρωπίας ἐπιλαβομένη τοῦ Δεσπότητος τὸ πᾶν ἐργάσασθαι. Καὶ ἡ πόρνη δὲ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ προσ-
20 ἐλθοῦσα τῷ Χριστῷ, τὰ ὄνειδη πάντα ἀπενίψατο, καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐγκαλούντων, ὅτι προσῆκατο καὶ μετέδωκεν αὐτῇ παρρησίας τοσαύτης ὁ Χριστός, τοὺς μὲν ἐπεστόμισεν, ἐκείνην δὲ πάντων ἀπαλλάξας τῶν κακῶν, καὶ τῆς σπουδῆς ἀποδεξάμενος, οὕτως ἀπέ-
25 πεμψε. Τί δὴ ποτε; Ὅτι μετὰ θερμῆς διανοίας καὶ πεπυρωμένης ψυχῆς καὶ ζεοῦσης προσῆλθε πίστεως, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν ἐκείνων ἤψατο ποδῶν, τοὺς βοστρύχους λύσασα, πηγὰς δακρῶν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφείσα, τὸ μῦρον κενώσασα. Δι' ὧν γὰρ
30 ἐγοήτευσεν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τούτων τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας κατεσκεύασεν· δι' ὧν ἐνεπτέρωσε τὰς τῶν ἀκολάστων ὄψεις, διὰ τούτω ἐδάκρυσεν· διὰ τῶν πλοκάμων, δι' ὧν ὑπεσκέλισεν εἰς ἁμαρτίαν πολλούς,

20. Ἰω. 3, 4 - 10

21. Λουκᾶ 7, 37 - 50

γνωρίζω ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἔρθουν πολλοὶ κατὰ τὴν ἡμέ-
ρα ἐκείνη καὶ θὰ πλησιάσουν χωρὶς προσοχὴ στὴν πνευ-
ματικὴ αὐτὴ θυσία. Γιὰ νὰ μὴ τὸ κάνομε λοιπὸν αὐτὸ γιὰ
τὸ κακὸ μας, οὔτε πρὸς καταδίκη τῆς ψυχῆς μας, ἀλλὰ
γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῆς, ἀπὸ τώρα ἤδη σᾶς τὸ τονίζω καὶ
σᾶς παρακαλῶ, ἀφοῦ καθαρίσετε τὸν ἑαυτὸ σας μὲ κάθε
τρόπο, τότε νὰ ἔλθετε καὶ νὰ πλησιάσετε τὰ ἱερά μυστήρια.

4. Καὶ ὥς μὴ μοῦ πει κάποιος, εἶμαι γεμάτος ἀπὸ
ντροπή, ἔχω τὴ συνείδησή μου γεμάτη ἀπὸ ἁμαρτήματα,
φέρω ἐπάνω μου πάρα πολὺ μεγάλο φορτίο· διότι εἶναι
ἄρκετὴ ἡ προθεσμία αὐτῆ τῶν πέντε ἡμερῶν, ἐὰν προσέ-
χεις, προσεύχεσαι καὶ ἐπαγρυπνεῖς, νὰ ξερριζώσεις καὶ νὰ
πετάξεις ἀπὸ πάνω σου τὸ μεγάλο αὐτὸ βάρος τῶν ἁμαρ-
τημάτων σου. Μὴ δηλαδὴ προσέξεις ὅτι ὁ χρόνος εἶναι
σύντομος, ἀλλ' ἐκείνο σκέψου, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι φιλάν-
θρωπος. Καθόσον καὶ οἱ Νινευῖτες μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες
ἀπομάκρυναν ἀπὸ κοντὰ τους τὴν τόσο μεγάλη ὀργὴ τοῦ
Θεοῦ²⁰, καὶ σὲ τίποτε δὲν τοὺς ἐμπόδισε ἡ συντομία τοῦ
χρόνου, ἀλλὰ κατόρθωσε ἡ προθυμία τῆς ψυχῆς, νὰ ἐπι-
τύχει τὸ πᾶν, ἀφοῦ ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὴ φιλιανθρωπία τοῦ
Κυρίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόρνη, ἀφοῦ πλησίασε τὸ Χριστό, μέ-
σα σὲ μιὰ στιγμὴ ξέπλυνε ὅλες τίς προσβολές της, καὶ
ἐπειδὴ τὸν κατηγοροῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, γιατί δέχθηκε αὐ-
τὴν καὶ τῆς ἔδωσε τόση μεγάλη παρρησία, ἐκείνους βέ-
βαια τοὺς ἀποστόμωσε, ἐνῶ ἐκείνην, ἀφοῦ τὴν ἀπάλλαξε
ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ δέχθηκε τὴν προθυμία καὶ τὸ ζῆλο
της, ἔτσι τὴν ἔστειλε στὸ σπίτι της. Γιατί τέλος πάντων;
Διότι πλησίασε κοντὰ του μὲ θερμὴ διάθεση, γεμάτη ἀπὸ
φλόγα ψυχὴ καὶ ὀλόθερμη πίστη, καὶ ἄγγισε τὰ ἅγια καὶ
ἱερά ἐκεῖνα πόδια, καὶ ἀφοῦ ἔλυσε τίς πλεξοῦδες τῶν μαλ-
λιῶν της, καὶ ἄφησε νὰ χυθοῦν ἀπὸ τὰ μάτια της πηγὴ
δακρύων, ἄδειασε ἐπάνω στὰ πόδια του τὸ μύρο²¹. Μὲ ἐ-
κεῖνα δηλαδὴ ποὺ γοήτεψε τοὺς ἀνθρώπους, μὲ αὐτὰ
κατασκεύασε τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας· μὲ ἐκεῖνα ποὺ
διέγειρε τὰ μάτια τῶν ἀκόλαστων, μὲ αὐτὰ δάκρυσε· μὲ
τίς πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν, μὲ τίς ὁποῖες παρέσυρε πολ-

διὰ τούτων τοὺς πόδας ἀπέμαξε τοῦ Χριστοῦ· διὰ τοῦ μύρου, δι' οὗ πολλοὺς ἐδελέασε, διὰ τούτου τοὺς πόδας ἐκείνου ἤλειψε.

Καὶ σὺ τοίνυν δι' ὧν παρώξυνας τὸν Θεόν, διὰ
 5 τούτων ἴλεων ποίησον πάλιν. Παρώξυνας αὐτὸν διὰ
 χρημάτων ἀρπαγῆς; Διὰ τούτων αὐτὸν κατάλλαξον,
 καὶ τὰ ἀρπαγέντα ἀποδοὺς τοῖς ἠδικημένοις, καὶ ἕ-
 τερα τούτοις προσεπιδούς, εἰπὲ κατὰ τὸν Ζακχαῖον·
 «'Αποδίδωμι τετραπλασίονα ὧν ἤρπασα πάντων».
 10 Παρώξυνας διὰ γλώττης καὶ λοιδορίας ὑβρίσας πολ-
 λούς; Ἐξιλέωσαι διὰ γλώττης πάλιν, εὐχὰς καθα-
 ρὰς ἀναπέμπων, εὐλογῶν τοὺς λοιδοροῦντας, ἐγκω-
 μιᾶζων τοὺς κακῶς λέγοντας, χάριν ὁμολογῶν τοῖς
 ἀδικοῦσι. Ταῦτα οὐχ ἡμερῶν δεῖται, οὐδὲ ἐνιαυτῶν
 15 πολλῶν, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης, καὶ ἐν μιᾷ κατορ-
 θοῦται ἡμέρα. Ἀπόστηθι τῆς πονηρίας, ἐπιλαβοῦ τῆς
 ἀρετῆς, παῦσαι τῆς κακίας, καὶ ὑπόσχου μηκέτι ταῦ-
 τα ποιεῖν, καὶ ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς ἀπολογίαν. Ἐγὼ
 διαμαρτύρομαι καὶ ἐγγυῶμαι, ὅτι τῶν ἀμαρτανόντων
 20 ἡμῶν ἕκαστος, ἄν, ἀποστάς τῶν προτέρων κακῶν,
 ὑπόσχηται τῷ Θεῷ μετὰ ἐληθείας μηκέτι αὐτῶν ἄψα-
 σθαι, οὐδὲν ἕτερον ὁ Θεὸς ζητήσῃ πρὸς ἀπολογίαν
 μείζονα. Φιλάνθρωπος γάρ ἐστι καὶ ἐλεήμων, καὶ
 καθάπερ ἡ ὠδίνουσα ἐπιθυμεῖ τεκεῖν, οὕτω καὶ αὐ-
 25 τὸς ἐπιθυμεῖ τὸν ἔλεον ἐκχεῖν τὸν ἑαυτοῦ· ἀλλ' αἱ
 ἀμαρτίαι αἱ ἡμέτεραι τοῦτο διακόπτουσι.

'Ανέλωμεν τοίνυν τὸ τειχίον, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη
 τῆς ἑορτῆς ἀρξώμεθα, τὰς πέντε ἡμέρας ταύτας πᾶ-
 σιν ἀποταξάμενοι· ἐρρέτω δικαστήρια, ἐρρέτω βου-
 30 λευτήρια· οἰμωζέτω βιωτικὰ πράγματα, καὶ συμβό-
 λαια καὶ συναλλάγματα· τὴν ψυχὴν μου βούλομαι σῶ-
 σαι. «Τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον

λοὺς στήν ἄμαρτία, μὲ αὐτὲς σκούπισε τὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ· μὲ τὸ μύρο, μὲ τὸ ὁποῖο δελέασε πολλοὺς, μὲ αὐτὸ ἄλειψε τὰ πόδια ἐκείνου.

Καὶ σὺ λοιπὸν, μὲ ἐκεῖνα πού ἐξόργισες τὸ Θεό, μὲ αὐτὰ κάνε τον καὶ πάλι εὐσπλαχνικὸ ἀπέναντί σου. Ἐξόργισες αὐτὸν ἄρπάζοντας χρήματα; Μὲ αὐτὰ συμφιλιώσου μαζί του, καὶ ἐπιστρέφοντας στοὺς ἀδικουμένους ἐκεῖνα πού ἄρπαξες, καὶ δίνοντας σ' ἐκείνους καὶ ἄλλα ἐπὶ πλέον, πὲς σὰν τὸν Ζακχαῖο· «Ἀποδίδω τετραπάσια ἀπὸ ὅσα ἄρπαξα»²². Ἐξόργισες αὐτὸν βρίζοντας καὶ κακολογώντας πολλοὺς; Ἐξιλέωσέ τον πάλι μὲ τὴ γλώσσα σου, ἀναπέμποντας πρὸς αὐτὸν καθαρὲς προσευχὲς, μιλώντας μὲ καλὰ λόγια γιὰ ἐκείνους πού σέ βρίζουν, ἐγκωμιάζοντας ἐκείνους πού σέ κακολογοῦν, συγχωρώντας ἐκείνους πού σέ ἀδικοῦν. Αὐτὰ δὲν χρειάζονται ἡμέρες, οὔτε χρόνια πολλὰ, ἀλλὰ μόνο καλὴ διάθεση, καὶ κατορθώνονται μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα. Ἀπομάκρυνε τὴν πονηρία, προσπάθησε ν' ἀσκήσεις τὴν ἀρετὴ, σταμάτησε τὴν κακία, καὶ ὑποσχέσου ὅτι δὲν θὰ τὰ ξανακάνεις αὐτά, καὶ σοῦ εἶναι ἄρκετὸ αὐτὸ γιὰ ἀπολογία. Σὰς δίνω ἐγὼ τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ τὴν ἐγγύηση, ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς πού ἁμαρτάνει, ἂν, ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά, ὑποσχεθεῖ στὸ Θεὸ μὲ ὅλη του τὴν εἰλικρίνεια, ὅτι δὲν θὰ ξανακάνει πλέον αὐτὰ, τίποτε ἄλλο ὁ Θεὸς δὲν θὰ ζητήσει γιὰ μεγαλύτερη ἀπολογία. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι φιλόανθρωπος καὶ εὐσπλαχνικός, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη πού ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ γεννήσει, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ χύσει πλοῦσιο τὸ ἔλεός του, ἀλλὰ τὸν ἐμποδίζουν νὰ τὸ κάνει αὐτὸ οἱ ἁμαρτίες μας.

Ἄς καταστρέψομε λοιπὸν τὸ τεῖχος καὶ ἄς κάνομε ἀρχὴ τῆς ἑορτῆς ἀπὸ ἐδῶ ἤδη, ἀφήνοντας ὅλα κατὰ μέρος τίς πέντε αὐτὲς ἡμέρες· ἄς πάνε στὸ καλὸ τὰ δικαστήρια, ἄς πάνε στὸ καλὸ τὰ βουλευτήρια· ἄς διαμαρτύρονται τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὰ συμβόλαια καὶ τὰ συναλλάγματα· τὴν ψυχὴ μου θέλω νὰ σώσω. Διότι, «Τί ἔχει νὰ

κερδάνη, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ». Ἐξῆλθον ἀπὸ Περσίδος οἱ Μάγοι· ἐξελθε σὺ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὄδευσον· οὐκ ἔστι πολὺ τὸ μέσον, ἂν ἐθέλωμεν. Οὐ γὰρ πέλαγος ἀνάγκη διαπερᾶσαι, οὐδὲ ὄρων ὑπερβῆναι κορυφάς, ἀλλ' οἴκοι καθήμενον, εὐλάβειαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ πολλὴν τὴν κατάνυξιν, ἔστιν ἰδεῖν ἅπαν καταλῦσαι τὸ τειχίον, ἀνελεῖν τὸ κώλυμα, συστεῖλαι τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος· «Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγὼ εἶμι», φησί, «καὶ οὐ
5 Θεὸς πόρρωθεν»· καί, «Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ».

Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἀνοίας καὶ καταφρονήσεως πολλοὶ τῶν πιστῶν ἐληλάκασιν, ὡς καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν, καὶ μηδεμίαν ὄλως ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν ποιούμενοι ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆ τραπέζῃ ταύτῃ προσέρχονται, οὐκ εἰδότες ὅτι καιρὸς κοινωνίας οὐχ ἑορτῆ καὶ πανήγυρις, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρὸν καὶ βίος ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένος. Καὶ καθάπερ τὸν οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδῶτα φαῦλον
20 καθ' ἑκάστην δεῖ προσιέναι τὴν ἡμέραν, οὕτω τὸν ἐν ἁμαρτήμασι προκατειλημμένον καὶ μὴ μετανοοῦντα, οὐδὲ ἐν ἑορτῇ προσιέναι ἀσφαλές. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ προσελθεῖν ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς, ἂν ἀναξίως προσίωμεν, ἀλλ' αὐτὸ δὴ
25 τοῦτο μειζόνως καταδικάζει, ὅτι ἅπαξ προσιόντες, οὐδὲ τότε καθαρῶς προσίεμεν.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς μὴ ἀπλῶς διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς ἀνάγκην τῶν θείων ἄπτεσθαι μυστηρίων, ἀλλ', εἴ ποτε μέλλοιτε τῆς ἀγίας ταύτης μεθέξιν προσφορᾶς, πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἑαυτοὺς διακαθαίρειν διὰ μετανοίας, καὶ εὐχῆς, καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς περὶ τὰ πνευματικὰ σχολῆς, καὶ μὴ πάλιν ἐπιστρέφειν, καθάπερ κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔμετον.

ὠφελῆθει ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ὅλο τὸν κόσμον κερδήσει, ἀλλὰ ζημιώσει τὴν ψυχὴν του;»²³. Ἀναχώρησαν οἱ μάγοι ἀπὸ τὴν Περσίαν ἐγκατέλειπε καὶ σὺ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ βάδισε πρὸς τὸν Ἰησοῦ δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόστασις, ἂν θέλομε. Διότι δὲν χρειάζεται νὰ διαπλεύσεις πέλαγος, οὔτε νὰ περάσεις πάνω ἀπὸ κορυφὰς βουνῶν, ἀλλὰ καθισμένος στὸ σπιτί σου, δείχνοντας εὐλάβεια καὶ μεγάλη κατάνυξι, μπορεῖς νὰ καταστρέψεις τὸ τεῖχος, ν' ἀπομακρύνεις τὸ ἐμπόδιο, νὰ συντομεύσεις τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ· διότι λέγει «Ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ποῦ βρίσκομαι πολὺ κοντά, καὶ ὄχι Θεὸς ποῦ βρίσκεται μακριά»²⁴. καί, «Ὁ Κύριος βρίσκεται πολὺ κοντὰ σ' ἐκείνους ποῦ τὸν ἐπικαλοῦνται ἀληθινά»²⁵.

Τώρα ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἔχουν φθάσει σὲ τέτοιο βαθμὸ ἀνοησίας καὶ περιφρονήσεως, ὥστε, ἐνῶ εἶναι γεμάτοι καὶ ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, καὶ γενικὰ δὲν δείχνουν καμιὰ φροντίδα γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, πλησιάζουν στὴν τράπεζα αὐτὴ κατὰ τίς ἐορτὰς ἔτσι στὴν τύχη, μὴ γνωρίζοντας ὅτι καιρὸς κοινωνίας δὲν εἶναι ἡ ἐορτὴ καὶ πανήγυρις, ἀλλ' ἡ καθαρὴ συνείδησις καὶ ἡ ζωὴ ἡ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐγκλήματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποῦ δὲν συναισθάνεται κανένα κακὸ στὴ συνείδησίν του πρέπει καθημερινὰ νὰ προσέρχεται, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ εἶναι φορτωμένος ἀπὸ ἁμαρτήματα καὶ δὲν μετανοεῖ, ἀσφαλὲς εἶναι νὰ μὴ πλησιάζει οὔτε καὶ ὅταν εἶναι ἐορτὴ. Διότι βέβαια δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας τὸ νὰ προσερχόμαστε ἀνάξια, ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς καταδικάζει περισσότερο, διότι, ἂν καὶ προσερχόμαστε μιὰ φορὰ τὸ χρόνος, οὔτε καὶ τότε προσερχόμαστε καθαροί.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους νὰ μὴ πλησιάζετε στὰ θεῖα μυστήρια ἔτσι στὴν τύχη καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἐορτὴ, ἀλλ' ἂν κάποτε ἀποφασίσετε νὰ λάβετε μέρος στὴν ἁγία αὐτὴ προσφορὰ, νὰ καθαρίζετε καλὰ τὸν ἑαυτὸ σας πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας μὲ τὴν μετάνοια, τὴν προσευχὴν, τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν ἀπασχόλησιν μὲ τὰ πνευματικὰ πράγματα, καὶ νὰ μὴ ἐπιστρέψετε καὶ πάλιν στὰ ἴδια, ὅπως

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τῶν μὲν σωματικῶν τοσαύτην
 ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, ὥστε ἑορτῆς προαγούσης,
 πρὸ πολλῶν ἡμερῶν καὶ ἱμάτιον ἐκ τῶν κιβωτίων τὸ
 κάλλιστον ἀνελομένους προευτρεπίζειν, καὶ ὑποδή-
 5 ματα ὠνεῖσθαι, καὶ τραπέζῃ δαψιλεστέρα κεχρηῆσθαι,
 καὶ πολλοὺς πάντοθεν προσεπινοεῖν πόρους, καὶ παν-
 τὶ τρόπῳ φαιδρύνειν ἑαυτὸν καὶ καλλωπίζειν, τῆς
 δὲ ψυχῆς ἡμελημένης, ρυπώσης, ἀνυχμώσης, λιμῶ
 διαφθειρομένης, ἀκαθάρτου μενούσης μηδένα ποιεῖ-
 10 σθαι λόγον, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα καλλωπίζοντα εἰσάγειν
 ἐνταῦθα, ἐκείνην δὲ γυμνήν καὶ ἀσχημονοῦσαν; Καί-
 τοι τοῦτο μὲν ὁ σύνδουλος ὄρα καὶ βλάβος οὐδὲν κἄν
 ὀπωσοῦν διακείμενον ἦ, ἐκείνην δὲ ὁ Δεσπότης καὶ
 μεγίστην ἐπάγει κόλασιν τῆς ἀμελείας. Οὐκ ἴστε ὅτι
 15 πυρὸς αὕτη γέμει ἡ τράπεζα πνευματικοῦ, καὶ καθά-
 περ αἱ πηγαὶ φύσιν ὕδατος ἀναβλύζουσιν, οὕτω καὶ
 αὕτη φλόγα τινὰ ἔχει ἄρρητον;

Μὴ τοίνυν προσέλθῃς καλάμην ἔχων, μὴ ξύλα,
 μὴ χόρτον, ἵνα μὴ πλείονα τὸν ἐμπρησμόν ἐργάσῃ, καὶ
 20 κατακαύσης τὴν μεταλαμβάνουσαν ψυχὴν, ἀλλ' ἔχων
 λίθους τιμίους, χρυσόν, ἄργυρον, ἵνα καθαρωτέραν
 ποιήσης τὴν ὕλην, ἵνα πολλὴν λαβὼν τὴν ἐμπορίαν,
 ἀπέλθῃς. Εἴ τι πονηρόν, ἐξόρισον, φυγάδευσον ἀπὸ
 τῆς ψυχῆς σου. Ἔχει τις ἐχθρόν, καὶ τὰ μεγάλα ἡ-
 25 δίκηται; καταλυέτω τὴν ἐχθραν, καταστελλέτω τὴν
 διάνοιαν φλεγμαίνουσαν, οἰδοῦσαν, ἵνα μηδεὶς ἔνδον
 θόρυβος ἦ μηδὲ ταραχὴ. Βασιλέα γὰρ ὑποδέχεσθαι
 μέλλεις διὰ τῆς κοινωνίας βασιλέως δὲ ἐπιβαίνοντος
 τῆ ψυχῆ, πολλὴν εἶναι δεῖ τὴν γαλήνην, πολλὴν τὴν
 30 ἡσυχίαν, βαθεῖαν τῶν λογισμῶν τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ
 μεγάλα ἠδίκησαι, καὶ οὐ φέρεις ἀφεῖναι τὴν ὀργήν;

ἀκριβῶς ὁ σκύλος στὸν ἐμετό του³⁶. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο γιὰ μὲν τὰ σωματικὰ νὰ δείχνετε τόση φροντίδα, ὥστε, πλησιάζοντας κάποια ἑορτή, πρὶν ἀπὸ πλλές ἡμέρες καὶ τὰ βγάζετε ἀπὸ τὰ σεντούκια τὸ πιὸ ὠραιότερο φόρεμα γιὰ νὰ τὸ ἐτοιμάσετε ἀπὸ πρὶν, καὶ ὑποδήματα ν' ἀγοράζετε, καὶ νὰ στρώνετε πλουσιότερο τραπέζι, καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ ἐξευρίσκετε πόρους, καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ λαμπρύνετε τὸν ἑαυτό σας καὶ νὰ τὸν καλλωπίζετε, ἐνῶ γιὰ τὴν ψυχὴ, ποῦ εἶναι παραμελημένη, γεμάτη ἀπὸ βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία, ποῦ πεθαίνει ἀπὸ πνευματικὴ πείνα, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀκάθαρτη, νὰ μὴ δείχνετε καμιὰ φροντίδα, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα νὰ τὸ φέρνεις ἐδῶ ἀφοῦ πρῶτα τὸ καλλωπίσεις, τὴν δὲ ψυχὴ νὰ τὴ φέρνεις γυμνὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀσχήμια; Ἄν καὶ βέβαια τὸ μὲν σῶμα τὸ βλέπει ὁ σύνδουλός σου καὶ καμιὰ βλάβη δὲν προκύπτει σὲ ὁποιαδήποτε κατάσταση καὶ ἂν βρίσκεται αὐτό, ἐνῶ τὴν ψυχὴ τὴ βλέπει ὁ Κύριος καὶ ἐπιβάλλει πάρα πολὺ μεγάλη τιμωρία γιὰ τὴν ἀμέλεια. Δὲν γνωρίζετε ὅτι ἡ τράπεζα αὐτὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πνευματικὴ φωτιά, καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ πηγὲς ἀναβλύζουν φυσικὸ νερό, ἔτσι καὶ αὐτὴ ἐκπέμπει κάποια ἀνέκφραστη φλόγα;

Μὴ πλησιάσεις λοιπὸν σ' αὐτὴν κρατώντας καλᾶμια, οὔτε φύλα, οὔτε χόρτο, γιὰ νὰ μὴ καταστήσεις μεγαλύτερη τὴν πυρκαϊὰ καὶ κατακάψεις τὴν ψυχὴ ποῦ μεταλαβαίνει, ἀλλὰ πλησίασε κρατώντας λίθους πολύτιμους, χρυσὸ καὶ ἄργυρο, γιὰ νὰ καταστήσεις καθαρότερη τὴν ὕλη καὶ νὰ φύγεις, ἀφοῦ πάρεις μαζί σου μεγάλο κέρδος. Ἐὰν ὑπάρχει κάτι τὸ πονηρό, ξερρίζωσέ το καὶ φυγάδεψέ το ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου. Ἐχει κάποιος ἐχθρὸ καὶ ὑπέστη μεγάλες ἀδικίες; Ἄς σταματήσει τὴν ἔχθρα, ὥς ἡρεμήσει τὴ γεμάτη φλεγμονὴ καὶ ταραχὴ σκέψη, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει μέσα στὴν ψυχὴ κανένας θόρυβος οὔτε καὶ ταραχὴ. Διότι πρόκειται νὰ ὑποδεχθεῖς μὲ τὴν κοινωνία βασιλιά; καὶ ὅταν εἰσέρχεται στὴν ψυχὴ ὁ βασιλιάς, πρέπει νὰ ὑπάρχει μεγάλη γαλήνη, μεγάλη ἡσυχία, καὶ βαθειὰ εἰρήνη τῶν λογισμῶν. Ἄλλ' ἔχεις ὑποστει μεγάλη ἀδικία καὶ δὲν μπο-

τί τοίνυν σαυτὸν πολλῶ μείζονα ἀδικεῖς καὶ χαλεπώ-
 τερα; Οὐ γὰρ τοιαῦτά σε διαθήσεται ὁ ἐχθρὸς ἅπερ
 ἂν ποιῇ, οἷα σὺ σαυτὸν μὴ καταλλαττόμενος πρὸς ἐ-
 κεῖνον, ἀλλὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ καταπατῶν νόμους. "Υ-
 5 βρισέ σε ἐκεῖνος; διὰ τοῦτο οὖν σὺ τὸν Θεὸν ὑβρί-
 ζεις, εἶπέ μοι; Τὸ γὰρ μὴ καταλλάττεσθαι τῷ λελυ-
 πηκότι, οὐκ ἐκεῖνόν ἐστιν ἀμυνομένου τοσοῦτον, ὅ-
 σον τὸν Θεὸν ὑβρίζοντος τὸν ταῦτα νομοθετήσαντα.

Μὴ τοίνυν πρὸς τὸν σύνδουλον ἴδης, μηδὲ πρὸς
 10 τὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων ἐκείνου, ἀλλὰ τὸν Θεὸν
 καὶ τὸν ἐκείνου φόβον εἰς νοῦν βαλλόμενος, ἐκεῖνο
 σκόπησον, ὅτι ὅσῳ ἂν μείζονα πάσχῃς βίαν κατὰ ψυ-
 χήν, μετὰ μυρία κακὰ ἀναγκαζόμενος καταλλάττε-
 σθαι τῷ λελυπηκότι, τοσοῦτῳ πλείονος ἀπολαύση τι-
 15 μῆς παρὰ τοῦ ταῦτα κελεύσαντος Θεοῦ· καὶ καθάπερ
 αὐτὸν μετὰ πολλῆς ὑποδέχῃ τῆς τιμῆς ἐνταῦθα, οὔ-
 τῳ καὶ αὐτὸς μετὰ πολλῆς ὑποδέξεται σε τῆς δόξης
 ἐκεῖ, μυριοπλασίους ἀποδιδούς σοι τῆς ὑπακοῆς ταύ-
 τῃς τὰς ἀμοιβάς, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν
 20 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα,, τιμὴ, κράτος καὶ
 προσκύνησις ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρεῖς νὰ διώξεις ἀπό μέσα σου τὴν ὀργή; γιατί λοιπὸν ἀδικεῖς τὸν ἑαυτὸ σου μὲ πολὺ πῖο μεγαλύτερη καὶ φοβερότερη ἀδικία; Διότι ὁ ἐχθρὸς ὅσα καὶ ἂν σοῦ κάνει, δὲν θὰ σοῦ κάνει αὐτὰ πού κάνεις σὺ στὸν ἑαυτὸ σου, μὲ τὸ νὰ μὴ συμφιλιώνεσαι μὲ ἐκεῖνον, καταπατώντας ἔτσι τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Σὲ ἔβρισε ἐκεῖνος; γι' αὐτὸ λοιπὸν σὺ, πὲς μου, βρίζεις τὸ Θεό; Διότι μὲ τὸ νὰ μὴ συμφιλιώνεσαι μὲ ἐκεῖνον πού σὲ ἔχει λυπήσει, δὲν πολεμεῖς τόσο πολὺ ἐκεῖνον, ὅσο περιφρονεῖς τὸ Θεὸ πού νομοθέτησε αὐτὰ.

Μὴ λοιπὸν βλέπεις στὸ σύνδουλό σου, οὔτε στὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων ἐκείνου, ἀλλὰ, βάζοντας στὴ σκέψη σου τὸ Θεὸ καὶ τὸν φόβο πρὸς ἐκεῖνον, ἐκεῖνο σκέψου, ὅτι, ὅσο περισσότερο ἐκβιάζεις τὴν ψυχὴ σου, ἀναγκαζόμενος, μετὰ τὰ ἀμέτρητα κακὰ πού ἔπαθες, νὰ συμφιλιωθεῖς μὲ ἐκεῖνον πού σὲ λύπησε, τόση περισσότερη τιμὴ θ' ἀπολαύσεις ἀπὸ τὸ Θεὸ πού ἔδωσε αὐτὲς τίς ἐντολές. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς σὺ ὑποδέχεσαι αὐτὸν ἐδῶ μὲ μεγάλη τιμὴ, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ὑποδεχθεῖ μὲ μεγάλη δόξα ἐκεῖ, ἀποδίδοντάς σου μυριοπλάσιες τίς ἀμοιβές γιὰ τὴν ὑπακοή σου αὐτῇ, τίς ὁποῖες μακάρι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ, ἡ δύναμη καὶ ἡ προσκύνηση, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνάξεως, καὶ τοῦ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ἀπόδειξις, καὶ ὅτι τὰ ταπεινῶς εἰρημένα, καὶ γεγενημένα παρ' αὐτοῦ, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως, οὐδὲ δι' ἐλάττωσιν ἐγένετο, καὶ ἐλέγετο, ἀλλὰ
5 δι' οἰκονομίας διαφόρους. Ἀπὸ τοῦ περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ ἀκολούθως.

1. Πάλιν ἵπποδρομῖαι, καὶ πάλιν ὁ σύλλογος ἡμῖν ἐλάττων γέγονε· μᾶλλον δὲ ἕως ἂν ὑμεῖς παρῆτε, οὐκ ἂν γένοιτο ἐλάττων. Ὡσπερ γὰρ γεωργός, εἰ
10 τὸν σῖτον ἀκμάζοντα καὶ ἀπηρτισμένον ἴδοι, οὐ πολλὴν ποιεῖται λόγον τῶν φύλλων καταπιπτόντων, οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ νῦν, τοῦ καρποῦ παρόντος ἡμῖν, οὐ τοσαύτην ποιοῦμαι τὴν ὀδύνην, τὰ φύλλα ἀναρπαζόμενα βλέπων. Ἄλγῳ μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν ραθυμίαν
15 ἐκείνων, παραμυθεῖται δὲ ὅμως τὴν ἐπ' ἐκείνοις ἐλγηδόνα τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἢ προθυμία. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κἂν παραγένωνται ποτε, οὔτε τότε πάρεσιν, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῖς ἐνταῦθα ἴδρυνται, ἢ διάνοια δὲ ἔξω πλανᾶται· ὑμεῖς δὲ κἂν ἀπολειφθῆτε
20 ποτε, καὶ τότε πάρεστε· τὸ μὲν γὰρ σῶμα ὑμῖν ἔξω, ἢ διάνοια δὲ ἐνταῦθα.

Ἐβουλόμην μὲν οὖν μακρὸν κατ' ἐκείνων ἀπο-

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Πρὸς ἐκείνους πού ἀπουσίασαν ἀπὸ τῆ σύναξι, ἀπόδειξι ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ὅτι ὅσα ταπεινὰ λέχθησαν καὶ ἐγιναν ἀπ' αὐτὸν, ἐγιναν καὶ λέχθησαν ὄχι ἀπὸ ἀδυναμίας, οὔτε ἀπὸ κατωτερότητα, ἀλλὰ λόγῳ τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀποτελεῖ συνέχεια τῶν ὁμιλιῶν περὶ Ἀκαταλήπτου.

1. Πάλι ἵπποδρομίες, καὶ πάλι ἡ συγκέντρωσή μας ἐγίνε μικρότερη· ἢ καλύτερα ἐνόσω παραβρίσκεσθε ἐσεῖς ἐδῶ, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνε μικρότερη. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ γεωργός, ἂν δεῖ τὸ σιτᾶρι νὰ βρίσκειται στὴν ἀκμὴ του καὶ στὴν ὠριμότητά του, δὲν δίνει καμιᾶ σημασία γιὰ τὸ πέσιμο τῶν φύλλων, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐγὼ τῶρα, ἐφόσον ὁ καρπὸς βρίσκειται μπροστά μου, δὲν στενοχωριέμαι καὶ τόσο πολὺ, βλέποντας τὰ φύλλα ν' ἀποσποῦνται καὶ νὰ χάνονται. Πονῶ βέβαια φοβερὰ καὶ γιὰ τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων, ἀλλ' ὅμως τὸν φοβερὸ πόνον πού νιώθω γιὰ ἐκείνους τὸν παρηγορεῖ ἡ προθυμία τῆς δικῆς σας ἀγάπης. Διότι ἐκεῖνοι καὶ ἂν ἀκόμη παραβρεθοῦν κάποτε ἐδῶ, οὔτε καὶ τότε εἶναι παρόντες, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τους εἶναι στημένο ἐδῶ, ἡ σκέψη τους ὅμως περιπλανιέται ἔξω, ἐνῶ σεῖς καὶ ἂν ἀκόμη κάποτε ἀπουσιάσετε ἀπὸ ἐδῶ, καὶ τότε εἰστε παρόντες· διότι τὸ μὲν σῶμα σας βρίσκειται ἔξω, ἡ σκέψη σας ὅμως εἶναι ἐδῶ.

Ἦθελα βέβαια ν' ἀπευθύνω ἐναντίον ἐκείνων μακρὺ

τεῖναι λόγον, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξω σκιαμαχεῖν, ἐπιτιμῶν
 τοῖς μὴ παροῦσι μηδὲ ἀκούουσι, τούτους εἰς τὴν ἐ-
 κείνων παρουσίαν τηρήσας τοὺς λόγους, τὴν ὑμετέ-
 ραν ἀγάπην ἐπὶ τὸν συνήθη λειμῶνα καὶ τὸ πέλαγος
 5 τῶν θείων Γραφῶν κατὰ τὴν θείαν χάριν ὁδηγήσαι
 πειράσομαι. Ἀλλὰ διανάστητε καὶ γρηγορεῖτε· ἐπι-
 μὲν γὰρ τῶν πλεόντων κἄν ἅπαντες καθεύδωσιν, ὁ δὲ
 κυβερνήτης ἐγρηγορῶς ἢ μόνος, οὐδεὶς ἐστὶ κίνδυ-
 νος, τῆς νήψεως τῆς ἐκείνου καὶ τῆς τέχνης ἀντὶ
 10 πάντων ἀρκούσης τῷ πλοίῳ, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως,
 ἀλλὰ κἄν μυριάκις ὁ λέγων νῆφη, οἱ δὲ ἀκούοντες
 μὴ τὴν αὐτὴν ἀγρυπνίαν ἐπιδείκνυνται, καταποντι-
 σθεὶς ἡμῖν ὁ λόγος οἰχήσεται, οὐχ εὐρῶν διάνοιαν
 τὴν ἀποδεξαμένην αὐτόν. Διὸ χρὴ νήφειν καὶ ἐγρη-
 15 γορέναι· καὶ γὰρ ὑπὲρ μειζόνων ἡμῖν ἢ ἔμπορία· οὐ-
 δὲ γὰρ ὑπὲρ χρυσοῦ, καὶ ἀργυρίου καὶ τῶν ἀπολ-
 λυμένων πραγμάτων πλέομεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς μελ-
 λούσης ζωῆς, καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς θησαυρῶν, καὶ
 πλείους ἐνταῦθα αἱ ὁδοὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ τῶν
 20 ἐν τῇ γῆ· κἄν μὴ μετὰ ἀκριβείας τις αὐτὰς εἶδη τε-
 μεῖν, νανάγιον ὑποστήσεται χαλεπώτατον.

Πάντες τοίνυν ὑμεῖς οἱ μεθ' ἡμῶν πλέοντες, μὴ
 τὴν τῶν ἐπιβατῶν ἄδειαν, ἀλλὰ τὴν τῶν κυβερνη-
 τῶν ἀγρυπνίαν ἐπιδείκνυσθε καὶ φροντίδα· καὶ γὰρ
 25 ἐκεῖνοι, τῶν λοιπῶν καθευδόντων ἀπάντων, ἐπὶ τῶν
 οἰάκων καθήμενοι, οὐ μόνον τὰς ἐν τοῖς ὕδασι περι-
 σκοποῦσιν ὁδοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκ το-
 σοῦτου βλέποντες τοῦ διαστήματος, ὥσπερ τινὸς χει-
 ρὸς τῆς τῶν ἄστρον πορείας χειραγωγούσης αὐτοῦς,
 30 μετὰ ἀσφαλείας τὸ σκάφος εὐθύνοισι, καὶ οὐδεὶς ἰ-
 διώτης τὸ πέλαγος οὕτως ἀδεῶς ἐν ἡμέρᾳ ἰδεῖν δύ-
 ναιτ' ἄν, ὡς ἐκεῖνοι μεθ' ἡσυχίας ἐν μέσῃ νυκτί, ὅ-
 τε φοβερωτέρα ἢ θάλασσα φαίνεται, ἐγρηγορότερες ἀ-

λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι πολεμῶ σκιές, ἐπιτιμών-
 τας ἐκείνους ποῦ δὲν εἶναι παρόντες καὶ οὔτε ἀκοῦν,
 φυλάσσοντας τὰ λόγια αὐτὰ νὰ τοὺς τὰ πῶ ὅταν θὰ εἶναι
 παρόντες, θὰ προσπαθῆσω μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ νὰ ὀδη-
 γήσω τὴν ἀγάπη σας στὸ συνηθισμένο λιβάδι καὶ στὸ πέ-
 λαγος τῶν θείων Γραφῶν. Ἀλλὰ συγκεντρῶστε τὴν προσ-
 οχὴ καὶ τὴν ἐπαγρύνησή σας· διότι στὴν περίπτωσι ἐ-
 κείνων ποῦ ταξιδεύουν στὴ θάλασσα καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι
 κοιμοῦνται καὶ μόνο ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου ἐπαγρυπνεῖ,
 δὲν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος, διότι ἡ ἐπαγρύπνησι ἐκεί-
 νου καὶ ἡ τέχνη ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν προστασία τοῦ πλοίου
καὶ ὄλων ἐκείνων, ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ,
 καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀνυπολόγιστη ἡ ἐπαγρύπνησι ἐκείνου
 ποῦ ὁμιλεῖ, δὲν δείχνουν ὅμως τὴν ἴδια ἐπαγρύπνησι καὶ
 οἱ ἀκροατές, ἀφοῦ καταποντισθεῖ ὁ λόγος μου, θὰ φύγει
 καὶ θὰ χαθεῖ, μὴ βρίσκοντας διάνοια νὰ τὸν ἀποδεχθεῖ.
 Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπαγρυπνοῦμε καὶ νὰ προσέχομε· καθό-
 σον ἡ ἐμπορία μας εἶναι γιὰ πάρα πολὺ σπουδαῖα πράγ-
 ματα. Διότι δὲν ἀνοιχτήκαμε στὸ πέλαγος γιὰ χρυσὸ καὶ
 ἄργυρο καὶ γιὰ πράγματα ποῦ χάνονται, ἀλλὰ γιὰ τὴ μέλ-
 λουσα ζωὴ καὶ τοὺς οὐράνιους θησαυροὺς, καὶ εἶναι πολὺ
 περισσότεροι οἱ δρόμοι ἐδῶ ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς θά-
 λασσας καὶ τῆς γῆς, καὶ ἂν κανεὶς δὲν γνωρίζει νὰ διαβεῖ
 αὐτοὺς μὲ προσοχή, θὰ ὑποστει νουάγιο φοβερότατο.

“Ὅλοι λοιπὸν σεῖς ποῦ πλέετε μαζί μου, νὰ μὴ δεί-
 χνετε τὴν ἀδιαφορία τῶν ἐπιβατῶν, ἀλλὰ τὴν ἐπαγρύπνη-
 ση καὶ τὴ φροντίδα τῶν κυβερνητῶν· καθόσον ἐκεῖνοι,
 ἐνῶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι κοιμοῦνται, καθισμένοι στὸ τιμόνι,
 ὄχι μόνο παρατηροῦν μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ βροῦν τοὺς δρό-
 μους τοὺς ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ καὶ βλέποντας πρὸς τὸν οὐ-
 ρανό, ποῦ βρίσκεται τόσο μακριά, καθοδηγοῦνται, σὰν
 ἀπὸ κάποιο χεῖρι, ἀπὸ τὴν πορεία τῶν ἄστρων, ὀδηγώντας
 ἔτσι τὸ σκάφος μὲ ἀσφάλεια· καὶ κανένας ἰδιώτης δὲν θὰ
 μπορούσε νὰ δεῖ τὸ πέλαγος τὴν ἡμέρα μὲ τόση ἀφοβία,
 μὲ ὄση ἡσυχία ἐκεῖνοι μέσα στὰ μεσάνυχτα, ὅταν ἡ θά-
 λασσα φαίνεται φοβερότερη, ἐπαγρυπνώντας ἀτάραχοι

ταράχως τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τέχνην, καὶ οὐχὶ τὰς ἐν τοῖς ὕδασι ἀτραποὺς μόνον, οὐδὲ τῶν ἄστρων τοὺς δρόμους, ἀλλὰ καὶ ἀνέμων ἐξόδους περισκοποῦσι, καὶ τοσαύτη τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐστὶν ἢ σοφία, ὡς πολλάκις πνεύματος ῥύμην σφοδρότερον ἐμπεσοῦσαν, καὶ μέλλουσαν περιτρέπειν τὸ πλοῖον, ταῖς πυκναῖς τῶν ἰστίων μεταβολαῖς δεχομένους εὐστόχως ἅπαντα λῦσαι τὸν κίνδυνον, καὶ ταῖς βιαιοῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς τὴν αὐτῶν ἀντιστήσαντας τέχνην, ἐξαρπᾶσαι τοῦ κλυδωνίου τὸ σκάφος.

Εἰ δὲ ὑπὲρ βιωτικῶν ἐκείνοι πραγμάτων αἰσθητὴν πλέοντες θάλασσαν, οὕτως ἐγρηγορυῖαν διηνεκῶς ἔχουσι τὴν ψυχὴν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς οὕτω παρασκευάσθαι χρή· καὶ γὰρ καὶ μείζων ὁ κίνδυνος ραθυμοῦσι, καὶ πλείων ἢ ἀσφάλεια νήφουσι. Οὔτε γὰρ ἀπὸ σανίδων ἡμῖν τὸ σκάφος τοῦτο κατεσκευάσται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων κεκόλληται Γραφῶν, οὔτε ἀστέρες αὐτὸ χειραγωγοῦσιν ἄνωθεν, ἀλλ' ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος τοῦτον ἡμῖν κατευθύνει τὸν πλοῦν, καὶ καθήμεθα ἐπὶ τῶν οἰάκων, οὐ ζεφύρου πνοᾶς ἀναμένοντες, ἀλλὰ τὴν πραεῖαν αὔραν τοῦ Πνεύματος.

2. Νήφωμεν τοίνυν καὶ τὰς ὁδοὺς μετὰ ἀκριβείας περισκοπῶμεν. Περὶ γὰρ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης ὁ λόγος ἡμῖν ἐστὶ πάλιν. Πρώην μὲν οὖν ἐδείκνυμεν, ὅτι καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ἀπλῶς πάσης τῆς κτίσεως τὴν σοφίαν, ἢ κατάληψις τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, μετὰ πολλῆς ὑπερβαίνει τῆς περιουσίας, καὶ τῷ Μονογενεῖ μόνῳ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι γνώριμός ἐστι καὶ σαφῆς· νυνὶ δὲ πρὸς ἕτερον παλαισμάτων ἡμῖν μέρος ὁ λόγος μεθίσταται. Ζητοῦμεν γὰρ εἰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, εἰ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἐστὶν, εἰ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ· μᾶλλον δὲ ἡμεῖς οὐ ζητοῦμεν, ἀλλ' εὐρήκαμεν τοῦτο διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ κατέ-

δείχνουν τὴν τέχνη τους· καὶ δὲν προσέχουν μόνο τοὺς θαλάσσιους δρόμους, οὔτε τίς τροχιᾶς τῶν ἄστρον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατεύθυνση τῶν ἀνέμων, καὶ τόσο μεγάλη εἶναι ἡ σοφία τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὥστε πολλές φορές, καὶ ὅταν ἀκόμη συμβεῖ νὰ φυσήξει σφοδρότατος ἄνεμος καὶ πρόκειται ν' ἀνατραπεῖ τὸ πλοῖο, αὐτοὶ κατορθώνουν ν' ἀποφύγουν τὸν κίνδυνο, ἐπιφέροντας τίς κατάλληλες μεταβολές στὰ πανιὰ τοῦ πλοίου, καὶ ἀντιτάσσοντας στὰ ὀρμητικὰ φυσήματα τῶν ἀνέμων τὴ δική τους τέχνη, διασώζουν τὸ σκάφος ἀπὸ τὸν καταποντισμό.

Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ πλέουν αἰσθητὴ θάλασσα μὲ σκοπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα, ἔχουν συνέχεια τόσο πολὺ ἐπάγρυπνη τὴν ψυχὴ τους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ ἔχομε αὐτὴν τὴν ἐπαγρύπνηση· καθόσον καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι μεγαλύτερος γιὰ τοὺς ἀδιάφορους, καὶ μεγαλύτερη ἡ ἀσφάλεια γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπαγρυπνοῦν. Διότι οὔτε τὸ σκάφος μας αὐτὸ εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ σανίδες, ἀλλ' εἶναι συναρμολογημένο ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές, οὔτε καθοδηγοῦν αὐτὸ τὰ ἄστρα ἀπὸ ψηλά, ἀλλ' ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης κατευθύνει τὸ πλεύσιμό μας αὐτὸ, καὶ καθόμαστε στὸ τιμόνι, περιμένοντας ὄχι τὴν πνοὴ τοῦ Ζεφύρου, ἀλλὰ τὴ γλυκεῖα αὔρα τοῦ Πνεύματος.

2. Ἄς εἴμαστε λοιπὸν ἐπάγρυπνοι καὶ ἄς ἐξετάζομε μὲ προσοχὴ τοὺς δρόμους τριγύρω μας. Διότι ὁ λόγος μας καὶ πάλι θὰ εἶναι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς. Στὶς προηγούμενες ὁμιλίες λοιπὸν δείξαμε ὅτι ἡ κατανόηση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνει σὲ βαθμὸ ἀσύγκριτο τὴ σοφία καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων καὶ γενικὰ κάθε κτίσεως, καὶ μόνο στὸν Μονογενὴ Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι γνωστὴ καὶ σαφής, ἐνῶ σήμερα ὁ λόγος μας μεταφέρεται πρὸς ἄλλο μέρος τῶν παλαισμάτων. Ἐρευνᾶμε δηλαδὴ νὰ βροῦμε ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι τῆς ἴδιας δυνάμεως, τῆς ἴδιας ἐξουσίας καὶ τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τοῦ Πατέρα· ἢ καλύτερα ἐμεῖς δὲν τὸ ἐρευνᾶμε αὐτό, ἀλλὰ τὸ βρήκαμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ κρατᾶμε μὲ ἀσφάλεια, ἐτοιμάζομαι δὲ τώρα

χομεν μετὰ ἀσφαλείας, τοῖς δὲ ἀναισχυντοῦσιν ὑπὲρ τούτων ἀπὸ τοῦτο ἀποδειῖξαι παρασκευαζόμεθα νῦν.

Αἰσχύνομαι μὲν οὖν καὶ ἐρυθριῶ, μέλλων εἰς τούτους ἐμβάλλειν τοὺς λόγους. Τίς γὰρ ἡμᾶς οὐ γελᾷ-
 5 σεται τὰ οὕτω φανερὰ κατασκευάζειν καὶ ἀποδεικνύ-
 ναι πειρωμένους; Ποία δὲ οὐκ ἂν εἶη κατάγνωσις
 ζητεῖν, εἰ ὁμοούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς Πατρὶ; Τοῦτο γὰρ
 οὐχὶ ταῖς Γραφαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ κοινῇ τῶν ἀν-
 θρώπων δόξῃ, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει μαχό-
 10 μενόν ἐστιν. Ὅτι γὰρ ὁμοούσιος ὁ γεννηθεὶς τῷ γεν-
 νήσαντι, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώ-
 ων ἀπάντων, καὶ ἐπὶ δένδρων τοῦτο ἴδοι τις ἂν. Πῶς
 οὖν οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν φυτῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ
 ζώων ἀκίνητον τοῦτον μένειν τὸν νόμον, ἐπὶ Θεοῦ
 15 δὲ μόνον κινεῖν αὐτὸν καὶ ἀνατρέπειν; Πλὴν ἀλλ'
 ἵνα μὴ δοκῶμεν ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων ταῦ-
 τα δισχυρίζεσθαι, φέρε ἀπὸ τῶν Γραφῶν αὐτῶν
 τοῦτο ἀποδείξωμεν, καὶ κινήσωμεν τοὺς περὶ τού-
 των λόγους. Οὐ γὰρ ἡμεῖς οἱ πεπεισμένοι, ἀλλ' ἐ-
 20 κεῖνοι οἱ ἀπιστοῦντες τὸν γέλωτα ὀφλήσουσιν, οἱ
 πρὸς τὰ οὕτω φανερὰ ἀνθιστάμενοι, καὶ πρὸς τὴν
 ἀλήθειαν ἀντιβλέποντες.

Ποῖα φανερὰ, φησὶν; Εἰ γὰρ, ἐπειδὴ Υἱὸς λέγε-
 ται, ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ, δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς
 25 ὁμοούσιοι εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα·
 «Ἐγὼ γὰρ εἶπον», φησί, «θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψί-
 στου πάντες». Ὡς τῆς ἀναισχυντίας ὡς τῆς ἐσχάτης
 ἀνοίας πῶς διὰ πάντων τὴν αὐτῶν μανίαν ἐνδείκνυν-
 ται. Ὅτε τὸν περὶ ἀκαταλήπτου λόγον ἐκινουῦμεν, ἐ-
 30 φιλονείκουν ἑαυτοῖς διεκδικεῖν τοῦτο, ὃ τοῦ Μονο-
 γενοῦς ἦν μόνον, τὸ τὸν Θεὸν οὕτως εἰδέναι ἀκριβῶς,
 ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν οἶδε, νῦν δὲ ἐπειδὴ περὶ τῆς τοῦ
 Μονογενοῦς δόξης ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, φιλονεικοῦ-

1. Ψαλμ. 81, 6

2. Ἰω. 10, 15

ν' αποδείξω πρὸς ἐκείνους πού μὲ ἀδιαντροπιὰ προβάλλουν παρόμοιους ἰσχυρισμούς γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Ντρέπομαι λοιπὸν καὶ κοκκινίζω ἀπὸ ντροπῆς, μὲ τὴ σκέψη ὅτι θ' ἀσχοληθῶ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Διότι ποιὸς δὲν θὰ μᾶς γελάσει πού προσπαθοῦμε νὰ ἐρευνήσουμε καὶ ν' αποδείξουμε τὰ τόσο φανερά; Καὶ ποιᾶς κατακρίσεως δὲν εἴμαστε ἄξιοι νὰ ἐρευνᾶμε, ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα; Διότι αὐτὸ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση ὄχι μόνο πρὸς τίς Γραφές, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀντίληψη ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος πού γεννήθηκε εἶναι ὁμοούσιος μὲ ἐκεῖνον πού τὸν γέννησε αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει ὄχι μόνο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ζῶα καὶ τὰ δένδρα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο στὴν περίπτωση μὲν τῶν φυτῶν, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῶων νὰ παραμένει ἀπαρασάλευτος ὁ νόμος αὐτός, καὶ μόνο στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ νὰ τὸν μεταβάλλουμε καὶ νὰ τὸν ἀνατρέπομε; Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζομαι μὲ βάση τὰ ὅσα συμβαίνουν σ' ἐμᾶς, ἐμπρὸς ν' αποδείξω αὐτὸ ἀπὸ τίς ἴδιες τίς Γραφές, ἀρχίζοντας τοὺς λόγους σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Διότι δὲν θὰ ἐπισύρομε τὰ γέλια ἐναντίον μας ἐμεῖς οἱ πιστοί, ἀλλ' ἐκεῖνοι πού ἀπιστοῦν, πού προβάλλουν ἀντιρρήσεις σὲ πράγματα τόσο φανερά, καὶ ἀντιβλέπουν πρὸς τὴν ἀλήθεια.

Καὶ ποιὰ, λέγει, εἶναι φανερά; Διότι, ἐὰν, ἐπειδὴ λέγεται Υἱὸς, εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, θὰ μπορούμε καὶ ἐμεῖς νὰ εἴμαστε ὁμοούσιοι καθόσον καὶ ἐμεῖς ὀνομαζόμαστε υἱοί· διότι λέγει «Ἐγὼ εἶπα, ὅλοι σας εἴστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»¹. Πῶ, πῶ ἀδιαντροπιὰ· πῶ, πῶ ἀνοησία φοβερή· πῶς μὲ ὅλα φανερώνουν τὴ μανία τους. Ὅταν μιλοῦσα γιὰ τὸ ἀκατάληπτο τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ ἰσχυρίζονταν ὅτι κατέχουν αὐτό, πού ἀνήκει μόνο στὸν Μονογενῆ, τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς γνωρίζει τὸ Θεὸ ἔτσι ἀκριβῶς, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του², ἐνῶ τώρα, ἐπειδὴ ὁ λόγος μου εἶναι γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογε-

σιν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκείαν εὐτέλειαν καταγαγεῖν λέγοντες, ὅτι 'καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα'· καὶ οὐ πάντως τοῦτο ὁμοουσίους ἡμᾶς ποιεῖ τῷ Θεῷ. Υἱὸς λέγη σύ, ἀλλ' ἐκεῖνός ἐστιν ἐνταῦθα ρῆμα, ἐκεῖ πράγμα. Υἱός 5 ὅς λέγη σύ, ἀλλὰ Μονογενῆς οὐ λέγη καθάπερ καὶ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς οὐ διατριβεις· ἀλλ' «ἀπαύγασμα τῆς δόξης» οὐκ εἶ, οὐδὲ «χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως», οὐδὲ «μορφὴ τοῦ Θεοῦ» ὑπάρχεις.

10 Εἰ τοίνυν οὐ πείθει σε τὸ πρότερον, ταῦτα πειθέτω, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων, τὴν εὐγένειαν αὐτῷ μαρτυροῦντα ἐκείνην. Ὄταν μὲν γὰρ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας αὐτοῦ δεῖξαι βούληται τὸ πρὸς τὸν γεγεννηκότα, «Ὁ ἑωρακῶς ἐμέ», φησὶν, «ἐώρακε τὸν Πατέρα»· ὅταν δὲ τὸ ἰδιάζον τῆς δυνάμεως, «Ἐγώ», φησί, «καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»· ὅταν δὲ τὸ ἐφάμιλλον τῆς ἐξουσίας, «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ»· ὅταν δὲ τὴν ταυτότητα τῆς 15 λατρείας, «Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· ὅταν δὲ τὴν αὐθεντίαν τὴν ἐν ταῖς τῶν νόμων μετασκευαῖς, «Ὁ Πατὴρ μου», φησὶν, «ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι». Ἄλλ' οὗτοι πάντα ταῦτα παραδραμόντες, καὶ τὸ «Υἱός» ὄνομα οὐ 20 κυρίως ἐκλαβόντες, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ τετίμηνται τῆ τῶν υἱῶν προσηγορίᾳ, εἰς τὴν αὐτὴν εὐτέλειαν τὸν Υἱόν κατάγουσι λέγοντες, «Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες».

Οὐκοῦν ἐπειδὴ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν φῆς 30 μηδὲν ἔχειν σου πλέον τὸν Υἱόν, καὶ κατὰ τοῦτο μηδὲ εἶναι ἀληθινόν υἱόν, καὶ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν, ἐπειδὴ σοι μετέδωκε τοῦ ὀνόματος, φιλονεικήσεις

3. Ἰω. 1, 18
5. Φιλ. 2, 6
7. Ἰω. 10,30

4. Ἐβρ. 1, 3
6. Ἰω. 14, 9
8. Ἰω. 5, 21

νοῦς, προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ κατεβάσουν αὐτόν στη δική τους εὐτέλεια, λέγοντας, ὅτι ἰκαί ἐμεῖς ὀνομαζόμαστε υἱοί· ὀπωςδῆποτε ὁμως αὐτό δὲν μᾶς κάνει ὀμοούσιους μὲ τὸ Θεό. Σὺ λέγεσαι υἱός, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι Υἱός· σὲ σένα ὑπάρχει τὸ ὄνομα, ἐνῶ σ' ἐκεῖνον ἡ πραγματικότητα. Σὺ λέγεσαι υἱός, ἀλλὰ δὲν λέγεσαι Μονογενῆς ὁπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, οὔτε διαμένεις στοὺς κόλπους τοῦ Πατέρα⁹, οὔτε εἶσαι «ἀπαύγασμα τῆς δόξας του», οὔτε «χαρακτήρας τῆς ὑποστάσεώς του»⁴, οὔτε «μορφὴ τοῦ Θεοῦ»⁵.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν σὲ πείθει τὸ προηγούμενο, ἄς σὲ πείσουν αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ποὺ βεβαιώνουν τὴν ὑψηλὴ ἐκείνη καταγωγὴ του. Διότι, ὅταν θέλει νὰ δείξει τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας του πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τὸν γέννησε, λέγει, «Ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»⁶· ὅταν πάλι θέλει νὰ δείξει τὴν ἰδιαίτερη δύναμή του, «Ἐγώ», λέγει, «καὶ ὁ Πατέρας μου εἶμαστε ἓνα»⁷· ὅταν θέλει νὰ δείξει τὴν ἰσότητά τῆς ἐξουσίας, λέγει· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός ὁποῖους θέλει ζωοποιεῖ»⁸· ὅταν τὴν ὀμοιότητα τῆς λατρείας, «Γιὰ νὰ τιμοῦν», λέγει, «ὄλοι τὸν Υἱό, ὁπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»⁹· ὅταν τέλος θέλει νὰ δείξει τὴν αὐθεντία του νὰ ἀλλάζει τοὺς νόμους, «Ὁ Πατέρας μου», λέγει, «ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»¹⁰. Ἄλλ' αὐτοὶ ἀδιαφορώντας γιὰ ὄλα αὐτά, καὶ μὴ ἀποδεχόμενοι τὸ ὄνομα «Υἱός» σὰν ὄνομα ποὺ κατὰ κυριολεξία ἀνήκει μόνο σ' αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἴδιοι ἔχουν τιμηθεῖ μὲ τὴν ὀνομασία ὡς υἱοί, κατεβάζουν τὸν Υἱὸ στὴν εὐτέλεια τοῦ ἑαυτοῦ τους, λέγοντας, «Ἐγὼ εἶπα, ὄλοι σας εἶστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ἵψίστου»¹¹.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξ αἰτίας τῆς ὀνομασίας τοῦ υἱοῦ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ὁ Υἱός δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα, καὶ ἄρα σύμφωνα μ' αὐτό δὲν εἶναι ἀληθινός υἱός, τότε, ἐξ αἰτίας τῆς ὀνομασίας ὡς θεός, τὴν ὀποία σοῦ ἔδωσε

9. Ἰω. 5, 23

10. Ἰω. 5, 17

11. Ἰω. 1, 29

ἴσως μηδὲν ἔχειν σου πλέον τὸν Πατέρα· ὡσπερ γὰρ υἱὸς ἐκλήθης, οὕτω καὶ θεὸς ἐκλήθης. Ἄλλ' ὡσπερ θεὸς κληθεὶς οὐ τολμᾶς εἰπεῖν ὅτι ψιλὸν ἐκεῖ τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὁμολογεῖς Θεὸν εἶναι τὸν Πατέρα, οὕτω
 5 μηδὲ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τόλμα σαυτὸν εἰς μέσον ἄγειν, καὶ λέγειν, ὅτι καὶ γὰρ υἱὸς κέκλημαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας οὐκ εἰμί, οὐδὲ ἐκεῖνος ὀφείλει τῆς αὐτῆς εἶναι· τὰ γὰρ ἀπηριθμημένα ἅπαντα δείκνυσιν ἀληθινὸν ὄντα Υἱὸν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότι.
 10 Ὅταν γὰρ εἴπη, ὅτι τῆς αὐτῆς ἐστὶν αὐτῷ «μορφῆς», καὶ τοῦ αὐτοῦ «χαρακτῆρος», τί ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας; Οὐ γὰρ δὴ μορφή περὶ Θεόν, οὐδὲ πρόσωπον. Ἄλλ' ὡς ταῦτα, φησί, λέγεις, εἰπὲ καὶ τὰ ἐναντία. Ποῖα ἐναντία; Οἷον ὅτι εὐχεται
 15 τῷ Πατρὶ· εἰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυνάμεως, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καὶ ἀπὸ ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, τίνος ἕνεκν εὐχεται;

3. Ἐγὼ δὲ οὐ ταῦτα ἐρῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἕτερα ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ εἴρηται, πάντα παραθήσομαι μετὰ ἀκριβείας, πρότερον ἐκεῖνο εἰπὼν, ὅτι ἐγὼ μὲν τῶν ταπεινῶς εἰρημένων περὶ αὐτοῦ πολλὰς ἔχω καὶ δικαίας αἰτίας εἰπεῖν, σὺ δὲ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἐνδόξων οὐδεμίαν ἑτέραν ἔχοις ἂν εἰπεῖν πρόφασιν, ἀλλ' ἢ τὸ βούλεσθαι τὴν εὐγένειαν ἡμῖν αὐτὸν ἐνδεί-
 25 κνυσθαι τὴν αὐτοῦ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο οὕτως ἔχοι, μάχη καὶ πόλεμος ἐν ταῖς Γραφαῖς. Τὸ γὰρ λέγειν ὅτι «ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ», καὶ ὅσα ἕτερα εἶπον, καὶ τὸ πάλιν εὐχέσθαι,

ὁ Θεός, ἴσως ἰσχυρισθεῖς ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ σένα· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὀνομάσθηκες υἱός, ἔτσι ὀνομάσθηκες καὶ θεός. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὀνομαζόμενος θεός δὲν τολμᾷς νὰ πεῖς ὅτι τὸ ὄνομα στήν περίπτωση ἐκείνη εἶναι ἀπλό, ἄλλ' ὁμολογεῖς ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἀληθινός Θεός, ἔτσι καὶ στήν περίπτωση τοῦ Υἱοῦ νὰ μὴ τολμᾷς νὰ βάζεις στή μέση τὸν ἑαυτό σου καὶ νὰ λές, ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω ὀνομασθεῖ υἱός, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχω τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὸ Θεό, πρέπει οὔτε καὶ ὁ Υἱός νὰ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸ Θεό· διότι ὅλα αὐτὰ πού ἀναφέρθηκαν δείχνουν ὅτι εἶναι ἀληθινός Υἱός καὶ ἔχει τὴν ἴδια οὐσία μὲ ἐκείνον πού τὸν γέννησε. Διότι, ὅταν λέγει, ὅτι ἔχει τὴν ἴδια «μορφὴ» μ' αὐτόν, καὶ τὸν ἴδιο «χαρακτήρα», τί ἄλλο φανερώνει, παρὰ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς οὐσίας; Διότι στὸ Θεό δὲν ὑπάρχει μορφὴ, οὔτε πρόσωπο. Ἄλλ' ὅμως, λέγει, ὅπως ἀναφέρεις αὐτὰ, ἔτσι πές καὶ τὰ ἀντίθετα. Ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἀντίθετα; Γιὰ παράδειγμα τὸ ὅτι προσεύχεται στὸν Πατέρα· διότι, ἐὰν ἔχει τὴν ἴδια δύναμη μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἴδια οὐσία, καὶ ὅλα τὰ κάμνει μὲ τὴν ἐξουσία πού ἔχει, γιὰ ποῖο λόγο προσεύχεται;

3. Ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ πῶ μόνο αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄλλα ταπεινὰ ἔχουν λεχθεῖ, ὅλα θὰ τὰ ἀναφέρω μὲ ἀκρίβεια, ἀφοῦ πρῶτα σᾶς πῶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ ἐγὼ μὲν ἔχω νὰ πῶ πολλοὺς δικαιολογημένους λόγους γιὰ τὰ ὅσα ταπεινὰ ἔχουν λεχθεῖ γι' αὐτόν, σὺ ὅμως δὲν θὰ μποροῦσες νὰ προβάλλεις γιὰ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἔνδοξα πού λέγονται γι' αὐτόν καμιὰ ἄλλη πρόφαση, παρὰ αὐτὰ, ὅτι δηλαδὴ θέλει νὰ μᾶς δείξει τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν αὐτὸ δὲν ἔχει ἔτσι, τότε στή Γραφὴ ὑπάρχουν πολλὲς ἀντιφάσεις. Καθόσον τὸ νὰ λέγει, «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατέρας ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ αὐτούς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός ὅποιους θέλει ζωοποιεῖ»¹², καὶ ὅσα ἄλλα εἶπα προηγουμένως, καὶ τὸ νὰ προσεύχεται πάλι, ὅταν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τὸ κάνει αὐτό, εἶναι ἀντίθετα· ἀλλ' ὅμως,

ἤνικα ἂν δέη τοῦτο ποιεῖν, ἐναντίον· ἀλλ' ἐὰν τὰς αἰτίας εἶπω, πᾶσα ἀνήρηται λοιπὸν ἀμφισβήτησις.

Τίνες οὖν αἱ αἰτίαι τοῦ ταπεινὰ πολλὰ καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ; Πρώτη
 5 μὲν οὖν αἰτία καὶ μεγίστη, τὸ σάρκα αὐτὸν περιβε-
 βλῆσθαι, καὶ βούλεσθαι καὶ τοὺς τότε καὶ τοὺς μετὰ
 ταῦτα πιστώσασθαι πάντας, ὅτι οὐ σκιά τις ἔστιν,
 οὐδὲ σχῆμα ἀπλῶς τὸ ὁρώμενον, ἀλλ' ἀλήθεια φύ-
 σεως. Εἰ γὰρ τοσαῦτα ταπεινὰ καὶ ἀνθρώπινα περὶ
 10 αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων εἰρηκότων, καὶ αὐτοῦ
 περὶ ἑαυτοῦ, ὅμως ἴσχυσεν ὁ διάβολος πείσαι τινας
 τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἀρνήσασθαι
 τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον, καὶ τολμῆσαι εἶπεῖν, ὅτι
 σάρκα οὐκ ἔλαβε, καὶ τὴν πᾶσαν τῆς φιλανθρωπίας
 15 ὑπόθεσιν ἀνελεῖν, εἰ μηδὲν τούτων εἶπε, πόσοι οὐκ
 ἂν εἰς τὸ βάραθρον τοῦτο κατέπεσον; Οὐκ ἀκούεις
 ἔτι καὶ νῦν Μαρκίωνος ἀρνούμενου τὴν οἰκονομίαν,
 καὶ Μανιχαίου, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ πολλῶν ἐτέ-
 ρων; Διὰ τοῦτο πολλὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινὰ φθέγ-
 20 γεται, καὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου ἀποδέ-
 οντα, ἵνα πιστώσῃται τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον. Καὶ
 γὰρ σφόδρα ἐσπούδακεν ὁ διάβολος ταύτην ἐκ τῶν
 ἀνθρώπων τὴν πίστιν ἀνελεῖν, εἰδὼς ὅτι τῆς οἰκο-
 νομίας ἐὰν ἀνέλη τὴν πίστιν, τὸ πλεον τῶν καθ' ἡ-
 25 μᾶς οἰχθήσεται πραγμάτων.

Ἔστι καὶ ἑτέρα μετὰ ταύτην αἰτία, ἡ ἀσθένεια
 τῶν ἀκουόντων, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι τότε πρῶτον
 αὐτὸν ἰδόντας, καὶ τότε πρῶτον ἀκούοντας, τοὺς ὑ-
 ψηλοτέρους τῶν δογμάτων δέξασθαι λόγους. Καὶ ὅ-
 30 τι οὐ στοχασμὸς τὸ λεγόμενον, ἀπ' αὐτῶν σοι παρα-
 στῆσαι τοῦτο πειράσομαι τῶν Γραφῶν καὶ δεῖξαι,
 εἴ ποτέ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἄ-

ἂν ἀναφέρω τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους λέγονται αὐτά, τότε θὰ ἐκλείψει ὁποιαδήποτε ἀμφισβήτηση.

Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔχουν πεῖ πολλὰ ταπεινά γι' αὐτόν; Ὁ πρῶτος λόγος καὶ ὁ σπουδαιότερος, εἶναι τὸ ὅτι αὐτὸς φόρεσε ἀνθρώπινη σάρκα καὶ θέλει νὰ βεβαιώσει καὶ τοὺς τότε καὶ ὅλους τοὺς μεταγενέστερους, ὅτι αὐτὸ πού βλέπεται δὲν εἶναι οὔτε κάποια σκιά, οὔτε ἀπλῶς κάποιο σχῆμα, ἀλλ' εἶναι πραγματικὴ φύση. Διότι, ἐάν, μολονότι τόσα πολλὰ ταπεινά καὶ ἀνθρώπινα ἔχουν πεῖ γι' αὐτόν καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅμως κατόρθωσε ὁ διάβολος νὰ πείσει μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἄθλιους καὶ ταλαίπωρους ἀνθρώπους ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν αἰτία τῆς κατ' οἰκονομία ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, καὶ νὰ τολμήσουν νὰ ποῦν, ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα, καὶ ἔτσι νὰ βλάψουν τὴν ὅλη ὑπόθεση τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἐάν δὲν ἔλεγε τίποτε ἀπ' αὐτά, πόσοι δὲν θὰ ἔπεφταν στὸ βάραθρο αὐτοῦ τοῦ διαδόλου; Δὲν ἀκοῦς ἀκόμη καὶ τώρα τὸν Μαρκίωνα πού ἀρνεῖται τὴν κατ' οἰκονομία ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τὸν Μανιχαῖο καὶ τὸν Οὐαλεντῖνο καὶ πολλοὺς ἄλλους; Γι' αὐτὸ λέγει πολλὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινά, καὶ ὑπολείπονται πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπόρρητη ἐκείνη οὐσία, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν αἰτία τῆς κατ' οἰκονομία ἐνανθρωπήσεώς του. Καθόσον ὁ διάβολος κατέβαλε τεράστιες προσπάθειες νὰ ξερριζώσει αὐτὴν τὴν πίστη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γνωρίζοντας ὅτι, ἂν ξερριζώσει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτὴν τὴν πίστη στὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου, θὰ ἐξαφανισθεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος ὅλων ἐκείνων πού συνιστοῦν τὴν πίστη μας.

Ἐπὶ τοῦ ἐκείνου ἔχει καὶ ἄλλη μετὰ ἀπ' αὐτὴν αἰτία, ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, καὶ τὸ ὅτι δὲν μπορούσαν νὰ δεχθοῦν τίς ὑψηλότερες ἀλήθειες τῆς πίστεως τότε πού γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἔβλεπαν καὶ τὸν ἄκουαν. Καὶ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι δική μου σκέψη, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ παρουσιάσω καὶ νὰ τ' ἀποδείξω ἀπὸ τίς Γραφές, ὅτι δηλαδὴ ὅταν κάποτε συνέβαινε καὶ ἔλεγε κάτι τὸ μεγάλο

ξιον ἐφθέγγατο. Τί λέγω μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἄξιον; Εἴ ποτέ τι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶπε πλέον, ἐθορυβοῦντο καὶ ἐσκανδαλίζοντο, εἰ δὲ ποτέ τι ταπεινὸν καὶ ἀνθρώπινον, προσέτρεχον
 5 καὶ τὸν λόγον ἐδέχοντο. Καὶ ποῦ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν, φησί; Παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μάλιστα εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ, «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη», λέγουσι «Τεσσαράκοντα ἔτη οὐπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρα-
 10 κας;». Ὁρᾷς ὅτι ὡς περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ διέκειντο;

Τί οὖν αὐτός; «Πρὸ τοῦ τὸν Ἀβραὰμ γενέσθαι», φησὶν, «ἐγὼ εἶμι. Καὶ ἦραν λίθους, ἵνα βάλλωσιν ἐπ' αὐτόν». Καὶ ὅτε περὶ τῶν μυστηρίων μακροῦς ἐπέτεινε λόγους, λέγων, «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ
 15 δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, ἡ σὰρξ μου ἐστίν», ἔλεγον, «Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Καὶ πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου». Τί οὖν ἔδει ποιεῖν, εἶπέ μοι; Τοῖς ὑψηλο-
 20 τέροις ἐνδιατρίβειν ρήμασι διηνεκῶς, ὥστε ἀποσοβῆσαι τὴν θήραν, καὶ πάντας ἀποκρούσασθαι τῆς διδασκαλίας; Ἄλλ' οὐκ ἦν τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Καὶ γὰρ πάλιν ἐπειδὴ εἶπεν, «Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, θανάτου οὐ μὴ γεύσεται εἰς τὸν αἰ-
 25 ὠνα», ἔλεγον· «Οὐ καλῶς ἐλέγομεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις; Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ σὺ λέγεις, ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;». Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ τὸ πλῆθος οὕτω διέκειτο, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες ταύτην εἶ-
 30 χον τὴν γνώμην;

Ὁ γοῦν Νικόδημος ἄρχων αὐτὸς ὢν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν καὶ εἰπὼν,

13. Ἰω. 8, 56

15. Ἰω. 8, 58

17. Ἰω. 6, 60· 66

14. Ἰω. 8, 57

16. Ἰω. 6, 51

18. Ἰω. 8, 52

καὶ ὑψηλὸ καὶ ἄξιο τῆς δόξας του. Καὶ γιὰτι λέγω μεγάλου καὶ ὑψηλὸ καὶ ἄξιο τῆς δόξας του; Ἐὰν κάποτε ἔλεγε κάτι ποῦ ἦταν πάνω ἀπὸ τίς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, θορυβοῦνταν καὶ σκανδαλίζονταν, ἐὰν πάλι κάποτε ἔλεγε κάτι τὸ ταπεινὸ καὶ ἀνθρώπινο, τότε ἔτρεχαν κοντὰ του καὶ δέχονταν τὰ λόγια του. Καὶ ποῦ, λέγει, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε αὐτό; Κατ' ἐξοχὴ στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη διότι, ἀφοῦ εἶπε ὁ Ἰησοῦς, «Ὁ Ἀβραὰμ ὁ πατέρας σας αἰσθάνθηκε ἀγαλλίαση ποῦ ἐπρόκειτο νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα μου, καὶ τὴν εἶδε καὶ χάρηκε»¹³, τοῦ ἀπαντοῦν ἐκεῖνοι· «Δὲν εἶσαι οὔτε σαράντα χρόνων ἀκόμη καὶ εἶδες τὸν Ἀβραάμ;»¹⁴. Βλέπεις ὅτι συμπεριφέρονταν ἀπέναντί του σὰν νὰ ἦταν ἀπλὸς ἄνθρωπος;

Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν αὐτός; «Ἐγὼ ὑπάρχω», λέγει, «πρὸ τοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἀβραάμ. Καὶ πῆραν πέτρες γιὰ νὰ τίς ρίξουν ἐναντίον του»¹⁵. Καὶ ὅταν τοὺς ἀπηύθυνε μακροῦς λόγους γιὰ τὰ μυστήρια, λέγοντας, «Καὶ ὁ ἄρτος ποῦ θὰ δώσω ἐγὼ εἶναι ἢ σάρκα μου»¹⁶, αὐτοὶ ἔλεγαν· «Εἶναι σκληρὸς αὐτός ὁ λόγος· ποῖός μπορεῖ νὰ τὸν ἀκούει; Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του ἔφυγαν καὶ δὲν πῆγαιναν πλέον μαζί του»¹⁷. Πές μου λοιπὸν, τί ἔπρεπε νὰ κάνει; Νὰ ὁμιλεῖ συνέχεια μὲ ὑψηλοῦ περιεχομένου λόγια, ὥστε ν' ἀπομακρύνει τὸ θῆραμα καὶ ὅλοι ν' ἀποκρούσουν τὴ διδασκαλία του; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἦταν γνῶρισμα τῆς φιλανθρωπίας του. Καθόσον καὶ πάλι, ἐπειδὴ εἶπε, «Ἐκεῖνος ποῦ ἀκούει τὸ λόγο μου δὲν θὰ γευθεῖ θάνατο στὸν αἰῶνα»¹⁸, ἔλεγαν ἐκεῖνοι· «Δὲν λέγαμε πολὺ σωστά, ὅτι δαιμόνιο ἔχεις; Ὁ Ἀβραάμ πέθανε, καὶ οἱ προφῆτες πέθαναν καὶ σὺ λές, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ἀκούει τὸ λόγο μου δὲν θὰ γευθεῖ ποτὲ θάνατο;»¹⁹. Καὶ τί τὸ παράξενο ἐὰν τὸ πλῆθος ἔδειχνε τέτοια συμπεριφορὰ ἀπέναντί του, τὴ στιγμὴ βέβαια ποῦ οἱ ἴδιοι οἱ ἄρχοντες εἶχαν τὴν ἴδια γνώμη;

Πράγματι λοιπὸν ὁ Νικόδημος, ποῦ ἦταν ἄρχοντας καὶ ἦρθε πρὸς αὐτὸν μὲ μεγάλη ἀγάπη καὶ τοῦ εἶπε, «Γνω-

«Οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος», τὸν περὶ τοῦ βαπτίσματος οὐκ ἠδυνήθη δέξασθαι λόγον, πολλῶ μείζονα τῆς ἀσθενείας ὄντα τῆς ἐκείνου εἰπόντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι «Ἄν μή τις γεννηθῆ
 5 δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», οὕτως εἰς ἀνθρωπίνας κατέπεσεν ὑπονοίας, καὶ φησι, «Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέροντων; Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆ-
 10 ναι ἄνωθεν;». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἰπον ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἂν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;» μονονουχὶ ἀπολογούμενος καὶ λέγων, τίνος ἔνεκεν οὐ συνεχῶς αὐτοῖς περὶ τῆς ἄνω γεννήσεως διελέγετο. Πάλιν παρ' αὐτὸν
 15 τοῦ σταυροῦ τὸν καιρὸν μετὰ μυρία σημεῖα, μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἵνα εἶπη, ὅτι «Ὁψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἐρχόμενον», οὐκ ἐνεγκὼν τὸ λεχθὲν ὁ ἐρχιερεύς, διέρρηξεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια. Πῶς οὖν τού-
 20 τοις διαλέγεσθαι ἔδει, τοῖς οὐδὲν τῶν ὑψηλῶν φέρουσιν; Ὅτι γὰρ ὅλως οὐκ εἶπέ τι μέγα καὶ ὑψηλὸν περὶ ἑαυτοῦ, οὐ θαυμαστὸν ἀνθρώποις χαμαὶ συρομένοις, καὶ οὕτως ἀσθενῶς ἔχουσιν.

4. Ἦρκει μὲν οὖν καὶ τὰ εἰρημένα δεῖξαι, ὅτι
 25 αὕτη ἡ αἰτία καὶ ἡ πρόφασις ἦν τῆς τῶν τότε λεγομένων εὐτελείας, ἐγὼ δὲ καὶ ἀπὸ θατέρου μέρους τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Ὡσπερ γὰρ αὐτοὺς εἶδετε σκανδαλιζομένους, θορυβουμένους, ἀποπηδῶν-
 τας, λαιδορουμένους, φεύγοντας, εἴ ποτέ τι μέγα
 30 καὶ ὑψηλὸν ἐφθέγξατο ὁ Χριστός, οὕτως ὑμῖν αὐτοὺς δεῖξαι πειράσομαι προστρέχοντας, καταδεχομένους τὴν διδασκαλίαν, εἴ ποτέ τι ταπεινὸν καὶ εὐτε-
 λές εἶπεν. Αὐτοὶ γάρ, αὐτοὶ οἱ ἀποπηδῶντες, εἰπόν-
 τος αὐτοῦ πάλιν ὅτι «Ἄπ' ἑμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν, ἀλ-

19. Ἰω. 8, 52-53

20. Ἰω. 3, 2

21. Ἰω. 3, 3-4· 12

22. Ματθ. 26, 64. Μάρκ. 14, 62. Λουκᾶ 21, 27

ρίζομε ὅτι ἦρθες σάν δάσκαλος ἀπό τὸ Θεό»²⁰, δὲν μπό-
 ρεσε νὰ δεχθεῖ τὸ λόγο του γιὰ τὸ βάπτισμα, διότι ἦταν
 πολὺ πιὸ μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ του ἀδυναμία.
 Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς εἶπε, ὅτι «Ἄν κάποιος δὲν γεννη-
 θεῖ ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὴ βασιλεία
 τοῦ Θεοῦ», σὲ τόσο χαμηλὲς σκέψεις ἔπεσε, ὥστε νὰ πεῖ
 «Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γεννηθεῖ ἐνῶ εἶναι γέρος;
 Μήπως μπορεῖ νὰ μπεῖ γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν κοιλιὰ τῆς
 μητέρας του καὶ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό;». Τί λοι-
 πὸν ἀπαντᾷ ὁ Χριστὸς; «Ἐὰν σᾶς μίλησα γιὰ τὰ ἐπίγεια
 καὶ δὲν πιστέψατε, πῶς, ἐὰν σᾶς μιλοῦσα γιὰ τὰ ἐπουρά-
 νια, θὰ πιστεύατε;»²¹. Εἶναι σάν ν' ἀπολογεῖται κατὰ κά-
 ποιο τρόπο καὶ νὰ λέγει, γιὰ ποῖο λόγο δὲν τοὺς μιλοῦσε
 συνέχεια γιὰ τὴν οὐράνια γέννηση. Πάλι κατὰ τὴν ὥρα
 ἐκείνη τοῦ σταυρικοῦ θανάτου του, μετὰ ἀπὸ ἄπειρα θαύ-
 ματα, μετὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἀπόδειξη τῆς δυναμείας
 του, ὅταν εἶπε, «Θὰ δεῖτε τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχε-
 ται ἐπάνω στὰ σύννεφα»²², μὴ ὑποφέροντας ὁ ἀρχιερέας
 τὰ λόγια αὐτὰ, ξέσχισε τὰ ροῦχα του. Πῶς λοιπὸν ἔπρεπε
 νὰ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, ποὺ δὲν μποροῦσαν τίποτε ἀπὸ τὰ
 ὑψηλὰ νὰ ἀνεχθοῦν; Τὸ ὅτι λοιπὸν γενικὰ δὲν εἶπε γιὰ
 τὸν ἑαυτό του κάτι τὸ μεγάλο καὶ ὑψηλό, δὲν εἶναι καθό-
 λου ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐφόσον μιλοῦσε πρὸς ἀνθρώπους
 ποὺ σύρονταν κάτω καὶ ἦταν τόσο ἀδύναμοι πνευματικὰ.

4. Θὰ ἀρκοῦσαν λοιπὸν καὶ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ νὰ
 δείξουν, ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ αἰτία καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο
 τὰ τότε λεγόμενα λέγονταν μὲ τρόπο ταπεινό, ἀλλ' ἐγὼ
 θὰ προσπαθῆσω νὰ καταστήσω αὐτὸ φανερό καὶ μὲ ἄλλο
 τρόπο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἶδατε αὐτούς νὰ σκαν-
 δαλίζονται, νὰ θορυβοῦνται, ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ κοντὰ
 του, νὰ τὸν βρίζουν καὶ νὰ φεύγουν, ἐὰν κάποτε ὁ Χρι-
 στὸς ἔλεγε κάτι τὸ μεγάλο καὶ ὑψηλό, ἔτσι θὰ προσπα-
 θῆσω νὰ σᾶς δείξω ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔτρεχαν κοντὰ του
 καὶ δέχονταν τὴ διδασκαλία του, ἐὰν κάποτε ἔλεγε κάτι
 τὸ ταπεινὸ καὶ εὐτελές. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ποὺ ἔφυγαν
 ἀπὸ κοντὰ του ὅταν ἐκεῖνος τοὺς εἶπε πάλι, «Τίποτε ἀπὸ

λά καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ Πατήρ μου λαλῶ», εὐθέως προσέδραμον. Καὶ βουλόμενος ἡμῖν ἐνδείξασθαι ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι διὰ τὴν ταπεινότητα τῶν ρημάτων ἐπίστευσαν, ἐπισημαίνεται λέγων· «Ταῦτα αὐ-
 5 τοῦ λαλήσαντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»· καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τοῦτο εὖροι τις ἂν οὕτω συμβαῖνον.

Διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ πολλάκις ἀνθρωπίνως ἐφθέγγετο, καὶ πάλιν οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ θεοπρεπῶς, καὶ τῆς εὐγενείας ἄξια τῆς ἑαυτοῦ, τὸ μὲν τῆ τῶν
 10 ἀκουόντων συγκαταβαίνων ἀσθενεία, τὸ δὲ τῆς τῶν δογμάτων προνοῶν ὀρθότητος. Ἴνα γὰρ μὴ ἡ συγκατάβασις διαπαντὸς γινομένη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ δόξαν παραβλάψειε τοὺς μετὰ ταῦτα, οὐδὲ ἐκείνου τοῦ μέρους ἠμέλησεν, ἀλλὰ καὶ τοι προει-
 15 δῶς, ὅτι οὐκ ἀκούσονται, ἀλλὰ καὶ λοιδορήσονται αὐτῷ, καὶ ἀποπηδήσουσιν, ὅμως εἶπεν, αὐτό τε τοῦτο ὅπερ εἶπον κατασκευάζων, καὶ δεικνὺς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ταπεινὰ αὐτοῖς ἀνέμιξε ρήματα. Αὕτη δὲ ἦν, τὸ μηδέπω δύνασθαι δέξασθαι τὸ μέγεθος τῶν
 20 λεγομένων. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο κατασκευάσαι ἐβούλετο, περιττὴ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων ἦν ἡ διδασκαλία τοῖς οὐκ ἀκουσομένοις, οὐδὲ προσέξουσιν· νῦν δὲ εἰ καὶ ἐκείνους μηδὲν ὠφέλει, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπαίδευε, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔχειν παρεσκεύαζε,
 25 καὶ ἔπειθεν ὅτι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μηδέπω τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων δέχεσθαι ἐκείνους, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον μετήγαγεν. Ὅταν οὖν ἴδῃς αὐτὸν ταπεινὰ λέγοντα, μὴ τῆς εὐτελείας τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τῆς κατὰ τὴν διάνοιαν
 30 τῶν ἀκροατῶν εἶναι νόμιζε τὴν συγκατάβασιν.

Βούλεσθε εἶπω καὶ τρίτην αἰτίαν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολὴν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθέ-

μόνος μου δὲν κάνω, ἀλλ' ὀμιλῶ ὅπως μὲ δίδαξε ὁ Πατέρας μου»²³, ἀμέσως ἔτρεξαν κοντά του. Καὶ θέλοντας ὁ εὐαγγελιστὴς νὰ μᾶς δείξει, ὅτι πίστεψαν ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινότητος τῶν λόγων, ἐπισημαίνει αὐτὸ λέγοντας: «Ἄφοῦ αὐτὸς εἶπε αὐτὰ πολλοὶ πίστεψαν σ' αὐτόν»²⁴. καὶ ἄλλοῦ πολλές φορές θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρεῖ νὰ συμβαίνει αὐτό.

Γι' αὐτὸ πολλά πολλές φορές τὰ εἶπε μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, καὶ ἄλλοτε πάλι ὄχι μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, ἀλλὰ μὲ τρόπο θεοπρεπὴ καὶ ἄξιο τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς του, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, ἀπὸ τὸ ἄλλο φροντίζοντας γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ δηλαδή, ἐφαρμόζοντας πάντοτε τὴ συγκατάβαση στὰ λεγόμενά του, νὰ βλάψει τοὺς μεταγενέστερους ὡς πρὸς τὴν πίστη σὸ ἀξίωμα του, οὔτε γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔδειξε ἀδιαφορία, ἀλλὰ, ἂν καὶ γνώριζε ἀπὸ πρὶν, ὅτι δὲν θὰ τὰ ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν χλευάσουν καὶ θὰ φύγουν ἀπὸ κοντὰ του, ὅμως τὰ εἶπε, ἐπιδιώκοντας αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶπα, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἀνέμιξε σ' αὐτὰ καὶ ταπεινὰ λόγια. Ἡ αἰτία αὐτὴ ἦταν τὸ ὅτι δὲν μπορούσαν ἀκόμη νὰ δεχθοῦν τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων. Ἐὰν δὲν ἦταν αὐτὴ ἡ ἐπιδίωξή του, τότε ἦταν περιττὴ ἡ διδασκαλία τῶν ὑψηλῶν δογμάτων πρὸς ἐκείνους πού δὲν θὰ τὸν ἄκουαν, οὔτε θὰ τὸν πρόσεχαν. Τώρα ὅμως, ἂν καὶ ἐκείνους δὲν τοὺς ὠφελοῦσε καθόλου, ὅμως δίδασκε ἡμᾶς καὶ μᾶς ἀσκοῦσε νὰ ἔχομε τὴν πρέπουσα πίστη γι' αὐτόν, καὶ μᾶς ἔπειθε, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν ἀκόμη ἐκείνοι νὰ δεχθοῦν τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων, μετέφερε τὸ λόγο σὲ ταπεινότερα. Ὅταν λοιπὸν δεῖς αὐτόν νὰ λέγει ταπεινά, πίστευε ὅτι ἡ συγκατάβαση δὲν ὀφειλόταν στὴν εὐτέλεια τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ στὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν.

Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ τρίτη αἰτία; Διότι πολλά ταπεινὰ ἔκαμνε καὶ ἔλεγε ὄχι μόνο διότι φόρεσε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυνα-

νειαν τῶν ἀκροατῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι διδάσκειν ταπεινοφρονεῖν τοὺς ἀκούοντας, πολλὰ ταπεινὰ καὶ ἐποίει καὶ ἔλεγε· καὶ ἔστι καὶ αὕτη τρίτη πάλιν αἰτία. Ὁ γὰρ ταπεινοφρονεῖν διδάκων, οὐχὶ
 5 διὰ ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τοῦτο παιδεύει, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ μετριάζων· «Μάθετε» γάρ, φησὶν, «ἀπ' ἐμοῦ ὅτι προῶς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ», καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ δια-
 10 κονῆσαι». Ὁ τοίνυν ταπεινοὺς διδάσκων γίνεσθαι, καὶ μηδαμοῦ τοῖς πρωτείοις ἐπιτρέχειν, ἀλλὰ καταδέχεσθαι τὸ ἐλαττοῦσθαι πανταχοῦ, καὶ διὰ ρημάτων καὶ διὰ πραγμάτων εἰς τοῦτο ἐνάγων, πολλὰς εἶχε προφάσεις τοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι.

15 Ἔστι καὶ τετάρτην αἰτίαν εἰπεῖν, οὐκ ἐλάττω τῶν εἰρημένων. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Τὸ μὴ διὰ τὴν πολλὴν ἐγγύτητα καὶ ἄφατον τῶν ὑποστάσεων, εἰς ἐνὸς προσώπου ποτὲ ὑπόνοιαν ἡμᾶς ἐμπεσεῖν, ὅπου γε καὶ νῦν ὀλιγάκις αὐτοῦ τι τοιοῦτον εἰπόντος, πρὸς
 20 τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἤδη τινὲς ἐξώλισθον. Σαβέλλιος γοῦν ὁ Δίβυς ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, καὶ ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα», τὴν ἀπὸ τῶν ρημάτων τούτων ἐγγύτητα πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐμφαινομένην εἰς ἀσεβεί-
 25 ας ὑπόθεσιν, καὶ ἐνὸς προσώπου, καὶ μιᾶς ὑποστάσεως ὑπόνοιαν ἤρπασεν. Οὐχ αὗται δὲ μόνον εἰσὶν αἱ προφάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδένα νομίσαι αὐτὸν εἶναι τὴν πρώτην καὶ ἀγέννητον οὐσίαν, καὶ μείζονα τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν ὑπολαβεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ
 30 Παῦλος αὐτὸ τοῦτο φαίνεται δεδοικῶς, μή τις ὑποπτεύσῃ ποτὲ τὸ ἀσεβὲς τοῦτο δόγμα καὶ πονηρόν. Εἰπὼν γοῦν, «Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦειν ἄχρις οὗ ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», καὶ προσθεῖς ὅτι «Πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», ἐ-

25. Μαθ. 11, 29

27. Ἰω. 10, 30

28. Ἰω. 14, 9

26. Μαθ. 20, 28

μίας τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διδάξει τοὺς ἀκροατές του νὰ δείχνουν ταπεινοφροσύνη. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ τρίτη αἰτία. Διότι ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει ταπεινοφροσύνη, διδάσκει αὐτὴν ὄχι μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τίς πράξεις, δείχνοντας μετριοφροσύνη καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις· διότι λέγει «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρὸς καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»²⁵· καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ»²⁶. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ διδάσκει νὰ εἴμαστε ταπεινοὶ καὶ σὲ καμιὰ περίπτωση νὰ μὴ ἐπιδιώκομε τὰ πρωτεῖα, ἀλλὰ νὰ καταδεχόμεσθε παντοῦ νὰ εἴμαστε κατώτεροι, καὶ μᾶς ὁδηγοῦσε σ' αὐτὸ μὲ λόγια καὶ πράξεις, εἶχε πολλοὺς λόγους ποὺ μιλοῦσε μὲ λόγια ταπεινά.

Εἶναι δυνατό ν' ἀναφέρω καὶ τέταρτη αἰτία, ὄχι κατώτερη ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ προαναφέρθηκαν. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Γιὰ νὰ μὴ φθάσομε κάποτε νὰ σκεφθοῦμε, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης καὶ ἀπερίγραπτης ἐγγύτητας τῶν ὑποστάσεων τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατέρα, ὅτι ἓνα εἶναι τὸ πρόσωπο αὐτῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ καὶ τώρα, ἂν καὶ λίγες μόνο φορὲς μίλησε γιὰ κάτι παρόμοιο, ἤδη μερικοὶ παρασύρθηκαν πρὸς τὴν ἀσέβεια αὐτή. Ὁ Σαβέλλιος δηλαδὴ ὁ Λίβυς, ἐπειδὴ ἄκουσε αὐτὸν νὰ λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἓνα»²⁷, καί, «Ἐκεῖνος ποὺ εἶδε ἐμένα, εἶδε καὶ τὸν Πατέρα»²⁸, ἄρπαξε τὴν ἐγγύτητα αὐτῆ τῶν ὑποστάσεων τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ διατύπωσε τὴν ἀσεβὴ σκέψη, ὅτι ἓνα εἶναι τὸ πρόσωπο καὶ μία ἡ ὑπόστασις αὐτῶν. Καὶ δὲν εἶναι βέβαια μόνο αὐτὲς οἱ αἰτίαι, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κανένας ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀγέννητη οὐσία καὶ τὸν θεωρήσει ἔτσι ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καθόσον καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ ἀκριβῶς φαίνεται νὰ φοβᾶται, μὴ τυχὸν κανεὶς κάποτε σκεφθεῖ αὐτὸ τὸ ἀσεβὲς καὶ πονηρὸ δόγμα. Ἄφου εἶπε δηλαδὴ, «Πρέπει αὐτὸς νὰ βασιλεύει μέχρι ποὺ νὰ θέσει τοὺς ἐχθροὺς κάτω ἀπὸ τὰ πόδια αὐτοῦ», καὶ πρόσθεσε ὅτι «Ὅλα τὰ ὑπέταξε κάτω ἀπὸ τὰ

πήγαγεν, «Ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα» οὐκ ἂν ἐπαγαγόν, εἰ μὴ ἔδεισε, μῆ που διαβολικῆ τοι αὐτῆ τις ἔννοια γένηται. Πολλαχοῦ δὲ καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων φθόνον παραμυθούμενος καθυφίησι τοῦ τῶν
 5 ρημάτων ὕψους, καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν δὲ τῶν διαλεγόμενων αὐτῷ πολλάκις ἀποκρινόμενος, ὡς ὅταν λέγῃ, «Ἄν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἢ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Πρὸς τὴν ἐκείνων γὰρ ὑπόνοιαν ἀποτεινόμενος, οὕτως εἶπεν· οὐ γὰρ δὴ τοῦ-
 10 το ἠθέλησε δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθής, ἀλλ' ὡς ὑμεῖς νομίζετε καὶ ὑποπτεύετε', φησί, «μὴ βουλόμενοί με παραδέξασθαι αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα'.

5. Καὶ ἄλλας δὲ πλείους αἰτίας ἐστὶν εὐρεῖν. Τῆς μὲν οὖν ταπεινότητος τῶν ρημάτων πολλὰς ἂν ἔχοι-
 15 μεν εἰπεῖν προφάσεις, σὺ δὲ εἰπέ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων μίαν πρόφασιν ἑτέραν, πλὴν ἧς ἡμεῖς εἰρήκαμεν (Αὕτη δὲ ἦν τὸ βούλεσθαι αὐτὸν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἡμῖν ἐνδείκνυσθαι). ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέραν εἰπεῖν. Ὁ μὲν γὰρ μέγας δύναται ἂν καὶ μι-
 20 κρόν τι περὶ ἑαυτοῦ λέγειν, καὶ οὐκ ἔστιν ἔγκλημα (ἐπιεικειᾶς γὰρ τοῦτό ἐστιν), ὁ δὲ μικρός, εἰ μέγα τι περὶ ἑαυτοῦ εἴποι ποτέ, οὐ διαφεύξεται κατηγορίαν (ἀλαζονεία γὰρ ἐστι). Διὰ τοῦτο τὸν μὲν ὑψηλὸν ἅπαντες ἐπαινοῦμεν, ὅταν περὶ ἑαυτοῦ ταπεινὰ
 25 λέγῃ, τὸν δὲ ταπεινὸν οὐδεὶς ἐπαινέσεται, εἰ ποτέ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ εἴποι.

Ὡστε εἰ πολλῷ καταδεέστερος ἦν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὡς ὑμεῖς φατε, οὐκ ἔδει ρήματα αὐτὸν λέγειν, δι' ὧν ἐδείκνυ τῷ γεγεννηκότι ἴσον ὄντα ἑαυτὸν (ἀ-
 30 λαζονεία γὰρ τοῦτο ἦν)· τὸ μὲν τοι ἴσον ὄντα τοῦ γεγεννηκότος λέγειν τινὰ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ, οὐδε-

πόδια αὐτοῦ», συμπλήρωσε λέγοντας· «Ἐκτός ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ ὑπέταξε σ' αὐτόν τὰ πάντα»²⁹. δὲν θὰ πρόσθετε αὐτό, ἐὰν δὲν εἶχε τὸ φόβο, μήπως δημιουργηθεῖ κάποτε αὐτὴ ἡ διαβολικὴ σκέψη. Καὶ σὲ πολλές ἄλλες περιπτώσεις, καταπραϋνοντας τὸ φθόνο τῶν Ἰουδαίων, κατεβάζει τὸ ὕψος τῶν λεγομένων του, καὶ πολλές φορές πάλι ἀπαντᾷ ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποῦ σκέφτονταν οἱ ἀκροατές του, ὅπως ὅταν λέγει, «Ἐὰν ἐγὼ δίνω μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ἡ μαρτυρία δὲν εἶναι ἀληθινὴ»³⁰. Αὐτὸ τὸ εἶπε ἀπευθυνόμενος πρὸς ἐκεῖνο ποῦ σκέφτονταν· διότι βέβαια δὲν θέλησε νὰ δείξει αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία του, ἀλλὰ, λέγει, ὅπως σεῖς νομίζετε καὶ ὑποπτεύεσθε καὶ δὲν θέλετε νὰ μὲ παραδεχθεῖτε ὅταν ὁμιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου'.

5. Μποροῦμε ὅμως καὶ ἄλλες περισσότερες αἰτίες νὰ βροῦμε. Τῆς ταπεινότητος τῶν λόγων του βέβαια θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πολλές αἰτίες, σὺ ὅμως πὲς μία ἄλλη ἀκόμη αἰτία τῶν ὑψηλῶν δογμάτων του, ἐκτός ἀπὸ ἐκείνην ποῦ ἀνέφερα (Καὶ αὐτὴ ἡ αἰτία ἦταν τὸ ὅτι ἤθελε νὰ μᾶς δείξει τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ του)· ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ μπορούσες νὰ πεῖς ἄλλη. Διότι ὁ μέγας θὰ μπορούσε καὶ κάτι μικρὸ νὰ πεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ (καθόσον αὐτὸ λέγεται ἀπὸ μετριοφροσύνη), ἐνῶ ὁ μικρὸς, ἐὰν κάποτε πεῖ κάτι τὸ μέγαλο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, δὲν θ' ἀποφύγει τὴν κατηγορία (διότι αὐτὸ εἶναι δείγμα ἀλαζονείας). Γι' αὐτὸ τὸν μὲν ἀνώτερο ὅλοι τὸν ἐπαινοῦμε ὅταν λέγει ταπεινὰ λόγια γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἐνῶ τὸν ἀσημαντο κανένας δὲν θὰ τὸν ἐπαινέσει, ἐὰν κάποτε πεῖ κάτι τὸ μέγαλο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του.

Ἐπομένως ἐὰν ὁ Υἱὸς ἦταν κατὰ πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως σεῖς ἰσχυρίζεσθε, δὲν ἔπρεπε νὰ λέγει αὐτὸς τέτοια λόγια, μὲ τὰ ὅποια ἔδειχνε τὸν ἑαυτὸ του ἴσο μὲ ἐκεῖνον ποῦ τὸν γέννησε (διότι αὐτὸ ἦταν ἀλαζονεία)· ὅμως τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ ἐκεῖνον ποῦ τὸν γέννησε καὶ νὰ λέγει ὠρισμένα ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ, δὲν ὑπάρχει

μία μέμψις, οὐδὲ αἰτία· ἔπαινος γὰρ τοῦτό ἐστι καὶ θαῦμα μέγιστον. Καὶ ἵνα σαφέστερα γένηται τὰ εἰρη-
 ρημένα, καὶ μάθητε πάντες ὑμεῖς, ὅτι οὐ καταστο-
 χαζόμεθα τῶν θείων Γραφῶν, φέρε δὴ τῶν εἰρημέ-
 5 νων αἰτιῶν τούτων τὴν πρώτην μεταχειρισώμεθα
 νῦν, καὶ δείξωμεν, ποῦ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβο-
 λὴν φανερώς καταδεέστερα τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ
 ρήματα φθέγγεται· καί, εἰ δοκεῖ, τὴν εὐχὴν αὐτὴν
 εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ἣν ἠῦξάτο τῷ Πατρὶ. Ἄλλὰ
 10 προσέχετε μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν, μικρὸν γὰρ ἄνωθεν
 ὑμῖν τὸ πᾶν διηγήσασθαι βούλομαι.

Δεῖπνον ἐγένετό ποτε κατὰ τὴν ἱερᾶν νύκτα ἐ-
 κείνην, καθ' ἣν παραδίδοσθαι ἔμελλεν· ἱερᾶν γὰρ αὐ-
 τὴν ἐγὼ καλῶ, ἐπειδὴ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἃ κατὰ τὴν
 15 οἰκουμένην ἐγένετο, τὴν ἀρχὴν ἐκεῖθεν ἐλάμβανε.
 Τότε τοίνυν καὶ ὁ προδότης μετὰ τῶν ἑνδεκα ἀνέ-
 κειτο μαθητῶν, καὶ δειπνούντων αὐτῶν, φησὶν ὁ Χρι-
 στός· «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Τούτων μνημο-
 νεύετε μοι τῶν ρημάτων, ἵνα, ὅταν ἐπὶ τὴν εὐχὴν
 20 ἔλθωμεν, ἴδωμεν τίνας ἔνεκεν οὕτως εὐχεται. Καὶ
 σκόπει μοι κηδεμονίαν Δεσπότου· οὐκ εἶπεν, ὅτι ὁ
 Ἰούδας παραδώσει με', ὥστε μὴ τῇ περιφανείᾳ τῶν
 ἐλέγχων ἀναισχυντότερον αὐτὸν ἐργάσασθαι· ὡς δὲ
 ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντούμενός φησι, «Μή
 25 τι ἐγὼ εἶμι, Κύριε; λέγει αὐτῷ, Σύ εἶπας»· καὶ οὐ-
 δὲ τότε αὐτοῦ κατηγορῆσαι ἠνέσχετο, ἀλλ' αὐτὸν ἑ-
 αυτοῦ κατέστησεν ἔλεγχον· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως
 ἐγένετο βελτίων, ἀλλὰ λαβὼν τὸ ψωμίον ἐξῆλθεν.
 Ἐπειδὴ τοίνυν ἐξῆλθε, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθη-
 30 τὰς φησι· «Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐ-
 μοί»· τοῦ Πέτρου δὲ ἀντιλέγοντος καὶ λέγοντος, «Κἄν
 πάντες σκανδαλισθῶσονται, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέ ποτε
 σκανδαλισθήσομαι», πάλιν ὁ Ἰησοῦς φησιν, «Ἀμήν

καμιὰ μομφή οὔτε κατηγορία· διότι αὐτὸ εἶναι ἄξιο ἐπαίνου καὶ μεγάλου θαυμασμοῦ. Καὶ γιὰ νὰ γίνουν σαφέστερα τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ νὰ μάθετε ὅλοι σεις, ὅτι δὲν ἐρευνῶ τίς θεῖες Γραφές μὲ βάση τίς δικές μου σκέψεις, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσομε τώρα τὴν πρώτη ἀπὸ τίς αἰτίες αὐτές ποὺ προαναφέραμε καὶ ἄς δείξομε ποῦ λέγει κατὰ τρόπο φανερὸ λόγια κατώτερα τῆς οὐσίας του, ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας ποὺ φόρεσε· καί, ἂν νομίζετε, ἄς ἀναφερθοῦμε στὴν προσευχή ἐκείνη ποὺ ἔκανε πρὸς τὸν Πατέρα του. Ἀλλὰ συγκεντρῶστε ὅμως ὅλη τὴν προσοχή σας, διότι θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ ὅλα τὰ σχετικὰ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ λίγο πιὸ πάνω λεγόμενα.

Κατὰ τὴ νύχτα ἐκείνη τὴν ἱερή, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραδοθεῖ, ἔγινε δεῖπνο· καὶ ὀνομάζω τὴ νύχτα ἐκείνη ἱερή, ἐπειδὴ τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ ποὺ δόθηκαν σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαβαν τὴν ἀρχή τους. Τότε λοιπὸν συνέβηκε καὶ ὁ προδότης νὰ βρίσκεται ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἔνδεκα μαθητές, καὶ ἐνῶ δειπνοῦσαν, λέγει ὁ Χριστός· «Ἐνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»³¹. Αὐτὰ τὰ λόγια σᾶς παρακαλῶ νὰ τὰ θυμᾶσθε, ὥστε, ὅταν ἔρθομε στὴν προσευχή, νὰ δοῦμε γιὰ ποιὸ λόγο προσεύχεται ἔτσι. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, δεσποτική φροντίδα· δὲν εἶπε ὅτι ὁ Ἰούδας θὰ μὲ παραδώσει, γιὰ νὰ μὴ τὸν κάνει περισσότερο ἀδιάντροπο μὲ τοὺς φανεροὺς ἐλέγχους· μόλις ὅμως ἐκεῖνος, δεχόμενος τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως, εἶπε, «Μήπως εἶμαι ἐγὼ Κύριε; λέγει σ' αὐτόν· Σὺ τὸ εἶπες»³²· καὶ οὔτε ἔτσι δηλαδὴ θέλησε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλ' ἔκανε τὸν ἴδιό νὰ κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του· ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινε καλύτερος, ἀλλὰ, ἀφοῦ πῆρε τὴ βουκιά τοῦ ψωμιοῦ ποὺ τοῦ ἔδωσε, βγῆκε ἔξω. Ὅταν λοιπὸν βγῆκε, πῆρε ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητές του καὶ τοὺς εἶπε· «Ὅλων σας ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐμένα θὰ κλονισθεῖ»· ὅταν ὅμως ὁ Πέτρος πρόβαλε τὴν ἀντίρρηση καὶ εἶπε, «Καὶ ἂν ἀκόμη κλονισθεῖ ἡ ἐμπιστοσύνη ὅλων πρὸς ἐσένα, ὅμως ποτὲ δὲν θὰ κλονισθεῖ ἡ δική μου», πάλι ὁ Ἰησοῦς εἶπε· «Ἀλή-

λέγω σοι, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρεῖς ἀπαρνήση με». Ὡς δὲ πάλιν ἀντέλεγεν, εἶασεν αὐτὸν λωπὸν. Οὐ πείθη, φησί, διὰ τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἀντιλέγεις· πεισθήσῃ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι Δεσπότης 5 ἀντιλέγειν οὐ χρή. Καὶ τούτων μοι μέμνησθε τῶν ρημάτων πάλιν· χρήσιμος γὰρ αὐτῶν ἡ μνήμη τὴν εὐχὴν ἐξετάζουσιν ἔσται.

Εἶπε τὸν προδότην, προεῖπε τὴν πάντων φυγὴν, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον «Πατάξω», φησί, «τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα»· προεῖπε τὸν 10 μέλλοντα αὐτὸν ἀρνήσασθαι, καὶ τότε καὶ ποσάκις, καὶ μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα. Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, ἱκανὴν αὐτοῦ τῆς προγνώσεως τῶν μελλόντων ἀποδείξιν δούς, ἔλθων ἐπὶ τι χωρίον εὐχεται· καὶ ἐκεῖ- 15 νοι μὲν λέγουσιν, ὅτι τῆς θεότητός ἐστιν ἡ εὐχή, ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι τῆς οἰκονομίας. Δικάσατε τοίνυν καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης μηδενὶ κεχαρισμένην τὴν ψῆφον ἐνέγκητε. Εἰ γὰρ καὶ ἐν φίλοις δικάζομαι νῦν, ἀλλ' ἀντιβολῶ καὶ δέομαι, 20 ἀδέκαστον γενέσθαι τὴν κρίσιν, καὶ μήτε πρὸς ἐμὴν χάριν, μήτε πρὸς ἐκείνων ἀπέχθειαν. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ αὐτόθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι τῆς θεότητος ἡ εὐχή· Θεὸς γὰρ οὐκ εὐχεται, Θεοῦ γὰρ τὸ προσκυνεῖσθαι ἐστι· Θεοῦ τὸ εὐχὴν δέχεσθαι, οὐ τὸ εὐχὴν 25 ἀναφέρειν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἀναισχυντοῦσιν, ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων τῆς εὐχῆς ὑμῖν ποιῆσαι πειράσομαι φανερόν, ὅτι τὸ ὅλον τῆς οἰκονομίας ἔστί, καὶ τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἀσθενείας. Ὅταν γὰρ φθέγγηται τι ταπεινὸν ὁ Χριστός, οὕτω φθέγγεται ταπεινὸν 30 καὶ εὐτελές, ὡς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ταπεινότητος τῶν λεγομένων καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικοῦντας δυνηθῆναι πείσαι, ὅτι πολὺ τῆς ἀπορρήτου καὶ ἀφράστου

θεια αοῦ λέγω, διότι, προτοῦ νὰ λαλήσει ὁ πετεινός, τρεῖς φορές θὰ μ' ἀπαρνηθεῖς»³³. Καὶ ὅταν πάλι πρόβαλε ἀντίρρηση, τὸν ἄφησε πλέον χωρὶς νὰ πει τίποτε. Δὲν πείθεσαι, λέγει, μὲ τὰ λόγια, καὶ προβάλλεις ἀντιρρήσεις· θὰ πεισθεῖς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προβάλλεις ἀντιρρήσεις στὸν Κύριο. Καὶ αὐτά, σᾶς παρακαλῶ, τὰ λόγια νὰ τὰ θυμᾶσθε πάλι· διότι ἡ φύλαξη αὐτῶν στή μνήμη σας θὰ μᾶς χρησιμεύσει ὅταν θὰ ἐξετάζομε τὴν προσευχή.

Εἶπε τὸν προδότη, προεῖπε τὸ ὅτι ὅλοι θὰ φύγουν, καθὼς καὶ τὸ θάνατό του· «Θὰ πατάξω», λέγει, «τὸν ποιμένα, καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα»³⁴· προεῖπε ἐκεῖνον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀπαρνηθεῖ, καὶ πότε καὶ πόσες φορές, καὶ ὅλα μὲ κάθε ἀκρίβεια. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀφοῦ ἔδωσε ἰκανὴ ἀπόδειξη ὅτι γνωρίζει ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν, ἔρχεται σὲ κάποιο μέρος καὶ προσεύχεται· καὶ ἐκεῖνοι μὲν λένε, ὅτι ἡ προσευχή εἶναι τῆς θεότητάς του, ἐμεῖς ὅμως λέμε ὅτι εἶναι τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς του ποὺ τὴν ἔλαβε κατ' οἰκονομία. Δικάστε λοιπὸν καὶ μὴ δώστε χαριστικὴ ψῆφο σὲ κανένα, σχετικὰ μὲ τὴ δόξα αὐτῆ τοῦ Μονογενοῦς. Διότι, ἂν καὶ δικάζομαι τώρα ἀπὸ φίλους, ὅμως σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἰκετεύω, ἄς γίνῃ ἡ κρίση σας ἀμερόληπτα, καὶ οὔτε σ' ἐμένα νὰ δώσετε χαριστικὴ ψῆφο, οὔτε ἐκείνους νὰ τοὺς κρίνετε μὲ ἐχθρότητα. Καὶ βέβαια τὸ ὅτι ἡ προσευχή δὲν εἶναι τῆς θεότητος γίνεται ὅπωςδήποτε φανερό ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι δηλαδή ὁ Θεὸς δὲν προσεύχεται· διότι γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ προσκυνεῖται· γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ δέχεται προσευχή, ὄχι τὸ νὰ ἀναπέμπει προσευχή· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ἀδιαντροπία τους εἶναι πολὺ μεγάλη, θὰ προσπαθῶ νὰ σᾶς τὸ φανερώσω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὅτι δηλαδή ἡ ὅλη προσευχή προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση του καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς λέγει κάτι ταπεινὸ, τόσο πολὺ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ εἶναι τὰ λεγόμενά του, ὥστε ἡ ὑπερβολικὴ ταπεινότητά αὐτῶν νὰ μπορεῖ νὰ πείσει καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ φιλόνηκους, ὅτι τὰ λόγια ἐκεῖνα ἀπέχουν πᾶ-

οὐσίας ἐκείνης ἀποδεί τὰ ρήματα. Ἴωμεν τοίνυν ἐπ' αὐτὰ τὰ ρήματα τῆς εὐχῆς.

«Πάτερ, εἰ δυνατόν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ».

5 Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτοὺς ἐνταῦθα· ἀγνοεῖ, εἴτε δυνατόν, εἴτε οὐ δυνατόν, ὃ πρὸ μικροῦ λέγων ἐν τῷ δείπνῳ, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με»; ὃ πρὸ μικροῦ λέγων, «Γέγραπται, πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα», καί, ὅτι «Πάντες ὑ-

10 μεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί»; ὃ τῷ Πέτρῳ εἰπὼν, ὅτι «Ἄρνήση με, καὶ ἀρνήση με τρίς», οὗτος ἀγνοεῖ νῦν, εἶπέ μοι; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶποι καὶ τῶν ὀπωσῶν καθεστηκότων; Καὶ γὰρ ὅταν μὲν ἦ τὸ ἀγνοούμενον μηδενὶ δῆλον μήτε προφητῶν, μήτε ἀγγέλων,

15 μήτε ἀρχαγγέλων, ἴσως παρέξει τινὰ τοῖς φιλονεικοῦσι λαβὴν, ὅταν μὲν τοι τὸ ἀγνοούμενον οὕτως ἦ φανερόν καὶ γνώριμον ἅπασιν, ὡς καὶ ἀνθρώπους αὐτὸ εἰδέναί μετὰ ἀκριβείας, ποία ἀπολογία καὶ ποία συγγνώμη τοῖς λέγουσιν, ὅτι αὐτὸς ἀγνοῶν ταῦτα ἔ-

20 λεγε; Τοῦτον τοίνυν τὸν περὶ οὗ λέγω λόγον καὶ δοῦλοι αὐτοῦ φαίνονται μετὰ ἀκριβείας εἰδότες, καὶ ὅτι διὰ σταυροῦ τοῦτο παθεῖν αὐτὸν ἔδει, καὶ πρὸ τοσούτων ἐτῶν. Ἀμφότερα ταῦτα δηλῶν ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· «Ἔρυσαν χεῖράς μου καὶ

25 πόδας μου», καὶ τὸ μέλλον ὡς γενησόμενον ἐπήγγειλε, δεικνύς ὅτι, καθάπερ τὰ συμβάντα ἀμήχανον μὴ γενέσθαι, οὕτω καὶ τοῦτο ἀμήχανον μὴ γεγενῆσθαι.

Πάλιν ὁ Ἡσαΐας, αὐτὸ τοῦτο προαναφωνῶν, ἔλεγεν· «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀ-

30 μνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος». Τοῦτον

ρα πολὺ ἀπὸ τὴν ἀπόρρητη καὶ ἀνέκφραστη ἐκείνη οὐσία.
 "Ἄς ἔρθομε λοιπὸν στὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς.

«Πατέρα, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἄς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι· ὅμως ἄς γίνῃ ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σὺ»³⁵.
 "Ἄς ρωτήσομε λοιπὸν αὐτοὺς ἐδῶ· ἀγνοεῖ, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἢ δὲν εἶναι δυνατὸ, ἐκεῖνος ποὺ λίγο πρὶν ἔλεγε στὸ δεῖπνο, «Ἐνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»³⁶; ἐκεῖνος ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο ἔλεγε, «Ἐχει γραφεῖ, θὰ πατάξω τὸν ποιμένα καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα», καὶ ὅτι «Ὅλων σας ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐμένα θὰ κλονισθεῖ»³⁷; ἐκεῖνος ποὺ εἶπε στὸν Πέτρο, ὅτι «θὰ μ' ἀρνηθεῖς, καὶ θὰ μ' ἀρνηθεῖς τρεῖς φορές»³⁸, αὐτὸς, πές μου, ἀγνοεῖ τώρα; Καὶ ποῖος θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη ποὺ προβάλλουν τίς πιὸ μεγάλες ἀντιρρήσεις; Καθόσον, ὅταν τὸ ἀγνοούμενο δὲν εἶναι σὲ κανένα γνωστὸ οὔτε στοὺς προφῆτες, οὔτε στοὺς ἀγγέλους, οὔτε στοὺς ἀρχαγγέλους, ἴσως δώσει αὐτὸ κάποια ἀφορμὴ γιὰ ἀμφισβήτηση σ' ἐκείνους ποὺ προβάλλουν τοὺς ἰσχυρισμοὺς, ὅταν ὅμως τὸ ἀγνοούμενο εἶναι τόσο πολὺ φανερό καὶ γνωστὸ σ' ὅλους, ὥστε καὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ μὲ ἀκρίβεια, ποῖα ἀπολογία καὶ ποῖα συγγνώμη ὑπάρχει σ' ἐκείνους ποὺ λένε, ὅτι αὐτὸς τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀπὸ ἄγνοια; Αὐτὸ λοιπὸν τὸ γεγονὸς γιὰ τὸ ὁποῖο σᾶς ὀμιλῶ φαίνονται καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ νὰ τὸ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια, καὶ τὸ ὅτι δηλαδὴ θὰ πεθάνει, καὶ τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸ πάθει αὐτὸ μὲ σταυρικὸ θάνατο, καὶ τὸ γνωρίζουν πρὶν ἀπὸ τόσα πολλὰ χρόνια. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Δαυὶδ ἔλεγε ἐξ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· «Πλήγωσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια μου»³⁹, καὶ φανέρωσε ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ στὸ μέλλον σὰν κάτι ποὺ ἔγινε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γίνουν αὐτὰ ποὺ ἤδη ἔγιναν, ἔτσι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γίνῃ.

Πάλι ὁ Ἡσαΐας, προλέγοντας αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε· «Σὰν πρόβατο ὀδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἄμνος προσηύχθη σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν κουρεύει, χωρὶς ν' ἀνοίγει τὸ στό-

πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν ἄμνὸν ἰδὼν ἔλεγεν, «Ἴδε ὁ ἄ-
 μνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»,
 ἐκεῖνος ὁ προρρηθείς, φησί. Καὶ ὄρα, οὐχ ἀπλῶς εἴ-
 ρηται «ὁ ἄμνός», ἀλλὰ πρόσκειται «τοῦ Θεοῦ». Ἐ-
 5 πειδὴ γὰρ καὶ ἕτερος ἦν ἄμνός ὁ Ἰουδαϊκός, δηλῶν
 ὅτι οὗτος τοῦ Θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν. Ἐ-
 κείνος ὑπὲρ τοῦ ἔθνους προσεφέρετο μόνον, οὗτος
 ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης προσηνέχθη πάσης· κακείνου
 μὲν τὸ αἷμα πληγὴν σωματικὴν ἐκῶλυσεν ἐξ Ἰου-
 10 δαίων μόνον, τούτου δὲ τὸ αἷμα τῆς οἰκουμένης ἀ-
 πάσης κοινὸς γέγονε καθαρός. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ αἷ-
 μα τὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἄμνου ἴσχυσεν ὅπερ ἴσχυσεν, οὐ
 παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτου τύπος
 ἦν, τὴν δύναμιν ἔσχεν ἐκείνην.

15 β. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς
 Υἱὸς λέγεται, καὶ ἡμεῖς υἱοί, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν
 προσηγορίαν κοινωνίας εἰς εὐτέλειαν αὐτὸν ἄγειν ἡ-
 μετέραν ἐπιχειροῦντες; Ἴδου γὰρ καὶ ἄμνός, καὶ ἄ-
 μνός, καὶ ἐν μὲν τὸ ὄνομα, τὸ δὲ μέσον τῆς φύσεως
 20 ἑκατέρας ἀπειρον. Ὡσπερ οὖν ἀκούων ἐνταῦθα προσ-
 ηγορίας κοινωνίαν, οὐδὲν ἴσον φαντάζη, οὕτω δὴ καὶ
 ἐνταῦθα ἀκούων υἱὸν καὶ υἱόν, μὴ πρὸς τὴν σὴν
 εὐτέλειαν κάταγε τὸν Μονογενῆ. Ἀλλὰ τί χρὴ λέ-
 γειν περὶ τῶν δῆλων; Εἰ γὰρ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ
 25 εὐχή, εὐρεθήσεται καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ περιπίπτων, καὶ
 ἐναντιολογῶν, καὶ μαχόμενος. Οὗτος γὰρ ὁ ἐνταῦθα
 εἰπὼν, «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ
 ποτήριον τοῦτο», καὶ ὀκνῶν καὶ ἀναδυόμενος πρὸς
 τὸ πάθος, ἀλλαχοῦ εἰπὼν, ὅτι «Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀν-
 30 θρώπου παραδοθῆναι, καὶ μαστιγωθῆναι», ἐπειδὴ
 Πέτρου ἤκουσε λέγοντος, «Ἰλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται
 σοι τοῦτο», οὕτω σφόδρα ἐπετίμησεν, ὥς εἰπεῖν,
 «Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι

40. Ἦσ. 53, 7

42. Ματθ. 26, 34

41. Ἰω. 1, 24

43. Ματθ. 20, 18 - 19

μα του»⁴⁰. Αὐτὸν τὸν ἀμνὸ πάλι ὁ Ἰωάννης ὅταν τὸν εἶδε, ἔλεγε, «Νὰ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, πού σηκώνει τὴν ἀμαρτία τοῦ κόσμου»⁴¹, ἐκεῖνος, λέγει, πού προφητεύθηκε. Καὶ πρόσεχε, δὲν λέχθηκε ἀπλῶς «ὁ ἀμνός», ἀλλὰ προστέθηκε καὶ «τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἀμνός, ὁ ἰουδαϊκός, γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ τὸν ἀνέφερε ἔτσι. Ὁ ἰουδαϊκὸς ἀμνός προσφερόταν μόνο γιὰ τὸ ἰουδαϊκὸ ἔθνος, ἐνῶ αὐτὸς προσφέρθηκε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη· καὶ τοῦ μὲν ἰουδαϊκοῦ ἀμνοῦ τὸ αἷμα ἐμπόδισε σωματικὸ πλῆγμα μόνο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἐνῶ τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ ἔγινε κοινὸς καθαρμὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἀμνοῦ κατόρθωσε καὶ ἔκανε ἐκεῖνο πού ἔκανε, ὄχι μὲ τὴ δική του φυσικὴ δύναμη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν τύπος τοῦ αἵματος αὐτοῦ τοῦ ἀμνοῦ, ἔλαβε τὴν δύναμη ἐκείνη.

6. Ποῦ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι πού ἰσχυρίζονται, ὅτι καὶ αὐτὸς Υἱὸς ὀνομάζεται, καὶ ἐμεῖς υἱοί, καὶ ἐπιχειροῦν νὰ τὸν κατεβάσουν στὴ δική μας εὐτέλεια ἐπειδὴ τὸ ὄνομα 'υἱός' εἶναι κοινὸ σ' αὐτὸν καὶ σ' ἐμᾶς; Διότι νὰ ὑπάρχει καὶ ἀμνός, ὁ ἰουδαϊκός, καὶ ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀπόσταση ὅμως μεταξὺ τῶν δύο φύσεων εἶναι ἄπειρη. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐδῶ, ἀκούοντας τὸ κοινὸ ὄνομα, δὲν σκέφτεσαι τίποτε τὸ ἴσο μεταξὺ αὐτῶν, ἔτσι καὶ ἐκεῖ, ἀκούοντας νὰ ὀνομάζεται ἐκεῖνος Υἱὸς καὶ ἐμεῖς υἱοί, μὴ κατεβάσεις τὸν Μονογενῆ στὴ δική σου εὐτέλεια. Ἄλλὰ γιατί πρέπει νὰ ὀμιλῶ γιὰ ἐκεῖνα πού εἶναι ὀλοφάνερα; Διότι, ἐὰν ἡ προσευχὴ εἶναι τῆς θεότητος, θά βρεθεῖ καὶ αὐτὸς νὰ βάλλει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, νὰ ὀμιλεῖ ἀντίθετα πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ μάχεται αὐτὸν. Διότι αὐτὸς πού ἐδῶ εἶπε, «Πατέρα, ἐὰν εἶναι δυνατὸ ἄς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι»⁴², καὶ διστάζει καὶ φοβᾶται μπροστὰ στὸ πάθος, σὲ ἄλλη περίπτωση ὅταν εἶπε, ὅτι «Πρέπει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραδοθεῖ καὶ νὰ μαστιγωθεῖ»⁴³, ὅταν ἄκουσε ἀπὸ τὸν Πέτρο νὰ τοῦ λέγει, «Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐσπλαχνισθεῖ καὶ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ αὐτό», τόσο αὐστηρὰ τὸν ἐπιτίμησε, ὥστε νὰ πεῖ, «Πήγαινε πίσω μου, σατανᾶ· μου εἶσαι σκάν-

οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». Καίτοι γε πρὸ βραχέος ἦν αὐτὸν ἐπαινέσας καὶ μακαρίσας, ἀλλ' ὁμως σατανᾶν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχὶ τὸν ἀπόστολον ὑβρίσαι βουλόμενος, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑ-
5 βρεως δεῖξαι θέλων, ὡς οὐ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἦν, ἀλλ' οὕτως ἀλλότριον, ὡς τὸν ταῦτα εἰρηκότα, καί τοι Πέτρον ὄντα, μὴ ὀκνηῆσαι σατανᾶν ὀνομάσαι.

Πάλιν ἀλλαχοῦ φησιν· «Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τὸ
10 Πάσχα τοῦτο φαγεῖν μεθ' ὑμῶν». Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸ «Πάσχα τοῦτό» φησι; (καίτοι καὶ ἄλλοτε τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐπετέλεσε μετ' αὐτῶν)· τίνος ἕνεκεν; Ἐπειδὴ μετ' αὐτὸ ὁ σταυρὸς ἦν. Καὶ πάλιν, «Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ
15 σε». Καὶ ἀλλαχοῦ καὶ προλέγοντα τὸ πάθος, καὶ ἐπιθυμοῦντα γενέσθαι αὐτὸ εὐρίσκομεν, καὶ διὰ τοῦτο παραγενόμενον. Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησιν, «Εἰ δυνατόν»; Τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἡμῖν ἐνδείκνυται. οὐχ αἰρουμένης ἀπλῶς ἀπορραγῆναι τῆς
20 παρούσης ζωῆς, ἀλλ' ἀναδυομένης καὶ ὀκνούσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐντεθεῖσαν αὐτῇ φιλίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν παρόντα βίον. Εἰ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἐτόλμησαν εἰπεῖν τινες, ὅτι σάρκα οὐκ ἀνέλαβεν, εἰ μηδὲν τούτων εἶρητο, τί οὐκ
25 ἂν εἶπον; Διὰ τοῦτο προλέγει μὲν ὡς Θεὸς ἐκεῖ, καὶ ἐπιθυμεῖ γενέσθαι τὸ πάθος, φεύγει δὲ καὶ παραιτεῖται ἐνταῦθα, ὡς ἄνθρωπος.

Ὅτι γὰρ ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἤρχετο, φησίν, «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔ-
30 χω λαβεῖν αὐτήν. Οὐδεὶς αὐτήν αἶρει ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτήν». Πῶς οὖν λέγει, «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ»; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ πρὸ

44. Ματθ. 16, 21 - 22. Μάρκ. 8, 31 - 33

45. Πέτρος· δηλαδὴ πέτρα. Βλ. Ματθ. 16, 16 - 18

46. Λουκᾶ 22, 15

47. Ἰω. 17, 1

48. Ἰω. 10, 18

49. Ματθ. 26, 39

δαλο, διότι δέν σκέφτεσαι τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων»⁴⁴. Ἄν καὶ βέβαια πρὶν ἀπὸ λίγη ὥρα τὸν εἶχε ἐπαινέσει καὶ μακαρίσει, ἀλλ' ὅμως στὴ συνέχεια τὸν ἀποκάλεσε σατανᾶ, ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσβάλει τὸν ἀπόστολο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε μὲ τὴν ἐπιτίμησιν νὰ δείξει, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ εἶπε δέν ἦταν σύμφωνο μὲ τὴ θέλησὶ του, ἀλλὰ τόσο ξένο, ὥστε ἐκεῖνον ποῦ εἶπε αὐτά, ἂν καὶ βέβαια ἦταν «Πέτρος»⁴⁵, νὰ μὴ διστάσει νὰ τὸν ἀποκαλέσει σατανᾶ.

Πάλι σὲ ἄλλη περίπτωση λέγει «Ἐπιθύμησα ὑπερβολικὰ νὰ φάγω μαζί σας τὸ Πάσχα αὐτό»⁴⁶. Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν λέγει τὸ «Πάσχα αὐτό»; (καθόσον βέβαια καὶ ἄλλη φορά τέλεσε τὴν ἑορτὴ αὐτὴ μαζί τους)· γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν; Ἐπειδὴ μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀκολουθοῦσε ὁ σταυρός. Καὶ πάλι· «Πατέρα, δόξασε τὸν Υἱὸ σου, γιὰ νὰ σὲ δοξάσει καὶ ὁ Υἱός σου»⁴⁷. Καὶ σὲ πολλές ἄλλες περιπτώσεις βρίσκουμε αὐτὸν καὶ νὰ προλέγει τὸ πάθος, καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ συμβεῖ αὐτό, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ νὰ ἔρχεται. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ λέγει, «Ἐὰν εἶναι δυνατό»; Μᾶς δείχνει τὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ποῦ δέν θέλει εὐκολὰ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ, ἀλλ' ἀρνεῖται καὶ διστάζει νὰ φύγει ἀπ' αὐτήν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν παρούσα ζωὴ, ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς ἔβαλε αὐτὴν μέσα της. Διότι ἐάν, μολονότι αὐτὸς εἶπε τόσα πολλὰ καὶ τόσο σπουδαῖα, τὸλμησαν μερικοὶ νὰ ποῦν, ὅτι δέν ἔλαβε σὰρκα, ἐάν δέν λεγόταν τίποτε ἀπ' αὐτά, τί θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ ποῦν; Γι' αὐτὸ σὰν Θεὸς προλέγει μὲν ἐκεῖ τὸ πάθος καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συμβεῖ αὐτό σὰν ἄνθρωπος ὅμως ἐδῶ τὸ ἀποφεύγει καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴ τοῦ συμβεῖ.

Τὸ ὅτι βέβαια βάδιζε πρὸς τὸ πάθος μὲ τὴ θέλησὶ του γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτὸ ποῦ λέγει «Ἐξουσία ἔχω νὰ θυσιάσω τὴ ζωὴ μου καὶ ἐξουσία ἔχω νὰ σώσω αὐτήν. Κανένας δέν μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἐγὼ μόνος μου τὴν προσφέρω»⁴⁸. Πῶς λοιπὸν λέγει, «Ὅχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ»⁴⁹; Καὶ γιὰτί ἀπορεῖς, ἐάν πρὶν ἀπὸ τὸ σταυ-

τοῦ σταυροῦ τοσαύτην ἐποίησε σπουδὴν, πιστώσασθαι τῆς σαρκὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν μαθητὴν ἰδὼν ἀπιστοῦντα οὐ παρετήσατο αὐτῷ καὶ τραύματα καὶ τύπους ἥλων ἐπιδείξαι, 5 καὶ χειρὸς ἀφῆ τὰς ὠτειλὰς ὑποβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν, «Ἐρεύνησον, καὶ ἴδε ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὄστέα οὐκ ἔχει»; Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς τελείας ἡλικίας τὸν ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἠνέσχετο καὶ συλληφθῆναι, καὶ τεχθῆναι, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ 10 χρόνον τοσοῦτον ἐπὶ τῆς γῆς διατρίψαι, ἵνα καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αὐτὸ τοῦτο πιστώσῃται.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄγγελοι πολλάκις ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνησαν ἐν ἀνθρώπου τύπῳ, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεός, τὸ 15 δὲ φαινόμενον οὐκ ἦν σαρκὸς ἀλήθεια, ἀλλὰ συγκατάβασις, ἵνα μὴ νομίσης καὶ ταύτην τὴν παρουσίαν τοιαύτην εἶναι, οἷαι ἐκεῖναι ἐγένοντο, ἀλλὰ πιστωθῆς ἀληθῶς, ὅτι σὰρξ ἦν ἀληθινή, καὶ συνελήφθη, καὶ ἐτέχθη, καὶ ἐτράφη, καὶ ἐπὶ φάτνης ἐτέθη, οὐκ ἐν 20 οἰκίσκῳ τινί, ἀλλ' ἐν καταλύματι, πλήθους ἀπείρου παρόντος, ἵνα δημοσιεύηται αὐτοῦ ἡ γέννησις. Διὰ τοῦτο καὶ σπάργανα, καὶ προφητεῖαι ἄνωθεν αὐτὸ τοῦτο λέγουσαι, οὐχ ὅτι ἄνθρωπος ἔσται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ συλληφθήσεται, καὶ τεχθήσεται, καὶ τῷ τῶν 25 παιδίων νόμῳ τραφήσεται. Καὶ τοῦτο ὁ Ἡσαΐας βοᾷ λέγων «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται» καὶ πάλιν, «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν». Ὁρᾷς πῶς καὶ 30 τὴν προτέραν αὐτοῦ ἡλικίαν προανεφώνησαν;

Ἐρώτησον τοίνυν τὸν αἵρετικὸν Ἐμμανουήλ· ἀναδύεται καὶ ὀκνεῖ καὶ λυπεῖται;'. Κἂν εἴπῃ, ὅτι 'ναί', ἀπόστηθι λοιπόν, καὶ στῆσον αὐτὸν κάτω μετὰ

50. Ἰω. 20, 27-28

52. Ἦσ. 7, 14-15

51. Λουκᾶ 24, 39

53. Ἦσ. 9, 6

ρικό θάνατό του ἔδειχνε τόση μεγάλη φροντίδα, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσει ὅτι πραγματικὰ ἔλαβε σάρκα, τὴ στιγμή βέβαια ποὺ καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση, ὅταν εἶδε τὸν μαθητὴ ν' ἀπιστεῖ δὲν ἀπέφυγε νὰ δείξει σ' αὐτὸν καὶ τὰ τραύματα καὶ τὰ ἀποτυπώματα τῶν καρφιῶν καὶ νὰ τὸν βάλει νὰ θέσει τὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ του στὰ σημάδια τῶν πληγῶν του⁵⁰, καὶ νὰ τοῦ πεῖ, «Ἐξέτασε καὶ δές, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά»⁵¹; Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν τέλεια ἡλικία, ἀλλ' ἀνέχθηκε καὶ νὰ συλληφθεῖ, καὶ νὰ γεννηθεῖ, καὶ νὰ τραφεῖ μὲ γάλα, καὶ νὰ ζήσει τόσον πολὺ χρόνο ἐπάνω στὴ γῆ, ὥστε μὲ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ ἐπιβεβαιώσει αὐτὸ ἀκριβῶς.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλὰς φορές παρουσιάσθηκαν ἄγγελοι στὴ γῆ μὲ ἀνθρώπινη μορφή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἀκόμη, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ παρουσιαζόταν δὲν ἦταν πραγματικὴ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ συγκατάβαση φαινόταν σὰν σάρκα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι τέτοια καὶ αὐτὴ ἡ παρουσία, ὅπως ἀκριβῶς ἔγιναν καὶ ἐκεῖνες, ἀλλὰ νὰ βεβαιωθεῖς πραγματικὰ, ὅτι ἦταν ἀληθινὴ σάρκα, γι' αὐτὸ καὶ συνελήφθηκε στὴν κοιλία τῆς Θεοτόκου, καὶ γεννήθηκε, καὶ τράφηκε, καὶ τοποθετήθηκε σὲ φάτνη, ὄχι βέβαια σὲ κάποιο ἔστω μικρὸ σπιτάκι, ἀλλὰ σὲ κατάλυμα, καὶ ἐνῶ παραβρισκόταν πλῆθος πολὺ, γιὰ νὰ γνωστοποιηθεῖ ἡ γέννησή του. Γι' αὐτὸ καὶ σπαργανώνεται καὶ προφητεῖες ἀπὸ πολὺ πρὶν προλέγουν αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ γίνῃ μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θὰ συλληφθεῖ, καὶ θὰ γεννηθεῖ, καὶ θὰ τραφεῖ ὅπως ἀκριβῶς τρέφονται ὅλα τὰ παιδιὰ. Καὶ αὐτὸ τὸ βροντοφωνάζει ὁ Ἡσαΐας λέγοντας: «Νὰ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσῃ υἱό, καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουὴλ· βούτυρο καὶ μέλι θὰ φάγῃ»⁵². καὶ πάλι: «Παιδί γεννήθηκε γιὰ μᾶς, υἱὸς δόθηκε σ' ἐμᾶς»⁵³. Βλέπεις πῶς προεῖπαν καὶ τὴν πρώτη ἡλικία του;

Ῥώτησε λοιπὸν τὸν αἰρετικό: Ὁ Θεὸς δειλιάζει, ἀποφεύγει, διστάζει καὶ λυπᾶται; Καὶ ἂν πεῖ, 'ναί', ἀπομακρύνσου τότε καὶ θεώρησέ τον ἴσο μὲ τὸν διάβολο, ἢ κα-

τοῦ διαβόλου, μάλλον δὲ καὶ ἐκείνου κατώτερον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος τολμήσει τοῦτο εἰπεῖν· ἂν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐδὲν τούτων ἄξιον Θεοῦ, εἰπέ, ὁὐκοῦν οὐδὲ εὐχεται Θεός· χωρὶς γὰρ τούτων καὶ ἕτερον ἄτοπον ἔ-
 5 σται, ἂν τοῦ Θεοῦ τὰ ρήματα ἦ. Οὔτε γὰρ ἀγωνίαν μόνον ἐμφαίνει τὰ ρήματα, ἀλλὰ καὶ δύο θελήματα, ἓν μὲν Υἱοῦ, ἓν δὲ Πατρὸς, ἐναντία ἀλλήλοις· τὸ γὰρ εἰπεῖν «Οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ», τοῦτό ἐ-
 10 εἰσιν ἐμφαίνοντος. Τοῦτο δέ, οὐδὲ ἐκεῖνοί ποτε συν-
 10 εχώρησαν, ἀλλ' ἡμῶν ἀεὶ λεγόντων τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν», ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἐκεῖνοι ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦτο εἰρησθαί φασι, λέγοντες Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μίαν εἶναι βούλησιν. Εἰ τοίνυν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μία βούλησις ἐστι, πῶς φησιν ἐνταῦθα, «Πλὴν
 15 οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ»; Ἄν μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ εἰρημένον ἦ τοῦτο, ἐναντιολογία τις γίνεται, καὶ πολλὰ ἄτοπα ἐκ τούτου τίκτεται, ἂν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκός, ἔχει λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἔγκλημα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν
 20 τὴν σάρκα, ἐστὶ κατάγνωσις· φύσεως γὰρ ἐστὶ τοῦτο, αὐτὸς δὲ τὰ τῆς φύσεως ἅπαντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπιδείκνυται, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὥσ-
 τε τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμφράξαι στόματα.

Ὅταν οὖν λέγῃ, «Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐ-
 25 μοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο», καὶ «οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ», οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ ὅτι σὰρκα ἀληθῶς περιβέβληται φοβουμένην θάνατον· τὸ γὰρ φοβεῖσθαι θάνατον, καὶ ἀναδύεσθαι, καὶ ἀγωνιᾶν ἐ-
 κείνης ἐστί. Νῦν μὲν οὖν ἐρήμην αὐτὴν ἀφήσῃ, καὶ
 30 γυμνὴν τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δείξας τὴν ἀσθένειαν, πιστώσῃται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν, νῦν δὲ αὐτὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρω-

54. Ματθ. 26. 39

55. Ἰω. 10, 30

56. Ματθ. 26, 39

λύτερα καὶ κατώτερο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον· διότι οὔτε ἐκεῖνος θὰ τολμήσει νὰ τὸ πεί αὐτό. "Ἄν ὅμως πεί, 'τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν συμβαίνει στὸ Θεό', πὲς τότε, 'ἐπομένως οὔτε προσεύχεται ὁ Θεός' διότι ἐκτός ἀπ' αὐτὰ καὶ ἄλλο ἄτοπο θὰ προκύψει, ἂν τὰ λόγια τῆς προσευχῆς εἶναι τοῦ Θεοῦ. Διότι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν δείχνουν μόνο ἀγωνία, ἀλλὰ καὶ δύο θελήματα, ἓνα τοῦ Υἱοῦ καὶ ἓνα τοῦ Πατέρα, ἀντίθετα μεταξὺ τους· διότι τὸ νὰ πεί, «"Ὁχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ ὅπως σύ»⁵⁴, αὐτὸ δείχνει. Αὐτὸ ὅμως οὔτε ἐκεῖνοι τὸ εἶπαν ποτέ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ ἔλεγα πάντοτε ὅτι τὸ «'Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἓνα»⁵⁵, ἀναφέρεται στὴ δύναμή του, ἐκεῖνοι ἰσχυρίζονταν ὅτι αὐτὸ ἀναφέρεται στὴ θέλησή του, λέγοντας ὅτι μία εἶναι ἡ θέληση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι μία ἡ θέληση τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, πῶς ἐδῶ λέγει, «Πλὴν ὅμως ἄς γίνῃ ὄχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ»⁵⁶; Διότι, ἐὰν τὰ λόγια αὐτὰ ἀναφέρονται στὴ θεότητα, δημιουργεῖται κάποια ἀντίφαση καὶ πολλὰ ἄτοπα γεννιοῦνται ἀπ' αὐτό, ἂν ὅμως ἀναφέρονται στὴ σάρκα, τότε τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δικαιολογημένα καὶ δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποδοθεῖ καμιὰ κατηγορία. Διότι δὲν εἶναι ἄξιο κατηγορίας τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ πεθάνει ἡ σάρκα· καθόσον αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς φύσεώς της, ἐνῶ αὐτὸς φέρει ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς φύσεως, καὶ μάλιστα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμό, ἐκτός μόνο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, φράσσοντας ἔτσι τὰ στόματα τῶν αἵρετικῶν.

"Ὅταν λοιπὸν λέγει, «ἐὰν εἶναι δυνατό ἄς ἀποφύγω αὐτὸ τὸ ποτήρι», καὶ «"Ὁχι ὅπως ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὅπως σύ», τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ὅτι πραγματικὰ εἶχε λάβει σάρκα, καὶ αὐτὴ ἦταν ἐκείνη ποὺ φοβόταν τὸ θάνατο· διότι τὸ νὰ φοβᾶται τὸ θάνατο, νὰ θέλει νὰ τὸν ἀποφύγει, καὶ ν' ἀγωνιᾶ εἶναι γνωρίσματα τῆς σάρκας. "Ἄλλοτε λοιπὸν τὴν ἀφήνει ἔρημη καὶ ἀπογυμνωμένη ἀπὸ τὴν ἐνέργειά της, μὲ σκοπὸ, ἀφοῦ δείξει τὴν ἀδυναμία αὐτῆς, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ φύση αὐτῆς, ἄλλοτε πάλι καλύπτει τὴν ἀδυναμία της, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ἦταν ἀπλὸς ἄνθρω-

πος ἦν. Ὡσπερ γὰρ εἰ διὰ παντὸς τὰ ἀνθρώπινα ἐν-
 εδείκνυτο, τοῦτο ἂν ἐνομίσθη, οὕτως εἰ διὰ παντὸς
 τὰ τῆς θεότητος ἐπετέλει, ἠπιστήθη ἂν ὁ τῆς οἰκο-
 νομίας λόγος. Διὰ τοῦτο ποικίλλει, καὶ ἀναμίγνυσι
 5 καὶ τὰ ρήματα καὶ τὰ πράγματα, ἵνα μήτε τῇ Παύ-
 λου τοῦ Σαμοσατέως, μήτε τῇ Μαρκίωνος καὶ Μα-
 νιχαίου νόσῳ καὶ μανίᾳ παράσχη πρόφασιν· διὰ τοῦ-
 το καὶ προλέγει τὸ ἐσόμενον ὡς Θεός, καὶ ἀναδύε-
 ται πάλιν ὡς ἄνθρωπος.

10 7. Ἐβουλόμην καὶ ταῖς λοιπαῖς αἰτίαις ἐπεξελ-
 θεῖν, καὶ δεῖξαι ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι ὡσ-
 περ ἐνταῦθα τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ἐλέγχων ἠϋ-
 ξατο, οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῶν
 ἀκουόντων διορθούμενος· οὐ γὰρ δὴ πάντα τὰ ταπει-
 15 νῶς εἰρημένα διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολὴν εἰρη-
 σθαι χρὴ νομίζεин μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἄλλας,
 αἷς εἶπον αἰτίας· ἵνα δὲ μὴ τῶν εἰρημένων ἐπικλύση
 τὸ πλῆθος τὴν περιουσίαν τῶν ρηθήσεσθαι μελλόν-
 των, ἐνταῦθα τὸν πρὸς ἐκείνους στήσας λόγον, καὶ
 20 τὰ λειπόμενα εἰς ἑτέραν ἀναβαλόμενος ἡμέραν, πρὸς
 παραίνεσιν εὐχῆς τρέφομαι πάλιν. Εἰ γὰρ καὶ πολ-
 λάκις ὑμῖν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἴρηται, ἀλ-
 λά καὶ νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἱμα-
 τίων τὰ μὲν ἅπαξ βαφέντα ἀνεξίτηλον ἔχει τὴν βα-
 25 φήν, ἃ δὲ πολλάκις καὶ συνεχῶς καθέντες ἀνασπῶ-
 σιν οἱ δευσοποιοί, ἀκίνητον διατηρεῖ τὸ τοῦ χρώμα-
 τος ἄνθος, τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν συμβαίνει
 τῶν ἡμετέρων. Ὅταν γὰρ πολλάκις τῶν αὐτῶν ἀ-
 κούσωμεν ρημάτων, καθάπερ τινὰ βαφήν τὴν διδα-
 30 σκαλίαν ὑποδεξάμενοι, οὐκ ἂν ραδίως αὐτὴν ἀπο-
 πτύσαιμεν.

Μὴ τοίνυν παρέργως ἀκούωμεν· οὐ γὰρ ἔστιν,
 οὐκ ἔστιν οὐδὲν εὐχῆς δυνατώτερον, οὐδὲ ἴσον. Οὐχ

57. Παῦλος Σαμοσατεύς· αἰρεσιάρχης τοῦ Γ' αἰῶ. Ἄρνούνταν τὸ
 δόγμα τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ, τὸν

πος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἂν ἔδειχνε συνέχεια τὰ ἀνθρώπινα γνωρίσματα, θὰ θεωροῦνταν σὰν ἀπλὸς ἄνθρωπος, ἔτσι, ἐὰν συνέχεια ἐπιτελοῦσε τὰ τῆς θεότητος, δὲν θὰ γινόταν πιστευτὴ ἢ ἐνανθρώπησὴ του. Γι' αὐτὸ ποικίλλει καὶ παρουσιάζει ἀναμιγμένα τὰ λόγια μὲ τὰ ἔργα, γιὰ νὰ μὴ δώσει ἀφορμὴ οὔτε στὴν ἀσθένεια καὶ τὴ μανία τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέα, οὔτε καὶ στοῦ Μακρίωνα καὶ τοῦ Μανιχαίου⁵⁷. γι' αὐτὸ καὶ προλέγει σὰν Θεὸς αὐτὸ πού θὰ συμβεῖ, καὶ θέλει νὰ τὸ ἀποφύγει πάλι σὰν ἄνθρωπος.

7. Θὰ ἤθελα νὰ ἐξετάσω καὶ τίς ὑπόλοιπες αἰτίες καὶ νὰ δείξω μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ προσευχήθηκε δείχνοντας τὴν ἀδυναμία τῆς σάρκας, ἔτσι ἔκανε καὶ σ' ἄλλη περίπτωση πάλι, διορθώνοντας τὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν· διότι βέβαια δὲν πρέπει νὰ νομίζομε ὅτι ὅλα τὰ ταπεινὰ πού εἶπε, τὰ εἶπε μόνο ἐπειδὴ φόρεσε σάρκα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τίς ἄλλες αἰτίες πού ἀνέφερα. Ὅμως γιὰ νὰ μὴ σκεπασθεῖ μὲ τὰ πολλὰ ἀκόμη πού πρόκειται νὰ πῶ τὸ πλῆθος αὐτῶν πού λέχθησαν, ἀφοῦ σταματήσω ἐδῶ τὸ λόγο μου πρὸς ἐκείνους καὶ ἀναβάλω τὰ ὑπόλοιπα γιὰ ἄλλη ἡμέρα, θὰ μεταφέρω πάλι τὸ λόγο στὴ συμβουλή γιὰ προσευχή. Διότι, ἂν καὶ πολλές φορές σᾶς ἔχω μιλήσει γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ὅμως εἶναι ἀνάγκη καὶ τώρα νὰ σᾶς μιλήσω καθόσον καὶ ἀπὸ τὰ ροῦχα, ἐκεῖνα πού βουτήχθησαν μία φορὰ μέσα στὴ βαφή, εὐκόλα ξεβάφουν, ἐνῶ ἐκεῖνα πού οἱ βαφεῖς τὰ βουτοῦν πολλές φορές καὶ συνέχεια, αὐτὰ διατηροῦν ἀμετάβλητη τὴ λάμψη καὶ τὴ ζωηρότητα τοῦ χρώματος· τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τίς ψυχές μας. Ὅταν δηλαδὴ ἀκούσομε πολλές φορές τὰ ἴδια λόγια, σὰν ἀκριβῶς νὰ λάβαμε τὴ διδασκαλία σὰν κάποια βαφή, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποβάλομε αὐτὴν εὐκόλα.

Ἄς μὴ τ' ἀκούμε λοιπὸν μὲ ἀδιαφορία· διότι δὲν ὑπάρχει, ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴν

ὁποῖο θεωροῦσε ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Μωυσή καὶ τοὺς προφῆτες. Μαρκίων· γνωστικὸς τοῦ Β' αἰῶ. Γεννήθηκε στὴ Σινώπη τοῦ Πόντου καὶ ἔδρασε κυρίως στὴ Ρώμη. Μανιχαῖοι· ὁπαδοὶ τῆς αἵρέσεως πού ἰδρύθηκε τὸν 3ον αἰῶ. ἀπὸ τὸν Πέρση Μάνεντα, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθαν πολλές ἄλλες αἵρέσεις.

οὕτως ἔστι βασιλεὺς λαμπρὸς ἀλουργίδα περιβεβλη-
 μένος, ὡς ὁ εὐχόμενος τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλία κο-
 σμούμενος. Ὡσπερ γὰρ εἰ στρατοπέδου παρόντος,
 στρατηγῶν, ἀρχόντων, ὑπάτων πολλῶν, προσελθῶν
 5 τις κατιδίαν διαλεχθείη τῷ βασιλεῖ, τὰς πάντων ὄ-
 ψεις ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ταύτῃ σεμνότερος
 γίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν εὐχομένων γένοιτ' ἄν.
 Ἐννόησον γὰρ πηλίκον ἔσται ἀγγέλων παρόντων, ἀρ-
 χαγγέλων παρεστώτων, τῶν Σεραφίμ, τῶν Χερου-
 10 βίμ, τῶν ἄλλων ἀπασῶν δυνάμεων, αὐτὸν ἄνθρωπον
 ὄντα μετὰ πολλῆς δύνασθαι προσιέναι τῆς παρρησί-
 ας, καὶ τῷ βασιλεῖ τῶν δυνάμεων ἐκείνων διαλέγε-
 σθαι πόσης τοῦτο οὐκ ἂν ἀντάξιον εἶη τιμῆς; Οὐ τι-
 μὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλεια μεγίστη γένοιτ' ἂν
 15 ἡμῖν ἀπὸ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὶν ἢ λαβεῖν, ὅπερ αἰτοῦ-
 μεν. Ὁμοῦ τε γὰρ τις ἀνέτεινε τὰς χεῖρας εἰς τὸν
 οὐρανόν, καὶ τὸν Θεὸν ἐκάλεσε, καὶ πάντων εὐθέως
 ἀπέστη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ μετέστη
 τῇ διανοίᾳ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καὶ τὰ ἐν τοῖς
 20 οὐρανοῖς φαντάζεται λοιπόν, καὶ οὐδὲν πρὸς τὴν πα-
 ροῦσαν ἔχει ζωὴν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εὐχῆς, εἰὰν
 μετὰ ἀκριβείας εὐχῆται· ἀλλὰ κἂν θυμὸς ἀναζέη, κοι-
 μίζεται ραδίως, κἂν ἐπιθυμία φλέγη, σβέννυται, κἂν
 φθόνος τήκη, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἀπελαύνε-
 25 ται καὶ τοῦτο γίνεται, ὅπερ ὁ προφήτης λέγει, ἀνί-
 σχοντος τοῦ ἡλίου. Τί δὲ ἐκεῖνός φησιν; «Ἐθου
 σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσεται πάντα
 τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρουόμενοι τοῦ ἀρπά-
 σαι καὶ ζητῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ βρῶσιν αὐτοῖς· ἀνέ-
 30 τειλεν ὁ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν, καὶ εἰς τὰς μάνδρας
 αὐτῶν κοιτασθήσονται».

Ὡσπερ οὖν τῆς ἀκτῖνος ἀνισχύσεως πάντα φυ-
 γαδεύεται τὰ θηρία, καὶ πρὸς τοὺς φωλεοὺς τοὺς ἐ-

προσευχῇ, οὔτε ἴσο. Δέν εἶναι ὁ βασιλιάς τόσο πολὺ λαμπρὸς ὅταν φορᾶ τὴν πορφυρένια στολή, ὅσο ὁ προσευχόμενος ποὺ λαμπρύνεται μὲ τὴ συνομιλία του μὲ τὸ Θεό. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἐάν, ἐνῶ εἶναι συγκεντρωμένος ὁ στρατὸς καὶ μαζί μ' αὐτὸν καὶ πολλοὶ στρατηγοί, ἄρχοντες καὶ ὑπάτοι, ἔρθει κάποιος καὶ συνομιλεῖ ἰδιαίτερα μὲ τὸ βασιλιά, συγκεντρώνει τὰ βλέμματα ὅλων πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, καὶ γίνεται ἔτσι πιὸ σεβαστὸς, τὸ ἴδιο λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ καὶ μ' ἐκείνους ποὺ προσεύχονται. Σκέψου δηλαδὴ πόσο σπουδαῖο πράγμα εἶναι, ἐνῶ οἱ ἄγγελοι εἶναι παρόντες καὶ παραβρίσκονται ἐκεῖ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ Σεραφίμ καὶ τὰ Χερουβίμ, καὶ ὅλες οἱ ἄλλες δυνάμεις, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἄνθρωπος νὰ μπορεῖ μὲ μεγάλη παρρησία νὰ πλησιάζει καὶ νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸ βασιλιά τῶν δυνάμεων ἐκείνων· πόσης τιμῆς ἄξιο δέν θὰ ἦταν αὐτό; Καὶ ὄχι μόνο τιμῆ, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ μεγάλη ὠφέλεια θὰ μπορούσε νὰ προκύψει γιὰ μᾶς ἀπὸ τὴν προσευχῇ καὶ μάλιστα προτοῦ νὰ λάβομε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦμε. Διότι μόλις κανεὶς ὑψώσει τὰ χέρια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ καλέσει τὸ Θεό, ἀπομακρυνθεῖ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ μεταφερθεῖ μὲ τὴ σκέψη του πρὸς τὴ μέλλουσα ζωῇ, σκέφτεται πλέον τὰ οὐράνια καὶ καμία σχέση δέν ἔχει μὲ τὴν παρούσα ζωῇ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσευχῆς, ἐάν προσεύχεται μὲ προσοχή· καὶ ἂν βράζει μέσα του θυμὸς, εὐκόλα ἀποκοιμίζεται, ἂν ἡ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας εἶναι φουντωμένη, αθήνει, ἂν ὁ φθόνος τὸν λειώνει, μὲ μεγάλη εὐκολία διώχεται, καὶ ἀκριβῶς γίνεται αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ προφήτης, ὅταν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος. Τί λοιπὸν λέγει ἐκεῖνος; «Ὅρισε νὰ ὑπάρχει σκοτάδι καὶ ἔγινε ἡ νύχτα· μέσα σ' αὐτὴν θὰ κινουῦνται ὅλα τὰ θηρία τοῦ δάσους, καθὼς καὶ τὰ μικρὰ λεονταράκια ποὺ οὐρλιάζουν γιὰ νὰ βροῦν καὶ νὰ φάγουν τὴν τροφή ποὺ δίνει ὁ Θεός. Ἀνέτειλε ὁ ἥλιος καὶ συγκεντρώθηκαν γιὰ νὰ κλεισθοῦν καὶ πάλι στὶς μάνδρες τους»⁵⁸.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ μόλις ὁ ἥλιος ἀνατείνει τὸ φῶς του ὅλα τὰ θηρία φυγαδεύονται καὶ συγκεντρώνον-

αυτῶν καταδύεται, οὕτω δὴ τῆς εὐχῆς, ὡσπερ τινὸς ἀκτῖνος ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἡμετέρου, καὶ τῆς γλώττης ἀναφανείσης, φωτίζεται μὲν ἡ διάνοια, πάντα δὲ τὰ ἄλογα καὶ θηριώδη πάθη δραπετεύει, 5 καὶ φυγαδεύεται, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους καταδύεται φωλεοῦς, μόνον ἂν μετὰ ἀκριβείας εὐχώμεθα, ἂν μετὰ τῆς ψυχῆς διεγρηγερμένης, καὶ διανοίας νηφούσης. Τότε κἂν διάβολος παρῆ, φυγαδεύεται, κἂν δαίμων, ἀναχωρεῖ. Εἰ οἰκέτη δεσπότη διαλεγομένου, 10 οὐδεὶς ἂν τῶν συνδούλων, οὔτε τις τῶν παρρησίαν ἔχόντων προσελθεῖν τολμήσειε, καὶ διενοχλήσαι, πολλῶ μᾶλλον οὔτοι, τῶν προσκεκρουκότων ὄντες καὶ ἀπαρρησιάστων, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν ἡμῖν ἐνοχλήσαι τῷ Θεῷ διαλεγομένοις μετὰ τῆς προσηκούσης σπου- 15 δῆς.

Εὐχὴ χειμαζομένων λιμῆν, κλυδωνιζομένων ἄγκυρα, σαλευομένων βακτηρία, πενήτων θησαυρός, πλουτούντων ἀσφάλεια, νοσημάτων ἀναίρεσις, ὑγείας φυλακὴ· εὐχὴ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἡμῖν ἀκίνητα δια- 20 τηρεῖ, καὶ τὰ κακὰ μεταβάλλει ταχέως· κἂν πειρασμὸς ἐπέλθῃ, ραδίως ἀποκρούεται, κἂν ζημία χρημάτων, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον τῶν λυπούντων ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἅπαντα ἀπελαύνει ταχέως· εὐχὴ λύπης ἀπάσης φυγαδευτήριον, εὐθυμίας ὑπόθεσις, διηνεκοῦς 25 ἡδονῆς ἀφορμὴ, φιλοσοφίας μήτηρ. Ὁ δυναῖμενος εὐχεσθαι μετὰ ἀκριβείας, κἂν ἀπάντων πενέστερος ᾖ, πάντων ἐστὶ πλουσιώτερος· ὡσπερ ὁ τῆς εὐχῆς πάλιν ἐστερημένος, κἂν ἐν αὐτῷ καθέζεται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ, πάντων ἐστὶ πενέστερος. Οὐχ ὁ 30 Ἀχάαβ βασιλεὺς ἦν, καὶ χρυσίον εἶχεν ἄφατον, καὶ ἀργῦριον; Ἀλλ' ἐπειδὴ εὐχὴν οὐκ εἶχε, περιήει Ἥλιαν ζητῶν, ἄνθρωπον οὐδὲ καταγώγιον ἔχοντα, οὐ-

ται στίς φωλιές τους, ἔτσι λοιπόν καί ἡ προσευχή, μόλις βγεῖ ἀπό τὸ στόμα μας καί τῆ γλώσσα μας σάν ἀκριβῶς κάποια ἀκτίνα τοῦ φωτός, καί ἡ σκέψη μας φωτίζεται, καί ὅλα τὰ ἄλογα καί θηριώδη πάθη δραπετεύουν καί φυγαδεύονται καί κρύβονται μέσα στίς φωλιές τους, μόνο ἂν προσευχόμαστε μὲ προσοχή, ἂν προσευχόμαστε μὲ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ διέγερση καί διάνοια γεμάτη ἀπὸ ἐπαγρύπνηση. Τότε καί ἂν ἀκόμη παραβρίσκεται ἐκεῖ ὁ διάβολος φυγαδεύεται, καί ἂν ἀκόμη ὁ δαίμονας, ἀναχωρεῖ. Ἐάν, ὅταν ὁ κύριος συνομιλεῖ μὲ δοῦλο, κανέναν ἀπὸ τοὺς συνδούλους του, οὔτε καί κάποιος ἀκόμη ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν θάρρος, δὲν θὰ τολμοῦσε νὰ πλησιάσει καί νὰ τὸν ἐνοχλήσει, πολὺ περισσότερο αὐτοί, πού εἶναι ἀπὸ ἐκείνους πού ἦρθαν σὲ σύγκρουση μαζί του καί δὲν ἔχουν θάρρος ἀπέναντί του, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς ἐνοχλήσουν ὅταν συνομιλοῦμε μὲ τὸ Θεὸ μὲ τὴν προσοχή καί τὸ ζῆλο πού ταιριάζει.

Ἡ προσευχή εἶναι λιμάνι γιὰ ἐκείνους πού κυριεύονται ἀπὸ τρικυμία, ἄγκυρα γιὰ ἐκείνους πού κλυδωνίζονται, ράβδος στηρίξεως γιὰ ἐκείνους πού σαλεύονται, θησαυρὸς τῶν φτωχῶν, ἀσφάλεια τῶν πλουσίων, θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν, προφύλαξη τῆς υἰγείας· ἡ προσευχή καί τὰ ἀγαθὰ μᾶς τὰ διατηρεῖ ἀμετάβλητα καί τὰ κακὰ τὰ μεταβάλλει ἀμέσως· καί εἴτε ἔρθει κάποιος πειρασμὸς εὐκόλα ἀποκρούεται, εἴτε συμβεῖ χρηματικὴ ζημία εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα πού προξενοῦν λύπη στὴν ψυχὴ μας ὅλα τ' ἀπομακρύνει ἀμέσως. Ἡ προσευχή εἶναι τὸ φυγαδευτήριον κάθε λύπης, αἰτία εὐθυμίας, ἀφορμὴ γιὰ συνεχὴ ἡδονή, μητέρα τῆς εὐσέβειας. Ἐκεῖνος πού μπορεῖ νὰ προσεύχεται μὲ προσοχή, καί ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πιὸ φτωχὸς ἀπὸ ὅλους, εἶναι ὁ πιὸ πλούσιος ἀπὸ ὅλους, ὅπως πάλι ἐκεῖνος πού στερεῖται τὴν προσευχή, καί ἂν ἀκόμη κάθεται στὸν ἴδιον τὸ βασιλικὸ θρόνον, εἶναι φτωχότερος ἀπὸ ὅλους. Δὲν ἦταν ὁ Ἀχαάβ βασιλιάς καί εἶχε ἀμέτρητο χρυσὸ καί ἄργυρο; Ὅμως, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε ἡ προσευχή, περιφερόταν ἀναζητῶντας τὸν Ἥλιον, ἄνθρωπο πού δὲν

δὲ ἱμάτιον, ἀλλ' ἢ μηλωτὴν μόνην. Τί τοῦτο, εἰπέ μοι; Ὁ τοσαύτας ἔχων ἀποθήκας, τὸν οὐδὲν ἔχοντα ζητεῖς; Ναί, φησί. Τί γάρ μοι τῶν ταμείων ὄφελος, τούτου τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσαντος, καὶ πάν-
5 τα ἄχρηστα ἐργασαμένου;

Εἶδες πῶς οὗτος εὐπορώτερος ἦν ἐκείνου; Ἐως γὰρ οὗτος ἐφθέγγετο, ὁ βασιλεὺς ἦν ἐν πενία πολλῇ μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός. Ὡ τοῦ θαύματος, οὐδὲ ἱμάτιον εἶχε, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀπέκλει-
10 σε. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἀπέκλεισε τὸν οὐρανόν, ἐπειδὴ ἱμάτιον οὐκ εἶχεν· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐκέκτητο, διὰ τοῦτο πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο ἀνοιξας τὰ χεῖλη μόνον, μυρίους ἐποίησεν ἄνωθεν κατενεχθῆναι θησαυροὺς ἀγαθῶν. Ὡ στόματος πη-
15 γὰς ὄμβρων ἔχοντος· ὡ γλώσσης νιφάδας ὑετῶν ἀφρείσης· ὡ φωνῆς μυρία ἀγαθὰ βρουούσης.

Πρὸς δὴ τοῦτον ἀεὶ βλέποντες τὸν πέννητα καὶ πλούσιον, τὸν διὰ τοῦτο πλούσιον, ἐπειδὴ πέννης ἦν, ὑπερορῶμεν τῶν παρόντων, ἐπιθυμοῦμεν τῶν μελ-
20 λόντων. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
25 τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

είχε οὔτε σπίτι νὰ μείνει, οὔτε ἐνδύματα, παρὰ μόνο μιὰ προβιά προβάτινη". Πές μου, γιατί αὐτό; Σὺ ποὺ ἔχεις τόσες πολλές ἀποθῆκες, ἀναζητεῖς ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει τίποτε; Ναί, λέγει. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τίς ἀποθῆκες, τῇ στιγμῇ ποὺ αὐτὸς ἔκλεισε τὸν οὐρανὸ καὶ ἀχρήστεψε τὰ πάντα;

Εἶδες πῶς αὐτὸς ἦταν πιὸ πλούσιος ἀπὸ τὸ βασιλιά; Διότι μέχρι τῇ στιγμῇ ποὺ προσευχήθηκε αὐτὸς, ὁ βασιλιάς βρισκόταν σὲ τρομερὴ φτώχεια μαζί μὲ ὄλο τὸ στρατό του. Πῶ, πῶ μέγεθος θαύματος! οὔτε ροῦχο εἶχε νὰ φορέσει καὶ τὸν οὐρανὸ ἔκλεισε. Μὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν ἔκλεισε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε ροῦχο· ἐπειδὴ δὲν εἶχε τίποτε ἐδῶ στὴ γῆ, γι' αὐτὸ ἔδειξε μεγάλη δύναμη· ἀφοῦ ἄνοιξε μόνο τὰ χεῖλη του, ἔκανε νὰ πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀμέτρητοι θησαυροὶ ἀγαθῶν. Πῶ, πῶ στόμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο χύνονται πηγές ὑδάτων· πῶ, πῶ γλῶσσα ποὺ ἀφήνει νὰ πέσουν πληθῆ βροχῶν· πῶ, πῶ φωνὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζουν ἀμέτρητα ἀγαθά.

Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν τὸν φτωχὸ καὶ πλούσιο ἔχοντας στραμμένα τὰ βλέμματά μας, ποὺ γι' αὐτὸ ἦταν πλούσιος, ἐπειδὴ ἦταν φτωχός, ἅς περιφρονοῦμε τὰ παρόντα, καὶ ἅς ἐπιθυμοῦμε τὰ μέλλοντα. Διότι ἔτσι καὶ ὅλα τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ἐκεῖ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

Εἰς τὰ ὑπόλοιπα κατὰ αἰρετικῶν, καὶ περὶ κρίσεως καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῆς μητρὸς τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

1. Ἐκ πολέμου χθὲς ἐπανήλθομεν, ἐκ πολέμου
5 καὶ μάχης αἰρετικῆς, ἡμαγμένα τὰ ὄπλα ἔχοντες, τὸ
ξίφος τοῦ λόγου πεφοινημένον, οὐ σώματα καταβα-
λόντες, ἀλλὰ «λογισμοὺς ἀνελόντες, καὶ πᾶν ὕψωμα
ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Τοιοῦ-
τον γὰρ τῆς μάχης ταύτης τὸ εἶδος· διό καὶ τοιαύ-
10 τη τῶν ὄπλων ἢ φύσις· ἅπερ ἀμφοτέρω διδάσκων ὁ
μακάριος Παῦλος ἔλεγε· «Τὰ γὰρ ὄπλα τῆς στρα-
τείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς
καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντα,
καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ
15 Θεοῦ». Ἔδει μὲν οὖν τοῖς ἀπολειφθεῖσιν εἰπεῖν τὰ
πτώματα τὰς χθὲς γενόμενα, καὶ διηγήσασθαι τὴν
παράταξιν, τὴν συμβολήν, τὴν νίκην, τὰ τρόπαια,
ἀλλ' ἵνα μὴ ραθυμοτέρους ὑμᾶς ποιήσωμεν, ταῦτα
παραδραμόντες, ὥστε τῇ ζημίᾳ τοὺς ἀπολειφθέντας
20 ὑμᾶς δηχθέντας σπουδαιοτέρους γενέσθαι, πάλιν
τῶν ἐξῆς ἀψόμεθα σήμερον· εἰ δέ τις σπουδαῖος καὶ
διεγηγεργμένος ἦ, παρὰ τῶν παραγενομένων εἴσεται
τὰ λεχθέντα ἡμῖν τῇ χθὲς ἡμέρα. Καὶ γὰρ τοσαύτην
ἡμῖν οἱ ἀκροαταὶ τὴν προθυμίαν ἐπεδείξαντο, ὡς

1. Β' Κορ. 10, 5

2. Β' Κορ. 10, 4 - 6.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

Στὰ ὑπόλοιπα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, περί κρίσεως καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ σὸ αἶτημα τῆς μητέρας τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου.

Ἐκ τῆς πόλεμο ἐπέστρεψα χθές, ἀπὸ πόλεμο καὶ μάχη ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, ἔχοντας ματωμένα τὰ ὄπλα, τὸ εἶδος τοῦ λόγου κατακόκκινο, χωρὶς νὰ ἔριξα κάτω σώματα, ἀλλὰ «διαλύοντας ἀνθρώπινους λογισμοὺς καὶ συντρίβοντας κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ἀλαζονεῖα ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»¹. Διότι τέτοιο εἶναι τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς μάχης, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τέτοια ἡ φύσις τῶν ὀπλῶν· αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ δύο διδάσκοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου μας δὲν εἶναι ὑλικά, ἀλλ' ἔχουν τὴ δύναμη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ γιὰ νὰ γκρεμίζουν ὀχυρώματα, γιὰ νὰ διαλύουν ἀνθρώπινους λογισμοὺς, καὶ νὰ συντρίβουν τὸ κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ἀλαζονεῖα ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»². Ἐπρεπε βέβαια νὰ πῶ σ' ἐκείνους ποὺ ἀπουσίαζαν τὰ πτώματα ποὺ ἔπεσαν χθὲς στὴ μάχη καὶ νὰ περιγράψω τὴν παράταξη, τὴ συμπλοκή, τὴ νίκη καὶ τὰ τρόπαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ σᾶς κάνω πιὸ ἀδιάφορους, ἀφοῦ τὰ προσπεράσω αὐτά, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ἀπουσίαζαν ἀπὸ σᾶς, ἀφοῦ πληγωθοῦν ἀπὸ τὴ ζημία ποὺ ἔπαθαν, νὰ γίνουν περισσότερο πρόθυμοι, θὰ συνεχίσω καὶ πάλι σήμερα τὸ ἴδιο θέμα· ἐὰν ὅμως κάποιος ἔχει τὴν προθυμία καὶ τὴν ἐπαγρύπνηση, θὰ μάθει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦταν παρόντες τὰ ὅσα σᾶς εἶπα χθὲς. Καθόσον οἱ ἀκροατὲς χθὲς τόση μεγάλη προθυμία ἔδειξαν γιὰ τὰ

πάντα λαβόντες οἴκαδε ἀναχωρῆσαι, καὶ μηδὲν ἀφείναι διαρρουῆναι τῶν εἰρημένων. Ἐκεῖνα μὲν οὖν παρ' ἐκείνων εἴσεσθε, ἃ δὲ σήμερον ἀναγκαῖον εἶπεῖν, ταῦτα ἡμεῖς ἐροῦμεν ὑμῖν, τὴν ἀντίθεσιν, ἣν οἱ 5 τῶν αἱρετικῶν παῖδες ἀντεπήγαγον, εἰς μέσον προθέντες.

Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Ἐπειδὴ πρῶην περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐξουσίας διαλεγόμεθα, δεικνύντες ἴσην οὔσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ γεγενηκότος αὐτὸν Πατρός, 10 καὶ πολὺν ὑπὲρ τούτων ἀναλώσαμεν λόγον, πληγέντες τοῖς εἰρημένοις ἐκεῖνοι, φωνὴν τινα εὐαγγελικὴν, ἑτέρως μὲν εἰρημένην, ἑτέρως δὲ παρ' αὐτῶν ὑποπτευθεῖσαν εἰρῆσθαι, ταύτην ἀντεπήγαγον λέγοντες καὶ μὴν γέγραπται «Τὸ δὲ καθίσει ἐκ δεξιῶν μου 15 καὶ ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται». Ἐγὼ δὲ ὅπερ αἰεὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τοῦτο καὶ σήμερον παραινῶ καὶ συμβουλεύω, μὴ ἀπλῶς ἐπιέναι τὰ γράμματα, ἀλλὰ διερευνᾶσθαι τὰ νοήματα. Εἰ γὰρ τις ἀπλῶς ταῖς λέ- 20 ξεσι παρακάθοιτο, καὶ μηδὲν πλέον τῶν γεγραμμένων ἐπιζητοῖη, πολλὰ ἀμαρτήσεται. Καὶ γὰρ καὶ πτέρυγας τὰ γράμματα ἔχειν φησὶ τὸν Θεόν, τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι «Ἐν σκέπη τῶν πτερύγων σου σκεπᾶσαι με», ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο πτερωτὴν φήσο- 25 μεν εἶναι τὴν νοερὰν ἐκείνην καὶ ἀνώλεθρον οὐσίαν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔνι τοῦτο εἶπεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀκηράτου καὶ ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου φύσεως ἐκείνης.

Τί οὖν ἐστὶν ἀπὸ τῶν πτερύγων νοητέον ἡμῖν; 30 Τὴν ἀσφάλειαν, τὴν σκέπην, τὴν συμμαχίαν, τὸ ἀχειρώτον τῆς βοηθείας. Πάλιν ὑπνοῦν αὐτὸν φασὶν αἱ Γραφαὶ οὕτω λέγουσαι, «Ἀνάστηθι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε;». Οὐχ ἵνα τὸν Θεὸν καθεύδειν ὑποπτεύωμεν (τοῦτο γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας), ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τοῦ ὑ-

3. Ματθ. 20, 23. Ἀπὸ τὸ χωρίο παραλείπεται ἡ φράση «ὑπὸ τοῦ Πατρός μου», διότι θεωρεῖται σὰν μεταγενέστερη προσθήκη.

4. Ψαλμ. 16, 8.

5. Ψαλμ. 43, 24

λεγόμενά μου, ὥστε νὰ τὰ πάρουν ὅλα ἀναχωρώντας γιὰ τὰ σπίτια τους καὶ νὰ μὴ ἀφήσουν τίποτε νὰ διαφύγει ἀπ' αὐτὰ. Ἐκεῖνα λοιπὸν θὰ τὰ μάθετε ἀπὸ ἐκείνους, αὐτὰ ὅμως ποὺ πρέπει νὰ σᾶς πῶ σήμερα, αὐτὰ θὰ σᾶς πῶ τώρα, τὴν ἀντίρρηση δηλαδὴ ποὺ μοῦ πρόβαλαν οἱ ὑπηρέτες τῶν αἰρετικῶν.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; Ἐπειδὴ πιὸ μπροστὰ μίλησα γιὰ τὴν ἐξουσία τοῦ Μονογενοῦς, δείχνοντας ὅτι εἶναι ἴση μὲ τὴν ἐξουσία τοῦ Πατέρα του ποὺ τὸν γέννησε, καὶ εἶπα πολλὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἐπειδὴ πληγώθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια μου ἐκεῖνα, ἀντιπρόβαλαν σ' αὐτὰ κάποια εὐαγγελικὴ φράση, ποὺ λέχθηκε δέβαια μὲ ἄλλο νόημα, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἐρμήνευσαν μὲ ἄλλο. Πράγματι δηλαδὴ ἔχει γραφεῖ: «Τὸ νὰ καθίσετε ὅμως ἓνας στὰ δεξιὰ μου καὶ ἓνας στ' ἀριστερά μου δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ αὐτὸ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ»³. Ἄλλ' ἐγὼ ἐκεῖνο, ποὺ πάντοτε παρακαλῶ τὴν ἀγάπη σας, αὐτὸ καὶ σήμερα σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς συμβουλεύω, νὰ μὴ διαβάσετε τὰ λόγια τῆς Γραφῆς μὲ βιασύνη, ἀλλὰ νὰ ἐρευνᾶτε τὰ νοήματα αὐτῶν. Διότι, ἐὰν κάποιος σταματοῦσε ἀπλῶς καὶ μόνο στὶς λέξεις καὶ δὲν ἀναζητοῦσε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὰ ὅσα εἶναι γραμμένα, θὰ διέπραττε μεγάλο σφάλμα. Καθόσον τὰ γραφόμενα τῆς Γραφῆς λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει καὶ πτέρυγες, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ προφήτης, «Θὰ μὲ σκεπάσεις μὲ τὴν προστατευτικὴ σκέπη τῶν πτερυγῶν σου»⁴, ἀλλ' ὅμως παρὰ τὸ γραφόμενο αὐτὸ δὲν θὰ ποῦμε ὅτι ἡ νοερὴ ἐκείνη καὶ αἰώνια οὐσία εἶναι φτερωτὴ. Διότι, ἐὰν αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε γιὰ τὴν ἄφθαρτη καὶ ἀόρατη καὶ ἀκατανόητη ἐκείνη φύση.

Ποιὰ λοιπὸν ἔννοια μπορούμε νὰ δώσομε ἐμεῖς στὶς πτέρυγες; Τὴν ἀσφάλεια, τὴ σκέπη, τὴ συμμαχία, τὸ ἀκατανίκητο τῆς βοήθειας. Πάλι οἱ Γραφεὲς λένε ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται, λέγοντας τὰ ἐξῆς, «Σήκω, Κύριε, γιατί κοιμᾶσαι;»⁵, ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται (διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς ἀνοησίας),

πνου τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀνεξικακίαν ἡμῖν ἐμ-
 φαίνουσιν. Ἐτερος δὲ προφήτης φησί· «Μὴ ἔση
 ὡς ἄνθρωπος ὑπνῶν;». Ὁρᾷς ὅτι πολλῆς ἡμῖν τῆς
 συνέσεως χρεία, τὸν θησαυρὸν διερευνημένοις τῶν
 5 θείων Γραφῶν; Ὡς εἰάν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ καὶ ὡς ἔ-
 τυχεν ἀκούωμεν τῶν λεγομένων, οὐ μόνον τὰ ἄτοπα
 ἐκεῖνα ἔψεται, ἀλλὰ καὶ πολλὴ μάχη ἐν τοῖς εἰρημέ-
 νοις φανεῖται. Ὁ μὲν γὰρ ὑπνοῦν αὐτόν φησιν, ὁ δὲ
 μὴ ὑπνοῦν· ἀλλ' ἀμφοτέρω ἀληθῆ, ἂν τὴν προσήκου-
 10 σαν ἔννοιαν ἐκλάβης. Ὁ μὲν γὰρ λέγων αὐτόν ὑ-
 πνοῦν τὴν ἐπίτασιν τῆς μακροθυμίας ἐνδείκνυται, ὁ
 δὲ λέγων μὴ ὑπνοῦν, τὸ ἀκήρατον τῆς φύσεως ἡμῖν
 ἐμφαίνει. Ἐπεὶ οὖν πολλῆς συνέσεως ἡμῖν χρεία,
 μηδὲ τοῦτο ἀπλῶς ἐκλάβωμεν τὸ εἰρημένον, τὸ «Οὐκ
 15 ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται». Οὐ γὰρ ἐξ-
 ουσίας ἀναίρεσις τοῦτο, οὐδὲ αὐθεντίας ἀκρωτη-
 ριασμός, ἀλλὰ κηδεμονίας πολλῆς ἀπόδειξις, καὶ σο-
 φίας, καὶ προνοίας τῆς ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ἡμε-
 τέρου.

20 Ὅτι γὰρ κύριός ἐστι καὶ κολάζειν καὶ τιμᾶν, ἄ-
 κουσιν τί φησιν αὐτὸς ὁ ταῦτα λέγων· «Ὅταν ἔλθῃ»,
 φησὶν, «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πα-
 τρός αὐτοῦ, στήσει τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ
 ἐρίφια ἐξ ἐυωνύμων, καὶ ἔρει τοῖς ἐκ δεξιῶν Δευ-
 25 τε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε
 τὴν ἠτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κό-
 σμου. Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδί-
 ψασα, καὶ ἐποτίσατέ με. Τοῖς δὲ ἐξ ἐυωνύμων ἔρει·
 Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ
 30 ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.
 Ἐπείνασα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψη-
 σα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἦμην, καὶ οὐ συνη-
 γάγετέ με». Εἶδες κρίσιν ἀπηρτισμένην, καὶ πῶς

ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπνου μᾶς φανερώνουν τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀνεξικακία αὐτοῦ. Ἄλλος πάλι προφήτης λέγει· «Μήπως μοιάζεις μὲ ἄνθρωπο ποῦ κοιμᾶται;»⁶. Βλέπεις ὅτι χρειαζόμαστε μεγάλη σύνεση ὅταν ἐρευνῶμε τὸ θησαυρὸ τῶν θείων Γραφῶν; Διότι, ἐὰν ἀκοῦμε τὰ λεγόμενα τῶν Γραφῶν ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη, ὄχι μόνο θ' ἀκολουθήσουν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ θὰ φανεῖ ὅτι ὑπάρχει καὶ μεγάλη ἀντολογία στὰ λεγόμενα αὐτῆς. Καθόσον ὁ ἓνας λέγει ὅτι ὁ Θεὸς κοιμᾶται, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὅτι δὲν κοιμᾶται· ἀλλὰ καὶ οἱ δύο λένε τὴν ἀλήθεια, ἂν τὰ δεχθεῖς μὲ τὴν ἔννοια ποῦ πρέπει. Διότι ἐκεῖνος ποῦ λέγει ὅτι αὐτὸς κοιμᾶται δείχνει τὸ μέγεθος τῆς μακροθυμίας του, ἐνῶ ἐκεῖνος πάλι ποῦ λέγει ὅτι δὲν κοιμᾶται, μᾶς φανερώνει τὸ ἄφθαρτο καὶ ἄυλο τῆς φύσεώς του. Ἐπειδὴ λοιπὸν χρειαζόμαστε μεγάλη σύνεση, γι' αὐτὸ οὔτε καὶ τὸ λεγόμενο αὐτὸ νὰ τὸ ἐξηγήσουμε ἐπιπόλαια, δηλαδή τὸ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτοιμασθεῖ»⁷. Διότι αὐτὸ δὲν καταργεῖ τὴν ἐξουσία, οὔτε μειώνει τὴν αὐθεντία, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς μεγάλης φροντίδας, τῆς σοφίας καὶ πρόνοιας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ γένος μας.

Τὸ ὅτι πράγματι ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ τιμωρεῖ καὶ νὰ τιμᾷ, ἄκουσε τί λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος ποῦ λέγει αὐτά· «Ὅταν θὰ ἔρθει», λέγει, «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ δόξα ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πατέρα του, θὰ στήσει τὰ πρόβατα στὰ δεξιὰ του καὶ τὰ ἐρίφια στ' ἀριστερὰ του, καὶ θὰ πεῖ σ' αὐτοὺς ποῦ θὰ εἶναι στὰ δεξιὰ του· Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου, κληρονομηστε τὴ βασιλεία ποῦ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Διότι πείνασα, καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ μὲ ποτίσατε. Ἐνῶ σ' ἐκείνους ποῦ θὰ εἶναι στ' ἀριστερὰ του θὰ πεῖ· Φύγετε ἀπὸ κοντά μου σεῖς οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὴ φωτιά ποῦ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ· διότι πείνασα, καὶ δὲν μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ δὲν μὲ ποτίσατε· ξένος ἤμουν, καὶ δὲν μὲ πῆρατε γιὰ νὰ μὲ φιλοξενήσετε»⁸. Εἶδες κρίση ὀλοκληρωμένη, καὶ πῶς καὶ τιμᾷ καὶ κολάζει, καὶ στεφα-

καὶ τιμᾶ καὶ κολάζει, καὶ στεφανοῖ καὶ τιμωρεῖται, καὶ τοὺς μὲν εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει, τοὺς δὲ εἰς τὴν γέενναν ἀποπέμπει;

2. Σκόπει δὲ καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν περὶ ἡμᾶς
5 αὐτοῦ κηδεμονίαν. Τοῖς μὲν γὰρ στεφανουμένοις ὅ-
τε διελέγετο, «Δεῦτε», φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ
Πατρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν
βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου», τοῖς δὲ κολαζο-
μένοις οὐκ εἶπε, «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμέ-
10 νοι εἰς τὸ πῦρ» τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν, ἀλλὰ «Τὸ ἡτοι-
μασμένον τῷ διαβόλῳ». Τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν ἀν-
θρώποις ἡτοίμασα, τὴν δὲ γέενναν οὐκ ἀνθρώποις,
φησὶν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἐκεί-
νου παρεσκεύασα. Εἰ δὲ ὑμεῖς τοιοῦτον ἐπεδείξα-
15 σθε βίον, ὡς ἄξιοι γενέσθαι τῆς κολᾶσεως καὶ τῆς
τιμωρίας, ἑαυτοῖς ἂν εἶητε τοῦτο λογίζεσθαι δίκαιοι.
Καὶ σκόπει τὸ πρὸς φιланθρωπίαν ἐπιρρεπές· οὐπω
γὰρ τῶν ἀγωνιστῶν γενομένων, οἱ στέφανοι προητοι-
μάσθησαν, καὶ τὰ βραβεῖα προπαρεσκευάσθησαν.
20 «Κληρονομήσατε» γάρ, φησί, «τὴν βασιλείαν τὴν ἡ-
τοιμασμένην ὑμῖν πρὸ καταβολῆς κόσμου».

Καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς δὲ τῶν δέκα παρθένων
τοιοῦτον ἴδοι τις ἂν ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε παραγίνεσθαι
ὁ νυμφίος, λέγουσιν αἱ μωραὶ ταῖς φρονίμοις «Δότε
25 ἡμῖν ἀπὸ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν». Αἱ δὲ πρὸς αὐτάς· «Μή-
ποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν»· οὐ περὶ ἐλαίου ἐν-
ταῦθα καὶ πυρὸς διαλεγομένη ἡ Γραφή, ἀλλὰ περὶ
παρθενίας καὶ φιλανθρωπίας, καὶ τὴν μὲν παρθενί-
αν ἐν τάξει πυρὸς, τὴν δὲ ἐλεημοσύνην ἐν τάξει ἐ-
30 λαίου τίθησι, δεικνῦσα ὅτι σφόδρα δεῖται φιλανθρω-
πίας ἢ παρθενία, καὶ ἄνευ ταύτης σωθῆναι οὐκ ἔνι.
Τίνες δὲ οἱ τὸ ἔλαιον τοῦτο πωλοῦντες; Τίνες ἄλλοι
ἀλλ' ἢ οἱ πένητες; Οὐ γὰρ λαμβάνουσι μᾶλλον ἢ δι-
δόασι. Μὴ δὲ νόμιζε τὴν ἐλεημοσύνην ἀνάλωμα εἶ-

9. Ματθ. 25, 34· 41

10. Ματθ. 25, 8· 9

νώνει καὶ τιμωρεῖ, καὶ τοὺς μὲν καλοὺς ὀδηγεῖ μέσα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τοὺς κακοὺς τοὺς στέλνει στὴ γέεννα;

2. Πρόσεχε ὅμως καὶ ἐδῶ τὴ μεγάλη φροντίδα αὐτοῦ γιὰ μᾶς. Διότι, μιλώντας πρὸς ἐκείνους ποὺ στεφανώνονται, λέγει, «Ἐλάτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καὶ κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου», ἐνῶ πρὸς ἐκείνους ποὺ τιμωρεῖ δὲν εἶπε, «Φύγετε ἀπὸ κοντά μου οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὴ φωτιά» ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς, ἀλλὰ «ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ τὸ διάβολο»⁹. Τὴ βασιλεία δηλαδὴ τὴν ἐτοίμασα, λέγει, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ τὴ γέεννα δὲν τὴν ἐτοίμασα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκείνου. Ἐὰν ὅμως καὶ σεῖς δείξετε παρόμοια ζωὴ μὲ ἐκεῖνον, ὥστε νὰ γίνετε ἄξιοι τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, δὲν θὰ εἶχατε ἄδικο νὰ τὸ λογαριάζετε αὐτὸ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας. Καὶ πρόσεχε τὴν κλίση αὐτοῦ πρὸς φιλάνθρωπία· διότι ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη οἱ ἀγωνιστές, ὅμως προετοιμάσθηκαν τὰ στεφάνια καὶ προκατασκευάσθηκαν τὰ βραβεῖα· καθόσον λέγει· «Κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου».

Ἄλλὰ καὶ στὴν παραβολὴ τῶν δέκα παρθένων θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ κάτι τὸ παρόμοιο· διότι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει ὁ νυμφίος, λένε τότε οἱ μωρὲς στίς φρόνιμες· «Δώστε μας ἀπὸ τὸ λάδι σας». Καὶ οἱ φρόνιμες ἀπαντοῦν πρὸς αὐτές· «Φοβόμαστε μήπως δὲν φθάσει γιὰ μᾶς καὶ γιὰ σᾶς»¹⁰. δὲν ὀμιλεῖ βέβαια ἐδῶ ἡ Γραφὴ γιὰ λάδι καὶ φωτιά, ἀλλὰ γιὰ παρθενία καὶ φιλάνθρωπία, καὶ τὴν μὲν παρθενία τὴν τοποθετεῖ στὴ θέση τῆς φωτιᾶς, τὴν δὲ ἐλεημοσύνη στὴ θέση τοῦ λαδιοῦ, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ παρθενία χρειάζεται πάρα πολὺ τὴ φιλάνθρωπία, καὶ χωρὶς αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ. Ποιοὶ ὅμως εἶναι αὐτοὶ ποὺ πωλοῦν αὐτὸ τὸ λάδι; Ποιοὶ ἄλλοι, παρὰ οἱ φτωχοί. Διότι δὲν εἶναι μεγαλύτερο ἐκεῖνο ποὺ παίρνουν ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δίνουν. Μὴ θεωρεῖς, λοιπὸν τὴν ἐλεημοσύνη ἔξο-

ναι, ἀλλὰ πρόσοδον, μηδὲ δαπάνην, ἀλλὰ πραγματείαν μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως. Δίδως ἄρτον, καὶ λαμβάνεις ζωὴν αἰώνιον· δίδως ἱμάτιον, καὶ λαμβάνεις ἀφθαρσίας περιβόλαιον· δίδως κοινωνίαν στέ-
5 γης, καὶ λαμβάνεις βασιλείαν οὐρανῶν· παρέχεις τὰ ἀπολλύμενα, καὶ δέχη τὰ διηνεκῶς μένοντα.

Καὶ πῶς ἂν δύναμαι ἐλεεῖν, πένης, φησί, ὦν; Μάλιστα ὅταν πένης ᾦς, τότε δύνασαι ἐλεεῖν. Ὁ μὲν γὰρ πλουτῶν μεθύων τῇ περιουσίᾳ τῶν χρημάτων,
10 καὶ πυρετὸν χαλεπώτατον πυρέττων, καὶ ἀκόρεστον ἔχων ἔρωτα, πλείονα ποιεῖν τὰ ὄντα βούλεται, ὃ δὲ πένης ταύτης ἀπηλλαγμένος τῆς νόσου, καὶ τῆς ἐρρωστίας καθαρεύων, εὐκολώτερον ἐκ τῶν ὄντων προήσεται. Οὐ γὰρ τὰ μέτρα τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὰ
15 μέτρα τῆς γνώμης τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι πέφυκεν· ἐπεὶ καὶ ἡ χήρα ἐκείνη τότε δύο κατέβαλεν ὄβολούς, καὶ τοὺς τῷ πλούτῳ κομῶντας ὑπερηκόντισε, καὶ ἡ ἑτέρα χήρα ἐν δρακί ἀλεύρου καὶ ὀλίγῳ ἐλαίῳ τὴν οὐρανομήκη ψυχὴν ἐκείνην ἐξενοδόχησε,
20 καὶ οὐδεμιᾶ τούτων γέγονεν ἡ πενία κώλυμα. Μὴ δὴ προφασίζου περιττὰ καὶ ἀνόνητα· οὐ γὰρ περιουσίαν εἰσφορᾶς ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ πλοῦτον προαιρέσεως· οὐκ ἀπὸ τοῦ μέτρου τῶν διδομένων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προθέσεως τῶν παρεχόντων δείκνυσθαι πέφυκε.

25 Πένης εἶ, καὶ πάντων ἀνθρώπων πενέστερος; Ἄλλ' οὐκ εἶ τῆς χήρας ἐκείνης πτωχότερος, ἢ τοὺς πλουτοῦντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερηκόντισεν. Ἄλλὰ καὶ αὐτῆς ἀπορεῖς τῆς ἀναγκαίας τροφῆς; Ἄλλ' οὐκ εἶ τῆς Σιδωνίας ἀπορώτερος, ἢ πρὸς
30 αὐτὸν ἐλθοῦσα τοῦ λιμοῦ τὸν πυθμένα, τοῦ θανάτου προσδοκωμένου λοιπόν, καὶ χοροῦ παιδῶν περιεστῶτος, οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῶν ὄντων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτεταμένης πενίας πλοῦτον ἄφατον ἐπρίατο, ἄλωνα τὴν χεῖρα καὶ ληνὸν καὶ ὑδρίαν ἐργασαμένη,

11. Μάρκ. 12, 42 - 43. Λουκᾶ 21, 2 - 4

12. Γ' Βασ. 17, 8 - 24

δο, ἀλλὰ ἔσοδο, οὔτε δαπάνη, ἀλλὰ κέρδος· διότι περισσότερα παίρνεις ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δίνεις. Δίνεις ψωμί, καὶ παίρνεις ζωὴ αἰώνια· δίνεις ροῦχο, καὶ παίρνεις στολὴ ἀφθαρσίας· δίνεις συμμετοχὴ στὴ στέγη σου, καὶ παίρνεις βασιλεία οὐράνια· προσφέρεις αὐτὰ ποὺ καταστρέφονται, καὶ παίρνεις ἐκεῖνα ποὺ παραμένουν αἰώνια.

Καὶ πῶς, λέγει, μπορῶ νὰ ἐλεῶ τὴ στιγμὴ ποὺ εἶμαι φτωχός; Μὰ ἀκριβῶς ὅταν εἶσαι φτωχός, τότε προπάντων μπορεῖς νὰ ἐλεεῖς. Διότι ὁ πλούσιος, μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν χρημάτων του καὶ ὑποφέροντας ἀπὸ φοβερότατο πυρετὸ καὶ ἔχοντας ἀχόρταγο ἔρωτα γιὰ τὰ χρήματα, θέλει νὰ κάνει περισσότερα αὐτὰ ποὺ ἔχει, ἐνῶ ὁ φτωχός, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀσθένεια καὶ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὴν ἀρρώστια αὐτή, μπορεῖ πολὺ πιὸ εὐκόλα νὰ δώσει ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχει. Διότι τὴν ἐλεημοσύνη φυσικὰ δὲν τὴν κάμνουν τὰ μέτρα τῆς περιουσίας, ἀλλὰ τὸ μέτρο τῆς διαθέσεως· καθόσον καὶ ἡ χήρα ἐκείνη τότε δύο ὀβολοὺς ἔριξε, καὶ ὑπερνίκησε ἐκείνους ποὺ ὑπερηφανεύονταν γιὰ τὸν πλοῦτο τους¹¹· καὶ ἡ ἄλλη ἐπίσης χήρα μὲ μιὰ χούφτα ἀλεύρι καὶ λίγο λάδι φιλοξένησε τὴν ψυχὴ ἐκείνη ποὺ τὸ μῆκος τῆς ἔφθανε μέχρι τὸν οὐρανό¹², καὶ σὲ καμιὰ ἀπ' αὐτὰς ἡ φτώχεια δὲν ἔγινε ἐμπόδιο γιὰ ἐλεημοσύνη. Μὴ λοιπὸν προβάλλεις προφάσεις περιττὰς καὶ ἀνόητες· διότι δὲν ζητᾶ ἀφθονία προσφορᾶς, ἀλλὰ πλοῦτο διαθέσεως· καὶ αὐτὸς φυσικὰ δείχνεται ὄχι ἀπὸ τὴν ποιότητα ἐκείνων ποὺ δίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεση ἐκείνων ποὺ τὰ δίνουν.

Εἶσαι φτωχός καὶ φτωχότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλὰ δὲν εἶσαι φτωχότερος ἀπὸ τὴ χήρα ἐκείνη, ποὺ ξεπέρασε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ τοὺς πλούσιους. Μήπως ὁμως στερεῖσαι καὶ αὐτὴν τὴν ἀναγκαῖα τροφή; Ἀλλὰ δὲν εἶσαι φτωχότερος ἀπὸ τὴ Σιδώνια ἐκείνη χήρα, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἔφθασε πρὸς τὸν ἴδιο τὸν πυθμένα τῆς πείνας, καὶ περίμενε πλέον τὸ θάνατο, περικυκλωμένη ἀπὸ ἓνα σωρὸ παιδιῶν, ὁμως οὔτε καὶ ἔτσι λυπήθηκε τὰ ὅσα εἶχε, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπερβολικὴ πείνα τῆς ἀ-

ἐξ ὀλίγων πολλὰ πηγάζειν παρασκευάσασα. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἴωμεν, ἵνα μὴ συνεχεῖς τὰς παρεκτροπὰς ποιῶμεθα.

Ἐπειδὴ οὖν ἔμελλεν ὁ νυμφίος ἔρχεσθαι, ταῦτα
 5 πρὸς ἀλλήλας αἱ παρθένοι διελέγοντο. Ἐκεῖναι δὲ πρὸς τοὺς πωλοῦντας ἔπεμπον αὐτάς, ἀλλ' οὐκ ἦν καιρὸς οὐκέτι λοιπὸν ἀγοράζειν ἔλαιον εἰκότως. Οἱ γὰρ πωλοῦντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ μόνον εἰσὶ, μετὰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν καὶ τὸ λυθῆναι τὸ θέα-
 10 τρον οὐκ ἔστι λοιπὸν φάρμακον τοῖς γεγεννημένοις εὐρεῖν, οὐδὲ συγγνώμην καὶ ἀπολογία, ἀλλ' ἀνάγκη λοιπὸν κολάζεσθαι ὅπερ καὶ τότε γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ὁ νυμφίος, αἱ μὲν εἰσῆλθον λαμπρὰς ἔχουσαι τὰς λαμπάδας, αἱ δέ, ὑστερήσασαι τῆς εἰσόδου,
 15 τὰς θύρας ἐπάτασσαν τοῦ νυμφῶνος, καὶ τὸ φοβερὸν ῥῆμα ἐκεῖνο ἤκουον· «Ἐπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Εἶδες αὐτὸν πάλιν καὶ τιμῶντα καὶ κολάζοντα, καὶ στεφανοῦντα, καὶ τιμωροῦντα καὶ δεχόμενον καὶ ἀποπέμποντα, καὶ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῆς κρίσεως
 20 ὄντα κύριον; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πέντε καὶ δύο ταλάντων, καὶ τοῦ ἐνὸς ἴδοι τις ἄν. Τοὺς μὲν γὰρ ἀπεδέξατο, καὶ εἰσῆγαγεν ἐπὶ πλείοσι, τὸν δὲ ἐκέλευσε δεθέντα ἔξω βάλλεσθαι εἰς τὸ σκότος τὸ ἑξώτερον.

3. Ἀλλὰ τίς αὐτῶν ὁ πολὺς λόγος, μᾶλλον δὲ πολλῆς ἀνοίας γέμων; Ἐχει μὲν ἐξουσίαν κολάζειν, καὶ στεφανοῦν, καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ ἀμοιβὰς δίδόναι, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω προεδρίαν, φησί, καὶ τὴν ὑψηλοτάτην τιμὴν, ταύτην ἔφησεν οὐκ εἶναι αὐτοῦ
 30 δοῦναι. Τί οὖν εἰάν μάθῃς ὅτι οὐδέν ἐστιν ὑπεξηρημένον αὐτοῦ τῆς ψήφου, ἀποθήσῃ τὴν ἄκαιρον ταύτην φιλονεικίαν; Οὐκοῦν αὐτοῦ πάλιν ἄκουε λέγοντος· «Ὁ Πατήρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ». Εἰ τοίνυν πᾶσαν ἔχει τὴν

13. Γ' Βασ. 17, 8 - 24

15. Ματθ. 20, 1 - 16

17. Ἰω. 5, 22

14. Ματθ. 25, 12

16. Ματθ. 25, 15 - 30

γόραζε ἀπερίγραπτο πλοῦτο, καθιστώντας τὸ χέρι της ἀλώνι καὶ τὸ πυθάρι της ἐλαιοτριβεῖο¹³, καὶ κάμνοντας ἀπὸ τὰ λίγα νὰ πηγάζουν πολλά. Ἄλλ' ἄς ἔρθομε στὸ θέμα μας, καὶ ἄς σταματήσομε τίς συνεχεῖς παρεμβολές.

Ἐνῶ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει ὁ νυμφίος, οἱ παρθένες συζητοῦσαν ἀναμεταξύ τους καὶ ἔλεγαν αὐτά. Οἱ φρόνιμες παρέπεμψαν τίς μωρές στοὺς πωλητές, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦταν πλέον καιρὸς ν' ἀγοράσουν λάδι· καὶ πολὺ σωστά. Διότι οἱ πωλητές ὑπάρχουν μόνο στήν παρούσα ζωὴ, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὴ διάλυση τοῦ θεάτρου δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βροῦμε πλέον φάρμακο γιὰ ἐκεῖνα ποὺ κάναμε, οὔτε συγγνώμη καὶ ἀπολογία, ἀλλὰ πρέπει ὅπωςδῆποτε νὰ τιμωρηθοῦμε, πράγμα ποὺ ἔγινε καὶ τότε. Ὅταν δηλαδὴ ἤρθε ὁ νυμφίος, οἱ μὲν φρόνιμες μπῆκαν κρατώντας τίς λαμπάδες φωτεινές, ἐνῶ οἱ μωρές ἐπειδὴ καθυστέρησαν καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν, χτυποῦσαν τίς πόρτες τοῦ νυμφώνα, ἀλλ' ἄκουσαν τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα λόγια· «Πηγαίνετε, δὲν σᾶς γνωρίζω»¹⁴. Εἶδες αὐτὸν ποὺ πάλι καὶ τιμᾶ, καὶ κολάζει, καὶ στεφανώνει, καὶ τιμωρεῖ, καὶ δέχεται καὶ ἀπομακρύνει, καὶ ὅτι ἔχει ἐξουσία καὶ γιὰ τὰ δύο μέρη τῆς κρίσεως; Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς καὶ στήν παραβολὴ τοῦ ἀμπελώνα¹⁵, καὶ τῶν πέντε ταλάντων καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ ἑνός. Διότι τοὺς πρώτους τοὺς δέχθηκε καὶ τοὺς ἀνέθεσε περισσότερα, ἐνῶ τὸν τρίτο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ δεθεῖ καὶ νὰ ριχτεῖ ἔξω στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο¹⁶.

3. Ἀλλὰ ποιά εἶναι τὰ περιβόητα λόγια τους, ἢ καλύτερα τὰ γεμάτα ἀπὸ πολλὴ ἀνοησία; Ἐχει, λένε, ἐξουσία νὰ κολάζει καὶ νὰ στεφανώνει, καὶ νὰ τιμωρεῖ, καὶ νὰ δίνει ἀμοιβές, ἀλλ' ὅμως τὴν ἀνώτατη ἐξουσία καὶ τὴν ὑψηλότερη τιμὴ εἶπε ὅτι δὲν εἶναι στὸ χέρι του νὰ τὴ δώσει. Τί λοιπὸν; ἔὰν μάθεις ὅτι τίποτε δὲν τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόφαση, θ' ἀφήσεις κατὰ μέρος αὐτὴν τὴν ἀνόητη ἀντιλογία; Λοιπὸν ἄκου αὐτὸν πάλι ποὺ λέγει· «Ὁ Πατέρας μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στὸν Υἱό»¹⁷. Ἐὰν λοιπὸν ἔχει ὅλη τὴν κρίση, τότε

κρίσιν, οὐδὲν ἐπεξήρηται τῆς ψήφου· ὁ γὰρ πᾶσαν ἔχων τὴν κρίσιν, κύριός ἐστι πάντας καὶ τιμωρεῖσθαι καὶ στεφανοῦν.

Τὸ δὲ «ἔδωκεν» ἐνταῦθα μὴ ἀνθρωπίνως ἀκού-
 5 σης, ἀγαπητέ· οὐ γὰρ οὐκ ἔχοντι ἔδωκεν, οὐδὲ ἀ-
 τελῆ ἐγέννησεν, οὐδὲ ὕστερον αὐτῷ προσεγένετο,
 ἀλλὰ τὸ ἔδωκε τοιοῦτόν ἐστι, τοιοῦτον αὐτὸν ἐγέννη-
 σε, 'τέλειον ἀπηρτισμένον'· ταύτη δὲ κέχρηται τῇ
 λέξει, ἵνα μὴ δύο ἀγεννήτους νομίσης Θεούς, ἀλλ'
 10 ἵνα εἰδῆς καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὸν καρπὸν· οὐχ ἵνα ὕ-
 στερον αὐτῷ προσγεγενῆσθαι νομίσης τοῦτο. Καὶ
 γὰρ ἐρωτώμενος ἀλλαχοῦ, «Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ;»,
 οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ἔλαβον τὴν βασιλείαν', οὐκ εἶπεν, ὅ-
 τι 'προσεγένετο αὐτῷ ὕστερον ἢ βασιλεία', ἀλλ' ὅτι
 15 «'Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι». Εἰ βασιλεὺς ἀπηρτι-
 σμένος ἐγεννήθη, εὐδὴλον ὅτι καὶ κριτῆς καὶ δικα-
 στής· βασιλέως γὰρ μάλιστα τὸ κρίνειν, καὶ δικά-
 ζειν, καὶ τιμᾶν, καὶ τιμωρεῖσθαι. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ
 τοῦτο ἴδοι τις ἂν, ὅτι καὶ τὰς ἄνω τιμὰς κύριος ἀν-
 20 τός ἐστι δίδόναι. "Οταν γὰρ παραγάγωμεν εἰς τὸ μέ-
 σον τὸν πάντων ἀνθρώπων ἀμείνω, καὶ δείξωμεν τοῦ-
 τον ὑπ' αὐτοῦ στεφανούμενον, ποία λοιπὸν ὑπολει-
 φθήσεται πρόφασις ὑμῖν;

Τίς οὖν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀμείνων; Τίς δὲ ἐ-
 25 τερος ἀλλ' ἢ ὁ σκηνοποιὸς ἐκεῖνος, ὁ τῆς οἰκουμένης
 διδάσκαλος, ὁ γῆν καὶ θάλασσαν καθάπερ ὑπόπτερος
 περιδραμών, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ νυμφαγωγὸς
 τοῦ Χριστοῦ, ὁ τῆς Ἐκκλησίας φυτουργός, 'ὁ σο-
 φὸς ἀρχιτέκτων', ὁ κήρυξ, ὁ δρομεύς, ὁ ἀγωνιστής,
 30 ὁ στρατιώτης, ὁ παιδοτρίβης, ὁ πανταχοῦ τῆς οἰκου-
 μένης ὑπομνήματα τῆς οἰκείας ἀρετῆς καταλιπών,
 ὁ πρὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς τρίτον ἀρπαγείς οὐρανόν,
 ὁ εἰς παράδεισον ἀπενεχθείς, ὁ ἀπορρήτων κοινωνή-
 σασ τῷ Θεῷ μυστηρίων, ὁ τοιαῦτα ἀκούσας καὶ λα-
 35 λήσας, ἃ ἀνθρωπίνη φύσει λαλῆσαι οὐκ ἔνι, ὁ καὶ

τίποτε δὲν τοῦ ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν· διότι ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ὅλη τὴν κρίσιν, ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὅλους καὶ νὰ τοὺς τιμωρεῖ καὶ νὰ τοὺς στεφανώνει.

Τὸ «ἔδωσε» ἔδω μὴ τὸ πάρεις, ἀγαπητέ, μὲ ἀνθρώπινη ἔννοια· διότι δὲν τοῦ ἔδωσε ἐνῶ δὲν εἶχε, οὔτε τὸν γέννησε ἀτελή, οὔτε ἀργότερα τοῦ προστέθηκε κάτι, ἀλλὰ τὸ «ἔδωσε» ἔχει τὴν ἐξῆς σημασίαν, ὅτι δηλαδὴ τέτοιον τὸν γέννησε ἴτελειον, ὀλοκληρωμένον· χρησιμοποιοῖ αὐτὴν τὴν λέξιν, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὑπάρχουν δύο θεοὶ ἀγέννητοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσεις καὶ τὴ ρίζαν καὶ τὸν καρπὸν· γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ τοῦ προστέθηκε ἀργότερα. Καθόσον, ὅταν σὲ ἄλλη περίπτωσιν ρωτήθηκε, «Εἶσαι λοιπὸν βασιλιάς;»¹⁸, δὲν εἶπε, ὅτι ἔλαβαν τὴ βασιλείαν, δὲν εἶπε ὅτι ἰπροστέθηκε σ' αὐτὸν ἀργότερα ἢ βασιλείαν, ἀλλ' ὅτι «Ἐγὼ γι' αὐτὸ γεννήθηκα»¹⁹. Ἐὰν γεννήθηκε βασιλιάς ὀλοκληρωμένον, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι καὶ κριτὴς καὶ δικαστὴς· διότι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ βασιλιᾶ εἶναι καὶ νὰ κρίνει, καὶ νὰ δικάζει, καὶ νὰ τιμᾷ, καὶ νὰ τιμωρεῖ. Καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει αὐτὸ, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ δίνει καὶ τίς οὐράνιες τιμὰς. Ὅταν λοιπὸν σᾶς παρουσιάσω τὸν ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σᾶς δείξω αὐτὸν νὰ στεφανώνεται ἀπ' αὐτὸν, ποῖαν πρόφασιν θὰ σᾶς ἀπομείνει τότε;

Ποῖος λοιπὸν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ποῖος ἄλλος, παρὰ ὁ σκηνοποιὸς ἐκεῖνος, ὁ δάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ἐκεῖνος ποῦ περιέτρεξε τὴ γῆν καὶ τὴ θάλασσαν ὡς νὰ εἶχε φτερά, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ νυμφαγωγὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ φυτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτονας, ὁ κήρυκας, ὁ δρομέας, ὁ ἀγωνιστὴς, ὁ στρατιώτης, ὁ γυμναστὴς, ἐκεῖνος ποῦ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ἄφησε ἐνθύμια τῆς ἀρετῆς σου, ἐκεῖνος ποῦ πρὶν ἀπὸ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν ἀρπάχθηκε μέχρι τὸν τρίτον οὐρανόν, ποῦ ὀδηγήθηκε στὸν Παράδεισον, ποῦ ἔλαβαν μέρος σὲ ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἄκουσε καὶ εἶπε τέτοια, ποῦ δὲν εἶναι δυνατόν

χάριτος πλείονος ἀπολαύσας, καὶ μείζονα κόπον ἐπι-
δειξάμενος; Ὅτι δὲ πλείον ἀπάντων ἔκαμεν, ἄκου-
σον αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Περισσότερον αὐτῶν πάν-
των ἔκοπίασα». Εἰ δὲ περισσότερο πάντων ἔκαμεν,
5 περισσότερο καὶ στεφανοῦται· «Ἐκαστος γὰρ τὸν
ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον».

Εἰ τοίνυν μείζονα τῶν ἀποστόλων λαμβάνει στέ-
φανον (τῶν δὲ ἀποστόλων ἴσος οὐδεὶς γέγονεν, οὐ-
τος δὲ κακείνων μείζων), εὐδηλον ὅτι τῆς ἀνωτάτω
10 ἀπολαύσεται τιμῆς καὶ προεδρίας. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ
αὐτὸν στεφανῶν; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Τὸν
ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι· τὸν δρόμον τετέλεκα,
τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δι-
καιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν
15 ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής»· «Ὁ Πατὴρ οὐ
κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ
Υἱῷ». Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ τοῦτο μόνον δῆλον, ἀλλὰ καὶ
ἐκ τῶν ἐξῆς· «Οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς
ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ». Τίνος δὲ ἐστὶν ἡ
20 «ἐπιφάνεια», ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, «Ἐπεφάνη ἡ
χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παι-
δεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς
κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σοφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐ-
σεβῶς ζήσωμεν· ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν
25 μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ με-
γάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

4. Ἄλλ' ἡ μὲν πρὸς τοὺς αἵρετικούς ἡμῖν μάχη
τέλος ἔχει, καὶ τὸ τρόπαιον ἐστήσαμεν, καὶ τὴν νί-
κην λαμπρὰν ἠράμεθα, ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπάντων
30 ἀποδείξαντες, ὅτι κύριος καὶ τιμᾶν καὶ κολάζειν ἐ-
στί, «πᾶσάν τε τὴν κρίσιν ἔχων», καὶ τὸν ἀπάντων

20. Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ εἶναι διάσπαρτοι τόσο στίς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου, ὅσο καὶ στὸ βιβλίον τῶν Πράξεων.

21. Α' Κορ. 15, 10

22. Α' Κορ. 3, 8.

23. Β' Τιμ. 4, 7-8

24. Ἰω. 5, 22

25. Β' Τιμ. 4, 8

26. Τίτ. 2, 11-13

νά λεχθοῦν ἀπὸ ἀνθρώπινη φύση, ἐκείνος ποῦ καὶ περισσότερη χάρη ἀπόλαυσε, καὶ μεγαλύτερο κόπο κατέβαλε²⁰; Τὸ ὅτι δὲ περισσότερο ἀπὸ ὅλους κόπιασε, ἄκουσε αὐτὸν ποῦ λέγει, «Περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς κόπιασα»²¹. Ἐὰν ὅμως κόπιασε περισσότερο ἀπὸ ὅλους, περισσότερο ἀπὸ ὅλους καὶ στεφανώνεται, διότι «Ὁ καθένας θὰ λάβει τὸ μισθὸ του ἀνάλογα μὲ τὸν κόπο του»²².

Ἐφόσον λοιπὸν παίρνει μεγαλύτερο στεφάνι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους (κανένας δὲν ὑπῆρξε ἴσος μὲ τοὺς ἀποστόλους, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι μεγαλύτερος καὶ ἀπὸ ἐκείνους), εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θ' ἀπολαύσει τὴν πιὸ μεγαλύτερη τιμὴ καὶ προεδρία. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκείνος ποῦ στεφανώνει αὐτόν; Ἄκουσε αὐτὸν ποῦ λέγει· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸ ἀγωνίσθηκα, τὸ δρόμο τὸν τελείωσα, τὴν πίστη τὴν τήρησα· μοῦ ἀπομένει τῶρα τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης, ποῦ θὰ μοῦ δώσει ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ὁ δίκαιος κριτής»²³. «Ὁ Πατέρας δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλη τὴν κρίση τὴν ἔδωσε στὸν Υἱό»²⁴. Καὶ δὲν γίνεται αὐτὸ φανερὸ μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐξῆς· «Θὰ τὸ δώσει ὄχι μόνο σὲ μένα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ἐκείνους ποῦ ἀγάπησαν καὶ θ' ἀγαπήσουν τὴν ἐμφάνισή του στὸν κόσμο»²⁵. Καὶ ποιοῦ εἶναι ἡ ἐμφάνιση αὐτὴ στὸν κόσμο, ἄκουσε αὐτὸν ποῦ λέγει· «Φανερώθηκε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήρια σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διδάσκοντάς μας ν' ἄρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τίς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, καὶ νὰ ζήσομε μὲ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια στὴ ζωὴ αὐτὴ, περιμένοντας τὴ μακάρια ἐλπίδα καὶ φανέρωση τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁶.

4. Ἡ μάχη λοιπὸν πρὸς τοὺς αἰρετικούς τελείωσε, τὸ τρόπαιο τὸ στήσαμε, καὶ ἀποσπάσαμε νίκη λαμπρὴ, ἀφοῦ μὲ ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἀποδείξαμε, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ τιμᾷ καὶ νὰ τιμωρεῖ, διότι «ἔχει ὅλη τὴν κρίση» καὶ ἀνακηρύσσει καὶ στεφανώνει τὸν ἀνώτερο ἀπὸ ὅλους, καὶ ὅτι στίς παραβολὰς ἐκείνες ὁ ἴδιος ἐπιτελεῖ.

- ἀμείνω στεφανῶν καὶ ἀνακηρύττων, καὶ ἐν ταῖς πα-
 ραβολαῖς ἐκείναις ἐκάτερα αὐτὸς ἐργαζόμενος. Δεῖ
 δὲ λοιπὸν καὶ τὸν θόρυβον τῶν ἀδελφῶν ἐκβαλεῖν,
 καὶ διδάξαι τίνος ἔνεκεν οὕτως εἴρηκεν, ὅτι «Οὐκ
 5 ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι»· καὶ γὰρ οἶμαι πολλοὺς ἐ-
 παπορεῖν τοῖς εἰρημένοις. Ἴν' οὖν καὶ τὴν ἀπορίαν
 λύσωμεν, καὶ τὸν θόρυβον τῆς ψυχῆς κατευνάσω-
 μεν, συντείνατέ μοι τὴν διάνοιαν, παρασκευάσατέ μοι
 τὴν γνώμην· καὶ γὰρ πλείονός μοι πόνου δεῖ νῦν.
 10 Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον πολεμεῖν καὶ διδάσκειν, βάλλειν
 τὸν ἐχθρόν, καὶ διορθοῦσθαι τὸν οἰκεῖον, ἀλλὰ πλείο-
 νός μοι χρεῖα ἐνταῦθα τῆς σπουδῆς, ὥστε μὴ παρι-
 δεῖν τὸ μέρος χωλεῦον, μηδὲ τινα θορυβούμενον πα-
 ραδραμεῖν.
- 15 Λέγω γὰρ (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε πρὸς τὰ λεγόμε-
 να, μηδὲ ταράττεσθε) οὐ μόνον γὰρ τοῦ Υἱοῦ φημι
 μὴ εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Πατρὸς· καὶ μεγάλη ταῦτα
 βοῶ τῇ φωνῇ, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέρᾳ, ὅτι οὐκ
 ἔστιν αὐτοῦ δοῦναι, οὔτε αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρὸς.
 20 Εἰ γὰρ αὐτοῦ ἦν, καὶ τοῦ Πατρὸς ἦν· εἰ τοῦ Πατρὸς
 ἦν, καὶ αὐτοῦ ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν ἀ-
 πλῶς, «οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι», ἀλλὰ τί; «Οὐκ ἔστιν
 ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται»· δείκνυσιν ὅτι οὔ-
 τε αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐτέρων τινῶν. Τί
 25 οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Οἶμαι γὰρ ἡμῖν ηὔξησθαι τὸν
 θόρυβον, καὶ πλείονα γενέσθαι τὴν ἀπορίαν, καὶ ἐνα-
 γωνίους εἶναι ἀλλὰ μὴ δείσητε· οὐ γὰρ ἀποστήσομαι,
 ἕως ἂν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Μικρὸν δὲ ἀνάσχεσθε
 ἀνωτέρω τὸν λόγον ἄγοντος· οὐ γὰρ ἐτέρως μετὰ σα-
 30 φηνείας ἅπαντα ὑμῶν παρακαταθέσθαι τῇ γνώμῃ
 δυνατόν.

Τί ποτ' οὖν ἔστι τὸ εἰρημένον; Ἡ μήτηρ τῶν υἱ-
 ῶν Ζεβεδαίου, Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἀναχωροῦντι

καὶ τὰ δύο ἔργα. Πρέπει ὅμως στή συνέχεια νὰ διώξω καὶ τὸ φόβο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς καὶ νὰ τοὺς διδάξω γιὰ ποιὸ λόγο τὸ εἶπε αὐτὸ ἔτσι, ὅτι δηλαδὴ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό»²⁷. καθόσον νομίζω ὅτι πολλοὶ ἔχουν ἀκόμη τὴν ἀπορία γιὰ τὰ λόγια αὐτά. Μὲ σκοπὸ λοιπὸν καὶ τὴν ἀπορία νὰ λύσω καὶ νὰ καθησυχάσω τὸ θόρυβο τῆς ψυχῆς, συγκεντρῶστε περισσότερο τὴν προσοχὴ τῆς διάνοιάς σας καὶ προετοιμάστε μου τὴ σκέψη σας· καθόσον τώρα πρέπει νὰ καταβάλω περισσότερο κόπο. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ πολεμῶ καὶ νὰ διδάσκω, νὰ βάλλω ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διορθώνω τὸν δικὸ μου, ἀλλὰ χρειάζομαι ἐδῶ περισσότερη προσπάθεια, ὥστε νὰ μὴ παραβλέψω τὸ μέλος ἐκεῖνο ποὺ χωλαίνει, οὔτε νὰ προσπεράσω κάποιον ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ἀνησυχία.

Σὰς λέγω λοιπὸν (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου αὐτά, οὔτε καὶ νὰ ταρασσεσθε) ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι οὔτε στὸ χέρι τοῦ Υἱοῦ, οὔτε καὶ τοῦ Πατέρα· καὶ τὰ βροντοφωνάζω αὐτὰ μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ λαμπρότερη καὶ ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς σάλπιγγας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι στὸ χέρι αὐτοῦ νὰ τὸ δώσει αὐτό, οὔτε στὸ χέρι αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Πατέρα. Διότι ἐὰν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ θὰ ἦταν καὶ τοῦ Πατέρα· ἐὰν ἦταν στὸ χέρι τοῦ Πατέρα, θὰ ἦταν καὶ αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω», ἀλλὰ τί; «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τὸ δώσω αὐτό, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτοιμασθεῖ»²⁸· δείχνει δηλαδὴ ὅτι αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπ' αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἀπὸ κάποιους ἄλλους. Τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά; Διότι νομίζω ὅτι αὐξήθηκε ἡ ἀνησυχία σας, ἔγινε μεγαλύτερη ἡ ἀπορία σας, καὶ εἴστε γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία· ἀλλ' ὅμως μὴ φοβηθεῖτε· διότι δὲν θὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ μέχρι ποὺ νὰ δώσω τὴ λύση. Δεῖξτε μόνο λίγη ὑπομονὴ γιὰ νὰ πιάσω τὸ λόγο λίγο ἀπὸ πιὸ πάνω· διότι ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατό νὰ μποῦν ὅλα στὸ μυαλό σας μὲ σαφήνεια.

Ποιὸ τέλος πάντων λοιπὸν εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων αὐτῶν; Ἡ μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, τοῦ Ἰακώβου

πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα τῷ Ἰησοῦ προσῆλθε μετὰ τῶν
παίδων λέγουσα, «Εἶπὲ ἵνα οἱ δύο υἱοὶ μου καθίσω-
σιν εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου».
Ἔτερος δὲ εὐαγγελιστῆς φησιν, ὅτι οἱ παῖδες ταῦτα
5 ἤτοῦντο παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἔστι διαφωνία
(οὐδὲ γὰρ ταῦτα δεῖ τὰ μικρὰ παρατρέχειν), ἀλλὰ
τὴν μητέρα προβαλλόμενος, ἐπειδὴ εἶπεν ἐκείνη καὶ
θύραν ἤνοιξε, καὶ αὐτοὶ τὴν ἱκετηρίαν προσήγαγον,
οὐκ εἰδότες μὲν ἄπερ ἔλεγον, λέγοντες δὲ ὁμῶς. Εἰ
10 γὰρ καὶ ἀπόστολοι ἦσαν, ἀλλ' ἀτελέστερον ἔτι διέ-
κριντο, καθάπερ νεοττοὶ ὡς ἐν καλιᾷ πλανώμενοι, οὐ-
δέπω τοῦ πτεροῦ παγέντος αὐτοῖς. Καὶ τοῦτο μάλι-
στα ὑμᾶς ἀναγκαῖον εἰδέναί, ὅτι πρὸ τοῦ σταυροῦ ἐν
πολλῇ ἦσαν ἀγνοία. Διὸ καὶ ἐπιτιμῶν αὐτοῖς ἔλεγεν·
15 «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοὶ ἐστε; Οὕπω νοεῖτε οὐδὲ
συνίετε, ὅτι οὐ περὶ τῶν ἄρτων εἶπον ὑμῖν προσέχειν
ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων;». Καὶ πάλιν· «Πολλὰ
ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι».

Οὐ μόνον δὲ ἠγνόουν τὰ ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ ἃ
20 ἤκουον ἀπέβαλλον ἀπὸ φόβου καὶ δειλίας πολλάκις,
ὅπερ ὄνειδίζων αὐτοῖς ἔλεγεν· «Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρω-
τᾷ με, ποῦ ὑπάγεις; ἀλλ' ὅτι ταῦτα εἶπον ὑμῖν, ἡ λύ-
πη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν». Καὶ πάλιν, «Ἐ-
κεῖνος ὑμᾶς ἀναμνήσει πάντα, καὶ διδάξει ὑμᾶς», πε-
25 ρὶ τοῦ Παρακλήτου λέγων. Οὐκ ἂν δὲ εἶπεν «ἀνα-
μνήσει», εἰ μὴ πολλὰ τῶν εἰρημένων ἐξέβαλον. Ταῦ-
τα δὲ μοι οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται
Πέτρος, νῦν μὲν ἀπηρτισμένην ὁμολογίαν ὁμολογῶν,
νῦν δὲ πάντων ἐπιλελησμένος. Ὁ γὰρ εἰπὼν, «Σὺ
30 εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ μα-
καρισθεῖς ἐπὶ τούτοις, τοιοῦτον ἤμαρτε μετὰ μικρόν,

29. Μαθ. 20, 20 - 21

31. Μαθ. 15, 16 καὶ 16, 11

33. Ἰω. 16, 5 - 6

35. Μαθ. 16, 16

30. Μαρκ. 10, 35 - 37

32. Ἰω. 16, 12

34. Ἰω. 14, 26

καὶ τοῦ Ἰωάννη, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς ἀναχωροῦσε γιὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸν πλησίασε μὲ τὰ παιδιὰ της, λέγοντας, «Δῶσε ἐντολὴ γιὰ νὰ καθίσουν οἱ δύο υἱοὶ μου ἕνας στὰ δεξιὰ σου καὶ ἕνας στ' ἀριστερά σου»²⁹. Ἄλλος ὅμως εὐαγγελιστῆς λέγει, ὅτι οἱ υἱοὶ της ζητοῦσαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ Χριστό³⁰. Δὲν ὑπάρχει ὁμως διαφωνία (διότι δὲν πρέπει αὐτὰ τὰ μικροπράγματα νὰ τὰ παρατρέχομε), ἀλλὰ παρουσιάζει τῇ μητέρα νὰ ὁμιλεῖ, ἐπειδὴ μίλησε ἐκείνη πρώτη καὶ ἄνοιξε τὴν πόρτα, καὶ στὴ συνέχεια ὑπέβαλαν ἐκεῖνοι τὴν παράκληση, μὴ γνωρίζοντας βέβαια ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγαν, ὅπωςδήποτε ὅμως τὰ εἶπαν. Διότι, ἂν καὶ ἦταν ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅμως εἶχαν ἀκόμη πολλές πνευματικὲς ἀτέλειες, σὰν ἀκριβῶς νεοσσοὶ ποὺ περιφέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μέσα στὴ φωλιά, χωρὶς νὰ ἰσχυροποιήθηκαν ἀκόμα τὰ φτερά τους. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅπωςδήποτε, ὅτι δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρὸ βρίσκονταν μέσα σὲ μεγάλη ἄγνοια. Γι' αὐτὸ καί, ἐπιτιμώντας αὐτοὺς, ἔλεγε· Ἄκόμη καὶ σεῖς εἶστε ἀνόητοι, δὲν σκέφτεσθε οὔτε καταλαβαίνετε, ὅτι δὲν σᾶς μίλησα γιὰ ψωμί, ἀλλὰ νὰ προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων;»³¹. Καὶ πάλι· «Πολλὰ ἔχω ἀκόμη νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ δὲν μπορείτε νὰ τὰ βαστάξετε τώρα»³².

Ὅχι μόνο ἀγνοοῦσαν τὰ ὑψηλότερα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουαν πολλὰς φορές τὰ ἀπέρριπταν ἀπὸ φόβο καὶ δειλία, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορώντας τους ἔλεγε· «Κανένας σας δὲν μ' ἐρωτᾷ, ποῦ πηγαίνεις; ἀλλ' ἐπειδὴ σᾶς εἶπα αὐτὰ ἡ λύπη γέμισε τὴν καρδιά σας»³³. Καὶ πάλι, «Ἐκεῖνος θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει ὅλα καὶ θὰ σᾶς τὰ διδάξει»³⁴, ἐννοώντας τὸν Παράκλητο. Δὲν θὰ ἔλεγε «Θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει», ἐὰν δὲν ξεχνοῦσαν πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς εἶχε πει. Αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ εἶπα ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται ὁ Πέτρος ἄλλοτε μὲν νὰ δίνει μία ὀλοκληρωμένη ὁμολογία, ἄλλοτε πάλι νὰ τὰ ἔχει λησμονήσει ὅλα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωντανοῦ»³⁵, καὶ μακαρίσθηκε γι' αὐτὸ, τέτοια ἀμαρτία μετὰ ἀπὸ λίγο διέπραξε, ὥστε νὰ ὄνο-

ὡς «σατανᾶς» προσαγορευθῆναι λέγει γάρ, «Ἵπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων». Τί γένοιτ' ἂν ἀτελέστερον τοῦ τὰ αὐτοῦ μὴ φρονοῦντος, ἀλλὰ
 5 τὰ τῶν ἀνθρώπων; Ἐπειδὴ γὰρ περὶ σταυροῦ αὐτῶ διελέγετο καὶ ἀναστάσεως, οὐκ εἰδὼς τῶν λεγομένων τὸ βάθος, οὐδὲ τῶν δογμάτων τὸ ἀπόρρητον, οὐδὲ τὴν μέλλουσαν τῇ οἰκουμένη σωτηρίαν καταλαμβάνειν, λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν ἔλεγεν· «Ἰλεῶς σοι
 10 γίνου, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο».

Ὁρᾶς πῶς οὐδὲ περὶ ἀναστάσεως οὐδὲν ἤδεισαν σαφές; Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστῆς ἐπισημαινόμενος ἔλεγεν· «Οὐδέπω γὰρ ἤδεισαν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι». Οἱ δέ, ταῦτα οὐκ ἐ-
 15 πιστάμενοι, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἄλλα ἠγνόουν· οἷον τὰ περὶ βασιλείας τῆς ἄνω, καὶ τῆς ἀπαρχῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ χθαμαλοὶ τινες ἦσαν ἔτι, οὐδέπω δυνάμενοι ὑψηλὰ πέτεσθαι. Ἄτε οὖν τοιαύτην ἔχοντες ἔννοιαν, καὶ
 20 προσδοκῶντες ὅτι εὐθέως ἀπαντήσει αὐτῶ ἡ βασιλεία ἐν Ἱεροσολύμοις· ταύτης γὰρ οὐδὲν πλέον ἤδεισαν· ὅπερ οὖν καὶ ἕτερος ἐπισημαίνεται εὐαγγελιστῆς λέγων, ὅτι ἐνόμιζον ἤδη παραγίνεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ἀνθρωπίνην τινὰ αὐτὴν ὑποπτεύοντες, καὶ
 25 προσδοκῶντες ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν χωρεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ σταυρὸν καὶ θάνατον. Καὶ γὰρ μυριάκις ἀκούοντες, σαφῶς εἰδέναι οὐκ εἶχον.

Β. Ἐπεὶ οὖν τετρανωμένην μὲν τῶν δογμάτων οὐδέπω ἀκρίβειαν ἐκέκτηντο, ἐνόμιζον δὲ αὐτὸν ἐπὶ
 30 βασιλείαν χωρεῖν τὴν αἰσθητὴν ταύτην, καὶ βασιλεύειν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀπολαβόντες αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὡς καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχειν νομίσαντες, ταύτην αἰτοῦσιν τὴν αἴτησιν· ἀπορρήξαντες γὰρ ἑαυτοὺς

μασθεῖ «σατανᾶς»· διότι λέγει, «Πήγαινε πίσω μου, σατανᾶ· εἶσαι σκάνδαλό μου, διότι δὲν σκέφτεσαι ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν στὸ Θεό, ἀλλ’ ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν στοὺς ἀνθρώπους»³⁶. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀτελέστερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ δὲν σκέφτεται ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν σ’ αὐτόν, ἀλλ’ ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν στοὺς ἀνθρώπους; Ὅταν δηλαδὴ τοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ σταυρὸ καὶ τὴν ἀνάστασι, μὴ γνωρίζοντας τὸ βαθύτερο νόημα τῶν λόγων του, οὔτε τὸ ἀπόρητο τῶν ἀληθειῶν, οὔτε τὴ σωτηρία ποῦ ἐπρόκειτο ν’ ἀπλωθεῖ σ’ ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἀφοῦ τὸν πῆρε ἰδιαίτερα, τοῦ ἔλεγε· «Ἄς σέ εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεός, Κύριε, ὥστε νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ αὐτὸ»³⁷.

Βλέπεις πῶς οὔτε γιὰ τὴν ἀνάστασι γνώριζαν κάτι μὲ σαφήνεια; Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσει ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγε· «Διότι δὲν γνώριζαν ἀκόμη ὅτι αὐτὸς πρέπει ν’ ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς»³⁸. Αὐτοὶ λοιπὸν ποῦ δὲν γνώριζαν αὐτά, πολὺ περισσότερο ἀγνοοῦσαν τὰ ἄλλα, δηλαδὴ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οὐράνια βασιλεία, μὲ τὴ δική μας ἀπαρχή, καὶ τὴν ἀνάληψη στοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἦταν ἀκόμη κατώτερης πνευματικότητας ἄνθρωποι, μὴ μπορώντας ἀκόμη νὰ κάνουν ὑψηλὰς πτήσεις. Τέτοια δηλαδὴ ἀντίληψη εἶχαν καὶ περίμεναν ὅτι ἀμέσως θὰ τοῦ δοθεῖ ἡ βασιλεία στὰ Ἱεροσόλυμα· διότι τίποτε περισσότερο ἀπ’ αὐτὴν δὲν γνώριζαν, πράγμα βέβαια ποῦ φανερώνει καὶ ἄλλος εὐαγγελιστής λέγοντας, ὅτι νόμιζαν πῶς ἤδη ἔφθασε ἡ βασιλεία του, θεωρώντας αὐτὴν σὰν κάποια ἀνθρώπινη, καὶ περίμεναν ὅτι γι’ αὐτὸ πηγαίνει αὐτὸς ἐκεῖ, καὶ ὄχι γιὰ τὸ σταυρικὸ του θάνατο. Καθόσον, ἂν καὶ τὸ ἄκουαν ἀμέτρητες φορές, ὅμως δὲν μπορούσαν νὰ τὸ γνωρίζουν μὲ σαφήνεια.

5. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶχαν ἀκόμη τελείως ὀλοκάθαρη τὴν ἀκριβὴ γνώση τῶν ἀληθειῶν, καὶ νόμιζαν ὅτι αὐτὸς πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ τὴν αἰσθητὴ αὐτὴ βασιλεία καὶ ὅτι θὰ βασιλεύε στὰ Ἱεροσόλυμα, τὸν ἔπιασαν ἀπὸ δρόμο, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι βρῆκαν τὴν κατάλληλη εὐκαιρία, καὶ τοῦ ὑποβάλλουν αὐτὸ τὸ αἴτημα· Ἐχώρισαν δηλαδὴ τὸν

τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, καὶ εἰς ἑαυτοὺς τὸ πᾶν πε-
 ριστήσαντες, ἀξιοῦσιν ὑπὲρ προεδρίας, καὶ τοῦ πρῶ-
 τοι γενέσθαι τῶν ἄλλων, νομίζοντες ἤδη τὰ πράγμα-
 τα εἰληφέναι τέλος, καὶ τὸ πᾶν κατωρθῶσθαι, καὶ
 5 στεφάνων εἶναι λοιπὸν καὶ ἀμοιβῶν καιρὸν, ὅπερ καὶ
 αὐτὸ τῆς ἐσχάτης ἀγνοίας ἦν. Καὶ ὅτι οὐ στοχα-
 σμὸς ταῦτά ἐστιν, οὔτε λόγων πιθανότης, παρ' αὐ-
 τοῦ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ τὰ ἀπόρρητα ἐπισταμένου, τὴν
 ἀπόδειξιν ὑμῖν ἐπαγάγω. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἤτη-
 10 σαν, ἀκουσον τί φησι πρὸς αὐτούς· «Οὐκ οἶδατε τί
 αἰτεῖσθε». Τί ταύτης σαφέστερον τῆς ἀποδείξεως;
 Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἤδεισαν ὅπερ ἤτοῦντο, περὶ στεφάνων
 καὶ ἀμοιβῶν καὶ προεδρίας, καὶ τιμῆς αὐτῶ διαλε-
 γόμενοι, οὐδέπω τῶν ἀγῶνων οὔτε ἀρχῆν εἰληφόντων;
 15 Δύο τοίνυν αἰνίττεται διὰ τοῦ λέγειν, «Οὐκ οἶ-
 दाτε τί αἰτεῖσθε»· ἓν μὲν ὅτι περὶ βασιλείας διαλέ-
 γονται, ἥς οὐδεὶς ἦν τῷ Χριστῷ λόγος· οὐ γὰρ δὴ
 περὶ ταύτης ἐπήγγελλτο τῆς κάτω καὶ τῆς αἰσθητῆς·
 ἕτερον δὲ ὅτι προεδρίαν ζητοῦντες ἤδη, καὶ τιμὰς
 20 τὰς ἀνωτάτω, καὶ τῶν ἐτέρων βουλόμενοι λαμπρό-
 τεροι φανῆναι καὶ περιφανέστεροι, οὐδὲ ἐν καιρῷ
 ταῦτα ζητοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκαιρως. Ὁ γὰρ
 καιρὸς ἐκεῖνος οὐχὶ στεφάνων, οὐδὲ ἐπάθλων, ἀλλ'
 ἀγωνισμάτων, καὶ παλαισμάτων, καὶ πόνων, καὶ ἰ-
 25 δρώτων, καὶ скаμμάτων, καὶ πολέμων. Ὁ οὖν λέ-
 γει τοιοῦτόν ἐστιν, Ὁὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε, περὶ
 τούτων μοι διαλεγόμενοι, οὐδέπω καμόντες, οὐδὲ ἀ-
 ποδυσάμενοι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἔτι τῆς οἰκουμένης
 ἀδιορθώτου μενούσης, τῆς ἀσεβείας ἐπικρατούσης,
 30 τῶν ἀνθρώπων ἀπάντων ἀπολωλότων· οὐδέπω τῆς
 βαλβίδος ἐξεπηδήσατε· οὐδέπω πρὸς τὰ παλαίσματα
 ἀπεδύσασθε. «Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλ-
 λω πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτι-
 σθῆναι;», ποτήριον ἐνταῦθα καὶ βάπτισμα καλῶν τὸν

ἑαυτοὺς ἀπὸ τὸν ὄμιλο τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ ἀφοῦ περιόρισαν τὸ πᾶν στὸν ἑαυτοὺς, τοῦ ζητοῦν τὴν προεδρία καὶ νὰ γίνουν πρῶτοι μεταξύ τῶν ἄλλων μαθητῶν, νομίζοντας ὅτι τὰ πράγματα ἤδη ἔφθασαν στὸ τέλος τους, καὶ ὅτι τὸ πᾶν κατορθώθηκε, καὶ τώρα πλέον εἶναι καιρὸς γιὰ στεφάνια καὶ ἀμοιβές, πράγμα ποῦ ἦταν γνώρισμα τῆς χειρότερης μορφῆς ἄγνοιας. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπλή σκέψη μας καὶ οὔτε ὑποθέσεις μὲ λόγια, θὰ σᾶς παρουσιάσω τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ, ποῦ γνωρίζει τὰ ἀπόρρητα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ζήτησαν αὐτὰ, ἄκουσε τί ἀπαντᾶ πρὸς αὐτούς· «Δὲν γνωρίζετε τί ζητᾶτε»³⁹. Τί ὑπάρχει πιὸ σαφές ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη αὐτή; Βλέπετε ὅτι δὲν γνώριζαν ἐκεῖνο ποῦ ζητοῦσαν, συζητώντας μαζί του γιὰ στεφάνια καὶ ἀμοιβές καὶ προεδρίες καὶ τιμές, τὴ στιγμή ποῦ ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀρχίσει οἱ ἀγῶνες;

Δύο πράγματα λοιπὸν ὑπονοεῖ μὲ τὰ λόγια, «Δὲν γνωρίζετε τί ζητᾶτε»· τὸ ἓνα ὅτι συζητοῦν γιὰ βασιλεία, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ δὲν μίλησε ὁ Χριστός· διότι δὲν τοὺς ὑποσχέθηκε γι' αὐτὴ τὴ βασιλεία τὴν ἐπίγεια καὶ αἰσθητῇ· τὸ ἄλλο εἶναι ὅτι τὴν προεδρία ποῦ ζητοῦν ἀπὸ τώρα καὶ τίς ἀνώτατες τιμές, καθὼς καὶ τὸ ὅτι θέλουν νὰ φανοῦν λαμπρότεροι καὶ ἐνδοξότεροι, ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ζητοῦν στὸν κατάλληλο καιρὸ, ἀλλὰ καὶ σὲ πάρα πολὺ ἀκατάλληλο. Διότι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος δὲν ἦταν γιὰ στεφάνια, οὔτε γιὰ ἔπαθλα, ἀλλὰ γιὰ ἀγωνίσματα, γιὰ παλαίσματα, γιὰ κόπους, γιὰ ἰδρῶτες, γιὰ σκάμματα καὶ γιὰ πολέμους. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἐν γνωρίζετε τί ζητᾶτε, συζητώντας μαζί μου γιὰ τέτοια πράγματα, τὴ στιγμή ποῦ ἀκόμη δὲν κοπιάσατε, οὔτε ἀρχίσατε τοὺς ἀγῶνες, τὴ στιγμή ποῦ ἡ οἰκουμένη παραμένει ἀκόμη ἀδιόρθωτη, ἡ ἀσέβεια ἐπικρατεῖ, καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια· ἀκόμη δὲν τιναχθήκατε ἀπὸ τὴ βαλβίδα, ἀκόμη δὲν ξεντυθήκατε γιὰ ν' ἀρχίσετε τὰ παλαίσματα. «Μπορεῖτε νὰ πιεῖτε τὸ ποτήρι ποῦ πρόκειται νὰ πιῶ ἐγώ, καὶ νὰ βαπτισθεῖτε μὲ τὸ βάπτισμα ποῦ βαπτίζομαι ἐγώ;»⁴⁰, ὀνομάζοντας ἐδῶ ποτήρι καὶ βάπτισμα

σταυρὸν τὸν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν θάνατον· ποτήριον μὲν, ἐπειδὴ μεθ' ἡδονῆς αὐτὸν ἐπήει, βάπτισμα δέ, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ἐκάθηρεν· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀναστάσεως. "Ωσπερ γὰρ ὁ βαπτιζόμενος ὕδατι, μετὰ πολλῆς ἀνίσταται τῆς εὐκολίας, οὐδὲν ὑπὸ τῆς φύσεως τῶν ὑδάτων κωλυόμενος, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς θάνατον καταβάς, μετὰ πλείονος ἀνέβη τῆς εὐκολίας· διὰ τοῦτο βάπτισμα αὐτὸ καλεῖ.

- 10 "Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Ἐδύνασθε σφαγήναι καὶ ἀποθανεῖν; Τούτων γὰρ ὁ καιρὸς νῦν, θανάτων, καὶ κινδύνων, καὶ πόνων'. Λέγουσιν ἐκεῖνοι· Ἐδυνάμεθα', οὔτε εἰδότες τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολήψεως ὑπισχνούμενοι. Λέγει πρὸς
 15 αὐτούς· «Τὸ μὲν ποτήριον πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε» (τὸν θάνατον οὕτω λέγων· καὶ γὰρ Ἰάκωβος ἀπετμήθη μαχαίρα, καὶ Ἰωάννης πολλάκις ἀπέθανε), «Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι,
 20 ναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται». "Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐποθανεῖσθε μὲν, καὶ σφαγήσεσθε, καὶ μαρτυρίῳ τιμηθήσεσθε, τὸ μέντοι πρῶτους γενέσθαι, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλὰ τῶν ἀγωνιζομένων λαβεῖν, διὰ πλείονος τῆς σπουδῆς, διὰ μείζονος τῆς προθυμίας'. Ἴνα δὲ ὃ λέγω γένηται σαφέστερον, ὑποθέμεθα εἶναι τινὰ ἀγωνοθέτην· εἶτα μητέρα ἀθλητὰς ἔχουσαν δύο παῖδας, προσελθεῖν μετὰ τῶν παιδῶν αὐτῆς τῷ ἀγωνοθέτῃ, καὶ λέγειν· εἶπέ ἴνα οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ μου τὸν στέφανον λάβωσι'. Τί τοίνυν αὐτὸς ἀποκρινεῖται; Τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅτι «οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι»· ἀγωνοθέτης εἰμί, οὐ χάριτι βραβεύων,

τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατό του· ποτήρι, ἐπειδὴ μὲ εὐχαρίστηση δεχόταν τὸ σταυρὸ, καὶ βάπτισμα, ἐπειδὴ μὲ αὐτὸν καθάρισε τὴν οἰκουμένη· καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐκολία τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποῦ βαπτίζεται μὲ νερό, σηκώνεται μὲ μεγάλη εὐκολία, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται καθόλου ἀπὸ τὴ φύση τῶν ὑδάτων, ἔτσι καὶ αὐτός, ἀφοῦ κατέβηκε στὸ θάνατο, ἀνέβηκε μὲ μεγάλη εὐκολία· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὀνομάζει αὐτὸ βάπτισμα.

Αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· 'Μπορεῖτε νὰ σφαγεῖτε καὶ νὰ πεθάνετε; Διότι τώρα εἶναι καιρὸς γι' αὐτά, γιὰ θανάτους, γιὰ κινδύνους καὶ γιὰ κόπους'. 'Απαντοῦν ἐκεῖνοι· 'Μποροῦμε', χωρὶς φυσικὰ νὰ γνωρίζουν ποιά τέλος πάντων ἦταν ἡ βαθύτερη σημασία αὐτοῦ ποῦ τοὺς ἔλεγε, ἀλλ' ὑπόσχονται, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ λάβουν. Λέγει πρὸς αὐτοὺς· «Τὸ ποτήρι βέβαια θὰ τὸ πιεῖτε, καὶ τὸ βάπτισμα, μὲ τὸ ὁποῖο βαπτίζομαι ἐγώ, θὰ βαπτισθεῖτε», (ἐννοώντας μ' αὐτὸ τὸ θάνατο· διότι καὶ ὁ 'Ιάκωβος ἀποκεφαλίσθηκε μὲ μαχαίρι, καὶ ὁ 'Ιωάννης πολλές φορές ἀντιμετώπισε τὸ θάνατο), «Τὸ νὰ καθίσετε ὁμῶς στὰ δεξιά μου καὶ στ' ἀριστερά μου δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτοιμασθεῖ»⁴¹. Αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· 'Θὰ πεθάνετε βέβαια καὶ θὰ σφαγεῖτε καὶ θὰ τιμηθεῖτε μὲ τὸ μαρτύριο, ὁμῶς τὸ νὰ γίνετε πρῶτοι, δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, ἀλλ' εἶναι στὸ χέρι ἐκείνων ποῦ ἀγωνίζονται νὰ τὸ πάρουν, καταβάλλοντας μεγαλύτερη προσπάθεια καὶ δείχνοντας μεγαλύτερη προθυμία'. 'Αλλὰ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποῦ λέγω, ἄς υποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος ἀγωνοθέτης· ἔπειτα μία μητέρα, ποῦ ἔχει δύο παιδιά ἀθλητές, πλησιάζει μὲ τὰ παιδιά τῆς τὸν ἀγωνοθέτη καὶ τοῦ λέγει· 'Πές αὐτοῖ οἱ δύο υἱοί μου νὰ πάρουν τὸ στεφάνι'. Ποιά ἀπάντηση λοιπὸν θὰ τῆς δώσει αὐτός; 'Ακριβῶς τὴν ἴδια τὴν ἀπάντηση, ὅτι δηλαδὴ «Δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ τοὺς τὸ δώσω»· ἐγὼ εἶμαι ἀγωνοθέτης, καὶ δὲν χαρίζω τὰ βραβεῖα, οὔτε βραβεύω μὲ τίς ἰκε-

οὐδὲ ἰκετηρία καὶ δεήσει τῶν προσιόντων, ἀλλὰ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἀγωνοθέτου, τὸ μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε διδόναι τὰ βραβεῖα, ἀλλ' ἀνδρείαν τιμῶντα.

5 Τοῦτο δὴ καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ· οὐκ ἐξαίρων, φησί, τὰ τῆς οὐσίας οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ αὐτοῦ μόνον ἐστὶ δοῦναι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγωνιζομένων λαβεῖν. Εἰ γὰρ αὐτοῦ μόνον ἦν, πάντες ἄνθρωποι ἂν ἐσώθησαν καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας
10 ἦλθον· εἰ αὐτοῦ μόνον ἦν, οὐκ ἂν ἐγένοντο διάφοροι τιμαί· πάντας γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων κήδεται. Ὅτι δέ εἰσι διάφοροι τιμαί, ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ λέγοντος· «Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ
15 γὰρ ἀστέρως διαφέρει ἐν δόξῃ». Καὶ πάλιν, «Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους»· τὸ ποικίλον γὰρ τῆς ἀρετῆς ἐμφαίνων ὁ Παῦλος, οὕτω τὸν λόγον διεσκεύασε. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι καθεύδοντας καὶ
20 ρέγγοντας εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ λαβεῖν τὰ βραβεῖα ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ πολλῆς ἀπολαύειν φιλίας καὶ παρρησίας ἐνόμιζον ὅτι καὶ τῶν ἐτέρων προτιμηθήσονται, ἵνα μὴ ταῦτα ὑποπτεύοντες ραθυμότεροι
25 γένωνται, ταύτης ἀπάγων αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας, φησὶν· Ὅτι ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' ὑμῶν, εἰ βουλευθείητε, λαβεῖν· ἵνα πλείονα ἐπιδείξησθε προθυμίαν, ἵνα μείζονα πόνον, ἵνα πολλὴν τὴν σπουδὴν· τοῖς γὰρ ἔργοις τίθημι τοὺς στεφάνους, καὶ τοῖς πόνοις τὰς
30 τιμάς, καὶ τῷ ἰδρῶτι τὰ βραβεῖα· αὕτη παρ' ἐμοὶ σύστασις ἀρίστη, ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπίδειξις'.

42. Α' Τιμ. 2, 4

44. Α' Κορ. 3, 12

43. Α' Κορ. 15, 41

45. Πράξ. 14, 22

αίες καὶ τὶς παρακλήσεις ἐκείνων ποὺ μὲ πλησιάζουν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀγώνων. Διότι αὐτὸ κατ' ἐξοχὴ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ ἀγωνοθέτη, τὸ νὰ μὴ δίνει δηλαδὴ τὰ βραβεῖα στὴν τύχη, ἀλλὰ νὰ βραβεύει τὴν ἀνδρεία.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν κάνει καὶ ὁ Χριστὸς· δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ μὲ σκοπὸ νὰ μειώσῃ τὴν οὐσία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δηλώσῃ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὸν νὰ τοὺς τὸ δώσει αὐτό, ἀλλ' ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγωνίζονται νὰ τὸ λάβουν. Διότι, ἐὰν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ σώζονταν καὶ θὰ γνῶριζαν τὴν ἀλήθεια⁴². ἂν ἦταν στὸ χέρι αὐτοῦ, δὲν θὰ ὑπῆρχαν διαφορὲς τιμές· διότι ὅλους αὐτὸς τοὺς ἔπλασε καὶ γιὰ ὅλους δείχνει τὴν ἴδια φροντίδα. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν διάφορες τιμές, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ δηλώνει αὐτὸ λέγοντας· «Ἡ ἀλλή εἶναι ἢ λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, ἄλλη ἢ λαμπρότητα τῆς σελήνης, καὶ ἄλλη ἢ λαμπρότητα τῶν ἀστρῶν· διότι ἀστὲρι ἀπὸ ἀστὲρι διαφέρει ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα»⁴³. Καὶ πάλι· «Ἡ ἀν κάποιος χτίζει ἐπάνω στὸ θεμέλιο αὐτὸ χρυσάφι, ἄργυρο, λίθους πολυτίμους»⁴⁴. μίλησε δηλαδὴ ἔτσι ὁ Παῦλος γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ποικιλία τῆς ἀρετῆς. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ μποῦμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὸ νὰ κοιμόμαστε καὶ νὰ ροχαλίζομε, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὲς θλίψεις γιὰ νὰ λάβομε τὰ βραβεῖα ἐκεῖνα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπολάμβαναν ἐκ μέρους του μεγάλη ἀγάπη καὶ θάρρος νόμιζαν ὅτι θὰ τιμηθοῦν περισσότερο καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους· γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάφοροι σκεφτόμενοι αὐτά, ἀπομακρύνοντάς τους ἀπ' αὐτὴ τὴ σκέψη, λέγει· Ἐν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σοῦς τὸ δώσω αὐτό, ἀλλ' εἶναι στὸ χέρι σας νὰ τὸ λάβετε ἐὰν θελήσετε. Δείξτε μεγαλύτερη προθυμία, κοπιᾶστε περισσότερο, δείξτε μεγαλύτερη προσπάθεια· διότι τὰ στεφάνια τὰ ἐπιφυλάσσω γιὰ τὰ ἔργα, τὶς τιμές γιὰ τοὺς κόπους, τὰ βραβεῖα γιὰ τὸν ἰδρώτα⁴⁵. αὐτὴ εἶναι ἢ πιὸ καλύτερη ἐκ μέρους μου συμβουλή, ἢ ἐπίδειξη ἀπὸ τὰ ἔργα.

6. Ὁρᾶς πῶς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι οὔτε αὐτοῦ
 ἐστίν, οὔτε τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τῶν ἀγωνιζομένων,
 καὶ πονούντων, καὶ ταλαιπωρουμένων; Διὰ δὴ τοῦ-
 το καὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ ἔλεγε· «Ποσάκις ἠθέλησα ἐ-
 5 πισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσ-
 σία ἑαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶ-
 κος ὑμῶν ἔρημος». Ὁρᾶς ὅτι τῶν ραθυμούντων, καὶ
 ἀναπεπτωκότων, καὶ ὑπτίων κειμένων οὐκ ἔνι τινὰ
 σωθῆναί ποτε; Ἐκ τούτου καὶ ἕτερόν τι μαυθάνο-
 10 μεν ἀπόρρητον, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ οὐδὲ μαρτύριον τὴν ἀ-
 νωτάτω δοῦναι τιμὴν, καὶ τὴν ὑψηλοτάτην προεδρί-
 αν. Ἴδου γοῦν τούτοις προεῖπεν, ὅτι μαρτυρήσουσι
 μὲν, οὐ πάντως δὲ τῶν πρωτείων τεύξονται· εἰσὶ γάρ
 τινες οἱ καὶ μείζονα δυνάμενοι ἐπιδείξασθαι. Καὶ
 15 τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· «Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε,
 καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε·
 τὸ δὲ ἐκ δεξιῶν καθίσαι, καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔ-
 στίιν ἐμὸν δοῦναι». Οὐχ ὅτι καθίζει· ἀλλὰ τὸ μείζο-
 νος ἀπολαῦσαι τιμῆς, τὸ τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν,
 20 τὸ ἀνωτέρω πάντων γενέσθαι τοῦτό ἐστι, φησὶν· τὸ
 τοῖνον καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, συγκα-
 ταβαίνων αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ. Ἐκεῖνοι γὰρ τὰ
 πρῶτα ἐζήτουν, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων μείζους
 φανῆναι. Ἐοῦτο οὖν αὐτό, φησί, ἔτι τῶν ἄλλων ὑ-
 25 μᾶς μείζους φανῆναι καὶ πάντων ἀνωτέρους, οὐκ ἔ-
 στίιν ἀπὸ τούτου μόνου λαβεῖν. Ἀποθανεῖσθε μὲν
 γάρ, τὸ δὲ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἀπολαῦσαι «οὐκ ἔ-
 στίιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' ἐκείνοις οἷς ἠτοιμάσται».

Καὶ τίσιν ἠτοιμάσται, εἶπέ μοι; Ἴδωμεν τίνες
 30 οὔτοι οἱ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ τῶν λαμπρῶν
 ἐκείνων ἀπολαύοντες στεφάνων. Τίνες οὖν εἰσιν οὔ-
 τοι, καὶ τί ποιήσαντες οὕτω στεφανοῦνται λαμπροί;
 Ἄκουσον γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· ἐπειδὴ γὰρ ἠγανάκτη-

6. Βλέπεις πῶς δὲν εἶχα ἄδικο πού ἔλεγα, ὅτι αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται οὔτε ἀπ' αὐτόν, οὔτε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἀπὸ ἐκείνους πού ἀγωνίζονται, πού κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἔλεγε· «Πόσες φορές θέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἡ ὄρνιθα μαζεύει τὰ μικρά της καὶ δὲν θελήσατε; Νά, ἀφήνετε ἡ κατοικία σας ἔρημη»⁴⁶. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σωθεῖ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους πού δείχνουν ἀδιαφορία, πού ἐπαναπαύονται καὶ παραμένουν ἀδρανεῖς; Ἐκτὸ αὐτὸ μαθαίνομε καὶ κάτι ἄλλο ἀπόρητο, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀρκετὸ οὔτε τὸ μαρτύριο γιὰ νὰ μᾶς δώσει τὴν ἀνώτατη τιμὴ καὶ τὴν ὑψηλότετη προεδρία. Διότι νά, προεῖπε σ' αὐτοὺς ὅτι θὰ μαρτυρήσουν, ὅπωςδήποτε ὅμως δὲν θὰ ἐπιτύχουν καὶ τὰ πρωτεῖα· διότι ὑπάρχουν μερικοὶ πού μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν καὶ μεγαλύτερα. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει ἔλεγε· «Τὸ ποτήρι μου βέβαια θὰ τὸ πιεῖτε, καὶ τὸ βάπτισμα πού ἐγὼ βαπτίζομαι θὰ βαπτισθεῖτε· ὅμως τὸ νὰ καθίσετε δεξιὰ μου καὶ ἀριστερά μου δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω»⁴⁷. Ὁχι ὅτι τοὺς βάζει αὐτὸς νὰ καθίσουν, ἀλλά, λέγει, τὸ ν' ἀπολαύσει κανεὶς μεγαλύτερη τιμὴ, τὸ νὰ ἐπιτύχει τὰ πρωτεῖα πρέπει νὰ γίνῃ ἀνώτερος ἀπὸ ὄλους· δηλαδὴ «τὸ νὰ καθίσουν στὰ δεξιὰ καὶ στ' ἀριστερά του» τὸ λέγει δείχνοντας συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀντίληψη αὐτῶν. Διότι ἐκεῖνοι ζητοῦσαν τὰ πρωτεῖα καὶ τὸ νὰ φανοῦν ἀνώτεροι ἀπὸ ὄλους. Ἀκριβῶς αὐτὸ λοιπὸν, λέγει, τὸ νὰ φανεῖτε μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ ὄλους, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ λάβετε μόνον ἀπ' αὐτό. Διότι θὰ πεθάνετε βέβαια, ὅμως τὸ ν' ἀπολαύσετε τὴν ἀνώτατη τιμὴ δὲν εἶναι στὸ χέρι μου νὰ σᾶς τὸ δώσω, «ἀλλὰ θὰ δοθεῖ σ' ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτοιμασθεῖ».

Καὶ γιὰ ποιούς, πές μου, ἔχει ἐτοιμασθεῖ· Ἄς δοῦμε ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ μακάριοι καὶ τρισμακάριοι πού ἀπολαμβάνουν τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα στεφάνια. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοὶ καὶ τί εἶναι αὐτὸ πού ἔκαναν ὥστε νὰ λάβουν τέτοια λαμπρὰ στεφάνια; Ἄκουσε αὐτόν τί λέγει· ἐπειδὴ

σαν οἱ δέκα περὶ τῶν δύο, ὅτι δὴ ἀπορραγέντες τοῦ χοροῦ, τὴν ἀνωτάτω τιμὴν εἰς ἑαυτοὺς περιστῆσαι ἐβούλοντο, ὅρα πῶς καὶ ἐκείνων διορθοῦται τὸ πάθος, καὶ τούτων. Καλέσας γὰρ αὐτοὺς φησιν· «Οἱ 5 ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· παρὰ δὲ ὑμῖν οὐκ ἔσται οὕτως, ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, γενέσθω πάντων ἔσχατος». Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο ἐβούλοντο, τὸ πρῶτοι γενέσθαι καὶ μείζους, καὶ ἀνώ- 10 τεροι, καί, ὡς ἂν εἴποι τις, ἄρχοντες αὐτῶν; Διὰ δὴ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἰστάμενος, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἐξάγων ἔλεγεν· «Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος». Εἰ προεδρίας ἐρᾶτε, φησί, καὶ τῆς ἀνωτάτω τιμῆς, τὰ ἔσχατα δι- 15 ὠκετε, τὸ πάντων εὐτελέστεροι εἶναι, τὸ πάντων ταπεινότεροι, τὸ πάντων μικρότεροι, τὸ μετὰ τοὺς ἄλλους ἑαυτοὺς τάττειν. Αὕτη γὰρ ἡ ἀρετὴ ἐκείνην δίδωσι τὴν τιμὴν, καὶ τὸ παράδειγμα ἐγγύθεν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. «Οὐ γὰρ ἦλθεν ὁ Υἱὸς 20 τοῦ ἀνθρώπου διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν».

“Ὅτι γὰρ τοῦτο ποιεῖ λαμπροὺς καὶ ἐπισήμους, ὁρᾶτε ἐπ' ἐμοί, φησί, τὸ πρᾶγμα συμβαῖνον, τῷ μὴ δεομένῳ τιμῆς, μηδὲ δόξης· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐγὼ τὰ 25 μυρία ἀγαθὰ διὰ τούτου κατορθῶ. Πρὶν ἢ μὲν γὰρ λαβεῖν αὐτὸν τὴν σάρκα, καὶ ταπεινώσαι ἑαυτόν, πάντα ἀπολώλει καὶ διέφθαρτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτόν, πάντα εἰς ὕψος ἀνήγαγε, κἀρᾶν ἠφάνισε, θάνατον ἔσβεσε, παράδεισον ἠνοιξεν, 30 ἁμαρτίαν ἐνέκρωσεν, οὐρανοῦ ἀψίδας ἀνεπέτασε, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγε, τὴν οἰκουμένην εὐσεβείας ἐπλήρωσε, τὴν πλάνην ἀπήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν εἰς θρόνον

48. Ματθ. 20, 25 - 22. Μάρκ. 10, 42 - 44

49. Ματθ. 20, 27. Μάρκ. 10, 43 - 44

50. Ματθ. 20, 28. Μάρκ. 10, 45.

δηλαδὴ ἀγανάκτησαν οἱ δέκα μαθητὲς γιὰ τοὺς δύο, γιὰ τὸ ὅτι ἀποχωρίσθηκαν ἀπὸ τὸν ὄμιλο τῶν μαθητῶν καὶ ἤθελαν νὰ λάβουν αὐτοὶ τὴν ἀνώτατη τιμὴ, πρόσεχε πῶς διορθώνει καὶ τὸ πάθος ἐκείνων καὶ αὐτῶν. Διότι, ἀφοῦ τοὺς κάλεσε, τοὺς εἶπε· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν καταδυναστεύουν τοὺς ὑπηκόους τους καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν καταπιέζουν αὐτούς, ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ γίνεταί μ' ἐμᾶς ἔτσι, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ γίνεῖ πρῶτος, πρέπει νὰ γίνεῖ τελευταῖος»⁴⁸. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ ἤθελαν, τὸ νὰ γίνουν πρῶτοι, καὶ μεγαλύτεροι, καὶ ἀνώτεροι, καί, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ἄρχοντες αὐτῶν; Γι' αὐτὸ λοιπὸν, σταματώντας σ' αὐτὸ καὶ ἀποκαλύπτοντας τίς μυστικὲς σκέψεις τους, ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ γίνεῖ πρῶτος, αὐτὸς πρέπει νὰ γίνεῖ δοῦλος ὄλων»⁴⁹. Ἐὰν ἐπιθυμεῖτε, λέγει, ὑπερβολικὰ τὴν προεδρία καὶ τὴν ἀνώτατη τιμὴ, νὰ ἐπιδιώκετε τὴν τελευταία θέση, τὸ νὰ εἴστε οἱ πιὸ ἀσήμαντοι ἀπὸ ὅλους, καὶ νὰ τοποθετεῖτε τὸν ἑαυτὸ σας μετὰ τοὺς ἄλλους. Διότι αὕτῃ ἡ ἀρετὴ δίνει ἐκείνη τὴν τιμὴ, καὶ τὸ παράδειγμα βρίσκεται κοντὰ σας, καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλο. Διότι, λέγει, «Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ προσφέρει τὴ ζωὴ του ὡς λύτρο γιὰ πολλούς»⁵⁰.

Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει τοὺς ἀνθρώπους λαμπροὺς καὶ ἔνδοξους, προσέξτε, λέγει, τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ σ' ἐμένα, ποὺ δὲν ἔχω ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ τιμὴ, οὔτε ἀπὸ δόξα, καὶ ὅμως ἐγὼ μ' αὐτὸ κατορθώνω τ' ἀμέτρητα αὐτὰ ἀγαθὰ. Διότι προτοῦ νὰ λάβῃ αὐτὸς σὰρκα καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸ του, τὰ πάντα ἦταν χαμένα καὶ καταστραμμένα, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸ του, ὅλα τὰ σήκωσε ψηλά, ἐξαφάνισε τὴν κατάρα, ἔσβησε τὸ θάνατο, ἄνοιξε τὸν παράδεισο, νέκρωσε τὴν ἁμαρτία, ἄπλωσε τίς ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ, ἀνέβασε τὴν ἀπαρχὴ μας στὸν οὐρανὸ, γέμισε μὲ εὐσέβεια τὴν οἰκουμένη, ἀπομάκρυνε τὴν πλάνη, ἐπανε-

ἀνεβίβασε βασιλικόν, τὰ μυρία ἀγαθὰ εἰργάσατο, ἃ μήτε ἐγὼ, μήτε πάντες ἄνθρωποι δύναιντ' ἂν τῷ λόγῳ παραστῆσαι. Καὶ πρὶν ἢ μὲν ταπεινῶσαι ἑαυτόν, ἄγγελοι μόνον αὐτόν ἐγίνωσκον, ἐπειδὴ δὲ ἐταπεινώ-
5 σεν ἑαυτόν, ἅπανσα ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐπέγνω αὐτόν.

“Ὅρα πῶς ἢ ταπεινώσεις οὐκ ἐλάττωσιν εἰργάσατο, ἀλλὰ μυρία κέρδη, μυρία κατορθώματα, καὶ μείζον αὐτοῦ τὴν δόξαν διαλάμπαι ἐποίησεν. Εἰ δ' ἐπὶ
10 τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀνευθεοῦς, καὶ μηδενὸς προσδεομένου, τὸ ταπεινωθῆναι τοσοῦτον ἀγαθόν, καὶ πλείους αὐτῷ τοὺς οἰκέτας προσήγαγε, καὶ τὴν βασιλείαν ἐπέτεινε, τί δέδοικας αὐτός, μὴ ἀπὸ τοῦ ταπεινωθῆναι ἐλαττωθῆς; Τότε ὑψηλότερος ἔση, τότε μέγας, τότε λαμ-
15 πρὸς, τότε περιφανής, ὅταν σεαυτὸν ἐξευτελίσης· ὅταν μὴ τῶν πρωτείων ἐρᾷς· ὅταν ἐλαττωθῆναι καταδέξῃ, καὶ σφαγῆναι, καὶ κινδυνεῦσαι ὅτα τὴν διακονίαν τῶν πολλῶν μεταδιώξης, καὶ τὴν θεραπείαν, καὶ τὴν κηδεμονίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα καὶ
20 ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἧς παρεσκευασμένος.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, ἀγαπητοί, διώκωμεν ταπεινοφροσύνην μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, καὶ ὅταν ὑβριζώμεθα, καὶ καταπτύώμεθα, καὶ τὰ ἔσχατα πάντα ὑπομένωμεν καὶ ἀτιμαζώμεθα, καὶ καταφρο-
25 νώμεθα, πάντα μεθ' ἡδονῆς φέρωμεν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν ὕψος εἶωθε, καὶ δόξαν, καὶ τιμὴν, καὶ μέγαν δεικνύναι, ὡς ἢ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀρετῆ, ἣν γένοιτο μετὰ ἀκριβείας κατορθοῦντας ἡμᾶς τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
30 πία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα καὶ τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

φερε τὴν ἀλήθεια, ἀνέβασε τὴν ἀπαρχὴν μας στὸ βασιλικὸ θρόνο, ἔγινε πρόξενος ἀμέτρητων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια οὔτε ἐγώ, οὔτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ μπορούσαν νὰ τὰ περιγράψουν μὲ τὰ λόγια. Καὶ προτοῦ ταπεινώσει τὸν ἑαυτό του, τὸν γνώριζαν μόνο οἱ ἄγγελοι, ἀπὸ τῆ στιγμῆ ὅμως ποὺ ταπείνωσε τὸν ἑαυτό του⁵¹, ὁλόκληρη ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων γνώρισε αὐτόν.

Πρόσεχε πῶς ἡ ταπείνωσή του δὲν τοῦ προξένησε μείωση, ἀλλὰ χάρισε ἀμέτρητα ὀφέλη, ἔγινε αἰτία ἀμέτρητων κατορθωμάτων, καὶ ἔκανε νὰ λάμψει περισσότερο ἡ δόξα του. Ἐάν λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ, ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε, τὸ νὰ ταπεινωθεῖ ὑπῆρξε τόσο μεγάλο ἀγαθὸ, ὁδήγησε κοντὰ του πολὺ περισσότερους δούλους καὶ ἐπέκτεινε τὴ βασιλεία του, γιατί φοβᾶσαι σὺ, μήπως καὶ μειωθεῖς ταπεινώνοντας τὸν ἑαυτό σου; Τότε θὰ γίνεις ὑψηλότερος, τότε θὰ γίνεις μέγας, τότε λαμπρός, τότε ξακουστός, ὅταν ξευτελίσεις τὸν ἑαυτό σου ὅταν δὲν ποθεῖς τὰ πρωτεῖα, ὅταν καταδεχθεῖς νὰ μειωθεῖς καὶ σφαγεῖς καὶ νὰ κινδυνεύσεις ὅταν ἐπιδιώξεις νὰ γίνεις διάκονος τῶν πολλῶν, νὰ τοὺς ὑπηρετεῖς καὶ νὰ φροντίζεις γι' αὐτούς, καὶ νὰ εἶσαι προετοιμασμένος γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὅλα νὰ τὰ κάνεις καὶ νὰ τὰ πάθεις.

Ἐχοντας αὐτὰ, ἀγαπητοί, στὴ σκέψη μας, ἄς ἐπιδιώκομε τὴν ταπεινοφροσύνη μὲ μεγάλη προθυμία, καὶ ὅταν βριζόμαστε, καὶ φτυνόμαστε, καὶ ὑποφέρομε τὰ πιὸ χειρότερα ἀπὸ ὅλα, καὶ ἀτιμαζόμαστε, καὶ περιφρονούμε, ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρομε μὲ εὐχαρίστηση. Διότι τίποτε συνήθως δὲν μᾶς ὑψώνει τόσο πολὺ καὶ δὲν μᾶς χαρίζει δόξα καὶ τιμὴ καὶ δὲν μᾶς καθιστᾶ μεγάλους, ὅσο ἡ ἀρετὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, τὴν ὅποια εὐχομαι νὰ κατορθώσομε μὲ κάθε ἀκρίβεια, ὥστε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

1. Σήμερον ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενος ὁ Λάζαρος πολλῶν καὶ διαφόρων σκανδάλων τὴν λύσιν ἡμῖν χαρίζεται. Καὶ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο καὶ τοῖς αἵρετικοῖς δέδωκε λαβὴν, καὶ τοῖς Ἰου-
5 δαίοις ἀντιλογίας ἀφορμὴν, οὐκ ἐξ ἀληθείας, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων κακοτέχνου ψυχῆς. Πολλοὶ μὲν γὰρ τῶν αἵρετικῶν λέγουσιν, ὅτι οὐχ ὅμοιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Διὰ τί; Ὅτι ἐδεήθη, φησί, προσευχῆς ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἐγειραὶ τὸν Λάζαρον· εἰ μὴ
10 γὰρ προσηύξατο, οὐκ ἂν ἤγειρε τὸν Λάζαρον. Καὶ πῶς ἔσται, φησὶν, ὅμοιος ὁ προσευξάμενος τῷ δεξαμένῳ τὴν ἰκεσίαν; Ὁ μὲν γὰρ προσεύχεται, ὁ δὲ τὴν προσευχὴν παρὰ τοῦ ἰκετεύοντος ἐδέξατο. Βλασφημοῦσι δὲ μὴ νοοῦντες ὅπως συγκαταβάσεως ἦν, καὶ
15 τῆς τῶν παρόντων ἕνεκα ἀσθενείας ἢ προσευχῆς.

Ἐπεὶ, εἶπέ μοι, τίς μείζων, ὁ νίπτων τοὺς πόδας, ἢ ἐκεῖνος, οὗ νίπτει τοὺς πόδας; Πάντως ὅτι ἐκεῖνος μείζων, οὗ ἔνιψε τοὺς πόδας ὁ νίπτων. Ἄλλ' ὁ Σωτὴρ ἔνιψε τοὺς πόδας τοῦ προδότου Ἰούδα, με-
20 τὰ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν. Τίς ἄρα μείζων, ὁ προδότης Ἰούδας τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ἐπέπερ ὁ Χριστὸς ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο. Τί δὲ

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟ ΛΑΖΑΡΟ

1. Ὁ Λάζαρος σήμερα μὲ τὴν ἀνάστασίν του ἀπὸ τοὺς νεκροὺς μᾶς χαρίζει τὴ λύση πολλῶν καὶ διαφόρων σκανδάλων. Πραγματικὰ δὲν ξέρω πῶς τὸ ἀνάγνωσμα αὐτὸ ἔδωσε καὶ στοὺς αἰρετικοὺς λαβὴ καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀφορμὴ γιὰ ἀντιλογία, ὅχι ἐπειδὴ πραγματικὰ ὑπάρχει τέτοια ἀφορμὴ, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι εἶναι κακόψυχοι. Πολλοὶ δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς λένε, ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα. Γιατί; Διότι χρειάσθηκε, λέγει, ὁ Χριστὸς νὰ προσευχηθεῖ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν Λάζαρο· ἐὰν δὲν προσευχόταν δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀναστήσει τὸν Λάζαρο. Καὶ πῶς, λέγει, μπορεῖ νὰ εἶναι ὅμοιος ἐκεῖνος ποὺ προσευχήθηκε μὲ ἐκεῖνον ποὺ δέχθηκε τὴν παράκληση; Διότι ὁ μὲν Υἱὸς προσεύχεται, ἐνῶ ὁ Πατέρας δέχθηκε τὴν προσευχὴ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν παρακαλοῦσε. Βλασφημοῦν ὅμως αὐτοὶ μὴ μπορῶντας νὰ καταλάβουν, ὅτι ἡ προσευχὴ ἔγινε ἀπὸ συγκατάβαση καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ.

Πές μου δηλαδὴ, ποῖος εἶναι ἀνώτερος, ἐκεῖνος ποὺ νίβει τὰ πόδια, ἢ ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου νίβει τὰ πόδια; Ὁπωσδήποτε φυσικὰ ἀνώτερος εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἔνιψε τὰ πόδια ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔνιψε. Ἄλλ' ὁ Σωτὴρας ἔνιψε τὰ πόδια τοῦ προδότη Ἰούδα, διότι αὐτὸς ἦταν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές¹. Ποῖος ἐπομένως εἶναι ἀνώτερος· ὁ προδότης Ἰούδας εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Δεσπότη Χριστό, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔνιψε τὰ πόδια αὐτοῦ; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Ἄλλὰ τί εἶναι ταπεινότερο, τὸ

ταπεινότερόν ἐστι, τὸ νίψαι τοὺς πόδας, ἢ τὸ προσ-
 εὔξασθαι; Πάντως ὅτι τὸ νίψαι τοὺς πόδας. Ὁ οὖν
 τὸ ταπεινότερον μὴ παραιτησάμενος ποιῆσαι, πῶς τὸ
 ὑψηλότερον παρητήσατο ἂν ποιῆσαι; Ἀλλὰ πᾶν διὰ
 5 τὴν τῶν παρόντων ἀσθένειαν ἐγένετο Ἰουδαίων, ὡς
 προϊῶν ὁ λόγος ἀποδείξει. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι λα-
 βόντες ἐντεῦθεν ἀντιλογίας ἀφορμὴν, λέγουσι· πῶς
 τοῦτον οἱ Χριστιανοὶ Θεὸν ἔχουσι, τὸν καὶ τὸν τό-
 πον ἀγνοήσαντα, ἐνθα τεθνηκῶς κατέκειτο Λάζαρος;
 10 Ἐπειδὴπερ ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ
 Μαρίαν ἀδελφαῖς Λαζάρου, «Ποῦ τεθείκατε αὐ-
 τόν;». Εἶδες, φησὶν, ἄγνοιαν; εἶδες ἀσθένειαν; Ὁ
 καὶ τὸν τόπον ἀγνοήσας, οὗτος Θεός; Ἀλλ' ἐρῶ
 πρὸς αὐτούς, οὐχ οὕτως ἔχων, ἀλλὰ τὴν ἀντίθεσιν
 15 αὐτῶν καταισχυῖναι βουλόμενος.

Ἠγνόησε, λέγεις, ὁ Χριστός, ὦ Ἰουδαῖε, διὰ
 τὸ εἰπεῖν, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;». Οὐκοῦν καὶ ὁ Πα-
 τὴρ ἠγνόησεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ποῦ κέκρυπτο ὁ Ἀ-
 δάμ. Περιήρχετο γὰρ ὡς ἐπιζητῶν αὐτόν ἐν τῷ πα-
 20 ραδείσῳ, λέγων· «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;», ἀντὶ τοῦ, «ποῦ
 ἐκρύβης;». Διὰ τί τὸ πρότερον οὐκ εἶπε τὸν τόπον,
 ὅθεν μετὰ παρηυσίας ὠμίλει τῷ Θεῷ ὁ Ἀδάμ; «Ἀ-
 δάμ, ποῦ εἶ;». Κἀκεῖνος τί; «Τῆς φωνῆς σου ἤκου-
 σα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐφοβήθην,
 25 ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην». Εἰ ταύτην, ὦ Ἰου-
 δαῖε, ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην κάλεσον ἄγνοιαν. Ἐ-
 λεγε γὰρ ὁ Χριστός ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν,
 «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;». Ταύτην οὖν ἄγνοιαν κα-
 λεῖς; Τί οὖν λέγεις, ὅταν ἀκούσης τοῦ Θεοῦ λέγον-
 30 τος τῷ Κάϊν, «Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;». Τί λέ-
 γεις; Εἰ ταύτην ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην ἄγνοιαν
 κάλεσον.

Λάβε καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας Γρα-
 φῆς. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, «Κραυγὴ Σοδόμων

νά νίψει τὰ πόδια, ἢ τὸ νὰ προσευχηθεῖ; Ὅπωςδήποτε βέβαια τὸ νὰ νίψει τὰ πόδια. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ δὲν ἀπέφυγε νὰ κάνει τὸ ταπεινότερο, πῶς θὰ ἦταν δυνατό ν' ἀποφύγει νὰ κάνει τὸ ὑψηλότερο; Ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔγινε ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ Ἰουδαίων, ὅπως θ' ἀποδειχθεῖ μὲ τὸ λόγο στῆ συνέχεια. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, παίρνοντας ἀπὸ ἐδῶ ἀφορμὴ γιὰ ἀντιλογία, λένε· Πῶς οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουν αὐτὸν γιὰ Θεό, αὐτὸν ποῦ δὲν ἤξερε τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο ἦταν τοποθετημένος ὁ νεκρὸς Λάζαρος; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Σωτήρας ἔλεγε στὶς ἀδελφές τοῦ Λαζάρου, τῆ Μάρθα καὶ τῆ Μαρία, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;»². Εἶδες, λέγει, ἄγνοια; εἶδες ἀδυναμία; Αὐτὸς ποῦ δὲν γνώριζε τὸν τόπο, αὐτὸς εἶναι Θεός; Ἀλλὰ θὰ τοὺς ρωτήσω, ὄχι φυσικὰ ἐπειδὴ τὸ πιστεύω αὐτὸ, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ ἐκμηδενίσω τὴν ἀντίρρησης τους.

Ἔδειξε λὲς, Ἰουδαῖε, ἄγνοια ὁ Χριστὸς μὲ τὸ νὰ πει, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;». Τότε λοιπὸν καὶ ὁ Πατέρας δὲν ἤξερε σὲ ποῖο μέρος τοῦ παραδείσου ἦταν κρυμμένος ὁ Ἀδὰμ. Διότι περιφερόταν μέσα στὸν παράδεισο ἀναζητώντας αὐτὸν καὶ λέγοντας, «Ἀδὰμ, ποῦ εἶσαι;»³, λέγοντας αὐτὸ ἀντὶ τοῦ ἵπου κρύφτηκες; Ἐπειδὴ προηγουμένως δὲν εἶπε τὸν τόπο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ἀδὰμ μιλοῦσε μὲ θάρρος πρὸς τὸ Θεό; «Ἀδὰμ ποῦ εἶσαι;». Καὶ ἐκεῖνος τί ἀπαντᾷ; «Ἄκουσα τὴ φωνὴ σου, ἐνῶ περπατοῦσες μέσα στὸν παράδεισο καὶ φοβήθηκα, διότι εἶμαι γυμνός καὶ κρύφτηκα»⁴. Ἐὰν αὐτὸ, Ἰουδαῖε, τὸ λὲς ἄγνοια, καὶ ἐκεῖνο ὀνόμασέ το ἄγνοια. Διότι ἔλεγε ὁ Χριστὸς στὶς ἀδελφές Μάρθα καὶ Μαρία· «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;»⁵. Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ὀνομάζεις ἄγνοια; Τί λοιπὸν θὰ πεῖς, ὅταν ἀκούσεις τὸ Θεὸ νὰ λέγει στὸν Κάιν, «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου Ἀβελ;»⁶. Τί θὰ πεῖς; Ἐὰν λὲς αὐτὸ ἄγνοια, πὲς τότε καὶ ἐκεῖνο ἄγνοια.

Ὅριστε καὶ ἄλλη ἀπόδειξη ἀπὸ τῆ θεία Γραφή. Εἶπε ὁ Θεὸς στὸν Ἀβραάμ· «Κραυγὴ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς

4. Γεν. 3, 10

5. Ἰω. 11, 34

6. Γεν. 4, 9

καὶ Γομόρρας ἦκει πρὸς με. Καταβάς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». «Ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν», «Ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ Θεός», «ὁ εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων», μονώτατος, ἔλεγε· «Καταβάς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». Εἰ ἐκεῖνο ἀγνοίας, καὶ τοῦτο ἀγνοῆσαί ἐστιν. Ἄλλ' οὔτε ὁ Πα-
 10 τῆρ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἠγνόησεν, οὔτε ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Τί οὖν ἐστι, «Καταβάς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ»; Ἄκοή, φησὶν, ἦλθε πρὸς με. Ἄλλὰ θέλω πάλιν ἀ-
 15 κριβέστερον δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πείραν λαβεῖν, οὐχ ὅτι ἐγὼ ἀγνοῶ, ἀλλ' ὅτι διδάξαι βούλομαι τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἀπλῶς τοῖς λόγοις προσέχειν, μηδέ, ἐὰν εἴπη τίς τι κατὰ τοῦ ἑτέρου, πιστεύειν εὐχερῶς· ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ψηλαφήσαντας
 20 ἀκριβῶς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πείραν καταμαθόντας, οὕτω πιστεύειν χρή. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν Γραφῇ ἑτέρα ἔλεγε· «Μὴ πιστεύετε παντὶ λόγῳ». Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνατρέπει τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὸ ταχέως πιστεύειν τινὰ τοῖς λογισμοῖς.
 25 Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ προφητεῦων ἔλεγε, «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον».

2. Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἀγνοία τῷ Σωτῆρι ἐν τῷ εἰπεῖν, «Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;», ὡς οὐδὲ τῷ Πα-
 30 τρὶ ἐν τῷ εἰπεῖν τῷ Ἀδὰμ, «Ποῦ εἶ;», ἢ τῷ Κάιν, «Ποῦ ὁ ἀδελφός σου Ἰαβελ;», ἢ, «Καταβάς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς με

7. Γεν. 18, 20 - 21

9. Ψαλμ. 7, 10

10α. Γέν. 18, 21

8. Σωσάννα 42

10. Ψαλμ. 93, 11

11. Σοφ. Σειράχ 19, 15

Γομόρρας φθάνει σ' έμένα. "Ας κατεβῶ λοιπὸν γιά νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τὴν κραυγὴ αὐτῶν ποὺ ἔρχεται πρὸς έμένα, ἢ ὄχι, γιά νὰ ξέρω ὅπωςδήποτε»⁷. «Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα προτοῦ γίνουιν»⁸, «Σὺ ὁ Θεὸς ποὺ ἐξετάζεις τὰ βάθη τῆς καρδιάς καὶ τῆς σκέψεως»⁹, αὐτὸς ποὺ γνωρίζει «τίς σκέψεις τῶν ἀνθρώπων»¹⁰, αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγε· «"Ας κατεβῶ λοιπὸν γιά νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τίς κραυγές ποὺ ἔρχονται πρὸς έμένα, ἢ ὄχι, γιά νὰ τὸ γνωρίζω ὅπωςδήποτε». Ἐὰν ἐκεῖνο εἶναι δεῖγμα ἄγνοιας, καὶ αὐτὸ εἶναι ἄγνοια. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ὁ Πατέρας ἀγνόησε κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, οὔτε ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Τί λοιπὸν σημαίνει, «"Ας κατεβῶ γιά νὰ δῶ, ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τίς κραυγές ποὺ ἀνέρχονται πρὸς έμένα, ἢ ὄχι, γιά νὰ ξέρω»^{10α}; Ἐφθασε σ' αὐτιά μου, λέγει, κάποια εἶδηση, θέλω ὅμως πάλι νὰ λάβω ἀκριβέστερη γνώση ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὄχι διότι ἀγνοῶ ἐγώ, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ διδάξω τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ προσέχουν στὰ λόγια χωρὶς ἐξέταση, οὔτε, ἂν πεῖ κάποιος κάτι ἐναντίον κάποιου ἄλλου, νὰ τὸ πιστεύουν εὐκόλα, ἀλλὰ πρέπει, ἀφοῦ πρῶτα τὸ ψηλαφήσουν οἱ ἴδιοι μὲ προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια, καὶ λάβουν γνώση γι' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τότε νὰ τὸ πιστεύουν. Καὶ γι' αὐτὸ σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γραφῆς ἔλεγε· «Μὴ πιστεύετε σὲ κάθε λόγο»¹¹. Διότι τίποτε δὲν κάνει τόσο πολὺ ἄνω κάτω τὴ Ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ὅσο τὸ νὰ πιστεύει κάποιος ἀμέσως στὰ λόγια ποὺ ἀκούει. Αὐτὸ προφητεύοντας καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· «Ἐκεῖνον ποὺ κακολογοῦσε κρυφὰ τὸν πλησίον του, αὐτὸν τὸν καταδίωκα»¹².

2. Εἶδες πῶς ὁ Σωτῆρας δὲν τὸ εἶπε ἀπὸ ἄγνοια τὸ, «Ποῦ τὸν τοποθετήσατε;», ὅπως οὔτε ὁ Πατέρας εἶπε ἀπὸ ἄγνοια στὸν Ἄδὰμ, «Ποῦ εἶσαι;», ἢ στὸν Κάϊν, «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου Ἄβελ;», ἢ, «"Ας κατεβῶ γιά νὰ δῶ ἂν οἱ ἁμαρτίες τους εἶναι ἀνάλογες μὲ τίς κραυγές ποὺ

συντελοῦνται εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ»; Οὐκοῦν ὥρα δὴ
λοιπὸν πρὸς ἐκείνους παρατάξασθαι τοὺς λέγοντας,
ὅτι δι' ἀσθένειαν ὁ Χριστὸς προσευξάμενος ἤγειρε
τὸν Δάζαρον. Προσέχετε δὴ, ἀγαπητοί, μετὰ πάσης
5 ἀκριβείας, παρακαλῶ.

Ἐτελεύτησε τοίνυν ὁ Δάζαρος καὶ οὐκ ἦν ἐν
τοῖς τόποις ἐκείνοις ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,
καὶ ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· «Δάζαρος ὁ φίλος
ἡμῶν κεκοίμηται». Ἐκεῖνοι δὲ νομίζοντες ὅτι περὶ
10 τοῦ ὕπνου τοῦτου διαλέγεται, λέγουσιν αὐτῷ· «Κύ-
ριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται». Λέγει αὐτοῖς φανε-
ρῶς ὁ Ἰησοῦς, «Δάζαρος ἀπέθανεν». Ἐρχεται λοι-
πὸν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις εἰς τὸν τόπον ὅ-
που Δάζαρος ἔκειτο, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ ἢ ἀδελφῇ τοῦ
15 Λαζάρου, καὶ λέγει αὐτῷ· «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ
ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός». «Εἰ ἦς ὧδε». Ἀσθενεῖ ἡ
γυνή. Οὐκ ἐπίσταται νῦν ἡ γυνή ὅτι καὶ μὴ παρῶν
ὁ Χριστὸς σωματικῶς, παρῆν τῇ τῆς θεότητος ἐξου-
σία· ἀλλὰ τῇ τοῦ σώματος παρουσίᾳ ἐπιμετρεῖται τοῦ
20 διδασκάλου τὴν δύναμιν.

Λέγει αὐτῷ ἡ Μάρθα, «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ
ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός. Καὶ νῦν», φησὶν, «οἶδα
ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δίδωσί σοι». Ὁ Σωτὴρ
οὖν πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῆς ποιεῖ τὴν προσευχήν.
25 Οὐ γὰρ προσευχῆς ἐδέετο ὁ Θεός, ἵνα τὸν νεκρὸν
ἐγείρῃ. Μὴ γὰρ καὶ ἄλλους νεκροὺς οὐκ ἤγειρεν;
Ὅτε ἀπήντησέ τινα ἐκφερόμενον ἐν τῇ πύλῃ νε-
κρὸν, μόνον ἤψατο τῆς σοροῦ, καὶ ἀνέστησε τὸν νε-
κρὸν. Μὴ προσευχῆς ἐδεήθη τότε εἰς τὸ ἐγεῖραι τὸν
30 τεθνεῶτα; Καὶ πάλιν ἄλλοτε, μόνον λόγῳ εἶπεν ἐπὶ
τῆς κόρης, «Ταλιθα κοῦμι», καὶ εὐθέως παρέδωκεν
αὐτὴν τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς ὑγιῆ. Μὴ προσευχῆς ἐ-
δεήθη τότε;

13. Ἰω. 11, 11

15. Ἰω. 11, 14

14. Ἰω. 11, 12

16. Ἰω. 11, 21

ανεβαίνουν πρὸς ἐμένα, ἢ ὄχι, γιὰ νὰ τὸ γνωρίζω ὅπωςδὴποτε»; Καιρὸς εἶναι λοιπὸν τώρα νὰ στρέψω τὸ λόγο μου πρὸς ἐκείνους ποὺ λέγουν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἀδυναμία προσευχήθηκε καὶ ἀνέστησε τὸν Λάζαρο. Συγκεντρῶστε λοιπὸν παρακαλῶ, ἀγαπητοί, ὅλη σας τὴν προσοχή.

Πέθανε λοιπὸν ὁ Λάζαρος καὶ δὲν ἦταν στὰ μέρη ἐκεῖνα ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ βρισκόταν στὴ Γαλιλαία, καὶ εἶπε στοὺς μαθητὲς του «Ὁ Λάζαρος ὁ φίλος μας κοιμήθηκε»¹⁸. Ἐκεῖνοι ὅμως, νομίζοντας ὅτι μὲ τὰ λόγια του αὐτὰ ἐννοοῦσε τὸν ὕπνο αὐτό, τοῦ ἀπαντοῦν «Κύριε, ἐὰν κοιμήθηκε θὰ σωθεῖ»¹⁴. Λέγει τότε ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτοὺς φανερά «Ὁ Λάζαρος πέθανε»¹⁵. Ἔρχεται λοιπὸν ὁ Σωτήρας στὰ Ἱεροσόλυμα στὸν τόπο ὅπου τοποθετήθηκε ὁ Λάζαρος, τὸν συναντᾷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ λέγει «Κύριε, ἐὰν ἦσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου»¹⁶. «Ἐὰν ἦσουν ἐδῶ». Δείχνει πνευματικὴ ἀδυναμία ἡ γυναίκα. Δὲν γνωρίζει τὴν ὥρα ἐκείνη ἡ γυναίκα, ὅτι καὶ χωρὶς νὰ ἦταν παρὼν ὁ Χριστὸς σωματικῶς, παραβρισκόταν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐξουσία τῆς θεότητος· ὅμως αὐτὴ ὑπολογίζει τὴ δύναμη τοῦ δασκάλου μὲ τὴν παρουσία τοῦ σώματός του.

Λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ Μάρθα «Κύριε, ἐὰν ἦσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου. Καὶ τώρα», λέγει, «γνωρίζω, ὅτι ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ σοῦ τὰ δῶσει»¹⁷. Ὁ Σωτήρας λοιπὸν κάμνει τὴν προσευχὴ θέλοντας ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν αἴτησιν αὐτῆς. Διότι ὁ Θεὸς δὲν χρειάζοταν προσευχὴ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν νεκρὸ. Μήπως δηλαδὴ δὲν ἀνέστησε καὶ ἄλλους νεκρούς; Ὅταν συνάντησε στὴν πύλη κάποιον νεκρὸ ποὺ τὸν ὀδηγοῦσαν στὸν τάφο, μόνο ἄγγισε τὴ σορὸ τοῦ νεκροῦ καὶ ἀνέστησε τὸν νεκρὸ. Μήπως τότε χρειάσθηκε προσευχὴ γιὰ ν' ἀναστήσει τὸν νεκρὸ; Καὶ ἄλλοτε πάλι μόνο ἓνα λόγο εἶπε στὴν κόρη, «Κόρη, σήκω»¹⁸, καὶ ἀμέσως παρέδωσε αὐτὴν ὑγιὴ στοὺς γονεῖς της. Μήπως χρειάσθηκε τότε προσευχὴ;

17. Ἰω. 11, 21 - 22

18. Μάρκ. 5, 41

Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ διδασκάλου; Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λόγῳ μόνῳ τοὺς νεκροὺς ἤγειραν. Πέτρος τὴν Ταβιθὰν οὐ λόγῳ διήγειρε; Παῦλος οὐ διὰ τῶν ἱματίων αὐτοῦ πολλὰ σημεῖα πεποίηκε; Μάθε δὲ καὶ 5 τὸ παραδοξότερον τούτων. Ἡ σκιά τῶν ἀποστόλων νεκροὺς ἤγειρεν. «Ἐφερον» γάρ, φησὶν, «ἐπὶ κραβάτων τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἵνα κἂν ἡ σκιά τοῦ Πέτρου ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν», καὶ εὐθέως διηγείροντο. Τί οὖν; Ἡ σκιά τῶν μαθητῶν διήγειρε τοὺς νεκρούς, καὶ ὁ διδάσκαλος προσευχῆς ἐδέετο, ἵνα τὸν νεκρὸν ἐγείρῃ;

Ἄλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικὸς ποιεῖ τὴν προσευχὴν ὁ Σωτὴρ· λέγει γὰρ αὐτῷ, «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός· καὶ νῦν οἶδα, 15 ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεόν, δίδωσί σοι ὁ Θεός». Προσευχὴν ἤτησας, προσευχὴν δίδωμι. Κεῖται ἡ πηγὴ οἶον ἐάν τις προσενέγκῃ ἀγγεῖον, γεμίζει αὐτό· ἐάν ἡ μέγα, μέγα λαμβάνει· ἐάν ἡ μικρόν, μικρὸν λαμβάνει. Αὕτη τοίνυν προσευχὴν ἤτησε, καὶ δίδωσι 20 προσευχὴν ὁ Σωτὴρ. Ἄλλος εἶπεν, «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἶπέ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Σωτὴρ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γεννηθήτω σοι». Ἄλλος εἶπε, «Δεῦρο θεράπευσόν μου τὴν θυγατέρα», 25 καὶ εἶπεν αὐτῷ, «Ἀκολουθήσω σοι». Πρὸς τὰς προαιρέσεις τοίνυν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἱατροῦ προσάγεται.

Ἄλλη πάλιν «ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου» αὐτοῦ λάθρα, καὶ λάθρα τὴν θεραπείαν ἐκαρπώσατο· ἕκαστος ὡς ἐπίστευε καὶ τὴν θεραπείαν ἐλάβανε. Αὕτη λέγει, «Οἶδα ὅτι ὅσα αἰτήσῃ τὸν Πατέρα, δίδωσί σοι ὁ Πατήρ»· καὶ ἐπειδὴ προσευχὴν ἤτη-

19. Πράξ. 9, 40
21. Πράξ. 5, 15

20. Πράξ. 19, 12
22. Ἰω. 11, 21-22

Καί γιατί λέγω γιά τὸ δάσκαλο; Οἱ μαθητές του μέ λόγο μόνο ἀνέστησαν τοὺς νεκρούς. Ὁ Πέτρος δὲν ἀνέστησε τὴν Ταβιθά μέ τὸ λόγο του¹⁹; Ὁ Παῦλος δὲν ἔκανε πολλὰ θαύματα μόνο μέ τὰ ροῦχα του²⁰; Μάθε ὅμως καί τὸ πιὸ παράδοξο ἀπ' αὐτά. Ἡ σκιά τῶν ἀποστόλων ἀνέστησε νεκρούς· διότι λέγει «Ἐφερναν τοὺς ἀρρώστους πρὸς αὐτὸν ἐπάνω σὲ κρεβάτια, ὥστε, ἔστω καί ἡ σκιά τοῦ Πέτρου νὰ πέσει σὲ κάποιον ἀπ' αὐτούς»²¹, καί ἀμέσως σηκώνονταν. Τί λοιπὸν; Ἡ σκιά τῶν μαθητῶν ἀνάστανε τοὺς νεκρούς, καί ὁ δάσκαλος χρειαζόταν προσευχή, γιά ν' ἀναστήσει τὸν νεκρό;

Ἐπομένως ὁ Σωτήρας κάμνει τὴν προσευχή ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῆς γυναίκας· διότι λέγει πρὸς αὐτόν· «Κύριε, ἐὰν ἦσουν ἐδῶ δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδελφός μου· καί τώρα ὅμως τὸ ξέρω πολὺ καλά, πῶς ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ σοῦ τὰ δώσει ὁ Θεός»²². Προσευχὴ Ζήτησε, προσευχή σοῦ δίνω. Ἡ πηγὴ βρῖσκεται ἐδῶ· ὅποιο ἀγγεῖο καί ἂν φέρει κανεῖς, τὸ γεμίζει ἐὰν εἶναι μεγάλο, παίρνει πολὺ, ἐὰν εἶναι μικρό, παίρνει λίγο. Αὐτὴ λοιπὸν Ζήτησε προσευχή, καί ὁ Σωτήρας τῆς δίνει προσευχή. Ἄλλος εἶπε, «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ρθεις κάτω ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ μου, ἀλλὰ μόνο ἓνα λόγο πές, καί θὰ θεραπευεῖ ὁ δοῦλος μου. Καί εἶπε πρὸς αὐτόν ὁ Σωτήρας· Ἄς γίνῃ σύμφωνα μέ τὴν πίστη σου»²³. Ἄλλος εἶπε, «Ἐλα καί θεράπευσε τὴ θυγατέρα μου»· καί τοῦ εἶπε· «Θὰ σὲ ἀκολουθήσω»²⁴. Ἀνάλογα δηλαδὴ μέ τὴ διάθεση τῶν ἀνθρώπων προσφέρεται καί ἡ θεραπεία τοῦ γιατροῦ.

Ἄλλη πάλι «ἄγγισε τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐνδύματος» αὐτοῦ κρυφά, καί καρπώθηκε στὰ κρυφὰ καί τὴ θεραπείᾳ²⁵· ὁ καθένας ἀποκτοῦσε τὴν θεραπεία ἀνάλογα μέ τὴν πίστη του. Αὐτὴ λέγει, «Ἔγνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι ὅσα καὶ ἂν ζητήσεις ἀπὸ τὸν Πατέρα, θὰ σοῦ τὰ δώσει ὁ Πατέρας»²⁶· καί ἐπειδὴ ἡ Μάρθα Ζήτησε προσευχή, προσευχή τῆς δίνει

23. Ματθ. 8, 8· 13

25. Ματθ. 9, 20· 21

24. Ματθ. 9, 18 - 19

26. Ἰω. 11, 22

σεν ἢ Μάρθα, προσευχὴν δίδωσιν ὁ Σωτὴρ, οὐκ αὐ-
 τὸς τῆς προσευχῆς ἐπιδεόμενος, ἀλλὰ τὴν τῆς γυναι-
 κὸς ἀσθένειαν συμπεριφερόμενος, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι
 οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ἄν αὐτὸς ποιῇ,
 5 τοῦτο καὶ ὁ Πατὴρ ποιεῖ. Ἐπλασεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς
 τὸν ἄνθρωπον ἀμφοτέρων ἐγένετο τὸ πλάσμα· «Ποι-
 ῆσωμεν» γάρ, φησὶν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέ-
 ραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

Πάλιν ἠθέλησε τὸν ληστήν εἰς τὸν παράδεισον
 10 εἰσενεγκεῖν, καὶ εὐθέως λόγον εἶπε, καὶ τὸν ληστήν
 εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγε, καὶ οὐκ ἐδεήθη προσ-
 ευχῆς, καίτοι γε πάντα τοὺς μετὰ τὸν Ἀδὰμ κω-
 λύσας ἦν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνης τῆς εἰσόδου· ἔθηκε
 γὰρ «τὴν φλογίνην ρομφαίαν φυλάττειν τὸν παρά-
 15 δεισον». Ἀλλ' αὐθεντία Χριστὸς τὸν παράδεισον ἠ-
 νέωξε, καὶ τὸν ληστήν εἰσήγαγε. Ληστήν, δέσποτα,
 εἰσάγεις εἰς τὸν παράδεισον; Ὁ Πατὴρ ὁ σὸς διὰ
 μόνην ἁμαρτίαν τὸν Ἀδὰμ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ παρα-
 δείσου, καὶ σὺ τὸν ληστήν εἰσάγεις, τὸν μυρίοις κα-
 20 κοῖς καὶ μυρίαὶς παρανομίαις ὑπεύθυνον; καὶ ἀπλῶς
 οὕτω διὰ μίαν φωνὴν εἰς τὸν παράδεισον αὐτὸν εἰσά-
 γεις; Ναί· οὔτε γὰρ ἐκεῖνο χωρὶς ἐμοῦ γέγονεν, οὔ-
 τε τοῦτο χωρὶς τοῦ Πατρὸς μου· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐμόν,
 καὶ κεῖνο τοῦ Πατρὸς μου. «Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ,
 25 καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί».

3. Καὶ ἵνα ἴδῃς, ὅτι οὐκ ἐγένετο προσευχῆς ἔρ-
 γον τὸ ἀναστῆναι τὸν νεκρόν, ἄκουσον τῆς προσευ-
 χῆς. Τί γάρ φησιν; «Εὐχαριστῶ σοι, Πάτερ, ὅτι ἤ-
 κουσάς μου». Τί οὖν; Τοῦτο προσευχῆς εἶδός ἐστι,
 30 τοῦτο τύπος ἰκεσίας; «Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς
 μου. Ἐγὼ δέ», φησὶν, «ἤδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκού-
 εις». Εἰ οὖν οἶδας, ὦ Κύριε, ὅτι πάντοτέ σου ἀκούει
 ὁ Πατὴρ, τί λοιπὸν περὶ ὧν οἶδας παρενοχλεῖς; Ἐ-

27. Γεν. 1, 20

29. Γεν. 3, 24

28. Λουκᾶ 23, 43

30. Ἰω. 14, 10

καὶ ὁ Σωτήρας, ὄχι ἐπειδὴ χρειαζόταν ὁ ἴδιος προσευχή, ἀλλὰ ἐνεργώντας ἀνάλογα τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῆς γυναίκας, καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ Θεό, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ κάμνει αὐτός, αὐτό κάμνει καὶ ὁ Πατέρας. "Ἐπλασε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν ἄνθρωπο ὑπῆρχε τὸ πλάσμα καὶ τῶν δύο ἔργο. διότι λέγει· «"Ἀς δημιουργήσωμε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση»²⁷.

Πάλι θέλησε νὰ βάλει τὸ ληστή στὸν παράδεισο, καὶ ἀμέσως ἓνα λόγο εἶπε, καὶ ὁδήγησε τὸ ληστή μέσα στὸν παράδεισο²⁸, χωρὶς νὰ χρειάσθηκε προσευχή, ἂν καὶ βέβαια ὁ Χριστὸς ἦταν ἐκεῖνος ποῦ ἐμπόδισε τὴν εἴσοδο στὸν παράδεισο ὅλων μετὰ τὸν Ἀδὰμ· διότι τοποθέτησε «τὴν πύρινη ρομφαία» νὰ φυλάσσει τὸν παράδεισο²⁹. Ἀλλ' ὁμως ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἐξουσία ποῦ εἶχε ἄνοιξε τὸν παράδεισο καὶ ὁδήγησε μέσα τὸ ληστή. Ληστή, Κύριε, ὁδηγεῖς μέσα στὸν παράδεισο; Ὁ Πατέρας σου γιὰ μιὰ μόνο ἁμαρτία ἔδιωξε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν Παράδεισο, καὶ σὺ ὁδηγεῖς μέσα σ' αὐτὸν τὸ ληστή, ποῦ εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ἀμέτρητα κακὰ καὶ ἀμέτρητες παρανομίες; καὶ ἔτσι ἀπλὰ μάλιστα μὲ ἓνα λόγο σου τὸν ὁδηγεῖς μέσα στὸν παράδεισο; Ναί· διότι οὔτε ἐκεῖνο ἔγινε χωρὶς ἐμένα, οὔτε αὐτὸ γίνεται χωρὶς τὸν Πατέρα μου· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι δικό μου ἔργο, καὶ ἐκεῖνο τοῦ Πατέρα μου. «Διότι ἐγὼ ὑπάρχω μέσα στὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατέρας μέσα σὲ μένα»³⁰.

3. Καὶ γιὰ νὰ διαπιστώσεις ὅτι ἡ ἀνάσταση τοῦ νεκροῦ δὲν ἦταν ἔργο τῆς προσευχῆς του, ἄκουσε τὴν προσευχή. Τί δηλαδὴ λέγει; «Σ' εὐχαριστῶ, Πατέρα, διότι μὲ ἄκουσες»³¹. Τί λοιπόν; Αὐτὸ εἶναι εἶδος προσευχῆς, αὐτὸς εἶναι τύπος ἰκεσίας; «Σ' εὐχαριστῶ, διότι μὲ ἄκουσες. Ἐγὼ βέβαια», λέγει, «γνώριζα ὅτι πάντοτε μ' ἀκούεις»³². Ἐὰν λοιπόν γνῶρίζεις, Κύριε, ὅτι πάντοτε σ' ἀκούει ὁ Πατέρας, γιατί λοιπόν τὸν ἐνοχλεῖς γιὰ πράγματα ποῦ τὰ γνῶρίζεις; Ἐγὼ, λέγει, γνῶρίζω βέβαια ὅτι πάντοτε

γὰ μὲν, φησὶν, οἶδα ὅτι πάντοτέ μου ἀκούει ὁ Πατήρ,
 «Ἄλλὰ διὰ τὸν περιστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα γνῶσι
 πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Μήτι διὰ τὸν νεκρὸν
 προσηύξατο; μὴ ἰκέτευσεν ἵνα ἀναστῇ ὁ Λάζαρος;
 5 μὴ εἶπε, Ἰάτερ, κέλευσον τὸν θάνατον ὑπακοῦσαι;
 μὴ εἶπε, Ἰάτερ, κέλευσον τῷ ἄδη, μὴ τὰς πύλας
 ἀποκλείσῃ, ἀλλὰ προθύμως τὸν νεκρὸν ἀποδοῦναι;
 «Ἄλλὰ διὰ τὸν περιστῶτα τοῦτον ὄχλον εἶπον», φη-
 σὶν, «ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Οὐ-
 10 κοῦν οὐκ ἔστι τὸ γινόμενον σημεῖον, ἀλλὰ κατήχη-
 σις τῶν παρόντων.

Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἡ προσευχή διὰ τὸν νε-
 κρὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους, «ἵνα γνῶ-
 σι», φησὶν, «ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Καὶ πῶς ἔχομεν
 15 γνῶναι, φησὶν, ὅτι αὐτός σε ἀπέστειλε; Πρόσεχε, πα-
 ρακαλῶ, μετὰ πάσης ἀκριβείας. Ἰδού, φησί, μετὰ τῆς
 ἐμῆς αὐθεντίας καλῶ τὸν νεκρὸν ἰδοὺ τῆ οἰκείᾳ
 ἐξουσίᾳ ἐπιτάττω τῷ θανάτῳ· καλῶ τὸν Πατέρα Πα-
 τέρα, καλῶ καὶ τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου. Εἰ οὐκ
 20 ἔστι τὸ πρῶτον ἀληθές, μηδὲ τοῦτο γενέσθω. Εἰ δὲ
 ἀληθῶς ὁ Πατήρ Πατήρ, ὑπακουέτω καὶ ὁ νεκρὸς
 πρὸς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. Τί γὰρ ὁ Χριστὸς
 ἔλεγε; «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Ὅτε γέγονεν ἡ προσ-
 ευχή, οὐκ ἀνέστη ὁ νεκρὸς, ἀλλ' ὅτε εἶπε, «Λάζαρε,
 25 δεῦρο ἔξω», τότε ἀνέστη ὁ νεκρὸς. Ὡς τυραννὶς τοῦ
 θανάτου ὡς τυραννὶς τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς κα-
 τεχούσης τὴν ψυχὴν ὡς ἄδη, προσευχὴ γέγονε, καὶ
 οὐκ ἀπολύεις τὸν νεκρὸν; Ὁὐχί', φησί. Διὰ τί; Ὅ-
 τι οὐ προσετάχθην. Δέσμιός εἰμι αὐτόθι κατέχων
 30 τὸν ὑπεύθυνον· εἰ μὴ προσταχθῶ, φησὶν, οὐκ ἀπο-
 λύω· ἢ γὰρ προσευχὴ, φησὶν, οὐ δι' ἐμὲ γέγονεν.
 ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους. Ἐγὼ γάρ, εἰ μὴ
 προσταχθῶ, οὐκ ἀπολύω τὸν ὑπεύθυνον· ἀναμένω τὴν
 φωνήν, ἵνα ἀπολύσω τὴν ψυχὴν.

μ' ἀκούει ὁ Πατέρας, «Ἄλλὰ τὸ εἶπα αὐτὸ γιὰ τὸ παραβρισκόμενον ἐδῶ πλῆθος, γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»³³. Μήπως προσευχήθηκε γιὰ τὸ νεκρὸ; μήπως παρακάλεσε γιὰ ν' ἀναστήθῃ ὁ Λάζαρος; μήπως εἶπε, Ἰατὴρ, πρόσταξε τὸ θάνατο ν' ὑπακούσῃ; μήπως εἶπε, Ἰατὴρ, πρόσταξε τὸν ἄδη νὰ μὴ κλείσῃ τίς πύλες, ἀλλὰ νὰ δώσῃ πίσω μὲ προθυμία τὸ νεκρὸ; «Ἄλλὰ», λέγει, «τὸ εἶπα αὐτὸ γιὰ τὸ παραβρισκόμενον ἐδῶ πλῆθος τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»³⁴. Ἐπομένως ἐκεῖνο ποῦ ἐγίνε δὲν εἶναι θαῦμα, ἀλλὰ κατήχησις τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ.

Εἶδες πῶς ἡ προσευχὴ δὲν ἐγίνε γιὰ τὸ νεκρὸ, ἀλλὰ γιὰ τοὺς παρόντες ἄπιστους, «γιὰ νὰ γνωρίσουν», λέγει, «ὅτι σὺ μὲ ἔστειλες»; Καὶ πῶς μπορούμε, λέγει, νὰ γνωρίσομε, ὅτι αὐτὸς σὲ ἔστειλε; Πρόσεχε, παρακαλῶ, μὲ μεγάλη προσοχῇ. Νά, λέγει, μὲ τῆ δικῆ μου ἐξουσία καλῶ τὸ νεκρὸ νά, λέγει, μὲ τῆ δικῆ μου ἐξουσία διατάσσω τὸ θάνατο ὀνομάζω τὸν Πατέρα, Πατέρα, καλῶ καὶ τὸν Λάζαρο ἀπὸ τὸν τάφο. Ἐὰν δὲν εἶναι ἀληθινὸ τὸ πρῶτο, οὔτε αὐτὸ νὰ μὴ γίνεῖ. Ἐὰν πραγματικὰ ὁ Πατέρας εἶναι Πατέρας μου, ὡς ὑπακούσῃ καὶ ὁ νεκρὸς, γιὰ νὰ διδαχθοῦν μ' αὐτὸ οἱ παραβρισκόμενοι. Διότι τί ἔλεγε ὁ Χριστός; «Λάζαρε, ἔλα ἔξω»³⁴. Ὅταν ἐγίνε ἡ προσευχὴ δὲν ἀναστήθηκε ὁ νεκρὸς, ἀλλ' ὅταν εἶπε, «Λάζαρε, ἔλα ἔξω», τότε ἀναστήθηκε ὁ νεκρὸς. Πῶ, πῶ τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ θανάτου; πῶ, πῶ τυραννικὴ ἐξουσία τῆς δυνάμεως ἐκείνης ποῦ κατέχει τὴν ψυχὴ ὡς ἄδη, προσευχὴ ἐγίνε καὶ δὲν ἀπολύεις τὸ νεκρὸ; Ὅχι, λέγει. Γιατί; Διότι δὲν ἔλαβα προσταγὴν. Εἶμαι δεσμοφύλακας ἐδῶ καὶ κρατῶ τὸν ὑπεύθυνον· ἐὰν δὲν λάβω προσταγὴν, λέγει, δὲν τὸν ἀπολύω· διότι, λέγει, ἡ προσευχὴ δὲν ἐγίνε γιὰ μένα, ἀλλὰ γιὰ τοὺς παραβρισκόμενους ἄπιστους. Διότι ἐγώ, ἐὰν δὲν προσταχθῶ, δὲν ἀπολύω τὸν ὑπεύθυνον· περιμένω τὴν διαταγὴν γιὰ ν' ἀπολύσω τὴν ψυχὴν.

«Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Ἦκουσε τοῦ δεσποτικοῦ προστάγματος ὁ νεκρός, καὶ εὐθέως τοῦ θανάτου τοὺς νόμους παρέλυσεν. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἵρετικοί, καὶ ἀπολέσθωσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Καὶ γὰρ ἀπέ-
 5 δειξεν ὁ λόγος, ὅτι οὐ διὰ τὴν τοῦ νεκροῦ ἀνάστασιν γέγονεν ἡ προσευχή, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν τότε παρόντων ἀπίστων ἀσθένειαν. «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Καὶ διὰ τί ὀνομαστὶ τὸν νεκρὸν ἐκάλεσε; Διὰ τί; Ἴνα μὴ τὴν φωνὴν ἀπολελυμένην εἰς τοὺς νεκροὺς ἀποτεί-
 10 νας, πάντας τοὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐγείρη, διὰ τοῦτό φησι, «Λάζαρε, δεῦρο ἔξω». Σὲ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος τέως ἀνακαλοῦμαι ὄχλου, ἵνα διὰ τοῦ μέρους καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐπιδείξω δύναμιν· ὁ γὰρ ἔ-
 να ἐγείρας ἐγώ, τὴν οἰκουμένην ἀνιστῶ· «Ἐγὼ γὰρ
 15 εἶμι ἢ ἀνάστασις καὶ ἢ ζωή. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω».

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ νεκρὸς δεδεμένος χειρίαις». Ὡ τῶν παραδόξων πραγμάτων. Ὁ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου λύσας, ὁ τὰς πύλας τοῦ ἄδου διαρρήξας, ὁ πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς
 20 συντρίψας, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου ἐλευθερώσας, οὐκ ἠδύνατο καὶ τὰς χειρίας λῦσαι τοῦ νεκροῦ; Ναί, ἠδύνατο· ἀλλὰ κελεύει τοῖς Ἰουδαίους λῦσαι τὰς χειρίας, ἅς αὐτοὶ πρότερον ἐν-
 ταφιάζοντες ἔσφιγξαν, ἵνα τῶν οἰκείων δεσμῶν ἐ-
 25 πιγνώσωσι τὰ γνωρίσματα, ἵνα τῇ πείρᾳ μάθωσιν, ἐξ ὧν ἔπραξαν, ὅτι Λάζαρός ἐστιν ὁ παρ' αὐτῶν ἐν-
 ταφιασθεὶς, καὶ Χριστὸς ἐστιν ὁ κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς παραγενόμενος εἰς τὸν κόσμον, ὁ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχων. Αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ
 30 κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Ἦκουσε τὴ δεσποτικὴ προσταγὴ ὁ νεκρὸς καὶ ἀμέσως κατέλυσε τοὺς νόμους τοῦ θανάτου. Ντραπεῖτε, αἵρετικοί, καὶ χαθεῖτε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς. Καθόσον ὁ λόγος ἀπέδειξε ὅτι ἡ προσευχὴ ἔγινε ὄχι γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ νεκροῦ, ἀλλὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν τότε παραβρεθέντων ἐκεῖ ἀπίστων. «Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Καὶ γιὰτί κάλεσε τὸ νεκρὸ μὲ τὸ ὄνομά του; Γιατί; Γιὰ νὰ μὴ ἀπευθυνθεῖ ἡ φωνὴ του ἐλεύθερα πρὸς ὅλους τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἀναστήσει ἀπὸ τοὺς τάφους, γι' αὐτὸ λέγει, «Λάζαρε, ἔλα ἔξω». Σένα μόνο πρὸς τὸ παρὸν ἀνακαλῶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, ὥστε μὲ τὸ ἐπὶ μέρος νὰ δείξω τὴ δύναμή μου καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά· διότι ἐγὼ ποὺ ἀνέστησα ἓνα νεκρὸ, ἐγὼ θ' ἀναστήσω καὶ τὴν οἰκουμένην· «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωὴ. Λάζαρε, ἔλα ἔξω»³⁵.

«Καὶ βγῆκε ὁ νεκρὸς δεμένος μὲ τὶς λευκὰς ταινίαις»³⁶. Πῶ, πῶ παράδοξα πράγματα. Ἐκεῖνος ποὺ ἔλυσε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐκεῖνος ποὺ γκρέμισε τὶς πύλες τοῦ ἄδη, ἐκεῖνος ποὺ συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες καὶ τοὺς σιδηρένιους μοχλοὺς καὶ ἐλευθέρωσε τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ λύσει τὶς λευκὰς ταινίαις τοῦ νεκροῦ; Ναί, μποροῦσε, ἀλλὰ προστάζει τοὺς Ἰουδαίους νὰ λύσουν τὶς λευκὰς ταινίαις, τὶς ὁποῖες οἱ ἴδιοι ἔσφιξαν πιὸ μπροστὰ ὅταν τὸν ἐνταφίαζαν, ὥστε ν' ἀναγνωρίσουν τὰ σημάδια τῶν δεσμῶν ποὺ ἔθεσαν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ γνωρίσουν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ποὺ ἔκαναν οἱ ἴδιοι, ὅτι ὁ Λάζαρος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐνταφιάσθηκε ἀπ' αὐτοὺς, καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἦρθε στὸν κόσμον μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ εὐαρέσκεια τοῦ Πατέρα του καὶ ποὺ ἔχει ἐξουσία ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ συγχρόνως καὶ στὸν ἄναρχο Πατέρα σου καὶ στὸ Πανάγιο καὶ Ζωοποιό σου Πνεῦμα, τῶρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

(Ὅτι τὸ μὴ λέγειν ὅπερ ἴσμεν καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέρειν, πενέστερον ποιεῖ καὶ τὴν χάριν σθέννυσι· καὶ εἰς τὰς εὐχὰς, ὅς ὁ Χριστὸς ἠΰξατο, καὶ τὴν ἐξουσίαν, μεθ' ἧς ἅπαντα ἐποιεῖ· καὶ εἰς τὴν τοῦ παλαιοῦ νόμου διόρθωσιν· καὶ ὅτι
5 τὸ σαρκωθῆναι τὴν ἰσότητά αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα οὐκ ἐλαττοῖ, ἀλλὰ καὶ συνίστησι μᾶλλον).

1. Ἰκανῶς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐπανηγυρίσαμεν ἡμέραις, τῶν ἄθλων ἐπιλαβόμενοι τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῇ διηγήσει τῶν πνευματικῶν ἐντροφήσαντες
10 κατορθωμάτων· ὥρα δὴ λοιπὸν ἀποδοῦναι τὸ χρέος ὑμῖν· καὶ γὰρ τὸ κωλύον οὐδέν. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἐπιλέλησθε τῶν ὀφλημάτων ὑμεῖς τῶν ἐμῶν διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν πλῆθος· οὐ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐγὼ ἀποκρύψομαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης ὑμῖν ταῦτα ἀποδώσω
15 τῆς προθυμίας. Ποιῶ δὲ τοῦτο, οὐ δι' εὐγνωμοσύνην μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὠφέλειαν ἐμήν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν συναλλαγμάτων κέρδος τῷ δεδανεισμένῳ τὸ τὸν δεδανεικότα ἐπιλαθέσθαι, ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν συμβολαίων κέρδος τῷ μέλλοντι καταβάλ-
20 λειν τὸ χρέος μέγιστον, τὸ τοὺς ὑποδέχεσθαι μέλλοντας διηνεκῶς μεμνηῆσθαι τῶν ὀφλημάτων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ δάνεισμα ἀποδοθὲν τὸν μὲν καταβαλόντα ἀφίησι, μεθίσταται δὲ πρὸς τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ τοῦ μὲν ἠλάττωσε, τοῦ δὲ ἐπλεόνασε τὴν οὐσίαν· ἐ-
25 πὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δυνατὸν

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

(Τὸ νὰ μὴ λέμε ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζομε καὶ νὰ μὴ τὰ προσφέρομε καὶ σ' ἄλλους μᾶς κάνει αὐτὸ φτωχότερους καὶ σθῆνει τὴ χάρη. Ἐπίσης γιὰ τὶς προσευχὰς ποὺ ἔκανε ὁ Χριστὸς, καὶ γιὰ τὴν ἐξουσία μὲ τὴν ὁποία ἔκαμνε τὰ πάντα. Καὶ ἀκόμη γιὰ τὸ πῶς διόρθωσε τὸν παλαιὸ νόμο, καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε σάρκα δὲν ἐλαττώνει τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκαλύπτει περισσότερο).

1. Ἄρκετὰ πανηγυρίσαμε κατὰ τὶς προηγούμενες ἡμέρες, ἀσχοληθήκαμε μὲ τοὺς ἄθλους τῶν ἀποστόλων καὶ ἀπολαύσαμε τὴ διήγηση τῶν πνευματικῶν κατορθωμάτων, καιρὸς λοιπὸν τώρα εἶναι νὰ σᾶς ἀποδώσω τὸ χρέος μου, καθόσον δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο. Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι σεῖς λησμονήσατε τὸ χρέος μου ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν ἡμερῶν ποὺ πέρασαν, ὅμως ἐγὼ δὲν θὰ τὸ ἀποκρύψω γιὰ τὸ λόγον αὐτό, ἀλλὰ θὰ σᾶς τὸ ἀποδώσω μὲ ὅλη μου τὴν προθυμία. Τὸ κάμνω αὐτὸ ὄχι μόνον ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὠφέλεια δική μου. Καθόσον στὴ μὲν περίπτωση τῶν ὑλικῶν συναλλαγῶν κέρδος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει δανεισθεῖ εἶναι νὰ ξεχάσει ὁ δανειστής ἐκεῖνα ποὺ δάνεισε, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῶν πνευματικῶν συμβολαίων μέγιστο κέρδος γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ πληρώσει τὸ χρέος εἶναι τὸ νὰ θυμοῦνται συνέχεια τὶς ὀφειλές ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ τὶς λάβουν. Διότι στὴν πρώτη περίπτωση, ὅταν ἐπιστραφεῖ τὸ δάνειο, ἀφήνει ἐκεῖνον ποὺ τὸ πλήρωσε καὶ μεταβαίνει σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔλαβε, καὶ τοῦ μὲν ἕνα μείωσε τὴν περιουσία, τοῦ δὲ ἄλλου τὴν αὐξήσε' στὴν περίπτωση ὅμως τῶν πνευματι-

αὐτὸ καταβαλεῖν, καὶ ἔχειν καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι τότε μάλιστα αὐτὸ ἔχομεν, ὅταν καταβάλωμεν ἑτέροις. Ἄν μὲν γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ κατορύξας φυλάξω διηνεκῶς μηδενὶ μεταδιδούς, ἔλαττοῦται μοι τὸ
 5 κέρδος, μειοῦται τὰ τῆς περιουσίας, ἂν δὲ εἰς ἅπαντας ἐξενέγκω καὶ ποιήσω μεριστὰς πολλοὺς καὶ κοινωνοὺς, ὧν αὐτὸς ἐπίσταμαι πάντων, αὖξεται μοι τὰ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου.

Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ μὲν ἑτέροις μεταδιδούς αὖξει τὴν παρακαταθήκην, ὁ δὲ ἀποκρύπτων
 10 ἔλαττοῖ τὴν ἐργασίαν ἅπασαν, μάρτυρες οἱ τὰ τάλαντα ἐγχειρισθέντες ἐκεῖνοι, ὁ τὰ πέντε, καὶ ὁ τὰ δύο, καὶ ὁ τὸ ἓν. Οἱ μὲν γὰρ διπλασίονα τὰ ἐμπιστευθέντα προσήγαγον, καὶ ἐτιμῶντο διὰ τοῦτο, ὁ δὲ
 15 ἐπειδὴ ἐφύλαξε παρ' ἑαυτῷ, καὶ οὐδενὶ μετέδωκε, διπλοῦν τε αὐτὸ ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, διὰ τοῦτο ἐκολάζετο. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες ἅπαντες, καὶ τὴν κόλασιν τὴν ἐκεῖθεν δεδοικότες, ὅπερ ἂν ἔχωμεν ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἐκφέρωμεν, καὶ εἰς τὸ μέσον
 20 ἅπασι καταβάλλωμεν, ἀλλὰ μὴ ἀποκρύπτωμεν. Ὅταν γὰρ ἑτέροις μεταδῶμεν, τότε πλουτοῦμεν αὐτοὶ μειζόνως, ὅταν κοινωνοὺς ποιησώμεθα τῆς ἐμπορίας πολλοὺς, τότε τὴν ἡμετέραν αὖξομεν περιουσίαν. Ἄλλ' ἐλαττοῦσθαί σοι τὰ τῆς δόξης νομίζεις, ὅταν
 25 μετὰ πολλῶν ἦς εἰδῶς, ἂ μόνος οἶδας αὐτός· καὶ μὴν τότε αὖξεται καὶ τὰ τῆς δόξης, καὶ τὰ τῆς ὠφελείας, ὅταν τὸν φθόνον καταπατήσης, ὅταν τὴν βασκανίαν σβέσης, ὅταν φιλαδελφίαν ἐπιδείξῃ πολλήν. Ἄν δὲ μόνος εἰδῶς περιίης, ἄνθρωποι μὲν ὡς βάσκανον
 30 καὶ μισάδελφον ἀποστραφήσονται καὶ μισήσουσιν, ὁ δὲ Θεός, ὡς πονηρόν, τὴν ἐσχάτην ἀπαιτήσῃ σε δίκην· χωρὶς δὲ τούτων, καὶ αὐτὴ σε ταχέως ἢ χάρις ἔρημον ἐγκαταλιποῦσα οἰχήσεται.

κῶν πραγμάτων δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' εἶναι δυνατόν αὐτὸ καὶ νὰ τὸ πληρώσει κανεὶς καὶ νὰ τὸ ἔχει· καὶ τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ βέβαια εἶναι, ὅτι τότε πρὸ πάντων ἔχομε αὐτό, ὅταν τὸ καταβάλωμε σ' ἄλλους. Διότι, ἐάν τὸ παραχώσω μέσα στη δianoιά μου καὶ τὸ φυλάξω ἐκεῖ γιὰ πάντα χωρὶς νὰ τὸ δίνω σὲ κανένα, τότε ἐλαττώνεται τὸ κέρδος μου καὶ μειώνεται ἡ περιουσία μου, ἂν ὅμως τὸ προσφέρω σ' ὅλους καὶ καταστήσω πολλοὺς συμμετόχους καὶ κοινωνοὺς ὅλων ἐκείνων· πού ἐγὼ γνωρίζω, τότε αὐξάνεται ὁ πνευματικὸς μου πλοῦτος.

Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, καὶ ἐκεῖνος μὲν πού δίνει στοὺς ἄλλους αὐξάνει τὴν παρακαταθήκη του, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τὰ κρύβει μειώνει τὸ ὅλο κέρδος τῆς ἐργασίας του, μάρτυρες εἶναι ἐκεῖνοι πού ἔλαβαν τὰ τάλαντα καὶ τὰ πέντε, καὶ τὰ δύο, καὶ τὸ ἓνα. Διότι οἱ δύο ἐπέστρεψαν τὰ τάλαντα πού τοὺς ἐμπιστεύθηκε ὁ κύριος διπλάσια καὶ τιμήθηκαν γι' αὐτό, ἐνῶ ὁ τρίτος, ἐπειδὴ τὰ φύλαξε στὸ σπίτι του καὶ δὲν τὸ ἔδωσε σὲ κανένα, δὲν μπόρεσε νὰ τὸ διπλασιάσει, καὶ γι' αὐτό τιμωρήθηκε¹. Ἀκούοντας λοιπὸν ὅλοι μας αὐτά, καὶ τὴν τιμωρία ἄς φοβόμαστε γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, καὶ ὅ,τι δῆποτε ἀγαθὸ ἔχομε ἄς τὸ προσφέρομε στοὺς ἀδελφούς, ἄς τὸ καταβάλλωμε γιὰ ὅλους καὶ ἄς μὴ τὸ κρύβομε. Διότι, ὅταν τὸ δίνωμε σ' ἄλλους, τότε γινόμαστε οἱ ἴδιοι πλουσιότεροι, ἐνῶ ὅταν κάμνωμε πολλοὺς συμμετόχους στὸ κέρδος, τότε αὐξάνομε τὴν περιουσία μας. Ἀλλὰ νομίζεις ὅτι μειώνεται ἡ δόξα σου μὲ τὸ νὰ γνωρίζεις καὶ στοὺς ἄλλους ἐκεῖνα πού γνωρίζεις σὺ ὁ ἴδιος· καὶ ὅμως τότε αὐξάνεται καὶ ἡ δόξα σου καὶ ἡ ὠφέλειά σου, ὅταν καταπατήσεις τὸ φθόνο, ὅταν σβήσεις τὴ ζήλεια, ὅταν δείξεις μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὸν ἀδελφὸ σου. Ἄν ὅμως περιφέρεσαι γνωρίζοντας αὐτὰ μόνος σου, τότε οἱ ἄνθρωποι θὰ σ' ἀποστραφοῦν σὰν φθονερό καὶμισάδελφο καὶ θὰ σὲ μισήσουν, ἐνῶ ὁ Θεός, ἐξ αἰτίας τῆς κακίας σου, θὰ σὲ τιμωρήσει μὲ τὴν πιὸ βαριά τιμωρία, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ θὰ φύγει καὶ θὰ σ' ἀφήσει ἔρημο.

Ἐπεὶ καὶ ὁ σῖτος, ἂν μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις ἢ
 διηνεκῶς κείμενος, δαπανᾶται, σητὸς αὐτὸν κατε-
 σθιοντος, ἂν δὲ ἐξενεχθεὶς εἰς τὰς ἀρούρας κατα-
 βάλληται, πολυπλασιάζεται καὶ ἀνανεοῦται πάλιν.
 5 Οὕτω καὶ λόγος πνευματικός, ἔὰν ἔνδον διαπαντὸς
 ἀποκλείηται, φθόνῳ καὶ ὄκνῳ καὶ τηκεδόνι φθειρο-
 μένης τῆς ψυχῆς καὶ κατεσθιομένης, κατασβέννυ-
 ται ταχέως, ἂν δέ, ὡσπερ εἰς ἄρουραν εὐφορον, εἰς
 τὰς τῶν ἀδελφῶν ψυχὰς διασπείρηται, πολυπλασί-
 10 ων ὁ θησαυρὸς καὶ τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τῷ κε-
 κτημένῳ καὶ καθάπερ πηγὴ συνεχῶς μὲν ἐξαντλουμέ-
 νη καθαίρεται μᾶλλον καὶ ἀναβλύζει πλέον, καταχων-
 νυμένη δὲ ἀποπνίγεται, οὕτω καὶ χάρισμα πνευμα-
 τικὸν καὶ λόγος διδασκαλικὸς συνεχῶς μὲν ἀντλού-
 15 μενος καὶ διδοὺς ἀρύεσθαι τοῖς βουλομένοις, ἀναβλύ-
 ζει πλέον, βασκανία δὲ καὶ φθόνῳ καταχωσθεὶς, ἐ-
 λαττοῦται καὶ σβέννυται τέλειον. Ἐπεὶ οὖν τοσοῦ-
 τον τὸ κέρδος ἡμῖν, ὅπερ ἂν ἔχωμεν, φέρε εἰς μέ-
 σον καταθέντες, πᾶσαν ὑμῖν ἀποδῶμεν τὴν ὀφειλὴν,
 20 πρότερον ἀναμνήσαντες τῆς ἀκολουθίας τῶν ὀφλη-
 μάτων τούτων ἀπάσης.

2. Ἴστε τοίνυν καὶ μέμνησθε πρώην, ὅτι περὶ
 τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης διαλεγόμενοι, πολλὰς ἤ-
 ριθμοῦμεν αἰτίας τῆς ἐν τοῖς ρήμασι συγκαταβάσε-
 25 ως· καὶ ἐλέγομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς
 περιβολὴν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν μόνον τῶν ἀκου-
 όντων ταπεινὰ φθέγγεται πολλάκις ὁ Χριστός, ἀλ-
 λά πολλαχοῦ καὶ ταπεινοφρονεῖν διδάσκων. Κἀκεί-
 ναις μὲν ἱκανῶς τότε ἐπεξῆλθομεν ταῖς αἰτίαις, καὶ
 30 τῆς ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ, καὶ τῆς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ
 γενομένης εὐχῆς μνημονεύσαντες, καὶ δείξαντες σα-
 φῶς, ὅτι τὴν μὲν, ἵνα τὴν οἰκονομίαν πιστώσῃται,
 τὴν δέ, ἵνα τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν διορθώσῃ-
 ται, πεποίηκεν, οὐδεμιᾶς αὐτὸς δεόμενος βοήθειας.

Πράγματι καὶ τὸ σιτάρι, ἂν μὲν βρίσκεται συνέχεια μέσα στις ἀποθῆκες, καταστρέφεται, διότι κατατρώγεται ἀπὸ τὸ σκόρο, ἂν ὅμως βγει ἀπὸ τις ἀποθῆκες καὶ ριχθεῖ στὰ χωράφια, πολλαπλασιάζεται καὶ ἀνανεώνεται πάλι. Ἔτσι καὶ ὁ πνευματικὸς λόγος, ἐὰν μένει γιὰ πάντα μέσα κλεισμένος, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ καταφθείρεται καὶ κατατρώγεται ἀπὸ τὸ φθόνο, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴ φθορά, σβῆνει γρήγορα, ἂν ὅμως, σὰν μέσα σὲ εὐφορο χωράφι, σπείρεται μέσα στις ψυχὰς τῶν ἀδελφῶν, τότε ὁ θησαυρὸς γίνεται πολλαπλάσιος καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν δέχονται καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατέχει. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς μία πηγὴ ποὺ ἀντλεῖται συνέχεια καὶ καθαρίζεται περισσότερο καὶ ἀναβλύζει περισσότερο, ἐνῶ, ὅταν παραχώνεται, ξηραίνεται, ἔτσι καὶ τὸ πνευματικὸ χάρισμα καὶ ὁ διδασκαλικὸς λόγος, ὅταν ἀντλεῖται συνέχεια καὶ ἀφήνεται νὰ τὸν πορισθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιθυμοῦν, ἀναβλύζει περισσότερο, ἂν ὅμως παραχωθεῖ ἀπὸ τὴ ζήλεια καὶ τὸ φθόνο, τότε ἐλαττώνεται καὶ σβῆνει τελείως. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κέρδος μου, ἐμπρὸς ἅς σὰς προσφέρω ἐκεῖνο ποὺ ἔχω καὶ ἅς σὰς ἀποδώσω ὅλη τὴν ὀφειλή, ἀφοῦ προηγουμένως σὰς ὑπενθυμίσω ὅλα τὰ προηγούμενα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὀφειλὴ αὐτή.

2. Γνωρίζετε λοιπὸν καὶ θυμᾶσθε ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ὅτι, ὅταν σὰς μιλοῦσα γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, σὰς ἀπαρίθμησα πολλές αἰτίες γιὰ τὴ συγκατάβαση ποὺ ἔδειχνε στὰ λόγια του. Ἔλεγα λοιπὸν, ὅτι ὁ Χριστὸς πολλές φορές ὀμιλεῖ ταπεινὰ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς σάρκας ποὺ ἔλαβε, οὔτε μόνο ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του, ἀλλὰ σὲ πολλές περιπτώσεις γιὰ νὰ διδάξει νὰ δείχνουμε ταπεινοφροσύνη. Καὶ ἐκεῖνες βέβαια τίς αἰτίες τίς ἀνέλυσα τότε, ἀναφέροντας καὶ τὴν προσευχὴ ποὺ ἔκανε κατὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Λαζάρου, καὶ ἐκεῖνη ποὺ ἔκανε πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρὸ, καὶ ἔδειξα μὲ σαφήνεια, ὅτι τὴ δεύτερη τὴν ἔκανε γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσει τὴν ἐνσάρκωσή του, τὴν ἄλλη δὲ γιὰ νὰ διορθώσει τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ

"Οτι δὲ πολλὰ καὶ ταπεινοφρονεῖν αὐτοὺς διδάσκων
 ἐποίει, καὶ τοῦτο ἄκουσον. Ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν
 νιπτῆρα· καὶ ὡς οὐκ ἄρκοῦν τοῦτο, ἔτι καὶ λεντίω
 διεζώσατο, πρὸς τὴν ἐσχάτην εὐτέλειαν κατὰ γων ἐ-
 5 αὐτόν, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν,
 μετὰ δὲ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ προδότου τοὺς πόδας
 ἔνιψε. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειε; Τοῦ
 μέλλοντος αὐτόν προδιδόναι νίπτει τοὺς πόδας· καὶ
 τὸν Πέτρον διακρουόμενον καὶ λέγοντα, «Κύριε οὐ
 10 μὴ μου νίψεις τοὺς πόδας», οὐ παρατρέχει, ἀλλὰ φη-
 σι πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ
 ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ»· ὁ δέ, «Κύριε, μὴ τοὺς πό-
 δας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν».

Εἶδες εὐλάβειαν μαθητοῦ δι' ἀμφοτέρων, καὶ διὰ
 15 τῆς παραιτήσεως, καὶ διὰ τῆς συγκαταθέσεως; Εἰ
 γὰρ καὶ ἐναντία τὰ ρήματα, ἀλλ' ὑπὸ ζεούσης ἀμφοτέ-
 ρα γνώμης ἐλέγετο. Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ θερμὸς ἦν
 καὶ διεγηγερμένος; Ἄλλ', ὅπερ ἔλεγον, ἵνα μὴ διὰ
 τὴν τοῦ πράγματος εὐτέλειαν τῆς φύσεως καταγνώ-
 20 εὐτέλειαν, μετὰ τὸ νίψαι τί φησι πρὸς αὐτούς, ἄ-
 κουσον. «Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; Ὑμεῖς κα-
 λεῖτέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς
 λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδά-
 σκαλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὁ-
 25 φείλετε ἀλλήλοις ποιεῖν. Ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑ-
 μῖν, ἵνα ὡς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἀλλήλοις
 ποιῆτε». Ὁρᾷς ὅτι πολλὰ ὑποδείγματος ἔνεκεν ἐποί-
 ει; Καθάπερ γὰρ τις διδάσκαλος σοφίας πεπληρω-
 μένος παιδίοις ψελλίζουσι συμψελλίζει, καὶ ὁ ψελ-
 30 λισμὸς οὐ τῆς ἀμαθίας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς κη-
 δεμονίας τῆς πρὸς τοὺς παῖδάς ἐστι τεκμήριον, οὕ-
 τω δὴ καὶ ὁ Χριστός, οὐ δι' εὐτέλειαν τῆς οὐσίας
 ταῦτα ἐποίει, ἀλλὰ διὰ συγκατάβασιν.

εἶχε ἀνάγκη καμῖας βοήθειας. Τὸ ὅτι πολλὰ τὰ ἔκαμνε γιὰ νὰ διδάξει αὐτοὺς νὰ δείχνουν ταπεινοφροσύνη, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτό. Ἔβαλε τότε νερὸ στὸ νιπτῆρα, καί, σὰν νὰ μὴ ἄρκοῦσε αὐτό, φόρεσε καὶ ποδιά, κατεβάζοντας στὸν ἑαυτὸ του στήν πιὸ χειρότερη μορφή εὐτέλειας, καὶ ἄρχισε νὰ νίβει τὰ πόδια τῶν μαθητῶν², καὶ μαζὶ μὲ τὰ πόδια τῶν μαθητῶν ἔνιψε καὶ τὰ πόδια τοῦ προδότη. Ποιὸς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ νιώσει ἔκπληξη καὶ θαυμασμό; Νίβει τὰ πόδια ἐκείνου ποὺ πρόκειται νὰ τὸν προδώσει, τὸν δὲ Πέτρο, ποὺ τὸν ἐμποδίζει νὰ νίψει τὰ πόδια του καὶ τοῦ λέγει, «Κύριε, δὲν θὰ μοῦ νίψεις τὰ πόδια», δὲν τὸν προσπερνάει, ἀλλὰ λέγει πρὸς αὐτόν· «ἐὰν δὲν νίψω τὰ πόδια σου δὲν ἔχεις μέρος μαζὶ μου»· τότε ἐκεῖνος λέγει· «Κύριε, νίψε ὄχι μόνο τὰ πόδια μου, ἀλλὰ καὶ τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι μου»³.

Εἶδες εὐλάβεια μαθητῆ, ποὺ δείχνεται καὶ μὲ τὰ δύο, καὶ μὲ τὴν ἄρνηση, καὶ μὲ τὴν συγκατάθεση; Διότι, ἂν καὶ τὰ λόγια εἶναι ἀντίθετα, ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ δύο λέγονταν ἀπὸ θερμὴ διάθεση. Βλέπεις πῶς παντοῦ ἦταν γεμάτος ἀπὸ θερμὴ καὶ πνευματικὴ διέγερση; Ἄλλὰ, ὅπως ἔλεγα, γιὰ νὰ μὴ τὸν θεωρῆσεις ἀσήμαντο, ἐξ αἰτίας τῆς εὐτελοῦς πράξεώς του, ἄκουσε τί λέγει μετὰ τὸ νίψιμο τῶν ποδιῶν τους. «Γνωρίζετε τί ἔκανα σὲ σᾶς; Σεῖς μὲ ὀνομάζετε, ὁ Κύριος, καί, ὁ διδάσκαλος, καὶ σωστὰ μὲ ὀνομάζετε ἔτσι· διότι εἶμαι. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα τὰ πόδια σας, ἔτσι καὶ σεῖς ὀφείλετε νὰ κάμνετε ἀναμεταξύ σας. Διότι σᾶς ἔδωσα ὑπόδειγμα, ὥστε, ὅπως ἐγὼ ἔκανα σὲ σᾶς, ἔτσι νὰ κάμνετε καὶ σεῖς ἀναμεταξύ σας»⁴. Βλέπεις ὅτι πολλὰ τὰ ἔκαμνε γιὰ νὰ τὰ ἔχουν σὰν παράδειγμα; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς κάποιος σοφὸς δάσκαλος ψελλίζει μαζὶ μὲ τὰ παιδιά ποὺ ψελλίζουν, καὶ τὸ ψέλλισμα αὐτὸ δὲν ὀφείλεται στήν ἀμάθεια τοῦ δασκάλου, ἀλλ' εἶναι ἀπόδειξη τῆς φροντίδας του γιὰ τὰ παιδιά, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἔκαμνε αὐτὰ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς εὐτέλειας τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ ἀπὸ συγκατάβαση.

Καὶ δεῖ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς παρατρέχειν· καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο εἰ καθ' ἑαυτὸ νῦν ἐξετάσωμεν, ὄρα ὅσον ἄτοπον ἔψεται. Εἰ γὰρ ὁ νίπτων τοῦ νιπτομένου εὐτελέστερος εἶναι δοκεῖ (ἔστι δὲ ὁ μὲν νίπτων ὁ Χρι-
 5 στός, οἱ μαθηταὶ δὲ οἱ νιπτόμενοι), ἄρα εὐτελέστερος ἔσται ὁ Χριστὸς τῶν μαθητῶν. Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν τοῦτο μαινόμενος εἶποι. Ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ κακὸν τὰς αἰτίας ἀγνοεῖν, δι' ἃς ὁ Χριστὸς ἐποίει πάντα, ἅπερ ἐποίει; Μᾶλλον δὲ βλέπεις, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν πάν-
 10 τα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν, καὶ μὴ ἀπλῶς, ὅτι εἶπέ τι ταπεινὸν ἢ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί προστιθέναι; Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠνίξατο. Εἰπὼν γάρ, «Τίς ἐστὶ μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ δια-
 15 κονῶν;», ἐπήγαγεν, «Οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; Ἐγὼ δὲ εἶμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν». Καὶ τοῦτο δὲ εἶπε, κακεῖνο ἐποίησε, δεικνὺς ὅτι πολλαχοῦ τὰ ἐλάττονα ἀρπάζει εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν, μετριάζειν τε ὁμοῦ πείθων αὐτούς. Καὶ δῆλον ὅτι οὐ
 20 διὰ τὸ τῆς φύσεως καταδεέστερον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν ταῦτα πάντα ἀνέχεται.

Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· «Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, παρὰ δὲ ὑμῖν οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διά-
 25 κονος. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι». Εἰ τοίνυν διακονῆσαι ἦλθε καὶ ταπεινοφροσύνην διδάξαι, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ κατάπιπτε, εἰ τὰ τῶν διακόνων ἴδοις αὐτὸν ἐπιτελοῦντά πον καὶ φθεγγόμενον. Οὕτω καὶ πολλὰς τῶν
 30 εὐχῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιτελεῖ γνώμης. Καὶ γὰρ προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, «Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς

5. Λουκᾶ 22, 27

6. Ματθ. 20, 25 - 28

Καὶ πρέπει αὐτὰ νὰ μὴ τὰ προσπερνῶμε ἔτσι στὴν τύχη καθόσον αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἐὰν τὸ ἐξετάσομε τώρα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, πρόσεχε πόση ἀτοπία θὰ προκύψει. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ νίβει φαίνεται ὅτι εἶναι εὐτελέστερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ νίβεται (καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ νίβει ὁ Χριστός, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ νίβονται οἱ μαθητές), ἄρα ὁ Χριστὸς εἶναι εὐτελέστερος ἀπὸ τοὺς μαθητές. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸ κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ οὔτε καὶ μανιακός. Βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ν' ἀγνοεῖ κανεὶς τίς αἰτίες, γιὰ τίς ὁποῖες ὁ Χριστὸς ἔκαμνε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμνε; Ἡ καλύτερα ὅμως, βλέπεις πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι νὰ τὰ ἐξετάζει κανεὶς ὅλα μὲ προσοχὴ καὶ νὰ μὴ προσέχει ἀπλῶς, ὅτι εἶπε ἢ ἔκανε κάτι τὸ ταπεινὸ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσθέτει καὶ γιὰ ποιὸ λόγο καὶ ποιὸ σκοπὸ; Διότι δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ ὑπαινίχθηκε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πράγμα. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ποιὸς εἶναι μεγαλύτερος ἐκεῖνος ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ὑπηρετεῖ;», πρόσθεσε· «Δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κάθεται στὸ τραπέζι; Ὅμως ἐγὼ εἶμαι ἀνάμεσά σας σὰν ὑπηρέτης»⁵. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἔκανε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι πολλές φορές ἀρπάζει τὰ κατώτερα γιὰ νὰ διδάξει τοὺς μαθητές καὶ συγχρόνως νὰ τοὺς πείσει νὰ δείχνουν μετριοφροσύνη. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνέχεται ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς κατωτερότητας τῆς φύσεώς του, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ διδάξει ἐκείνους.

Καθόσον ἀλλοῦ λέγει· Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατεξουσιάζουν τοὺς ἀρχομένους τους, αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἀναμεταξύ σας, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἀπὸ σᾶς νὰ εἶναι πρῶτος, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὑπηρέτης ὄλων. Διότι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετηθεῖ, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετήσῃ»⁶. Ἐὰν λοιπὸν ἦρθε γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ διδάξει ταπεινοφροσύνη, μὴν ἀνησυχεῖς, οὔτε νὰ χάνεις τὸ θάρρος σου, ἐὰν συμβεῖ νὰ δεῖς αὐτὸν νὰ κάμνει καὶ νὰ λέγει τὰ τῶν ὑπηρετῶν. Ἐτσι μὲ τὴν ἴδια διάθεση καὶ σκοπὸ ἔκαμνε καὶ πολλές ἀπὸ τίς προσευχῆς του. Καθόσον, λέγει, τὸν πλησίασαν καὶ τοῦ εἶπαν· «Κύ-

προσεύχεσθαι, ὡσπερ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθη-
 τὰς αὐτοῦ. Τί οὖν ἐχρῆν ποιεῖν, εἶπέ μοι; Μὴ δι-
 δάξαι αὐτοὺς προσεύχεσθαι; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν,
 ἵνα εἰς πᾶσαν αὐτοὺς ἐναγάγῃ φιλοσοφίαν. Ἀλλ' ἐ-
 5 χρῆν διδάξαι; Οὐκοῦν εὐξασθαι ἔδει. Ἀλλ' ἔδει ρή-
 ματι τοῦτο μόνον ποιῆσαι, φησὶν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως
 ἢ διὰ τῶν ρημάτων, ὡς ἢ διὰ τῶν πραγμάτων διδα-
 σκαλία τοὺς μαθητευομένους ἐνάγειν εἶωθε. Διὰ τοι-
 τοῦτο οὐχὶ διδάσκει αὐτοὺς εὐχὴν μόνον τὴν διὰ τῶν
 10 ρημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διατελεῖ τοῦτο ποιῶν, καὶ
 εὐχεται διανυκτερεύων ἐν ταῖς ἐρημίαις, ἡμᾶς παι-
 δεύων καὶ νουθετῶν, ἐπειδὴν μέλλωμεν ὀμιλεῖν τῷ
 Θεῷ, φεύγειν θορύβους καὶ τὰς ἐν μέσῳ ταραχάς,
 καὶ πρὸς ἐρημίαν ἀναχωρεῖν, οὐχὶ τόπων μόνον, ἀλ-
 15 λὰ καὶ καιρῶν. Ἐρημία δὲ οὐχὶ ὄρος μόνον ἐστίν,
 ἀλλὰ καὶ οἰκίσκος κραυγῆς ἀπηλλαγμένος.

3. Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι συγκαταβάσεως ἐστὶν ἡ
 εὐχή, μάλιστα μὲν καὶ ἤδη διὰ τῶν περὶ τὸν Λάζα-
 ρον συμβάντων ἀπεδείξαμεν, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐτέρω-
 20 θεν δῆλον. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ
 εὐχεται θαυμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων; Εἰ γὰρ
 δεόμενος βοηθείας ἠύχετο καὶ οὐκ ἔχων αὐτοτελεῖ
 δύναμιν, ἐπὶ πάντων εὐχεσθαι ἔδει καὶ τὸν Πατέρα
 καλεῖν, εἰ δὲ μὴ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐπὶ τῶν μειζόνων.
 25 Νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ποιεῖ· ἐπὶ τῶν μειζόνων πραγμά-
 των οὐκ εὐχεται, ἵνα δείξῃ, ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύ-
 ων τοῦτο ἐποίει, οὐχὶ δυνάμεως δεόμενος. Ὅτε γοῦν
 τοὺς ἄρτους εὐλόγησεν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν
 ἠύξατο, ἡμᾶς παιδεύων τραπέζης μὴ πρότερον ἀπο-
 30 γεύεσθαι, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τοὺς καρπούς
 πεποιηκότι Θεῷ· καὶ πολλοὺς νεκροὺς ἀναστήσας,
 οὐκ ἠύξατο, ἐπὶ δὲ Λαζάρου μόνον. Καὶ τὴν αἰτίαν

7. Λουκᾶ 11, 1

8. Ματθ. 14, 19. Μάρκ. 6, 41

ριε, δίδαξέ μας νὰ προσευχόμεστε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἰωάννης δίδαξε τοὺς μαθητὲς του»⁷. Πές μου λοιπὸν, τί ἔπρεπε νὰ κάνει; Νὰ μὴ τοὺς διδάξει νὰ προσεύχονται; Μὰ ὅμως ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ κάθε μορφή ἐνάρετης ζωῆς. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τοὺς διδάξει; "Ἐπρεπε λοιπὸν τότε νὰ προσευχηθεῖ. "Ὁμως, λέγει, ἔπρεπε αὐτὸ νὰ τὸ κάνει μόνο μὲ τὰ λόγια. Ἄλλ' ὅμως τοὺς μαθητευόμενους συνήθως δὲν τοὺς παροτρύνει ὁ δάσκαλος πρὸς τὴν ἀρετὴ τόσο εὐκολα μὲ τὰ λόγια, ὅσο μὲ τὰ ἔργα του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν τοὺς διδάσκει τὴν προσευχὴ μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὸ κάμνει αὐτὸ, καὶ προσεύχεται διανυκτερεύοντας στὶς ἐρημιές, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει καὶ νὰ μᾶς συμβουλέψει, ὥστε, ὅταν πρόκειται νὰ συνομιλήσομε μὲ τὸ Θεό, ν' ἀποφεύγομε τοὺς θορύβους καὶ τὶς ταραχές, καὶ νὰ καταφεύγομε στὴν ἐρημιά, ὄχι μόνο τὴν τοπικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν καιρικὴ. Διότι ἐρημιὰ δὲν εἶναι μόνο τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸ σπιτάκι πού εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ φωνές.

3. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ προσευχὴ τοῦ Κυρίου ἔγινε ἀπὸ συγκατάβαση, πράγμα βέβαια πού τὸ ἀπέδειξα ἤδη μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν σχετικὰ μὲ τὸ Λάζαρο, πλὴν ὅμως θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ καὶ ἀπὸ ἄλλου. Γιατί δηλαδή ὅταν κάμνει τὰ μεγαλύτερα θαύματα δὲν προσεύχεται, ἀλλὰ μόνο ὅταν κάνει τὰ μικρότερα; Διότι, ἐὰν προσευχόταν ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια καὶ δὲν εἶχε ἀποκλειστικὰ δική του δύναμη, ἔπρεπε νὰ προσευχόταν καὶ νὰ παρακαλοῦσε τὸν Πατέρα γιὰ ὅλα, ἐὰν ὅμως ὄχι γιὰ ὅλα, ἔπρεπε τουλάχιστο γιὰ τὰ μεγαλύτερα. Τώρα ὅμως κάμνει τὸ ἀντίθετο· γιὰ τὰ μεγαλύτερα πράγματα δὲν προσεύχεται, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμνε μὲ σκοπὸ νὰ διδάξει τοὺς ἄλλους, ὅτι δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ δύναμη. "Ὅταν δηλαδή εὐλόγησε τοὺς ἄρτους, προσευχήθηκε σηκώνοντας τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανὸ⁸, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ ἀρχίζομε τὸ φαγητὸ στὸ τραπέζι προτοῦ εὐχαριστήσομε τὸ Θεὸ πού ἔδωσε τοὺς καρπούς. Ἄλλὰ καὶ πολλοὺς νεκροὺς πού ἀνέστησε δὲν προσευχήθηκε· αὐτὸ τὸ ἔκανε

τότε εἰρήκαμε ὅτι τὴν ἀσθένειαν τῶν παρόντων διορθούμενος, ἦν καὶ αὐτὸς εἶπε, σαφῶς οὕτω προσθείς, ὅτι «διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον». Καὶ ὅτι οὐχ ἡ εὐχή, ἀλλ' ἡ φωνὴ τὸν νεκρὸν ἤγειρεν, ἵκα-
5 νῶς ἀπεδείξαμεν τότε καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, ὄρα.

Ὅταν γὰρ κολάζειν δέῃ, καὶ ὅταν τιμᾶν, καὶ ὅταν ἁμαρτήματα ἀφιέναι, καὶ ὅταν νομοθετεῖ, καὶ ὅταν τι τῶν πολλῶ μειζόνων δέῃ ποιεῖν, οὐδαμοῦ τὸν
10 Πατέρα καλοῦντα αὐτὸν εὐρήσεις, οὐδὲ εὐχόμενον, ἀλλὰ μετὰ αὐθεντίας ἅπαντα πράττοντα. Καὶ τούτων ἕκαστον ἐγὼ μὲν ἀπαριθμήσομαι, σὺ δὲ σκόπει μετὰ ἀκριβείας, πῶς οὐδαμοῦ δεῖται εὐχῆς. «Δεῦτε», φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κλη-
15 ρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν». Καὶ πάλιν, «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Ἴδου κολάζει καὶ τιμᾶ μετὰ αὐθεντίας ἀπάσης, καὶ εὐχῆς οὐδεμιᾶς δεῖται. Πάλιν, ὅταν διορ-
20 θῶσαι σῶμα δέῃ διαλελυμένον, «Ἐγερθεὶς ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει»· ὅταν ἀπαλλάξαι θανάτου, «Ταλιθὰ κοῦμι, ἀνάστηθι»· ὅταν ἐλευθερῶσαι ἁμαρτημάτων, «Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· ὅταν ἐπιτιμῆσαι δαίμοσι, «Σοὶ λέγω, τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἐξελθε ἀπ' αὐτοῦ»· ὅταν καταστεῖλαι τὴν θάλασσαν, «Σιώπα, πεφίμωσο»· ὅταν καθᾶραι τινα λέπρα κατεχόμενον, «Θέλω, καθαρίσθητι»· ὅταν νομοθετῆσαι, «Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅς ἂν εἴπη
30 τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός».

9. Ἰω. 11, 42
11. Ματθ. 25, 41
13. Μάρκ. 5, 41
15. Μάρκ. 5, 8
17. Ματθ. 8, 37

10. Ματθ. 25, 34
12. Μάρκ. 2, 9
14. Ματθ. 9, 2
16. Μάρκ. 4, 39
18. Ματθ. 5, 21 - 22

μόνο στήν περίπτωση τοῦ Λαζάρου. Καί εἶπα τότε τήν αἰτία, ὅτι δηλαδή τὸ ἔκανε αὐτὸ γιά νά διορθώσει τήν πνευματική ἀδυναμία τῶν παραβρισκομένων ἐκεῖ, τήν ὁποία καί ὁ ἴδιος εἶπε προσθέτοντας μέ σαφήνεια τὰ ἑξῆς, ὅτι «αὐτὸ τὸ εἶπα γιά τὸ πλῆθος ποῦ παραβρίσκεται ἐδῶ»⁹. Καί ὅτι δέν ἀνέστησε τὸ νεκρὸ ἢ προσευχή, ἀλλ' ἢ φωνή του, καί αὐτὸ τὸ ἀποδείξαμε ἱκανά τότε, ὅμως γιά νά τὸ κατανοήσεις αὐτὸ καλύτερα, πρόσεχε.

Ὅταν δηλαδή χρειάζεται νά τιμωρήσει, ὅταν τιμᾷ, ὅταν συγχωρεῖ ἀμαρτήματα, ὅταν νομοθετεῖ, καί ὅταν χρειάζεται νά κάνει κάτι ἀπὸ τὰ πολὺ μεγαλύτερα, πουθενὰ δέν θὰ βρεῖς αὐτὸν νά καλεῖ τὸν Πατέρα, οὔτε νά προσεύχεται, ἀλλ' ὅλα νά τὰ κάμνει μέ ἐξουσία. Καί ἐγὼ βέβαια θ' ἀπαριθμήσω τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ, σὺ ὅμως πρόσεχε μέ ἀκρίβεια, πῶς πουθενὰ δέν χρειάζεται προσευχή. «Ἐλάτε», λέγει, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καί κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποῦ ἔχει ἐτοιμαστῆ γιά σᾶς»¹⁰. Καί πάλι «Φύγετε ἀπὸ κοντὰ μου σεῖς οἱ καταραμένοι καί πηγαίνετε στὴ φωτιὰ ποῦ ἔχει ἐτοιμαστῆ γιά τὸ διάβολο καί τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ»¹¹. Νὰ λοιπὸν ποῦ τιμωρεῖ καί τιμᾷ μέ ὅλη τήν ἐξουσία, χωρὶς νά χρειάζεται καμιὰ προσευχή. Πάλι, ὅταν χρειάζεται νά θεραπεύσει σῶμα παραλυμένο, λέγει «Σήκω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καί περπάτα»¹². ὅταν χρειάζεται ν' ἀπαλλάξει ἀπὸ τὸ θάνατο λέγει «Κόρη, σοῦ λέγω σήκω ἐπάνω»¹³. ὅταν χρειάζεται νά ἐλευθερώσει ἀπὸ ἀμαρτήματα, λέγει «Τέκνο μου, ἔχε θάρρος, διότι συγχωροῦνται οἱ ἀμαρτίες σου»¹⁴. ὅταν χρειάζεται νά ἐπιτιμήσει τοὺς δαίμονες, λέγει «Σὲ σένα τὸ λέγω, τὸ πονηρὸ δαιμόνιο, ἔβγα ἀπ' αὐτὸν»¹⁵. ὅταν πάλι χρειάζεται νά καθυστερήσει τὴ θάλασσα λέγει «Σταμάτα, βουβάσου»¹⁶. ὅταν χρειάζεται νά καθαρῆσει κάποιον ποῦ ἔπασχε ἀπὸ λέπρα λέγει «Θέλω, καθαρῆσου»¹⁷. ὅταν χρειάζεται νά νομοθετήσει λέγει «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους, μὴ φονεύσεις· ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θὰ πεῖ τὸν ἀδελφὸ του, μωρέ, αὐτὸς εἶναι ἔνοχος καί πρέπει νά रिχτει στήν πύρινη γέεννα»¹⁸.

Εἶδες πάντα μετὰ αὐθεντίας ποιοῦντα δεσποτικῆς, καὶ εἰς γέενναν ἐκβάλλοντα, καὶ εἰς βασιλείαν εἰσάγοντα, καὶ παράλυσιν διορθούμενον, καὶ θάνατον ἀπελαῦνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέντα, καὶ δαίμοσιν ἐπιτιμῶντα, καὶ τὴν θάλατταν καταστέλλοντα; Καὶ τοι τί μείζον, εἶπέ μοι, εἰς βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι, καὶ νόμους θεῖναι μετὰ αὐθεντίας, ἢ ἄρτους ποιῆσαι; Οὐκ εὐδηλον καὶ ὠμολογημένον ἅπασιν, ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω; Ἄλλ' ὅμως ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ εὐχεται, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ διὰ διδασκαλίαν τῶν τότε παρόντων.

Καὶ ἵνα μάθης, ὅσον ἐστὶν ἁμαρτίας ἀφιέναι, παράγω σοι μάρτυρα τὸν προφήτην· οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου τοῦτο δείκνυσιν ὁ προφήτης, ἢ τοῦ Θεοῦ μόνου. «Τίς γὰρ Θεός», φησὶν, «ὡσπερ σύ, ἐξαίρων ἀνομίας, ὑπερβαίνων ἀδικίας;». Καὶ τὸ εἰς βασιλείαν δὲ εἰσαγαγεῖν τοῦ θάνατον λῦσαι πολλῶ μείζον ἐστὶ· ἀλλ' ὅμως καὶ κεῖνο μετ' ἐξουσίας ποιεῖ. Καὶ τὸ νομοθετεῖν δέ, οὐ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀλλὰ τῶν βασιλευόντων ἐστὶ· καὶ τοῦτο βοᾷ μὲν αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις. Βασιλέων γὰρ μόνον ἐστὶ τιθέναι νόμους· δείκνυσι καὶ ὁ ἀπόστολος, οὕτω λέγων· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἡλεημένου ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι». Ἐπειδὴ γὰρ δοῦλος ἦν καὶ διάκονος, οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθεῖσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ πάλιν εἰσάγει. Εἰ δὲ τὸ νόμους ἀπλῶς τιθέναι, βασιλικῆς μόνον ἐστὶν ἐξουσίας, ὅταν εὐρίσκηται μὴ μόνον νόμους τι-

19. Μιχ. 7, 18

20. Α' Κορ. 7, 25

Είδες πού ὅλα τὰ κάμνει μὲ ἐξουσία δεσποτική, καὶ ρίχνοντας στὴ γέεννα, καὶ ὀδηγώντας στὴ βασιλεία, καὶ θεραπεύοντας παράλυση, καὶ ἀπομακρύνοντας τὸ θάνατο, καὶ συγχωρώντας ἁμαρτίες, καὶ ἐπιτιμώντας τοὺς δαίμονες, καὶ καθησυχάζοντας τὴ θάλασσα; Ἐὰν καὶ βέβαια τί εἶναι μεγαλύτερο, πὲς μου, τὸ νὰ ὀδηγήσει μέσα στὴ βασιλεία, νὰ ρίξει στὴ γέεννα, νὰ συγχωρήσει ἁμαρτίες, καὶ νὰ νομοθετήσει μὲ ἐξουσία, ἢ τὸ νὰ παράγει ἄρτους; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο καὶ ὁμολογημένο ἀπὸ ὅλους, ὅτι τὰ πρῶτα εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ δεύτερο; Ἄλλ' ὅμως γιὰ τὰ μεγαλύτερα δὲν προσεύχεται, γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ γιὰ τὰ μικρότερα τὸ ἔκαμνε αὐτὸ ὄχι ἀπὸ ἔλλειψη δυνάμεως, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδάξει ἐκείνους πού παραβρίσκονταν τότε ἐκεῖ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, πόσο μεγάλο εἶναι τὸ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτία, σοῦ παρουσιάζω μάρτυρα τὸν προφήτη· διότι ὁ προφήτης δείχνει ὅτι αὐτὸ δὲν ἀνήκει σὲ κανένα ἄλλο, παρὰ μόνο στὸ Θεό. Καθόσον λέγει· «Ποιὸς ἄλλος Θεὸς ὑπάρχει ὅπως σύ, πού συγχωρεῖς ἀνομίες καὶ δείχνεις μακροθυμία γιὰ τὶς ἀδικίες;»¹⁹. Καὶ τὸ νὰ ὀδηγήσει πάλι μέσα στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν κατάλυση τοῦ θανάτου· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖνο τὸ κάμνει μὲ ἐξουσία. Καὶ τὸ νὰ νομοθετεῖ ἐπίσης, εἶναι γνῶρισμα ὄχι ἐκείνων πού εἶναι ὑποταγμένοι, ἀλλὰ τῶν βασιλιάδων· καὶ αὐτὸ τὸ βροντοφωνάζει ἢ ἴδια ἢ φύση τῶν πραγμάτων· διότι μόνο οἱ βασιλεῖς ἔχουν τὴν ἐξουσία νὰ νομοθετοῦν· ἀλλὰ τὸ φανερώνει καὶ ὁ ἀπόστολος, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Περὶ δὲ τῶν ἀγάμων, δὲν ἔχω ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ σὰς δίνω τὴ γνώμη μου σὰν ἓνας πού ἔχει ἐλεηθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ εἶναι ἀξιόπιστος»²⁰. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν δοῦλος καὶ διάκονος, δὲν τόλμησε νὰ προσθέσει σ' ἐκεῖνα πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νομοθετήθηκαν. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν κάνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ παρουσιάζει τοὺς παλιούς νόμους μὲ ἐξουσία καὶ μὲ τὴν ἴδια πάλι ἐξουσία νομοθετεῖ τοὺς δικούς του. Ἐὰν ἡ θεσπισὴ ἀπλῶς νόμων εἶναι ἔργο μόνο τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὅταν ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται ὄχι μόνο νὰ θεσπίζει νόμους, ἀλλὰ καὶ τοὺς

θείς οὗτος, ἀλλὰ καὶ τοὺς παλαιοὺς διορθούμενος, τίς ὑπολείπεται λόγος τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις; Ἐπὶ γὰρ τούτου δῆλον, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ γεγεννηκότι.

5 4. Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἐπ' αὐτὸ τῆς Γραφῆς ἔλθωμεν τὸ χωρίον. Ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, φησὶν, ἐκάθητο, καὶ περιεστῶτων πάντων ἤρξατο λέγειν· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ». Εἶτα μετὰ τοὺς
10 μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Τίς γὰρ τοῦτο ὑπώπτευσεν; ἢ τί τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἦν τοῖς προτέροις, ἵνα τοῦτο εἶπη; «Μακάριοι», φησὶν, «οἱ πτωχοὶ τῷ
15 πνεύματι», τουτέστιν, οἱ ταπεινόφρονες· ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἡ Παλαιὰ εἶπε. «Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Καὶ πάλιν· «Μακάριοι οἱ πραεῖς»· καὶ τοῦτο Ἡσαΐας πάλιν βοᾷ ἐκ προ-
20 σώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;».

«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες»· καὶ τοῦτο πάλιν πανταχοῦ διέσπαρται. «Μὴ ἀποστερήσης» γὰρ, φησί,
25 «τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ, ἐκέτην θλιβόμενον μὴ ἀπαναίνο»· καὶ πολὺς πανταχοῦ περὶ φιλανθρωπίας ἐστὶν ὁ λόγος. «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»· τοῦτο καὶ ὁ Δαυΐδ φησὶ· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς
30 ἐγκάτοις μου». Καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ εἴ τις ἐπέλθοι μακαρισμοὺς, εὐρήσει πολλὴν οὖσαν τὴν συμφωνίαν.

21. Ματθ. 5, 1 - 12
23. Ματθ. 5, 3
25. Ματθ. 5, 5

22. Ματθ. 5, 17
24. Ψαλμ. 50, 19
26. Ἡσ. 66, 2

παλιούς να διορθώνει, ποιός λόγος απομένει για εκείνους που δεν θέλουν να σταματήσουν την άδιαντροπιά τους; Διότι απ' αυτό γίνεται φανερό, ότι είναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ εκείνον που τὸν γέννησε.

4. Καὶ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ που λέγω, ἄς ἔρθομε στὸ ἴδιο τὸ χωρίο τῆς Γραφῆς. Ἀφοῦ ἀνέβηκε, λέγει, στὸ ὄρος καὶ κάθησε, καί, ἐνῶ ἦταν συγκεντρωμένοι ὅλοι γύρω του, ἄρχισε νὰ ὁμιλεῖ καὶ νὰ λέγει· «Μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες, οἱ ἐλεήμονες, ἐκεῖνοι που ἔχουν καθαρὴ καρδιά»²¹. Ἐπειτα, μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει· «Μὴ νομίζετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες· δὲν ἦρθα νὰ τὸν καταργήσω, ἀλλὰ νὰ τὸν συμπληρώσω»²². Ποιός δηλαδὴ σκέφθηκε κάτι τέτοιο, ἢ τί ἀπὸ ἐκεῖνα που λέχθηκαν ἦταν ἀντίθετο πρὸς τὰ προηγουμένα, ὥστε νὰ θελήσει νὰ πει αὐτό; «Μακάριοι», λέγει, «εἶναι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»²³, δηλαδὴ οἱ ταπεινόφρονες· ἀλλ' αὐτὸ τὸ εἶπε καὶ ἡ παλαιὰ Διαθήκη· διότι λέγει· «Θυσία γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι τὸ γεμάτο συντριβὴ πνεῦμα· καρδιά συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲν θὰ τὴν περιφρονήσει»²⁴. Καὶ πάλι· «Μακάριοι εἶναι οἱ πράοι»²⁵· καὶ αὐτὸ πάλι τὸ βροντοφωνάζει ὁ Ἰησοῦς μιλώντας ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντας· «Πρὸς ποιὸν ἄλλο θὰ στρέψω τὸ στοργικὸ μου βλέμμα, παρά πρὸς τὸν πράο καὶ φιλήσυχο, που τρέμει τοὺς λόγους μου;»²⁶.

«Μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες»²⁷· καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι παντοῦ διάσπαρτο. Διότι λέγει, «Μὴ στερήσεις ἀπὸ τὸ φτωχὸ τὰ ὅσα χρειάζεται γιὰ νὰ ζήσει, καὶ μὴ ἀπομακρύνεις τὸν ἄνθρωπο που θλίβεται καὶ σέ παρακαλεῖ»²⁸· καὶ παντοῦ γίνεται πολὺς λόγος γιὰ φιλανθρωπία. «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι που ἔχουν καθαρὴ καρδιά»²⁹· αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ὁ Δαυὶδ· «Καθαρὴ καρδιά, Θεέ μου, κτίσε μέσα μου καὶ ἐγκαθίδρυσε μέσα μου πνεῦμα μὲ ὀρθὲς κρίσεις»³⁰. Καὶ ἂν κανεὶς ἐξετάσει καὶ τοὺς ὑπόλοιπους μακαρισμοὺς, θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μεγάλη συμφωνία. Γιὰ

27. Ματθ. 5, 7

29. Ματθ. 5, 8

28. Σοφία Σειράχ 4, 4

30. Ψαλμ. 50, 12

Τίνος οὖν ἔνεκεν, μηδὲν ἐναντίον εἰρηκῶς τοῖς προ-
 τέροις, ἐπήγαγεν, «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦ-
 σαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας»; Οὐ διὰ τὰ εἰρημέ-
 να, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα ρηθήσεσθαι ταύτην τὴν δι-
 5 ὀρθωσιν τίθησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐμβαίνειν εἰς
 ἐπίτασιν ἐντολῶν, ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν αὐξήσιν ἐ-
 ναντίωσιν εἶναι, μηδὲ τὴν προσθήκην μάχην, διὰ τοῦ-
 το εἶπε· «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νό-
 μον ἢ τοὺς προφήτας»· τουτέστι, Ἐμέλλω τινὰ λέγειν
 10 τελεώτερα τῶν πρότερον εἰρημένων· οἶον ὅτι «Ἠ-
 κούσατε· οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω· οὐκ ὀργισθήση»·
 «ἠκούσατε ὅτι οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ὁ ἐμ-
 βλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν ἤδη ἐμοί-
 χευσε», καὶ ὅσα τοιαῦτα.

15 Μὴ τοίνυν νομίσητε κατάλυσιν εἶναι τὴν τελείω-
 σιν· οὐ γὰρ ἔστι κατάλυσις, ἀλλὰ πλήρωσις· καὶ ὅ-
 περ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νό-
 μου ποιεῖ. Τί δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων εἰργάσατο; Ἐλ-
 θὼν καὶ εὐρῶν ἀνάπηρα πολλὰ μέλη, καὶ ἐνδεῶς ἔ-
 20 χοντα πάντα, ἀπήρτισε, καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν
 εὐκοσμίαν ἐπανήγαγε, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἄ-
 πασι ποιῶν φανερὸν ὅτι καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτὸς τέ-
 θεικε νόμους, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐδημιούρ-
 γησε. Καὶ ὅτι τοῦτο ἔσπούδαζεν ἀποδείξαι, δῆλον
 25 ἀπὸ τῆς τοῦ τυφλοῦ θεραπείας μάλιστα. Παριῶν γὰρ
 καὶ ἰδῶν τινα τυφλὸν ἐποίησε πηλόν, καὶ τὸν τοιοῦ-
 τον πηλὸν τοῖς πεπηρωμένοις ἐπέχρισεν ὄμμασι, καὶ
 εἶπεν αὐτῷ· «Ὑπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ». Τίνος
 γὰρ ἔνεκεν ὁ νεκροὺς ἐπιτάγματι ψιλῶ συνεχῶς ἐ-
 30 γείρων, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα θαυματουργῶν, ἐν-
 ταῦθα καὶ ἔργον τι προστίθησι, πηλὸν ποιῶν, καὶ δια-
 πλάττων αὐτῷ τοὺς ὀφθαλμούς; οὐκ εὐδηλον ἴν', ὅ-
 ταν ἀκούσης ὅτι ἔλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς

31. Ματθ. 5, 17

33. Ἰω. 9, 7

32. Ματθ. 5, 21· 22· 27· 28

ποιό λόγο λοιπόν, ἐνῶ δὲν εἶπε τίποτε τὸ ἀντίθετο μὲ τὰ παλαιά, ἐν τούτοις πρόσθεσε, «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες»³¹; Τῇ διόρθωση αὕτη τὴν κάνει ὄχι γιὰ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ προχωρήσει στὴν ἐπέκταση ἐντολῶν, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ αὔξηση αὕτη ἀποτελεῖ ἐναντίωση, οὔτε τὴν προσθήκη ὅτι ἀποτελεῖ διαμάχη, γι' αὐτὸ εἶπε· «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦρθα νὰ καταργήσω τὸ νόμο ἢ τοὺς προφῆτες» δηλαδὴ, πρόκειται νὰ πῶ ὠρισμένα τελειότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν λεχθεῖ παλαιότερα· γιὰ παράδειγμα· «Ἀκούσατε ποὺ λέχθηκε, δὲν θὰ φονεύσεις· ἐγὼ ὅμως σὰς λέγω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργισθεῖς»· «Ἀκούσατε ποὺ λέχθηκε, δὲν θὰ μοιχεύσεις· ἐγὼ ὅμως σὰς λέγω, ὅτι ἐκείνος ποὺ βλέπει γυναῖκα καὶ τὴν ἐπιθυμεῖ, ἤδη διέπραξε μαζί της μοιχεία»³², καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια.

Μὴ λοιπόν νομίσετε ὅτι εἶναι κατάργηση ἢ τελειοποίηση τοῦ νόμου· δὲν εἶναι κατάργηση, ἀλλὰ συμπλήρωση. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε στὴν περίπτωση τῶν σωμάτων, αὐτὸ κάμνει καὶ μὲ τὸ νόμο. Τί ἔκανε μὲ τὰ σώματα; Ἐπειδὴ ἐρχόμενος βρῆκε πολλὰ μέλη ἀνάπηρα καὶ ὅλα νὰ ἔχουν ἐλλείψεις, τὰ ὀλοκλήρωσε καὶ τὰ ἐπανεφέρε στὴν εὐκοσμία ποὺ ταίριαζε σ' αὐτά, κάμνοντας φανερό σ' ὅλους μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι καὶ τοὺς ἀρχαίους νόμους αὐτὸς τοὺς νομοθέτησε, καὶ τῇ φύση μας αὐτὸς τῇ δημιούργησε. Καὶ ὅτι αὐτὸ φρόντιζε ν' ἀποδείξει, γίνεται φανερό πρὸ πάντων ἀπὸ τῆ θεραπείας τοῦ τυφλοῦ. Διότι διερχόμενος εἶδε κάποιο τυφλό, καὶ ἀφοῦ ἔκανε πηλὸ καὶ ἄλειψε αὐτὸν τὸν πηλὸ στὰ τυφλὰ μάτια, εἶπε σ' αὐτόν· «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ»³³. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπόν ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἓνα ἀπλὸ πρόσταγμά του συνέχεια ἀνέστηνε νεκρούς, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια θαύματα ἐπιτελοῦσε, ἐδῶ προσθέτει καὶ κάποια ἐργασία, κάμνοντας δηλαδὴ πηλὸ καὶ ἀλείφοντας αὐτὸν στοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ; δὲν εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ κάνει αὐτὸ μὲ σκοπὸ ὥστε, ὅταν ἀκούσεις, ὅτι ἔλα-

καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, μάθησ διὰ τοῦ νῦν γινόμενου ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν πλάσας τὸν ἄνθρωπον; ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο δεῖξαι ἐβούλετο, περιττὸν ἦν ὅπερ εἰργάζετο.

5 Ἔϊτα, ἵνα μάθησ ὅτι οὐχ ἡ τοῦ πηλοῦ χρεία συνέπραξεν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀνάβλεψιν τοῦ πεπηρωμένου, ἀλλ' ἤρκει καὶ χωρὶς τῆσ ὕλησ ἐκείνησ προστάγματι μόνῳ διαπλάσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, προστίθησι καὶ λέγει «Ἵπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλῳάμ». Μετὰ γὰρ
10 τὸ δεῖξαι ἡμῖν διὰ τοῦ τρόπου τῆσ δημιουργίασ τίσ ἦν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆσ τὸν ἄνθρωπον ποιήσας, τότε λέγει αὐτῷ «Ἵπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλῳάμ». Καθάπερ οὖν ἀνδριαντοποιὸς ἀριστος βουλόμενος διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ τέχνην, ἀφήσι, τὸν
15 ἀνδριάντα διαπλάττων, τὸ μέρος, ἵνα περὶ τῆσ τοῦ παντὸς τέχνησ ἀπόδειξιν ἐν τῷ λείποντι δῶ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅτι τὸν ὅλον ἄνθρωπον αὐτὸς ἐποίησε δεῖξαι βουλόμενος, ἀφῆκεν ἀτελεῆ τοῦτον, ἵν', ἐλθὼν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποδοὺς, διὰ τοῦ μέρουσ
20 τὴν περὶ τοῦ παντὸς ἡμῖν ἐγκαταβάλη πίστιν.

Καὶ ὄρα ποῦ τοῦτο ἐποίησεν· οὐκ ἐπὶ χειρὸς καὶ ποδός, ἀλλ' ἐπὶ ὀφθαλμῶν, τοῦ καλλίστου καὶ ἀναγκαιοτάτου τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων, καὶ οὗ τιμιώτερον ἡμῖν οὐδέν ἐστι μέλος. Ὁ δὲ τὸ κάλλιστον καὶ
25 ἀναγκαιοτάτον διαπλάσαι δυνηθεῖς, τοὺς ὀφθαλμοὺς λέγω, εὐδηλον ὅτι καὶ χεῖρα καὶ πόδα καὶ τὰ λοιπὰ δύναται κατασκευάσαι μέλη. Ὡ μακαρίων ὀφθαλμῶν ἐκείνων, οἱ θέατρον ἐγένοντο τοῖσ παροῦσιν ἅπασι, καὶ πάντασ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεσπάσαντο, καὶ
30 φωνὴν διὰ τοῦ κάλλουσ ἀφῆκαν, διδάσκοντεσ τοὺς παρόντασ ἅπαντασ τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. Καὶ ἦν παράδοξον τὸ γινόμενον· ὁ γὰρ τυφλὸς τοὺς ὀρῶν

βε ὁ Θεὸς χῶμα ἀπὸ τῆ γῆ καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο³⁴, νὰ μάθεις μὲ αὐτὸ πού συμβαίνει τώρα, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο; διότι, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ δείξει αὐτό, τότε ἦταν περιττὸ αὐτὸ πού ἔκαμνε.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν βοήθησε αὐτὸν στὴν ἀνάβλεψη τοῦ τυφλοῦ ἢ χρησιμοποίησι τοῦ πηλοῦ, ἀλλ' ἔφθανε καὶ μόνο τὸ πρόσταγμά του, χωρὶς τὴν ὕλη ἐκείνη, νὰ χαρίσει στὰ μάτια τοῦ τυφλοῦ τὸ φῶς τους, προσθέτει καὶ λέγει· «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλβάμ»³⁵. Ἀφοῦ δηλαδὴ μᾶς ἔδειξε μὲ τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας ποῖος ἦταν ἐκεῖνος πού ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, τότε λέγει σ' αὐτόν· «Πήγαινε καὶ νίψου στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλβάμ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἓνας ἄριστος ἀγαματοποιός, θέλοντας ἔμπρακτα νὰ δείξει τὴν τέχνη του, ἀφήνει ἀτελές ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἀνδριάντα πού διαπλάσσει, ὥστε μὲ τὴν ὀλοκλήρωσι τοῦ ὑπόλοιπου αὐτοῦ μέρους ν' ἀποδείξει ὅτι αὐτὸς κατασκεύασε τὸ ὅλο ἔργο, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς δημιούργησε τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ἄφησε αὐτὸν ἀτελή, ὥστε ἐρχόμενος καὶ χαρίζοντας σ' αὐτὸν τὰ μάτια, μὲ τὴν ἐπὶ μέρος αὐτῆ τελειοποίησι νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψομε ὅτι αὐτὸς ἔπλασε τὸν ὅλο ἄνθρωπο.

Καὶ πρόσεχε σὲ ποῖο μέρος τοῦ σώματος τὸ ἔκανε αὐτό. Δὲν τὸ ἔκανε στὸ χέρι ἢ στὸ πόδι, ἀλλὰ στὰ μάτια, στὸ πιὸ σπουδαιότερο καὶ πιὸ ἀναγκαιότερο ἀπὸ τὰ μέλη μας, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο μέρος μας πολυτιμότερο. Ἐκεῖνος πού μπόρεσε νὰ διαπλάσσει τὸ πιὸ σπουδαιότερο καὶ τὸ πιὸ ἀναγκαιότερο μέρος μας, ἐννοῶ τὰ μάτια, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μπορεῖ νὰ κατασκευάσει καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τοῦ σώματός μας. Πῶ, πῶ μακάρια μάτια ἐκεῖνα, πού ἔγιναν θέατρο σ' ὅλους τοὺς παρόντες, καὶ ἀπέσπασαν πρὸς τὸ μέρος τους τὰ βλέμματα ὄλων, καὶ μὲ τὸ κάλλος τους ἄφησαν ν' ἀκουσθεῖ φωνή, διδάσκοντας σ' ὅλους τοὺς παρόντες τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἦταν παράδοξο ἐκεῖνο πού συνέβαινε· διότι ὁ τυφλὸς δίδασκε νὰ βλέπουν

τας βλέπειν ἐδίδασκεν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δη-
λῶν ἔλεγεν· «Εἰς κρίμα ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦ-
τον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες
τυφλοὶ γένωνται».

5 Ὡς πηρώσεως μακαρίας! Οὓς γὰρ οὐκ ἔλαβε πα-
ρὰ τῆς φύσεως, ἔλαβε παρὰ τῆς χάριτος, οὐδὲν ἐκ
τῆς ἀναβολῆς ζημιωθείς τοσοῦτον, ὅσον ἐκέρδανε τοῦ
κατὰ τὴν δημιουργίαν τρόπου. Τί γὰρ ἂν γένοιτο
τῶν ὀφθαλμῶν θαυμαστότερον ἐκείνων, οὓς ἄμωμοι
10 καὶ ἅγιοι χεῖρες διαπλάσαι κατηξίωσαν; Καὶ ὅπερ
ἐπὶ τῆς στείρας συνέβη, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο.
Καθάπερ γὰρ ἐκείνη οὐδὲν ἐκ τῆς μελλήσεως παρε-
βλάπτετο, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα μᾶλλον ἐγένετο, οὐ
νόμοις φύσεως, ἀλλὰ νόμοις χάριτος τὸ παιδίον ἀ-
15 πολαβοῦσα, οὕτω δὴ καὶ ὁ τυφλὸς οὐδὲν ἐκ τῆς πα-
ρελθούσης παρεβλάβη πηρώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγι-
στα ἐντεῦθεν ἐκέρδανε, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον
πρότερον ἰδεῖν καταξιωθείς, καὶ τότε τοῦτον τὸν
αἰσθητόν.

20 5. Ταῦτα λέγω ἵνα μὴ δυσχεραίνωμεν, ἐπειδὴν
ἴδωμεν ἢ ἑαυτούς, ἢ ἑτέρους τινὰς ἐν συμφοραῖς ὄν-
τας. Ἄν εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρωμεν τὰ συμ-
πίπτοντα ἅπαντα, πάντως εἰς τέλος χρηστὸν καὶ πολ-
λὰ ἔχον ἀγαθὰ πᾶσα ἡμῖν ἀπαντήσεται ἢ συμφορά.
25 Ἄλλ' ὅπερ ἠβουλήθη εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ τὰ σώμα-
τα ἐνδεῶς ἔχοντα ἀπηρτισμένα κατεσκεύαζεν, οὕτω
καὶ τὸν νόμον ἀτελεῖ λαβὼν ἐρρῦθμιζε καὶ διέπλατ-
τε, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐξῆγε. Μηδεὶς δὲ ἀκούων ὅ-
τι ὁ νόμος ἀτελεῖς ἦν, τοῦ θέντος αὐτὸν κατηγορεῖν
30 ἡμᾶς νομιζέτω. Ἀτελεῖς γὰρ ἐκεῖνος οὐ παρὰ τὴν
οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν χρόνον λοιπὸν ἐγένετο·
ἐπεὶ κατὰ τὸν καιρὸν, ὃν εἰσηνέχθη, σφόδρα τέλειος
ἦν, καὶ τοῖς δεχομένοις αὐτὸν κατάλληλος, ἐπειδὴ
δὲ πρὸς τὸ βέλτιον ὑπ' ἐκείνου παιδευθεῖσα λοιπὸν

ἐκείνους πού ἔβλεπαν. Αὐτό ἀκριβῶς λοιπόν γιά νά δηλώσει καί ὁ Χριστός ἔλεγε· «Γιά κρίση ἐγώ ἦρθα στόν κόσμο αὐτό, γιά ν' ἀποκτήσουν τὸ φῶς τοὺς ἐκεῖνοι πού δὲν βλέπουν καί γιά νά γίνουν τυφλοὶ ἐκεῖνοι πού βλέπουν»³⁶.

Πῶ, πῶ μακάρια τύφλωση! Διότι τὰ μάτια πού δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση, τὰ ἔλαβε ἀπὸ τὴ χάρη, χωρὶς νά ζημιώθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀναβολὴ αὐτή, ὅσο κέρδησε ἀπὸ τὸν τρόπο δημιουργίας. Πράγματι τί θὰ μπορούσε νά ὑπάρξει πιὸ θαυμαστὸ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνους, πού ἀξιώθηκαν νά τοὺς πλάσουν χέρια ἀμόλυντα καί ἅγια; Καί ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού συνέβηκε μὲ τὴ στείρα, αὐτὸ συνέβηκε καί ἐδῶ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη δὲν ἔπαθε καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴν ἀναβολή, ἀλλὰ καί πολὺ πιὸ ἐνδοξότερη ἔγινε, ἀποκτώντας παιδι ὄχι μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἀλλὰ μὲ τοὺς νόμους τῆς χάριτος, ἔτσι λοιπόν καί ὁ τυφλὸς δὲν ἔπαθε καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴν τύφλωση πού τοῦ συνέβηκε, ἀλλὰ καί ἔλαβε πέρα πολὺ μεγάλο κέρδος ἀπ' αὐτό, ἐφόσον πρῶτα ἀξιώθηκε νά δεῖ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης καί μετὰ αὐτὸν τὸν αἰσθητό.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω γιά νά μὴ δυσανασχετοῦμε, ὅταν δοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἢ κάποιους ἄλλους νά βρίσκονται μέσα σέ συμφορές. Ἄν ὑποφέρομε μὲ εὐχαρίστηση καί γενναιότητα ὅλα ἐκεῖνα πού μᾶς συμβαίνουν, ὅπωςδῆποτε τότε ἡ ὅλη συμφορὰ θὰ καταλήξει σέ τέλος καλὸ καί γεμάτο ἀπὸ ἀγαθὰ γιά μᾶς. Ἄλλ' ἐπανερχομαι σ' ἐκεῖνο πού ἠθελα νά πῶ προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς καταστοῦσε ὀλοκληρωμένα τὰ σώματα πού εἶχαν ἀτέλειες, ἔτσι καί τὸ νόμο πού τὸν βρῆκε ἀτελὴ τὸν ρύθμιζε καί τὸν συμπλήρωνε καί τὸν ἔκαμνε καλύτερο. Ἄλλὰ κανεὶς νά μὴ νομίζει, ἀκούοντας ὅτι ὁ νόμος ἦταν ἀτελής, ὅτι ἐγὼ κατηγορῶ ἐκεῖνον πού τὸν νομοθέτησε. Διότι ὁ νόμος ἐκεῖνος ἦταν ἀτελής ὄχι ἀπὸ τὴν φύση του, ἀλλ' ἔγινε ἀτελής στὴ συνέχεια μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου· διότι κατὰ τὸν καιρὸ πού νομοθετήθηκε ἦταν πέρα πολὺ τέλειος καί κατάλληλος γιά ἐκείνους πού δέχθηκαν αὐτόν, ὅταν ὅμως ἡ ἀνθρώπινη φύση παιδεύθηκε ἀπὸ τὸ

ἡ φύσις ἐπιδέδωκεν, ἀτελέστερος, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδαχθέντων οὕτως ἐγένετο.

Καὶ καθάπερ τόξα καὶ βέλη, παιδίῳ κατασκευασθέντα βασιλικῶ πρὸς γυμνασίαν μᾶλλον ἢ πρὸς μάχην καὶ πόλεμον, αὐξηθέντος δὲ τοῦ παιδίου καὶ μαθόντος ἀριστεύειν ἐν πολέμοις, ἄχρηστα γίνεται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως συνέβη τῆς ἡμετέρας. Ἦνίκα ἀτελέστερον διεκείμεθα καὶ γυμνάζεσθαι ἐμανθάνομεν, κατάλληλα ἡμῖν ἔδωκεν ὄπλα, ἀπερ ἠδυνάμεθα φέρειν μετ' εὐκολίας, ἐπειδὴ δὲ ηὐξήθημεν λοιπὸν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας τελειότητος ἐκεῖνα λοιπὸν ἀτελεῖ γέγονε. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἕτερα μείζονα ἐγχειρίζων ἡμῖν.

Καὶ σκοπεῖ μεθ' ὄσης συνέσεως καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς νέους παρατίθουσιν. «Ἐκούσατε», φησὶν, «ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις οὐ φονεύσεις». Εἶπὲ καὶ παρὰ τίνος ἐρρέθη. Σὺ εἶπας τοῦτο, ἢ ὁ Πατὴρ ὁ σός; Ἄλλ' οὐ λέγει. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ἐσίγησε, καὶ τὸν εἰπόντα οὐκ ἐποίησε φανερόν, ἀλλ' ἀπρόσωπον τὴν νομοθεσίαν εἰσηγάγεν; Ὅτι εἰ μὲν εἶπεν, «οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, οὐκ ὀργισθήση», ἔδοξεν ἂν βαρὺ τὸ λε-
 25 οὖν μὴ τις ἐναντίον αὐτὸν τῷ Πατρὶ νομίση εἶναι, δέπω συνιέναι δυναμένων, ὅτι οὐκ ἀνατρέπων τὰ πρότερα, ἀλλ' αὖξων ταῦτα ἐνομοθέτει καὶ εἶπον ἂν πρὸς αὐτόν· Τί λέγεις; Ὁ Πατὴρ σου εἶπεν, «οὐ φονεύσεις», σὺ δὲ λέγεις, «οὐκ ὀργισθήση»; Ἰν'
 30 γόμενον εἶναι, διὰ τὴν ἀπόνοιαν τῶν ἀκουόντων μη-
 ἢ ὡς σοφώτερόν τι πλέον εἰσφέρειν ἐκείνου, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἠκούσατε παρὰ τοῦ Πατρός.

Πάλιν, εἰ εἶπεν, ἠκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον τοῖς ἀρχαίοις, ἀφόρητον ἔδοξεν ἂν εἶναι, καὶ τοῦτο οὐκ

Χριστό καὶ ἔγινε καλύτερη, τότε ἔγινε ὁ νόμος ἀτελέστερος, ὄχι ἀπὸ τῆ φύση του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐπίδοση στὴν ἀρετὴ ἐκείνων πού διδάχθηκαν ἀπ' αὐτόν.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ τόξα καὶ τὰ βέλη πού κατασκευάσθηκαν γιὰ νὰ γυμνάζεται τὸ βασιλόπαιδο μᾶλλον, παρὰ γιὰ μάχη καὶ πόλεμο, ὅταν τὸ παδί μεγαλώσει καὶ μάθει ν' ἀριστεύει στοὺς πολέμους, τότε ἀχρηστεύονται αὐτά, ἔτσι λοιπὸν συνέβηκε καὶ μὲ τὴ δική μας φύση. Ὅταν ἤμασταν ἀτελέστεροι καὶ γυμναζόμεσταν ἀκόμη, μᾶς ἔδωσε ὅπλα κατάλληλα, πού μπορούσαμε νὰ τὰ βαστάξομε μὲ εὐκολία, ὅταν ὅμως μεγαλώσαμε πιά ὡς πρὸς τὴν ἐπίδοση στὴν ἀρετὴ, ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μας τελειότητος ἐκεῖνα ἔγιναν πλέον ἀτελή. Γι' αὐτὸ ἦρθε ὁ Χριστὸς δίνοντάς μας ἄλλα ὅπλα ἀνώτερα.

Καὶ πρόσεχε μὲ πόση σύνεση καὶ τοὺς παλαιούς νόμους χρησιμοποιοῦ καὶ τοὺς νέους παραθέτει. «Ἀκούσατε», λέγει, «ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους· δέν θὰ φονεύσεις»³⁷. Πές καὶ ἀπὸ ποιὸν λέχθηκε. Σὺ τὸ εἶπες αὐτὸ ἢ ὁ Πατέρας σου; Ἄλλὰ δέν τὸ λέγει. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὸ ἀποσιώπησε αὐτὸ καὶ δέν φανέρωσε ἐκεῖνον πού τὸ εἶπε, ἀλλ' ἀνέφερε τὴ νομοθεσία, χωρὶς νὰ πεί τὸ νομοθέτη; Διότι, ἐὰν ἔλεγε, «Λέχθηκε δέν θὰ φονεύσεις, ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, δέν θὰ ὀργισθεῖς», θὰ φαινόταν βαρὺ τὸ λεγόμενον, ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν, πού δέν μπορούσαν ἀκόμη ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι νομοθετοῦσε χωρὶς ν' ἀνατρέπει τὰ προηγούμενα, ἀλλ' αὐξάνοντας αὐτά· καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν πρὸς αὐτόν· Ἔτι εἶναι αὐτὸ πού λές; Ὁ Πατέρας σου εἶπε, «Δέν θὰ φονεύσεις», καὶ σὺ λές, «Δέν θὰ ὀργισθεῖς»; Γιὰ νὰ μὴ νομίσει λοιπὸν κάποιος ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα, ἢ ὅτι νομοθετεῖ κάτι πιὸ σοφότερο ἀπὸ ἐκεῖνον, δέν εἶπε, ἄκούσατε ἀπὸ τὸν Πατέρα μου'.

Πάλι, ἐὰν ἔλεγε, Ἄκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπα στοὺς ἀρχαίους, θὰ φαινόταν ἀνυπόφορα τὰ λόγια αὐτά, καὶ μά-

ἔλαττον ἢ τὸ πρότερον. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ εἶπε, «Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἶμι», λιθάσαι αὐτὸν ἐπεχείρησαν, εἰ προσέθηκεν ὅτι καὶ Μωϋσῆ αὐτὸς τὸν νόμον ἔδωκε, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν; Διὰ τοῦτο οὐ-
 5 τε περὶ ἑαυτοῦ, οὔτε περὶ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν εἰπὼν, ἀλλὰ μέσον ἀφείς, καὶ εἰπὼν, «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις οὐ φονεύσεις», ὅπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, διὰ τῆς τοῦ λείποντος ἀναπληρώσεως διδάξας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐν ἀρχῇ δημιουργήσαν-
 10 τα τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, διὰ τῆς τοῦ νόμου διορθώσεως, καὶ τῆς τοῦ ἐνδέοντος προσθήκης διδάσκων τίς ἐστὶν ὁ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν νόμον δεδωκώς.

Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργί-
 15 ας διαλεγόμενος, οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐμνήσθη, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπρόσωπόν τε καὶ ἀδιόριστον ποιεῖται τὸν λόγον, εἰπὼν· «Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»· καὶ τῷ μὲν ρήματι ἐσίγησε τὸν ποιήσαντα, τῷ δὲ ἔργῳ ἐδίδαξε
 20 τὰ λείποντα τῶν σωμάτων ἀναπληρῶν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, ὅτι «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις», παρὰ μὲν τίνος ἐρρέθη ἐσίγησε, διὰ δὲ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐδήλωσεν ἑαυτόν. Ὁ γὰρ τὸ λείπον ἀναπληρώσας, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν εἰσεν-
 25 εγκών. Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, ἵνα τῇ παραθέσει μάθωσιν οἱ ἀκούοντες ὅτι οὔτε ἐναντιώσεώς ἐστὶ τὰ λεγόμενα, καὶ ὅτι τῷ γεννηκότι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει. Ταῦτα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνῆκαν καὶ ἐθαύμαζον. Καὶ ὅτι ἐθαύμαζον,
 30 ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· «Ἐξεπλήσσοντο», φησὶν, «οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ Φαρισαῖοι».

λιστα ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Διότι, ἐάν, ἐπειδὴ εἶπε, «Προτοῦ γεννηθεῖ ὁ Ἀβραάμ ἐγὼ ὑπάρχω»³⁸, ἐπιχείρησαν νὰ τὸν λιθοβολήσουν, ἐάν πρόσθετε ὅτι καὶ στὸ Μωυσῆ αὐτὸς τὸν ἔδωσε τὸ νόμο, τί δὲν θὰ ἔκαμναν; Γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ πεῖ τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, οὔτε γιὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μιλώντας ἔτσι ἀόριστα καὶ λέγοντας, «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους, Δὲν θὰ φονεύσεις», ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε στήν περίπτωση τῶν σωμάτων, ποὺ μὲ τὴν τελειοποίησιν τῆς ἀτέλειας δίδαξε αὐτοὺς ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε στήν ἀρχὴ τὸν ἄνθρωπο, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, διδάσκοντας μὲ τὴν διόρθωσιν τοῦ νόμου καὶ τὴν προσθήκην τῆς συμπληρώσεως, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε δώσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ νόμο.

Γι' αὐτὸ καὶ μιλώντας γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀνέφερε οὔτε τὸν ἑαυτὸ του, οὔτε τὸν Πατέρα του, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ ἀπρόσωπα καὶ ἀόριστα, λέγοντας· «Ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔκανε αὐτοὺς ἄνδρα καὶ γυναῖκα»³⁹ μὲ τὰ λόγια δηλαδὴ ἀποσιώπησε τὸ δημιουργό, μὲ τὴν πράξιν του ὁμως δίδαξε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συμπληρώνει τίς σωματικὰς ἀτέλειαι. Ἔτσι καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «Ἀκούσατε ὅτι λέχθηκε στοὺς ἀρχαίους», ἀποσιώπησε βέβαια ἀπὸ ποιὸν λέχθηκε, ἀλλὰ μὲ τίς πράξεις του ἔδειξε ὅτι ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ συμπλήρωσε τὴν ἀτέλεια, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νομοθέτησε αὐτόν. Παραθέτει δὲ καὶ τοὺς παλιούς νόμους, ὥστε μὲ τὴν παράθεσιν νὰ μάθουν οἱ ἀκροατὲς ὅτι τὰ λεγόμενά του δὲν ἔρχονται σὲ ἀντίθεσιν μὲ τοὺς παλιούς νόμους, καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια ἐξουσία μὲ τὸν Πατέρα του. Αὐτὰ τὰ ἀντιλαμβάνονταν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ θαύμαζαν. Καὶ ὅτι θαύμαζαν, ἄκουε τὸν εὐαγγελιστὴ ποὺ δηλώνει αὐτὸ καὶ λέγει· «θαύμαζαν», λέγει, «τὰ πλήθη γιὰ τὴν διδασκαλίαν του, διότι τοὺς δίδασκε ὡς κάποιος ποὺ ἔχει ἐξουσία καὶ ὄχι ὅπως οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι»⁴⁰.

Τί οὖν εἰ κακῶς τοῦτο ὑπώπτευον ἐκεῖνοι; φησί. Καὶ μὴν οὐκ ἐνεκᾶλεσεν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκύρωσεν αὐτῶν τὴν γνώμην. Προσελθόντος γὰρ εὐθέως τοῦ λεπροῦ καὶ λέγοντος, «Κύριε, εἴαν θέλης δύνασαι με καθαρίσαι», τί φησι; «Θέλω, καθαρίσθητι». Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, «Καθαρίσθητι»; καίτοι ὁ λεπρὸς ἔμαρτύρησεν αὐτῷ ἐξουσίαν ἔχειν, εἰπὼν, «Ἐάν θέλης». Ἴνα μὴ νομίσης τῆς τοῦ λεπροῦ γνώμης εἶναι τὸ «Ἐάν θέλης», προσέθηκε καὶ αὐτὸς λέγων· «Θέλω, καθαρίσθητι». Οὕτως ἐπίτηδες πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν ἐδείκνυε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὅτι πάντα ὑπὸ αὐθεντίας ποιεῖ ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο περιττὸν ἦν τὸ λεγόμενον.

6. Μαθόντες τοίνυν διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἂν ἴδωμεν ἐτέρωθι ταπεινὸν τι ποιοῦντα καὶ λέγοντα διὰ τε τὰς αἰτίας ἃς ἠριθμήσαμεν πρόην, καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς ταπεινοφροσύνην ἐναγαγεῖν, μὴ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἰς εὐτέλειαν οὐσίας διαβάλλωμεν. Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ὑπέμεινεν, οὐ διὰ τὸ καταδεέστερον εἶναι τοῦ Πατρός. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο περιφέρουσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, λέγοντες, ὅτι εἰ ἴσος ἦν τῷ γεγεννηκότι, τίνος ἕνεκεν ὁ Πατὴρ οὐκ ἀνέλαβε σάρκα, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ὑπέδν τὴν δούλου μορφήν; ἼΑρα οὐκ εὐδῆλον ὅτι ἐπειδὴ καταδεέστερος ἦν; Καὶ μὴν εἰ διὰ τοῦτο τὴν ἡμετέραν ὑπέδν φύσιν, τὸ Πνεῦμα, ὃ φασιν αὐτοὶ τοῦ Υἱοῦ ἔλαττον εἶναι (οὐ γὰρ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν), ἐκεῖνο σαρκωθῆναι ἔδει. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἔσαρκώθη, ὁ δὲ οὐκ ἔσαρκώθη, ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν μείζων, οὐδὲ γὰρ αὐτὸ σάρκα ἀνέλαβεν. ἼΑλλ', ἵνα μὴ ἀπὸ συλλογισμῶν τοῦτο ἀποφαινώμεθα, φέρε ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν αὐτὸ

Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἐκεῖνοι εἶχαν τέτοιες ὑποψίες; Καὶ ὅμως οὔτε κατηγορήσε αὐτούς, οὔτε τοὺς ἐπιτίμησε, ἀλλὰ καὶ ἐπικύρωσε τῇ γνώμῃ τους. Διότι, ὅταν τὸν πλησίασε ὁ λεπρὸς καὶ τοῦ ἔλεγε, «Κύριε, ἂν θέλεις μπορεῖς νὰ μὲ καθαρῖσεις», τί λέγει; «Θέλω, καθαρῖσου»⁴¹. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Καθαρῖσου»; ἂν καὶ βέβαια ὁ λεπρὸς ἐπιβεβαίωσε γι' αὐτὸν ὅτι ἔχει ἐξουσία, λέγοντας, «ἐὰν θέλεις». Ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἀποτελοῦν γνώμῃ τοῦ λεπροῦ τὰ λόγια, «Ἐὰν θέλεις», πρόσθεσε καὶ αὐτὸς λέγοντας· «Θέλω, καθαρῖσου». Δηλαδή ἐπίτηδες παντοῦ ἔδειχνε τὴν ἐξουσία του καὶ ὅτι ὅλα τὰ κάμνει μὲ ἐξουσία· διότι, ἐὰν δὲν ἦταν αὐτὸς ὁ λόγος, τότε ἦταν περιττὸ τὸ λεγόμενον.

Ἄφοῦ λοιπόν μὲ ὅλα μάθαμε τὴν ἐξουσία αὐτοῦ, ἂν κάπου ἄλλοῦ τὸν δοῦμε νὰ κάμνει ἢ νὰ λέγει κάτι τὸ ταπεινὸ, καὶ γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀρίθμησα προηγουμένως καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ὀδηγήσει τοὺς ἀκροατὲς του σὲ ταπεινοφροσύνη, ἄς μὴ τὸν κατηγορήσομε γι' αὐτὸ θεωρώντας εὐτελὴ τὴν οὐσία του. Καθόσον καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε σάρκα, τὸ ὑπέμεινε ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἦταν κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Καθόσον καὶ αὐτὸ προβάλλουν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας, λέγοντας, ὅτι, ἐὰν ἦταν ἴσος μὲ τὸν Πατέρα του, γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Πατέρας δὲν ἔλαβε σάρκα, ἀλλὰ μόνον ὁ Υἱὸς ἔλαβε τὴ μορφὴ τοῦ δούλου; Ἄραγε δὲν γίνεται φανερό ὅτι τὴν ἔλαβε ἐπειδὴ ἦταν κατώτερος; Ἄλλ' ὅμως, ἂν γι' αὐτὸ φόρεσε τὴ φύση μας, τότε ἔπρεπε καὶ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο λένε αὐτοὶ ὅτι εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὸν Υἱὸ (διότι ἐμεῖς δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ποῦμε), νὰ λάβει καὶ ἐκεῖνο σάρκα. Διότι, ἐὰν γι' αὐτὸ ὁ Πατέρας εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Υἱὸ, ἐπειδὴ ὁ μὲν Υἱὸς σαρκώθηκε, ὁ δὲ Πατέρας δὲν σαρκώθηκε, τότε θὰ εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Υἱὸ, γιὰ τὴν ἴδια αἰτία, διότι οὔτε αὐτὸ ἔλαβε σάρκα. Ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ τὸ λέγω αὐτὸ μὲ βάση τοὺς δικούς μου συλλογισμοὺς, ἐμπρὸς νὰ παρουσιάσομε αὐτὸ ἀπὸ τίς Γραφές, δείχνοντας ὅτι ἔλαβε

παραστήσωμεν, δεικνύοντες ὅτι διὰ ταπεινοφροσύ-
νην σάρκα ἀνέλαβεν. Ὁ γὰρ Παῦλος ὁ ταῦτα εἰδῶς
ἀκριβῶς, ἐπειδὴν μέλλη τι τῶν χρησίμων ἡμῖν παραι-
νεῖν, τὰ ὑποδείγματα ἄνωθεν ἡμῖν κατάγει τῆς ἀρε-
5 τῆς· οἷον συμβουλεύει πολλάκις περὶ ἀγάπης· καὶ
βουλόμενος ἐναγαγεῖν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ἀγαπᾶν
ἀλλήλους, Χριστὸν εἰς μέσον παράγει λέγων· «Οἱ ἄν-
δρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς
ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν».

10 Πάλιν, ἐπειδὴν περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγεται,
τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ· διὸ καὶ λέγει· «Γινσκετε τὴν χά-
ριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς
ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτω-
χείᾳ πλουτήσητε». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· «Ὡς-
15 περὶ ὁ Δεσπότης σου ἐπτώχευσε, σάρκα περιβαλλό-
μενος, οὕτω σὺ πτώχευσον ἐν χρήματι· καὶ γὰρ ὡς-
περ ἐκείνον οὐδὲν ἔβλαπεν ἢ πτωχεία τῆς δόξης, οὐ-
τως οὐδὲ σὲ βλάψαι δυνήσεται ἢ τῶν χρημάτων πτω-
χεία, ἀλλὰ πολὺν ἐργᾶσεται σοὶ τὸν πλοῦτον. Οὕτω
20 καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης πάλιν Φιλιππησίοις δια-
λεγόμενος τὸν Χριστὸν εἰς μέσον ἄγει, καὶ εἰπὼν,
«Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγοῦμενοι ὑπερέχον-
τας ἑαυτῶν», ἐπήγαγε· «Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑ-
μῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑ-
25 πάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ,
ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών». Καίτοι
εἰ διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι κατὰ φύσιν, κατεδέξατο σάρ-
κα φορέσαι, οὐκ ἔτι ταπεινοφροσύνης τὸ γενόμενον,
ἀλλὰ περιττῶς αὐτὸ παρήγαγεν ὁ Παῦλος εἰς ταπει-
30 νοφροσύνην παρακαλῶν· ταπεινοφροσύνη γὰρ ἐστὶν
ὅταν ἴσος ὑπακούσῃ τῷ ἴσῳ.

Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς δεικνὺς λέγει· «Ὁς ἐν
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶ-
ναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου
35 λαβών». Τί ἐστὶν, «Οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι

σάρκα γιὰ νὰ διδάξει ταπεινοφροσύνη. Καθόσον ὁ Παῦλος, ποὺ γνωρίζει αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, ὅταν θέλει νὰ μᾶς δώσει κάποια χρήσιμη συμβουλή, μᾶς παρουσιάζει τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ· γιὰ παράδειγμα πολλές φορές συμβουλεύει γιὰ ἀγάπη, καὶ θέλοντας νὰ ὀδηγήσει τοὺς μαθητὲς στὸ ν' ἀγαποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, παρουσιάζει στὴ μέση τὸ Χριστό, λέγοντας· «Οἱ ἄνδρες ν' ἀγαπᾶτε τὶς γυναῖκες, ὅπως ὁ Χριστὸς ἀγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν»⁴².

Πάλι, ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ ἐλεημοσύνη, κάμνει ἀκριβῶς τὸ ἴδιον· γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «Γνωρίζετε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι γιὰ μᾶς ἔγινε φτωχός, ἂν καὶ ἦταν πλούσιος, γιὰ νὰ γίνετε σεῖς πλούσιοι μὲ τὴ φτώχεια ἐκείνου»⁴³. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Δεσπότης σου ἔγινε φτωχός, φορώντας σάρκα, ἔτσι καὶ σὺ γίνε φτωχός σὲ χρήματα· διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὴ δόξα ἐκείνου δὲν τὴν ἔβλαψε καθόλου ἡ φτώχεια, ἔτσι οὔτε σένα θὰ μπορέσει νὰ σὲ βλάψει ἡ φτώχεια τῶν χρημάτων, ἀλλὰ θὰ καταστήσει πολὺ τὸν πλοῦτο σου. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ πάλι, μιλώντας στοὺς Φιλιππησίους γιὰ ταπεινοφροσύνη, προβάλλει καὶ πάλι τὸν Χριστό, καί, ἀφοῦ εἶπε, «Μὲ ταπεινοφροσύνη νὰ θεωρεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνώτερό του», πρόσθεσε· «Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ φρόνημα νὰ ἐπικρατεῖ ἀναμεταξύ σας, ποὺ ὑπῆρχε καὶ στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴ ὑπαρξη, δὲν θεώρησε σὰν ἀρπαγὴ τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτὸ του παίρνοντας μορφή δούλου»⁴⁴. Ἐὰν καὶ βέβαια, ἐὰν καταδέχθηκε νὰ φορέσει σάρκα ἐπειδὴ εἶναι κατώτερος ὡς πρὸς τὴ φύση, δὲν ἀποτελεῖ τότε ταπεινοφροσύνη ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε, καὶ ἄσκοπα ὁ Παῦλος παρουσίασε αὐτὸ γιὰ νὰ προτρέπει πρὸς ταπεινοφροσύνη· διότι ταπεινοφροσύνη εἶναι ὅταν ἴσος ὑπακούει σὲ ἴσο.

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δείξει καὶ αὐτὸς λέγει· «Ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴ ὑπαρξη δὲν θεώρησε σὰν ἀρπαγὴ τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτὸ του, παίρνοντας μορφή δούλου»⁴⁵. Τί σημαίνει, «Δὲν θεώρησε

45. Φίλ. 2, 6 - 7

44. Φίλ. 2, 3 - 7

ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λα-
 βῶν»; Ὁ ἄρπάσας τι τῶν μὴ προσηκόντων κατέχει
 τοῦτο διηνεκῶς καὶ ἀποθέσθαι οὐκ ἂν ἔλοιτο, δεδοικ-
 κῶς καὶ θαρρεῖν οὐκ ἔχων ὑπὲρ τῆς κτήσεως, ὁ δὲ
 5 ἀναφαίρετον ἔχων ἀγαθόν, καὶ ἀποκρύπτει τοῦτο,
 οὐ δέδοικεν. Οἶον, ἵνα καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω
 τὸν λόγον φανερόν, ἔστω τις τοῦ αὐτοῦ, ὁ μὲν οἰκέ-
 τῆς, ὁ δὲ υἱός. Ἐὰν οὖν ὁ οἰκέτης ἔλευθερίαν ἀνα-
 βοήσῃ μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν, καὶ ἀντικατα-
 10 στῆ τῷ δεσπότῃ, οὐχ ὑπομένει τι ποιῆσαι δουλικόν,
 οὐδὲ ἐπιταπτόμενος ὑπακούει, δεδοικῶς μὴ τοῦτο
 αὐτὸ τῇ ἔλευθερίᾳ λυμήνηται, καὶ πρόσκομμα αὐτῷ
 τὸ ἐπίταγμα ἐργάσεται ἥρπασε γὰρ τὴν τιμὴν, καὶ
 παρὰ ἀξίαν ἔχει. Ὁ δὲ υἱὸς οὐ παραιτήσεται ἐπιτε-
 15 λέσαι πᾶν ἔργον δουλικόν, εἰδὼς ὅτι καὶ ἅπαντα δια-
 κονήσεται τὰ τῶν δούλων, οὐδὲν αὐτῷ τὰ τῆς ἔλευ-
 θερίας παραβέβλαπται, ἀλλ' ἀκίνητα μένει, τῆς φυ-
 σικῆς εὐγενείας ἀναιρεθῆναι μὴ δυναμένης ἀπὸ τῶν
 δουλικῶν ἔργων· ἐπειδήπερ οὐκ ἐξ ἄρπαγῆς αὐτὴν
 20 ἔχει, καθάπερ ὁ οἰκέτης, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώ-
 τῆς αὐτῷ συγκληρωθεῖσαν ἡμέρας. Τοῦτο οὖν καὶ
 ὁ Παῦλος δηλῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν, ὅτι, ἐπει-
 δὴ φύσει ἐλεύθερος ἦν καὶ γνήσιος υἱός, οὐχ ὡς
 ἄρπαγὴν λαβῶν τὴν ἰσότητα, ἐδέησεν αὐτὴν ὑποκρύ-
 25 ψαι, ἀλλὰ θαρρῶν ἀνέλαβε τὴν δούλου μορφὴν. Ἡ-
 δει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι ἡ συγκαταβάσις οὐδὲν αὐ-
 τοῦ τὴν δόξαν ἐλαττώσαι δυνήσεται· οὐ γὰρ ἐπίσα-
 κτος ἦν, οὐδὲ κατὰ ἄρπαγὴν δοθεῖσα, οὐδὲ ἀλλοτρία
 καὶ μὴ προσήκουσα, ἀλλὰ φυσικὴ καὶ γνησία. Διὰ
 30 τοῦτο δούλου μορφὴ ἔλαβεν, εἰδὼς σαφῶς καὶ πε-
 πεισμένος, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν τοῦτο παραβλάψαι δυνή-
 σεται. Οὐκοῦν οὐδὲ παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ

σάν ἄρπαγή τὸ νὰ εἶναι ἴσος μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ κένωσε τὸν ἑαυτό του παίρνοντας δούλου μορφή»; Ἐκεῖνος πού ἄρπαξε κάτι πού δὲν εἶναι δικό του, κρατᾶ αὐτὸ συνέχεια καὶ δὲν θὰ ἤθελε νὰ τὸ χάσει, φοβούμενος καὶ μὴ ἔχοντας τὸ θάρρος νὰ τὸ ἀποκτήσει καὶ πάλι, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει ἀγαθὸ ἀναφαιρέτο, καὶ ἂν ἀκόμη κρύβει αὐτό, δὲν φοβᾶται. Δηλαδή, γιὰ νὰ κάνω φανερὸ αὐτὸ πού λέγω καὶ μὲ παράδειγμα, ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχουν δύο ἄνθρωποι πού εἶναι ὁ ἓνας δοῦλος καὶ ὁ ἄλλος υἱὸς τοῦ ἴδιου ἀνθρώπου. Ἐὰν λοιπὸν ὁ δοῦλος ἀνακηρύξει στὸν ἑαυτό του ἐλευθερία, πού δὲν τοῦ ἀνήκει μὲ κανένα τρόπο, καὶ ρθει ἀντιμέτωπος μὲ τὸν κύριό του, δὲν ἀνέχεται νὰ κάνει κάτι τὸ δουλικό, οὔτε ὑπακούει στὴ διαταγὴ πού παίρνει, φοβούμενος μήπως αὐτὸ τὸ πράγμα τοῦ στερῆσει τὴν ἐλευθερία του, καὶ γίνει σ' αὐτὸν ἡ διαταγὴ πρόσκομμα· διότι ἄρπαξε τὴν τιμὴ καὶ τὴν κρατεῖ ἀνάξια. Ὁ υἱὸς ὅμως δὲν θ' ἀποφύγει νὰ κάνει ὅποιοδήποτε ἔργο δουλικό, γνωρίζοντας ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη κάνει ὅλα τὰ τῶν δούλων, καθόλου δὲν βλάπτεται ἡ ἐλευθερία του, ἀλλὰ παραμένει αὐτὴ σταθερὴ, καθόσον ἡ φυσικὴ εὐγενικὴ καταγωγὴ του δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀφαιρεθεῖ μὲ τὰ δουρικὰ ἔργα, γιὰ τὸ λόγο ὅτι αὐτὸς δὲν τὴν ἔχει ἀπὸ ἄρπαγῆ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ δοῦλος, ἀλλὰ κληρονόμησε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα.

Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ δηλώσει καὶ ὁ Παῦλος γιὰ τὸν Χριστὸ λέγει, ὅτι, ἐπειδὴ ἦταν ἀπὸ τὴ φύση του ἐλεύθερος καὶ γνήσιος υἱός, δὲν χρειάσθηκε νὰ κρύψει τὴν ἰσότητα σάν νὰ τὴν ἔλαβε σάν ἄρπαγῆ, ἀλλ' ἀνέλαβε μὲ θάρρος τὴ μορφή τοῦ δούλου. Διότι γνώριζε, γνώριζε μὲ σαφήνεια, ὅτι ἡ συγκατάβαση δὲν θὰ μπορέσει νὰ μειώσῃ καθόλου τὴ δόξα του· καθόσον δὲν ἦταν ἐπίκτητη, οὔτε τοῦ δόθηκε μετὰ ἀπὸ ἄρπαγῆ, οὔτε ἦταν ξένη καὶ μὴ πρέπουσα σ' αὐτόν, ἀλλ' ἦταν φυσικὴ καὶ γνήσια. Γι' αὐτὸ ἔλαβε μορφή δούλου, γνωρίζοντας μὲ σαφήνεια καὶ ἔχοντας ἀπόλυτη πεποίθηση, ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸν βλάψῃ καθόλου. Καὶ πράγματι καθόλου δὲν τὸν ἔβλαψε,

δούλου μορφῇ τὴν αὐτὴν ἔμεινε δόξαν ἔχων. Ὅρας ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν σημείον ἐστὶ τοῦ τὸν Υἱὸν ἴσον εἶναι τῷ γεγεννηκότι, καὶ τοῦ τὴν ἰσότητα ταύτην οὐκ ἐπέισακτον εἶναι, οὐδὲ ἐπιγινόμενήν καὶ ἀπογινομένην, ἀλλ' ἀκίνητον καὶ βεβαίαν, καὶ οἴαν εἰκὸς ἔχειν υἱὸν πρὸς πατέρα;

7. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα πρὸς ἐκείνους λέγωμεν, καὶ σπουδάζωμεν, τό γε εἰς ἡμᾶς ἦκον, ἀπάγειν αὐτοὺς τῆς πονηρᾶς ἐκείνης αἰρέσεως, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγειν. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ μὴ τὴν πίστιν μόνην ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν νομίζωμεν, ἀλλὰ καὶ πολιτείας ἐπιμελώμεθα, καὶ βίον ἄριστον ἐπιδειξώμεθα, ἵν' ἐκατέρωθεν ἡμεῖν ἀπηρτισμένα ἦ τὰ τῆς ὠφελείας. Καὶ ὁ παρεκάλεσα πρῶην, τοῦτο καὶ νῦν, ὥστε κατορθῶσαι, παρακαλῶ καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας καταλύσωμεν, καὶ μιᾶς ἡμέρας μηδεὶς πλέον ἔστω τοῦ πλησίον ἐχθρός, ἀλλὰ πρὸ τῆς νυκτὸς καταλυέτω τὴν ὀργήν, ἵνα μὴ, καθ' ἑαυτὸν γενόμενος καὶ τὰ γεγεννημένα καὶ τὰ εἰρημένα παρὰ τῆς ἔχθρας συλλέγων μετὰ ἀκριβείας, χαλεπώτερον τὸ τέλος ἐργάσῃται, καὶ δυσκολωτέραν ποιήσῃ τὴν καταλλαγὴν.

Καθάπερ γὰρ τὰ τοῦ σώματος ἡμῶν ὅσα ἐξολισθήσαντα τῆς οἰκείας ἔδρας, ἂν μὲν εὐθέως ἐπανάγῃται, οὐ μετὰ πολλοῦ πόνου τὴν οἰκείαν ἀπολαμβάνει χώραν, ἂν δὲ πολὺν ἔξω τῆς οἰκείας ἔδρας μείνῃ χρόνον, δυσκόλως ἐπανέρχεται πάλιν καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπάνεισι χώραν, καὶ ἐπαναχθῆντα δὲ πολλῶν δεῖται τῶν ἡμερῶν, ὥστε ἀρμοσθῆναι μετὰ ἀκριβείας καὶ ἐδρασθῆναι καὶ μείναι, οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ἂν μὲν εὐθέως τοῖς ἐχθροῖς καταλλαγώμεν, εὐθέτως τε ποιῶμεν, καὶ οὐ πολλῆς δεόμεθα σπουδῆς, ὥστε εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλίαν ἐπανελθεῖν, ἐὰν δὲ πολὺς μεταξὺ γένηται χρόνος, ὥσπερ τυφλωθέν-

ἀλλὰ καὶ μὲ τῆ μορφῆ τοῦ δούλου διατήρησε τὴν ἴδια δόξα. Βλέπεις καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἐνσάρκωσή του ὅτι εἶναι ἀπόδειξη ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἡ ἰσότητά αὐτὴ δὲν εἶναι ἐπίκτητη, καὶ οὔτε κάτι ποῦ προστίθεται καὶ ἀφαιρεῖται, ἀλλ' εἶναι ἀκίνητη καὶ σταθερὴ, καὶ τέτοια ποῦ φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχει ὁ υἱὸς μὲ τὸν πατέρα;

7. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν νὰ τὰ λέμε πρὸς ἐκείνους καὶ νὰ φροντίζομε, ὅσο φυσικὰ μπορούμε, ν' ἀπομακρύνομε αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πονηρὴ ἐκείνη αἵρεση καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρομε πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ἄλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ μὴ νομίζομε ὅτι ἀρκεῖ καὶ μόνο ἡ πίστις μας γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀλλὰ νὰ φροντίζομε καὶ γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς μας καὶ νὰ ἐπιδείξομε ἄριστη ζωὴ, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἡ ὠφέλειά μας νὰ εἶναι ὀλοκληρωμένη. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ παρακάλεσα σὲ ἄλλες περιπτώσεις, αὐτὸ καὶ τώρα παρακαλῶ νὰ κατορθώσομε· καὶ τίς ἀναμεταξύ μας ἔχθρες δηλαδὴ νὰ διαλύσομε, καὶ κανένας νὰ μὴ παραμένει ἐχθρὸς τοῦ πλησίον του περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἡμέρα, ἀλλὰ πρὶν ἔρθει ἡ νύχτα νὰ θέτετε τέλος στὴν ὀργή⁴⁶, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, βρισκόμενος κανεὶς μόνος καὶ συγκεντρώνοντας ἀπὸ τὴν ἔχθρα μὲ λεπτομέρεια ὅλα ἐκεῖνα ποῦ ἐγίναν καὶ λέχθησαν, νὰ κάνει τὸ τέλος χειρότερο, καθιστώντας δυσκολότερη τὴ συμφιλίωση.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τὰ κόκκαλα τοῦ σώματός μας, ἂν ξεφύγουν ἀπὸ τὴ θέση τους καὶ τὰ ἐπαναφέρομε ἀμέσως, δὲν ἐπανερχονται στὴ θέση τους μὲ πολὺ κόπο, ἂν ὅμως μείνουν πολὺ χρόνο ἔξω ἀπὸ τὴ θέση τους, δύσκολα ἐπανερχονται καὶ ἀποκαθίστανται στὴ θέση τους, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἐπαναφερθοῦν, χρειάζονται πολλὲς ἡμέρες γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν μὲ ἀκρίβεια, νὰ στερεωθοῦν καὶ νὰ μείνουν στερεωμένα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἂν συμφιλιωθοῦμε ἀμέσως μὲ τοὺς ἐχθρούς μας, εὐκόλα τὸ κατορθώνομε αὐτὸ καὶ δὲν χρειαζόμαστε μεγάλη προσπάθεια, γιὰ νὰ ἐπιστρέψομε στὴν ἀρχικὴ μας φιλία, ἐὰν ὅμως μεσολαβήσει πολὺς χρόνος, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ τυφλωθῆκα-

τες ἀπὸ τῆς ἔχθρας, ἐρυθριῶμεν, αἰσχυνόμεθα, ἑτέ-
ρων δεόμεθα, οὐ τῶν συναγαγόντων δὲ μόνον, ἀλλὰ
καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον κατεχόντων ἡμᾶς μετὰ
ἀκριβείας, ἕως ἂν τὴν προτέραν ἀναλάβωμεν παρ-
5 ρησίαν.

Καὶ οὕτω λέγω τὸν γέλωτα καὶ τὴν αἰσχύνην.
Πόσης γὰρ καταγνώσεως ἄξιον οὐκ ἂν εἶη, ἑτέρων
δεῖσθαι τῶν συναγόντων ἡμᾶς πρὸς τὰ ἡμέτερα μέ-
λη; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον γίνεται τὸ δεινὸν τῇ μελλήσει
10 καὶ τῇ ἀναβολῇ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἁμαρτήμα-
τα ἁμαρτήματα εἶναι δοκεῖ λοιπόν· κἂν ὄτιοῦν ὁ ἐ-
χρὸς φθέγξεται, πάντα μεθ' ὑποψίας δεχόμεθα, καὶ
σχήματα, καὶ βλέμματα, καὶ φωνήν, καὶ βάδισιν.
Καὶ γὰρ ὁρώμενος ἀναφλέγει τὴν πεπωρωμένην ψυ-
15 χήν, καὶ οὐχ ὁρώμενος ὁμοίως πάλιν λυπεῖ. Οὐ γὰρ
δὴ μόνον ἡ ὄψις τῶν ἡδικηκότων, ἀλλὰ καὶ ἡ μνήμη
διηνεκῶς ἡμᾶς ὀδυνᾶν εἴωθε, κἂν ἑτέρου τι περὶ
αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσωμεν, ὁμοίως φθειρόμεθα πάλ-
λιν, καὶ πάντα ἀπλῶς τὸν βίον ἐν ἀθυμίᾳ καὶ ὀδύνη
20 διάγομεν, μείζονα ἑαυτοῖς ἢ ἐκείνοις ἐργαζόμενοι τὰ
κακά, καὶ διηνεκῇ πόλεμον φυλάττοντες ἐπὶ τῆς
ψυχῆς.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, μάλιστα μὲν
σπουδάζωμεν πρὸς μηδένα ἀπεχθῶς ἔχειν, εἰ δὲ καὶ
25 γένηται τις ἀπέχθεια, ἐν αὐτῇ καταλλαττώμεθα τῇ
ἡμέρᾳ. Ἄν γὰρ ἐπιλάβηται δευτέρας καὶ τρίτης, γί-
νεται ταχέως ἢ τρίτη τετάρτη, κἂκείνη πέμπτη, καὶ
αὐτὴ πολλῶ πλείους τέξεται πάλιν ἡμέρας ἀπεχθείας
ἡμῖν· ὅσω γὰρ ἀναβαλλόμεθα, τοσούτω μᾶλλον ἐρυ-
30 θριῶμεν. Ἄλλ' αἰσχύνῃ προσελθεῖν, καὶ καταφιλη-
σαι τὸν ἡδικηκότα; Τοῦτο μὲν οὖν ἔπαινος, τοῦτο
στέφανος, τοῦτο ἐγκώμιον, τοῦτο κέρδος καὶ θησαν-
ρὸς μυρία ἔχων ἀγαθὰ καὶ αὐτός σε ὁ ἐχθρὸς ἀπο-
δέξεται, καὶ οἱ παρόντες ἅπαντες ἐπαινέσονται, κἂν

με ἀπὸ τὴν ἔχθρα, κοκκινίζομε, ντρεπόμαστε, χρειαζόμαστε ἄλλους, ὄχι μόνο γιὰ νὰ μᾶς συμφιλιώσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ μετὰ τὴ συμφιλίωση θὰ μᾶς κρατήσουν ἐνωμένους, μέχρι ποῦ ν' ἀποκτήσομε τὸ προηγούμενο θάρρος μας.

Καὶ δὲν ἀναφέρω βέβαια τὴ γελοιοποίηση καὶ τὴ ντροπὴ ποὺ νιώθομε. Διότι πόσης κατακρίσεως ἄξιο δὲν θὰ ἦταν νὰ χρειαζόμαστε ἄλλους γιὰ νὰ μᾶς συνενώσουν μετὰ τὰ μέλη μας; Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο τὸ κακὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴ χρονοτριβὴ καὶ τὴν ἀναβολή, ἀλλὰ καὶ φαίνονται πλέον σὰν ἀμαρτήματα ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι ἀμαρτήματα· ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν πεῖ ὁ ἐχθρὸς, ὅλα τὰ δεχόμαστε μὲ ὑποψία, καὶ τίς κινήσεις, καὶ τὰ βλέμματα, καὶ τὴ φωνή, καὶ τὸ βάδισμα. Καθόσον καὶ ὅταν τὸν βλέπομε ἀνάβει τὴ φωτιὰ τῆς γεμάτης ἀπὸ πάθος ψυχῆς μας, καὶ ὅταν δὲν τὸν βλέπομε ὅμοια καὶ πάλι τὴν λυπεῖ. Διότι ὄχι μόνο ἡ ὄψη ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀδικήσει, ἀλλὰ συνήθως μᾶς κάνει νὰ πονᾶμε καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάμνηση αὐτῶν, καὶ ἂν ἀκούσομε κάποιον νὰ λέγει κάτι γι' αὐτόν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μιλάμε καὶ ἐμεῖς, καὶ γενικὰ περνᾶμε ὅλη τὴ ζωὴ μας μὲ λύπη καὶ πόνο, προξενώντας μεγαλύτερα κακὰ στὸν ἑαυτὸ μας, παρὰ σ' ἐκείνους, καὶ διατηρώντας συνεχὴ πόλεμο μέσα στὴν ψυχὴ μας.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτὰ ἄς φροντίζομε ὅσο μπορούμε περισσότερο νὰ μὴ εἴμαστε ἐχθροὶ μὲ κανένα, ἐὰν ὅμως συμβεῖ κάποια ἔχθρα, νὰ συμφιλιωνόμαστε τὴν ἴδια ἡμέρα. Διότι ἂν αὐτὴ κρατήσῃ δεύτερη καὶ τρίτη ἡμέρα, γρήγορα ἢ τρίτη γίνεται τέταρτη καὶ ἐκείνη πέμπτη καὶ αὐτὴ πάλι θὰ μᾶς γεννήσῃ πολὺ περισσότερες ἡμέρες ἔχθρας· διότι, ὅσο ἀναβάλλομε, τόσο περισσότερο κοκκινίζομε ἀπὸ ντροπὴ. Ἄλλὰ ντρέπεσαι νὰ πλησιάσεις καὶ νὰ καταφιλήσεις ἐκεῖνον ποὺ σὲ ἀδίκησε; Μὰ αὐτὸ εἶναι ἔπαινος, αὐτὸ στεφάνι, αὐτὸ ἐγκώμιο, αὐτὸ κέρδος καὶ θησαυρὸς ποὺ ἔχει ἀμέτρητα ἀγαθὰ· διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἐχθρὸς θὰ σὲ δεχθεῖ καὶ ὅλοι οἱ παραβρισκόμενοι θὰ σ' ἐπαινέσουν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι σὲ

ἄνθρωποι δὲ ἐγκαλέσωσιν, ὁ Θεὸς στεφανώσῃ πάν-
 τως. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνον πρότερον ἀναμείνης ἐλθεῖν καὶ
 συγγνώμην αἰτῆσαι, οὐ τοσοῦτον ἔξεις τὸ κέρδος· ἐ-
 κείνος γὰρ προλαβὼν τὸ βραβεῖον ἤρπασε, καὶ τὴν
 5 εὐλογίαν εἰς ἑαυτὸν μετέστησεν ἅπασαν. Ἐὰν δὲ αὐ-
 τὸς προδράμῃς, οὐκ ἠλαττώθῃς, ἀλλ' ἐνίκησας τὸν
 θυμόν, περιεγένου τοῦ πάθους, φιλοσοφίαν ἐπιδεί-
 ξω πολλὴν ὑπακούσας τῷ Θεῷ, ποθεινότερον τὸν με-
 τὰ ταῦτα κατέστησας βίον, πραγμάτων ἀπηλλάγῃς
 10 καὶ ταραχῆς.

Οὐ παρὰ Θεῷ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἄνθρωπον
 σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον ἐχθροὺς ἔχει πολλοὺς.
 Καὶ τί λέγω πολλοὺς; Ἐνα καὶ μόνον ἔχει ἐχθρὸν
 ἐπικίνδυνον, ὡσπερ οὖν ἀσφαλὲς καὶ σωτήριον τὸ
 15 πάντας κεκτῆσθαι φίλους. Οὐχ οὕτω χρημάτων
 πρόσοδος, οὐχ οὕτως ὄπλα καὶ τείχη καὶ τάφροι καὶ
 μυρία ἕτερα μηχανήματα ἡμᾶς ἀσφαλιζέσθαι πέφυ-
 κεν, ὡς φιλία γνησία. Τοῦτο τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια,
 τοῦτο περιουσία, τοῦτο τρυφή, τοῦτο καὶ τὸν παρόν-
 20 τα βίον ἡμᾶς μετ' εὐθυμίας παρασκευάσει διαγαγεῖν,
 καὶ τὴν μέλλουσαν χαριεῖται ζωὴν. Ἄπερ οὖν ἅπαν-
 τα ἐννοοῦντες, καὶ τὸ κέρδος ὅσον ἀπὸ τοῦ πράγμα-
 τος λογιζόμενοι, πάντα ποιῶμεν καὶ κατασκευάζω-
 μεν, ὥστε καὶ τοὺς ὄντας ἐχθροὺς ἡμῖν καταλλάττειν,
 25 καὶ τοὺς μέλλοντας γίνεσθαι κωλύειν, καὶ τῶν φί-
 λων τοὺς ὄντας ἀσφαλεστέρους ποιεῖν. Καὶ γὰρ ἀρ-
 χὴ καὶ τέλος ἀρετῆς ἀπάσης ἡ ἀγάπη ἣς γένοιτο
 γνησίως καὶ διηνεκῶς ἀπολαύοντας ἡμᾶς, τῆς βα-
 σιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 30 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δό-
 ξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

κατηγορήσουν, ὅπωςδήποτε ὁ Θεός θὰ σέ στεφανώσῃ. "Ἄν ὅμως περιμένεις νὰ ρθεῖ πρῶτα ἐκεῖνος καὶ νὰ σοῦ ζητήσῃ συγγνώμη, δὲν θὰ ἔχεις τόσο μεγάλο κέρδος· διότι πρόλαβε ἐκεῖνος καὶ ἄρπαξε τὸ βραβεῖο καὶ μετέφερε ὅλη τὴν εὐλογία στὸν ἑαυτό του. "Ἄν ὅμως τὸν πρόλαβεις σύ, δὲν μειώθηκες μ' αὐτό, ἀλλὰ νίκησες τὸ θυμό, νίκησες τὸ πάθος, ἔδειξες μεγάλη πνευματικὴ ζωὴ δείχνοντας ὑπακοὴν στὸ Θεό, ἔκανες τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ σου πιὸ εὐχάριστη, ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ δυσάρεστες καταστάσεις καὶ ταραχὴ.

Τὸ νὰ ἔχεις λοιπὸν ἐχθρούς πολλοὺς εἶναι ἐπισφαλές καὶ ἐπικίνδυνον ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴ θέσιν σου ἀπέναντι στὸ Θεό, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ γιατί λέγω πολλούς; Καὶ μόνο ἓνα ἐχθρό νὰ ἔχεις εἶναι ἐπικίνδυνον, ὅπως βέβαια ἀποτελεῖ μεγάλη ἀσφάλεια καὶ σωτηρία τὸ νὰ ἔχεις ὅλους φίλους. Διότι συνήθως δὲν μᾶς ἀσφαλίζει τόσο πολὺ ἡ ἀπόκτηση χρημάτων, δὲν μᾶς ἀσφαλίζουν τόσο πολὺ τὰ ὄπλα, καὶ τὰ τεῖχη, καὶ οἱ τάφοι καὶ ἀμέτρητα ἄλλα μηχανήματα, ὅσο ἡ γνήσια φιλία. Αὐτὸ εἶναι τεῖχος, αὐτὸ ἀσφάλεια, αὐτὸ περιουσία, αὐτὸ ἀπόλαυση, αὐτὸ θὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴν μὲ χαρὰ νὰ περάσομε, καὶ θὰ μᾶς χαρίσῃ καὶ τὴν μέλλουσα ζωὴν.

"Ἐχοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ στὸ νοῦ μας, καὶ σκεφτόμενοι πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ πρᾶγμα αὐτό, ὅλα νὰ τὰ κάμνομε καὶ νὰ τὰ μηχανευόμαστε, ὥστε καὶ νὰ συμφιλιωνόμαστε μὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἐχθροὶ μας, καὶ νὰ ἐμποδίζομε ἐκείνους ποὺ προτίθενται νὰ γίνουν, καὶ τοὺς φίλους ποὺ ἔχομε νὰ τοὺς κάμνομε περισσότερο σταθερούς. Καθόσον ἀρχὴ καὶ τέλος ὅλης τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποία εὐχομαι ν' ἀπολαύσομε μὲ εὐκρίνεια καὶ γιὰ παντοτινά, ὥστε ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

(Ρηθείς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς Ἀνομοίους περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ ὅτι σύμφωνος ἡ Νέα τῇ Παλαιᾷ, καὶ πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων).

1. Μίαν ὑμῖν διελέχθην ἡμέραν καὶ ἀπὸ τῆς ἡ-
5 μέρας ἐκείνης οὕτως ὑμᾶς ἐφίλησα, ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ
ἐκ πρώτης ὑμῖν συντραφεῖς, οὕτως ὑμῖν συνεδέθην
τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς, ὡς χρόνον ἄφατον τῆς ἡ-
δίστης ὑμῶν ἀπολαύσας συνουσίας. Τοῦτο δὲ γέγο-
10 νεν, οὐκ ἐπειδὴ φιλικός τις ἐγὼ καὶ ἀγαπητικός,
ἀλλ' ἐπειδὴ ποθεινοὶ καὶ ἐπέραστοι μάλιστα πάντων
ὑμεῖς. Τίς γὰρ ὑμῶν οὐκ ἂν ἀγάσαιο καὶ θαυμάσειε
τὸν πεπυρωμένον ζῆλον, τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην,
τὴν περὶ τοὺς διδασκάλους εὐνοίαν, τὴν πρὸς ἀλλή-
λους δμόνοιαν, ἅπερ ἅπαντα ἱκανά καὶ λιθίνην ἐπι-
15 σπάσασθαι ψυχῆν; Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐκείνης, ἐν ἧ καὶ ἐτέχθημεν, καὶ ἐτρέφημεν,
καὶ ἐπαιδεύθημεν, οὐκ ἔλαττον ὑμᾶς φιλοῦμεν· ἀδελ-
φὴ γὰρ ἐκείνης αὕτη, καὶ διὰ τῶν ἔργων τὴν συγ-
γένειαν ἐπιδείξασθε. Εἰ δὲ πρεσβυτέρα κατὰ τὸν
20 χρόνον ἐκείνη, ἀλλὰ θερμότερα κατὰ τὴν πίστιν αὐ-
τῆ· πλείων ὁ σύλλογος ἐκεῖ καὶ λαμπρότερον τὸ θέα-
τρον, ἀλλὰ μείζων ἐνταῦθα ἡ ὑπομονὴ καὶ πλείων τῆς
ἀνδρείας ἢ ἐπίδειξις.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

(Έκφωνήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη έναντίον τῶν Ἀνομοίων περὶ ὁμοουσίου, καὶ ὅτι εἶναι σύμφωνη ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μετὰ τὴν Καινὴν, καὶ ἀκόμη πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τῆς θεῆς συνάξεως).

1. Μία ἡμέρα σὰς μίλησα καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τόσο πολὺ σὰς ἀγάπησα, σὰν νὰ μεγάλωσα μαζί σας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πρώτη ἡμέρα, καὶ τόσο πολὺ συνδέθηκα μαζί σας μετὰ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης, σὰν ν' ἀπόλαυσα ἀνυπολόγιστο χρόνο τὴν τόσο εὐχάριστη αὐτὴ συντροφιά σας. Καὶ αὐτὸ συνέβηκε ὄχι ἐπειδὴ ἐγὼ τρέφω φιλικὰ καὶ γεμάτες ἀπὸ ἀγάπη διαθέσεις, ἀλλ' ἐπειδὴ σεῖς εἰστε ποθητοὶ καὶ ἀξιαγάπητοι περισσότερο ἀπὸ ὅλους. Πραγματικὰ ποῖος θὰ μπορούσε νὰ μὴ θαυμάσει καὶ ζηλέψει τὸ φλογερὸ ζῆλο σας, τὴν ἀνυπόκριτη ἀγάπη σας, τὴν στοργὴν σας πρὸς τοὺς δασκάλους, τὴν ὁμόνοια ἀναμεταξύ σας, πράγματα ποὺ ὅλα εἶναι ἱκανὰ καὶ πέτρινη ἀκόμη ψυχὴ νὰ συγκινήσουν καὶ νὰ προσελκύσουν; Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ δὲν σὰς ἀγαπῶ λιγότερο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκείνην σὴν ὁποία γεννήθηκα, τράφηκα καὶ παιδεύθηκα, ποὺ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀδελφὴ ἐκείνης καὶ σεῖς ἀποδείξατε τὴ συγγένειαν μετὰ τὰ ἔργα σας. Ἄν καὶ ἐκείνη εἶναι πρεσβύτερη ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν, ὅμως αὐτὴ εἶναι θερμότερη ὡς πρὸς τὴν πίστη· εἶναι περισσότερο τὸ πλῆθος ἐκεῖ καὶ λαμπρότερο τὸ θέατρο, ἀλλ' ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ὑπομονὴ καὶ περισσότερη ἡ ἐπίδειξις τῆς ἀνδρείας.

Λύκοι πανταχόθεν τὰ πρόβατα περιστοιχίζονται,
 καὶ τὸ ποίμνιον οὐκ ἀναλίσκεται ζάλη καὶ χειμῶν καὶ
 κλυδώνιον περιέστηκε τὴν ἱερὰν ταύτην ναῦν διηνε-
 κῶς, καὶ οἱ ἐμπλέοντες οὐ καταποντίζονται φλογὸς
 5 αἵρετικῆς ἐπήρεια πάντοθεν κυκλοῦσα, καὶ οἱ ἐν μέ-
 σω τῆς καμίνου δρόσου πνευματικῆς ἀπολαύουσιν.
 Ὅμοίως ἐστὶ παράδοξον ἐν τῷ μέρει τῆς πόλεως
 ταύτης τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην πεφυτευμένην ἰδεῖν,
 ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν μέσῳ καμίνου θάλλουσαν ἑλαίαν,
 10 καὶ τοῖς φύλλοις κομῶσαν, καὶ τῷ καρπῷ βριθομέ-
 νην ἴδοι. Ἐπεὶ οὖν οὕτως εὐγνώμονες ὑμεῖς καὶ μυ-
 ρίων ἀγαθῶν ἄξιοι, φέρε τὴν ὑπόσχεσιν μετὰ πά-
 σης χάριτος καταβάλωμεν, ἣν πρόην ὑμῖν ὑπεσχό-
 μεθα, ἥνικα περὶ τῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Γολιάθ
 15 ὄπλων ἐφιλοσοφοῦμεν παρ' ὑμῖν, δεικνύντες τῷ λό-
 γῳ, ὡς ὁ μὲν παντευχία τινὶ πολλῇ πανταχόθεν ἐπέ-
 φρακτο, ὁ δὲ γυμνὸς τῶν ὄπλων ἐκείνων καὶ τῇ
 πίστει τετείχιστο· καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ θώρακος καὶ
 τῆς ἀσπίδος ἔλαμπεν ἔξωθεν, ὁ δὲ ἔσωθεν ἀπὸ τοῦ
 20 πνεύματος καὶ τῆς χάριτος ἔστιλβε. Διὰ τοῦτο γοῦν
 ὁ παῖς τὸν νεανίσκον κατηγωνίσαστο, ὁ γυμνὸς τοῦ
 ὤπλισμένου ἐκράτησεν, ὁ ποιμὴν τὸν στρατιώτην κα-
 τέβαλε· λίθου φύσις ποιμενικοῦ χαλκοῦ φύσιν πολε-
 μικοῦ συνέτριψε καὶ διέφθειρεν.
 25 Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τὸν λίθον ἐκεῖνον μεταχειρισώ-
 μεθα, τὸν ἀκρογωνιαῖον λέγω, τὸν νοητόν. Εἰ γὰρ
 τῷ Παύλῳ φιλοσοφεῖν ἔξεστι περὶ τῆς κατὰ τὴν ἔ-
 ρημον πέτρας, πάντως οὐδὲ ἡμῖν νεμεσήσει τις τὸν
 λίθον τοῦτον κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκλαμβάνουσι τρόπον.
 30 Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐχ ἡ φύσις τῆς
 ὀρωμένης πέτρας, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς νοουμένης
 τοῦς ποταμοὺς ἠφίει τῶν ὑδάτων ἐκείνους, οὕτω δὴ
 καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ οὐχ ὁ αἰσθητός, ἀλλ' ὁ νοητός
 λίθος τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην κατήνεγκε κεφαλὴν·

Λύκοι ἀπό παντοῦ ἔχουν περικυκλωμένα τὰ πρόβατα, καὶ ὅμως τὸ ποίμνιο δὲν καταστρέφεται· σάλος καὶ κακοκαιρία καὶ τρικυμία πολιορκοῦν συνέχεια αὐτὸ τὸ ἱερὸ πλοῖο καὶ ὅμως οἱ ταξιδιωτὲς δὲν καταποντίζονται· ἀπὸ παντοῦ κυκλώνει ἢ καταστρεπτικὴ ἐπενέργεια τῆς αἰρετικῆς φλόγας, καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ποῦ βρίσκονται μέσα στοῦ καμίνι ἀπολαμβάνουν πνευματικὴ δροσιά. "Ὅμοια παράδοξο εἶναι τὸ νὰ βλέπει κανεὶς στοῦ μέρος αὐτὸ τῆς πόλεως φυτευμένη αὐτὴν τὴν Ἐκκλησία, ὅπως ἐὰν ἔβλεπε κάποιος μέσα στοῦ καμίνι νὰ βλαστάνει ἐλιά, νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ φύλλα καὶ φορτωμένη ἀπὸ καρπὸ. Ἐπειδὴ λοιπὸν σεῖς εἶστε τόσο πολὺ εὐγνώμονες καὶ ἄξιοι ἀμέτρητων ἀγαθῶν, ἐμπρὸς νὰ ἐκπληρώσω ἀπέναντί σας μὲ ὅλη μου τὴν ψυχικὴ διάθεση τὴν ὑπόσχεση ποῦ σᾶς εἶχα δώσει παλαιότερα, ὅταν σᾶς μιλοῦσα γιὰ τὰ ὄπλα τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Γολιάθ καὶ σᾶς ἔδειχνα, ὅτι ὁ μὲν Γολιάθ ἦταν περιφραγμένος ἀπὸ παντοῦ μὲ κάποια ἰσχυρὴ πανοπλία, ἐνῶ ὁ Δαυὶδ ἦταν γυμνὸς ἀπὸ τὰ ὄπλα ἐκεῖνα, ἀλλ' ἦταν περιτειχισμένος ἀπὸ τὴν πίστη· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλαμπε ἐξωτερικὰ ἀπὸ τὸ θώρακα καὶ τὴν ἀσπίδα, ἐνῶ αὐτὸς ἀκτινοβολοῦσε ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ λοιπὸν τὸ παιδί κατανίκησε τὸν ἄνδρα, ὁ γυμνὸς ὑπερίσχυσε τοῦ ὀπλισμένου, ὁ ποιμένας κατέβαλε τὸν στρατιώτη· ἡ φύση τοῦ ποιμενικοῦ λίθου συνέτριψε καὶ κατέστρεψε τὴ φύση τοῦ πολεμικοῦ χαλκοῦ.

"Ἄς μεταχειρισθοῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τὸ λίθο ἐκεῖνο, ἐννοῶ τὸν ἀκρογωνιαῖο, τὸν νοητό. Διότι, ἐὰν ὁ Παῦλος μπορεῖ καὶ ἐρμηνεύει πνευματικὰ τὴν πέτρα ἐκείνη τῆς ἐρήμου¹, ὅπωςδήποτε οὔτε ἐμᾶς θὰ κατηγορήσει κάποιος ἐὰν ἐρμηνεύσουμε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο τὸ λίθο αὐτό. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωσι τῶν Ἰουδαίων δὲν ἄφηνε νὰ τρέξουν οἱ ποταμοὶ ἐκεῖνοι τῶν ὑδάτων ἢ φύση τῆς πέτρας ποῦ ἔβλεπαν², ἀλλ' ἡ δύναμη τῆς νοητῆς, ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Δαυὶδ δὲν συνέτριψε τὸ βαρβαρικὸ ἐκεῖνο κεφάλι ὁ αἰσθητὸς λίθος, ἀλλὰ ὁ νοη-

οὕτως ὑμῖν καὶ τότε ὑπεσχόμεθα μηδὲν ἀπὸ λογισμῶν ἔρεϊν. «Τὰ γὰρ ὄπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ πνευματικά, λογισμοὺς καθαιροῦντα, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Κα-
 5 θαιρεῖν τοίνυν αὐτούς, οὐκ ἐπαίρειν κελεύόμεθα· καταλύειν, οὐχ ὀπλίζεσθαι τούτοις προσετάγημεν. «Λογισμοὶ γὰρ θνητῶν δειλοί», φησί. Τί ἐστι «δειλοί»; Ὁ δειλὸς κἂν ἐπ' ἀσφαλοῦς βαίνη χωρίου, οὐδέπω θαρρεῖ, ἀλλὰ δέδοικε καὶ τρέμει· οὕτω καὶ τὸ λογι-
 10 σμοῖς ἀποδειχθέν, κἂν ἀληθὲς ᾗ, οὐδέπω πληροφορίαν τῇ ψυχῇ παρέχει καὶ πίστην ἱκανήν. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τῶν λογισμῶν ἡ ἀσθένεια, φέρε ἀπὸ τῶν Γραφῶν τῆς πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀψώμεθα μάχης.

Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τοῦ λόγου; Ὅθεν ἂν
 15 βούλησθε, εἴτε ἀπὸ Καινῆς, εἴτε ἀπὸ Παλαιᾶς· οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ρήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς καὶ πάσῃ τῇ Παλαιᾷ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας διαλάμπουσαν ἔστιν ἰδεῖν τὴν τοῦ Μονογενοῦς δόξαν· διὸ
 20 καὶ ἐντεῦθεν μοι δοκεῖ πρὸς ἐκείνους ἀκροβολίσασθαι. Οὐ γὰρ δὴ μόνους τούτους ἐντεῦθεν ποιούμενοι τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλείονας αἰρετικὸν δυνησόμεθα καταβαλεῖν, Μαρκίωνα, Μανιχαῖον, Οὐαλεντίνον, τῶν Ἰουδαίων ἅπαντα τὰ συστή-
 25 ματα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ ὁ μὲν Γολιάθ κατέπεσε, τὸ δὲ στρατόπεδον ἅπαν ἐδραπέτευσε, καὶ ὁ μὲν θάνατος ἐνὸς γέγονε σώματος καὶ μιᾶς αἰρέσεως πληγείσης καὶ καταπεσούσης, κοινὴ τῶν ἀπηριθμημένων ἀπάντων ἔσται φυγή.

3. Β' Κορ. 10, 4-5

4. Σοφ. Σολ. 9, 14

5. Α' Βασ. 17, 51

τός. Καί τότε βέβαια σās ὑποσχέθηκα ὅτι τίποτε δέν θὰ σās πῶ προερχόμενο ἀπό συλλογισμούς. «Διότι τὰ ὄπλα μας δέν εἶναι κοσμικά, ἀλλά πνευματικά, πού γκρεμίζουν λογικά ἐπιχειρήματα καί κάθε τι πού ὑψώνεται μέ ὑπερφάνεια ἐναντίον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»³. Προτρεπόμαστε λοιπόν νά ἐξολοθρεύομε αὐτούς τοὺς λογισμούς καί ὄχι νά τοὺς ἀφήνομε νά ὑψώνονται μέ τρόπο ἀλαζονικό· πήραμε ἐντολή νά τοὺς ἐξαφανίζομε καί ὄχι νά ὀπλιζόμαστε μ' αὐτούς· «Διότι», λέγει, «οἱ ἀνθρώπινοι λογισμοὶ εἶναι δειλοί»⁴. Τί σημαίνει «δειλοί»; Ὁ δειλὸς καί ἂν ἀκόμη βαδίζει σέ ἀσφαλὲς μέρος, δέν ἔχει θάρρος, ἀλλὰ φοβᾶται καί τρέμει· ἔτσι καί ἐκεῖνο πού ἀποδείχθηκε μέ συλλογισμούς, καί ἂν ἀκόμη εἶναι ἀληθές, δέν προσφέρει στήν ψυχὴ καμιὰ ἱκανοποιητικὴ πληροφορία καί πίστη. Ἄφοῦ λοιπόν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀδυναμία τῶν λογισμῶν, ἐμπρὸς ἃς ἀρχίσομε τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων μας ἀπὸ τίς Γραφές.

Ἄπο ποῦ λοιπόν ν' ἀρχίσω τὸ λόγο μου; Ἄπ' ὅπου θέλετε, εἴτε ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἴτε ἀπὸ τὴν Παλαιά· διότι βέβαια εἶναι δυνατό νά δεῖ κανεὶς νά διαλάμπει κατὰ τρόπο περίλαμπρο ἢ δόξα τοῦ Μονογενοῦς ὄχι μόνο στὰ εὐαγγέλια καί στὰ ἀποστολικά γραφόμενα, ἀλλὰ καί στὰ προφητικά καί σ' ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη· γι' αὐτὸ καί ἀπὸ ἐδῶ νομίζω ὅτι πρέπει νά ρίξω τὰ θέλη μου ἐναντίον ἐκείνων. Διότι ἀντλώντας τοὺς λόγους μου ἀπὸ ἐδῶ θὰ μπορέσω νά καταβάλω ὄχι μόνο αὐτούς, ἀλλὰ καί πολλοὺς ἄλλους αἰρετικούς ὅπως τὸν Μαρκίωνα, τὸν Μανιχαῖο, τὸν Οὐλεντίνο, καί ὅλα τὰ ἰουδαϊκὰ συστήματα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στήν περίπτωση τοῦ Δαυίδ, ὁ μὲν Γολιάθ ἔπεσε κάτω νεκρὸς, τὸ δὲ στράτευμα ὀλόκληρο δραπέτευσε⁵, καί ὁ μὲν θάνατος συνέβηκε σ' ἓνα μόνο σῶμα καί τὸ πλήγμα τὸ δέχθηκε ἓνα μόνο κεφάλι, ἐνῶ ἡ φυγὴ καί ἡ δειλία ἦταν κοινὴ γιὰ ὅλο τὸ στράτευμα, ἔτσι λοιπόν καί τώρα στὴ δική μας περίπτωση, ἐνῶ τὸ πλήγμα τὸ δέχθηκε μία μόνο αἴρεση καί συντρίφθηκε, ἡ φυγὴ θὰ εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλες τίς αἵρέσεις πού ἀπαριθμήθηκαν.

Μανιχαῖοι μὲν γὰρ καὶ οἱ τὰ αὐτὰ νοσοῦντες ἐκείνοις τὸν μὲν κηρυττόμενον δοκοῦσι δέχεσθαι Χριστόν, τοὺς δὲ κηρύττοντας αὐτὸν ἀτιμάζουσι προφήτας, καὶ πατριάρχας, Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν ἀπεναντίας τούτους μὲν κηρύττοντας αὐτὸν δοκοῦσι δέχεσθαι καὶ θεραπεύειν, προφήτας λέγω καὶ τὸν νομοθέτην αὐτῶν, τὸν δὲ κηρυττόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀτιμάζουσιν. Ὄταν οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι δείξωμεν πολλὴν ἐν τῇ Παλαιᾷ προαναφωνουμένην τοῦ Μονογενοῦς τὴν δόξαν, πάντα ταῦτα δυνησόμεθα τὰ θεομάχα κατασχῆναι στόματα, καὶ τὰς βλασφήμους ἐπιστομίσαι γλώττας. Ὄταν γὰρ φαίνεται κηρύττουσα τὸν Χριστόν ἢ Παλαιὰ διαθήκη, τίς ἔσται Μανιχαίοις καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους ἀπολογία ἀτιμάζουσι τὴν προαναφωνοῦσαν τὸν κοινὸν πάντων Δεσπότην; Τίς δὲ συγγνώμη καὶ παραίτησις τοῖς Ἰουδαίοις, τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον μὴ δεχομένοις;

2. Ἐπεὶ οὖν τοσαύτη τῆς νίκης ἡ παρουσία, ἐπὶ τὰ παλαιότερα βιβλία τὸν λόγον ἀγάγωμεν, καὶ τῶν παλαιῶν αὐτῶν τὸ ἀρχαιότερον πάντων ἐπὶ τὴν Γένεσιν λέγω, καὶ τῆς Γενέσεως αὐτῆς ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀναβῶμεν. Ὅτι γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ πολλὰ φησιν ὁ Μωϋσῆς, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί»· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. Ποῦ δὲ ἔγραψεν ἐκεῖνος περὶ αὐτοῦ; Τοῦτο ἤδη δεῖξαι πειράσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κτίσις ἀπήρτιστο πᾶσα, καὶ ποικίλῳ μὲν ὁ οὐρανὸς ἐστεφάνωτο τῶν ἄστρον χορῶ, παντοδαποῖς δὲ ἄνθεσιν ἀντέλαμπεν αὐτῷ κάτωθεν ἡ γῆ, καὶ πλήρεις μὲν ὄρεων κορυφαί, πλήρη δὲ καὶ πεδία καὶ φάραγγες, καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἡ τῆς γῆς ἐπιφάνεια φυτῶν καὶ δένδρων καὶ βοτανῶν ἦν, καὶ ἐσκίρτα μὲν ποίμνια, ἐσκίρτα δὲ βουκόλια, τῶν δὲ ὠδικῶν ὀρνίθων ὁ χορὸς, τὴν ἰδίαν φύσιν ἐπιδεικνύμε-

Πράγματι οἱ μὲν Μανιχαῖοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀσθένεια μὲ ἐκείνους, φαίνονται μὲν ὅτι ἀποδέχονται τὸν κηρυττόμενο Χριστό, περιφρονοῦν ὅμως τοὺς προφήτες καὶ τοὺς πατριάρχες ποὺ κηρύσσουν αὐτόν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι πάλι ἀντίθετα μὲ αὐτοὺς φαίνονται μὲν ὅτι ἀποδέχονται καὶ τιμοῦν ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν αὐτόν, ἐννοῶ τοὺς προφήτες καὶ τὸ νομοθέτη τους, περιφρονοῦν ὅμως ἐκείνον ποὺ κηρύσσεται ἀπ' αὐτούς. "Ὅταν λοιπὸν μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀποδείξω νὰ προλέγεται στὴν παλαιὰ Διαθήκη μὲ ὑπεραφθονία ἢ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, θὰ μπορέσω τότε νὰ καταντροπιάσω ὅλα αὐτὰ τὰ θεομᾶχα στόματα καὶ ν' ἀποστομώσω τίς βλάσφημες γλῶσσες. Διότι, ὅταν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη φαίνεται νὰ κηρύσσει τὸν Χριστό, ποιά ἀπολογία θὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συμφωνοῦν μ' αὐτούς, τὴ στιγμὴ ποὺ περιφρονοῦν ἐκείνην ποὺ κηρύσσει ἀπὸ πρὶν τὸν κοινὸ Κύριο ὅλων; Ποιά δὲ συγγνώμη καὶ ἀπαλλαγὴ θὰ ὑπάρξει γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ δὲν δέχονται ἐκείνον ποὺ προλέγεται ἀπὸ τοὺς προφήτες;

2. Ἄφοῦ λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλη ἡ νίκη, ἃς μεταφέρω τὸ λόγο στὰ παλαιότερα βιβλία, καὶ ἀπ' αὐτὰ στὸ ἀρχαιότερο ὅλων, ἐννοῶ στὴ Γένεση, καὶ ἃς ἔρθομε στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς Γενέσεως. Διότι, τὸ ὅτι ὁ Μωυσῆς λέγει πολλὰ γιὰ τὸ Χριστό, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ Χριστό ποὺ λέγει: «Ἐὰν πιστεύατε στὸ Μωυσῆ, Ἐὰ πιστεύατε καὶ σ' ἐμένα»⁸ καθόσον γιὰ μένα ἔγραψε ἐκεῖνος. Ποῦ δὲ ἔγραψε ἐκεῖνος γι' αὐτόν; Αὐτὸ θὰ προσπαθῆσω εὐθύς ἀμέσως ν' ἀποδείξω. Ὅταν δηλαδὴ ὀλοκληρώθηκε ὅλη ἡ κτίσις καὶ ὁ μὲν οὐρανὸς φερόταν στεφανωμένος μὲ τὸ ποικιλόμορφο χορὸ τῶν ἄστρον, ἡ δὲ γῆ ἔλαμπε κάτω ἐξ ἴσου μ' αὐτόν μὲ τὰ παντὸς εἶδους ἄνθη τῆς, καὶ ἦταν γεμάτες οἱ κορυφές τῶν βουνῶν, γεμάτες καὶ οἱ πεδιάδες καὶ τὰ φαράγγια, καὶ γενικὰ ὀλόκληρη ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς, ἀπὸ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ βοτάνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σκιρτοῦσαν τὰ ποίμνια, ἀπὸ τὸ ἄλλο σκιρτοῦσαν οἱ ἀγέλες, ὁ δὲ χορὸς τῶν ὠδικῶν πτηνῶν, φανερώνοντας τὴ φύση του, γέμιζε ὅλον τὸν ἀέ-

νος, μουσικῆς τὸν ἀέρα πάντα ἐπλήρου, καὶ μεστὰ
 πελάγη τῶν ἐναλίων ζώων ἦν, πλήρεις δὲ λίμναι καὶ
 πηγαὶ καὶ ποταμοὶ τῶν ἐν αὐτοῖς τικτομένων ἀπάν-
 των, καὶ οὐδὲν ἦν ἀτέλεστον, ἀλλὰ πάντα ἀπήρτιστο,
 5 ἐξήτει τὸ σῶμα τὴν κεφαλὴν, ἡ πόλις τὸν ἄρχοντα,
 ἡ κτίσις τὸν βασιλέα, λέγω δὴ τὸν ἄνθρωπον.

Μέλλων οὖν αὐτὸν διαπλάττειν ὁ Θεὸς φησι
 «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁ-
 μοίωσιν». Πρὸς τίνα διαλέγεται; Εὐδηλον ὅτι πρὸς
 10 τὸν Μονογενῆ τὸν ἑαυτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε 'ποίησον',
 ἵνα μὴ νομίσης δουλικὸν εἶναι ἐπίταγμα τὸ λεγόμε-
 νον, ἀλλὰ «ποιήσωμεν», ἵνα διὰ τοῦ σχήματος τῆς
 συμβουλῆς τῶν ρημάτων τὸ ὁμότιμον ἐκκαλύψῃ. Πο-
 τὲ μὲν γὰρ λέγεται σύμβουλον ἔχειν ὁ Θεός, ποτὲ
 15 δὲ μὴ ἔχειν, οὐ τῆς Γραφῆς ἑαυτῇ μαχομένης, ἀλλ'
 ἀπόρρητα δόγματα ἐκκαλυπτούσης ἡμῖν δι' ἀμφοτέ-
 ρων τούτων. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ ἀνευδεὲς αὐτοῦ παρα-
 στήσαι βούληται, φησὶν οὐκ ἔχειν αὐτὸν σύμβουλον,
 ὅταν δὲ τὸ ὁμότιμον τοῦ Μονογενοῦς, σύμβουλον κα-
 20 λεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς ταῦτα ἀμφο-
 τερα, ὅτι τε σύμβουλον τὸν Υἱὸν καλοῦσιν οἱ προ-
 φῆται, οὐχ ὡς τοῦ Πατρὸς δεομένου συμβουλῆς,
 ἀλλ' ἵνα τοῦ Μονογενοῦς τὴν τιμὴν μάθωμεν, καὶ
 ὅτι πάλιν οὐ δεῖται συμβούλου, ἄκουσον τοῦ Παύ-
 25 λου λέγοντος· «Ὡ βᾶθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ
 γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ,
 καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν
 Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;».

Οὗτος μὲν οὖν τὸ ἀνευδεὲς ἡμῖν παρέστησεν, ὁ
 30 δὲ Ἡσαΐας πάλιν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ
 λέγων οὕτω πῶς φησι «Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγεννή-
 θησαν πυρίκαυστοι, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς
 καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγά-

7. Γεν. 1, 26

8. Ρωμ. 11, 33 - 34

ρα μὲ μουσική, καὶ τὰ μὲν πελάγη ἦταν γεμάτα ἀπὸ τὰ θαλάσσια ζῶα, οἱ δὲ λίμνες, οἱ πηγές καὶ οἱ ποταμοὶ ἦταν γεμάτες ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποῦ γεννιοῦνται μέσα σ' αὐτὰ καὶ τίποτε δὲν ὑπῆρχε ἀτελείωτο, ἀλλ' ὅλα ἦταν ὀλοκληρωμένα, τότε τὸ σῶμα ζητοῦσε τὴν κεφαλή του, ἢ πόλη τὸν ἄρχοντά της, ἢ κτίση τὸ βασιλιά της, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο.

Θέλοντας λοιπὸν ὁ Θεὸς νὰ πλάσσει τὸν ἄνθρωπο λέγει· «"Ἄς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ γίνεῖ ὁμοίος μας»⁷. Σὲ ποιὸν ὁμιλεῖ; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Μονογενὴ Υἱὸ του. Καὶ δὲν εἶπε 'δημιούργησε', γιὰ νὰ μὴ θεωρήσεις τὸ λεγόμενον ὅτι εἶναι δουλικὴ προσταγή, ἀλλὰ «"Ἄς δημιουργήσομε», ὥστε μὲ τὴ μορφή τῶν λόγων αὐτῶν, ποῦ φανερώνουν σύσκεψη, νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία. Διότι ἄλλοτε λέγει ἡ Γραφή ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει σύμβουλο, ἄλλοτε δὲ ὅτι δὲν ἔχει, χωρὶς βέβαια νὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ θέλοντας καὶ μὲ τὰ δύο νὰ μᾶς ἀποκαλύψει ἀπόρρητες ἀλήθειες. "Όταν δηλαδὴ θέλει νὰ μᾶς φανερώσει τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, τότε λέγει ὅτι δὲν ἔχει αὐτὸς σύμβουλο, ὅταν ὅμως θέλει νὰ μᾶς δείξει τὴν ἰσοτιμία τοῦ Μονογενοῦς, τότε ὀνομάζει τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ σύμβουλο. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ ὅτι οἱ προφῆτες ὀνομάζουν τὸν Υἱὸ σύμβουλο, ὄχι ὅτι ὁ Πατέρας ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλή, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθομε τὴν τιμὴ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ πάλι ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ σύμβουλο, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποῦ λέγει· «Πῶ, πῶ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Πόσο ἀνεξερεῦνητες εἶναι οἱ κρίσεις αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι του! Διότι ποιὸς γνώρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποιὸς ἔγινε σύμβουλός του;»⁸.

Αὐτὸς λοιπὸν μᾶς φανέρωσε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν, ἐνῶ ὁ Ἑσαΐας μιλώντας πάλι γιὰ τὸν Μονογενὴ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, λέγει τὰ ἐξῆς· «Καὶ θὰ θελήσουν ὅλα αὐτὰ νὰ παραδοθοῦν στὴ φωτιά, διότι θὰ γεννηθεῖ παιδὶ γιὰ μᾶς, θὰ μᾶς δοθεῖ υἱὸς καὶ θὰ φέρει αὐτὸς τὸ

λης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος». Καὶ εἰ
θαυμαστός σύμβουλος, πῶς ὁ Παῦλος φησι, «Τίς
γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐ-
γένετο;». Ὅτι ὁ μὲν Παῦλος, καθὼς ἔφθην εἰπὼν,
5 τὸ ἀνενδεῆς τοῦ Πατρὸς παραστῆσαι βούλεται, ὁ δὲ
προφήτης τὸ ὁμότιμον τοῦς Μονογενοῦς. Διὰ τοῦτο
καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπε 'ποίησον', ἀλλὰ «ποιήσωμεν»·
τὸ γὰρ 'ποίησον' ἐπιταγῆς ἐστὶ πρὸς δοῦλον γινομέ-
νης, καὶ δῆλον ἐντεῦθεν. Προσῆλθέ ποτε ὁ ἑκατοντάρ-
10 χης τῷ Ἰησοῦ, καὶ φησι «Κύριε, ὁ παῖς μου βέβλη-
ται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς δεινῶς βασανιζόμενος».
Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ ἔλθὼν θεραπεύσω αὐτόν».
Ὁ μὲν οὖν ἑκατοντάρχης οὐκ ἐτόλμησεν ἐλκύσαι τὸν
ἱατρὸν εἰς τὴν οἰκίαν, ὁ δὲ κηδεμὼν καὶ φιλόανθρω-
15 πος αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο βαδιεῖσθαι ἐκεῖσε, ἵνα
ἀφορμὴν δῶ καὶ πρόφασιν ἐκείνω τὴν ἀρετὴν ἡμῖν
ἐπιδείξαι τὴν ἑαυτοῦ. Εἰδὼς γὰρ ἅπερ ἔμελλεν ἐκεῖ-
νος ἐρεῖν, ὑπέσχετο παραγενέσθαι, ἵνα μάθης τὴν
εὐλάβειαν τοῦ ἀνδρός.

20 Τί γὰρ φησιν ὁ ἑκατοντάρχης; «Κύριε, οὐκ εἰμι
ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθης». Οὐδὲ ἡ
τῆς νόσου καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀνάγκη τῆς οἰκειίας
αὐτόν ἐπεισεν ἐπιλαθέσθαι εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐν
τῇ συμφορᾷ τὴν ὑπεροχὴν ἐπεγίνωσκε τοῦ Δεσπό-
25 του. Διὸ φησιν «Εἰπέ λόγῳ καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς
μου. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι, ἔχων ὑπ' ἑμαυ-
τὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύου, καὶ πο-
ρεύεται, καὶ τῷ ἄλλῳ, ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ
δούλῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ». Ὅρας, ὅτι
30 τὸ 'ποίησον' δεσπότητος πρὸς δοῦλόν ἐστι διαλεγόμε-
νου; Οὐκοῦν τὸ ποιήσωμεν ὁμοτίμου τινός. Ὅταν
οὖν δεσπότης δούλῳ λέγῃ, 'ποίησον', λέγει, ὅταν δὲ
Πατὴρ Υἱῷ διαλέγηται, «ποιήσωμεν». Τί οὖν, εἰ ὁ

ὄνομα ἀγγελιαφόρος τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ Θεοῦ, θαυμαστός σύμβουλος»⁹. Καὶ ἐφόσον εἶναι θαυμαστός σύμβουλος, πῶς τότε ὁ Παῦλος λέγει, «Διότι ποῖος γνῶρισε τὴ σκέψη τοῦ Κυρίου; ἢ ποῖος ἔγινε σύμβουλος αὐτοῦ;». Διότι ὁ μὲν Παῦλος, ὅπως προανέφερα, θέλει νὰ φανερώσει ὅτι ὁ Πατέρας δὲν ἔχει ἀνάγκη, ἐνῶ ὁ προφήτης τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία τοῦ Μονογενοῦς. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, 'δημιούργησε', ἀλλὰ, «"Ἄς δημιουργήσομε»· διότι τὸ 'δημιούργησε' εἶναι διαταγὴ πού ἀπευθύνεται πρὸς δοῦλο καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Πλησίασε κάποτε ἓνας ἐκατόνταρχος τὸν Ἰησοῦ καὶ τοῦ λέγει· «Κύριε, ὁ δοῦλος μου βρίσκεται κατάκοιτος στὸ σπίτι, παράλυτος, καὶ ὑποφέρει τρομερά». Τί ἀπαντᾷ ὁ Χριστός; «Θὰ ρθῶ ἐγὼ καὶ θὰ τὸν θεραπεύσω»¹⁰. Ὁ ἐκατόνταρχος δηλαδὴ δὲν τόλμησε νὰ προσελκύσει τὸν ἰατρὸ στὸ σπίτι του, ὁ κηδεμόνας ὅμως καὶ φιλάνθρωπος ἀπὸ μόνος του ὑποσχέθηκε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ δώσει ἀφορμὴ καὶ κίνητρο σ' ἐκείνον νὰ μᾶς φανερώσει τὴν ἀρετὴ του. Διότι, γνωρίζοντας ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ πεῖ ἐκεῖνος, ὑποσχέθηκε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ μάθει τὴν εὐλάβεια τοῦ ἀνθρώπου.

Τί λοιπὸν λέγει ὁ ἐκατόνταρχος; «Κύριε, δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ρθεῖς κάτω ἀπὸ τὴ στέγη μου». Οὔτε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀσθένειας καὶ τῆς ἀρρώστιας τὸν ἔπεισε νὰ ξεχάσει τὴν εὐλάβειά του, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴ συμφορὰ του ἀναγνώριζε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ λέγει· «Πὲς ἓνα λόγο καὶ θὰ θεραπευθεῖ ὁ δοῦλος μου. Καθόσον καὶ ἐγὼ πού εἶμαι ἄνθρωπος, ἔχω ὑπὸ τὴν ἐξουσία μου στρατιῶτες, καὶ λέγω στὸν ἓνα, πήγαινε, καὶ πηγαίνει· καὶ στὸν ἄλλο, ἔλα, καὶ ἔρχεται· καὶ στὸ δοῦλο μου λέγω, κάνε αὐτό, καὶ τὸ κάμνει»¹¹. Βλέπεις, ὅτι τὸ 'δημιούργησε' εἶναι λόγος κυρίου ἀπευθυνόμενος πρὸς δοῦλο του; Ἄρα λοιπὸν τὸ «"Ἄς δημιουργήσομε» εἶναι λόγος κάποιου ἰσότιμου πρὸς ἰσότημό του. Ὄταν δηλαδὴ ὁμιλεῖ κύριος πρὸς δοῦλο λέγει, 'κάνε αὐτό', ὅταν ὅμως ὁ Πατέρας συνομιλεῖ μὲ τὸν Υἱὸ λέγει, «"Ἄς κάνομε». Τί λοιπὸν, λέ-

μὲν ἑκατοντάρχης οὕτως ὑπώπτευε, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχ οὕτως εἶχε; Μὴ γὰρ ἀπόστολός ἐστιν ὁ ἑκατοντάρχης; μὴ γὰρ μαθητής ἐστιν, ἵνα αὐτοῦ δέξωμαι τὰ ρήματα; Εἶκός αὐτὸν ἐσφάλλθαι, φησί. Καλῶς τί
5 οὖν; Ἴδωμεν οὖν τὸ ἐξῆς.

Ἄρα διώρθωσεν αὐτὸν ὁ Χριστός; ἄρα ἐπετίμησεν ὡς σφαλλομένῳ καὶ διεφθαρμένῳ εἰπόντι δόγματα; ἄρα εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἔτι τοῦτο ποιεῖς, ἄνθρωπε; Μείζονα περὶ ἐμοῦ δόξαν ἔχεις, ἢ προσῆκε πλείονά
10 μοι χαρίζη τῶν ὀφειλομένων ἐμοί· ἐξ αὐθεντίας με νομίζεις ἐπιτάττειν οὐκ ἔχοντα αὐθεντίαν; Ἄρα εἶπέ τι τοιοῦτον; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐκύρωσεν αὐτοῦ τὴν γνώμην, καὶ πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας εἶπε, «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην
15 πίστιν εὑρον». Ὁ τοίνυν ἐπαινος τοῦ Δεσπότου κύρωσις γίνεται τῶν ρημάτων τοῦ ἑκατοντάρχου. Οὐκ ἔτι γὰρ τοῦ ἑκατοντάρχου ἐστὶ τὰ ρήματα τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἀπόφασίς ἐστὶ δεσποτική· ὅταν γὰρ αὐτὸς ἐπαινέσῃ τὰ λεχθέντα, καὶ ψηφίζεται αὐτοῖς ὡς κα
20 λῶς εἰρημένοις, ὡς θεῖον αὐτὰ δέχομαι χρησμόν. Τὸ γὰρ κῦρος ἄνωθεν ἔλαβεν ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως.

3. Ὁρᾶς πῶς σύμφωνος ἡ Καινὴ τῇ Παλαιᾷ; Πῶς ἑκατέρω τὴν αὐθεντίαν ἐπιδείκνυται τοῦ Χριστοῦ; Τί οὖν; Ἐποίει μὲν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὑπουργὸς δὲ ἐποίει; Οὐκοῦν ἄκουσον τῶν ἐξῆς ρημάτων καὶ ἀπόστηθί ποτε τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας. Εἰπὼν γάρ, «Ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον», οὐκ ἐπήγαγε, ἑκα
25 τὰ τὴν εἰκόνα τὴν σὴν τὴν ἐλάττω', οὐδέ, «κατὰ τὴν
30 εἰκόνα τὴν ἐμὴν τὴν μείζω', ἀλλὰ τί; «Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν», τῷ οὕτως εἰπεῖν δεικνὺς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μίαν οὖσαν εἰκόνα· οὐ γὰρ εἶπεν 'εἰκόνας', ἀλλ' 'εἰκόνα ἡμετέραν' οὐ γὰρ δύο τινὲς ἀνώμαλοι, ἀλλὰ μία καὶ αὕτη ἴση Υἱοῦ καὶ Πα

γει, ἂν ὁ μὲν ἑκατόνταρχος ἔτσι σκεφτόταν, τὸ πρᾶγμα ὁμως δὲν εἶχε ἔτσι; Μήπως δηλαδή ὁ ἑκατόνταρχος εἶναι ἀπόστολος; μήπως εἶναι μαθητής, ὥστε ν' ἀποδεχθῶ τὰ λόγια του; Φυσικὸ εἶναι, λέγει, νὰ ἔκανε σφάλμα. Πολὺ καλά. Τί λοιπὸν θὰ ποῦμε; "Ἄς δοῦμε τὴ συνέχεια.

"Ἄραγε διόρθωσε αὐτὸν ὁ Χριστός; ἄραγε τὸν ἐπέπληξε σὰν νὰ ἔκανε σφάλμα καὶ νὰ εἰσηγοῦνταν διεστραμμένα δόγματα; ἄραγε εἶπε πρὸς αὐτὸν Ἰακώβ; "Γιατί τὸ κάνεις αὐτό, ἄνθρωπε; ἔχεις μεγαλύτερη γνώμη γιὰ μένα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει· περισσότερα μοῦ δίνεις ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ὀφείλεις νὰ μοῦ δώσεις· νομίζεις ὅτι διατάσσω μὲ ἐξουσία, χωρὶς νὰ ἔχω ἐξουσία;" Ἄραγε εἶπε κάτι παρόμοιο; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ ἐπικύρωσε τὴ γνώμη του, καὶ εἶπε πρὸς ἐκείνους ποῦ τὸν ἀκολουθοῦσαν· «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, οὔτε στοὺς Ἰσραηλίτες βρῆκα τόση μεγάλη πίστη»¹². Ὁ ἔπαινος δηλαδὴ τοῦ Κυρίου ἐπικυρώνει τὰ λόγια τοῦ ἑκατόνταρχου. Καθόσον τὰ λόγια δὲν εἶναι τοῦ ἑκατόνταρχου, ἀλλ' εἶναι ἀπόφαση δεσποτική· διότι, ὅταν ὁ Κύριος ἐπαινέσει τὰ λεγόμενα καὶ διατυπώσει τὴν ἀπόφαση ὅτι λέχθησαν σωστά, δέχομαι αὐτὰ σὰν θεῖο χρησμὸ. Καθόσον τὸ κύρος τὸ ἔλαβαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀπὸ τὴν ἀπάντηση δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ.

3. Βλέπετε πῶς ἡ Καινὴ Διαθήκη συμφωνεῖ μὲ τὴν Παλαιά; Πῶς ἡ κάθε μιὰ φανερώνει τὴν αὐθεντικὴ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ; Τί λοιπὸν; Δημιούργησε βέβαια τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸν δημιούργησε σὰν βοηθός; "Ἄκουσε λοιπὸν τὰ ὅσα λέγονται στὴ συνέχεια καὶ ἄφησε κάποτε κατὰ μέρος τὴν ἄσκοπη ἀντιλογία. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἄς δημιουργήσουμε τὸν ἄνθρωπο», δὲν πρόσθεσε σύμφωνα μὲ τὴ δική σου τὴν εἰκόνα τὴν κατώτερη, οὔτε, σύμφωνα μὲ τὴ δική μου τὴν εἰκόνα τὴν ἀνώτερη, ἀλλὰ τί εἶπε; «Σύμφωνα μὲ τὴ δική μας τὴν εἰκόνα καὶ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ γίνῃ ὅμοιος μὲ ἡμᾶς», δείχνοντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὅτι μία εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ· διότι δὲν εἶπε ἑικόνα, ἀλλὰ «τὴ δική μας εἰκόνα»· δὲν εἶναι δηλαδὴ δύο κάποιες ἄνισες, ἀλλὰ μία εἰκόνα καὶ

τρὸς ἢ εἰκῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δεξιῶν λέγεται καθῆσθαι, ἵνα τὸ ὁμότιμον καὶ τῆς ἐξουσίας ἀπαράλλακτον μάθῃς. Ὑπουργὸς γὰρ οὐ συγκάθηται, ἀλλὰ παρέστηκε καὶ ὅτι τὸ μὲν καθῆσθαι τὸ ὁμότιμον καὶ
 5 ἀπαράλλακτον τῆς δεσποτικῆς ἐστὶν ἐξουσίας, τὸ δὲ παρεστάναι δουλικῆς καὶ ὑποτεταγμένης, ἄκουσον τί φησιν ὁ Δανιήλ· «Ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο. Μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες πα
 10 ρειστήκεισαν αὐτῷ». Καὶ πάλιν ὁ Ἡσαΐας· «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Καὶ ὁ Μιχαίας δέ, «Εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ
 15 στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ».

Ὅρᾳς πανταχοῦ τὰς μὲν ἄνω δυνάμεις παρεστηκυίας, αὐτὸν δὲ καθήμενον; Ὅταν οὖν ἴδῃς καὶ τὸν Υἱὸν τῆν ἐκ δεξιῶν ἔχοντα καθέδραν, μὴ τῆς λει
 20 τουργικῆς καὶ ὑπουργικῆς αὐτὸν εἶναι νομίσης ἀξίας, ἀλλὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ αὐθεντίας ἐχούσης. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἀμφοτέρα ταῦτα εἰδώς, ὅτι τὸ μὲν παρεστάναι λειτουργούντων ἐστί, τὸ δὲ καθῆσθαι τῶν ἐπιταττόντων καὶ προσταττόντων, ὅρα πῶς
 25 ἀμφοτέρα ταῦτα διαιρεῖ λέγων οὕτω· «Πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησιν ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν ὁ θρόνος σου ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», διὰ τοῦ θρόνου τῆν βασιλι
 30 κῆν ἡμῖν ἐξουσίαν δηλῶν.

Ἐπεὶ οὖν διὰ πάντων ὁ λόγος ἡμῖν τούτων ἀπέδειξεν οὐχὶ λειτουργικῆς ὄντα ἀξίας τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ τῆς δεσποτικῆς, ὡς δεσπότην αὐτὸν προσκυνῶμεν, καὶ ὁμότιμον τῷ Πατρὶ. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκέ-

13. Δαν. 7, 9 - 10
 15. Γ' Βασ. 22, 19

14. Ἦσ. 6, 1
 16. Ἐβρ. 1, 7 - 8

αυτή ανήκει ἐξ ἴσου στὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ὅτι κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, γιὰ νὰ μάθει τὴν ἰσοτιμία αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαράλλακτο τῆς ἐξουσίας του μὲ τοῦ Πατέρα. Διότι ὁ ὑπηρέτης δὲν κάθεται μαζί μὲ τὸν κύριο, ἀλλὰ στέκεται κοντὰ του· καὶ τὸ ὅτι εἶναι δείγμα ἰσοτιμίας καὶ ἀπαράλλακτης δεσποτικῆς ἐξουσίας τὸ νὰ κάθεται δίπλα του, ἐνῶ τὸ νὰ στέκεται κοντὰ του εἶναι ἀπόδειξη δουλικῆς καὶ ὑποταγμένης ἐξουσίας, ἄκουσε τί λέγει ὁ Δανιήλ· «Ἔβλεπα μέχρι ποῦ θρόνοι τοποθετήθηκαν καὶ κάθησε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν. Μύριες μυριάδες ὑπηρετοῦσαν αὐτὸν καὶ χίλιες χιλιάδες στέκονταν δίπλα σ' αὐτόν»¹³. Καὶ πάλι ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπῆ, καὶ τὰ Σεραφίμ στέκονταν γύρω ἀπ' αὐτόν»¹⁴. Καὶ ὁ Μιχαΐας λέγει· «Εἶδα τὸν Κύριο τὸ Θεὸ τοῦ Ἰσραὴλ νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο του καὶ ὅλη ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ στεκόταν στὰ δεξιὰ αὐτοῦ καὶ στ' ἀριστερά»¹⁵.

Βλέπεις παντοῦ ὅτι οἱ μὲν οὐράνιες δυνάμεις στέκονται δίπλα του, ἐνῶ αὐτὸς κάθεται; Ὅταν λοιπὸν δεῖς καὶ τὸν Υἱὸ νὰ κατέχει τὴ θέση στὰ δεξιὰ του, μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ εἶναι δείγμα τοῦ λειτουργικοῦ καὶ ὑπηρετικοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεσποτικοῦ καὶ αὐθεντικοῦ ἀξιώματός του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γνωρίζοντας καὶ τὰ δύο αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὸ νὰ στέκεται κανεὶς δίπλα σὲ κάποιον εἶναι δείγμα ὑπηρετῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάθεται δίπλα του εἶναι δείγμα ἐκείνων ποὺ διατάζουν καὶ προστάζουν, πρόσεχε πῶς διαχωρίζει καὶ τὰ δύο αὐτά λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Γιὰ μὲν τοὺς ἀγγέλους του λέγει· Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τοὺς ἀγγέλους του σὰν ἀνέμους καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὰν πύρινη φλόγα· γιὰ δὲ τὸν Υἱὸ του λέγει· ὁ θρόνος σου, Θεέ μου, θὰ παραμείνει αἰώνια»¹⁶, δείχνοντάς μας μὲ τὸ θρόνο τὴ βασιλικὴ ἐξουσία του.

Ἄφοῦ λοιπὸν μὲ ὅλα αὐτά ὁ λόγος μᾶς ἀπέδειξε ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ Υἱοῦ δὲν εἶναι ὑπηρετικό, ἀλλὰ δεσποτικό, ὡς τὸν προσκυνοῦμε σὰν Κύριο καὶ ἰσότιμο μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ἔδωσε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέ-

λευσεν εἰπών, «Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα», καὶ τὴν διὰ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἔργων ἀκρίβειαν τῆ τῶν δογμάτων ὀρθότητι συνάπτωμεν, ἵνα μὴ ἐξ ἡμισείας ἡμῖν τὰ τῆς σωτηρίας ἢ. Πολιτείας δὲ ἀκρίβειαν καὶ βίου καθαρότητα οὐδὲν οὕτω δύναται κατορθοῦν, ὡς ἡ συνεχῆς ἐνταῦθα διατριβὴ καὶ ἡ μετὰ προθυμίας ἀκρόασις. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ τροφή, τοῦτο ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡ τῶν θείων λογίων διδασκαλία. «Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτω ζήσεται μόνω ἄνθρωπος», φησὶν, «ἀλλ' ἐπὶ παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ ἐκ στόματος Θεοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ λιμὸν οἶδεν ἐργάζεσθαι τὸ μὴ μετέχειν τοιαύτης τραπέζης. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἀπειλοῦντος, καὶ ἐν τάξει κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐπανατεινομένου. «Δώσω γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου». Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ μὲν τοῦ τὸν σωματικὸν λιμὸν ἀποκρούσασθαι πάντα ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, τὸν δὲ τῆς ψυχῆς ἐκόντας ἐπισπᾶσθαι, καίτοι πολλῶ χαλεπώτερον ὄντα, ὅσω καὶ περὶ μειζόνων ἢ ζημία;

Μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ κακῶς οὕτω περὶ ἑαυτῶν βουλευσώμεθα, ἀλλὰ πάσης ἀσχολίας καὶ φροντίδος ἢ ἐνταῦθα προτιμάσθω διατριβή. Τί γὰρ τοσοῦτον κερδαίνεις, εἶπέ μοι, τῆς συνάξεως ἀπολιμπανόμενος, ὅσον ζημιοῖς καὶ σαυτόν, καὶ τὴν οἰκίαν πᾶσαν; Κἂν γὰρ θησαυρὸν εὖροις δλόκληρον χρυσίου γέμοντα, καὶ διὰ τοῦτον ἀπολειφθῆς, μείζονα ἐζημιώθης, καὶ τοσοῦτω μείζονα, ὅσω τῶν αἰσθητῶν τὰ πνευματικὰ ἀμείνω. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ κἂν πολλὰ ἢ, κἂν πάντοθεν ἐπιρρέη, ἀλλ' οὐ συναποδημεῖ πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴν, οὐδὲ συμμαθίσταται ἡμῖν πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲ τοῦ βήματος παρίσταται τοῦ φοβεροῦ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ἢ-

γοντας, «Γιὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱὸ ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»¹⁷, καὶ ἅς συνδυάζομε τὸν ὀρθὸ τρόπο τῆς ζωῆς μας καὶ τὰ ἔργα μας μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, γιὰ νὰ μὴ εἶναι μισὴ ἢ σωτηρία μας. Ὁρθὸ τρόπο ζωῆς καὶ καθαρότητα βίου τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ τὴν κατορθώσῃ τόσο, ὅσο ἡ συνεχῆς ἐπίσκεψη ἐδῶ καὶ ἡ ὀλοπρόθυμη ἀκρόαση. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ εἶναι ἡ τροφή γιὰ τὸ σῶμα, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἢ διδασκαλία τῶν θείων λόγων· καθόσον λέγει· «Δὲν θὰ ζήσει ὁ ἄνθρωπος μόνο μὲ τὸν ἄρτο, ἀλλὰ μὲ κάθε λόγο ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ»¹⁸. Γι' αὐτὸ καὶ προξενεῖ πείνα ἢ μὴ συμμετοχὴ σὲ τέτοιο τραπέζι. Ἔκουσε λοιπὸν τὸ Θεὸ ποῦ ἀπειλεῖ αὐτὸ καὶ τὸ προβάλλει ὑπὸ μορφὴ κολάσεως καὶ τιμωρίας· διότι λέγει· «Θὰ δώσω σ' αὐτοὺς ὄχι πείνα ἀπὸ ἔλλειψη ἄρτου, οὔτε δίψα ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ, ἀλλὰ πείνα τοῦ νὰ μὴ ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»¹⁹. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο προκειμένου ν' ἀποτρέψομε τὴ σωματικὴ πείνα νὰ κάμνομε καὶ νὰ μηχανευόμαστε τὰ πάντα, ἐνῶ τὴν πείνα τῆς ψυχῆς νὰ τὴν προξενοῦμε μὲ τὴ θέλησή μας, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι τόσο πολὺ φοβερότερη, ὅσο ἀνώτερα εἶναι ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προξενεῖται ἡ ζημία;

Μὴ, σὰς παρακαλῶ καὶ σὰς ἰκετεύω, μὴ πάρομε μιὰ τόσο κακὴ ἀπόφαση γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλ' ἅς προτιμᾶμε ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀσχολία καὶ φροντίδα τὴν ἐδῶ διδασκαλία. Διότι πὲς μου, ποῖο εἶναι τὸ τόσο μεγάλο κέρδος σου ὅταν ἀπουσιάζεις ἀπὸ τὴν ἐδῶ σύναξη, ὅση εἶναι ἡ ζημιὰ ποῦ προξενεῖς στὸν ἑαυτὸ σου καὶ σ' ὅλο τὸ σπίτι σου; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔβρισκῃς ὀλόκληρο θησαυροφυλάκιο γεμάτο ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀπουσίαζες ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, θὰ ἦταν πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἢ ζημιὰ σου, καὶ τόσο μεγαλύτερη, ὅσο ἀνώτερα εἶναι τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. Καθόσον ἐκεῖνα, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολλὰ, καὶ ἂν ἀκόμη τρέχουν ἀπὸ παντοῦ, ἀλλ' ὅμως δὲν τὰ παίρνομε μαζί μας πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴ, οὔτε μεταφέρονται μαζί μας πρὸς τὸν οὐρανὸ, οὔτε παρουσιάζονται στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο βῆμα, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ πρὶν

μᾶς καταλιπόντα οἴχεται· εἰ δὲ καὶ παραμείνειεν μέ-
 χρι τέλους, ἀλλ' ὑπὸ ταύτης διακόπτεται πάντως·
 ὁ δὲ πνευματικὸς θησαυρὸς ἀναφαιρέτὸν ἐστὶ κτῆμα,
 καὶ πανταχοῦ βαδίζουσιν ἡμῖν καὶ ἀποδημοῦσιν ἔπε-
 5 ται, καὶ πολλὴν ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου δίδωσιν ἡ-
 μῖν τὴν παρρησίαν.

4. Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἄλλων συναΐξεων τοσοῦτον τὸ
 κέρδος ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα συνάξεων διπλοῦν τοῦτο
 γίνεται. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο καρπούμεθα μόνον, ὅτι
 10 τὴν ψυχὴν τοῖς θείοις λόγοις ἄρδομεν, ἀλλ' ὅτι πολ-
 λὴν μὲν τῶν ἐχθρῶν κατασκεδάννυμεν τὴν αἰσχύνην,
 πολλὴν δὲ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἡμετέροις παρέχομεν
 τὴν παρᾶκλησιν. Τοῦτο γὰρ τῆς παρατάξεως τὸ κέρ-
 δος ἐστὶ, τὸ σπεύδειν ἐπὶ τὸ πονοῦν τοῦ πολέμου
 15 μέρος, τὸ κινδύνου γέμον. Διόπερ ἅπαντας ἐνταῦθα
 συντρέχειν δεῖ, καὶ τοὺς πολεμίους ἐπιόντας ἀπο-
 κρούεσθαι. Οὐ δύνασαι κατατεῖναι τὸν λόγον μακρόν,
 οὐδὲ ἔχεις διδασκαλίαν; Παραγίνου μόνον, καὶ τὸ
 πᾶν συνετέλεσας. Τοῦ γὰρ σώματος ἡ παρουσία
 20 προσθήκη τῆς ποιμνῆς γίνεται, καὶ πολλὴν τοῖς ἀ-
 δελφοῖς σου δίδωσι τὴν παραμυθίαν, καὶ τοῖς ἐχθροῖς
 σου περιβάλλει τὴν αἰσχύνην.

Ἄν μὲν γὰρ ἐπιβᾶς τις τῶν ἱερῶν τούτων προ-
 θύρων ὀλίγους ἴδη τοὺς συνειλεγμένους, καὶ αὐτὴν
 25 τὴν οὖσαν κατασβέννυσι προθυμίαν, καὶ ναρκᾶ, καὶ
 ἀναδύεται, καὶ ὀκνηρότερος γίνεται, καὶ ἀναχωρεῖ,
 εἴθ' οὕτω κατὰ μικρὸν ἅπαν ἡμῖν τὸ πλῆθος χαννό-
 τερόν ἐστι καὶ ραθυμότερον. Ἄν δὲ ἴδη συντρέχον-
 τας, σπουδάζοντας, πανταχόθεν συρρέοντας, ἢ τῶν
 30 ἄλλων σπουδῆ καὶ τῶ σφόδρα νοθρῶ καὶ παρειμένῳ
 προθυμίας ὑπόθεσις γίνεται. Εἰ γὰρ λίθος πρὸς λί-
 θον τριβόμενος πολλάκις σπινθῆρας ἐκπηδῆσαι πα-
 ρεσκεύασε (καίτοι τί τοῦ λίθου ψυχρότερον, τί δὲ πυ-
 ρὸς θερμότερον; ἀλλ' ὁμως τὴν φύσιν ἐνίκησεν ἢ
 35 συνέχεια)· εἰ δὲ ἐπὶ λίθου τοῦτο συμβαίνει, πολλῶ

ἀπὸ τὸ θάνατό μας μᾶς ἐγκαταλείπουν καὶ χάνονται· καὶ ἂν ἀκόμη παραμείνουν μέχρι τέλους, ὅπωςδήποτε ὅμως διακόπτονται ἀπὸ τὸ θάνατο· ὁ πνευματικὸς ὅμως θησαυρὸς εἶναι κτῆμα ποῦ δὲν ἀφαιρεῖται μὲ τίποτε, καὶ ὅπωςδήποτε ἂν βαδίσομε καὶ μεταβοῦμε μᾶς ἀκολουθεῖ, καὶ μᾶς δίνει μεγάλη παρρησία μπροστὰ σ' ἐκεῖνο τὸ βῆμα.

4. Ἐὰν ἀπὸ τίς ἄλλες συγκεντρώσεις εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κέρδος, ἀπὸ τίς ἐδῶ συγκεντρώσεις αὐτὸ γίνεται διπλό. Διότι δὲν καρπούμαστε μόνο αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ ποτίζομε τὴν ψυχὴ μας μὲ τὰ θεῖα λόγια, ἀλλὰ καὶ θὰ διαλύσομε σὲ μεγάλο βαθμὸ τίς ἀδιαντροπιές τῶν αἰρετικῶν, καὶ θὰ προσφέρομε μεγάλη παρηγοριὰ καὶ στήριγμα στοὺς ἀδελφούς μας. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρατάξεως, τὸ νὰ τρέχομε πρὸς τὸ μέρος τοῦ πολέμου ποῦ δοκιμάζεται, ποῦ κινδυνεύει τρομερά. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει ὅλοι νὰ τρέχετε ἐδῶ καὶ νὰ ἀποκρούετε τίς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μπορεῖς ν' ἀπευθύνεις μακρὺ λόγο, οὔτε καὶ νὰ προσφέρεις διδασκαλία; Μόνο νὰ παραβρεθεῖς ἐδῶ καὶ κατόρθωσες τὸ πᾶν. Διότι ἡ παρουσία τοῦ σώματός σου αὐξάνει τὴν ἄμυνα τῆς ποιμνῆς, προσφέροντας καὶ πολλὴ παρηγοριὰ στοὺς ἀδελφούς σου, καὶ καταντροπιάζοντας τοὺς ἐχθρούς σου.

Πράγματι, ἐὰν κάποιος περάσει αὐτὰ τὰ ἱερὰ πρόθυρα καὶ δεῖ νὰ εἶναι λίγοι οἱ συγκεντρωμένοι, τότε καὶ σβῆνει ἡ προθυμία ποῦ ὑπάρχει μέσα του, καὶ ναρκώνεται, καὶ μεταβάλλει γνώμη, καὶ πιὸ ἀδιάφορος γίνεται, καὶ φεύγει, καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ὁλόκληρο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν γίνεται καὶ πιὸ ἀποχαυνωμένο καὶ πιὸ ἀδιάφορο. Ἄν ὅμως δεῖ πολλοὺς νὰ συγκεντρώνονται, νὰ ἔρχονται μὲ προθυμία, νὰ συρρέουν ἀπὸ παντοῦ, τότε ἡ προθυμία τῶν ἄλλων γίνεται κίνητρο προθυμίας σ' ἐκεῖνον ποῦ εἶναι ὑπερβολικὰ νωθρός καὶ τελείως ἀδιάφορος. Διότι, ἐὰν ἕνας λίθος ἐρχόμενος σὲ τριβὴ μὲ ἄλλο λίθο κάμνει πολλές φορές νὰ τιναχθοῦν σπινθηρες (ἂν καὶ βέβαια τί ὑπάρχει ψυχρότερο ἀπὸ τὸ λίθο καὶ τί θερμότερο ἀπὸ τὴ φωτιά; ἀλλ' ὅμως ἡ συνεχὴς προσπάθεια νικᾷ τὴ φύση)· ἐὰν αὐτὸ

μᾶλλον ἐπὶ ψυχῶν ἀλλήλαις προστριβομένων, καὶ τῷ
 πυρὶ τοῦ Πνεύματος διαθερμαινομένων. Οὐκ ἤκού-
 σατε ὅτι ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων εἴκοσι καὶ
 ἑκατὸν ἦσαν οἱ πιστοὶ πάντες, μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν
 5 εἴκοσι καὶ ἑκατὸν δώδεκα μόνοι, καὶ οὐδὲ οὗτοι διέ-
 μειναν ἅπαντες, ἀλλ' εἷς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, Ἰού-
 δας, καὶ ἦσαν ἔνδεκα πάντες; Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τῶν
 ἔνδεκα ἐκείνων, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐγένοντο, καὶ
 ἀπὸ τῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τρισχίλιοι, εἶτα πεντακισ-
 10 χίλιοι, εἶτα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐνέπλησαν τῆς
 τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐδέποτε τὴν ἐπι-
 συναγωγὴν ἑαυτῶν κατελίμπανον, ἀλλ' αἰεὶ μετ' ἀλ-
 λήλων ἦσαν ἐν τῷ ἱερῷ διημερεύοντες, εὐχαῖς καὶ
 ἀναγνώσεσι προσέχοντες. Διὰ τοῦτο πολλὴν ἐξῆψαν
 15 τὴν πυρᾶν, διὰ τοῦτο οὐδέποτε διερρύησαν, ἀλλὰ
 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐπεσπίασαντο.

Τούτους δὲ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα· πῶς γὰρ οὐκ
 ἄτοπον, μηδὲ τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὴν Ἐκ-
 κλησίαν ταύτην πρόνοιαν, ὅσην αἱ γυναῖκες περὶ τὰς
 20 γείτονας τὰς ἑαυτῶν; Καὶ γὰρ ἐκεῖναι ἐπειδὴν ἴδω-
 σί τινα παρθένον πενιχρὰν καὶ ἔρημον προστασίας
 ἀπάσης οὖσαν, τὰ παρ' ἑαυτῶν πᾶσαι εἰσφέρουσιν
 ἐν τάξει τῶν προσηκόντων γινόμεναι, καὶ πολὺν ἴδοι-
 τισ ἂν ἐκεῖ θόρυβόν τε καὶ ὄχλον τῆς παρθένου νυμ-
 25 φευομένης, καὶ αἱ μὲν χρήματα πολλάκις εἰσήνεγ-
 καν, αἱ δὲ τὴν παρουσίαν τοῦ σώματος, οὐ μικρὸν
 δὲ καὶ τοῦτο γίνεται γὰρ παρακάλυμμα τῆς εὐτε-
 λείας τούτων ἢ σπουδῆ, καὶ τὴν πενίαν ἀποκρύπτου-
 σιν οὕτω διὰ τῆς αὐτῶν προθυμίας.

30 Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης ποιήσατε τῆς ἐκκλη-
 σίας. Πάντες πανταχόθεν συντρέχωμεν καὶ συγκα-
 λύψωμεν αὐτῆς τὴν πενίαν, μᾶλλον δὲ λύσωμεν αὐ-
 τῆς τὴν πενίαν συνεχῶς ἐνταῦθα παραγινόμενοι.
 «Κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ἐστὶν ὁ ἀνὴρ»· βοηθὸς ἐστὶν
 35 ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός. Μὴ τοίνυν μήτε ἡ κεφαλὴ χω-

λοιπὸν συμβαίνει στήν περίπτωση τοῦ λίθου, πολύ περισσότερο συμβαίνει μὲ τίς ψυχές πού προστρίβονται ἀναμεταξύ τους καὶ διαθερμαίνονται μὲ τὴ φλόγα τοῦ Πνεύματος. Δὲν ἀκούσατε ὅτι στίς ἡμέρες τῶν προγόνων μας ὅλοι οἱ πιστοὶ ἦταν ἑκατὸν εἴκοσι, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι ἦταν μόνο δώδεκα, καὶ οὔτε καὶ αὐτοὶ παρέμειναν μέχρι τέλους ὅλοι, ἀλλ' ἓνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Ἰούδας, χάθηκε, καὶ ἦταν ὅλοι ἑνδεκα; Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τοὺς ἑνδεκα ἐκείνους ἔγιναν ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες πρῶτα, ἔπειτα πέντε χιλιάδες, καὶ ἔπειτα γέμισαν ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ τὴ γνώση του Θεοῦ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ποτέ δὲν ἐγκατέλειπαν τίς συγκεντρώσεις τους, ἀλλ' ἦταν πάντοτε ὅλοι μαζί, περνώντας τὴν ἡμέρα τους στὸ ἱερό μὲ προσευχές καὶ προσέχοντας τὰ ἀναγνώσματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἄναψαν μεγάλη φλόγα, γι' αὐτὸ ποτέ δὲν διασπάρθηκαν, ἀλλὰ προσέλκυσαν ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη.

Αὐτοὺς λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἄς μιμούμαστε. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο, νὰ μὴ δείχνουμε οὔτε τόση φροντίδα γιὰ τὴν ἐκκλησία αὐτή, ὅση δείχνουν οἱ γυναῖκες γιὰ τίς γειτόνισσές τους; Καθόσον ἐκεῖνες ὅταν δοῦν κάποιο κορίτσι φτωχὸ καὶ νὰ μὴ ἔχει καμιὰ προστασία, προσφέρουν σ' αὐτὸ ὅ,τι μποροῦν νὰ προσφέρουν, παίρνοντας ἔτσι τὴ θέση τῶν συγγενῶν, καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ ἐκεῖ, τὴν ὥρα πού νυμφεύεται τὸ κορίτσι νὰ γίνεται πολὺς θόρυβος καὶ πολὺ πλῆθος νὰ εἶναι συγκεντρωμένο, καὶ ἀπὸ αὐτές πολλές φορές ἄλλες προσφέρουν χρήματα, καὶ ἄλλες ἀπλῶς παραβρίσκονται ἐκεῖ, χωρὶς καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι μικρὸ πράγμα διότι τὴν εὐτέλειά τους τὴν καλύπτει ἡ προσπάθειά τους νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, καὶ ἔτσι κρύβουν τὴ φτώχεια τους μὲ τὴν προθυμία τους.

Αὐτὸ λοιπὸν κάνετε καὶ γιὰ τὴν ἐκκλησία αὐτή. Ὅλοι ἄς τρέξουμε ἀπὸ παντοῦ καὶ ἄς κρύψουμε τὴ φτώχεια της, ἢ καλύτερα ἄς σταματήσουμε τὴ φτώχεια της παραβρισκόμενοι συνέχεια ἐδῶ. «Κεφαλὴ τῆς γυναίκας εἶναι ὁ ἄνδρας»²⁰ ἢ γυναῖκα εἶναι βοηθὸς τοῦ ἄνδρα. Οὔτε λοιπὸν ἡ κεφαλὴ νὰ ἀνέχεται νὰ μπαίνει μέσα στοὺς ἄ-

ρίς τοῦ σώματος ἀνεχέσθω τῶν οὐδῶν ἐπιβαίνειν
 τῶν ἁγίων τούτων, μήτε τὸ σῶμα χωρὶς τῆς κεφα-
 λῆς φαινέσθω, ἀλλ' ὁλόκληρος ἐνταῦθα εἰσίτω ὁ ἄν-
 θρωπος, ἔχοντες καὶ τὰ παιδία μεθ' ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ
 5 δένδρον τερπνὸν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς νεόφυ-
 τον ἔχον ἀνεστηκός, πολλῶ μᾶλλον ἄνθρωπον τερ-
 πνὸν ἰδεῖν, ἐλαίας ἀπάσης τερπνότερον, ἀπὸ τῆς ρί-
 ζης αὐτῆς τὸ παιδίον ὡσπερ νεόφυτον ἔχοντα πλη-
 σίον ἔστώς· οὐ τερπνὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδές.
 10 Καὶ γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, πλείων ἐνταῦθα μισθὸς
 τοῖς συλλεγομένοις· ἐπεὶ καὶ γεωργὸν τότε μάλιστα
 θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν τὴν πολλάκις γεωργηθεῖσαν
 γῆν θεραπεύῃ, ἀλλ' ὅταν τὰ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα
 χωρία λαβὼν πολλῆς ἀξιώσης προνοίας. Οὕτω καὶ
 15 Παῦλος ἐποίει, φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, ὅπου
 οὐκ ὠνομάσθη Χριστός.

Τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ εἰς πρόσοδον
 τῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς ὠφέλειαν τὴν ἡμετέραν
 καθ' ἑκάστην τρέχωμεν ἐνταῦθα σύναξιν. Καὶ ἐπι-
 20 θυμία φλέγη, κατασβέσαι ραδίως αὐτὴν δυνήση, τὸν
 οἶκον τοῦτον μόνον ἰδῶν· καὶ ὀργίζη, μετ' εὐκολίας
 κοιμίσεις τὸ θηρίον· καὶ ἄλλο τι πάθος πολιορκῆ, πάν-
 τα δυνήση καταλῦσαι τὸν χειμῶνα, καὶ γαλήνην εἰρ-
 γάσασθαι, καὶ εἰρήνην πολλὴν τῇ ψυχῇ, ἧς γένοιτο
 25 πάντας ἡμᾶς ἀπολαύειν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

γιους αὐτοὺς χώρους χωρὶς τὸ σῶμα, οὔτε τὸ σῶμα νὰ παρουσιάζεται ἐδῶ χωρὶς τὴν κεφαλὴν, ἀλλ' ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔρχεται ἐδῶ μέσα, ἔχοντας καὶ τὰ παιδιὰ μαζί σας. Διότι, ἐὰν εἶναι εὐχάριστο νὰ βλέπει κανεὶς ἓνα δένδρο μαζί με τὴν παραφυάδα ποὺ ἀνυψώνεται ἀπὸ τὴν ρίζα του, πολὺ περισσότερο εὐχάριστο εἶναι, καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἐλιά, νὰ βλέπει ἄνθρωπο, ποὺ σὰν κάποια παραφυάδα νὰ στέκεται δίπλα σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι ἡ ρίζα του· καὶ δὲν εἶναι μόνον εὐχάριστο, ἀλλὰ καὶ ἐπικερδές. Καθόσον, ὅπως προανέφερα, εἶναι περισσότερος ὁ μισθὸς ἐκείνων ποὺ συγκεντρώνονται ἐδῶ· διότι καὶ τὸ γεωργὸν τότε πρὸ πάντων τὸν θαυμάζομε, ὄχι ὅταν καλλιεργεῖ τὴν γῆν ποὺ ὀργώθηκε πολλές φορές, ἀλλ' ὅταν πάρει τὰ ἄσπαρτα καὶ ἀκαλλιέργητα χωράφια καὶ ρίξει ὅλη τὴν φροντίδα του ἐπάνω σ' αὐτὰ. Ἔτσι ἔκαμνε καὶ ὁ Παῦλος, δείχνοντας ὅλη τὴν προθυμία του νὰ κηρύξει τὸ εὐαγγέλιον ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶχε ἀκουσθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸν καὶ ἐμεῖς ἄς μιμοῦμαστε καὶ ἄς τρέχομε σὲ κάθε συγκέντρωση ποὺ γίνεται ἐδῶ καὶ πρὸς ὠφέλεια τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸς ὠφέλεια δικῆς μας. Καί, ἂν σὲ κατακαίει κάποια ἐπιθυμία, θὰ μπορέσεις νὰ τὴν σβῆσεις εὐκόλα, βλέποντας καὶ μόνον τὸν οἶκον αὐτὸν. Ἄν εἶσαι κυριευμένος ἀπὸ ὀργήν, με εὐκολία θὰ κοιμίσεις τὸ θηρίον· ἂν πάλι κάποιο ἄλλο πάθος σὲ πολιορκεῖ, θὰ μπορέσεις νὰ σταματήσεις ὅλη τὴν τρικυμία καὶ νὰ ἐγκαταστήσεις γαλήνην καὶ πολλὴ εἰρήνην μέσα στὴν ψυχὴν σου, τὴν ὅποια εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀπολαύσομε, με τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

(Εἰς τὸν παραλυτικόν, τὸν τὰ τριάκοντα ὀκτῶ ἔτη ἔχοντα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ, καὶ εἰς τό, ὅτι «Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι»).

1. *Εὐλόγητός ὁ Θεός· καθ' ἑκάστην σύναξιν αὐ-
5 ξανομένην ὄρω τὴν ἄρουραν, κομῶντα τὰ λήια, πε-
πληρωμένην τὴν ἄλωνα, πληθύνοντα τὰ δράγματα.
Καίτοι γε οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔχομεν, ἐξ οὗ τὸν σπό-
ρον τοῦτον κατεβάλομεν, καὶ ἰδοὺ πλούσιος ἡμῖν εὐ-
θέως ὁ στάχυς τῆς ὑπακοῆς ἐβλάστησεν. "Οθεν δῆ-
10 λον, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἀλλὰ θεία χάρις
ταύτην γεωργεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ γὰρ τοιαύτη
ἡ φύσις τοῦ σπόρου τοῦ πνευματικοῦ· οὐκ ἀναμένει
χρόνον, οὐ περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, οὐκ ἐκδέχεται
περιόδους μηνῶν, οὐδὲ ὥρας καὶ καιροὺς καὶ ἔνιαυ-
15 τούς, ἀλλ' ἔστιν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καταβαλόντα τὰ σπέρ-
ματα μεστῶ καὶ πεπληρωμένῳ τῷ βραχίονι τοῦτον
ἀμῆσαι τὸν ἀμητόν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν αἰσθητὴν ταύ-
την ἀνατέμνοντες γῆν, πολλῆς δέονται τῆς πραγμα-
τείας, καὶ μακρᾶς τῆς ἀναβολῆς. Καὶ γὰρ καὶ βοῦς
20 ἀροτῆρας ὑπὸ τὴν ζεύγλην ἄγειν ἀναγκάζονται, καὶ
βαθεῖαν αὐλακα τέμνειν, καὶ δαψιλῆ τὰ σπέρματα
καταβάλλειν, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξομαλίσαι τῆς
γῆς, καὶ τὰ καταβληθέντα πάντα περιστεῖλαι, καὶ ἀ-
ναμεῖναι συμμέτρον ὄμβρων φορᾶς, καὶ πολλὰ ἔ-
25 τερα φιλοπονῆσαι, καὶ πολὺν ἐκδέχεσθαι χρόνον, καὶ*

ΠΕΡΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ

(Στὸν παραλυτικὸ πού ἦταν τριάντα ὀχτῶ χρόνια ἀσθενής, καὶ στὸ ρητό, «Ὁ Πατέρας ἐργάζεται μέχρι τότε ἀδιάκοπα, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι ἐπίσης»¹)

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεός· σὲ κάθε συγκέντρωση βλέπω τὴν καλλιεργημένη γῆ ν' αὐξάνεται, οἱ καρποὶ νὰ γίνονται ὅλο καὶ περισσότεροι καὶ πιὸ ὠριμοί, τὸ ἀλώνι εἶναι γεμάτο καὶ τὰ δράγματα πληθαίνουν. Ἐάν καὶ βέβαια δὲν ἔχομε πολλές ἡμέρες ἀπὸ τότε πού ἔσπειρα τὸν σπόρο αὐτό, καὶ νὰ πολὺ γρήγορα βλάστησε πλούσιο τὸ στάχυ τῆς ὑπακοῆς. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὴν τὴν ἐκκλησία δὲν τὴν φροντίζει ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλ' ἡ θεία χάρις. Καθόσον τέτοια εἶναι ἡ φύση τοῦ πνευματικοῦ σπόρου· δὲν περιμένει χρόνο, δὲν περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, δὲν περιμένει περιόδους μηνῶν, οὔτε ἐποχὲς καὶ καιροὺς καὶ μακρὲς χρονικὲς περιόδους, ἀλλ' εἶναι δυνατό νὰ σπείρει κανεὶς τὰ σπέρματα καὶ μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα νὰ θερίσει τοὺς καρποὺς αὐτῶν μὲ γεμάτη καὶ πλήρη τὴ χεριά. Διότι ἐκεῖνοι πού καλλιεργοῦν αὐτὴ τὴν αἰσθητὴ γῆ, χρειάζονται πολλὴ κοπιαστικὴ ἐργασία καὶ μεγάλη προθεσμία χρόνου. Καθόσον ἀναγκάζονται καὶ βόδια νὰ ζέψουν, καὶ νὰ ὀργώσουν τὸ χωράφι, καὶ βαθιὰ αὐλάκια νὰ χαραξοῦν, καὶ ἄφθονα σπέρματα νὰ σπείρουν, καὶ νὰ ἰσοπεδώσουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, καὶ ὅλα τὰ σπέρματα νὰ τὰ προφυλάξουν παραχώνοντάς τα, καὶ νὰ περιμένουν νὰ πέσουν κανονικὲς βροχὲς, καὶ πολλὲς ἄλλες ἐργασίες νὰ κάνουν, καὶ πολὺ χρόνο νὰ περιμένουν, καὶ τότε νὰ ἐπι-

τότε τοῦ τέλους ἐπιτυχεῖν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐν θέρει καὶ ἐν χειμῶνι καὶ σπείρειν καὶ ἀμᾶσθαι ἔνι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ πολλάκις ἀμφότερα γέγονε, καὶ μάλιστα ὅταν λιπαρὰ καὶ πίων τύχη οὔσα ἢ γεωρ-
 5 γουμένη ψυχῇ, ὃ δὴ καὶ ἔφ' ὑμῶν ἔστιν ἰδεῖν· διὸ καὶ ἡμεῖς πρὸς ὑμᾶς προθυμότερον τρέχομεν. Ἐπεὶ καὶ γεωργὸς ἐκείνην ἐργάζεται τὴν ἄρουραν ἐπιτήδειον, ἀφ' ἧς τὴν ἄλωνα πολλάκις ἐνέπλησεν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμεῖς ἐξ ὀλίγου πόνου πολλὴν ἡ-
 10 μῖν παρέχετε τὴν πρόσοδον, μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς τῆς γεωργίας ἀπτόμεθα ταύτης, καὶ τῶν πρότερον εἰρημένων τὰ λείψανα ὑμῖν κομίζοντες ἤκομεν. Τότε μὲν οὖν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς τὸν λόγον ὑφήναμεν τὸν περὶ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 15 Θεοῦ, νυνὶ δὲ ἀπ' αὐτῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσομεν. Τότε οὖν ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί», νυνὶ δὲ λέγομεν, ὅτι εἶπε Μωϋσῆς, «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀ-
 20 κούσεσθε». Ὡσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Μωϋσέα παραπέμπει, ἵνα δι' ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσῃται, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τῷ διδασκάλῳ παραδίδωσι τοὺς μαθητάς, κελεύων αὐτῷ κατὰ πάντα πείθεσθαι.

25 Πειθώμεθα τοίνυν οἷς ἂν ποιῆ καὶ λέγῃ, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ τούτῳ τῷ σήμερον ἀναγνωσθέντι ὑμῖν σημείφ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ἦν», φησὶν, «ἑορτὴ Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κο-
 30 λυμβήθρα, ἢ λεγομένη ἑβραϊστὶ Βηθεςδα, πέντε στοᾶς ἔχουσα», εἰς ἣν λόγος ἔχει παραγινόμενον ἄγγελον κατὰ καιρὸν καταδύεσθαι, καὶ τοῦτο γινώσκεισθαι διὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· τὸν οὖν πρῶτον

2. Ἰω. 5, 46

3. Δευτ. 18, 15· Πράξ. 3, 22

τύχουν τὸ σκοπὸ τους. Ἐδῶ ὅμως εἶναι δυνατό καὶ τὸ θέρος καὶ τὸ χειμῶνα νὰ σπέρνομε καὶ νὰ θερίζομε, καὶ πολλές φορές καὶ τὴν ἴδια ἡμέρα γίνονται καὶ τὰ δύο, καὶ μάλιστα ὅταν τύχει ἡ καλλιεργουμένη ψυχὴ νὰ εἶναι καὶ γόνιμη καὶ εὐφορη, πράγμα βέβαια ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ νὰ συμβαίνει καὶ μὲ σᾶς, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τρέχω πρὸς ἐσᾶς μὲ μεγαλύτερη προθυμία. Καθόσον καὶ ὁ γεωργὸς ἐκεῖνο τὸ χωράφι καλλιεργεῖ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πολλές φορές γέμισε τὸ ἄλώνι του.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σεῖς μὲ λίγο κόπο μοῦ προσφέρετε μεγάλη ἐσοδεία, μὲ μεγάλη προσοχὴ κάμνω τὴν καλλιέργειά σας αὐτὴ, καὶ ἔρχομαι πρὸς ἐσᾶς φέροντας μαζί μου τὰ ὅσα ἀπέμειναν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθησαν τὴν προηγούμενη φορά. Τότε βέβαια σᾶς ἔπλεξα τὸ λόγο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, σήμερα θὰ κάνω τὸ ἴδιο καὶ πάλι ἀπ' αὐτὴν. Τότε λοιπὸν σᾶς ἔλεγε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «Ἐὰν πιστεύατε στὸ Μωϋσῆ, θὰ πιστεύατε καὶ σὲ μένα»², ἐνῶ τώρα σᾶς λέγω, ὅτι ὁ Μωυσῆς εἶπε, «Προφήτη θὰ ἐγείρει ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους ὁ Κύριος ὁ Θεός σας ὅπως ἔγειρε ἐμένα· αὐτὸν νὰ ἀκούσετε»³. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ Χριστὸς παραπέμπει πρὸς τὸν Μωυσῆ, ὥστε μὲ ἐκείνον νὰ προσελκύσει αὐτοὺς κοντά του, ἔτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς παραδίνει τοὺς μαθητὲς στὸ δάσκαλο, προτρέποντας αὐτοὺς νὰ δείχνουν πλήρη ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν⁴.

Ἄς πειθαρχοῦμε λοιπὸν ὁ ὅσα λέγει καὶ κάμνει, καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ σ' αὐτὴ τὴν περικοπὴ ποὺ σήμερα σᾶς διάβασα. Καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ; «Ἦταν», λέγει, «ἐορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβηκε ὁ Ἰησοῦς στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὑπάρχει στὰ Ἱεροσόλυμα προβατικὴ κολυμβήθρα, ποὺ λέγεται στὰ ἑβραϊκὰ Βηθεσδᾶ, καὶ ἔχει πέντε στοές»⁵, στὴν ὁποία, ὅπως λέγεται, ἐρχόταν κατὰ καιροὺς ἄγγελος καὶ βυθιζόταν μέσα στὸ νερό, πράγμα ποὺ γινόταν ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὴν κίνησι τοῦ νεροῦ· ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔμπαινε

4. Πρὸβλ. Γαλ. 3, 24

5. Ἰω. 5, 1 - 2

ἐμβάντα μετὰ τὸν ἐν τῷ ὕδατι κλύδωνα ὑγιῆ γίνε-
σθαι, ὅ,τι δῆποτε ἀρρώστημα ἔχοντα. Ἐν ταύταις
οὖν κατέκειτο ταῖς στοαῖς πλήθος ἀσθενούντων, τυ-
φλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος
5 κίνησιν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ Ἱεροσόλυμα συνεχῶς ὁ Χρι-
στὸς καταλαμβάνει, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει
τοῖς Ἰουδαίοις; Ἐπειδὴ τότε τὸ πλήθος συνελέγε-
το, καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ τὸν καιρὸν παρετήρει,
10 ὥστε ἐπιλαβέσθαι τῶν ἀσθενούντων. Οὐ γὰρ τοσαύ-
την οἱ κάμνοντες εἶχον ἐπιθυμίαν ἀπαλλαγῆναι τῶν
νοσημάτων, ὅσην ὁ ἰατρὸς ἐπεποίητο σπουδὴν ἀπαλ-
λάξαι αὐτοὺς τῆς ἀρρωστίας. Ὅτε τοίνυν πλήρης
ὁ σύλλογος αὐτῶν ἦν, καὶ ἀπηρτισμένον τὸ θέατρον,
15 τότε εἰς μέσον ἐρχόμενος τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς
ἐκείνων ψυχῆς ἐπεδείκνυτο.

Κατέκειτο τοίνυν πλήθος ἀσθενούντων ἐκδεχο-
μένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν, καὶ ὁ μὲν πρῶτος
καταβαίνων ἐθεραπεύετο μετὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνη-
20 σιν, ὁ δὲ δεύτερος οὐκ ἔτι ἄλλ' ἀνηλοῦτο τὸ φάρμα-
κον, ἔδαπανᾶτο ἢ ἰατρεία τῆς χάριτος, λοιπὸν ἔρημα
τὰ ὕδατα ἔμενε, τῆς τοῦ πρώτου καταβαίνοντος ἀρ-
ρωστίας ἅπαν ἀναμαξαμένης αὐτό. Καὶ μάλα εἰκό-
τως· δουλικὴ γὰρ ἦν ἡ χάρις. Ἄλλ' οὐχ ὅτε ὁ Δε-
25 σπότης παρεγένετο, οὕτως ἐγίνετο, οὐδὲ ὁ πρῶτος
καταβαίνων εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων τοῦ
βαπτίσματος ἐθεραπεύετο μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος,
καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, καὶ ὁ τέταρτος, καὶ ὁ
δέκατος, καὶ ὁ εἰκοστός· κἂν μυρίους εἵπησιν, κἂν δις
30 τοσοῦτους, κἂν τρεῖς, κἂν ἀπείρους τῷ πλήθει, κἂν
τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὴν κολυμβή-
θραν τῶν ὑδάτων, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἔλαττοῦται ἡ
χάρις, ἀλλ' ἡ αὐτὴ μένει, πάντας ἐκείνους καθαίρου-
σα. Τοσοῦτον τὸ μέσον δουλικῆς δυνάμεως, καὶ δε-

6. Πρβλ. Ἰω. 5, 4

7. Δηλαδή προερχόταν ἀπὸ δοῦλο τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄγγελο.

πρῶτος μέσα μετὰ τὸ τάραγμα τοῦ νεροῦ ἀποκτοῦσε τὴν ὑγεία του, ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀρρώστια καὶ ἂν ὑπόφερε. Σ' αὐτὲς λοιπὸν τὶς στοές βρισκόταν κατάκοιτο πλῆθος ἀπὸ ἀσθενεῖς, τυφλοὺς, χωλοὺς, παράλυτους, περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ⁶.

Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν ὁ Χριστὸς πηγαίνει συνέχεια στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ συναναστρέφεται τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἑορτῶν; Ἐπειδὴ τότε συγκεντρωνόταν ἐκεῖ τὸ πλῆθος καὶ περίμενε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο γιὰ νὰ ρθεῖ στὸν τόπο ἐκεῖνο καὶ νὰ συναντήσῃ τοὺς ἀσθενεῖς. Διότι δὲν εἶχαν οἱ ἀσθενεῖς τόση ἐπιθυμία ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ νοσήματά τους, ὅση φροντίδα ἔδειχνε ὁ ἰατρὸς ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους. Ὅταν λοιπὸν ἦταν ὅλοι συγκεντρωμένοι ἐκεῖ καὶ τὸ θέατρο ἦταν ὀλοκληρωμένο, τότε ἐρχόταν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς, κάμνοντας φανερὸ τὸν πόθο τῆς ψυχῆς του γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων.

Βρισκόταν λοιπὸν ἐκεῖ κατάκοιτο πλῆθος ἀπὸ ἀσθενεῖς, περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε πρῶτος μέσα στὸ νερὸ μετὰ τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ θεραπευόταν, ὄχι ὅμως καὶ ὁ δεῦτερος· διότι τελείωνε τὸ φάρμακο, δαπανοῦνταν ἡ θεραπεία τῆς χάριτος, καὶ στὴ συνέχεια τὰ νερὰ ἔμεναν γυμνὰ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐξαλείφοντας ὅλο τὸ φάρμακο ἢ ἀρρώστια ἐκείνου ποὺ κατέβαινε πρῶτος μέσα στὰ νερά. Καὶ πολὺ σωστὰ διότι ἡ χάρη ἐκείνη ἦταν δουλική⁷. Ὅμως δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο ὅταν ἦρθε ὁ Κύριος, διότι δὲν θεραπευόταν μόνο ἐκεῖνος ποὺ κατέβαινε πρῶτος στὴν κολυμβήθρα τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος καὶ ὁ δέκατος καὶ ὁ εἰκοστός· καὶ ἂν ἀκόμη πεῖς δέκα χιλιάδες, καὶ ἂν δυὸ φορές τόσους, καὶ ἂν τρεῖς φορές, καὶ ἂν ἄπειρο πλῆθος, καὶ ἂν ὅλη τὴν οἰκουμένη τὴν βάλεις μέσα στὴν κολυμβήθρα τῶν ὑδάτων, οὔτε στὸ ἐλάχιστο ἐλαττώνεται ἡ χάρη, ἀλλὰ παραμένει ἡ ἴδια, καθαρίζοντας ὅλους ἐκείνους. Τόση μεγάλη εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῆς δουλικῆς δυνάμεως καὶ

σποτικῆς αὐθεντίας. Ἐκεῖνος ἕνα ἐθεράπευσεν, οὗτος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν· ἐκεῖνος διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕνα, οὗτος καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰ βούλει μυρίους ἐμβαλεῖν, ἅπαντας ὑγιαίνοντας ἀποδίδωσιν· ἐ-
 5 κείνος καταβαίνων καὶ ταράσσων τὸ ὕδωρ, οὗτος οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀρκεῖ ψιλὴν αὐτοῦ καλέσαι τὴν προσηγορίαν ἐπὶ τῶν ὑδάτων μόνον, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς ἐναποθέσθαι θεραπείας ὑπόθεσιν. Καὶ κείνος μὲν σωμα-
 των πῆρωςιν ἰάτο, οὗτος δὲ ψυχῆς κακίαν διορθοῦ-
 10 ται. Ὁρᾷς πῶς διὰ πάντων πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον φαίνεται;

2. Κατέκειτο τοίνυν πλῆθος ἀσθενούντων ἀνα-
 μένον τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· καὶ γὰρ ἰατρεῖον ἦν
 ὁ τόπος πνευματικόν. Καθάπερ οὖν ἐν ἰατρείῳ πολ-
 15 λούς ἐστιν ἰδεῖν τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένους, πεπηρωμένους τὸ σκέλος, ἄλλο μέλος ἀρρωστοῦντας, εἴ-
 τα κοινῇ πάντας συγκαθημένους, καὶ τὸν ἰατρὸν ἀναμένοντας, οὕτω δὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ τὸ πλῆθος τῶν συνεληλυθότων ἦν ἰδεῖν. Ἐν ταύταις
 20 ταῖς στοαῖς «ἦν τις ἄνθρωπος τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. Τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γνοὺς ὅτι ἤδη πολὺν χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενὴς καὶ εἶπε, Ναί, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ
 25 οὐκ ἔχω, ἴν', ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλη με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει». Τίνος ἕνεκεν τοὺς ἄλλους πάντας παραδραμῶν ὁ Ἰησοῦς, πρὸς τοῦτον ἦλθεν; Ἴνα καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν φιланθρωπίαν ἐνδείξηται τὴν
 30 δύναμιν μὲν, ὅτι τὸ νόσημα λοιπὸν ἀνίατον ἐγεγόνει, καὶ εἰς ἀμηχανίαν περιειστήκει τὰ τῆς ἀρρωστίας αὐτῷ· τὴν δὲ φιλανθρωπίαν, ὅτι τὸν μάλιστα ἄξιον ὄντα ἐλέους καὶ εὐεργεσίας, τοῦτον πρὸ τῶν ἄλλων εἶδεν ὁ κηδεμὼν καὶ φιλάνθρωπος.

τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἄγγελος θεράπευσε ἓνα, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ὅλη τὴν οἰκουμένην ἐκεῖνος σ' ὅλο τὸ χρόνο ἓνα, ἐνῶ αὐτὸς καθημερινὰ θεραπεύει, καὶ ἂν θελήσεις νὰ βάλεις μέσα ἀμέτρητους, ὅλους τοὺς δίνει ὑγιείς· ἐκεῖνος κατεβαίνοντας καὶ τaráσσοντας τὸ νερό, ἐνῶ αὐτὸς ὄχι ἔτσι· διότι ἀρκεῖ ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ ἐπικαλεσθεῖς ἐπάνω στὰ νερά τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ θέσεις σ' αὐτὰ τὴν αἰτία θεραπείας σ' ὅλους αὐτοὺς. Καὶ ἐκεῖνος μὲν θεράπευε σωματικὴ ἀναπηρία, ἐνῶ αὐτὸς θεραπεύει τὴν κακία τῆς ψυχῆς. Βλέπεις πῶς μὲ ὅλα φαίνεται πάρα πολὺ μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῶν;

2. Βρισκόταν λοιπὸν ἐκεῖ κατάκοιτο πλῆθος ἀπό ἀσθενεῖς περιμένοντας τὴν κίνηση τοῦ νεροῦ· καθόσον ὁ τόπος ἐκεῖνος ἦταν πνευματικὸ ἰατρεῖο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ σὲ ἰατρεῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ πολλοὺς μὲ βγαλμένο τὸ μάτι, μὲ κομμένο τὸ πόδι, μὲ ἄρρωστο κάποιο ἄλλο μέλος, καὶ ὅλοι μαζί νὰ κάθονται καὶ νὰ περιμένουν τὸν ἰατρό, ἔτσι λοιπὸν ἦταν δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ πλῆθος τῶν ἀσθενῶν νὰ εἶναι συγκεντρωμένο στὸ μέρος ἐκεῖνο. Σ' αὐτές τις στοές «Ἐπῆρχε κάποιος ἄνθρωπος ποὺ ἦταν ἐπὶ τριάντα ὀχτῶ χρόνια ἄρρωστος. Αὐτὸν ὅταν τὸν εἶδε ὁ Ἰησοῦς κατάκοιτο καὶ κατάλαβε ὅτι ἤδη εἶχε πολὺ χρόνο ἐκεῖ, τοῦ λέγει· θέλεις νὰ γίνεις ὑγιής; Ἀποκρίθηκε πρὸς αὐτὸν ὁ ἀσθενὴς καὶ εἶπε· Ναί, Κύριε· δὲν ἔχω ἄνθρωπο, ὥστε, ὅταν ταραχθεῖ τὸ νερό νὰ μὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβήθρα· ἐνῶ ἔρχομαι ἐγώ, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ μένα»⁸. Γιὰ ποιό λόγο ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ προσπέρασε ὅλους τοὺς ἄλλους, ἦρθε πρὸς αὐτόν; Γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴ δύναμή του καὶ τὴ φιλανθρωπία του· τὴ δύναμή του, διότι ἡ ἀσθενεία του εἶχε γίνει πιά ἀθεράπευτη καὶ εἶχαν φθάσει τὰ τῆς ἀρρώστιας του σὲ ἀπελπισία, τὴ φιλανθρωπία του πάλι, διότι ὁ κηδεμόνας καὶ φιλόνητος πρὸς αὐτὸν πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐκεῖνον ποὺ ἦταν περισσότερο ἄξιος τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς εὐεργεσίας του.

Μὴ δὴ παραδράμωμεν ἀπλῶς τὸ χωρίον, μηδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτῶ ἐτῶν, ὧν εἶχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. Ἀκουέτωσαν ἅπαντες, ὅσοι πενία παλαίουσι διηνεκεῖ, ὅσοι καὶ ἀρρωστίᾳ συζῶ-
 5 σιν, ὅσοι περιστάσεις ὑπομένουσι πραγμάτων βιωτικῶν, ὅσοι χειμῶνα καὶ κλυδώνιον τῶν ἀδοκῆτων ὑπέστησαν κακῶν. Κοινὸς οὗτος ὁ παραλυτικὸς κεῖται λιμὴν τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν. Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἠλίθιος, οὐδεὶς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος,
 10 ὡς, πρὸς τοῦτον ἀφορῶντα, μὴ πάντα τὰ ἐπαγόμενα φέρειν γενναίως καὶ μετὰ προθυμίας ἀπάσης. Εἰ γὰρ εἴκοσιν ἔτη ἦν, εἰ γὰρ δέκα, εἰ γὰρ πέντε μόνον, οὐκ ἦν ἱκανὰ διαλυῖσαι αὐτοῦ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς; Ὁ δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτῶ ἔτη μένει, καὶ οὐκ ἀ-
 15 φίσταται, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ὑπομονήν. Τᾶχα ὑμῖν θαυμαστὸν εἶναι δοκεῖ τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, ἀλλ', εἰ ἂν ἀκούσητε αὐτῶν τῶν ρημάτων, τότε μάλιστα εἴσεσθε αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν ὑπομονήν ἅπασαν.

20 Ἐπέστη ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;». Καὶ τίς ἂν τοῦτο ἠγνόησεν, ὅτι ἐβούλετο γενέσθαι ὑγιῆς; Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐρωτᾷ; Οὐκ ἀγνοῶν ὁ γὰρ τὰ ἀπόρητα τῆς διανοίας εἰδῶς, πολλῷ μᾶλλον τὰ δῆλα καὶ σαφῆ πᾶσιν ἠπίστατο. Τί-
 25 νος ἔνεκεν ἠρώτα; Ὡσπερ τότε τῷ ἑκατοντάρχη φησὶν, «Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν», οὐκ ἀγνοῶν ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἀλλὰ προειδῶς καὶ σφόδρα ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, καὶ βουλόμενος ἀρχὴν αὐτῷ δοῦναι καὶ πρόφασιν, ὥστε τὴν ἐν σκιᾷ ἐκκαλύψαι πᾶ-
 30 σιν εὐλάβειαν, καὶ εἰπεῖν, «Μὴ, Κύριε· οὐ γάρ εἰμι ἄξιος, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς», οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παραλελυμένου τούτου, εἰδῶς ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἐρωτᾷ εἰ βούλοιο θεραπευθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ ἠγνόει τοῦτο, ἀλλ' ἵνα παράσχη αὐτῷ τινα πρόφα-

“ Ἄς μὴ προσπεράσομε λοιπόν τό χωρίο ἐπιπόλαια, οὔτε καί τόν ἀριθμό τῶν τριάντα ὄχτῶ ἐτῶν πού ἦταν ἀσθενής. ” Ἄς τό ἀκούσουν ὅλοι, ὅσοι παλεύουν μέ τή φτώχεια, ὅσοι ζοῦν πάσχοντας ἀπό ἀρρώστια, ὅσοι ὑπομένουν διάφορες δύσκολες καταστάσεις βιοτικῶν πραγμάτων, ὅσοι ὑπέστησαν τρικυμίες καί συμφορές ἀπροσδόκητων κακῶν. Αὐτός ὁ παραλυτικός εἶναι κοινό λιμάνι τῶν ἀνθρώπων συμφορῶν. Διότι κανένας δέν εἶναι τόσο ἀνόητος, κανένας δέν εἶναι τόσο ἄθλιος καί ταλαίπωρος, ὥστε, βλέποντας ἤρως αὐτόν, νά μὴ ὑποφέρει ὅλα τὰ κακὰ πού τόν βρίσκουν μέ γενναιότητα καί μ’ ὅλη τήν προθυμία του. ” Ἄν κανεῖς ἦταν εἴκοσι χρόνια παράλυτος, ἐάν ἦταν δέκα, ἐάν ἦταν μόνο πέντε, δέν θά ἦταν ἱκανά αὐτά νά τοῦ διαλύσουν τήν ἀντοχή τῆς ψυχῆς του; Αὐτός ὅμως μένει ἐκεῖ παράλυτος τριάντα ὄχτῶ χρόνια καί δέν φεύγει, δείχνοντας μεγάλη τήν ὑπομονή του. ” Ἴσως σᾶς φαίνεται θαυμαστό τό μῆκος τοῦ χρόνου, ἀλλ’, ἐάν ἀκούσετε τὰ ἴδια τὰ λόγια του, τότε περισσότερο θά γνωρίσετε τήν εὐσέβεια αὐτοῦ καί τήν ὅλη ὑπομονή του.

Πῆγε ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ καί λέγει πρὸς αὐτόν· «Θέλεις νά γίνεις ὑγιής;»⁹. Καί ποιός θά μπορούσε νά τό ἀγνοεῖ αὐτό, ὅτι δηλαδή ἤθελε νά γίνεαι ὑγιής; Γιά ποιό λόγο λοιπόν ἐρωτᾷ; “ Ὁχι ἀπό ἀγνοία· διότι ἐκεῖνος πού γνωρίζει «τὰ ἀπόκρυφα τῆς σκέψεως, πολύ περισσότερο γνώριζε τὰ φανερά καί σαφή. Γιά ποιό λόγο λοιπόν ρώτησε; ” Ὁπως ἀκριβῶς τότε λέγει στόν ἐκατόνταρχο, «Θά ρθῶ ἐγώ καί θά τόν θεραπεύσω»¹⁰, χωρίς νά ἀγνοοῦσε ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νά τοῦ πει, ἀλλά γνωρίζοντας τα ἀπό πρὶν καί μάλιστα γνωρίζοντας τα μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια, καί θέλοντας νά τοῦ δώσει ἀφορμή νά κάνει τήν ἀρχή καί νά φανερώσει ὅλη τήν εὐλάβεια πού εἶχε κρυμμένη μέσα του καί νά πει, «” Ὁχι, Κύριε· διότι δέν εἶμαι ἄξιος νά ρθῆς κάτω ἀπό τή στέγη μου»¹¹, ἔτσι καί στήν περίπτωση αὐτοῦ τοῦ παραλυτικοῦ, γνωρίζοντας ἐκεῖνα ἀκριβῶς πού ἐπρόκειτο νά πει, τόν ἐρωτᾷ ἐάν θά ἤθελε νά θεραπευθεῖ,

σιν καὶ ἀφορμὴν ἐκτραγωδῆσαι τὴν οἰκείαν συμφο-
 ρὰν καὶ γενέσθαι διδάσκαλον ὑπομονῆς. Εἰ γὰρ σιγῇ
 τὸν ἄνθρωπον ἐθεράπευσεν, ἐζημιώθημεν ἂν ἡμεῖς
 ζημίαν τὴν ἐσχάτην, μὴ μαθόντες αὐτοῦ τῆς ψυχῆς
 5 τὴν καρτερίαν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐ τὰ παρόντα διορ-
 θοῦνται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πολλῆς ἀξιοῦ
 τῆς ἐπιμελείας. Διδάσκαλον τοίνυν ὄντα αὐτὸν καρ-
 τερίας καὶ ὑπομονῆς ἅπασιν ἐξεκάλυψε τοῖς τὴν οἰ-
 κουμένην οἰκοῦσι, διὰ τῆς ἐρωτήσεως εἰς ἀνάγκην
 10 αὐτὸν ἀποκρίσεως ἐμβαλὼν, «Θέλεις ὑγιῆς γενέ-
 σθαι;».

Τί οὖν ἐκεῖνος; Οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ ἠγανά-
 κτησεν, οὐκ εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα· ὄρας με πα-
 ραλελυμένον, τὸν χρόνον ἔγνωσας τὸν μακρὸν τῆς ἐ-
 15 μῆς ἀρρωστίας, καὶ ἐρωτᾷς εἰ βούλομαι γενέσθαι ὑ-
 γιῆς; Ταῖς ἐμαῖς ἦλθες ἐπιγελάσαι συμφοραῖς, καὶ
 ἀλλότρια κωμωδῆσαι κακά;· "Ἴστε γὰρ ὡς μικρό-
 ψυχοι οἱ ἀρρωστοὶ εἰσιν, εἰ καὶ ἐνιαυτὸν μόνον ἐπὶ
 κλίνης κατακλιθεῖεν· ὅπου δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτώ ἔ-
 20 τη τὸ νόσημα παρετάθη, πῶς οὐκ εἰκὸς ἅπασαν ἀνη-
 λῶσθαι φιλοσοφίαν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ δαπανηθεῖ-
 σαν; Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐνε-
 νόησεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικειᾶς
 ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν, καὶ φησι, «Ναί, Κύριε· ἀλλ'
 25 ὅτι ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἴν', ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ,
 βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν». "Ὅρα πόσα συνῆλ-
 θεν ὁμοῦ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπολιόρκει νόσος, καὶ
 πενία, καὶ ἐρημία τῶν προστησομένων.

«Ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ κατα-
 30 βαίνει». Τοῦτο πάντων ἐλεεινότερον, καὶ λίθον αὐ-
 τὸν ἱκανὸν ἐπικάμψαι. Καὶ γὰρ ὄραν μοι δοκῶ τὸν
 ἄνθρωπον ἔρποντα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, καὶ πρὸς
 αὐτὸ τὸ στόμα τῆς κολυμβήθρας γιγνόμενον, καὶ ἐν
 αὐτῷ τῷ τέλει τῆς χρηστῆς ἐκκρεμάμενον ἐλπίδος,
 35 καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ταῦτα

ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἀγνοῦσε αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσει σ' αὐτὸν κάποια εὐκαιρία καὶ ἀφορμὴ νὰ διεκτραγωδήσει τὴ συμφορὰ του καὶ νὰ γίνῃ δάσκαλος ὑπομονῆς. Διότι, ἐὰν θεράπευε τὸν ἄνθρωπο σιωπηλά, θὰ παθαίναμε ἐμεῖς τὴ χειρότερη ζημιὰ, ἀφοῦ δὲν θὰ μαθαίναμε τὴν ὑπομονὴ τῆς ψυχῆς του. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν θεραπεύει μόνο τὰ πράγματα τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἀλλὰ δείχνει καὶ μεγάλη φροντίδα γιὰ τὰ μελλοντικά. Φανέρωσε λοιπὸν αὐτὸν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς οἰκουμένης δάσκαλο ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς, ἀναγκάζοντας αὐτὸν ν' ἀποκριθεῖ μὲ τὴν ἐρώτηση ποῦ τοῦ ὑποβάλλει «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;».

Τί ἔκανε λοιπὸν ἐκεῖνος; Δὲν δυσανασχέτησε, δὲν ἀγανάκτησε, δὲν εἶπε πρὸς ἐκεῖνον ποῦ τὸν ρώτησε· Μὲ βλέπεις παράλυτο, ἔμαθες τὸ μακρὸ χρόνον τῆς ἀρρώστιας μου, καὶ ρωτᾷς ἐὰν θέλω νὰ γίνω ὑγιής; Ἦρθες νὰ περιγελάσεις τίς συμφορὰς μου καὶ νὰ διακωμωδήσεις ἕνα κακῶς; Διότι γνωρίζετε πόσο ὀλιγόψυχοι εἶναι οἱ ἄρρωστοι καὶ ἂν ἀκόμη μείνουν ἕνα μόνο χρόνον στὸ κρεβάτι· ἐδῶ ποῦ ἡ ἀρρώστια παρατάθηκε ἐπὶ τριάντα ὀχτῶ χρόνια, πῶς δὲν ἦταν εὐλογο νὰ ἐξαντληθεῖ ἡ ὄλη εὐσέβειά του μέσα στὸ μακρὸ αὐτὸ χρόνον; Ἄλλ' ὅμως τίποτε παρόμοιο οὔτε εἶπε ἐκεῖνος, οὔτε σκέφθηκε, ἀλλὰ μὲ μεγάλη καλωσύνη δίνει τὴν ἀπάντησιν, καὶ λέγει «Ναί, Κύριε, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπο, ὥστε, ὅταν ταραχθεῖ τὸ νερὸ, νὰ μὲ βάλῃ μέσα στὴν κολυμβήθρα». Πρόσεχε πόσα μαζεύθηκαν καὶ πολιορκοῦσαν τὸν ἄνθρωπο· ἀσθένεια, φτώχεια, ἔλλειψη προστατῶν.

«Ἐνῶ ἔρχομαι ἐγώ, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ μένα». Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἀξιολύπητο, ποῦ μπορεῖ καὶ λίθο ἀκόμη νὰ λυγίσει. Πραγματικὰ μοῦ φαίνεται σὰν νὰ βλέπω τὸν ἄνθρωπο νὰ σύρεται κάθε χρόνον καὶ νὰ φθάνει στὸ στόμιον τῆς κολυμβήθρας, καὶ κάθε χρόνον νὰ εἶναι κρεμασμένος ἀπὸ τὸ τέλος αὐτὸ τῆς καλῆς ἐλπίδας· καὶ τὸ μεγαλύτερον βέβαιον κακὸ εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ ὑπέμεινε ὄχι δύο καὶ τρία

ὑπέμεινεν οὐκ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ δέκα ἔτεσιν, ἀλλ' ἐπὶ ὀκτῶ καὶ τριάκοντα. Καὶ τὴν μὲν σπουδὴν ἐπεδείκνυτο πᾶσαν, τοῦ δὲ καρποῦ ἐξέπιπτε· καὶ ὁ μὲν δρόμος ἐγίνετο, τούτου δὲ τοῦ δρόμου τὸ βραβείον ἐτέρου, ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις ἔτεσι καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἄλλους ἀπαλλαττομένους ἔώρα.

Ἴστε γὰρ δὴ τοῦτο, ὅτι τῶν οἰκείων κακῶν ἀκριβεστέραν αἴσθησιν λαμβάνομεν, ὅταν ἐτέρους τοῖς
 25 αὐτοῖς περιπεσόντας δεινοῖς καὶ ἀπαλλαγέντας ἴδωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πένης, ὅταν ἴδῃ πλουτοῦντα ἕτερον, τότε μᾶλλον τῆς οἰκείας αισθάνεται πενίας· καὶ ὁ νοσῶν πλεῖον ὀδυνᾶται, ὅταν πολλοὺς τῶν καμνόντων ἴδῃ τὴν ἀρρωστίαν ἀποθεμένους, αὐτὸν δὲ
 15 οὐδεμίαν ἔχοντα χρηστὴν ἐλπίδα. Ἐν γὰρ ταῖς ἐτέρων εὐπραγίαις τὰς οἰκείας σαφέστερον καθορῶμεν συμφοράς· ὃ δὴ καὶ τούτῳ τότε συνέβαινεν. Ἄλλ' ὅμως καὶ νοσήματι καὶ πενίᾳ καὶ ἐρημίᾳ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παλαίων, καὶ ἐτέρους ὄρων ἀπαλλαττομέ-
 20 νους, καὶ αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα μὲν αἰεὶ, ἰσχύοντα δὲ οὐδέποτε, καὶ οὐδὲ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐλπίζων ἀπαλλαγῆσεσθαι τοῦ δεινοῦ, οὐδὲ οὕτως ἀφίστατο, ἀλλὰ κατ' ἐνιαυτὸν ἔτρεχεν. Ἡμεῖς δὲ εἰς ἅπαξ πρὸς τὸν Θεὸν εὐξώμεθα περὶ ὅτιοῦν, καὶ μὴ λάβω-
 25 μεν, εὐθέως ἀλύομεν καὶ εἰς ἀκηδῖαν ἐσχάτην ἐμπύπτομεν· ὡς τῆς αἰτήσεως ἀφιστάμεθα, ἐκλύομεν τὴν σπουδὴν. Ἄρα ἐστὶ κατ' ἀξίαν, ἢ τὸν παραλυτικὸν ἐπαινέσαι, ἢ τὴν ἡμετέραν κακίσει ραθυμίαν; Ποίας γὰρ ἂν εἶημεν ἀπολογίας ἀξιοί, ποίας δὲ συγγνώμης,
 30 ὅταν, ἐκείνου τριάκοντα καὶ ὀκτῶ καρτερῆσαντος ἔτη, ἡμεῖς οὕτω ταχέως ἀναπίπτωμεν;

καὶ δέκα χρόνια, ἀλλὰ τριάντα ὀχτῶ χρόνια. Καὶ τὴν ὅλη προσπάθειά του βέβαια τὴν ἔδειχνε, στεροῦνταν ὅμως τὸν καρπό. Καὶ ὁ μὲν δρόμος γινόταν, τὸ βραβεῖο ὅμως αὐτοῦ τοῦ δρόμου τὸ ἔπαιρνε ἄλλος σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ τόσα πολλὰ χρόνια· καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι, ὅτι ἔβλεπε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους.

Πράγματι τὸ γνωρίζετε αὐτό, ὅτι δηλαδὴ αἰσθανόμαστε ἀκριβέστερα τὶς συμφορὰς μας, ὅταν δοῦμε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὶς ἴδιες μὲ τὶς δικές μας συμφορὰς στὶς ὁποῖες ὑπέπεσαν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φτωχός, ὅταν δεῖ ἄλλον πλούσιο, τότε αἰσθάνεται περισσότερο τὴ φτώχεια του· καὶ ὁ ἀσθενής περισσότερο ὑποφέρει, ὅταν δεῖ πολλούς, ποὺ ἦταν ἀσθενεῖς, νὰ θεραπεύονται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους, ἐνῶ αὐτὸς νὰ μὴ ἔχει καμιὰ καλὴ ἐλπίδα θεραπείας. Διότι μέσα στὶς εὐτυχίες τῶν ἄλλων βλέπομε καθαρότερα τὶς δικές μας συμφορὰς, πράγμα βέβαια ποὺ συνέβαινε τότε καὶ μ' αὐτόν. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ πάλευε ἐπὶ τόσο μεγάλο χρόνο καὶ μὲ τὴν ἀρρώστια του καὶ μὲ τὴ φτώχεια του, καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν εἶχε προστάτες, καὶ ἔβλεπε ἄλλους ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες τους, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ἐπιχειροῦσε πάντοτε, δὲν τὸ κατόρθωνε ποτέ, χωρὶς μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ χάνει τὴν ἐλπίδα ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ συμφορὰ του, οὔτε καὶ ἔτσι παρατήθηκε, ἀλλὰ κάθε χρόνο ἔτρεχε ἐκεῖ. Ἐμεῖς ὅμως, ἐὰν μιὰ φορὰ μόνο προσευχηθοῦμε πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ζητήσομε τὴ βοήθειά του γιὰ κάτι καὶ δὲν τὴ λάβομε, ἀμέσως δυσανασχετοῦμε καὶ κυριευόμαστε ἀπὸ τὴ χειρότερη μορφὴ ἀδιαφορίας· μόλις τελειώσομε τὸ αἴτημά μας πρὸς τὸ Θεό, ἀμέσως χαλαρώνομε τὴν ὅλη προσπάθειά μας. Ἄραγε θὰ μπορούσαμε ἐπάξια νὰ ἐπαινέσομε τὸν παραλυτικό, ἢ νὰ κατηγορήσομε τὴν ἀδιαφορία μας; Διότι ποιᾶς ἀπολογίας θὰ μπορούσαμε νὰ εἶμαστε ἄξιοι καὶ ποιᾶς συγγνώμης, ὅταν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔδειξε ὑπομονὴ ἐπὶ τριάντα ὀχτῶ χρόνια, ἐμεῖς τόσο γρήγορα χάνομε τὸ θάρρος μας;

3. Τί οὖν ὁ Χριστός; "Οτε ἔδειξεν, ὅτι θεραπείας ἄξιός ἐστι, καὶ δικαίως πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' αὐτὸν ἦλθε, καὶ λέγει αὐτῷ· «Ἐγείραι, ἄρον τὸν κράβατόν σου, καὶ περιπάτει». Ὅρας πῶς οὐδὲν ἀπὸ 5 τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτῶ ἐτῶν περιεβλάβη, ἐπειδὴ μεθ' ὑπομονῆς ἤνεγκε τὸ συμβᾶν; "Ἡ τε γὰρ ψυχὴ φιλοσοφωτέρα αὐτῷ ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ γέγονε χρόνῳ, ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ τῇ συμφορᾷ δοκιμαζομένη, τὴν τε ἰατρειάν μετὰ πλείονος ἀπελάμβανε 10 δόξης. Οὐ γὰρ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων ἔθεράπευεν αὐτὸν Δεσπότης. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν κλίνην αὐτῷ ἐκέλευσε λαβεῖν; Ἐνὸς μὲν μάλιστα καὶ πρώτου, ἵνα ἀπαλλάξῃ λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους τῆς τοῦ νόμου παρατηρήσεως. Τοῦ γὰρ ἡλίου 15 φαίνοντος, οὐκέτι τῷ λύχνῳ προσεδρεύειν ἔδει τῆς ἀληθείας δειχθείσης, οὐκέτι τὸν τύπον περιέχειν ἐχρῆν. Διὰ τοῦτο, εἴ ποτε τὸ Σάββατον ἔλυε, μέγιστον ἐν αὐτῷ σημεῖον εἰργάζετο, ἵνα, ἡ τοῦ θαύματος ὑπερβολὴ τοὺς ὀρῶντας ἐκπλήττουσα, τὴν τῆς 20 ἀργίας παρατήρησιν κατὰ μικρὸν ὑποσύρουσα ἐξέλη. Δεύτερον δέ, ἵνα ἐπιστομίση αὐτῶν τὰ ἀναίσχυντα στόματα. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τὴν κρίσιν τῶν θαυμάτων ἐκακούργουν καὶ τῇ δόξῃ τῶν γιγνομένων ἐπηρεάζειν ἐπεχείρουν, ὥσπερ τι τρόπαιον καὶ ἔλεγχον 25 ἀναμφισβήτητον τῆς ὑγείας, τὴν φορὰν τῆς κλίνης ἐκέλευεν ἐπιδείκνυσθαι, ἵνα μὴ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ ἔλεγον, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου λέγωσι.

Τί δὲ ἔλεγον ἐπὶ ἐκείνου; Οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος, αὐτός ἐστιν. "Ἴνα μὴ οὖν καὶ ἐπὶ τούτου 30 λέγωσι τὰ τοιαῦτα, ἡ κλίνη κατήγορος αὐτῶν τῆς ἀναίσχυντίας γίνεται, ἐφ' ὕψει φερομένη. "Ἔστι τι καὶ τρίτον εἰπεῖν, τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον. "Ἴνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, ἀλλὰ θείᾳ δύ-

12. Ἰω. 5, 8

13. Πρβλ. Ἰω. 9, 8-9

3. Τί ἔκανε λοιπόν ὁ Χριστός; "Ὅταν ἔδειξε, ὅτι εἶναι ἄξιος θεραπείας, καὶ σωστὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦρθε πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· «Σῆκω, πάρε το κρεβάτι σου καὶ περπάτα»¹². Βλέπεις πῶς καμιά βλάβη δὲν ἔπαθε ἀπὸ τὰ τριάντα ὀχτῶ χρόνια, ἐπειδὴ μὲ ὑπομονή ὑπέφερε τὸ συμβάν; Διότι καὶ ἡ ψυχὴ του ἀσκήθηκε στὴν εὐσέβεια μὲ τὸν μακρὺ αὐτὸ χρόνο, ἀφοῦ δοκιμάσθηκε σὰν μέσα σὲ χωνευτήριο μὲ τὴ συμφορὰ, καὶ τὴ θεραπεία ἀπόλαυσε μὲ περισσότερη δόξα. Καθόσον δὲν θεράπευσε αὐτὸν ἄγγελος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ πάρει καὶ τὸ κρεβάτι του; Ὁ πρῶτος καὶ κυριότερος λόγος εἶναι, γιὰ ν' ἀπαλλάξει πλέον τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὴν τήρηση τοῦ νόμου. Διότι, ἀφοῦ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὁ ἥλιος, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπέμεναν στὴ χρησιμοποίησιν τοῦ λυχναριοῦ· ἀφοῦ φανερώθηκε ἡ ἀλήθεια, δὲν ἔπρεπε πλέον νὰ κρατοῦν τὸν τύπο. Γι' αὐτό, κάθε φορὰ ποὺ ἤθελε νὰ καταργήσει τὸ σάββατο, ἔκαμνε τὴν ἡμέρα αὐτὴ κάποιο μεγάλο θαῦμα, ὥστε, καταπλήσσοντας τοὺς θεατὲς μὲ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τοῦ θαύματος, νὰ τοὺς ὀδηγήσει σιγὰ - σιγὰ στὴν κατάργησιν τῆς τηρήσεως τῆς ἀργίας. Δεύτερος λόγος εἶναι γιὰ νὰ κλείσει τὰ ἀδιάντροπα στόματα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκριναν τὰ θαύματα κατὰ τρόπο κακοῦργο καὶ ἐπιχειροῦσαν νὰ βλάψουν τὴ δόξα αὐτῶν, διέταξε νὰ παρουσιάσει τὴ μεταφορὰ τοῦ κρεβατιοῦ του σὰν κάποιο τρόπο καὶ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη τῆς ὑγείας του, γιὰ νὰ μὴ λένε καὶ αὐτὴν περίπτωσιν αὐτοῦ ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγαν στὴν περίπτωσιν τοῦ τυφλοῦ.

Καὶ τί ἔλεγαν στὴν περίπτωσιν τοῦ τυφλοῦ; Αὐτός εἶναι, δὲν εἶναι αὐτός, αὐτός εἶναι¹³. Γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπόν τὰ ἴδια καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτοῦ, τὸ κρεβάτι γίνεται κατήγορος τῆς ἀδιαντροπιᾶς αὐτῶν, κρατούμενο ψηλά καὶ μεταφερόμενο ἀπὸ τὸν ἴδιο. Μποροῦμε καὶ τρίτο λόγο ν' ἀναφέρομε, ὄχι κατώτερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶπαμε. Διότι, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὅλα τὰ ἔκανε ὄχι ἀνθρώπινη τέχνη, ἀλλὰ θεία δύναμη, τὸν διέταξε νὰ σηκώσει καὶ νὰ

ναμεις τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἐκέλευσεν αὐτῷ φέρειν τὴν
 κλίνην, τῆς ἀληθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑγείας μεγί-
 στην παρέχων ἀπόδειξιν καὶ σαφῆ, ἵνα μὴ τις τῶν
 βλασφημῶν ἐκείνων λέγη, ὅτι συνυποκρινόμενος ὁ
 5 παραλυτικὸς καὶ τῷ Χριστῷ χαριζόμενος, ἐσχημα-
 τίσατο βάδισιν ψιλῆν. Διὰ τοῦτο καὶ φορτίον ἐπὶ τῶν
 ὤμων αὐτοῦ κελεύει φέρειν. Εἰ γὰρ μὴ ἦν πεπηγό-
 τα αὐτῷ καλῶς τὰ μέλη, καὶ τὰ ἄρθρα σφιγέμενα,
 οὐκ ἂν ἠδυνήθη βαστάσαι τοσοῦτον ὄγκον ἐπὶ τῶν
 10 ὤμων. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ ἅπασιν κακεῖνο ἐδείκνυ-
 το, ὅτι ὑφ' ἐν ἅπαντα γίνεται, ὅταν ὁ Χριστὸς προσ-
 τάττη, καὶ ἀπαλλαγὴ νόσου, καὶ ὑγείας ἐπάνοδος.
 Οἱ μὲν γὰρ ἰατροὶ καὶ ἀπαλλάξωσι νοσημάτων, ἀλλ'
 ὑφ' ἐν πρὸς ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν τὸν ἀρρωστοῦντα
 15 οὐκ ἰσχύουσιν, ἀλλ' ἐτέρου δέονται μακροῦ χρόνου
 τοῦ τῆς ἀναλήψεως, ὥστε τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστίας
 κατὰ μικρὸν ἀποξύσαι τοῦ σώματος, καὶ ἐκβαλεῖν.

Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ
 ροπῇ καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀπήλλαξε, καὶ τὴν ὑγίειαν
 20 ἐπανήγαγε, καὶ μέσος οὐδεὶς ἐγένετο χρόνος, ἀλλ'
 ἅμα τῆς ἀγίας γλώττης ἐξεπήδησεν ἡ ἱερὰ ἐκείνη
 φωνή, καὶ τὸ νόσημα τοῦ σώματος ἐδραπέτευσε, καὶ
 ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο, καὶ ἡ ἀρρωστία πᾶσα πᾶντο-
 θεν ἐθεραπεύετο. Καὶ καθάπερ θεράπαινά τις στασιᾶ-
 25 ζουσα, ἐπειδὴν ἴδῃ τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, συστέλλε-
 ται καὶ πρὸς εὐταξίαν τὴν προσήκουσαν ἐπανέρχε-
 ται, οὕτω καὶ ἡ φύσις τοῦ σώματος καθάπερ θερά-
 παινά τις τότε στασιᾶσασα, καὶ τὴν πάρεσιν ἐργα-
 σαμένη, ἐπειδὴ τὸν δεσπότην εἶδε τὸν ἑαυτῆς παρα-
 30 γενόμενον, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθεν εὐταξίαν,
 καὶ τὸν πρέποντα κόσμον ἀνέλαβε καὶ ταῦτα πάντα
 ἡ φωνὴ εἰργάσατο· οὐ γὰρ ἦν ψιλὰ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ
 ῥήματα Θεοῦ, περὶ ὧν φησιν, ὅτι «Ἰσχυρὰ ἔργα λό-
 γων αὐτοῦ». Εἰ γὰρ οὐκ ὄντα ἄνθρωπον ἐποίησε,

μεταφέρει τὸ κρεβάτι του, παρέχοντας μέγιστη καὶ σαφὴ ἀπόδειξη τῆς ἀληθινῆς καὶ πραγματικῆς ὑγείας του, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος ἀπὸ τοὺς βλάσφημους ἐκείνους, ὅτι ὑποκρινόμενος μαζί μὲ τὸν Χριστὸ καὶ χαριζόμενος σ' αὐτόν, προσποιήθηκε ἀπλὸ βάδισμα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν διατάσσει νὰ σηκώσει καὶ νὰ μεταφέρει καὶ φορτίο στοὺς ὤμους του. Διότι, ἐὰν δὲν εἶχαν καλὰ σταθεροποιηθεῖ τὰ μέλη του καὶ δὲν εἶχαν σφιχθεῖ καλὰ οἱ ἀρθρώσεις του, δὲν θὰ μπορούσε νὰ βαστάξει στοὺς ὤμους του τόσο μεγάλο ὄγκο. Καὶ μαζί μὲ ὅλα αὐτὰ ἔδειχνε καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ὅταν ὁ Χριστὸς προστάζει, ὅλα γίνονται τὴν ἴδια τὴ στιγμῇ, καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, καὶ ἐπάνοδος τῆς ὑγείας. Διότι οἱ γιατροὶ καὶ ἂν ἀκόμη ἀπαλλάξουν κάποιον ἀπὸ μιὰ ἀσθένεια, ὅμως δὲν θὰ κατορθώσουν μέσα σὲ μιὰ στιγμῇ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ὑγεία στὸν ἄρρωστο, ἀλλὰ χρειάζονται πολὺ ἄλλο χρόνο γιὰ ν' ἀναλάβει ἡ ὑγεία του, ἀφοῦ σιγὰ - σιγὰ καθαρῶς καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ σῶμα τὰ ὑπολείμματα τῆς ἀρρώστιας.

Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀπάλλαξε αὐτόν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του ὄχι ὅπως οἱ γιατροί, ἀλλὰ μέσα σὲ μιὰ στιγμῇ, καὶ ἐπανεφερε τὴν ὑγεία του, χωρὶς νὰ μεσολαβῆσει καθόλου χρόνος, ἀλλὰ μόλις ξεπήδησε ἀπὸ τὴν ἅγια ἐκείνη γλώσσα ἢ ἱερὴ ἐκείνη φωνή, καὶ τὸ νόσημα δραπετεύσει, καὶ ὁ λόγος ἔργο ἔγινε, καὶ ὁλόκληρη ἡ ἀρρώστια θεραπεύθηκε τελείως. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποια δούλη ποὺ ἐπαναστατεῖ, μόλις δεῖ τὸν κύριό της, συστέλλεται καὶ ἐπανερχεται στὴν πρέπουσα εὐταξία, ἔτσι καὶ ἡ φύση τοῦ σώματος, ἀφοῦ σὰν κάποια ἀκριβῶς δούλη ἐπαναστάτησε κάποτε καὶ δημιούργησε ἔτσι τὴν παράλυση, μόλις εἶδε τὸν Κύριό της ποὺ ἦρθε κοντά της, ἐπανῆλθε στὴν εὐταξία της καὶ ἀπέκτησε τὴν πρέπουσα εὐκοσμία· καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκανε ἢ φωνή· διότι τὰ λόγια του ἐκεῖνα δὲν ἦταν ἀπλὰ λόγια, ἀλλὰ λόγια Θεοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα λέγει ὁ προφήτης· «Γίνονται ἰσχυρὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ λέγει ὁ Θεός»¹⁴. Διότι, ἐὰν ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ὑπῆρχε, μὲ πολὺ

πολλῶ μᾶλλον σαθρωθέντα καὶ διαλυθέντα πάλιν ἐπανώρθωσεν. Ἐνταῦθα ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς πολυπραγμονοῦντας τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, πῶς συνῆλθε τὰ μέλη ἐκεῖνα; πῶς ἐσφίγγετο τὰ ὀστέα; πῶς ὁ 5 τόνος τῆς γαστροῦς ὁ διαλελυμένος, ἐρρώννυτο; πῶς τὰ χαλασθέντα νεῦρα πάλιν ἐτείνοντο καὶ ἡ καταβληθεῖσα δύναμις ἀνίστατο καὶ ἀνωρθοῦτο; Ἀλλὰ οὐκ ἂν ἔχοιεν τὸ πῶς εἰπεῖν. Οὐκοῦν θαύμαζε τὸ γεγεννημένον μόνον, μὴ περιεργάζου τὸν τρόπον.

10 Ἐπειδὴ τοίνυν ἐποίησε τὸ προσταχθέν, καὶ τὴν κλίνην ἔλαβεν, ἰδόντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγουσι. «Σάββατόν ἐστι, καὶ οὐκ ἔξεστί σοι ἄραι τὸν κράββατον ἐν Σαββάτῳ». Δέον προσκυνῆσαι τὸν ἐργασάμενον, δέον θαυμάσαι τὸ γεγεννημένον, οἱ δὲ περὶ 15 Σαββάτου διαλέγονται, ἀληθῶς οἱ τὸν κώνωπα διυλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες. Τί οὖν ἐκεῖνος; «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει». Ὁρᾷς εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπου; Ὁμολογεῖ τὸν ἰατρόν, καὶ 20 ἀξιόπιστόν φησιν εἶναι τοῦ προστάγματος τὸν νομοθέτην. Καὶ ὡσπερ αὐτοὺς ὁ τυφλὸς συνελογίσατο, οὕτω καὶ οὗτος. Πῶς δὲ ἐκεῖνος συνελογίσατο; Ἐλεγὸν αὐτῷ, ὅτι «Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ». Τί οὖν ἐκεῖνος; 25 «Οἶδαμεν», φησὶν, «ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ Θεός οὐκ ἀκούει, οὗτος δὲ ἠνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμοῦς». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ παρέβη τὸν νόμον, ἥμαρτεν· εἰ δὲ ἥμαρτεν, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἴσχυσεν ἔνθα

15. Ἰω. 5, 10

17. Ἰω. 5, 11

19. Ἰω. 9, 30 - 31

16. Μαθ. 23, 24

18. Ἰω. 9, 16

περισσότερη εύκολία θεράπευσε αὐτὸν ὅταν σάπισε καὶ παρέλυσε. Ἐδῶ εὐχαρίστως θὰ μπορούσα νὰ ρωτήσω ἐκείνους ποὺ ἐξετάζουν μὲ σχολαστικὸ τρόπο τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, πῶς ἀποκαταστάθηκαν τὰ μέλη ἐκεῖνα; πῶς συνέβηκε ἡ σύσφιξη τῶν ὀστέων; πῶς δυναμώθηκε ἡ παραλυμένη δύναμη τῆς κοιλιᾶς του; πῶς καὶ πάλι βρῆκαν τὴ δύναμή τους τὰ χαλαρωμένα νεῦρα του καὶ ἀναπτερόνεται καὶ θεραπεύεται ἡ καταβλημένη δύναμή του; Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν τὸ πῶς. Λοιπὸν θαύμαζε μόνο ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε καὶ μὴ περιεργάζεσαι τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔγινε.

Ὅταν λοιπὸν ἔκανε ἐκεῖνο ποὺ προστάχθηκε καὶ πῆρε τὸ κρεβάτι του, μόλις τὸν εἶδαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ λέγουν· «Εἶναι σάββατο καὶ δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσεις τὸ κρεβάτι σου τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου»¹⁵. Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποὺ ἔκανε τὸ θαῦμα, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε, αὐτοὶ ἀντίθετα μιλοῦν γιὰ τὸ σάββατο, αὐτοὶ ποὺ πραγματικὰ ἐξετάζαν μὲ μεγάλη προσοχὴ τὸ κουνούπι καὶ κατάπιναν χωρὶς ἔλεγχο τὸ καραβόσχοινο¹⁶. Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν ἐκεῖνος; «Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία μου, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτα»¹⁷. Βλέπεις εὐγνωμοσύνη ἀνθρώπου; Ὁμολογεῖ τὸ γιατρὸ καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος ὁ νομοθέτης ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν προσταγή. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ τυφλὸς ἀπάντησε πρὸς αὐτοὺς μὲ τοὺς συλλογισμοὺς, ἔτσι καὶ αὐτός. Μὲ ποιούς συλλογισμοὺς ἀπάντησε ἐκεῖνος; Ἔλεγον πρὸς αὐτόν· «Αὐτός ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, διότι δὲν τηρεῖ τὸ σάββατο»¹⁸. Τί ἀπαντᾷ ἐκεῖνος; «Γνωρίζομε», λέγει, «ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἰσακοῦει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, αὐτὸς ὅμως ἄνοιξε τὰ μάτια μου»¹⁹. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἐὰν παρέβηκε τὸ νόμο, ἁμάρτησέ· ἐὰν ὅμως ἁμάρτησε, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτύχει ἓνα τόσο μεγάλο κατόρθωμα· διότι, ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, δὲν ὑπάρχει ἐπίδειξη δυνάμεως· ἀλλ' αὐτὸς ἐπέτυχε μεγάλο

γὰρ ἁμαρτία, ἐπίδειξις δυνάμεως οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ μὴν ἴσχυσεν, οὐκ ἄρα ἤμαρτε παραβὰς τὸν νόμον.

Οὕτω καὶ οὗτος συλλογίζεται. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ», τοῦτο ἠνίξατο, ὅτι εἰ οὗτός 5 ἔστιν ὁ ἐπιδειξάμενος δύναμιν, ὡς οὐκ ἂν εἶη δίκαιος παρανομίας ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος γίνεσθαι. Τί οὖν οὗτοι; «Ποῦ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ εἰπὼν σοι, ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει;». Ὅρα τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀναισθησίαν, ὅρα ψυχὴν ἀλα- 10 ζονείας γέμουσαν. Οἱ γὰρ τῶν φθονούντων ὀφθαλμοὶ ὑγιᾶς μὲν οὐδὲν βλέπουσιν, ὅθεν δέ ἐστι λαβὴν εὔρεῖν μόνον. Οὕτω καὶ οὗτοι, τοῦ θεραπευθέντος ἀμφοτέρω ὁμολογήσαντος, καὶ ὅτι ἐθεράπευσε, καὶ ὅτι ἐκέλευσεν ἄραι τὴν κλίνην, τὸ μὲν ἀπέκρουσαν, 15 τὸ δὲ εἶπον· ἀπέκρουσαν μὲν τὸ θαῦμα, προβάλλονται δὲ τὴν τοῦ Σαββάτου παράλυσιν. Οὐ γὰρ εἶπον, 'ποῦ ἔστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ;' ἀλλὰ σιγήσαντες ἐκεῖνο, εἶπον, «Ποῦ ἔστιν ὁ εἰπὼν σοι, ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὑπαγε;». Οὗτος δὲ οὐκ ἤδει· «Ὁ γὰρ Ἰη- 20 σοῦς ἐξένευσεν, ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ».

Τοῦτο ἀπολογία τοῦ ἀνθρώπου μεγίστη, τοῦτο τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας ἀπόδειξις. Ἰν', ὅταν ἀκούσης, ὅτι παραγενόμενον αὐτὸν οὐχ ὁμοίως ὑπεδέξατο τῷ ἑκατοντάρχη, οὐδὲ εἶπεν, ὅτι «Εἰπέ λό- 25 γον καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου», μὴ κατηγορήσης αὐτοῦ ἀπιστίαν, εἶπερ οὐκ ἤδει αὐτόν· οὐδὲ γὰρ ἤδει ὅστις ποτὲ ἦν. Πῶς γὰρ αὐτόν οὐ ποτε πρῶτον ἰδὼν ἠπίστατο; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Οὐκ ἔχω ἄνθρωπον, ἵνα βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ὡς, εἰ ἤδει αὐ- 30 τόν, οὐκ ἂν κολυμβήθρας ἐμνήσθη, οὐδὲ τῆς ἐκεῖ καταβάσεως, ἀλλ' οὕτως ἂν ἠξίωσε θεραπευθῆναι, ὡς καὶ ἐθεραπεύθη. Ἄλλ' ἐνόμισεν ἓνα τῶν πολλῶν αὐτόν εἶναι, καὶ ἄνθρωπον ψιλόν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς

κατόρθωμα· ἐπομένως δὲν ἀμάρτησε παραβαίνοντας τὸν νόμο.

Ἔτσι καὶ αὐτὸς διατυπώνει τοὺς συλλογισμοὺς του. Διότι μὲ τὸ νὰ πει, «Ἐκεῖνος ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία μου», αὐτὸ ὑπαινίχθηκε, ὅτι δηλαδή, ἐὰν αὐτὸς εἶναι ποὺ παρουσίασε τὴ δύναμη αὐτῆ, δὲν θὰ μπορούσε νὰ κατηγορηθεῖ ὑπεύθυνος γιὰ παρανομία. Τί λοιπὸν ἀπαντοῦν αὐτοί; «Ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ σοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτα;»²⁰. Πρόσεχε τὴν ἀγνωμοσύνη καὶ τὴν ἀναισθησία αὐτῶν, πρόσεχε ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ ἀλαζονεία. Διότι τὰ μάτια τῶν φθονερῶν δὲν βλέπουν τίποτε τὸ ὑγιές, ἀλλὰ μόνο κοιτάζουν νὰ βροῦν μέρος νὰ πιασθοῦν ἀπ' αὐτό. Ἔτσι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ αὐτὸς ποὺ θεραπεύθηκε ὁμολόγησε καὶ τὰ δύο, καὶ ὅτι τὸν θεράπευσε, καὶ ὅτι τὸν πρόσταξε νὰ πάρει τὸ κρεβάτι του καὶ νὰ φύγει, τὸ μὲν πρῶτο τὸ ἔκρυψαν, ἐνῶ τὸ δεύτερο τὸ εἶπαν· ἔκρυψαν τὸ θαῦμα, προβάλλουν ὅμως τὴν παράλυση τοῦ σαββάτου. Διότι δὲν εἶπαν, Ἰησοῦς ποὺ σοῦ ἔδωσε τὴν ὑγεία σου; ἀλλ', ἀφοῦ ἀποσιώπησαν αὐτό, εἶπαν· «Ποῦ εἶναι αὐτὸς ποὺ σοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε;». Αὐτὸς ὅμως δὲν γνώριζε· «Διότι ὁ Ἰησοῦς, ἐπειδὴ ὑπῆρχε πολὺ πλῆθος, ξέφυγε ἀπὸ τὰ μάτια του»²¹.

Αὐτὸ εἶναι μέγιστη ἀπολογία τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς φροντίδας τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε, ὅταν ἀκούσεις ὅτι, πλησιάζοντας αὐτὸν ὁ Χριστός, δὲν τὸν ὑποδέχθηκε ὅπως ὁ ἐκατόνταρχος, οὔτε εἶπε, «Πές ἕνα λόγο καὶ θὰ θεραπευθεῖ ὁ δοῦλος μου»²², νὰ μὴ τὸν κατηγορήσεις γιὰ ἀπιστία, ἐφόσον δὲν γνώριζε αὐτὸν· διότι δὲν γνώριζε ποῖος τέλος πάντων ἦταν. Πῶς λοιπὸν θὰ γνώριζε αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν εἶδε ποτὲ προηγουμένως; Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ἔχω ἄνθρωπο, γιὰ νὰ μὲ βάλει μέσα στὴν κολυμβήθρα»· διότι, ἐὰν τὸν γνώριζε, δὲν θὰ μιλοῦσε γιὰ κολυμβήθρα, οὔτε γιὰ τὸ κατέβασμα μέσα σ' αὐτήν, ἀλλὰ θὰ τοῦ ζητοῦσε νὰ θεραπευθεῖ μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο καὶ θεραπεύθηκε. Ἀλλὰ νόμισε ὅτι αὐτὸς εἶναι σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἄνθρωπος δηλαδή ἀπλός, καὶ γι' αὐτὸ

προτέρας ἐμνήσθη θεραπείας. Ἀπόδειξις δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας, πάλιν καταλιπεῖν τὸν ἰαθέντα, καὶ μὴ καταστῆσαι ἐκείνῳ δῆλον ἑαυτόν.

4. Ἴνα γὰρ μὴ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι
5 ὑποβολιμαῖος ἦν οὗτος ὁ μάρτυς, καὶ τοῦ Χριστοῦ παρόντος καὶ πείθοντος αὐτὸν τοῦτο ἔλεγεν, ἡ ἄγνοια καὶ τὸ μὴ παρεῖναι ταύτην ἀνήρει τὴν ὑποψίαν· εἶπε γὰρ ὁ Εὐαγγελιστῆς, ὅτι «Οὐκ ἤδει αὐτὸν τίς ἐστι». Διὰ τοῦτο μόνον καὶ καθ' ἑαυτὸν πέμπει τὸν τεθερα-
10 πευμένον, ἵνα, ὡς βούλωνται, καταμόνας λαβόντες, βασανίσωσι τὸ γεγενημένον, καὶ λαβόντες ἱκανὴν τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν, παύσωνται τῆς ἀκαίρου
μανίας. Διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, τὴν δὲ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἀπόδειξιν παρέχεται,
15 πανταχοῦ φωνὴν σαφεστάτην ἀφείς, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἀπάσης. Οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτος λοιπὸν ἦν ἡ μαρτυρία, «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκείνός μοι εἶπεν, ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὑπαγε». Ὁ παραλυτικὸς εὐαγγελιστῆς γίνεται, διδάσκαλος τῶν
20 ἀπίστων, ἰατρὸς καὶ κῆρυξ εἰς ἐκείνων αἰσχύνην καὶ κατάκριμα· ἰατρός, οὐχὶ διὰ φωνῆς, ἀλλὰ δι' ἔργων, οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Σαφῆ γὰρ καὶ ἀναμφισβήτητον ἐπεφέρετο τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ὅπερ ἔλεγεν, ἐδείκνυε διὰ τοῦ σώ-
25 ματος.

«Μετὰ ταῦτα εὕρισκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· ἴδε, ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται». Εἶδες ἰατροῦ σοφίαν; εἶδες κηδεμονίαν; Οὐκ ἀπήλλαξε τοῦ παρόντος νοσή-
30 ματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλίζεται. Καὶ πῶς; Εὐκαιρῶς. Ὅτε μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ τῆς κλίνης, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οὐκ ἀνέμνησεν αὐτὸν ἁμαρτημάτων (δυσάρεστος γὰρ πῶς καὶ ταλαιπωρός

23. Ἰω. 5, 13

24. Ἰω. 5, 14

μίλησε γιὰ τὸν προηγούμενο τρόπο θεραπείας. Ἀπόδειξη τῆς φροντίδας τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν εἶναι τὸ ὅτι ἄφησε πάλι αὐτὸν ἀφοῦ τὸν θεράπευσε, καὶ δὲν φανέρωσε σ' ἐκεῖνον τὸν ἑαυτὸ του.

4. Γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ λοιπὸν στοὺς Ἰουδαίους ἡ ὑποψία, ὅτι ὁ μάρτυρας αὐτὸς ἦταν πλαστὸς καὶ ὅτι τὸ ἔλεγε αὐτὸ ἐπειδὴ ἦταν παρὼν ὁ Χριστὸς καὶ τὸν ἔπειθε, τὴν ὑποψία αὐτὴ τὴν ἀναιροῦσε τὸ γεγονός ὅτι δὲν γνώριζε αὐτὸν καὶ δὲν ἦταν ἐκεῖ παρὼν· διότι εἶπε ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι, «Δὲν γνώριζε αὐτὸν ποιὸς εἶναι»²³. Γι' αὐτὸ στέλνει τὸν θεραπευμένο ἐντελῶς μόνο του, ὥστε, ἀφοῦ τὸν συναντήσουν μόνο του, νὰ ἐξετάσουν αὐτὸ πού συνέβηκε ὅπως αὐτοὶ θέλουν, καὶ, ἀφοῦ λάβουν ἱκανοποιητικὴ ἀπόδειξη γιὰ τὸ γεγονός αὐτό, νὰ σταματήσουν τὴν παράλογη μανία τους. Γι' αὐτὸ αὐτὸς δὲν λέγει τίποτε, δίνει ὅμως πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ἀφήνοντας παντοῦ φωνὴ ὀλοκάθαρη καὶ λαμπρότερη ἀπὸ ὅποιαδήποτε σάλπιγγα. Τόσο δηλαδὴ ἀνυποψίαστη ἦταν ἡ μαρτυρία του αὐτῆ, «Ἐκεῖνος πού μου ἔδωσε τὴν υἰεία μου, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε». Ὁ παραλυτικὸς γίνεται εὐαγγελιστής, δάσκαλος τῶν ἀπίστων, γιατρὸς καὶ κήρυκας τῆς ἀδιαντροπιᾶς καὶ τῆς κατακρίσεως ἐκείνων· γιατρὸς ὄχι μὲ φωνή, ἀλλὰ μὲ ἔργα, ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι ἔφερνε μαζί του ὀλοκάθαρη καὶ ἀναμφισβήτητη τὴν ἀπόδειξη, καὶ ἐκεῖνο πού ἔλεγε, τὸ ἔδειχνε μὲ τὸ σῶμα του.

«Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς καὶ τοῦ λέγει· Πρόσεχε, ἀπέκτησες τὴν υἰεία σου, μὴ ἀμαρτάνεις πλέον, γιὰ νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ τίποτε χειρότερο»²⁴. Εἶδες σοφία γιατροῦ; εἶδες στοργικὴ φροντίδα; Δὲν τὸν ἀπάλλαξε μόνο ἀπὸ τὴν ἀσθένεια πού εἶχε, ἀλλὰ τὸν ἀσφαλίζει καὶ ἀπὸ μελλοντικὰς ἀσθένειες. Καὶ πότε τὸ κάνει αὐτά; Στὴν κατάλληλη στιγμή. Διότι, ὅταν βρισκόταν στὸ κρεβάτι κατάκοιτος, τίποτε παρόμοιο δὲν εἶπε, οὔτε τοῦ ὑπενθύμισε ἀμαρτήματα (καθόσον ἡ ψυχὴ τῶν ἀρρώστων δυσανασχετεῖ κατὰ κάποιο τρόπο καὶ βρίσκεται σὲ ἄθλια

ἔστιν ἡ τῶν ἀρρωστούντων ψυχὴ), ὅτε δὲ ἀπήλασε τὴν ἀρρωστίαν, ὅτε πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπανήγαγεν, ὅτε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς κηδεμονίας ἔργω τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο, τότε εὐκαιρον ποιεῖται τὴν
 5 συμβουλήν καὶ τὴν παραίνεσιν, ἀξιόπιστος δι' αὐτῶν λοιπὸν τῶν ἔργων φαινόμενος. Τί οὖν ἐκεῖνος ἀπελθὼν κατὰδηλον ἐποίησεν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις; Κοινωνοὺς αὐτοῦ βουλόμενος λαβεῖν τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας· ἀλλ' ἐκεῖνοι διὰ τοῦτο ἐμίσουν αὐτόν, φη-
 10 σί, καὶ ἐδίωκον. Ἐνταῦθά μοι προσέχετε· ἐνταῦθα γὰρ ὁ πᾶς ἐστὶν ἄγών. «Διὰ τοῦτο ἐδίωκον αὐτόν, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν Σαββάτῳ».

Ἴδωμεν οὖν πῶς ἀπολογεῖται ὁ γὰρ τῆς ἀπολογίας τρόπος δείκνυσιν ἡμῖν, εἴτε τῶν ὑποτεταγμέ-
 15 νων, εἴτε τῶν ἐλευθέρων ἐστίν, εἴτε τῶν διακονουμένων, εἴτε τῶν ἐπιταττόντων. Παρανομία μεγίστη ἐδόκει εἶναι τὸ γεγεννημένον· καὶ γὰρ ξύλα ποτέ τις ἐν Σαββάτῳ συλλέξας ἐλιθάσθη διὰ τοῦτο, ὅτι βαστάγματα ἔφερον ἐν Σαββάτῳ. Τοῦτο τὸ μέγα
 20 ἁμάρτημα ἐνεκαλεῖτο ὁ Χριστός, ὅτι ἔλυσε τὸ Σάββατον. Εἶδωμεν οὖν εἰ πρότερον συγγνώμην αἰτεῖ ὡς δοῦλος καὶ ὑποτεταγμένος, ἢ ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ αὐθεντίαν ἐπιδείκνυται, ὡς δεσπότης, καὶ ἐπικείμενος τῷ νόμῳ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτὸς δεδωκώς.

25 Πῶς οὖν ἀπολογεῖται; φησὶν. «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι». Εἶδες αὐθεντίαν; Καίτοι εἰ καταδεέστερος καὶ ἐλάττων ἦν τοῦ Πατρός, οὐκ ἔστι τὸ εἰρημένον ἀπολογία, ἀλλ' ἔγκλημα μείζον, καὶ κατηγορία χαλεπωτέρα. Ὅταν γὰρ
 30 ποιῇ τις, ὃ τῷ μείζονι μόνῳ ποιεῖν ἔξεστιν, εἶτα ἀλοῦς ἐγκαλεῖται καὶ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μείζων ἐποί-

25. Ἰω. 5, 15

27. Ἀριθμ. 15, 32 - 36

26. Ἰω. 5, 16

28. Ἰω. 5, 17

κατάσταση), όταν ὁμως ἀπομάκρυνε τὴν ἀρρώστια, όταν τὸν ἐπανεφέρε στὴν ὑγεία, όταν ἀπέδειξε ἔμπρακτα τὴ δύναμή του καὶ τὴ φροντίδα του, τότε στὴν κατάλληλη ἐκείνη στιγμή τοῦ δίνει τὴ συμβουλή καὶ τὴν παραίνεσή του, παρουσιαζόμενος πλέον ἀξιόπιστος ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα του. Γιατί λοιπὸν ἐκεῖνος φεύγοντας ἀπὸ ἐκεῖ πῆγε καὶ φανέρωσε αὐτὸν στοὺς Ἰουδαίους²⁵; Θέλοντας νὰ καταστήσει ἐκείνους κοινωνοὺς τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ὁμως ἐκεῖνοι, λέγει, γι' αὐτὸ μισοῦσαν αὐτὸν καὶ τὸν καταδίωκαν. Ἐδῶ προσέχετε παρακαλῶ· διότι ἐδῶ βρίσκεται ὁλος ὁ ἀγώνας. «Γι' αὐτὸ καταδίωκαν αὐτὸν, διότι τὰ ἔκανε αὐτὰ τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου»²⁶.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν πῶς ἀπολογεῖται· διότι ὁ τρόπος τῆς ἀπολογίας μᾶς δείχνει ἐὰν εἶναι ἀπὸ τοὺς ὑποταγμένους, ἢ ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους, ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐκτελοῦν ἐντολές, ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δίνουν ἐντολές. Φαινόταν πάρα πολὺ μεγάλη παρανομία ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνει· καθόσον ἐκεῖνος ποὺ κάποτε μάζεψε ξύλα τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου λιθοβολήθηκε γιὰ τὴν πράξη του αὐτή, διότι κουβάλησε τὴν ἡμέρα τοῦ σαββάτου φορτίο²⁷. Αὐτὸ ἦταν τὸ μεγάλο ἀμάρτημα γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγοροῦνταν ὁ Χριστός, τὸ ὅτι δηλαδὴ κατάργησε τὴν ἀργία τοῦ σαββάτου. Ἄς δοῦμε λοιπὸν πρῶτα πρῶτα ἐὰν ζητάει συγγνώμη, σὰν δοῦλος καὶ ὑποταγμένος, ἢ ἐὰν παρουσιάζεται σὰν κάποιος ποὺ ἔχει ἐξουσία καὶ αὐθεντία, δηλαδὴ σὰν Κύριος ποὺ καὶ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε τίς ἐντολές.

Πῶς λοιπὸν, λέγει, ἀπολογεῖται; «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται συνέχεια, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι»²⁸. Εἶδες αὐθεντία; Ἄν καὶ βέβαια, ἐὰν ἦταν ὑποδεέστερος καὶ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, τότε δὲν θὰ ἦταν τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν ἀπολογία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο ἔγκλημα καὶ πολὺ φοβερὴ κατηγορία. Διότι, ὅταν κάποιος κάνει κάτι ποὺ ἐπιτρέπεται μόνο ὁ ἀνώτερός του νὰ τὸ κάνει, καὶ συλληφθεῖ στὴ συνέχεια, κατηγορούμενος γι' αὐτὸ καὶ λέγοντας, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ ἔκανα καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ τὸ ἔκανε

ησε, διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἐποίησα, οὐ μόνον οὐκ ἀπολύει
 τῶν ἐγκλημάτων ἑαυτὸν τούτῳ τῆς ἀπολογίας τῷ τρό-
 πῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονος μέμψεως καὶ κατηγορίας ὑ-
 πεύθυνον ἑαυτὸν καθίστησιν. Ὑπερηφανίας γὰρ καὶ
 5 ἀλαζονείας ἐστὶ, τὸ τοῖς μείζοσι τῆς ἀξίας ἐπιχειρεῖν
 πράγμασι. Καὶ ὁ Χριστὸς τοίνυν εἰ καταδεέστερος
 ἦν, οὐκ ἦν ἀπολογία τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἐγκλημα μεί-
 ζον· ἐπειδὴ δὲ ἴσος αὐτῷ ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐγ-
 κλημα. Καὶ εἰ βούλεσθε, ἐπὶ παραδείγματος ὃ λέγω
 10 ποιήσω φανερόν. Τῷ βασιλεῖ φέρειν ἀλουργίδα, καὶ
 διαᾶδημα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνῳ ἔξεστιν, ἑτέρῳ
 δὲ οὐδενί. Ἐὰν τοίνυν φανῇ τις τῶν πολλῶν τοῦτο
 τὸ σχῆμα περικείμενος, εἶτα καὶ εἰς δικαστήριον ἐλ-
 κόμενος λέγη, ὅτι ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τοῦτο τὸ σχῆ-
 15 μα περίκειται, διὰ τοῦτο καὶ γὰρ περίκειμαι, οὐ μόνον
 οὐκ ἀφήσιν ἑαυτὸν τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ μεί-
 ζονος κολάσεως καὶ τιμωρίας καθίστησιν ὑπεύθυνον
 τῷ τρόπῳ τῆς ἀπολογίας.

Πάλιν τὸ τοὺς αἰσχίστους ἀφεῖναι κολάσεως καὶ
 20 τιμωρίας, οἷον ἀνδροφόνους, ληστάς, τυμβωρῦχους,
 καὶ τοὺς ἕτερα τοιαῦτα τετολμηκότας, βασιλικῆς ἐ-
 στι φιλοτιμίας μόνης. Κἂν τοίνυν τις δικαστῆς τὸν
 καταδικασθέντα χωρὶς βασιλικῆς γνώμης ἀφείη, ἐγ-
 καλῆται, καὶ λέγη καὶ αὐτός, ὅτι ἐπειδὴ καὶ βασιλεὺς
 25 ἀφίησι, καὶ γὰρ ἀφίημι, οὐ μόνον οὐκ ἀπαλλάττεται
 τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐξάπτει καθ' ἑ-
 αυτοῦ τὴν ὀργὴν καὶ μᾶλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ δι-
 καιον ἐν ταῖς παροινίαις ἐπὶ τὴν τῶν μειζόνων αὐ-
 θεντίαν ἀναβαίνοντας τοὺς ὑποδεεστέρους, ἐκεῖθεν
 30 ἑαυτοῖς πορίζεσθαι τὴν ἀπολογίαν, ἐπειδὴ τοῦτο ὕ-
 βρις μείζων ἐστὶν εἰς τοὺς ἐγχειρίσαντας αὐτοῖς τὴν
 ἀρχήν. Διὰ τοῦτο ἂν μὲν ὑποδεέστερος ἢ τις, οὐδέ-
 ποτε τοῦτον ἀπολογήσεται τὸν τρόπον, ἔαν δὲ βασι-

ὁ ἀνώτερός μου, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τῆς κατηγορίας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀπολογίας, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ τὸν ἑαυτό του ὑπεύθυνο μεγαλύτερης μομφῆς καὶ κατηγορίας. Διότι εἶναι δεῖγμα ὑπερήφάνειας καὶ ἀλαζονείας τὸ νὰ ἐπιχειρεῖ νὰ κάνει κανεὶς πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του. Καὶ ὁ Χριστὸς λοιπὸν ἐὰν ἦταν κατώτερος, δὲν θὰ ἦταν τὰ λόγια του αὐτὰ ἀπολογία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο ἔγκλημα· ἐπειδὴ ὁμως ἦταν ἴσος μὲ αὐτόν, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἔγκλημα. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς κάνω φανερὸ αὐτὸ ποὺ λέγω μὲ ἓνα παράδειγμα. Μόνο στὸ βασιλιά ἐπιτρέπεται νὰ φορεῖ τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ νὰ φέρει στὸ κεφάλι του τὸ βασιλικὸ στέμμα, καὶ σὲ κανένα ἄλλο. Ἐὰν λοιπὸν παρουσιασθεῖ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ φορεῖ αὐτὴ τὴ στολή, καί, ὀδηγούμενος στὴ συνέχεια στὸ δικαστήριον, λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς φορεῖ αὐτὴ τὴ στολή, γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὴ φορῶ, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀλλὰ καὶ τὸν καθιστᾷ ὑπεύθυνο μεγαλύτερης κολάσεως καὶ τιμωρίας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀπολογίας.

Ἐπίσης τὸ νὰ χαρίζει τὴν ποινὴ καὶ τὴν τιμωρία στοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, ὅπως στοὺς φονιάδες, στοὺς ληστές, στοὺς τυμβωρύχους καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν διαπράξει ἄλλα παρόμοια ἐγκλήματα, εἶναι γνῶρισμα μόνον τῆς βασιλικῆς γενναιοδωρίας. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος δικαστὴς χωρὶς τὴ βασιλικὴ ἀπόφαση, χαρίσει τὴν ποινὴ κάποιου ποὺ καταδικάσθηκε καί, κατηγορούμενος, λέγει καὶ αὐτός, ὅτι, ἐπειδὴ χαρίζει ὁ βασιλιάς τὴν ποινὴ, γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὴ χαρίζω, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσεται μὲ αὐτόν τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ ἐπισύρει μεγαλύτερη ὀργὴ ἐναντίον του καὶ πολὺ σωστά. Διότι δὲν εἶναι δίκαιο οἱ κατώτεροι, κυριευμένοι ἀπὸ παραλογισμό, ν' ἀνεβαίνουν στὴ θέσιν τῆς ἐξουσίας τῶν ἀνωτέρων, καὶ στηριζόμενοι σ' ἐκείνους νὰ προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὸν ἑαυτό τους, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀποτελεῖ μεγαλύτερη προσβολὴ πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκαν αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Γι' αὐτὸ, ἂν κάποιος εἶναι κατώτερος, ποτὲ δὲν θ' ἀπολογηθεῖ μ' αὐτόν τὸν τρόπο,

λεὺς καὶ τῆς αὐτῆς ὦν ἀξίας, μετὰ παρρησίας τοῦ-
 το ἔρει. Ὡς γὰρ ἢ τῆς ἀρχῆς μία ὑπεροχή, οὕτω καὶ
 ἢ ἐξουσία μία γένοιτο ἂν εἰκότως. Ὡστε ἂν φανῆ
 τις οὕτως ἀπολογούμενος, ἀνάγκη πᾶσα τῆς αὐτῆς
 5 ἀξίας εἶναι ἐκείνῳ, οὗ τὴν ἐξουσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ
 προβάλλεται. Οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως
 ἐδικαιολογήσατο πρὸς Ἰουδαίους, ἀναμφισβητήτως
 ἡμῖν ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐστὶ τῷ Πατρὶ.
 Καὶ μεταγάγωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸ ὑπόδειγμα ἐπὶ τὰ ρή-
 10 ματα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἔργον, ὅπερ εἰργάσατο.

Ἔστω τοίνυν τὸ μετ' ἐξουσίας λῦσαι τὸ Σάβ-
 βατον, ὅπερ ἢ ἀλουργίς, καὶ τὸ διάδημα, καὶ τὸ ἀ-
 φιέναι τοὺς ὑπευθύνους. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνα τῷ βα-
 σιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν, οὐδενὶ δὲ ἄλλῳ τῶν ὑποκειμέ-
 15 νων, ἐὰν δὲ φανῆ τις ποιῶν αὐτά, καὶ δικαίως ποι-
 ῶν, ἀνάγκη κἀκεῖνον βασιλέα εἶναι, οὕτω δὴ καὶ ἐν-
 ταῦθα, ἐπειδὴ φαίνεται μετὰ αὐθεντίας ταῦτα ποι-
 ῶν ὁ Χριστὸς, εἶτα ἐγκαλούμενος τὸν Πατέρα προ-
 βάλλεται λέγων, «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζε-
 20 ται», ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοῦτον ἴσον εἶναι ἐκείνῳ τῷ
 μετὰ αὐθεντίας ποιοῦντι. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἴσος ἦν
 αὐτῷ, τούτῳ τῆς δικαιολογίας ἐχρήσατο τῷ τρόπῳ.
 Καὶ ἵνα σαφέστερον μάθητε τὸ λεγόμενον, ἔλυσαν τὸ
 Σάββατόν ποτε οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ τίλλειν τοὺς στά-
 25 χυας καὶ ἐσθίειν ἐν Σαββάτῳ· ἔλυσε καὶ αὐτὸς νῦν.
 Ἐνεκάλεσαν κἀκεῖνοις οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνεκάλεσαν καὶ
 τούτῳ. Ἴδωμεν πῶς μὲν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται,
 πῶς δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς διαφορᾶς τὴν ὑπε-
 ροχὴν καὶ τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ μάθῃς.

30 Πῶς οὖν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται; «Οὐκ ἀνέ-
 γνωτε τί ἐποίησε Δαυὶδ, ὅτε ἐπεινάσεν;». Ὅταν μὲν

29. Ματθ. 12, 1 - 2

30. Ματθ. 12, 3

ἐὰν ὁμως εἶναι βασιλιάς καὶ ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα, θὰ τὸ πεί αὐτὸ μὲ θάρρος. Διότι, ὅπως ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐξουσίας εἶναι μία, ἔτσι καὶ ἡ ἐξουσία φυσικὸ εἶναι νὰ εἶναι μία. Ἐπομένως, ἂν παρουσιασθεῖ κάποιος ποῦ ν' ἀπολογεῖται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, κατ' ἀνάγκη ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα μὲ ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου τὴν ἐξουσία προβάλλει σὰν δική του. Λοιπὸν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἔτσι δικαιολογήθηκε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο μᾶς ἀπέδειξε, ὅτι ἔχει τὸ ἴδιο ἀξίωμα μὲ τὸν Πατέρα. Καί, ἂν νομίζετε, ἄς μεταφέρομε τὸ παράδειγμα στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ ἔργο ποῦ ἐπιτέλεσε.

Ἄς ὑποθέσομε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲ ἐξουσία κατάργηση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ εἶναι ἡ βασιλικὴ πορφύρα, τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τὸ χάρισμα τῆς ποινῆς τῶν κατάδικων. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνα ἐπιτρέπεται νὰ τὰ κάνει μόνον ὁ βασιλιάς, καὶ κανένας ἄλλος ἀπὸ τοὺς κατωτέρους του, ἂν δὲ παρουσιασθεῖ κάποιος ποῦ νὰ κάνει αὐτὰ καὶ μάλιστα ποῦ νὰ δικαιουῖται νὰ τὰ κάνει, κατ' ἀνάγκη καὶ ἐκεῖνος εἶναι βασιλιάς, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται νὰ τὰ κάμνει αὐτὰ μὲ ἐξουσία, κατηγοροῦμενος δὲ στὴ συνέχεια προβάλλει τὸν Πατέρα, λέγοντας, «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται συνέχεια», κατ' ἀπόλυτη ἀνάγκη καὶ αὐτὸς εἶναι ἴσος μὲ ἐκεῖνον ποῦ κάνει αὐτὰ μὲ ἐξουσία. Διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατό, ἐὰν δὲν ἦταν ἴσος μὲ αὐτόν, νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸν τὸν τρόπο δικαιολογίας. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβετε μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια αὐτὸ ποῦ λέγω ἀκοῦστε· κατάργησαν κάποτε τὴν ἀργία τοῦ Σαββάτου οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ μαδώντας στάχυα καὶ τρώγοντας τοὺς σπόρους αὐτῶν τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου²⁹· τὸ κατάργησε καὶ ὁ ἴδιος τώρα. Κατηγόρησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐκεῖνους, κατηγόρησαν καὶ αὐτόν. Ἄς δοῦμε πῶς ἀπολογεῖται γιὰ ἐκεῖνους, καὶ πῶς ἀπολογεῖται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὥστε ἀπὸ τὴ διαφορά νὰ μάθεις τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴν ἀπολογία αὐτοῦ.

Πῶς λοιπὸν ἀπολογεῖται γιὰ ἐκεῖνους; «Δὲν διαβάσατε τί ἔκανε ὁ Δαυὶδ, ὅταν πείνασε;»³⁰. Ὅταν δηλαδὴ

γὰρ ὑπὲρ τῶν δούλων ἀπολογῆται, ἐπὶ τὸν σύνδου-
 λον αὐτῶν καταφεύγει Δαυίδ, ὅταν δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ,
 ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγει τὸν λόγον· «Ὁ Πατήρ μου
 ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι». Καὶ ποίαν ἐργασίαν
 5 λέγει; ἴσως εἶποι τις ἂν ἐν γὰρ ἐξ ἡμέραις κατέπαυ-
 σεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Τὴν καθη-
 μερινὴν πρόνοιαν. Οὐ γὰρ παρήγαγε μόνον τὴν κτί-
 σιν, ἀλλὰ καὶ παραχθεῖσαν αὐτὴν συγκροτεῖ. Κἂν ἀγ-
 γέλους εἴπης, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν τὰς ἄνω δυ-
 10 νάμεις, κἂν πάντα ἀπλῶς τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα,
 τῆς προνοίας ἀπολαύει τῆς ἐκείνου· κἂν ἔρημα γέ-
 νηται τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, οἴχεται καὶ διαρρεῖ,
 καὶ ἀπόλλυται. Βουλόμενος τοίνυν δεῖξαι ὁ Χριστός,
 ὅτι τῶν προνοούντων ἐστὶ, καὶ οὐχὶ τῶν προνοουμέ-
 15 νων, τῶν ἐνεργούντων, οὐχὶ τῶν ἐνεργουμένων, εἶ-
 πεν, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι».
 τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσοστάσιον ἐπιδειξαι βουλόμενος.

5. Ταῦτα δὲ μέμνησθε, καὶ φυλάττετε μετὰ ἀκρι-
 βείας ἀπάσης, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας φιλοσοφίας
 20 τῆ τῶν δογμάτων ὀρθότητι συννυφαίνεται, ὃ καὶ πρώ-
 ην παρεκάλεσα, καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν
 οὐ παύσομαι· πολιτείαν δὲ καὶ φιλοσοφίαν οὐδὲν οὐ-
 τως, ὡς ἡ ἐνταῦθα ποιεῖ διατριβή. Καθάπερ γὰρ ἡ
 χερσουμένη γῆ, μηδένα τὸν ἀρδεύοντα ἔχουσα, γέ-
 25 μει ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, ἡ δὲ γεωργικῶν ἀπολαύ-
 ούσα χειρῶν τέθηλε καὶ κομᾶ, καὶ πολὺ βρῦει τῷ
 καρπῷ, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ μὲν τῆς ἀρδείας τῶν
 θείων ἀπολαύουσα λόγων, τέθηλε καὶ κομᾶ, καὶ πο-
 λὺ βρῦει τῷ καρπῷ τοῦ Πνεύματος, ἡ δὲ ἐν αὐχμῷ,
 30 καὶ ἀμελεία, καὶ σπάνει τῆς τοιαύτης ἀρδείας καθε-
 στῶσα ἐρημοῦται, καὶ ὑλομανεῖ, καὶ ἀκάνθας ἐκφέ-

ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν δούλων, καταφεύγει στὸν σύνδουλο αὐτῶν Δαυίδ, ὅταν ὁμως ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του, μεταφέρει τὸ λόγο στὸν Πατέρα του· «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι». Ἴσως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πεῖ. Καὶ ποιά ἐργασία ἐννοεῖ; Διότι μετὰ ἀπὸ ἕξι ἡμέρες ἐργασίας σταμάτησε ὁ Θεὸς ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του. Ἐννοεῖ τὴν καθημερινὴ πρόνοια. Διότι δὲν δημιούργησε μόνο τὴν κτίση, ἀλλὰ καί, ἀφοῦ τὴ δημιούργησε, τὴ συντηρεῖ. Καὶ εἴτε ἀναφέρει τοὺς ἀγγέλους, εἴτε τοὺς ἀρχαγγέλους, εἴτε τίς οὐράνιες δυνάμεις, εἴτε ὅλα γενικὰ τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὅλα ἀπολαμβάνουν τὴν πρόνοια ἐκείνου· καὶ ἂν στερηθοῦν τὴν προνοητικὴ αὐτῆ ἐνεργεία του, χάνονται, ὀδηγοῦνται στὸν ἀφανισμό καὶ καταστρέφονται. Θέλοντας λοιπὸν νὰ δείξει ὁ Χριστός, ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ προνοοῦν καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν πρόνοια, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν, καὶ ὄχι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δέχονται τὴν ἐνεργεία, εἶπε, «Ὁ Πατέρας μου ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», μέ σκοπὸ νὰ δείξει τὴν ἰσότητά του μὲ τὸν Πατέρα.

5. Αὐτὰ νὰ τὰ θυμᾶσθε καὶ νὰ τὰ φυλάσσετε μὲ κάθε προσοχή, καὶ τὸν ἐνάρετο τρόπο ζωῆς σας νὰ τὸν ὑφαίνετε μαζί μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, πράγμα ποὺ καὶ προηγουμένως παρακάλεσα, καὶ τῶρα παρακαλῶ, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ παρακαλῶ· σὲ ἐνάρετο δὲ τρόπο ζωῆς καὶ ἐμβάθυνση στὶς δογματικὲς ἀλήθειες τίποτε ἄλλο δὲν συμβάλλει τόσο πολύ, ὅσο ὁ ἐρχομός σας ἐδῶ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀκαλλιέργητη γῆ, ὅταν δὲν ἔχει κανένα ποὺ νὰ τὴν ποτίζει, γεμίζει ἀπὸ ἀγκάθια καὶ τριβόλια, ἐνῶ ἐκείνη ποὺ ἀπολαμβάνει γεωργικὰ χέρια, εἶναι πλούσια σὲ βλάστηση καὶ φύλλωμα καὶ παράγει πολὺ καρπὸ, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ, ἐκείνη ποὺ ἀπολαμβάνει τὸ πότισμα ἀπὸ τὰ θεῖα λόγια, παρουσιάζει μεγάλη πνευματικὴ θαλερότητα καὶ βλάστηση καὶ παράγει πλούσιο τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος, ἐνῶ ἐκείνη ποὺ παραμένει ξερὴ, χωρὶς φροντίδα, καὶ στερεῖται αὐτὸ τὸ πνευματικὸ πότισμα, ἐρημώνεται, κυριεύεται ἀπὸ ἀχρηστα ὑλικά πράγματα, παράγει

ρει πολλάς, τῆς ἁμαρτίας τὴν φύσιν. Ἐνθα δὲ ἄ-
 κανθαι, ἐκεῖ δράκοντες καὶ ὄφεις καὶ σκορπίοι, καὶ
 πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου. Καὶ εἰ ἀπιστεῖς τῷ
 λόγῳ, φέρε, τοὺς ἀπολειφθέντας καὶ ἡμᾶς παραβά-
 5 λωμεν, καὶ ὄψεσθε τότε πολὺ τὸ μέσον. Μᾶλλον δὲ
 ἡμεῖς ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἐξετάσωμεν, τίνες μὲν ἔσμεν θεί-
 ας ἀπολαύοντες διδασκαλίας, τίνες δὲ ἐπὶ πλεῖον ταύ-
 τῆς ἀποστερούμενοι τῆς ὠφελείας τυγχάνομεν.

Μὴ τοίνυν προδῶμεν κέρδος τοσοῦτον. Ἡ γὰρ
 10 ἔνταῦθα διατριβὴ πάντων ὑπόθεσις ἔστι τῶν ἀγα-
 θῶν ἐντεῦθεν ἀναχωρῶν καὶ ἀνὴρ γυναικὶ φανεῖ-
 ται τιμιώτερος, καὶ γυνὴ ἀνδρὶ ποθεινοτέρα. Γυναῖ-
 κα γὰρ ἐπέραστον οὐκ εὐμορφία ποιεῖ σώματος, ἀλ-
 λά ψυχῆς ἀρετὴ, οὐκ ἐπιτρίμματα καὶ ὑπογραφαί,
 15 οὐδὲ χρυσίον καὶ ἱμάτια πολυτελεῖ, ἀλλὰ σωφροσύνη
 καὶ ἐπιείκεια καὶ φόβος ἐρειδόμενος πρὸς Θεόν. Καὶ
 τὸ νοητὸν κάλλος οὐκ ἔστιν ἀλλαχοῦ πρὸς ἀκρίθειαν
 ἀσκηθῆναι, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ θαυμαστῷ καὶ θείῳ τούτῳ
 χωρίῳ, τῶν ἀποστόλων, τῶν προφητῶν, ἀποσμηχόν-
 20 των, καλλωπιζόντων, ἀποξυόντων τῆς ἁμαρτίας τὸ
 γῆρας, ἐπαγόντων τῆς νεότητος τὴν ἀκμὴν, πᾶσαν
 κηλίδα, πᾶσαν ρυτίδα, πάντα σπῖλον ἐκβαλλόντων
 τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες σπουδά-
 25 σωμεν ἑαυτοῖς ἐγκατοικίσει τὸ κάλλος. Τὸ μὲν γὰρ
 τοῦ σώματος καὶ νόσος ἐμάρανε, καὶ πληθὺς χρόνου
 διέφθειρε, καὶ γῆρας ἔσβεσε, καὶ θάνατος ἐπελθὼν
 ἀνεῖλεν ἅπαν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ χρόνος, οὐ νόσος,
 οὐ γῆρας, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν τοιού-
 30 των λυμῆνασθαι δύναται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἐν-
 θοῦν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ σώματος τοὺς δρωῦντας εἰς ἀ-
 κολασίαν ἐκκαλεῖται πολλάκις, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κάλ-

πολλά ἀγκάθια, τῆ φύση δηλαδή τῆς ἁμαρτίας. "Οπου ὑπάρχουν ἀγκάθια, ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ δράκοντες, καὶ φίδια, καὶ σκορπιοί, καὶ κάθε ἄλλη δύναμη τοῦ διαβόλου. Καὶ ἂν δὲν πιστεύεις στὰ λόγια μου αὐτά, ἐμπρὸς ἄς συγκρίνομε αὐτοὺς πού ἀπουσίασαν μὲ σᾶς, καὶ θά καταλάβετε ὅτι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση μεταξὺ σας. "Ἡ καλύτερα ἄς ἐξετάσομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτοὺς μας, ποιοὶ δηλαδή ἀπολαμβάνομε τὴν ὠφέλεια τῆς θείας διδασκαλίας, καὶ ποιοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον στεροῦμαστε τὴν ὠφέλεια αὐτή.

"Ἄς μὴ προδώσομε ἓνα τόσο μεγάλο κέρδος. Διότι ὁ ἐρχομὸς ἐδῶ καὶ ἡ παρακολούθηση τῶν ὄσων λέγονται ἀποτελεῖ τὴ βάση ὄλων τῶν ἀγαθῶν· ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὁ ἄνδρας θά φανεῖ πιὸ τίμιος πρὸς τὴ γυναῖκα του, καὶ ἡ γυναῖκα πιὸ ποθητὴ στὸν ἄνδρα της. Διότι τὴ γυναῖκα τὴν κάνει ἀξιαγάπητη ὄχι ἡ ὀμορφιά τοῦ σώματος της, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς της· ὄχι τὰ βαψίματα καὶ τὰ φκιασίδια, οὔτε τὰ χρυσὰ κοσμήματα καὶ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, ἀλλὰ ἡ σωφροσύνη, ἡ καλωσύνη καὶ ὁ φόβος πού στηρίζεται στὸ Θεό. Καὶ τὸ πνευματικὸ κάλλος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθεῖ ἄλλοῦ μὲ τόση ἐπιτυχία, παρὰ μόνον σ' αὐτὸν τὸν θαυμαστὸ καὶ θεῖο χῶρο, ὅπου οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆτες καθαρίζουν, στολίζουν, ἀφαιροῦν τὸ γέραςμα πού προκαλεῖ ἡ ἁμαρτία, προσθέτουν τὴν ἀκμὴ τῆς νεότητος, καὶ γενικὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας κάθε κηλίδα, κάθε ρυτίδα, καὶ κάθε μολυσμό.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κάλλος ἄς προσπαθήσομε νὰ τὸ ἐγκαταστήσομε μέσα μας καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Διότι τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος τὸ μαραίνει ἡ ἀρρώστια, τὸ καταστρέφει ὁ πολὺς χρόνος, τὸ σβήνουν τὰ γερατειά, καὶ ὁ θάνατος ἐρχόμενος τὸ καταστρέφει ἐξ ὀλοκλήρου, ἐνῶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς οὔτε χρόνος, οὔτε ἀρρώστια, οὔτε γερατειά, οὔτε θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο μπορεῖ νὰ τὸ καταστρέψει, ἀλλὰ παραμένει γιὰ πάντα ἀνθρώπο. Καὶ τὸ μὲν κάλλος τοῦ σώματος πολλὰς φορὰς ὀδηγεῖ

λος αὐτὸν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπισπᾶται τὸν οἰκεῖον, καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησί, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν διαλεγόμενος· «Ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».

Ἴνα οὖν, ἀγαπητοί, γενώμεθα φίλοι τῷ Θεῷ, τοῦτο καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐξασκῶμεν τὸ κάλλος, τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει πᾶσαν κηλῖδα ἀποσμήχοντες, ταῖς εὐχαῖς, ταῖς ἐλεημοσύναις, τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμοιῶν, ἵνα ὁ βασιλεὺς, ἐρασθεῖς ἡμῶν τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν εὐμορφίας, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἡμᾶς καταξιώσει, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐκείνους πού τὸ βλέπουν σὲ ἀκολασία, ἐνῶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς προσελκύει τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ στὸ νὰ τὸ ἐρωτευθεῖ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ προφήτης λέγει, μιλώντας πρὸς τὴν ἐκκλησία· «Ἄκουσε, θυγατέρα, καὶ πρόσσεξε· κλίνει τὸ αὐτί σου γιὰ ν' ἀκούσει τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου καὶ ξέχασε τὸ λαό σου καὶ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου, καὶ τότε θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλιάς τὸ κάλλος σου»³¹.

Γιὰ νὰ γίνουμε λοιπόν, ἀγαπητοί, φίλοι μὲ τὸ Θεό, ἄς φροντίζουμε κάθε ἡμέρα γι' αὐτὸ τὸ κάλλος, καθαρίζοντας κάθε κηλίδα μὲ τὸ διάβασμα τῶν Γραφῶν, μὲ τίς προσευχές, μὲ τίς ἐλεημοσύνες καὶ μὲ τὴν ὁμόνοια ἀναμεταξύ μας, ὥστε ὁ βασιλιάς, ἀφοῦ ἀγαπήσει σφοδρὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς μας, νὰ μᾶς ἀξιώσει ν' ἀπολαύσουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸ, στὴ συνέχεια τῶν δώδεκα ὁμιλιῶν *Περὶ ἀκαταλήπτου καὶ Περὶ ὁμοουσίου δημοσιεύονται με τὴ σειρά οἱ ὁμιλίες. 1. «Εἰς τὴν Γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 2. «Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 3. «Σὺς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 4. «Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα». 5. «Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα» ὁμιλίες τρεῖς, καὶ 6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». Οἱ ὁμιλίες αὐτὲς καθὼς καὶ οἱ ὁμιλίες «Εἰς τὸν Σταυρὸν» που δημοσιεύθηκαν ἤδη στὸν ἐπόμενον τόμο, ἀποτελοῦν μιὰ ἐνότητα, καθόσον ἀναφέρονται στὸ σύνολο σχεδὸν τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν.*

1. «Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡ ὁμιλία αὐτὴ ἐκφωνήθηκε στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων τὸ ἔτος 386, μὲ τὴν ὁποία ἀποδεικνύει τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ Δύση, ὅπου ἑορταζόταν ἀπὸ πολὺ παλιά. Μὲ τρία ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Πρώτη ἀπόδειξις εἶναι τὸ ὅτι πολὺ γρήγορα ἡ ἑορτὴ ἔγινε γνωστὴ σ' ὅλους καὶ ἀπέκτησε μεγάλη λαμπρότητα. Δεύτερη ἀπόδειξις παρουσιάζει τὴν ἀπογραφὴ πὺν ἀναφέρεται στὰ εὐαγγέλια ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῆς ὁποίας, πὺν φυλάσσονταν στὴ Ρώμη, μποροῦσαν οἱ πιστοὶ νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἀκριβὴ ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ τρίτη ἀπόδειξις στηρίζεται στὸν καθορισμὸ τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ζαχαρίας εἰσηλθε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἄγγελο

τὸ μήνυμα τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰωάννου, ἡ σύλληψη τοῦ ὁποίου ἔγινε τὴν ἡμέρα αὐτὴ καὶ ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια (Λουκᾶς 1,36) τοποθετεῖται ἕξι μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου. Ἐπομένως σωστὰ ἡ 25 Δεκεμβρίου ἀποτελεῖ τὴν ἡμέρα γεννήσεως τοῦ Κυρίου. Στὴ συνέχεια ἀποκρούει τοὺς χλευασμοὺς τῶν Ἑλλήνων περὶ γεννήσεως τοῦ Θεοῦ βάσει λογικῶν καὶ γραφικῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ κλίνει τὴν ὁμιλία μὲ τὴν προτροπὴ νὰ προσέλθουν μὲ φόβο καὶ τρόμο στὴ μετὰληψη τῆς θείας κοινωνίας, μὲ νηστεία καὶ προσευχὴ καὶ μὲ καθαρὴ συνείδηση, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρουν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.

2. «Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐκφωνήθηκε καὶ αὐτὴ στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Τὸ ὅλο θέμα περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας. Συγκρίνοντας τὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, βρῖσκει τὴν προαγγελία τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία, ἂν καὶ γνώριζαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅμως δὲν τὴν ἀποδέχτηκαν, καὶ γι' αὐτὸ ἐλέγχονται ἀπὸ τὸν ἱερεὸ Χρυσόστομο γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη τους αὐτὴ πρὸς τὸν εὐεργέτη τους, τὸν ὁποῖο ἔφθασαν καὶ νὰ σταυρώσουν.

3. «Εἰς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Κεντρικὸ θέμα τῆς ὁμιλίας εἶναι τὸ βάπτισμα τοῦ Κυρίου, παράλληλα ὅμως ἀναπτύσσονται καὶ ἄλλα θέματα, ὅπως ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὶς θεῖες συνάξεις, ἡ ἀνάξια προσέλευση στὸ μυστήριον τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας.

Ἐξηγεῖται ἡ ὀνομασία τῆς ἑορτῆς τῆς βαπτίσεως ὡς Ἐπιφάνεια. Ἀναλύεται ἡ σημασία τοῦ ἰουδαϊκοῦ βαπτίσματος, τοῦ Ἰωάννου, καὶ τέλος, τὸ δικό μας, πὺν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸ μόνον πὺν σώζει τὸν ἄνθρωπο, ἐξηγεῖται ὁ λόγος τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου, καὶ τέλος ἔρχεται στὸ θέμα τῆς προσελεύσεως στὸ μυ-

στήριο τῆς θείας εὐχαριστίας κατὰ τρόπο ἀνάξιο καὶ συνιστᾷ στοὺς πιστοὺς νὰ προσέρχονται σ' αὐτὸ καὶ νὰ μὴ φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας, γιὰ νὰ μὴ γίνονται ἔτσι μιμητὲς τοῦ Ἰούδα.

4. «Εἰς τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα». Καὶ ἡ ὁμιλία αὕτη λέχθηκε στὴν Ἀντιόχεια τὴν ἴδια περίοδο μὲ τὶς προηγούμενες. Στὴν ἀρχὴ ἀναφέρεται στὴ Μ. Ἑβδομάδα, καὶ ἐξηγεῖ ὅτι ἔλαβε τὴν ὀνομασία αὕτη ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἑβδομάδες τοῦ ἔτους, καθόσον κατ' αὐτὴν συνέβηκαν τὰ μεγαλύτερα κατορθώματα τοῦ Κυρίου, γι' αὐτὸ καὶ ἀπολαμβάνει ἰδιαίτερη τιμὴ ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη. Στὴν συνέχεια ἀναφέρεται στὸ ψαλμικὸ χωρίο «Αἶνει ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον...» (Ψαλμ. 145, 10), ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀνασύρει πλῆθος νοημάτων. Θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς μεταφέρει τὸ λόγο στὴν προσευχὴ τοῦ Παύλου μέσα στὴ φυλακὴ, ἀναλύοντας τὰ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. Εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ γίνεται μεγαλύτερη ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ νηστεία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ μέσο σωφρονισμοῦ τῶν λογισμῶν. Ἀφοῦ ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς εἶναι τόσο μεγάλη, πρέπει αὕτη νὰ γίνεται ἀδιάκοπα, μὲ καρδιὰ καθαρῆ, μὲ προθυμία καὶ πολλὴ ὑπομονή, πράγματα πὸ συντρίβουν τὰ ὄπλα τοῦ πανούργου διαβόλου καὶ μᾶς χαρίζουν τὴν ποθητὴ νίκη.

5. «Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα». Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχουν τρεῖς ὁμιλίαι τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Κύριο θέμα αὐτῶν εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα, παράλληλα ὅμως θίγονται καὶ ἄλλα θέματα. Στὴν πρώτη γίνεται λόγος γιὰ τὸ Πάσχα, γιὰ τὴν παράδοση τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς μνησίκακος. Ἀρχίζει μὲ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα καὶ καλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ θρηνησοῦν γιὰ τὸν προδότη Ἰούδα, τὸν πραγματικὰ ἄξιο γιὰ θρήνους. Ὁ μαθητῆς,

πὺν ἀπόλαυσε τόσες δωρεές ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε πὺν ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἰούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τὸν κάνει σώφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πρᾶγμα πὺν δὲν εἶχε καμία ἀξία. Ὁ ἱατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν πὺν ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τίς τόσες νοθεσίες τοῦ ἱατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ Ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, πὺν εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ πὺν ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς Ἰουδαίους, πὺν, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχνarioῦ. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, πὺν ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησικάκο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιό, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱό του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα πὺν ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικές μόνο προσθήκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ κατὰ λέξη.

Ἡ τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τίς

δύο προηγούμενες, ἐκφωνήθηκε στὴ Δάφνη, προάστειο τῆς Ἀντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ Ἰούδα, πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιlanθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ λατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιlanθυρίας τοῦ Ἰούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα λόγω τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέση του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ πὺν τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀκροατές του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιlanθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθρούς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». Ἐκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριον, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἄδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμωτήριον πὺν φύλασσε τὸ θησαυρὸ του, πῆρε ὅλα τὰ πλούτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικά ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκης κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα πὺν ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὄπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάστασι τῆς ἀθανασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια πὺν ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχή.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α'

1. "Α πάλαι πατριάρχαι μὲν ὄδινον, προφῆται δὲ προύλεγον, δίκαιοι δὲ ἰδεῖν ἐπεθύμουν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον, καὶ Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη διὰ σαρκός, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη».
- 5 Χαίρωμεν τοίνυν καὶ ἀγαλλώμεθα, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ νυδύϊ τῆς μητρὸς ὦν, τῆς Μαρίας εἰσελθούσης πρὸς τὴν Ἐλασάβη, ἐσκίρτησε, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὐχὶ τὴν Μαρίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν σήμερον τεχθέντα θεασαμένους, σκιρ-
10 τῶν καὶ ἀγάλλεσθαι χρὴ, καὶ θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος πᾶσαν ὑπερβαῖνον διάνοιαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστίν, ἡλιον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα, ἐπὶ γῆς τρέχοντα ὄρᾶν, καὶ τὰς ἀκτῖνας πᾶσιν ἀφιέντα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ
15 αἰσθητοῦ φωστῆρος τοῦτο συμβᾶν πάντα ἐξέπληξεν ἂν τοὺς θεωμένους, σκόπει μοι καὶ λογίζου νῦν, ἡλίκον ἐστὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡλιον ἐκ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας ὄρᾶν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καταυγάζοντα.
- 20 Πάλαι ταύτην ἐπεθύμουν ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἰδεῖν, ἀλλὰ μετὰ πλήθους τοσοῦτου,

1. Βαρούχ 3, 38

* ἄδηλον μὲν ἔτι οὐσαν τότε, πρὸ δὲ ὀλίγων ἐτῶν γνωρισθεῖσαν παρά τινων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐλθόντων καὶ ἀναγγειλάντων.

ΣΤΗ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

Λ Ο Γ Ο Σ Α'

1. Ἐκεῖνα πού τήν παλιά ἐποχή περίμεναν μέ ἀγωνία οἱ πατριάρχες νά πραγματοποιηθοῦν, οἱ προφηῆτες τὰ πρόλεγαν, καί οἱ δίκαιοι ἐπιθυμοῦσαν νά τὰ δοῦν, αὐτά πραγματοποιήθηκαν σήμερα καί ἔλαβαν τέλος, «Καί ὁ Θεός φανερώθηκε στή γῆ μέ σάρκα καί συναναστράφηκε μέ τοὺς ἀνθρώπους»¹. Ἄς χαιρόμαστε λοιπόν, ἀγαπητοί, καί ἄς γεμίζομε ἀπό ἀγαλλίαση. Διότι, ἐάν ὁ Ἰωάννης, βρισκόμενος μέσα στήν κοιλιὰ τῆς μητέρας του, σκίρτησε ὅταν ἡ Μαρία ἐπισκέφθηκε τήν Ἐλισάβετ, πολύ περισσότερο πρέπει νά σκιρτοῦμε ἐμεῖς καί νά γεμίζομε ἀπό ἀγαλλίαση, διότι εἶδαμε ὄχι τή Μαρία, ἀλλά τόν ἴδιο τὸ Σωτήρα μας πού γεννήθηκε σήμερα, καί νά θαυμάζομε καί νά γεμίζομε ἀπό ἔκπληξη μπροστά στό μέγεθος τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ πού παραμένει ἀσύλληπτο ἀπό ὁποιοδήποτε ἀνθρώπινο νοῦ. Σκέψου δηλαδή πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι, νά βλέπει κανεῖς τὸν ἥλιο νά κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, νά βαδίζει ἐπάνω στή γῆ, καί ἀπ' αὐτὴν νά στέλνει τίς ἀκτίνες του πρὸς ὅλους. Ἐάν αὐτό, βλέποντας νά συμβαίνει στὸν αἰσθητὸ ἥλιο, θὰ γέμιζε μέ ἔκπληξη ὅλους τοὺς θεατές, σκέψου σὲ παρακαλῶ καί ἀναλογίσου τώρα πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι νά βλέπομε τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης νά ἐκπέμπει τίς ἀκτίνες του ἀπὸ τῆ δική μας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα καί νά καταφωτίζει τίς ψυχές μας.

* Πού ἦταν τότε ἀγνωστὴ ἀκόμη, ἐγινε δὲ γνωστὴ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἀπὸ πιστοὺς πού ἦρθαν ἀπὸ τῆ δύση καί τὴν γνωστοποίησαν.

πὸν ἀπόλαυσε τόσες δωρεές ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε πὸν ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἰούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μποροῦσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τὸν κάνει σὺμφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πράγμα πὸν δὲν εἶχε καμία ἀξία. Ὁ ἰατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν πὸν ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τὶς τόσες νοουθεσίες τοῦ ἰατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ Ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, πὸν εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ πὸν ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς Ἰουδαίους, πού, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, πὸν ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησικάκο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιό, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱὸ του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα πὸν ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικὲς μόνο προσθήκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἐδῶ κατὰ λέξη.

Ἡ τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τὶς

δύο προηγούμενες, ἐκφωνήθηκε στὴ Δάφνη, προάστειο τῆς Ἀντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ Ἰούδα, πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιlanθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ ἱατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιlanθρογυρίας τοῦ Ἰούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα λόγω τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέση του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ πὺν τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀκροατὲς του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιlanθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». Ἐκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριον, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἄδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμοτήριον πὺν φύλασσε τὸ θησαυρὸ του, πῆρε ὅλα τὰ πλούτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικά ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκης κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα πὺν ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὄπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάστασι τῆς ἀθανασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια πὺν ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχὴ.

Τὸ κείμενο ὄλων τῶν ὁμιλιῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν

πὸν ἀπόλαυσε τόσες δωρεές ἀπὸ τὸν δάσκαλο, γίνεται προδότης καὶ μάλιστα τότε πὸν ἡ πόρνη χύνει στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου τὸ μύρο ἐκεῖνο, δείχνοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴ μετάνοιά της. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἰούδα. Καὶ βέβαια ὁ Κύριος μπορούσε ν' ἀλλάξει τὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τὸν κἀνει σώφρονα, αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν ἐξαναγκασμός, πράγμα πὸν δὲν εἶχε καμία ἀξία. Ὁ ἰατρὸς τοῦ ἔδωσε τὰ φάρμακα νὰ θεραπευθεῖ, αὐτὸς δὲν θέλησε, ἡ κατηγορία ἀνήκει σ' αὐτὸν πὸν ἀπέρριψε τὴ θεραπεία, καὶ αἰτία γιὰ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε ἡ ἀδιαφορία ἐκείνου πρὸς τὶς τόσες νοθεσίες τοῦ ἱατροῦ. Μετὰ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται στὰ πάσχα καὶ συγκρίνοντας τὸ ἰουδαϊκὸ πάσχα μὲ τὸ δικό μας, πὸν εἶναι τὸ πάσχα τῆς ἀλήθειας καὶ πὸν ἀντικατέστησε ἐκεῖνο. Στὴν συνέχεια κατακρίνει τοὺς Ἰουδαίους, πού, ἐνῶ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὸ φῶς τοῦ λυχνarioῦ. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὴ παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, πὸν ἔγινε κατὰ τὸ τελευταῖο ἐκεῖνο δεῖπνο ἀπὸ τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ θ' ἀκολουθοῦσε ἡ θεία κοινωνία τῶν πιστῶν, καλεῖ αὐτοὺς νὰ πλησιάσουν σ' αὐτὴν μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὴ αἰτία τῆς καταδίκης τους. Καί, τέλος, προτρέπει τοὺς πιστοὺς ν' ἀποβάλουν τὴν μνησικακία, διότι τίποτε δὲν μισεῖ ὁ Θεὸς τόσο, ὅσο τὸν μνησικάκο, ἐνῶ μακαρίζει τὸν εἰρηνοποιῶ, τὸν ὁποῖο ὀνομάζει καὶ υἱὸ του.

Στὴν δεύτερη ὁμιλία τὸ κεντρικὸ θέμα καὶ πάλι εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα καὶ παράλληλα θίγονται τὰ ἴδια θέματα πὸν ἀναπτύσσονται καὶ στὴν πρώτη ὁμιλία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη ὁμιλία μὲ μερικὲς μόνο προσθήκες, ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐκείνης ἐπαναλαμβάνεται ἔδῳ κατὰ λέξη.

Ἡ τρίτη ὁμιλία, πολὺ σύντομη σὲ σύγκριση μὲ τὶς

δύο προηγούμενες, εκφωνήθηκε στη Δάφνη, προάστειο τῆς Ἀντιόχειας. Κύριο θέμα καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα. Θίγεται ἡ ἀχαριστία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ Ἰούδα, πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ λύκο, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πὺν τὸν παρομοιάζει μὲ πρόβατο. Τὰ τόσα φάρμακα τοῦ ἱατροῦ γιὰ νὰ θεραπευθεῖ τὸ τρομερὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας τοῦ Ἰούδα δὲν εἶχαν κανένα ἀποτελεσμα λόγῳ τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνου, καὶ ἔτσι ἔφθασε νὰ τὸν προδώσει, χάνοντας τὴ θέσῃ του γιὰ πάντα στὸν οὐρανὸ καὶ παραχωρώντας αὐτὴν στὸ ληστὴ πὺν τὴν κέρδισε μὲ μία μόνο ὁμολογία του. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἀκροατὲς του νὰ μιμηθοῦν τὴ μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του.

6. «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κοιμητηρίου». Ἐκφωνήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς Μεγάλῃς Πέμπτης σὲ κάποιο μαρτύριο τῶν ἁγίων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλῃ τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν τῶν ἁγίων ἔθῳ ἀπὸ τὴν πόλῃ τῆς Ἀντιόχειας. Στὴν ἀρχὴ ἐξηγεῖ ὅτι ὀνομάσθηκε τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων κοιμητήριον, ἐπειδὴ οἱ ἅγιοι κομοῦνται ἐκεῖ καὶ ἀναπαύονται, ἀφοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ τὴν κάθοδό του στὸν Ἄδη συντρίφθηκαν οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου, καὶ ἀφοῦ φυλάκισε τὸ θάνατο μέσα στὸ ἴδιο δεσμωτήριον πὺν φύλασσε τὸ θησαυρὸ του, πῆρε ὅλα τὰ πλοῦτη του, τὸ ἀνθρώπινο δηλαδὴ γένος, καὶ τὸ μετέφερε στὰ βασιλικά ταμεῖα. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ, τοῦ συμβόλου τῆς νίκῃς κατὰ τῶν δαιμόνων, κατορθώματα πὺν ἐπιτεύχθηκαν μὲ τὰ ἴδια τὰ ὄπλα τοῦ διαβόλου (παρθένος, ξύλο, θάνατος), καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν κατάστασῃ τοῦ θανάτου, βρέθηκε στὴν κατάστασῃ τῆς ἀθανασίας.

Τὴν ὁμιλία κλείνει μὲ τὴν προτροπὴ νὰ πλησιάσουν στὴν τράπεζα τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐλάβεια πὺν ταιριάζει, καὶ ὄχι μὲ θόρυβο καὶ ταραχὴ.

Τὸ κείμενο ὄλων τῶν ὁμιλιῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοσῃ τοῦ Montfaucon.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α'

1. "Α πάλαι πατριάρχαι μὲν ὄδινον, προφηῆται δὲ προύλεγον, δίκαιοι δὲ ἰδεῖν ἐπεθύμουν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον, καὶ Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη διὰ σαρκός, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη».
- 5 Χαίρωμεν τοίνυν καὶ ἀγαλλώμεθα, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ νυδύι τῆς μητρὸς ὦν, τῆς Μαρίας εἰσελθούσης πρὸς τὴν Ἐλασάβετ, ἐσκίρτησε, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς οὐχὶ τὴν Μαρίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν σήμερον τεχθέντα θεασαμένους, σκιρ-
10 τᾶν καὶ ἀγάλλεσθαι χρή, καὶ θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος πᾶσαν ὑπερβαῖνον διάνοιαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστίν, ἡλίον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα, ἐπὶ γῆς τρέχοντα ὄραν, καὶ τὰς ἀκτῖνας πᾶσιν ἀφιέντα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ
15 αἰσθητοῦ φωστήηρος τοῦτο συμβᾶν πάντας ἐξέπληξεν ἂν τοὺς θεωμένους, σκόπει μοι καὶ λογίζου νῦν, ἡλίκον ἐστὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡλίον ἐκ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας ὄραν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καταυγάζοντα.
- 20 Πάλαι ταύτην ἐπεθύμουν ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἰδεῖν, ἀλλὰ μετὰ πλήθους τοσοῦτου,

1. Βαρούχ 3, 38

* ὁδῆλον μὲν ἔτι οὔσαν τότε, πρὸ δὲ ὀλίγων ἐτῶν γνωρισθεῖσαν παρὰ τινῶν τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐλθόντων καὶ ἀναγγειλάντων.

ΣΤΗ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ*

ΛΟΓΟΣ Α'

1. Ἐκεῖνα πού τήν παλιά ἐποχή περίμεναν μέ ἀγωνία οἱ πατριάρχες νά πραγματοποιηθοῦν, οἱ προφήτες τά πρόλεγαν, καί οἱ δίκαιοι ἐπιθυμοῦσαν νά τά δοῦν, αὐτά πραγματοποιήθηκαν σήμερα καί ἔλαβαν τέλος, «Καί ὁ Θεός φανερώθηκε στή γῆ μέ σάρκα καί συναναστράφηκε μέ τοὺς ἀνθρώπους»¹. " Ἀς χαιρόμαστε λοιπόν, ἀγαπητοί, καί ἄς γεμίζομε ἀπό ἀγαλλίαση. Διότι, ἐάν ὁ Ἰωάννης, βρισκόμενος μέσα στήν κοιλιά τῆς μητέρας του, σκίρτησε ὅταν ἡ Μαρία ἐπισκέφθηκε τήν Ἐλισάβετ, πολὺ περισσότερο πρέπει νά σκιρτοῦμε ἐμεῖς καί νά γεμίζομε ἀπό ἀγαλλίαση, διότι εἶδαμε ὄχι τῆ Μαρία, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Σωτήρα μας πού γεννήθηκε σήμερα, καί νά θαυμάζομε καί νά γεμίζομε ἀπό ἔκπληξη μπροστὰ στοῦ μέγεθος τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ πού παραμένει ἀσύλληπτο ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀνθρώπινο νοῦ. Σκέψου δηλαδή πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι, νά βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιο νά κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, νά βαδίζει ἐπάνω στή γῆ, καί ἀπ' αὐτὴν νά στέλνει τίς ἀκτίνες του πρὸς ὅλους. Ἐάν αὐτό, βλέποντας νά συμβαίνει στὸν αἰσθητὸ ἥλιο, θὰ γέμιζε μέ ἔκπληξη ὅλους τοὺς θεατές, σκέψου σὲ παρακαλῶ καί ἀναλογίσου τώρα πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι νά βλέπομε τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης νά ἐκπέμπει τίς ἀκτίνες του ἀπὸ τῆ δική μας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα καί νά καταφωτίζει τίς ψυχές μας.

* Πού ἦταν τότε ἀγνωστὴ ἀκόμη, ἐγινε δὲ γνωστὴ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἀπὸ πιστοὺς πού ἦρθαν ἀπὸ τῆ δύση καί τὴν γνωστοποίησαν.

καὶ διηνεκῶς ἠὐχόμεν ὡς ἡμῖν πληρωθῆναι τὸ
 θέατρον, ὡςπερ ἔστι νῦν ὄραν πεπληρωμένον. Τοῦ-
 το τοίνυν ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε. Καίτοι γε οὐπω δέ-
 κατόν ἐστιν ἔτος, ἐξ οὗ δῆλη καὶ γνώριμος ἡμῖν αὐ-
 5 τη ἢ ἡμέρα γεγένηται, ἀλλ' ὁμως, ὡς ἄνωθεν καὶ
 πρὸ πολλῶν ἡμῖν παραδοθεῖσα ἐτῶν, οὕτως ἦνθησε
 διὰ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς. Ὅθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρ-
 τοι καὶ νέαν αὐτὴν ὁμοῦ καὶ ἀρχαίαν προσειπὼν νέ-
 αν μὲν, διὰ τὸ προσφάτως ἡμῖν γνωρισθῆναι, παλαι-
 10 ἂν δὲ καὶ ἀρχαίαν, διὰ τὸ ταῖς πρεσβυτέραις ταχέως
 δημήλικα γενέσθαι, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς ἡλικίας αὐ-
 ταῖς φθάσαι μέτρον.

Καθάπερ γὰρ τὰ γενναῖα καὶ εὐγενῆ τῶν φυτῶν
 καὶ γὰρ ἐκεῖνα ὁμοῦ τε εἰς τὴν γῆν κατατίθεται, καὶ
 15 πρὸς τὸ ὕψος εὐθύς ἀνατρέχει μέγα καὶ τῷ καρπῷ
 βρίθεται, οὕτω καὶ αὕτη παρὰ μὲν τοῖς τὴν ἐσπέραν
 οἰκοῦσιν ἄνωθεν γνωριζομένη, πρὸς ἡμᾶς δὲ κομι-
 σθεῖσα νῦν, καὶ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀθρόον οὕτως
 ἀνέδραμε, καὶ τοσοῦτον ἤνεγκε τὸν καρπὸν, ὅσον πέρ
 20 ἔστι νῦν ὄραν, τῶν περιβόλων ἡμῖν πεπληρωμένων,
 καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης στενοχωρουμένης τῷ πλή-
 θει τῶν συνδραμόντων. Τὴν μὲν οὖν ἀξίαν ἀμοιβῆν
 τῆς τοσαύτης σπουδῆς παρὰ τοῦ σήμερον τεχθέντος
 κατὰ σάρκα προσδοκήσατε Χριστοῦ· ἐκεῖνος ὑμᾶς
 25 ἀμείψεται πάντως τῆς ἐπιθυμίας ταύτης· ἢ γὰρ πε-
 ρὶ τὴν ἡμέραν φιλία καὶ σπουδὴ τῆς περὶ τὸν τεχθέν-
 τα ἀγάπης μέγιστόν ἐστι σημεῖον. Εἰ δὲ χρὴ τινα καὶ
 παρ' ἡμῶν τῶν συνδούλων εἰσενεχθῆναι, καὶ ἡμεῖς
 τὰ κατὰ δύναμιν εἰσοίσομεν· μᾶλλον δέ, ἅπερ ἂν ἢ
 30 τοῦ Θεοῦ χάρις δῶ λελθῆναι, διὰ τὴν ὠφέλειαν τὴν
 ὑμετέραν.

Τί οὖν ἐπιθυμεῖτε ἀκοῦσαι σήμερον; Τί δὲ ἄλλο,
 ἢ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης; Εὖ γὰρ οἶδα, ὅτι πολ-
 λοι ἔτι καὶ νῦν πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν

Ἐδῶ καὶ πολὺν καιρὸ ἐπιθυμοῦσα ἐγὼ νὰ δῶ τὴν ἡμέρα αὐτὴ, καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ τὴ δῶ, ἀλλὰ καὶ μὲ ἓνα τόσο μεγάλο πλῆθος, καὶ συνέχεια εὐχόμεον τόσο πολὺ νὰ γεμίσει ὁ χώρος αὐτός, ὅπως ἀκριβῶς τώρα βλέπομε νὰ εἶναι γεμάτος. Αὐτὸ λοιπὸν ἐπιτεύχθηκε καὶ πραγματοποιήθηκε σήμερα. Ἐὰν καὶ βέβαια δὲν πέρασαν ἀκόμη δέκα χρόνια ἀπὸ τότε ποῦ ἔγινε γνωστὴ καὶ ἀποδεκτὴ ἡ ἡμέρα αὐτὴ, ἀλλ' ὅμως τόσο πολὺ λαμπρὴ κατέστη μὲ τὴ δική σας προθυμία καὶ τὸ ζῆλο, σὰν νὰ μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ὡστε λοιπὸν δὲν θὰ ἔσφαλε κάποιος ἐὰν ὀνόμαζε αὐτὴν συγχρόνως καὶ νέα καὶ παλαιά· νέα, γιατί πρόσφατα μᾶς ἔγινε γνωστὴ, ἐνῶ παλαιά καὶ ἀρχαία ἐπειδὴ πολὺ γρήγορα ἔγινε συνομήλικη μὲ τίς παλαιότερες καὶ ἔφθασε στὴν ἴδια ἡλικία μὲ αὐτές.

Πράγματι, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀνθηρὰ καὶ εὐγενὴ φυτὰ, μέσα σὲ σύντομο χρόνο ἀπὸ τότε ποῦ θὰ φυτευθοῦν, ἀναπτύσσονται πολὺ καὶ γεμίζουν ἀπὸ καρπούς, ἔτσι καὶ αὐτὴ, ποῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν γνωστὴ στοὺς πιστοὺς τῆς δύσεως, ἐνῶ σ' ἐμᾶς μεταφέρθηκε μόλις τώρα τελευταία καὶ ὄχι πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀμέσως τόσο πολὺ διαδόθηκε καὶ τόσο πολὺ καρπὸ ἔδωσε, ὅσο ἀκριβῶς μπορούμε νὰ δοῦμε τώρα, ποῦ βλέπομε νὰ εἶναι γεμάτος ὁ αὐλόγυρος, καὶ ὅλη ἡ ἐκκλησία εἶναι κατὰμεστη ἀπὸ τὸ πλῆθος ποῦ συγκεντρώθηκε ἐδῶ. Τὴν ἀντάξια λοιπὸν ἀμοιβὴ γιὰ τὴν τόση προθυμία σας περιμένετε νὰ τὴ λάβετε ἀπὸ τὸ Χριστὸ ποῦ σήμερα γεννήθηκε κατὰ σάρκα, διότι ἐκεῖνος ὅπωςδήποτε θ' ἀμείψει τὴν προθυμία σας αὐτὴ· καθόσον ἡ ἀγάπη καὶ ἡ προθυμία σας γιὰ τὴν ἡμέρα εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης σας πρὸς ἐκεῖνον ποῦ γεννήθηκε σήμερα. Ἐὰν πρέπει ὅμως νὰ προσφερθεῖ καὶ κάποια ἀμοιβὴ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς συνδούλους, θὰ σᾶς τὴν προσφέρω καὶ ἐγὼ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου· ἢ καλύτερα θὰ σᾶς προσφέρω ἐκεῖνα ποῦ θὰ δώσει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ νὰ λεχθοῦν γιὰ τὴν ὠφέλειά σας.

Τί λοιπὸν ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε σήμερα; Μὰ τί ἄλλο, παρὰ γιὰ τὴν ἡμέρα τὴ σημερινή; Διότι γνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι πολλοὶ καὶ σήμερα ἀκόμη διατυπώνουν ἀντιλο-

ἐγκαλοῦντες, οἱ δὲ ἀπολογούμενοι καὶ πολὺς περὶ
 5 τῆς ἡμέρας ταύτης πανταχοῦ γίνεται λόγος, τῶν
 μὲν αἰτιωμένων, ὅτι νέα τίς ἐστὶ καὶ πρόσφατος, καὶ
 νῦν εἰσενήνεκται, τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὅτι παλαιὰ
 καὶ ἀρχαία ἐστὶ, τῶν προφητῶν ἤδη προειπόντων
 περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καὶ ἄνωθεν τοῖς ἀπὸ
 10 Θράκης μέχρι Γαδείρων οἰκοῦσι κατάδηλος καὶ ἐπί-
 σημος γέγονε. Φέρε οὖν, τὸν περὶ τούτων κινήσωμεν
 λόγον. Εἰ γὰρ ἀμφισβητουμένη τοσαύτης ἀπολαύει
 παρ' ὑμῶν εὐνοίας, εἰ γένοιτο γνωριμωτέρα, εὐδη-
 λον ὅτι πολλῶ πλείονος σπουδῆς ἀπολαύσεται, τῆς
 15 κατὰ τὴν διδασκαλίαν σαφηνείας πλείονα τὴν περὶ
 αὐτὴν διάθεσιν ἐργαζομένης ὑμῖν.

Ἔχω τοίνυν τρεῖς ἀποδείξεις εἰπεῖν, δι' ὧν εἰ-
 σόμεθα πάντως, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καιρός, καθ' ὃν ὁ
 Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἐτέχθη.
 20 Καὶ τῶν τριῶν τούτων μία μὲν ἐστὶν ἀπόδειξις, τὸ
 ταχέως οὕτω πανταχοῦ περιαγγελθῆναι καὶ πρὸς ὕ-
 ψος ἐπιδοῦναι τοσοῦτον καὶ ἀνθῆσαι τὴν ἑορτήν· καὶ
 ὅπερ ὁ Γαμαλιήλ ἔλεγε περὶ τοῦ κηρύγματος, ὅτι «εἰ
 ἔστιν ἐξ ἀνθρώπων, καταλυθήσεται, εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐ-
 25 στιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομά-
 χοι εὗρεθῆτε», τοῦτο καὶ γὰρ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης
 εἴπομι ἂν θαρρῶν, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεὸς Λόγος
 ἐστὶ, διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ κατελύθη, ἀλλὰ καὶ καθ'
 ἕκαστον ἔτος ἐπιδίδωσι, καὶ λαμπροτέρα γίνεται· ἐ-
 30 πεί καὶ τὸ κήρυγμα ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὴν πᾶσαν κατέ-
 λαβεν οἰκουμένην, καίτοι σκηνοποιῶν, ἁλιέων, ἀ-
 γραμμάτων, ἰδιωτῶν πανταχοῦ διακομιζόντων αὐτό·
 ἀλλ' οὐδὲν ἔβλαπτεν ἢ τῶν διακονούντων εὐτέλεια,
 τῆς τοῦ κηρυττομένου δυνάμεως πάντα προκαταλαμ-
 35 βανούσης, καὶ τὰ κωλύματα ἀναιρούσης, καὶ τὴν οἰ-
 κείαν ἐπιδεικνυμένης ἰσχύν.

γίες αναμεταξύ μας, ἄλλοι κατηγορώντας καὶ ἄλλοι ἀπολογούμενοι· καὶ πολὺς λόγος γίνεται παντοῦ γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, ἄλλοι κατηγορώντας, ὅτι ἡ ἡμέρα αὐτή εἶναι νέα καὶ πρόσφατη καὶ ἐμφανίσθηκε τώρα, καὶ ἄλλοι ἀπολογούμενοι λέγουν, ὅτι εἶναι παλαιὰ καὶ ἀρχαία, ἀφοῦ ἀπὸ παλαιὰ προλέχθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες ἡ γέννηση αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν γνωστὴ καὶ ἐορταζόταν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴ Θράκη μέχρι τὰ Γάδαιρα. Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ μιλήσομε γι' αὐτά. Διότι, ἐάν, μολονότι ὑπάρχουν ἀντιλογίες, ἀπολαμβάνει ἀπὸ σᾶς τόση μεγάλη ἀγάπη, ἐάν γινόταν περισσότερο γνωστὴ, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θ' ἀπολαύσει πολὺ περισσότερη προθυμία, ἀφοῦ ἡ διευκρίνιση πού θὰ γίνει μὲ τὴ διδασκαλία θ' αὐξήσει πολὺ περισσότερο τὸν πόθο σας γι' αὐτήν.

Ἐχω λοιπὸν τρεῖς ἀποδείξεις νὰ σᾶς πῶ, μὲ τίς ὁποῖες θ' ἀντιληφθοῦμε ὅπωςδῆποτε, ὅτι αὐτός εἶναι ὁ καιρός, κατὰ τὸν ἀποῖο γεννήθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ τίς τρεῖς αὐτές ἀποδείξεις μία εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἐορτὴ τόσο γρήγορα ἔγινε γνωστὴ παντοῦ, καὶ ἔφθασε σὲ τόσο μεγάλο ὕψος ἢ λαμπρότητα καὶ ἀνθηρότητά της· καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἔλεγε ὁ Γαμαλιήλ γιὰ τὸ κήρυγμα, ὅτι δηλαδὴ «Ἐὰν εἶναι ἔργο ἀνθρώπων, θὰ καταλυθεῖ, ἐὰν ὅμως εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, δὲν μπορείτε νὰ τὸ καταλύσετε, καὶ προσέξτε μὴ τυχὸν βρεθεῖτε νὰ εἴστε καὶ θεομάχοι»², αὐτὸ καὶ ἐγὼ θὰ μπορούσα νὰ πῶ μὲ θάρρος γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, ὅτι δηλαδὴ, ἐπειδὴ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, γι' αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν καταργήθηκε ἡ ἐορτὴ αὐτή, ἀλλὰ καὶ κάθε χρόνο σημειώνει μεγαλύτερη πρόοδο καὶ γίνεται λαμπρότερη· διότι καὶ τὸ κήρυγμα μέσα σὲ λίγα χρόνια διαδόθηκε σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἂν καὶ παντοῦ ἐκεῖνοι πού τὸ μετέφεραν ἦταν σκηνοποιοί, ἀλιεῖς, ἀγράμματοι καὶ ἀπλοὶ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὅμως σὲ τίποτε δὲν τὸ ἔβλαπτε ἢ εὐτέλεια ἐκείνων πού τὸ ὑπηρετοῦσαν, διότι ἡ δύναμη ἐκείνου πού κήρυτταν προλάβαινε τὰ πάντα, ἀπομακρύνοντας τὰ ἐμπόδια καὶ καθιστώντας φανερὴ τὴν ἰσχὺ της.

2. Εἰ δὲ τις τῶν φιλονείκων οὐκ ἀνέχοιτο τῶν εἰρημένων, ἔστι καὶ δευτέραν εἰπεῖν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῆς ἀπογραφῆς τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένης. «Ἐγένετο» γὰρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, «ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

10 Ἐνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαυὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυὶδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὖση ἐγκύω. Ἐγένετο

15 δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτόν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι». Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη. Καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίοις κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ρώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀπογραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βουλόμενον.

Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς, φησί, τοῦτο τοὺς οὐκ ὄντας

25 ἐκεῖ, οὔτε παραγενομένους; Ἄλλ' ἄκουε καὶ μὴ ἀπίστει, ὅτι παρὰ τῶν ἀκριβῶς ταῦτα εἰδόντων, καὶ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκούντων παρειλήφαμεν τὴν ἡμέραν. Οἱ γὰρ ἐκεῖ διατρίβοντες, ἄνωθεν καὶ ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως αὐτὴν ἐπιτελοῦντες, αὐτοὶ νῦν

30 αὐτῆς ἡμῖν τὴν γνῶσιν διεπέμψαντο. Οὐδὲ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀπλῶς τὸν καιρὸν ἐπεσημήνατο τοῦτον, ἀλλ' ὥστε καὶ τὴν ἡμέραν ἡμῖν δῆλην ποιῆσαι καὶ γνώριμον, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν ἐνδείξα-

2. Ἄλλ' ὅμως, ἐὰν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προβάλλουν ἀντιλογίες δὲν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα αὐτά, μπορῶ ν' ἀναφέρω καὶ δεύτερη ἀπόδειξη. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; Ἐκείνη ποὺ στηρίζεται στὴν ἀπογραφή ποὺ ἀναφέρεται στὰ εὐαγγέλια. Διότι ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει «Συνέβηκε κατὰ τὶς ἡμέρας ἐκεῖνες νὰ δοθεῖ διαταγὴ ἀπὸ τὸν Καίσαρα Αὐγουστο, νὰ γίνῃ ἀπογραφή ὅλης τῆς οἰκουμένης. Ἡ ἀπογραφή αὕτη ἦταν ἡ πρώτη ποὺ ἐγίνε, ὅταν ἦταν ἡγεμόνας τῆς Συρίας ὁ Κυρῆνιος. Καὶ ὅλοι πῆγαιναν ν' ἀπογραφοῦν, ὁ καθένας στὴν πόλη του. Ἀνέβηκε τότε καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆ Γαλιλαία, ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ναζαρέθ, στὴν Ἰουδαία, στὴν πόλη τοῦ Δαυὶδ, ποὺ ὀνομάζεται Βηθλεέμ, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυὶδ, γιὰ ν' ἀπογραφεῖ μαζί μὲ τὴ Μαριάμ, τὴ γυναῖκα ποὺ ἦταν μνηστευμένη μαζί του καὶ ποὺ ἦταν ἔγκυα. Συνέβηκε ὅμως, ἐνῶ αὐτοὶ βρίσκονταν ἐκεῖ, νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἡμέρες ποὺ ἀπαιτοῦνταν γιὰ τὸν τοκετό της καὶ γέννησε τὸν πρωτότοκο υἱὸ της, τὸν σπαργάνωσε καὶ τὸν ἔβαλε νὰ πλαγιάσῃ μέσα στὴ φάτνη, διότι δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς τόπος στὸ πανδοχεῖο ποὺ εἶχαν καταλύσει»³. Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι γεννήθηκε κατὰ τὴν πρώτη ἀπογραφή. Καὶ μπορεῖ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς ἀρχαίους κώδικες ποὺ φυλάσσονται στὶς δημόσιες βιβλιοθηκὲς τῆς Ρώμης καὶ νὰ μάθῃ μὲ ἀκρίβεια τὸν χρόνο τῆς ἀπογραφῆς.

Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχει αὐτὸ μὲ μᾶς, ποὺ δὲν κατοικοῦμε ἐκεῖ, οὔτε καὶ πῆγαμε ποτὲ ἐκεῖ; Ἄλλ' ἄκουε καὶ μὴ δείχνεις ἀπιστία, διότι τὴν ἡμέρα αὕτη τὴν παραλάβαμε ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ γνωρίζουν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια καὶ κατοικοῦν στὴν πόλη ἐκείνη. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν ἐκεῖ, καὶ ποὺ ἐορτάζουν αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μὲ βάση τὴν παλιὰ παράδοση, αὐτοὶ τώρα γνώρισαν αὐτὴν καὶ σ' ἐμᾶς. Ἐξ ἄλλου οὔτε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀνέφερε ἔτσι στὴν τύχη τὸ χρόνο αὐτό, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ καὶ νὰ μᾶς κάνει γνωστὴ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ μᾶς φανερώσῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Αὐγουστος τότε δὲν ἔδωσε

σθαι. Οὐ γὰρ οἴκοθεν, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τότε ὁ Αὐγουστος τὸ δόγμα τοῦτο ἐξέπεμψεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κινουῦντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἵνα καὶ ἄκων ὑπηρετήσῃται τῇ τοῦ Μονογενοῦς παρουσίᾳ.

5 Καὶ τί τοῦτο συντελεῖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν ταύτην, φησὶν; Οὐ μικρόν, οὐδὲ τὸ τυχόν, ἀγαπητέ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα, καὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ σπουδαζομένων ἓν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἡ Γαλιλαία χώρα τίς ἐστὶν ἐν Παλαιστίνῃ, ἣ δὲ Ναζαρέθ πόλις τῆς Γαλιλαίας. Πάλιν ἡ Ἰουδαία χώρα τίς ἐστὶ, παρὰ
10 τῶν ἐγχωρίων οὕτω καλουμένη, ἣ δὲ Βηθλεὲμ πόλις τῆς Ἰουδαίας. Τὸν δὲ Χριστὸν οἱ προφηῆται προύλεγον ἅπαντες, οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρέθ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἦξιεν, καὶ ἐκεῖ τεχθήσεσθαι. Οὕτω γὰρ γέγραπται· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐ-
15 λαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ». Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ τότε παρὰ τοῦ Ἡρώδου ἐρωτῶμενοι, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ταύτην εἶπον αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Να-
20 θαναὴλ εἰπόντος πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔλεγεν, «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ εὗρηκαμεν», «Ἐκ Ναζαρέθ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;» ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ φησιν· «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ λόλος οὐκ ἔστι».

25 Καὶ τίνος, φησὶν, ἔνεκεν αὐτὸν ἐπήνεσεν; Ἐπειδὴ οὐ συνηρπάγη τῇ ἀπαγγελίᾳ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἦδει σαφῶς καὶ ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἐν Ναζαρέθ, οὔτε ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἔδει τὸν Χριστὸν τεχθῆναι, ἀλλ' ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βηθλεὲμ ὅπερ οὖν καὶ ἐ-
30 γένητο. Ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν Φίλιππος τοῦτο ἠγνόησεν, ὁ δὲ Ναθαναὴλ, ἃ τε νομομαθῆς ᾧν, ἀπεκρίνατο τὰ κατὰ τὴν ἄνωθεν προφητεῖαν εἰρημένα, εἰδώς, ὅτι οὐκ ἐν Ναζαρέθ ἦξει ὁ Χριστός· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χρι-
35 στὸς «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης», φησὶν, ἐν ᾧ δό-

τῆ διαταγῇ ἐκείνη μὲ δική του θέληση καὶ ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ὑποκίνηση τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸ Θεό, ὥστε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν παρουσίαν τοῦ Μονογενοῦς στὸν κόσμον.

Καὶ ὡς πρὸς τί, λέγει, αὐτὸ χρησιμεύει στὸ σχέδιον τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ; Δὲν εἶναι μικρό, οὔτε τυχαῖο, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἀντίθετα μάλιστα εἶναι καὶ πάρα πολὺ μεγάλο, καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα καὶ πολὺ σοβαρά. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἡ Γαλιλαία εἶναι περιοχὴ τῆς Παλαιστίνης, ἐνῶ ἡ Ναζαρέθ εἶναι πόλις τῆς Γαλιλαίας. Ἐπίσης ἡ Ἰουδαία εἶναι καὶ αὕτῃ μία περιοχὴ, ποὺ ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους κατοίκους της, ἐνῶ ἡ Βηθλεὲμ εἶναι πόλις τῆς Ἰουδαίας. Ὅλοι οἱ προφῆτες πρόλεξαν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔρθῃ ὄχι ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ Βηθλεὲμ καὶ ὅτι ἐκεῖ θὰ γεννηθεῖ. Διότι ἔχει γραφεῖ τὸ ἑξῆς: «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ τοῦ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου μικρότερη μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα, διότι ἀπὸ σένα θὰ προέλθῃ ὁ ἀρχηγὸς ἐκεῖνος ποὺ θὰ κυβερνήσῃ τὸ λαὸ μου τὸν Ἰσραήλ»⁴. Καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, ποὺ ρωτήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἡρώδη, Ἐποῦ γεννιέται ὁ Χριστὸς, αὐτὴν τὴν πληροφορίαν ἔδωσαν σ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ναθαναήλ, λέγοντας πρὸς τὸν Φίλιππο, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔλεγε, «Βρήκαμε τὸν Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ», «Εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ νὰ προέλθῃ κάποιος καλός;», ὁ Χριστὸς λέγει γι' αὐτόν: «Νὰ ἓνας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος»⁵.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, τὸν ἐπαίνεσε; Ἐπειδὴ δὲν παρασύρθηκε ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ γνώριζε μὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔπρεπε νὰ γεννηθεῖ στὴ Ναζαρέθ, οὔτε στὴ Γαλιλαία, ἀλλὰ στὴν Ἰουδαία καὶ στὴν πόλις τῆς Βηθλεὲμ, πράγμα βέβαιον καὶ ποὺ ἔγινε. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Φίλιππος τὸ ἀγνόησε αὐτό, ἐνῶ ὁ Ναθαναήλ, σὰν νομομαθὴς ποὺ ἦταν, ἔδωσε ἀπάντησιν σύμφωνη μὲ τὰ λόγια τῆς παραπάνω προφητείας, γνωρίζοντας, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔρθῃ ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ γι' αὐτό καὶ ὁ Χριστὸς λέγει, «Νὰ ἓνας ἀληθινὸς Ἰσραηλί-

λος οὐκ ἔστι». Διὰ τοῦτο καὶ τινες τῶν Ἰουδαίων ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημον· «Ἐρεῦνήσον, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγήγερται». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Οὐκ ἀπὸ Βηθλεέμ τῆς κώμης, 5 ὅπου ἦν Δαβὶδ, ὃ Χριστὸς ἔρχεται;». Καὶ κοινὴ πάντων ψῆφος ἦν, ὅτι πάντως ἐκεῖθεν αὐτὸν δεῖ παραγενέσθαι, οὐκ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας.

Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία τῆς Βηθλεέμ ὄντες πολῖται, ἐκείνην ἀφέντες, ἐν τῇ Ναζαρέθ τὸν 10 βίον αὐτῶν κατεστήσαντο, καὶ κεῖ διέτριβον (οἷα δὴ πολλὰ συμβαίνειν εἰκὸς ἐπὶ πολλῶν ἀνθρώπων, τὰς μὲν πόλεις, ὅθεν ἐγένοντο, καταλιμπανόντων, ἐν ἄλλαις δέ, ἐν αἷς οὐκ ἐφύησαν παρὰ τὴν ἀρχὴν, διατριβόντων) ἔδει δὲ τὸν Χριστὸν ἐν Βηθλεέμ τεχθῆναι, 15 ἐξῆλθε τὸ δόγμα, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς συνωθοῦν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομοῦντος. Ὁ γὰρ νόμος ὃ κελεύων ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράψασθαι πατρίδα, ἠνάγκαζεν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνίστασθαι, ἀπὸ τῆς Ναζαρέθ λέγω, καὶ ἔρχεσθαι 20 εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὥστε ἀπογράφεσθαι. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ αἰνιττόμενος καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγεν· «Ἀνέβη δὲ καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου 25 καὶ πατριᾶς Δαβὶδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

30 3. Εἶδες, ἀγαπητέ, οἰκονομίαν Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν πιστῶν τὰ καθ' ἑαυτὸν οἰκονομοῦντος, ἵνα μάθωσιν οἱ ἀλλότριοι τῆς εὐσεβείας τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ; Καὶ ὁ μὲν ἄστυρ τοὺς Μάγους ἤγαγεν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὃ δὲ νόμος τὴν 35 Μαριὰμ εἴλκεν ἐπὶ τὴν πατρίδα τὴν ὑπὸ τῶν προφη-

της, στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει δόλος». Γι' αὐτὸ καὶ μερικοὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημο· «Ἐρεῦνησε καὶ μάθε, ὅτι κανένας προφήτης δὲν προῆλθε ἀπὸ τῆ Γαλιλαία»⁶. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέγει· «Δὲν εἶπε ἡ Γραφή ὅτι ὁ Χριστὸς ἔρχεται ἀπὸ τὴν κωμόπολη τῆς Βηθλεὲμ ἀπὸ ὅπου ἦταν ὁ Δαυίδ;»⁷. Καὶ ὑπῆρχε ἡ ἴδια γνώμη σ' ὅλους, ὅτι αὐτὸς πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἔρθει ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ Γαλιλαία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία, ποῦ ἦταν κάτοικοι τῆς Βηθλεὲμ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν ἐκείνην, ἐγκαταστάθηκαν στὴ Ναζαρέθ καὶ ἐκεῖ ζοῦσαν (πράγμα βέβαια ποῦ συμβαίνει συνήθως μὲ πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι, ἐγκαταλείποντας τὶς πόλεις στὶς ὁποῖες γεννήθηκαν, ζοῦν σὲ ἄλλες, στὶς ὁποῖες δὲν γεννήθηκαν), ἔπρεπε ὅμως ὁ Χριστὸς νὰ γεννηθεῖ στὴ Βηθλεὲμ, γι' αὐτὸ ἐκδόθηκε τὸ διάταγμα, καὶ ἦρθαν αὐτοὶ χωρὶς τὴ θέλησή τους στὴν πόλη ἐκείνη, διότι ὁ Θεὸς ἔτσι τὰ εἶχε ρυθμίσει. Διότι ὁ νόμος ποῦ διέταζε τὸν καθένα ν' ἀπογραφεῖ στὴν πατρίδα του, τοὺς ἀνάγκαζε νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ, ἐννοῶ ἀπὸ τὴ Ναζαρέθ, καὶ νὰ ρθοῦν στὴ Βηθλεὲμ γιὰ ν' ἀπογραφοῦν. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ὑπονοῶντας καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγε· «Ἀνέβηκε καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία, ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ναζαρέθ, στὴν Ἰουδαία, στὴν πόλη τοῦ Δαυίδ, ποῦ ὀνομάζεται Βηθλεὲμ, διότι καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ, γιὰ ν' ἀπογραφεῖ μαζί μὲ τὴ Μαριάμ, τὴ γυναῖκα ποῦ ἦταν μνηστευμένη μὲ αὐτόν, καὶ ἦταν ἔγκυα. Συνέβηκε ὅμως, ἐνῶ θρίσκονταν ἐκεῖ, νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἡμέρες τοῦ τοκετοῦ της, καὶ γέννησε τὸν υἱὸ της τὸν πρῶτότοκο»⁸.

3. Εἶδες, ἀγαπητέ, οἰκονομία Θεοῦ, ποῦ καὶ μὲ τοὺς ἀπίστους καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς θέτει σὲ ἐφαρμογὴ τὰ σχέδιά του, γιὰ νὰ γνωρίσουν οἱ ἄπιστοι τὴν ἰσχύ τῆς εὐσέβειας καὶ τὴ δύναμη αὐτοῦ; Καὶ τὸ μὲν ἄστρο ὁδήγησε τοὺς Μάγους ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ἐνῶ ὁ νόμος ἔφερε τὴ Μαριάμ στὴν πατρίδα γιὰ τὴν ὁποία μίλησαν ἀπὸ πρὶν οἱ προφῆτες. Ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι καὶ ἡ Παρθένος

τῶν εἰρημένην. Ἐντεῦθεν ἡμῖν δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ἡ Παρθένος ἐκ γένους ἐστὶ Δαυιτικοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς Βηθλεὲμ ἦν, εὐδηλον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πατριᾶς ἦν τοῦ Δαυίδ. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω
 5 ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστῆς, ἐν οἷς ἔλεγεν· «Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας σὺν Μαριάμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυίδ». Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ἰωσήφ ἐγενεαλογήθη, τοὺς δὲ ταύτης προγόνους οὐδεὶς ἡμῖν ἠρίθμησεν οὕτως, ὡς
 10 τοὺς ἐκείνου, ἵνα μὴ ἀμφιβάλλης καὶ λέγῃς, ἴσθην οὖν δῆλον, ὅτι ἐκ τοῦ Δαυίδ ἐστι καὶ αὐτή; ἄκουσον· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριήλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἣ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀν-
 15 δρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαυίδ»· τό, «Ἐξ οἴκου Δαυίδ», περὶ τῆς Παρθένου ὑποληπτέον εἰρηῆσθαι, ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα δεδήλωται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος οὗτος ἐφοίτα, ἀνάγων ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ αὐτούς· ὁμοῦ τε γὰρ τῆς πόλεως ἐπέ-
 20 βησαν, καὶ Ἰησοῦς εὐθέως ἐτίκτετο. Διὸ καὶ ἐν φάτνῃ κατεκλίνετο πολλῶν πανταχόθεν τότε συντρεχόντων, καὶ τοὺς τόπους προκαταλαμβανόντων, καὶ πολλὴν ποιούντων τὴν στενοχωρίαν· ὅθεν ἐκεῖ αὐτὸν καὶ οἱ μάγοι προσεκύνησαν.

25 Ἴνα δὲ σαφεστέραν καὶ γνωριμωτέραν ὑμῖν ἀπόδειξιν παράσχωμαι, διανάστητέ μοι, παρακαλῶ, νῦν· καὶ γὰρ μακρὰν ἱστορίαν ἀνακινῆσαι βούλομαι, καὶ παλαιούς ἀναγνῶναι νόμους, ὥστε πάντοθεν ὑμῖν γενέσθαι τὸν λόγον σαφέστερον. Νόμος ἦν παλαιὸς τοῖς
 30 Ἰουδαίοις· μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Ὅτε τῶν Αἰγυπτιακῶν θορύβων καὶ τῆς τοῦ βαρβάρου τυραννίδος τὸν τῶν Ἑβραίων δῆμον ἀπήλλαξεν ὁ Θεός, ὁρῶν αὐτούς ἔτι λείψανα ἀσεβείας ἔχοντας καὶ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημένους, καὶ μεγέθη

κατάγεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ· διότι, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τῆ Βηθλεέμ, γίνεται φανερό, ὅτι καταγόταν καὶ ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ. Αὐτὸ τὸ δήλωσε καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς πρὸς πάντας, μὲ ἀυτὰ ποῦ εἶπε· «Ἀνέβηκε καὶ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆ Γαλιλαία μαζὶ μὲ τῆ Μαριάμ, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο καὶ τὸ γένος τοῦ Δαυίδ»⁹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ μὲν γενεαλογία τοῦ Ἰωσήφ ἀναφέρθηκε, ἐνῶ τοὺς προγόνους αὐτῆς δὲν μᾶς τοὺς ἀνέφερε κανεὶς τόσο πολὺ, ὅσο τοὺς προγόνους ἐκείνου, γιὰ νὰ μὴ ἀμφιβάλλεις καὶ λές, ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Δαυίδ; ἄκουσε· «Κατὰ τὸν ἕκτο μῆνα στάλθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἰς τὴν πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ποῦ ὀνομάζεται Ναζαρέθ, πρὸς μίαν παρθένον ποῦ ἦταν μνηστευμένη μὲ κάποιον ἄνδρα, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἦταν Ἰωσήφ, καὶ καταγόταν ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ»¹⁰. τὸ «Ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ», πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι λέχθηκε γιὰ τὴν Παρθένον, πρᾶγμα βέβαιον ποῦ ἔχει δηλωθεῖ καὶ ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκδόθηκε τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος αὐτὸς, ὁδηγώντας αὐτοὺς εἰς τὴ Βηθλεέμ· διότι μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν, ἀμέσως γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς. Γι' αὐτὸ καὶ τοποθετήθηκε μέσα εἰς τὴν φάτνην, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ κατέφθαναν ἐκεῖ ἀπὸ παντοῦ καὶ ἐπιάναν τὰ πανδοχεῖα, δημιουργώντας ἔτσι σὲ μὲγάλο βαθμὸν ἔλλειψιν χώρου, καὶ γι' αὐτὸ καὶ οἱ Μάγοι προσκύνησαν αὐτὸν ἐκεῖ.

Ἄλλ' ὅμως γιὰ νὰ σᾶς δώσω μίαν πρὸ σαφὴ καὶ πρὸ κατανοητὴ ἀπόδειξιν, συγκεντρώστε τώρα, σᾶς παρακαλῶ, τὴν προσοχὴν σας· διότι θέλω νὰ σᾶς ἀναφέρω μίαν μὲγάλην ἱστορίαν καὶ νὰ σᾶς διαβάσω παλιούς νόμους, ὥστε ἀπὸ παντοῦ νὰ σᾶς γίνῃ σαφέστερος ὁ λόγος μου. Ὑπῆρχε παλιὰ συνήθεια εἰς τοὺς Ἰουδαίους· καλύτερα ὅμως ἢς μεταφέρω τὸν λόγον πρὸς μπροστά. Ὄταν ὁ Θεὸς ἀπάλλαξε τὸ λαὸν τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τοὺς αἰγυπτιακοὺς θορύβους καὶ τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τοῦ βαρβάρου, βλέποντας αὐτοὺς ἀκόμη νὰ διατηροῦν ὑπολείμματα τῆς ἀσέβειας, νὰ εἶναι προσκολλημένοι εἰς τὰ ὑλικά πράγματα, καὶ νὰ θαυμά-

καὶ κάλλη ναῶν θαυμάζοντας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς οἰκοδομηθῆναι ναόν, οὐχὶ τῇ πολυτελείᾳ τῆς ὕλης μόνον, οὐδὲ τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τῆς οἰκοδομῆς πάντα τοὺς ἐν τῇ γῇ ναοὺς ἀποκρύπτοντα.

Καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ μιχροῖς ἀνθρώποις καὶ φθορεῦσι καὶ ἀσώτοις συναναστραφέντα καὶ πολλῆς ἀπολαύσαντα τρυφῆς, λαβῶν, μετὰ ἀσφαλείας καὶ σεμνότητος ἐπὶ πλείονι καθίστησιν αὐτὸν ἀφθονία, ὥστε μήτε στενοχωρηθέντα τῶν προτέρων μνήμην λαβεῖν, μήτε εἰς ἐπιθυμίαν ἐκείνων ἐλθεῖν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς βλέπων τοὺς Ἰουδαίους περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπισημένους, καὶ ἐν τούτοις πολλὴν ποιεῖται τὴν ὑπερβολήν, ὥστε αὐτοὺς μηδέποτε εἰς ἐπιθυμίαν τῶν Αἰγυπτίων, ἢ τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἐλθεῖν. Καὶ ποιεῖται τὸν ναὸν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου παντός, τοῦ τε αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. Καθάπερ γὰρ ἐστὶ γῆ καὶ οὐρανός, καὶ μέσον διάφραγμα τὸ στερέωμα τοῦτο, οὕτω καὶ κεῖνον ἐκέλευσε γενέσθαι. Καὶ εἰς δύο διατεμῶν τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ καταπέτασμα ἀφείς μέσον, τὸ μὲν ἔξω τοῦ καταπετάσματος πᾶσι συνεχώρησεν εἶναι βατόν, τὸ δὲ ἔνδον, ἄβατον καὶ ἀθέατον πᾶσι, πλὴν τοῦ ἀρχιερέως μόνου.

Καὶ ὅτι οὐχ ἡμέτερος ταῦτα στοχασμός, ἀλλ' ἐν τύπῳ τοῦ κόσμου παντός ὁ ναὸς κατεσκευάσθη, ἀκουσον τί φησὶν ὁ Παῦλος, περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάντος· «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσηλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν», δεικνύς ὅτι τὰ ἐνταῦθα ἀντίτυπα ἦν τῶν ἀληθινῶν. Ὅτι δὲ καὶ τὸ καταπέτασμα διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ τῶν ἀγίων τῶν ἔξω, καθάπερ οὗτος ὁ οὐρανός τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀποτεριχίζει τούτων τῶν καθ'

ζουν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ναῶν, ἔδωσε ἐντολὴ σ' αὐτοὺς νὰ οἰκοδομήσουν ναό, πού νὰ ὑπερβαίνει ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς γῆς ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴν πολυτέλεια τῶν ὑλικῶν, οὔτε καὶ ὡς πρὸς τὴν ποικιλία τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς οἰκοδομῆς.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἓνας φιλόστοργος πατέρας πού ὁ υἱὸς του συναναστράφηκε γιὰ πολὺ χρόνον μὲ μιαροὺς ἀνθρώπους, διεφθαρμένους καὶ ἀσώτους, καὶ ἀπόλαυσε μεγάλη τρυφηλὴ ζωὴ, ἀφοῦ τὸν ἀποκτήσει καὶ πάλι, τοῦ προσφέρει μεγάλη ἀφθονία ἀγαθῶν μὲ τρόπο ἀσφαλὴ καὶ σεμνὸ, ὥστε οὔτε νὰ στενοχωρεῖται φέροντας στὴ σκέψη του τὰ παλιὰ, οὔτε καὶ νὰ τὰ ἐπιθυμεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἶναι προσηλωμένοι στὰ ὑλικά πράγματα τοὺς ἔδωσε μὲ μεγάλη ἀφθονία, καὶ αὐτὰ, ὥστε αὐτοὶ ποτὲ νὰ μὴ ἐπιθυμήσουν τὴ ζωὴ τους στὴν Αἴγυπτο, οὔτε καὶ τὰ ἀγαθὰ τῶν Αἰγυπτίων. Τοὺς βοηθεῖ λοιπὸν νὰ οἰκοδομήσουν ναό μὲ πρότυπο ὅλο τὸν κόσμον, καὶ τὸν αἰσθητὸ καὶ τὸν νοητό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὑπάρχει γῆ καὶ οὐρανός καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει σὰν διάφραγμα τὸ στερέωμα αὐτό, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἔδωσε ἐντολὴ νὰ γίνῃ καὶ ὁ ναὸς ἐκεῖνος. Ἀφοῦ λοιπὸν χώρισε τὸ ναὸ αὐτὸ σὲ δύο μέρη, τοποθετώντας στὴ μέση ἓνα καταπέτασμα, ἐπέτρεψε στὸ μέρος πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα νὰ μπαίνουν ὅλοι, ἐνῶ στὸ μέρος πού εἶναι μέσα ἀπ' αὐτό, νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μπεῖ καὶ νὰ τὸ δεῖ κανένας, ἐκτός μόνο ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα.

Τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν δική μου σκέψη, ἀλλ' ὁ ναὸς κατασκευάσθηκε ἔχοντας σὰν πρότυπο ὁλόκληρο τὸν κόσμον, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος, μιλώντας γιὰ τὸν Χριστὸ πού ἀνέβηκε στὸν οὐρανό· «Ὁ Χριστὸς δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα ἅγια τῶν ἀγίων, πού ἦταν ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν»¹¹, θέλοντας μ' αὐτὸ νὰ δείξει ὅτι τὰ ἔδω ἅγια ἦταν τύποι τῶν ἀληθινῶν. Τὸ ὅτι δὲ τὸ καταπέτασμα χώριζε τὰ ἅγια τῶν ἀγίων ἀπὸ τὰ ἅγια πού ἦταν ἔξω, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ οὐρανὸς χωρίζει αὐτὰ πού βρίσκονται πάνω ἀπ' αὐτὸν ἀπὸ ὅλα τὰ δικά μας, ἄκουσε

ἡμᾶς ἀπάντων, ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ἠνίξατο, τὸν οὐρανὸν καταπέτασμα καλέσας. Περὶ γὰρ τῆς ἐλπίδος λέγων, ὅτι ὡς ἄγκυραν αὐτὴν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, ἐπήγαγε· «Καὶ εἰσερχομένην
5 εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς», ὑπὲρ τῶν οὐρανὸν ἄνω. Ὁρᾷς πῶς καταπέτασμα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσεν;

Ἐξω μὲν οὖν τοῦ καταπετάσματος ἦν ἡ λυχνία,
10 καὶ ἡ τράπεζα, καὶ βωμὸς χαλκοῦς, τὰς θυσίας δεχόμενος καὶ τὰ δλοκαυτώματα, ἔσω δὲ τοῦ καταπετάσματος ἡ κιβωτός, περικεκαλλυμένη πάντοθεν χρυσίῳ, τὰς πλάκας ἔχουσα τῆς διαθήκης, καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσοῦν, καὶ τὴν ράβδον Ἀαρὼν τὴν βλα-
15 στήσασαν, καὶ βωμὸν χρυσοῦν, οὐχὶ θυσιῶν, οὐδὲ δλοκαυτωμάτων, ἀλλὰ θυμιάματος μόνου. Καὶ τὰ μὲν ἔξω πατεῖν πᾶσιν ἐφεῖτο, τὰ δὲ ἔνδον μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ τούτων δὲ αὐτῶν μαρτυρίαν παρέξομαι πάλιν, τοῦ Παύλου οὕτω πως λέγοντος· «Εἶχε μὲν
20 οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν». «Ἅγιον δὲ κοσμικόν» καλεῖ τὴν ἔξω σκηνήν, ἐπειδὴ τῷ κόσμῳ παντὶ εἰσιέναι θέμις ἦν ἐν ἣ ἢ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ
25 λεγομένη τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ· ἐν ἣ στάμνος χρυσοῦν ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ράβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστή-
30 σασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον. Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνήν διαπαντὸς εἰσίσαι οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυ-

12. Ἐβρ. 6, 19 - 20

13. Ἐβρ. 9, 1

πῶς καὶ αὐτὸ τὸ ὑπαινίχθηκε, ὀνομάζοντας τὸν οὐρανὸ καταπέτασμα. Μιλώντας δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐλπίδα, «τὴν ὁποία ἔχομε μέσα στὴν ψυχὴ μας σὰν ἄγκυρα ἀσφαλὴ καὶ ἀσάλευτη», πρόσθεσε· «Ἡ ὁποία εἰσέρχεται στὸ ἐσωτερικὸ μέρος ποῦ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, ὅπου μπῆκε γιὰ χάρη μας πρόδρομος ὁ Ἰησοῦς»², δηλαδὴ στὸ μέρος ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Βλέπεις πῶς ὀνόμασε καταπέτασμα τὸν οὐρανὸ;

Ἐξω λοιπὸν ἀπὸ τὸ καταπέτασμα ἦταν ἡ λυχνία, ἡ τράπεζα, ὁ χάλκινος βωμὸς, ποῦ δεχόταν τίς θυσίαι καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα, μέσα δὲ ἀπὸ τὸ καταπέτασμα βρισκόταν ἡ κιβωτὸς, καλυμμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ χρυσό, ἔχοντας μέσα τίς πλάκες τῆς διαθήκης, τὴ στάμνα τῆ χρυσή, τὴ ράβδο τοῦ Ἄαρὼν ποῦ βλάστησε, καὶ χρυσὸ βωμὸ, ὄχι γιὰ θυσίαι, οὔτε καὶ γιὰ ὀλοκαυτώματα, ἀλλὰ μόνο γιὰ θυμίαμα. Καὶ στὰ ἔξω βέβαια ἅγια ἐπιτρεπόταν ὅλοι νὰ πατοῦν, ἐνῶ στὰ ἐσωτερικὰ ἅγια τῶν ἀγίων ἐπιτρεπόταν νὰ μπαίνει μόνο ὁ ἀρχιερέας. Καὶ γι' αὐτὰ πάλι θὰ σὰς παρουσιάσω μαρτυρία τοῦ Παύλου, ποῦ λέγει τὰ ἐξῆς· «Εἶχε λοιπὸν καὶ ἡ πρώτη διαθήκη διατάξεις γιὰ τὴ λατρεία καὶ τὸ κοσμικὸ ἁγιαστήριον»¹³. «Ἁγιαστήριον κοσμικόν» ὀνομάζει τὸ ἔξω μέρος τῆς σκηνῆς, ἐπειδὴ ἐπιτρεπόταν σ' ὅλους νὰ μπαίνουν μέσα σ' αὐτό. «Μέσα σ' αὐτὸ ὑπῆρχε ἡ λυχνία, ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεση τῶν ἄρτων. Μετὰ ἀπὸ τὸ δεῦτερον καταπέτασμα ὑπῆρχε ἡ λεγόμενη σκηνὴ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, ποῦ ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὸ τὸ χρυσὸ θυσιαστήριον, καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης καλυμμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ χρυσό, καὶ μέσα σ' αὐτὴν ἦταν ἡ χρυσὴ στάμνα, ποῦ εἶχε τὸ μάννα, ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρὼν ποῦ βλάστησε, καὶ οἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ἐπάνω ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχαν χειρουβὶμ γεμάτα ἀπὸ λαμπρότητα, ποῦ ἐπισκίαζαν τὸ ἱλαστήριον. Παρουσιάζοντας αὐτὰ αὐτῇ τῇ διάταξιν, στὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς σκηνῆς ἔμπαιναν πάντοτε οἱ ἱερεῖς, ἐκτελώνοντας τὰ λατρευτικὰ τους καθήκοντα, ἐνῶ στὸ δεῦτερον μέρος αὐτῆς ἔμπαινε μιὰ φορὰ τὸ χρόνο μόνο ὁ ἀρχιερέας, καὶ ὄχι χωρὶς αἷμα, τὸ ὁποῖον πρόσφερε γιὰ τὸν

τοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεύς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων». Ὁρᾷς ὅτι καὶ μόνος εἰσέρχεται ὁ ἀρχιερεύς, καὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντός;

5 4. Τί οὖν ταῦτα, φησί, πρὸς τὴν προκειμένην ἡμέραν; Ἀναμείνατε μικρόν, καὶ μὴ θορυβῆσθε. Ἄνωθεν γὰρ τὴν πηγὴν διορύττομεν, καὶ ἐπ' αὐτὴν σπεύδομεν τὴν κορυφὴν ἐλθεῖν, ὥστε μετ' εὐκολίας ὑμῖν ἅπαντα γενέσθαι δῆλα· μᾶλλον δέ, ἵνα μὴ μέχρι
10 πολλοῦ ὁ λόγος συνεσκιασμένος ᾖ, μηδὲ ἀσαφέστερος ὢν ἀπαγορεύειν ὑμᾶς ποιήσῃ πρὸς τὸ μῆκος τῶν λεγομένων, ἥδη τὴν αἰτίαν ὑμῖν ἔρῳ, δι' ἣν ταῦτα πάντα ἀνεκίνησα. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία; Ἐξ μῆνας ἐν γαστρὶ ἐχούσης τὴν Ἐλισάβετ τὸν Ἰωάννην, ἡ Μαρία ἤρξατο συλλαμβάνειν. Ἄν τοίνυν μάθωμεν ποι-
15 ος ἐκεῖνος ὁ μὴν ὁ ἕκτος ᾗν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ Μαρία· εἶτα μαθόντες, πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἔτεκεν, ἐννέα μῆνας ἀριθμήσαντες ἐκ τῆς συλλήψεως.

Πόθεν οὖν εἰσόμεθα, ποῖος ᾗν ὁ ἕκτος μὴν τῆς
20 κνήσεως τῆς Ἐλισάβετ; Ἄν μάθωμεν ποῖος ᾗν ὁ μὴν, καθ' ὃν ἤρξατο συλλαμβάνειν. Πόθεν δὲ εἰσόμεθα ποῖος ᾗν ὁ μὴν, καθ' ὃν συνέλαβεν; Ἄν μάθωμεν κατὰ ποῖον καιρὸν εὐηγγελίσθη Ζαχαρίας ὁ ταύτης ἀνὴρ. Αὐτὸ δὲ τοῦτο πόθεν ἡμῖν ἔσται γνώριμον;
25 Ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καθὼς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐνδον ὄντα τὸν Ζαχαρίαν ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ εἶπεν αὐτῷ περὶ τοῦ τοκετοῦ Ἰωάννου. Ἄν τοίνυν ἀποδειχθῇ σαφῶς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι καὶ ἅπαξ εἰσῆρχετο εἰς
30 τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεύς, καὶ μόνος, καὶ πότε, καὶ ποίῳ μηνί τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἅπαξ τοῦτο εἰσέρχεται, εὐδελος ἔσται ὁ καιρός, καθ' ὃν εὐηγγελίσθη· τούτου δὲ γενομένου δήλου, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συλλήψεως ἔσται τοῖς πᾶσι γνῶριμος.

ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματα ποῦ ἔκαμνε ὁ λαὸς ἀπὸ ἄγνοια»¹⁴. Βλέπεις ὅτι καὶ μόνος μπαίνει ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ μιὰ φορὰ μόνο σ' ὀλόκληρο τὸ χρόνο;

4. Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχουν αὐτὰ μὲ τὴ σημερινὴ ἡμέρα; Κάνετε λίγη ὑπομονὴ καὶ μὴ ἀνησυχεῖτε. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σκάβομε τὴν πηγὴ καὶ προσπαθοῦμε νὰ φθάσουμε στὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ αὐτῆς, ὥστε μὲ εὐκολία ὅλα νὰ σᾶς γίνουν γνωστὰ ἢ καλύτερα, γιὰ νὰ μὴ εἶναι γιὰ πολὺ ἀκατανόητος ὁ λόγος, οὔτε νὰ καθίσταται ἀσαφῆς, ἐμποδίζοντάς σας μὲ τὸ μῆκος τῶν λεγομένων νὰ τὸν παρακολουθεῖτε, θὰ σᾶς πῶ ἀμέσως τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία τὰ εἶπα ὅλα αὐτὰ. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Ἐνῶ ἡ Ἐλισάβετ βρισκόταν στὸν ἕκτο μῆνα τῆς κυήσεως τοῦ Ἰωάννη, ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας. "Ἄν λοιπὸν μάθομε ποῖος ἦταν ἐκεῖνος ὁ ἕκτος μῆνας, θὰ γνωρίσουμε καὶ πότε ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας· ἔπειτα, ἀφοῦ μάθομε πότε ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη της, θὰ γνωρίσουμε καὶ πότε γέννησε, μετρώντας ἐννέα μῆνες ἀπὸ τὴ σύλληψη.

Πῶς λοιπὸν θὰ γνωρίσουμε, ποῖος ἦταν ὁ ἕκτος μῆνας τῆς κυήσεως τῆς Ἐλισάβετ; "Ἄν μάθομε ποῖος ἦταν ὁ μῆνας τῆς ἀρχῆς τῆς ἐγκυμοσύνης της. Πῶς ὅμως θὰ μάθομε ποῖος ἦταν ὁ μῆνας κατὰ τὸν ὁποῖο ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη της; "Ἄν μάθομε σὲ ποῖο χρόνο ὁ Ζαχαρίας, ὁ ἄνδρας αὐτῆς, ἔλαβε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση. Καὶ αὐτὸ ἀπὸ ποῦ θὰ τὸ μάθομε; Ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές; ὅπως δηλαδὴ λέγει τὸ ἅγιο εὐαγγέλιο, ἐνῶ ὁ Ζαχαρίας βρισκόταν μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὁ ἄγγελος τοῦ ἔφερε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση, καὶ τοῦ εἶπε γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη. "Ἄν λοιπὸν ἀποδειχθεῖ μὲ σαφήνεια ἀπὸ τίς Γραφές, ὅτι καὶ μιὰ φορὰ μόνο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας στὰ ἅγια τῶν ἁγίων καὶ αὐτὸς μόνος, καθὼς καὶ πότε καὶ ποῖο μῆνα τοῦ χρόνου γίνεται ἡ μοναδικὴ αὐτῆ εἴσοδος μέσα σ' αὐτὰ, θὰ γίνῃ τότε γνωστὸς ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο δέχθηκε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση· καὶ ἀφοῦ γίνῃ αὐτὸ φανερό, θὰ γίνῃ γνωστὴ σ' ὅλους ἡ ἀρχὴ τῆς συλλήψεως.

"Οτι μὲν οὖν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσῆρχετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐδήλωσε, καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ τοῦτο αὐτὸ δῆλον ποιεῖ, οὕτω λέγων· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, λάλησον πρὸς Ἄαρὼν τὸν ἀδελφόν σου, καὶ μὴ εἰσπορευέσθω πᾶσαν ὥραν εἰς τὸ ἅγιον τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται». Καὶ πάλιν· «Καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπο-
 10 ρευομένου αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια, ἕως ἂν ἐξέλθῃ, καὶ ἐξιλάσεται περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· καὶ ἐξελεύσεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐναντι Κυρίου». "Οτι μὲν οὖν οὐ διὰ παντὸς εἰσῆει εἰς τὰ
 15 ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε ἔνδον ὄντος αὐτοῦ ἄψασθαι θέμις ἦν τινα, ἀλλ' ἐξω παρὰ τὸ καταπέτασμα ἐστάναι, δῆλον ἀπὸ τούτων. Ἄλλὰ κατέχετε δὴ ταῦτα μετὰ ἀκριβείας. Ὑπόλοιπον γὰρ ἐστὶ δεῖξαι, ποῖος ἦν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν εἰσῆει εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ
 20 ὅτι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος τοῦτο ἔπραττε.

Πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; Ἄπ' αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τούτου. Οὕτω γὰρ πῶς φησὶν· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἐβδόμῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ, ὃ αὐτό-
 25 χθων, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ προσκείμενος ἐν ὑμῖν. Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐξιλάσεται περὶ ὑμῶν, καθαρῖσαι ὑμᾶς περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν ἐναντίον Κυρίου καθαρισθήσεσθε. Σάββατα Σαββάτων, ἀνάπαυσις αὕτη ἔσται ὑμῖν καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς
 30 ὑμῶν νόμιμον αἰώνιον ἔσται ὑμῖν. Καὶ ἐξιλάσεται ὁ

15. ΛΕΥΙΤ. 16, 2

16. ΛΕΥΙΤ. 16, 17

Τὸ ὅτι λοιπὸν μία φορὰ τὸ χρόνο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ ὁ Παῦλος μᾶς τὸ δήλωσε καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μᾶς τὸ φανερώνει, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «Καὶ μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆ καὶ τοῦ εἶπε· Πές στὸν ἀδελφὸ σου τὸν Ἰσραὴλ νὰ μὴ μπαίνει ὁποιαδήποτε ὥρα μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, ποὺ βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὸ καταπέτασμα, καὶ νὰ στέκεται μπροστὰ στὸ ἱλαστήριον, ποὺ βρίσκεται ἐπάνω στὴν κιβωτὸ τοῦ μαρτυρίου, γιὰ νὰ μὴ τιμωρηθεῖ μέ θάνατο»¹⁵. Καὶ πάλι «Κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ βρίσκεται μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ὅταν θὰ μπαίνει ὁ Ἰσραὴλ στὰ ἅγια τῶν ἀγίων γιὰ νὰ κάνει τὴν ἐξιλέωση καὶ μέχρι ποῦ νὰ ἐπιστρέψει, ἢ δὲ ἐξιλέωση ποῦ θὰ κάνει θὰ εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ τὴν οἰκογένειά του καὶ γιὰ ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ, θὰ πηγαίνει δὲ στὴ συνέχεια πρὸς τὸ θυσιαστήριον ποὺ βρίσκεται ἀπέναντι στὸν Κύριον»¹⁶. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν ἔμπαινε πάντοτε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, οὔτε ἐπιτρεπόταν νὰ τὸν πλησιάσει κάποιος ὅταν βρισκόταν μέσα σ' αὐτά, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ στέκεται ἔξω, δίπλα στὸ παραπέτασμα, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτά. Κρατᾶτε λοιπὸν αὐτὰ μέ ἀκρίβεια στὴ μνήμη σας. Διότι ὑπολείπεται νὰ σᾶς δείξω, ποῖος ἦταν ὁ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔμπαινε ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, καὶ ὅτι μόνο αὐτὸς τὸ ἔκαμνε αὐτὸ μία φορὰ τὸ χρόνο.

Ἄπο ποῦ λοιπὸν αὐτὸ γίνεται φανερό; Ἄπο τὸ ἴδιο αὐτὸ βιβλίον. Διότι λέγει τὰ ἐξῆς· «Τῆ δεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς θὰ συναισθάνεσθε τίς ἁμαρτίες σας καὶ θὰ ταπεινῶνετε τίς ψυχές σας μετανοώντας γι' αὐτές, καὶ δὲν θὰ κάμνετε καμία ἐργασία κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ, οὔτε ὁ ἐντόπιος Ἰσραηλίτης, οὔτε ὁ προσήλυτος ποὺ ἦρθε ἀπὸ ἀλλοῦ καὶ μένει κοντὰ σας. Διότι κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ θὰ γίνεται ἡ τελετὴ γιὰ τὴν ἐξιλέωση τῶν ἁμαρτιῶν σας, γιὰ νὰ καθαρίζεσθε ἀπὸ ὅλες τίς ἁμαρτίες σας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ εἰστε στὸ ἐξῆς καθαροί. Σάββατα σαββάτων θὰ εἶναι αὐτό, θὰ ἐπικρατεῖ ἀναμεταξύ σας πλήρης ἀνάπαυση, θὰ ταπεινῶνετε τίς ψυχές σας μέ τὴ μετάνοια,

ιερεύς, ὃν ἂν χρίσωσιν αὐτόν, καὶ ὃν ἂν τελειώσωσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἱερατεύειν μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἐνδύσεται τὴν στολὴν αὐτοῦ τὴν ἁγίαν, καὶ ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν σκηνηὴν τοῦ μαρ-
 5 τυρίου, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐξιλάσεται, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἱερέων, καὶ περὶ πάσης τῆς συναγωγῆς ἐξιλάσεται. Καὶ ἔσται τοῦτο ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον, ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν υἰῶν Ἰσρα-
 ἡλ ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ἐπαξ τοῦ ἐ-
 10 νιαυτοῦ ποιηθήσεται, καθάπερ συνέταξε Κύριος τῷ Μωϋσῆϊ». Περὶ τῆς σκηνοπηγίας ἐνταῦθα διαλέγεται. Τότε γὰρ ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆει ὄπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν, ὅτι «Ἐπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο ποιηθήσεται».

15 5. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς σκηνοπηγίας εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεὺς μόνος, φέρε λοιπὸν ἀποδείξωμεν, ὅτι τότε ὤφθη ὁ ἄγγελος τῷ Ζαχαρίᾳ, ἥνικα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἦν μόνω γὰρ αὐτῷ ὤφθη θυμιῶντι· μόνος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς οὐ-
 20 δέποτε εἰσέρχεται, ἀλλ' ἢ τότε μόνον. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ αὐτῶν ἀκοῦσαι τῶν ρημάτων. «Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἱερεὺς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρῶν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς
 25 Ἐλισάβετ». «Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ πᾶν πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω, τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιά-
 30 ματος». Ἀναμνήσθητί μοι, ἀγαπητέ, τῆς μαρτυρίας ἐκείνης, τῆς λεγούσης «Καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπορευομένου αὐ-

17. Λευιτ. 16, 29 - 34

18. Λουκᾶ 1, 5

19. Λουκᾶ 1, 8 - 10

καὶ αὐτό θὰ εἶναι νόμος αἰώνιος. Τὴν ἐξιλέωση θὰ τὴν κάμνει ὁ ἀρχιερέας, ποῦ θὰ ἐκλέγεται κάθε φορά, τοῦ ὁποίου θὰ χρίονται καὶ τὰ χέρια γιὰ νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ ἱκανὰ γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, θὰ ἀρχιερατεύει μετὰ τὸν πατέρα του καὶ θὰ φορεῖ τὴ λινὴ στολή, τὴ στολή τὴν ἅγια. Αὐτὸς θὰ ἐξιλεώνει τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, τὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου, τὸ θυσιαστήριο, θὰ ἐξιλεώνει τὶς ἁμαρτίες τῶν ἱερέων καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Αὕτῃ ἡ ἐξιλέωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ ὅλες τὶς ἁμαρτίες τους θὰ εἶναι νόμος αἰώνιος. Θὰ γίνεται μία φορά τὸ χρόνο, ὅπως ἀκριβῶς διέταξε ὁ Κύριος στὸ Μωϋσῆ»¹⁷. Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἐορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Διότι τότε ἦταν ἡ μοναδικὴ φορά ποῦ ὁ ἀρχιερέας ἔμπαινε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, πράγμα βέβαια ποῦ δήλωσε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγοντας ὅτι «Αὐτό θὰ γίνεται μία φορά τὸ χρόνο».

5. Ἐφόσον λοιπὸν κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς σκηνοπηγίας ὁ ἀρχιερέας εἰσέρχεται μόνος στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, ἐμπρὸς ν' ἀποδείξομε στὴ συνέχεια, ὅτι τότε παρουσιάσθηκε ὁ ἄγγελος στὸ Ζαχαρία, ὅταν βρισκόταν μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων· διότι μόνο σ' αὐτὸν παρουσιάσθηκε κατὰ τὴν ὥρα ποῦ θυμιάζει, ὁ δὲ ἀρχιερέας ποτὲ δὲν εἰσέρχεται μόνος μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων, παρὰ τότε μόνο. Τίποτε λοιπὸν δὲν μᾶς ἐμποδίζει ν' ἀκούσομε καὶ αὐτὰ τὰ λόγια. «Κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδη Ζοῦσε κάποιος ἱερέας, ὀνομαζόμενος Ζαχαρίας, ἀπὸ τὴν τάξη τοῦ Ἀβιά, καὶ ἡ γυναῖκα του ποῦ καταγόταν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀαρών, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἦταν Ἐλισάβετ»¹⁸. «Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τελέσεως τῶν ἱερατικῶν του καθηκόντων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴ σειρά τῆς τάξεώς του, συνέβηκε νὰ πέσει σ' αὐτόν, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῆς ἱερατικῆς ὑπηρεσίας, ὁ κλῆρος νὰ θυμιάσει καὶ νὰ εἰσέλθει στὸ ναὸ τοῦ Κυρίου, ὀλοκλήρο δὲ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ προσευχόταν ἔξω κατὰ τὴν ὥρα τοῦ θυμιάματος»¹⁹. Θυμήσου, ἀγαπητέ μου, τὴ μαρτυρία ἐκείνη ποῦ λέγει· «Κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ βρίσκεται μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ὅταν θὰ εἰσέρχεται ὁ Ἀαρών στὰ

τοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἕως ἂν ἐξέλθῃ».

Ἔφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, ἐστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Οὐκ εἶπε, 5 ἑτοῦ θυσιαστηρίου τῶν θυσιῶν, ἀλλὰ, «Τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Τὸ γὰρ θυσιαστήριον τὸ ἕξω θυσιῶν ἦν καὶ ὀλοκαυτωμάτων, τὸ δὲ ἕσω θυμιάματος. Ὡστε καὶ ἀπὸ τούτου, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι αὐτῷ μόνῳ, καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι, ὅτι ἕξω ἦν ὁ 10 λαὸς προσδεχόμενος αὐτόν, εὐδηλον ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσηλθε. «Καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνὴ σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. Καὶ 15 ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν, καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτόν. Ἐξελθὼν δὲ διένευεν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι». Ὁρᾷς ὅτι ἐσωτέρω τοῦ καταπετάσματος ἦν; Τότε τοίνυν εὐηγγελίσθη. 20 Ὁ δὲ καιρὸς τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ὁ τῆς σκηνοπηγίας ἦν, καὶ τῆς νηστείας· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «Ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν». Τελεῖται δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ Γορπιαίου μηνός, καθὼς καὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε. Τότε γὰρ τοὺς 25 πολλοὺς καὶ μακροὺς πρὸς Ἰουδαίους ἀνηλώσαμεν λόγους, τῆς ἀκαίρου αὐτῶν νηστείας κατηγοροῦντες. Τότε τοίνυν καὶ ἡ Ἐλισάβετ συνέλαβεν, ἡ γυνὴ Ζαχαρίου, καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα, ὅτι «Οὕτω μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις, αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις». 30

Εὐκαιρον οὖν δεῖξαι λοιπόν, ὅτι τὸν ἕκτον μῆνα ταύτης ἐχούσης ἐν τῇ κυήσει τοῦ Ἰωάννου, ἡ Μαρία λαμβάνει τῆς συλλήψεως τὰ εὐαγγέλια. Ἐπειδὴ 35 γὰρ ἦλθε πρὸς αὐτὴν Γαβριὴλ καὶ ἔλεγε, «Μὴ φο-

20. Λευτ. 16, 17

22. Λουκᾶ 1. 12· 13· 22

21. Λουκᾶ 1, 11

23. Λευιτ. 16, 29

ἅγια τῶν ἁγίων, γιά νά κάνει τήν ἐξιλέωση, καί μέχρι πού νά βγεῖ ἔξω»²⁰.

«Παρουσιάσθηκε τότε σ' αὐτόν ἄγγελος Κυρίου, πού στεκόταν στα δεξιά τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος»²¹. Δέν εἶπε 'τοῦ θυσιαστηρίου τῶν θυσιῶν', ἀλλά, «Τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος». Διότι τὸ θυσιαστήριο πού βρισκόταν ἔξω ἦταν γιά θυσίες καί ὀλοκαυτώματα, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸ ἦταν γιά θυμίαμα. Ὡστε καί ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, καί ἀπὸ τὸ ὅτι παρουσιάσθηκε μόνο σ' αὐτόν, καί ἀπὸ τὰ λεγόμενα, ὅτι ὁ λαὸς βρισκόταν ἔξω περιμένοντάς τον νά βγεῖ, γίνεται φανερό ὅτι αὐτὸς εἰσῆλθε στα ἅγια τῶν ἁγίων. «Ταράχθηκε τότε ὁ Ζαχαρίας μόλις τὸν εἶδε καί φόβος κυρίευσε αὐτόν. Εἶπε τότε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Μὴ φοβᾶσαι, Ζαχαρία, διότι ἀκούσθηκε ἡ προσευχή σου καί ἡ γυναίκα σου ἡ Ἐλισάβετ θά σοῦ γεννήσει υἱό, τὸν ὁποῖο θά ὀνομάσεις Ἰωάννη. Καί ὁ λαὸς περίμενε τὸν Ζαχαρία, καί ἀποροῦσε γιατί καθυστεροῦσε νά βγεῖ. Ὄταν βγῆκε ἔξω ἔκαμνε νεύματα πρὸς τὸ πλῆθος, μὴ μπορώντας νά μιλήσει»²². Βλέπεις ὅτι βρισκόταν μέσα ἀπὸ τὸ παραπέτασμα; Τότε λοιπὸν ἔλαβε τὴν χαρμόσυνη εἶδηση. Ὁ χρόνος δὲ κατὰ τὸν ὁποῖο ἔλαβε τὴν χαρμόσυνη αὐτὴ εἶδηση ἦταν ἡ ἐορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας καί τῆς νηστείας· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ταπεινῶστε τίς ψυχές σας»²³. Αὐτὴ ἡ ἐορτὴ ἐορτάζεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γορπιαίου μηνῆ²⁴, ὅπως εἶναι γνωστὸ καί σὲ σᾶς. Διότι τότε ἀφιερῶσαμε πολλοὺς καί μακροὺς λόγους ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, κατηγορώντας τὴν ἄκαιρη νηστεία αὐτῶν. Τότε λοιπὸν συνέλαβε καί ἡ Ἐλισάβετ, ἡ γυναίκα τοῦ Ζαχαρία, καί ἔκρυβε τὸν ἑαυτὸ της ἐπὶ πέντε μῆνες, λέγοντας ὅτι «Αὐτὸ μοῦ ἔκανε ὁ Κύριος κατὰ τίς ἡμέρες πού θέλησε νά μοῦ ἀφαιρέσει τὴ ντροπὴ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων»²⁵.

Εἶναι κατάλληλη λοιπὸν στιγμή τώρα νά δείξω, ὅτι ὅταν αὐτὴ, ἔχοντας στήν κοιλιά της τὸν Ἰωάννη, βρισκόταν στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της, τότε ἡ Μαρία δέχεται τὴν χαρμόσυνη εἶδηση τῆς συλλήψεως. Ὄταν δη-

24. Γορπιαῖος· ὀνομασία μακεδονικοῦ μηνῆ ἀπὸ 15 Αὐγούστου μέχρι 15 Σεπτεμβρίου

βοῦ, *Μαριάμ* εὔρες οὖν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰ-
 δοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἴόν, καὶ καλέσεις
 τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν», θορυβουμένης δὲ ἐκείνης,
 καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητούσης μαθεῖν, ἀποκριθεὶς ὁ
 5 ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ
 σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ
 γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ.
 Καὶ ἰδοὺ Ἑλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συν-
 ειληφῦα υἴον ἐν γήρει αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος
 10 ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρα· ὅτι οὐκ ἄδυνατή-
 σει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ρῆμα». Εἰ τοίνυν μετὰ τὸν
 Γορπιαῖον μῆνα ἀρχὴν ἔλαβε συλλαμβάνειν ἡ Ἑλισά-
 βετ, καθὼς ἀποδέδεικται, ἀριθμῆσαι ἕξ ἐκείνου δεῖ
 τοὺς μεταξὺ μῆνας ἕξ. Εἰσὶ τοίνυν οὗτοι οἱ μῆνες,
 15 Ὑπερβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, Αὐδοναῖος, Πε-
 ρίτιος, Δύστρος. Μετὰ τοῦτον οὖν τὸν ἕκτον μῆνα
 ἀρχὴν ἡ *Μαρία* τῆς συλλήψεως ἔλαβεν· ὅθεν καὶ ἐν-
 νέα μῆνας ἀριθμοῦντες, εἰς τὸν παρόντα τοῦτον ἀ-
 παντησόμεθα μῆνα.

20 Ἔστιν οὖν ὁ πρῶτος μὴν τῆς συλλήψεως τοῦ
 Δεσπότου, Ἀπρίλιος, ὃς ἐστὶ Ξαντικός· μεθ' ὃν Ἀρ-
 τεμίσιος, Δέσιος, Πάνεμος, Λώιος, Γορπιαῖος, Ὑ-
 περβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, καὶ οὗτος ὁ μὴν ὁ
 ἐνεστῶς, καθ' ὃν τὴν ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν. Ἴνα δὲ
 25 καὶ σαφέστερον ὑμῖν πάλιν γένηται τὸ λεγόμενον, ἐν
 συντόμῳ τὰ αὐτὰ πάλιν ἀναλαβὼν, ἔρω πρὸς τὴν ὑ-
 μετέραν ἀγάπην. Ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσέρχεται μό-
 νος ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Πότε δὲ
 τοῦτο ἐγένετο; Ἐν τῷ μηνὶ τῷ Γορπιαίῳ. Τότε οὖν
 30 εἰσῆλθεν ὁ *Ζαχαρίας* εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τότε
 καὶ εὐηγγελίσθη περὶ τοῦ Ἰωάννου. Ἀνεχώρησεν
 οὖν ἐκεῖθεν, καὶ ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ γυνὴ αὐ-
 τοῦ. Μετὰ δὲ τὸν Γορπιαῖον, ἕκτον μῆνα ἐχούσης

λαδὴ πῆγε πρὸς αὐτὴν ὁ Γαβριήλ καὶ τῆς εἶπε, «Μὴ φοβᾶσαι, Μαριάμ· βρῆκες χάρη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ· καὶ νῦν, θὰ συλλάβεις στὴν κοιλιά σου καὶ θὰ γεννήσεις υἱό, τὸν ὁποῖο θὰ ὀνομάσεις Ἰησοῦ»²⁶, ἐπειδὴ ἐκείνη κυριεύθηκε ἀπὸ ἀνησυχία καὶ ζητοῦσε νὰ μάθει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ γινόταν αὐτό, ἀποκρίθηκε ὁ ἄγγελος καὶ εἶπε πρὸς αὐτὴν· «Πνεῦμα ἅγιο θὰ ρθεῖ σὲ σένα καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου θὰ κατοικήσει μέσα σου, καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἅγιο ἐκεῖνο τέκνο ποῦ θὰ γεννηθεῖ ἀπὸ σένα θὰ ὀνομασθεῖ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Νὰ καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου συνέλαβε τώρα στὰ γεράματά της υἱό, καὶ αὐτὴ ποῦ θεωρεῖται στείρα βρίσκεται ἤδη στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της, διότι κανένα πράγμα δὲν εἶναι ἀδύνατο στὸ Θεό»²⁷. Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τὸν Γορπιαῖο μῆνα ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Ἐλισάβετ, ὅπως ἔχει ἀποδειχθεῖ, πρέπει νὰ μετρήσουμε τοὺς ἕξι στὴ συνέχεια μῆνες. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ μῆνες εἶναι, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος. Μετὰ λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἕκτο αὐτὸ μῆνα ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας, καὶ ἔτσι, μετρώντας ἐννέα μῆνες, φθάνομε στὸ μῆνα αὐτὸ ποῦ διανύομε τώρα.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν μῆνας τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ Ἀπρίλιος, δηλαδὴ ὁ Ξανθικός, καὶ στὴ συνέχεια ὁ Μάϊος, Ἰούνιος, Ἰούλιος, Αὐγουστος, Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος, ὁ μῆνας δηλαδὴ αὐτὸς ποῦ διανύομε τώρα, καὶ κατὰ τὸν ὁποῖο ἐορτάζομε τὴν ἡμέρα αὐτὴ. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γίνει καὶ πάλι πιὸ σαφές αὐτὸ ποῦ σᾶς λέγω, θὰ ἐπαναλάβω μὲ συντομία καὶ θὰ πῶ πρὸς τὴν ἀγάπη σας τὰ ἴδια καὶ πάλι. Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἔμπαινε μόνος ὁ ἀρχιερέας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων. Πότε γινόταν αὐτό; Κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριο. Τότε λοιπὸν μπῆκε ὁ Ζαχαρίας μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ τότε ἔλαβε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη. Βγῆκε λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἄρχισε ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς γυναίκας του. Μετὰ τὸν Σεπτέμβριο, καὶ ἐνῶ ἡ Ἐλισάβετ βρισκόταν στὸν ἕκτο μῆνα τῆς ἐγκυμοσύνης της,

τῆς Ἐλισάβετ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Δύστρος, ἤρξατο συλλαμβάνειν λοιπὸν ἢ Μαρία. Ἀπὸ Ξαντικοῦ τοίνυν ἐννεὰ ἀριθμοῦντες μῆνας, εἰς τὸν παρόντα ἤξομεν μῆνα, καθ' ὃν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέχθη.

5 6. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς ἡμέρας πάντα ὑμῖν δῆλα ἐποιήσαμεν· ἐν δὲ λοιπὸν εἰπὼν, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μειζόνων παραχωρήσας. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀκούοντες, ὅτι Θεὸς ἐτέχθη ἐν σαρκί, καταγελῶσι διασύ-
 10 ροντες, καὶ πολλοὺς τῶν ἀφελεστέρων θορυβοῦσι καὶ ταραττοῦσιν· ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ἐκείνους, καὶ πρὸς τοὺς ταραττομένους εἰπεῖν, ὥστε μὴ θορυβεῖσθαι ποτε, ὑπὸ ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀναπειθομένους, μήτε ταραττεσθαι ἐκ τοῦ τῶν ἀπίστων γέλωτος. Καὶ γὰρ
 15 τὰ παιδιά τὰ μικρὰ πολλάκις γελᾷ, σπουδαιολογουμένων ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων ἀσχολουμένων, ἀλλ' οὐ τῆς τῶν γελωμένων πραγμάτων εὐτελείας, ἀλλὰ τῆς τῶν γελώντων ἀνοίας τεκμήριον ὁ γέλως ἐστίν. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐστὶν εἰ-
 20 πεῖν, ὅτι παίδων ἀνοητότερον σχεδὸν διακείμενοι, τὰ φρίκης ἄξια καὶ πολλοῦ θαύματος γέμοντα διασύρουσι, τὰ δὲ ἀληθῶς καταγέλαστα σεμνύνουσι καὶ περιστέλλουσιν.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τὰ ἡμέτερα παρ' ἐκείνοις γελώ-
 25 μενα ἐπὶ τῆς οἰκείας σεμνότητος μένει, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ γέλωτος ἐκείνων εἰς τὴν ἑαυτῶν παραβλαπτόμενα δόξαν, καὶ τὰ αὐτῶν πανταχόθεν περιστελλόμενα τὴν οἰκείαν ἀσχημοσύνην ἐνδείκνυται. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης παραπληξίας, αὐτοὺς μὲν εὐολίσθους
 30 ὑπάρχοντας εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ εὐτελεῖ ξόανα τοὺς ἑαυτῶν εἰσάγοντας θεοὺς, καὶ καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ τινὶ ἀποκλείοντας, μηδὲν αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι μήτε ποιεῖν, μήτε λέγειν, ἡμῖν δὲ ἐγκαλεῖν λέγουσιν,

πού είναι ὁ Μάρτιος, ἄρχισε πλέον ἡ ἐγκυμοσύνη τῆς Μαρίας. Μετρώντας λοιπὸν ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο καὶ μετὰ ἑννέα μῆνες, φθάνομε στὸ μῆνα αὐτὸ πού διανύομε, κατὰ τὸν ὁποῖο γεννήθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός.

6. Καὶ γιὰ μὲν τὴν ἡμέρα αὐτὴ σὰς τὰ κατέστησα ὅλα γνωστά, ἀφοῦ σὰς πῶ ὅμως στὴ συνέχεια ἓνα ἀκόμη, θὰ τελειώσω τὸ λόγο, παραχωρώντας τὰ πιὸ σπουδαιότερα στὸν κοινὸ διδάσκαλο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀκούοντας ὅτι ὁ Θεὸς γεννήθηκε μὲ ἀνθρώπινη σάρκα, μᾶς γελοῦν γι' αὐτὸ καὶ μᾶς κατηγοροῦν, καὶ κάνουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπλοῖκους πιστοὺς ν' ἀνησυχοῦν καὶ νὰ ταρασσονται, γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀπευθυνθῶ καὶ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς αὐτοὺς πού ταρασσονται καὶ νὰ τοὺς πῶ, νὰ μὴ θορυβοῦνται ποτὲ ἀκούοντας αὐτά, νὰ μὴ πιστεύουν στὰ λόγια ἀνόητων ἀνθρώπων, οὔτε καὶ νὰ ταρασσονται περιγεγῶμενοι ἀπὸ τοὺς ὀπισθοῦς. Καθόσον καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ πολλές φορές γελοῦν, ἐνῶ τὰ μιλάμε ἡμεῖς γιὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ ἀσχολούμαστε μὲ σοβαρὰ θέματα, ὅμως τὰ γέλια τους δὲν εἶναι ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ἀσήμαντα τὰ πράγματα πού περιγελοῦν, ἀλλ' εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀνοησίας αὐτῶν πού γελοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὅτι δηλαδὴ, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ ἀνόητοι ἀπὸ τὰ παιδιὰ, χλευάζουν ἐκεῖνα πού εἶναι γεμάτα ἀπὸ φρίκη καὶ ἄξια μεγάλου θαυμασμοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνα πού πραγματικὰ εἶναι ἄξια γιὰ γέλια τὰ σέβονται καὶ τὰ τιμοῦν.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τὰ δικά μας πού χλευάζονται ἀπὸ ἐκείνους παραμένουν ἀξιοσέβαστα, χωρὶς καθόλου νὰ βλάπτεται ἡ δόξα τους ἀπὸ τοὺς χλευασμοὺς ἐκείνων, καὶ τὰ δικά τους πού ἀπὸ παντοῦ τὰ περιβάλλουν μὲ τιμὲς φανερώνουν τὴν ἀσχημοσύνη τους. Διότι πῶς δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης, αὐτοὶ μὲν, πού συνηθίζουν νὰ παρουσιάζουν τοὺς θεοὺς τους σὰν λίθους, δένδρα καὶ εὐτελῆ ξύλινα ἀγάλματα καὶ νὰ τοὺς κλείνουν σὰν μέσα σὲ κάποια φυλακὴ, νὰ νομίζουν ὅτι δὲν κάνουν οὔτε καὶ λέγουν τίποτε τὸ αἰσχρὸ, ἐμᾶς ὅμως νὰ μᾶς κατηγοροῦν πού λέμε, ὅτι ὁ Θεός, ἀφοῦ κα-

ὅτι ναὸν ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ Θεὸς ζῶντα ἐκ Πνεύ-
 ματος ἁγίου, δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ὠφέλησε; Καὶ
 ποῖον ἔγκλημα τοῦτο; Εἰ γὰρ αἰσχρόν, ἐν ἀνθρωπί-
 νῳ σώματι Θεὸν οἰκῆσαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν λίθῳ καὶ
 5 ξύλῳ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον λίθος καὶ ξύλον ἀτιμότε-
 ρον ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα καὶ τῶν ἀναισθήτων τού-
 των ὑλῶν εὐτελέστερον τὸ γένος ἡμῶν αὐτοῖς εἶναι
 δοκεῖ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ εἰς αἰλοῦρους, καὶ κύνας, πολ-
 λοι δὲ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰς ἔτι τούτων ἀτιμότερα
 10 τοῦ Θεοῦ κατάγειν τολμῶσι τὴν οὐσίαν.

Ἡμεῖς δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε λέγομεν, οὔ-
 τε ἀκοῦσαι ποτε ἂν ἀνασχοίμεθα· ἐκεῖνο δὲ φαμεν,
 ὅτι καθαρὰν σάρκα, καὶ ἁγίαν, καὶ ἄμωμον, καὶ ἁ-
 μαρτία ἀπάση γεγεννημένην ἄβατον ἐκ παρθενικῆς
 15 μήτρας ἀνέλαβεν ὁ Χριστός, καὶ τὸ οἰκεῖον διωρθώ-
 σατο πλάσμα. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ ἀσεβοῦν-
 τες αὐτοῖς Μανιχαῖοι, εἰς κύνας, καὶ πιθήκους, καὶ
 θηρία παντοδαπὰ τὴν οὐσίαν εἰσάγοντες τοῦ Θεοῦ
 (τὴν γὰρ ψυχὴν τούτοις ἅπασιν ἐκ τῆς οὐσίας ἐ-
 20 κεινης εἶναι φασιν) οὐ φρίττουσιν, οὐδὲ καταδύον-
 ται, ἡμᾶς δὲ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ λέγειν φασίν, ὅτι τού-
 των μὲν οὐδὲν οὔτε εἰς νοῦν λαβεῖν ἀνεχόμεθα· ὁ δὲ
 αὐτῷ πρέπον ἦν καὶ προσῆκον, λέγομεν, ὅτι τὸ οἰ-
 κεῖον ἔργον ἔλθων διωρθώσατο τῷ τῆς γεννήσεως
 25 ταύτης τρόπῳ.

Τί λέγεις, εἰπέ μοι, ὦ ἄνθρωπε; Τὴν τῶν ἀν-
 δροφόνων ψυχὴν, καὶ τὴν τῶν γοήτων, τῆς οὐσίας
 εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν τολμᾶς ἐγκαλεῖν, ὅτι τού-
 των μὲν οὐδὲν ἀνεχόμεθα, οὔτε ὑπομένομεν ἀκοῦσαι
 30 λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας ἀσεβείας κρίνο-
 μεν μετόχους· ἐκεῖνο δὲ φαμεν, ὅτι ναὸν ἁγίον ἑαυτῷ
 κατασκευάσας ὁ Θεός, δι' ἐκείνου τὴν τῶν οὐρανῶν

τασκεύασε μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ναὸ ζωντανό, ὠφέλησε μὲ αὐτὸν τὴν οἰκουμένην; Καὶ ποῖο ἔγκλημα εἶναι αὐτό; Ἐάν πράγματι εἶναι αἰσχρὸ νὰ κατοικήσει ὁ Θεὸς σὲ ἀνθρώπινο σῶμα, πολὺ περισσότερο αἰσχρὸ εἶναι νὰ κατοικεῖ μέσα σὲ λίθους καὶ ξύλα, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο πιὸ ἀσήμαντο εἶναι ὁ λίθος καὶ τὸ ξύλο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐκτὸς βέβαια ἂν νομίζουν αὐτοὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι εὐτελέστερο καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀναίσθητες ὕλες. Διότι αὐτοὶ τολμοῦν νὰ κατεβάξουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ σὲ γάτες, καὶ σκύλους, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς καὶ σὲ ἀκόμη πιὸ ἀσήμαντα ἀπ' αὐτὰ πράγματα.

Ἄλλ' ἐμεῖς τίποτε ἀπ' αὐτὰ οὔτε λέμε, οὔτε θὰ μπορούσαμε ποτέ ν' ἀνεχθοῦμε ν' ἀκούσομε, ἀντίθετα ἐκεῖνο λέμε, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλαβε ἀπὸ τὴν παρθενικὴ μήτρα σάρκα καθαρὴ, ἅγια, ἀμόλυντη καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἁμαρτία καὶ ἐπανεφέρε τὸ πλάσμα του στὴν ἀρχικὴ του κατάστασι. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια, καθὼς καὶ οἱ Μανιχαῖοι ποὺ διαπράττουν τὴν ἴδια ἀσέβεια μὲ αὐτούς, κατεβάζοντας τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ σὲ σκύλους, πιθήκους, καὶ παντὸς εἶδους θηρία (διότι λέγουν ὅτι ἡ ψυχὴ ὄλων αὐτῶν προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ), δὲν φρίττουν οὔτε καὶ νιώθουν ντροπὴ, ἐνῶ γιὰ μᾶς λένε ὅτι ἀποδίδομε σ' αὐτὸν πράγματα ποὺ δὲν ταιριάζουν σ' αὐτόν, διότι οὔτε κἂν ἀνεχόμεσθε νὰ σκεφθοῦμε κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λένε αὐτοὶ, ἀντίθετα δὲ ὑποστηρίζομε αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε καὶ ταίριαζε στὸ Θεό, ὅτι δηλαδὴ, ἀφοῦ ἦρθε στὸν κόσμον μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς γεννήσεώς του, ἐπανεφέρε τὸ πλάσμα του στὴν ἀρχικὴ του κατάστασι.

Τί λές, ἄνθρωπε, πές μου; Ἐνῶ λές ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν φονιάδων καὶ τῶν μάγων προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, τολμᾶς νὰ κατηγορεῖς ἐμᾶς, διότι τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀνεχόμεσθε, οὔτε καὶ λεγόμενον ὑποφέρομε νὰ τ' ἀκούσομε, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ τὸ λένε τοὺς θεωροῦμε ἐξ ἴσου ἀσεβεῖς μ' αὐτούς· ἀντίθετα ἐμεῖς ἐκεῖνο ὑποστηρίζομε, ὅτι δηλαδὴ, ἀφοῦ ὁ Θεὸς κατασκεύασε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ναὸ ἅγιο, εἰσήγαγε μὲ αὐτόν στὴ ζωὴ μας τὸν

πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον. Καὶ πῶς οὐκ ἂν εἶητε μυρίων θανάτων ἄξιοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων, ὧν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσεβημάτων, ὧν ἀσεβοῦντες οὐ παύεσθε; Εἰ γὰρ ἀ-
 5 πρεπὲς Θεῷ, σῶμα οἰκῆσαι καθαρὸν καὶ ἄμωμον, ὡς ὑμεῖς λέγετε, πολὺ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, τὸ τοῦ γόητος ἢ τοῦ τυμβωρύχου, τὸ τοῦ ληστοῦ, τὸ τοῦ πιθήκου, τὸ τοῦ κυνός, οὐκ αὐτὸ τὸ ἅγιον καὶ ἄμωμον, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς νῦν καθεζόμενον. Ποία γὰρ
 10 ἂν βλάβη τῷ Θεῷ γένοιτ' ἂν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ταύτης, ἢ ποία κηλὶς; Οὐχ ὄρατε τουτονὶ τὸν ἥλιον, οὗ τὸ σῶμά ἐστιν αἰσθητὸν, καὶ φθαρτὸν, καὶ ἐπίκηρον. κἂν μυριάκις ἀποπνίγωνται Ἕλληνες καὶ Μανιχαῖοι ταῦτα ἀκούοντες; Οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆ,
 15 καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα ἀπλῶς ἢ ὄρωμένη κτίσις, τῇ ματαιότητι ὑποτέτακται.

Καὶ ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, ἐν οἷς φησι: «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι». Εἶτα δη-
 20 λῶν, τί ποτέ ἐστι, ματαιότητι ὑποταγῆναι, ἐπήγαγε, λέγων: «Ὅτι καὶ αὐτῇ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Ὡστε νῦν ἐπίκηρός ἐστι, καὶ φθαρτὴ ἐστι τὸ γὰρ τῇ φθορᾷ δουλεύειν,
 25 οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ φθαρτὸν εἶναι. Εἰ τοίνυν ὁ ἥλιος, σῶμα φθαρτὸν ὧν, πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας ἀφήσι, καὶ βορβόροις, καὶ μολυσμοῖς, καὶ πολλοῖς ἄλλοις τοιούτοις ὁμιλῶν πράγμασιν, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τῶν σωμάτων εἰς τὴν οἰκείαν καθαρότητα πα-
 30 ραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ καθαρὰς συστέλλει τὰς ἀκτῖνας πάλιν, τῆς οἰκείας ἀρετῆς πολλοῖς τῶν ὑποδεξαμένων αὐτὸν σωμάτων μεταδιδούς, τῆς δὲ δυσωδίας, καὶ τοῦ μολυσμοῦ οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτὸς προσλαμβά-

οὐράνιο τρόπο ζωῆς. Καὶ πῶς δὲν θὰ ἦσαν ἄξιοι ἀμέτρητων θανάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῶν κατηγοριῶν ποῦ μᾶς ἀποδίδετε, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἀσεβημάτων ποῦ δὲν σταματᾶτε νὰ διαπράττετε; Διότι, ἐὰν ἀποτελεῖ ἀπρέπεια γιὰ τὸ Θεὸ νὰ κατοικήσει σὲ σῶμα καθαρὸ καὶ ἀμόλυντο, ὅπως ἰσχυρίζεσθε ἐσεῖς, πολὺ πῶς μεγαλύτερη ἀπρέπεια ἀποτελεῖ τὸ νὰ κατοικήσει στὸ σῶμα τοῦ μάγου, τοῦ τυμβωρύχου, τοῦ ληστῆ, τοῦ πίθηκα, τοῦ σκύλου, καὶ ὄχι σ' αὐτὸ τὸ ἅγιο καὶ ἀμόλυντο σῶμα, ποῦ τώρα κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του. Διότι ποιά βλάβη θὰ μπορούσε νὰ προκύψει στὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν οἰκονομία αὐτῆ, ἢ ποιά κηλίδα; Δὲν βλέπετε αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἥλιο, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα εἶναι ὑλικό, φθαρτὸ καὶ θνητὸ, καὶ ἂν ἀκόμη νιώθουν ὑπερβολικὰ μεγάλη στενοχώρια οἱ Ἕλληνες καὶ Μανιχαῖοι ἀκούοντας αὐτά; Καὶ ὄχι μόνο αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα καὶ γενικὰ ὅλη ἡ ὁρατὴ κτίσις εἶναι ὑποταγμένη στὴ ματαιότητα.

Καὶ ἄκου τὸν Παῦλο ποῦ δηλώνει αὐτὸ μὲ αὐτὰ ποῦ λέγει «Διότι ἡ κτίσις ὑποτάχθηκε στὴ ματαιότητα, ὄχι μὲ τὴ θέλησὶς της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνου ποῦ τὴν ὑπέταξε, ἐλπίζοντας ὅμως νὰ ἐλευθερωθεῖ»²⁶. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δηλώσει, τί τέλος πάντων σημαίνει ἡ ὑποταγὴ αὐτῆ στὴ ματαιότητα, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Διότι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς φθορᾶς, γιὰ ν' ἀποκτήσει τὴν ἔνδοξη ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»²⁷. Ἐπομένως τώρα ἡ κτίσις εἶναι θνητὴ καὶ φθαρτὴ διότι τὸ νὰ εἶναι δούλη τῆς φθορᾶς, τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ ὅτι εἶναι φθαρτὴ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἥλιος, ποῦ εἶναι σῶμα φθαρτό, στέλνει παντοῦ τίς ἀκτίνες του, πέφτοντας καὶ ἐπάνω στὸ βοῦρκο, καὶ ἐπάνω στὶς ἀκαθαρσίες καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα παρόμοια πράγματα, χωρὶς καθόλου νὰ βλάπτεται ἡ καθαρότητά του ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὰ σῶματα αὐτά, ἀλλ' ἀποσύρει καὶ πάλι καθαρὲς τίς ἀκτίνες του, ἀφοῦ μεταδώσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδραση στὰ σῶματα ποῦ τὸν δέχθηκαν, χωρὶς ὅμως νὰ πάρει αὐτός οὔτε τὸ παραμικρὸ ἀπὸ τὴ δυσωδία καὶ τὸ μολυσμὸ αὐτῶν, πολὺ περισσότερο ὁ ἥλιος τῆς δικαιο-

νων, πολλῶ μᾶλλον ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ τῶν ἄσωμάτων δυνάμεων δεσπότης, εἰς καθαρὰν σάρκα ἐλθὼν, οὐ μόνον οὐκ ἐμολύνθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ταύτην καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν εἰργάσατο.

5 Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ μνημονεύοντες τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης, «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω», καὶ πάλιν, «Ἑμεῖς ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν ὑμῖν», καὶ ἡμεῖς πρὸς ἐκείνους λέγωμεν, καὶ τὰ ἀναίσχυντα
10 τῶν ἀσεβῶν ἀποφράττωμεν στόματα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς εὐφραινώμεθα, καὶ τὸν σαρκωθέντα Θεὸν δοξάζωμεν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης συγκαταβάσεως, καὶ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἀξίαν ἀποδοῦμεν αὐτῷ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀμοιβήν. Θεῷ δὲ ἀ-
15 μοιβὴ οὐδεμία παρ' ἡμῶν γένοιτ' ἄν, ἀλλ' ἢ μόνον ἡ σωτηρία ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ ἡ περὶ τὴν ἀρετὴν ἐπιμέλεια.

7. Μὴ τοίνυν γενώμεθα ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην, ἀλλὰ τὰ κατὰ δύναμιν ἅπαντες ἅπαντα εἰσε-
20 νέγκωμεν, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, σωφροσύνην, ἐλεημοσύνην, φιλοξενίαν. Καὶ ὁ πρῶην ὑμᾶς παρεκάλεσα, τοῦτο καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Μέλλοντες προσιέναι τῇ φρικτῇ καὶ θεῖα ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ,
25 μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο ποιεῖτε, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μετὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, μὴ θορυβοῦντες, μηδὲ λακτίζοντες, μηδὲ ὠθοῦντες τοὺς πλησίον· ἐσχάτης γὰρ τοῦτο παρανοίας, καὶ καταφρονησεως οὐ τῆς τυχούσης. Διὸ καὶ πολλὴν ἐπάγει τοῖς
30 ταῦτα ποιοῦσι τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν.

Ἐννόησον, ὦ ἄνθρωπε, ποίας μέλλεις ἄπτεσθαι θυσίας, ποία προσέρχεσθαι τραπέζῃ ἐνθυμήθητι καὶ ὅτι γῆ ὢν, καὶ σποδός, αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ μεταλαμβάνεις. Καὶ βασιλέως μὲν εἰς εὐωχίαν καλοῦν-

σύνης, ὁ κύριος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ἀφοῦ ἦρθε καὶ κατοίκησε σὲ καθαρὴ ἀνθρώπινη σάρκα, ὄχι μόνο δὲν μολύνθηκε, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν κατέστησε καθαρότερη καὶ ἀγιότερη.

Ἔχοντας λοιπὸν στὴ σκέψη μας ὅλα αὐτά, καὶ ἐνθυμούμενοι τὰ λόγια ἐκεῖνα ποὺ λέγουν, «Θὰ κατοικήσω σ' αὐτοὺς καὶ θὰ περπατήσω ἀνάμεσά τους»³⁰, καὶ πάλι, «Σεῖς εἶστε ναὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας»³¹, ἅς τὰ λέμε αὐτά καὶ ἐμεῖς πρὸς ἐκείνους, κλείνοντας τὰ ἀδιάντροπα στόματα τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἅς εὐφραινόμαστε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχομε λάβει, ἅς δοξάζομε τὸν σαρκωθέντα Θεὸ γιὰ τὴν τόσο μεγάλη συγκατάβασή του, καὶ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μας ἅς ἀποδώσαμε σ' αὐτὸν ἀντάξια τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἀμοιβή. Ἀμοιβὴ ὅμως γιὰ τὸ Θεὸ ἐκ μέρους μας, καμιὰ ἄλλη δὲν θὰ μπορούσε νὰ υπάρξει, παρὰ μόνο ἡ σωτηρία μας, ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, καὶ ἡ φροντίδα μας γιὰ τὴν ἀρετὴ.

7. Ἄς μὴ φερόμαστε λοιπὸν μὲ ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸν εὐεργέτη μας, ἀλλὰ ἅς τοῦ προσφέρομε μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θέλει, δηλαδὴ πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη, σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, φιλοξενία. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ προηγουμένως σᾶς παρακάλεσα νὰ κάνετε, αὐτὸ καὶ τώρα σᾶς παρακαλῶ καὶ δὲν θὰ παύσω πάντοτε νὰ σᾶς παρακαλῶ. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτό; Ὅταν πρόκειται νὰ προσέλθετε στὴ φρικτὴ καὶ θεῖα αὐτὴ τράπεζα καὶ στὴν ἱερὴ μυσταγωγία, νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ μὲ φόβο καὶ τρόμο, μὲ καθαρὴ συνείδηση, μὲ νηστεία καὶ προσευχή, χωρὶς θορύβους καὶ λακτίσματα, καὶ χωρὶς νὰ σπρώχνετε τοὺς πλησίον σας· διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης μορφῆς παραφροσύνης καὶ δείχνει ὄχι τυχαία περιφρόνηση. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιφέρει κόλαση καὶ τιμωρία σ' ἐκείνους ποὺ κάμνουν αὐτά.

Σκέψου, ἄνθρωπε, ποιά θυσία πρόκειται νὰ προσεγγίσεις, σὲ ποιά τράπεζα νὰ προσέλθεις· θυμήσου ὅτι, ἐνῶ εἶσαι χῶμα καὶ στάχτη, μεταλαβαίνεις αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅταν βέβαια σᾶς προσκαλεῖ ὁ βασιλιάς σὲ

τος ὑμᾶς, μετὰ φόβου ἀνακλίνεσθε, καὶ τῶν προκει-
 μένων μετὰ αἰδοῦς καὶ ἡσυχίας μεταλαμβάνετε ἔδε-
 σμάτων, τοῦ Θεοῦ δὲ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τρά-
 πεζαν, καὶ τὸν ἑαυτοῦ προτιθέντος Υἱόν, ἀγγελικῶν
 5 δυνάμεων παρισταμένων μετὰ φόβου καὶ τρόμου, καὶ
 τῶν Χερουβὶμ κατακαλυπτόντων τὰ πρόσωπα, τῶν
 Σεραφὶμ κραζόντων τρόμῳ, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύ-
 ριος, σὺ κράξεις, εἰπέ μοι, καὶ θορυβῆ πρὸς τὴν
 πνευματικὴν ταύτην ἐστίασιν; Οὐκ οἶδας, ὅτι γα-
 10 λήνης δεῖ γέμειν τὴν ψυχὴν κατ' ἐκείνον τὸν και-
 ρόν; Εἰρήνης πολλῆς καὶ ἡσυχίας χρεῖα, οὐχὶ θο-
 ρύβου καὶ θυμοῦ καὶ ταραχῆς ταῦτα γὰρ ἀκάθαρτον
 ποιεῖ τὴν προσιοῦσαν ψυχὴν. Τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡ-
 μῖν συγγνώμη, εἰ μετὰ τοσαῦτα ἁμαρτήματα μηδὲ τὸν
 15 καιρὸν τῆς προσελεύσεως καθαρεύομεν τῶν ἀλόγων
 παθῶν ἐκείνων; Τί δὲ ὄλως ἀναγκαιότερον τῶν προ-
 κειμένων; Ἡ τί ἡμᾶς θορυβεῖ, ἵνα σπουδάσωμεν,
 καὶ τὰ πνευματικὰ καταλιπόντες εἰς τὰ σαρκικὰ
 σπουδάσωμεν;

20 **Μή**, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ κινήσωμεν τὴν ὄρ-
 γὴν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτῶν. Φάρμακόν ἐστι σωτήριον
 τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὸ προκείμενον, πλοῦτός
 ἐστιν ἀνελλιπῆς, βασιλείας οὐρανῶν πρόξενος. Φρί-
 ξωμεν τοίνυν προσιόντες, εὐχαριστήσωμεν, προσπέ-
 25 σωμεν ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματα ἡμῶν, δακρῦ-
 σωμεν τὰ οἰκειὰ πενθοῦντες κακά, ἐκτενεῖς εὐχὰς ἀ-
 ποδῶμεν τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω διακαθάραντες ἑαυτοὺς
 ἡρέμα, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, ὡς τῷ
 βασιλεῖ προσιόντες τῶν οὐρανῶν, οὕτω προσέλθω-
 30 μεν καὶ δεξάμενοι τὴν ἄμωμον καὶ ἁγίαν θυσίαν κα-
 ταφιλήσωμεν, τοῖς ὀφθαλμοῖς περιπτυσθώμεθα, δια-
 θερμάνωμεν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα
 ἢ εἰς κατάκριμα συνερχώμεθα, ἀλλ' εἰς σωφροσύνην

γεῦμα, κάθεσθε σ' αὐτὸ μὲ φόβο, καὶ τρῶτε ἀπὸ τὰ προσφερόμενα φαγητὰ μὲ συστολή καὶ ἡσυχία, ἐνῶ ὅταν σᾶς προσκαλεῖ ὁ Θεὸς στήν τράπεζά του καὶ σᾶς παραθέτει τὸν Υἱὸ του, καὶ ἐνῶ οἱ ἀγγελικὲς δυνάμεις παρίστανται μὲ φόβο καὶ τρόμο, τὰ χερουβὶμ καλύπτουν τὰ πρόσωπά του, τὰ Σεραφὶμ κραυγάζουν μὲ τρόμο, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος, σὺ φωνάζεις, πέες μου, καὶ θορυβεῖς κατὰ τὴν ὥρα αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἐστιάσεως; Δὲν γνωρίζεις, ὅτι πρέπει ἡ ψυχὴ τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ γαλήνη; Χρειάζεται πολλὴ εἰρήνη καὶ ἡσυχία, καὶ ὄχι θόρυβος, θυμὸς καὶ ταραχὴ· διότι αὐτὰ κάμνουν ἀκάθαρτη τὴν ψυχὴ πού πλησιάζει στήν τράπεζα. Ποιὰ συγγνώμη λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ τύχομε, ἐὰν μετὰ τὰ τόσα ἁμαρτήματά μας δὲν καθαρίζομαστε οὔτε κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσελεύσεώς μας στήν τράπεζά του ἀπὸ τὰ παράλογα ἐκεῖνα πάθη; Τί ἄλλο ὑπάρχει πῶς ἀναγκαῖο ἀπὸ αὐτὰ πού βρίσκονται μπροστά μας; Ἡ ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πού μᾶς ἐκπλήσσει τόσο πολὺ, ὥστε νὰ φθάνομε στὸ σημεῖο νὰ ἐγκαταλείπομε τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ πασχίζομε γιὰ τὰ σαρκικά;

Μὴ, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω, μὴ γίνομε αἰτία ὥστε νὰ κινηθεῖ ἐναντίον μας ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ πού βρίσκεται μπροστά μας εἶναι φάρμακο σωτήριο τῶν τραυμάτων μας, εἶναι πλοῦτος αἰώνιος, πρόξενος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἄς νιώθωμε λοιπὸν φρίκη ὅταν πλησιάζομε σ' αὐτό, ἅς εὐχαριστήσωμε τὸ Θεό, ἅς γονατίσωμε μπροστά του ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματά μας, ἅς δακρύσωμε καὶ ἅς δακρύσωμε καὶ ἅς πενθήσωμε γιὰ τὰ κακὰ πού κάναμε, καὶ ἅς προσφέρομε μακρὲς προσευχὲς στὸ Θεό, καὶ ἀφοῦ ἔτσι καθαρίσωμε τὸν ἑαυτὸ μας μὲ ἡσυχία καὶ μὲ τὴν εὐταξία πού ταιριάζει, ἔτσι ἅς πλησιάσωμε σ' αὐτήν, σὰν νὰ πλησιάζομε στὸ βασιλιά τῶν οὐρανῶν καί, ἀφοῦ δεχθοῦμε τὴν ἁμεμπτη καὶ ἅγια θυσία, ἅς τὴν καταφιλήσωμε, ἅς τὴν ἀγκαλιάσωμε μὲ τὰ μάτια μας, ἅς γεμίσωμε μὲ πνευματικὴ θέρμη τὴ διάνοιά μας, ὥστε ἡ ἐδῶ συγκέντρωσή μας νὰ μὴ γίνεται αἰτία κατακρίσεως καὶ καταδίκης, ἀλλὰ μέσο πού νὰ ὀδηγεῖ στὴ σωφροσύνη

ψυχῆς, εἰς ἀγάπην, εἰς ἀρετὴν, καὶ καταλλαγὴν τὴν πρὸς τὸν Θεόν, εἰς εἰρήνην βεβαίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς ἀγιάσωμεν, καὶ τοὺς πλησίον οἰκοδομήσωμεν.

5 Ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Τί γὰρ ὄφελος, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τρέχειν ἐνταῦθα, μηδὲν τῶν χρησίμων μανθάνοντας; Ποῖον δὲ κέρδος, αἰεὶ τὰ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν; Βραχὺς ὁ παρῶν καιρὸς, ἀγαπητοί· νήψωμεν, γρηγορήσωμεν, συγκροτήσωμεν
10 ἑαυτοὺς, πᾶσαν σπουδὴν περὶ πάντα γνησίαν ἐπιδειξώμεθα, περὶ πάντα γενώμεθα εὐλαβεῖς· κἂν ἀκροᾶσθαι δέοι τῶν θείων λογίων, κἂν εὐχεσθαι, κἂν προσιέναι, κἂν ἕτερόν τι ποιεῖν, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο γινέσθω, ἵνα μὴ κατάραν ἐπισπασώμεθα
15 διὰ τῆς ραθυμίας· «Ἐπικατάρατος» γάρ, φησί, «πᾶς ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ἀμελῶς». Ὁ θόρυβος καὶ ἡ ὀργή, ὕβρις εἰς τὴν προκειμένην θυσίαν γίνεται. Καταφρόνησις ἐσχάτη, μεμολυσμένον ἑαυτὸν προσενέγκαι τῷ Θεῷ. "Ακουσον τί περὶ τῶν τοιούτων
20 φησὶν ὁ ἀπόστολος· Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».

Μὴ τοίνυν ἀντὶ καταλλαγῆς παροξύνωμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, καὶ πάντα κόσμον ἐπιδεικνύμενοι, καὶ ἀταραξίαν ψυχῆς, μετ' εὐχῆς καὶ
25 συντετριμμένης καρδίας προσίωμεν, ἵνα καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸν Δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξιλεωσάμενοι, δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα
30 τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

32. Ἱερ. 48, 10

33. Α' Κορ. 3, 17

τῆς ψυχῆς μας, στήν ἀγάπη, στήν ἀρετή, στή συμφιλίωση πρὸς τὸ Θεό, στή σταθερὴ εἰρήνη, ὥστε καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ ἀγιάσομε, καὶ τοὺς πλησίον μας νὰ στερεώσομε στήν πίστη τους.

Αὐτὰ συνέχεια τὰ λέγω καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος νὰ τρέχετε ἐδῶ ἔτσι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, χωρὶς νὰ μαθαίνετε τίποτε τὸ ὠφέλιμο; Ποιὸ τὸ κέρδος νὰ σᾶς μιλῶ πάντοτε γιὰ πράγματα εὐχάριστα; Εἶναι σύντομος, ἀγαπητοί, ὁ παρῶν καιρός· ἅς συγκεντρώσομε ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ ἐπαγρύπνησὴ μας, ἅς συγκροτήσομε τὸν ἑαυτὸ μας, ἅς δείξομε κάθε γνήσια φροντίδα πρὸς ὅλους, ἅς γίνομαι ὡς πρὸς ὅλα εὐλαβεῖς· καὶ εἴτε πρόκειται ν' ἀκούσομε τοὺς θεῖους λόγους, εἴτε νὰ προσευχηθῶμε, εἴτε νὰ προσέλθομε στήν ἀγία τράπεζα, εἴτε νὰ κάνομε κάτι ἄλλο παρόμοιο, νὰ γίνεται αὐτὸ μὲ φόβο καὶ τρόμο, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρομε, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας μας, τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει: «Ἄξιός κατάρας εἶναι ὁ καθένας ποὺ ἐκτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου μὲ ἀδιαφορία»³². Ὁ θόρυβος καὶ ἡ ὀργὴ ἀποτελοῦν προσβολὴ γιὰ τὴ θεία θυσία ποὺ βρίσκεται μπροστά μας. Ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χειρότερη μορφή περιφρονησεως, τὸ νὰ προσφέρει κανεὶς στὸ Θεὸ μολυσμένο τὸν ἑαυτὸ του. Ἄκουσε τί λέγει ὁ ἀπόστολος γιὰ τοὺς παρόμοιους ἀνθρώπους: «Ἐὰν κάποιος καταστρέφει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν θὰ τὸν καταστρέψει ὁ Θεός»³³.

Ἄς μὴ παροργίζομε λοιπὸν τὸ Θεό, ἀντὶ νὰ συμφιλιωνόμαστε μ' αὐτόν, ἀλλὰ, δείχνοντας κάθε φροντίδα καὶ κάθε σεμνότητα καὶ ἀταραξία τῆς ψυχῆς, ἅς πλησιάζομε στήν ἀγία τράπεζα μὲ προσευχὴ καὶ γεμάτῃ ἀπὸ συντριβὴ καρδιά, ὥστε, ἀφοῦ ἀποσπάσομε καὶ μ' αὐτὸ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. Μυστήριον ξένον και παράδοξον βλέπω ποι-
μένες μου περιηχοῦσι τὰ ὦτα, οὐκ ἔρημον συρίζον-
τες μέλος, ἀλλ' οὐράνιον ἄδοντες ὕμνον. Ἄγγελοι
ἄδουσιν, ἀρχάγγελοι μέλπουσιν, ὑμνεῖ τὰ Χερουβίμ,
5 δοξολογεῖ τὰ Σεραφίμ, πάντες ἐορτάζουσι Θεὸν ἐπὶ
γῆς δρῶντες, και ἄνθρωπον ἐν οὐρανοῖς· τὸν ἄνω κά-
τω δι' οἰκονομίαν, και τὸν κάτω ἄνω διὰ φιλανθρω-
πίαν. Σήμερον Βηθλεὲμ τὸν οὐρανὸν ἐμιμήσατο· ἀντὶ
μὲν ἀστέρων ἀγγέλους ὑμνοῦντας δεξαμένη, ἀντὶ δὲ
10 ἡλίου τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπεριγράπτως χωρήσασα.
Και μὴ ζῆτει πῶς ὅπου γὰρ βούλεται Θεός, νικᾶται
φύσεως τάξις. Ἡβουλήθη γάρ, ἠδυνήθη, κατηῆθεν,
ἔσωσε· σύνδρομα τὰ πάντα τῷ Θεῷ. Σήμερον ὁ ὢν
τίκτεται, και ὁ ὢν γίνεται ὅπερ οὐκ ἦν· ὢν γὰρ Θε-
15 ὅς, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἔκστας τοῦ εἶναι Θεός.
Οὐδὲ γὰρ κατ' ἔκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος,
οὐδὲ πάλιν κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου γέγονε Θε-
ός, ἀλλὰ Λόγος ὢν, διὰ τὸ ἀπαθὲς σὰρξ ἐγένετο, ἀ-
μεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως.

20 Ἄλλ' ὅτε μὲν ἐτέχθη, Ἰουδαῖοι ἠρνοῦντο τὸν ξέ-
νον τόκον, και Φαρισαῖοι παρηρημήνευον τὰς θείας βί-

ΣΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΑ ΜΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ Β'

1. Παράξενο και παράδοξο μυστήριο βλέπω φωνές ποιμένων ακούονται στ' αὐτιά μου, πού παίζουν με τίς φλογέρες τους ὄχι τυχαῖο μέλος, ἀλλὰ ψάλλουν ὕμνο οὐράνιο. Ἄγγελοι ψάλλουν, ἀρχάγγελοι ἀνυμνοῦν, τὰ χερουβὶμ ὕμνοῦν, τὰ Σεραφίμ δοξολογοῦν, ὅλοι ἐορτάζουν βλέποντας τὸ Θεὸ στὴ γῆ καὶ τὸν ἄνθρωπο στοὺς οὐρανοὺς· ἐκεῖνον πού βρίσκεται στὸν οὐρανό, τὸν βλέπουν ἐξ αἰτίας τῆς συγκαταβάσεώς του κάτω στὴ γῆ καὶ ἐκεῖνον πού εἶναι στὴ γῆ, τὸν βλέπουν, ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας του, νὰ βρίσκεται στὸν οὐρανό. Σήμερα ἡ Βηθλεὲμ μιμήθηκε τὸν οὐρανὸ καὶ ἀντὶ γιὰ ἀστέρια δέχθηκε τοὺς ἀγγέλους πού ἀνυμνοῦν, ἀντὶ γιὰ ἥλιο, χώρησε κατὰ τρόπο ἀπερίγραπτο τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης. Καὶ μὴ ζητᾶς νὰ μάθεις πῶς· διότι ὅπου θέλει ὁ Θεός, νικιέται ὁ φυσικὸς νόμος. Θέλησε λοιπὸν, μπόρεσε καὶ ἔκανε αὐτὸ πού θέλησε, κατέβηκε κάτω στὴ γῆ, ἔσωσε τὸν ἄνθρωπο· ὅλα ἔγιναν συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ. Σήμερα γεννιέται αὐτὸς πού ὑπάρχει αἰώνια, καὶ αὐτὸς πού ὑπάρχει αἰώνια γίνεται αὐτὸ πού δὲν ἦταν· διότι, ἐνῶ εἶναι Θεὸς γίνεται ἄνθρωπος, χωρὶς καὶ νὰ παύσει νὰ εἶναι Θεός. Διότι δὲν ἔγινε ἄνθρωπος ἐγκαταλείποντας τὴ θεότητά του, οὔτε πάλι ἔγινε ἀπὸ ἄνθρωπος Θεός, μετὰ ἀπὸ ἠθικὴ προκοπή, ἀλλ', ἐνῶ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ πάθει τίποτε ἔγινε ἄνθρωπος, παραμένοντας ἀμετάβλητη ἡ φύση του. †

Ὅταν λοιπὸν γεννήθηκε οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἀρνοῦνταν τὴν παράδοξη γέννησή του, οἱ Φαρισαῖοι παρερμήνευαν

βλους, καὶ γραμματεῖς ὑπεναντία τοῦ νόμου ἐλά-
 λουν· Ἡρώδης τὸν τεχθέντα ἐζήτει, οὐχ ἵνα αὐτὸν
 τιμήσῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἀπολέσῃ. Σήμερον γὰρ πάν-
 τα ὑπεναντία εἶδον. «Οὐκ ἐκρύβη» γάρ, κατὰ τὸν
 5 ψαλμωδόν, «ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἐτέ-
 ραν». Βασιλεῖς μὲν γὰρ ἦλθον, τὸν ἐπουράνιον βα-
 σιλέα θαυμάζοντες, ὅτι πῶς ἐπὶ γῆς ἦλθεν οὐκ ἀγ-
 γέλους ἔχων, οὐκ ἀρχαγγέλους, οὐ θρόνους, οὐ κυ-
 ριότητας, οὐ δυνάμεις, οὐκ ἐξουσίας, ἀλλὰ ξένην καὶ
 10 ἀτριβῆ βαδίσας ὁδόν, ἐξ ἀγεωργήτου προῆλθε γα-
 στρός, οὔτε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ἐρήμους τῆς ἐπι-
 στασίας αὐτοῦ καταλιπών, οὔτε τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐναν-
 θρωπήσει τῆς οἰκείας θεότητος ἐκστάς· ἀλλὰ βασι-
 λεῖς μὲν τὸν ἐπουράνιον βασιλέα τῆς δόξης ἦλθον
 15 προσκυνήσοντες, στρατιῶται δὲ τὸν ἀρχιστράτηγον
 τῆς δυνάμεως θεραπεύσοντες· αἱ γυναῖκες τὸν ἐκ
 γυναικὸς τεχθέντα, ἵνα τὰς λύπας τῆς γυναικὸς εἰς
 χαρὰν μεταβάλλῃ· αἱ παρθένοι τὸ τῆς παρθένου παι-
 διον, ὅτι πῶς ὁ γάλακτος καὶ μαζῶν δημιουργὸς τὰς
 20 πηγὰς μαζῶν αὐτόματα ρεῖθρα φέρεσθαι ποιῶν, πα-
 ρὰ μητρὸς παρθένου παιδίου τροφήν ἔλαβε· τὰ νήπια
 τὸν νήπιον γενόμενον, ἵνα ἐκ στόματος νηπίων καὶ
 θηλαζόντων καταρτίσῃ αἶνον· οἱ παῖδες τὸν παῖδα
 μάρτυρας διὰ τὴν Ἡρώδου μανίαν εἰργασάμενον· οἱ
 25 ἄνδρες τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ τὰ τῶν δούλων θε-
 ραπεύσαντα κακᾶ· οἱ ποιμένες τὸν ποιμένα τὸν κα-
 λόν, τὸν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων προθέμε-
 νον· οἱ ἱερεῖς τὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιε-
 ρέα γενόμενον· οἱ δοῦλοι τὸν μορφὴν δούλου λαβόν-
 30 τα, ἵνα ἡμῶν τὴν δουλείαν ἐλευθερία τιμήσῃ· οἱ ἀλι-
 εῖς τὸν ἀπὸ ἀλιέων θηρευτὰς ἀνθρώπων ἐργαζόμε-

1. Ματθ. 2, 13

2. Ψαλμ. 77, 4

τὰ ἱερά βιβλία, καὶ οἱ γραμματεῖς μιλοῦσαν καὶ ἔλεγαν ἀντίθετα τοῦ νόμου. Ὁ Ἡρώδης ζητοῦσε νὰ βρεῖ τὸ παιδί ποῦ γεννήθηκε ὄχι γιὰ νὰ τὸ τιμήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ θανατώσει¹. Σήμερα λοιπὸν εἶδαν ἀντίθετα πράγματα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ ψαλμωδός, «Δὲν κρύφθηκε ἀπὸ τὰ τέκνα αὐτῶν σὲ ἄλλη γενεὰ»². Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς ἦρθαν γεμάτοι ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸν ἐπουράνιο βασιλιά, γιὰ τὸ πῶς δηλαδὴ ἦρθε στὴ γῆ χωρὶς ἀγγέλους, χωρὶς ἀρχαγγέλους, χωρὶς θρόνους, χωρὶς κυριότητες, χωρὶς δυνάμεις, χωρὶς ἐξουσίες, ἀλλὰ, ἀφοῦ βάδισε ἕναν παράξενο καὶ ἀδιάβατο δρόμο, γεννήθηκε ἀπὸ ἀκαλλιέργητη κοιλιά, χωρὶς ν' ἄφησε τοὺς ἀγγέλους του στερημένους ἀπὸ τὴν προστασία του, οὔτε καὶ ν' ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν θεότητα του προσλαμβάνοντας τὴν ἀνθρώπινη σάρκα. Οἱ βασιλεῖς λοιπὸν ἦρθαν γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν ἐπουράνιο βασιλιά τῆς δόξας, οἱ στρατιῶτες γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ἀρχιστράτηγο τῆς δυνάμεως· οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ γυναῖκα, γιὰ νὰ μεταβάλλει στὸ ἐξῆς τίς λύπες τῆς γυναίκας σὲ χαρά· οἱ παρθένες γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸ παιδί τῆς παρθένου, ἀπορώντας πῶς ἐκεῖνος ποῦ δημιούργησε τοὺς μαστοὺς καὶ τὸ γάλα καὶ κάμνει τίς πηγές τῶν μαστῶν νὰ ἀναβλύζουν ἀπὸ μόνες τους τὸ γάλα, ἔλαβε τὴν παιδικὴ τροφή ἀπὸ μητέρα παρθένο· τὰ νήπια γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἔγινε νήπιο, γιὰ νὰ συνθέσει ὕμνο δοξολογίας μὲ τὸ στόμα τῶν νηπίων καὶ ἐκείνων ποῦ θηλάζουν· τὰ παιδιά γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ, ἐξ αἰτίας τῆς μανίας τοῦ Ἡρώδη, ἀνέδειξε μάρτυρες του τὰ παιδιά· οἱ ἄνδρες γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἀπάλλαξε τοὺς δούλους ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ ὑπέφεραν· οἱ ποιμένες γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν ποιμένα τὸν καλό, ποῦ θυσίασε τὴ ζωὴ του γιὰ χάρη τῶν προβάτων· οἱ ἱερεῖς γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἔγινε ἀρχιερέας κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ· οἱ δοῦλοι γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἔλαβε μορφὴ δούλου, γιὰ νὰ χαρίσει ἐλευθερία στὴ δουλεία μας· οἱ ἄλιεῖς γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ

νον· οἱ τελῶναι τὸν ἀπὸ τελωνῶν εὐαγγελιστὴν ἀνα-
 δείξαντα· αἱ πόρνοι τὸν τοῖς πορνικοῖς δάκρυσιν τοὺς
 πόδας προιέμενον· καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, πάντες
 οἱ ἁμαρτωλοὶ ἦλθον ἰδεῖν τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴ-
 5 ροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, μάγοι δορυφοροῦν-
 τες, ποιμένες εὐλογοῦντες, τελῶναι εὐαγγελιζόμενοι,
 πόρνοι μυροφοροῦσαι, Σαμαρεῖτις πηγὴν διψῶσα
 ζωῆς, Χανααία πίστιν ἀνευδοίαστον ἔχουσα.

Πάντων οὖν σκιρτώντων, σκιρτῆσαι θέλω καὶ γὰρ,
 10 χορεῦσαι βούλομαι, πανηγυρίσαι θέλω· χορεύω δέ,
 οὐ κιθάραν πλήττων, οὐ θυρσὸν κινῶν, οὐκ αὐλοὺς
 ἔχων, οὐ δᾶδας ἄπτων, ἀλλ' ἐντὶ μουσικῶν ὄργα-
 νων τὰ τοῦ Χριστοῦ σπάργανα φέρων. Αὐτὰ γὰρ μοι
 ἐλπίς, αὐτὰ μοι ζωὴ, αὐτὰ μοι σωτήρια, αὐτὰ μοι
 15 αὐλός, αὐτὰ μοι κιθάρα. Διὸ καὶ αὐτὰ ἔρχομαι φέ-
 ρων, ἵνα τῇ αὐτῶν δυνάμει ἰσχὺν λόγων λαβὼν μετ'
 ἀγγέλων εἶπω, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ», μετὰ δὲ
 ποιμένων, «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδο-
 κία». Σήμερον ὁ γεννηθεὶς ἄρρητως ἐκ Πατρὸς, ἐκ
 20 παρθένου τίκτεται, ἀφράστως δι' ἐμέ. Ἄλλα τότε
 μὲν κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰῶνων ἐγεννή-
 θη, ὡς ὁ γεννήσας οἶδε, σήμερον δὲ πάλιν παρὰ φύ-
 σιν ἐτέχθη, ὡς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπίσταται
 χάρις. Καὶ ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἀληθῆς, καὶ ἡ κά-
 25 τω γέννησις ἄψευδής, καὶ ἀληθῶς Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἐ-
 γεννήθη, καὶ ἀληθῶς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς ἐκ παρθέ-
 νου ἐτέχθη. Ἄνω μόνος ἐκ μόνου Μονογενῆς, κάτω
 μόνος ἐκ παρθένου μόνης Μονογενῆς ὁ αὐτός. Ὡς-

3. Θυρσός, ραβδί πού τό κρατοῦσαν οἱ ὄργιαστές τοῦ Βάκχου.

4. Λουκᾶ 2, 14

μετέβαλε τοὺς ἀλιεῖς σὲ θηρευτὲς ἀνθρώπων· οἱ τελῶνες γιὰ νὰ δοῦν καὶ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ ἀπὸ τοὺς τελῶνες ἀνέδειξε εὐαγγελιστὴ· οἱ πόρνες γιὰ νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον ποῦ παρέδωσε τὰ πόδια του στὰ δάκρυα τῆς πόρνης· καὶ γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἦρθαν γιὰ νὰ δοῦν τὸν ἄμνὸ τοῦ Θεοῦ ποῦ σηκώνει στοὺς ὤμους του τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου, οἱ μάγοι θέτοντάς τον κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τους, οἱ ποιμένες εὐλογώντας τον, οἱ τελῶνες κηρύττοντάς τον, οἱ πόρνες προσφέροντάς του μύρα, ἡ Σαμαρείτιδα διψώντας γιὰ πηγὴ ζωῆς, ἡ Χαναναία δείχνοντας πίστη ἀδίστακτη.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὅλοι σκιρτοῦν ἀπὸ χαρὰ, θέλω καὶ ἐγὼ νὰ σκιρτήσω, θέλω νὰ χορέψω, θέλω νὰ πανηγυρίσω· καὶ χορεύω ὄχι παίζοντας κιθάρα, οὔτε κουνώντας θυροῶ, οὔτε παίζοντας αὐλό, οὔτε καὶ κρατώντας ἀναμμένες λαμπάδες, ἀλλὰ κρατώντας ἀντὶ γιὰ μουσικὰ ὄργανα τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ. Διότι αὐτὰ εἶναι ἡ ἐλπίδα μου, αὐτὰ εἶναι ἡ ζωὴ μου, αὐτὰ εἶναι ἡ σωτηρία μου, αὐτὰ ὁ αὐλὸς μου, αὐτὰ ἡ κιθάρα μου. Γι' αὐτὸ καὶ ἔρχομαι κρατώντας αὐτὰ, γιὰ νὰ πάρω ἀπὸ τὴ δύναμη αὐτῶν δύναμη νὰ μιλήσω καὶ νὰ πῶ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, «Ὁ Θεὸς εἶναι δοξαζόμενος ὁ Θεὸς ψηλά στοὺς οὐρανοὺς», καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ποιμένες, «Καὶ στὴ γῆ ἄς ἐπικρατεῖ εἰρήνη, ποῦ εἶναι τόσο ἀρεστὴ στοὺς ἀνθρώπους»³. Σήμερα ἐκεῖνος ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τρόπο ἀπερίγραπτο, γεννιέται ἀπὸ παρθένο κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο γιὰ μένα. Ἄλλὰ τότε βέβαια, πρὶν ἀπὸ αἰῶνες, γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς θείας φύσεως, τοὺς γνωστοὺς σ' ἐκεῖνον ποῦ τὸν γέννησε, ἐνῶ σήμερα γεννήθηκε πάλι ὄχι σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλ' ὅπως γνωρίζει ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Καὶ ἡ οὐράνια γέννηση αὐτοῦ εἶναι ἀληθινή, καὶ ἡ ἐπίγεια ἐπίσης εἶναι ἀδιάψευστη, καὶ πραγματικὰ γεννήθηκε Θεὸς ἀπὸ Θεό, καὶ πραγματικὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος γεννήθηκε ἄνθρωπος ἀπὸ παρθένο. Μόνος στὸν οὐρανὸ γεννήθηκε Μονογενῆς Υἱὸς μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ κάτω στὴ γῆ μόνος αὐτὸς ὁ ἴδιος γεννήθηκε Μονογενῆς Υἱὸς ἀπὸ παρθένο μόνο. Διότι,

περ γὰρ ἐπὶ τῆς ἄνω γεννήσεως ἀσεβὲς ἐννοῆσαι μητέρα, οὕτω βλάβσημόν ἐστιν ὑπολαβεῖν καὶ ἐπὶ τῆς κάτω γεννήσεως πατέρα.

Ὁ Πατὴρ ἀρρεύστως ἐγέννησε, καὶ ἡ παρθέ-
 5 νος ἀφθόρως ἔτεκεν· οὕτε γὰρ ὁ Θεὸς ρεῦσιν ὑπέ-
 μεινε γεννήσας, θεοπρεπῶς γὰρ ἐγέννησεν, οὕτε ἡ
 παρθένος φθορὰν ὑπέμεινε τεκοῦσα, πνευματικῶς
 γὰρ ἔτεκεν. Ὅθεν οὕτε ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἐξή-
 γησιν ἔχει, οὕτε ἡ ἐν ὑστέροις καιροῖς πρόοδος πο-
 10 λυπραγμονεῖσθαι ἀνέχεται. Ὅτι μὲν γὰρ ἔτεκεν ἡ
 παρθένος σήμερον, οἶδα, καὶ ὅτι ἐγέννησεν ὁ Θεὸς
 ἀχρόνως, πιστεύω, τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως
 σιωπῇ τιμᾶν μεμάθηκα, καὶ οὐ διὰ λόγων πολυπρα-
 γμονεῖν παρέλαβον. Ἐπὶ γὰρ Θεοῦ οὐ δεῖ τῇ φύσει
 15 τῶν πραγμάτων προσέχειν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ ἐν-
 εργοῦντος πιστεύειν. Φύσεως γὰρ ἐστὶ νόμος, ὅταν
 γυνὴ προσομιλήσασα γάμοις τέκη, ὅταν δὲ παρθένος
 ἀπειρόγαμος τεκοῦσα πάλιν παρθένος φανείη, ὑπὲρ
 φύσιν τὸ πρᾶγμα. Τὸ οὖν κατὰ φύσιν ζητεῖσθω, τὸ
 20 δὲ ὑπὲρ φύσιν σιγῇ τιμάσθω, οὐχ ὡς φευκτόν, ἀλλ'
 ὡς ἀπόρρητον, καὶ σιωπῇ τιμᾶσθαι ἄξιον.

Ἄλλ' ἀπονείματέ μοι συγγνώμην, παρακαλῶ,
 ἐν προοιμίοις καταπαῦσαι τὸν λόγον βουλομένω. Δει-
 λὸς γὰρ ὢν πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἔρευναν, πῶς
 25 ἢ ποῦ τρέψω τῶν λόγων τὰ πηδάλια οὐκ ἔχω. Τί
 γὰρ εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Τὴν τεκοῦσαν ὄρῶ, τὸν τε-
 χθέντα βλέπω, τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως οὐ συν-

5. Χωρὶς δηλαδὴ νὰ ὑποστῇ κάποια μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωσις ἢ οὐσία τῆς θεότητος.

ὅπως ἀκριβῶς στήν περίπτωση τῆς οὐράνιας γεννήσεώς του ἀποτελεῖ ἀσέβεια νὰ σκεφθοῦμε μητέρα, ἔτσι ἀποτελεῖ βλασφημία νὰ δεχθοῦμε πατέρα στήν περίπτωση τῆς ἐπίγειας γεννήσεώς του.

Ὁ Πατέρας γέννησε αὐτόν κατὰ τρόπο ἄρρευστο*, ἐνῶ ἡ παρθένος γέννησε αὐτόν διατηρώντας ἀδιάφθορη τήν ἀγνότητά της· καθόσον οὔτε ὁ Θεὸς γεννώντας τὸν χρησιμοποίησε σπέρμα, διότι τὸν γέννησε κατὰ τρόπο θείο, οὔτε ἡ παρθένος ὑπέμεινε φθορά, διότι τὸν γέννησε κατὰ τρόπο πνευματικό. Ἐπομένως οὔτε ἡ οὐράνια γέννησή του μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ, οὔτε ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐμφάνισή του ὡς ἀνθρώπου ἐπιδέχεται ἔρευνα γιὰ πλήρη κατανόηση αὐτῆς. Τὸ ὅτι λοιπὸν τὸν γέννησε ἡ παρθένος σήμερα, τὸ γνωρίζω, καὶ τὸ ὅτι τὸν γέννησε ὁ Θεὸς προαιώνια, τὸ πιστεύω, ὅμως ἔχω μάθει νὰ τιμῶ σιωπηλὰ τὸν τρόπο τῆς γεννήσεώς του, καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρῶ νὰ κατανοήσω ὅλα αὐτὰ ὑποβάλλοντάς τα σὲ λεπτομερῆ ἐξέταση. Καθόσον στήν περίπτωση τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ προσέχει κανεὶς τὴ φυσικὴ πορεία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ νὰ πιστεύει στὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ πραγματοποιεῖ ὅλα αὐτά. Διότι εἶναι φυσικὸς νόμος νὰ γεννήσει μία γυναίκα ποὺ σύναψε γάμο μὲ ἄνδρα, ὅταν ὁμοίως γεννήσῃ παρθένος ποὺ δὲν γνώρισε γάμο καὶ παραμένει πάλι παρθένος, τὸ γεγονός αὐτὸ βρίσκεται πᾶνω ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ συμβαίνει σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους ἄς τὸ ἐρευνοῦμε, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἄς τὰ σεβόμαστε σιωπηλὰ, ὄχι σὰν κάτι ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἀποφεύγομε, ἀλλὰ σὰν κάτι ποὺ εἶναι ἀνεξήγητο, καὶ γι' αὐτὰ πρέπει νὰ τὸ σεβόμαστε σιωπηλὰ. †

† Ἀλλὰ συγχωρέστε με, σᾶς παρακαλῶ, ποὺ θέλω νὰ σταματήσω τὸ λόγο ποὺ βρίσκεται ἀκόμη στήν ἀρχή του. Διότι νιώθω φόβο μπροστὰ στήν ἔρευνα τῶν θείων πραγμάτων, καὶ δὲν ξέρω πῶς ἢ πρὸς τὰ ποῦ νὰ στρέψω τὰ πηδάλια τῶν λόγων μου. Διότι τί νὰ πῶ, ἢ γιὰ τί πράγμα νὰ μιλήσω; Βλέπω ἐκείνη ποὺ γέννησε, βλέπω ἐκείνον

ορῶ· νικᾶται γὰρ φύσις, νικᾶται καὶ τάξεως ὄρος,
 ὅπου Θεὸς βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν γέγονε τὸ
 πρᾶγμα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν τὸ θαῦμα· ἤργησε γὰρ ἡ
 φύσις, καὶ ἐνήργησε τοῦ Δεσπότου τὸ βούλημα. Ὡ
 5 χάριτος ἀφράστου. Ὁ πρὸ αἰώνων Μονογενῆς, ὁ
 ἀναφής, καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀσώματος, ὑπεισήλ-
 θέ μου τὸ φθαρτὸν καὶ ὄρατὸν σῶμα. Διὰ τί;
 Ἴνα βλεπόμενος διδάξη, διδάξας δὲ πρὸς τὸ μὴ βλε-
 πόμενον χειραγωγήσῃ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸν
 10 ὀφθαλμὸν τῆς ἀκοῆς πιστότερον ποιοῦσιν, ὃ δὲ μὴ
 βλέπουσιν ἀμφισβᾶλλουσι, διὰ τοῦτο ἠνείχετο καὶ ὀ-
 φθαλμοῖς τὴν ἑαυτοῦ θεάν διὰ τοῦ σώματος παρα-
 σχεῖν, ἵνα λύσῃ τὴν ἀμφισβήτησιν.

Καὶ τίκεται ἐκ παρθένου ἄγνοούσης τὸ πρᾶ-
 15 γμα· οὔτε γὰρ συνήργησε πρὸς τὸ γινόμενον, οὔτε
 συνεβάλλετο πρὸς τὸ πραττόμενον, ἀλλ' ἦν ψιλὸν
 ὄργανον τῆς ἀπορρήτου αὐτοῦ δυνάμεως, μόνον εἰ-
 δυῖα, ὃ παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἐρομένη ἔμαθεν, ὅτι «Πῶς
 ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;». Καὶ φη-
 20 σι τοῦτο βούλει μαθεῖν; «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται
 ἐπὶ σε, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Καὶ
 πῶς ἦν μετ' αὐτῆς, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτῆς;
 Ὡσπερ τεχνίτης εὐρῶν ὕλην χρησιμωτάτην, κάλλι-
 στον ἀπεργάζεται σκεῦος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς εὐ-
 25 ρῶν τῆς παρθένου ἅγιον καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυ-
 χήν, ἔμψυχον ἑαυτῷ κατεκόσμησε ναόν, ὃν ἐβου-
 λήθη τρόπον πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ παρθένῳ,
 καὶ ἐνδυσάμενος αὐτόν, σήμερον προῆλθεν, οὐκ αἰ-
 δεσθεῖς τὸ δυσειδὲς τῆς φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ὕβριν
 30 ἔφερεν αὐτῷ, φορέσαι τὸ ἴδιον ἔργον· καὶ τὸ πλά-
 σμα δὲ μεγίστην ἔκαρπουτο δόξαν, ἔνδυμα τοῦ τεχνί-

πού γεννήθηκε, ὅμως δὲν μπορῶ νὰ κατανοήσω τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως· διότι, ὅπου θέλει ὁ Θεός, νικιέται ἡ φύση, νικιέται ὁ νόμος τῆς φυσικῆς τάξεως. Πραγματικὰ τὸ γεγονός αὐτὸν δὲν ἔγινε σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀλλ' εἶναι ὑπερφυσικὸ τὸ θαῦμα· διότι δὲν ἐνέργησε ἡ φύση, ἀλλ' ἐνέργησε ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ. Πῶ, πῶ ἀπερίγραπτο μέγεθος χάριτος. Ὁ προαιώνιος Μονογενής, ὁ ἀπλησίαστος, ὁ μοναδικὸς καὶ ἀσώματος, εἰσῆλθε μέσα στὸ φθαρτὸ καὶ ὀρατὸ σῶμα μου. Γιατί; Γιὰ νὰ μᾶς διδάξει βλέποντάς τον, καί, ἀφοῦ μᾶς διδάξει, νὰ μᾶς ὀδηγήσει πρὸς ἐκεῖνον πού δὲν βλέπεται. Ἐπειδὴ δηλαδή οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν πρὸ πολὺ σ' ἐκεῖνα πού βλέπουν, παρὰ σ' ἐκεῖνα πού ἀκοῦν, καὶ ἀμφιβάλλουν γιὰ ἐκεῖνο πού δὲν βλέπουν, γι' αὐτὸ δέχθηκε, παίρνοντας σῶμα ἀνθρώπινο, νὰ δώσει στὰ μάτια μας τὴ δυνατότητα νὰ τὸν δοῦν, γιὰ νὰ διαλύσει τὴν ἀμφισβήτηση.

Γεννιέται λοιπὸν ἀπὸ παρθένο, στὴν ὁποία ἦταν ἄγνωστο τὸ γεγονός αὐτό· διότι οὔτε βοήθησε σ' αὐτὸ πού ἔγινε, οὔτε συνέβαλε στὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἦταν ἀπλὸ ὄργανο τῆς ἀπερίγραπτης δυνάμεως αὐτοῦ, ἔχοντας μόνο ὑπ' ὄψη τῆς ἐκεῖνο πού ἔμαθε ἀπὸ τὸν Γαβριὴλ μετὰ ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν πού τοῦ ἔκανε· «Πῶς θὰ γίνῃ αὐτό, ἀφοῦ δὲν ἔχω ἄνδρα;»⁶. Καὶ λέγει αὐτὸ θέλεις νὰ μάθεις; «Πνεῦμα ἅγιον θὰ ρθεῖ σὲ σένα καὶ δύναμη τοῦ Ὑψίστου θὰ σὲ ἐπισκιάσει»⁷. Καὶ πῶς ὑπῆρχε μέσα σ' αὐτὴν καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο βγήκε ἀπ' αὐτήν; Ὅπως ἀκριβῶς τεχνίτης, πού βρῆκε πάρα πολὺ χρήσιμη ὕλη, κατασκευάζει τὸ πιὸ ὠραιότερον σκεῦος, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ἀφοῦ βρῆκε τὸ ἅγιον σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τῆς παρθένου, κατασκεύασε γιὰ τὸν ἑαυτό του ἔμψυχο ναό, πλάθοντας μέσα στὴν παρθένο τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν τρόπο πού θέλησε αὐτός, καί, ἀφοῦ ἐνδύθηκε αὐτόν, σήμερον παρουσιάσθηκε στὸν κόσμον, χωρὶς νὰ νιώσῃ ντροπὴ γιὰ τὴν ἀσχήμια τῆς ἀνθρώπινης φύσεως πού ἔφερε. Διότι δὲν ἀποτελοῦσε προσβολὴ γι' αὐτόν, τὸ νὰ φορέσῃ τὴ μορφὴ τοῦ δημιουργήματός του, ἐνῶ τὸ πλάσμα του ἀπὸ τὴν ἐνέργειά του

του γινόμενον. Ὡσπερ γὰρ παρὰ τὴν πρώτην πλάσιν ἀδύνατον ἦν συνεστάναι τὸν ἄνθρωπον, πρὶν ἢ τὸν πηλὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐλθεῖν, οὕτω καὶ τὸ φθαρὲν σκεῦος ἀδύνατον μεταποιηθῆναι, εἰ μὴ γέ-
5 γονεν ἔνδυμα τοῦ ποιήσαντος.

2. Ἀλλὰ τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Ἐκπλήττει γὰρ με τὸ θαῦμα. Ὁ παλαιὸς ἡμερῶν παιδίον γέγονεν, ὃ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενος ἐν φάτνῃ τίθεται, ὃ ἀναφῆς, καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀσύνθε-
10 τος, καὶ ἀσώματος χερσὶν ἀνθρωπίναις ἐλίσσεται, ὃ τὰ τῆς ἀμαρτίας διασπῶν δεσμὰ σπαργάνοις ἐμπλέκεται, ἐπειδὴ τοῦτο θέλει. Θέλει γὰρ τὴν ἀτιμίαν ποιῆσαι τιμὴν, τὴν ἀδοξίαν ἐνδῦσαι δόξαν, τὸν τῆς ὕβρεως ὄρον, ἀρετῆς δεῖξαι τρόπον. Ὅθεν ὑπέρχε-
15 ται τὸ ἐμὸν σῶμα, ἵνα ἐγὼ χωρήσω τὸν αὐτοῦ Λόγον· καὶ λαβὼν τὴν ἐμὴν σάρκα, δίδωσί μοι τὸ ἑαυτοῦ Πνεῦμα, ἵνα διδοὺς καὶ λαμβάνων θησαυρόν μοι ζωῆς ἐμπορεύσῃται. Λαμβάνει μου τὴν σάρκα, ἵνα με ἀγιάσῃ· δίδωσί μοι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ἵνα με
20 διασώσῃ. Ἀλλὰ τί εἶπω καὶ τί λαλήσω; Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Οὐκέτι λέγεται ὡς γενησόμενον, ἀλλὰ θαυμάζεται ὡς πεπραγμένον. Παρὰ Ἰουδαίοις ἐπέπρακτο, παρ' οἷς καὶ ἐλέγετο, ὑφ' ἡμῶν δὲ πιστεύεται, παρ' οἷς οὐδὲ ὠνομάζετο.

25 Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Τὸ μὲν γράμμα τῆς συναγωγῆς, τὸ δὲ κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκείνη τὸ δίπτυχον εὔρεν, αὕτη τὸν μαργαρίτην ἐφεῦρεν· ἐκείνη τὸ ἔριον ἔβαψεν, αὕτη τὴν ἀλουργίδα ἐνεδύσατο. Ἡ Ἰουδαία γὰρ αὐτὸν ἔτεκε, καὶ
30 ἡ οἰκουμένη αὐτὸν ὑπεδέξατο. Ἡ συναγωγὴ αὐτὸν ἔθρεψε καὶ ἐτιθηνησατο, καὶ ἡ Ἐκκλησία κατέσχε

αὐτὴ καρποῦνταν τὴν πιὸ μεγαλύτερη τιμὴ, ἀφοῦ γινόταν ἔνδυμα τοῦ δημιουργοῦ του. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κατὰ τὴν πρώτη πλάση ἦταν ἀδύνατη ἡ σύστασις τοῦ ἀνθρώπου προτοῦ νὰ πάρει αὐτὸς στὰ χέρια του τὸν πηλό, ἔτσι καὶ τὸ σκεῦος ποῦ φθάρθηκε ἦταν ἀδύνατο νὰ μεταμορφωθῆι, ἐὰν δὲν γινόταν ἔνδυμα τοῦ δημιουργοῦ του.

2. Ἄλλὰ τί νὰ πῶ ἢ πῶς νὰ μιλήσω; Διότι μὲ γεμίζει ἀπὸ κατάπληξιν τὸ θαῦμα. Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἔγινε παιδί, ἐκεῖνος ποῦ κάθετα σὲ θρόνον ψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὴ, τοποθετεῖται σὲ φάτνη, ὁ ἀπλησίαστος, ὁ ἀπέρριτος, ὁ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος τυλίγεται μὲ ἀνθρώπινα χέρια, ἐκεῖνος ποῦ σπάζει τὰ δεσμά τῆς ἀμαρτίας, τυλίγεται σὲ σπάργανα, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησίς του. Διότι θέλει τὴν ἀτιμία νὰ τὴν μεταβάλει σὲ τιμὴ, τὴν ἀδοξία νὰ τὴν ἐνδύσει μὲ δόξα, τὴν κατάστασις τῆς προσβολῆς νὰ τὴν μεταβάλει σὲ τρόπο ἀρετῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν λαμβάνει τὸ σῶμα μου, γιὰ νὰ χωρέσω ἐγὼ μέσα μου τὸν Λόγον αὐτοῦ καί, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ σῶμα μου, μοῦ δίνει τὸ Πνεῦμα του, ὥστε, δίνοντας αὐτὸς σὲ μένα καὶ παίρνοντας ἀπὸ μένα, νὰ μοῦ προσφέρει τὸν θησαυρὸ τῆς αἰώνιας ζωῆς. Παίρνει τὴν σάρκα μου, γιὰ νὰ μὲ ἀγιάσει· μοῦ δίνει τὸ Πνεῦμα του, γιὰ νὰ μὲ σώσει. Ἄλλὰ τί νὰ πῶ καὶ πῶς νὰ μιλήσω; «Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλία τῆς»⁸. Δὲν λέγεται αὐτὸ σὰν κάτι ποῦ πρόκειται νὰ συμβεῖ, ἀλλὰ θαυμάζεται σὰν κάτι ποῦ ἔχει γίνει. Πραγματοποιήθηκε στοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ διακηρυσσόταν, πιστεύεται ὅμως ἀπὸ μᾶς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὔτε κἂν γινόταν λόγος γι' αὐτό.

«Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλία τῆς». Τὰ λόγια εἶναι τῆς συναγωγῆς, ἐνῶ τὸ ἀπόκτημα εἶναι τῆς ἐκκλησίας. Ἐκείνη βρῆκε τὸν κώδικα στὸν ὁποῖο ἦταν γραμμένο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἀνακάλυψε τὸν μαργαρίτη ποῦ ἦταν κρυμμένος μέσα σ' αὐτόν· ἐκείνη ἔβαψε τὸ μαλλί, ἐνῶ αὐτὴ φόρεσε τὴ βασιλικὴ στολή. Διότι ἡ Ἰουδαία γέννησε αὐτόν, καὶ ἡ οἰκουμένη τὸν ὑποδέχθηκε. Ἡ συναγωγὴ τὸν θήλασε καὶ τὸν ἔθρεψε, καὶ ἡ Ἐκκλησία

καὶ ἐκαρπώσατο. Παρ' ἐκείνη τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέ-
λου, καὶ παρ' ἐμοὶ ὁ βότρυς τῆς ἀληθείας. Ἐκείνη
τὸν βότρυν ἐτρύγησε, καὶ τὰ ἔθνη τὸ μυστικὸν πί-
νει πόμα. Ἐκείνη τὸν κόκκον τοῦ σίτου ἐν τῇ Ἰ-
5 ουδαίᾳ ἔσπειρε, καὶ τὰ ἔθνη τῇ δρεπάνῃ τῆς πίστε-
ως τὸν ἄσταχυν ἐθήρισε. Τὰ ἔθνη τὸ ρόδον εὐσεβῶς
ἀπέκειρε καὶ Ἰουδαίοις ἢ ἄκανθα τῆς ἀπιστίας ἀ-
πέμεινεν ὁ νεοττὸς ἀπέπτυ, καὶ παρακάθηνται οἱ ἄ-
φρονες τῇ καλιᾷ τὴν φυλλάδα τοῦ γράμματος οἱ Ἰ-
10 ουδαῖοι ἐρμηνεύουσι, καὶ τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύμα-
τος τὰ ἔθνη δρέπονται.

«Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται». Εἰπέ μοι,
ὦ Ἰουδαίε, εἰπέ μοι λοιπὸν, τίνα ἔτεκε; Θάρρησόν
μοι, κἂν ὡς τῷ Ἡρώδῃ. Ἄλλ' οὐ θαρρεῖς. Οἶδα διὰ
15 τί διὰ τὴν ἐπιβουλήν. Ἐκείνω γὰρ εἶπας, ἵνα αὐ-
τὸν ἀνέλη, ἐμοὶ δὲ οὐ λέγεις, ἵνα μὴ αὐτὸν προσκυ-
νήσω. Τίνα δὲ ἔτεκε; Τίνα; Τὸν Δεσπότην τῆς φύ-
σεως. Κἂν γὰρ σὺ σιωπᾷς, ἡ φύσις βοᾷ ἔτεκε γὰρ,
ὡς ὁ τεχθεὶς τεχθῆναι ἠθέλησεν. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῆς
20 φύσεως ἐπετρέπετο, ἀλλ' ὡς Δεσπότης τῆς φύσε-
ως ξένον τῆς γεννήσεως εἰσήγαγε τρόπον, ἵνα δεί-
ξη, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος οὐχ ὡς ἄνθρωπος
τίκτεται, ἀλλ' ὡς Θεὸς γεννᾶται. Ἐκ παρθένου οὖν
σήμερον προῆλθε νικησάσης φύσιν, ὑπερβάσης γά-
25 μον. Ἐπρεπε γὰρ τῷ τῆς ἀγιωσύνης πρυτάνει ἐκ κα-
θαρῶν καὶ ἀγίων προελθεῖν τόκων. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν
ὁ πάλαι ἐκ παρθένου γῆς τὸν Ἀδὰμ πλάσας, ἀπὸ δὲ
τοῦ Ἀδὰμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα μορφώσας. Ὡς-
περ γὰρ ὁ Ἀδὰμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα ἤνεγκεν,
30 οὕτω καὶ σήμερον ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρὸς ἄνδρα
ἔτεκεν. Ἄνθρωπος γὰρ ἐστὶ, φησί, καὶ τίς γνώσε-
ται αὐτόν; Ἐπειδὴ γὰρ ἐχρεώσται τὸ γυναικεῖον γέ-

τὸν παρέλαβε καὶ καρπώθηκε τὴν ὠφέλεια ἀπ' αὐτόν. Στὴ συναγωγή βλάστησε τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου, ἐνῶ ἔμεῖς ἀπολαύσαμε τὰ σταφύλια τῆς ἀλήθειας. Ἐκείνη τρύγησε τὰ σταφύλια, καὶ οἱ ἔθνηκοὶ πίνουν τὸ μυστικὸ ποτό. Ἐκείνη ἔσπειρε στὴν Ἰουδαία τὸ σπόρο τοῦ σιταριοῦ, καὶ οἱ ἔθνηκοὶ θέρισαν μὲ τὸ δρεπάνι τῆς πίστεως τὸ στάχυ. Οἱ ἔθνηκοὶ ἔκοψαν μὲ σεβασμὸ τὸ ρόδο, καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀπέμεινε τὸ ἀγκάθι τῆς ἀπιστίας. Τὸ πουλάκι πέταξε, καὶ οἱ ἄφρονες κάθονται καὶ φυλάσσουν ἀκόμη τὴ φωλιά. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐρμηνεύουν τὸ βιβλίον τοῦ γράμματος, καὶ οἱ ἔθνηκοὶ τρυγοῦν τὸν καρπὸ τοῦ Πνεύματος.

«Νὰ ἡ παρθένος θὰ συλλάβει στὴν κοιλιὰ της». Πές μου, Ἰουδαίε, πές μου λοιπὸν ποιὸν γέννησε; Δεῖξε, σέ παρακαλῶ, θάρρος, ἔστω καὶ σὰν ἐκεῖνο ποῦ ἔδειξες μπροστὰ στὸν Ἡρώδη. Ἀλλὰ δὲν ἔχεις θάρρος. Καὶ τὸ ξέρω γιατί· ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιβουλῆς σου. Διότι σ' ἐκείνον μίλησες γιὰ νὰ τὸν φονεύσει, σ' ἐμένα ὅμως δὲν μιλάς, γιὰ νὰ μὴ τὸν προσκυνήσω. Ποιὸν λοιπὸν γέννησε; Ποιόν; Τὸν Κύριον τῆς φύσεως. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη σὺ σιωπᾷς, ἡ φύση τὸ βροντοφωνάζει. Τὸν γέννησε λοιπὸν, ἔτσι ὅπως θέλησε νὰ γεννηθεῖ ἐκεῖνος ποῦ γεννήθηκε. Διότι στὴ φύση δὲν ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα μιᾶς τέτοιας γεννήσεως, ἀλλὰ σὰν Κύριος τῆς φύσεως ἐπινόησε ἕναν παράξενο τρόπο γεννήσεως, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ποῦ ἔγινε δὲν γεννιέται ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεννιέται ὅπως ταιριάζει στὸ Θεὸ. Σήμερα λοιπὸν γεννήθηκε ἀπὸ παρθένο, ποῦ νίκησε τὴ φύση, ξεπερνώντας τὸ νόμον τοῦ γάμου. Διότι ἔπρεπε ὁ πρῦτανος τῆς ἀγιωσύνης νὰ προέλθει ἀπὸ καθαρὸ καὶ ἅγιο τρόπο γεννήσεως. Διότι αὐτός εἶναι ἐκεῖνος ποῦ στὴν ἀρχὴ ἀπὸ παρθένα γῆ ἐπλασε τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ πάλι διέπλασε γυναῖκα χωρὶς νὰ ὑπάρχει γυναῖκα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ Ἀδὰμ ἀπέκτησε γυναῖκα χωρὶς νὰ ὑπῆρχε γυναῖκα, ἔτσι καὶ σήμερα ἡ παρθένος γέννησε ἄνδρα χωρὶς νὰ μεσολαθήσει ἄνδρας. Διότι, λέγει, ἄνθρωπος εἶναι καὶ ποῖος θὰ τὸν ἀναγνωρίσει; Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ γυναικεῖο φύλο χρεωστοῦ-

νος τοῖς ἀνθρώποις τὴν χάριν, ὡς τοῦ Ἀδάμ ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα βλαστήσαντος, διὰ τοῦτο σήμερον ἔτεκεν ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρός, ὑπὲρ τῆς Εὐας ἐκτιννύουσα τοῖς ἀνδράσι τὸ χρέος.

5 Ἴνα γὰρ μὴ μέγα φρονήσῃ ὁ Ἀδάμ, ἄνευ γυναικὸς γυναῖκα βλαστήσας, διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρθένος ἄνευ ἀνδρός ἄνδρα ἔτεκεν, ἵνα τῷ κοινῷ τοῦ θαύματος τὸ ὁμότιμον δείξῃ τῆς φύσεως. Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ τὴν πλευρὰν ἀφείλε, καὶ τὸν Ἀ-
10 δὰμ οὐκ ἐμείωσεν οὐδέν, οὕτω καὶ ἐν τῇ παρθένῳ καὶ τὸν ἔμψυχον ἔπλασε ναόν, καὶ τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσεν. Σῶος ἔμεινεν ὁ Ἀδάμ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πλευρᾶς, ἄφθορος ἔμεινε καὶ ἡ παρθένος μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ βρέφους. Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ
15 ἀλλαχόθεν ἑαυτῷ ναὸν κατεσκευάσατο, οὐδὲ ἄλλο σῶμα πλάσας ἐνεδύσατο, ἵνα μὴ δόξῃ τὸ τοῦ Ἀδάμ ἐνυβρίζειν φύραμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπατηθεὶς ὁ ἄνθρωπος ὄργανον γέγονε τοῦ διαβόλου, διὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν ὑποσκελισθέντα ἔμψυχον ἀνελάμβανε ναόν,
20 ἵνα διὰ τὴν πρὸς τὸν πεποικηκότα συνάφειαν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου αὐτὸν ἀποστήσῃ συνηθείας.

Ὅμως καὶ ἄνθρωπος γινόμενος οὐχ ὡς ἄνθρωπος τίκεται, ἀλλ' ὡς Θεὸς γεννᾶται. Εἰ γὰρ ἐκ κοινῶν γάμων προῆλθεν, ὡσπερ ἐγώ, ψεῦδος τοῖς
25 πολλοῖς ἐνομίζετο, νῦν δὲ διὰ τοῦτο ἐκ παρθένου τίκεται, τικτόμενος δὲ καὶ τὴν μήτραν ἀναλλοιώτον τηρεῖ, καὶ τὴν παρθενίαν ἀζήμιον διαφυλάττει, ἵνα ὁ ξένος τῆς κυήσεως τρόπος πίστεώς μοι μεγάλης πρόξενος γένηται. Ὅθεν καὶ Ἑλλήν με, καὶ Ἰου-
30 δαῖος ἐρωτᾷ, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν, ἄνθρωπος γέγονε παρὰ φύσιν, ἐρῶ. ναί, μάρτυρα τοῦ λόγου τὴν ἄσπιλον τῆς παρθενίας σφραγίδα καλῶν· οὕτω γὰρ ἐστὶ Θεὸς νικῶν τὴν τῆς φύσεως τάξιν· οὕτω γαστρός ἐστὶ κεραμεύς, καὶ παρθενίας

σε χάρη στους ἄνδρες, διότι ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ βλάστησε γυναίκα χωρὶς νὰ μεσολαθήσει γυναίκα, γι' αὐτὸ σήμερα γέννησε ἡ παρθένος χωρὶς ἄνδρα, ξεπληρώνοντας τοὺς ἄνδρες τὸ χρέος γιὰ τὴν Εὐα.

Γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονήσει λοιπὸν ὁ Ἀδὰμ, ποὺ χωρὶς γυναίκα βλάστησε γυναίκα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ παρθένος γέννησε ἄνδρα χωρὶς ἄνδρα, ὥστε μὲ τὸ κοινὸ θαῦμα νὰ δείξει τὴν ἰσότητα τῆς φύσεως. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ἀφαίρεσε τὴν πλευρὰ, χωρὶς καθόλου νὰ μείωσε τὸν Ἀδὰμ, ἔτσι καὶ μέσα στὴν παρθένο καὶ τὸν ἔμψυχο ναὸ κατασκεύασε, καὶ τὴν παρθενία της δὲν διέφθειρε. Σῶος ἔμεινε ὁ Ἀδὰμ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῆς πλευρᾶς, ἀδιάφθορη ἔμεινε καὶ ἡ παρθένος μετὰ τὴ γέννηση τοῦ βρέφους. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν κατασκεύασε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ ναὸ ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, οὔτε ἔπλασε ἄλλο σῶμα καὶ ντύθηκε αὐτό, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι περιφρονεῖ τὸ φύραμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε ὁ Ἀδὰμ. Διότι, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἔξαπατήθηκε, ἔγινε ὄργανο τοῦ διαβόλου, γι' αὐτὸ προσέλαβε αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἔμψυχο ναὸ ποὺ εἶχε καταστραφεῖ, ὥστε, ἐξ αἰτίας τῆς στενῆς σχέσεώς του μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν κατασκεύασε, ν' ἀπομακρύνει αὐτὸν ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μὲ τὸ διάβολο.

Ὅμως καὶ ἄνθρωπος ποὺ γίνεται δὲν γεννιέται σὰν ἄνθρωπος, ἀλλὰ γεννιέται σὰν Θεός. Διότι, ἐὰν γεννιοῦνταν μὲ τὸν κοινὸ τρόπο γεννήσεως, ὅπως ἀκριβῶς ἐγώ. θὰ θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ψέμα, ἐνῶ τώρα γι' αὐτὸ γεννιέται ἀπὸ παρθένο, μετὰ τὴ γέννησή του δὲ καὶ τὴ μήτρα διατηρεῖ ἀδιάφθορη, καὶ τὴν παρθενία διαφυλάττει ἀβλαβῆ, ὥστε ὁ παράξενος τρόπος τῆς κηύσεως νὰ μοῦ γίνῃ αἰτία μεγάλης πίστεως. Γι' αὐτὸ εἶτε Ἕλληνας μὲ ἐρωτᾶ, εἶτε Ἰουδαῖος, ὅτι ὁ Χριστὸς, ἐνῶ εἶναι Θεός κατὰ τὴ φύση, ἔγινε ἄνθρωπος κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό; θ' ἀπαντήσω ναί, ἐπικαλούμενος μάρτυρα τοῦ λόγου μου αὐτοῦ τὴν ἀμόλυπτη σφραγίδα τῆς παρθενίας· διότι ἔτσι ὁ Θεός νικᾷ τοὺς νόμους τῆς φυσικῆς τάξεως, ἔτσι διασκευάζει τὴν κοιλιά τῆς γυναίκας καὶ ἐπινοεῖ τὴν παρθενία,

εύρετής, ὅτι καὶ ἀμόλυντον ἔσχε τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, καὶ ἑαυτῷ ἀφράστως ὠκοδόμησε ναόν, ὃν ἠβουλήθη τρόπον.

Εἰπέ μοι οὖν, ὦ Ἰουδαῖε, ἔτεκεν ἡ παρθένος, ἢ
 5 οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ἔτεκεν, ὁμολόγησον τὸν ξένον τόκον,
 εἰ δὲ οὐκ ἔτεκε, διὰ τί τὸν Ἡρώδην ἠπάτησας; Σὺ
 γὰρ αὐτῷ πυνθανομένῳ, «ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται»,
 εἶπας, ὅτι «ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας». Μὴ οὖν ἐγὼ
 ἠδειν τὴν κώμην, ἢ τὸν τόπον; μὴ ἐγὼ τοῦ γεννωμέ-
 10 νου τὴν ἀξίαν ἐγίνωσκον; οὐχ ὁ Ἡσαΐας ὡς Θεοῦ
 αὐτοῦ ἐμνημόνευσε; «Τέξεται» γάρ, φησὶν, «υἷόν,
 καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Οὐχ ὑ-
 μεῖς ἀγνώμονες ἐχθροὶ τὴν ἀλήθειαν εἰσηγήσασθε;
 οὐχ ὑμεῖς οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι οἱ ἀκριβεῖς
 15 τοῦ νόμου φύλακες πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἡμᾶς ἐδι-
 δάξατε; μὴ τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶσσαν εἶδομεν; οὐχ
 ὑμεῖς τὰς Γραφὰς ἠρμηνεύσατε; Μετὰ τὸ τεκεῖν τὴν
 παρθένον, καὶ πρὸ τοῦ τεκεῖν, ἵνα μὴ δόξη πρὸς χά-
 ριν τοῦ Θεοῦ ἐρμηνεύεσθαι τὸ λεγόμενον, οὐχ ὑμεῖς
 20 ἐρωτώμενοι παρ' Ἡρώδου, μάρτυρα παρηγάγετε Μι-
 χαίαν τὸν προφήτην, ἵνα ὑμῶν τὸν λόγον κυρώσῃται;
 «Καὶ σὺ» γάρ, φησί, «Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ
 οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα ἐκ
 σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν
 25 λαόν μου τὸν Ἰσραήλ».

Καλῶς εἶπεν ὁ προφήτης, «Ἐκ σοῦ». Ἐξ ὑ-
 μῶν γὰρ ἐξῆλθε, καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην ἦλθεν. Ὁ
 γὰρ ὢν, προέρχεται, ὁ δὲ μὴ ὢν, κτίζεται, ἢ γίνεται.
 Αὐτὸς δὲ καὶ ἦν, καὶ προῆν, καὶ ἀεὶ ἦν· ἀλλ' ἦν μὲν
 30 ἀεὶ ὡς Θεός, διέπων τὸν κόσμον, σήμερον δὲ προῆλ-
 θεν, ὡς ἄνθρωπος μὲν τὸν λαὸν ποιμαίνων, ὡς Θε-
 ος δὲ τὴν οἰκουμένην διασώζων. Ὡς πολεμίῳ χρη-
 στῶν ὧ κατηγόρων φιλανθρωπίων, οἱ τὸν ἐν Βηθλε-

καθόσον καὶ ἀμόλυντο τρόπο ἐπινόησε γιὰ τὴ γέννησὶ
του, καὶ ναὸ οἰκοδόμησε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του κατὰ τρόπο
ἀνέκφραστο καὶ ὅπως αὐτὸς θέλησε.

Πές μου λοιπόν, Ἰουδαίε, γέννησε ἢ Παρθένος, ἢ
ὄχι; Διότι, ἐὰν γέννησε, ὁμολόγησε τὸν παράξενον τρόπο
τῆς γεννήσεως, ἐὰν δὲν γέννησε, γιατί ἐξαπάτησες τὸν
Ἡρώδη; Διότι σὺ, ὅταν ἐκεῖνος ζητοῦσε νὰ μάθει, «ποῦ
γεννιέται ὁ Χριστός», εἶπες, «στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαί-
ας»⁹. Μήπως λοιπόν ἐγὼ γνῶριζα τὴν πόλιν ἢ τὸν τόπον;
μήπως ἐγὼ γνῶριζα τὴν ἀξίαν ἐκείνου ποῦ γεννιοῦνταν;
δὲν μίλησε ὁ Ἡσαΐας γι' αὐτὸν ὅτι θὰ εἶναι Θεός; Διότι
λέγει, «Θὰ γεννήσει υἱὸν καὶ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανου-
ήλ»¹⁰. Δὲν ἐξηγήσατε σεῖς οἱ ἀγνώμονες ἐχθροί, τὴν ἀλή-
θεια; δὲν διδάξατε σὲ μᾶς σεῖς οἱ γραμματεῖς καὶ φαρι-
σαῖοι, οἱ ἀκριβεῖς φύλακες τοῦ νόμου, ὅλα τὰ σχετικὰ
μ' αὐτόν; Μήπως ἐμεῖς γνωρίζαμε τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑβραί-
ων; δὲν ἐρμηνεύσατε σεῖς τίς Γραφές; Δὲν εἴστε σεῖς
ἐκεῖνοι ποῦ, καὶ ὅταν γέννησε ἢ παρθένος καὶ προτοῦ νὰ
γεννήσει, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἐρμηνεύονται τὰ λόγια αὐτὰ
πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ, ὅταν σᾶς ρώτησε ὁ Ἡρώδης, πα-
ρουσιάσατε μάρτυρα τὸν προφήτην Μιχαῖαν, γιὰ νὰ ἐπικυ-
ρώσετε τὸ λόγον σας; Διότι λέγει· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, ὁ
οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, δὲν εἶσαι καθόλου κατώτερη μεταξὺ
τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα· διότι ἀπὸ σένα θὰ προέλθει
ἀρχηγός, ποῦ θὰ κυβερνήσει τὸ λαὸν μου τὸν Ἰσραήλ»¹¹.

Πολύ καλά εἶπε ὁ προφήτης «Ἀπὸ σένα». Καθόσον
προῆλθε ἀπὸ σᾶς καὶ παρουσιάσθηκε στὴ συνέχεια στὴν
οἰκουμένην. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ὑπάρχει, παρουσιάζεται μόνος
στὸν κόσμον, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν ὑπάρχει ἢ χτίζεται
ἢ γίνεται. Αὐτὸς καὶ ὑπῆρχε καὶ προὑπῆρχε καὶ πάντοτε
ὑπῆρχε· ἀλλ' ὑπῆρχε βέβαια πάντοτε σὰν Θεός, κυβερ-
νώντας τὸν κόσμον, σήμερον ὅμως προῆλθε ἀπὸ σᾶς, σὰν
ἄνθρωπος μὲν κυβερνώντας τὸ λαόν, σὰν Θεός δὲ διασώ-
ζοντας τὴν οἰκουμένην. Πῶ, πῶ ὠφέλιμοι ἐχθροί, πῶ, πῶ
φιλόανθρωποι κατήγοροι, ἐκεῖνοι ποῦ ἀπὸ λάθος ἔδειξαν
ὅτι ἐκεῖνος ποῦ γεννήθηκε στὴ Βηθλεὲμ εἶναι Θεός, ἐκεῖ-

ἐμ τεχθέντα λανθάνοντες Θεὸν ἔδειξαν, οἱ τὸν ἐν φά-
 τνη κρυπτόμενον Δεσπότην ἐγνώρισαν, οἱ τὸν ἐν
 σπηλαίῳ καθήμενον μήνυσαν ἄκοντες, καὶ εὐηργέ-
 τησαν μὴ θέλοντες, ἀπεκάλυψαν καλύψαι βουλόμε-
 5 νοι. Εἶδες ἀμαθεῖς διδασκάλους; Ἄ διδάσκουσιν, οὐ
 γινώσκουσι, πεινῶντες τρέφουσι, διψῶντες ποτί-
 ζουσι, πεινόμενοι πλουτίζουσι.

3. Δεῦτε οὖν, ἐορτάσωμεν, δεῦτε πανηγυρίσωμεν.
 Ξένος γὰρ ὁ τῆς ἐορτῆς τρόπος, ἐπειδὴ καὶ παράδο-
 10 ξος ὁ τῆς γεννήσεως λόγος. Σήμερον γὰρ ὁ χρόνιος
 ἐλύθη δεσμός, ὁ διάβολος ἠσχύνθη, οἱ δαίμονες ἔδρα-
 πέτευσαν, ὁ θάνατος ἐλύθη, παράδεισος ἠνεώχθη, ἡ
 κατὰρα ἠφανίσθη, ἡ ἁμαρτία ἐκποδῶν γέγονεν, ἡ
 πλάνη ἀπηλάθη, ἡ ἀλήθεια ἐπανῆλθε, καὶ τῆς εὐ-
 15 σεβείας ὁ λόγος πανταχοῦ διεσπάρη καὶ ἔδραμεν ἡ
 τῶν ἄνω πολιτεία ἐν τῇ γῆ ἐφυτεύθη, ἄγγελοι με-
 τὰ ἀνθρώπων κοινωνοῦσι καὶ ἄνθρωποι μετὰ ἀγγέ-
 λων ἀδεῶς διαλέγονται. Διὰ τί; Ἐπειδὴ Θεὸς ἐπὶ
 γῆς ἦλθε, καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐρανῶ· πάντα ἀναμιξ
 20 γέγονε. Ἦλθε γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅλος ὢν ἐν οὐρα-
 νοῖς· ὅλος δὲ ὢν ἐν οὐρανῶ, ὅλος ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς.
 Θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀρνησάμενος τὸ
 εἶναι Θεός. Λόγος ὢν ἀπαθής, σὰρξ ἐγένετο, διὰ τὸ
 ἐνοικῆσαι ἡμῖν σὰρξ ἐγένετο. Θεὸς γὰρ οὐκ ἐγένετο,
 25 ἀλλὰ ἦν. Διὰ τοῦτο σὰρξ ἐγένετο, ἵνα, ὃν οὐκ ἐχώ-
 ρει οὐρανός, δέξηται φάτνη. Διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ἐ-
 τέθη, ἵνα, ὁ τρέφων τὰ σύμπαντα, παιδίου τροφήν
 παρὰ μητρὸς παρθένου λάβῃ. Διὰ τοῦτο ὁ τῶν μελ-
 λόντων αἰώνων Πατὴρ ὡς ὑπομάζιον βρέφος παρ-
 30 θενικῶν ἀνέχεται ἀγκαλῶν, ἵνα καὶ μάγοις ἀπρόσι-
 τος γένηται.

νοι πού φανέρωσαν σάν Κύριο ἐκεῖνο πού κρυβόταν στή φάτνη, ἐκεῖνοι πού χωρίς νά τὸ θέλουν γνωστοποίησαν ἐκεῖνον πού βρισκόταν στὸ σπήλαιο, καὶ χωρίς νά τὸ θέλουν τὸν εὐεργέτησαν, μὲ τὸ νά τὸν φανερώσουν ἐνῶ ἤθελαν νά τὸν κρύψουν. Εἶδες ἀμαθεῖς δασκάλους; Δὲν γνωρίζουν ἐκεῖνα πού διδάσκουν, καί, ἐνῶ οἱ ἴδιοι πεινοῦν, τρέφουν ἄλλους, ἐνῶ διψοῦν αὐτοί, ποτίζουν ἄλλους, καὶ ἐνῶ οἱ ἴδιοι εἶναι φτωχοί, πλουτίζουν ἄλλους.

3. Ἐλάτε λοιπὸν νά ἐορτάσομε, ἐλάτε νά πανηγυρίσομε. Πράγματι εἶναι παράξενος ὁ τρόπος τῆς ἐορτῆς, ἐπειδὴ εἶναι παράξενος καὶ ὁ λόγος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Διότι σήμερα λύθηκαν τὰ μακροχρόνια δεσμά, ὁ διάβολος καταντροπιάσθηκε, οἱ δαίμονες δραπέτευσαν, ὁ θάνατος καταργήθηκε, ὁ παράδεισος ἀνοίχθηκε, ἡ κατάρα ἐξαφανίσθηκε, ἡ ἀμαρτία διώχθηκε μακριά, ἡ πλάνη ἀπομακρύνθηκε, ἡ ἀλήθεια ἐπανῆλθε, καὶ ὁ λόγος τῆς εὐσέβειας σπάρθηκε καὶ διαδόθηκε παντοῦ· ὁ οὐράνιος τρόπος ζωῆς φυτεύθηκε στή γῆ, οἱ ἄγγελοι ἐπικοινωνοῦν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ ἄνθρωποι χωρίς φόβο συνομιλοῦν μὲ τοὺς ἀγγέλους. Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἦρθε στή γῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνέβηκε στὸν οὐρανό· ὅλα ἔχουν ἀναμειχθεῖ. Διότι ἦρθε ὁ Θεὸς στή γῆ, ἐνῶ ὀλόκληρος βρίσκεται στὸν οὐρανό· ὀλόκληρος βρίσκεται στὸν οὐρανό καὶ ὀλόκληρος στή γῆ. Ἐνῶ εἶναι Θεός, ἔγινε ἄνθρωπος, χωρίς νά παύσει νά εἶναι Θεός. Ἐνῶ εἶναι Λόγος ἀμετάβλητος, ἔλαβε σάρκα, καὶ ἔλαβε σάρκα ἀνθρώπινη γιὰ νά κατοικήσει μέσα μας. Θεὸς βέβαια δὲν ἔγινε, ἀλλ' ἦταν. Γι' αὐτὸ ἔλαβε ἀνθρώπινη σάρκα, ὥστε, ἐκεῖνον πού δὲν τὸν χωροῦσε ὁ οὐρανός, νά τὸν δεχθεῖ ἢ φάτνη. Γι' αὐτὸ τοποθετήθηκε μέσα στή φάτνη, ὥστε, ἐκεῖνος πού τρέφει τὰ σύμπαντα, νά λάβει παιδική τροφή ἀπὸ παρθένο μητέρα. Γι' αὐτὸ ὁ Πατέρας τῶν αἰώνων τοῦ μέλλοντος ἀνέχεται νά βασταχθεῖ ἀπὸ παρθενικὴ ἀγκαλιά σάν βρέφος πού θηλάζει, γιὰ νά μπορέσουν καὶ οἱ μάγοι νά τὸν πλησιάσουν.

Σήμερον γὰρ καὶ μάγοι προσῆλθον, ἀρχὴν λα-
 βόντες ἀρνεῖσθαι τὸν τύραννον, καὶ ὁ οὐρανὸς καυ-
 χᾶται ἀστέρι τὸν ἴδιον Δεσπότην μηνύων, καὶ ὁ Κύ-
 ριος καὶ νεφέλης κούφης τοῦ σώματος καθεζόμε-
 5 νος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον τρέχει, τῷ μὲν δοκεῖν φεύγων
 τὴν Ἡρώδου ἐπιβουλήν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀποπληρῶν
 τὸ παρὰ τοῦ Ἡσαΐου εἰρημένον· «Ἔσται» γάρ, φη-
 σὶν, «ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ἀσ-
 συρίοις, καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις εὐλογημένος ἔσται ὁ
 10 λαός μου ἐν τῇ γῆ, ἣν εὐλόγησε Κύριος Σαβαώθ,
 λέγων· εὐλογημένος ἔσται ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰ-
 γύπτῳ καὶ ὁ ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ ὁ ἐν Ἰσ-
 ραήλ». Τί λέγεις, ὦ Ἰουδαῖε; ὁ πρῶτος τρί-
 τος γέγονας; Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι προετάχθη-
 15 σαν, καὶ ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ὑπαριθμεῖται; Ναί·
 εἰκότως Ἀσσύριοι πρῶτοι ἔσονται, ἐπειδὴ καὶ αὐ-
 τοὶ αὐτὸν πρῶτοι διὰ τῶν μάγων προσεκύνησαν· Αἰ-
 γύπτιοι δὲ μετὰ τοὺς Ἀσσυρίους, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ
 φεύγοντα αὐτὸν τὴν Ἡρώδου ἐπιβουλήν ἐδέξαντο·
 20 τελευταῖος δὲ Ἰσραὴλ ὑπαριθμεῖται, ἐπειδὴ μετὰ
 τὴν ἀνοδὸν ἐκ τοῦ Ἰορδάνου διὰ τῶν ἀποστόλων αὐ-
 τὸν ἔγνωσαν. Εἰσῆλθε δὲ εἰς Αἴγυπτον, σείων τὰ
 χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ
 ἀπέκλεισε τῆς Αἰγύπτου τὰ πρόθυρα τῇ τῶν πρω-
 25 τοτόκων ἀπωλείᾳ. Διὰ τοῦτο σήμερον εἰσῆλθεν ὡς
 πρωτότοκος, ἵνα τῆς παλαιᾶς στυγνότητος διαλύσῃ
 τὸ πένθος. Καὶ ὅτι πρωτότοκος λέγεται ὁ Χριστός,
 μαρτυρεῖ σήμερον ὁ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής, λέγων·
 «Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐ-
 30 σπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ,
 διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι».

12. Ἦσ. 19, 24· 25

13. Λουκᾶ 2, 7

Σήμερα λοιπόν ἤρθαν καὶ οἱ μάγοι πρὸς αὐτόν, κάμνοντας ἀρχὴ τῆς ἀρνήσεώς τους πρὸς τὸν τύραννο, καὶ ὁ οὐρανὸς καυχιέται, διότι ἀστέρι του φανερώνει τὸν Κύριό του, καὶ ὁ Κύριος, καθισμένος ἐπάνω στὸ σῶμα, σὰν σὲ ἀνάλαφρη νεφέλη, τρέχει πρὸς τὴν Αἴγυπτο, καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ἐπιβουλή τοῦ Ἡρώδη, στὴν πραγματικότητά ὅμως ἐκπληρώνεται ἐκεῖνο ποῦ λέχθηκε ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα· διότι λέγει «Κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ ἰσραηλιτικὸς λαὸς θὰ εἶναι τρίτος μεταξὺ τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, εὐλογημένος μαζὶ μ' αὐτοὺς στὴ γῆ, στὴν ὁποία εὐλόγησε ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, λέγοντας· εὐλογημένος θὰ εἶναι ὁ λαὸς μου ποῦ βρίσκεται στὴν Αἴγυπτο, ὁ λαὸς μου ποῦ βρίσκεται στὴν Ἀσσυρία, καὶ ὁ λαὸς μου ποῦ βρίσκεται στὴ γῆ τοῦ Ἰσραήλ»¹². Τί λές, Ἰουδαίε; σὺ ποῦ ἦσουν πρῶτος, ἔγινες τρίτος; Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι τοποθετήθηκαν πιὸ μπροστὰ καὶ ὁ πρωτότοκος Ἰσραήλ ἀριθμεῖται μετὰ ἀπ' αὐτούς; Ναί· πολὺ σωστὰ οἱ Ἀσσύριοι θὰ γίνουν πρῶτοι, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ μὲ τοὺς μάγους πρῶτοι προσκύνησαν αὐτόν, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι θὰ τοποθετηθοῦν μετὰ ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ τὸν δέχθηκαν ὅταν κατέφυγε ἐκεῖ γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ἐπιβουλή τοῦ Ἡρώδη· τελευταῖος τοποθετεῖται ὁ ἰσραηλιτικὸς λαὸς, ἐπειδὴ τὸν γνώρισε αὐτὸς μὲ τοὺς ἀποστόλους του μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη. Εἰσῆλθε λοιπὸν στὴν Αἴγυπτο, συγκλονίζοντας ὄχι τυχαῖα τὰ εἰδωλα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλεισε τίς πύλες τῆς Αἰγύπτου μὲ τὴν ἀπώλεια τῶν πρωτοτόκων. Γι' αὐτὸ σήμερα εἰσῆλθε σὰν πρωτότοκος, γιὰ νὰ ἐξαλείψει τὸ πένθος τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἀποτρόπαιας πράξεως. Καὶ τὸ ὅτι ὀνομάζεται πρωτότοκος ὁ Χριστὸς τὸ ἐπιβεβαιώνει σήμερα ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, λέγοντας· «Καὶ γέννησε τὸν υἱὸ τῆς τὸν πρωτότοκο, τὸν σπαργάνωσε καὶ τὸν ἔβαλε νὰ κοιμηθεῖ μέσα στὴ φάτνη, διότι δέν ὑπῆρχε γι' αὐτοὺς μέρος στὸ πανδοχεῖο στὸ ὁποῖο εἶχαν καταλύσει»¹³.

Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα τῆς παλαιᾶς
 στυγνότητος διαλύσῃ τὸ πένθος, ἀντὶ μαστίγων χα-
 ρὰν ἐπιβαλῶν, ἀντὶ νυκτὸς καὶ σκότους σωτηρίας
 φέγγος χαρισάμενος. Βέβηλον ἦν τότε τοῦ ποταμοῦ
 5 τὸ ὕδωρ τῆ τῶν ἀώρων νηπίων σφαγῆ. Εἰσῆλθεν
 οὖν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ πάλαι τὸ ὕδωρ φοινίξας, καὶ
 ἐποίησε τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ σωτηρίας γεννητικά,
 τὸ ἐναγὲς αὐτῶν καὶ βέβηλον δυνάμει καθάρισας τοῦ
 Πνεύματος. Ἐκακώθησαν οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ μανέν-
 10 τες ἤρνοῦντο τὸν Θεόν. Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὴν Αἴγυ-
 πτον, καὶ γνώσεως Θεοῦ ψυχὰς θεοφιλεῖς ἐπλήρω-
 σε· τῷ ποταμῷ δὲ παρέσχε μάρτυρας τρέφειν σταχύ-
 ων εὐφορωτέρους. Ἀλλὰ διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ
 ἐνταῦθα βούλομαι καταπαῦσαι τὸν λόγον· ὧδε δὲ κα-
 15 ταπαύσω, τὸν λόγον πληρώσας, ὅτι πῶς Λόγος ὢν
 ἀπαθής, σὰρξ ἐγένετο, ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς
 φύσεως.

Τί δὲ εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Τέκτονα καὶ φάτνην
 ὄρω, καὶ βρέφος, καὶ σπάργανα, λοχὸν παρθένου
 20 τῶν χρειῶν ἔρημον, ὅλα πτωχείας ἐχόμενα, ὅλα πε-
 νίας γέμοντα. Εἶδες πλοῦτον ἐν πενίᾳ πολλῇ; πῶς
 πλούσιος ὢν δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε; πῶς οὔτε κλίνην,
 οὔτε στρωμνὴν εἶχεν, ἀλλ' ἐπὶ ξηρᾶς ἔρριπτο φά-
 τνης; Ὡ πενία πλούτου πηγὴ ὧ πλοῦτε ἄμετρε, πε-
 25 νίας πρόσχημα φέρων. Ἐν φάτνη κεῖται, καὶ τὴν
 οἰκουμένην σαλεύει· ἐν σπαργάνοις ἐμπλέκεται, καὶ
 τὰ τῆς ἀμαρτίας διαρρήσσει δεσμά· οὐπω ἔναρθρον
 ἔρρηξε φωνήν, καὶ τοὺς μάγους ἐδίδαξε, καὶ ἐκίνη-
 σε πρὸς ἐπιστροφὴν. Τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Ἴδου
 30 βρέφος σπαργάνοις ἐμπλέκεται, καὶ ἐν φάτνη κεῖ-
 ται· πάρεστι δὲ καὶ Μαρία παρθένος οὔσα καὶ μήτηρ·

Κατέφυγε λοιπόν στην Αίγυπτο για να διαλύσει τὸ πένθος τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἀποτρόπαιας πράξεως, παρέχοντας, ἀντὶ γὰρ πληγῆς, χάρα, καὶ χαρίζοντας, ἀντὶ γὰρ νύχτα καὶ σκοτάδι, τὸ φῶς τῆς σωτηρίας. Ἀκάθαρτα ἦταν τότε τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ ἐξ αἰτίας τῆς σφαγῆς τῶν πρόωρων νηπίων. Εἰσηλθε λοιπόν στην Αἴγυπτο ἐκεῖνος ποῦ τὴν παλιὰ ἐποχὴ ἔκανε κόκκινο ἀπὸ τὸ αἷμα τὸ νερὸ, καὶ μετέτρεψε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ σὲ μέσα παροχῆς σωτηρίας, καθαρίζοντας μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος τὸ μολυσμὸ καὶ τὴν ἀκαθαρσία αὐτῶν. Κακοποιήθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ κυριευμένοι ἀπὸ μανία ἀρνοῦνταν νὰ πιστέψουν στὸ Θεό. Εἰσηλθε λοιπόν στην Αἴγυπτο καὶ γέμισε τίς θεοσεβεῖς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, στὸν ποταμὸ δὲ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ τρέφει μάρτυρες πιὸ εὐφορους ἀπὸ τὰ στάχια. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ χρόνος εἶναι περιορισμένος ἐπιθυμῶ νὰ σταματήσω τὸ λόγο· θὰ σταματήσω λοιπόν ἐδῶ τὸ λόγο, ἀφοῦ συμπληρώσω αὐτὸν καὶ πῶ, πῶς, ἐνῶ εἶναι ὁ Λόγος ἀπαθής, ἔλαβε σάρκα, παραμένοντας ἀμετάβλητη ἡ φύση του.

Ἄλλὰ τί νὰ πῶ, ἢ πῶς νὰ μιλήσω; Δημιουργὸ βλέπω καὶ φάτνη, βρέφος καὶ σπάργανα, παρθένο λεχῶνα, χωρὶς νὰ ἔχει οὔτε καὶ τὰ πιὸ ἀναγκαῖα, ὅλα γεμάτα ἀπὸ φτώχεια, ὅλα γεμάτα ἀπὸ ἀνέχεια. Εἶδες πλοῦτο μέσα στὴ μεγάλη ἀνέχεια; πῶς, ἐνῶ εἶναι πλούσιος, πτώχευσε γιὰ χάρη μας; πῶς οὔτε κρεβάτι εἶχε, οὔτε στρώμα, ἀλλ' εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ μιὰ ξηρὴ φάτνη; Πῶ, πῶ φτώχεια, ποῦ ἀποτελεῖ πηγὴ πλούτου, πῶ, πῶ ἀμέτρητος πλοῦτος, ποῦ φέρει τὸ κάλυμμα τῆς φτώχειας. Μέσα στὴ φάτνη εἶναι ἔσπλωμένος καὶ σαλεύει τὴν οἰκουμένη· μέσα σὲ σπάργανα τυλιγεται, καὶ σπάει τὰ δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας· χωρὶς ἀκόμη νὰ πεῖ λέξη, δίδαξε τοὺς μάγους καὶ τοὺς παρακίνησε νὰ ἐπιστρέψουν στὸ Θεό. Τί νὰ πῶ, ἢ γιὰ ποῖο πράγμα νὰ μιλήσω; Νὰ βρέφος τυλιγμένο μέσα στὰ σπάργανα βρίσκεται τοποθετημένο μέσα στὴ φάτνη· κοντὰ του βρίσκεται καὶ ἡ Μαρία ποῦ εἶναι καὶ παρθένος καὶ μητέρα,

παρῆν δὲ καὶ Ἰωσήφ ὀνομαζόμενος πατήρ. Οὗτος ἀνήρ λέγεται, ἐκείνη γυνὴ προσαγορεύεται ὀνόματα ἔννομα συζυγίας ἔρημα. Μέχρι ρημάτων νόησαί μοι, ἀλλ' οὐ μέχρι πραγμάτων. Μόνον οὗτος ἐμνηστεύ-
 5 σατο, καὶ Πνεῦμα ἅγιον αὐτῇ ἐπεσκίασεν. Ὅθεν ἀπορῶν ὁ Ἰωσήφ οὐκ ἤδει τί καλέσει τὸ βρέφος. Ἐκ μοιχείας αὐτὸς εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμα, κατὰ τῆς παρθένου βλάβσημον καταχέειν λόγον οὐκ ἠδύνατο, τέκνον αὐτὸν εἰπεῖν ἴδιον οὐκ ἠνείχετο· ἤδει γὰρ κα-
 10 λῶς, ὅτι οὐκ ἔγνω πῶς ἢ πόθεν ἐτέχθη τὸ βρέφος· ὅθεν ἀποροῦντι αὐτῷ πρὸς τὸ πρᾶγμα χρησμὸς οὐρανόθεν διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς ἐπεφέρετο, ὅτι «Μὴ φοβοῦ, Ἰωσήφ· τὸ γὰρ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Πνεῦμα γὰρ ἅγιον ἐπε-
 15 σκίασεν τῇ παρθένῳ.

Διὰ τί δὲ ἐκ παρθένου τίκτεται, καὶ τὴν παρθε-
 νίαν ἀζήμιον τηρεῖ; Ὅτι πάλαι παρθένον οὔσαν τὴν
 Εὐὰν ἠπάτησεν ὁ διάβολος, διὰ τοῦτο παρθένον οὔ-
 σαν τὴν Μαριὰμ ὁ Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο. Ἀλλ' ἀ-
 20 πατηθεῖσα μὲν ἡ Εὐὰ ρῆμα ἔτεκε θανάτου αἴτιον·
 εὐαγγελισθεῖσα δὲ ἡ Μαρία Λόγον ἐν σαρκὶ ἐγέννη-
 σε, ζωῆς αἰωνίου ἡμῖν πρόξενον. Τὸ ρῆμα τῆς Εὐὰς
 ξύλον ἔδειξε, δι' οὗ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου
 ἐξέωσεν, ὁ Λόγος δὲ ὁ ἐκ τῆς παρθένου τὸν σταυρὸν
 25 ἔδειξε, δι' οὗ τὸν ληστήν εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀδὰμ
 εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐπί-
 στευον Ἕλληνες, οὐκ Ἰουδαῖοι, οὐχ αἰρετικῶν παῖ-
 δες, ὅτι ὁ Θεὸς ἀρρεύστως καὶ ἀπαθῶς ἐγέννησε, διὰ
 τοῦτο σήμερον ἐκ παθητοῦ σώματος προελθὼν, ἀπα-
 30 θὲς τὸ παθητὸν διετήρησε σῶμα, ἵνα δείξη, ὅτι ὡς-

καὶ ἐπίσης κοντά του βρίσκεται καὶ ὁ Ἰωσήφ πού ὀνομάζεται πατέρας του. Αὐτός ὀνομάζεται ἄνδρας καὶ ἐκείνη γυναίκα· ὀνόματα νόμιμα, ἀλλὰ πού στεροῦνται τὸ δεσμὸ τοῦ γάμου. Ἡ σκέψη σου νὰ πάει, παρακαλῶ, μόνο μέχρι τίς λέξεις, ἀλλ' ὄχι μέχρι τὴν πράξη. Μόνο αὐτός τὴ μνηστεύθηκε, καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπισκίασε αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωσήφ γεμάτος ἀπὸ ἀπορία δὲν ἤξερε πῶς νὰ ὀνομάσει τὸ βρέφος. Νὰ πεῖ λόγο βλάσφημο ἐναντίον τῆς παρθένου δὲν μπορούσε, καὶ οὔτε δεχόταν νὰ τὸ ὀνομάσει δικό του παιδί· διότι γνώριζε καλά, ὅτι δὲν γνώριζε πῶς ἢ ἀπὸ ποῦ γεννήθηκε τὸ βρέφος· γι' αὐτὸ, βρισκόμενος σὲ ἀπορία γιὰ τὸ γεγονός αὐτό, παίρνει ἀπάντηση ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ μήνυμα τοῦ ἀγγέλου, πού ἔλεγε· «Μὴ φοβᾶσαι, Ἰωσήφ· διότι ἐκεῖνο πού θὰ γεννηθεῖ ἀπ' αὐτήν θὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»¹⁴. Διότι Πνεῦμα ἅγιο ἐπισκίασε τὴν παρθένο.

Ἄλλὰ γιατί γεννιέται ἀπὸ παρθένο καὶ ἀφήνει ἀβλαβὴ τὴν παρθενία αὐτῆς; Διότι παλαιότερα ὁ διάβολος ἐξαπάτησε τὴν Εὐα ἐνῶ ἦταν παρθένος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Γαβριὴλ ἔφερε στὴ Μαριάμ τὸ χαρμόσυνο μήνυμα ἐνῶ ἦταν αὐτὴ παρθένος. Τότε λοιπὸν ἐπειδὴ ἡ Εὐα ἐξαπατήθηκε ἄφησε νὰ βγεῖ ἀπὸ μέσα της λόγος πού ἔγινε αἰτία θανάτου, ἐνῶ ἡ Μαρία, ἀφοῦ δέχθηκε τὸ χαρμόσυνο μήνυμα γέννησε τὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ σάρκα ἀνθρώπινη, πού ἔγινε γιὰ μᾶς αἰτία αἰώνιας ζωῆς. Ὁ λόγος τῆς Εὐας ἔδειξε τὸ δένδρο, μὲ τὸ ὁποῖο διώχθηκε ὁ Ἄδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, ἐνῶ ὁ Λόγος πού προῆλθε ἀπὸ τὴν παρθένο ἔδειξε τὸ σταυρὸ, μὲ τὸν ὁποῖο ὁδήγησε μέσα στὸν παράδεισο τὸ ληστὴ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἄδὰμ. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν πίστευαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε καὶ τῶν αἰρετικῶν οἱ ὀπαδοί, ὅτι ὁ Θεὸς γέννησε τὸν Υἱὸ του κατὰ τρόπο ἄρρευστο καὶ χωρὶς καμιὰ μεταβολή, γι' αὐτὸ σήμερα γεννήθηκε ἀπὸ παθητὸ σῶμα, καὶ διατήρησε ἀπαθὲς τὸ παθητὸ σῶμα, γιὰ νὰ δεί-

περ ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς τὴν παρθενίαν οὐκ ἔ-
 λυσεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀρρεύστου καὶ ἀναλλοιώτου
 μενούσης τῆς ἀγίας οὐσίας, ὡς Θεὸς Θεὸν θεοπρε-
 πῶς ἐγέννησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καταλιπόντες αὐτὸν οἱ
 5 ἄνθρωποι ἀνθρωπόμορφα ἔγλυφον ξόανα, οἷς καὶ ἐ-
 λάτρευον ἐφ' ὑβρεὶ τοῦ κτίσαντος, διὰ τοῦτο σήμε-
 ρον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, Θεὸς ὢν, ἐν μορφῇ ἀνθρώπου
 ὤφθη, ἵνα καὶ τὸ ψεῦδος λύσῃ, καὶ λανθανόντως εἰς
 ἑαυτὸν τὴν λατρείαν ἀπενέγκηται. Τούτῳ οὖν τῷ ἐξ
 10 ἀπόρων πόρον ἐργασαμένῳ Χριστῷ δόξαν ἀναπέμψω-
 μεν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ νεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ξει, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παρθένο καὶ δὲν ἔβλαψε τὴν παρθενία της, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, παραμένοντας ἄρρευση καὶ ἀναλλοίωτη ἡ ἅγια οὐσία του, σὰν Θεός γέννησε κατὰ τρόπο θεῖο Θεό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ τὸν ἐγκατέλειψαν, κατασκεύαζαν ἀνθρωπόμορφα εἰδωλα, τὰ ὁποῖα καὶ λάτρευαν, περιφρονώντας ἔτσι τὸ δημιουργό, γι' αὐτὸ σήμερα ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ εἶναι Θεός, παρουσιάσθηκε μὲ μορφή ἀνθρώπου, ὥστε καὶ τὰ ψεῦδος νὰ καταργήσῃ, καὶ μὲ τρόπο καλυμμένο νὰ ἐπαναφέρει τὴ λατρεία στὸν ἑαυτὸ του. Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Χριστό, ποὺ δημιούργησε διάβαση στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἀδιάβατο, ἄς ἀναπέμψομε δόξα, μαζί μὲ αὐτὸν καὶ στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τῶρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων, καὶ εἰς τὸ ἅγιον καὶ σωτήριο βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῶν ἀναξίως κοινωνούντων, καὶ ὅτι οἱ ἀτέλεστον καταλιμπάνοντες τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ
5 πρὸ τῆς τελευταίας εὐχῆς ἐξερχόμενοι, τὸν Ἰούδαν μιμῶνται, λόγος.

1. Πάντες ὑμεῖς ἐν εὐθυμίᾳ τήμερον, ἐγὼ δὲ ἐν ὀδύνη μόνος· ὅταν γὰρ εἰς τὸ πέλαγος ἀπίδω τοῦτο τὸ πνευματικόν, καὶ τὸν ἄπειρον τῆς Ἐκκλησίας
10 θεάσωμαι πλοῦτον, εἶτα λογίσωμαι ὅτι τῆς ἑορτῆς παρελθούσης καὶ τὸ πλῆθος ἡμῖν τοῦτο πάλιν ἀποπηδῆσαν οἰχθήσεται, δάκνομαι καὶ ὀδυνῶμαι τῆν ψυχὴν, ὅτι, τσαῦτα τεκοῦσα τέκνα ἡ Ἐκκλησία, οὐ καθ' ἑκάστην σύναξιν ἀπολαύειν αὐτῶν δύναται,
15 ἀλλ' ἐν ἑορτῇ μόνον. Πόσον ἦν ἀγαλλίαμα πνευματικόν, πόση χαρὰ, πόση δόξα Θεοῦ, πόση ψυχῶν ὠφέλεια, εἰ καθ' ἑκάστην σύναξιν οὕτω πεπληρωμένους ἔωρῶμεν τοὺς περιβόλους τῆς ἐκκλησίας; Νῦν δὲ ναῦται μὲν καὶ κυβερνῆται πάντα ποιοῦσιν, ὅπως
20 τὸ πέλαγος διαδράμοιεν καὶ πρὸς τὸν λιμένα καταστήσωσιν, ἡμεῖς δὲ διὰ παντὸς πελάγους σαλεύειν φιλονεικοῦμεν, ἐν ταῖς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τρικυμίαις συνεχῶς ποντούμενοι, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις στρεφόμενοι, ἐνταῦθα δὲ ἀ-
25 παξ ἢ δεύτερον μόλις τοῦ παντὸς ἀπαντῶντες ἐνιαυτοῦ.

Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι καθάπερ λιμένας ἐν πελάγει, οὔ-

ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

(Λόγος πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὶς θεῖες συνάξεις, στὸ ἅγιο καὶ σωτήριο βάπτισμα τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς ἐκείνους ποὺ κοινωνοῦν ἀνάξια, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴ θεία λειτουργία προτοῦ τελειώσει καὶ βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία εὐχὴ μιμοῦνται τὸν Ἰούδα).

1. Ὅλοι σας σήμερα χαίρεσθε καὶ μόνο ἐγὼ εἶμαι γεμάτος ἀπὸ πόνο· διότι, ὅταν ρίξω τὸ βλέμμα μου πρὸς τὸ πέλαγος αὐτὸ τὸ πνευματικὸ καὶ δῶ τὸν ἄπειρο πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, καὶ στὴ συνέχεια σκεφθῶ ὅτι, ἀφοῦ τελειώσει ἡ ἐορτὴ, τὸ πλῆθος αὐτὸ θ' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ ἐδῶ πάλι καὶ θὰ ἐξαφανισθεῖ, πληγώνεται καὶ πονάει φοβερὰ ἡ ψυχὴ μου, διότι, ἂν καὶ ἡ Ἐκκλησία γέννησε τόσα πολλά τέκνα, δέν μπορεῖ ν' ἀπολαμβάνει αὐτὰ σὲ κάθε σύναξη, ἀλλὰ μόνο ὅταν ἔρχεται κάποια ἐορτὴ. Πόση πνευματικὴ ἀγαλλίαση θὰ ὑπῆρχε, πόση χαρὰ, πόση δόξα τοῦ Θεοῦ, πόση ὠφέλεια τῶν ψυχῶν, ἐὰν σὲ κάθε σύναξη βλέπαμε τόσο γεμάτους τοὺς χώρους τῆς ἐκκλησίας; Τώρα ὅμως οἱ μὲν ναῦτες καὶ κυβερνητὲς κάνουν τὰ πάντα, γιὰ νὰ διαπλεύσουν τὸ πέλαγος καὶ νὰ φθάσουν στὸ λιμάνι, ἐνῶ ἐμεῖς καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πελάγους προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο ν' αὐξάνομε τὸ κλυδωνισμό, καταβυθιζόμενοι συνέχεια μέσα στὶς τρικυμίες τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ περιφερόμενοι μέσα στὶς ἀγορὲς καὶ ἀτὰ δικαστήρια, ἐνῶ ἐδῶ σ' ὅλο τὸ χρόνο μόλις μία ἢ δύο φορές συναντιέμαστε.

Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι τὰ λιμάνια στὸ

τω τὰς ἐκκλησίας ἐν ταῖς πόλεσιν ἔπηξεν ὁ Θεός,
 ἵνα ἀπὸ τῆς ζάλης τῶν βιωτικῶν θορύβων ἐνταῦθα
 καταφεύγοντες, γαλήνης μεγίστης ἀπολαύωμεν; Οὐ-
 δὲ γὰρ κυμάτων ἐστὶν ἐνταῦθα δεῖσαι τρικυμίαν, οὐ
 5 ληστῶν ἐπιδρομάς, οὐ κακούργων ἔφοδον, οὐ πνευ-
 μάτων βίας, οὐ θηρίων ἐπιβουλάς· λιμὴν γὰρ ἐστὶν
 ἀπάντων τούτων ἀπηλλαγμένος, λιμὴν ἐστὶ ψυχῶν
 πνευματικός. Καὶ τῶν λεγομένων μάρτυρες ὑμεῖς·
 εἰ γὰρ τις ὑμῶν τὸ συνειδὸς ἀναπτύξειε νῦν, πολλὴν
 10 ἔνδον εὐρήσει τὴν ἡσυχίαν· οὐ θυμὸς γὰρ ἐνοχλεῖ,
 οὐκ ἐπιθυμία φλέγει, οὐ βασκανία τήκει, οὐκ ἀπό-
 νοια φυσαῖ, οὐ κενοδοξίας ἔρωσ διαφθείρει, ἀλλὰ
 πάντα ταῦτα κατέσταλται τὰ θηρία, καθάπερ θείας
 τινὸς ἐπωδῆς, τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἀκροάσεως
 15 διὰ τῆς ἐκάστου ἀκοῆς πρὸς τὴν ψυχὴν εἰσιούσης,
 καὶ κοιμιζούσης τὰ ἄλογα ταῦτα πάθη.

Πόσης οὖν ἀθλιότητος οὐκ ἂν εἶη, τοσαύτης μέλ-
 λοντας ἀπολαύειν φιλοσοφίας μὴ συνεχῶς ἐπιχωριά-
 ζειν καὶ φοιτᾶν πρὸς τὴν κοινὴν ἀπάντων μητέρα,
 20 τὴν Ἐκκλησίαν λέγω; Ποίαν γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν
 μοι ταύτης ἀναγκαιοτέραν διατριβὴν; τίνα δὲ χρη-
 στοτέραν συνουσίαν; Τί δὲ τὸ ἐμπόδιον τῆς ἐνταῦθα
 διατριβῆς; Πάντως μοι τὴν πενίαν ἐρεῖς κώλυμά
 σοι γίνεσθαι τοῦ καλοῦ τοῦδε συλλόγου, ἀλλ' οὐκ εὐ-
 25 λογος ἢ πρόφασις. Ἐπτὰ ἡμέρας ἢ ἑβδομάς ἔχει
 τὰς ἑπτὰ ταύτας ἐμερίσατο πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ
 οὐχ ἑαυτῷ μὲν τὸ πλεόν, ἡμῖν δὲ τὸ ἔλαττον ἔδωκε,
 μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐξ ἡμισείας αὐτὰς διενείματο, οὐκ
 ἔλαβε τρεῖς καὶ ἔδωκε τρεῖς, ἀλλὰ σοὶ μὲν ἀπένει-
 30 μεν ἕξ, ἑαυτῷ δὲ κατέλιπε μίαν. Καὶ οὐδὲ ἐν ταύτῃ
 τῇ ὄλῃ ἀνέχη τῶν βιωτικῶν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων,
 ἀλλ' ὅπερ οἱ τὰ ἱερὰ συλῶντες χρήματα ποιοῦσι, τοῦ-
 το καὶ σὺ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ταύτης τολμᾷς, αὐτὴν οὐ-

πέλαγος, ἔτσι ὁ Θεὸς ἐγκατέστησε τίς ἐκκλησίες μέσα στις πόλεις, ὥστε, καταφεύγοντας ἐδῶ ἀπὸ τῆ Ζάλη τῶν κοσμικῶν θορύβων, ν' ἀπολαμβάνομε μέγιστη γαλήνη; Διότι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει φόβος οὔτε ἀπὸ τρικυμία κυμάτων, οὔτε ἀπὸ ἐπιδρομές ληστῶν, οὔτε ἀπὸ ἔφοδο κακούργων, οὔτε ἀπὸ ὄρμη ἀνέμων, οὔτε ἀπὸ ἐπιθέσεις θηρίων· καθόσον αὐτὴ εἶναι λιμάνι πού εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ὅλα αὐτά, εἶναι πνευματικὸ λιμάνι τῶν ψυχῶν. Καί γι' αὐτὰ πού λέγω μάρτυρες εἶστε σεῖς· διότι, ἐὰν κάποιος τώρα ἀνοίξει τὴ συνείδησή σας, θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὴν μεγάλη ἡσυχία· καθόσον οὔτε θυμὸς ἐνοχλεῖ αὐτήν, οὔτε ἐπιθυμία τὴ φλογίζει, οὔτε φθόνος τὴ λειώνει, οὔτε ἀλαζονεία τὴ φουσκώνει, οὔτε ὁ ἔρωτας τῆς ματαιοδοξίας τὴν διαφθείρει, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ θηρία ἔχουν ὑποταχθεῖ, διότι ἡ ἀκρόαση τῶν θείων Γραφῶν, σὰν ἀκριβῶς κάποια θεία μελωδία, εἰσέρχεται μέσω τῆς ἀκοῆς στὴ ψυχὴ καὶ κοιμίζει αὐτὰ τὰ ἄλογα πάθη.

Πόσης λοιπὸν ἀθλιότητος δεῖγμα δὲν θὰ ἦταν, ἐνῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ν' ἀπολαμβάνομε μία τόσο μεγάλη εὐσεβὴ ζωὴ, νὰ μὴ ἐρχόμαστε συνέχεια καὶ νὰ μὴ συχνάζομε ἐδῶ στὴν κοινὴ μητέρα ὅλων, ἐννοῶ τὴν ἐκκλησίαν; Διότι ποιά ἄλλη συνάντηση θὰ μπορούσε νὰ μοῦ πείσῃ πού νὰ εἶναι πιὸ ἀναγκαῖα ἀπ' αὐτὴ; ποιά συναναστροφή πιὸ ὠφέλιμη; Καὶ ποῖο εἶναι τὸ ἐμπόδιο τῆς ἐδῶ συναντήσεώς μας; Ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ πείσῃ ὅτι σοῦ γίνεται ἐμπόδιο γιὰ τὴν καλὴ αὐτὴ συνάντηση ἢ φτώχεια, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὴ ἢ δικαιολογία. Ἐφτά ἡμέρες ἔχει ἡ ἑβδομάδα, αὐτὲς τίς ἑφτά ἡμέρες τίς μοιράσθηκε ὁ Θεὸς μαζί μας· καὶ δὲν ἔδωσε στὸν ἑαυτό του τὸ περισσότερο καὶ σέ μᾶς τὸ λιγότερο, ἢ καλύτερα δὲν τίς μοίρασε οὔτε στὴ μέση, δὲν κράτησε δηλαδὴ τρεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔδωσε τρεῖς σέ μᾶς, ἀλλὰ σέ σένα ἔδωσε ἕξι, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἄφησε μία. Καὶ δὲν δέχεσαι ὅλη αὐτὴ τὴν ἡμέρα ν' ἀπαλλαχθεῖς ἀπὸ τὰ βασικὰ πράγματα, ἀλλ' αὐτὸ πού κάμνουν ἐκεῖνοι πού κλέβουν ἱερὰ πράγματα, αὐτὸ τολμᾶς νὰ κάνεις καὶ σὺ τὴν ἡμέρα αὐτὴ, πού,

σαν ἱερὰν καὶ ἀνακειμένην τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκροάσει λογίων ἀρπάζων καὶ καταχρώμενος εἰς βιωτικὰς φροντίδας.

Τί δὲ λέγω περὶ ἡμέρας ὀλοκλήρου; Ὅπερ ἐπὶ
 5 τῆς ἔλεημοσύνης ἐποίησεν ἡ χήρα, τοῦτο ποιήσον
 ἐπὶ τοῦ καιροῦ σὺ τῆς ἡμέρας· καθάπερ ἐκείνη δύο
 κατέβαλεν ὀβολούς, καὶ πολλὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπε-
 σπάσατο τὴν εὐνοίαν, οὕτω καὶ σὺ δύο δάνεισον ὥ-
 ρας τῷ Θεῷ, καὶ μυρίων ἡμερῶν κέρδος εἰς τὴν οἰ-
 10 κίαν εἰσάξεις τὴν σὴν. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη, σκόπει μὴ
 ποτε μικρὸν ἡμέρας μέρος οὐ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀ-
 ποστῆσαι τῶν γῆινων κερδῶν, ὀλοκλήρων ἐνιαυτῶν
 ἀπολέσης πόνους. Οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς καταφρονουόμενος
 καὶ τὰ συλλεγένητα κενοῦν χρήματα· ὅπερ οὖν καὶ Ἰ-
 15 ουδαίοις ἀπειλῶν ἔλεγεν, ἐπειδὴ τῆς περὶ τὸν ναὸν
 κατεφρόνου ἐπιμελείας· «Εἰσηνέγκατε αὐτὰ εἰς τοὺς
 οἴκους ὑμῶν, καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ, λέγει Κύριος». *Τί γάρ,*
εἶπέ μοι, διδάξαι σε τῶν ἀναγκαίων δυνη-
σόμεθα, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἢ δεύτερον παρ' ἡμῖν φοι-
 20 *τῶντα, περὶ ψυχῆς, περὶ σώματος, περὶ ἀθανασίας,*
περὶ βασιλείας τῶν οὐρανῶν, περὶ κολάσεως, περὶ
γεέννης, περὶ μακροθυμίας Θεοῦ, περὶ συγγνώμης,
περὶ μετανοίας, περὶ βαπτίσματος, περὶ ἁμαρτημά-
των ἀφέσεως, περὶ τῆς κτίσεως ταύτης τῆς ἄνω,
 25 *καὶ τῆς κάτω, περὶ ἀνθρώπων φύσεως, περὶ ἀγγέ-*
λων, περὶ τῆς τῶν δαιμόνων κακουργίας, περὶ τῶν
μεθοδειῶν τοῦ διαβόλου, περὶ πολιτείας, περὶ δογμά-
των, περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, περὶ τῶν διεφθαρμέ-
νων αἱρέσεων;

30 Ταῦτα γάρ καὶ πολλῶ πλείονα τούτων τὸν Χρι-
 στιανὸν εἰδέναι χρή, καὶ τούτων πάντων ἀποδιδόναι
 λόγον τοῖς ἐρωτῶσιν. Ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ πολοστὸν
 τούτων εἰδέναι δυνησθεσθε μέρος, ἅπαξ ἐνταῦθα καὶ
 τοῦτο παρέργως συναγόμενοι, καὶ διὰ συνήθειαν ἐ-

ένῳ εἶναι ἱερὴ καὶ ἀφιερωμένη στήν ἀκρόαση τῶν πνευματικῶν λόγων, τὴν ἀρπάζεις καὶ τὴν χρησιμοποιεῖς γιὰ κοσμικὲς φροντίδες.

Καὶ γιατί λέγω γιὰ ὀλόκληρη τὴν ἡμέρα; Ἐκεῖνο ποῦ ἔκανε ἡ χήρα στήν περίπτωση τῆς ἐλεημοσύνης, αὐτὸ κάναε καὶ σύ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκείνη ἔδωσε δύο ὀβολοὺς καὶ ἀπέσπασε μεγάλη χάρη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ σύ δάνεισε δύο ὥρες στὸ Θεὸ καὶ θὰ προσφέρεις στήν οἰκία σου κέρδος ἀμέτρητων ἡμερῶν. Ἐὰν ὅμως δὲν δέχεσαι νὰ τὸ κάνεις αὐτό, σκέψου μήπως, μὲ τὸ νὰ μὴ θέλεις ν' ἀπομακρύνεις τὸν ἑαυτό σου γιὰ μικρὸ μόνο διάστημα τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὰ γῆϊνα κέρδη, χάσεις τοὺς κόπους ὀλοκλήρων ἐτῶν. Διότι ὁ Θεός, ὅταν περιφρονεῖται, γνωρίζει νὰ ἐξαφανίζει τὰ χρήματα ποῦ συγκέντρωσες, πράγμα βέβαια ποῦ ἔλεγε καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἀπειλώντας τους, ἐπειδὴ ἔδειχναν ἀδιαφορία γιὰ τὴν περιποίηση τοῦ ναοῦ «Τὰ μεταφέρατε ὅλα αὐτὰ στὰ σπῖτια σας καὶ ἐγὼ μὲ ἓνα φύσημα τὰ σκόρπισα ὅλα, λέγει ὁ Κύριος»¹. Διότι πές μου, ἐὰν ἔρχεσαι ἐδῶ μία ἢ δύο φορές τὸ χρόνο, τί θὰ μπορούσα νὰ σὲ διδάξω ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα; γιὰ τὴν ψυχὴ δηλαδὴ, γιὰ τὸ σῶμα, γιὰ τὴν ἀθανασία, γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴ συγγνώμη, γιὰ τὴ μετάνοια, γιὰ τὸ βάπτισμα, γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἀμαρτημάτων, γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ οὐράνιου καὶ τοῦ ἐπίγειου αὐτοῦ κόσμου, γιὰ τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τοὺς ἀγγέλους, γιὰ τὴν κακουργία τῶν δαιμόνων, γιὰ τίς μεθόδους τοῦ διαβόλου, γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς, γιὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεως, γιὰ τὴν ὀρθὴ πίστη, γιὰ τίς διεφθαρμένες αἵρέσεις;

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ γνωρίζει ὁ χριστιανός καὶ γιὰ ὅλα αὐτὰ νὰ δίνει ἀπάντηση σ' ἐκείνους ποῦ τὸν ἐρωτοῦν. Σεῖς ὅμως δὲν θὰ μπορέσετε νὰ μάθετε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος ἀπ' αὐτὰ ἐὰν ἔρχεσθε ἐδῶ μία φορά καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον, ἀπὸ συνήθεια λόγω τῆς ἐορτῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ

ορτῆς, οὐ δι' εὐλάβειαν ψυχῆς. Ἀγαπητὸν γὰρ εἶ
καθ' ἑκάστην σύναξιν ἐνταῦθά τις ἀπαντῶν δυνηθεῖη
μετ' ἀκριβείας ἅπαντα ταῦτα κατασχεῖν. Οἰκέτας ἔ-
χετε πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα παρόντων καὶ υἱοὺς, καὶ
5 μέλλοντες αὐτοὺς παραδιδόναι τοῖς τῶν τεχνῶν ἐπι-
στάταις, ὧν ἂν ἔλοισθε, καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῖς τὴν
ὑμετέραν ἄβατον ποιεῖτε καθάπαξ, καὶ στρώματα,
καὶ τροφάς, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν αὐτοῖς παρασκευ-
άσαντες διακονίαν, τῷ διδασκάλῳ συγκατοικίζετε ἀ-
10 πείργοντες αὐτοὺς τῆς οἰκίας ἐπιβαίνειν τῆς ὑμετέ-
ρας, ἵνα ἢ συνεχῆς ἐκεῖ διατριβὴ τὴν διδασκαλίαν
ἀκριβεστέραν ἐργάσῃται, μηδεμιᾶς φροντίδος τὴν
σχολὴν διακοπτούσης· νυνὶ δὲ οὐ τέχνην τὴν τυχοῦ-
σαν, ἀλλὰ τὴν πασῶν μείζονα μαθάνειν μέλλοντες,
15 πῶς ἀρέσαι τῷ Θεῷ δεῖ, καὶ τῶν οὐρανίων ἐπιτυ-
χεῖν, παρέργως ἠγεῖσθε δύνασθαι τοῦτο κατορθοῦν;
Καὶ πόσης τοῦτο ἀνοίας; Ὅτι γὰρ μάθησις τὸ πρᾶ-
γμα ἐστὶ πολλῆς δεόμενον τῆς προσοχῆς, ἀκουσον τί
φησι «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπει-
20 νός τῆ καρδία»· καὶ πάλιν ὁ προφήτης· «Δεῦτε, τέ-
κνα, ἀκούσατέ μου φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς»· καὶ
πάλιν· «Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»·
ὥστε πολλῆς σχολῆς χρεία τῷ μέλλοντι ταύτης ἀπο-
λαύεσθαι τῆς φιλοσοφίας.

25 2. Ἀλλὰ γὰρ ἵνα μὴ τὸν χρόνον ἅπαντα εἰς ἔγ-
κλημα τῶν ἀπολιμπανομένων ἀναλώσωμεν, ἀρκε-
σθέντες τοῖς εἰρημένοις εἰς τὴν τῆς αὐτῶν ἐκείνων
ραθυμίας διώρθωσιν, φέρε, τί περὶ τῆς παρούσης
ἐορτῆς φιλοσοφήσωμεν. Πολλοὶ γὰρ τὰς μὲν ἐορτὰς
30 ἄγνυσι, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἴσασι, τὰς δὲ ὑποθέ-
σεις, ὅθεν ἐτέχθησαν, ἀγνοοῦσιν. Ὅτι μὲν οὖν Ἐ-
πιφάνεια ἢ παροῦσα λέγεται ἐορτῆ, δῆλόν ἐστι πᾶσι,
τίς δὲ ἐστὶν ἢ ἐπιφάνεια αὕτη, καὶ πότερον μία τίς

2. Ματθ. 11, 29

4. Ψαλμ. 46, 10

3. Ψαλμ. 33, 12

εὐλάβεια ψυχῆς. Διότι θὰ ἦταν πολὺ εὐχάριστο ἐὰν κάποιος μποροῦσε, ἐρχόμενος ἐδῶ σὲ κάθε σύναξή μας, νὰ γνωρίσει μὲ ἀκρίβεια ὅλα αὐτά. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παραβρισκομένους ἐδῶ ἔχετε δούλους καὶ υἱούς, τοὺς ὁποίους ὅταν συμβεῖ νὰ τοὺς παραδώσετε τοὺς δασκάλους τῶν τεχνῶν πού θὰ προτιμούσατε ἐσεῖς, καὶ ἀπαγορεύετε ἐντελῶς σ' αὐτοὺς νὰ ἔρχονται στὸ σπίτι σας, καί, ἀφοῦ τοὺς ἐτοιμάσετε στρώματα καὶ τροφές καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ, τοὺς βάζετε νὰ κατοικήσουν μὲ τὸ δάσκαλο, ἀπαγορεύοντάς τους νὰ ἔρχονται στὸ σπίτι σας, ὥστε ἡ συνεχῆς διαμονή τους ἐκεῖ νὰ καταστήσει περισσότερο ἀποτελεσματικὴ τὴ διδασκαλία, χωρὶς νὰ διακόπτει καμιὰ φροντίδα τὴν ἐκμάθηση. Τώρα ὅμως πού πρόκειται νὰ μάθετε ὄχι τυχαία τέχνη, ἀλλὰ τὴν τέχνη πού εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες, πῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνετε ἀρεστοὶ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχετε τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, νομίζετε ὅτι μπορεῖτε νὰ τὸ ἐπιτύχετε αὐτὸ ἐρχόμενοι ἐδῶ μὲ ἀδιαφορία; Καὶ πόσης ἀνοησίας δὲν εἶναι δεῖγμα αὐτό; Διότι, τὸ ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι μάθηση πού χρειάζεται μεγάλη προσοχή, ἄκουσε τί λέγει «Μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»² καὶ πάλι ὁ προφήτης λέγει: «Ἐλᾶτε, τέκνα, ἀκοῦστε με· θὰ σᾶς διδάξω φόβο Κυρίου»³ καὶ πάλι: «Σταματῆστε τὴν ἐργασία σας καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεός»⁴. Ὡστε χρειάζεται πολλὴ διδασκαλία ἐκεῖνος πού πρόκειται ν' ἀπολαύσει αὐτὴ τὴ φιλοσοφία.

2. Ἄλλ' ὅμως γιὰ νὰ μὴ φᾶμε ὅλο τὸ χρόνο κατηγορώντας ἐκείνους πού ἀπουσιάζουν ἀπὸ τίς συνάξεις, θεωρώντας ἀρκετὰ γιὰ τὴ διόρθωση τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνων τὰ ὅσα ἔχομε πει, ἐλᾶτε νὰ φιλοσοφήσουμε γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς σημερινῆς ἐορτῆς. Διότι πολλοὶ πανηγυρίζουν καὶ γνωρίζουν τὰ ὀνόματα τῶν ἐορτῶν αὐτῶν, ἀγνοοῦν ὅμως τίς αἰτίες ἀπὸ τίς ὁποῖες γεννήθηκαν. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ σημερινὴ ἐορτὴ ὀνομάζεται Ἐπιφάνεια, εἶναι γνωστὸ σ' ὅλους, ποιά ὅμως παρουσία εἶναι αὐτὴ καὶ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, εἶναι μία αὐτὴ ἢ δύο, αὐτὸ δὲν τὸ γνωρί-

ἔστιν ἢ δύο, τοῦτο οὐκ ἔτι ἴσασι, ὅπερ ἐσχάτης αἰ-
 σχύνης ἂν εἶη, καὶ πολλοῦ τοῦ καταγέλωτος, καθ'
 ἕκαστον ἐνιαυτὸν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἄγοντας, τὴν
 ὑπόθεσιν αὐτῆς ἀγνοεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν ἀναγκαῖ-
 5 ον εἰπεῖν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι οὐ μία τις
 ἔστιν ἐπιφάνεια, ἀλλὰ δύο· μία μὲν ἢ παρούσα αὕτη
 καὶ γενομένη, δευτέρα δὲ ἢ μέλλουσα, καὶ κατὰ τὴν
 συντέλειαν ἐνδόξως γενησομένη. Καὶ περὶ ἑκατέρας
 αὐτῶν ἠκούσατε σήμερον Παύλου Τίτω διαλεγομέ-
 10 νου καὶ λέγοντος οὕτω περὶ μὲν τῆς παρούσης· «Ἐ-
 πιφάνη ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἢ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώ-
 ποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβει-
 αν, καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως, καὶ δι-
 καίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι», πε-
 15 ρὶ δὲ τῆς μελλούσης· «Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν
 ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ
 καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὁ προφή-
 τῆς δὲ περὶ αὐτῆς ἐκείνης ἔλεγεν οὕτως· «Ὁ ἡ-
 λιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς
 20 αἷμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην
 καὶ ἐπιφανῆ».

Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν οὐχὶ ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐτέ-
 χθη, ἀλλ' ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐβαπτίσθη, ἐπιφάνεια λέ-
 γεται; Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἐβαπτίσατο
 25 καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ἡγίασε φύσιν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ
 μεσονυκτίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἅπαντες ὑδρευ-
 σάμενοι οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται, καὶ εἰς ἐνι-
 αυτὸν ὀλόκληρον φυλάττουσιν, ἅτε δὴ σήμερον ἀγια-
 σθέντων τῶν ὑδάτων καὶ τὸ σημεῖον γίνεται ἕναρ-
 30 γές οὐ διαφθειρομένης τῆς τῶν ὑδάτων ἐκείνων φύ-
 σεως τῷ μήκει τοῦ χρόνου, ἀλλ' εἰς ἐνιαυτὸν ὀλό-
 κληρον καὶ δύο καὶ τρία πολλάκις ἔτη τοῦ σήμερον
 ἀντληθέντος ἀκεραίου καὶ νεαροῦ μένοντος, καὶ μετὰ
 τοσοῦτον χρόνον τοῖς ἄρτι τῶν πηγῶν ἐξαρπασθεῖσιν
 35 ὑδασιν ἀμιλλωμένον. Τίνος οὖν ἔνεκεν αὕτη ἐπιφά-

ζουν, πράγμα πού ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χειρότερη ντροπὴ καὶ εἶναι ἄξιο γιὰ πολλὰ γέλοια, διότι, ἐνῶ κάθε χρόνο ἐορτάζουν τὴν ἐορτὴ αὐτῆ, ὅμως ἀγνοοῦν τὴν ὑπόθεσι αὐτῆς. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν κατ' ἀρχὴ νὰ πῶ στὴν ἀγάπη σας, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ μία παρουσία, ἀλλὰ γιὰ δύο· μία εἶναι αὐτὴ πού ἔγινε σὰν σήμερα, καὶ δευτέρη εἶναι ἡ μελλοντική, πού θὰ γίνῃ μὲ τρόπο ἔνδοξο κατὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου. Καὶ γιὰ τὴν κάθε μία ἀπ' αὐτὰς ἀκούσατε σήμερα τὸν Παῦλο νὰ γράφει στὸν Τίτο καὶ νὰ λέγει γιὰ μὲν τὴ σημερινὴ τὰ ἐξῆς, «Παρουσιάσθηκε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, πού σώζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μᾶς διδάσκει ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ζήσομε κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μὲ σωφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια», γιὰ δὲ τὴ μελλοντικὴ· «Καὶ ν' ἀναμένομε τὴν πραγματοποίησι τῆς μακάριος ἐλπίδας καὶ τὴν παρουσία τῆς δόξας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης γιὰ τὴν ἴδια ἐκείνη ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «Ὁ ἥλιος θὰ μετατραπεῖ σὲ σκοτάδι καὶ ἡ σελήνη σὲ αἷμα προτοῦ νὰ ρθεῖ ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξη ἐκείνη ἡμέρα τοῦ Κυρίου»⁶.

Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται ἐπιφάνεια ὄχι ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία γεννήθηκε, ἀλλ' ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία βαπτίσθηκε; Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία βαπτίσθηκε καὶ ἀγίασε τὴ φύση τῶν ὑδάτων. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ τὰ μεσάνυχτα τῆς ἐορτῆς αὐτῆς ὅλοι φέρνουν νερὸ καὶ τὸ τοποθετοῦν μέσα στὸ σπίτι, φυλάσσοντάς το ὅλο τὸ χρόνο, ἐπειδὴ σήμερα ἀγιάσθηκαν τὰ ὕδατα· καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν ὑδάτων γίνετα φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἀλλοιώνετα ἡ φύσι τοῦ νεροῦ ἐκείνου μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀλλ' ὀλόκληρο χρόνο καὶ πολλὰς φορές δύο καὶ τρία χρόνια παραμένει καθαρὸ καὶ φρέσκο τὸ νερὸ πού σήμερα ἀντλήθηκε, καὶ βρίσκετα μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνο σὲ ἴση ἀξία καὶ κατάστασι μὲ τὸ νερὸ πού μόλις πρὶν λίγο πάρθηκε ἀπὸ τὴν πηγὴ. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ὀνομάζεται αὐτὴ ἡ ἡμέρα Ἐπιφάνεια;

5. Τίτ. 2, 11 - 13

6. Ἰωήλ 2, 31

νεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι ἠγνόουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ καὶ οὐκ ἤδεισαν ὅστις ποτὲ 5 ἦν, ἀκουσον τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, «Μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε».

Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ οἱ ἄλλοι ἠγνόουν, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ βαπτιστῆς αὐτὸν ἠγνόει ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; «Καὶ γὰρ ἐγώ», φησὶν, «οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμπας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκείνός 10 μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδης τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὅτι μὲν οὖν ἐπιφάνειαι δύο δῆλον ἐκ τούτων· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται ὁ 15 Χριστός, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ ποῖον ἔρχεται βάπτισμα· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναί, ὡσπερ οὖν ἐκεῖνο· καὶ τοῦτο πρότερον διδάξαι χρὴ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ κεῖνο εἰσόμεθα.

Βάπτισμα ἦν τὸ ἰουδαϊκόν, τὸ ρύπων σωματικῶν 20 ἀπαλλάττον, οὐ τῶν κατὰ τὸ συνειδὸς ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ εἴ τις μοιχείαν εἰργάσατο, οὐδὲ εἴ τις κλοπὴν ἐτόλμησεν, οὐδὲ εἴ τις ἄλλο τι τοιοῦτον παρηνόμησεν, ἀπήλλαττεν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλ' εἴ τις ὀσπῶν ἤφατο νεκρῶν, εἷς τις μὴ νενομισμένης ἐγεύσατο τροφῆς, εἴ τις ἐκ φθορᾶς παρεγένετο, εἴ τις 25 λεπροῖς συνεγίνετο, ἐλούετο, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀκάθαρτος ἦν, εἶτα ἐκαθαίρετο. «Λούσεται γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι καθαρῷ», φησὶν, «καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας», καὶ καθορισθήσεται· οὐ γὰρ ἀ- 30 ληθῶς ἁμαρτία ταῦτα ἦν οὐδὲ ἀκαθαρσία, ἀλλὰ ἀτελεστέρους ὄντας διὰ τῶν τοιοῦτων ποιῶν εὐλαβε-

7. Ἰω. 1, 26

8. Ἰω. 1, 33

9. Λευιτ. 15, 5

νεια; Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔγινε σ' ὅλους γνωστὸς ὄχι ὅταν γεννήθηκε, ἀλλὰ ὅταν βαπτίσθηκε· διότι μέχρι αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἦταν ἄγνωστος στοὺς πολλούς. Καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσαν αὐτὸν καὶ δὲν γνώριζαν ποῖος τέλος πάντων ἦταν ἄκουσε τὸν Ἰωάννη βαπτιστὴ πού λέγει «Ἀνάμεσά μας στέκεται κάποιος, τὸν ὁποῖο σεῖς δὲν γνωρίζετε»⁷.

Καὶ γιατί εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ ἐὰν οἱ ἄλλοι τὸν ἀγνοοῦσαν, τὴ στιγμὴ βέβαια πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ βαπτιστὴς ἀγνοοῦσε αὐτὸν μέχρι τὴν ἡμέρα ἐκείνη; Διότι λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος πού μέ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μέ νερό, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτὸν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού βαπτίζει μέ ἅγιο Πνεῦμα»⁸. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὑπάρχουν δύο παρουσίες αὐτοῦ γίνεται αὐτὸ φανερό ἀπ' αὐτὰ, εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐξηγήσουμε γιὰ ποιὸ λόγο ἔρχεται ὁ Χριστὸς νὰ βαπτισθεῖ, καὶ τί εἶδος βάπτισμα ἦταν αὐτό· καθόσον πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ τὸ γνωρίζομε, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἐκεῖνο· καὶ πρέπει πρῶτα νὰ διδάξω στὴν ἀγάπη σας αὐτό, διότι ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσομε καὶ ἐκεῖνο.

Ἐπῆρχε τὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, πού ἀπάλλασσε ἀπὸ τίς σωματικὰς ἀκαθαρσίας καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς συνειδήσεως· διότι, ἐὰν κάποιος διέπραττε μοιχεῖα, ἐὰν κάποιος τολμοῦσε νὰ κλέψει, καὶ ἂν κάποιος διέπραττε κάποια ἄλλη παρανομία, δὲν τὸν ἀπάλλασσε αὐτὸ ἀπὸ τὴν παράβαση αὐτὴ, ἐὰν ὅμως κάποιος ἄγγιζε ὅστ' ἀνεκρῶν, ἢ ἔτρωγε ἀπαγορευμένη τροφή, ἢ ἐπέστρεφε ἀπὸ θάνατο, ἢ πλησίαζε τοὺς νεκρούς, λουζόταν, καὶ παρέμενε ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα, ἐνῶ στὴ συνέχεια καθαρίζόταν. Διότι λέγει «Θὰ λούσετε τὸ σῶμα του μέ καθαρὸ νερό καὶ θὰ εἶναι ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα»⁹ καὶ μετὰ θὰ καθαρίζεται· διότι στὴν πραγματικότητα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ ἀτελεῖς, μέ αὐτὰ τὰ μέτρα ὁ Θεὸς τοὺς ἔκαμνε εὐλαβέστερους, καὶ τοὺς προετοίμαζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη στιγμὴ

νεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς. Καὶ ὅτι ἠγνόουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ καὶ οὐκ ἤδεισαν ὅστις ποτὲ 5 ἦν, ἄκουσον τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε».

Καὶ τί θαυμαστόν εἰ οἱ ἄλλοι ἠγνόουν, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ βαπτιστῆς αὐτὸν ἠγνόει ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης; «Καὶ γὰρ ἐγώ», φησὶν, «οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὅτι μὲν οὖν ἐπιφάνειαι δύο δῆλον ἐκ τούτων· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται ὁ 15 Χριστός, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ ποῖον ἔρχεται βάπτισμα· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναί, ὥσπερ οὖν ἐκεῖνο· καὶ τοῦτο πρότερον διδάξαι χρὴ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀπὸ γὰρ τούτου κἀκεῖνο εἰσόμεθα.

Βάπτισμα ἦν τὸ Ἰουδαϊκόν, τὸ ρύπων σωματικῶν 20 ἀπαλλάττον, οὐ τῶν κατὰ τὸ συνειδὸς ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ εἴ τις μοιχείαν εἰργάσατο, οὐδὲ εἴ τις κλοπὴν ἐτόλμησεν, οὐδὲ εἴ τις ἄλλο τι τοιοῦτον παρηνόμησεν, ἀπήλλαττεν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλ' εἴ τις ὀστών ἤψατο νεκρῶν, εἴ τις μὴ νενομισμένης ἐγεύσατο τροφῆς, εἴ τις ἐκ φθορᾶς παρεγένετο, εἴ τις 25 λεπροῖς συνεγίνετο, ἐλούετο, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀκάθαρτος ἦν, εἶτα ἐκαθαίρετο. «Λούσεται γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὕδατι καθαρῶ», φησὶν, «καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας», καὶ καθορισθήσεται· οὐ γὰρ ἀ- 30 ληθῶς ἁμαρτία ταῦτα ἦν οὐδὲ ἀκαθαρσία, ἀλλὰ ἀτελεστέρους ὄντας διὰ τῶν τοιούτων ποιῶν εὐλαβε-

7. Ἰω. 1, 26

8. Ἰω. 1, 33

9. Λευιτ. 15, 5

νεια; Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἐγίνε σ' ὅλους γνωστὸς ὄχι ὅταν γεννήθηκε, ἀλλὰ ὅταν βαπτίσθηκε· διότι μέχρι αὐτῆ τὴν ἡμέρα ἦταν ἄγνωστος στοὺς πολλούς. Καὶ ὅτι οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσαν αὐτὸν καὶ δὲν γνώριζαν ποῖος τέλος πάντων ἦταν ἄκουσε τὸν Ἰωάννη βαπτιστὴ πού λέγει «Ἀνάμεσά μας στέκεται κάποιος, τὸν ὁποῖο σεῖς δὲν γνωρίζετε»⁷.

Καὶ γιατί εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ ἐὰν οἱ ἄλλοι τὸν ἀγνοοῦσαν, τῆ στιγμῆ βέβαια πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ βαπτιστὴς ἀγνοοῦσε αὐτὸν μέχρι τὴν ἡμέρα ἐκείνη; Διότι λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνώριζα αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος πού μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτὸν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού βαπτίζει μὲ ἅγιο Πνεῦμα»⁸. Τὸ ὅτι λοιπὸν ὑπάρχουν δύο παρουσίες αὐτοῦ γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπ' αὐτά, εἶναι ἀνάγκη ὅμως νὰ ἐξηγήσουμε γιὰ ποῖο λόγο ἔρχεται ὁ Χριστὸς νὰ βαπτισθεῖ, καὶ τί εἶδος βάπτισμα ἦταν αὐτό· καθόσον πρέπει καὶ αὐτό νὰ τὸ γνωρίζομε, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἐκεῖνο· καὶ πρέπει πρῶτα νὰ διδάξω στὴν ἀγάπη σας αὐτό, διότι ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσομε καὶ ἐκεῖνο.

Ἐπῆρχε τὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, πού ἀπάλλασσε ἀπὸ τὶς σωματικὰς ἀκαθαρσίας καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα τῆς συνειδήσεως· διότι, ἐὰν κάποιος διέπραττε μοιχεῖα, ἐὰν κάποιος τολμοῦσε νὰ κλέψει, καὶ ἂν κάποιος διέπραττε κάποια ἄλλη παρανομία, δὲν τὸν ἀπάλλασσε αὐτὸ ἀπὸ τὴν παράβαση αὐτή, ἐὰν ὅμως κάποιος ἄγγιζε ὅστ' ἀνεκρῶν, ἢ ἔτρωγε ἀπαγορευμένη τροφή, ἢ ἐπέστρεφε ἀπὸ θάνατο, ἢ πλησίαζε τοὺς νεκρούς, λουζόταν, καὶ παρέμενε ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα, ἐνῶ στὴ συνέχεια καθαρζόταν. Διότι λέγει· «Θὰ λούσετε τὸ σῶμα του μὲ καθαρὸ νερό καὶ θὰ εἶναι ἀκάθαρτος μέχρι τὴν ἑσπέρα»⁹ καὶ μετὰ θὰ καθαρίζεται· διότι στὴν πραγματικότητα αὐτὰ δὲν ἦταν ἀκαθαρσία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ ἀτελεῖς, μὲ αὐτὰ τὰ μέτρα ὁ Θεὸς τοὺς ἔκαμνε εὐλαβέστερους, καὶ τοὺς προετοίμαζε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη στιγμῆ

στέρους ὁ Θεός, πρὸς τὴν τῶν μειζόνων παρατήρησιν ἀκριβεστέρους ἄνωθεν παρεσκεύαζε.

3. Τὸ μὲν οὖν ἰουδαϊκὸν καθάρισον ἁμαρτημάτων μὲν οὐκ ἀπήλλαττε, ρύπων δὲ σωματικῶν μόνον· τὸ
 5 δὲ ἡμέτερον οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλῶ μείζον καὶ πολλῆς γέμον χάριτος· καὶ γὰρ ἁμαρτημάτων ἀπαλλάττει, καὶ ψυχὴν ἀποσμήχει, καὶ Πνεύματος δίδωσι χορηγίαν. Τὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου τοῦ μὲν ἰουδαϊκοῦ σφόδρα ὑψηλότερον ἦν, τοῦ δὲ ἡμετέρου ταπεινότερον,
 10 καθάπερ γέφυρά τις ὄν ἑκατέρω τούτων τῶν βαπτισμάτων, ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτο δι' ἑαυτοῦ χειραγωγοῦν· οὐ γὰρ δὴ εἰς παρατήρησιν καθαρῶν σωματικῶν αὐτοὺς ἐνήγεν, ἀλλ' ἀποστῆσαν ἐκείνων παρήνει καὶ συνεβούλευε μεταβαλεῖν ἀπὸ κακίας εἰς ἀ-
 15 ρετήν, καὶ ἐν τοῖς τῶν ἔργων κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, οὐκ ἐν βαπτισμοῖς διαφοροῖς καὶ καθαρμοῖς ὑδάτων. Οὐ γὰρ ἔλεγε, πλῆνον τὰ ἱμάτιά σου, καὶ λοῦσον τὸ σῶμά σου, καὶ ἔση καθαρός, ἀλλὰ τί; «Ποιήσατε καρπὸν ἄξιον τῆς με-
 20 τανοίας»· καὶ κατὰ τοῦτο ὑψηλότερον ἦν τοῦ ἰουδαϊκοῦ, τοῦ δὲ ἡμετέρου ταπεινότερον· ἐπειδὴ μήτε Πνεῦμα ἅγιον ἐδίδου τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, μήτε τὴν διὰ τῆς χάριτος παρεῖχε συγχώρησιν· μετανοεῖν γὰρ ἐκέλευσεν, οὐκ ἀφιέναι κύριος ἦν. Διόπερ καὶ
 25 ἔλεγεν· «Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι, ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ». Δηλονότι αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζε Πνεύματι. Τί δέ ἐστιν, «Ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ;». Ἀναμνήσθητί μοι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ὤφθησαν τοῖς ἀποστό-
 30 λοις διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν.

Καὶ ὅτι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἀτελὲς ἦν, οὔτε Πνεύματος χορηγίαν ἔχον, οὔτε ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, δῆλον ἐκεῖθεν· εὐρῶν γὰρ τινὰς μαθητὰς ὁ Παῦ-

νά είναι πιό κατάλληλοι γιά τήν κατανόηση τῶν ὑψηλοτέρων πραγμάτων.

3. Τό ἰουδαϊκό λοιπόν καθάρισιο δέν ἀπάλλασσε ἀπό τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλά μόνο ἀπό τίς σωματικές ἀκαθαρσίες, ἐνῶ τὸ δικό μας δέν εἶναι τέτοιο, ἀλλ' εἶναι πολὺ πιό ἀνώτερο καὶ γεμάτο ἀπὸ πολλή χάρη, καθόσον ἀπάλλασσει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, καθαρίζει τὴν ψυχὴ, καὶ χορηγεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Τοῦ Ἰωάννη πάλι τὸ βάπτισμα ἦταν βέβαια πολὺ πιό ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκό, κατώτερο ὅμως ἀπὸ τὸ δικό μας, ἀποτελώντας, κατὰ κάποιον τρόπο, γέφυρα μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο βαπτισμάτων, καθοδηγώντας μας ἀπὸ ἐκεῖνο πρὸς αὐτό· διότι δέν τοὺς ὀδηγοῦσε στὴν τήρηση σωματικῶν καθαρμῶν, ἀλλὰ τοὺς προέτρεπε καὶ τοὺς συμβούλευε ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ ἐκείνους καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετὴ καὶ νὰ στηρίζουν τίς ἐλπίδες τῆς σωτηρίας τους στὰ κατορθώματα τῶν ἔργων καὶ ὄχι σὲ διάφορα βαπτίσματα καὶ καθαρμούς μὲ νερό. Διότι δέν ἔλεγε, πλύνε τὰ ρούχα σου, καὶ λουῖσε τὸ σῶμα σου, καὶ θὰ γίνεις καθαρός, ἀλλὰ τί; «Κάνετε ἔργα ἄξια τῆς μετάνοιας»¹⁰ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκό, ἀλλὰ κατώτερο ἀπὸ τὸ δικό μας· ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη δέν χάριζε Πνεῦμα ἅγιο, οὔτε παρεῖχε τὴ συγχώρηση ποὺ παρέχεται ἀπὸ τὴ θεία χάρη· διότι προέτρεπε νὰ μετανοοῦν καὶ δέν εἶχε τὴν ἐξουσία νὰ δίνει συγχώρηση. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἔλεγε· «Ἐγὼ σᾶς βαπτίζω μὲ νερό, ἐνῶ ἐκεῖνος θὰ σᾶς βαπτίσει μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ φωτιά»¹¹. Εἶναι φανερό ὅτι αὐτὸς δέν βάπτιζε μὲ Πνεῦμα ἅγιο. Τί σημαίνει «Μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ φωτιά»; Θυμήσου σὲ παρακαλῶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία παρουσιάσθηκαν στοὺς ἀποστόλους διαμεριζόμενες πύρινες γλῶσσες καὶ κάθισαν ἐπάνω στὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς.

Καὶ ὅτι ἦταν ἀτελές τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ χορηγεῖ Πνεῦμα ἅγιο, οὔτε νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτήματα, γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ὅταν δηλαδὴ ὁ Παῦλος συνάντησε κάποιους μαθητὲς τοὺς ρώ-

λός φησι πρὸς αὐτούς· «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε
 πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ
 εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν· εἰπέ τε πρὸς αὐ-
 τούς· εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον, εἰς τὸ Ἰ-
 5 ωάννου βάπτισμα. Εἶπε δὲ Παῦλος, Ἰωάννης μὲν
 ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας»· μετανοίας οὐκ ἄφέσε-
 ως. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐβάπτιζεν; «Τῷ λαῷ λέγων,
 εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτ'
 ἔστιν, εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν· καὶ ἀκούσαντες ἐβα-
 10 πτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐ-
 πιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς». Εἶδες πῶς ἀτελὲς ἦν
 τὸ Ἰωάννου βάπτισμα; Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀτελές, οὐκ
 ἂν αὐτούς πάλιν ἐβάπτισεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν αὐ-
 15 τοῖς τὰς χεῖρας ἐπέθηκε· νυνὶ δὲ ἀμφοτέρωτα ταῦτα
 ποιήσας, ἐδήλωσε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βαπτίσματος
 τοῦ ἀποστολικοῦ, καὶ ὅτι ἐκεῖνο τούτου πολὺ κατώ-
 τερον ἦν.

Ἄλλὰ τὴν μὲν τῶν βαπτισμῶν διαφορὰν ἐκ τού-
 20 των ἐμάθομεν, τίνος δὲ ἔνεκεν ὁ Χριστὸς βαπτίζε-
 ται, καὶ ποῖον βάπτισμα, λοιπὸν ἀναγκαῖον εἰπεῖν.
 Οὔτε τὸ ἰουδαϊκὸν τὸ πρότερον, οὔτε τὸ ἡμέτερον τὸ
 μετὰ ταῦτα· οὔτε γὰρ ἁμαρτημάτων συγχωρήσεως ἐ-
 δεῖτο· πῶς γὰρ ὁ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχων; «Ἄμαρ-
 25 τίαν» γὰρ, φησὶν, «οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος
 ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐ-
 λέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Οὔτε Πνεύματος ἁμοιρος
 ἦν ἐκείνη ἢ σὰρξ· πῶς γὰρ ἢ ἐκ Πνεύματος ἁγίου
 κατασκευασθεῖσα τὴν ἀρχήν; Εἰ τοίνυν μήτε Πνεύ-
 30 ματος ἁγίου ἁμοιρος ἦν ἢ σὰρξ ἐκείνη, μήτε ἁμαρ-
 τήμασιν ὑπεύθυνος, τίνος ἔνεκεν ἐβαπτίζετο; Ἄλ-
 λά πρότερον ἀναγκαῖον μαθεῖν ποῖον ἐβαπτίσαστο βά-
 πτισμα, καὶ τότε καὶ τοῦτο σαφέστερον ἡμῖν γενή-
 σεται.

35 Ποῖον οὖν ἐβαπτίσαστο; Οὔτε τὸ ἰουδαϊκόν, οὔτε

τησε· «Μήπως λάβατε Πνεῦμα ἅγιο ὅταν πιστέψατε; Ἐκείνοι εἶπαν πρὸς αὐτόν· οὔτε κἄν ἀκούσαμε ὅτι ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα. Εἶπε τότε πρὸς αὐτούς· Σὲ τί λοιπὸν βαπτισθήκατε; Ἐκείνοι εἶπαν· Στὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Εἶπε τότε ὁ Παῦλος· Ὁ Ἰωάννης βάπτισε βάπτισμα μετάνοιας»¹². Βάπτισμα μετάνοιας λοιπὸν ἦταν καὶ ὄχι συγχωρήσεως. Καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ βάπτιζε; «Ἔλεγε στὸ λαὸ νὰ πιστέψουν σ' ἐκείνον πού ἔρχεται μετὰ ἀπ' αὐτόν, δηλαδή στὸν Κύριο Ἰησοῦ. Ὄταν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ βαπτίσθηκαν στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἔθεσε ὁ Παῦλος τὰ χέρια του ἐπάνω τους, ἦρθε σ' αὐτούς τὸ ἅγιο Πνεῦμα»¹³. Εἶδες πῶς ἦταν ἀτελές τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη; Διότι, ἐὰν δὲν ἦταν ἀτελές, δὲν θὰ τοὺς βάπτιζε πάλι ὁ Παῦλος, δὲν θὰ ἔθετε τὰ χέρια του ἐπάνω τους· ἐνῶ τώρα, ἀφοῦ ἔκανε καὶ τὰ δύο αὐτά, φανέρωσε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἀποστολικοῦ βαπτίσματος, καὶ ὅτι ἐκεῖνο ἦταν κατὰ πολὺ κατώτερο ἀπὸ αὐτό.

Τὴ διαφορά λοιπὸν τῶν βαπτισμάτων τὴ μάθαμε ἀπὸ αὐτά, πρέπει ὅμως στὴ συνέχεια νὰ ποῦμε γιὰ ποιὸ λόγο βαπτίζεται ὁ Χριστὸς καὶ ποιὸ εἶναι τὸ βάπτισμα πού κάνει. Δὲν κάμνει οὔτε τὸ παλιὸ ἰουδαϊκὸ βάπτισμα, οὔτε τὸ δικό μας πού καθιερώθηκε στὴ συνέχεια· καθόσον δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συγχώρηση ἁμαρτημάτων· διότι πῶς θὰ συνέβαινε αὐτὸ σ' ἐκείνον πού δὲν εἶχε καμία ἁμαρτία; Διότι, λέγει, «Ἄμαρτία δὲν ἔκανε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»¹⁴· καὶ πάλι «Ποιὸς μπορεῖ ἀπὸ σᾱς νὰ μὲ ἐλέγξει γιὰ ἁμαρτία;»¹⁵. Οὔτε ἡ σὰρκα ἐκείνη στεροῦνταν τὸ Πνεῦμα· διότι πῶς ἦταν δυνατό αὐτὸ στὴ σὰρκα ἐκείνη πού συνελήφθηκε ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο; Ἐὰν λοιπὸν ἡ σὰρκα ἐκείνη οὔτε τὸ ἅγιο Πνεῦμα στεροῦνταν, οὔτε ἦταν ὑπεύθυνη γι' ἁμαρτήματα, γιὰ ποιὸ λόγο βαπτίσθηκε; Ἀλλὰ προηγουμένως πρέπει νὰ μάθομε ποιὸ βάπτισμα ἔκανε, καὶ τότε καὶ αὐτὸ θὰ μᾶς γίνεи πιο̄ κατανοητό.

Ποιὸ λοιπὸν βάπτισμα ἔκανε; Οὔτε τὸ ἰουδαϊκὸ, οὔτε

12. Πράξ. 19, 2 - 4

14. Α' Πέτρ. 2, 22

13. Πράξ. 19, 4 - 6

15. Ἰω. 8, 46

τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ Ἰωάννου. Διὰ τί; Ἴνα καὶ δι' αὐτῆς τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως μάθῃς, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσαστο, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμενος χορηγίας· ἐκατέρων γὰρ τούτων ἔρημον ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα, καθάπερ οὖν καὶ ἀπεδείξαμεν. Καὶ ὅτι μὲν οὔτε δι' ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, οὔτε διὰ Πνεύματος χορηγίαν ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, δῆλον ἐκ τούτων· ἵνα δὲ μὴ νομίσῃ τις τῶν τότε παρόντων, ὅτι ἐπὶ μετανοία, καθάπερ οἱ λοιποὶ, παρα-
 5 γίνεται, ἄκουσον καὶ τοῦτο πῶς ὁ Ἰωάννης προδιωρθώσατο. Ὁ γὰρ τοῖς ἄλλοις λέγων, «Ποιήσατε καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας», ἄκουσον τί τούτῳ φησὶν· «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;». Τοῦτο δὲ ἔλεγε δηλῶν ὅτι οὐ διὰ τὴν
 15 αὐτὴν τοῖς πολλοῖς χρεῖαν παρεγένετο πρὸς αὐτόν· καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει διὰ τοῦτο βαπτίζεσθαι, ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ βαπτιστοῦ πολλῶ μείζον ἦν, καὶ ἀσυγκρίτως καθαρώτερος. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐβαπτίζετο, εἰ μήτε ἐπὶ μετανοία, μήτε ἐπὶ ἁμαρτημάτων ἀφέσει,
 20 μήτε ἐπὶ Πνεύματος χορηγία τοῦτο ἐποίει; Ἐτέρων δυοῖν ἔνεκεν αἰτιῶν, μιᾶς μὲν ἧς φησὶν ὁ μαθητῆς, ἑτέρας δὲ ἧς αὐτὸς πρὸς τὸν Ἰωάννην εἶπε.

Τίνα οὖν φησὶν ὁ Ἰωάννης αἰτίαν τοῦ βαπτίσματος εἶναι τούτου; Ἴνα γνωρισθῇ τοῖς πολλοῖς, καθὼς
 25 καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν ἵνα πιστεύσωσιν»· τοῦτο ἦν τὸ κατόρθωμα τοῦ βαπτίσματος. Τὸ μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐκάστου περιέμεναι οἰκίαν, καὶ ταῖς θύραις προσιόντα καλεῖν ἔξω καὶ λέγειν κα-
 30 τέχοντα τὸν Χριστόν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑποπτον ἐποίει τὴν μαρτυρίαν καὶ σφόδρα ἐργῶδες ἦν· τὸ δὲ λαβόντα πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσελθεῖν καὶ δεικνύειν, καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁμοίως ὑπο-

τὸ δικό μας, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Γιατί; Μὲ σκοπὸ νὰ μάθεις καὶ ἀπὸ τὴν φύση αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος, ὅτι δὲν βαπτίσθηκε γιὰ ἁμαρτίες του, οὔτε ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη τῆς χορηγίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διότι τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο στεροῦνταν τὴ δυνατότητα καὶ τῶν δύο αὐτῶν βαπτισμάτων, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἀποδείξαμε. Καὶ ὅτι δὲν ἦρθε στὸν Ἰορδάνη οὔτε γιὰ ἄφεση ἁμαρτημάτων, οὔτε γιὰ τὴ χορηγία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔγινε φανερὸ ἀπ' αὐτά· ὅμως γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦταν τότε παρόντες, ὅτι πηγαίνει ἐκεῖ γιὰ μετάνοια, ὅπως ἀκριβῶς πηγαιναν καὶ οἱ ἄλλοι, ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ διευκρινίζει ὁ Ἰωάννης. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔλεγε στοὺς ἄλλους, «Κάνετε ἔργα ἄξια τῆς μετάνοιας»¹⁶, ἄκουσε τί λέγει σ' αὐτόν· «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα, καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμένα;»¹⁷. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν πῆγε σ' αὐτόν γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ πηγαιναν οἱ ἄλλοι· καὶ ὅτι τόσο πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ βαπτισθεῖ γι' αὐτό, ἀφοῦ ἦταν κατὰ πολὺ πιὸ ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ βαπτιστή, καὶ ἀσύγκριτα καθαρότερος. Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν βαπτίσθηκε, ἐὰν αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε οὔτε γιὰ μετάνοια, οὔτε γιὰ συγχώρηση ἁμαρτημάτων, οὔτε γιὰ χορήγηση τοῦ Πνεύματος; Γιὰ δύο ἄλλους λόγους, ποὺ ἓνας εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀναφέρει ὁ μαθητής, καὶ ὁ ἄλλος αὐτὸς ποὺ λέγεται ἀπ' αὐτόν στὸν Ἰωάννη.

Ποιὰ λοιπὸν λέγει ὁ Ἰωάννης ὅτι εἶναι ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ; Γιὰ νὰ μάθουν οἱ πολλοί, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «Ὁ Ἰωάννης βάπτισε βάπτισμα μετάνοιας, λέγοντας νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔρχεται μετὰ ἀπ' αὐτόν»¹⁸· αὐτὸ ἦταν τὸ κατόρθωμα τοῦ βαπτίσματος. Διότι τὸ νὰ πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ καθένα, καὶ πλησιάζοντας στὶς πόρτες καὶ ἔχοντας μαζί του τὸ Χριστὸ νὰ τοὺς καλεῖ ἔξω καὶ νὰ τοὺς λέγει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ θὰ ἔκαμνε ὑποπτη τὴ μαρτυρία καὶ θὰ ἦταν πάρα πολὺ δύσκολο· ἐπίσης τὸ νὰ τὸν πάρει πάλι καί, μπαίνοντας στὴ συναγωγή, νὰ τὸν δείχνει, καὶ

πτον ἐποίει τὴν μαρτυρίαν πάλιν· τὸ δὲ τῶν δῆμων
 ἀπάντων ἐξ ἐκάστης πόλεως ἐκχυθέντων ἐπὶ τὸν
 Ἰορδάνην, καὶ περὶ τὰς ὄχθας διατριβόντων τοῦ πο-
 ταμοῦ, ἐλθόντα καὶ αὐτὸν ἐπὶ τὸ βαπτισθῆναι, καὶ δέ-
 5 ξασθαι τὴν ἄνωθεν σύστασιν τὴν διὰ τῆς φωνῆς τοῦ
 Πατρός, τὴν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Πνεύματος
 τῆς ἐν εἶδει περιστερᾶς, ἀνύποπτον ἐποίει γενέσθαι
 τὴν Ἰωάννου ἐπ' αὐτῷ μαρτυρίαν. Διὰ τοῦτο, «Κἀ-
 γώ», φησὶν, «οὐκ ἤδειν αὐτόν», ἀξιόπιστον τὴν ἐ-
 10 αυτοῦ καθιστῶν μαρτυρίαν· ἐπειδὴ γὰρ συγγενεῖς ἦ-
 σαν ἀλλήλων κατὰ σάρκα. (Ἴδου γὰρ Ἑλισάβετ ἡ
 συγγενῆς σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱόν», τῇ Μα-
 ρριάμ φησὶν ὁ ἄγγελος περὶ τῆς μητρὸς Ἰωάννου· εἰ
 δὲ αἱ μητέρες συγγενεῖς ἦσαν, εὐδὴλον ὅτι καὶ τὰ
 15 παιδία). Ἐπεὶ οὖν συγγενεῖς ἦσαν, ἵνα μὴ διὰ τὴν
 συγγένειαν δόξη μαρτυρεῖν τῷ Χριστῷ, ὠκονόμησεν
 ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις πᾶσαν τὴν πρώτην ἡλικίαν
 ἐν ἐρήμῳ τὸν Ἰωάννην διαῆγειν, ἵνα μὴ διὰ φιλίαν ἢ
 ἐκ κατασκευῆς τινος τοιαύτης ἢ μαρτυρία γίνεσθαι
 20 δόξη, ἀλλ' ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθῶν, οὕτως αὐτὸν
 καταγγείλῃ. Διὰ τοῦτό φησι, «Κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐ-
 τόν». Πόθεν οὖν ἔμαθες; «Ὁ πέμψας με», φησὶ, «βα-
 πτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπε». Τί σοι εἶπεν;
 «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περι-
 25 στερὰν καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίζων
 ἐν Πνεύματι ἁγίῳ».

Ὁρᾷς ὅτι διὸ τοῦτο ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ
 ὡς τότε πρῶτον ἐπιφοιτῆσαν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸν κη-
 ρυττόμενον, ὡσπερ δακτύλῳ τινὶ τῇ πτήσει πᾶσιν αὐ-
 30 τὸν γνώριμον ποιοῦν; Διὰ τοῦτο τοίνυν ἦλθεν ἐπὶ τὸ
 βάπτισμα καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ἣν αὐτός φησι·
 Ποίαν δὴ ταύτην; Τοῦ Ἰωάννου εἰπόντος, «Ἐγὼ
 χρειαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός

αυτό πάλι κατά τὸν ἴδιο τρόπο ἔκαμνε ὑποπτη τῆ μαρτυρία. Ἄλλ' ὅμως τὸ νὰ ρθει καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἰωάννη μὲ σκοπὸ νὰ βαπτισθεῖ, τῆ στιγμῆ πού ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ κάθε πόλη ξεχυνόταν στὸν Ἰορδάνη καὶ διέμενε στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ νὰ δεχθεῖ τὴν οὐράνια μαρτυρία πού γινόταν μὲ τὰ λόγια τοῦ Πατέρα, τῆ μαρτυρία πού γινόταν μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ μορφή περιστερᾶς, αὐτὸ ἔκαμνε ἀνύποπτη τῆ μαρτυρία πού ἔδινε ὁ Ἰωάννης γι' αὐτόν. Γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνῶριζα αὐτόν», κάμνοντας ἔτσι ἀξιόπιστη τὴν μαρτυρία του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν μεταξύ τους συγγενεῖς κατὰ σάρκα (διότι «Νὰ ἡ συγγενὴς σου Ἐλισάβετ καὶ αὐτὴ συνέλαβε υἱό»²⁰, λέγει ὁ ἄγγελος στὴ Μαρία γιὰ τὴ μητέρα τοῦ Ἰωάννη ἄλλ' ἐφόσον οἱ μητέρες τους ἦταν συγγενεῖς, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καὶ τὰ παιδιὰ τους ἦταν συγγενή). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν συγγενεῖς, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι δίνει τὴ μαρτυρία γιὰ τὸ Χριστὸ ἐξ αἰτίας τῆς συγγενείας τους, ρύθμισε ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ περάσει ὁ Ἰωάννης ὅλα τὰ προηγούμενα χρόνια του στὴν ἔρημο, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἡ μαρτυρία δίνεται ἀπὸ φιλία ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη παρόμοια ἐπινόηση, ἀλλ' ὅπως τὸ ἔμαθε αὐτὸ ἀπὸ τὸ Θεὸ, ἔτσι καὶ τὸ κάμνει γνωστὸ στὸν κόσμο. Γι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐγὼ δὲν γνῶριζα αὐτόν». Καὶ ἀπὸ ποῦ λοιπὸν τὸ ἔμαθες; «Ἐκεῖνος», λέγει, «πού μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερὸ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε». Τί σοῦ εἶπε; «Σ' ὅποιον θὰ δεῖς νὰ κατεβαίνει τὸ Πνεῦμα μὲ μορφή περιστερᾶς καὶ νὰ μένει ἐπάνω σ' αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πού βαπτίζει μὲ Πνεῦμα ἅγιο»²¹.

Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὄχι ὅτι τότε κατέβηκε γιὰ πρώτη φορά, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσει ἐκεῖνον πού κηρυσσόταν, κάμνοντας αὐτόν γνωστὸ σ' ὅλους, σὰν μὲ κάποιο δάχτυλο, μὲ τὴν πτῆση του ὑπὸ μορφή περιστερᾶς; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἦρθε νὰ βαπτισθεῖ ἄλλὰ καὶ γιὰ μία ἄλλη αἰτία, τὴν ὁποία ἀναφέρει αὐτός. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Ὅταν ὁ Ἰωάννης εἶπε, «Ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα καὶ σὺ ἔρχεσαι πρὸς ἐμέ-

με;», αὐτὸς ἀπεκρίνατο λέγων· «Ἐφες ἄρτι οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Εἶδες εὐγνωμοσύνην οἰκέτου; ταπεινοφροσύνην Δεσπότου; Τί ποτέ ἐστι, «Πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην»; Δικαιοσύνη λέγεται τῶν ἐντολῶν πασῶν ἢ πλήρωσις· ὡσπερ ὅταν λέγη· «Ἦσαν ἀμφοτέρω δίκαιοι πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἀμεμπτοι». Ἐπεὶ οὖν ἔδει πληρῶσαι τὴν δικαιοσύνην ταύτην τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας, οὐδεὶς δὲ αὐτὴν ἀπῆρτισεν, οὐδὲ ἐπλήρωσεν, ἔλθων ὁ Χριστὸς πληροῖ τὴν δικαιοσύνην ταύτην.

4. Καὶ ποία δικαιοσύνη, φησί, τὸ βαπτισθῆναι; Τὸ τῷ προφήτῃ πεισθῆναι δικαιοσύνη ἦν. Ὡσπερ οὖν περιετέμνετο, καὶ θυσίαν ἀνήνεγκε, καὶ Σάββατα ἐτήρησε, καὶ ἑορτὰς ἐπλήρωσεν Ἰουδαϊκάς, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ λειπόμενον προσέθηκε, τὸ πεισθῆναι προφήτῃ βαπτίζοντι. Ὅτι γὰρ Θεοῦ βούλημα ἦν τὸ βαπτίζεσθαι πάντας τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἰωάννης· «Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι» καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς· «Οἱ τελῶναι καὶ ὁ ὄχλος ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου· οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς ἠθέτησαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ». Εἰ τοίνυν τὸ τῷ Θεῷ πείθεσθαι δικαιοσύνη, ἡ δὲ Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰωάννην, ὥστε βαπτίσει τὸν λαόν, μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων νομικῶν καὶ τοῦτο ἐπλήρωσεν ὁ Χριστὸς. Ὑπόθου τοίνυν διακόσια δηνάρια τοῦ νόμου τὰς ἐντολάς εἶναι τοῦτο τὸ χρέος ἔδει τὸ γένος τὸ ἡμέτερον καταβαλεῖν· οὐ κατεβάλομεν· κατεῖχεν ἡμᾶς ὁ θάνατος ὑπευθύνους ὄντας τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις· ἔλθων ὁ Χριστὸς καὶ εὐρῶν ἡμᾶς κατεχομένους, κατέβαλε τὸ χρέος, ἐπλήρωσε τὸ ὄφλημα, ἐξήρπασε τοὺς οὐκ ἔχοντας δοῦναι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, πρέπον ἐστὶν ἡμῖν ποιῆσαι τὸ καὶ τό, ἀλλά, «Πληρῶσαι πᾶ-

22. Ματθ. 3, 14 - 15

24. Ἰω. 1, 33

23. Λουκᾶ 1, 6

25. Λουκᾶ 7, 29 - 30

να;», αὐτὸς ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε· «Ἐφησέ τα αὐτὰ τώρα διότι πρέπει ἐμεῖς νὰ ἐκτελέσουμε κάθε ἐντολή»²². Εἶδες εὐγνωμοσύνη δούλου; εἶδες ταπεινοφροσύνη Κυρίου; Τί τέλος πάντων σημαίνει, «Νὰ ἐκπληρώσουμε κάθε δικαιοσύνη»; Δικαιοσύνη ὀνομάζεται ἡ ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ἐντολῶν ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει· «Ἦταν καὶ οἱ δύο δίκαιοι καὶ ἐκτελοῦσαν κατὰ τρόπο ἄμεμπτο ἅλες τίς ἐντολές τοῦ Κυρίου»²³. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν τίς ἐντολές αὐτές ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅμως κανέναν δὲν πραγματοποίησε αὐτές στήν ἐντέλεια, γι' αὐτὸ ἔρχεται ὁ Χριστὸς καὶ ἐκτελεῖ τὴν πραγματοποίηση αὐτῶν τῶν ἐντολῶν.

4. Καὶ ποιά ἐντολή, λέγει, ἐκτελεῖ μὲ τὸ νὰ βαπτισθεῖ; Τὸ νὰ ὑπακούσει στὸν προφήτη ἦταν ἐντολή. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν περιτμήθηκε, πρόσφερε θυσία, τήρησε τὰ σάββατα, καὶ ἔλαβε μέρος σὲ ἰουδαϊκὲς ἐορτές, ἔτσι πρόσθεσε καὶ αὐτὸ πού ὑπολειπόταν, τὸ νὰ ὑπακούσει στὸν προφήτη πού βάπτιζε. Διότι, τὸ ὅτι ἦταν τότε θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ βαπτίζονται ὅλοι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἰωάννης· «Ἐκεῖνος πού μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ νερό»²⁴ καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «Οἱ τελῶνες καὶ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ τήρησαν τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, διότι ἔκαναν τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, οἱ Φαρισαῖοι ὅμως καὶ οἱ γραμματεῖς ἀπέρριψαν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ μὴ βαπτισθοῦν ἀπ' αὐτόν»²⁵. Ἐάν λοιπὸν ἀποτελεῖ ἐντολή τὸ νὰ ὑπακούει κανεὶς στὸ Θεό, ὁ δὲ Θεὸς ἔστειλε τὸν Ἰωάννη γιὰ νὰ βαπτίσει τὸ λαὸ, ὁ Χριστὸς μαζί μὲ ὅλες τίς ἄλλες νομικὲς διατάξεις ἐκπλήρωσε καὶ αὐτὴ τὴν ἐντολή. Ὑπόθεσε δηλαδὴ ἅτι οἱ ἐντολές τοῦ νόμου ἦταν διακόσια δηνάρια· αὐτὸ τὸ χρέος ἔπρεπε νὰ τὸ πληρώσει τὸ δικό μας τὸ ἀνθρώπινο γένος· δὲν τὸ πληρώσαμε· μᾶς εἶχε στήν ἐξουσία του ὁ θάνατος, ἐπειδὴ ἤμασταν ὑπεύθυνοι γι' αὐτές τίς κατηγορίες. Ὅταν ἦρθε ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς βρῆκε νὰ εἴμαστε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του, κατέβαλε τὸ χρέος, πληρώσε τὴν ὀφειλή καὶ ἐλευθέρωσε ἐκείνους πού δὲν εἶχαν νὰ πληρώσουν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, ἔπρεπε νὰ κάνετε σεῖς αὐτὸ καὶ αὐτό, ἀλλά, «Νὰ πληρώσω κάθε δικαιοσύνη»

σαν δικαιοσύνην». Ἐμοὶ τῷ Δεσπότῃ πρέπον ἐστὶ, φησί, τῷ ἔχοντι, καταβαλεῖν ὑπὲρ τῶν οὐκ ἔχόντων.

Αὕτη ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος, ἵνα δόξη τὸν νόμον ἅπαντα πληροῦν, καὶ αὕτη, καὶ ἡ πρὸ ταύτης εἰ-
 5 ρημένη. Διὸ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστεράς κά-
 τεισιν ὅπου γὰρ καταλλαγὴ Θεοῦ, περιστερά. Καὶ
 γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τῆς ἐπὶ Νῶε φέρουσα κλά-
 δον ἐλαίας ἦλθεν ἡ περιστερά, σύμβολον τῆς τοῦ Θε-
 οῦ φιλανθρωπίας καὶ τῆς τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγῆς.
 10 Καὶ νῦν ἐν εἶδει περιστεράς, οὐκ ἐν σώματι (δεῖ γὰρ
 ἀσφαλῶς ταῦτα εἰδέναί) τὸ Πνεῦμα ἔρχεται, τὸν
 ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλον τῇ οἰκουμένῃ, ἅμα καὶ
 δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν ἄνδρα ἀπόνηρόν τινα
 εἶναι χρῆ, καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἄκακον καθάπερ καὶ ὁ
 15 Χριστὸς φησὶν. «Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς
 τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν». Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ κιβωτός, τοῦ χειμῶ-
 νος λυθέντος, ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς, αὕτη ἡ κιβωτός
 τῆς ὀργῆς λυθείσης, εἰς τὸν οὐρανὸν ἠρπάζετο, καὶ
 20 νῦν ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἄμωμον ἐκείνο καὶ
 ἀκήρατον σῶμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦ σώματος ἐμνήσθην
 δεσποτικοῦ, ἀναγκαῖον πρὸς ὑμᾶς μικρὰ περὶ τού-
 του διαλεχθέντας καταπαῦσαι τὸν λόγον.

Οἶδα ὅτι πολλοὶ παρ' ἡμῖν διὰ τὴν τῆς ἑορτῆς συν-
 25 ἠθειαν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ προσδραμοῦνται τραπέζῃ. Ἐ-
 δει μὲν οὖν, ὡς καὶ πολλάκις ἔφθην εἰπών, μὴ ἑορ-
 τὰς παρατηρεῖν, ἡνίκα ἂν δέοι κοινωνεῖν, ἀλλὰ τὸ
 συνειδὸς καθαίρειν, καὶ τότε τῆς ἱερᾶς ἀπτεσθαι θυ-
 σίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρος οὐδὲ ἐν ἑ-
 30 ορτῇ δίκαιος ἂν εἶη μετέχειν τῆς ἀγίας ἐκείνης καὶ
 φρικώδους σαρκός, ὁ δὲ καθαρὸς καὶ διὰ μετανοί-
 ας ἀκριβοῦς ἀποσμηξάμενος τὰ πλημμελήματα, καὶ
 ἐν ἑορτῇ καὶ ἀεὶ δίκαιος ἂν εἶη μετέχειν τῶν θείων
 μυστηρίων, καὶ ἀπολαύειν ἂν εἶη ἄξιος τοῦ Θεοῦ

νη»²⁶. Ἐγὼ ὁ Κύριος, λέγει, πού ἔχω, πρέπει νὰ πληρώσω γιὰ ἐκείνους πού δὲν ἔχουν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ βαπτίσματος, γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι τηρεῖ ὅλες τίς ἐντολές τοῦ νόμου· αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία καθὼς καὶ ἐκείνη πού ἀναφέρθηκε πρὶν ἀπ' αὐτὴ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Πνεῦμα κατεβαίνει μὲ μορφὴ περιστερᾶς· διότι ὅπου ὑπάρχει συμφιλίωση μὲ τὸ Θεό, παρουσιάζεται περιστερὰ. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε ἦρθε ἡ περιστερὰ κρατῶντας κλαδί ἐλιᾶς, σύμβολο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸν καταλυσμό. Καὶ τώρα παρουσιάζεται τὸ Πνεῦμα μὲ μορφὴ περιστερᾶς, καὶ ὄχι μὲ σῶμα αὐτῆς (διότι πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ γνωρίζομε σωστά), γνωστοποιώντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ στὴν οἰκουμένη, καὶ συγχρόνως φανερώνοντας, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ μὴ ἔχει πονηριά, νὰ εἶναι ἀγνός καὶ ἄκακος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς λέγει «Ἐὰν δὲν μετανοήσετε καὶ δὲν γίνετε σάν τὰ παιδιά, δὲν θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»²⁷. Ἐκείνη λοιπὸν ἡ κιβωτός, ἀφοῦ σταμάτησε ὁ κατακλυσμός, ἔμεινε στὴ γῆ, ἐνῶ αὐτὴ ἡ κιβωτός, ἀφοῦ καθησύχασε ἡ ὄργη, ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, καὶ τώρα βρίσκεται τὸ καθαρὸ ἐκεῖνο καὶ ἀμόλυντο σῶμα στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα. Ἄλλ', ἐπειδὴ θυμήθηκα τὸ δεσποτικὸ σῶμα, θεωρῶ ἀναγκαῖο νὰ σᾶς πῶ λίγα γι' αὐτό καὶ μετὰ νὰ τελειώσω τὸ λόγο.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μᾶς πλησιάζουν στὴν ἱερὴ αὐτὴ τράπεζα ἐξ αἰτίας τῆς συνήθειας αὐτῆς τῆς ἐορτῆς. Θὰ ἔπρεπε βέβαια, ὅπως πολλές φορές ἔχω πει στὸ παρελθόν, νὰ μὴ ξεχωρίζομε τίς ἐορτές, ὅταν χρειάζεται νὰ κοινωνήσομε, ἀλλὰ νὰ καθαρίζομε τὴ συνείδηση, καὶ μετὰ νὰ πλησιάζομε στὴν ἱερὴ θυσία. Διότι ὁ μολυσμένος καὶ ἀκάθαρτος οὔτε κατὰ τὴν ἐορτὴ ἐπιτρέπεται νὰ συμμετέχει στὴν ἅγια ἐκείνη, καὶ γεμάτη ἀπὸ φρίκη σάρκα, ἐνῶ ὁ καθαρὸς, πού μὲ εἰλικρινὴ μετάνοια καθάρισε τὰ ἁμαρτήματά του, μπορεῖ καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴ καὶ πάντοτε νὰ παίρνει μέρος στὴ θεία εὐχαριστία καὶ ν' ἀπολαμβάνει ἐ-

δωρεῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ οἶδα πῶς παρῶπταί
 τισι, καὶ μυρίων πολλοὶ γέμοντες κακῶν, ὅτε τὴν ἐ-
 ορτὴν ἴδωσι παραγενομένην, ὡς ὑπ' αὐτῆς ὠθούμε-
 νοι τῆς ἡμέρας, ἄπτονται τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ἃ
 5 μηδὲ ἰδεῖν οὕτω διακειμένους θέμις. Τοὺς μὲν δή-
 λους ἡμῖν αὐτοὶ πάντως ἡμεῖς ἀπείρξομεν, τοὺς δὲ
 ἀγνώστους ἡμῖν τῷ Θεῷ καταλείψομεν, τῷ τὰ ἀπόρ-
 ρητα τῆς ἐκάστου διανοίας εἰδότι· τὸ γοῦν φανερῶς
 ἀμαρτανόμενον παρὰ πάντων πειρασόμεθα διορθῶσαι
 10 τήμερον.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἀμάρτημα; Τὸ μὴ μετὰ φρίκης
 προσιέναι, ἀλλὰ λακτίζοντας, τύπτοντας, θυμοῦ γέ-
 μοντας, βοῶντας, λοιδοροῦντας, τοὺς πλησίον ὠ-
 θοῦντας, ταραχῆς ἐμπεπλησμένους· ταῦτα καὶ πολ-
 15 λάκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ
 τῶν Ὀλυμπίων ἀγώνων, ὅταν ἀγωνοθέτης διὰ τῆς
 ἀγορᾶς βαδίζῃ, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων,
 στολὴν ἀναβεβλημένος, ράβδον ἐν τῇ χειρὶ κατέχων,
 ὄση ἢ εὐταξία τοῦ κήρυκος βοῶντος ἡσυχίαν εἶναι
 20 μετ' εὐκοσμίας; Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ὁ
 διάβολος πομπεύει, τοσαύτην εἶναι τὴν ἡσυχίαν, ἔν-
 θα δὲ ὁ Χριστὸς πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ, πολὺν εἶναι τὸν
 θόρυβον; Ἐν ἀγορᾷ ἡσυχία, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ κραυ-
 γή; ἐν πελάγει γαλήνη, καὶ ἐν λιμένι κύματα; Τί θο-
 25 ρυβῆ, εἶπέ μοι, ἄνθρωπε; τί δὲ ἐπείγη; πραγμάτων
 ἀνάγκη σε καλεῖ πάντως; ὅλως γὰρ οἶδας ὅτι πρά-
 γματα ἔχεις κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην; μέμνησαι γὰρ
 ὅλως, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς εἶ; νομίζεις δὲ μετὰ ἀνθρώ-
 πων εἶναι; Καὶ πῶς οὐχὶ λιθίνης ταῦτα διανοίας,
 30 τὸ νομίζειν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐπὶ γῆς ἐστάναι,
 ἀλλ' οὐ μετ' ἀγγέλων χορεύειν, μεθ' ὧν τὸ μυστικὸν

πάξια τίς δωρεές τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν γνωρίζω πῶς παραμελεῖται ἀπὸ μερικοῦς, καί, ἐνῶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, ὅταν δοῦν ὅτι ἔφθασε ἡ ἑορτή, σὰν νὰ σπρώχνονται ἀπὸ τὴν ἡμέρα αὐτῆ, πλησιάζουν τῆ θεία εὐχαριστία, τὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε καὶ νὰ δοῦν ἐκείνοι ποὺ ζοῦν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Αὐτοὺς λοιπὸν ποὺ εἶναι γνωστοὶ ὅπωςδὴποτε ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ τοὺς ἐμποδίσω, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ μοῦ εἶναι ἄγνωστοι, θὰ τοὺς ἀφήσω στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ, ποὺ γνωρίζει τὰ ἀπόκρυφα τῆς σκέψεως τοῦ καθενός. Τὸ ἀμάρτημα λοιπὸν ποὺ γίνεται φανερὰ ἀπὸ ὅλους θὰ προσπαθῆσω νὰ τὸ διορθώσω σήμερα.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἀμάρτημα; Τὸ ὅτι δὲν πλησιάζετε στὴ θεία κοινωνία μὲ φρίκη, ἀλλὰ κλωτσώντας, χτυπώντας, γεμάτοι ἀπὸ θυμὸ, φωνάζοντας, κατηγορώντας, σπρώχνοντας τοὺς πλησίον σας καὶ γεμάτοι ἀπὸ ταραχὴ· αὐτὰ καὶ πολλές φορές σὰς εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ σὰς τὰ λέγω. Δὲν βλέπετε αὐτὸ ποὺ γίνεται στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὅταν περνᾶ μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ κάποιος ἀγωνοθέτης, φέροντας στεφάνι στὸ κεφάλι του, φορώντας τὴ στολή του, καὶ κρατώντας τὸ ραβδί στὸ χέρι του, πόση εἶναι ἡ εὐταξία, τὴν ὥρα ἐκείνη ποὺ φωνάζει ὁ κήρυκα, νὰ κάνουν ἡσυχία καὶ νὰ συμπεριφέρονται μὲ εὐκοσμία; Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ἐκεῖ ποὺ περνάει ἡ πομπὴ τοῦ διαβόλου νὰ ἐπικρατεῖ τὸση ἡσυχία, ὅπου ὅμως ὁ Χριστὸς μᾶς καλεῖ κοντά του, νὰ ἐπικρατεῖ πολὺς θόρυβος; Μέσα στὴν ἀγορὰ νὰ ἐπικρατεῖ ἡσυχία καὶ μέσα στὴν ἐκκλησία κραυγὴ; μέσα στὸ πῆλαγος γαλήνη, καὶ μέσα στὸ λιμάνι κύματα; Πές μου, ἄνθρωπε, γιατί κάνεις θόρυβο; γιατί βιάζεσαι; μήπως σέ καλοῦν οἱ ἀνάγκες τῶν κοσμικῶν φροντίδων; γνωρίζεις πραγματικὰ ὅτι ἔχεις κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη κοσμικὲς φροντίδες; σκέφτεσαι πραγματικὰ ὅτι βρίσκεσαι ἐπάνω στὴ γῆ; νομίζεις ὅτι βρίσκεσαι μαζί μὲ ἀνθρώπους; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα πέτρινης καρδιάς τὸ νὰ νομίζεις δηλαδὴ κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ὅτι στέκεσαι ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ὄχι ὅτι

ἐκεῖνο μέλος ἀνέπεμψας, μεθ' ὧν τὴν ἐπινίκιον ἐ-
 κείνην ἀνήνεγκας ὡδὴν τῷ Θεῷ; Διὰ τοῦτο καὶ ἀε-
 τοὺς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἐκάλεσεν εἰπὼν, «Ὅπου τὸ
 πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί», ἵνα οὖρα-
 5 νοβατῶμεν, ἵνα ὑψηλὰ πετώμεθα τοῖς πτεροῖς τοῦ
 πνεύματος κουφιζόμενοι, ἡμεῖς δὲ κατὰ τοὺς ὄφεις
 χαμαὶ συρόμεθα, καὶ γῆν ἐσθίομεν.

Βούλεσθε εἶπω πόθεν ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγὴ
 γίνεται; Ὅτι οὐ διὰ παντὸς ὑμῖν τὰς θύρας ἀποκλεί-
 10 ομεν, ἀλλὰ συγχωροῦμεν πρὸ τῆς ἐσχάτης εὐχαρι-
 στίας ἀποπηδᾶν καὶ ἀναχωρεῖν οἴκαδε· ὁ καὶ αὐτὸ
 πολλῆς ἂν εἶη καταφρονήσεως. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε;
 Τοῦ Χριστοῦ παρόντος, τῶν ἀγγέλων παρεστώτων,
 τῆς φρικτῆς ταύτης τραπέζης προκειμένης, τῶν ἀ-
 15 δελφῶν σου μυσταγωγουμένων ἔτι, αὐτὸς καταλι-
 πῶν ἀποπηδᾶς; Καὶ ἐπὶ δεῖπνον μὲν κληθεῖς, κἂν
 πρότερον κορεσθῆς, οὐ τολμᾶς τῶν ἄλλων ἀνακειμέ-
 νων ἀναχωρῆσαι πρὸ τῶν φίλων αὐτός, ἐνταῦθα δὲ
 τῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἐπιτελουμένων,
 20 τῆς ἱερᾶς τελετῆς συνεστώσης ἔτι, καταλιμπάνεις ἐν
 μέσῳ πάντα καὶ ἀναχωρεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώ-
 μης ἄξια; ποίας δὲ ἀπολογίας;

Βούλεσθε εἶπω τίνος ἔργον ποιοῦσιν οἱ πρὸ τῆς
 συμπληρώσεως ἀναχωροῦντες, καὶ τὰς εὐχαριστηρί-
 25 ουσ ὡδᾶς οὐκ ἐπιφέροντες τῷ τέλει τῆς τραπέζης;
 Τᾶχα φορτικόν ἐστι τὸ μέλλον ρηθήσεσθαι, ἀλλ' ὁ-
 μως ἀναγκαῖον λεχθῆναι διὰ τὴν τῶν πολλῶν ραθυ-
 μίαν. Ὅτε ἐκοινώνησε τὸ ἔσχατον δεῖπνον ὁ Ἰού-
 δας, τὸ κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἐκείνην, τῶν ἄλ-
 30 λων ἀπάντων ἀνακειμένων, αὐτὸς προπηδήσας ἐξέ-
 βη. Ἐκεῖνον τοίνυν μιμοῦνται καὶ οὗτοι, οἱ πρὸ τῆς
 ἐσχάτης ἀποπηδῶντες εὐχαριστίας. Ἐκεῖνος γὰρ εἰ
 μὴ ἐξῆλθεν, οὐκ ἂν ἐγένετο προδότης· εἰ μὴ κατέλιπε

συμμετέχεις στο χορό τῶν ἀγγέλων, μαζί με τοὺς ὁποίους ἔβαλες τὸ μυστικὸ ἐκεῖνο μέλος, μαζί με τοὺς ὁποίους πρόσφερες στὸ Θεὸ τὴν ἐπινίκια ἐκείνη ὡδή; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ὀνόμασε ἀετούς, λέγοντας, «Ὅπου εἶναι τὸ πτῶμα, ἐκεῖ θὰ μαζευθοῦν καὶ οἱ ἀετοί»²⁸, γιὰ νὰ βαδίζομε ψηλά στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ πετᾶμε ψηλά, ἀποκτώντας ἐλαφρότητα μετὰ τὰ φτερά τοῦ πνεύματος, ἀντίθετα ὅμως ἐμεῖς συρόμαστε κάτω σὰν τὰ φίδια καὶ τρώμε χῶμα.

Θέλετε νὰ σᾶς πῶ ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ θόρυβος καὶ ἡ κραυγή; Διότι δὲν σᾶς ἔχομε κλειστὲς τίς πόρτες ὄση ὥρα διαρκεῖ ἡ λειτουργία, ἀλλὰ σᾶς ἀφήνομε πρὶν ἀπὸ τὴ θεία εὐχαριστία ν' ἀναχωρεῖτε καὶ νὰ πηγαίνετε στὸ σπίτι σας, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ δείγμα μεγάλης περιφρονήσεως. Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; Ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶναι παρών, οἱ ἄγγελοι στέκονται δίπλα, ἡ φρικτὴ αὐτὴ τράπεζα βρίσκεται μπροστὰ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου κοινωνοῦν ἀκόμη, σὺ τ' ἀφήνεις ὅλα αὐτὰ καὶ φεύγεις; Καὶ ἂν μὲν προσκληθεῖς σὲ δεῖπνο, καὶ ἂν ἀκόμη χορτάσεις, δὲν τολμᾶς νὰ φύγεις ἐνῶ οἱ ἄλλοι φίλοι εἶναι ἀκόμη καθισμένοι στὸ τραπέζι, ἐνῶ ἐδῶ ποὺ τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, καὶ διαρκεῖ ἀκόμη ἡ ἱερὴ τελετή, τ' ἀφήνεις ὅλα στὰ μέση καὶ φεύγεις; Καὶ πῶς αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; ποιᾶς ἀπολογίας ἄξια θὰ ἦταν;

Θέλετε νὰ πῶ τίνας τὸ ἔργο κάμνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀναχωροῦν προτοῦ τελειώσει ἡ θεία εὐχαριστία καὶ δὲν ἀναπέμπουν τίς εὐχαριστήριες ὡδὲς στὸ τέλος τῆς τράπεζας; Ἴσως εἶναι βαρὺ αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ λεχθεῖ, ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ λεχθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τῶν πολλῶν. Ὄταν ὁ Ἰούδας πῆρε μέρος στὸ τελευταῖο δεῖπνο, ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν τελευταία ἐκείνη νύχτα, ἐνῶ ὅλοι ἦταν καθισμένοι στὸ τραπέζι, αὐτὸς σηκώθηκε πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἔφυγε. Ἐκεῖνον λοιπὸν μιμοῦνται καὶ αὐτοί, ποὺ ἀναχωροῦν πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς εὐχαριστίας. Διότι, ἐὰν δὲν ἔφυγε τότε ἐκεῖνος, δὲν θὰ γινό-

τοὺς συμμαθητάς, οὐκ ἂν ἀπώλετο· εἰ μὴ τῆς ἀγέ-
λης ἑαυτὸν ἀπέρρηξεν, οὐκ ἂν αὐτὸν εὗρεν ὁ λύκος
μόνον καὶ κατέφαγεν· εἰ μὴ τοῦ ποιμένος ἑαυτὸν ἔ-
χώρισεν, οὐκ ἂν θηριάλωτος γέγονε. Διὰ δὴ τοῦτο
5 ἐκεῖνος μὲν μετὰ Ἰουδαίων, οὔτοι δὲ μετὰ τοῦ Δε-
σπότου ὑμῆσαντες ἐξῆλθον. Ὅρας ὅτι ἡ ἐσχάτη
μετὰ τὴν θυσίαν εὐχὴ κατ' ἐκεῖνον γίνεται τὸν τύπον;

Καὶ νῦν, ἀγαπητοί, ταῦτα ἐννοῶμεν, ταῦτα λογι-
ζώμεθα, φοβούμενοι τὸ κείμενον ἐπὶ τούτῳ κρίμα.
10 Αὐτὸς σοι τῆς σαρκὸς μεταδίδωσι· σὺ δὲ οὐδὲ λόγοις
αὐτὸν ἀμείβῃ, οὐδὲ εὐχαριστεῖς ὑπὲρ ὧν ἔλαβες, ἀλ-
λὰ σωματικῆς μὲν τροφῆς ἀπολαύων μετὰ τὴν τρά-
πεξαν ἐπὶ εὐχὴν τρέπῃ, πνευματικῆς δὲ καὶ ὑπερ-
βαλλούσης τὴν κτίσιν ἅπασαν τὴν ὄρατὴν καὶ τὴν
15 ἀόρατον μετέχων, ἄνθρωπος ὧν καὶ τῆς εὐτελοῦς
φύσεως, οὐ μένεις εὐχαριστῶν καὶ ρήμασι καὶ πρά-
γμασι; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα κολᾶσεως ἄξια;
Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινῆτε μόνον, οὐδ' ἵνα θορυ-
βῆτε καὶ κραῶζητε, ἀλλ' ἵνα ἐπὶ τοῦ καιροῦ τούτων
20 μεμνημένοι τῶν ρημάτων, τὴν προσήκουσαν εὐταξί-
αν ἐπιδείξησθε. Μυστήρια καὶ λέγεται, καὶ ἔστιν· ἔν-
θα δὲ μυστήρια, πολλὴ σιγὴ. Μετὰ πολλῆς τοίνυν
τῆς σιγῆς, μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας, μετὰ τῆς
προσηκούσης εὐλαβείας, τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀπτώμε-
25 θα θυσίας, ἵνα εἰς πλείονα τὴν εὐνοίαν τὸν Θεὸν ἐπι-
σπασώμεθα, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρωμεν, καὶ τῶν
αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντα ἡ-
μᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
30 γίῳ Πνεύματι ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ προσκύ-
νησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
νων. Ἀμήν.

ταν προδότης· ἐὰν δὲν ἐγκατέλειπε τοὺς συμμαθητὲς του, δὲν θὰ χανόταν· ἐὰν δὲν ἀποσποῦσε τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸ ποίμνιο, δὲν θὰ τὸν εὑρίσκε μόνο ὁ λύκος ὥστε νὰ τὸν φάει· ἐὰν δὲν ἀποχωριζόταν ἀπὸ τὸν ποιμένα, δὲν θὰ συλλαμβανόταν ἀπὸ τὸ θηρίο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐκεῖνος ἔφυγε καὶ πῆγε μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἐνῶ αὐτοὶ ἔφυγαν μὲ τὸν Κύριο, ἀφοῦ ἀνέπεμψαν εὐχαριστίες στοῦ Θεοῦ. Βλέπετε ὅτι ἡ τελευταία προσευχὴ μετὰ τῆς θείας εὐχαριστίας γίνεται σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ἐκείνης;

Καὶ τώρα, ἀγαπητοί, ὡς σκεφτόμαστε αὐτά, ὡς ἀναλογιζόμαστε αὐτά, φοβούμενοι τὴν καταδίκη ποῦ ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ αὐτό. Αὐτὸς σοῦ δίνει τὴν σὰρκα του, ἐνῶ σὺ δὲν τὸν ἀμείβεις οὔτε μὲ λόγια, οὔτε τὸν εὐχαριστεῖς γιὰ ἐκεῖνα ποῦ ἔλαβες, ἀλλ' ὅταν μὲν ἀπολαμβάνεις σωματικὴ τροφή, εὐχαριστεῖς αὐτὸν μετὰ τὸ φαγητό, ἐνῶ παίρνοντας μέρος σὲ πνευματικὴ τροφή, ποῦ ὑπερβαίνει ὀλόκληρη τὴν ὀρατὴ καὶ ἀόρατη κτίση, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος μὲ εὐτελὴ φύση, δὲν μένεις μέχρι τέλος γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσεις μὲ λόγια καὶ ἔργα; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν εἶναι ἄξια τιμωρίας; Αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ ἀποσπῶ τὸν ἔπαινό σας, οὔτε γιὰ νὰ κάμνετε θόρυβο καὶ νὰ κραυγάζετε, ἀλλὰ, θυμούμενοι τὰ λόγια αὐτὰ τὴν ὥρα αὐτῆ, νὰ δείχνετε τὴν πρέπουσα εὐταξία. Μυστήρια καὶ λέγονται καὶ εἶναι· ὅπου τελοῦνται μυστήρια, ἐπικρατεῖ μεγάλη ἡσυχία. Μὲ μεγάλη λοιπὸν ἡσυχία, μὲ πολλὴ εὐταξία, καὶ μὲ τὴν εὐλάβεια ποῦ ταιριάζει ὡς πλησιάζομε στὴν ἱερὴ αὐτῆ θυσία, ὥστε καὶ περισσότερη εὐνοια τοῦ Θεοῦ ν' ἀποσπάσομε, καὶ τὴν ψυχὴ μας νὰ καθαρίσομε, καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴν χάρη καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα συγχρόνως καὶ στοῦ ἁγίου Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ο Μ Ι Λ Ι Α

Ρηθεῖσα εἰς τὴν μεγάλην ἑβδομάδα, ἐν ἧ δι-
δασκαλία, τίνος χάριν καλεῖται μεγάλη ἑβδο-
μάς, καὶ εἰς τό, «Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύ-
ριον», καὶ εἰς τὸν ἐν ταῖς Πράξεσι δεσμοφύ-
λακα».

5

1. Διηνύσαμεν τῆς νηστείας τὸν πλοῦν καὶ πρὸς
τὸν λιμένα τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι λοιπὸν κατηντήσαμεν
ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ραθυμῶμεν, ἐπειδὴ πρὸς τὸν λι-
μένα κατηντήσαμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο σπουδάζωμεν
10 μᾶλλον, ἐπειδὴ πρὸς τὸ τέλος ἐφθάσαμεν. Οὕτω γὰρ
καὶ κυβερνῆται ποιοῦσιν· ἐπειδὴν μυριοφόρον ὀλκάδα
πεπληρωμένην τῶν σίτων καὶ τῶν φορτίων εἰς ὕψος
συγκειμένων εἰς στόμα λιμένος εἰσάγειν μέλλωσιν,
ἐναγώνιοι καὶ περιδεεῖς εἰσι, μήποτε μετὰ τᾶ μακρὰ
15 πελάγη πέτρα τινὶ προσρῆξαν τὸ πλοῖον, ἐκεῖ τὴν
ἐμπορίαν καταδύσῃ πᾶσαν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς δεδοι-
κέναι χρῆ καὶ ἐναγωνίους εἶναι, μὴ πρὸς τῷ τέλει
τῆς ἀμοιβῆς τῶν πόνων ἐκπέσωμεν. Διὸ καὶ ἐπιτεῖ-
ναι χρῆ τὴν σπουδὴν. Οὕτω καὶ οἱ δρομεῖς ποιοῦσιν
20 ὅταν ἴδωσιν ἑαυτοὺς ἐγγὺς τῶν βραβείων γινομέ-
νους, τότε μᾶλλον ἐπιτείνουσι τὸν δρόμον. Οὕτω καὶ
ἀθληταί, μετὰ μυρία παλαίσματα καὶ μυρίας νίκας,
ὅταν περὶ τοὺς στεφάνους πλησιάσωσι, τότε μᾶλλον
διανίστανται, καὶ συντείνουσιν αὐτῶν τὴν προθυμίαν.
25 Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν νῦν. "Ὅπερ γὰρ
κυβερνήταις λιμὴν, καὶ δρομεῦσι βραβεῖα, καὶ ἀθλη-

1. Ψαλμ. 145, 1
1α. Πράξ. 16, 27 ε.

ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ο Μ Ι Λ Ι Α

Πού λέχθηκε τῆ Μεγάλῃ Ἑβδομάδῃ, στήν ὁποία διδάσκεται γιά ποιό λόγο ὀνομάζεται Μεγάλῃ Ἑβδομάδῃ, στό ρητό, «Ψάλλε, ψυχὴ μου, ὕμνους δοξολογίας στόν Κύριο»¹, καί στό δεσμοφύλακα γιά τόν ὁποῖο ὀμιλοῦν οἱ πράξεις»^{1α}.

1. Διανύσαμε τὸ ταξίδι τῆς νηστείας καί μέ τῆ χάρι τοῦ Θεοῦ φθάσαμε πλέον στό λιμάνι· ὅμως ἄς μὴ δείχνουμε ἀδιαφορία γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδή φθάσαμε στό λιμάνι, ἀλλὰ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων νὰ δείχνουμε μεγαλύτερη φροντίδα, ἐπειδὴ φθάσαμε στό τέρμα. Διότι τὸ ἴδιο κάνουν καί οἱ κυβερνηῆτες τῶν πλοίων· ὅταν φθάνει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ ὀδηγήσουν μέσα στό λιμάνι τὸ μεγάλο φορτηγὸ πλοῖο, πού εἶναι γεμάτο ἀπὸ σιτάρι καί τὸ φορτίο φθάνει μέχρι τὴν κορυφὴ του, κυριεύονται ἀπὸ ἀγωνία καί φόβο, μὴ τυχόν τὸ πλοῖο, μετὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα πελάγη πού διέπλευσε, προσκρούσει σὲ κάποιο βράχο καί καταβυθισθεῖ ἔτσι ὅλο τὸ ἐμπόρευμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει καί ἐμεῖς νὰ φοβόμαστε καί νὰ εἴμαστε γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία, μήπως καί στερηθοῦμε στό τέλος τὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων μας. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' αὐξήσουμε τὴν προσπάθεια. Τὸ ἴδιο κάνουν καί οἱ δρομεῖς· ὅταν δοῦν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ βρίσκεται κοντὰ στὰ βραβεῖα, τότε αὐξάνουν περισσότερο τὸ τρέξιμο. Τὸ ἴδιο κάνουν καί οἱ ἀθλητές, μετὰ ἀπὸ ἀμέτρητα παλαίσματα καί ἄπειρες νίκες, ὅταν πλησιάσουν πρὸς τὰ στεφάνια, τότε περισσότερο ἐντείνουν τὴν προσπάθειά τους καί αὐξάνουν τὴν προθυμία τους.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν ἄς κάνουμε καί ἐμεῖς τώρα. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού εἶναι τὸ λιμάνι γιά τοὺς κυβερνηῆτες τῶν

ταῖς στέφανοι, τοῦτο ἡμῖν ἢ παροῦσα ἑβδομάς, τὸ
 κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ περὶ τοὺς στεφάνους
 παλαίσματα νῦν. Διὸ καὶ μεγάλην καλοῦμεν αὐτήν·
 οὐκ ἐπειδὴ μείζον ἔχουσι μῆκος ἄλλων ἀπασῶν αἱ
 5 ταύτης ἡμέραι (καὶ γὰρ εἰσὶν ἕτεραι μείζους), οὐδὲ
 ἐπειδὴ πλείους τὸν ἀριθμὸν (καὶ γὰρ ἴσαι ταῖς ἄλ-
 λαις εἰσὶν), ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλα ἡμῖν γέγονεν ἐν αὐ-
 τῇ παρὰ τοῦ Δεσπότητος κατορθώματα. Καὶ γὰρ ἐν
 ταύτῃ τῇ ἑβδομάδι τῇ μεγάλῃ ἢ χρονία τοῦ διαβόλου
 10 κατελύθη τυραννίς, ὁ θάνατος ἐσβέσθη, ὁ ἰσχυρὸς ἐ-
 δέθη, τὰ σκεύη αὐτοῦ διηρπάγη, ἡ ἁμαρτία ἀνηρέ-
 θη, ἡ κατάρα κατελύθη, ὁ παράδεισος ἀνεώχθη, ὁ οὐ-
 ρανὸς βάσιμος γέγονεν, ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀνε-
 μίγησαν, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἤρθη, τὸ θριγ-
 15 κίον περιηρέθη, ὁ τῆς εἰρήνης Θεὸς εἰρηνοποίησε τὰ
 ἄνω καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο μεγάλη καλεῖται
 ἑβδομάς· καὶ ὡσπερ αὕτη κεφάλαιον τῶν λοιπῶν ἑ-
 βδομάδων, οὕτω ταύτης κεφαλὴ τὸ Σάββατον τὸ μέ-
 γα καὶ καθάπερ ἐν σώματι κεφαλὴ, οὕτως ἐν τῇ ἑ-
 20 βδομάδι τὸ Σάββατον.

Διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ πολλοὶ τὴν σπουδὴν ἐπι-
 τείνουσι καὶ οἱ μὲν τὴν νηστείαν αὔξουσιν, οἱ δὲ τὰς
 ἀγρυπνίας τὰς ἱεράς, οἱ δὲ ἐλεημοσύνην δαψιλεστέ-
 ραν ἐργάζονται, τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις σπουδῇ
 25 καὶ τῇ συντεταμένῃ περὶ τὸν βίον εὐλαβείᾳ τὸ μέγε-
 θος τῆς εὐεργεσίας τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης παρὰ
 τοῦ Θεοῦ μαρτυροῦντες. Καθάπερ γάρ, ὅτε τὸν Λά-
 ζαρον ἀνέστησεν ὁ Κύριος, ἀπῆντων αὐτῷ πάντες οἱ
 ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῷ πλήθει ἐμαρτύρουν, ὅτι ἀν-
 30 ἔστησε τὸν νεκρὸν (ἢ γὰρ σπουδὴ τῶν ἐξεληθόντων
 τοῦ θαύματος ἦν ἀπόδειξις, οὕτω δὴ καὶ ἡ νῦν σπου-
 δὴ ἢ περὶ τὴν Μεγάλῃν Ἑβδομάδα ταύτην, τοῦ με-
 γέθους τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐν αὐτῇ τεκμήριον

πλοίων, τὰ βραβεῖα γιὰ τοὺς δρομεῖς, καὶ τὰ στεφάνια γιὰ τοὺς ἀθλητές, αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς αὕτη ἡ ἐβδομάδα, τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ ἀγῶνες γιὰ τὰ στεφάνια. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζομε αὐτὴν μεγάλη ὄχι ἐπειδὴ εἶναι μεγαλύτερες οἱ ἡμέρες αὐτῆς ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες ἡμέρες, διότι ὑπάρχουν ἄλλες μεγαλύτερες, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι περισσότερες ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν (διότι εἶναι ἴσες μὲ τις ἄλλες), ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβηκαν κατ' αὐτὴν γιὰ μᾶς μεγάλα κατορθώματα ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου. Καθόσον κατὰ τὴν μεγάλη αὕτη ἐβδομάδα καταλύθηκε ἡ μακροχρόνια τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, ὁ θάνατος κατέπαυσε, ὁ ἰσχυρὸς δέθηκε, τὰ ὄπλα του ἀρπάχθηκαν, ἡ ἁμαρτία νικήθηκε, ἡ κατάρα καταλύθηκε, ὁ παράδεισος ἄνοιξε, ὁ οὐρανὸς ἔγινε διαβατός, οἱ ἄνθρωποι ἀναμείχθηκαν μὲ τοὺς ἀγγέλους, τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ καταστράφηκε, τὸ τεῖχος καταγκρεμίσθηκε, ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης εἰρήνευσε τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται μεγάλη ἐβδομάδα καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότερη ἀπὸ τις ἄλλες ἐβδομάδες, ἔτσι καὶ αὐτῆς κεφαλὴ εἶναι τὸ Μεγάλον Σάββατον καὶ ὅτι ἀκριβῶς εἶναι τὸ κεφάλι γιὰ τὸ σῶμα, τὸ ἴδιον εἶναι καὶ τὸ Σάββατον γιὰ τὴν μεγάλη ἐβδομάδα.

Γι' αὐτὸ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς πολλοὶ αὐξάνουν τὴν προσπάθειαν καὶ ἄλλοι μὲν αὐξάνουν τὴν νηστείαν, ἄλλοι τις ἱερὰς ἀγρυπνίας, καὶ ἄλλοι κάνουν πλουσιότερη τὴν ἐλεημοσύνην, ἐπιθεβαιώνοντας μὲ τὴν προθυμίαν γιὰ καλὰς πράξεις καὶ μὲ τὴν αὐξημένην εὐλάβειαν στίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας ποῦ ἔγινε ἀπὸ τὸν Θεὸν σὲ μᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ὁ Κύριος ἀνέστησε τὸν Λάζαρον, ἔτρεχαν νὰ δοῦν αὐτὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὸ πλῆθος αὐτὸ ἐπιθεβαίωνε ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστησε τὸ νεκρὸν (διότι ἡ προθυμία ἐκείνων ποῦ βγήκαν γιὰ νὰ τὸν δοῦν ἦταν ἀπόδειξις τοῦ θαύματος), ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ τωρινὴ προθυμία γιὰ τὴν μεγάλη αὕτη ἐβδομάδα, εἶναι δεῖγμα καὶ ἀπόδειξις τοῦ μεγέθους τῶν κατορθωμάτων ποῦ πραγματοποιήθηκαν κατ' αὐτὴν.

ἔστι καὶ ἀπόδειξις. Οὐδὲ γὰρ ἐκ μιᾶς πόλεως ἐξερχόμεθα ἀπαντῶντες τῷ Χριστῷ σήμερον, οὐδὲ ἐξ Ἱεροσολύμων μόνον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης μυριάνδροι πάντοθεν Ἐκκλησίαι ἐξέρχονται ἀπαντῶσαι τῷ Ἰησοῦ, οὐ βαῖα φοινίκων κατέχουσαι καὶ ἐπισείουσαι, ἀλλ' ἔλεημοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ἀρετὴν καὶ νηστείαν καὶ δάκρυα καὶ εὐχὰς καὶ ἀγρυπνίας καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν προσφέρουσαι τῷ Δεσπότη Χριστῷ.

10 Οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτὴν τετιμήκασιν, ἐκεχειρίαν πᾶσι δόντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πόλεων πράττουσι πράγματα, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσαντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἀπάσας τῇ πνευματικῇ προσέχωσι θεραπείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀπέκλεισαν. Ἀργεῖτω, φησί, πᾶσα ἀμφισβήτησις καὶ μάχης εἶδος καὶ τιμωρίας, ἀναπαυσάσθωσαν μικρὸν τῶν δημίων αἱ χεῖρες. Κοινὰ τὰ κατορθώματα τοῦ
20 Δεσπότη γέγονε· γενέσθω δὴ τι καὶ παρ' ἡμῶν τῶν δούλων ἀγαθόν. Οὐ ταύτη δὲ μόνον αὐτὴν τετιμήκασιν τῇ σπουδῇ καὶ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα οὐκ ἐλάττονι ταύτης. Βασιλικά καταπέμπονται γράμματα, λέγοντα τοὺς τὸ δεσμοτήριον οἰκοῦντας ἀφίεσθαι τῶν
25 δεσμῶν. Καθάπερ γὰρ ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐν ἄδου γενόμενος, τοὺς κατεχομένους ὑπὸ τοῦ θανάτου πάντας ἀπέλυσεν, οὕτω δὴ καὶ οἱ δοῦλοι τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντες καὶ τὴν Δεσποτικὴν μιμούμενοι φιλανθρωπίαν, δεσμῶν ἀπολύουσι τῶν αἰσθητῶν, ἐ-
30 πειδὴ τῶν νοητῶν οὐκ ἰσχύουσι.

2. Ταύτην καὶ ἡμεῖς τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, καὶ ἀντὶ φοινίκων ἐξῆλθον καὶ γὰρ μεθ' ὑμῶν διδασκαλίας λόγον προτεινόμενος, τὰ δύο καταβάλλων λεπτὰ κα-

Διότι δὲν ἐρχόμαστε σήμερα ἀπὸ μία μόνο πόλη γιὰ νὰ συναντήσομε καὶ νὰ δοῦμε τὸ Χριστό, οὔτε μόνο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἀπ' ὅλη τὴν οἰκουμένη ἄπειρα πλήθη ἐκκλησιῶν ἀπὸ παντοῦ θγαίνουν γιὰ νὰ συναντήσουν τὸν Ἰησοῦ, κρατώντας στὰ χέρια τους καὶ σείοντας ὄχι βάγια φοινίκων, ἀλλὰ προσφέροντας στὸν Κύριο Χριστὸ ἐλεημοσύνη, φιλανθρωπία, ἀρετή, νηστεία, δάκρυα, προσευχές, ἀγρυπνίες καὶ κάθε ἄλλη εὐλάβεια.

Καὶ δὲν τιμοῦμε αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς οἰκουμένης, πού ἔχουν τιμήσει αὐτὴν ὄχι κατὰ τρόπο τυχαῖο, ἀλλ' ὄρισαν ν' ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἐργασία τους ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἀσχολοῦνται μὲ τίς κοινές ὑποθέσεις τῶν πόλεων, ὥστε, ἀπολαμβάνοντας τὴν ἀργία ἀπὸ ἐκεῖνες, ν' ἀφιερώνουν ὅλες αὐτές τίς ἡμέρες στὴν πνευματικὴ φροντίδα. Γι' αὐτὸ ἔκλεισαν καὶ τίς πόρτες τῶν δικαστηρίων. "Ἄς σταματάει, λέγει, κάθε διαφωνία καὶ κάθε εἶδος διαμάχης καὶ τιμωρίας, ἄς ἀναπαυθοῦν γιὰ λίγο τὰ χέρια τῶν δημίων. Τὰ κατορθώματα τοῦ Κυρίου ἔγιναν γιὰ ὅλους ἄς γίνει λοιπὸν κάποιο καλὸ καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς δούλους. Καὶ δὲν ἔχουν τιμήσει αὐτὴν μόνο μὲ αὐτὴ τὴ φροντίδα καὶ τὴν τιμὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλη ὄχι κατώτερη ἀπ' αὐτὴν. Στέλνουν βασιλικά γράμματα, πού προστάζουν ν' ἀφήνονται ἐλεύθεροι οἱ φυλακισμένοι στὰ δεσμοτήρια. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Κύριός μας, κατεβαίνοντας στὸν ἄδη, ἐλευθέρωσε ὅλους ἐκείνους πού βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ δούλοι, προσφέροντας τὰ κατὰ δύναμη καὶ μιμούμενοι τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου, ἐλευθερώνουν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ δεσμά, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὰ πνευματικά.

2. Αὐτὴ τὴν ἐβδομάδα τιμᾶμε καὶ ἐμεῖς καὶ βγῆκα καὶ ἐγὼ μαζί σας ἀντὶ γιὰ φοίνικες προσφέροντας τὸ λόγο τῆς διδασκαλίας, καταβάλλοντας τὰ δύο λεπτά ὅπως ἀκριβῶς ἡ χήρα². Βγῆκαν τότε ἐκεῖνοι κρατώντας βάγια φοινίκων καὶ φώναζαν καὶ ἔλεγαν· «Δόξα σ' ἐκεῖνον πού βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς ἄς εἶναι εὐλογημένος ἐκεῖνος

θάπερ ἢ χήρα. Ἐξῆλθον τότε ἐκεῖνοι βαῖα φοινίκων ἔχοντες καὶ ἐπεβόων καὶ ἔλεγον· «Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀντὶ τῶν φοινίκων βαῖων προαίρεσιν θάλλουσαν ἐπιδεικνύμενοι βοήσωμεν, καθάπερ σήμερον ὑπεψάλλομεν· «Αἶνει, ἢ ψυχὴ χου, τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον ἐν ζωῇ». Κακεῖνο τὸ ρῆμα δαυιδικόν, καὶ τοῦτο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο δαυιδικόν, οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' ἀμφοτέρω τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἐφθέγγετο μὲν γὰρ ὁ προφήτης, ἐκίνησε δὲ τὴν τοῦ προφήτου γλῶσσαν ὁ Παράκλητος. Διὰ τοῦτο φησιν· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ἔξυγράφου». Καθάπερ ὁ κάλαμος οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ γράφει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς κινούσης αὐτὸν χειρός, οὕτω δὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῶν προφητῶν οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλὰ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, «Γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως», ἀπλῶς, ἀλλά, «Κάλαμος γραμματέως ὄξυγράφου»; Ἴνα μάθῃς, ὅτι πνευματικὴ ἢ σοφία· διὸ καὶ πολλὴ ἢ εὐκολία, καὶ πολὺς ὁ δρόμος. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν φθειγγόμενοι συντιθέασιν, βουλεύονται, βραδύνουσι, πολὺν παρέλκουσι χρόνον, ἐκεῖ δέ, ἐπειδὴ καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀνέβλυζε τὰ ρήματα καὶ οὐδὲν ἐμπόδιον ἦν, ἀλλὰ τὸν δρόμον τῆς γλώττης ἐνίκα τῶν νοημάτων ἢ ἐπιρροῇ, διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὄξυγράφου». Ἀναβλύζει κάτω τὰ νάματα μετὰ πολλῆς δαυιλείας, φησί. Διὸ πολλὴ ἢ ὀξύτης. Οὐ δεῖ σκέψεως ἡμῖν, οὐδὲ μελέτης καὶ πόνου. Ἄλλ' ἴδωμεν τί φησιν.

«Αἶνει ἢ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον». Ταῦτα καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Δαυὶδ ψάλλομεν σήμερον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ σώματι πάρεστιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι πάρεστι.

πού ἔρχεται στοῦ ὄνομα τοῦ Κυρίου»³. Ἔσθ' ἡμεῖς καὶ ἐμεῖς νὰ τὸν προῦπανθήσομε, καὶ ἀντὶ γὰρ βάρια φοινίκων, παρουσιάζοντας προαίρεση γεμάτη μὲ ἀφθονία καρπῶν καὶ ὡς φωνάζομε δυνατὰ αὐτὰ ἀκριβῶς πού ψάλλαμε σήμερα· «Ἀνάπεμπε, ψυχὴ μου, στὸν Κύριο ὕμνο δοξολογίας· θ' ἀνυμνῶ τὸν Κύριο σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ»⁴. Καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια εἶναι τοῦ Δαυὶδ καὶ αὐτὰ· ἢ καλύτερα οὔτε ἐκεῖνα εἶναι τοῦ Δαυὶδ, οὔτε αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος. Διότι μίλησε βέβαια καὶ εἶπε τὰ λόγια ὁ προφήτης, ὅμως κίνησε τὴ γλῶσσα τοῦ προφήτη ὁ Παράκλητος. Γι' αὐτὸ λέγει «Ἡ γλῶσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα»⁵. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ γραφίδα δὲν γράφει μόνη της, ἀλλ' ἀπὸ τίς διαταγὲς τοῦ χεριοῦ πού κινεῖ αὐτήν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ γλῶσσα τῶν προφητῶν δὲν μιλοῦσε μόνη της, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλὰ γὰρ ποιὸ λόγος δὲν εἶπε ἀπλῶς «Ἡ γλῶσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα τοῦ γραφέα», ἀλλ' εἶπε, «Σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα»; Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ σοφία εἶναι τοῦ Πνεύματος· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι μεγάλη ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία λέγεται καὶ μεγάλη ἡ ταχύτητα αὐτῆς. Διότι ὅταν οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦν ἀπὸ μόνοι τους, στοχάζονται, σκέπτονται, ἀργοῦν νὰ μιλήσουν, κάμνουν πολὺ χρόνο, ἐνῶ ἐκεῖ, ἐπειδὴ τὰ λόγια ἀνέβλυζαν σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια πηγὴ καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο, ἀλλὰ τὴν ταχύτητα τῆς γλώσσας τὴν νικοῦσε ἡ ροὴ τῶν νοημάτων, γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ἡ γλῶσσα μου κινεῖται σὰν τὴ γραφίδα ταχυγράφου γραφέα». Ἀναβλύζει, λέγει, κάτω τὰ νάματα μὲ μεγάλη ἀφθονία. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι μεγάλη ἡ ταχύτητα. Δὲν χρειαζόμαστε σκέψη, οὔτε μελέτη καὶ κόπο. Ἄλλ' ὡς δοῦμε τί λέγει.

«Πρόσφερνε, ψυχὴ μου, στὸν Κύριο ὕμνο δοξολογίας». Αὐτὰ καὶ ἐμεῖς ὡς ψάλομε σήμερα μαζὶ μὲ τὸν Δαυὶδ. Διότι, ἂν καὶ δὲν παραβρίσκειται ἐδῶ μὲ τὸ σῶμα, ὅμως παραβρίσκειται μὲ τὸ πνεῦμα. Καὶ ὅτι βρίσκονται κοντά

Καὶ ὅτι πάρεισιν ἡμῖν οἱ δίκαιοι καὶ μεθ' ἡμῶν ψάλλουσι, ἄκουσον τί φησιν ὁ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον. Λέγοντος γὰρ ἐκείνου, «Πέμπσον Δάζαρον, ἵνα οἱ ἀδελφοί μου, μαθόντες τὰ ἐν ἅδου, διορθώσωνται
 5 τὰ καθ' ἑαυτούς· λέγει πρὸς αὐτόν· Ἔχουσι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας». Καὶ μὴν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφήται πάντες πάλαι τεθνήκεσαν τῷ σώματι, διὰ τῶν γραμμάτων δὲ εἶχον αὐτούς. Εἰ γὰρ εἰκόνα τις ἄψυχον ἀναθεῖς παιδὸς ἢ φίλου, νομίζει παρεῖναι
 10 ἐκεῖνον τὸν ἀπελθόντα, καὶ διὰ τῆς εἰκόνης αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψύχου, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τῶν θείων Γραφῶν τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύομεν συνουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες. Τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν
 15 ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσὶ. Βούλει μαθεῖν, ὅτι ζῶσιν οἱ δίκαιοι καὶ πάρεισιν; Οὐδεὶς τοὺς τεθνεῶτας μάρτυρας καλεῖ, ὁ δὲ Χριστὸς μάρτυρας αὐτοὺς ἐκάλεσε τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ πρὸ τούτων αὐτὸν τὸν Δαβὶδ, ἵνα σε διδάξῃ ὅτι ζῆ. Τῶν γὰρ Ἰου-
 20 δαίων ἀμφισβητούντων περὶ αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτούς· «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός; Λέγουσιν αὐτῷ. Τοῦ Δαβὶδ. Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων, Ἔλεπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Κάθου ἐκ δεξιῶν
 25 μου';». Εἶδες πῶς ζῆ ὁ Δαβὶδ; Εἰ γὰρ μὴ ἔζη, οὐκ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὸν μάρτυρα τῆς θεότητος αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε. Ἐλεπεν ὁ Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν ἐκάλεσεν; ἀλλὰ, «Κύριον αὐτὸν καλεῖ;», ἵνα δείξῃ ὅτι παρῆστιν ἔτι, καὶ διὰ τῶν γραμμάτων φθέ-
 30 γεται.

Ἐπαλλέ ποτε ὁ Δαβὶδ ἐν ψαλμοῖς καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Δαβὶδ σήμερον. Ἐκεῖνος κιθάραν εἶχεν ἀπὸ νευρῶν ἀψύχων, ἢ Ἐκκλησία κιθάραν ἔχει ἀπὸ νευρῶν ἐμψύχων ἐντεταμένην. Αἱ γλῶτται ἡμῶν νευ-

μας οἱ ἅγιοι καὶ ψάλλουν μαζί με μᾶς, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἄβραάμ πρὸς τὸν πλούσιο. Διότι, ὅταν ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, «Στείλε τὸν Λάζαρο, ὥστε οἱ ἀδελφοί μου, ἀφοῦ μάθουν τὰ ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ στὸν ἄδη, νὰ διορθωθοῦν, λέγει πρὸς αὐτόν· "Ἐχουν τὸν Μωυσῆ καὶ τοὺς προφῆτες»⁶. Ἄλλ' ὅμως ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅλοι οἱ προφῆτες πέθαναν σωματικὰ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, καὶ εἶχαν αὐτοὺς μετὰ τὰ γραφόμενά τους. Διότι, ἐάν κάποιος πάρει στὰ χέρια του τὴν ἄψυχη φωτογραφία κάποιου παιδιοῦ ἢ φίλου, νομίζει ὅτι βρίσκεται ἐκεῖ παρῶν ὁ πεθαμένος καὶ μετὰ τὴν ἄψυχη φωτογραφία φαντάζεται αὐτόν, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς μετὰ τίς θεῖες Γραφές ἀπολαμβάνομε τὴ συντροφιά τῶν ἁγίων, ἔχοντας ὅχι τίς φωτογραφίες τῶν σωμάτων τους, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τους. Διότι τὰ ὅσα λέχθησαν ἀπ' αὐτοὺς εἶναι εἰκόνες τῶν ψυχῶν τους. Θέλεις νὰ μάθεις, ὅτι ζοῦν οἱ ἅγιοι καὶ παραβρίσκονται ἐδῶ; Κανένας δὲν ὀνομάζει τοὺς πεθαμένους μάρτυρες, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ὀνόμασε αὐτοὺς μάρτυρες τῆς θεότητάς του, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς τὸν ἴδιο τὸν Δαυῖδ, γιὰ νὰ σέ διδάξει ὅτι ζεῖ. Διότι, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν ἀμφιβολίες γι' αὐτόν, λέγει πρὸς αὐτούς· «Ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὸ Χριστό; Ποίου υἱὸς εἶναι; Ἀπαντοῦν πρὸς αὐτόν· Τοῦ Δαυῖδ. Λέγει πρὸς αὐτούς· Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυῖδ φωτισμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸν ὀνομάζει Κύριο, λέγοντας, 'εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθισε στὰ δεξιὰ μου;»⁷. Εἶδες πῶς ὁ Δαυῖδ ζεῖ; Διότι, ἐάν δὲν ζοῦσε, δὲν θὰ ὀνόμαζε αὐτόν μάρτυρα τῆς θεότητάς του. Καὶ δὲν εἶπε, 'Πῶς λοιπὸν ὁ Δαυῖδ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ὀνόμασε αὐτόν Κύριο', ἀλλὰ «Κύριο αὐτόν ὀνομάζει;», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀκόμη βρίσκεται ἐδῶ καὶ ὁμιλεῖ μετὰ τὰ ὅσα ἔγραψε.

Ἐψαλλε κάποτε ὁ Δαυῖδ τὸν Κύριο μετὰ ὕμνους, καὶ ἐμεῖς ὡς ψάλομε σήμερα μαζί μετὰ τὸν Δαυῖδ. Ἐκεῖνος εἶχε κιθάρα μετὰ ἄψυχες χορδές, ἡ ἐκκλησία ὅμως ἔχει κιθάρα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔμψυχες χορδές. Οἱ γλῶσσες μας εἶναι χορδές τῆς κιθάρας, ποὺ ἀφήνουν ν' ἀκουσθοῦν

ραι τῆς κιθάρας εἰσί, διάφορον μὲν ἀφιεῖσαι τὸν
 φθόγγον, σύμφωνον δὲ τὴν εὐσέβειαν. Καὶ γὰρ καὶ
 γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ πρεσβῦται καὶ νέοι διήρην-
 ται μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὐ διήρηνται δὲ κατὰ τὸν
 5 τῆς ὑμνωδίας λόγον· τὴν γὰρ ἐκάστου φωνὴν τὸ
 Πνεῦμα κεράσαν, μίαν ἐν ἅπασιν ἐργάζεται τὴν με-
 λωδίαν· καθὼς καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν ὁ Δαβὶδ, πᾶσαν
 μὲν ἡλικίαν, ἑκατέραν δὲ φύσιν πρὸς τὴν συμφω-
 νίαν ταύτην καλῶν καὶ λέγων· «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσά-
 10 τω τὸν Κύριον». «Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον».
 Τίνος ἔνεκεν τὴν σάρκα κατέλιπε; τίνος ἔνεκεν
 πρὸς τὸ σῶμα οὐδὲν διαλέγεται; ἄρα ἔσχισεν εἰς δύο
 τὸ ζῶον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τὸν τεχνίτην πρῶτον διε-
 γείρει. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπέσχισε τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς ψυ-
 15 χῆς, ἀκουσον ἀλλαχοῦ πῶς φησιν· «Ὁ Θεός, ὁ Θε-
 ός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου,
 ποσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου, ἐν γῆ». Ἄλλ' ἐν ὕμνοις
 δεῖξόν μοι καὶ τὴν σάρκα καλουμένην, φησίν. «Εὐ-
 λόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός
 20 μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ». Εἶδες καὶ τὴν σάρκα
 κοινωνοῦσαν τῆς συμφωνίας; Τί ποτέ ἐστι. «Καὶ
 πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ»; Τὰ
 νεῦρα, φησί, τὰ ὀστᾶ, τὰς φλέβας, τὰς ἀρτηρίας, καὶ
 πάντα τὰ ἐνδον μόρια.

25 3. Καὶ πῶς δύναται τὰ ἐντός ἡμῶν τὸν Θεὸν
 εὐλογεῖν; Φωνὴν οὐκ ἔχει, στόμα οὐκ ἔχει, γλῶτταν
 οὐκ ἔχει. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ δύναται, τὰ δὲ ἐντός πῶς
 δύναται, μήτε φωνὴν, μήτε γλῶτταν, μήτε στόμα ἔ-
 χοντα, εὐλογεῖν τὸν Θεόν; Ὡσπερ. «Ο οὐρανοὶ δι-
 30 ηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Καθάπερ γὰρ οἱ οὐρανοὶ οὐ
 γλῶτταν, οὐ στόμα, οὐ χεῖλη ἔχουσιν, ἀλλὰ τῷ κάλ-
 λει τῆς ὄψεως ἐκπλήττοντες τοὺς θεατὰς παραπέμ-
 πουσι τῷ θαύματι πρὸς τὴν εὐφημίαν τοῦ πεποιηκό-

8. Ψαλμ. 150, 6

9. Ψαλμ. 145, 1

10. Ψαλμ. 62, 2

11. Ψαλμ. 102, 1

12. Ψαλμ. 18, 1

βέβαια διάφορα λόγια, ἀλλ' εἶναι αὐτὰ σύμφωνα με τὴν εὐσέβεια. Καθόσον καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες καὶ γέροι καὶ νέοι, εἶναι βέβαια χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, δὲν εἶναι ὁμως χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴν ὑμνωδία· διότι τὸ Πνεῦμα, συνενώνοντας τὴ φωνὴ τοῦ καθενός, παρουσιάζει μία τὴ μελωδία ὄλων, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δαυὶδ δήλωσε, προσκαλώντας κάθε ἡλικία καὶ κάθε φύση πρὸς τὴ συμφωνία αὐτὴ καὶ λέγοντας «Κάθε τι ποῦ ζεῖ καὶ ἔχει πνοὴ ἄς δοξολογήσει τὸν Κύριο»⁸. «Πρόσφερε, ψυχὴ μου, ὕμνο δοξολογίας στὸν Κύριο»⁹. Γιὰ ποιὸ λόγο ἄφησε ἔξω ἀπὸ τὴν ὑμνωδία τὴ σάρκα; γιὰ ποιὸ λόγο δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὸ σῶμα; ἄραγε χώρισε στὰ δύο τὸν ἄνθρωπο; Καθόλου, ἀλλὰ πρῶτα παροτρύνει πρὸς δοξολογία τὸν τεχνίτη. Τὸ ὅτι δὲν χώρισε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἄκουσε ἀλλοῦ τί λέγει· «Θεὲ μου, Θεὲ μου, πρὸς ἐσένα ἀπευθύνω, πρὶν ἀκόμη ξημερώσει, τὴν προσευχή μου. Σὲ πόθησε ὑπερβολικὰ ἡ ψυχὴ μου, καθὼς καὶ ἡ σάρκα μου κάθε φορὰ μέσα στὴν ἔρημη χώρα»¹⁰. Ἀλλὰ, λέγει, δεῖξε μου καὶ τὴ σάρκα ποῦ νὰ καλεῖται νὰ ὑμνήσει τὸ Θεό. «Εὐλόγα, ψυχὴ μου, τὸν Κύριο, καὶ ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς μου δυνάμεις εὐλογεῖτε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιο αὐτοῦ»¹¹. Εἶδες καὶ τὸ σῶμα ποῦ συμμετέχει στὴ μουσικὴ συμφωνία; Τί τέλος πάντων σημαίνει, «Καὶ ὅλα τὰ ἐντός μου εὐλογεῖτε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιο αὐτοῦ»; Τὰ νεῦρα, λέγει, τὰ ὀστά, τὶς φλέβες, τὶς ἀρτηρίες καὶ ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ μέρη.

3. Καὶ πῶς μποροῦν τὰ ἐσωτερικὰ μας ὄργανα νὰ εὐλογοῦν τὸ Θεό; Φωνὴ δὲν ἔχουν, στόμα δὲν ἔχουν, γλῶσσα δὲν ἔχουν. Διότι ἡ ψυχὴ βέβαια μπορεῖ, τὰ ὄργανα ὁμως ποῦ βρίσκονται μέσα μας πῶς μποροῦν νὰ εὐλογοῦν τὸ Θεό, τὴ στιγμὴ ποῦ δὲν ἔχουν οὔτε φωνή, οὔτε γλῶσσα, οὔτε καὶ στόμα; Ὅπως ἀκριβῶς «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴ δόξα Θεοῦ»¹². Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ οὐρανοί, ποῦ δὲν ἔχουν γλῶσσα, οὔτε στόμα, οὔτε καὶ χεῖλη, ἀλλὰ μετὰ τὸ κάλλος ποῦ παρουσιάζουν δημιουργοῦν ἐκπληξη στοὺς θεατὲς καὶ μετὰ τὸ θαυμασμὸ ποῦ προξενοῦν σ' αὐτοὺς τοὺς ὀδηγοῦν στὴν δοξολογία ἐκείνου ποῦ δη-

τος αὐτούς, οὕτω δὴ καὶ τὰ ἐντὸς ἡμῶν, ἐὰν ἀπέλ-
 θης ἅπαντα τῷ λογισμῷ, ἐὰν ἴδῃς τὴν διαφορὰν τῆς
 ποιότητος, τῆς ἐνεργείας, τῆς δυνάμεως, τῆς συμ-
 φωνίας, τῆς διαπλάσεως, τῆς θέσεως, τοῦ ρυθμοῦ,
 5 τῆς ἁρμονίας, ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν ἀναφθέγγει ρῆ-
 μα· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν
 σοφίᾳ ἐποίησας». Εἶδες πῶς εὐλογεῖ τὰ ἔγκατα τὸν
 Θεὸν χωρὶς φωνῆς καὶ στόματος καὶ γλώττης; Τί-
 νος οὖν ἕνεκεν πρὸς τὴν ψυχὴν διαλέγεται; Ἴνα μὴ
 10 τῆς γλώττης φθεγγομένης ἐκείνη- ρέμβηται, ὃ πολ-
 λάκις καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς πάσχομεν καὶ ἐν ταῖς ὑμνω-
 δίαῖς· ἴν' ἐκατέρωθεν ἡ συμφωνία ᾗ. Ὅταν γὰρ εὐ-
 χόμενος μὴ ἀκούσης τῶν ρημάτων τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ
 Θεὸς ἀκούσεται σου τῆς ἐντεύξεως; Ὅταν οὖν λέ-
 15 γῃ, «Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον», τοῦτο λέγει,
 ἔνδον ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναφερέσθωσαν αἱ ἰ-
 κητηρίαί. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος φησὶ· «Ψαλῷ τῷ πνεύ-
 ματι, ψαλῷ δὲ καὶ τῷ νοῦ μου».

Μουσικὸς τις ἄριστός ἐστιν ἡ ψυχὴ, τεχνίτης
 20 ἐστίν· ὄργανόν ἐστι τὸ σῶμα, κιθᾶρας καὶ αὐλοῦ καὶ
 λύρας χώραν ἐπέχον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι μουσικοὶ οὐ
 διὰ παντὸς μετὰ πάντων τῶν ὀργάνων εἰσίν, ἀλλὰ
 ποτὲ μὲν ἀναλαμβάνουσιν αὐτά, ποτὲ δὲ ἀποτίθενται·
 οὐ γὰρ διηνεκῆς ὁ καιρὸς αὐτοῖς τῆς μελωδίας ἐστὶ·
 25 διόπερ οὐδὲ διηνεκῶς τὰ ὄργανα μεταχειρίζουσι· σὲ
 δὲ βουλόμενος ὁ Θεὸς διδάξαι, ὅτι διὰ παντὸς ὀφεί-
 λεις αὐτὸν ὑμνεῖν τε καὶ εὐλογεῖν, ἤνωσε τῷ τεχνί-
 τη τὸ ὄργανον διηνεκῶς. Ὅτι γὰρ διαπαντὸς αἰνεῖν
 δεῖ,, ἄκουσον τί φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «Ἀδιαλείπτως
 30 προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε». Ἐπεὶ οὖν ἀ-
 διαλείπτως προσεύχεσθαι δεῖ, ἀδιαλείπτως ἐστὶ τὸ
 ὄργανον μετὰ τοῦ τεχνίτου. «Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν
 Κύριον». Τὸ πρότερον μιᾷ γλώττῃ ἔλεγε ταῦτα ὁ

μιούργησε αὐτούς, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ ἐντὸς μας ὄργανα, ἐὰν τὰ ἐξετάσεις ὅλα μὲ τὴ σκέψη, ἐὰν σκεφθεῖς τὴ διαφορὰ τῆς ποιότητος αὐτῶν, τῆς ἐνέργειας, τῆς δυνάμεως, τῆς συμφωνίας, τῆς διαπλάσεως, τῆς θέσεως, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν, θ' ἀναφωνήσεις ἐκεῖνα τὰ προφητικὰ λόγια: «Πόσο μεγάλα καὶ θαυμαστά εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε! ὅλα μὲ σοφία τὰ δημιούργησες»¹³. Εἶδες πῶς εὐλογοῦν τὰ ἐσωτερικὰ μας ὄργανα τὸ Θεὸ χωρὶς φωνὴ καὶ στόμα καὶ γλῶσσα; Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν ἀπευθύνει τὸ λόγο του πρὸς τὴν ψυχὴ; Γιὰ νὰ μὴ ὀνειροπολεῖ αὐτὴ καθὼς ἡ γλῶσσα θὰ ἐξυμνεῖ τὸ Θεό, πράγμα πού πολλές φορές παθαίνομε καὶ στὶς προσευχὰς καὶ στὶς ὑμνωδίας· γιὰ νὰ ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἡ μουσικὴ συμφωνία. Διότι, ὅταν προσεύχεσαι καὶ δὲν ἀκούσεις τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Θεὸς θ' ἀκούσει τὴν προσευχὴ σου; Ὅταν λοιπὸν λέγει, «Πρόσφερε, ψυχὴ μου, ὕμνο· δοξολογίας στὸν Κύριο», αὐτὸ ἐννοεῖ, μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς ν' ἀναπέμπονται οἱ παρακλήσεις. Διότι καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Θὰ προσεύχομαι μὲ τὸ πνεῦμα μου, ἀλλὰ θὰ προσεύχομαι καὶ μὲ τὸ νοῦ μου»¹⁴.

Ἡ ψυχὴ εἶναι ἓνας μουσικὸς, εἶναι ἓνας τεχνίτης, ἐνῶ τὸ σῶμα εἶναι ὄργανο, πού κατέχει τὴ θέση τῆς κιθάρας, τοῦ αὐλοῦ καὶ τῆς λύρας. Οἱ ἄλλοι λοιπὸν μουσικοὶ δὲν βρίσκονται διαρκῶς μὲ ὅλα τὰ ὄργανα, ἀλλ' ἄλλοτε κρατοῦν αὐτὰ στὰ χέρια τους καὶ ἄλλοτε τ' ἀφήνουν· διότι ὁ καιρὸς τῆς μελωδίας δὲν εἶναι γι' αὐτοὺς διαρκής· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε καὶ μεταχειρίζονται διαρκῶς τὰ ὄργανα· ἐσένα ὁμοίως ὁ Θεὸς θέλοντας νὰ σὲ διδάξει, ὅτι ὀφείλεις πάντοτε ν' ἀνυμνεῖς καὶ νὰ δοξάζεις αὐτόν, ἔνωσε γιὰ πάντα τὸ ὄργανο μὲ τὸν τεχνίτη. Τὸ ὅτι πρέπει πάντοτε ν' ἀνυμνοῦμε αὐτόν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἀπόστολος: «Ἀδιάκοπα νὰ προσεύχεσθε, καὶ γιὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστεῖτε τὸ Θεό»¹⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρέπει ἀδιάκοπα νὰ προσευχόμεσθε, εἶναι ἀδιάκοπα συνδεμένο τὸ ὄργανο μὲ τὸν τεχνίτη. «Δόξαζε, ψυχὴ μου, τὸν Κύριο». Τὴν παλιὰ ἐποχὴ αὐτὰ τὰ λόγια ἔλεγε ὁ Δαυὶδ μὲ μία γλῶσσα, ἐνῶ

Δαυίδ, νυνὶ δέ, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε, μυρίαὶς γλώσσαις ταῦτα φθέγγεται, οὐ ταῖς παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Εἶδες ὅτι οὐ τέθνηκεν, ἀλλὰ ζῆ; Πῶς γὰρ τέθνηκεν ὁ τοσαύτας ἔχων
 5 γλῶττας, καὶ διὰ τοσοῦτων στομάτων φθειγγόμενος; Μέγα ἀληθῶς αἶνος· ἐκκαθαίρει γὰρ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, καὶ πολλὴν ἡμῖν ἐντίθησι τὴν εὐλάβειαν.

Βούλει μαθεῖν πόση τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων ἡ δύναμις; Ὑμνοῦντες οἱ τρεῖς παῖδες, οὕτω τὴν κάμι-
 10 νον ἔσβεσαν τὴν Βαβυλωνίαν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἔσβεσαν, ἀλλ' ὁ πολλῶ θαυμαστότερον ἦν, καιομένην τὴν φλόγα, ὥσει πηλόν, κατεπάτησαν τοῖς ποσίν. Οὗτος ὁ ὕμνος, εἰς δεσμοτήριον εἰσελθὼν ἐπὶ τοῦ Παύλου, τὰ δεσμὰ ἔλυσε, τὰς θύρας ἀνέωξε τοῦ δεσμοτηρίου,
 15 τὰ θεμέλια διέσεισε, καταπλήξει πολλῇ τὸν δεσμοφύλακα ἐφόβησε. Καὶ γὰρ τὸ μεσονύκτιον ὕμνον, φησὶν, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας. Εἶτα τί γέγονε; Τί; Τὸ καινὸν καὶ παράδοξον πάντως· τὰ δεσμὰ ἐλύθη, οἱ δεδεμένοι τοὺς λελυμένους ἔδησαν· καὶ μὴν δεσμῶν
 20 φύσις ἐστὶ, τὸ δεδεμένον ἐν ἀκριβείᾳ πολλῇ κατέχειν καὶ ὑποχείριον ποιεῖν· νυνὶ δὲ ὁ δεσμοφύλαξ λελυμένος πρὸς τοὺς πόδας ἦλθε τοῦ δεδεμένου Παύλου. Δεσμῶν μὲν γὰρ τῶν αἰσθητῶν φύσις ἐστὶ, κατέχειν τὸν δεδεμένον, δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστὸν τοσαύτη
 25 ἡ δύναμις, ὥστε τοὺς λελυμένους τοῖς δεδεμένοις ὑποχειρίους ποιεῖν. Εἰς τὴν ἐσωτέραν αὐτοῦς ἔβαλε φυλακὴν, καὶ ἔνδον ὄντες τὰς ἔξω θύρας ἀνέωξαν. Τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο τῷ ξύλῳ, καὶ οἱ πόδες αὐτῶν οἱ ἠσφαλισμένοι τῶν ἄλλων τὰς χεῖρας ἔ-
 30 λυσαν.

Εἶτα προσέπεσεν αὐτῷ, φησὶν, ὁ δεσμοφύλαξ, δεδοικώς, τρέμων, στένων, ἀγωνιῶν, δακρύων. Τί

τώρα, ἐπειδὴ πέθανε αὐτός, αὐτὰ τὰ λέγει μὲ ἀμέτρητες γλῶσσες, ὄχι μόνο μὲ τις δικές μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Εἶδες ὅτι δὲν πέθανε, ἀλλὰ ζεῖ; Διότι πῶς πέθανε, ἐκεῖνος ποῦ ἔχει τόσες γλῶσσες καὶ ὀμιλεῖ μὲ τόσα στόματα; Πραγματικὰ εἶναι σπουδαῖο πρᾶγμα ὁ ὕμνος πρὸς τὸ Θεό· διότι καθαρίζει τὴν ψυχὴ μας καὶ μᾶς δημιουργεῖ μεγάλη εὐλάβεια.

Θέλεις νὰ μάθεις πόση εἶναι ἡ δύναμη τῶν ὕμνων πρὸς τὸ Θεό; Ὑμνολογώντας τὰ τρία παιδιά τὸν Κύριο, ἔσθησαν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆ βαβυλώνια κάμινο· ἢ καλύτερα δὲν τὴν ἔσθησαν, ἀλλ' ἐπέτυχαν ἐκεῖνο ποῦ ἦταν ἄξιο μεγαλυτέρου θαυμασμοῦ, καταπάτησαν μὲ τὰ πόδια τους τὴ φλόγα, ποῦ κατέκαιε, σὰν πηλό. Αὐτός ὁ ὕμνος, ὅταν ὁ Παῦλος κλείσθηκε στὴ φυλακὴ, ἔλυσε τὰ δεσμὰ, ἄνοιξε τις πόρτες τῆς φυλακῆς, συγκλόνησε τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ προξένησε μεγάλη κατάπληξη καὶ φόβο στὸν δεσμοφύλακα. Διότι, λέγει, κατὰ τὰ μεσάνυχτα ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας ἔψαλλαν ὕμνους στὸ Θεό¹⁶. Στὴ συνέχεια τί συνέβηκε; Τί; Τὸ πρωτάκουστο καὶ παράδοξο ἐκεῖνο· τὰ δεσμὰ λύθηκαν, οἱ δεμένοι ἔδεσαν τοὺς λυμένους· πραγματικὰ γνώρισμα τῶν δεσμῶν εἶναι τὸ νὰ κρατεῖται μὲ μεγάλη προσοχὴ ὁ φυλακισμένος καὶ νὰ βρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ δεσμοφύλακα· τώρα ὅμως ὁ ἐλεύθερος δεσμοφύλακας ἦρθε καὶ ἔπεσε μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ φυλακισμένου Παύλου. Διότι ἡ φύση τῶν ὑλικῶν δεσμῶν εἶναι τὸ νὰ κρατοῦν κάτω ἀπὸ τὴ δύναμή τους τὸν φυλακισμένο, ἐνῶ ἡ δύναμη τῶν δεσμῶν, ποῦ ὑφίσταται κανεὶς γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ, εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ θέτουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν φυλακισμένων τοὺς ἐλεύθερους. Ἔβαλε αὐτοὺς στὴν πιὸ βαθιὰ φυλακὴ, καὶ ἐνῶ βρίσκονταν μέσα, ἄνοιξαν τις ἐξωτερικὲς πόρτες. Ἔδεσε τὰ πόδια τους στὸ ξύλο γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, καὶ τὰ πόδια αὐτῶν τὰ δεμένα γιὰ ἀσφάλεια ἔλυσαν τὰ χέρια τῶν ἄλλων.

Στὴ συνέχεια, λέγει, ἔπεσε ὁ δεσμοφύλακας στὰ πόδια αὐτοῦ, γεμάτος ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο, μὲ ἀναστε-

ποτε γέγονεν; οὐ σὺ ἔδησας; οὐ σὺ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέσχες; Καὶ τί θαυμάζεις, ἄνθρωπε, εἰ τὸ δεσμοτήριον ἀνέωξεν, ὅπου γε καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνοίγειν ἔλαβεν ἐξουσίαν; «Ὅσα ἂν δήσητε», φησὶν, «ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἀμαρτημάτων ἔλυσε δεσμά· τί θαυμάζεις, εἰ σιδήρου λύει δεσμά; Δαιμόνων ἔλυσε δεσμά, ψυχὰς δεδεμένας ὑπ' αὐτοῖς ἀπήλλαξε· καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὰς τῶν δεσμοτῶν ἀλύσεις ἀνῆκε; Καὶ ὅρα διπλοῦν τὸ θαῦμα· ἔλυσε πάλιν, καὶ ἔδησεν. Ἐλυσε μὲν γὰρ τὰ δεσμά, ἔδησε δὲ αὐτῶν τὴν καρδίαν. Ὅτι γὰρ λελυμένοι ἦσαν, οὐκ ἤδεισαν. Ἀνέωξε καὶ ἔκλεισεν· ἀνέωξε μὲν γὰρ τὰς τοῦ δεσμοτηρίου θύρας, ἔκλεισε δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας δεσμοτῶν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι τῶν θυρῶν ἐκείνων ἀνεωγμένων, ἵνα μὴ καὶ τῇ ἀδείᾳ ἀποχρησάμενοι εἰς φυγὴν ἀποπηδήσωσιν. Εἶδες καὶ δεσμοῦντα καὶ λύοντα, καὶ ἀνοίγοντα καὶ κλείοντα;

4. Διὰ τοῦτο ἐν νυκτὶ ταῦτα ἐγίνετο, ἵνα ἄθροῦθως τὸ πρᾶγμα γένηται καὶ χωρὶς ταραχῆς πάσης. Οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν οὐδὲ φιλοτιμίαν ἐποιοῦν οἱ ἀπόστολοι. Προσέπεσεν αὐτῷ ὁ ἀρχιδεσμοφύλαξ. Τί οὖν ὁ Παῦλος; Εἶδες αὐτοῦ τὸ θαῦμα; Εἶδες αὐτοῦ τὰ παράδοξα ἔργα; Θέασαι αὐτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν, θέασαι αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. «Ἀνεδόησε», φησί, «καὶ εἶπε Μηδὲν ποιήσης σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε». Τὸν δήσαντα πικρῶς οὐκ ἀφῆκεν ἀποθανεῖν πικρῶς, οὐκ ἐμνησικάκησε. «Πάντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε», φησὶν. Ὅρα τὸ ἄτυφον. Οὐκ εἶπε, Ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλὰ τί; «Πάντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε». Μετὰ τῶν δεσμοτῶν ἑαυτὸν ἠρίθμησεν ὁ Παῦλος. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖνος ἐθαύμασε τὸ γεγονός, ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ θαύματι, ηὐχαρί-

ναγμούς, με αγωνία και δάκρυα¹⁷. Μὰ τί τέλος πάντων συνέβηκε; δὲν τοὺς ἔδεσες σύ; δὲν τοὺς τοποθέτησες σύ σὲ ἀσφαλὲς μέρος; Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἄνθρωπε, ἐὰν ἀνοιξε τὴ φυλακὴ, τὴ στιγμή βέβαια πού ἔλαβε ἐξουσία ν' ἀνοίγει καὶ τοὺς οὐρανοὺς; «Ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ», λέγει, «θὰ εἶναι δεμένα στοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅσα θὰ λύσετε στὴ γῆ θὰ εἶναι λυμένα στοὺς οὐρανοὺς»¹⁸. Ἔλυσε τὰ δεσμὰ ἁμαρτημάτων· τί ἀπορεῖς, ἐὰν λύνει τὰ σιδερένια δεσμὰ; Ἔλυσε τὰ δεσμὰ τῶν δαιμόνων, ἐλευθέρωσε ψυχὲς πού ἦταν δεμένες ἀπ' αὐτοὺς· καὶ τί ἀπορεῖς, ἐὰν ἔσπασε τίς ἀλυσίδες τῶν δεσμωτῶν; Καὶ πρόσεχε διπλὸ θαῦμα· ἔλυσε πάλι καὶ ἔδεσε. Διότι ἔλυσε τὰ δεσμὰ, ἀλλ' ἔδεσε τὴν καρδιά αὐτῶν. Τὸ ὅτι βέβαια ἦταν λυμένοι δὲν τὸ γνώριζαν. Ἄνοιξε καὶ ἔκλεισε πόρτες· πραγματικὰ ἀνοιξε τίς πόρτες τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ἔκλεισε τὰ μάτια τῆς καρδιάς τῶν δεσμωτῶν, ὥστε νὰ μὴ βλέπουν ὅτι ἦταν ἀνοιγμένες οἱ πόρτες ἐκεῖνες, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, κυριευμένοι ἀπὸ φόβο, νὰ τραποῦν σὲ φυγὴ. Εἶδες ὅτι καὶ δένει καὶ λύνει, καὶ ἀνοίγει καὶ κλείνει;

4. Γι' αὐτὸ αὐτὰ συνέβηκαν μέσα στὴ νύχτα, γιὰ νὰ γίνονται ἀθόρυβα καὶ χωρὶς καμιὰ ταραχὴ. Διότι οἱ ἀποστολοὶ τίποτε δὲν ἔκαμναν γιὰ ἐπίδειξη οὔτε ἀπὸ φιλοδοξία. Ἔπεσε ὁ ἀρχιδεσμοφύλακας στὰ πόδια αὐτοῦ. Τί ἔκανε τότε ὁ Παῦλος; Εἶδες τὸ θαῦμα αὐτοῦ; εἶδες τὰ παράδοξα ἔργα αὐτοῦ; Πρόσεξε καὶ τὴ φροντίδα αὐτοῦ, πρόσεξε καὶ τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ. «Φώναξε», λέγει, «δυνατὰ καὶ εἶπε· Μὴ κάνεις κανένα κακὸ στὸν ἑαυτό σου, διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ»¹⁹. Ἐκείνον πού τὸν ἔδεσε μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο τρόπο δὲν τὸν ἄφησε νὰ πεθάνει μὲ ἀπάνθρωπο τρόπο, δὲν τοῦ κράτησε κακία. «Διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ», λέγει. Πρόσεχε τὴν ἔλλειψη ἀλαζονείας. Δὲν εἶπε, Ἄυτὰ τὰ παράδοξα τὰ ἔκανα ἐγώ, ἀλλὰ τί λέγει; «Διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ». Ὁ Παῦλος ἀπαρίθμησε τὸν ἑαυτό του μαζί μὲ τοὺς δεσμῶτες. Ὅταν ἐκεῖνος εἶδε ὅλα αὐτὰ θαύμασε γιὰ τὸ γεγονός, κυριεύθηκε ἀπὸ ἐκπληξη γιὰ τὸ θαῦμα, καὶ εὐχαρίστησε τὸ Θεό.

στησε τῷ Θεῷ. Ἄξιος ὄντως πολλῆς κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας ὁ δεσμοφύλαξ· οὐκ ἐνόμισεν εἶναι γοητεῖαν τὰ γεγενημένα.

Τίνος οὖν ἔνεκα οὐκ ἐνόμισεν εἶναι γοητεῖαν τὰ
 5 γινόμενα; Ἦκουσεν αὐτῶν ὑμνούντων τὸν Θεόν· γό-
 ης δὲ οὐδέποτε ὑμνεῖ τὸν Θεόν. Πολλοὺς γόητας ἐ-
 δέξατο, ἐπεὶ δεσμοφύλαξ ἦν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐκείνων
 οὐδεὶς τοιοῦτον ἐπεδείξατο ἔργον, οὐκ ἔλυσε δεσμά,
 οὐκ ἀπεδέξατο κηδεμονίαν τοιαύτην. Καὶ γὰρ εἴλε-
 10 το δεδέσθαι ὁ Παῦλος, καὶ μὴ φυγεῖν, ὥστε ἐκείνον
 ἀπαλλάξαι τῆς τελευτῆς. Εἰσεπήδησε γάρ, ξίφος ἔ-
 χων ἐν ταῖς χερσὶ καὶ λαμπάδα· καὶ γὰρ ἐβούλετο
 ὁ διάβολος διὰ τῆς σφαγῆς προεξαρπάσαι αὐτὸν τῆς
 μετανοίας, ἀλλ' εὐτονωτέρῳ φωνῇ τὴν σωτηρίαν αὐ-
 15 τοῦ τῆς ψυχῆς ὀξύτερον ἐκέρδανεν ὁ Παῦλος. Οὐ
 γὰρ ἀπλῶς ἐβόησεν, ἀλλὰ μεγάλη φωνῇ, λέγων
 «Πάντες ἐσμέν ἐνθάδε». Ἐθαύμασε τὴν κηδεμονίαν
 ὁ δεσμοφύλαξ, προσέπεσε τῷ δεδεμένῳ ὁ λελυμένος,
 καὶ τί φησιν; «Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;».
 20 Σὺ ἔδησας, καὶ σὺ ἐν ἀπορίᾳ εἶ; σὺ ἠσφαλίσω τῷ
 ξύλῳ, καὶ σὺ ζητεῖς τρόπον μετανοίας καὶ σωτηρίας;
 Εἶδες θερμότητα; εἶδες σπουδὴν; Οὐκ ἀνεβάλε-
 το, ἀλλ', ἐπειδὴ ἀπελύθη τοῦ φόβου, οὐκ ἀπελύθη
 τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ εὐθέως ἐπὶ τὴν σωτηρίαν τῆς
 25 ψυχῆς ὄρμα τῆς ἑαυτοῦ. Νύξ ἦν, καὶ μέση νύξ. Οὐκ
 εἶπε· Ἐσκεπώμεθα, ἡμέρα γενέσθω', ἀλλ' εὐθέως ἐ-
 πὶ τὴν σωτηρίαν ἔδραμε. Μέγας τίς ἐστιν οὗτος ὁ ἀ-
 νήρ, φησὶν, ὑπερβαίνει τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην.
 Εἶδον αὐτοῦ τὸ θαῦμα, ἐθαύμασα τὴν φιλανθρωπίαν.
 30 Μυρία κακὰ ὑπ' ἐμοῦ παθῶν, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄν,
 ἐμὲ τὸν δῆσαντα εἰς χεῖρας λαβῶν, δυνάμενος δια-
 χειρίσασθαι, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ μέλ-
 λοντα σφάττειν ἑαυτόν, καὶ τὸ ξίφος ὠθεῖν διὰ τοῦ
 λαιμοῦ, ἐκώλυσεν. Εἰκότως φησί, «Κύριοι, τί με δεῖ

Πραγματικά ὁ δεσμοφύλακας ἦταν ἄξιος μεγάλης φροντίδας καὶ φιλανθρωπίας· δὲν νόμισε ὅτι ἦταν μαγικές ἐπενέργειαι τὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ.

Γιὰ ποιὸ λόγον λοιπὸν δὲν θεώρησε μαγικὰ ἐκεῖνα ποῦ συνέβηκαν; Ἦκουσε αὐτοὺς νὰ ὑμνοῦν τὸ Θεό· ὁ μάγος ὅμως ποτὲ δὲν ὑμνεῖ τὸ Θεό. Πολλοὺς ἀγύρτες δέχθηκε ἐκεῖ μέσα, ἀφοῦ ἦταν δεσμοφύλακας, ἀλλὰ κανένας ποτὲ ἀπὸ ἐκείνους δὲν παρουσίασε τέτοιο ἔργο, δὲν ἔλυσε δεσμά, δὲν ἔδειξε τέτοια φροντίδα. Καθόσον ὁ Παῦλος προτίμησε νὰ μείνει μέσα στὴ φυλακὴ καὶ νὰ μὴ φύγει, γιὰ νὰ σώσει ἐκεῖνον ἀπὸ τὸ θάνατο. Διότι, λέγει, ὄρμησε μέσα κρατώντας στὰ χέρια του ξίφος καὶ λαμπάδα· καθόσον ὁ διάβολος ἤθελε μὲ τὴ σφαγὴ του νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὴν εὐκαιρίαν τῆς μετάνοιας, ἀλλ' ὁ Παῦλος μὲ πολὺ δυνατὴ φωνὴ κέρδισε πρὸ γρηγόρα τὴ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Διότι δὲν φώναξε ἀπλῶς, ἀλλὰ μὲ μεγάλη φωνή, λέγοντας· «Ὅλοι εἶμαστε ἐδῶ». Θαύμασε ὁ δεσμοφύλακας τὴ φροντίδα του, ἔπασσε στὰ πόδια τοῦ φυλακισμένου ὁ ἐλεύθερος, καὶ τί λέγει; «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ σωθῶ;»²⁰. Σὺ τοὺς ἔδεσες, καὶ σὺ βρίσκεις σὲ ἀπορία; σὺ τοὺς ἔδεσες στὸ ξύλο γιὰ ἀσφάλεια, καὶ σὺ ψάχνεις νὰ βρεῖς τρόπο μετάνοιας καὶ σωτηρίας;

Εἶδες θερμότητα ψυχῆς; εἶδες προθυμία; Δὲν ἀνέβαλε, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπομάκρυνε τὸ φόβο, δὲν ἀπομάκρυνε καὶ τὴν εὐεργεσίαν, ἀλλ' ἀμέσως προχωρεῖ μὲ ὄρμην στὴ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Ἦταν νύχτα καὶ μάλιστα μεσάνυχτα. Δὲν εἶπε, Ἦς σκεφθοῦμε, Ἦς ξημερώσει, ἀλλ' ἀμέσως ἔτρεξε πρὸς τὴ σωτηρίαν. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, λέγει, εἶναι κάποιος πολὺ μέγας, ποῦ ξεπερνάει τὴν ἀνθρώπινον φύσιν. Εἶδα τὸ θαῦμα αὐτοῦ, θαύμασα τὴν φιλανθρωπίαν του. Ἦν καὶ ἔπαθε ἀπὸ μένα ἄπειρα κακά, βρισκόμενος στὸ χεῖλος τοῦ θανάτου, ἀφοῦ μὲ ἔπασσε στὰ χέρια του, ἐμένα ποῦ τὸν ἔδεσα, καὶ ἐνῶ μποροῦσε νὰ μὲ φονεύσει, ὄχι μόνον δὲν ἔκανε τίποτε, ἀλλὰ καί, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ σφαγῶ καὶ νὰ σύρω τὸ ξίφος στὸ λαιμό μου, μ' ἐμπόδισε. Πολὺ σωστὰ λέγει, «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κά-

ποιεῖν ἵνα σωθῶ;». Οὐ γὰρ δὴ τὰ θαύματα μόνον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐπεσπάσατο τοὺς πιστεύοντας, ἀλλὰ πρὸ τῶν θαυμάτων ὁ βίος. Διὰ τοῦτο φησι· «Δαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Εἶδες θερμότητα τοῦ δεσμοφύλακος; Βλέπε καὶ τοῦ Παύλου θερμότητα. Οὐκ ἀνεβάλλετο, οὐχ ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἐν τοῖς δεσμοῖς ὢν, ἐν τῷ ξύλῳ ὢν, ἐν ταῖς πληγαῖς, εὐθέως αὐτὸν ἐμυσταγώγησε, καὶ μετ' ἐκείνου τὴν οἰκίαν ἄπασαν, καὶ μετὰ τὸ πνευματικὸν λουτρόν, καὶ μετὰ τὴν τράπεζαν τὴν πνευματικὴν, παρέθηκεν αὐτῷ καὶ τὴν σαρκικὴν. Ἄλλὰ τίνοσ ἐνεκεν ἔσεισε τὸ δεσμωτήριον; Διεγεῖραι τὸν δεσμοφύλακα ἐβούλετο πρὸς τὴν θεάν τῶν γινομένων· ἔλυσε τὰ αἰσθητὰ δεσμὰ τῶν συνδεσμωτῶν, ἵνα λύσῃ τὰ νοητὰ δεσμὰ τοῦ δεσμοφύλακος. Ἀπεναντίας τούτων ἐποίησεν ὁ Χριστός. Προσῆλθεν αὐτῷ παραλελυμένος ἄνθρωπος ἀπλῆν τινα πάρεσιν ἔχων, τὴν μὲν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος. Πρῶτον τὴν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων πάρεσιν ἔλυσεν, οὕτως εἰπὼν· «Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Ἔϊτα, ἐπειδὴ ἀμφέβαλλον ἐκεῖνοι καὶ ἐβλασφήμουν, καὶ ἔλεγον, «Οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός», βουλόμενος αὐτοῖς δεῖξαι, ὅτι Θεός ἐστιν ἀληθῶς, βουλόμενος αὐτοὺς κρῖναι ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, ἵνα μέλλῃ λέγειν, «Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε»· σὺ εἶπας, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός· ἰδοὺ ἀφήμι, φησὶν, ἁμαρτίας, καὶ ὁμολόγησόν μου τὴν θεότητα ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐκφέρω τὴν ψῆφον. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν προτέρα ἢ νοητὴ, ὑστέρα δὲ ἢ αἰσθητὴ, ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐναντίον, πρότερον τὰ αἰσθητὰ δεσμὰ, καὶ τότε τὰ νοητὰ ἀνήρητο.

νω γιά νά σωθῶ». Διότι βέβαια δέν προσέλκυαν ἐκείνους πού πίστευαν μόνο τὰ θαύματα τῶν ἀποστόλων, ἀλλά περισσότερο ἀπό τὰ θαύματα ὁ τρόπος ζωῆς του. Γι' αὐτό λέγει «Ἄς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιά νά δοῦν τὰ καλά ἔργα σας καὶ νά δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»²¹.

Εἶδες θερμότητα τοῦ δεσμοφύλακα; Πρόσεχε καὶ τὴ θερμότητα τοῦ Παύλου. Δέν ἀνέβαλε, δέν ἀδιαφόρησε, ἀλλ' ἐνῶ βρίσκεται δέσμιος, ἐνῶ εἶναι δεμένος στὸ ξύλο, καὶ γεμάτος ἀπὸ πληγές, ἀμέσως δίδαξε αὐτὸν καὶ μαζί μ' ἐκεῖνον καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του, καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ λουτρό, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τράπεζα, πρόσφερε σ' αὐτὸν καὶ τὴν ὑλική. Ἄλλὰ γιά ποιὸ λόγο συγκλόνισε τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς; Διότι ἤθελε νά ξυπνήσει τὸ δεσμοφύλακα καὶ νά δεῖ ἐκεῖνα πού γίνονταν· ἔλυσε τὰ ὑλικά δεσμὰ τῶν φυλακισμένων μαζί του, γιά νά λύσει τὰ πνευματικὰ δεσμὰ τοῦ δεσμοφύλακα. Τὸ ἀντίθετο ἀγ' αὐτὸ ἔκανε ὁ Χριστός. Πλησίασε αὐτὸν κάποιος παράλυτος ἄνθρωπος, ἔχοντας διπλὴ παραλυσία, πού ἡ μία ὀφειλόταν στ' ἁμαρτήματά του, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἦταν σωματικὴ. Πρῶτα θεράπευσε τὴν παραλυσία πού ὀφειλόταν στ' ἁμαρτήματα, λέγοντας τὰ ἐξῆς «Τέκνο μου, συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου»²². Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἀμφέβαλλαν ἐκεῖνοι καὶ βλασφημοῦσαν καὶ ἔλεγαν, «Κανένας δέν μπορεῖ νά συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός»²³, θέλοντας νά τοὺς δείξει, ὅτι πραγματικὰ εἶναι Θεός, θέλοντας νά τοὺς κρίνει ἀπὸ τὰ λόγια τους, γιά νά μὴ διστάζει νά λέγει, «Ἀπὸ τὰ λόγια σου θὰ σὲ κρίνω»²⁴, σύ, λέγει, εἶπες, ὅτι κανένας δέν μπορεῖ νά συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός· νά συγχωρῶ, λέγει, ἁμαρτίες, καὶ γι' αὐτὸ ὁμολόγησε τὴ θεότητά μου· ἀπὸ τὴ δίκη σου κρίση βγάζω τὴν ἀπόφασή. Ἄλλ' ἐκεῖ ὁ Χριστός πρῶτα θεραπεύει τὴν πνευματικὴ ἀρρώστια, καὶ ἔπειτα τὴ σωματικὴ, ἐνῶ ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, πρῶτα λύθηκαν τὰ σωματικὰ δεσμὰ, καὶ μετὰ τὰ πνευματικὰ.

23. Μάρκ. 2, 7

24. Λουκᾶ 19, 22

Είδες πόση τῶν ὕμνων ἡ δύναμις; πόσον ἰσχύει αἶνος; πόσον ἰσχύει εὐχή; Ἄει μὲν οὖν μεγάλη τῆς εὐχῆς ἡ δύναμις, τὸ δὲ μετὰ νηστείας εἶναι εὐχὴν, δυνατωτέραν ποιεῖ τὴν ψυχὴν. Νῦν σωφροσύνη λογισμῶν παρ' ἡμῶν πολλή, νῦν διεγείρεται διάνοια, 5 καὶ τὰ ἄνω περιβλέπει πάντα ἡ ψυχὴ. Διὰ τοῦτο ἀεὶ τῇ νηστείᾳ τὴν προσευχὴν συνέζευξεν ἡ Γραφή. Πῶς καὶ πότε; «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους», φησὶν, «εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ 10 καὶ τῇ προσευχῇ». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Τὸ γένος τοῦτο οὐκ ἐξέρχεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ». Πάλιν δὲ ἀλλαχοῦ, «Προσευξάμενοι», φησί, «καὶ νηστεύσαντες, ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας».

5. Ὅρας πανταχοῦ μετὰ τῆς νηστείας τὴν προσευχὴν; Τότε γὰρ καὶ τερπνοτέρα καὶ δοκιμωτέρα ἀπὸ τῆς λύρας ἀναπέμπεται μελωδία. Οὐκ εἰσὶ διάβροχοι αἱ νευραὶ, τῇ πλεονεξίᾳ τῆς μέθης διαλυθεῖσαι, ἀλλ' εὐτονος ὁ λογισμὸς, διεγηγερμένος ὁ νοῦς, νήφουσα ἡ ψυχὴ. Οὕτω προσιέναι τῷ Θεῷ καὶ διαλέγεσθαι χρὴ μόνον πρὸς μόνον. Εἰ γὰρ πρὸς φίλους 20 ἔχοντές τι τῶν ἀναγκαίων εἰπεῖν, καταμόνας αὐτοὺς λαμβάνοντες, οὕτω διαλεγόμεθα, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιεῖν χρὴ, εἰσελθόντας εἰς τὸ ταμιεῖον μεθ' ἡσυχίας πολλῆς καὶ πάντως ἐπιτευξόμεθα 25 πάντων, ἂν συμφερόντως τὴν αἴτησιν ποιησώμεθα. Καὶ γὰρ μέγα ἀγαθὸν εὐχή, ὅταν μετὰ διανοίας εὐχαρίστου γίνηται καὶ νηφούσης. Πῶς δὲ καὶ εὐχάριστος ἔσται; Ἄν παιδεύσωμεν ἑαυτούς, μὴ μόνον λαμβάνοντας, ἀλλὰ καὶ ἀποτυγχάνοντας εὐχαριστεῖν 30 τῷ Θεῷ. Καὶ γὰρ ποτε μὲν δίδωσιν ὁ Θεός, ποτὲ δὲ

25. Α' Κορ. 7, 5

26. Ματθ. 17, 21

27. Πρόξ. 13, 3

Είδες πόσο μεγάλη είναι ἡ δύναμη τῶν ὕμνων; Πόσα κατορθώνει ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ; πόσα κατορθώνει ἡ προσευχή; Πάντοτε βέβαια εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς, ὅταν ὁμως συνοδεύεται καὶ ἀπὸ νηστεία, τότε κάμνει δυνατότερη τὴν ψυχὴν. Τώρα ὑπάρχει σ' ἐμᾶς μεγάλη σωφροσύνη τῶν λογισμῶν, τώρα ὑπάρχει πνευματικὴ διέγερση καὶ ἡ ψυχὴ προσέχει ὅλα τὰ οὐράνια. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ πάντοτε σύνδεσε τὴν προσευχὴν μὲ τὴν νηστεία. Πῶς καὶ πότε; «Μὴ στερεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο», λέγει, «ἐκτὸς καὶ ἂν γίνῃ κοινὴ συμφωνία, γιὰ νὰ ἀφιερῶθετε στὴν νηστεία καὶ τὴν προσευχὴν»²⁵. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Τὸ γένος αὐτὸ δὲν βγαίνει, παρὰ μόνο μὲ προσευχὴν καὶ νηστεία»²⁶. Καθὼς καὶ ἄλλοῦ πάλι· «Ἀφοῦ προσευχήθησαν» λέγει, «καὶ νήστευσαν, ἔθεσαν τὰ χέρια τοὺς ἐπάνω σ' αὐτούς»²⁷.

5. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡ προσευχὴ εἶναι ἐνωμένη μὲ τὴν νηστεία; Διότι τότε ἀναπέμπεται ἀπὸ τὴν λύρα πιὸ εὐχάριστη καὶ πιὸ ἀξιόλογη μελωδία. Δὲν εἶναι χαλαρωμένες οἱ χορδές, διαλυμένες ἀπὸ τὴν μέθη τῆς πλεονεξίας, ἀλλ' εἶναι ἰσχυρὸς ὁ λογισμὸς, διεγερμένος ὁ νοῦς, γεμάτη νηφαλιότητα ἡ ψυχὴ. Ἔτσι πρέπει μόνο νὰ πλησιάζομε τὸ Θεὸ καὶ νὰ συνομιλοῦμε ἔχοντας τὴν προσοχὴν μας συγκεντρωμένη μόνο πρὸς αὐτόν. Διότι, ἐάν, ὅταν ἔχομε νὰ ποῦμε κάτι τὸ σπουδαῖο σὲ φίλους μας, τοὺς παίρνομε σὲ κάποιο μέρος μόνους καὶ ἔτσι συνομιλοῦμε, πολὺ περισσότερο πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάνομε στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ· νὰ κλεινόμαστε μέσα στὸ πιὸ ἀπόμειρο δωμάτιό μας καὶ νὰ προσευχόμαστε, ἐνῶ θὰ ἐπικρατεῖ μεγάλη ἡσυχία, καὶ ὅπωςδήποτε τότε θὰ τὰ ἐπιτύχομε ὅλα, ἐὰν ἀπευθύνομε τὴν παράκλησίν μας γιὰ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μας. Καθόσον εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἡ προσευχὴ, ὅταν γίνεται μὲ καρδιά γεμάτη ἀπὸ εὐχαρίστηση καὶ μὲ πνευματικὴ διαύγεια. Καὶ πῶς θὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εὐχαρίστηση ἡ καρδιά μας; Ἐὰν ἀσκήσομε καὶ συνηθίσομε τὸν ἑαυτὸν μας ὄχι μόνο νὰ παίρνει, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν ἰκανοποιηθεῖ τὸ αἶτημά μας νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ. Καθό-

οὐ δίδωσιν ἀμφοτέρωθεν δὲ χρησίμως ποιεῖ. Ὡστε, κὰν λάβῃς, κὰν μὴ λάβῃς, ἔλαβες τῷ μὴ λαβεῖν κὰν ἐπιτύχῃς, κὰν μὴ ἐπιτύχῃς, ἐπέτυχες ἐν τῷ μὴ ἐπιτυχεῖν. Ἔστι γὰρ ὅτε τὸ μὴ λαβεῖν ὅπερ αἰτοῦμεν, 5 τοῦ λαβεῖν λυσιτελέστερον γίνεται. Εἰ γὰρ μὴ συμφέρον ἡμῖν πολλάκις ἦν τὸ μὴ λαβεῖν, πάντως ἂν ἔδωκεν αἰεὶ, τὸ δὲ συμφερόντως ἀποτυχεῖν, ἐπιτυχεῖν ἔστι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναβάλλεται τὴν αἴτησιν ἡμῶν πολλάκις, οὐ βουλόμενος ἡμᾶς παρελκύναι, 10 ἀλλὰ τῇ μελλήσει τῆς δόσεως τὴν διηνεκῆ προσεδρείααν ἡμῶν σοφίζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ λαβόντες πολλάκις ὅπερ αἰτοῦμεν, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν περὶ τὰς εὐχὰς καταλύομεν σπουδὴν, βουλόμενος ἐπιτεῖναι τὴν ἐν ταῖς ἰκετηρίαις ἡμῶν ἀγρυπνίαν, παρέλ- 15 κει τὴν δόσιν.

Οὕτω καὶ φιλόστοργοι πατέρες ποιοῦσι τὰ ῥαθυμα τῶν παιδῶν, καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ παίγνια κατατρέχοντα, πολλάκις ὑποσχέσει δώρου μεγίστου κατέχουσι παρ' ἑαυτοῖς· διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν ἀναβάλλονται, ποτὲ δὲ οὐ δίδοσιν. Ἔστι γὰρ ὅτε βλαβερὰν αἰτοῦμεν αἴτησιν, ὃ δὲ τὰ συμφέροντα ἡμῖν μᾶλλον εἰδῶς ὁ Θεὸς οὐκ ἐπινεύσει ταῖς ἡμετέραις εὐχαῖς, τὸ λυσιτελὲς ἡμῖν καὶ ἀγνοούντων ἡμῶν οἰκονομῶν. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἡμεῖς οὐκ ἀκούμεθα, ὅπου γε 25 καὶ ἐπὶ Παύλου τοῦτο γέγονε; Καὶ γὰρ ἐκεῖνος πολλάκις αἰτήσας ἀπέτυχε· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἤλγησεν, ἀλλὰ καὶ ἠὐχαρίστησε τῷ Θεῷ· «ὑπὲρ τούτους γάρ, φησί, «τὸν Κύριον τρεῖς παρεκάλεσα» τὸ δέ, «Τρεῖς»,

σον ὁ Θεὸς ἄλλοτε μᾶς δίνει αὐτὸ ποῦ ζητᾶμε, καὶ ἄλλοτε δὲν μᾶς τὸ δίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο τὰ κάνει γιὰ τὸ συμφέρον μας. Ὡστε, εἴτε λάβεις, εἴτε δὲν λάβεις, ἔλαβες μὲ τὸ ὅτι δὲν ἔλαβες· καὶ εἴτε ἐπιτύχεις στὸ αἴτημά σου, εἴτε δὲν ἐπιτύχεις, ἐπέτυχες μὲ τὸ ὅτι δὲν ἐπέτυχες σ' αὐτὸ ποῦ ζητοῦσες. Καθόσον συμβαίνει, ὅταν δὲν παίρνομε ἐκεῖνο ποῦ ζητᾶμε, νὰ γίνεται αὐτὸ πρὸς ὠφέλιμο παρά ἂν τὸ παίρναμε. Διότι, ἐὰν πολλές φορές δὲν ἦταν πρὸς τὸ συμφέρον μας τὸ νὰ μὴ πάρομε αὐτὸ ποῦ ζητᾶμε, ὅπωςδὴποτε θὰ μᾶς τὸ ἔδινε πάντοτε, τὸ νὰ ἀποτύχει ὅμως τὸ αἴτημά μας, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον μας, ἀποτελεῖ ἐπιτυχία. Γι' αὐτὸ καὶ πολλές φορές ἀναβάλλει νὰ ἰκανοποιήσει τὸ αἴτημά μας, ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ κοντὰ του, ἀλλὰ μὲ τὴν καθυστέρηση τῆς δόσεως ἐπιδιώκει νὰ κάνει διαρκή τὴν ἐπιμονή μας στὸ αἴτημά μας. Διότι, ἐπειδὴ, πολλές φορές, ἀφοῦ πάρομε ἐκεῖνο ποῦ ζητᾶμε, σταματᾶμε μετὰ τὴ λήψη αὐτοῦ τὸ ζῆλο μας γιὰ προσευχή, θέλοντας ν' αὐξήσει τὴν ἐπαγρύπνησὴν μας στὶς προσευχὲς μας, ἐπιβραδύνει νὰ μᾶς δώσει αὐτὸ ποῦ ζητᾶμε.

Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργοι πατέρες· τὰ παιδιά τους ποῦ εἶναι ἀδιάφορα καὶ τρέχουν στὰ παιδικὰ παιχνίδια, πολλές φορές τὰ κρατοῦν κοντὰ τους μὲ τὴν ὑπόσχεση πολὺ μεγάλου δώρου· γι' αὐτὸ ἄλλοτε ἀναβάλλουν τὴ δόση, καὶ ἄλλοτε δὲν τὸ δίνουν καθόλου. Συμβαίνει πολλές φορές νὰ εἶναι ἀσύμφορο ἐκεῖνο ποῦ ζητᾶμε, ὁ Θεὸς ὅμως ποῦ γνωρίζει πολὺ καλύτερα ἐκεῖνο ποῦ μᾶς συμφέρει, δὲν μᾶς δίνει ἐκεῖνα ποῦ ζητᾶμε μὲ τίς προσευχὲς μας, φροντίζοντας γιὰ τὴν ὠφέλειά μας, ποῦ ἐμεῖς δὲν τὴ γνωρίζομε. Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐὰν ἐμεῖς δὲν εἰσακουόμαστε, τὴ στιγμή βέβαια ποῦ αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου; Καθόσον καὶ ἐκεῖνος πολλές φορές ἀπέτυχε σ' ἐκεῖνο ποῦ ζήτησε· καὶ ὄχι μόνον δὲν στενοχωρέθηκε, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε τὸ Θεό· διότι λέγει· «Τρεῖς φορές παρακάλεσα τὸν Κύριον γι' αὐτό»²⁸· τὸ «Τρεῖς φορές» ἐδῶ σημαίνει πολλές φορές.

τὸ πολλάκις σημαίνει. Εἰ δὲ Παῦλος πολλάκις αἰτή-
 σας οὐκ ἐπέτυχε, πολλῶ οὖν μᾶλλον ἡμᾶς ἐπιμένειν
 χρή. Ἄλλ' ἴδωμεν πῶς, ἐπειδὴ πολλάκις αἰτήσας
 οὐκ ἔλαβε, διετέθη πρὸς τὸ μὴ λαβεῖν. Οὐ γὰρ μό-
 5 νον οὐκ ἤλγησεν, ἀλλὰ καὶ καυχᾶται, ἐπειδὴ μὴ ἔ-
 λαβεν. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ἵπὲρ τούτου τρις τὸν Κύ-
 ριον παρεκάλεσα· καὶ εἶπε μοι· Ἄρκεῖ σοι ἡ χάρις
 μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», ἐπή-
 γαγεν, ὅτι «Ἡδιστα οὖν καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθε-
 10 νείαις μου».

6. Εἶδες εὐγνωμοσύνην οἰκέτου; Ἦτησε τῆς ἀ-
 σθενείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ οὐκ ἐπένευσεν ὁ Θεός·
 καὶ οὐ μόνον οὐκ ἤλγησεν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ καυ-
 χᾶται ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς παρασκευά-
 15 σωμεν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, κἂν δῶ ὁ Θεός, κἂν μὴ
 δῶ ταῦτα ἅπερ αἰτοῦμεν, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀμφοτέρων εὐ-
 χαριστήσωμεν τῷ Θεῷ. Ἀμφοτέρα γὰρ ἡμῖν συμφε-
 ρόντως ποιεῖ. Εἰ τοῦ δοῦναι κύριός ἐστι, οὐκοῦν καὶ
 τοῦ πότε δοῦναι, καὶ τοῦ τί δοῦναι, καὶ τοῦ μὴ δοῦ-
 20 ναι. Οὐκ οἶδας σὺ τὰ συμφέροντα, ὡς αὐτὸς οἶδε
 σαφῶς. Πολλάκις αἰτεῖς ἐπιβλαβῆ καὶ σφαλερά· ὁ
 δὲ μᾶλλον κηδόμενός σου τῆς σωτηρίας, οὐ τῇ αἰτή-
 σει προσέχει, ἀλλὰ πρὸ ταύτης τὸ συμφέρον σοι παν-
 ταχοῦ σκοπεῖ. Εἰ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες οὐ πάν-
 25 τα αἰτοῦσι τοῖς παιδίοις παρέχουσιν, οὐκ ἐπειδὴ κα-
 ταφρονοῦσιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ μάλιστα κήδονται
 αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός, καὶ μᾶλλον φιλῶν, καὶ
 πλέον ἀπάντων καὶ τὸ συμφέρον εἰδώς, τοῦτο ποιεῖ.

Σχολάσωμεν οὖν ταῖς εὐχαῖς, διηνεκῶς, μὴ
 30 μόνον δι' ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτός. Ἄκουσον

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Παῦλος πολλές φορές ζήτησε ἀπὸ τὸ Θεὸ κάτι καὶ δὲν ἐπέτυχε στὸ αἴτημά του, πολὺ περισσότερο λοιπὸν πρέπει ἐμεῖς νὰ ἐπιμένουμε στὸ αἴτημά μας. Ἄλλ' ἄς δοῦμε, ἐπειδὴ πολλές φορές ζήτησε κάτι ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸ ἔλαβε, ποιά ὑπῆρξε ἡ συμπεριφορά του ἀπέναντι στὸ γεγονός αὐτὸ τῆς μὴ ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰτήματός του. "Ὅχι μόνο δὲν λυπήθηκε, ἀλλὰ καὶ καυχιέται ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «τρεις φορές παρακάλεσα γι' αὐτὸ τὸν Κύριον· καὶ μοῦ εἶπε· Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἀδυναμία», πρόσθεσε, «Μὲ μεγάλη μου λοιπὸν εὐχαρίστηση θὰ καυχηθῶ γιὰ τὶς ἀδυναμίες μου»²⁹.

6. Εἶδες εὐγνωμοσύνη δούλου; Ζήτησε ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐνέκρινε ὁ Θεός· καὶ ὄχι μόνο δὲν λυπήθηκε ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ καυχιέται γιὰ τὴν ἀσθένειά του. "Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς προετοιμάσουμε τὶς ψυχές μας, καὶ εἴτε μᾶς δώσει ὁ Θεός, εἴτε δὲν μᾶς δώσει αὐτὰ ποὺ ζητᾶμε, ἐμεῖς ἄς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ δύο. Διότι καὶ τὰ δύο μᾶς τὰ κάνει ὁ Θεός γιὰ τὸ συμφέρον μας. Ἐὰν ἀνήκει στὴν ἐξουσία του τὸ νὰ δίνει, τότε λοιπὸν στὴν ἐξουσία του ἀνήκει καὶ τὸ πότε νὰ δώσει, τί νὰ δώσει, καὶ τὸ νὰ μὴ δώσει. Δὲν γνωρίζεις σὺ ἐκεῖνα ποὺ σὲ συμφέρουν, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει αὐτὰ πάρα πολὺ καλά. Πολλές φορές ζητᾶς βλαβερὰ καὶ ἐπικίνδυνα πράγματα, ὁ Θεός ὅμως ποὺ ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴ σωτηρία σου, δὲν προσέχει τὸ αἴτημά σου, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸ φροντίζει παντοῦ γιὰ τὸ συμφέρον σου. Διότι, ἐὰν οἱ σαρκικοὶ πατέρες δὲν δίνουν στὰ παιδιά τους ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ζητοῦν, ὄχι ἐπειδὴ περιφρονοῦν αὐτὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐξοχὴ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὰ, πολὺ περισσότερο τὸ κάμνει αὐτὸ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος καὶ πάρα πολὺ ἀγαπᾶ, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἰσχύει γνωρίζει τὸ συμφέρον μας.

"Ἄς καταγινώμαστε λοιπὸν μὲ τὶς προσευχές διαρκῶς, ὄχι μόνο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ

γὰρ τί φησιν αὐτὸς ὁ προφήτης· «Μεσονύκτιον ἐξη-
 γειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς
 δικαιοσύνης σου». Ἄνθρωπος βασιλεὺς ἐν φροντίσι
 τοσαύταις ὄν, δῆμων καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν ἀρχὴν
 5 ἐγκεχειρισμένος, εἰρήνης φροντίζων, πολέμους κα-
 ταλύων, πραγμάτων ἄφατον ὄχλον ὄρων περὶ αὐτὸν
 αἰεὶ περιεστώτα, οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἔχων, οὐ
 μόνον τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ τὰς νύκτας προσετίθει
 ταῖς εὐχαῖς. Εἰ δὲ ὁ βασιλεὺς ὁ ἐν τοσαύτῃ τρυφῇ
 10 ζῶν, ὁ τοσαύτας ἔχων φροντίδας, ὁ τοσοῦτοις πρά-
 γμασι περικυκλούμενος, οὐδὲ τὴν νύκτα ἠρέμει, ἀλ-
 λά τῶν ἐν ὄρεσι καθημένων μοναχῶν ἀκριβέστερον
 τὰς εὐχὰς ποιούμενος διετέλει, ποίας, εἰπέ μοι, τευ-
 ξόμεθα συγγνώμης ἡμεῖς, ἐν ἀδείᾳ μὲν ζῶντες πολ-
 15 λῇ, καὶ τὸν ἰδιωτικὸν καὶ ἀποάγμονα ἐπανηρημένοι
 βίον, οὐ μόνον δὲ τὰς νύκτας καθεύδοντες ἀπάσας,
 ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀγρυ-
 πνίας τὰς νενομισμένας ἐπιτελοῦντες εὐχὰς.

Μέγα ὄπλον προσευχῆ, μέγας κόσμος εὐχῆ, καὶ
 20 ἀσφάλεια καὶ λιμὴν, καὶ θησαυρὸς ἀγαθῶν, καὶ ἄ-
 σωτος πλοῦτος. Ἄνθρώπων μὲν οὖν δεόμενοι, καὶ δα-
 πάνης χρημάτων δεόμεθα, καὶ κολακείας δουλοπρε-
 ποῦς, καὶ πολλῆς περιόδου καὶ πραγματείας. Οὐ γὰρ
 ἐξ εὐθείας αὐτοῖς τοῖς κυρίοις δοῦναι τὴν χάριν ἐνι
 25 διαλεχθῆναι πολλάκις, ἀλλ' ἀνάγκη πρότερον διακό-
 νους καὶ οἰκονόμους αὐτῶν, καὶ ἐπιτρόπους, καὶ χρή-
 μασι, καὶ ρήμασι, καὶ παντὶ θεραπεῦσαι τρόπῳ, καὶ
 τότε δι' ἐκείνων δυναθῆναι τὴν αἴτησιν λαβεῖν· ἐπὶ
 δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐδὲ οὕτω δι' ἐτέρων
 30 παρακαλούμενος, ὡς δι' ἡμῶν αὐτῶν δεομένων, ἐπι-
 νεύει τῇ χάριτι. Καὶ ἐνταῦθα μὲν καὶ λαμβάνοντα,

κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας. Διότι ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ προφήτης· «Μέσα στὰ μεσάνυχτα σηκωνόμουν γιὰ νὰ σὲ δοξολογήσω καὶ νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὰ δίκαια παραγγέλματά σου»³⁰. Ἐνῶ ἦταν ἄνθρωπος βασιλιάς μὲ τόσες πολλές φροντίδες, καὶ τοῦ εἶχε δοθεῖ ἡ ἐξουσία λαῶν καὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, φροντίζοντας γιὰ τὴν εἰρήνη, καταπαύοντας πολέμους, καὶ βλέποντας πάντοτε γύρω του νὰ στέκεται ἓνα ἀπερίγραπτο πλῆθος ὑποθέσεων, ποὺ δὲν τὸν ἄφηναν οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή ν' ἀναπνεύσει, αὐτὸς ὄχι μόνο τίς ἡμέρες, ἀλλὰ καὶ τίς νύχτες πρόσθετε στίς προσευχὲς του. Ἐὰν ὁ βασιλιάς, ποὺ ζεῖ μέσα σὲ τόσες πολλές ἀπολαύσεις, ποὺ ἔχει τόσες πολλές φροντίδες, ποὺ περικυκλώνεται ἀπὸ τόσες ὑποθέσεις, οὔτε τὴ νύχτα ἠσύχαζε, ἀλλ' ἔκαμνε τίς προσευχὲς του μὲ μεγαλύτερη προθυμία καὶ προσοχὴ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς ποὺ ζοῦν στὰ ὄρη, ποιά συγγνώμη, πές μου, θὰ ἐπιτύχομε ἐμεῖς, ποὺ, ἐνῶ ζοῦμε μέσα σὲ τόση μεγάλη ἄνεση καὶ προτιμοῦμε τὴν ἰδιωτικὴ καὶ χωρὶς φροντίδες ζωὴ, ὄχι μόνο κοιμόμαστε ὅλες τίς νύχτες, ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας δὲν κάμνομε μὲ τὴν πρέπουσα προσοχὴ τίς καθιερωμένους προσευχὲς;

Εἶναι μεγάλο ὄπλο ἡ προσευχή, εἶναι μεγάλο κόσμημα ἡ προσευχή καὶ ἀσφάλεια καὶ λιμάνι καὶ θησαυρὸς ἀγαθῶν καὶ ἀσύλητος πλοῦτος. Ὄταν χρειάζομαστε τὴ βοήθεια ἀνθρώπων, χρειάζεται καὶ χρήματα νὰ δαπανήσουμε, καὶ δουλοπρεπὴ κολακεία, καὶ πολλές ἐπισκέψεις καὶ διαπραγματεύσεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ πολλές φορές νὰ συνομιλήσει κανεὶς ἀπ' εὐθείας μ' αὐτοὺς τοὺς κυρίους, ἀλλὰ πρέπει πρῶτα νὰ κολακεύσουν μὲ χρήματα καὶ λόγια μὲ κάθε τρόπο ὑπηρέτες, οἰκονόμους καὶ ἐπιτρόπους αὐτῶν, καὶ τότε νὰ μπορέσουν μὲ τὴ μεσολάβηση ἐκείνων νὰ λάβουν ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦν· στὴν περίπτωσι ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν συμβαίνει τό ἴδιο· δὲν δίνει τὴ χάρη του τόσο εὐκόλα ὅταν παρακαλεῖται ἀπὸ ἄλλους, ὅσο ὅταν παρακαλεῖται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους. Καὶ στὴν περίπτωσι αὕτη ἔχομε κέρδος καὶ ὅταν παίρνομε ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε

καὶ μὴ λαμβάνοντα ἔστι κερδαίνειν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐν ἑκατέρῳ πολλάκις ἐβλάβημεν.

Ἐπεὶ οὖν μείζον τὸ κέρδος καὶ μείζων ἡ εὐκολία τοῖς τῷ Θεῷ προσιοῦσι, μὴ καταφρονῶμεν εὐχῆς. Τότε γάρ σοι μᾶλλον καταλλαγῆσεται, τότε σοι μᾶλλον δίδωσιν ὅπερ αἰτεῖς, ὅταν σὺ διὰ σεαυτοῦ παρακαλῆς, ὅταν καθαρὰν παρέχης διάνοιαν, ὅταν νήφοντα λογισμόν, ὅταν μὴ παρέργως αἰτῆς, ὅπερ ποιοῦσι πολλοί, καὶ ἡ γλῶττα μὲν αὐτοῖς λέγει τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, ἡ δὲ ψυχὴ πολλαχοῦ τῆς οἰκίας τῆς ἀγορᾶς, τῶν ὁδῶν περιέρχεται τοῦτο ὄλον τοῦ διαβόλου τὸ μηχανήμα. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν ὅτι κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν δυνάμεθα ἀφέσεως τυχεῖν ἁμαρτιῶν, βουλόμενος ἡμῖν τὸν τῆς εὐχῆς προσχῶσαι λιμένα, κατ' αὐτὸν ἀνίσταται, ἐκκρούων ἡμῶν τὴν διάνοιαν τῶν λεγομένων, ὥστε ζημιωθέντας μᾶλλον ἢ κερδάναντας ἀπελθεῖν.

Ταῦτα οὖν εἰδώς, ἄνθρωπε, ὅταν προσέρχη τῷ Θεῷ, ἐννόησον τίνι προσέρχη· καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς νῆψιν τὸ ἀξιόπιστον τοῦ μέλλοντός σοι διδόναι τὴν χάριν. Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ διανοοῦ πρὸς τίνα σοι ὁ λόγος ἐστίν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπῳ τις διαλεγόμενος ὀλίγον ἀναβεβηκότι ταῖς ἀνθρωπίναις τιμαῖς, κἂν ἀπάντων ραθυμότερος ἦ, πάντως ἑαυτὸν διανίστησι, καὶ νήφειν, παρακελεύεται τῇ ψυχῇ, πολλῶ μᾶλλον ἢ νοήσωμεν ἡμεῖς, ὅτι τῷ τῶν ἀγγέλων Δεσπότη διαλεγόμεθα, ἱκανὴν εἰς τὸ προσέχειν ἑαυτοῖς ὑπόθεσιν ἐκ τούτου ληψόμεθα. Εἰ δὲ δεῖ τίνα καὶ ἑτέραν μέθοδον εἰπεῖν, δι' ἧς δυνησόμεθα τὴν ραθυμίαν ἐκφυγεῖν ταύτην, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι. Πολ.

καὶ ὅταν δὲν τὸ παίρνομε, ἐνῶ στήν περίπτωση τῶν ἀνθρώπων πολλές φορές Ζημιωθήκαμε καὶ ὅταν πήραμε ἐκεῖνο ποῦ Ζητούσαμε καὶ ὅταν δὲν τὸ πήραμε.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερο τὸ κέρδος καὶ μεγαλύτερη ἢ εὐκολία σ' ἐκείνους ποῦ πλησιάζουν τὸ Θεό, ἄς μὴ περιφρονοῦμε τὴν προσευχή. Διότι τότε θὰ συμφιλωθεῖς καὶ θὰ συνομιλήσεις καλύτερα μ' αὐτόν, τότε σοῦ δίνει εὐκολότερα ἐκεῖνο ποῦ Ζητᾶς, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος τὸν παρακαλεῖς, ὅταν ἡ καρδιά σου εἶναι καθαρὴ, ὅταν οἱ λογισμοὶ σου συνοδεύονται ἀπὸ σωφροσύνη, ὅταν δὲν τὸν παρακαλεῖς μὲ ἀδιαφορία, πράγμα ποῦ κάμνουν πολλοί, καὶ ἡ μὲν γλώσσα τους λέγει τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ἐνῶ ἡ ψυχὴ περιφέρεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς οἰκίας, τῆς ἀγορᾶς, τῶν δρόμων. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὄλη δολιότητα ποῦ ἐπινόησε ὁ διάβολος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνωρίζει ὅτι κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς προσευχῆς μπορούμε νὰ ἐπιτύχομε τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας, θέλοντας νὰ μᾶς φράξει τὸ λιμάνι τῆς προσευχῆς, ἐξεγείρεται κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη, ἀπομακρύνει τὴ σκέψη μας ἀπὸ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὥστε νὰ φύγομε Ζημιωμένοι μᾶλλον, παρά κερδισμένοι.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ, ἄνθρωπε, ὅταν προσέρχεσαι στὸ Θεό, σκέψου σὲ ποιὸν προσέρχεσαι, καὶ σοῦ εἶναι ἄρκετὸ γιὰ σωφροσύνη τὸ ἀξιοπίστο ἐκείνου ποῦ πρόκειται νὰ σοῦ δώσει τὴ χάρη. Ρίξε τὸ βλέμμα σου πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἀναλογίσου μὲ ποιὸν συνομιλεῖς. Διότι, ἐὰν κάποιος συνομιλῶντας μὲ κάποιον ἄνθρωπο ποῦ ἔχει ἀνεβει λίγο τίς ἀνθρώπινες τιμές, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πιὸ ἀδιάφορος ἀπὸ ὅλους, ὅπωςδὴποτε τότε συγκεντρώνει τὸν ἑαυτό του καὶ κάνει πιὸ προσεκτικὴ τὴν ψυχὴ του, πολὺ περισσότερο ἂν σκεφθοῦμε ἐμεῖς, ὅτι συνομιλοῦμε μὲ τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων, θὰ μᾶς γίνει αὐτὸ σπουδαία ἀφορμὴ γιὰ νὰ γίνομε προσεκτικοί. Ἄν ὅμως χρειάζεται ν' ἀναφέρω καὶ κάποια ἄλλη μέθοδο, μὲ τὴν ὁποία θὰ μπορέσομε ν' ἀποφύγομε τὴν ἀδιαφορία αὕτῃ, ἐκεῖνο θὰ μπορούσα νὰ πῶ. Πολλές φορές, ἀφοῦ κάναμε τὴν προσευ-

λάκις πληρώσαντες τὴν εὐχὴν, μηδὲν ἀκούσαντες
 ὧν εἰρήκαμεν, ἀπήλθομεν. Ἐάν οὖν ἐννοήσωμεν τοῦ-
 το, εὐθέως πάλιν αὐτὴν ἀναλάβωμεν· κἂν τὸ αὐτὸ
 πάθωμεν πάλιν, καὶ τρίτον καὶ τέταρτον αὐτὴν εἴ-
 5 πωμεν, καὶ μὴ πρότερον ἀποστῶμεν εὐχόμενοι, ἕως
 ἂν ἄπασαν αὐτὴν μετὰ διανοίας νηφούσης εἴπωμεν.
 Ἐάν αἰσθηταὶ ὁ διάβολος, ὅτι οὐ πρότερον ἀφιστάμε-
 θα, ἕως ἂν μετὰ σπουδῆς αὐτὴν καὶ διανοίας νηφού-
 σης εἴπωμεν, ἀποστήσεται λοιπὸν ὁ ἐνεδρεύων, εἰ-
 10 δὴς ὅτι οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτῷ τῆς ἐπιβουλῆς, ἢ
 τὸ πολλάκις ἀναγκάζειν τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ἀναλαμβά-
 νειν εὐχὴν.

Πολλὰ μεθ' ἡμέραν, ἀγαπητοί, λαμβάνομεν τραύ-
 ματα ἐκ τῶν οἰκείων, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, ἐν ἀγορᾷ,
 15 ἐν οἰκίᾳ, ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀπὸ τῶν
 ἰδιωτικῶν, ἀπὸ τῶν γειτόνων, ἀπὸ τῶν φίλων. Πάν-
 των ἐκείνων τῶν τραυμάτων φάρμακα ἐπιθῶμεν τῷ
 καιρῷ τῆς εὐχῆς. Δυνατὸς γὰρ ὁ Θεός, εἰ μετὰ νη-
 φούσης διανοίας καὶ πεπυρωμένης ψυχῆς καὶ θερ-
 20 μοῦ συνειδότος αὐτῷ προσέλθωμεν, καὶ συγγνώμην
 αἰτήσασθαι, πάντων ἡμῖν δοῦναι τῶν πλημμελημά-
 των ἄφεσιν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χά-
 ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 25 ματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χή μας, φύγαμε χωρίς ν' ἀκούσομε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ εἶπαμε. "Αν λοιπὸν σκεφθοῦμε αὐτό, ἀμέσως θ' ἀποκτήσομε καὶ πάλι τὴν προθυμία γι' αὐτήν· καὶ ἂν πάλι πάθομε τὸ ἴδιο, ἄς ἐπαναλάβομε αὐτὴν γιὰ τρίτη καὶ τέταρτη φορὰ, καὶ νὰ μὴ σταματήσομε προηγουμένως τὴν προσευχή μας, μέχρι ποῦ νὰ τὴν ποῦμε ὀλοκληρῆ μὲ σκέψη καὶ καρδιά γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη. "Αν ἀντιληφθεῖ ὁ διάβολος, ὅτι δὲν ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὴν προσευχή μας προηγουμένως, μέχρι ποῦ νὰ τὴν ποῦμε μὲ προθυμία καὶ μὲ καρδιά καὶ σκέψη γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη, θ' ἀπομακρυνθεῖ στὸ ἐξῆς ὁ πανοῦργος, γνωρίζοντας ὅτι δὲν θὰ κερδίσει τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή του αὐτῆ, παρὰ τὸ νὰ μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐπαναλαμβάνομε τὴν ἴδια προσευχή.

Πολλὰ τραύματα, ἀγαπητοί, καθημερινὰ δεχόμαστε ἀπὸ τοὺς δικούς μας καὶ τοὺς ξένους στὴν ἀγορὰ, στὸ σπίτι, ἀπὸ τὰ δημόσια πράγματα, ἀπὸ τὰ ἰδιωτικά, ἀπὸ τοὺς γείτονες, ἀπὸ τοὺς φίλους. Σ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ τραύματα ἄς θέσομε φάρμακα κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς. Διότι ὁ Θεὸς ἔχει τὴ δύναμη, ἐὰν προσέλθομε σ' αὐτὸν μὲ σκέψη γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη, μὲ ψυχὴ κυριευμένη ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ πόθου μας γι' αὐτόν, καὶ μὲ θερμὴ συνείδηση καὶ τοῦ ζητήσομε συγγνώμη, νὰ μᾶς δώσει τὴ συγχώρηση γιὰ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μας, τὴν ὁποία εὐχομαί ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἄμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

Καὶ εἰς τὸ Πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων,
καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησκακεῖν. Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ
πεντάδι.

1. Ὀλίγα ἀνάγκη σήμερον πρὸς τὴν ὑμετέραν
ἀγάπην εἰπεῖν· ὀλίγα δὲ ἀνάγκη εἰπεῖν, οὐκ ἐπειδὴ
5 τῷ πλήθει τῶν λεγομένων ὑμεῖς βαρύνεσθε· οὐδὲ γὰρ
ἔστιν ἑτέραν πόλιν εὑρεῖν οὕτως ἐρωτικῶς πρὸς τὴν
ἀκρόασιν τῶν πνευματικῶν λογίων διακειμένην. Οὐ
τοίνυν διὰ τοῦτο ὀλίγα λέγομεν, ἐπειδὴ ἀποκναιόμεν
ὑμᾶς τῷ πλήθει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαῖα τῆς βραχυλο-
10 γίας σήμερον ἢ αἰτία· καὶ γὰρ ὄρω πολλοὺς τῶν πι-
στῶν ἐπειγομένους πρὸς τὴν τῶν φρικτῶν μυστη-
ρίων κοινωνίαν. Ἴν' οὖν μήτ' ἐκείνης τῆς τραπέ-
ζης ἀποτύχωσι, μήτε ταύτης ἐκπέσωσιν, ἀνάγκη
σύμμετρον ποιήσασθαι τὴν ἐστίασιν, ἵν' ἑκατέρωθεν
15 ὑμῖν τὸ κέρδος γένηται, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐφοδιασθέν-
τες καὶ τῶν παρ' ἡμῖν λόγων, οὕτως ἀπέλθητε, καὶ
μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ τῆς προσηκούσης εὐλα-
βείας τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ προσέλθητε κοινωνία.

Σήμερον, ἀγαπητοί, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
20 στὸς παρεδόθη· τῇ γὰρ ἐπιούσῃ ἑσπέρα ταύτῃ, λα-
βόντες αὐτόν, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ μὴ γένη
κατηφής, ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς παρεδόθη· μᾶλλον δὲ
γενοῦ κατηφής καὶ κλαῦσον πικρῶς, ἀλλὰ μὴ ὑπὲρ
τοῦ παραδοθέντος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ προδότου Ἰούδα.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Α'

καθώς και στο Πάσχα, στην παράδοση της θείας εὐχαριστίας, και για τὸ ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι μνησίκακος. Ἐκφωνήθηκε κατὰ τὴν ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτη.

1. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπευθύνω λίγα λόγια πρὸς τὴν ἀγάπη σας· καὶ πρέπει νὰ σᾶς πῶ λίγα, ὅχι ἐπειδὴ κουράζεσθε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λεγομένων· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεὶς ἄλλη πόλη ποὺ νὰ τρέφει τόση μεγάλη ἀγάπη γιὰ τὴν ἀκρόαση τῶν πνευματικῶν λόγων. Δὲν θὰ σᾶς πῶ λοιπὸν λίγα γι' αὐτὸ, ἐπειδὴ δηλαδὴ σᾶς κουράζω μὲ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαία σήμερα ἡ αἰτία τῆς βραχυλογίας· καθόσον βλέπω πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νὰ διάζονται νὰ ἔρθουν πρὸς κοινωνία τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Γιὰ νὰ μὴ χάσουν λοιπὸν οὔτε ἐκείνη τὴν τράπεζα, οὔτε νὰ στερηθοῦν καὶ αὐτὴ, εἶναι ἀνάγκη σήμερα νὰ προσφέρω καὶ τὴν ἀνάλογη πνευματικὴ τροφή, ὥστε ν' ἀποκομίσετε κέρδος καὶ ἀπὸ τὴς δύο μεριές, παίρνοντας ἐφόδια καὶ ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἀπὸ τὰ λόγια μου, καὶ ἔχοντας αὐτὰ τὰ ἐφόδια νὰ φύγετε καὶ μὲ φόβο καὶ μὲ τρόμο καθὼς καὶ μὲ τὴν πρέπουσα εὐλάβεια νὰ προσέλθετε στὴ φοβερὴ καὶ φρικτὴ κοινωνία.

Σήμερα, ἀγαπητοί, παραδόθηκε ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός· διότι τὴν ἑσπέρα αὐτὴ ποὺ μᾶς ἔρχεται, τὸν ἔπιασαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔφυγαν. Ἀλλὰ μὴ κυριευθεῖς ἀπὸ θλίψη, ἀκούοντας ὅτι παραδόθηκε ὁ Ἰησοῦς· ἢ καλύτερα γίνε σκυθρωπὸς καὶ κλάψε πικρά, ὅχι ὅμως γιὰ ἐκεῖνον ποὺ παραδόθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸν προδότη Ἰούδα. Διότι ἐ-

Ὁ μὲν γὰρ παραδοθεὶς τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, ὁ δὲ προδοὺς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἄπώλεσε· καὶ ὁ μὲν παραδοθεὶς ἐν δεξιᾷ κάθηται τοῦ Πατρὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὁ δὲ παραδοὺς ἐν ἄδου νῦν ἐστὶ, τὴν ἀπα-
 5 ραίτητον ἀναμένων κόλασιν. Διὰ τοῦτον οὖν κλαῦσον καὶ στέναξον, διὰ τοῦτον πένθησον, ἐπειδὴ ὁ Δεσπότης ἡμῶν διὰ τοῦτον ἐδάκρυσεν. «Ἰδὼν γὰρ αὐτόν», φησὶν, «ἐταράχθη καὶ εἶπεν· εἰς ἕξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὡς πόση εὐσπλαγγνία τοῦ Δεσπότη-
 10 του, ὁ παραδοθεὶς ὑπὲρ τοῦ προδόντος ἄλγεϊ. «Ἰδὼν γὰρ αὐτόν ἐταράχθη», φησὶ, «καὶ εἶπεν· εἰς ἕξ ὑμῶν παραδώσει με». Τίνος ἔνεκεν ἠθύμησεν; Ὁμοῦ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι οὐ τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ τὸν
 15 ποιοῦντα κακῶς, τοῦτον θρηνεῖν πανταχοῦ δίκαιον. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου χειρόν, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο μὲν οὐ κακόν, τὸ κακῶς παθεῖν, κακὸν δὲ τὸ ποιῆσαι κακῶς. Τὸ μὲν γὰρ κακῶς παθεῖν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν προξενεῖ, τὸ δὲ κακῶς ποιῆσαι, αἴτιον ἡ-
 20 μῖν τῆς γεέννης καὶ τῆς κολᾶσεως γίνεται. «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Ὁρᾷς πῶς τὸ κακῶς παθεῖν ἔχει μισθὸν καὶ ἔπαθλον, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσον πῶς τὸ
 25 κακῶς ποιῆσαι κόλασιν φέρει καὶ τιμωρίαν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι «τὸν Κύριον ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωξαν», ἐπήγαγεν· «Ὡς τὸ τέλος ἐστὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν». Εἰ-
 30 δες πῶς οἱ μὲν διωκόμενοι τὴν βασιλείαν λαμβάνουσιν, οἱ δὲ διώκοντες τὴν ὀργὴν κληρονομοῦσι; Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἀπλῶς νῦν εἴρηται, ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς ὀργιζώμεθα, ἀλλ' ἐλεῶμεν αὐτούς, καὶ θρηνη-
 νῶμεν, καὶ συναλγῶμεν αὐτοῖς· ἐκεῖνοι γὰρ εἰσὶν οἱ

1. Ἰω. 13, 21

3. Α' Θεο. 2, 15

2. Ματθ. 5, 10

4. Β' Κορ. 11, 15

κεῖνος πού παραδόθηκε ἔσωσε τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τὸν παρέδωσε ἔχασε τὴν ψυχὴ του. Καὶ ἐκεῖνος πού παραδόθηκε κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ πατέρα του στοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τὸν πρόδωσε βρίσκεται τώρα στὸν ἄδη, περιμένοντας τὴν ἀπαραίτητη τιμωρία. Γι' αὐτὸν λοιπὸν κλάψε καὶ ἀναστέναξε, γι' αὐτὸν πένθησε, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριός μας γι' αὐτὸν δάκρυσε. Διότι, λέγει, «Ὅταν τὸν εἶδε, ταραχθηκε καὶ εἶπε· ἓνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»¹. Πῶ, πῶ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου· ἐκεῖνος πού προδόθηκε πονάει γιὰ ἐκεῖνον πού τὸν πρόδωσε. «Ὅταν λοιπὸν», λέγει, «τὸν εἶδε, ταραχθηκε καὶ εἶπε· ἓνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει». Γιὰ ποῖο λόγο λυπήθηκε; Γιὰ νὰ δείξει συγχρόνως καὶ τὴ φιλοστοργία του, καὶ νὰ μᾶς διδάξει, ὅτι πρέπει νὰ θρηνοῦμε σὲ κάθε περίπτωση ὄχι ἐκεῖνον πού κακοποιεῖται, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού κακοποιεῖ. Διότι αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο δὲν εἶναι κακό, τὸ νὰ κακοπαθεῖ δηλαδή, ἀλλὰ κακό εἶναι τὸ νὰ κάνει κανεὶς τὸ κακό. Διότι τὸ νὰ κακοπαθοῦμε αὐτὸ μᾶς προσφέρει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάμνομε τὸ κακό μᾶς γίνεται αἰτία τῆς γέεννας καὶ τῆς κολάσεως. Διότι λέγει· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι πού καταδιώκονται γιὰ χάρι τῆς ἀρετῆς, διότι σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»².

Βλέπετε πῶς τὸ νὰ κακοπαθεῖ κανεὶς ἔχει σάν μισθὸ καὶ ἔπαθλο τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσε πῶς τὸ νὰ κάμνει πάλι τὸ κακό προξενεῖ κόλαση καὶ τιμωρία. Διότι ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι «Τὸν Κύριο φόνευσαν καὶ τοὺς προφῆτες καταδίωξαν»³, πρόσθεσε· «Τῶν ὁποίων τὸ τέλος θὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὰ ἔργα τους»⁴. Εἶδες πῶς ἐκεῖνοι πού διώκονται κερδίζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού καταδιώκουν ἐπισύρουν ἐναντίον τους τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ; Αὐτὰ τώρα δὲν σᾶς τὰ εἶπα ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας, ἀντίθετα μάλιστα νὰ τοὺς εὐσπλαχνιζόμαστε, νὰ θρηνοῦμε γι' αὐτοὺς καὶ νὰ πονᾶμε μαζί μ' αὐτοὺς· διότι ἐκεῖνοι εἶναι πού κακοπα-

κακῶς πάσχοντες, οἱ ἐχθραίνοντες ἡμῖν. Ἐάν οὕτω
 παρασκευάσωμεν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, δυνησό-
 μεθα αὐτῶν καὶ ὑπερεύχεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο τετάρ-
 την ἡμέραν ταύτην ἔχω διαλεγόμενος ὑμῖν περὶ εὖ-
 5 χῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἵνα μόνιμος γένηται τῆς δι-
 δασκαλίας ὁ λόγος, τῇ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως ρι-
 ζωθεῖς. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἀπαντλοῦμαι τοῖς ρήμα-
 σιν, ὥστε τὸ οἶδημα τῆς ὀργῆς ὑποστῆσαι καὶ κα-
 τασταλῆναι τὴν φλεγμονήν, ὥστε καθαρὸν ὀργῆς εἶ-
 10 ναι τὸν εὐχῆ προσιόντα. Οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ
 τῶν ἐχθρῶν ταῦτα παρήνευσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ
 ἡμῶν τῶν ἀφιέντων ἐκείνοις τὰ ἁμαρτήματα· μείζο-
 να γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως, ἀφείς τὴν ὀργὴν τῷ ἐ-
 χθρῷ.

15 Καὶ πῶς μείζονα λαμβάνω; φησὶν. Ἐάν ἀφήσης
 τὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν ἁμαρτήματα, συγχωρεῖταί σοι τὰ
 εἰς τὸν Δεσπότην πλημμελήματα. Ἐκεῖνα ἀνιάτά εἰ-
 σι καὶ ἀσύγνωστα, ταῦτα πολλὴν ἔχει παραμυθίαν
 καὶ συγγνώμην. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἡλὶ λέγοντος
 20 πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· «Ἐάν ἁμαρτάνων ἁμάρτη ἄν-
 θρωπος εἰς ἄνθρωπον, καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ,
 εἰς τὸν Θεὸν ἁμάρτη, τίς προσεύξεται περὶ αὐ-
 τοῦ;». Ὡστε ἐκεῖνο τὸ τραῦμα οὔτε εὐχῆ ραδίως λύ-
 εται· εὐχῆ μὲν οὐ λύεται, συγχωρήσει δὲ τῶν ἁμαρ-
 25 τημάτων τῶν εἰς τὸν πλησίον λέλυται. Διὸ ἐκεῖνα
 μὲν μύρια τάλαντα ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, τὰ εἰς τὸν
 Δεσπότην ἁμαρτήματα, ταῦτα δέ, ἑκατὸν δηνάρια,
 Ἄφες οὖν ἑκατὸν δηνάρια, ἵνα ἀφεθῆ σοι μύρια
 τάλαντα. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ
 30 τῶν ἐχθρῶν ἱκανῶς εἴρηται· ἐπὶ δὲ τὸν τῆς προδο-
 σίας, εἰ δοκεῖ, ἐπανέλθωμεν λόγον, καὶ ἴδωμεν πῶς
 παρεδόθη ἡμῶν ὁ Δεσπότης.

2. «Τότε πορευθεῖς εἰς τῶν δώδεκα, Ἰούδας ὁ
 λεγόμενος Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε·

θοῦν, ἐκεῖνοι ποῦ μᾶς ἐχθρεύονται. Ἐάν προετοιμάσομε ἔτσι τὴν ψυχὴ μας, θὰ μπορέσομε καὶ νὰ προσευχῶμαστε ὑπὲρ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ τέταρτη ἡμέρα σήμερα ποῦ σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, γιὸ νὸ γίνεи σταθερὸς ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ριζωθεῖ μὲ τὴ συνεχὴ προτροπὴ. Γι' αὐτὸ ἐπιμένω στοὺς λόγους μου, ὥστε νὰ καταπραῖνει ὁ ἀναβρασμὸς τῆς ὀργῆς καὶ νὰ κατασταλεῖ ἡ φλεγμονή, καὶ ἔτσι νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ ἐκεῖνος ποῦ ἔρχεται νὰ προσευχηθεῖ. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔδωσε αὐτὲς τίς συμβουλὲς μόνο γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ συγχωροῦμε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων· διότι περισσότερα παίρνεις παρά δίνεις, συγχωρώντας τὴν ὀργὴ τοῦ ἐχθροῦ σου.

Καὶ πῶς, λέγει, παίρνω περισσότερα; Ἐάν συγχωρήσεις τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἐχθροῦ σου, συγχωροῦνται τὰ ἁμαρτήματά σου ἀπέναντι στὸν Κύριο. Ἐκεῖνα εἶναι ἀθεράπευτα καὶ ἀσυγχώρητα, ἐνῶ αὐτὰ περιέχουν πολλὴ παρηγοριὰ καὶ συγγνώμη. Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Ἡλία τί λέγει πρὸς τοὺς υἱοὺς του· «Ἐάν κάποιος ἄνθρωπος ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὸ συνάνθρωπό του, θὰ μπορέσουν νὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτὸν ἄλλοι, ἐάν ὅμως ἁμαρτήσει ἀπέναντι στὸ Θεό, ποῖός θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτόν;»⁵. Ὡστε ἐκεῖνο τὸ τραῦμα δὲν θεραπεύεται εὐκόλα οὔτε μὲ προσευχὴ. Μὲ προσευχὴ λοιπὸν δὲν θεραπεύεται, θεραπεύεται ὅμως μὲ τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ πλησίον μας. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἐκεῖνα τὰ ὀνόμασε μύρια τάλαντα, δηλαδή τὰ ἁμαρτήματα πρὸς τὸν Κύριο, ἐνῶ αὐτὰ τὰ ὀνόμασε ἑκατὸ δηνάρια. Συγχώρησε λοιπὸν ἑκατὸ δηνάρια, γιὰ νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν μύρια τάλαντα. Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας ἀρκετὰ λέχθηκαν, ἐάν κρίνετε ὅμως ὀρθό, ἅς ἐπανέλθομε στὸ θέμα τῆς προδοσίας καὶ ἅς δοῦμε πῶς παραδόθηκε ὁ Κύριός μας.

2. «Τότε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποῦ ὀνομαζόταν Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης πῆγε στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς

τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Καὶ δοκεῖ μὲν σαφὲς εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲν πλέον αἰνίττεσθαι, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ ἐν ἑκάστον τῶν λεγομένων, πολλὴν ἔχει τὴν θεωρίαν, 5 καὶ πολὺ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. Καὶ πρῶτον, ὁ καιρὸς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστῆς· οὐ γὰρ εἶπε «Πορευθεῖς» ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ «Τότε πορευθεῖς». «Τότε» εἶπέ μοι, πότε; καὶ τίνος ἔνεκεν ἐπισημαίνει τὸν χρόνον; τί 10 με βούλεται διδάξαι; Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἴρηται τό, «Τότε» καὶ γὰρ Πνεύματι φθεγγόμενος οὐδὲ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ φθέγγεται. Τί οὖν ἐστὶ τό, «Τότε»; Πρὸ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, πρὸ αὐτῆς τῆς ὥρας προσῆλθε πόρνη, ἀλάστρον μύρου ἔχουσα, καὶ κατέχευε τὸ 15 ἔλαιον ἐκεῖνο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Κυρίου. Ἐπεδείξατο πολλὴν θεραπείαν, ἐπεδείξατο πολλὴν πίστιν, πολλὴν ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν· μετεβλήθη ἀπὸ τοῦ προτέρου βίου, ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονεστέρα. Καὶ ὅτε ἡ πόρνη μετενόησεν, ὅτε τὸν Δεσπότην ἐπε- 20 σπάσατο, τότε ὁ μαθητῆς τὸν διδάσκαλον παρέδωκε. Διὰ τοῦτο εἶπε, «Τότε», ἵνα μὴ κατηγορήσῃς τοῦ διδασκάλου ἀσθένειαν, ὅταν ἴδῃς τὸν μαθητὴν προδιδόντα τὸν διδάσκαλον. Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δύναμις τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ πόρνας ἐπισπᾶσθαι εἰς τὴν 25 οἰκίαν ὑπακοήν.

Τί οὖν, φησὶν, ὁ πόρνας ἐπισπώμενος, μαθητὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐπισπάσασθαι; Ἴσχυεν ἐπισπάσασθαι τὸν μαθητὴν, ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο ἀνάγκη ποιῆσαι καλόν, οὐδὲ βία ἐλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. «Τότε πορευθεῖς». 30 Ἐχει τι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν θεώρημα, τό, «Πορευθεῖς»· οὐ γὰρ μετακληθεῖς ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, οὐκ ἀναγκασθεῖς, οὐδὲ βιασθεῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οἰκοθεν ἔτεκε τὸν δόλον, καὶ τὴν γνώμην ἐξήγαγε ταύτην, οὐδένα ἔχων σύμβουλον τῆς πονη- 35 ρίας ταύτης.

εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»⁶. Καί φαίνεται βέβαια σαφές αὐτό πού λέγει, καί τίποτε ἄλλο δέν ὑπονοεῖται μ' αὐτό, ἐάν ὁμως κανεῖς ἐξετάσει μέ προσοχή τό καθένα ἀπό τὰ λεγόμενα αὐτά, θά βρεῖ μέσα σ' αὐτά πολλά πράγματα καί μεγάλο βάθος νοημάτων. Καί κατὰ πρῶτο ὁ καιρός. Διότι ὁ εὐαγγελιστής δέν ἀναφέρει αὐτόν τυχαῖα· καθόσον δέν εἶπε ἀπλῶς «πῆγε», ἀλλά πρόσθεσε τό «Τότε πῆγε». «Τότε»· πές μου, πότε; καί γιὰ ποιό λόγο προσδιορίζει τό χρόνο; τί θέλει νὰ μᾶς διδάξει; Διότι δέν λέχθηκε τυχαῖα τό, «Τότε»· καθόσον μιλώντας ἐμπνεόμενος ἀπό τό Πνεῦμα δέν τό λέγει αὐτό ἔτσι στήν τύχη καί ἄσκοπα. Τί σημαίνει λοιπόν τό, «Τότε»; Πρὶν ἀπ' αὐτό τό χρόνο, πρὶν ἀπ' αὐτή τήν ὥρα τόν πλησίασε μία πόρνη, κρατώντας ἓνα ἀλαθάστρινο δοχεῖο γεμάτο μέ μύρο, καί ἔχυσε τό μύρο ἐκεῖνο ἐπάνω στό κεφάλι τοῦ Κυρίου. Ἔδειξε μεγάλη τιμή πρός τόν Κύριο, ἔδειξε πολλή πίστη, πολλή ὑπακοή καί εὐλάβεια· ἄλλαξε ζωή, ἔγινε καλύτερη καί πιό φρόνιμη. Καί τότε πού ἡ πόρνη μετανόησε, τότε πού προσέγκυσε κοντά της τόν Κύριο, τότε ὁ μαθητής παρέδωσε τό δάσκαλό του. Γι' αὐτό εἶπε, «Τότε», γιὰ νὰ μή κατηγορήσεις τό δάσκαλο γιὰ ἀδυναμία, ὅταν δεῖς τό μαθητή νὰ προδίδει τό δάσκαλό του. Διότι τόσο μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τοῦ δασκάλου, ὥστε καί πόρνες νὰ προσελκύει σέ ὑπακοή πρός αὐτόν.

Τί λοιπόν, λέγει, ἐκεῖνος πού προσέγκυσε κοντά του πόρνες, δέν μπόρεσε νὰ προσελκύσει καί νὰ κρατήσει κοντά του τό μαθητή; Μποροῦσε νὰ κρατήσει κοντά του τό μαθητή, ἀλλά δέν ἤθελε νὰ τόν κάνει καλό ἀναγκαστικά, οὔτε νὰ τόν φέρει κοντά του μέ τή βία. «Τότε πῆγε». Καί αὐτό τό «Πῆγε», ἔχει κάποιο νόημα καί μάλιστα ὄχι μικρό· διότι δέν καλέσθηκε ἀπό τοὺς ἀρχιερεῖς, δέν ἐξαναγκάσθηκε, δέν ἐκβιάσθηκε, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀπό ἴδιος του καί μέ τή θέλησή του γέννησε τό δόλο, καί πῆρε τήν ἀπόφαση αὐτή, μή ἔχοντας κανένα σύμβουλο στήν πονηρή αὐτή πράξη του.

6. Ματθ. 26, 14 - 15

τότε πορευθείς εἰς τῶν δώδεκα». Τί ἐστὶν «Εἰς τῶν δώδεκα»; Καὶ τοῦτο μεγίστην αὐτῷ δείκνυσιν οὖσαν τὴν κατηγορίαν τῷ εἰπεῖν, «Εἰς τῶν δώδεκα». Καὶ γὰρ ἦσαν ἕτεροι μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ ἐβδομή-
 5 κοντα τὸν ἀριθμὸν· ἀλλ' ἐκεῖνοι τὰ δευτερεῖα εἶχον, ἐκεῖνοι οὐ τοσαύτης ἀπέλαυον τῆς τιμῆς, οὐδὲ τοσαύτης μετεῖχον τῆς παρρησίας, οὐκ ἐκοινωνήσαν ἀπορητῶν τοσοῦτων, ὡς οἱ δώδεκα. Οὗτοι μάλιστα ἦσαν δόκιμοι, καὶ ὁ περὶ τὸν βασιλέα χορὸς, οὗτος ἦν αὕτη
 10 ἡ συμμορία ἡ περὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξεπήδησεν ὁ Ἰούδας. Ἰν' οὖν μάθῃς ὅτι οὐ μαθητῆς ἀπλῶς αὐτὸν προύδωκεν, ἀλλὰ τῆς δοκιμωτάτης τάξεως εἰς, διὰ τοῦτό φησιν· «Εἰς τῶν δώδεκα». Καὶ οὐκ αἰσχύνεται ὁ ταῦτα γράψας Ματθαῖος. Τίνος ἐν-
 15 εκεν οὐκ αἰσχύνεται; Ἰνα μάθῃς, ὅτι πανταχοῦ μετὰ ἀληθείας πάντα φθέγγονται, καὶ οὐδὲν ἀποκρύπτονται, οὐδὲ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα. Ταῦτα γὰρ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, ταῦτα δείκνυσι τοῦ Δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν· ὅτι τὸν προδότην, τὸν
 20 ληστήν, τὸν κλέπτην, τοσοῦτων ἠξίωσεν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης διαβαστάζων αὐτὸν διετέλει τῆς ὥρας· καὶ γὰρ ἐνουθέτει καὶ παρήνει, καὶ πάντα τρόπον ἐπεμελεῖτο. Εἰ δὲ μὴ προσεῖχεν ἐκεῖνος, οὐχ ὁ Κύριος αἴτιος· καὶ μάρτυς ἡ πόρνη· αὕτη γὰρ προσ-
 25 ἔχουσα ἑαυτῇ ἐσώθη.

Μὴ τοίνυν ἀπογνῶς σεαυτοῦ, πρὸς τὴν πόρνην ἀπιδῶν, μηδὲ θαρρήσης σεαυτῷ, πρὸς τὸν Ἰούδαν ἰδῶν. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ὀλέθρια, καὶ τὸ θαρρεῖν, καὶ τὸ ἀπογινώσκειν· τὸ μὲν γὰρ θαρρεῖν τὸν ἐστηκό-
 30 τα παιεῖ πεσεῖν, τὸ δὲ ἀπογινώσκειν τὸν κείμενον οὐκ ἀφήσιν ἀναστῆναι. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος παρήνει λέγων· «Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέση». Ἐχεις ἀμφοτέρων τὰ παραδείγματα, πῶς ὁ μαθη-

«Τότε πῆγε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα»; Τί σημαίνει, «ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα»; Καὶ αὐτὸ δείχνει τὸ μέγεθος τῆς κατηγορίας ἐναντίον του, τὸ νὰ πεῖ δηλαδή «ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καθόσον ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ, ἀνερχόμενοι σὲ ἑβδομήντα, ἀλλ' ἐκεῖνοι κατεῖχαν τὴ δεύτερη θέση, δὲν ἀπολάμβαναν τόση μεγάλη τιμὴ, δὲν εἶχαν τόση παρρησία ἀπέναντι στὸν Κύριο, οὔτε γνώρισαν τόσα ἀπόρρητα, ὅπως οἱ δώδεκα. Αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴ ἦταν οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ χορὸς γύρω ἀπὸ τὸ βασιλιά. Αὐτὴ ἦταν ἡ γύρω ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὁμάδα καὶ ἀπ' αὐτὴν ξεπήδησε ὁ Ἰούδας. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν ὅτι δὲν τὸν πρόδωσε ἀπλῶς μαθητῆς του, ἀλλ' ἓνας ἀπὸ τὴν πιὸ ἐκλεκτὴ ὁμάδα του γι' αὐτὸ λέγει «ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καὶ δὲν ντρέπεται ὁ Ματθαῖος ποὺ ἔγραψε αὐτά. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο δὲν ντρέπεται; Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι παντοῦ στὴ Γραφὴ ὅλα λέγονται μὲ μεγάλη ἀλήθεια, καὶ τίποτε δὲν κρύβεται, οὔτε ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα. Διότι αὐτὰ ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι δυσάρεστα, αὐτὰ δείχνουν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου· διότι τὸν προδότη, τὸν ληστὴ, τὸν κλέφτη, τὸν κατέστησε ἄξιο τῶσων μεγάλων ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τὴν τελευταία στιγμή ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἔχει κοντὰ του· καθόσον τὸν νουθετοῦσε καὶ τὸν συμβούλευε καὶ ἔδειχνει κάθε φροντίδα γι' αὐτόν. Ἐὰν ὅμως δὲν προσέχε ἐκεῖνος, δὲν εἶναι αἴτιος ὁ Κύριος· καὶ μάρτυρας, γι' αὐτὸ εἶναι ἡ πόρνη· διότι αὐτὴ προσέχοντας στὸν Κύριο, ἔσωσε τὸν ἑαυτὴ της.

Μὴ λοιπὸν ἀπογοητευθεὶς βλέποντας πρὸς τὴν πόρνη, οὔτε νὰ πάρεις θάρρος, βλέποντας πρὸς τὸν Ἰούδα. Καθόσον καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶναι καταστρεπτικά, καὶ τὸ θάρρος, καὶ ἡ ἀπελπισία. Διότι τὸ θάρρος ὀδηγεῖ στὴν πτώση ἐκείνου ποὺ στέκεται ὀρθίος, ἐνῶ ἡ ἀπελπισία δὲν ἀφήνει νὰ σηκωθεῖ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι πεσμένος. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος συμβούλευε καὶ ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέχει μήπως πέσει». Ἐχεις τὰ παραδείγματα καὶ τῶν δύο, πῶς δηλαδή ὁ μαθητῆς, νομίζον-

τής, δοκῶν ἐστάναι, ἔπεσε, καὶ πῶς ἡ πόρνη, κειμένη, ἀνέστη. Εὐόλισθον ἡμῶν ἡ γνώμη, εὐεπίτρεπτον ἡ προαίρεσις· διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς πανταχόθεν ἀσφαλίζεσθαι καὶ τειχίζεσθαι χρή.

5 Τότε πορευθεὶς εἰς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Ὁρᾶς ἀπὸ ποίου χοροῦ ἐξέπεσεν; Ὁρᾶς ποίας διδασκαλίας κατεφρόνησεν; Ὁρᾶς ὅσον κακόν ἐστιν ἡ ραθυμία καὶ ἡ ὀλιγωρία; «Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης». Τί μοι λέγεις αὐτοῦ τὴν πόλιν;
 10 Εἶθε μὴ τοῦτον ἐγίνωσκον. Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης. Τίνος ἕνεκεν τὴν πόλιν αὐτοῦ λέγεις; Ἦν ἕτερος Ἰούδας μαθητής, Ζηλωτῆς ἐπικαλούμενος. Ἰν' οὖν διὰ τῆς ὁμωνυμίας μὴ γένηται τις πλάγη, διεῖλε τοῦτον ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἐκείνον μὲν ἀπὸ
 15 τῆς ἀρετῆς ὠνόμασεν, Ἰούδας ὁ Ζηλωτῆς, τοῦτον δὲ οὐκ ὠνόμασεν ἀπὸ τῆς κακίας· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰούδας ὁ προδότης. Καίτοι ἐχρῆν, ὡσπερ ἐκείνον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ τοῦτον ἀπὸ τῆς κακίας προσαγορευῆσαι, καὶ εἰπεῖν, Ἰούδας ὁ προ-
 20 δότης. Ἄλλ' ἵνα σε παιδεύσῃ καθαρὰν ἔχειν κατηγορίας τὴν γλῶτταν, καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου φείδεται.

«Πορευθεὶς» γάρ, φησὶν, «εἰς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπεν αὐ-
 25 τοῖς· Τί μοι θέλετε δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὡς τῆς μιαιρᾶς ἐκείνης φωνῆς. Καὶ πῶς ἐξεπήδησε τοῦ στόματος, πῶς ἐνίκησε τὴν γλῶσσαν; πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἅπαν τὸ σῶμα; πῶς οὐκ ἐξέστη ἡ διάνοια; «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παρα-
 30 δώσω αὐτόν;». Ταῦτά σε ἐπαιδευσεν ὁ Χριστός, εἰπέ μοι; Οὐ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μὴ κτήσασθαι χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκόν εἰς τὰς ζῶνας ὑμῶν», ἄνωθεν προαναπέλλων σου τῆς φιλαργυρίας τὴν ὑπόθεσιν; Οὐ ταῦτα παρήνει διηνεκῶς καὶ μετὰ τού-
 35 των ἔλεγεν, «Ἐάν τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σια-

τας ὅτι στέκεται πνευματικὰ ὀρθιος, ἔπεσε, καὶ πῶς ἡ πόρνη, ἐνῶ ἦταν πεσμένη πνευματικὰ καὶ ἠθικά, σηκώθηκε. Εὐκόλα ἡ γνώμη μας γλιστράει καὶ πέφτει, εὐκόλα ἡ προαίρεσή μας πέφτει ἀπὸ ἐκεῖ πού στέκεται. Γι' αὐτὸ πρέπει ἀπὸ παντοῦ ν' ἀσφαλίζομε καὶ νὰ περιτειχίζομε τὸν ἑαυτὸ μας.

«Τότε πῆγε στοὺς ἀρχιερεῖς ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, πού ὀνομαζόταν Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Βλέπεις ἀπὸ ποιὸ χορὸ ἐξέπεσε; Βλέπεις ποιὰ διδασκαλία περιφρόνησε; Βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπροσεξία; «Ὁ Ἰούδας, πού ὀνομαζόταν Ἰσκαριώτης». Γιὰ ποιὸ λόγο μοῦ ὀνομάζεις τὴν πόλη του; Ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μαθητὴς Ἰούδας, πού ὀνομαζόταν Ζηλωτὴς. Γιὰ νὰ μὴ γίνεи λοιπὸν μὲ τὴ συνωνυμία κάποιο λάθος, ξεχώρισε αὐτὸν ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνον τὸν ὀνόμασε ἀπὸ τὴν ἀρετὴ του Ἰούδα Ζηλωτὴ, ἐνῶ αὐτὸν δὲν τὸν ὀνόμασε ἀπὸ τὴν κακία του· διότι δὲν εἶπε, Ἰούδας ὁ προδότης. Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε, ὅπως ἀκριβῶς ὀνόμασε ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν ἀρετὴ του, ἔτσι νὰ ὀνομάσει καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὴν κακία του καὶ νὰ πεῖ, Ἰούδας ὁ προδότης Ἄλλὰ γιὰ νὰ σὲ διδάξει νὰ ἔχεις καθαρὴ τὴ γλῶσσα σου ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀποφεύγει καὶ τὸν ἴδιο τὸν προδότη. νὰ θίξει.

«Πῆγε», λοιπὸν, λέγει, «ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς εἶπε· Τί θὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτὸν;». Πῶ, πῶ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ ἀηδία. Καὶ πῶς βγῆκε ἀπὸ τὸ στόμα του, πῶς κίνησε τὴ γλῶσσα του; πῶς δὲν νεκρώθηκε ὅλο τὸ σῶμα του; πῶς δὲν σαλεύθηκαν τὰ μυαλά του; «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτὸν;». Αὐτὰ, πὲς μου, σὲ δίδαξε ὁ Χριστός; Δὲν ἔλεγε γι' αὐτό, «Μὴ πάρετε στὴ ζώνη σας οὔτε χρυσά, οὔτε ἀσημένια, οὔτε καὶ χάλκινα νομίσματα»⁸, περιορίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ ρίζα τῆς φλυαρίας; Δὲν συμβούλευε αὐτὰ συνεχῆ καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἔλεγε, «Ἐὰν κάποιος σὲ χτυπήσει στὸ δεξιὸ σαγόνι, στρέψε του καὶ τὸ ἄλλο»⁹; «Τί θέλετε

γόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»; «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὡ τῆς ἀπονοίας! Ἀντὶ τίνος, εἶπέ μοι; Τί μικρόν, ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχων, παραδίδως τὸν διδάσκαλον; Ὅτι σοι
5 παρέδωκε τῶν δαιμόνων τὴν ἐξουσίαν; ὅτι νοσήματα λύειν ἐποίησεν; ὅτι λέπρας καθαίρειν; ὅτι νεκροὺς ἀνιστᾶν; ὅτι τῇ τυραννίδι ἐπέστησε τοῦ θανάτου; Ἀντὶ τούτων τῶν εὐεργεσιῶν ταύτας δίδως τὰς ἀμοιβάς;

10 «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὡ τῆς ἀπονοίας, μᾶλλον δέ, ὢ τῆς φιλαργυρίας· πάντα γὰρ ἐκείνη ἔτεκε τὰ κακὰ ἐκείνης αὐτὸς ἐπιθυμήσας, προῦδωκε τὸν διδάσκαλον. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶν ἡ πονηρὰ ρίζα ἐκείνη, δαίμονος χαλεπώτερον τὰς ἀλούσας ἐκβακχεύει ψυχάς, καὶ ποιεῖ
15 πάντα ἀγνοεῖν, καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς πλησίον, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ αὐτῶν ἐκβάλλει τῶν φρενῶν, καὶ παράπληγας ἐργάζεται. Ὅρα γὰρ πόσα ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα ψυχῆς τὴν δμιλίαν, τὴν συνήθειαν, τὴν κοινωνίαν τὴν ἐν τραπέζῃ, τὰ
20 θαύματα, τὴν διδασκαλίαν, τὴν παραίνεσιν, τὴν νοθεσίαν· ταῦτα πάντα εἰς λήθην ἐνέβαλεν ἡ φιλαργυρία τότε. Διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία».

25 «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Πολλὴ ἡ ἀπόνοια τοῦ ρήματος. Παραδίδως, εἶπέ μοι, τὸν πάντα κρατοῦντα, τὸν δαιμόνων ἐξουσιάζοντα, τῇ θαλάττῃ ἐπιτάττοντα, τὸν τῆς φύσεως ἀπάντων Δεσπότην; Ἴν' οὖν αὐτοῦ καταστείλῃ
30 τὴν ἀπόνοϊαν, καὶ δείξῃ, ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο, οὐκ ἂν παρεδόθη, ἄκουσον τί ποιεῖ. Κατ' αὐτόν τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῷ, ξύλα ἔχοντες καὶ λαμπάδας καὶ φῶς, λέγει αὐτοῖς· «Τίνα ζητεῖτε;». Καὶ ἠγνόουν ὃν ἤμελλον συλλαμβάνειν. Τοσοῦ-

νά μου δώσετε, γιά νά σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πώ, πώ παραλογισμός! Πές μου, γιά ποιό λόγο; Ποιά μικρή, ἢ μεγάλη κατηγορία ἔχεις ἐναντίον του καί παραδίνεις τό δάσκαλο; Ἐπειδή σου παρέδωσε τήν ἐξουσία ἐναντίον τῶν δαιμόνων; ἐπειδή σου ἔδωσε τή δύναμη νά θεραπεύεις ἀσθένειες; ἐπειδή σου ἔδωσε τή δύναμη νά καθαρίζεις λεπρούς; ἐπειδή σου ἔδωσε τή δύναμη ν' ἀνασταίνεις νεκρούς; ἐπειδή σέ ἀπάλλαξε ἀπό τήν τυραννική ἐξουσία τοῦ θανάτου; Ἀντί αὐτῶν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ δίνεις αὐτές τίς ἀμοιβές;

«Τί θέλετε νά μου δώσετε, γιά νά σᾶς παραδώσω αὐτόν;»¹⁰. Πώ, πώ παραφροσύνη! ἢ καλύτερα, πώ, πώ φιλαργυρία· διότι ὅλα ἐκείνη τά γέννησε· ἐκείνην ἐπιθύμησε αὐτός καί πρόδωσε τό δάσκαλο. Διότι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ πονηρή ἐκείνη ρίζα· καθιστᾶ τίς ψυχές πού συλλαμβάνει μανιακές χειρότερα ἀπό τό δαίμονα, καί τίς κάνει γιά ὅλα νά ἀδιαφοροῦν, καί γιά τόν ἑαυτό τους, καί γιά τό συνάνθρωπό τους, καί γιά τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τίς ἀπομακρύνει ἀπό τὰ λογικά τους καί τίς καθιστᾶ παράφρονες. Διότι πρόσεχε πόσα πράγματα ἀπομάκρυνε μέσα ἀπό τήν ψυχὴ τοῦ Ἰούδα· τή συναναστροφή, τήν οἰκειότητα, τή συμμετοχὴ στό ἴδιο τραπέζι, τὰ θαύματα, τή διδασκαλία, τίς συμβουλές, τίς νουθεσίες· ὅλα αὐτὰ τότε ἡ φιλαργυρία ἔκανε νά ξεχασθοῦν. Γι' αὐτό πολύ σωστά ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «Ρίζα ὄλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»¹¹.

«Τί θέλετε νά μου δώσετε γιά νά σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Μεγάλῃ παραφροσύνῃ δείχνουν τὰ λόγια αὐτά. Πές μου, παραδίνεις ἐκείνον πού ἐξουσιάζει τὰ πάντα, πού ἐξουσιάζει τοὺς δαίμονες, πού προστάζει τή θάλασσα καί ὑπακούει, τόν Κύριο ὄλων τῶν δημιουργημάτων τῆς φύσεως; Γιὰ νά περιορίσει λοιπόν τόν παραλογισμό του, καί νά δείξει, ὅτι, ἐάν δέν ἤθελε δέν θά παραδινόταν, ἀκουσε τί κάνει. Κατὰ τήν στιγμή τῆς προδοσίας, ὅταν ἦρθαν ἐναντίον του, κρατώντας ξύλα καί λαμπάδες καί φῶς, λέγει σ' αὐτούς· «Ποιόν ζητᾶτε;»¹². Δέν γνώριζαν

τον ἀπειχε τοῦ δυνηθῆναι παραδοῦναι αὐτὸν ὁ Ἰούδας, ὅτι οὐδὲ ἑώρα παρόντα, ὃν ἤμελλε παραδώσειν, καὶ ταῦτα λαμπάδων οὐσῶν καὶ φωτὸς τοσοῦτου. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἠνίξατο ὁ εὐαγγελιστῆς, φησί· λαμπάδας εἶχον καὶ φῶς, καὶ οὐχ ἑώρων αὐτόν. Καὶ καθ' ἑκάστην δὲ αὐτὸν ὑπεμίμνησκεν ἡμέραν, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ ρημάτων, δεικνὺς ὅτι οὐ λήσεται προδιδούς. Καὶ οὔτε φανερώς αὐτὸν ἤλεγχεν ἐπὶ πάντων, ὥστε μὴ ἀναισχυντότερον αὐτὸν ἐργάζεσθαι οὔτε παρεσιώπα, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν, ἀδεῶς ἐπιχειρῇ τὴν προδοσίαν, ἀλλὰ συνεχῶς ἔλεγεν, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», οὐ μέντοι φανερόν αὐτὸν καθίστη.

Πολλοὺς δὲ καὶ περὶ γεέννης διῆλθε λόγους, πολλοὺς καὶ περὶ βασιλείας, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάτερα δύναμιν ἐπεδείξατο, τὴν ἐν τῷ κολάζειν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ τὴν ἐν τῷ τιμᾶν τοὺς κατορθοῦντας. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνος παρεκρούσατο, ὁ δὲ Θεὸς βία οὐχ εἴλκυσεν. Ἐπειδὴ γὰρ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε καὶ τῆς τῶν φαύλων, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεων αἰρέσεως, καὶ ἐκόντας εἶναι βούλεται καλοῦς· διὰ τοῦτο, ἂν μὴ βουλοίμεθα, οὐ βιάζεται, οὐδ' ἀναγκάζει· τὸ γὰρ βιασθέντα εἶναι χρηστόν, οὐκ ἔστιν εἶναι χρηστόν. Ἐπεὶ οὖν κἀκεῖνος γνώμης κύριος ἦν, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ μὴ πεισθῆναι, καὶ πρὸς φιλαργυρίαν μὴ ἀποκλίνειν, διὰ τοῦτο ἀπετυφλώθη τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ προέδωκε· καὶ φησι, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ἐλέγχων τοίνυν τοῦ νοῶς αὐτοῦ τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν ἀπόνοιαν ὁ εὐαγγελιστῆς φησιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐφόδου ὁ Ἰούδας εἰστήκει ἐργῶς αὐτῶν, ἐκεῖνος ὁ εἰπών· «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἐστὶ θεάσασθαι τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ'

δηλαδή εκείνον πού ἐπρόκειτο νὰ συλλάβουν. Τόσο πολύ ἀπείχε ὁ Ἰούδας ἀπό τή δυνατότητα νὰ παραδώσει αὐτόν, διότι δέν ἔβλεπε ἐκείνον πού ἐπρόκειτο νὰ παραδώσει, ἂν καί βρισκόταν μπροστά του, καί ὅλα αὐτά ἐνῶ ὑπῆρχαν λαμπάδες καί τόσο φῶς. Διότι, τὸ ὅτι ὁ εὐαγγελιστῆς ὑπαινίχθηκε αὐτό, λέγει· εἶχαν λαμπάδες καί φῶς καί δέν ἔβλεπαν αὐτόν. Καί καθημερινὰ ὑπενθύμιζε σ' αὐτόν καί μὲ τὰ ἔργα του καί μὲ τὰ λόγια του, δείχνοντάς του ὅτι δέν θὰ μπορέσει νὰ τὸν προδώσει κρυφά. Καί οὔτε φανερά καί παρουσία ὄλων ἔλεγε αὐτόν, γιὰ νὰ μὴ τὸν κάνει περισσότερο ἀδιάντροπο, οὔτε καί ἀποσιωποῦσε τὴν προδοσία, γιὰ νὰ μὴ νομίζει ὅτι τοῦ διαφεύγει τὴν προσοχή καί ἐπιχειρήσει ἔτσι ἄφοβα τὴν προδοσία, ἀλλὰ συνέχεια ἔλεγε, «Ἐνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει», ἀλλ' ὅμως δέν τὸν φανέρωνε.

Πολλὰ λόγια εἶπε καί γιὰ τὴ γέεννα καί γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καί ἔδειξε τὴ δύναμή του καί γιὰ τὰ δύο, τὸ νὰ τιμωρεῖ δηλαδή ἐκείνους πού ἁμαρτάνουν, καί νὰ τιμᾷ ἐκείνους πού ἀσκοῦν τὴν ἀρετῆ. Ἄλλ' ὅλα αὐτὸ ἐκείνος τὰ ἀπέρριψε, ὁ δὲ Θεός δέν τὸν συγκράτησε μὲ τὴ βία. Ἐπειδὴ δηλαδή μᾶς ἔπλασε καί μᾶς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ ἐκλέγομε ἐλεύθερα τίς κακὲς ἢ τίς καλὲς πράξεις, θέλει νὰ εἴμαστε καλοὶ καί μὲ τὴ θέλησή μας· γι' αὐτό, ἂν δέν θέλομε, δέν μᾶς βιάζει οὔτε καί μᾶς ἐξαναγκάζει· διότι ἐκείνος πού ἐξαναγκάζεται νὰ εἶναι καλός, δέν εἶναι δυνατό νὰ εἶναι καλός. Ἐπειδὴ λοιπὸν καί ἐκείνος ἦταν κύριος τῶν ἀποφάσεων καί ἐνεργειῶν του καί ἦταν ἐλεύθερος νὰ μὴ πεισθεῖ καί νὰ μὴ στραφεῖ πρὸς τὴ φιλαργυρία, γι' αὐτό ἀποτυφλώθηκε ὁ νοῦς του καί πρόδωσε τὴ σωτηρία του. Λέγει λοιπὸν· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Ἐλέγχοντας λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστῆς τὴν τύφλωση καί τὴν παραφροσύνη τῆς διάνοιάς του, λέγει, ὅτι κατὰ τὴ στιγμή τῆς ἐφόδου τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰούδας ἦταν μαζί τους, ἐκείνος πού εἶπε· «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Καί εἶναι δυνατό νὰ δοῦμε τὴ δύναμη

ὅτι καὶ φωνὴν ἀφέντος ψιλήν, ἀπῆλθον καὶ ἔπεσον
 χαμαί. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀφίσταντο τῆς ἀναι-
 σχυντίας, λοιπὸν ἑαυτὸν παραδίδωσι, μονονουχὶ λέ-
 γων. Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ὄλον ἐποίησα, τὴν δύναμιν
 5 ἔξεκάλυψα τὴν ἑμαυτοῦ, ἔδειξα, ὅτι ἀδυνάτοις ἐπι-
 χειρεῖτε πράγμασιν. Ἠβουλήθη καταστεῖλαι ὑμῶν
 τὴν πονηρίαν· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἠβουλήθητε, ἀλλ'
 ἐπιμένετε παραπαίοντες, ἰδοὺ παραδίδωμι ἑμαυτόν.

Ταῦτα δέ μοι εἴρηται, ἵνα μὴ κατηγορῶσιν τινες
 10 τοῦ Χριστοῦ, λέγοντες, διὰ τί οὐ μετέβαλε τὸν Ἰ-
 οῦδαν; διὰ τί οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν σώφρονα καὶ ἐπι-
 εικῆ; Πῶς ἔδει ἐπεικῆ ποιῆσαι αὐτόν; ἀνάγκη, ἢ
 γνώμη; Εἰ μὲν ἀνάγκη, οὐδ' οὕτως ἔμελλεν ἔσεσθαι
 βελτίων· οὐδεὶς γὰρ ἀνάγκη γένοιτ' ἂν ἀγαθός· εἰ δὲ
 15 γνώμη καὶ προαιρέσει, πάντα τὰ δυνάμενα διορθῶ-
 σαι προαίρεσιν καὶ γνώμην εἰσήνεγκεν. Εἰ δὲ μὴ ἔ-
 βουλήθη δέξασθαι τὸ φάρμακον, οὐ τοῦ ἱατροῦ τὸ
 ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ τὴν θεραπείαν διακρουσαμένου.
 Ὅρα οὖν ὅσα ἐποίησεν, ὥστε αὐτὸν ἀνακτήσασθαι
 20 καὶ διασῶσαι. Ἐδίδασκεν αὐτὸν πᾶσαν φιλοσοφίαν
 διὰ πραγμάτων, διὰ ρημάτων, ἀνώτερον αὐτὸν τῶν
 δαιμόνων ἐποίησε, θαύματα ἐργάζεσθαι πολλὰ παρε-
 σκεύασεν, ἐφόβησε τῇ τῆς γεέννης ἀπειλῇ, προετρέ-
 ψατο τῇ τῆς βασιλείας ἐπαγγελίᾳ· ἤλεγξε διηνεκῶς
 25 τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ βουλευμάτων, ἐλέγχων δὲ οὐκ ἔ-
 δημοσίευε, τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἐνι-
 ψεν, ἁλῶν αὐτῶ καὶ τραπέζης ἐκοινώνησεν· οὐδέν,
 οὐ μικρόν, ἢ μέγα ἐνέλιπεν, ὃ δὲ ἐκὼν ἔμεινεν ἀδι-
 ὀρθωτος.

30 Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι δυνατὸς ὢν μεταβαλέσθαι οὐκ
 ἠθέλησεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ραθυμίας τὸ πᾶν ἐγένετο,
 ἄκουσον. Ἐπειδὴ γὰρ παρέδωκεν αὐτόν, ἔρριψε τὰ
 τριάκοντα ἀργύρια, καὶ φησιν, «Ἡμαρτον παραδοὺς

τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο ἀπό ἐδῶ, ἀλλά καὶ ἀπό τὸ ὅτι, ἀφήνοντας καὶ μόνο τῆ φωνῆ του ν' ἀκουσθεῖ, ὀπισθοχώρησαν καὶ ἔπεσαν κάτω. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἐγκατέλειπαν τὴν ἀδιαντροπιὰ τους, παραδίνει πλέον τὸν ἑαυτό του, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· "Ἐγὼ ἔκανα ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, φανέρωσα τὴ δύναμή μου, ἔδειξα, ὅτι ἐπιχειρεῖτε ἀδύνατα πράγματα. Θέλησα νὰ σταματήσω τὴν κακία σας, ἐπειδὴ ὅμως σεῖς δὲν θελήσατε, ἀλλ' ἐπιμένετε στὸν παραλογισμό σας, νὰ σᾶς παραδίνω τὸν ἑαυτό μου".

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσουν μερικοὶ τὸ Χριστό, λέγοντας, γιατί δὲν ἄλλαξε τὸν Ἰούδα; γιὰτί δὲν τὸ ἔκανε σὺφρονα καὶ λογικό; Καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ τὸν κάνει λογικό; ἔξαναγκάζοντάς τον, ἢ ἀφήνοντάς τον νὰ τὸ ἀποφασίσαι μόνος; Ἐὰν τὸν ἐξανάγκαζε, οὔτε καὶ ἔτσι ἐπρόκειτο νὰ γίνεαι καλύτερος· διότι κανένας δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ γίνεαι καλὸς ἐξαναγκαζόμενος· ἐὰν πάλι μὲ τὴ δική του ἀπόφαση καὶ θέληση, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μπορούσαν νὰ διορθῶσουν τὴ θέληση καὶ ἀπόφασή του τοῦ τὰ πρόσφερε. Ἐὰν δὲν θέλησε νὰ δεχθεῖ τὸ φάρμακο, ἡ κατηγορία δὲν εἶναι τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ἐκείνου ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία. Πρόσεχε λοιπὸν πόσα ἔκανε, ὥστε νὰ τὸν ξανακερδίσει καὶ νὰ τὸν σώσει. Δίδασκε σ' αὐτὸν ὅλη τὴν εὐσέβεια καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια, τὸν ἔκανε ἀνώτερο ἀπὸ τοὺς δαίμονες, τοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ κάμνει πολλὰ θαύματα, τὸν φόβησε μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς κολάσεως, τὸν προέτρεψε μὲ τὴν ὑπόσχεση τῆς βασιλείας. Ἐπίσης ἔλεγχε συνέχεια τίς ἀπόκρυφες σκέψεις του, ἀλλ' ἐλέγχοντας αὐτὲς δὲν τίς ἀποκάλυπτε· ἔνιψε τὰ πόδια του μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μαθητὲς καὶ ἔφαγε μαζί μ' αὐτὸν στὸ ἴδιο τραπέζι τίποτε, οὔτε μικρό, οὔτε μεγάλο, παρέλειψε, ἀλλ' ὅμως παρέμενε μὲ τὴ θέλησή του ἀδιόρθωτος.

Καὶ γιὰ νὰ μάθει, ὅτι, ἐνῶ μπορούσε ν' ἀλλάξει, ὅμως δὲν θέλησε, ἀλλ' ὅλα ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας του, ἄκουσε. Ὅταν δηλαδὴ παρέδωσε αὐτὸν, ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια, μπροστά τους, καὶ εἶπε· «Ἀμάρτησα,

αἷμα δίκαιον». Τί γέγονεν; Ὅτε θαυματουροῦντα εἶδες, οὐκ ἔλεγες, «Ἡμαρτον παραδοῦς αἷμα ἀθῶον», ἀλλά, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν προεχώρησε, 5 καὶ ἡ προδοσία τέλος ἔσχε, καὶ ἡ ἁμαρτία ἀπήρτιστο, τότε ἐπέγνωσ τὴν ἁμαρτίαν. Τί οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; Ὅτι ὅταν μὲν ραθυμῶμεν, οὐδὲ παραινέσεις ἡμᾶς ὠφελεῖ, ὅταν δὲ σπουδάζωμεν, καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν διαναστῆναι δυνάμεθα. Καὶ γὰρ 10 καὶ οὗτος, ὅτε παρήνει μὲν ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἤκουεν, ὅτε δὲ οὐδεὶς ἦν ὁ παραινῶν, τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἐπανέστη, καὶ μηδενὸς ὄντος διδασκάλου μετεβάλετο, καὶ κατέγνω τῶν τετολμημένων, καὶ ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια. «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν 15 παραδώσω αὐτόν; «Καὶ ἔστησαν», φησὶν, «αὐτῶ τριάκοντα ἀργύρια». Τιμὴν κατέβαλον αἵματος, τιμὴν οὐκ ἔχοντος. Τί λαμβάνεις τριάκοντα ἀργύρια, ὦ Ἰούδα; Δωρεὰν ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἐκχέαι τὸ αἷμα ταῦτο ὑπὲρ τῆς οἴκουμένης, ὑπὲρ οὗ σύμφωνα σὺ 20 ποιεῖς καὶ συναλλάγματα ἀναιδῆ. Τί δὲ ἀναιδέστερον τοῦ συναλλάγματος τούτου;

4. «Τότε προσῆλθον οἱ μαθηταί». «Τότε»· πότε; Ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε ἡ προδοσία προεχώρησεν, ὅτε ἑαυτὸν ἀπώλεσεν ὁ Ἰούδας, «Προσῆλθον αὐτῶ οἱ 25 μαθηταί λέγοντες· ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Εἶδες μαθητὴν; εἶδες μαθητάς; Ἐκεῖνος προδίδωσι τὸν Δεσπότην, οὗτοι περὶ τὸ πάσχα μεριμνῶσιν· ἐκεῖνος σύμφωνα ποιεῖ, οὗτοι πρὸς ὑπηρεσίαν παρεσκεύαζον. Τῶν αὐτῶν ἀπέλαυσαν καὶ 30 κείνος καὶ οὗτοι θαυμάτων, τῶν αὐτῶν διδαγμάτων, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας. Πόθεν οὖν ἡ μεταβολή; Ἀπὸ τῆς προαιρέσεως· αὕτη πάντων αἰτία πανταχοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. «Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἡ ἐσπέρα αὕτη ἦν τό 35 τε· ἐπεὶ οὖν οἰκίαν οὐκ εἶχεν ὁ Δεσπότης, διὰ τοῦ-

διότι παρέδωσα αἷμα δίκαιο». Τί συνέβηκε; Ὅταν τὸν εἶδες νὰ θαυματουργεῖ δὲν ἔλεγες, «Ἀμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶο», ἀλλ' ἔλεγες, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Ἐφοῦ ὅμως προχώρησε τὸ κακό, ἡ προδοσία πραγματοποιήθηκε καὶ ἡ ἁμαρτία ὀλοκληρώθηκε, τότε ἀντιλήφθηκες τὴν ἁμαρτία. Τί λοιπὸν διδασκόμαστε ἀπὸ ἐδῶ; Ὅτι, ὅταν δείχνουμε ἀδιαφορία, οὔτε οἱ συμβουλές μᾶς ὠφελοῦν, ὅταν ὅμως φροντίζουμε, μπορούμε τότε καὶ μόνοι μας νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὸ πέσιμό μας. Καθόσον καὶ αὐτός, ὅταν συμβούλευε ὁ δάσκαλος, δὲν ἄκουε, ὅταν ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν συμβουλέψει, ἐπαναστάτησε τότε ἡ συνείδησή του, καί, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κανένας δάσκαλος, ἄλλαξε γνώμη, κατέκρινε ἐκεῖνα πού τόλμησε νὰ κάνει, καὶ ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια. «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν; Καὶ τοῦ ἔδωσαν», λέγει, «τριάντα ἀργύρια»¹³. Κατέβαλαν τὴν τιμὴ τοῦ αἵματος, πού δὲν εἶχε τιμὴ. Γιατί Ἰούδα παίρνεις τὰ τριάντα ἀργύρια; (Ὁ Χριστός ἦρθε νὰ χύσει τὸ αἷμα αὐτό γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου δωρεάν, γιὰ τὸ ὅποιο σὺ κάμνεις αἰσχρὲς συμφωνίες καὶ συναλλαγές. Διότι τί ὑπάρχει αἰσχροῦτερο ἀπ' αὐτὴ τὴ συναλλαγή;)

4. «Τότε ἦρθαν οἱ μαθητές στὸν Ἰησοῦ»¹⁴. «Τότε» πότε; Ὅταν γίνονταν αὐτά, ὅταν ἡ προδοσία προχώρησε, ὅταν ὁ Ἰούδας ὀδηγήθηκε στὴν ἀπώλεια, «Ἦρθαν οἱ μαθητές του σ' αὐτόν καὶ τοῦ εἶπαν, ποῦ θέλετε νὰ σοῦ ἐτοιμάσουμε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;»¹⁵. Εἶδες μαθητὴ; εἶδες καὶ μαθητές; Ἐκεῖνος προδίνει τὸ δάσκαλο, ἐνῶ αὐτοὶ φροντίζουν γιὰ τὸ Πάσχα· ἐκεῖνος συμφωνίες κάνει, ἐνῶ αὐτοὶ ἐτοιμάζονται νὰ τὸν περιποιηθοῦν, τὰ ἴδια θαύματα ἀπόλαυσαν, καὶ ἐκεῖνος καὶ αὐτοί, τίς ἴδιες διδασκαλίες, τὴν ἴδια ἐξουσία. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προῆλθε ἡ μεταβολή; Ἀπὸ τὴν προαίρεση αὐτὴ παντοῦ γίνεται αἰτία ὄλων τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν. «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσουμε γιὰ νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;». Ἡ ἐσπέρα αὐτὴ τότε ἦταν ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος δὲν εἶχε οἰκία, γι' αὐτὸ τοῦ λένε, «Ποῦ

το αὐτῷ λέγουσι, «Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Οὐκ ἔχομεν καταγώγιον ὠρισμένον, οὐκ ἔχομεν σκηνήν, οὐδὲ οἰκίαν. Μανθανέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομοῦντες οἰκίας, καὶ τὰς εὐ-
 5 ρείας στοάς, καὶ τοὺς μακροὺς περιβόλους, ὅτι οὐκ εἶχεν ὁ Χριστὸς ποῦ τὴν κεφαλὴν κατακλίνας. Διὸ ἐρωτῶσιν οὗτοι, «Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;».

Ποῖον πάσχα; Οὐχὶ τοῦτο τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ
 10 Ἰουδαϊκὸν τέως· ἐκεῖνο μὲν γὰρ οἱ μαθηταὶ παρεσκεύασαν, τοῦτο δὲ τὸ ἡμέτερον αὐτὸς κατεσκεύασεν· οὐ μόνον δὲ αὐτὸς αὐτὸ κατεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Πάσχα ἐγένετο. «Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἐκεῖνο Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ πάσχα,
 15 ἐκεῖνο ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. Τίνος οὖν ἕνεκεν τρώγει αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὅτι πάντα τὰ νομικὰ ἐπλήρωσε. Καὶ γὰρ ὅτε ἐβαπτίζετο, ἔλεγεν· «Οὔτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Ἦλθον ἐκ τῆς τοῦ νόμου κατάρτας ἐξαγοράσαι
 20 τὸν ἄνθρωπον. «Ὁ γὰρ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐπέμψεν γεννώμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», καὶ αὐτὸν ἀναπαύσῃ τὸν νόμον. Ἴνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν κατήργησεν, ἐπειδὴ πληρῶσαι αὐτὸν οὐκ ἠδύνα-
 25 το, ὡς φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ δυσκατόρθωτον ὄντα, πρῶτον αὐτοῦ πληρώσας ἅπαντα, τότε κατέλυσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάσχα ἐποίησε νόμον γὰρ ἦν ἐπίταγμα τὸ πάσχα.

Καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ νόμος ἐπέταξε τὸ πάσχα ἐ-
 30 σθίειν; Ἀγνώμονες ἦσαν περὶ τὸν εὐεργέτην οἱ Ἰουδαῖοι, καί, παρ' αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας, ἐπελανθάνοντο τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ, ὅτε ἐξῆλθον ἐξ Αἰγύπτου, ἰδόντες θάλασσαν σχιζομένην καὶ συνιοῦσαν πάλιν, καὶ ἄλλα μυρία θαύματα, ἔλεγον
 35 «Ποιήσωμεν ἑαυτοῖς θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν». Τί λέγεις; Τὰ θαύματα ἐν χερσὶν ἔτι, καὶ ἐ-

θέλεις νά σοῦ ἐτοιμάσομε γιά νά φᾶς τό Πάσχα;». Δέν ἔχομε ὠρισμένο κατάλυμα, δέν ἔχομε σκηνή, οὔτε οἰκία. Ἄς τό μάθουν ἐκεῖνοι πού χτίζουν λαμπρές οἰκίες, εὐρύχωρες στοές, καί μεγάλες αὐλές, ὅτι ὁ Χριστός δέν εἶχε ποῦ ν' ἀκουμπήσει τό κεφάλι του¹⁶. Γι' αὐτό τόν ἐρωτοῦν αὐτοί, «Ποῦ θέλεις νά σοῦ ἐτοιμάσομε γιά νά φᾶς τό Πάσχα;».

Ποιό Πάσχα; Ὅχι αὐτό τό δικό μας, ἀλλά τό παλιό τό Ἰουδαϊκό· διότι οἱ μαθητές ἐκεῖνο ἐτοίμασαν, ἐνῶ αὐτό τό δικό μας αὐτός τό ἐτοίμασε· καί ὄχι μόνο αὐτός τό ἐτοίμασε, ἀλλά καί ὁ ἴδιος ἔγινε τό θῦμα τοῦ Πάσχα. «Ποῦ θέλεις νά σοῦ ἐτοιμάσομε νά φᾶς τό Πάσχα;». Ἐκεῖνο ἦταν ἰουδαϊκό Πάσχα, ἐκεῖνο ἔλαβε τήν ἀρχή του στήν Αἴγυπτο. Γιά ποιό λόγο λοιπόν τρώγει αὐτό ὁ Χριστός; Διότι τήρησε ὅλες τίς ἐντολές τοῦ νόμου. Καθόσον, ὅταν βαπτίζοταν, ἔλεγε· «Διότι ἔτσι πρέπει σ' ἐμένα, νά τηρήσω κάθε ἐντολή τοῦ νόμου»¹⁷. Ἦρθα νά ἐξαγοράσω τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν κατάρα τοῦ νόμου. Διότι «Ὁ Θεός ἔστειλε τόν Υἱό του, πού γεννήθηκε ἀπό γυναίκα καί τήρησε τίς ἐντολές τοῦ νόμου, γιά νά ἐξαγοράσει ἐκείνους πού ἦταν δοῦλοι τοῦ νόμου»¹⁸ καί νά καταργήσει τό νόμο. Γιά νά μή λέγει λοιπόν κάποιος, ὅτι γι' αὐτό κατάργησε αὐτόν, ἐπειδῆ δέν μπορούσε νά τόν τηρήσει, διότι ἦταν βαρύς, δυσβάσταχος, καί δυσκολοκατόρθωτος, ἀφοῦ πρῶτα τήρησε ὅλες τίς διατάξεις αὐτοῦ, τότε τόν κατάργησε. Γι' αὐτό καί ἐόρτασε τό Πάσχα· διότι τό Πάσχα ἦταν ἐντολή τοῦ νόμου.

Καί γιά ποιό λόγο ὁ νόμος ὄρισε νά τρῶνε τό Πάσχα; Οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν ἀχάριστοι ἀπέναντι στόν εὐεργέτη, καί, παρ' ὅλες τίς εὐεργεσίες του, ξεχνοῦσαν τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ· καθόσον, ὅταν ἔφυγαν ἀπό τήν Αἴγυπτο καί εἶδαν τή θάλασσα νά χωρίζεται στή μέση καί στή συνέχεια πάλι νά ἐνώνεται, καθώς καί ἄλλα ἀμέτρητα θαύματα, ἔλεγαν· «Ἄς κατασκευάσομε θεούς, πού θά προπορεύονται καί θά μᾶς ὀδηγοῦν»¹⁹. Τί λές; Τά θαύματα τὰ ἔχεις ἀκόμη στά χέρια σου καί ἔεχασες τόν εὐεργέτη σου; Ἐπειδῆ λοιπόν ἦταν τόσο ἀναίσθητοι καί ἀχάριστοι, ὁ Θεός σύνδεσε τήν

πελάθου τοῦ εὐεργέτου; Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν ἀναισθητοὶ καὶ ἀγνώμονες, τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδησε τῶν δωρεῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάσχα θύειν ἐκέλευσεν, Ἴνα ἐάν
5 σε ἐρωτήσῃ, φησὶν, ὁ υἱός σου, τί ἐστὶ τὸ πάσχα τοῦτο; εἶπης, ὅτι τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς θύραις ποτὲ ἡμῶν οἱ πρόγονοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων ἐλθὼν καὶ ἰδὼν τολμήσῃ εἰσπηδῆσαι καὶ ἐπαγάγῃ πληγὴν.

10 Καὶ ἦν ἡ ἑορτὴ λοιπὸν ὑπόμνησις σωτηρίας διηνεκῆς. Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐκέρδανον, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοὺς ἀνεμίμνησκεν εὐεργετημάτων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μεῖζον, ὅτι τὰ μέλλοντα προδιετύπου. Καὶ γὰρ τύπος ἦν ἐκεῖνος ὁ ἀμνὸς ἐτέρου ἀμνοῦ πνευματικοῦ, καὶ πρόβατον προβάτου· καὶ τὸ μὲν ἦν σκιά,
15 τὸ δὲ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἡ σκιά λοιπὸν ἐπαύσατο· ἡλίου γὰρ ἀνίσχοντος, κρύπτεται ἡ σκιά. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ τραπέζῃ ἐκάτερον γίνεται πάσχα, καὶ τὸ τοῦ τύπου, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας. Καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ τὰς γραμμὰς περιάγουσι καὶ τὴν σκιάν γράφουσι, καὶ τότε τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων αὐτῷ ἐπιτιθέασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης καὶ τὸ τυ-
20 πικὸν πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν προσέθηκε. Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;». Ἦν τὸ ἰουδαϊκὸν πάσχα τότε· ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος, μηκέτι λύχνος φαινέτω, τῆς ἀληθείας παραγενομένης, ἀργεῖτω λοιπὸν ἡ σκιά.

30 Β. Ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπειδὴ δοκοῦσι πάσχα ποιεῖν, ἐπειδὴ γνώμη ἀναισχύντω τὰ ἄξυμα προβάλλουσι οἱ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις. Πῶς, εἶπέ μοι, τὸ πάσχα ἐπιτελεῖς, ὦ Ἰουδαῖε; Ὁ ναὸς κατέσκαπται, ὁ βωμὸς ἀνήρηται, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων
35 ὡν πεπάτηται, πάσης θυσίας εἶδος λέλνται. Τίνος

ὑπενθύμιση τῶν δωρεῶν του μὲ τὴν ὑπόθεση τῶν ἐορτῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ θυσιάζουσαν τὸν ἄμνο. «Ὡστε, ἐὰν σ' ἐρωτήσῃ», λέγει, «ὁ υἱός σου τί σημαίνει τὸ Πάσχα αὐτό; νὰ τοῦ πείσῃ, ὅτι οἱ πρόγονοί μας στὴν Αἴγυπτο ἔβαψαν κάποτε μὲ τὸ αἷμα τοῦ προβάτου τίς πόρτες τῶν σπιτιῶν τους, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ὅταν θὰ ρθεῖ ὁ ἐξολοθρευτὴς ἄγγελος νὰ δεῖ, νὰ τολμήσῃ νὰ μπεῖ μέσα καὶ νὰ ἐπιφέρει πλῆγμα.

Ἦταν λοιπὸν ἡ ἐορτὴ διαρκῆς ὑπενθύμιση τῆς σωτηρίας τους. Ἡ καλύτερα δὲν κέρδιζαν μόνον αὐτό, ὅτι τοὺς ὑπενθύμιζε τίς παλιῆς εὐεργεσίαις, ἀλλὰ καὶ ἄλλο σπουδαιότερο, ὅτι δηλαδὴ μὲ αὐτὸ προτυπῶνονταν τὰ μελλοντικά. Καθόσον ὁ ἄμνος ἐκεῖνος ἦταν τύπος ἄλλου πνευματικοῦ ἄμνου, καὶ τὸ πρόβατο ἦταν τύπος ἄλλου προβάτου καὶ ἐκεῖνο βέβαια ἦταν σκιά, ἐνῶ αὐτὸ ἀλήθεια. Ὄταν λοιπὸν παρουσιάσθηκε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἡ σκιά πλέον καταργήθηκε· διότι ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατεῖλει, ἡ σκιά χάνεται. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ στὴν ἴδια τράπεζα γίνονται καὶ τὰ δύο Πάσχα, καὶ τὸ Πάσχα τοῦ τύπου, καὶ τὸ Πάσχα τῆς ἀλήθειας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ζωγράφοι στὸν ἴδιο πίνακα πρῶτα τραβοῦν τίς γραμμὲς καὶ ζωγραφίζουν τὴ σκιά, καὶ μετὰ προσθέτουν ἐπάνω σ' αὐτὸν τὰ πραγματικὰ χρώματα, τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ Χριστός. Ἐπάνω στὴν ἴδια τράπεζα ζωγράφισε καὶ τὸ τυπικὸ Πάσχα, καὶ πρόσθεσε τὸ ἀληθινὸ «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσομε τὸ Πάσχα γιὰ νὰ φᾶς;». Τότε ἐορταζόταν τὸ ἰουδαϊκὸ Πάσχα, ἀλλ', ἀφοῦ ἀνάτειλε ὁ ἥλιος, ἃς μὴ φέγγει πλέον τὸ λυχνάρι, ἀφοῦ ἤρθε ἡ ἀλήθεια, ἃς καταργηθεῖ πλέον ἡ σκιά.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ἐορτάζουν πάσχα, ἐπειδὴ μὲ ἀδιαντροπία οἱ ἄπερίμητοι κατὰ τὴν καρδιὰ προβάλλουν τὰ ἄζυμα. Πῶς, πές μου, Ἰουδαίε, ἐορτάζεις τὸ Πάσχα; Ὁ ναὸς κατασκάφηκε, ὁ βωμὸς καταστράφηκε, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καταπατήθηκαν, κάθε εἶδος θυσίας καταργήθηκε. Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν τολμᾶς νὰ κάμνεις αὐτὰ τὰ παράνομα πράγ-

οὖν ἔνεκεν ταῦτα τολμᾶς τὰ παράνομα πράττειν πρά-
 γματα; Ἀπῆλθες εἰς Βαβυλῶνά ποτε, καὶ κεῖ ἔλεγον
 οἱ αἰχμαλωτεύσαντές σε, «Ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ὠ-
 δῶν Σιών», καὶ οὐκ ἠνέσχου. Καὶ ταῦτα δεικνύς ὁ
 5 Δαυὶδ, ἔλεγεν· «Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ
 ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ
 αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν», τουτέστι, ψαλ-
 τήριον, κιθάραν, λύραν, καὶ τὰ λοιπά· τούτοις γὰρ
 ἐκέχρητο τὸ παλαιόν, καὶ διὰ τούτων τοὺς ψαλμοὺς
 10 ἤδον. Καὶ ταῦτα ἀπελθόντες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν,
 ἔλαβον, ἵν' ἔχωσι τὴν ὑπόμνησιν τῆς πολιτείας τῆς
 ἐν τῇ πατρίδι, οὐχ ἵνα χρήσωνται. «Ἐκεῖ» γάρ, φη-
 σίν, «ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς
 λόγους ὠδῶν», καὶ εἶπομεν, «πῶς ἄσωμεν τὴν
 15 ὠδὴν Κυρίου ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας;». Τί λέγεις; Τὴν
 ὠδὴν Κυρίου οὐκ ἄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τὸ
 πάσχα Κυρίου ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; Εἶ-
 δες τὴν ἀγνωμοσύνην; εἶδες τὴν παρανομίαν; Ὅ-
 τε πολέμοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὐδὲ ψαλμὸν
 20 εἰπεῖν ἐτόλμων ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, νῦν δὲ ἄφ' ἑαυ-
 τῶν, μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, πόλε-
 μον εἰσάγουσι πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅρᾶς πῶς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος
 ἡ ἑορτή; πῶς πάσχα οὐκ ἔστιν ἰουδαϊκόν; Ἦν πά-
 25 σχα ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη νῦν, καὶ εἰσῆλθε τὸ
 πνευματικὸν πάσχα, ὃ παρεδίδου τότε ὁ Χριστός.
 Ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν καὶ πινόντων, φησί, «λαβὼν
 ἄρτον, ἐκλασε καὶ εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ
 ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Ἰσα-
 30 σιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα. Καὶ πάλιν τὸ ποτήρι-
 ον, λέγων· «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ πολλῶν
 ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ παρῆν ὁ
 Ἰούδας, τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγοντος. Τοῦτό ἐστι
 τὸ σῶμα, ὃ ἐπώλησας, Ἰούδα, τριάκοντα ἀργυρίων·
 35 τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ ἀναιδῆ σύμ-

ματα; Ὁδηγήθηκες κάποτε αἰχμάλωτος στή Βαβυλώνα καί ἐκεῖ ἔλεγαν ἐκεῖνοι πού σέ αἰχμαλώτισαν, «Ψάλατέ μας ἀπό τίς ὡδές πού ψάλλατε στή Σιών»²⁰, καί δέν τὸ ἀνεχόσουν. Καί γιὰ νὰ δείξει αὐτὰ ὁ Δαυῖδ ἔλεγε· «Στοὺς ποταμούς τῆς Βαβυλώνας, κοντὰ στίς ὄχθες τους, ἐκεῖ καθίσαμε καί κλάψαμε· στίς ἰτιές πού εἶναι δίπλα σ' αὐτοὺς ἐκεῖ κρεμάσαμε τὰ ὄργανά μας»²¹, δηλαδή τὸ ψαλτήρι, τὴν κιθάρα, τὴ λύρα, καί τὰ ὑπόλοιπα· διότι αὐτὰ τὰ ὄργανα χρησιμοποιοῦσαν τὴν παλιὰ ἐποχή, καί μ' αὐτὰ ἔψαλλαν τοὺς ψαλμούς. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὄργανα, ὅταν ὁδηγήθηκαν στὴν αἰχμαλωσία, τὰ πῆραν μαζί τους, γιὰ νὰ θυμοῦνται τὸν τρόπο ζωῆς στὴν πατρίδα τους καί ὄχι γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν. «Ἐκεῖ» λοιπὸν, λέγει, «μᾶς ζήτησαν αὐτοὶ πού μᾶς αἰχμαλώτισαν ὕμνους ἀπὸ τὸ στόμα μας», καί εἶπαμε, «πῶς θὰ ψάλω τὴν ὡδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»²². Τί λές; Τὴν ὡδὴ τοῦ Κυρίου δέν ψάλλεις σὲ χώρα ξένη καί ἐορτάζεις τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα; Εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνη τους; εἶδες τὴν παρανομία τους; Ὅταν, ἐκεῖνοι πού τοὺς ἐξανάγκαζαν, ἦταν ἐχθροί, δέν τολμοῦσαν οὔτε ὕμνο νὰ ψάλλουν σὲ ξένη χώρα, ἐνῶ τώρα, ἀπὸ μόνοι τους, χωρὶς κανέναν νὰ τοὺς ἐξαναγκάζει, οὔτε νὰ τοὺς πιέζει, κηρύττουν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.

Βλέπεις πῶς εἶναι ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς εἶναι παράνομη ἡ ἐορτὴ; πῶς δέν ὑπάρχει Πάσχα ἰουδαϊκό; Ὑπῆρχε κάποτε ἰουδαϊκὸ Πάσχα, ἀλλὰ καταργήθηκε τώρα, καί ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ πνευματικὸ Πάσχα, τὸ ὁποῖο παρέδωσε τότε ὁ Χριστός. Διότι, λέγει, ἐνῶ αὐτοὶ ἔτρωγαν καί ἔπιναν, ἀφοῦ πῆρε τὸν ἄρτο τὸν ἔκανε κομμάτια καί εἶπε· «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου πού τεμαχίζεται γιὰ χάρη σας πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»²³. Γνωρίζουν τὰ λόγια αὐτὰ ὅσοι ἔχουν μνηθεῖ. Καί ἀφοῦ πῆρε πάλι τὸ ποτήρι, εἶπε· «Αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, πού χύνεται γιὰ χάρη πολλῶν, πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»²⁴. Καί ἦταν παρὼν ὁ Ἰούδας, ὅταν ὁ Χριστός ἔλεγε αὐτὰ. Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου, πού τὸ πούλησες, Ἰούδα, τριάντα ἀργύρια· αὐτὸ

22. Ψαλμ. 136, 3 - 4

23. Ματθ. 26, 26

24. Ματθ. 26, 28

φωνα ἐποίου πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους. Ὡς
 τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ὡς τῆς τοῦ Ἰούδα
 παραπληξίας, ὡς τῆς μανίας· ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν
 αὐτὸν τριάκοντα δηναρίων, ὁ Χριστὸς δὲ καὶ μετὰ
 5 τοῦτο οὐ παρητήσατο αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ πραθὲν δοῦναι
 εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῷ πεπρακότι, εἶγε ἠθέλησε.
 Καὶ παρῆν Ἰούδας, καὶ μετεῖχε τῆς ἱερᾶς τραπέ-
 ζης. Ὡσπερ γὰρ τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων
 ἔνιψε μαθητῶν, οὕτω καὶ τῆς ἱερᾶς μετέσχε τραπέ-
 10 ζης, ἵνα μηδεμίαν ἀπολογίαν ἔχη πρόφασιν, εἰς ἐπι-
 μείνη τῇ πονηρίᾳ. Πάντα γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπε-
 δείξατο, καὶ εἰσήνεγκεν, ὁ δὲ ἔμεινε τὴν πονηρὰν
 διατηρῶν γνώμην.

6. Ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρικτῇ ταύτῃ προσ-
 15 ελθεῖν τραπέζῃ. Πάντες τοίνυν προσέλθωμεν μετὰ
 τῆς προσηκούσης σωφροσύνης καὶ νήψεως, καὶ μη-
 δεῖς ἔστω Ἰούδας ἔτι, μηδεῖς ἔστω πονηρός, μηδεῖς
 ἔχων ἰόν· μὴ ἄλλα μὲν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρων, ἄλλα
 δὲ ἐπὶ τῆς διανοίας. Πᾶρεστιν ὁ Χριστὸς, καὶ νῦν
 20 ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνην, οὗτος
 καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπὸς ἐστίν
 ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χρι-
 στοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς.
 Σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεὺς, τὰ ρήματα φεγγό-
 25 μενος ἐκεῖνα, ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ
 ἐστίν. «Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα», φησί. Τοῦτο τὸ ρῆ-
 μα μεταρρυθμίζει τὰ προκείμενα· καὶ καθάπερ ἡ φω-
 νὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα, «Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε,
 καὶ πληρώσατε τὴν γῆν», ἐρρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παν-
 30 τὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργῳ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύ-
 σιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιίαν, οὕτω καὶ ἡ φω-
 νὴ αὕτη ἅπαξ λεχθεῖσα καθ' ἐκάστην τράπεζαν ἐν
 ταῖς ἐκκλησίαις ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον, καὶ μέχρι

είναι τὸ αἷμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πρὶν ἀπὸ λίγο ἔκαμνες τίς αἰσχρὲς ἐκείνες συμφωνίες μὲ τοὺς ἀχάριστους Φαρισαίους. Πῶ, πῶ μέγεθος φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ, πῶ, πῶ μέγεθος παραφροσύνης τοῦ Ἰούδα, πῶ, πῶ μέγεθος μαγίας· διότι ὁ μὲν Ἰούδας πούλησε αὐτὸν τριάντα ἀργύρια, ἐνῶ ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἀπέφυγε αὐτὸ τὸ αἷμα, ποῦ πουλήθηκε, νὰ τὸ δώσει πρὸς ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνου ποῦ τὸ εἶχε πωλήσει, ἐὰν φυσικὰ τὸ ἤθελε. Καὶ ἦταν παρῶν ὁ Ἰούδας καὶ ἔπαιρνε μέρος στὴν ἱερὴ ἐκείνη τράπεζα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἔνιψε τὰ πόδια αὐτοῦ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές, ἔτσι πῆρε μέρος καὶ στὴν ἱερὴ ἐκείνη τράπεζα, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἔχει καμία δικαιολογημένη ἀπολογία, ἐὰν ἐπιμείνει στὴν κακία του. Διότι ὁ Χριστὸς ἔκανε ὅ,τι ἐξαρτιόταν ἀπ' αὐτὸν καὶ τοῦ τὰ πρόσφερε ὅλα, αὐτὸς ὅμως ἐξακολούθησε νὰ διατηρεῖ τὴν κακὴ του γνώμη.

6. Ἄλλ' εἶναι ὥρα πλέον νὰ πλησιάσομε στὴ φρικτὴ αὐτὴ τράπεζα. Ὅλοι λοιπὸν ἄς πλησιάσομε μὲ τὴν πρέπουσα σωφροσύνη καὶ προσοχή, καὶ κανέναν πλέον νὰ μὴ εἶναι Ἰούδας, κανέναν νὰ μὴ εἶναι πονηρός, κανέναν νὰ μὴ ἔχει μέσα του δηλητήριο· νὰ μὴ λέγει ἄλλα μὲ τὸ στόμα του καὶ ἄλλα νὰ ἔχει στὴ σκέψη του. Παραβρίσκεται ὁ Χριστὸς, καὶ ἐκεῖνος ποῦ στόλισε τὴν τράπεζα ἐκείνη, αὐτὸς καὶ τώρα διακοσμεῖ αὐτὴν. Διότι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποῦ μεταβάλλει τὰ δῶρα ποῦ βρίσκονται μπροστά μας σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ποῦ σταυρώθηκε γιὰ μᾶς. Ὁ ἱερεὺς στέκεται καὶ ἐκπληρώνει τὸν τύπο ἐκεῖνο, λέγοντας τὰ λόγια ἐκεῖνα, ἐνῶ ἡ δύναμη καὶ ἡ χάρη εἶναι τοῦ Θεοῦ. «Αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου», λέγει. Αὐτὰ τὰ λόγια μεταβάλλουν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τὰ προσφερόμενα δῶρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωνὴ ἐκείνη ποῦ ἔλεγε, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»²⁵, λέχθηκε βέβαια μία φορά, πραγματοποιεῖται ὅμως αἰώνια, δίνοντας ἔμπρακτῃ στὴ φύση μας τὴ δύναμη γιὰ ἀπόκτηση παιδιῶν, ἔτσι καὶ τὰ λόγια αὐτὰ ποῦ λέχθηκαν μία φορά, σὲ κάθε μία τράπεζα τῶν ἐκκλησιῶν

τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται.

Μηδεις τοίνυν ὑπουλος ἐκεῖ, μηδεις πονηρίας γέμων, μηδεις ἰὸν ἔχων ἐν τῇ διανοίᾳ, ἵνα μὴ εἰς κα-
 5 τάκριμα μεταλαμβάνῃ. Καὶ γὰρ τότε, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν προσφορὰν, ἐπεπήδησε τῷ Ἰούδα ὁ διάβολος, οὐ τοῦ σώματος καταφρονήσας τοῦ δεσποτικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν καταφρονῶν τοῦ Ἰούδα, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν θείων μυ-
 10 στηρίων, τούτοις μάλιστα ἐπιπηδᾷ καὶ ἐπιβαίνει συνεχῶς ὁ διάβολος, ὡσπερ καὶ τῷ Ἰούδα τότε. Αἱ γὰρ τιμαὶ τοὺς μὲν ἀξιούς ὠφελοῦσι, τοὺς δὲ παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπολαύοντας, εἰς μείζονα τιμωρίαν ἐμβάλλουσι. Καὶ ταῦτα, οὐχ ἵνα φοβήσω, λέγω, ἀλλ' ἵνα ἀ-
 15 σφαλίσωμαι. Μηδεις τοίνυν ἔστω Ἰούδας, μηδεις εἰσιῶν ἰὸν ἔχέτω πονηρίας. Τροφή γὰρ ἔστι πνευματικὴ ἢ θυσία· καὶ καθάπερ ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσιν πονηροὺς ἐμπέσῃ, πλεον ἐπιτείνει τὴν ἀρρωστίαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύ-
 20 σιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστροῦς, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τῶν πνευματικῶν συμβαίνει εἶωθε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτά, ἐπειδὴν εἰς ψυχὴν ἐμπέσῃ πονηρίας γέμουσαν, μᾶλλον αὐτὴν διαφθείρει καὶ ἀπόλλυσιν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν
 25 ἀσθένειαν τῆς δεξαμένης ψυχῆς.

Μηδεις τοίνυν ἔχέτω ἔνδον πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ καθάρωμεν τὴν διάνοιαν· καὶ γὰρ καθαρᾷ προσερχόμεθα θυσίᾳ· ἀγίαν ποιήσωμεν τὴν ψυχὴν· δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦτο γενέσθαι. Πῶς καὶ
 30 τίνι τρόπῳ; Ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν ὀργὴν, θεράπευσον τὴν πληγὴν, λύσον τὴν ἐχθραν, ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀπὸ τῆς τραπέζης· θυσία γὰρ προσέρχῃ φρικτῇ καὶ ἀγίᾳ. Αἰδέσθητι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς τῆς προσφορᾶς. Ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χρι-

ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα, καὶ μέχρι τὴν μελλοντικὴν παρουσίαν αὐτοῦ, κάμνουν πραγματικὴ τὴ θυσία.

Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ πλησιάζει σ' αὐτὴν γεμάτος ὑπουλία, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει γεμάτος ἀπὸ κακία, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει ἔχοντας δηλητήριο μέσα στὴ σκέψη του, γιὰ νὰ μὴ γίνεται αὐτὸ ποὺ μεταλαβαίνει αἰτία καταδίκης του. Καθόσον καὶ τότε ὄρμησε μέσα στὸν Ἰούδα ὁ διάβολος, ἀφοῦ ἔλαβε ἐκεῖνο ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ Κύριος, ὄχι ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ περικφρονώντας τὸν Ἰούδα ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαντροπιᾶς του, γιὰ νὰ μάθει, ὅτι πάντοτε ὁ διάβολος κατ' ἐξοχὴν εἰσέρχεται καὶ κυριεύει ἐκείνους ποὺ ἁπείρουν μέγαν ἀνάξια στὴ θεῖα εὐχαριστία, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ τότε στὸν Ἰούδα. Διότι οἱ τιμὲς ὠφελοῦν ἐκείνους ποὺ εἶναι ἄξιοι, ἐνῶ σ' ἐκείνους ποὺ τίς ἀπολαμβάνουν ἀνάξια, ἐπιφέρουν μεγαλύτερη τιμωρία. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ σᾶς φοβήσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς προφυλάξω. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ γίνεται Ἰούδας, κανένας νὰ μὴ πλησιάζει ἔχοντας μέσα του δηλητήριο κακίας. Διότι ἡ θυσία εἶναι πνευματικὴ τροφή· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰσέλθει σὲ στομάχι γεμάτο ἀπὸ βλαβερὰ ὑγρά, χειροτερεύει περισσότερο τὴν ἀσθένεια, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθένειας τοῦ στομαχιοῦ, ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει συνήθως καὶ μὲ τὰ πνευματικὰ μυστήρια. Καθόσον καὶ αὐτὰ, ὅταν εἰσέλθουν μέσα σὲ ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ κακία, περισσότερο τὴν καταστρέφουν καὶ τὴν ὀδηγοῦν στὴν ἀπώλεια, ὄχι ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀσθένειας τῆς ψυχῆς ποὺ τὰ δέχθηκε.

Κανένας λοιπὸν ἄς μὴ ἔχει μέσα του πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλ' ἄς καθαρίσουμε τὴ σκέψη μας· καθόσον προσερχόμεθα σὲ καθαρὴν θυσίαν· ἄς κάνουμε λοιπὸν ἅγια τὴν ψυχὴν μας· διότι αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ μέσα σὲ μία ἡμέρα. Πῶς καὶ μὲ ποῖόν τρόπο; Ἐὰν ἔχεις κάτι ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, διώξε τὴν ὀργήν, θεράπευσε τὴν πληγὴν, σταμάτησε τὴν ἐχθρὰ, γιὰ νὰ λάβῃς θεραπείαν ἀπὸ τὴν τράπεζαν· διότι προσέρχεσθε σὲ θυσίαν φρικτὴν καὶ ἅγια. Δείξε σεβασ-

στός. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐσφάγη, καὶ διὰ τί; Ἴνα εἰρηνοποιήσῃ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα καὶ ἀγγέλων φίλον σε ποιήσῃ, ἵνα σε τῷ Θεῷ τῶν ὄλων καταλλάξῃ· ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον, 5 ἵνα ποιήσῃ φίλον. Ἐκεῖνος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τῶν μισούντων, σὺ δὲ τὸν σὺνδουλον μένεις ἐχθραίνων, καὶ πῶς δύνῃ βαδίσαι ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν; Καὶ κεῖνος μὲν οὐδ' ἀποθανεῖν ὑπὲρ σοῦ παρητήσατο, σὺ δὲ ὀργὴν ἀφείναι τῷ συνδούλῳ 10 σου διὰ σαυτὸν οὐκ ἀνέχη; Καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια;

Ἐπηρέασε, φησί, καὶ τὰ μάλιστα ἐπλεονέκτησε. Καὶ τί τοῦτο; Εἰς χρήματα πάντως ἢ ζημία οὐδέπω γὰρ ἔτρωσε, καθάπερ τὸν Χριστὸν ὁ Ἰούδας ἀλλ' 15 ὅμως καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα, ὅπερ ἐξέχεεν, εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς τοῖς ἐκχέασιν ἔδωκε. Τί τούτου ἴσον ἔχεις εἰπεῖν; Ἐὰν μὴ ἀφῆς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκεῖνον ἠδίκησας, ἀλλὰ σαυτὸν ἐκεῖνον μὲν γὰρ πολλάκις εἰς τὸν παρόντα βίον ἔβλαψας, σαυτὸν δὲ ἀσύγνωστον ἐποίησας πρὸς ἀπολογία ἐἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν· οὐδὲν γὰρ οὕτω μισεῖ ὁ Θεός, ὡς μνησικάκον ἄνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσαν καρδίαν καὶ φλεγμαίνουσαν ψυχὴν. Ἀκουσον γοῦν τί φησιν· «Ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ κεῖ μνησθῆς ἄνω 25 παρεστῶς ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπελθὼν διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε πρόσφερε τὸ δῶρόν σου».

Τί λέγεις, ἀφήσω; Ναί, φησί· διὰ γὰρ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου καὶ αὕτη ἡ θυσία γέγονεν. Εἰ τοίνυν διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν γέγονεν ἡ θυσία, σὺ δὲ οὐ κατορθοῖς τὴν εἰρήνην, εἰκῆ μετέχεις τῆς θυσίας· ἀνόνητον γὰρ σοι τὸ κατόρθωμα γέγονε. Ποίησον τοίνυν ἐκεῖνο πρῶτον,

σὸ πρὸς τὸ νόημα αὐτῆς τῆς προσφορᾶς. Σφαγμένος βρίσκεται μπροστὰ σου ὁ Χριστός. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο σφάχθηκε καὶ γιατί; Γιὰ νὰ εἰρηνεύσει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, γιὰ νὰ σέ κάνει φίλο καὶ τῶν ἀγγέλων, γιὰ νὰ σέ συμφιλιώσει μὲ τὸ Θεὸ τῶν πάντων· ἐνῶ εἶσαι ἐχθρὸς καὶ πολέμιος αὐτοῦ, νὰ σέ κάνει φίλο του. Ἐκεῖνος θυσίασε τὴν ψυχὴ του γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ τὸν μισοῦσαν, ἐνῶ σὺ συνεχίζεις νὰ ἐχθρεύεσαι τὸ συνάνθρωπό σου· καὶ πῶς θὰ μπορέσεις νὰ βαδίσεις στὴν τράπεζα τῆς εἰρήνης; Καὶ ἐκεῖνος βέβαια δὲν ἀπέφυγε οὔτε καὶ νὰ πεθάνει γιὰ χάρη σου, ἐνῶ σὺ δὲν θέλεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου ν' ἀφήσεις τὴν ὀργή σου ἐναντίον τοῦ συνανθρώπου σου; Καὶ ποιᾶς συγγνώμης αὐτὰ εἶναι ἄξια;

Μὲ ἔβλαψε, λέγει, καὶ μ' ἄρπαξε πάρα πολλὰ. Καὶ τί εἶναι αὐτό; Ὅπωςδήποτε ἡ ζημιὰ εἶναι χρηματικὴ· διότι δὲν σέ πλήγωσε ὅπως ὁ Ἰούδας τὸν Χριστό· ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ ἴδιο τὸ αἷμα του ποὺ ἔχυσε, τὸ ἔδωσε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ τὸν θανάτωσαν. Τί θὰ μπορούσες νὰ πεῖς ἰσάξιο μ' αὐτό; Ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸν ἐχθρό σου, δὲν ἔβλαψες ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου· διότι ἐκεῖνον τὸν ἔβλαψες πολλές φορές στὴν παρούσα ζωὴ, ἐνῶ τὸν ἑαυτό σου τὸν κατέστησες ἀσυγχώρητο κατὰ τὴν ἀπολογία σου τῇ μέλλουσα ἐκείνη ἡμέρα· διότι ὁ Θεὸς τίποτε δὲν μισεῖ τόσο, ὅσο τὸν μνησίκακο ἄνθρωπο, ὅσο τὴν καρδιά τῇ γεμάτῃ ἀπὸ μίσος καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ φλογίζεται ἀπὸ κακία. "Ἀκουσε λοιπὸν τί λέγει· «Ἐὰν, ὅταν προσφέρεις τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριο, θυμηθεῖς τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ βρίσκεσαι στὸ θυσιαστήριο, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριο, καὶ πήγαινε καὶ συμφιλιώσου πρῶτα μὲ τὸν ἀδελφό σου, καὶ τότε ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»²⁶.

Τί λές, ν' ἀφήσω τὸ δῶρο μου; Ναί, λέγει· διότι καὶ ἡ θυσία αὐτὴ ἔγινε γιὰ νὰ ἔχεις εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφό σου. Ἐὰν λοιπὸν ἡ θυσία ἔγινε γιὰ νὰ ἔχεις εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφό σου, σὺ ὅμως δὲν μπορεῖς νὰ ἐπιτύχεις τὴν εἰρήνη αὐτὴ, ἄσκοπα συμμετέχεις στὴ θυσία· διότι τὸ κατόρθωμά σου εἶναι ἀνώφελο. Κάνε λοιπὸν πρῶτα ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο

δι' ὅπερ ἡ θυσία προσενήνεκται, καὶ τότε αὐτῆς ἀ-
 πολαύσεις καλῶς. Διὰ τοῦτο κατῆλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, ἵνα καταλλάξῃ ἡμῶν τὴν φύσιν τῷ Δεσπότη·
 διὰ τοῦτο οὐκ αὐτὸς μόνον ἦλθεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς
 5 τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ποιήσῃ τῆς ἑαυτοῦ προση-
 γορίας κοινωνούς. «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ εἰ-
 ρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται». Ὅπερ
 γὰρ ἐποίησεν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτο καὶ
 σὺ ποιήσον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην, εἰρήνης γε-
 10 νόμενος πρόξενος καὶ σεαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις. Διὰ
 τοῦτό σε καὶ υἱὸν Θεοῦ καλεῖ τὸν εἰρηνοποιόν· διὰ
 τοῦτο καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θυσίας οὐδεμιᾶς ἄλλης
 ἐμνημόνευσεν ἐντολῆς, ἀλλ' ἢ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν
 καταλλαγῆς, δεικνύς, ὅτι πάντων μεῖζόν ἐστι τοῦτο.
 15 Ἐβουλόμην παρεκτεῖνται τὸν λόγον, ἀλλ' ἀρκεῖ
 καὶ τὰ εἰρημένα τοῖς προσέχουσιν, ἐὰν μνημονεύωσι.
 Μνημονεύωμεν οὖν διαπαντὸς τούτων τῶν ρημάτων,
 ἀγαπητοί, καὶ τῶν ἁγίων φιλημάτων, καὶ τοῦ φρι-
 κωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο
 20 γὰρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖ σῶμα
 γενέσθαι ἐν ἅπαντας, ἐπειδὴ καὶ ἐνὸς σώματος με-
 τέχομεν οἱ πάντες. Κεράσωμεν οὖν ἑαυτοὺς εἰς σῶ-
 μα ἓν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ
 τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συν-
 25 ἄπτοντες· οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦ-
 σαι τῆς προκειμένης τραπέζης. Κἂν γὰρ μυρία ἔ-
 χωμεν δικαιώματα, μνησίκακοι δὲ ὦμεν, πάντα εἰ-
 κῆ καὶ μάτην, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἰς σωτηρίας λό-
 γον καρπώσασθαι δυνησόμεθα.
 30 Ταῦτα οὖν συνειδότες, πᾶσαν καταλύσωμεν ὀρ-
 γήν, καὶ καθαίροντες ἑαυτῶν τὸ συνειδός, μετὰ πρα-
 ῦτητος καὶ ἐπιεικειᾶς πάσης προσέλθωμεν τῇ τραπέ-
 ζῃ τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ,
 κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 35 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ἔχει προσφερθεῖ ἡ θυσία, καὶ τότε θ' ἀπολαύσεις αὐτὴ ἄξια. Γι' αὐτὸ κατέβηκε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ συμφιλιώσει τὴ φύση μας μὲ τὸν Κύριον· γι' αὐτὸ δὲν ἦρθε μόνο αὐτός, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς καταστήσει κοινωνοὺς τοῦ ὀνόματος του καὶ ἐμᾶς ποὺ κάμνομε τὰ ἴδια μ' αὐτόν. Διότι λέγει «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἰρηνεύουν, διότι αὐτοὶ θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»²⁷. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἔκανε ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ κάνε καὶ σύ σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη δύναμή σου, γίνε δηλαδὴ πρόξενος εἰρήνης καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ καὶ σένα τὸν εἰρηνοποιὸ σὲ ὀνομάζει υἱὸ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς θυσίας καμία ἄλλη ἐντολὴ δὲν ἀνέφερε, παρὰ τὴν ἐντολὴ τῆς συμφιλιώσεως μὲ τὸν ἀδελφό σου, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα.

Ἦθελα νὰ παρατείνω τὸ λόγο, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ καὶ αὐτὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ προσέχουν, ἐὰν τὰ θυμοῦνται. Ἄς θυμούμαστε λοιπὸν, ἀγαπητοί, πάντοτε αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ τὰ ἀγνὰ φιλήματα, καὶ τὸν γεμάτο ἀπὸ ἱερὸ φόβο ἀσπασμὸ ἀναμεταξύ μας. Διότι αὐτὸ συνδέει τίς σκέψεις μας, καὶ κάμνει ὅλους μας νὰ γίνομε ἓνα σῶμα, ἐπειδὴ ὅλοι συμμετέχομε στὴν κοινωνία ἐνὸς σώματος. Ἄς ἐνωθοῦμε λοιπὸν σ' ἓνα σῶμα, ὄχι συνενώνοντας τὰ σώματά μας, ἀλλὰ συνενώνοντας ἀναμεταξύ τους τίς ψυχές μας μὲ τὸ σύνδεσμο τῆς ἀγάπης· ἔτσι θὰ μπορέσομε ν' ἀπολαύσομε μὲ παρρησία τὴν τράπεζα ποὺ βρίσκεται μπροστά μας. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἀμέτρητες δίκαιες πράξεις, ἀλλ' εἴμαστε μνησικάκοι, ὅλα εἶναι μάταια καὶ ἄσκοπα, καὶ δὲν θὰ μπορέσομε ἀπ' αὐτὲς νὰ καρπωθοῦμε καμιὰ ὠφέλεια γιὰ τὴ σωτηρία μας.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ, ἄς ἐξαφανίσουμε τὴν ὀργή, καί, ἀφοῦ καθάρισουμε τὴ συνείδησή μας, μὲ πραότητα καὶ ὅλη τὴν καλωσύνη μας ἄς πλησιάσομε στὴν τράπεζα τοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Β'

Εἰς τὸν θεῖον καὶ μυστικὸν Δεῖπνον τοῦ Σω-
τῆρος, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἰούδα προδοσίας,
καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν
θεῖων μυστηρίων, καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικα-
5 κεῖν. Λεχθεὶς τῇ ἁγία καὶ μεγάλη πεντάδι.

1. Ἐβουλόμην, ἀγαπητοί, τῆς κατὰ τὸν πατρι-
άρχην πάλιν ὑποθέσεως ἄψασθαι, καὶ ἐντεῦθεν ὑμῖν
τὴν ἐστίασιν παραθεῖναι τὴν πνευματικὴν, ἔλλ' ἢ τοῦ
προδότου ἀγνωμοσύνη πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθε-
10 σιν τὴν ἡμετέραν ἔλκει γλῶτταν, καὶ τῆς ἡμέρας ὁ
καιρὸς προτρέπεται τῆς τόλμης αὐτοῦ τὴν μανίαν εἰ-
πεῖν. Σήμερον γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς
παρεδόθη ταῖς τῶν Ἰουδαίων χερσὶν ὑπὸ τοῦ οἰκείου
μαθητοῦ. Ἄλλὰ σὺ τοῦτο ἀκούων, ἀγαπητέ, μὴ γένη
15 κατηφῆς, μηδὲ στυγνᾶσης ἀκούων, ὅτι παρεδόθη ὁ
Δεσπότης· μάλλον δὲ καὶ στέναξον, καὶ δάκρυσον,
μὴ διὰ τὸν παραδοθέντα Ἰησοῦν, ἀλλὰ διὰ τὸν πα-
ραδόντα αὐτὸν Ἰούδαν. Ὁ μὲν γὰρ προδοθεὶς Ἰη-
σοῦς τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, ὁ δὲ προδοὺς Ἰούδας
20 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπώλεσε· καὶ ὁ μὲν προδοθεὶς
Ἰησοῦς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανοῖς κάθεται,
ὁ δὲ προδοὺς Ἰούδας ἐν ἄδου νῦν ἐστι, τὴν ἀπαραί-
τητον καὶ αἰώνιον ἀναμένων κόλασιν. Διὰ τοῦτο στέ-
ναξον, διὰ τοῦτο δάκρυσον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπό-
25 τῆς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδὼν τὸν Ἰούδαν ἔταρά-
χθη καὶ ἐδάκρυσεν. «Ἰδὼν γὰρ αὐτόν», φησὶν, «ἔ-
ταράχθη καὶ εἶπεν· εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με».

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Β'

Στὸ θεῖο καὶ μυστικὸ δεῖπνο τοῦ Σωτήρα, καὶ γιὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, στὸ Πάσχα καὶ στὴν παράδοση τῆς θείας εὐχαριστίας, καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς μνησικακός. Λέχθηκε τὴν ἁγία καὶ μεγάλη Πέμπτη.

1. Ἦθελα, ἀγαπητοί, καὶ πάλι νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν πατριάρχη Ἀβραὰμ καὶ ἀπ' αὐτὰ νὰ σᾶς προσφέρω τὴν πνευματικὴ ἐστίαση, ἀλλ' ἡ ἀχαριστία τοῦ προδότη ὁδηγεῖ τὴ γλῶσσα μου πρὸς τὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν καὶ ἡ ἐπικαιρότητα τῆς ἡμέρας μὲ προτρέπει νὰ μιλήσω γιὰ τὸ γεμάτο ἀπὸ παραφροσύνη τόλμημα αὐτοῦ. Διότι σὰν σήμερον ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς παραδόθηκε ἀπὸ τὸ μαθητὴ του στὰ χέρια τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ σύ, ἀγαπητέ, ἀκούοντας αὐτό, μὴ κυριευθεῖς ἀπὸ θλίψη, οὔτε νὰ λυπηθεῖς, ἀκούοντας ὅτι παραδόθηκε ὁ Κύριος· ἢ καλύτερα καὶ στέναξε καὶ δάκρυσε, ὄχι γιὰ τὸν Ἰησοῦ πού παραδόθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸν Ἰούδα πού παρέδωσε αὐτόν. Διότι ὁ Ἰησοῦς πού παραδόθηκε ἔσωσε τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ὁ Ἰούδας πού τὸν πρόδωσε ἔχασε τὴν ψυχὴ του. Καὶ ὁ Ἰησοῦς πού προδόθηκε κάθεται στοὺς οὐρανοὺς στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα του, ἐνῶ ὁ Ἰούδας πού τὸν πρόδωσε βρίσκεται τώρα στὸν Ἄδη, περιμένοντας τὴν ἀπαραίτητη καὶ αἰώνια τιμωρία. Γι' αὐτὸ στέναξε, γι' αὐτὸ δάκρυσε, διότι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς ὅταν εἶδε τὸν Ἰούδα ταραχθεῖ καὶ δάκρυσε. Διότι, λέγει, «Ὅταν τὸν εἶδε ταραχθεῖ καὶ εἶπε ἓνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»¹.

Καὶ τίνος ἔνεκεν ἔταράχθη; Ἐννοῶν, ὅτι μετὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν, μετὰ τὰς τοιαύτας παραινέσεις, εἰς οἶον κρημνὸν ἑαυτὸν ὠθῶν οὐκ ἠσθάνετο. Θεωρῶν τοίνυν ὁ Δεσπότης τοῦ μαθητοῦ τὴν μανίαν, 5 καὶ ἐπελεῶν αὐτὸν ἔταράχθη καὶ ἐδάκρυσεν. Τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω τιθέασιν οἱ εὐαγγελισταί, ἵνα πιστώσωνται τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. Ἐταράχθη τοίνυν ὁ Δεσπότης, ἰδὼν τοῦ μαθητοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγνωμοσύνην, καὶ διδάσκων ἡμᾶς ἐκείνους 10 μάλιστα θρηνεῖν, τοὺς κακῶς ποιοῦντας, οὐ τοὺς κακῶς πάσχοντας· οἱ γὰρ κακῶς καὶ ἀδίκως πάσχοντες, οὗτοι μᾶλλον μακαρισμοῦ ἄξιοί εἰσι. Διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». 15 Εἶδες πόσον τὸ κέρδος ἔδειξε τῶν κακῶς πασχόντων; Βλέπε πάλιν ἀλλαχοῦ τῶν κακῶς ποιούντων τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν· ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «Ἑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσιῶν ἐν 20 τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ κωλυόντων ἡμᾶς», φησί, «τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀνα- 25 πληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας· ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος».

Εἶδες, ὅτι ἐκείνους μάλιστα δίκαιον θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι τοὺς κακοποιοῦντας; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης ὁρῶν τοῦ μαθητοῦ τὴν τόλμαν, 30 ἔταράττετο καὶ ἐδάκρυσεν, τὴν περὶ τὸν μαθητὴν συμπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ δεικνύς αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος, ὅτι καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς προδοσίας οὐκ ἐπαύετο τῆς τοῦ μαθητοῦ διορθώσεως προνοούμενος. Διὰ τοῦτον οὖν δάκρυσον πικρὸν

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγῳ τaráχθηκε; Σκεφτόμενος, ὅτι μετὰ ἀπὸ τόση διδασκαλία, μετὰ ἀπὸ τόσες συμβουλές, δὲν ἀντιλαμβάνονταν σὲ ποιὸ γκρεμὸ ἔσπρωχνε τὸν ἑαυτὸ του. Βλέποντας λοιπὸν ὁ Κύριος τὸν παραλογισμὸ τοῦ μαθητῆ του καὶ νιώθοντας εὐσπλαχνία γι' αὐτὸν τaráχθηκε καὶ δάκρυσε. Αὐτὸ πραγματικὰ ἀναφέρουν συνέχεια οἱ εὐαγγελιστές, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ἀλήθεια τῆς θείας οἰκονομίας. Τaráχθηκε λοιπὸν ὁ Κύριος βλέποντας τὴν ὑπερβολικὴ ἀχαριστία τοῦ μαθητῆ του, καὶ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ὅτι ἐκείνους πρέπει πρὸ πάντων νὰ θρηνοῦμε, ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦν καὶ ὄχι ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦνται· διότι ἐκεῖνοι ποὺ κακοποιοῦνται ἄδικα, αὐτοὶ πολὺ περισσότερο εἶναι ἄξιοι μακαρισμοῦ. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται γιὰ χάρι τῆς δικαιοσύνης, διότι σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»². Εἶδες πόσο μεγάλο ἔδειξε ὅτι εἶναι τὸ κέρδος ἐκείνων ποὺ κακοπαθοῦν; Πρόσεχε πάλι ἀλλοῦ τὴν ἀναπόφευκτη τιμωρία ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦν· ἄκου τὸν μακάριο Παῦλο ποὺ λέγει· «Σεῖς, ἀδελφοί, μιμηθήκατε τίς ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχουν στὴν Ἰουδαία, διότι καὶ σεῖς πάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ φόνευσαν, καὶ τοὺς προφῆτες του, καὶ ἐμποδίζουν ἐμᾶς», λέγει, «νὰ κηρύξομε στὰ ἔθνη, γιὰ νὰ σωθοῦν, καὶ ἔτσι ὀλοκληρώνουν τίς ἀμαρτίες τους· ἀλλ' ἔφθασε ἐναντίον τους ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ στὸ ἀποκορύφωμά της»³.

Εἶδες, ὅτι πρέπει γιὰ ἐκείνους πρὸ πάντων νὰ θρηνοῦμε καὶ νὰ ὀδυρόμαστε, γιὰ ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦν; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φιλόανθρωπος Κύριος, βλέποντας τοῦ μαθητῆ τὸ τολμηρὸ ἐγχείρημα, τaráχθηκε καὶ δάκρυσε, δείχνοντας τὴ συμπάθειά του πρὸς τὸ μαθητῆ του, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας του, ὅτι δηλαδὴ καὶ μέχρι τὴ στιγμὴ τῆς προδοσίας δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζει γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ μαθητῆ του. Γι' αὐτὸν λοιπὸν δάκρυ-

καὶ στέναξον μᾶλλον, ἐπεὶ καὶ ὁ Δεσπότης δι' ἐκεῖνον ἠθύμησεν· «Ἐταράχθη» γάρ, φησὶν, «ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· εἰς ἕξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὡ πόση εὐσπλαγχνία, πόση ἀγαθότης Δεσπότητος· ὁ προδοθεὶς ὑπὲρ τοῦ προδότου ἀλγεῖ. Ὅρῶν γὰρ αὐτὸν ἐπιμένοντα τῇ πονηρίᾳ, «Ἐταράχθη καὶ εἶπεν· εἰς ἕξ ὑμῶν παραδώσει με». Σκόπει, πόση μακροθυμία, πόση φιλανθρωπία· πῶς φεῖδεται τοῦ ἀγνώμονος, καὶ οὐ βούλεται αὐτὸν ἀναίσχυντον ἐργάσασθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς δειλίαν ἐνάγει τοὺς μαθητὰς καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, πρὸς τὸ ἀφορμὴν τινα ἐκείνω παρασχεῖν τοῦ μεταγνῶναι τῆς μανίας; Ἄλλ' ὅταν ἀναίσθητος γένηται ἢ ψυχὴ μὴ δεχομένη τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, οὐ παραίνεσιν δέχεται, οὐ συμβουλήν, ἀλλὰ σκοπῶθεισα ὑπὸ τοῦ πάθους κατὰ κρημνῶν ἀπεισι· διόπερ οὔτε οὔτος ἐκέρδανέ τι ἐκ τῆς τοσαύτης μακροθυμίας.

«Εἰς ἕξ ὑμῶν παραδώσει με», φησί. Τίνος ἕνεκεν ἔταράχθη καὶ ἠθύμησεν; Ὁμοῦ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι ἐκείνους μάλιστα δεῖ θρηνεῖν, τοὺς κακῶς τῷ πλησίον κατεργαζομένους. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν ἐπιφέρουσιν· οὐχὶ δὲ τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ τὸν ποιοῦντα κακᾶ, τοῦτον θρηνεῖν πανταχοῦ δίκαιον. Τὸ μὲν γὰρ κακῶς παθεῖν, τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν προξενεῖ, τὸ δὲ κακῶς ποιῆσαί τινι, αἴτιον ἡμῖν τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως γίνεται· «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης». Ὅρᾶς, πῶς τὸ κακῶς παθεῖν ἔχει μισθὸν καὶ ἔπαθλον, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν; Ἄκουσον πῶς καὶ τὸ κακῶς ποιῆσαι κόλασιν φέρει καὶ τιμωρίαν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι «τὸν Κύριον ἀπέκτειναν καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωξαν, ἐπήγαγεν· ὧν τὸ τέλος

σε πικρά καὶ στέναξε περισσότερο, ἀφοῦ καὶ ὁ Κύριος λυπήθηκε γιὰ ἐκείνον· διότι, λέγει, «Ταράχθηκε ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπε· ἓνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει»⁴. Πῶ πῶ μέγεθος εὐσπλαχνίας, πῶ, πῶ μέγεθος ἀγαθότητος τοῦ Κυρίου· ἐκεῖνος ποῦ προδόθηκε πονάει ὑπερβολικὰ γιὰ τὸν προδότη. Διότι βλέποντας αὐτὸν νὰ ἐπιμένει στὴν κακία του, «Ταράχθηκε καὶ εἶπε· ἓνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ παραδώσει». Πρόσεχε πόση εἶναι ἡ μακροθυμία του, πόση ἡ φιλανθρωπία του· πῶς δείχνει εὐσπλαχνία πρὸς τὸν ἀχάριστο, καὶ δὲν θλεῖ νὰ τὸν κάνει ἀδιάντροπο, ἀλλ' ὁδηγεῖ ὅλους τοὺς μαθητὲς σὲ δειλία καὶ τοὺς γεμίζει μὲ ἀγωνία, γιὰ νὰ δώσει σ' ἐκείνον κάποια ἀφορμὴ νὰ μετανοήσῃ γιὰ τὴ μανία του; Ἄλλ' ὅταν ἡ ψυχὴ γίνῃ ἀναίσθητη καὶ δὲν δέχεται τὸ σπόρο τῆς εὐσέβειας, δὲν δέχεται τότε οὔτε νοουθεσία οὔτε συμβουλή, ἀλλὰ, σκοτισμένη ἀπὸ τὸ πάθος, ὁδηγεῖται πρὸς τὸ γκρεμό· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε αὐτὸς κέρδισε κάτι ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη μακροθυμία.

«Ἐνας ἀπὸ σᾶς», λέγει, «θὰ μὲ παραδώσει». Γιὰ ποιὸ λόγο ταράχθηκε καὶ λυπήθηκε; Γιὰ νὰ δείξῃ τὴ φιλοστοργία του καὶ συγχρόνως νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι ἐκείνους πρὸ πάντων πρέπει νὰ θρηνοῦμε, ἐκείνους ποῦ προξενοῦν κακὸ στὸν πλησίον τους. Καθόσον ἐκεῖνοι ἐπισύρουν ἐναντίον τους τὴν ὀργὴν τοῦ παντοῦ λοιπὸν πρέπει νὰ θρηνοῦμε ὄχι ἐκείνον ποῦ κακοποιεῖται, ἀλλ' ἐκείνον ποῦ κακοποιεῖ. Διότι τὸ νὰ κακοπαθοῦμε, αὐτὸ μᾶς γίνεται πρὸξενος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ τὸ νὰ κάνομε κακὸ σὲ κάποιον μᾶς γίνεται αἰτία τῆς γέεννας καὶ τῆς κολάσεως· διότι, λέγει, «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ καταδιώκονται ἕξ αἰτίας τῆς δικαιοσύνης»⁴. Βλέπετε, πῶς τὸ νὰ κακοποιεῖται κανεὶς ἔχει σὰν μισθὸ καὶ ἔπαθλο τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἄκουσε πῶς καὶ τὸ νὰ κακοποιεῖ κάποιος προξενεῖ κόλαση καὶ τιμωρία. Διότι, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι «Φόνευσαν τὸν Κύριο καὶ καταδίωξαν τοὺς προφηῆτες», πρόσθεσε· «Τῶν ὁποίων τὸ τέλος θὰ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὰ ἔργα αὐτῶν»⁵. Εἶδες

ἔστι κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν». Εἶδες πῶς οἱ μὲν διωκό-
μενοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λαμβάνουσιν, οἱ δὲ
διώκοντες τὴν τοῦ Θεοῦ ὁρμὴν κληρονομοῦσι;

Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς κινουῦμεν ἐπὶ τῆς ὑμετέρας
5 ἀγάπης, ἀλλ' ἵνα παιδευώμεθα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς
ἡμῶν μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἐλεῶμεν αὐ-
τούς, καὶ δακρῦώμεν καὶ ἀλγῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐ-
κεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ κακῶς πάσχοντες, οἱ ἐχθραίνον-
τες ἡμῖν μάτην. Ἄν οὕτω παρασκευάσωμεν ἡμῶν
10 τὴν ψυχὴν, ὡς μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν ὑπὲρ
αὐτῶν, δυνησόμεθα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν καὶ
ὑπερεύχεσθαι αὐτῶν, καὶ πολλὴν διὰ τούτου τὴν ἄ-
νωθεν ἐπισπάσασθαι ροπήν. Διὰ γὰρ τοῦτο τετάρτην
ἡμέραν ἔχω διαλεγόμενος ὑμῖν περὶ εὐχῆς τῆς ὑπὲρ
15 τῶν ἐχθρῶν, ἵνα μόνιμος γένηται τῆς διδασκαλίας ὁ
λόγος τῆ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως, ἵνα ριζωθῇ ὑ-
μῶν ταῖς διανοίαις. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπαντλοῦ-
μεν ὑμῖν τοῖς ρήμασιν, ὥστε τὸ οἶδημα τῆς ὀργῆς
ὑπονοστήσαι, καὶ κατασταλῆναι τὴν φλεγμονήν, καὶ
20 καθαρὸν ὀργῆς εἶναι τὸν εὐχῆ προσιόντα. Οὐδὲ γὰρ
ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα παραινεῖ μόνον,
ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀφιέντων ἐκεῖνοις τὰ ἁ-
μαρτήματα. Μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως, ἀφιεῖς
τὴν ὀργὴν τῷ ἐχθρῷ.

25 Καὶ πῶς μείζονα λαμβάνω, φησί; Πρόσεχε ἀκρι-
βῶς. Ἐὰν ἀφίης τοίνυν τὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν ἁμαρτή-
ματα, συγχωρεῖται σοι τὰ εἰς τὸν Δεσπότην πλημμε-
λήματα. Ἐκεῖνα ἀνιάτα ἐστὶ καὶ ἀσύγγνωστα, ταῦτα
δὲ πολλὴν ἔχει παραμυθίαν καὶ συγγνώμην. Ἄκου-
30 σον γοῦν τοῦ Ἡλὶ λέγοντος πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ·
«Ἐὰν ἁμαρτῶν ἁμάρτη ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον, ὁ
ιερεὺς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲ εἰς τὸν Θεὸν
ἁμάρτη, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;». Ὡστε ἐκεῖ-
νο μέγα τραῦμα, οὐδ' εὐχῆ ραδίως λύεται. Καὶ εὐχῆ

πῶς ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται κερδίζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκουν κληρονομοῦν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ;

Αὐτὰ βέβαια δὲν τὰ λέγω πρὸς τὴν ἀγάπη σας ἔτσι ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδασκόμαστε νὰ μὴ ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας, καὶ νὰ δείχνομε πρὸς αὐτοὺς περισσότερη εὐσπλαχνία καὶ νὰ δακρύζομε καὶ νὰ πονᾶμε γι' αὐτούς. Διότι ἐκεῖνοι εἶναι ποὺ πραγματικά κακοπαθοῦν, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἐχθρεύονται ἄδικα. "Ἄν ἔτσι προετοιμάσομε τὴν ψυχὴ μας, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μὴ ὀργίζεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποφέρει γι' αὐτούς, θὰ μπορέσομε σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου νὰ προσευχόμαστε γι' αὐτούς, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θ' ἀποσπάσομε μεγάλη βοήθεια ἀπὸ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ βέβαια εἶναι ἡ τέταρτη ἡμέρα ποὺ σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὥστε μὲ τὴ συνεχὴ συμβουλή νὰ σταθεροποιηθεῖ ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ριζωθεῖ στὴ σκέψη σας. Γι' αὐτὸ συνέχεια σᾶς ὁμιλῶ, γιὰ νὰ ὑποχωρήσει τὸ πάθος τῆς ὀργῆς καὶ νὰ καταπραῖνει ἡ φλεγμονή, καὶ νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὀργὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἐδῶ γιὰ νὰ προσευχηθεῖ. Καθόσον καὶ ὁ Χριστὸς δὲν προτρέπει νὰ τὰ κάμνομε αὐτὰ μόνο ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς ποὺ συγχωροῦμε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων. Διότι ἐκεῖνος ποὺ συγχωρεῖ τὴν ὀργὴ στὸν ἐχθρὸ κερδίζει περισσότερα παρὰ δίνει.

Καὶ πῶς, λέγει, παίρνω περισσότερα; Συγκέντρωσε ὅλη τὴν προσοχὴ σου. Ἐάν δηλαδὴ συγχωρεῖς τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἐχθροῦ σου, συγχωροῦνται καὶ τὰ ἁμαρτήματά σου πρὸς τὸν Κύριο. Ἐκεῖνα εἶναι ἀθεράπευτα καὶ ἀσυγχώρητα, ἐνῶ αὐτὰ ὑπάρχει μεγάλη ἐλπίδα γιὰ νὰ συγχωρηθοῦν. "Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Ἥλι τι λέγει πρὸς τοὺς υἱοὺς του. «Ἐάν συμβεῖ ν' ἁμαρτήσει ἄνθρωπος πρὸς συνάνθρωπό του θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, ἐάν ὅμως ἁμαρτήσει ἀπέναντι στοῦ Θεοῦ, ποῖος θὰ προσευχηθεῖ γι' αὐτόν;»⁷. "Ὡστε ἐκεῖνο εἶναι μεγάλο τραῦμα ποὺ δὲν θεραπεύεται εὐκόλα οὔτε μὲ προσευχὴ. Καὶ μὲ προσευχὴ βέ-

μὲν οὐ λύεται τὸ τοιοῦτον παράπτωμα, συγχωρήσει δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν εἰς τὸν ἐχθρὸν λύεται παρὰ τῆς. Διὸ ἐκεῖνα μὲν μύρια τάλαντα ἐκάλεσεν ὁ Θεός, τὰ εἰς τὸν Δεσπότην ἁμαρτήματα, ταῦτα δὲ
 5 ἑκατὸν δηνάρια· ἃ εἰς ἀφῆς, ἀφεθήσεται σοι τὰ μύρια τάλαντα.

2. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς εὐχῆς ἱκανῶς εἴρηται. Εἰ δὲ δοκεῖ, μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγόντες, ἐπὶ τὸν τῆς προδοσίας ἐπανέλθωμεν λόγον, καὶ ἴδωμεν
 10 πῶς παρεδόθη ἡμῶν ὁ Δεσπότης. Ἴνα δὲ καὶ τοῦ προδότου τὴν μανίαν ἅπασαν καταμάθωμεν, καὶ τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀγνωμοσύνην γνῶμεν καὶ τοῦ Δεσπότητος τὴν ἀφάτον φιλανθρωπίαν, ἀκούσωμεν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, πῶς ἡμῖν αὐτοῦ διηγεῖται τὴν τόλμαν. «Τότε», φησί, πορευθεὶς εἰς τῶν δώδεκα, Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπεν αὐτοῖς· τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Δοκεῖ μὲν γὰρ σαφές εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲν πλέον αἰνίττεσθαι, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσει-
 20 ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων, πολλὴν ἔχει θεωρίαν καὶ πολὺ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. Καὶ πρῶτον ὁ καιρός. Οὐ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής· οὐ γὰρ εἶπε, «πορευθεὶς», ἀπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε, «Τότε πορευθεὶς». «Τότε»· πότε; Καὶ τίνας ἐνεκεν
 25 ἐπισημαίνει τὸν χρόνον; Οὐχ ἀπλῶς ἡμῖν ἐπισημαίνεται τὸν καιρὸν ὁ εὐαγγελιστής Πνεύματι ἁγίῳ φθεγγόμενος· ὁ γὰρ Πνεύματι φθεγγόμενος, οὐδὲν ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ φθέγγεται. Τί οὖν ἐστὶ τό, «Τότε;». Πρὸ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, πρὸ αὐτῆς τῆς ὥρας
 30 «προσηλθε κόρη ἀλάστρον μύρου ἔχουσα, καὶ κατέχευε τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Κυρίου. Ἐπεδείξατο πολλὴν πίστιν ἢ γυνῆ, ἐπεδείξατο πολλὴν θεραπείαν, ἐπεδείξατο πολλὴν ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν· μετεβάλλετο ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ προτέρου, καὶ
 35 ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονεστέρα. Καὶ ὅτε ἡ πόρ-

βαιά δὲν θεραπεύεται τὸ παρόμοιο παράπτωμα, θεραπεύεται ὅμως ἀμέσως μὲ τὴ συγχώρηση τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ ἐχθροῦ. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐκεῖνα, δηλαδὴ τὰ ἀμαρτήματα πρὸς τὸν Κύριο, τὰ ἐξίσωσε μὲ μύρια τάλαντα, ἐνῶ αὐτὰ πρὸς τὸν πλησίον μὲ ἑκατὸ δηνάρια, τὰ ὁποῖα ἐὰν συγχωρήσεις, θὰ σοῦ συγχωρηθοῦν τὰ μύρια τάλαντα.

2. Ἄλλὰ γιὰ τὴν προσευχὴ ἤδη λέχθηκαν ἀρκετά, ἐὰν ὅμως κρίνετε ὀρθὸ ἄς μεταφέρομε λίγο πιό παραπάνω τὸ λόγο καὶ ἄς ἐπανέλθομε στὸ θέμα τῆς προδοσίας καὶ ἄς δοῦμε πῶς παραδόθηκε ὁ Κύριος. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσομε καλὰ καὶ ὀλόκληρη τὴ μανία τοῦ προδότη, καὶ τοῦ μαθητῆ τὴν ἀγνώμοσύνη, καθὼς καὶ τοῦ Κυρίου τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία, ἄς ἀκούσομε τὸν εὐαγγελιστὴ, πῶς μᾶς περιγράφει τὸ τολμηρὸ ἐγείρημα αὐτοῦ. «Τότε», λέγει «πῆγε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»⁸. Φαίνεται βέβαια τὸ λεγόμενον ὅτι εἶναι σαφές καὶ ὅτι δὲν ὑπαινίσσεται τίποτε ἐπὶ πλέον, ἐὰν ὅμως κάποιος ἤθελε ἐξετάσει μὲ προσοχὴ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν, θὰ διαπιστώσει ὅτι κρύβουν πολλὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ μεγάλο βάθος νοημάτων. Καὶ κατὰ πρῶτο ὁ καιρὸς. Διότι ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν ἀναφέρει αὐτὸν τυχαῖα· καθόσον δὲν εἶπε ἀπλῶς «πῆγε», ἀλλὰ πρόσθεσε, «Τότε πῆγε». «Τότε» πότε; Καὶ γιὰ ποῖο λόγο ἀναφέρει τὸ χρόνο; Δὲν μᾶς ἀναφέρει τυχαῖα τὸ χρόνο ὁ εὐαγγελιστὴς ποὺ ὁμιλεῖ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τίποτε δὲν λέγει τυχαῖα καὶ ἄσκοπα. Τί λοιπὸν σημαίνει τὸ «Τότε»; Πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ χρόνο, πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴν ὥρα «Ἦρθε πρὸς αὐτόν μία κόρη κρατώντας ἓνα ἀλαβάστρινον δοχεῖον μὲ μύρον, καὶ ἔχυσε τὸ μύρον ἐκεῖνο ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ Κυρίου»^{8α}. Ἐ-ἔδειξε μεγάλη ὑπακοή καὶ εὐλάβεια· μετανόησε γιὰ τὴν προηγούμενη ζωὴ της καὶ ἐγίνε καλύτερη καὶ σωφρονέ-

8. Ματθ. 26, 14 - 15

8α. Ματθ. 26, 7

νη μετενόησεν, ὅτε τὸν Δεσπότην ἐπέγνω, τότε ὁ μαθητῆς τὸν διδάσκαλον παρέδωκε.

«Τότε»· πότε; Ὅτε πόρνη προσελθοῦσα, τὸ ἀλάστρον τοῦ μύρου καταχέασα κατὰ τῶν ποδῶν τοῦ
 5 Ἰησοῦ ταῖς οἰκείαις θριξίν ἐξέμαξε, καὶ πολλὴν τὴν
 θεραπείαν ἐπεδείκνυτο, τὰ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἁμαρ-
 τήματα ἐξαλείφουσα διὰ τῆς ἐξομολογήσεως αὐτῆς.
 Τότε οὖν, ὅτε ἐκείνην ἐθεάσατο, τοσαύτην θεραπείαν
 τῷ διδασκάλῳ ἐπιδειξάμην, τότε αὐτὸς ἐπὶ τὴν πα-
 10 ράνομον προδοσίαν ἔσπευσε. Καὶ ἐκείνη μὲν ἀπ' αὐτοῦ
 τοῦ πυθμένος τῆς κακίας εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀ-
 νῆλθεν, οὗτος δὲ μετὰ μυρία θαύματα καὶ σημεῖα, με-
 τὰ τὴν τοσαύτην διδασκαλίαν, μετὰ τὴν ἄφατον συγ-
 15 κατάβασιν, εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῶν ταρτάρων
 κατέπεσε. Τοσοῦτόν ἐστι ραθυμία κακὸν καὶ προαι-
 ρεσις διεφθαρμένη. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν «Ὁ δο-
 κῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέση»· καὶ ὁ προφήτης
 πάλαι ἔβόα «Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀπο-
 στρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;» ἵνα μήτε ὁ ἐστῶς θαρρῆ,
 20 ἀλλ' ἐναγώνιος ἢ διηνεκῶς, μήτε ὁ καταπεσὼν ἀ-
 πογνῶ ἑαυτοῦ. Τοσαύτη γὰρ ἡ δύναμις τοῦ διδασκά-
 λου, ὡς καὶ πόρνας καὶ τελῶνας ἐπισπάσασθαι πρὸς
 τὴν οἰκείαν ὑποταγήν.

Τί οὖν, φησὶν; Ὁ πόρνας ἐπισπασάμενος, μαθη-
 25 τὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐπισπάσασθαι; Ναί, ἴσχυεν ἐπισπά-
 σασθαι καὶ τὸν μαθητὴν, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο αὐτὸν
 ἀνάγκη ποιῆσαι καλόν, οὐδὲ βίᾳ ἐλκύσαι αὐτὸν πρὸς
 ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστῆς διηγούμενος ἡμῖν
 τὰ κατὰ τὸν μαθητὴν τὸν ἀγνώμονα ἔλεγε· «Τότε πο-
 30 ρευθεῖς», τουτέστιν, οὐχ ὑφ' ἐτέρων κληθεῖς, οὔτε
 βιασθεῖς παρ' ἄλλου, οὐδὲ παρ' ἐτέρου δεξάμενος τὴν
 προτροπήν, ἀλλ' οἰκοθεν κινούμενος ἐπὶ τοῦτο ἐτρέ-
 πη, δεικνὺς ὅτι αὐτομάτως, καὶ ἐξ οἰκείας γνώμης
 ἐπὶ τὸ παράνομον τοῦτο τόλμημα ὥρμησεν, ἐξ οὐδε-

στερη. Καὶ ὅταν ἡ πόρνη μετανόησε, ὅταν πίστεψε στὸν Κύριο, τότε ὁ μαθητὴς παρέδωσε τὸ δάσκαλο.

«Τότε»· πότε; Ὅταν τὸν πλησίασε ἡ πόρνη καὶ ἔχυ-
τὸ μύρο ἀπὸ τὸ ἀλαβάστρινο δοχεῖο στὰ πόδια τοῦ Ἰησοῦ
καὶ τὰ σκούπισε μὲ τίς τρίχες τῶν μαλλιῶν της καὶ ἔδειξε
μεγάλου σεβασμὸ πρὸς αὐτόν, ἐξαλείφοντας μὲ τὴν ἐξο-
μολόγησή της τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔκανε σ' ὅλη τὴ ζωὴ
της. Τότε λοιπόν, ὅταν εἶδε ἐκείνην νὰ δείχνει τόσο σε-
βασμὸ πρὸς τὸ δάσκαλο, τότε αὐτὸς ἔσπευσε πρὸς τὴν
παράνομη προδοσία. Καὶ ἐκείνη βέβαια ἀπὸ τὸν πυθμένα
τῆς κακίας ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ
ἀμέτρητα θαύματα καὶ καταπληκτικὰ σημεῖα, μετὰ τὴν τό-
ση σπουδαία διδασκαλία, μετὰ τὴν ἀπερίγραπτη συγκατά-
βαση, κατέπεσε στὸν πυθμένα τοῦ Τάρταρου. Τόσο μεγά-
λο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ διεφθαρμένη προαίρεση.
Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Ἐκεῖνος ποὺ νομίζει ὅτι
στέκεται, ἄς προσέχει μήπως πέσει»⁹· καὶ ὁ προφήτης πα-
λαιότερα βροντοφῶναζε· «Μήπως ἐκεῖνος ποὺ πέφτει δὲν
σηκώνεται; ἢ μήπως ἐκεῖνος ποὺ χάνει τὸ δρόμο του δὲν
τὸν ἐπανευρίσκει;»¹⁰, ὥστε οὔτε ἐκεῖνος ποὺ στέκεται νὰ
παίρνει θάρρος, ἀλλὰ νὰ βρίσκεται σὲ διαρκὴ ἀγωνία, οὔ-
τε ἐκεῖνος ποὺ ἔπεσε ν' ἀπελπίζεται. Διότι τόσο μεγάλη
εἶναι ἡ δύναμη τοῦ δασκάλου, ὥστε καὶ πόρνες καὶ τελῶ-
νες νὰ προσελκύσει σὲ ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν.

Τί λοιπόν, λέγει; Ἐκεῖνος ποὺ προσέλκυσε πόρνες,
δὲν κατόρθωσε νὰ προσελκύσει τὸ μαθητὴ του; Ναὶ μπο-
ροῦσε νὰ προσελκύσει καὶ τὸ μαθητὴ του, ἀλλὰ δὲν ἤθελε
νὰ τὸν κἀνει καλὸ ἀναγκαστικά, οὔτε νὰ τὸν κρατήσῃ κον-
τά του μὲ τὴ βία. Γι' αὐτὸ ὁ εὐαγγελιστοῦς, περιγράφον-
τάς μας τὰ σχετικά μὲ τὸν ἀχάριστο μαθητὴ, ἔλεγε· «Τότε
πῆγε», δηλαδὴ δὲν καλέσθηκε ἀπὸ ἄλλους, οὔτε ἐξαναγ-
κάσθηκε ἀπὸ ἄλλον, οὔτε δέχθηκε ἀπὸ ἄλλον τὴν προτρο-
πὴ, ἀλλ' ἀπὸ μόνος του πῆρε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, γιὰ νὰ δεί-
ξει ὅτι μὲ δική του πρωτοβουλία καὶ μὲ τὴ δική του ἀπό-
φαση προχώρησε στὸ παράνομο αὐτὸ τόλμημα, χωρὶς νὰ

μιᾶς αἰτίας κινούμενος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς πηγαζούσης ἔν-
 δοθεν κακίας ἐπὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Δεσπότου ἑαυ-
 τὸν ὠθήσας. «Τότε πορευθεῖς εἰς τῶν δώδεκα». Καὶ
 τοῦτο οὐ μικρὸν ἔγκλημα τὸ εἰπεῖν, «Εἰς τῶν δώ-
 5 δεκα». Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα μα-
 θηταί, διὰ τοῦτο εἶπεν, «Εἰς τῶν δώδεκα», τουτέστι,
 τῶν ἐγκρίτων, τῶν καὶ καθ' ἑκάστην αὐτῶ συνανα-
 στρεφομένων, τῶν πολλῆς ἀπολαυόντων τῆς παρη-
 σίας. Ἴνα οὖν μάθης ὅτι μαθητῆς ἦν τῶν δοκίμων,
 10 φησὶν, «Εἰς τῶν δώδεκα». Καὶ οὐ παρασιωπᾷ ταῦτα
 γράφων ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα σὺ πεισθῆς ὅτι ταῦτα
 τὰ δοκοῦντα ἐπονείδιστα εἶναι δείκνυσι τοῦ Δεσπό-
 του τὴν πρὸς ἡμᾶς κηδεμονίαν, ὅτι τὸν προδότην, τὸν
 κλέπτην ἠξίωσεν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης
 15 ἐσπέρας παρήνει. Εἶδες πῶς ἡ πόρνη μὲν ἐσώθη,
 ἐπειδὴ ἔνιψεν, ὁ μαθητῆς δὲ ραθυμήσας κατέπεσε;

Μὴ τοίνυν ἀπογνώως ἑαυτοῦ πρὸς τὴν πόρνην ἀ-
 φορῶν, μηδὲ θαρσήσης πάλιν πρὸς τὴν τοῦ μαθητοῦ
 τόλμαν ἀπιδῶν· ἀμφοτέρα γὰρ ὀλέθρια. Εὐόλισθος
 20 γὰρ ἡμῶν ἡ γνώμη, εὐπερίτρεπτος ἡ προαίρεσις· διὸ
 πάντοθεν ἀσφαλιζέσθαι χρῆ. «Τότε πορευθεῖς εἰς
 τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης». Ὁρᾷς ποίου χο-
 ροῦ ἐξέπεσεν; ὀρᾷς ποίας διδασκαλίας ἑαυτὸν ἐστέ-
 ρησεν; ὀρᾷς πόσον κακὸν ἡ ραθυμία; «Ἰούδας», φη-
 25 σὶν, «ὁ Ἰσκαριώτης», ἐπειδὴ ἕτερος ἦν τούτῳ ὁμῶ-
 νυμος ὁ λεγόμενος Ἰακώβου. Ὁρᾷς τοῦ εὐαγγελι-
 στοῦ τὴν σοφίαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ τολμήματος, ἀλλ'
 ἀπὸ τοῦ τόπου δῆλον ἡμῖν αὐτὸν ποιεῖ, ἐκεῖνον οὐκ
 ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πατρωνυμίας γνώριμον
 30 ποιῶν; Καίτοιγε ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, Ἰούδαν τὸν
 προδότην· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς παιδεύσῃ καθαρὰν ἔχειν κα-

παρακινηθεῖ ἀπὸ καμιά ἄλλη αἰτία, ἀλλ' ἔσπρωξε τὸν ἑαυτοῦ τὴν προδοσίαν τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν κακίαν ποῦ πηγάζει ἀπὸ μέσα του. «Τότε πῆγε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητές». Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μικρὴ κατηγορία, τὸ νὰ πεῖ «Ἐνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ἑβδομήντα μαθητές, γι' αὐτὸ εἶπε, «Ἐνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα», δηλαδὴ, ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ συναναστρέφονταν καθημερινὰ αὐτὸν, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἀπολάμβαναν μεγάλη παρρησία. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν, ὅτι ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς, λέγει, «Ἐνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα». Καὶ δὲν ἀποσιωπᾷ αὐτὰ ὁ εὐαγγελιστής, γράφοντας τὸ εὐαγγέλιό του, γιὰ νὰ πιστέψεις ὅτι αὐτὰ ποῦ φαίνονται ὅτι εἶναι πολὺ δυσάρεστα, δείχνουν τὴν φροντίδα τοῦ Κυρίου πρὸς ἡμᾶς, καθόσον τὸν προδότη, τὸν κλέφτη, τὸν κατέστησε ἄξιο τῶν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τὴν τελευταία ἑσπέρα συμβούλευε αὐτὸν. Εἶδες πῶς ἡ μὲν πόρνη σώθηκε, ἐπειδὴ ἔνιψε τὰ πόδια τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ὁ μαθητής, ἐπειδὴ ἀδιαφόρησε, κατέπεσε στὸ βάραθρο τῆς ἀπώλειας;

Μὴ λοιπὸν ἀπελπισθεῖς βλέποντας τὴν πόρνη, οὔτε νὰ πάρεις πάλι θάρρος προσέχοντας τὸ τόλμημα τοῦ μαθητῆ· διότι καὶ τὰ δύο εἶναι καταστρεπτικά. Εὐκόλα παρασύρεται ἡ γνώμη μας, εὐκόλα ἡ προαίρεσή μας πέφτει ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ στέκεται· γι' αὐτὸ πρέπει ἀπὸ παντοῦ νὰ διασφαλιζόμαστε. «Τότε πῆγε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα, Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης». Βλέπεις ἀπὸ ποῖο χορὸ ἐξέπεσε; βλέπεις ἀπὸ ποιά διδασκαλία στέρησε τὸν ἑαυτοῦ; βλέπεις πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ἀδιαφορία; Λέγει, «Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης», ἐπειδὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος μαθητής συνώνυμος αὐτοῦ, ὀνομαζόμενος «υἱὸς τοῦ Ἰακώβου». Βλέπεις τὴ σοφία τοῦ εὐαγγελιστῆ, ποῦ παρουσιάζει αὐτὸν σ' ἡμᾶς ὄχι ἀπὸ τὴν τολμηρὴν πράξιν του, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τόπο καταγωγῆς, ἐνῶ τὸν ἄλλο μᾶς τὸν καθιστᾷ γνωστὸ ὄχι ἀπὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του; Ἄν καὶ βέβαια φυσικὸ θὰ ἦταν νὰ πεῖ Ἰούδας ὁ προδότης· ἀλλ' ὅμως, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ ἔχομε καθαρὴ τὴ γλῶσσαν μας

τηγορίας τὴν γλῶσσαν, καὶ αὐτὸ τὸ εἰπεῖν προδότου φεΐδεται.

Παιδευόμεθα τοίνυν μηδένα τῶν ἐχθρῶν κακῶς μεμνησθαι. Εἰ γὰρ ὁ μακάριος οὗτος τοῦ προδότου 5 οὐκ ἠνέσχετο κατηγορεῖσθαι, τὸ παράνομον τοῦτο τόλμημα διηγούμενος, τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου, ὅθεν ὤρμητο, δῆλον αὐτὸν ποιεῖ, ποίας ἂν εἶημεν ἡμεῖς ἄξιοι συγγνώμης τοὺς πλησίον κακηγοροῦντες; Καὶ πολλάκις οὐ μόνον τῶν ἐχθρῶν μεμνή- 10 μεθα μεθ' ὕβρεως, ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων πρὸς ἡμᾶς ἔχειν διαῖθесιν. Μὴ, παρακαλῶ. Τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ λέγων· «Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω». Διὰ τοῦτο παντὸς τοιούτου πάθους καθαρεύων ὁ μακάριος Ματθαῖος ἔλε- 15 γε· «Τότε πορευθεῖς εἰς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς εἶπε· Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Ὡς μιαν ἄφωτον φωνὴν ὡς τολμῆς ἄνοια· ἐνθυμούμενος τρέμων, ἀγαπητοί, πῶς ἐξεπήδησε τοῦ στόματος ἡ 20 φωνή, πῶς τὴν γλῶτταν ἐκίνησε, πῶς οὐκ ἀπέστη τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, πῶς οὐκ ἐνάρκησαν τὰ χεῖλη, πῶς οὐκ ἐξέστη τῇ διανοίᾳ.

3. «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Εἰπέ μοι, Ἰούδα, ταῦτά σοι ἐπαίδευσεν ὁ 25 διδάσκαλος ἐν τσοσούτῳ χρόνῳ; Οὕτω λήθην ἐποιήσω τῶν συνεχῶν παραινέσεων; Οὐ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μήτε ἄργυρον», ἄνωθεν προαναπέμψων σου τῆς περὶ τὰ χρήματα μανίας τὴν ὑπερβολήν; Οὐ παρήνει λέγων, «Ἐὰν τις σε ραπί- 30 ση εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψων αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»; Τίνος ἕνεκεν, εἶπέ μοι, παραδίδως τὸν διδάσκαλον; Ὅτι τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων ἐξουσίαν σοι παρέδωκεν, ὡς καὶ νοσήματα θεραπεύειν, καὶ λεπρούς καθαίρειν, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα θαύματα

ἀπό κατηγορίες, ἀποφεύγει καὶ τὸ νὰ τὸν ὀνομάσει προδότη.

Διδασκόμαστε λοιπὸν γιὰ κανένα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας νὰ μὴ μιλάμε μὲ κακία. Διότι, ἐὰν ὁ μακάριος αὐτὸς δὲν ἀνεχόταν νὰ κατηγορήσει τὸν προδότη, διηγούμενος τὸ παράνομο αὐτὸ τόλμημα, καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ἀποσιώπησε, ἐνῶ καθιστᾷ αὐτὸν γνωστὸ ἀπὸ τὸν τόπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο καταγόταν, ποιᾶς συγγνώμης θὰ μπορούσαμε νὰ εἶμαστε ἡμεῖς ἄξιοι ποὺ κατηγοροῦμε τοὺς συνανθρώπους μας; Καὶ πολλές φορές ὄχι μόνο θυμόμαστε τοὺς ἐχθροὺς μας μὲ ὕβρεις, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ φαίνονται νὰ ἔχουν καλὴ διάθεση πρὸς ἡμᾶς. Μὴ, παρακαλῶ. Αὐτὸ συμβουλεύει καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Κανένας κακὸς λόγος νὰ μὴ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα σας»¹¹. Γι' αὐτὸ ὁ μακάριος Ματθαῖος, καθαρὸς ἀπὸ ὀποιοδήποτε τέτοιο πάθος, ἔλεγε· «Τότε πῆγε ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητές, ποὺ ὀνομαζόταν Ἰουδας ὁ Ἰσκαριώτης, στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ εἶπε· Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πῶ, πῶ λόγια γεμάτα μιαιρότητα· πῶ, πῶ τόλμημα γεμάτο ἀπὸ παραφροσύνη. Τρέμω, ἀγαπητοί, ὅταν θυμᾶται, πῶς βγῆκαν τὰ λόγια αὐτὰ ἀπὸ τὸ στόμα του, πῶς κίνησαν τὴ γλῶσσα του, πῶς δὲν ἀποχωρίσθηκε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα του, πῶς δὲν νάρκώθηκαν τὰ χεῖλη του, πῶς δὲν σαλεύθηκαν τὰ μυαλά του.

3. «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;». Πές μου, Ἰούδα, αὐτὰ σὲ δίδαξε τόσο χρόνο ὁ δάσκαλός σου; Τόσο πολὺ ξέχασες τίς συνεχεῖς συμβουλές του; Δὲν ἔλεγε αὐτό, «Μὴ φροντίσετε ν' ἀποκτήσετε χρυσὰ ἢ ἀργυρὰ νομίσματα»¹², ἐμποδίζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ὑπερβολικὴ μανία σου γιὰ τὰ χρήματα; Δὲν συμβούλευε λέγοντας, «Ἐὰν κάποιος σὲ χτυπήσει στὸ δεξιὸ σαγόνι, στρέψε του καὶ τὸ ἄλλο»¹³; Γιὰ ποῖο λόγο, πές μου, παραδίνεις τὸ δάσκαλό σου; Ἐπειδὴ σοῦ ἔδωσε τὴν ἐξουσία ἐναντίον τῶν δαιμόνων, νὰ θεραπεύεις νοσήματα, νὰ καθαρίζεις λεπρούς, καὶ νὰ κάμνεις πολλὰ ἄλλα παρόμοια

ἐπιδείκνυσθαι; Ἀντὶ οὖν τῶν εὐεργεσιῶν τούτων ταύτας αὐτῷ ἀποδίδως τὰς ἀμοιβάς; Ὡ τῆς μανίας, μᾶλλον δὲ τῆς φιλαργυρίας. Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ κακὰ ἢ φιλαργυρία πεποίηκεν, ἢ ρίζα τῶν κακῶν, 5 ἦτις τὰς ψυχὰς ἡμῶν σκοτοῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς τῆς φύσεως νόμους, καὶ αὐτῶν ἡμᾶς ἐκβάλλει τῶν φρενῶν, καὶ οὐκ ἀφήσιν οὔτε φιλίας οὔτε συγγενείας οὔτε ἄλλου τινὸς μεμνησθαι, ἀλλὰ καθάπαξ πηρώσσα ἡμῶν τὰ ὄμματα τῆς διανοίας, οὕτως ἐν σκοτει 10 ποιεῖ βαδίζειν. Καὶ ἵνα μάθης τοῦτο σαφῶς, ὄρα τότε πόσα ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα ψυχῆς. Αὕτη ἐπεισελθοῦσα τὴν ὁμιλίαν, τὴν συνήθειαν, τὴν κοινωνίαν, τὴν θαυμαστὴν διδασκαλίαν, πάντα ταῦτα εἰς λήθην ἐνέβαλεν ἢ φιλαργυρία. Καλῶς ἔλεγε Παῦ- 15 λος, ὅτι «Ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἢ φιλαργυρία».

«Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;». Παραδίδως, Ἰούδα, τὸν τὰ πάντα συνέχοντα λόγῳ; Πωλεῖς τὸν ἀκατάληπτον, τὸν κτιστὴν οὐρα- 20 νοῦ τε καὶ γῆς; τὸν δημιουργὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὸν λόγῳ καὶ νεύματι τὰ πάντα συστησάμενον; Ἴνα οὖν δείξῃ ὅτι ἐκὼν παρεδόθη, ἀκουσον τί ποιεῖ. Κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῷ μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, λαμπάδας καὶ φα- 25 νοὺς ἔχοντες, λέγει αὐτοῖς· «Τίνα ζητεῖτε;». Καὶ ἠγνόησαν ὃν ἤμελλον συλλαμβάνειν. Τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἐκεῖνος τοῦ δυνηθῆναι παραδοῦναι αὐτόν, ὅτι οὐδὲ ὄραν αὐτὸν ἠδύνατο παρόντα, ὃν ἤμελλε παραδιδόναι, καὶ ταῦτα λαμπάδων οὐσῶν καὶ φωτὸς τοσοῦτου. Ὁ- 30 τι γὰρ τοῦτο αἰνιττόμενος εἶπεν, ὅτι λαμπάδας καὶ φανοὺς εἶχον, καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠῦρισκον, φησὶ γάρ, «Καὶ Ἰούδας εἰστήκει μετ' αὐτῶν», ἐκεῖνος εἰπὼν, «Ἐγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν». Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, βουλόμενος δείξαι τὴν οἰκείαν 35 δύναμιν, καὶ ἵνα μάθωσιν ὅτι ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν.

θαύματα; (Ἐναντι λοιπὸν αὐτῶν τῶν εὐεργεσιῶν προσφέ-
ρεις σ' αὐτὸν αὐτὲς τίς ἀμοιβές; Πῶ, πῶ μέγεθος μανίας,
ἢ καλύτερα φιλαργυρίας. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ τὰ προ-
ξένησε ἡ φιλαργυρία, ἡ ρίζα τῶν κακῶν, ἡ ὁποία σκοτίζει
τίς ψυχές μας καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς νόμους τῆς φύσεως,
ἀπομακρύνει τὰ μυαλὰ μας ἀπὸ τῆ λογικῆ, καὶ δὲν μᾶς ἀ-
φήνει νὰ σκεφτόμαστε οὔτε φίλους, οὔτε συγγενεῖς, οὔτε
κάποιον ἄλλο, ἀλλ', ἀφοῦ μιὰ φορὰ τυφλώσει τὰ μάτια τῆς
διάνοιάς μας, μᾶς κάνει στὴ συνέχεια νὰ βαδίζομε μέσα
στὸ σκοτάδι. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσεις αὐτὸ μὲ σαφήνεια, πρό-
σεχε τότε πόσα πράγματα ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ
Ἰούδα. Ἀφοῦ κυρίεψε ἡ φιλαργυρία τὴν ψυχὴ του, τὴ συν-
αναστροφή, τὴν οἰκειότητα, τὴ συμμετοχὴ στὸ ἴδιο τραπέ-
ζι καὶ τὴ θαυμαστὴ διδασκαλία, ὅλα αὐτὰ ἔκανε νὰ λησμο-
νηθοῦν. Πολὺ σωστὰ ὁ Παῦλος ἔλεγε, ὅτι «ρίζα ὄλων τῶν
κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»¹⁴.)

«Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐ-
τόν;». Παραδίνεις, Ἰούδα, ἐκείνον ποὺ ἐξουσιάζει τὰ πάν-
τα μὲ τὸ λόγο του; Πουλᾶς τὸν ἀκατανόητο, τὸν κτίστη
τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς; τὸν δημιουργὸ τῆς ἀνθρώπινης
φύσεως, ἐκείνον ποὺ μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ νεῦμα του δημι-
ούργησε τὰ πάντα; Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν ὅτι παραδόθηκε
μὲ τὴ θέλησή του, ἄκουσε τί κάμνει, Κατὰ τὴ στιγμή τῆς
προδοσίας, ὅταν ἦρθαν πρὸς αὐτόν μὲ μαχαίρια καὶ ξύ-
λα, καὶ κρατώντας λαμπάδες καὶ φανάρια, λέγει πρὸς αὐ-
τούς· «Ποιὸν ζητᾶτε;»¹⁵. Δὲν γνώριζαν ἐκείνον ποὺ ἐπρό-
κειτο νὰ συλλάβουν. Τόσο πολὺ ἀπεῖχε ἐκεῖνος ἀπὸ τὴ
δυνατότητα νὰ παραδώσει αὐτόν, ὥστε δὲν μπορούσε οὔ-
τε νὰ δεῖ αὐτόν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραδώσει, καὶ ὅλα αὐ-
τὰ τὴ στιγμή ποὺ ὑπῆρχαν λαμπάδες καὶ τόσο πολὺ φῶς.
Τὸ ὅτι βέβαια ὑπονοώντας αὐτὸ εἶπε, ὅτι εἶχαν λαμπάδες
καὶ φανάρια, καὶ ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἔβρισκαν αὐτόν, λέ-
γει· «Καὶ ὁ Ἰούδας βρισκόταν ἐκεῖ μαζί μ' αὐτούς», ἐκεῖ-
νος ποὺ εἶπε, «Ἐγὼ θὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν»¹⁶. Διότι τύ-
φλωσε τὸ νοῦ αὐτῶν, θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμή του,
καὶ γιὰ νὰ μάθουν, ὅτι ἐπιχειροῦν ἀδύνατα πράγματα. "Ε-

Εἶτα ἀκούσαντες τὴν φωνὴν αὐτοῦ «ἀπῆλθον ὑπτι-
οι, καὶ ἔπεσον χαμαί». Εἶδες πῶς οὔτε τὴν φωνὴν
ἐνεγκεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς καταπτώσεως
τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν ἐναργῶς ἀπέδειξαν;

5 "Ορα Δεσπότην φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ οὐδὲ οὐ-
τω καθίκετο τῆς ἀναισχυντίας τοῦ προδότου, οὔτε
τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης, ἑαυτὸν ἐκδίδωσι,
καὶ φησιν ὁ Κύριος· ὅτε ἔδειξα ὡς ἀδυνάτοις ἐπι-
χειροῦσιν, ἠβουλήθη αὐτῶν ἀναστεῖλαι τὴν μανίαν·
10 οὐ βούλονται, ἀλλ' ἔτι ἐπιμένουσι τῇ πονηρίᾳ, ἰδοὺ
ἔμαυτὸν παραδίδωμι. Ταῦτα λέγω ὑμῖν, ἵνα μὴ κα-
τηγορήσωσί τινες τοῦ Χριστοῦ, λέγοντες, διὰ τί οὐ
μετέβαλε τὸν Ἰούδαν; διὰ τί οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν βελ-
τίονα; Καὶ πῶς ἔδει ποιῆσαι τὸν Ἰούδαν σώφρονα
15 καὶ ἐπιεικῆ; Ἀνάγκη, ἢ γνώμη; Εἰ μὲν γὰρ ἀνάγ-
κη, οὐδὲ οὕτως ἔμελλεν ἔσεσθαι βελτίων· οὐδεὶς γὰρ
ἀνάγκη γίνεται βελτίων· εἰ δὲ γνώμη καὶ προαιρέσει,
πάντα εἰσήγαγε τὰ δυνάμενα αὐτὸν ἀναγαγεῖν. Εἰ δὲ
μὴ ἠβουλήθη δέξασθαι ἐκεῖνος τὰ φάρμακα, οὐ τοῦ
20 ἱατροῦ τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ τὴν θεραπείαν διακρου-
ομένου ἢ κατηγορία. Θέλεις μαθεῖν πόσα ἐποίησεν,
ὥστε αὐτὸν ἀνακτήσασθαι; Ἐδωρήσατο αὐτῷ πολ-
λὰ θαύματα, προεῖπεν αὐτῷ περὶ τῆς προδοσίας, οὐ-
δὲν ἐνέλειπεν ὧν ἐχρῆν εἰς μαθητὴν ἐπιδείξασθαι.
25 Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι δυνατὸς ὧν μεταβαλέσθαι οὐκ ἠ-
θέλησεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ραθυμίας τὸ πᾶν ἐγένετο,
ἐπειδὴ παρέδωκεν αὐτόν, καὶ τὴν μανίαν αὐτοῦ εἰς
τέλος ἤγαγεν, «Ἐρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, λέ-
γων, ἡμαρτον παραδοὺς αἷμα ἁθῶν». Πρὸ τούτου ἔ-
30 λεγες, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω
αὐτόν;». Ἐπειδὴ ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, τότε ἔγνω τὴν
ἁμαρτίαν.

Ἐντεῦθεν μανθᾶνωμεν ὅτι, ὅταν ραθυμῶμεν, οὔ-
τε παραίνεσις ἡμᾶς ὠφελεῖ, οὔτε νουθεσία, ὅταν δὲ

πειτα, ὅταν ἄκουσαν τὴ φωνὴ αὐτοῦ «ὀπισθοχώρησαν καὶ ἔπεσαν κάτω»¹⁷. Εἶδες πῶς οὔτε τὴ φωνὴ ἐκείνη δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν, ἀλλ' ἔδειξαν καθαρὰ μὲ τὸ πέσιμό τους στὴ γῆ τὴν ἀδυναμία τους;

Πρόσεχε φιλανθρωπία Κυρίου. Ἐπειδὴ οὔτε ἔτσι σταμάτησε τὴν ἀδιαντροπία τοῦ προδότη, οὔτε καὶ τὴν ἀγνωμοσύνη τῶν Ἰουδαίων, παραδίνει τὸν ἑαυτὸ του καὶ λέγει ὁ Κύριος Ἄφοῦ ἔδειξα ὅτι ἐπιχειροῦν ἀδύνατα πράγματα καὶ ἀφοῦ θέλησα νὰ ἐμποδίσω τὴ μανία τους, ὅμως αὐτοὶ δὲν θέλουν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιμένουν ἀκόμη στὴν κακία τους, νὰ λοιπὸν παραδίνομαι. Αὐτὰ σὰς τὰ λέγω, γιὰ νὰ μὴ κατηγορήσουν μερικοὶ τὸ Χριστὸ, λέγοντας, γιατί δὲν ἄλλαξε τὴ γνώμη τοῦ Ἰούδα; γιατί δὲν τὸν ἔκανε καλύτερο; Καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ κάνει τὸν Ἰούδα σώφρονα καὶ λογικό; Ἐξαναγκάζοντας τον, ἢ μὲ τὴ θέλησή του; Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ τὸν κάνει ἐξαναγκάζοντας τον, οὔτε ἔτσι ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ καλύτερος· διότι κανένας δὲν γίνεται καλύτερος ἀναγκαστικά· ἐὰν πάλι μὲ τὴ θέλησή του καὶ ἐντελῶς ἐλεύθερα, τοῦ πρόσφερε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦσαν νὰ τὸν ἀλλάξουν. Ἐὰν ὅμως δὲν θέλησε ἐκεῖνος νὰ δεχθεῖ τὰ φάρμακα, ἢ εὐθύνη δὲν ἀνήκει στὸν ἰατρὸ, ἀλλ' ἢ κατηγορία ἀνήκει σ' ἐκείνον ποὺ ἀπέρριψε τὴ θεραπεία. Θέλεις νὰ μάθεις πόσα ἔκανε, γιὰ νὰ ξανακερδίσει αὐτὸν; Ἐκανε μπροστὰ του πολλὰ θαύματα, προεῖπε σ' αὐτὸν τὴν προδοσία, τίποτε δὲν παρέλειψε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ φανερώσει στὸ μαθητὴ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι μποροῦσε ν' ἀλλάξει, ἀλλὰ δὲν θέλησε, καὶ ὅτι τὸ πᾶν ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία του, ἀφοῦ παρέδωσε αὐτὸν καὶ ὀλοκλήρωσε τὴ μανία του, «Ἐρριξε μπροστὰ τους τὰ τριάντα ἀργύρια, λέγοντας, ἀμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶο»¹⁸. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἔλεγες, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε γιὰ νὰ σὰς παραδώσω αὐτὸν;». Ἄφοῦ πραγματοποιήθηκε ἡ ἁμαρτία, τότε ἀντιλήφθηκε τὴν ἁμαρτία.

Ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε ὅτι, ὅταν ἀδιαφοροῦμε, οὔτε ἡ συμβουλή μᾶς ὠφελεῖ, οὔτε ἡ νοουθεσία, ἐνῶ ὅταν προσέ-

σπουδάζωμεν, καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν δυνάμεθα δι-
 ναστῆναι. Ἐννόησον γάρ ὅτε παρήνει αὐτόν, καὶ ἀν-
 ἔστελλεν αὐτὸν τῆς κακῆς ἐπιχειρήσεως, οὐκ ἤκου-
 σεν οὔτε κατεδέξατο τὴν νουθεσίαν, ὅτε δὲ οὔδεις
 5 ἦν ὁ παραινῶν, τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἐπανέστη, καὶ
 οὔδενός ὄντος τοῦ διδάσκαντος μετεβάλετο, καὶ ἔρρι-
 ψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια. «Ἔστησαν γὰρ αὐτῶ», φη-
 σί, «τριάκοντα ἀργύρια». Τιμὴν κατέβαλον αἵματος,
 τιμὴν οὐκ ἔχοντος. Τί λαμβάνεις τριάκοντα ἀργύρια,
 10 ὦ Ἰούδα; Δωρεὰν ἦλθεν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ὁ Χρι-
 στὸς ἐκχέαι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ σύμφωνα νῦν ποιεῖς.
 Τί γὰρ ἂν ἀναισχυντότερον τοῦ συναλλάγματος τού-
 του; τίς εἶδε, τίς ἤκουσέ ποτε;

4. Ἄλλ' ἵνα μάθωμεν τὴν διαφορὰν τοῦ προδό-
 15 του καὶ τῶν μαθητῶν, ἀκούσωμεν ἅπαντα γὰρ μετὰ
 ἀκριβείας ἡμῖν διηγεῖται ὁ εὐαγγελιστής. Ὅτε ταῦ-
 τα, φησὶν, ἐγένετο, ὅτε ἡ προδοσία προεχώρησεν, ὅ-
 τε ἀπώλεσεν ἑαυτὸν ὁ Ἰούδας, ὅτε τὰς παρανόμους
 ἐκείνας συνθήκας ἐποιήσατο, καὶ ἐζήτει, φησὶν, εὐ-
 20 καιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδῶ. «Τότε προσῆλθον αὐτῶ
 οἱ μαθηταὶ λέγοντες, ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φα-
 γεῖν τὸ πάσχα;». Εἶδες μαθητάς, εἶδες μαθητὴν; Ἐ-
 κείνος περὶ τὴν προδοσίαν ἠσχολεῖτο, οὔτοι περὶ τὴν
 διακονίαν ἐκείνος σύμφωνα ἐποίει, καὶ τοῦ αἵματος
 25 τοῦ δεσποτικοῦ τὴν τιμὴν λαμβάνειν ἐπεχείρει, οὔτοι
 περὶ τὴν ὑπηρεσίαν παρασκευάζονται. Τῶν αὐτῶν
 θαυμάτων ἀπήλαυσαν καὶ οὗτος καὶ κεῖνοι, τῶν αὐ-
 τῶν διδαγμάτων πόθεν οὖν ἡ διαφορὰ; Ἀπὸ τῆς
 προαιρέσεως. Αὕτη αἰτία τῶν κακῶν καὶ τῶν ἀγα-
 30 θῶν γίνεται. Ἡ ἐσπέρα αὕτη ἦν καθ' ἣν οἱ μαθηταὶ
 ταῦτα ἔλεγον. Τί ἐστι, «Ποῦ θέλει ἐτοιμάσωμέν σοι
 φαγεῖν τὸ πάσχα»; Διδασκόμεθα ἐντεῦθεν, ὅτι οὐκ
 εἶχεν οἰκίαν ἀφωρισμένην ὁ Χριστός. Ἀκουέτωσαν
 οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομοῦντες καὶ τοὺς μα-
 35 κροῦς περιβόλους, ὅτι «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔ-

χομε, μπορούμε τότε καὶ μόνοι μας νὰ σηκωθοῦμε ἀπὸ τὸ πέσιμό μας. Σκέψου δηλαδὴ ὅταν συμβούλευε αὐτὸν καὶ τὸν ἐμπόδιζε ἀπὸ τὸ κακὸ ἐγχείρημά του, δὲν ἄκουσε οὔτε δέχθηκε τὴ νουθεσία, ὅταν ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν συμβουλέψει, ἐπαναστάτησε ἢ συνείδησή του, καί, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τὸν διδάξει, μετανόησε καὶ ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια. Διότι, λέγει, «Πρόσφεραν σ' αὐτὸν τριάντα ἀργύρια»¹⁹. Κατέβαλαν τὴν τιμὴ τοῦ αἵματος ποῦ δὲν εἶχε τιμὴ. Γιατί, Ἰούδα, παίρνεις τριάντα ἀργύρια; Δωρεὰ ἦρθε ὁ Χριστὸς νὰ χύσει τὸ αἷμα του γιὰ τὴν οἰκουμένη, γιὰ τὸ ὁποῖο σὺ τώρα κάνεις συμφωνίες. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ αἰσχρὸ ἀπὸ τὴ συναλλαγή αὐτή; ποῖος εἶδε καὶ ποῖος ἄκουσε ποτὲ κάτι παρόμοιο;

4. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴ διαφορὰ τοῦ προδότη καὶ τῶν μαθητῶν, ἄς ἀκούσουμε· διότι ὅλα ὁ εὐαγγελιστὴς μᾶς τὰ διηγεῖται μὲ ἀκρίβεια. Ὄταν, λέγει, ἔγιναν αὐτά, ὅταν προχώρησε ἡ προδοσία, ὅταν ὁ Ἰούδας ἔχασε τὴν ψυχὴ του, ὅταν ἔκανε ἐκεῖνες τίς παράνομες συμφωνίες καὶ ζήτησε, λέγει, νὰ βρεῖ εὐκαιρία νὰ τὸν παραδώσει, «Τότε ἦρθαν πρὸς αὐτὸν οἱ μαθητὲς του λέγοντάς του· Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσουμε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;»²⁰. Εἶδες μαθητὲς; εἶδες μαθητὴ; Ἐκεῖνος ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν προδοσία, ἐνῶ αὐτοὶ φρόντιζαν νὰ τὸν περιποιηθοῦν· ἐκεῖνος ἔκαμνε συμφωνίες καὶ προσπαθοῦσε νὰ εἰσπράξει τὸ ἀντίτιμο τοῦ δεσποτικῆ αἵματος, ἐνῶ αὐτοὶ προετοιμάζονται νὰ τοῦ προσφέρουν τὴν ὑπηρεσίαν τους. Τὰ ἴδια θαύματα ἀπόλαυσαν καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνοι, τὰ ἴδια διδάγματα ποῦ λοιπὸν ὀφείλεται ἡ διαφορὰ; Στὴν προαίρεση. Αὐτὴ γίνεται αἰτία τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν. Ἡ ἐσπέρα αὐτὴ ἦταν ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία οἱ μαθητὲς ἔλεγον αὐτά. Καὶ τί σημαίνει, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσουμε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα»; Διδασκόμαστε ἀπὸ αὐτό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ξεχωριστὴ οἰκία. Ἄς τό ἀκοῦν αὐτὸ ἐκεῖνοι ποῦ χτίζουν τίς λαμπρὲς οἰκοδομὰς καὶ τοὺς μεγάλους αὐλόγυρους, ἴδι

χει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει». Διὰ τοι τοῦτο λέγου-
σιν αὐτῷ οἱ μαθηταί, «Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι
φαγεῖν τὸ πάσχα;».

Ποῖον πάσχα; Τὸ ἰουδαϊκόν, τὸ ἀπ' Αἰγύπτου
5 τὴν ἀρχὴν ἐσχηκός· ἐκεῖ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐπετέλεσαν.
Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐπιτελεῖ αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὡσπερ
πάντα τὰ ἄλλα νόμιμα ἐπλήρωσεν, οὕτω καὶ τοῦτο.
Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἔλεγεν «Οὕτω γὰρ
πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην». Οὐ
10 τοίνυν τὸ ἡμέτερον πάσχα, ἀλλὰ τὸ ἰουδαϊκόν ἐτοι-
μάσαι ἐβούλοντο οἱ μαθηταί. Τοῦτο μὲν γὰρ αὐτοὶ
ἠτοίμασαν, τὸ δὲ ἡμέτερον αὐτὸς παρεσκεύασεν, ἀλ-
λὰ καὶ αὐτὸς πάσχα ἐγένετο διὰ τοῦ τιμίου πάθους.
Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται; Ἴνα ἡμᾶς
15 λυτρώσῃται ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου. Διὸ καὶ Παῦ-
λος ἐβόα· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γε-
νόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς
ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ». Ἴνα οὖν μὴ τις λέγῃ, ὅτι
διὰ τοῦτο ἔπαυσεν, ἐπειδὴ πληρῶσαι αὐτὸν οὐκ ἠδύ-
20 νατο, ὡς φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ δυσκατόρθωτον,
διὰ τοῦτο, αὐτὸν πληρώσας ἅπαντα, τότε αὐτὸν ἔλυ-
σε. Διὰ τοῦτο καὶ πάσχα ἐποίησε· νόμου γὰρ ἐπίτα-
γμα αὐτοῖς ἦν ἡ τοῦ πάσχα ἑορτή. Ἀκουσον· ἀγνώ-
μονες ἦσαν περὶ τὸν εὐεργέτην οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πα-
25 ραυτὰ ἐπελανθάνοντο τοῦ εὐεργέτου. Καὶ ἵνα μάθῃς
ἀκριβῶς· ἐξῆλθον ἐξ Αἰγύπτου, διέβησαν τὴν ἐρυ-
θρὰν θάλασσαν, εἶδον αὐτὴν διαιρεθεῖσαν, καὶ πάλιν
συναπτομένην, καὶ μετ' οὐ πολὺ λέγουσι τῷ Ἀα-
ρών· «Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἱ προπορεύονται ἡμῶν».
30 Τί λέγεις, ὦ ἀγνώμων Ἰουδαῖε; Εἶδες τοιαῦτα θαύ-
ματα, καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε, καὶ οὐ-
τε μνήμην ποιεῖς τοῦ εὐεργέτου;

Ἐπεὶ οὖν ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν αὐ-
τοῦ, τῇ ὑποθέσει τῶν ἑορτῶν ἐγκατέδῃσε τῶν δώρε-

«Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνει τὸ κεφάλι του»²⁰. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τοῦ λένε οἱ μαθητὲς του, «Ποῦ θέλεις νὰ σοῦ ἐτοιμάσουμε νὰ φᾶς τὸ Πάσχα;».

Ποιὸ Πάσχα; Τὸ ἰουδαϊκόν, ποῦ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο· διότι ἐκεῖ τὸ ἐόρτασαν γιὰ πρώτη φορά. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἐορτάζει αὐτὸ ὁ Χριστός; Ὅπως ἀκριβῶς τήρησε ὅλες τὶς ἄλλες τὶς νομικὲς διατάξεις, ἔτσι καὶ αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε στὸν Ἰωάννη· «Ἔτσι ὀφείλομε νὰ κάνομε ἐμεῖς, νὰ ἐκτελέσουμε κάθε ἐντολή»²¹. Οἱ μαθητὲς λοιπὸν ἤθελαν νὰ ἐτοιμάσουν ὄχι τὸ δικό μας Πάσχα, ἀλλὰ τὸ ἰουδαϊκόν. Διότι αὐτὸ ἐτοίμασαν αὐτοί, ἐνῶ τὸ δικό μας τὸ ἐτοίμασε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐγίνε Πάσχα μὲ τὸ τίμιο πάθος του. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἔρχεται πρὸς τὸ πάθος; Γιὰ νὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ νόμου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος βροντοφώναζε· «Ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν του, ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ γυναῖκα καὶ τήρησε τὶς διατάξεις τοῦ νόμου, γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ἐκείνους ποῦ ἦταν δούλοι τοῦ νόμου»²². Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν κάποιος, ὅτι γι' αὐτὸ τὸν κατάργησε, ἐπειδὴ δὲν μπορούσε νὰ τὸν τηρήσει, διότι ἦταν βαρῦς, δυσβάσταχτος καὶ δυσκολοκατόρθωτος, γι' αὐτὸ, ἀφοῦ τήρησε ὅλες τὶς ἐντολὲς του, τότε τὸν κατάργησε. Γι' αὐτὸ καὶ ἐόρτασε τὸ Πάσχα· διότι ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα ἦταν ἐντολὴ πρὸς αὐτούς. Ἄκουσε· ἦταν ἀχάριστοι οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν εὐεργέτη καὶ πολὺ γρήγορα ξεχνοῦσαν τὸν εὐεργέτη. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις μὲ ἀκρίβεια· Ἐφυγαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, πέρασαν τὴν ἐρυθρὰ θάλασσα, εἶδαν αὐτὴν ποῦ χωρίσθηκε στὰ δύο καὶ πάλι ἐνώθηκε, καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο λένε στὸν Ἄαρών· «Κατασκεύασέ μας θεοὺς, οἱ ὅποιοι θὰ προπορεύονται καὶ θὰ μᾶς ὀδηγοῦν»²³. Τί λές, ἀχάριστε Ἰουδαῖε; Εἶδες τέτοια θαύματα, καὶ λησμόνησες τὸ Θεὸν ποῦ σὲ τρέφει, καὶ οὔτε κἄν θυμᾶσαι τὸν εὐεργέτη σου;

Ἐπειδὴ λοιπὸν λησμονοῦσαν τὶς εὐεργεσίαις αὐτοῦ, σύνδεσε ὁ Θεὸς τὶς ἀναμνήσεις τῶν δωρεῶν του μὲ τὴν

ὦν τὰ ὑπομνήματα ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἐκόντες καὶ ἄκον-
 τες ἔναυλον ἔχωσι τὴν μνήμην. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐ-
 τω. Διὰ τί; "Ἰν', ὅταν ἐπερωτήσῃ σε ὁ υἱός σου, τί
 ἐστὶ τοῦτο; εἶπης, ὅτι τούτου τοῦ προβάτου τὸ αἷμα
 5 ἐπέχρισαν ταῖς φλιαῖς τῶν θυρῶν, καὶ διέφυγον τὸν
 θάνατον, ὃν ὁ ὀλοθρεύων ἐπήγαγε τοῖς κατὰ τὴν Αἴ-
 γυπτον ἅπασιν· καὶ διὰ τὸ αἷμα τοῦτο οὐκ ἴσχυσεν
 εἰσπηδῆσαι καὶ τὴν πληγὴν ἐπαγαγεῖν. Ἐκεῖνοι οὐκ
 ἄκοντες, ὧδε δὲ ἐκὼν θύεται Χριστός. Διὰ τί; Ἐ-
 10 πειδὴ τύπος ἦν ἐκεῖνο τοῦ πνευματικοῦ. Καὶ ἵνα μά-
 θῃς, ὄρα ὅση ἢ συγγένεια. Ἄμνός, καὶ ἄμνός, ἀλλ'
 ὁ μὲν ἄλογος, ὁ δὲ λογικός· πρόβατον, καὶ πρόβατον,
 σκιά καὶ ἀλήθεια· ἀλλ' ἐπέφανεν ὁ τῆς δικαιοσύνης
 ἥλιος, καὶ ἡ σκιά πέπαυται· ἡλίου γὰρ ὄντος κρύπτε-
 15 ται ἡ σκιά. Διὰ τοῦτο ἄμνός καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ τῇ
 μυστικῇ, ἵνα τῷ αἵματι αὐτοῦ ἁγιαζώμεθα. Διὰ τοῦ
 ἡλίου ἐλθόντος λύχνος μηκέτι φαινέτω. Τύποι γὰρ
 ἦσαν τῶν μελλόντων τὰ γεγονότα.

5. Ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἵνα μὴ ἀπατῶν-
 20 τες ἑαυτούς, δοκῶσι πάσχα ἐπιτελεῖν, ἐπειδὴ γνώμη
 ἀναισχύντῳ τὰ ἄζυμα προλαμβάνουσι, καὶ προβάλ-
 λονται ἑορτῇ, οἱ αἰεὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῖς
 ὦσιν βαρέως ἀκούοντες. Πῶς, εἶπέ μοι, πάσχα ἐπιτε-
 λεῖς, ὦ Ἰουδαῖε; Ὁ ναὸς κατέσκαπται ὁ βωμὸς ἀν-
 25 ἤρηται, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πεπάτηται, πᾶσα θυσία
 καταλέλυται· τίνος οὖν ἐνεκεν τολμᾶς παρανομεῖν;
 Ἀπῆλθές ποτε εἰς Βαβυλῶνα ἠκουσας τῶν αἰχμα-
 λωτευσάντων ὑμᾶς λεγόντων, «Ἄσατε τὴν ὁδὴν ἡ-
 μῖν τοῦ Κυρίου», καὶ οὐκ ἠνέσχου. Καὶ διὰ τί ἔξωθεν
 30 Ἱεροσολύμων ποιεῖς τὸ πάσχα; Σὺ εἶπας, «Πῶς ἄ-
 σωμεν τὴν ὁδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Καὶ
 ταῦτα δηλῶν ὁ μακάριος Δαυὶδ ἔλεγεν· «Ἐπὶ τὸν πο-

ὑπόθεση τῶν ἑορτῶν, γιὰ νὰ τίς ἔχουν ζωηρὰ τυπωμένες στή μνήμη τους εἴτε τὸ θέλουν εἴτε ὄχι. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια συμπεριφέρονταν ἔτσι. Γιατί ὁμως ἐόρταζαν αὐτό; Γιὰ νὰ πεῖς, ὅταν σὲ ἐρωτήσῃ ὁ υἱός σου, τί σημαίνει αὐτό, ὅτι μὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ τοῦ προβάτου ἔχρισαν τὸ ἐπάνω μέρος τῶν θυρῶν καὶ διέφυγαν τὸ θάνατο, ποῦ προξένησε ὁ ἐξολοθρευτὴς ἄγγελος σ' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Αἰγύπτου· ἐξ αἰτίας τοῦ αἵματος αὐτοῦ δὲν μπόρεσε νὰ μπεῖ μέσα στὶς οἰκίες ποῦ εἶχαν χρισθεῖ μ' αὐτό καὶ νὰ ἐπιφέρει τὸ πληῆγμα. Ἐκεῖνοι οἱ ἄμνοι σφάχθηκαν παρὰ τὴ θέλησή τους, ἐνῶ ὁ Χριστὸς θυσιάζεται μὲ τὴ θέλησή του. Γιατί; Ἐπειδὴ ἐκεῖνο τὸ Πάσχα ἦταν τύπος αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, πρόσεχε πόση εἶναι ἡ συγγένεια αὐτῶν. Ἄμνος σφαζόταν σ' ἐκεῖνο, ἄμνος σφάζεται καὶ σ' αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνος ἦταν ἄλογος, ἐνῶ αὐτός λογικός· πρόβατο ἐκεῖ καὶ πρόβατο ἐδῶ, ἀλλ' ἐκεῖνο ἦταν σκιά, ἐνῶ αὐτὸ ἀλήθεια· ἀνέτειλε ὁ ἥλιος κρύβεται ἡ σκιά. Γι' αὐτὸ καὶ στή μυστικὴ τράπεζα θυσιάζεται ἄμνος, γιὰ νὰ ἁγιαζόμαστε μὲ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος, δὲν χρειάζεται πλέον νὰ φέγγει τὸ λυχνάρι. Διότι τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἦταν τύποι τῶν μελλοντικῶν.

5. Αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, γιὰ νὰ μὴ ἐξαπατοῦνται, νομίζοντας ὅτι ἐορτάζουν Πάσχα, ἐπειδὴ μὲ ἀδιαντροπιὰ προβάλλουν τὰ ἄζυμα καὶ δικαιολογοῦν ἔτσι ἑορτὴν, ἐκεῖνοι ποῦ πάντοτε ἔχουν ἀπερίτμητη τὴν καρδιά τους καὶ βαρικοῖα στ' αὐτιά τους. Πές μου, Ἰουδαίε, πῶς ἐορτάζεις Πάσχα; Ὁ ναὸς κατασκάφηκε, ὁ βωμὸς καταστράφηκε, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων καταπατήθηκαν, κάθε θυσία καταργήθηκε· γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν τολμᾶς νὰ παρανομεῖς; Ὁδηγήθηκες κάποτε αἰχμάλωτος στή Βαβυλώνα· ἄκουσες ἐκεῖνους ποῦ σᾶς αἰχμαλώτισαν νὰ σοῦ λένε, «Ψάλατέ μας ἀπὸ τοὺς ὕμνους ποῦ ψάλλατε ὅταν ἦσασθε στή Σιών»²⁴, καὶ δὲν τὸ ἀνεχόσουν. Γιατί λοιπὸν τώρα ἐορτάζεις τὸ Πάσχα μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα; Σὺ εἶπες, «Πῶς νὰ ψάλω τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»²⁵ Καὶ ὁ Δαυὶδ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὰ ἔλεγε· «Δίπλα στὸν πο-

ταμὸν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν», τουτέστι, τὸ ψαλτήριον, τὴν κιθάραν, τὴν λύραν· τούτοις γὰρ τὸ παλαιὸν ἐκέχρηντο, καὶ διὰ
 5 τούτων τοὺς ψαλμοὺς ᾄδον. «Ἐκεῖ», γάρ, φησὶν, «ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ὠδῶν»· καὶ εἶπαμεν· «Πῶς ἄσωμεν τὴν ὠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας;». Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Τὴν ὠδὴν Κυρίου οὐκ ἄδεις ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας, καὶ τὸ πά-
 10 σχα ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας; Εἶδες ἀναισθησίαν Ἰουδαίων; Ὅτε πολέμιοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὔτε ψαλμὸν εἶλοντο εἰπεῖν ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας, καὶ νῦν ἀφ' ἑαυτῶν, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, πόλεμον εἰσάγουσι πρὸς τὸν Θεόν. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «Ἑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε». Ὅρας ὡς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος ἡ ἑορτὴ ἡ Ἰουδαϊκὴ; Ἦν πάσχα Ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη.

«Τότε», φησὶν, «ὁ Ἰησοῦς, ἐσθιόντων αὐτῶν καὶ
 20 πινόντων, λαβὼν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων αὐτοῦ χειρῶν, εὐχαριστήσας καὶ κλάσας εἶπε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· λάβετε, φάγετε τοῦτό μοῦ ἐστὶ τὸ σῶμα ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». «Καὶ τὸ ποτήριον πάλιν λαβὼν, ἐδίδου
 25 αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχεόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ παρῆν καὶ Ἰούδας τοῦτο λέγοντος τοῦ Κυρίου. Τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμα, ὃ Ἰούδα, ὅπερ ἐπώλησας τριάκοντα ἀργυρίων τοῦτό ἐστὶ τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ τὰ ἀναι-
 30 δῆ σύμφωνα ἐποίου πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους. Ὡ πόση ἡ τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπία, ὃ τῆς τοῦ Ἰούδα ἀγνώμοσύνης ὁ Δεσπότης ἐτρέφε, καὶ ὁ δοῦλος ἐπίπρασεν· ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν αὐτὸν λα-

26. Ψαλμ. 136, 1 - 2

28. Πράξ. 7, 51

27. Ψαλμ. 136, 3 - 4

29. Ματθ. 26, 26

ταμὸ τῆς Βαβυλώνας ἐκεῖ καθίσαμε καὶ κλάψαμε· ἐπάνω στὶς ἰτιές, ποὺ ὑψώνονται δίπλα στοὺς ποταμοὺς ποὺ διασχίζουν τὴ χώρα αὐτή, κρεμάσαμε τὰ ὄργανά μας»²⁶, δηλαδή τὸ ψαλτήρι, τὴν κιθάρα καὶ τὴ λύρα· διότι τὴν παλιὰ ἐποχὴ αὐτὰ τὰ ὄργανα χρησιμοποιοῦσαν καὶ μ' αὐτὰ ἔψαλλαν τοὺς ψαλμούς. «Ἐκεῖ», λοιπόν, λέγει, «μᾶς ζήτησαν, ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς αἰχμαλώτισαν, ὕμνους ἀπὸ τὸ στόμα μας», καὶ εἶπαμε· «Πῶς νὰ ψάλω τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη χώρα;»²⁷. Πές μου, τί λές; Τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου δὲν ψάλλεις καὶ ἐορτάζεις τὸ Πάσχα σὲ ξένη χώρα; Εἶδες ἀναισθησία Ἰουδαίων; Ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξανάγκαζαν ἦταν ἐχθροί, δὲν καταδέχονταν οὔτε ὕμνο νὰ ψάλλουν σὲ ξένη χώρα, καὶ τώρα ἀπὸ μόνοι τους, χωρὶς κανέναν νὰ τοὺς ἀναγκάζει κηρύττουν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «Σεῖς πάντοτε ἀντιτίθεσθε στὸ ἅγιο Πνεῦμα»²⁸. Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς εἶναι παράνομη ἡ ἰουδαϊκὴ ἐορτὴ; Ὑπῆρχε Ἰουδαϊκὸ Πάσχα κάποτε, ἀλλὰ καταργήθηκε.

«Τότε», λέγει, «ὁ Ἰησοῦς, ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοὶ καὶ ἔπιναν, πῆρε ἄρτο μὲ τὰ ἅγια καὶ ἄχραντα χέρια του καὶ ἀφοῦ τὸν εὐλόγησε καὶ τὸν ἔκοψε σὲ κομμάτια, εἶπε στοὺς μαθητὲς του· πάρτε καὶ φάτε· αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου ποὺ θυσιάζεται γιὰ σᾶς καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»²⁹. Καὶ ἀφοῦ πῆρε ὕστερα τὸ ποτήρι τοὺς ἔδωσε νὰ πιοῦν, λέγοντας· αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, ποὺ χύνεται γιὰ χάρη πολλῶν πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν»³⁰. Καὶ παραβρισκόταν καὶ ὁ Ἰούδας ὅταν ἔλεγε αὐτὰ ὁ Κύριος. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου, Ἰούδα, ποὺ τὸ πούλησες γιὰ τριάντα ἀργύρια· αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πρὶν ἀπὸ λίγο ἔκαμνες τίς αἰσχρὲς συμφωνίες μὲ τοὺς ἀχάριστους Φαρισαίους. Πῶ, πῶ πόση εἶναι ἡ φιlanθρωπία τοῦ Χριστοῦ· πῶ, πῶ πόση εἶναι ἡ ἀχαριστία τοῦ Ἰούδα. Ὁ Κύριος ἔτρεφε, ἐνῶ ὁ δοῦλος πουλοῦσε· διότι ὁ μὲν Ἰούδας πού-

βῶν τριάκοντα ἀργύρια, ὁ δὲ Χριστὸς λουτρὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχεε, καὶ τῷ πεπρακότι δέδωκεν, εἶπερ ἠθέλησε. Καὶ γὰρ παρῆν καὶ Ἰούδας πρὸ τῆς προδοσίας, καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης μετέσχε, καὶ
 5 τοῦ μυστικοῦ δείπνου ἀπήλαυσεν. Ὡσπερ γὰρ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν ἔνιψεν, οὕτω καὶ ἱερᾶς τραπέζης μετέσχεν Ἰούδας, ἵνα μηδεμίαν ἔχη ἀπολογία, ἀλλὰ κρίμα λήψεται. Ἐπέμενε γὰρ τῇ πονηρᾷ γνώμη, καὶ ἐξελθὼν ἀντὶ φιλήματος προδοσίαν εἰργάσατο,
 10 μὴ μνησθεὶς τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν προδοσίαν ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, λέγων «Ἡμαρτον παραδοῦς αἷμα ἁθῶν». Ὡ τύφλωσις! τοῦ δείπνου μετέσχες, καὶ τὸν εὐεργέτην παρέδωκας; Καὶ ὁ μὲν Κύριος ἔκων τὸ γεγραμμένον ἐπλήρου
 15 «Οὐαὶ δὲ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἦλθεν».

Ἄλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρικτῇ ταύτῃ καὶ φοβερᾷ τραπέζῃ προσιέναι. Πάντες τοίνυν μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσέλθωμεν μηδεὶς ἔστω Ἰούδας ἐνταῦθα δολιευόμενος τοὺς πλησίον αὐτοῦ, μηδεὶς πονηρός, μηδεὶς ἰὸν ἔχων ἐγκεκρυμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Πάρεστι καὶ νῦν ὁ Χριστὸς τὴν τράπεζαν κοσμῶν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Σχῆμα πληρῶν μόνον ἔστηκεν ὁ ἱερεὺς, καὶ δέησιν προσφέρει,
 25 ἢ δὲ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἢ πάντα ἐργαζομένη. «Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα», φησί. Τοῦτο τὸ ρῆμα τὰ προκείμενα μεταρροθμίζει. Καὶ καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνή, ἡ λέγουσα, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν», ρῆμα ἦν, καὶ
 30 ἐγένετο ἔργον, ἐνδυναμοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς παιδοποιίαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνή, ἡ λέγουσα, διαπαντός αὖξει τῇ χάριτι τοὺς ἀξίως μετέχοντας. Μηδεὶς τοίνυν ὑπουλος ἔστω, μηδεὶς πονηρός, μηδεὶς ἄρπαξ, μηδεὶς λοιδόρος, μηδεὶς μισάδελφος,

λησε αὐτόν γιὰ τριάντα ἀργύρια, ἐνῶ ὁ Χριστός ἔχυσε τὸ αἷμα του γιὰ χάρη μας, καὶ τὸ πρόσφερε καὶ σ' ἐκείνον ποὺ τὸν πούλησε, ἐὰν φυσικὰ τὸ ἤθελε. Καθόσον παραβρισκόταν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἰούδας πρὶν ἀπὸ τὴν προδοσίαν, καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἱερὴ τράπεζα, καὶ ἀπόλαυσε τὸ μυστικὸ δεῖπνο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐνίψε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, ἔτσι ὁ Ἰούδας ἔλαβε μέρος καὶ στὴν ἱερὴ τράπεζα, γιὰ νὰ μὴ ἔχει καμία δικαιολογία, ἀλλὰ νὰ τύχει τῆς καταδίκης. Καθόσον ἐπέμενε στὴν κακὴ ἀπόφασή του, καί, ἀφοῦ ἔφυγε, μὲ φίλημα πρόδωσε αὐτόν, χωρὶς νὰ θυμηθεῖ τίς εὐεργεσίες αὐτοῦ, καὶ μόνο μετὰ τὴν προδοσίαν ἔρριξε τὰ τριάντα ἀργύρια, λέγοντας· «Ἀμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἄθῳ»³¹. Πῶ, πῶ τύφλωση! Πῆρες μέρος στὸ δεῖπνο καὶ πρόδωσες τὸν εὐεργέτη; Καὶ ὁ Κύριος μὲ τὴ θέλησή του πραγματοποιοῦσε τὸ λεγόμενον στὴ Γραφή· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο προῆλθε τὸ σκάνδαλο»³².

Ἄλλ' εἶναι ὥρα νὰ πλησιάσομε στὴ φρικτὴ αὐτὴ καὶ φοβερὴ τράπεζα. Ὅλοι λοιπὸν ἄς πλησιάσομε σ' αὐτὴν μὲ καθαρὴ συνείδηση· κανένας Ἰούδας νὰ μὴ ὑπάρχει ἐδῶ, ποὺ νὰ δολιεύεται τοὺς συνανθρώπους του, κανένας πονηρός, κανένας ἔχοντας κρυμμένο δηλητήριο στὴν καρδιά του. Εἶναι παρῶν καὶ ὁ Χριστός ἐδῶ, ἐτοιμάζοντας τὴν τράπεζαν. Διότι δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτός ποὺ μεταβάλλει τὰ δῶρα ποὺ βρίσκονται ἐπάνω σ' αὐτὴν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἱερεὺς στέκεται μπροστὰ σ' αὐτὴν πραγματοποιώντας μόνο τὸν τύπο καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεό, ἐνῶ ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύναμη εἶναι ἐκείνη ποὺ πραγματοποιεῖ τὰ πάντα. «Αὐτό εἶναι τὸ σῶμα μου»³³, λέγει. Αὐτὰ τὰ λόγια μεταβάλλουν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τὰ προσφερόμενα δῶρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωνὴ ἐκείνη ποὺ ἔλεγε, «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ γεμίσατε τὴ γῆ»³⁴, ἦταν λόγια καὶ ἔγιναν ἔργο, ἐνδυναμώνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση γιὰ ἀπόκτηση τέκνων, ἔτσι καὶ αὐτὰ τὰ λόγια, ποὺ λέγει ὁ ἱερεὺς, αὐξάνουν διαρκῶς μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἐκείνους ποὺ συμμετέχουν ἐπάξια. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ εἶναι ὕπουλος, κανένας πονηρός, κανένας ἄρπαγας, κανέ-

μηδείς φιλάργυρος, μηδείς μέθυσος, μηδείς πλεονέκτης, μηδείς ἀρσενοκοίτης, μηδείς φθονερός, μηδείς πορνεία δουλευέτω, μηδείς κλέπτης, μηδείς ἐπίβουλος, ἵνα μὴ κρίμα ἑαυτῷ λήψηται. Καὶ γὰρ τότε ὁ
 5 Ἰούδας ἀναξίως μετέσχε τοῦ μυστικοῦ δείπνου, καὶ ἐξελθὼν παρέδωκε τὸν Κύριον, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν μυστηρίων, τούτοις μάλιστα συνεχῶς ἐπιπηδᾷ ὁ διάβολος, καὶ εἰς μείζω τιμωρίαν ἑαυτοὺς ἐμβάλλουσι.

10 Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα φοβήσω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀσφαλεστέρους ποιήσω. Καθάπερ γὰρ σωματικὴ τροφή, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσιν πονηροὺς ἐμπέσῃ, πλεῖον ἐπιτείνει τὴν νόσον, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή, ὅταν ἀναξίως μετέχῃται, πλεόν κρι-
 15 μα ἑαυτῷ σωρεύει. Μηδεὶς τοίνυν πονηροὺς ἔνδον ἔχέτω λογισμοὺς, παρακαλῶ, ἀλλ' ἐκκαθάρωμεν ἡμῶν τὴν καρδίαν· καὶ γὰρ ναοὶ Θεοῦ ἐσμεν, εἰς καθαρῶμεν. Ἀγνὴν ἡμῶν ποιήσωμεν τὴν ψυχὴν· καὶ γὰρ δυνατόν ἐστι τοῦτο ποιῆσαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Πῶς
 20 καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἔξελε τὴν ὀργὴν, λύσον τὴν ἐχθραν, ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀφέσεως ἀπὸ τῆς τραπέζης. Οὐσία προσέρχῃ φρικτῆ καὶ ἀγία· ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χριστός. Ἄλλ' ἐννόησον τίνας ἐνεκεν ἐσφάγη. Ὡ ποίων μυστηρίων
 25 ἐστερήθῃς, Ἰούδα! Χριστὸς ἐκὼν ἔπαθεν, ἵνα λύσῃ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ ἐνώσῃ τὰ κάτω τοῖς ἄνω, ἵνα ἀγγέλων ποιήσῃ κοινωνὸν ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξέδωκεν ὑπὲρ σοῦ, σὺ δὲ τῷ συνδούλῳ μένεις ἐ-
 30 χθραίνων; Καὶ πῶς δυνήσῃ βαδίζειν ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν; Ὁ Δεσπότης σου οὐ παρητήσατο πάντα ὑπομῆναι διὰ σέ, σὺ δὲ οὐδὲ ὀργὴν ἀφιέναι

νας κακόλογος, κανέννας μισάδελφος, κανέννας φιλάργυρος, κανέννας μέθυσος, κανέννας πλεονέκτης, κανέννας άρσενοκοίτης, κανέννας φθονερός, κανέννας νά μή είναι δουλος τῆς πορνείας, κανέννας κλέφτης, κανέννας επίβουλος, γιά νά μή επισύρει έναντίον του τήν καταδίκη. Καθόσον τότε ό 'Ιούδας πήρε μέρος στό μυστικό εκείνο δείπνο ανάξια, καί φεύγοντας από εκεί πήγε καί παρέδωσε τόν Κύριο, γιά νά μάθεις, ότι ό διάβολος πάντοτε κατ' έξοχή εισέρχεται σ' εκείνους πού συμμετέχουν ανάξια στή θεία εύχαριστία, καί καθιστοῦν ἔτσι τούς έαυτούς τους άξιους μεγαλύτερης τιμωρίας.

Αύτά τά λέγω όχι μόνο γιά νά σάς φοθήσω, αλλά καί γιά νά σās κάνω περισσότερο ασφαείς. Διότι, ὅπως ακριβώς ή σωματική τροφή, ὅταν εισέλθει σέ στομάχι πού ἔχει βλαβερά ὑγρά, περισσότερο χειροτερεύει τήν ασθένεια, ἔτσι καί ή πνευματική τροφή, ὅταν κανείς συμμετέχει ανάξια σ' αυτήν, επισύρει μεγαλύτερη καταδίκη έναντίον του. Κανέννας λοιπόν, παρακαλῶ, νά μή τρέφει μέσα του πονηρούς λογισμούς, άλλ' ἄς καθαρίσομε τήν καρδιά μας' καθόσον είμαστε νασί τοῦ Θεοῦ, εάν είμαστε καθαροί. "Ας έξαγνίσομε τήν ψυχή μας' διότι αυτό μπορούμε νά τό κατορθώσομε μέσα σέ μία ήμέρα. Πώς καί μέ ποιό τρόπο; εάν ἔχεις κάτι έναντίον τοῦ ἔχθρου σου, ξερρίζωσε τήν ὀργή, σταμάτησε τήν ἔχθρα, γιά νά λάβεις θεραπεία συγχωρήσεως από τήν τράπεζα. Πλησιάζεις σέ θυσία φρικτή καί ἅγια' μπροστά σου βρίσκεται σφαγμένος ό Χριστός. 'Αλλά σκέψου γιά ποιό λόγο σφάχθηκε. Πώ, πώ ποιά μυστήρια στερήθηκες, 'Ιούδα! 'Ο Χριστός ἔπαθε μέ τή θέλησή του, γιά νά γκρεμίσει «τό μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ»³⁵ καί νά ένώσει τά επίγεια μέ τά οὐράνια, γιά νά σέ κάνει φίλο τῶν ἀγγέλων, ένῶ ἦσουν ἔχθρος καί πολέμιος αὐτῶν. Καί ό Χριστός βέβαια πρόσφερε τή ζωή του γιά χάρη σου, καί σύ έξακολουθείς νά ἔχθρεύεσαι τό συνάνθρωπό σου; Καί πώς θά μπορέσεις νά βαδίσεις πρός τήν τράπεζα τῆς εἰρήνης; 'Ο Κύριός σου δέν απέφυγε ὅλα νά τά ὑπομείνει γιά σένα, καί σύ δέν ανέχεσαι οὔτε τήν ὀρ-

ἀνέχη; Τίνος ἔνεκεν, εἶπέ μοι; Ἡ ἀγάπη ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν.

Ἐπηρέασέ μοι, φησί, τὰ μέγιστα, μυρία ἠδίκησέ μοι, τὸν περὶ τοῦ ζῆν ἐπεκρέματέ μοι κίνδυνον.
 5 Καὶ τί τοῦτο; Ἄλλ' οὐδέπω σε ἐσταύρωσε, καθάπερ τὸν Κύριον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν μὴ ἀφῆς τῷ πλησίον σου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ ὁ Πατήρ σου ὁ οὐράνιος ἀφήσει σοι τὰ ἁμαρτήματά σου. Ποίω δὲ συνειδότι ἔρεῖς, «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου», καὶ τὰ ἐξῆς; Ὁμοίως ὁ Χριστὸς καὶ τὸ αἷμα, ὃ ἐξέχεαν ἐκεῖνοι, εἰς σωτηρίαν τῶν ἐκχεόντων δέδωκε. Τί τούτου ἴσον ἔχεις ποιῆσαι; Ἐὰν μὴ ἀφῆς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκεῖνον ἠδίκησας, ἀλλὰ σαυτὸν ἐκεῖνον μὲν γὰρ πολλάκις εἰς τὸν παρόντα βίον ἔβλα-
 15 ψας, σαυτὸν δὲ ἀσύγνωστον ἐποιήσω τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν. Οὐδένα γὰρ οὕτω μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεός, ὡς μνησικάκον ἄνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσαν καρδίαν καὶ φλεγμαίνουσαν ψυχὴν. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Κύριος· «Ἐὰν προσφέρῃς
 20 τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἄπελθε πρῶτον καὶ διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Τί λέγεις; Ἀφήσω
 25 ἐκεῖ τὸ δῶρον, ἢ γουν τὴν θυσίαν; Ναί, φησί· διὰ γὰρ τὴν εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν ἀδελφόν σου καὶ αὕτη ἡ θυσία ἐγένετο. Εἰ τοίνυν διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν πλησίον ἡ θυσία ἐστὶ, σὺ δὲ οὐ κατορθοῖς τὴν εἰρήνην, εἰ καὶ μετέχεις τῆς θυσίας, ἀνωφελῆς σοι
 30 ἢ μετάληψις γέγονεν ἄνευ τοῦ κατορθώματος τῆς εἰρήνης.

Ποίησον τοίνυν ἐκεῖνο πρῶτον, λέγω δὲ τὴν εἰρήνην, δι' ὅπερ καὶ ἡ θυσία προσενήνεκται, καὶ τότε αὐτῆς ἀπολαύσεις καλῶς. Διὰ γὰρ τοῦτο ἦλθεν

γή σου ν' αφήσεις; Πές μου για ποιό λόγο; Ἡ ἀγάπη εἶναι ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μητέρα ὄλων τῶν ἀγαθῶν.

Μουῦ προξένησε, λέγει, μεγάλη βλάβη, μ' ἀδίκησε πάρα πολύ, καὶ κινδύνεψε καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μου. Καὶ τί εἶναι αὐτό; Διότι δὲν σὲ σταύρωσε ἀκόμη, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Κύριο. Ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸ σὲ βάρος σου ἀδίκημα τοῦ συνανθρώπου σου, οὔτε ὁ Πατέρας σου ὁ οὐράνιος θὰ συγχωρήσει τὰ ἀμαρτήματά σου. Διότι μὲ ποιά συνείδηση θὰ πεῖς, «Πατέρα μας οὐράνιε, ἅς εἶναι ἅγιο τὸ ὄνομά σου»³⁶, καὶ τὰ λεγόμενα στή συνέχεια; Ἐπίσης ὁ Χριστὸς καὶ τὸ αἷμα του τὸ πρόσφερε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ ἔγιναν αἰτία νὰ χυθεῖ. Τί μπορεῖς νὰ κάνεις σὺ ἰσοδύναμο μ' αὐτό; ἐὰν δὲν συγχωρήσεις τὸν ἐχθρὸ σου, δὲν ἀδίκησες ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸ σου· διότι ἐκεῖνον τὸ ἔβλαψες βέβαια πολλές φορές στήν ἐδῶ ζωὴ, ὅμως γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου κατέστησες ἀσυγχώρητη τὴν τιμωρία κατὰ τὴ μέλλουσα ἡμέρα. Διότι ὁ Θεὸς κανένα δὲν μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται τόσο, ὅσο τὸν μνησικακο ἄνθρωπο, ὅσο τὴν καρδιὰ ποὺ εἶναι κυριευμένη ἀπὸ πάθη καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ φλογίζεται ἀπ' αὐτά. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Κύριος· «Ἐὰν, τὴν ὥρα ποὺ προσφέρεις στὸ θυσιαστήριον τὸ δῶρο σου, θυμηθεῖς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε ἐκεῖ μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον τὸ δῶρο σου καὶ πήγαινε πρῶτα καὶ συμφιλίωσου μὲ τὸν ἀδελφὸ σου, καὶ μετὰ ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»³⁷. Τί λές; Ν' αφήσω ἐκεῖ τὸ δῶρο, δηλαδή τὸ προσφερόμενο γιὰ θυσία; Ναί, λέγει· διότι καὶ αὐτὴ ἐδῶ ἡ θυσία ἔγινε γιὰ τὴν εἰρήνη μὲ τὸν ἀδελφὸ σου. Ἐὰν λοιπὸν ἡ θυσία γίνεται γιὰ τὴν εἰρήνη μὲ τὸν πλησίον σου, σὺ ὅμως δὲν κατορθώνεις νὰ εἰρηνεύεις μ' αὐτόν, ἂν καὶ συμμετέχεις στή θυσία, τότε καθίσταται ἀνώφελη ἡ μετάληψη χωρὶς τὸ κατόρθωμα τῆς εἰρήνης.

Κάνε λοιπὸν ἐκεῖνο πρῶτα, ἐννοῶ τὴν εἰρήνη, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ἡ θυσία προσφέρθηκε, καὶ τότε θ' ἀπολαύσεις αὐτὴν δίκαια. Διότι γι' αὐτὸ ἦρθε στὸν κόσμον ὁ Υἱὸς τοῦ

εἰς τὸν κόσμον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα καταλλάξῃ ἡ-
 μῶν τὴν φύσιν τῷ Πατρὶ, ὡς πού καὶ Παῦλός φη-
 σι «Νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἑαυτῷ τὰ πάντα», διὰ
 τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ». Διὰ
 5 τοῦτο οὐχὶ αὐτὸς μόνον ἤλθε ποιῶν εἰρήνην, ἀλλὰ
 καὶ ἡμᾶς μακαρίζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας, καὶ
 ποιεῖ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας κοινωνούς. «Μακάριοι
 γὰρ οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσον-
 ται». Ὅπερ οὖν ἐποίησεν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θε-
 10 οῦ, τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην,
 εἰρήνης γενόμενος πρόξενος καὶ σαντῷ, καὶ τῷ πλη-
 σίον σου. Διὰ τοῦτο καὶ υἱὸν Θεοῦ καλεῖ τὸν εἰρηνο-
 ποιόν· διὰ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς θυσίας, οὐδεμιᾶς
 ἑτέρας ἐμνημόνευσε δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ τῆς πρὸς
 15 τὸν ἀδελφὸν καταλλαγῆς, δεικνὺς ὅτι πασῶν ἀρε-
 τῶν μείζων ἡ ἀγάπη ἐστίν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν, ἀ-
 γαπητοί, ἐπὶ πλεῖστον παρατεῖναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἀρ-
 κεῖ καὶ τὰ εἰρημένα τοῖς μετὰ προσοχῆς καὶ συνέ-
 σεως δεχομένοις τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, καὶ προσ-
 20 ἔχειν ἐθέλουσι τοῖς λεγομένοις.

Μνημονεύωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, διαπαντὸς
 τούτων τῶν ρημάτων, καὶ τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπα-
 σμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. Οὗτος γὰρ ὁ ἀσπασμὸς συμ-
 πλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖ γενέσθαι σῶμα
 25 ἐν ἅπαντας, καὶ μέλη Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ ἐνὸς σώ-
 ματος μετέχομεν ἅπαντες. Γενώμεθα οὖν κατ' ἀλή-
 θειαν σῶμα ἓν, οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύρον-
 τες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συν-
 δέσμῳ συνάπτοντες. Οὕτω γὰρ ποιοῦντες, δυνησό-
 30 μεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης
 τραπέζης, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τῷ τέλει
 βραβευθείσης εἰρήνης δοχεῖα γενέσθαι. Κἂν γὰρ
 μυρία ἔχωμεν κατορθώματα, μνησίκακοι δὲ ᾤμεν,
 πάντα εἰκῆ καὶ μάτην εἰργασάμεθα, καὶ οὐδὲν ἐκ

Θεοῦ, γιὰ νὰ συμφιλιώσει τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὸν Πατέρα, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τώρα ὁμῶς συμφιλίωσε τὰ πάντα μὲ τὸν ἑαυτό του»³⁸, «θανατώνοντας τὴν ἔχθρα μὲ τὸ σταυρικό θάνατο αὐτοῦ»³⁹. Γι' αὐτὸ δὲν ἦρθε αὐτὸς γιὰ νὰ μᾶς χαρίσει μόνο τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ μακαρίζει καὶ ἐμᾶς ὅταν κάνομε τὸ ἴδιο καὶ μᾶς καθιστᾶ κοινωνοὺς τοῦ ὀνόματός του. Διότι λέγει, «Μακάριοι εἶναι οἱ εἰρηνοποιοί, διότι αὐτοὶ θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»⁴⁰. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ ἔκανε ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ κάνε καὶ σὺ κατ' ἀνθρώπινη δύναμη, παρέχοντας εἰρήνην καὶ στὸν ἑαυτό σου καὶ στὸν πλησίον σου. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει τὸν εἰρηνοποιὸ υἱὸ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς θυσίας δὲν ἀνέφερε καμία ἄλλη ἐντολή, παρὰ τὴ συμφιλίωση μὲ τὸν ἀδελφὸ, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετὲς ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἦθελα βέβαια, ἀγαπητοί, νὰ παρατείνω περισσότερο τὸ λόγο, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα λέχθησαν γιὰ ἐκείνους ποῦ δέχονται τὸ σπὸρο τῆς εὐσέβειας μὲ προσοχὴ καὶ σύνεση, καὶ θέλουν νὰ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὰ λεγόμενα.

Ἄς θυμόμαστε λοιπὸν, παρακαλῶ, πάντοτε τὰ λόγια αὐτὰ καθὼς καὶ τὸν γεμάτο ἀπὸ φρίκη ἀσπασμὸ ἀναμεταξύ μας. Διότι αὐτὸς ὁ ἀσπασμὸς συνενώνει τὶς σκέψεις μας, καὶ κάμνει νὰ γίνομε ὅλοι ἓνα σῶμα καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ σ' ἓνα σῶμα συμμετέχομε ὅλοι μας. Ἄς γινόμαστε λοιπὸν πραγματικὰ ἓνα σῶμα, ὄχι συνενώνοντας τὰ σώματά μας ἀναμεταξύ μας, ἀλλὰ συνάπτοντας τὶς ψυχὲς μας ἀναμεταξύ τους μὲ τὸ σύνδεσμο τῆς ἀγάπης. Διότι ἐνεργώντας ἔτσι θὰ μπορέσομε ν' ἀπολαύσομε μὲ παρρησία τὴν τράπεζα ποῦ μᾶς προσφέρεται καὶ νὰ γίνομε δοχεῖα τῆς εἰρήνης ποῦ δίνεται στὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ Χριστὸ σὰν βραβεῖο. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχομε ἀμέτρητα κατορθώματα, ἀλλ' εἴμαστε μνησικάκοι, ὅλα τὰ κάναμε ἄσκοπα καὶ μάταια, καὶ δὲν θὰ μπορέσομε

39. Ἐφ. 2, 16

40. Ματθ. 5, 9

τούτων εἰς σωτηρίας λόγον καρπώσασθαι δυνασόμεθα. Μέλλον γὰρ ὁ Σωτὴρ ἀνελθεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀντὶ δόξης προσκαίρου καὶ πλούτου μεγάλου ταύτην τοῖς μαθηταῖς κληρονομίαν ἀφήσιν, εἰπὼν· «Εἰρῆνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρῆνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν». Ποῖος γὰρ πλοῦτος, ἢ πόση χρημάτων περιουσία γένοιτ' ἂν τιμιωτέρα τῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ, τῆς πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερεχοῦσης; Τοῦτο οὖν καὶ ὁ προφήτης Μαλαχίας εἰδὼς χαλεπὸν εἶναι καὶ ὑπέρογκον τὸ παράπτωμα, ἔλεγεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Λαὸς μου, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος κακίαν ἐν τῇ καρδίᾳ τῷ πλησίον αὐτοῦ μὴ μνησικακείτω, καὶ ὄρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· καὶ οὐ μὴ ἀποθανεῖτε, οἷος τοῦ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος». Ὡς ἂν εἰ μέλλοιτε εἶναι ψευῆσαι, μνησικάκοι, ἐπίορκοι, ἐπιλαθόμενοι τῶν ἐντολῶν μου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, πᾶσαν καταλύσωμεν ὀργήν, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύσωμεν, καὶ τὴν ρίζαν τῆς κακίας ἐκτίλαντες, καὶ καθάραιτες ἡμῶν τὸ συνειδός, μετὰ πραότητος καὶ ἐπιεικειᾶς καὶ πολλῆς τῆς εὐλαβείας προσίωμεν τῇ μεταλήψει τῶν φρικτῶν τούτων καὶ φοβερῶν μυστηρίων, μὴ ὠθοῦντες καὶ λακτίζοντες, μήτε κτύποις καὶ κραυγαῖς ἐκβοῶντες, ἀλλὰ φόβῳ πολλῷ καὶ τρόμῳ μετὰ κατανύξεως καὶ δακρῶν προσερχόμενοι, ἵνα καὶ ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ἐποπτεύσας ἡμῶν ἄνωθεν τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν, καὶ τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καὶ τὴν φιλάδελφον κοινωνίαν, καὶ τούτων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπηγγελμένων πάντας ἡμᾶς ἀξιῶση, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

ἀπὸ αὐτὰ νὰ καρπωθοῦμε καμία ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία μας. Καθόσον ὅταν ὁ Σωτήρας ἐπρόκειτο ν' ἀνεβῆ πρὸς τὸν Πατέρα του, ἀντὶ γιὰ δόξα πρόσκαιρη καὶ πλοῦτο μεγάλο αὐτὴ τὴν κληρονομία ἄφησε στοὺς μαθητὲς του, λέγοντας· «Τὴν εἰρήνην τὴ δική μου σὰς δίνω, τὴν εἰρήνην τὴ δική μου σὰς ἀφήνω»⁴¹. Ποιὸς λοιπὸν πλοῦτος, ἢ πόση χρηματικὴ περιουσία θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ πολυτιμότερη ἀπὸ τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ὑπερβαίνει κάθε λόγο καὶ νοῦ; Ἀπὸ τὸ παράπτωμα γνωρίζοντας καὶ ὁ προφήτης Μαλαχίας ὅτι εἶναι φοβερὸ καὶ ὑπερβολικὰ μεγάλο, ἔλεγε σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ· «Λαέ μου, λέγετε τὴν ἀλήθεια ὁ καθένας πρὸς τὸν πλησίον του, καὶ ὁ καθένας σας ἄς μὴ κρατᾷ μέσα στὴν καρδιά του κακία ἐναντίον τοῦ πλησίον του· μὴ ἀγαπᾷτε ὄρκο ψευδῆ, γιὰ νὰ μὴ πεθάνετε, σὺ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, λέγει ὁ Κύριος»⁴². Διότι, ἐὰν συμβεῖ νὰ εἴστε ψεῦστες, μνησίκακοι, ἐπίορκοι καὶ νὰ λησμονεῖτε τίς ἐντολές μου θὰ τιμωρηθεῖτε μὲ θάνατο.

Γνωρίζοντας λοιπὸν, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτά, ἄς ἐξαφανίσουμε τὴν ὀργὴν καὶ ἄς εἰρηνεύουμε ἀναμεταξύ μας, καὶ ἀφοῦ ξεριζώσουμε τὴ ρίζα τῆς κακίας καὶ καθαρίσουμε τὴ συνείδησή μας, ἄς πλησιάζουμε μὲ πραότητα, μὲ καλωσύνη καὶ πολλὴ εὐλάβεια στὴ μετάληψη τῶν φρικτῶν αὐτῶν καὶ φοβερῶν μυστηρίων, χωρὶς νὰ σπρωχνόμαστε οὔτε καὶ νὰ κλωτσᾷμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, χωρὶς χτυπήματα καὶ κραυγές, ἀλλὰ νὰ πλησιάζουμε μὲ πολὺ φόβο καὶ τρόμο, μὲ πολλὴ κατάνυξη καὶ δάκρυα, ὥστε καὶ ὁ φιλόανθρωπος Κύριος, ἀφοῦ δεῖ ψηλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὴν εἰρηνικὴν μας κατάστασιν, τὴν ἀνυπόκριτην ἀγάπην καὶ τὴν ἀδελφικὴν κοινωνίαν, νὰ μᾶς ἀξιῶσει ὅλους καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ποῦ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

1. *Νῦν Δάφνη* τερπνή καὶ θεοφιλής, οὐ μόνον
διηδέστατα βλύζουσα νᾶματα, οὐ κόμας δένδρων χα-
ριεστάτας ἐντρέφουσα, ἀλλὰ προσλαβοῦσα ξένον φυ-
τὸν τὸν σταυρόν· νῦν σώφρων ἀληθῶς πηγὴ καὶ τῷ
5 *Πυθίῳ* δαίμονι φοβερά. Οὐκ ἔτι ποσὶν ἀνδρῶν ἀσε-
βῶν ἀναπεταννῦσα τὸ ἔδαφος, ἀλλ' ὑμῖν τοῖς εὐσε-
βέσι παρέχουσα τὸ ἄλσος, εἰκόνα ποθουμένου ἐκεί-
νου, τοῦ κήπου φημί, ἐν ᾧ τοῦ Σωτῆρος ἡ προδοσία
τετόλμηται καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἐφυτεύ-
10 *θη* τὰ πράγματα. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἔχω τί φράσαι πρὸς
τὴν παροῦσαν πανήγυριν· ἡ μὲν γὰρ πανήγυρις πρὸς
κατηγορίαν τοῦ Ἰούδα τὴν ἐμὴν γλῶσσαν κινεῖ, ἡ δὲ
φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἐπιστρέφει μου τὸ στόμα
πρὸς αὐτήν. Καὶ δύο τούτοις συνέχομαι, μίσει προ-
15 *δότου*, πόθῳ Δεσπότου· νικᾷ δὲ πόθος τὸ μῖσος, μεί-
ζων ὑπάρχων καὶ δυνατώτερος. Διὸ τὸν προδότην
καταλιπὼν τὸν εὐεργέτην ὑμῶν, οὐχ ὅσον ἐστὶν ἄξι-
ος, ἀλλ' ὅσον εἰμι δυνατὸς ἀνυμνῶ.

Πῶς ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη πρὸς τὴν γῆν;
20 *πῶς* ὁ πᾶσαν κτίσιν πληρῶν ἦλθεν πρὸς με, γονόμε-
νος δι' ἐμέ, κατ' ἐμέ; πῶς ὃν ἤδει προδότην ἐσόμε-
νον τοῦτον ἔλαβεν μαθητὴν, καὶ τὸν πολέμιον ὡς φί-
λον ἐνεκελεύσατο ἀκολουθεῖν αὐτῷ; πῶς οὐκ ἔμελεν
αὐτῷ περὶ τῆς προδοσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ προδι-

1. Πύθιος· ὀνομάζεται ἔτσι ὁ Ἀπόλλωνας, διότι φόνευσε τὸν τερα-
τώδη δράκοντα ποῦ φύλαγε τὸ μαντεῖο τῆς Δέμιδας στὸν Παρ-
νασό.

ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

1. Σήμερα ή Δάφνη είναι γεμάτη από χαρά και άρεστή στο Θεό, όχι μόνο επειδή πηγάζουν απ' αυτή καθαρότατα νερά, άλλ' επειδή απέκτησε ένα ακόμα παράξενο φυτό, το σταυρό· σήμερα πραγματικά ή πηγή είναι γεμάτη από σωφροσύνη και φοβερή στον Πύθιο¹ δαίμονα. Δεν προσφέρει πια το έδαφος της στα πόδια των άσεβων, αλλά παρέχει το άλσος της στους εύσεβεις, και αποτελεί μία εικόνα του πολυπόθητου εκείνου χώρου, έννοω τον κήπο, στον οποίο αποτολμήθηκε ή προδοσία του Σωτήρα και φυτεύθηκαν τα μέσα της σωτηρίας μας. Άλλά πραγματικά δεν έχω τί να πω για τή σημερινή πανήγυρη· διότι ή μέν πανήγυρη παρακινεί τή γλώσσα μου στο να κατηγορήσω τον Ίούδα, ένω ή φιλανθρωπία του Σωτήρα μου τήν επιστρέφει σ' αυτήν. Και είμαι κυριευμένος από αυτά τα δύο, από μίσος έναντίον του προδότη, και αγάπη για τον Κύριο· νικά όμως ή αγάπη το μίσος, διότι είναι μεγαλύτερη και δυνατότερη. Γι' αυτό, αφήνοντας κατά μέρος τον προδότη, έξυμνω τον εύεργέτη, όχι όσο είναι άξιος, άλλ' όσον επιτρέπουν οί δυνάμεις μου να τον έξυμνήσω.

Πώς άφησε τους ούρανοους και κατέβηκε στη γη; πώς, εκείνος που γεμίζει όλόκληρη τήν κτίση, ήρθε προς έμνα, και έγινε για χάρη μου άνθρωπος σαν και μένα; πώς πήρε μαθητή του εκείνον που γνώριζε ότι θα γίνει προδότης και έδωσε έντολή στον έχθρό του να τον ακολουθει σαν φίλος; πώς δεν τον ένδιέφερε ή προδοσία, αλλά φρόντιζε για τή σωτηρία εκείνου που θα τον πρόδιδε; Διότι,

δόντος σωτηρίας ἐφρόντιζεν; «'Οψίας», γάρ, φησὶ «γενομένης, ἀνέκειτο ὁ Ἰησοῦς μετὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με».

5 Προεῖπεν τὴν προδοσίαν, ἵνα κωλύσῃ τὸ παρανόμημα· ἀπρόσωπον τὴν πρόρρησιν ἐποιήσατο μὴ δυναμένην θριαμβεῦσαι τοῦ μαθητοῦ τὴν παρανομίαν τοὺς συνανακειμένους λανθάνουσαν. Τίς δεσπότητος τοιαύτην φιλανθρωπίαν ἐθεάσατο; Καὶ προδίδοται καὶ τὸν προ-
10 δότην φιλεῖ. Τίς καταφρονεῖται καὶ ἐλεεῖ; πιπράσκειται καὶ λαμβάνει τὸν κακὸν ἔμπορον ὁμοτράπεζον, καὶ τοῦ ἐπιβουλεύσαντος φεΐδεται;

«Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Ὡς ἄνθρωπος
15 ἦσθιεν, καὶ ὡς Θεὸς τὸ μέλλον ἐφώνει τὰ τῆ ἐμῆ φύσει πρέποντα μετέρχεται δι' ἐμέ. Πάντων δὲ τῶν μαθητῶν πληγέντων ὑπὸ τοῦ ρήματος, καὶ τὰς ἐαυτῶν συνειδήσεις μαστιζόντων δεινῶς, καὶ τὸν τοῦ δεῖπνου καιρὸν ποιουμένων ἀθυμίας καιρὸν, ἐκάστου
20 λέγοντος, «Μήτι ἐγὼ εἶμι, Κύριε;» καὶ βουλομένων τῷ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ρήματι τὴν ἀμεριμνίαν τῆς κακῆς ὑπονοίας εὐρεῖν, θεραπεύων τὰς τῶν ἀκαιρως πληττομένων ψυχὰς ὁ Σωτὴρ, φανερὸν τὸ ἀγνοούμενον διὰ τῆς ἀποκρίσεως καθίστησιν· «Ὁ ἐμβά-
25 ψας μετ' ἐμοῦ», φησὶν, «τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' ὃν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος
30 ἐκεῖνος». Ἐλεεῖ τὸν ἑαυτοῦ ἐλεεῖν μὴ ἐθέλοντα, φεΐδεται τοῦ μὴ φεισαμένου τῆς οἰκείας ψυχῆς. Παρητεῖτο γυμνῶσαι τὸν ἑαυτὸν πάλαι γυμνώσαντα, κἀκείνῳ καιρὸν μετανοίας διδούς, καὶ τοὺς λοιποὺς μα-

λέγει, «Όταν βράδυασε καθόταν ὁ Ἰησοῦς μαζί με τοὺς δώδεκα μαθητὲς του καί, ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοί, εἶπε· Ἀλήθεια σὰς λέγω, ἓνας ἀπὸ σὰς θὰ με παραδώσει»². Προεῖπε τὴν προδοσίαν γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὸ παρανόμημα· τὴν προεῖπε χωρὶς ν' ἀναφέρει τὸ πρόσωπο τοῦ προδότη, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε αὐτὸ ν' ἀποτρέψει τὴν παρανομίαν τοῦ μαθητῆ πού δὲν ἦταν γνωστὴ σ' ἐκείνους πού κάθονταν στὸ ἴδιο τραπέζι. Ποιὸς εἶδε τέτοια φιλανθρωπία κυρίου; Καὶ προδίνεται καὶ ἀγαπᾷ τὸν προδότη. Ποιὸς περιφρονεῖται καὶ δείχνει εὐσπλαχνία; Ποιὸς πουλιέται καὶ κάθεται στὸ ἴδιο τραπέζι με τὸν κακὸ ἔμπορο, δείχνοντας ὅλη τὴ φροντίδα του πρὸς ἐκεῖνον πού τὸν ἐπιβουλεύεται;

«Καὶ ἐνῶ ἔτρωγαν αὐτοί εἶπε· Ἀλήθεια σὰς λέγω, ὅτι ἓνας ἀπὸ σὰς θὰ με παραδώσει». Σὰν ἄνθρωπος ἔτρωγε καὶ σὰν Θεὸς μιλοῦσε γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ χάρη μου κάμνει ἐκεῖνα πού ταιριάζουν στὴν φύση μου. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ μαθητὲς ταραχθῆκαν με τὰ λόγια αὐτὰ καὶ δέχονταν τοὺς φοβεροὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς τους καὶ μετέτρεψαν τὴν ὥρα τοῦ δείπνου σὲ ὥρα λύπης, λέγοντας ὁ καθένας, «Μήπως εἶμαι ἐγὼ Κύριε;»³, καὶ θέλοντας με τὰ λόγια τῆς ἐρωτήσεως νὰ βροῦν τὴν ἡσυχίαν ἀπὸ τὴν κακὴ ὑπόνοια, καθησυχάζοντας ὁ Σωτὴρ τίς ψυχὰς ἐκείνων πού ἦταν ἄδικα ταραγμένοι, φανερώνει με τὴν ἀπάντησιν τὸν ἀγνοούμενον· «ἐκεῖνος πού βούτηξε», λέγει, «μαζί μου τὸ χέρι του στὸ πιάτο, αὐτὸς θὰ με παραδώσει. Καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου βέβαια πηγαίνει ὅπως εἶναι γραμμένο γι' αὐτόν, ἀλλοίμονο ὅμως στὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸν ὁποῖο παραδίνεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· θὰ ἦταν καλύτερα γι' αὐτόν τὸν ἄνθρωπο ἐάν δὲν εἶχε γεννηθεῖ»⁴. Βοηθάει ἐκεῖνον πού δὲν θέλει νὰ βοηθήσει τὸν ἑαυτὸ του, λυπᾶται ἐκεῖνον πού δὲν λυπήθηκε τὴν ψυχὴν του. Ἐπέμενε νὰ δείχνει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ἐκεῖνον πού ἀπὸ παλιὰ ἀδιαφόρησε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, δίνοντας καὶ σ' ἐκεῖνον τὴν εὐκαιρίαν γιὰ μετάνοιαν, καὶ καθησυχάζοντας τὴν ἀγω-

4. Ματθ. 26, 23 - 24

θητὰς ἀθυμοῦντας ἰώμενος, ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτων
βελτίων ὁ προδότης ἐγένετο.

Δέον γὰρ ἦν αὐτῷ εὐθέως ἐξαναστῆναι τοῦ δεί-
πνου μετ' ἐκεῖνα τὰ φρικωδέστατα ρήματα, δέον πε-
5 τὸς συμμαθητὰς παραλαβεῖν πρεσβευτάς, δέον πε-
ριπλακῆναι τοῖς γόνασι τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοιούτοις
αὐτὸν ἐκμελήσασθαι ρήμασιν· ἥμαρτον, φιλάνθρωπε,
ἥμαρτον, ἡνόμησα, τοῖς ἀνθρώποις πωλήσας ὀλίγου
τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην, ἡνόμησα τὸν ἀδαπάνητον
10 πλοῦτον ὀλίγων χρημάτων προϊέμενος. Συγχώρησόν
μοι τῷ τῆς ζημίας καὶ τῆς ἀπωλείας ἐμπόρῳ, συγχώ-
ρησόν μοι τῷ παρὰ τοῦ χρυσοῦ κλαπέντι τὸν λογι-
σμόν· σύγγνωθι τῷ παρὰ τῶν Φαρισαίων ἐξαπατηθέν-
τι κακῶς. Τούτων μὲν τῶν ρημάτων οὐκ εἶπεν οὐ-
15 δέν, οὔτε ἐνενόησεν, διὰ δὲ τραχυτέρας φωνῆς ἐδή-
λου τὴν τῆς ψυχῆς ἰταμότητα βοῶν· «Μήτι ἐγὼ εἶ-
μι, Κύριε;». Ὡ γλώττης ἀναιδοῦς, ὦ ψυχῆς ἀτερά-
μονος. Ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ περὶ ὧν ἡ μελέτη, καὶ λαν-
θάνειν ἐνόμιζεν τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν. Ἐπὶ τῆς
20 ψυχῆς τὸν δόλον ἐβάσταζεν, καὶ διὰ τῆς γλώττης τὸν
τῆς ἀγνοίας λόγον προέφερεν· τῇ διανοίᾳ τὴν προ-
δοσίαν κατειργάσατο, καὶ τῷ στόματι, ὡς ἐνόμισε,
τὴν ἀμαρτίαν ἐκρυπτεν. Τοῖς ρήμασιν ὁμοίως τοῖς
ἄλλοις μαθηταῖς ἐχρήσατο, ὁμοίῳ τρόπῳ μὴ χρώμε-
25 νος· λύκος ὢν τῇ γνώμῃ, ἐπεκρίνατο τῇ τῶν προβά-
των φωνῇ.

Τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτῆρ; «Σὺ εἶπας». Μα-
κροθύμῳ φωνῇ διήλεγξεν τοῦ πονηροῦ τὴν σκηνην.
'Ἡδύνατο μὲν γὰρ εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Τί λέγεις,
30 βδελυρὲ καὶ πονηρέ; τί λέγεις, δοῦλε χρημάτων καὶ
τοῦ διαβόλου γνήσιε κοινωνέ; τολμᾷς ἀγνοίαν ὑπο-
κρίνεσθαι; τολμᾷς κρύπτειν τὰ κρύπτεσθαι μὴ δυ-
νάμενα; μὴ γὰρ οὐ παρήμην κακουργοῦντί σοι τῇ θε-
ότητι; μὴ γὰρ οὐκ εἰδόν σε τῷ τῆς θεότητος ὀφθαλ-

νία τῶν ὑπολοίπων μαθητῶν, ἀλλ' ὅμως καθόλου καλύτερος δὲν ἔγινε μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ προδότης.

Ἐπρεπε δηλαδὴ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα λόγια νὰ φύγει ἀμέσως ἀπὸ τὸ δεῖπνο, ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴ μεσολάβηση τῶν μαθητῶν, ἔπρεπε νὰ γονατίσῃ καὶ ν' ἀγκαλιάσῃ τὰ γόνατα τοῦ Σωτήρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ μ' αὐτὰ περίπου τὰ λόγια· ἁμάρτησα, φιλάνθρωπε, ἁμάρτησα, παρανόμησα, πωλώντας γιὰ λίγο τίμημα τὸν ἀτίμητο μαργαρίτη, παρανόμησα παραδίνοντας γιὰ λίγα χρήματα τὸν ἀδαπάνητο πλοῦτο. Συγχώρησε ἐμένα τὸν ἔμπορο τῆς ζημίας καὶ τῆς ἀπώλειας, συγχώρησέ με ποῦ ὁ λογισμὸς μου κυριεύθηκε ἀπὸ τὸν χρυσό, συγχώρησέ με ποῦ ἐξαπατήθηκα πολὺ ἐλεεινὰ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους'. Τίποτε ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶπε οὔτε σκέφθηκε· ἀντίθετα μὲ σκληρὴ φωνὴ φανέρωνε τὴ θρασύτητα τῆς ψυχῆς του, λέγοντας· «Μήπως εἶμαι ἐγὼ, Κύριε;»⁵. Πῶ, πῶ ἀδιαντροπιὰ γλώσσας, πῶ, πῶ ψυχὴ σκληρὴ. Ρωτᾷει σὰν νὰ μὴ γνωρίζει ἐκεῖνα ποῦ ὁ ἴδιος μελέτησε, καὶ νόμιζε ὅτι διαφεύγουν τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκοίμητου ὀφθαλμοῦ. Στὴν ψυχὴ του φύλαγε τὴ δολιότητα καὶ μὲ τὴ γλῶσσα πρόφερε τὰ λόγια ἐκεῖνα ποῦ ἔδειχναν ἄγνοια· μὲ τὴ σκέψη διέπραξε τὴν προδοσίαν, καὶ μὲ τὸ στόμα, ὅπως νόμισε, ἔκρυβε τὴν ἁμαρτίαν. Χρησιμοποίησε τὰ ἴδια λόγια μὲ τοὺς ἄλλους μαθητές, δὲν χρησιμοποίησε ὅμως καὶ τὴν ἴδιαν συμπεριφορὰν· ἐνῶ ἦταν λύκος ὡς πρὸς τὶς προθέσεις, ἀπάντησε μὲ τὴ φωνὴ τῶν προβάτων.

2. Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτήρας; «Σὺ τὸ εἶπες». Μὲ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ μακροθυμίαν ἔλεγξε τὴ σκηνοθεσίαν τοῦ πονηροῦ. Μποροῦσε βέβαια νὰ πεῖ πρὸς αὐτόν· Τί λές, σιχαμερὲ καὶ πονηρὲ; τί λές, δοῦλε τῶν χρημάτων καὶ γνήσιε συνεργάτη τοῦ διαβόλου; τολμᾷς νὰ ὑποκρίνεσαι ἄγνοια; τολμᾷς νὰ κρύβεις ἐκεῖνα ποῦ δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν; μήπως δὲν τὸ ἤξερα ποῦ κατέστρωνες τὰ πανοῦργα σχέδιά σου ἐναντίον τῆς θεότητος; μήπως δὲν σὲ εἶδα μὲ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς θεότητος νὰ ἐπι-

μῶ προσιώντα τοῖς ἀρχιερεῦσιν; μὴ γὰρ οὐκ ἤκουον
 ἀπὼν λέγοντός σου, «Τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑ-
 μῖν παραδώσω αὐτόν;»· μὴ γὰρ οὐκ οἶδα καὶ πόσου
 πέπρακας; Τί οὖν; μετὰ τὸν ἔλεγχον οὕτως ἀναι-
 5 σχυντεῖς; τί σκέπειν φιλονεικεῖς ἃ βούλει πράττειν;
 ἔμοι γυμνὰ τὰ πάντα. Οὕτως ἀποκριθῆναι δυνάμενος
 ὁ Χριστὸς οὐχ οὕτως ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀνε-
 ξικάκως καὶ πράως, «Σὺ εἶπας», διδάσκων ἡμᾶς
 τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν οὕτως προσφέρεσθαι. Ὅμως, με-
 10 τὰ τὸσαύτην περιοδείαν, ἔμεινεν Ἰούδας νοσῶν, ἀλλ'
 οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἱατροῦ ἀμέλειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ
 κάμνοντος. Ὁ μὲν γὰρ προσήγαγε πάντα τὰ τῆς σω-
 τηρίας φάρμακα, ὁ δὲ ταῦτα οὐκ ἠθέλησε δέξασθαι,
 ἀλλὰ μόνην τὴν φιλαργυρίαν εἰδώς, ἠγάπησε μᾶλλον
 15 τὸν χρυσὸν ἢ τὸν Χριστόν, καὶ γέγονε περὶ τοὺς μι-
 σθωσαμένους εὐνοους τε καὶ πιστός.

«Καὶ προσελθὼν Ἰούδας εἶπεν τῷ Χριστῷ· Χαί-
 ρε, ραββί, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν». Ἐένος οὗτος προ-
 δοσίας τρόπος, ἀπὸ φιλήματος καὶ προσηγορίας ἐρ-
 20 χόμενος. «Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ
 πάρει;». Τί μοι χαίρειν ἐπιτάττεις, λυπεῖν προαιρού-
 μενος; τί τῷ ρήματι θεραπεύεις, πλήττων τῷ πρά-
 γματι; καλεῖς διδάσκαλον, μὴ ὢν μαθητής. Τί πα-
 ρατιτρώσκεις τῆς ἀγάπης τὰ δίκαια; τί σημεῖον προ-
 25 δοσίας ποιεῖς τῆς εἰρήνης τὸ σύμβολον; τίνα μιμη-
 σάμενος τοῦτο πεποίηκας; Οὕτως εἶδες πρόην τὴν
 πόρνην φιλοῦσάν μου τοὺς πόδας; οὕτως γονυπετοῦν-
 τα τὸν ἑκατόνταρχον; οὕτως εἶδες τοὺς δαίμονας ὑ-
 ποπίπτοντας; Οἶδα τίς σου τοῦ δολεροῦ φιλήματος
 30 ὑπέδειξε τὴν ὁδόν· ὁ διάβολος τῆς περιπτύξεως ταύ-
 τῆς τὸν τρόπον ὑπέθετό σοι, σὺ δὲ κακῶ συμβούλω
 πεισθεῖς, ἐκείνου τὸ βούλημα πληροῖς.

«Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει;»· πληῖρωσον τὰς κακὰς

σκεφτεσαι τούς ἀρχιερείς; μήπως δὲν σέ ἄκουα, ἂν καὶ ἤμουν ἀπὼν, νὰ λές, «Τί θέλετε νὰ μοῦ δώσετε, γιὰ νὰ σᾶς παραδώσω αὐτόν;»⁶. μήπως δὲν γνωρίζω καὶ πόσο μὲ πούλησες; Γιατί λοιπὸν μετὰ τὸν ἔλεγχο ἐξακολουθεῖς νὰ δείχνεις τὴν ἴδια ἀδιαντροπιά; γιατί προσπαθεῖς νὰ καλύψεις ἐκεῖνα πού θέλεις νὰ κάνεις; Σ' ἐμένα ὅλα εἶναι φανερά. Ἐνῶ μποροῦσε ἔτσι ν' ἀπαντήσῃ ὁ Χριστός, ὅμως δὲν μίλησε ἔτσι, ἀλλὰ μίλησε μὲ ἀπλότητα, ἀνεξικακία καὶ καλωσύνη, «Σὺ τό εἶπες», διδάσκοντάς μας ἔτσι νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς τούς ἐχθρούς μας. Ὅμως μετὰ ἀπὸ τόση θεραπεία ἐξακολούθησε ὁ Ἰούδας νὰ ἀσθενεῖ, ὄχι ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἀσθενῆ. Διότι ὁ Κύριος τοῦ πρόσφερε ὅλα τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας, ὅμως αὐτός δὲν θέλησε νὰ τὴ δεχθεῖ, ἀλλὰ, γνωρίζοντας μόνο τὴ φιλαργυρία, ἀγάπησε περισσότερο τὸν χρυσὸ παρά τὸ Χριστό, καὶ ἔγινε ἀγαπητὸς καὶ πιστὸς σ' ἐκείνους πού τοῦ πρόσφεραν τὸ μισθό.

«Καί, ἀφοῦ πλησίασε ὁ Ἰούδας, εἶπε στοῦ Χριστοῦ· Χαίρε, δάσκαλε, καὶ φίλησε αὐτόν»⁷. Παράξενος αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς προδοσίας, πού συνοδεύεται ἀπὸ φίλημα καὶ πρόσφώνηση. «Ὁ Ἰησοῦς τότε εἶπε σ' αὐτόν· Φίλε, γιατί ἦρθες»⁸. Γιατί μοῦ λές νὰ χαίρομαι, τὴ στιγμή πού προτίμησες νὰ μὲ λυπήσεις; γιατί μὲ τὰ λόγια ἐνδιαφέρεσαι γιὰ μένα, ἐνῶ μὲ πληγώνεις μὲ τίς πράξεις σου; μὲ ὀνομάζεις δάσκαλο, ἐνῶ δὲν εἶσαι μαθητῆς; Γιατί καταχρηστεύεις τούς κανόνες τῆς ἀγάπης; γιατί κάμνεις σύμβολο προδοσίας τὸ σύμβολο τῆς εἰρήνης; ποιὸν μιμήθηκες καὶ ἔκανες αὐτό; Ἔτσι εἶδες προηγουμένως τὴν πόρνη νὰ φιλᾷ τὰ πόδια μου; ἔτσι εἶδες τούς δαίμονες νὰ ὑποτάσσονται; Γνωρίζω ποιὸς σου ὑπέδειξε τὴν ὁδὸ τοῦ δολεροῦ φιλήματος· ὁ διάβολος σέ συμβούλεψε τὸν τρόπο αὐτοῦ τοῦ ἐναγκαλισμοῦ, καὶ σὺ πείσθηκες στὰ λόγια τοῦ κακοῦ συμβούλου καὶ πραγματοποιεῖς τὸ θέλημά του.

«Φίλε, γιατί ἦρθες;» πραγματοποιοῖς τίς κακὲς συμ-

συνθήκας ἅς πρὸς τοὺς Φαρισαίους πεποίησαι· συντέλεσον τὸ γραμματεῖον τῆς πράσεως· ὑπόγραφον ὅπερ ὑπηγόρευσας· παράδος τὸν παραδοθῆναι βουλούμενον· κτήσαι λοιπὸν μετὰ τοῦ γλωσσοκόμου καὶ τὸ
 5 τῆς ἀδικίας βαλάντιον· ὑποχώρησον τῷ ληστῇ μέλλοντι διὰ τῆς ὁμολογίας λαμβάνειν τὴν τάξιν, ἣν σοι διὰ προδοσίας ἀπώλεσας.

Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν». Καὶ τὸ προφητικὸν
 10 ἐκεῖνο λόγιον πέρας ἐλάμβανεν· «Ἐκὺκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ ἐξεκαύθησαν ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις»· καὶ πάλιν· «Ἐκὺκλωσάν με κύνες πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με». Ἄλλ' ὡ τῆς ἀνεξικακίας τῆς μόνῳ προεπούσης αὐτῷ· ἐν οὐρανῷ τὰ Χερουβιμ καὶ τὰ Σεραφιμ μὴ τολμῶντα προσβλέπειν
 15 τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν, αὐτῶν ταῖς πτέρυξι καθάπερ χερσὶ καλύπτει τὰ πρόσωπα, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατεχομένης ὑπὸ χειρῶν ἀνόμων ἠνείχετο.

20 Εἶδετε ποίου μακροθύμου καὶ φιλανθρώπου Δεσπότη καθεστήκατε δοῦλοι; Γίνεσθε οὖν τοιοῦτοι περὶ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς συνδούλους ὑμῶν, οἷον ἐθεάσασθε περὶ τοὺς πολεμίους γεγεννημένον τὸν Κύριον. Μέλlete γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δεῖπνον συγκαλεῖσθαι
 25 πνευματικόν· μέλlete συνανακλίνεσθαι τῷ Δεσπότη. Μὴ τις Ἰούδας τὸν τρόπον ἐν ὑμῖν εὗρεθῆ· πάντες μετὰ γαλήνης καὶ εἰρήνης προσέλθητε, πάντες μετὰ καθαρῷ συνειδότος τῷ Σωτῆρι προσδράμωμεν. Οὗτος γὰρ ἐστὶ νηστεία τῶν πιστῶν καὶ ἐστίασις, οὗτος ὑ-
 30 πάρχει τροφεὺς καὶ τροφή, οὗτος ὑπάρχει ποιμὴν καὶ ἀμνός. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φωνίες πού ἔχεις κάνει μέ τούς Φαρισαίους, ἐκτέλεσε τὸ συμβόλαιο τῆς πωλήσεως· ὑπόγραψε ἐκεῖνο πού ὑπαγόρευσε· παράδωσε ἐκεῖνον πού θέλει νὰ παραδοθεῖ· ἀποκτησε πλέον μαζί μέ τὸ βαλάντιο τῶν χρημάτων καὶ τὸ βαλάντιο τῆς ἀδικίας· παραχώρησε τὴ θέση σου στὸ ληστή πού πρόκειται νὰ τὴν πάρει μέ τὴν ὁμολογία του, πού τὴν ἔχασες· σὺ μέ τὴν προδοσία.

«Τότε πλησίασαν τὸν Ἰησοῦ καὶ τὸν συνέλαβαν»⁸. Καὶ ἔτσι πραγματοποιοῦνται τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια· «Μὲ περικύκλωσαν ὅπως οἱ μέλισσες τὴν κηρήθρα καὶ κατακάηκαν ὅπως καίγονται τὰ ἀγκάθια ἀπὸ τὴ φωτιά»⁹· καὶ ἄλλοῦ πάλι· «Μὲ περικύκλωσαν πολλοὶ σκύλοι, καὶ μὲ ἀπέκλεισαν ὅπως οἱ καλοθρεμμένοι ταῦροι»¹⁰. Ἄλλ' ὅμως πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεξικακία, πού ταιριάζει μόνο σ' αὐτόν· στὸν οὐρανὸ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ δὲν τολμοῦν νὰ ἀντικρύσουν τὴν ὑπερβολικὴ δόξα του καὶ γι' αὐτὸ μέ τίς πτέρυγές τους, σὰν ἀκριβῶς μέ χέρια, καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους, ἐνῶ στὴ γῆ ἀνεχόταν τὸ σῶμα του νὰ συλληφθεῖ ἀπὸ χέρια παράνομα.

Εἶδατε ποιοῦ μακρόθυμου καὶ φιλόανθρωπου Κυρίου δοῦλοι γίνετε; Γίνεσθε λοιπὸν τέτοιοι πρὸς τοὺς ἐχθρούς σας τοὺς συνδούλους σας, ὅπως εἶδατε τὸν Κύριο νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Διότι πρόκειται καὶ σεῖς νὰ προσκληθεῖτε σὲ πνευματικὸ δεῖπνο· πρόκειται νὰ καθίσετε σ' αὐτὸ μαζί μέ τὸν Κύριο. Ἄς μὴ βρεθεῖ ἀνάμεσά σας κανένας Ἰούδας ὡς πρὸς τὴ συμπεριφορὰ ὅλοι πλησιάστε τὴν τράπεζα μέ γαλήνη καὶ εἰρήνη, ὅλοι ἄς τρέξομε κοντὰ στὸν Σωτήρα μέ καθαρὴ συνείδηση. Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ νηστεία τῶν πιστῶν καὶ τὸ συμπόσιο, αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς τροφῆς καὶ ἡ ἴδια ἡ τροφή, αὐτὸς εἶναι ὁ ποιμένας καὶ τὸ πρόβατο. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα ατοῦς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ

Και εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Πολλάκις ἐζήτησα πρὸς ἑμαυτόν, τίνος ἔνε-
κεν οἱ πατέρες ἡμῶν τοὺς οἴκους τοὺς εὐκτηρίους
5 τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι παραδραμόντες, ἔξω τῆς πόλεως
ἡμᾶς σήμερον, καὶ ἐνταῦθα ἐκκλησιάζειν ἐνομοθέτη-
σαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ μοι δοκοῦσι τοῦτο πε-
ποιηκέναι· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἐζήτησα, καὶ εὔρον τῇ
τοῦ Θεοῦ χάριτι δικαίαν οὖσαν καὶ εὐλογον, καὶ τῇ
10 παρούσῃ πρέπουσαν ἑορτῇ. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία;
Σταυροῦ μνείαν ἐπιτελοῦμεν· ὁ δὲ σταυρωθεὶς ἔξω
τῆς πόλεως ἐσταυρώθη· διὰ τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως
ἡμᾶς ἤγαγεν. Τῷ γὰρ ποιμένι, φησὶν, ἀκολουθεῖ τὰ
πρόβατα· ἔνθα ὁ βασιλεύς, ἐκεῖ καὶ οἱ στρατιῶται·
15 καὶ ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἄετοί. Ἄλλ' ἔξω μὲν
τῆς πόλεως διὰ τοῦτο μᾶλλον δὲ πρότερον δεῖξωμεν,
ὅτι διὰ τοῦτο, καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ἴνα γὰρ
μὴ νομίσητε ἡμέτερον εἶναι στοχασμόν, Παῦλον ὑμῖν
παράγω μάρτυρα. Τί οὖν ἐκεῖνός φησι περὶ τῶν θυ-
20 σιῶν; «⁷ Ὡν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρ-
τίας εἰς τὰ ἅγια τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα
ἔξω τῆς παρεμβολῆς κατακαίεται». Διὸ καὶ Ἰησοῦς,
ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς
πύλης ἔπαθε. Τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω

ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΥ

Καὶ στὸν σταυρὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτή-
ρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Πολλές φορές ἀναρωτήθηκα, γιὰ ποιό λόγο οἱ πα-
τέρες μας, παραβλέποντας τοὺς ναοὺς ποὺ ὑπάρχουν μέ-
σα στὶς πόλεις, καθόρισαν σήμερα νὰ ἐκκλησιαζόμαστε ἐ-
δῶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ὅτι αὐτὸ δὲν
τὸ ἔκαναν στὴν τύχη καὶ χωρὶς κανένα λόγο· γι' αὐτὸ
καὶ τὴν αἰτία ἀναζήτησα καὶ βρῆκα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ
ὅτι αὕτὴ εἶναι καὶ λογικὴ καὶ δικαιολογημένη καὶ ποὺ ται-
ριάζει στὴ σημερινὴ ἑορτὴ. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Σή-
μερα ἐορτάζουμε τὴ μνήμη τοῦ σταυροῦ, ἐκεῖνος δὲ ποὺ
σταυρώθηκε, σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη· γι' αὐτὸ
μᾶς ἔφερε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Διότι, λέγει, τὰ πρόβατα
ἀκολουθοῦν τὸν ποιμένα· ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ὁ βασιλιάς,
ἐκεῖ εἶναι καὶ οἱ στρατιῶτες· καὶ ὅπου εἶναι τὸ πτώμα,
ἐκεῖ εἶναι μαζεμένοι καὶ οἱ ἀετοί². Γι' αὐτὸ λοιπὸν βρισκό-
μαστε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη· ἢ καλύτερα, προηγουμένως ὡς
ἀποδείξομε καὶ ἀπὸ τὴς Γραφῆς ὅτι γι' αὐτὸ βρισκόμαστε
ἐδῶ. Διότι, γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι αὕτὴ εἶναι δικὴ μου
σκέψη, θὰ σᾶς παρουσιάσω μάρτυρα τὸν Παῦλο. Τί λέ-
γει λοιπὸν ἐκεῖνος γιὰ τὴς θυσίαις; «Τὰ σώματα τῶν ζώ-
ων, τῶν ὁποίων τὸ αἷμα προσφέρεται ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα
στὰ ἅγια τῶν ἀγίων γιὰ τὴς ἁμαρτίαις, κατακαίονται ἔξω
ἀπὸ τὴν πόλη»³. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς γιὰ νὰ ἀγιάσει
μὲ τὸ αἷμα του τὸν κόσμον, σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη.
Βγαίνομε λοιπὸν σήμερα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, φέροντας

τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὄνειδισμόν αὐτοῦ φέροντες. Εἶ-
πεν, ἐκέλευσε Παῦλος ὑπηκούσαμεν, ἐξήλθομεν. Ἐ-
ξωθεν οὖν διὰ τοῦτο συναγόμεθα.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ τούτῳ, καὶ οὐ-
5 χι ἐν ἑτέρῳ; Καὶ γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐξ ἐκάστης
πλευρᾶς ἢ πόλις ἡμῖν τοῖς λειψάνοις τῶν ἁγίων τει-
χίζεται. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐνταῦθα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ
μαρτυρίῳ συνάγεσθαι ἡμᾶς ἐκέλευσαν οἱ πατέρες:
"Οτι ἐνταῦθα τῶν νεκρῶν κεῖται πλήθος. Ἐπεὶ οὖν
10 σήμερον Ἰησοῦς πρὸς τοὺς νεκροὺς κατέβη, διὰ τοῦτο
ἐνταῦθα συλλεγόμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τόπος
κοιμητήριον ὠνόμασται, ἵνα μάθῃς ὅτι οἱ τετελευτη-
κότες καὶ ἐνταῦθα κείμενοι οὐ τεθνήκασιν, ἀλλὰ κοι-
μῶνται καὶ καθεύδουσι. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς παρουσίας
15 Χριστοῦ ὁ θάνατος, θάνατος ἐκαλεῖτο. «Ἡ ἂν ἡμέ-
ρα φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου», φησί, «θανάτῳ ἀποθα-
νεῖσθε». Καὶ πάλιν· «Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ
καὶ ἀποθανεῖται». Καὶ ὁ Δαβὶδ· «Θάνατος ἁμαρτωλῶν
πονηρός»· καὶ πάλιν, «Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θά-
20 νατος τῶν δσίων αὐτοῦ». Καὶ ὁ Ἰώβ, «Θάνατος ἀν-
δρὶ ἀνάπαυσις». Οὐχὶ θάνατος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
Ἄδης ἐκαλεῖτο. Καὶ ἄκουε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος·
«Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς
Ἄδου, ὅταν λαμβάνῃ με». Καὶ ὁ Ἰακώβ, «Κατάξτετε
25 τὸ γῆρᾶς μου μετὰ λύπης εἰς Ἄδην».

Ταῦτα εἶχε τὰ ὀνόματα ἡμῶν ἢ τελευτὴ πρὸ τού-
του. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ ὑπὲρ ζωῆς τοῦ
κόσμου ἀπέθανεν, οὐκέτι θάνατος καλεῖται λοιπὸν ὁ
θάνατος, ἀλλὰ ὕπνος καὶ κοίμησις. Καὶ ὅτι κοίμησις
30 καλεῖται, δῆλον ἐξ ὧν φησιν ὁ Χριστός· «Δάζαρος

4. Γεν. 2, 17
6. Ψαλμ. 33, 22
8. Ἰώβ 3, 23
10. Γεν. 42, 38

5. Ἰεζ. 18, 20
7. Ψαλμ. 115, 6
9. Ψαλμ. 48, 16 καὶ Ἰώβ 17, 16

μαζί μας τὸν ἐξευτελισμὸ πού δέχθηκε γιὰ χάρη μας. Τὸ εἶπε καὶ τὸ παράγγειλε ὁ Παῦλος· ὑπακούσαμε καὶ βγήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη.

Γιὰ ποιό λόγο ὅμως συγκεντρωνόμαστε σ' αὐτὸ τὸ μαρτύριο καὶ ὄχι σὲ ἄλλο; Καθόσον μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ πόλη μας ἀπὸ κάθε πλευρά της περιτειχίζεται ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν ἀγίων. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν οἱ πατέρες μας ὄρισαν νὰ συγκεντρωνόμαστε σ' αὐτὸ καὶ ὄχι σ' ἄλλο μαρτύριο; Διότι ἐδῶ ἐπαναπαύεται μεγάλος ἀριθμὸς νεκρῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν σήμερα κατέβηκε ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς νεκρούς, γι' αὐτὸ συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ὀνομάσθηκε κοιμητήριον, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἐκεῖνοι πού πέθαναν καὶ εἶναι θαμμένοι ἐδῶ, δὲν πέθαναν, ἀλλὰ κοιμοῦνται καὶ ἀναπαύονται. Διότι πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ στὸν κόσμον τοῦ Χριστοῦ ὁ θάνατος ὀνομαζόταν θάνατος. «Τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φάτε», λέγει, «ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου αὐτοῦ, θὰ πεθάνετε σωματικὰ»⁴. Καὶ πάλι· «Ὁ ἄνθρωπος, πού ἀμαρτάνει, αὐτὸς καὶ θὰ πεθάνει»⁵. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ὁ θάνατος τῶν ἀμαρτωλῶν θὰ εἶναι κακός»⁶ καὶ πάλι· «Στεφανώνεται ἀπὸ τὸν Κύριον ὁ θάνατος τῶν ἀγίων του μὲ πολλές τιμές»⁷. Καὶ ὁ Ἰωβ λέγει· «Ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυση γιὰ τὸν ἄνθρωπον»⁸. Καὶ δὲν ὀνομαζόταν μόνον θάνατος, ἀλλὰ καὶ ἄδη. Ἄλλὰ ἄκου τὸ Δαυὶδ πού λέγει· «Πλήν ὅμως ὁ Θεὸς θὰ ἐλευθερώσει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἄδη, ὅταν θὰ μὲ πάρει ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωή»⁹. Καὶ ὁ Ἰακώβ λέγει· «Καὶ θὰ ὀδηγήσετε καταλυπημένα τὰ γερατεῖά μου στὸν ἄδη»¹⁰.

Αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶχε ὁ θάνατός μας πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως πού ἦρθε αὐτὸς στὸν κόσμον καὶ πέθανε γιὰ νὰ χαρίσει ζωὴ στὸν κόσμον, ὁ θάνατος πλέον δὲν ὀνομάζεται θάνατος, ἀλλ' ὑπνος καὶ κοίμησις. Καὶ ὅτι ὀνομάζεται κοίμησις, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὰ πού λέγει ὁ Χριστός· «Ὁ Λάζαρος ὁ φίλος

ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται». Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀπέθανε', καίτοι γε τεθνηκῶς ἦν. "Ἰνα δὲ μάθῃς ὅτι τὸ ὄνομα ξένον ἦν τὸ τῆς κοιμήσεως, ὄρα πῶς ἀκούσαντες τοῦτο οἱ μαθηταὶ θορυβοῦνται καὶ λέγουσι: «Κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθῆσεται»· οὕτως οὐκ ἤδεσαν τίποτε ἦν τὸ λεγόμενον. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, «"Ἄρα οἱ κοιμηθέντες ἀπώλοντο», πρὸς τινὰς λέγων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Ἡμεῖς οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας», περὶ τῶν νεκρῶν λέγων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «"Ἐγείραι, ὁ καθεύδων»· καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι περὶ νεκροῦ τοῦτο λέγει, ἐπήγαγε, «Καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν».

"Ὅρα πανταχοῦ ὕπνον καλούμενον τὸν θάνατον διὰ τοῦτο καὶ ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται· χρῆσιμον γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα, καὶ φιλοσοφίας γέμον πολλῆς. "Ὅταν τοίνυν ἄγῃς ἐνταῦθα νεκρόν, μὴ κατάκοπτε αὐτόν· οὐ γὰρ πρὸς θάνατον, ἀλλὰ πρὸς ὕπνον αὐτόν ἄγεις. Ἄρκει σοι τοῦτο τὸ ὄνομα εἰς παραμυθίαν συμφορᾶς. Μάθε ποῦ ἄγεις. Εἰς κοιμητήριον. Καὶ πότε ἄγεις; Μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον, ὅτε τὰ νεῦρα ἐξεκόπη τοῦ θανάτου. "Ὡστε καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ πολλὴν δύνασθε καρπῶσασθαι τὴν παραμυθίαν. Μάλιστα πρὸς γυναῖκας ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος ἀρμόζει, ἐπειδὴ συμπαθέστερον πῶς τὸ γένος τοῦτο καὶ πρὸς ἀθυμίαν εὐέμπωτόν ἐστιν. Ἄλλ' ἄρκοῦν ἔχεις φάρμακον τῆς ἀθυμίας, τοῦ τόπου τὸ ὄνομα. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα συναγόμεθα.

2. Σήμερον γὰρ τὰ ἐν "Αδου περιπολεῖ πάντα ὁ Δεσπότης ἡμῶν· σήμερον τὰς χαλκᾶς πύλας συνέκλασε· σήμερον τοὺς μοχλοὺς τοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν. "Ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τῆς λέξεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἀνέωξε πύλας χαλκᾶς', ἀλλὰ 'Συνέθλασε πύλας χαλκᾶς',

11. Ἰω. 11, 11

13. Α' Κορ. 15, 18

15. Ἐφ. 5, 14

12. Ἰω. 11, 12

14. Α' Θεσ. 4, 15

16. Ψαλμ. 106, 16· Ἦσ. 45, 2

μας κοιμάται»¹¹. Διότι δὲν εἶπε, 'πέθανε', ἂν καὶ βέβαια ἦταν πεθαμένος. Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ ὄνομα τῆς κοιμήσεως ἦταν παράξενο καὶ ἄγνωστο, πρόσεχε πῶς οἱ μαθητές, ὅταν τὸν ἄκουσαν θορυβοῦνται καὶ λένε· «Κύριε, ἐὰν κοιμήθηκε θὰ σωθεῖ»¹². τόσο πολὺ ἀγνοοῦσαν τὴ σημασία τῶν λόγων του αὐτῶν. Καὶ πάλι ὁ Παῦλος λέγει πρὸς κάποιους· «Ἔρα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πέθαναν ἔχουν σωθεῖ»¹³. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέγει· «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ δὲν θὰ φθάσομε πρὶν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»¹⁴, ἐννοώντας τοὺς νεκροὺς. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Σήκω ἐπάνω σὺ ποὺ κοιμάσαι»· καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νεκρό, πρόσθεσε· «Καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς»¹⁵.

Πρόσεχε ὅτι παντοῦ ὁ θάνατος ὀνομάζεται ὕπνος· γι' αὐτὸ καὶ ὁ τόπος αὐτὸς ὀνομάσθηκε κοιμητήριον. Πραγματικὰ εἶναι χρήσιμο γιὰ μᾶς καὶ τὸ ὄνομα καὶ γεμάτο ἀπὸ πολλὴ φιλοσοφία. Ὄταν λοιπὸν ὀδηγεῖς ἐδῶ νεκρό, μὴ θρηνεῖς αὐτὸν· διότι δὲν ὀδηγεῖς αὐτὸν πρὸς τὸ θάνατο, ἀλλὰ πρὸς ὕπνο. Σοῦ εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ τὸ ὄνομα γιὰ νὰ παρηγορήσει τὴ συμφορὰ σου. Μάθε ποῦ τὸν ὀδηγεῖς. Στὸ κοιμητήριον. Καὶ πότε τὸν ὀδηγεῖς στὸ κοιμητήριον; Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ, ὅταν συντρίφθηκε ἡ δύναμη τοῦ θανάτου. Ἐπομένως καὶ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ μπορεῖτε ν' ἀποκομίσετε μεγάλη παρηγοριὰ. Τὰ λόγια αὐτὰ ταιριάζουν πρὸ πάντων στὶς γυναῖκες, ἐπειδὴ τὸ φύλο αὐτὸ εἶναι κάπως περισσότερο συμπονετικὸ καὶ ποὺ εὐκόλα παρασύρεται ἀπὸ τὴ θλίψη. Ἄλλ' ἔχεις πολὺ ἀποτελεσματικὸ φάρμακο γιὰ τὴ λύπη αὐτὴ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου. Γι' αὐτὸ συγκεντρωθῆτε ἐδῶ.

2. Σήμερα λοιπὸν ὁ Κύριός μας περιφρουρεῖ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἁδῆ· σήμερα συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες· σήμερα κατακομμάτισε τοὺς σιδερένιους μοχλοὺς. Πρόσεχε τὴν ἀκριβολογία. Δὲν εἶπε, 'ἄνοιξε τὶς χάλκινες πύλες', ἀλλὰ «Συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες»¹⁶, ὥστε νὰ γίνει ἄχρηστο στὸ ἐξῆς τὸ δεσμωτήριον. Δὲν ἀφαίρεσε τοὺς μο-

ἵνα ἄχρηστον γένηται τὸ δεσμωτήριον. Οὐκ ἀφείλε
 τοὺς μοχλοὺς, ἀλλὰ «Συνέθλασεν», ἵνα ἀσθενῆς γένη-
 ται ἡ φυλακή. Ὅπουγε οὔτε θύρα, οὔτε μοχλός, καὶ
 εἰσέλθη τις, οὐ κατέχεται. Ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς συν-
 5 θλάσῃ, τίς ἕτερος διορθῶσαι δυνήσεται; «Ὁ γὰρ Θε-
 ὄς διαστρέψει», φησί, «τίς διορθώσει λοιπόν;». Οἱ
 βασιλεῖς ὅταν μέλλωσιν ἀφιέναι τοὺς δεσμώτας, πέμ-
 ποντες ἐπιστολάς, οὐχ οὕτω ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀφιᾶσι
 καὶ τὰς θύρας καὶ τοὺς φύλακας, δηλοῦντες ὅτι εἰς-
 10 ελθεῖν πάλιν ἀνάγκη ἐκεῖ ἢ καὶ τοὺς ἀφεθέντας, ἢ
 ἑτέρους ἀντ' ἐκείνων τινάς. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕ-
 τως· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τέλος ὁ θάνατος ἔ-
 χει, συνέθλασεν αὐτοῦ τὰς πύλας τὰς χαλκᾶς· χαλ-
 κᾶς δὲ ὠνόμασεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀπὸ χαλκοῦ ἦσαν αἱ
 15 πύλαι, ἀλλὰ τὸ ἀπηγὲς καὶ ἀπαραίτητον τοῦ θανάτου
 δηλῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδη-
 ρος τὸ ἀτενὲς καὶ ἀνένδοτον δηλοῖ, ἄκουσον τί φησι
 πρὸς τινὰ ἰταμόν· «Τὸ νεῦρόν σου σιδηροῦν, ὁ τρα-
 χηλός σου καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν»· τοῦτο δὲ
 20 οὕτως εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ νεῦρον εἶχε σιδηροῦν, οὐδ'
 ἐπειδὴ μέτωπον εἶχε χαλκοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμείλι-
 κτον ὄψιν καὶ ἀναίσχυντον εἶχε καὶ ἀπηγὴν.

Βούλει μαθεῖν πῶς ἦν ἀμείλικτος καὶ ἀνένδοτος
 καὶ αὐτοαδάμας; Ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ οὐδεὶς αὐτὸν
 25 ἔπεισεν ἀφείναι οὐδένα τῶν κατεχομένων, ἕως αὐ-
 τὸν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης κατελθὼν ἠνάγκαζε.
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἔδησε τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὰ
 σκεύη αὐτοῦ διήρπασε· διὸ καὶ ἐπάγει, «Θησαυροὺς
 σκοτεινοὺς, ἀοράτους». Εἰ καὶ τὸ λεγόμενον ἔν, ἀλ-
 30 λὰ διπλοῦν τὸ νοούμενον· ἔστι γὰρ σκοτεινὰ χωρία,
 ἀλλ' ὄραθῆναι πολλάκις δύνανται, λύχνου καὶ φωτὸς
 εἰσαχθέντος· ἐκεῖνο δὲ τοῦ Ἄδου τὸ χωρίον ζοφωδέ-

17. Ἦσ. 48, 4

18. Ἦσ. 45, 3

χλούς, ἀλλὰ «τούς συνέτριψε», γιὰ νὰ γίνῃ ἀνίσχυρη ἡ φυλακὴ. Ὅπου λοιπὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε θύρα, οὔτε μοχλός, καὶ ἂν κάποιος εἰσέλθῃ, δὲν κατακρατεῖται. Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστὸς συντρίψῃ κάτι, ποῖος ἄλλος θὰ μπορέσει νὰ τὸ διορθώσῃ; Διότι, λέγει, «Ἐκεῖνο πού θὰ τὸ συντρίψῃ ὁ Θεὸς ποῖος θὰ τὸ διορθώσῃ στὸ ἐξῆς;». Οἱ βασιλεῖς ὅταν πρόκειται νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς φυλακισμένους, στέλνουν ἐπιστολές, καὶ δὲν ἐνεργοῦν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλ' ἀφήνουν καὶ τίς πόρτες καὶ τοὺς φύλακες, θέλοντας μ' αὐτὸ νὰ δείξουν ὅτι μπορεῖ νὰ ὀδηγηθοῦν πάλι ἐκεῖ μέσα ἢ ἐκεῖνοι πού ἀπολύθηκαν, ἢ ἀντὶ γιὰ ἐκείνους μερικοὶ ἄλλοι. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξῃ, ὅτι ἦρθε τὸ τέλος τοῦ θανάτου, συνέτριψε τίς χάλκινες πύλες αὐτοῦ· καὶ τίς ὀνόμασε χάλκινες ὄχι ἐπειδὴ ἦταν οἱ πύλες ἀπὸ χαλκὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξῃ τὴ σκληρότητα καὶ τὸ ἀνυποχώρητο τοῦ θανάτου. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ χαλκὸς καὶ τὸ σίδηρο δηλώνουν τὸ ἄκαμπο καὶ τὸ ἀνυποχώρητο, ἄκουσε τί λέγει πρὸς κάποιον ἄσπλαγχο· «Τὸ νεῦρο σου εἶναι σιδερένιο, ὁ τράχηλός σου καὶ τὸ μέτωπό σου χάλκινο»¹⁷. Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπε, ὄχι ἐπειδὴ εἶχε νεῦρο σιδερένιο, οὔτε ἐπειδὴ εἶχε μέτωπο χάλκινο, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε ὄψη ἄσπλαχνη, ἀδιάντροπη καὶ σκληρή.

Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς ἦταν ἄσπλαχνος καὶ ἄκαμπτος καὶ πολὺ σκληρός; Μέσα στὸ τόσο μεγάλο χρονικὸ διάστημα κανένας δὲν ἔπεισε αὐτὸν. ν' ἀφήσῃ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχε στήν ἐξουσία του, μέχρι πού τὸν ἐξανάγκασε νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων πού κατέβηκε στὸν ἄδη. Πρῶτα λοιπὸν ἔδεσε τὸν ἰσχυρὸ καὶ μετὰ τοῦ ἄρπαξε τὰ σκεύη του· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «θησαυροὺς σκοτεινοὺς καὶ ἀόρατους»¹⁸. Ἄν καὶ τὰ λόγια αὐτὰ λέγονται γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα, ὅμως τὸ νόημά τους εἶναι διπλό. Ὑπάρχουν δηλαδὴ σκοτεινοὶ χῶροι, ἀλλὰ πολλές φορές μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ μέσα σ' αὐτοὺς ἐφόσον φέρῃ μέσα σ' αὐτοὺς λυχνάρι καὶ φῶς, ἐκεῖνος ὅμως ὁ χῶ-

στατον ἦν καὶ οὐδέποτε φωτὸς ἐδέξατο φύσιν· διὰ τοῦτο σκοτεινοὺς, ἀοράτους εἶπεν αὐτούς. Καὶ γὰρ ὄντως σκοτεινοὶ ἦσαν, ἕως οὗ κατήλθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος καὶ κατέλαμψε, καὶ τὸν Ἔδην ἐποίησεν οὐρανόν· ὅπου γὰρ ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ καὶ ὁ οὐρανός. Θησαυροὺς δὲ σκοτεινοὺς καλεῖ τὸν Ἔδην· εἰκότως, διότι πολὺς πλοῦτος ἀπέκειτο ἐκεῖ. Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πᾶσα ἡ φύσις πλοῦτος ὑπάρχουσα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀπατήσαντος τὸν πρῶτον ἄνθρωπον
10 διαβόλου ἀπεσυλήθη, καὶ τῷ θανάτῳ καθυπεζεύχθη.

Ὅτι δὲ πλοῦτος ἦν τῷ Θεῷ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, δείκνυσι Παῦλος λέγων· «Πλουτῶν εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν». Ὡσπερ οὖν βασιλεὺς τις λήσταρχον εὐρῶν κατατρέχοντα τὰς πόλεις, ἀρπάζοντα πάντοθεν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια καταδυόμενον, καὶ ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, δῆσας τὸν λήσταρχον, ἐκεῖνον μὲν κολάσει παραδίδωσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε,
20 τὸν λήσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα, τὸν διάβολον ὁμοῦ καὶ τὸν θάνατον, διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δῆσας· καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀνθρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων· «Ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς
25 ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τῆς ἀγάπης». Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐπέστη· καίτοι γε βασιλεὺς οὐδεὶς ἂν καταξιώσειε τοῦτο ποιῆσαί ποτε, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἀφιᾶσι τοὺς δεδεδεμένους. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ
30 οὕτως, ἀλλὰ αὐτὸς ἦλθε πρὸς τοὺς δεσμώτας ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐκ ἐπησχύνθη τὸ δεσμώτηριον, οὐδὲ τοὺς δεδεδεμένους· ὃν γὰρ ἐπλασεν, ἐπαισχύνεσθαι οὐκ ἔ-

ρος τοῦ ἄδη ἦταν σκοτεινότατος καὶ ἄχαρος καὶ ποτὲ δὲν μπῆκε μέσα σ' αὐτόν φῶς· γι' αὐτὸ ὀνόμασε τοὺς χώρους αὐτοὺς τοῦ ἄδη σκοτεινοὺς καὶ ἀόρατους. Διότι πραγματικὰ ἦταν σκοτεινοὶ μέχρι ποὺ κατέβηκε μέσα σ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης καὶ τοὺς καταφώτισε μετατρέποντας τὸν ἄδη σὲ οὐρανὸ· διότι ὅπου ὑπάρχει ὁ Χριστός, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὁ οὐρανός. Θησαυροὺς σκοτεινοὺς ὀνομάζει τὸν ἄδη· καὶ πολὺ σωστά, διότι ἐκεῖ βρισκόταν μέγας πλοῦτος. Καθόσον ὀλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη φύση ποὺ ἦταν πλοῦτος τοῦ Θεοῦ, ληστεύθηκε ἀπὸ τὸ διάβολο ποὺ ἐξαπάτησε τὸν πρῶτο ἄνθρωπο, καὶ ὑποτάχθηκε στὸ θάνατο.

Τὸ ὅτι ἦταν πλοῦτος τοῦ Θεοῦ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, τὸ φανερώνει ὁ Παῦλος λέγοντας· «Ὁ Κύριος ἔχει σὰν πλοῦτο τοῦ ὅλου, ὅλου ἐκείνου ποὺ ἐπικαλοῦνται αὐτόν»²⁹. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἓνας βασιλιάς ἂν συλλάβει κάποιον λήσαστα, ποὺ λεηλατεῖ τίς πόλεις, ἀρπάζει ἀπὸ παντοῦ καὶ κρύβεται σὰ σπῆλαια, ἀποθηκεύοντας ἐκεῖ τὸν πλοῦτο του, ἀφοῦ φυλακίσει τὸν λήσαστα, ἐκείνον βέβαια τὸν τιμωρεῖ, ἐνῶ τὸν θησαυρὸ του τὸν μεταφέρει σὰ βασιλικά θησαυροφυλάκια, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Χριστός ἔκανε, ἀφοῦ μὲ τὸ θάνατό του φυλάκισε τὸν λήσαστα καὶ τὸ δεσμοφύλακα, δηλαδὴ τὸ διάβολο καὶ μαζὶ καὶ τὸ θάνατο, μετέφερε ὅλο τὸν πλοῦτο του, δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινο γένος, σὰ βασιλικά θησαυροφυλάκια. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει, λέγοντας· «Μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ σκότους καὶ μᾶς μετέφερε στὴ βασιλεία ὅπου βασιλεύει ἀγάπη»³⁰. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς τὸ ἔκανε αὐτὸ πηγαίνοντας ἐκεῖ· ἂν καὶ βέβαια κανένας βασιλιάς δὲν θὰ καταδεχόταν ποτὲ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ, ἀλλ' ἐλευθερώνουν τοὺς φυλακισμένους μὲ τοὺς ὑπηρέτες τους. Ἐδῶ ὅμως δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς ἦρθε πρὸς τοὺς φυλακισμένους καὶ δὲν αἰσθάνθηκε ντροπὴ οὔτε γιὰ τὴ φυλακὴ, οὔτε γιὰ τοὺς φυλακισμένους· διότι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ντραπεῖ γιὰ ἐκείνον ποὺ

μελλε· καὶ συνέκλασε τὰς θύρας, συνέτριψε τοὺς
μοχλοὺς, ἐπέστη τῷ Ἄδῃ, ἔρημον αὐτοῦ τὴν φυλακὴν
ἐποίησεν ἅπασαν, καὶ τὸν δεσμοφύλακα λαβὼν δε-
δεμένον, οὕτως ἡμῖν ἐπανῆλθεν. Ὁ τύραννος αἰχμά-
5 λωτος ἦγετο, ὁ ἰσχυρὸς δεδεμένος· ὁ θάνατος αὐτὸς
ρίψας τὰ ὄπλα, γυμνὸς πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέ-
ως ἔδραμεν. Εἶδες νίκην θαυμαστήν; εἶδες σταυ-
ροῦ κατορθώματα;

Εἶπω σοι καὶ ἄλλο θαυμαστότερον. Μάθε τὸν τρό-
10 πον τῆς νίκης, καὶ τότε ἐκπλαγήσῃ πλέον. Δι' ὧν
γὰρ ἐνίκησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ περιε-
γένετο ὁ Χριστός· καὶ αὐτὰ τὰ ἐκείνου λαβὼν ὄπλα,
τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσαστο· καὶ πῶς, ἀκουσον.
Παρθένος, καὶ ξύλον, καὶ θάνατος τῆς ἥττης ἡμῶν
15 ἦν τὰ σύμβολα. Παρθένος ἦν ἡ Εὐα· οὐπω γὰρ ἄν-
δρα ἐγίνωσκε· ξύλον ἦν τὸ δένδρον, καὶ θάνατος ἦν
τὸ ἐπιτίμιον τοῦ Ἀδάμ. Ἄλλ' ἰδοὺ, πάλιν παρθένος,
καὶ ξύλον, καὶ θάνατος, τὰ τῆς ἥττης σύμβολα ταῦ-
τα, καὶ τῆς νίκης ἐγένετο σύμβολα. Ἀντὶ γὰρ τῆς
20 Εὐας, ἡ Μαριάμ· ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι τὸ κα-
λὸν καὶ τὸ πονηρὸν, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ
θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες,
δι' ὧν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἠττώμενον; Περὶ
τὸ δένδρον κατηγωνίσαστο τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος· πε-
25 ρὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλαισε τὸν διάβολον ὁ Χριστός·
καὶ ξύλον, τὸ μὲν ἔπεμπεν εἰς Ἄδην, τὸ δὲ καὶ τοὺς
ἀπελθόντας ἐκεῖθεν ἀνεκαλεῖτο. Πάλιν ξύλον, τὸ μὲν
τὸν αἰχμάλωτον γυμνὸν ἔκρουσε, τὸ δὲ τὸν νικητὴν
γυμνὸν ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἔδεικνυ. Καὶ θάνατος, ὁ
30 μὲν τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν, ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ
αὐτοῦ γενομένους ἀνέστησε. «Τίς λαλήσει τὰς δυνα-
στείας τοῦ Κυρίου;» Ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθά-
νατοι ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα.

ὁ ἴδιος τὸν ἔπλασε. Καὶ ἔσπασε τὶς πόρτες, συνέτριψε τοὺς μοχλοὺς, κατανίκησε τὸν ἄδη, ἀπογύμνωσε ὅλη τὴ φυλακὴν του, καί, ἀφοῦ συνέλαβε καὶ ἔδεσε τὸ δεσμοφύλακα, ἐπέστρεψε ἀπὸ ἐκεῖ ἔτοι. Ὁ τύραννος μεταφερόταν αἰχμάλωτος, ὁ ἰσχυρὸς δεμένος· ὁ ἴδιος ὁ θάνατος, ἀφοῦ ἔριξε τὰ ὄπλα, ἔτρεξε ἄοπλος μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ βασιλιά. Εἶδες νίκη θαυμαστῆ; εἶδες κατορθώματα σταυροῦ;

Νὰ σοῦ πῶ καὶ κάτι ἄλλο πιὸ ἀξιοθαύμαστο. Μάθε τὸν τρόπο τῆς νίκης καὶ τότε θὰ νοιώσεις μεγαλύτερη ἐκπληξη. Διότι μὲ τὰ ὄπλα ποὺ νίκησε ὁ διάβολος, μὲ τὰ ἴδια ὁ Χριστὸς ὑπερίσχυσε αὐτοῦ· καὶ ἀφοῦ πῆρε τὰ ὄπλα ἐκείνου, μὲ αὐτὰ τὸν κατατρόπωσε· καὶ ἄκουσε πῶς. Παρθένος καὶ ξύλο καὶ θάνατος ἦταν τὰ σύμβολα τῆς ἥττας μας. Παρθένος ἦταν ἡ Εὐα· διότι δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμη σὲ συνουσία μὲ τὸν ἄνδρα της. Ξύλο ἦταν τὸ δένδρο, καὶ θάνατος ἦταν ἡ τιμωρία τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλὰ νὰ πάλι παρθένος καὶ ξύλο καὶ θάνατος, τὰ σύμβολα αὐτὰ τῆς ἥττας μας, ἔγιναν σύμβολα τῆς νίκης. Διότι στὴ θέση τῆς Εὐας ἔχομε τὴ Μαρία, στὴ θέση τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἔχομε τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, καὶ στὴ θέση τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ἔχομε τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες μὲ τὰ ὄπλα ποὺ νίκησε ὁ διάβολος μὲ τὰ ἴδια νικιέται καὶ αὐτός; Μὲ τὸ δένδρο νίκησε ὁ διάβολος τὸν Ἀδάμ, μὲ τὸ σταυρὸ κατατρόπωσε ὁ Χριστὸς τὸν διάβολο. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ξύλο ὀδηγοῦσε στὸν ἄδη, ἐνῶ αὐτὸ ἔφερνε ἀπὸ ἐκεῖ πίσω ἐκείνους ποὺ εἶχαν ὀδηγηθεῖ ἐκεῖ. Καὶ πάλι τὸ ξύλο, ἐκεῖνο μὲν ἀπέκρυψε τὴ γυμνότητα τοῦ αἰχμάλωτου, ἐνῶ αὐτὸ ἔδειχνε ἀπὸ ψηλὰ σ' ὅλους γυμνὸ τὸ νικητῆ. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀδάμ καταδίκασε ἐκείνους ποὺ προῆλθαν ἀπὸ αὐτὸν, ἐνῶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἀνέστησε καὶ ἐκείνους ποὺ γεννήθηκαν πρὶν ἀπ' αὐτόν. «Ποιὸς θὰ ἐξυμνήσει τὰ θαυμαστὰ ἔργα τῆς δυνάμεως τοῦ Κυρίου;»²¹. Ἀπὸ τὸ θάνατο στὸν ὁποῖο ἤμασταν ὑποταγμένοι, γίναμε ἀθάνατοι· αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ σταυροῦ.

Ἐμαθες τὴν νίκην; ἔμαθες τὸν τρόπον τῆς νίκης; Μάθε καὶ πῶς ἀπονητὶ γέγονε τὸ κατόρθωμα. Οὐχ ἡμάξαμεν ἡμεῖς τὰ ὄπλα, οὐκ ἔστημεν ἐπὶ τῆς παρατάξεως, οὐκ ἐδεξάμεθα τραύματα, οὐδὲ εἶδομεν
 5 τὸν πόλεμον, καὶ τὴν νίκην ἐλάβομεν· ὁ ἀγὼν τοῦ Δεσπότη, καὶ ὁ στέφανος ἡμέτερος. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμετέρα ἡ νίκη, ἀλαλάξωμεν, καθάπερ στρατιῶται, τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν πάντες σήμερον, εἰπώμεν ὑμνοῦντες τὸν Δεσπότην, «Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος
 10 ποῦ σου, θάνατε, τὸ νίκος; ποῦ σου, ἄδη, τὸ κέντρον; Ταῦτα ὁ σταυρὸς ἡμῖν κατώρθωσε· σταυρὸς τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων τρόπαιον, ἢ κατὰ τῆς ἁμαρτίας μάχαιρα, τὸ ξίφος, ᾧ τὸν ὄφιν ἐκέντισεν ὁ Χριστὸς· σταυρὸς τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἢ τοῦ Μονογενοῦς
 15 δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα, ὁ τῶν ἀγγέλων κόσμος, τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀσφάλεια, τὸ καύχημα Παύλου, τὸ τῶν ἁγίων τεῖχος, τὸ φῶς τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Καθάπερ γὰρ σκότῳ κατεχομένου οἴκου λαμπάδα τις ἀνάψας, καὶ ὄρθην ἀναστήσας, ἀ-
 20 πελαύνει τὸ σκότος, οὕτω τῆς οἰκουμένης ὑπὸ ζόφου κατεχομένης, καθάπερ λαμπάδα τινὰ τὸν σταυρὸν ἀνάψας, καὶ ὄρθὸν ἀναστήσας ὁ Χριστὸς, τῆς γῆς ἅπαντα τὸν ζόφον ἔλυσε. Καὶ καθάπερ ἡ λαμπὰς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἄνω τὸ φῶς ἔχει, οὕτω καὶ ὁ
 25 σταυρὸς ἄνω ἐν τῇ κεφαλῇ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης εἶχεν ἐκλάμποντα.

Τοῦτον ἰδὼν προσηλωμένον ὁ κόσμος ἔφριξεν, ἐκλονήθη ἡ γῆ, διερράγησαν αἱ πέτραι· ἀλλ' εἰ καὶ διερράγησαν αἱ πέτραι, ἢ ἐναισθησία τῶν Ἰουδαίων
 30 οὐ διερράγη. Ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, καὶ οὐχ ἐσχίσθη ἡ πονηρὰ συμφωνία ἐκείνων. Διὰ τί ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα; Ὅτι οὐκ ἠδύνατο τὸν Δεσπότην ὄραν σταυρούμενον ὁ ναός δι' ὧν δὲ εἰς τὸ αὐτοῦ καταπέτασμα γέγονε, μονονουχὶ τοῦτο προτρέπων

Ἔμαθες τὴ νίκη; ἔμαθες τὸν τρόπο τῆς νίκης; Μάθε καὶ πῶς ἔγινε τὸ κατόρθωμα χωρὶς κόπο. Δὲν βάψαμε ἐμεῖς τὰ ὄπλα μὲ αἷμα, δὲν παραταχθήκαμε σὲ μάχη, δὲν δεχθήκαμε τραύματα, δὲν εἶδαμε τὸν πόλεμο, καὶ κερδίσαμε τὴ νίκη· ὁ ἀγώνας ἦταν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ στεφάνι δικό μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι καὶ δική μας ἡ νίκη, ὥς ψάλομε ὅλοι μας σήμερα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ στρατιῶτες, τὴν ἐπινίκια ὠδή, ὥς ποῦμε ἐξυμνώντας τὸν Κύριον· «Κατανικήθηκε ὁ θάνατος καὶ ἐξαφανίσθηκε· ποῦ εἶναι, θάνατε, ἡ νίκη σου; ποῦ εἶναι, ἄδη, τὸ κεντρί σου;»²². Αὐτὰ κατόρθωσε γιὰ μᾶς ὁ σταυρός· ὁ σταυρὸς ποῦ εἶναι τὸ τρόπαιο νίκης ἐναντίον τῶν δαιμόνων, ἡ μάχαιρα κατὰ τῆς ἀμαρτίας, τὸ ξίφος μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς κέντησε τὸ φίδι· ὁ σταυρὸς ποῦ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα, ἡ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, τὸ ἀγαλλίαμα τοῦ Πνεύματος, τὸ κόσμημα τῶν ἀγγέλων, ἡ ἀσφάλεια τῆς Ἐκκλησίας, τὸ καύχημα τοῦ Παύλου, τὸ τεῖχος τῶν ἁγίων, τὸ φῶς ὅλης τῆς οἰκουμένης. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς μέσα σὲ σπίτι κατασκότεινο, ἂν κάποιος ἀνάψει λαμπάδα καὶ τὴν τοποθετήσῃ ψηλά, ἀπομακρύνει τὸ σκοτάδι, ἔτσι καὶ ἡ οἰκουμένη ποῦ ἦταν κυριευμένη ἀπὸ πικρὸ σκοτάδι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς ἄναψε σὰν ἀκριβῶς κάποια λαμπάδα τὸ σταυρὸ καὶ τὸν τοποθέτησε ψηλά, διέλυσε ὅλο τὸ πικρὸ σκοτάδι τῆς γῆς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ λαμπάδα ἔχει τὸ φῶς ψηλὰ στὴν κορυφῇ, ἔτσι καὶ ὁ σταυρὸς ἔχει τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης ψηλὰ στὴν κορυφῇ του, ἐκπέμποντας ἀπὸ ἐκεῖ τὴ λαμπρότητά του.

Αὐτὸν ὅταν τὸν εἶδε καρφωμένο ἐπάνω στὸ σταυρὸ ὁ κόσμος ἔφριξε, ἡ γῆ συγκλονίσθηκε, οἱ πέτρες ράγισαν· ἀλλ' ἂν καὶ ράγισαν οἱ πέτρες, ὅμως ἡ ἀναισθησία τῶν Ἰουδαίων δὲν σταμάτησε. Σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ δὲν σχίσθηκε ἡ πονηρὴ συμφωνία ἐκείνων. Γιατί σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα; Διότι δὲν μπορούσε ὁ ναὸς νὰ βλέπει σταυρωμένο τὸν Κύριον. Μὲ ὅλα ἐκεῖνα ποῦ συνέβηκαν στὸ καταπέτασμα αὐτοῦ, εἶναι σὰν νὰ μᾶς

φησίν· Ὁ βουλόμενος πατείτω τὰ ἅγια τῶν ἁγίων
 λοιπόν. Τί γάρ μοι τὸ ὄφελος τούτων, ἔξω τοιαύτης
 θυσίας προσενεχθείσης; τί μοι τὸ ὄφελος τῆς δια-
 θήκης; τί μοι τὸ ὄφελος τοῦ νόμου; Εἰκῆ καὶ μάτην
 5 τούτους ἐπαίδευσά τοσοῦτον χρόνον'. Τοῦτο καὶ ὁ
 προφήτης ἐβόα, λέγων· «Ἴνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ
 λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;». Ἦκουσαν, «Ὡς πρόβατον
 ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνός ἐναντίον τοῦ κεί-
 ροντος αὐτὸν ἄφρονος», καὶ μελετῶντες ἐν τοσοῦτῳ
 10 χρόνῳ τὴν προφητείαν, τοῦ πράγματος παραγενομέ-
 νου ἠπίστησαν. Εἶδες πῶς ἐμελέτησαν κενά; Διὰ
 τοῦτο περιεσχίσατο ὁ ναός, τὴν ἐρήμωσιν προδηλῶν
 τὴν μετὰ ταῦτα ἐσομένην διηνεκῶς.

3. Ἐπεὶ οὖν τὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσηλωμένον
 15 μέλλομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ἰδεῖν.
 ὡς ἄμνόν ἐσφαγμένον καὶ τεθυμένον, μετὰ φρίκης
 προσίωμεν, παρακαλῶ, καὶ αἰδοῦς πολλῆς καὶ εὐλα-
 βείας. Οὐκ ἔγνωτε τοὺς ἀγγέλους, πῶς παρειστή-
 κεισαν τῷ τάφῳ οὐκ ἔχοντι σῶμα, τάφῳ κενῷ; Ἄλλ'
 20 ὅμως ἐπειδὴ ὅλως ἐδέξατο τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν,
 πολλὴν ἀπονέμουσι καὶ τῷ τόπῳ τὴν τιμὴν. Οἱ ἄγ-
 γελοι ὑπερβαίνοντες τὴν ἡμετέραν φύσιν μετὰ το-
 σαύτης αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας παρειστήκεισαν τῷ τά-
 φῳ, ἡμεῖς οὐ τάφῳ μέλλοντες παρίστασθαι κενῷ,
 25 ἀλλ' αὐτῇ τῇ τραπέζῃ τῇ τὸν Ἄμνόν ἔχούσῃ, μετὰ
 θορύβου καὶ ταραχῆς πρόσμιεν; Καὶ τίς ἡμῖν ἔσται
 συγγνώμη λοιπόν; Οὐχ ἀπλῶς ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἐ-
 πειδὴ πολλοὺς ὄρω κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην θορυ-
 βοῦντας, βοῶντας, ἐπικειμένους ἀλλήλοις, πηδῶν-
 30 τας, λαιδορουμένους, καὶ μᾶλλον ἑαυτοῖς κόλασιν ἢ
 σωτηρίαν προξενοῦντας· τούτου χάριν τὴν ὑπὲρ τού-
 των ποιοῦμαι παραίνεσιν.

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅταν ἐστήκη πρὸ τῆς τρα-

συμβούλευε καὶ μᾶς ἔλεγε τὰ ἐξῆς: "Ὁποῖος θέλει μπορεῖ πλέον νὰ μπαίνει μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων. Διότι ποιό τὸ ὄφελός μου ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ ἔξω προσφέρθηκε τέτοια θυσία; ποιό τὸ ὄφελός σου ἀπὸ τὴ διαθήκη; ποιό τὸ ὄφελός μου ἀπὸ τὸ νόμο; "Ἀσκοπα καὶ στὰ χαμένα δίδαξα αὐτοὺς τόσο χρόνο'. Αὐτὸ φροντοφώναζε καὶ ὁ προφήτης λέγοντας: «Γιατί κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀλαζονεία τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ἔκαναν σχέδια ἀνόητα;»²³. "Ἀκουσαν, ὅτι «Σὰν πρόβατο ὀδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἄμνός ἄφωνος μπροστὰ σ' ἐκείνον ποὺ τὸν κουρεύει»²⁴, καὶ ἐνῶ τόσο χρόνο μελετοῦσαν τὴν προφητεία, δὲν πίστεψαν ὅταν αὐτὴ πραγματοποιήθηκε. Εἶδες πῶς ἔκαναν σχέδια ἀνόητα; Γι' αὐτὸ σχίσθηκε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, γιὰ νὰ προδηλώσει τὴν ἐρήμωση ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ στὴ συνέχεια γιὰ πάντα.

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρόκειται κατὰ τὴν ἐσπέρα αὐτὴ νὰ δοῦμε καὶ ἐμεῖς ἐκείνον ποὺ καρφώθηκε ἐπάνω στὸ σταυρὸ σὰν πρόβατο, σφαγμένο καὶ θυσιασμένο, ἄς πλησιάσομε, παρακαλῶ, μὲ φρίκη καὶ μὲ μεγάλο σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια. Δὲν γνωρίσατε πῶς οἱ ἄγγελοι στέκονταν δίπλα στὸν τάφο ποὺ δὲν εἶχε σῶμα, σὲ τάφο ποὺ ἦταν ἄδειος; Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δέχθηκε αὐτός τὸ δεσποτικὸ σῶμα, ἀπονέμουν μεγάλη τιμὴ στὸν τόπο. Οἱ ἄγγελοι, ποὺ εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τὴ δική μας φύση, στέκονταν δίπλα στὸν τάφο μὲ τόσο σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ πρόκειται νὰ σταθοῦμε ὄχι δίπλα σὲ τάφο ἄδειο, ἀλλὰ δίπλα στὴν ἴδια τὴν τράπεζα ποὺ ἔχει τὸν Ἄμνόν, πλησιάζομε μὲ θόρυβο καὶ ταραχὴ; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ὑπάρξει τότε γιὰ μᾶς; Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπω πολλοὺς κατὰ τὴν ἐσπέρα αὐτὴ νὰ κἄνουν θόρυβο, νὰ φωνάζουν, νὰ σπρώχνουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, νὰ πηδοῦν, νὰ κατηγοροῦν, καὶ νὰ γίνονται γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς πρόξενοι μᾶλλον τιμωρίας παρά σωτηρίας· γι' αὐτὸ τὸ λόγο δίνω αὐτὴ τὴ συμβουλή γι' αὐτούς.

Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; "Ὅταν ὁ ἱερέας στέκεται μπρο-

πέξης ὁ ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανόν, κἀλῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἄψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγὴ. Ὅταν διδῶ τὴν χάριν τὸ Πνεῦμα, ὅταν κατέλ-
 5 θῆ, ὅταν ἄφηται τῶν προκειμένων, ὅταν ἴδῃς τὸ πρόβατον ἐσφαγιασμένον καὶ ἀπηρτισμένον, τότε θόρυβον, τότε ταραχὴν, τότε φιλονεικίαν, τότε λοιδορίαν ἐπεισάγεις; Καὶ πῶς δυνήσῃ τῆς θυσίας ἀπολαῦσαι ταύτης, μετὰ τοσαύτης ταραχῆς τῇ τραπέζῃ
 10 προσιῶν ταύτῃ; Οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν ὅτι μετὰ ἁμαρτημάτων προσερχόμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προσόδου ἐκτὸς γενέσθαι πλημμελημάτων οὐκ ἀνεχόμεθα; Ὅταν γὰρ φιλονεικῶμεν, ὅταν θορυβῶμεθα, ὅταν ἀλλήλους δάκνωμεν, πῶς ἔξω ἁμαρτημάτων ἐ-
 15 σόμεθα. Τί σπεύδεις, εἶπέ μοι; τίνος ἔνεκεν ἐπείγῃ, τὸ πρόβατον ὄρῶν ἐσφαγιασμένον; Εἶ γὰρ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἦν πρὸς τὴν θυσίαν αὐτὴν ὄρᾶν, εἶχε κόρον, εἶπέ μοι, τὸ πρᾶγμα; Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκαρτέρησας, τὸ πλεόν τῆς νυκτὸς διήγαγες, καὶ τοσοῦτον
 20 κάματον ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ προδίδως καὶ ἀπολλύεις; Ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ προκείμενον, καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν αἰτίαν. Ἐσφάγη διὰ σέ, καὶ σὺ ἐγκαταλιμπάνεις αὐτὸν ἐσφαγιασμένον ὄρῶν. «Ὅπου τὸ πτώμα», φησὶν, «ἐκεῖ καὶ οἱ ἄετοί». Ἡμεῖς
 25 δὲ οὐχ ὡς ἄετοί, ἀλλ' ὡς κύνες προσερχόμεθα τοσαύτη ἡμῶν ἢ ἀναισχυντία.

Ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ κεχυμένον. Αἷμά ἐστιν, αἷμα, ὃ τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἀπῆλειψεν· αἷμα, ὃ τὴν ψυχὴν σου ἐκάθηρεν, ὃ τὴν κηλῖδα
 30 ἀπέπλυνεν, ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν. «Ἀπεκδυσάμενος» γάρ, φησί, «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρησίᾳ θριαμβεύσας ἐν τῷ σταυρῷ». Πολλά, φησί, τὸ τρόπαιον ἔ-

στά στην τράπεζα και ύψώνει τὰ χέρια του στὸν οὐρανό, καλώντας τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ ρθει καὶ νὰ δώσει τὴ χάρη του στὰ προσφερόμενα δῶρα, τότε ἐπικρατεῖ πολλὴ ἡσυχία καὶ πολλὴ σιωπὴ. "Ὅταν δώσει τὴ χάρη του τὸ Πνεῦμα, ὅταν κατεβεῖ, ὅταν ἐγγίσει τὰ προσφερόμενα δῶρα, ὅταν δεῖς τὸ πρόβατο σφαγμένο, καὶ τὴ θυσία ὀλοκληρωμένη, τότε κάνεις θόρυβο, τότε κάνεις ταραχὴ, τότε φιλονεικεῖς, τότε κατηγορεῖς; Καὶ πῶς θὰ μπορέσεις ν' ἀπολαύσεις αὐτὴ τὴ θυσία, πλησιάζοντας στὴν τράπεζα αὐτὴ μὲ τόση ταραχὴ; Δέν μᾶς ἀρκεῖ ποὺ προσερχόμαστε σ' αὐτὴν μὲ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσελεύσεως δέν μπορούμε νὰ κρατήσουμε τὸν ἑαυτό μας μακριὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα; Διότι, ὅταν φιλονεικοῦμε, ὅταν θορυβοῦμε, ὅταν πληγώνουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, πῶς θὰ μείνομε μακριὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα; Πές μου, γιατί βιάζεσαι; γιὰ ποῖό λόγο βιάζεσαι, ἐνῶ βλέπεις σφαγμένο τὸ πρόβατο; Διότι ἐὰν ἔπρεπε ὅλη τὴ νύχτα νὰ βλέπεις τὴ θυσία αὐτὴ, πές μου, εἶχε χορτασμό τὸ πράγμα; "Ὅλη τὴν ἡμέρα ἔκανες ὑπομονή, τὸ περισσότερο μέρος τῆς νύχτας τὸ πέρασες, καὶ μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ προδίνεις καὶ καταστρέφεις τόσο μεγάλο κόπο; Σκέψου τέλος πάντων τί εἶναι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται μπροστά σου καὶ ἀπὸ ποῦ ἔλαβε τὴν αἰτία. Σφάχθηκε γιὰ σένα, καὶ σύ, ἐνῶ τὸν βλέπεις σφαγμένο, τὸν ἀφήνεις καὶ φεύγεις. «"Ὅπου βρίσκεται τὸ πτῶμα», λέγει, «ἐκεῖ βρίσκονται καὶ οἱ ἀετοί»²⁵. Ἐμεῖς ὅμως προσερχόμαστε ὄχι σὰν ἀετοί, ἀλλὰ σὰν σκύλοι· τόση μεγάλη εἶναι ἡ ἀδιαντροπιὰ μας.

Σκέψου τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχει χυθεῖ. Αἷμα εἶναι, αἷμα, τὸ ὁποῖο ἔσθησε τὰ χειρόγραφα τῶν ἁμαρτιῶν μας²⁶· αἷμα, ποὺ καθάρισε τὴν ψυχὴ σου, ποὺ ἔπλυνε τὴν κηλίδα σου, ποὺ θριάμβευσε ἐναντίον τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ σκότους. Διότι, λέγει, «'Αφοῦ ἀπογύμνωσε τίς ἀρχές καὶ τίς ἐξουσίες, τίς διαπόμπευσε δημόσια σύροντας αὐτές ἀπὸ πίσω του μὲ τὸ θριαμβευτικὸ σταυρὸ του»²⁷. Πολλὰ, λέγει, ὅτι εἶναι τὰ σύμβολα ποὺ

χει τῆς νίκης τὰ σύμβολα· τὰ λάφυρα κρέμαται ἄνω
 ἐφ' ὑψηλοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καθάπερ γὰρ βασιλεὺς
 γενναῖος πόλεμον νικήσας χαλεπώτατον, τὸν θώρακα
 καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ τυράννου καὶ τῶν
 5 στρατιωτῶν τῶν ἠττηθέντων ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ τρο-
 παίου τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸν πόλεμον νι-
 κήσας τὸν πρὸς τὸν διάβολον, τὰ ὄπλα αὐτοῦ πᾶν-
 τα, τὸν θάνατον, τὴν κατάραν ἐκρέμασεν ἐφ' ὑψηλοῦ
 τοῦ σταυροῦ, καθάπερ ἐπὶ τροπαίου τινός, ἵνα πάν-
 10 τες τὸ τρόπαιον βλέπωσιν, αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς, οἱ κάτω ἄνθρωποι, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς,
 αὐτοὶ οἱ πονηροὶ δαίμονες οἱ ἠττηθέντες. Ἐπειδὴ
 οὖν τοσαύτης ἀπελαύσαμεν δωρεᾶς, ἑαυτοὺς κατὰ
 δύναμιν ἀξίους ἐπιδείξωμεν τῶν ὑπεργγμένων ἡμῖν
 15 ἀγαθῶν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τύχω-
 μεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ
 ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φέρει τὸ τρόπαιο τῆς νίκης· τὰ λάφυρα εἶναι κρεμασμένα ἐπάνω ψηλὰ στὸ σταυρό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἓνας γενναῖος βασιλιάς ποὺ πέτυχε φοβερὴ νίκη σὲ πόλεμο, τοποθετεῖ τὸ θώρακα, τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ τυράννου καὶ τῶν νικημένων στρατιωτῶν ἐπάνω σὲ ψηλὸ τρόπαιο, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ἀφοῦ νίκησε τὸ διάβολο στὸ μεταξύ τους πόλεμο, ὅλα τὰ ὄπλα αὐτοῦ, τὸ θάνατο καὶ τὴν κατάρρα, τὰ κρέμασε ψηλὰ στὸ σταυρό, σὰν ἀκριβῶς σὲ κάποιο τρόπαιο, γιὰ νὰ βλέπουν ὅλοι τὸ τρόπαιο, οἱ ἄνω δυνάμεις ποὺ βρίσκονταν στὸν οὐρανὸ, οἱ κάτω ἄνθρωποι ποὺ βρίσκονταν στὴ γῆ, καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πονηροὶ δαίμονες ποὺ νικήθηκαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπολαύσαμε τόση μεγάλη δωρεά, ὡς καταστήσουμε τοὺς σαυτοὺς μας ἄξιους τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἔχουν δοθεῖ σ' ἐμᾶς γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μέσω τοῦ ὁποῖου καὶ μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			29-34	444	
1	20	310	20	9	190
	26	364	Ἄριθμοὶ		
	28	580. 616.			
2	7	336	15	32-36	404
	17	636			
3	9	302	Δευτερονόμιον		
	10	302			
	24	310	6	4	154
4	9	302		13	154
18	20-21	304	8	3	372
	21	304		15	382
	27	52			
42	38	638	Βασιλειῶν Α'		
Ἔξοδος			2	25	594
17	6	358	17	51	360
21	16	190	Βασιλειῶν Γ'		
23	20	124			
32	1	576. 612.	17	8-24	274. 276.
Λευιτικὸν			18		264
15	5	500	22	19	124. 370.
16	2	442	Ψαλμοὶ		
	12	456	2	1	650
	17	442. 446.	7	10	304
	29	446	8	2έ.	18

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν γιὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ σειράν στό κεφάλαιο, τό στίχο καί τή σελίδα, γιὰ δέ τὰ ὀνόματα καί πράγματα στή σελίδα πού βρίσκονται.

	5ε.	162	138	6	24
13	1	172		8	24
14	7	158		14	24, 26.
16	8	268	144	3	26
18	1	532		15	214
21	13	634	145	1	520, 530.
	17	248. 634.		1-2	523
33	12	496	146	5	154
	22	638	150	6	528
43	24	268		Ἰ ὠ ε	
44	2	526			
	24	268	3	23	638
46	10	496	4	10	62
47	8	174	8	8	54
48	16	638	17	16	638
50	8	26			
	12	330		Παρουσία Σολουῶντος	
	19	332	10	7	84, 192
62	2	530	26	1	216
77	4	464			
81	6	226		Σοφία Σολουῶντος	
82	19	154			
93	11	304	9	14	360
100	5	304		Σοφία Σειράχ	
102	1	530			
103	20-22	260			
	24	532	4	4	332
	32	54	19	15	304
105	2	646	27	28	80
106	16	640		Ἠ σ η ε	
109	1	528			
113	3ε.	54	12	11	124
115	6	638	13	14	648
117	12	634		Ἄ μ ὠ ς	
118	62	548			
119	1	176	8	1	372
129	1	186	9	1	124
134	6	60		Μ ι χ α ί α ς	
136	1-2	578. 614.			
	3	578. 612.			
	3-4	578. 614.	5	2	430. 478.

7	18	330
2	11	396
	31	494
	Ἰωνᾶς	
4	10-11	106
	Ἀγγαῖος	
1	9	494
	Ζαχαρίας	
8	16-17	624
	Μαλαχίας	
2	6	66
	Ἡσαΐας	
6	1	124. 370.
	1ξ.	88
	3	80
7	14	154. 472. 473.
9	5	156
	5-6	366
19	24-25	482
27	8	174
40	13	160
	15	58
	22	58
	23	56
44	27	54
45	2	640
	3	642
48	4	642
51	10	54
52	11	76

53	7	250. 650.
	8	26
66	2	332
	Ἰερεμίας	
	13	172
8	4	598
14	9	270
23	214	214
48	10	460
	Βαροὺχ	
	36	156
	37	156
	38	422
	Θρῆνα Ἰερεμίου	
4	20	174
	Ἰεζεκιήλ	
	2	96
	4	98
	28	116
2	1	98
3	12	32
6	8	98
	22-23	98
	26	98
18	20	638
	Σωσσάνα	
	42	804
	Δανιήλ	
7	9	124
	9-10	370
10	5ξ.	92

	11	94
	12	94
	16-17	94

Δαυιήλ
Προσευχή 'Αζαρίου

3	9	184
---	---	-----

Ματθαιος

1	20	486
	24	154
2	4	478
	6	478
	8	430
	13	464
3	8	502. 506.
	11	502
	14	506
	14-15	510
	15	512. 574. 610.
4	4	372
5	1-2	232
	3	332
	5	332
	7	332
	8	332
	9	586. 622.
	10	556. 588. 592.
	16	540
	17	332. 334.
	21	340
	21-22	328. 334.
	23-24	584. 620.
	27-28	334
	29	34
	39	564. 602.
6	9	620
7	28-29	342
8	2-3	344

	6-7	466
	7	388
	8	308. 388. 400.
	8-9	366
	13	308
	37	328
9	2	328
	13	186
	18-19	308
	20-21	308
10	9	564. 602.
11	27	166
	28	186
	29	240.496.
12	1-2	408
	3	408
14	19	326
15	16	284
16	2	286
	11	284
	16	284
	16-18	252
	20	214
	23	286
17	2	542
18	3	512
	7	616
	8	536
19	4	342
20	1-16	276
	18-19	250
	20-21	284
	22	288
	22-23	290
	23	268. 270. 282.
	25-28	324
	27	296
	28	240. 296.
21	9	526
22	42ε.	158
	42-44	528

23	24	398
24	28	652
25	8-9	272
	12	276
	14-30	318
	15	566
	15-30	276
	31-35	270
	34	272. 328.
	41	272. 328
26	7	596
	14-15	526. 596.
	15	608. 632.
	17	608
	17-19	572
	20-21	628
	21	244. 348.
	21-22	252
	22	628
	23-24	630
	26	578. 614. 616.
	28	578. 614.
	31	244
	31-33	248
	31-34	246
	34	248. 250.
	39	248. 252. 256.
	49	632
	50	634
	64	236
27	3	616
	3-4	606

M ã q x o s

2	5	540
	7	540
	9	328
4	39	328
5	8	328
	41	306. 328.

6	41	326
8	31-33	252
10	35-37	284
	38	288
	39-40	290
	42-44	296
	45	296
12	41-44	198
	42-43	274
14	62	236

Λ ο υ κ α ς

1	5	444
	6	510
	8-10	444
	11	446
	12ē.	446
	13	46
	18	48
	20	50
	25	446
	26-27	434
	30-31	448
	34	470
	35	470
	35-37	448
	36	508
2	1-7	428
	4	434
	4-7	432
	7	482
	12	30
	14	466
7	14-15	254
	29-30	510
	37-50	210
9	6	254
	58	574
10	22	162
11	1	326
13	22	446

	34-35		294		11		398
16	24		528		12		400
	28		528		13	400.	402.
	29		528		14		402
17	37		636		15		404
18	11		182		16		404
	14		182		17	228.	380. 404.
19	8		212		21		227. 230.
	22		540		22		276. 280.
21	1-4		198		23	86.	228. 372.
	2		524		31		242
	2-4		274		40		362
	27		236		46		382
22	15		252	6	46		148
	27		324		51		234
	31-32		202		60		234
	32		202		66		234
23	43		310	7	42		432
24	39		254		52		432
				8	28		232
					30		238
					46		504
					49		36
1	1		156		52		234
	18	122. 126. 148.			52-53		236
		228.			56		234
	24		250		57		234
	26		500		58	234.	342.
	29	46. 228.		9	7	334.	336.
	31		508		8-9		394
	33	500. 508. 510.			16		398
	46-48		430		30-31		398
3	2		236		39		338
	3-4		236	10	15	166.	226.
	4-10		210		18		252
	12		236		30	228.	240. 256.
4	24		172		11		306. 640.
5	1-2		382		12		306. 640.
	4		384		14		306
	5.7		386		21-22	306.	308.
	8	388. 394.			22		308
	10		398				

I ω á v v η ς

	25		314
	34		302
	41		310
	41-42		310
	42	312.	328.
	43	312.	314.
	44		314
13	4-5		322
	5		300
	6-9		322
	12-15		322
	21	554. 588.	592.
14	9	228.	240.
	10		310
	26		284
	27		624
16	5-6		284
	12		284
17	1		252
18	4	566.	504.
	6		606
	23		36
	37		278
20	9		286
	27,28		254
21	5-17		200
	15-17		200
	17		200
26	15		572
	17		572

Π ο ρ ᾶ ξ ε ι ς

3	22		382
5	15		308
	38-39		426
6	6		104
7	51		614
9	40		308
12	5		106

13	3		542
14	22		292
16	18		536
	25		534
	27é.		520
	29		536
	30		538
18	8		536
19	2-4		504
	4		506
	4-6		504
	12		308

Ρ ω μ α ῖ ο υ ς

4	19		62
	20-21		62
6	9		70
8	16		174
	20		454
	21		454
9	3é.		84
	5		156
	18é.		64
	20		60.62.
	20-21		62
10	12		644
11	33		28
	33-34		364
	34		160
12	18		36
15	3		202

Κ ο ρ ι ν θ ῶ ο υ ς Α'

2	9		28
	11	150.	162
3	1		168
	6		80
	8		280

	12	292
	16	456
	17	460
4	4	180
	10	44
	16	202
5	5	174
6	2	72
7	5	542
	25	330
8	2-4	158
	5ξ.	160
	6	150
9	20	76
10	4	358
	12	562. 598.
	33	202
11	1	202
13	9ξ.	168
	9-12	100
	11	18
14	15	174. 532.
15	10	280
	18	640
	25-27	242
	25-27	242
	33	76
	41	292
	54-55	648

Κορινθίους Β'

1	10ξ.	106
3	2	204
6	17	76
8	9	346
9	15	28
10	4-5	360
	4-6	266
	5	266
12	4	

	8	54
	9	54
	15	55

Γαλάτας

1	3ξ	8.
3	24	38.
4	4-5	576. 610

Ἐφεσίους

1	21	118. 168.
2	14	618
	16	622
3	5	120
	8	120
4	26	350
	29	602
5	5	156
	14	640
	23	376
	25	346
6	12	122

Φιλιππησίους

2	3-7	346
	6	228
	6-7	346.
	8	298
3	2	68
	7-9	68
	10	68
	13	66
	15	72
4	1	140
	5	34
	7	28

Κολοσσαείς

1	13	644
---	----	-----

	22	622
2	14	652
	15	652

Θεσσαλονικεῖς Α'

2	14-16	590
	15	556
	15-16	592
4	15	640
5	17	192
	17-18	532

Τιμόθεον

1	15	180
	17	84
2	4	176. 292.
3	16	206
6	10	560. 604.
	16	82

Τιμόθεον

2	24	34
4	7	68
	8	280
	7-8	280

Τίτον

2	11-13	280. 498.
---	-------	-----------

13	156
----	-----

Ἐβραίους

1	3	228
	7ε.	158
	7-8	370
2	16-17	208
6	19-20	438
9	1	438
	2-7	440
	24	436
11	6	172
	38	58
12	12	138
	22-23	194
	23	194
	24	196
	29	172
13	11	636

Πέτρον Α'

2	22	504
---	----	-----

Πέτρον Β'

2	22	216
---	----	-----

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

Ἄαρων 438. 444. 610.
 Ἄβελ 302. 304.
 Ἄβρααμ 62. 208. 234. 302. 342.
 528.
 ἀγαθοσύνη 194.
 ἀγαθότης 592.
 ἀγάπη 104. 194. 204. 354. 456.

460. 500. 586. 594. 620. 622.
 624. 644.
 ἀγιωσύνη 474.
 ἀγνωμοσύνη 578. 588. 590. 596.
 ἀγρυπνία 222. 522. 524. 544.
 548.
 Ἄδὰμ 22. 302. 304. 310. 474.
 476. 486. 646.
 ἄδης 642. 646. 648.

ἄζυμα 612. 614.
 ἀθανασία 494.
 ἀθυμία 140. 192. 352. 628. 640.
 Αἰγύπτιοι 436. 482. 484.
 Αἴγυπτος 482. 484. 574. 576.
 610. 612.
 αἰρετικὸς, -οὶ 190. 206. 266. 280.
 300. ὁ
 αἰσχύνη 178. 184. 374.
 αἰχμαλωσία 578.
 ἀκατάληπτον 86.
 ἀλαζονεία 82. 242. 406.
 ἀλήθεια 70. 212. 214. 226. 292.
 296. 350. 394. 480. 482. 562.
 576. 612. 622.
 ἀμάχημα, -τα 108. 176. 178.
 180. 184. 186. 188. 210. 214.
 402. 404. 458. 494. 500. 502.
 504. 506. 514. 536. 540. 558.
 596. 620. 652.
 ἁμαρτία 84. 142. 180. 206. 210.
 212. 250. 310. 330. 412. 472.
 480. 500. 504. 506. 522. 542.
 572. 590. 606. 614. 630. 636.
 652.
 ἁμαρτωλὸς, -οὶ 108. 180. 186.
 398. 466. 638.
 ἀναισθησία 648.
 ἀναισχυντία 394. 606. 652.
 ἀνάστασις 68. 70. 254. 278. 284.
 290.
 ἀνεξικακία 634.
 Ἄνόμοιος, -οὶ 40. 50. 78.
 Ἄπελλαῖος 448.
 ἀπέχθεια 352.
 ἀπιστία 50. 62.
 ἀπόγνωσις 62.
 Ἄπολλῶς 80.
 ἀπόνεια 52. 100. 566.
 Ἀπρίλιος 448.
 ἀργύρεα τριάκοντα 608. 614.

616.

ἀρετή 114. 204. 622.
 ἀρσενοκοίτης 618.
 Ἄρτεμῖσιος 448.
 ἀσέβεια 50. 74. 76. 100. 172.
 280. 452. 498.
 Ἄσσυριοὶ 482.
 ἀσχημοσύνη 450.
 Αὐγουστος Καῖσαρ 428.
 Αὐδοναῖος 448.
 Ἄχαάβ 262.

B

Βαβυλῶν 578. 612. 614.
 βάπτισμα 236. 288. 290. 494.
 500. 502. 504. 506. 510. 512.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 590. 592.
 594
 βασκανία 492.
 Βηθλεὲμ 428. 430. 432. 434.
 462. 478.
 Βιθυνοὶ 58.
 Βουζὶ 96.

Γ

Γαβριήλ 98. 434. 446. 470. 486.
 Γάδεια 426.
 Γαλιλαία 306. 428. 430. 432.
 434.
 Γαμαλιήλ 426.
 γέεννα 592.
 γνώσις 18. 20. 22. 24. 28. 32.
 44. 66. 76. 100. 130. 150.
 160. 164. 166. 168. 264. 488.
 484.
 γοητεία 538.
 Γολιάθ 358. 360.
 Γόμορα 304.
 Γορπιαῖος 446. 448.

Δ

δαιμόνιον 536.
 δαίμων, -ες 100. 122. 136. 140.
 200. 480. 494. 566. 570. 648.
 654.
 Δανιήλ 92. 94. 124. 370.
 Δαυίδ 26. 158. 304. 332. 358.
 360. 408. 428. 432. 434. 526.
 528. 530. 534. 578. 630.
 Δάφνη 626.
 δεῖπνον μυστικόν 618.
 διάβολος 76. 140. 270. 272. 412.
 480. 486. 494. 514. 522. 538.
 550. 552. 582. 630. 644. 646.
 654.
 διαφθορά 92.
 δικαιοσύνη 68. 90. 180. 224. 338.
 462. 510. 512. 556. 574. 590.
 592. 644. 648.
 Δῖος 448.
 δοξολογία 64.
 δουλεία 454. 464.
 Δύστρος 448. 450.

Ε

Ἑβραῖος, -οι 434. 478.
 εἰδωλόθυτον, -α 158.
 εἰρήνη 28. 36. 38. 84. 194. 216.
 378. 458. 460. 522. 586. 618.
 620. 622. 624. 634.
 ἐλεημοσύνη 208. 214. 272. 274.
 456. 494. 522. 524.
 Ἑλισάβετ 422. 440. 446. 448.
 450. 508.
 ἐλευθερία 454. 464.
 Ἑλλάς 58.
 Ἑλληγν, -ες 158. 170. 450. 454.
 476. 486.
 ἐλπὶς 22. 108. 390. 438. 456.

498.

Ἑμμανουήλ 154. 478.
 ἐξομολόγησις 598.
 ἐπιβουλή 184. 552.
 ἐπιείκεια 242. 412. 624.
 ἐπιφοίτησις 508.
 Εὔα 486. 646.
 εὐγνωμοσύνη 182. 316. 398.
 510. 546.
 εὐεργεσία 386. 522. 610. 616.
 εὐλάβεια 84. 116. 178. 522. 366.
 522. 524. 534. 650.
 εὐσέβεια 36. 102. 142. 172. 296.
 480. 530.
 εὐσπλαγχνία 592.
 εὐτέλεια 60.
 εὐφροσύνη 194.
 εὐχὴ 102. 104. 110. 140. 174.
 176. 184. 246. 262. 558. 594.

Ζ

Ζαχαῖος 212.
 Ζαχαρίας 46. 440. 444. 446.
 448.
 Ζεβεδαῖος 282.

Η

ἡδονὴ 178. 290. 298.
 Ἡλὶ 558.
 Ἡρώδης 444. 464. 474. 478.
 482.
 Ἡσαΐας 26. 56. 88. 122. 248.
 254. 332. 364. 370. 478. 482.

Θ

θάνατος 70. 256. 286. 290. 314.
 412. 480. 486. 522. 566. 612.
 624. 638. 640. 642. 644. 646.

Μάγοι 208. 214. 432.
 648.
 Θαρσεῖς 92.
 θεότης 150. 462. 464. 542. 630.
 Θεοφάνια 206.
 θλίψις 176.
 Θράκη 58.
 θυμὸς 38. 74. 260. 492.
 θυσία 576. 582. 584. 686. 620.
 650. 652.
 θυσιαστήριον 442. 444. 446. 584.
 620.

I

Ἰακώβ 156.
 Ἰάκωβος 282. 290.
 Ἰεζεκιήλ 96. 122.
 Ἰεροσόλυμα 284. 286. 306. 382.
 384. 522. 524. 612.
 ἱερουσνη 48.
 Ἰερουσαλήμ 194. 294.
 ἰλαστήριον 438.
 Ἰορδάνης 54. 482. 506. 508.
 Ἰουδαία 42. 430. 432. 444. 472.
 474. 478. 590.
 Ἰουδαῖος, -οὶ 20. 26. 42. 74.
 120. 148. 156. 160. 166. 210.
 242. 250. 300. 302. 314. 358.
 360. 362. 382. 384. 394. 398.
 402. 404. 406. 430. 434. 436.
 446. 474. 476. 478. 482. 486.
 494. 518. 554. 556. 574. 576.
 588. 592. 600. 610. 612. 614.
 620. 648.
 Ἰούδας 244. 300. 376. 516. 554.
 558. 562. 564. 566. 568. 570.
 572. 578. 580. 582. 584. 588.
 596. 600. 602. 604. 606. 608.
 614. 616. 618. 626. 632. 634.
 Ἰούδας ὁ Ζηλωτῆς 564.
 Ἰούδας ὁ Ἰακώβου 600.
 Ἰούδας, πατριάρχης, 430. 478.

ἵπποδρομία 220.
 Ἰσραήλ 124. 156. 368. 370. 430.
 442. 444. 478. 482. 624.
 Ἰωάννης (βαπτιστῆς) 46. 250.
 326. 422. 440. 446. 448. 500.
 502. 504. 506. 508. 510. 610.
 Ἰωάννης, μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ,
 122. 124. 126. 156. 234. 282.
 290.
 Ἰωβ 62. 142. 144. 638.
 Ἰωνᾶς 106.
 Ἰωσήφ 428. 432. 434. 486.

K

καθαρότης, -οὶ 502.
 κακία 182. 386. 502. 600.
 κακουργία 494.
 Καππαδόκες 58.
 καταλλαγή 460. 622.
 καταπέτασμα 438.
 κατάρα 522. 654.
 καταφρόνησις 516.
 κενοδοξία 492.
 Κίλικες 58.
 κοίμησις 640.
 κοιμητήριον 638. 640.
 κολακεία 548.
 κόλασις 372. 406. 456. 556. 588.
 592.
 Κορίνθιοι 66. 150. 168.
 κοσμοκράτορες 122.
 Κυρήνιος 428.

Λ

Λάζαρος 300. 302. 306. 312. 314.
 320. 326. 522. 528. 638.
 λατρεία 84. 228.
 λείψανον, -α 638.
 λειδορία 652.
 Λουκᾶς 482.
 Λώιος 448.

M

Μακεδονία 58.
μακροθυμία 270. 494. 592.
Μαλαχίας 624.
μανία 22. 26. 28. 52. 114. 182.
588. 592. 596. 602. 604. 606.
Μανιχαῖος, -οι 232. 258. 360.
362. 452. 454.
Μάρθα 302. 306. 310.
Μαρία, ἀδελφή Λαζάρου, 302.
Μαριάμ - Μαρία 422. 432. 434.
440. 446. 448. 450. 484. 486.
646.
Μαρκων 232. 258. 360.
μαρτύριον 638.
μαιαίτης 52. 454.
Ματθαῖος 562. 602.
μεγαλοπρέπεια 18.
μεγαλοφυχία 198.
μεγαλωσύνη 26. 28. 30. 140.
μέθυσος 618.
Μελχισεδέκ 464.
μετάνοια 214. 494. 502. 504.
506. 512. 538. 628.
Μιχαῖας 124. 370. 478.
Μονογενής 84. 126. 128. 130.
132. 148. 224. 226. 250. 268.
360. 362. 364. 366. 382. 466.
470. 586. 590. 648.
μυσταγωγία 196.
μυστήριον 518. 588. 624.
Μωϋσῆς 20. 42. 124. 132. 362.
382. 442. 444. 528.

N

Ναβουχοδονόσορ 114.
Ναζαρέθ 430. 432. 434.
Ναθαναήλ 430.
νηστεία 92. 456. 520. 522. 542.
634.
νήψις 222.

Νικόδημος 234. 432.
Νινευί 106.
Νινευίται 210.
νόμος 332. 336. 482. 574. 610.
650.

Ξ

Ξαντικός 448. 450.

Ο

Ὁξίας 88
οἰκονομία 64. 120. 232. 246. 320.
454. 462.
ὄλοκαύτωμα 438.
ὀμόνοια 204. 356.
ὀμοσούσιος 226.
ὄργη 50. 106. 108. 114. 192.
216. 406. 458. 460. 512. 558.
582. 590. 618.
Ὁυαλεντίνος 232. 360.
οὐσία 20. 22. 24. 28. 80. 88.
90. 118. 130. 152. 168. 170.
172. 224. 230. 244.

Π

παιδοποιία 580. 616.
Παλαιστίνη 430.
Πάνεμος 448.
παράδεισος 278. 302. 310. 486.
522.
Παράκλητος 284.
παραλυτικός 366.
παραμυθία 186. 594. 640.
παρανομία 400. 628.
παραπληξία 450.
παρθενία 476.
παρρησία 110. 176. 178. 600.
652.
Πάσχα 206. 252. 554. 572. 574.

588. 608. 610.

Παῦλος 18. 26. 28. 30. 34. 36.

44. 58. 60. 62. 64. 66. 70.

74. 78. 82. 86. 100. 104. 116.

118. 120. 122. 138. 140. 150.

152. 156. 158. 166. 168. 172.

174. 180. 192. 194. 202. 204.

206. 240. 264. 308. 364. 348.

358. 366. 370. 378. 436. 438.

442. 454. 498. 504. 506. 532.

534. 536. 538. 540. 544. 546.

562. 566. 590. 592. 602. 604.

610. 622. 636. 638. 640. 644.

648.

Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς 258.

πεντηκοστή 206.

περιεργία ἄκαιρος 80.

Περίτιος 448.

Πέρσαι 58. 68.

Πέτρος 106. 200. 244. 250. 252.

308. 322.

πίστις 40. 48. 62. 66. 68. 232.

280. 456. 494.

πλεονέκτης 618.

πλημμέλημα 184. 512. 552. 558.

594. 652.

πλοῦτος ἀνεξιχνίαστος 120.

πονηρία 212. 560. 570. 592. 606.

Πόντος Εὐξείνου 58.

πόρνη 560. 562. 598. 600.

πραότης 194. 624.

προδοσία 566. 590. 596. 600.

614. 628. 634.

πρόνοια 26. 376.

προσευχή 104. 104. 300. 306.

308. 310. 312. 314. 456. 542.

548.

προσκύνησις 38. 218. 298.

πρωτότοκος 194. 482.

Ρ

ραθυμία 136. 140. 178. 460. 496.

564. 598. 600. 606.

Ρώμη 498.

Σ

Σάβαωθ 482.

Σαβέλλιος 154. 240.

Σάρρα 62.

σατανᾶς 284.

Σαυρομάτης 58.

Σίλας 534.

Σιλῶαμ 334. 336.

Σίμων (Πέτρος) 202.

Σιών 578.

σκηνοπηγία 444.

Σόδομα 302.

σοφία 22. 24. 26. 64. 90. 100.

116. 156. 364.

σοφία πολυποίκιλος 120.

σταυρὸς 286. 290. 622. 626.

636. 646. 648. 650. 652. 654.

στενοχωρία 210. 434.

Στέφανος 614.

συγγνώμη 48. 50. 102. 106. 170.

392. 458. 494. 552. 594. 602.

650.

συγκατάβασις 30. 88. 90. 98.

100. 116. 124. 238. 322.

συγχώρησις 502. 504.

συκοφαντία 144. 192.

συμπάθεια 590.

Σύροι 58.

σωτηρία 80. 108. 202. 384. 502.

538. 546. 568. 620. 622. 626.

628. 632.

σωφροσύνη 208. 412. 456. 458.

542. 580.

Τ

ταπεινοφροσύνη 178. 180. 208.

324. 344. 346. 510.

τάρταρα 598.
 τελώνης, -αι 466.
 Τίγρις 96.
 τιμωρία 50. 372. 406. 456. 556.
 582. 590. 620.
 τρυφή 354.

Τ

τίθεςία 84.
 ύπακοή 60. 596.
 Ὑπερβερεταῖος 448.
 ὑπερηφανία 406.
 ὑπομονή 144. 356. 388.
 ὑπόστασις 228.

Φ

Φαρισαῖος 180. 284. 342. 462.
 510. 580. 614. 630. 634.
 φθόνος 192. 242. 318.
 φθορά 454. 468.
 φιλανθρωπία 110. 144. 188. 210.
 218. 232. 234. 264. 272. 298.

378. 386. 414. 460. 462. 512.
 518. 524. 536. 538. 552. 562.
 580. 590. 592. 596. 606. 614.
 624. 626. 628.

φιλαργυρία 566. 604.
 φιλάργυρος, -οι 22. 618.
 φιλανθρωπία 38.
 Φιλιππησίοι 66. 346.
 Φίλιππος 430.
 Φιλογόνιος 190. 196. 198. 206.
 φιλοξενία 456.
 φιλονεικία 652.
 φιλοσοφία 388. 390. 410. 492.
 496.
 φιλοστοργία 556. 592.
 φιλοτιμία 536.
 φόβος 24. 218. 284. 412. 460.
 538.

φρόνη 514.

Χ

χειρόγραφο 652.
 Χοβάο 96.
 Χριστιανός, -οὶ 208. 302. 494.

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωσης:

EXPRESS

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:

Άφοι **ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ**

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «**ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ**»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ 30 – ΤΗΛ. 200.621 – ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ